

ELEKTRONINĖ LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS CHRESTOMATIJA

11–12 klasei

Nepriklausomybės laikų
literatūra

versija 1.0

Šia chrestomatija galima naudotis
tik mokymo ar mokymosi tikslais

LIETUVIŲ
LITERATŪROS
IR TAUTOSAKOS
INSTITUTAS

VILNIUS 2012

SUDARYTOJA Aušra Martišiūtė-Linartienė

REDAKcinė KOLEGIJA: Darius Kuolys, Mindaugas Kvietkauskas, Aušra Martišiūtė-Linartienė,
Dainora Pociūtė-Abukevičienė, Brigita Speičytė, Gytis Vaškelis

PROJEKTO KOORDINATORIUS Gytis Vaškelis

KONSULTANTĖS: Vilija Dailidienė, Dainora Eigminienė, Aušra Jurgutienė

REDAKTORĖS: Irena Daugirdaitė, Laima Arnatkevičiūtė, Danutė Kalinauskaitė, Asta Vaškeliene

KNYGOS DAILININKAS IR MAKETUOTOJAS Rokas Gelažius

Išleido

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Antakalnio g. 6, Vilnius LT-10308

www.lti.lt

knyga@lti.lt

© Autoriai, tekstai, 2012

© Aušra Martišiūtė-Linartienė, sudarymas, 2012

© Rokas Gelažius, 2012

© Ugdymo plėtotės centras, 2012

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012

ISBN 978-609-425-088-0

TEKSTŲ AUTORIAI:

Natalija Arlauskaitė (A. Čechovas, A. Achmatova, O. Mandelštam, B. Pasternakas), Gintarė Bernotienė (H. Hesė, J. Vaičiūnaitė), Dagnė Beržaitė (F. Dostojevskis), Vigmantas Butkus (XX a. pradžios literatūra. Realizmas. Neoromantizmas), Dalia Čiočytė (M. Valančius), Jūratė Čerškutė (R. Gavelis), Vilija Dailidienė (N. Sadūnaitė), Viktorija Daujotytė-Pakerienė (K. Būga), Kęstutis Girnius (J. Girnius), Aušra Jurgutienė (J. Baltrušaitis), Nijolė Kašelionienė (Gi de Mopasanas, O. Milašius Š. Bodleras, P. Verlenas), Laurynas Katkus („Keturi vėjai“, F. T. Marinėtis, R. M. Rilke, F. Kafka, B. Sruoga (II)), B. Krivickas, A. Nyka-Nyliūnas, J. Lukša-Daumantas, V. Bložė, M. Martinaitis, T. Venclova, J. Erlickas, D. Kalinauskaitė), Rimantas Kmita (I. Meras, Modernioji XX a. antrosios pusės literatūra, E. Miežėlaitis, Just. Marcinkevičius, S. Geda, J. Strielkūnas, N. Miliauskaitė, Nepriklausomybės laikų literatūra, A. Marčėnas, A. Jonynas, D. Kajokas, S. Parulskis, G. Grajauskas), Darius Kuolys (Barokas, Apšvieta, K. Sirvydas, M. K. Sarbievijus, D. Naborovskis, S. Pšipkovskis, M. K. Pacas, K. Donelaitis, M. P. Karpavičius, T. Kosčiūška, I. Kantas, M. Gimbutienė, V. Kavolis, M. Lukšienė), Mindaugas Kvietkauskas (XX a. pradžios literatūra. Romantizmas. Neoromantizmas, M. Riomeris, M. Kulbakas, K. Kavafis, XX a. vidurio katastrofų literatūra, O. Šimaitė, A. Kamiu, P. Levis, V. Šymborska, Č. Milošas, J. Brodskis), Laura Laurušaitė (K. Skujėniekas), Aušra Martišiūtė-Linartienė (V. Šekspyras, P. Kalderonas, J. V. Gėtė, F. Šileris, Dž. Baironas, V. Krėvė, J. Tumas-Vaižgantas, Vydūnas, B. Sruoga (I)), D. Grinkevičiūtė, K. Ostrauskas, K. Saja, S. Beketas, M. Ivaškevičius), Gediminas Mikelaitis (S. Šalkauskis), Kęstutis Nastopka (A. J. Greimas), Dainora Pociūtė-Abukevičienė (Renesansas, Metrašėiai, M. Husovianas, A. Kulvietis, M. Mažvydas, A. Volanas, L. Sapiega, J. Radvanas, M. Daukša, M. K. Radvilas-Našlaitėlis), Jurgita Žana Raškevičiūtė (J. Degutyte), Brigita Speičytė (XIX a. literatūra. Romantizmas. Realizmas, A. Strazdas, S. Daukantas, A. Mickevičius, A. Baranauskas, Žemaitė, Maironis, V. Vordsvortas, Šatrijos Ragana), Jūratė Sprindytė (M. Katilėškis, J. Aputis, R. Granauskas, B. Vilimaitė, Ch. L. Borchesas, Nepriklausomybės laikų literatūra, J. Kunčinas, V. Juknaitė, G. Radvilavičiūtė), Vaidas Šeferis (Jonas Basanavičius), Marijus Šidlauskas (V. Kudirka), Skirmantas Valentas (K. Būga), Inga Vidugiryte-Pakerienė (A. Puškinas), Vanda Zaborskaitė (M. Valančius), Eugenijus Žmuida (J. Tumas-Vaižgantas, I. Šėinius, XX a. vidurio modernioji literatūra, V. Mykolaitis-Putinas, J. Savickis, S. Nėris, H. Radauskas, I. Simonaitytė), Manfredas Žvirgždas (J. Billūnas, M. K. Čiurlionis, XX a. vidurio modernioji literatūra, J. Savickis, J. Aistis, Salomėja Nėris, B. Brazdžionis, A. Miškinis, A. Vaičiulaitis, I. Simonaitytė, K. Binkis, S. Nėris (II), A. Miškinis, V. Mačernis, K. Bradūnas, Modernioji XX a. antrosios pusės literatūra, A. Mackus, A. Škėma, Liūnė Sutema).

TURINYS

Nepriklausomybės laikų literatūra	2740
Jurgis Kunčinas	2757
JURGIS KUNČINAS. Tūla	2760
Ričardas Gavelis	2774
RIČARDAS GAVELIS. Jauno žmogaus memuarai	2780
Juozas Erlickas	2790
JUOZAS ERLICKAS. Knyga	2793
JUOZAS ERLICKAS. Prisimynimai	2796
JUOZAS ERLICKAS. Raštai ir kt.	2800
Aidas Marčėnas	2802
AIDAS MARČĖNAS. Poezija	2806
<i>Rimvydas Šilbajoris</i> . Poezijos erdvė erškėčių krūme	2813
Antanas A. Jonynas	2820
ANTANAS A. JONYNAS. Poezija	2823
Donaldas Kajokas	2827
DONALDAS KAJOKAS. Poezija	2830
Sigitas Parulskis	2833
SIGITAS PARULSKIS. Poezija	2836
Gintaras Grajauskas	2841
GINTARAS GRAJAUSKAS. Poezija	2845
Vanda Juknaitė	2849
VANDA JUKNAITĖ. Išsiduosi. Balsu	2852
Giedra Radvilavičiūtė	2860
GIEDRA RADVILAVIČIŪTĖ. Suplanuotos akimirkos	2862
GIEDRA RADVILAVIČIŪTĖ. Tėvynė ir kitos jungtys	2871
Danutė Kalinauskaitė	2877
DANUTĖ KALINAUSKAITĖ. Niekada nežinai	2879
<i>Rima Pociūtė</i> . Nebeegzistuojančių namų sunaikinimas:	
Danutės Kalinauskaitės „Niekada nežinai“	2888
Marius Ivaškevičius	2903
MARIUS IVAŠKEVIČIUS. Madagaskaras	2906
<i>Jūratė Sprindytė</i> . Mitų perkūrėjas	2923
<i>Ramunė Balevičiūtė</i> . Rimas Tuminas: teatras, tikresnis už gyvenimą	2927

PRIEDAS

Naujausia literatūra	2933
KORNELIJUS PLATELIS. Poezija	2934
VLADAS BRAZIŪNAS. Poezija	2940
DONATAS PETROŠIUS. Poezija	2943
MARIUS BUROKAS. Poezija	2949
EUGENIJUS ALIŠANKA. Poezija	2954

NERINGA ABRUTYTĖ. Poezija	2960
DAIVA ČEPAUSKAITĖ. Poezija	2964
RIMVYDAS STANKEVIČIUS. Poezija	2966
DARIUS JUREVIČIUS-ZAIZRAS. Poezija	2972
JURGA TUMASONYTĖ-MAŠA. Poezija	2973
ŽYGMANTAS MESIJUS KUDIRKA. Poezija	2975
MANTAS GIMŽAUSKAS. Poezija	2977
GINTAUTAS DABRIŠIUS. Poezija	2979
KĘSTUTIS NAVAKAS. Poezija	2983
SIGITAS PARULSKIS. P.S. Byla O.K.	2988
LAURA SINTIJA ČERNIAUSKAITĖ. Liučė čiuožia	2996
GINTARAS GRAJAUSKAS. Mergaitė, kurios bijojo Dievas	3006
ARVYDAS AMBRASAS, REGIMANTAS MIDVIKIS. Duobė	3021
<i>Tomas Venclova. Apie „Duobę“ ir „Maratoną“, o gal labiausiai apie jų kontekstą</i>	3029
KOSTAS OSTRASUSKAS. Valse triste	3034
KOSTAS OSTRASUSKAS. Who?	3053
VALDAS PAPIEVIS. Eiti	3060
ANDRIUS JAKUČIŪNAS. Servijaus Galo užrašai	3085
RENATA ŠERELYTĖ. Ledynmečio žvaigždės	3117
SIGITAS PARULSKIS. Nuogi drabužiai	3149
ROLANDAS RASTAUSKAS. Privati teritorija	3158
GINTARAS BERESNEVIČIUS. Pabėgęs dvaras	3168
KĘSTUTIS NAVAKAS. Du lagaminai sniego	3178
ZITA ČEPAITĖ. Emigrantės dienoraštis	3187
HERKUS KUNČIUS. Išduoti, išsižadėti, apšmeižti	3207
UNDINĖ RADZEVIČIŪTĖ. Baden Badeno nebus	3222
HENRIKAS ALGIS ČIGRIEJUS. Ir parnešė apynio kvapą	3233
JURGA TUMASONYTĖ. Apsakymai	3245
LAURA SINTIJA ČERNIAUSKAITĖ. Artumo jausmas	3255
RAMŪNAS KASPARAVIČIUS. Apsakymai	3275
IEVA TOLEIKYTĖ. Apsakymai	3283
Terminų žodynėlis	3301
Laiko juosta	3346

Nepriklausomybės

laikų

literatūra

Nepriklausomybės laikų literatūra

Pirmųjų metų dinamizmas

Atkūrus Nepriklausomybę, lietuvių proza labai sparčiai keitėsi kiekybės, konceptualumo ir struktūros požiūriu – šis etapas nepalyginamas su jokia kitu lietuvių literatūros gyvavimo tarpsniu. Prasidėjo ir džiugūs, ir skausmingi pokyčiai, nulemti totalitarizmo žlugimo. Tai – lūžis, virsmas, esminis sukrėtimas, nors svarbių kitimo ženklų buvo regėti daug anksčiau, dar prieš įvykstant 1988 m. birželio 3 d. susikūrusios Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės pradėtam permainų šuoriui. Jokių privalomų ideologinių apnašų neturinčias naujoves literatūroje skelbė Ričardo Gavelio *Nubaustieji* (knyga, parašyta stagnacijos metais, nuo 1984 gulėjo leidykloje, išleista 1987), Valdo Papievio *Ruduo provincijoje* (1989), Jurgio Kunčino *Vaizdas į mėnulį* (1989), akinamai blykstelėjo debutantų poezija ir novelistika: Aido Marčėno *Šulinys* (1988), Rolando Rastausko *Albumas* (1987), Jurgos Ivanauskaitės *Pakalnučių metai* (1985), *Kaip užsiauginti baimę* (1989), Danutės Kalinauskaitės *Išėjusi šviesa* (1987). Juozo Apučio rinktinė *Gegužė ant nulūžusio beržo* (1986) apdovanota Valstybine premija. Kultūra, literatūra išsilaisvino anksčiau už Lietuvą, kurios laisvė įteisinta politiškai ir įstatymiškai. Pirmuosius metus galima apibūdinti kaip veržlų sprogimą, kuriam jau seniai buvo subręsta.

Šis kaitos metas vadinamas įvairiai: atgimimo literatūra, dešimtojo dešimtmečio literatūra, pocenzūrine laisve, tradicijos baigtimi, nauju literatūros ciklu, kanonų subyrėjimu ir pan. „Dainuojančios revoliucijos“ metu gerai žinomos asmenybės pasuko į didžiąją politiką, dalyvavo Sąjūdyje, ėjo į mitingų aikštes, suvažiavimus, piketus, demonstracijas, kalbėjo iš tribūnų, būrė tautą, rašė puikius publicistinius straipsnius (Justinas Marcinkevičius, Sigitas Geda, Marcelijus Martinaitis, Juozas Aputis, Kazys Saja ir kt.) Literatūros žmonės buvo matomi viešumoje, formavo intelektualinį ir kultūrinį atgimimo bagažą, keletus metus dominavo publicistika. Laikotarpiui būdinga kiekybinė gausa, ypatinga pagarba kultūroje dalyvaujantiems žmonėms. Entuziastingos bendruomenės dėmesį ypač prikaustydavo sakytinis rašytojų žodis.

Vyko spartus uždrausto vaisiaus išslaptinimas: stengtasi likviduoti baltas dėmes (publikuoti tremtinių, partizanų ir kitų rezistentų kūriniai), tekstai ištraukti iš archyvų (bibliotekose įkurtų vadinamųjų „specfondų“), plūstelėjo dokumentinė proza. Didžiulio rezonanso sulaukė Dalios Grinkevičiūtės (1927–1987) tremties prisiminimai *Lietuviai prie Laptevų jūros* (pirmą kartą publikuoti 1988 žurnale *Pergalė*, dab. *Metai*). Penkiolikmetė mergaitė pasakoja apie tai, kaip 1941-aisiais su motina ir broliu buvo ištremta į vieną iš Lenos žiotyse esančių negyvenamų salų, kur turėjo išverti dešimt mėnesių trunkančią poliarinę žiemą, apie tai, kaip vėliau iš paskutiniųjų baigė mokslus, nors nuo bado temdavo sąmonė. Legendinė lietuvių rezistencijos asmenybė Juozas Lukša Daumantas (1921–1951) parašė autobiografinį partizanų kovų epą *Partizanai už geležinės uždangos* (Chicago, 1950), kad praneštų laisvajam pasauliui, jog Lietuvos žmonės su okupacija nesusitaikė, tebekovoja ir tikisi Vakarų valstybių paramos. Atsiminimai buvo greitai išleisti ir anglų bei švedų kalbomis, o lietuviškai (antrašte *Partizanai*) pasirodė 1990 m. Pokario rezistencijos ir tremties atsiminimų knygų 1988–2002 m. išleista net per 500 (Saulė Matulevičienė). Sumanytos dokumentinių, istorinių leidinių serijos bei tęstiniai leidiniai: „Tremties archyvas“, „Laisvės kovų archyvas“, „Genocidas ir rezistencija“. Išleistas

enciklopedinis tremties ir kalinimo vietų žinynas ir kt. Pasirodė Intos tremtinių poezija *Benamiai* (1989), stambi poezijos antologija *Tremtinio Lietuva* (1990), kur publikuojami eilėraščiai iki tol buvo slepiami palėpėse, užkasti į žemę arba užmūryti. „Turime, ko gera, pačią turtingiausią kalinių ir tremtinių poeziją Europoje. Tai skaudus pasididžiavimas“, – rašė kritikas Vytautas Kubilius *Tremtinio Lietuvos* pratarinėje.

Buvo sumezgamos nutrauktos jungtys, skelbta, kad 1940 m. į priešingus polius „perskelta“ lietuvių literatūra iš tikrųjų yra viena ir vientisa – gausiai publikuota po 1944 m. emigravusių išeivių kūryba, tautiečiai iš užjūrio siuntė pilnas dėžes ir pašto maišus knygų bibliotekoms, viešumoje vėl pradėjo funkcionuoti sovietmečiu į Vakarus pasitraukusių rašytojų pavardės (Tomo Venclovos, Icchoko Mero, Sauliaus Tomo Kondroto). Parvykęs gimtinėn, išeivijos poetas Bernardas Brazdžionis surinko pilnutėles sales ir aikštes klausytojų, o jo rinktinė *Poezijos pilnatis* išėjo iki tol neregėtu 100 tūkstančių egzempliorių tiražu. Panaikinus sovietinę cenzūrą, pirmaisiais Nepriklausomybės metais išleistos Antano Vaičiulaičio, Mariaus Katiliškio, Kazio Bradūno, Henriko Nagio, Alfonso Nykos-Niliūno, Antano Škėmos, Tomo Venclovos, kritikų Rimvydo Šilbajorio, Vytauto Kavolio knygos, pasirodė emigracijos rašytojų autobiografijos ir interviu, išeivijos straipsnių, spausdintų leidiniuose *Metmenys* ir *Akiračiai*, rinkiniai.

Sovietmečiu užgniauzti ar išcenzūruoti ir negalėję viešai pasirodyti veikalai vadinami „kūriniais iš stalčiaus“ (tokių Lietuvoje nedaug). Du iš jų parašyti 1967 m. – tai Jono Mikėlinsko romanas *Juodųjų eglių šalis*, atvirai vaizdavęs grėsmingą pokario metų atmosferą (publikuotas 1988) ir Juozo Apučio alegorinė apysaka apie sovietų okupuotus Rytprūsius *Skruzdėlynas Prūsijoje* (1989). Rinkiniu *Gyvulėlių dainavimas* išėjo prieš 30 metų sukurti Romualdo Granausko apsakymai, paskelbti anksčiau nepublikuoti Vytauto P. Bložės ir dar vieno kito poeto eilėraščiai. Literatūra atgavo integralumą, jos reiškinį žemėlapis tikslintas ir tobulintas. Procesas buvo gyvas, kunkuliuojantis, įdomus, anksčiau uždraustų vaisių pasiūla gausi, o jų „ragavimas“ – šventiškas ir pakilus. Literatūra tebesijautė svarbia ir pastebima visuomenės gyvenimo konstanta.

1989 m. rugpjūčio 23 d. pasauliui buvo primintos 50-osios gėdingo Molotovo–Ribentropo pakto ir jų slaptųjų protokolų, atskleidžiančių sovietinės valdžios neteisėtumą, metinės. Lietuviams, latviams ir estams susikibus rankomis, gyva grandine per visas tris valstybes nusidriekė „Baltijos kelias“ – simbolinė vienybės ir laisvės manifestacija. 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Aukščiausioji Taryba, kurioje Sąjūdžio veikėjai turėjo daugumą, paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Aktą. Žmonės rinkosi į daugiataukstantinius mitingus, godžiai skaitė *Sąjūdžio žinių* biuletenius, vakarais, prilipę prie vienintelio lietuviško televizijos kanalo, žiūrėjo drąšias publicistines laidas „Atgimimo banga“, „Veidrodis“. SSRS ne tik reikalavo grįžti į jos jurisdikciją, bet, nenorėdama Lietuvos paleisti iš savo glėbio, griebėsi sankcijų – 1991 m. sausio 13 d. panaudojo karinę jėgą, užgrobė viešus komunikacijos kanalus, smaigė ekonomine blokada. Šalyje stigo degalų ir būtiniausių maisto bei buities prekių (jos buvo dalijamos ribotai, pagal talonus), popieriaus ir techninės įrangos. Knygos leistos ant prasto parudavusio popieriaus suspaustu maketu, mažu šriftu. Tokia apgulties padėtis tęsėsi iki 1991-ųjų rudens, kai po nepavykusio pučo Maskvoje Lietuva buvo tarptautinės bendruomenės pripažinta nepriklausoma valstybe.

Svarbiausias pasiekimas tas, kad literatūrinė bendruomenė ir atskiras kūrėjas sulaukė laiko, kai galima rašyti laisvai, kitaip, tuos rašymus taip pat laisvai interpretuoti. Laisvė iš-

kyla kaip kuriančios asmenybės vidinė būseną ir – paradoksalu – kaip vienu kultūrai taikomų reglamentų išnykimas, o kitų atsiradimas. Laisvės slenkstis pasirodė esąs aukštesnis, o jos išbandymai didesni, nei tikėtasi. 1990-ųjų kūriniai, rašyti, kai gatvėmis dar važinėjo šarvuočiai ir skraidė kariniai sraigtasparniai, labai skiriasi nuo XXI a. spontaniškų polėkių, interpretacijų ir dekonstrukcijų. Nepriklausomybės pradžioje atrodė, jog rašytojai pasitrauks „į vienatvę, į tylą, į uždarumą“ (taip prognozavo prozininkas Juozas Aputis, tuo metu pagrindinio kultūros mėnraščio *Metai* vyriausiasis redaktorius), o atsitiko priešingai – beveik visi, kurie nenorėjo iškristi iš literatūros proceso, atėjo į šurmulingą literatūros turgų. Ankstyvaisiais metais būta gana daug idealizmo, manyta, kad literatūra ir kūrėjai, būdami laisvi, entuziastingai plėtos nacionalinę kultūrą. Atgavus laisvę, daugelį rašto žmonių (sovietmečio oficioziniai autoriai keletą metų laikėsi kukliai pririlę) buvo apėmęs pozityvių pasikeitimų troškimas ir gana optimistinis perspektyvų „numatymas“. Vyko daug viešų svarstymų, kokia ateitis laukia lietuvių literatūros artimiausiam dešimtmetyje. 1990 m. konstatuojamos tokios literatūros būklės apraiškos: laisvės sindromas, krūva melagingos kūrybos, paveldo grįžimas, pervertinimų metas, mažai kūrinių „iš stalčiaus“, prasto lygio beletristikos srautas ir nemenka tuštuma, netgi pakrikimo ženklai. Klausia: kas literatūros laukia toliau? Tikėtinomis literatūros vizijomis (kai kurie jas vadino „svajonėmis“) dalijosi žinomi literatūrologai ir rašytojai. Pasak kritiko Alberto Zalatoriaus, permainų laikas literatūrai nepalankus, nes visuomenė, laukdama šūkių ir veiksmo, pasidaro abejingesnė subtilesniems ir sudėtingesniems dalykams (deja, dėmesys tiems dalykams nepadidėjo, bet jau dėl kitų priežasčių; sakoma, kad šiuo metu kultūroje tarp subtilumo ir chamizmo vyksta „trečiasis pasaulinis karas“). Buvo teigiama, kad literatūra gyvena normaliai, be jokių privilegijų, o jai padės tik talentas ir kūrėjo asmenybė. Visus nustebino poeto ir dailininko Leonardo Gutausko (g. 1938) romanas *Vilko dantų karoliai*, kuriame labai atvirai ir išradingai papasakota šeimos narių drama sovietinės okupacijos laikotarpiu. Ypač entuziastingai sutiktas pirmasis romano tomas, išėjęs 1990 m. (Gutauskui pavyko parašyti didįjį savo gyvenimo pasakojimą, vos tilpusį į 4 knygas). Autobiografinių bruožų turintis herojus Tadas rašo menininko gyvenimo ir kūrybos dienoraštį-išpažintį, egocentrinį pradą sumaniai derindamas su esmingomis tautos lemties datomis. Žmogiškumo ir totalitarizmo akistata parodyta trapiame vaiko, paauglio, vėliau – jaunuolio ir jau subrendusio kūrėjo psichikos veidrodyje. Nepalaujamas atminties „malūno“ darbas, menininko sąmonės permanentinis budėjimas ir aistringas atsivėrimas kuria improvizacinio gaivalo valdomą pasakojimą.

Kritikai sakė, kad sveika truputį pažongliruoti seksu, obsceniškumu, žargonizmais – sovietmečio tabu dabar pasitarnausią kaip antausis konservatyviam davatkiškumui. Šią programą nedelsdami vykdė Herkus Kunčius, Juozas Erlickas, Ramūnas Kasparavičius ir kai kurie jaunesnės kartos rašytojai. Dekonstruktiniu užmoju pirmauja groteskus apie sovietinės tikrovės marazmą rašantis Herkus Kunčius. Ypač didelio rezonanso sulaukė septintasis jo romanas-farsas *Nepagailėti Dušanskio* (2006), kuriame komunistų partijos programa perrašoma kaip Evangelijos parodija.

Ar buvo krizė?

Antrasis periodas (1993–2000) pasižymi išcentrinėmis tendencijomis: literatūra diferencijuojasi, iš visuomenės avanscenos traukiasi į specialistų glėbį. Lietuvių rašytojai į naują

politinę, socialinę, psichologinę ir estetinę lūžio situaciją reagavo nevienareikšmiškai – vieni skelbė nuosmukį, kiti puoselėjo idealistines iliuzijas, tretie ramiai dirbo, o jaunoji karta bandė burtis į sambūrius ir skelbti naujas programas, bet galiausiai išsisklaidė kurti po vieną. Pakito visi žanrai ir jų hierarchija (poezija, romanas, novelė, esė, drama, memuarai) – vieni literatūros lauke užėmė naujas pozicijas, kiti prarado anksčiau turėtas. Kokie anomis dienomis dažniausiai linksniuoti reikšminiai žodžiai ir tezės? Mažos tautos kompleksas (patariama jo vengti), atsitiktinumas, mada, minios skonis, nuotykinės literatūros bumai, reklama, fakto literatūros prestižas, šeimos kronikų rašymas, naujoviški istoriniai romanai, žaismės pagausėjimas. Taigi galvojama teisinga linkme, tik nenujaučiamas ypač didelis pasikeitimų mastas. Nedaug kas įžvelgia kardinaliai pasikeisiančias leidybos sąlygas, mažai kas prognozuoja greitai prasidėsiantį lietuvių meninio žodžio žygį į rinką. Esant tokios destabilizuotos būsenos abejota, ar literatūra dar gūžiasi ir dvejoja, ar jau atsigauna ir stiepiasi, bet būta aistringų imperatyvų: „Tikėkimės ir pasižadėkime, kad visais atvejais – kas imtųsi plunksnos, ką berašytų, kokias temas iškeltų – kriterijus turi būti vienintelis – tiesa ir meniškumas“ (Juozas Aputis). Atrodė, kad tautinė literatūra kaupia jėgą, patirtį ir tuoj prabilis bendruomenę konsoliduojančiais įtaigiais kūriniais, bet, kaip parodė praktika, svajonių ir realybės proporcija buvo neadekvati. Laikai keitėsi pernelyg greitai. Maždaug iki 1994-ųjų kritikos akiratyje dar vyravo rimti kūriniai (bylojantys apie žmogui likimiškai svarbius dalykus), kurie dabar vadinami elitiniais, bet rinka labai greitai perėmė iniciatyvą ir pradėjo diktuoti sąlygas. Nepasiteisino Vytauto Kubiliaus teiginys, kad ateities literatūrą jau lems ne „kolektyvinio mąstymo formos“, nes anksčiau vyravusias privalomas socialistinio realizmo nuostatas ėmė sparčiai keisti masinės kultūros standartai. Prasidėjo populiariosios, pramoginės kultūros invazija, kai į tekstą nekritiškai įsileidžiama viskas. Gležna ir neatspari lietuvių literatūra, ypač proza, per keletą metų patyrė tikrą antiestetinį šoką.

Rašytojai jautėsi vis labiau nureikšminti (mažėjo tiražai, honorarai, skaitytojų, žiniasklaidos, rėmėjų dėmesys meninei kūrybai). Kritikų požiūriu, kaip tik tada prasidėjo savaimingas literatūros raidos tarpsnis. Anksčiau geriausi kūriniai turėjo ne tik meninę, bet didžiulę visuomeninę reikšmę, ugdė pilietinį sąmoningumą, būrė kultūriniam pasipriešinimui, o rašytojo autoritetas buvo išskirtinis. Dabar jau ne išoriniai, o vidiniai veiksniai ima lemti procesų eigą. Grįžtama į normalų raidos ritmą, nors vyksta kartų, žanrų, vertybių, prioritetų, skaitytojų rokiruotės. Dėmesį nuo rašytojų „nutraukia“ atsivėrę kitos laisvo gyvenimo galimybės: gausėjanti periodika ir įdomių neliteratūrinių knygų leidyba, debatų įvairiais politiniais ir ekonominiais klausimais reikmė, išsiplėtęs medijų vaidmuo, interneto skverbtis, legalizuotos pramogos, kelionės ir t. t. Toks persigrupavimas daug kam buvo netikėtas ir dramatiškai išgyvenamas, todėl 1993–1997 m. daug kalbėta apie literatūros krizę, fiksuotas kritinės būsenos paūmėjimas. Regis, tuo metu dar nebuvo suvokta, kad krizė yra gana produktyvi. Gyvename krizės sąlygomis, krizės visuomenėje, vyksta rimtosios kultūros genocidas – tokie ir panašūs teiginiai tapo kasdieniu reiškiniu. Anot lietuvių sociologo Vytauto Kavolio, visuomenės moksluose krizės samprata vartojama dviem reikšmėmis. Krizė laikoma analogiška ligos lūžiui, nuo kurio prasideda arba sveikimas ir grįžimas į padėtį prieš ligą, arba nebeatšaukiamas sveikatos prastėjimas. Tokio galvojimo rėmuose „krizės nugalėjimas“ būtų grįžimas į tradiciją. Bet krizę galima suvokti ir kaip tam tikrą sumaištį, kai žmogaus arba visuomenės egzistencija pasidaro atviresnė

skirtingų kelių pasirinkimo galimybei. Šitaip suvokta krizė nebėra padėties, analogiškos buvusiai „sveikatai“, atkūrimas, o žingsnis pirmyn, atsinaujinimas. Paradoksalu, kad krizės suvokimas būna stipriausias, kai jau yra prasidėjęs išėjimo iš jos procesas. Kaip tik tokioje stadijoje šiuo tarpsniu buvo lietuvių proza. Tapatybės krizė – neišvengiamas pereinamųjų laikotarpių bruožas. Meno, kultūros žmones Lietuvoje išsyk ištiko dvigubas post: postsovietizmas ir postmodernizmas (Mindaugas Kvietkauskas). Nebeliko kontekstų, kurie sietų individą su jo gyvenimu, literatūrą – su jos tradicija. Bet drauge radosi naujų kontekstų ir naujų galimybių. Pasaulyje, kuriame viskas kinta, psichologinis to padarinys yra judėjimo į niekur pojūtis, negalėjimas surasti „namus“ istorijoje bei visatoje, amžina nesėkmė bandant nors laikinai pasiekti tobulumą ir stabilumą. „Tais laikais žmonės išties skendėjo nežinioje, nes jų pasaulis pernelyg spėriai keitėsi“, – sakoma viename iš Ričardo Gavelio Vilniaus ciklo romanų.

Krizės įveikos ženklai

Jei krizės ir būta, į ją reikia žvelgti pozityviai. Literatūra pradėjo esmingiau atsinaujinti, o kad atsinaujintų, ji išsišakojo kaip niekada iki tol (plyšys tarp elitinės ir masinės literatūros sparčiai didėjo), keitėsi pasakojimo turinys, būdai ir formos.

Kai kurios naujos lietuvių literatūros tendencijos: miestiškojo mentaliteto stiprėjimas; poezijos delyrizacija, daiktiskėjimas; emociingas atsisveikinimas su sovietmečiu; rašytojų moterų aktyvumas; kūno ir jusliškumo prioritetas; žanrų ribų nykimas; esė iškilimas; žurnalistinio romano atsiradimas; nauja emigracinės literatūros banga; populiariosios kultūros invazija ir kt.

XX a. dešimtajame dešimtmetyje labiausiai pastebima, skaitoma Jurgos Ivanauskaitės, Ričardo Gavelio, Jurgio Kunčino kūryba, apie ją daugiausia diskutuojama. Aistringiausias postmodernistas – Herkus Kunčius. Sigitas Parulskis – intelektualios, laiko dvasią atliepiančios esė pradininkas ir beiliuzinių, rupių eilėraščių kūrėjas. Justinas Marcinkevičius, Marcelijus Martinaitis, Romualdas Granauskas, Juozas Aputis, Leonardas Gutauskas – atsinaujinančios klasikos ir stabilumo atramos. Bitė Vilimaitė, Vanda Juknaitė, Renata Šerelytė – moteriškosios žiūros reprezentantės ir atjautos vaikams puoselėtojos. Petras Dirgėla – naujų raiškos būdų tautinės savasties esmei įjauzdinti, valstybingumo savimonei formuoti ieškotojas. Visi jie neatsisako aukštojo meno orbitos.

Miestiškojo mentaliteto susiformavimas laikomas vienu svarbiausių lietuvių prozos atsinaujinimo veiksnių. Entuziastingai pasitinkami visi autoriai, kurie *iš-kaimina* (poetės Neringos Abrutytės sąvoka) lietuvių literatūrą. Ričardo Gavelio (1951–2002), provokatyvus ir nekonformistinio vienišiaus, Vilniaus ciklo romanus, ypač *Vilniaus pokerį* (1989), žinovai vertino kaip užsiangažavimą totalitarinės visuomenės kritikai ir originalios struktūros daugiaplaniam prozos pasakojimui. Gavelis ir posovietinę Lietuvą matė kaip chaoso bei destrukcijos vietą, kurioje klesti vartotojiškumas, minios psichologija, lėkštumas ir simuliacija. Rašytojas nedarė didelio skirtumo tarp sovietinės ir posovietinės Lietuvos. Dekonstruktivi Gavelio analizė ir postmodernumas siejami su gnostine blogio prigimties filosofija.

Kita kultinė lietuvių rašytoja Jurga Ivanauskaitė (1961–2007) ilgai buvo skaitomiausių ir populiariausių lietuvių literatūros tekstų kūrėja. Ji išradingai kūrė ir savo pačios legendą (keliavo po Rytų šalis, keliones aprašė kaip dvasinių ieškojimų piligrimystę,

studijavo budizmą, kovojo už Tibeto laisvę, iliustravo savo knygas). Simboliniu žingsniu į šiuolaikinę moterų literatūrą laikomas Ivanauskaitės romanas *Ragana ir lietus* (1993), išverstas į daugelį užsienio kalbų. Rašytoja daugelyje savo romanų balansuoja tarp elitinės ir populiariosios literatūros, tačiau dvasinių ieškojimų aistra (*Tibeto mandala*, 2004) transformavo jos prozos strategiją, atsirado atskaitos taškai, pakeitę jos kūrybos kryptį – nuo tuštybės sukkelto nihilizmo amžinesnių vertybių (kultūros, religijos, pilietinio aktyvumo) link. Tai, kad Ivanauskaitės indėlis į grožinę ir dokumentinę bei kelionių literatūrą yra visuotinai pripažintas, patvirtino Nacionalinės premijos suteikimas.

Gausūs Jurgio Kunčino (1947–2002) romanai į lietuvių prozą įnešė bohemiško siausmo, išlaisvino juslių kalbą. Kunčinas – patikimas sovietmečio ideologinės ir buitinės autentikos metraštininkas, užfiksavęs daugybę unikalių to meto gyvenimo detalių. Sąsakai su sovietmečiu jis suvedinėja žaismingai, yra kupinas ne nuoskaudų, o gyvenimo džiaugsmo. Kur Gavelis kalba pagiežingai, ten Kunčinas šypsosi, radęs naują estetinį santykį su būtučiu laiku, žmogiškumo kibirkštį nužmogintame, nubūtintame sovietmetyje. Skaudesnį ir ne tokį žaismingą santykį su pasauliu atskleidžia Renata Šerelytė romanuose *Ledynmečio žvaigždės* (1999), *Mėlynbarzdžio vaikai* (2008). Jos atsigręžimas į sovietinę praeitį sutampa su pionieriškos vaikystės ir ankstyvos jaunystės potyriais, yra labai autentiškas ir paveikus stipriu asmeniniu išgyvenimu, savitu tekstualumu.

Demistifikuojant įvairius tautinio mentaliteto šampus, „flegmos persunkta“ lietuvių literatūra įgavo daugiau kritiškumo, ironijos, humoro, žaismės. Lietuviai laikomi tauta, kuri daugiau dirba ir skundžiasi, negu atsipalaiduoja ir pramogauja. Vienoje savo esė smagiai ta tema yra ironizavęs socialus ir pilietiškas eseistas bei mitologas Gintaras Beresnevičius (1961–2006), kuris apibūdino „lietuvišką būklę“ kaip pastovią Rūpintojėlio (tai specifiškai lietuviška susimąščiusio Jėzaus medinė skulptūra) būseną:

Jis rūpinasi, sėdi ir rūpinasi.

Tas rūpinimasis gali būti bežodis ir iš esmės bemintis. Tai būseną. Gal išties – lietuviškos meditacijos atmaina. Martinas Heideggeris žmogaus būklę pasaulyje apibrėžia, beje, kaip Sorge, „rūpestį“. Vis dėlto neatrodo, kad tas rūpestis būtų objektyvuotas – rūpestis dėl konkrečių dalykų. Tai būklė, į kurią kartkartėmis lietuvis įeina ir rūpinasi. (*Ant laiko ašmenų*)

Lietuvių prozai anksčiau stigo artistiško, žanrinės įvairovės, raiškos lakumo – to, ko pastaraisiais metais radosi su kaupu. Nebeliko tradicinės kaimo ir miesto priešpriešos, kuri buvo labai akcentuojama sovietmečiu. Atsisveikinta su agrarine kultūra, nes užaugo naujos kartos su visiškai kitokia gyvenimo patirtimi, susiformavo urbanistinis mentalitetas.

Ėmė plėtotis istorinė proza, ypač padaugėjo romanų iš LDK laikotarpio, kuriuose analizuojamas neišsipildęs Lietuvos likimas. Jaunimui sukurta „Skomanto“ nuotykinė kūrybių serija apie tolimą Lietuvos praeitį (1993 m. seriją sumanė rašytojas Kazys Almenas; Skomanto slapyvardžiu rašo daug kūrėjų). Iš kur atsiradome, kaip brendome, kas esame, kur einame – šie klausimai grindžia Petro Dirgėlos istoriosofinę prozą, kurios kulminacija – monumentalni keturių tomų (14 knygų) *Karalystė. Žemės keleivių epas* (1997–2004). Tai labai plataus spektro ir didingos architektonikos statinys, pasižymintis šiuolaikiška raiška. Romane aistringai sprendžiamos valstybingumo lygtys nuo XIII a. Mindaugo karalystės iki šių dienų. Karalystė – tai ir metafizinė idėja, ir istorijos pamoka, ir biblinis planas,

ir monarchisto iliuzija, ir geografinė-politinė kategorija, ir literatūrinė fikcija. Romanų kvartetas gimė autoriui savo akimis matant didžiules permainas (Rytų Europos aksominės revoliucijas) ir analizuojant įvykius, ieškant jų sąsajų su visame pasaulyje vykstančiais procesais (kontekstai – Rytų Europa, Sibiras, JAV, Skandinavija). Epe pasakojama, kaip atgavusios laisvę posovietinės tautos atėjo į „turgų“ ir į naujas priklausomybes, ieškoma laisvės devalvacijos priežasčių.

Aktualieji poezijos dėmenys

Išskirtinė poeto vieta visuomenėje nebebuvo palaikoma valdžios, o žmonėms, iš Sąjūdžio mitingų grįžusiems į kasdienybę, atsirado svarbesnių rūpesčių negu poezija. Prasmės neteko ir sunki, metaforiška poezijos kalba, kuria cenzūros sąlygomis vyko visuomeninė komunikacija, buvo išsakomi svarbiausi tautos rūpesčiai ir lūkesčiai. Šias funkcijas perėmė žiniasklaida.

Kaip į tokius pokyčius reagavo poezija? Atsisakęs pranašo arba maištautojo, rezistentų pozos, poetas ėmė suvokti save kaip su visais lygų. Poezijoje pasirodė kasdieniškas žmogus, gebantis ironiškai žvelgti į savo trūkumus ir ribotumus, atsisakantis ambicingų gyvenimo užmojų bei pretenzijų. Vytautas Kubilius konstatavo: „Nebėra sakralinės aukštumos, ant kurios stovėtų poetas, iškėlęs į dangų rankas, – jis kalba įbridęs į kasdienybės tirštumą“.

Antai Eugenijus Ališanka kuria „pakankamai gero kareivio“ vaizdinį. Pakankamai geras kareivis su visa kariuomene pasitraukia iš mūšio, viskuo abejoja (ne kaip strategas, o kaip paprastas žmogus), mąsto labai konkrečiai, todėl kariuomenės pralaimėjimas nėra jokia tragedija, gal net priešingai. Ališankos kareivis yra atsikratęs pretenzijų užkariauti ir pakeisti pasaulį, svajoja apie ramų gyvenimą. Panašus požiūris atsispindi ir Donaldo Kajoko eilėraščių rinkinio pavadinime *Karvedys pavargo nugaleti* (2005). Savotiška pralaimėjimo kalba ir pralaimėjimo elgsena, kaip opozicija vartotojiškai visuomenei, kuriama Gintaro Grajausko poezijoje. Pralaimėtojo samprata nėra negatyvi – tai ne visuomenės paraštėje esantis maištautojas, o rytietišką išmintį perėmęs gyvenimo stebėtojas arba metraštininkas (Ričardo Šileikos knyga *Metraščiai*, 1998). Poetė Daiva Čepauskaitė šiuolaikinį „aš“ kuria panaudodama karvės įvaizdį (eil. „Poezija“):

Esu karvė, vardu Poezija,
duodu šiek tiek pieno,
paprastai 2,5 % riebumo,
kartais pavyksta
išspausti ir iki trijų,
didžiuojuos, kad jis apdirbamas
pažangiausia technologija
ir popieriniuose tetrapakuose
pasiekia nereiklius vartotojus,
sergu visomis ligomis,
kurios nesvetimos gyvai būtybei
ir kruopščiai aprašytos
veterinarijos vadovėliuose,

ganausi geroje bandoje
 (kolektyvas draugiškas,
 kalbos barjerų nėra),
 bijau sparvų ir zootechniko,
 galiu būti ir kitaip naudinga –
 užėjus šalnomis, kai nusilengvinsiu,
 įlipk į mano krūvą basas,
 pamatysi – tokia šiluma,
 nuo padų pakils
 iki pat pakaušio.

Nužemintas, subuitintas, švelniai ironiškas karvės vaizdinys, kuriuo apibendrinama poezijos komunikacija, išlaiko ir lyrikai įprastai priskiriamas vertybes – susikalbėjimą, „lyrikos šilumą“. Ryškinant kontrastą su tradiciniu lyrinio „aš“, Čepauskaitės karvę galima palyginti su kūrybos simboliu – sparnuotu Pegasusu. Dienoraštiška ir žmogaus tapatybę nusakanti eilutė, prasidedanti formule „Aš esu...“, lietuviškame kontekste susisiekiama su išėivijos moteriškos poezijos manifestu – poetės Birutės Pūkelevičiūtės chrestomatine eilėraščio pradžia: „Aš esu vilkė, lūšis ir žalsvoji gyvatė“. Šis kontrastas vaizdžiai byloja apie šiuolaikinės poezijos poslinkius: atsisakyta modernistinio aštrumo, laukinės energijos, demonstruojamos aistros, vitališkumo, plėšrumo, nerimo. Čepauskaitės vaizdinys buitinis, naminis, sukultūrintas. Poeto neišskirtinumas tampa etine dorybe, tolerancijos ir demokratiškumo ženklu.

Dienoraštinis atvirumas, kaip meninė koncepcija, pasirodo dažno šiuolaikinio poeto kūryboje. Sigėtas Parulskis Grajausko poezijai taikė naujojo intymumo terminą. Neringos Abrutytytės rinkinys *Neringos M.* (2003), kaip skelbia anotacija, „šokiruoja savo intymumu“. Šios autorės eilėraščiuose biografijos nuorodos eksponuojamos taip atvirai, parbrėžtinai, kad tampa ne nuoroda į gyvenimą, o meniniu ženklu.

Su šiais pokyčiais susijusi ir poetinės kalbos transformacija. Ji ima linkti į kasdienę šneką, komplikuoatą lyrinę struktūrą keičia linijinis pasakojimas, siužetiškumas. Anot Brigitos Speičytės, „pasakojimas kaip poetinės kalbos modelis bei poetinė technika laikytina savitu naujosios lietuvių poezijos reiškiniu ir dėl to, kad jis teikia galimybių kurti alternatyvą moderniosios lietuvių poezijos kanonui, kurio sudėtinga, kultūrinių realijų prisodrinta, filosofiskai turininga poetinė kalba neišvengiamai sudarė dominuojantį foną Nepriklausomybės laikų poetiniams debiutams“. Stiprėjant pasakojimui, mažėja metaforų, simbolių, stiprėja realistinio stiliaus vaizdavimo formos (metaforą keičia metonimija), skverbiasi prozos žanrai (reportažas, dienoraštis, anekdotas, metraštis, liudijimas). Su kasdienybės detalėmis į eilėrašty patenka ir žemojo sluoksnio leksika, bjaurumo estetika, kurios šaknys atsekamos nuo paties Kristijono Donelaičio (pvz., Parulskio eseistikoje ir poezijoje). Tai daiktavardėjanti poezija (Vytautas Kubilius). Detalė byloja daugiau negu visa pompastiška heroikos retorika. „Smulkmenos yra mūsų duona“, – teigia poetas Liudvikas Jakimavičius.

Tradicinį lyrizmą ir įprastas poezijos formas kvestionuoja ir kita svarbi linkmė šiuolaikinėje lietuvių poezijoje – (neo)avangardinė tradicija, palaikoma autoritetingų vyresniųjų autorių. Asociacijų ir vizijų kalba, kalbančiojo kaukių, balsų keitimas arba derinimas, maišy-

mas to, kas aukšta ir žema, šventa ir kasdieniška, būdingas vyresniųjų grotesko poetikai, yra svarbus ir jauniems poetams. Pasikeitus santvarkai, nesumažėjo Sigitos Gedos kūrybos poveikis, poetas išleido naujus svarbius eilėraščių rinkinius (*Septynių vasarų giesmės*, 1991; *Babilono atstatymas*, 1994; *Jotvingių mišios*, 1997; *Skrynelė dvasioms pagauti*, 1998). Naujus ir anksčiau parašytus tekstus išleido Vytautas P. Bložė (rinktinė *Noktiurnai*, 1990; *Sename dvarely*, 1994; *Ruduo*, 1996; *Visai ne apie tai*, 1998; *Tuštuma*, 2001; *Prieš išskrendant tau ir man*, 2004; *Papildymai*, 2006; *Tu palikai mane užmigusį*, 2007; *Aš ir kt. dykaduoniai*, 2009). Marcelijus Martinaitis ne tik reagavo į visuomenės pokyčius savo eseistika, bet ir sukūrė naują personažą K. B., gyvenantį virtualioje erdvėje, patiriantį pasaulio iliuziškumo jausmą. Iš Martinaičio Vilniaus universitete įkurtos ir vadovaujamos „Literatų kalvės“ į literatūrą išėjo nemažai jaunų poetų, tarp jų ir dalis grupės „Svetimi“ autorių. Ši grupė (Valdas Gedgaudas, Alvydas Šlepikas, Eugenijus Ignatavičius, Liutauras Leščinskis, Dainius Dirgėla, Donatas Valančiauskas) paskelbė savotišką manifestą – deklaravo siekį atnaujinti ryšius tarp skaitytojo ir teksto, nes, jų nuomone, tuo metu rašytojas visuomenėje visų pirma veikė savo autoritetu, o ne tekstais. Tačiau nemaža dalis jų eilėraščių buvo gana migloti, asociatyvūs, ir plačioji publika apie šį sąjūdį sužinojo nedaug. 1994 m. išleidus almanachą *Svetimi*, grupės narių keliai išsiskyrė, kai kurie pasitraukė iš aktyvaus literatūrinio gyvenimo, kiti leido knygas, kurios su paskelbta programa nebebuvo susijusios.

Nauji neoavangardizmo, siurrealizmo, ekspresionizmo variantai pasirodo Dariaus Šimonio, Dainiaus Gintalo, Tomo S. Butkaus, Mindaugo Valiuko, Mariaus Buroko, Agnės Žagrakalytės, Gyčio Norvilo, Aušros Kaziliūnaitės poezijoje. Žodžio, garso ir daiktų junginiais poezijos sampratą provokuoja Benediktas Januševičius (g. 1973), kurio knyga *0+6* (2006) turi paantraštę „eilėraščiai-daiktai“. Knyga sukurta kompiuterine grafika, čia poetiniai tekstai atsiranda ant įvairiausių gerai pažįstamų daiktų, prekių: degtukų dėžutės, plokštelės, transporto bilieto, prekės etiketės, taip pat ant žinomų kultūros vaizdų, pinigų ir pan.

Januševičiaus knyga *Kiškis kiškiškai kiškena* (2008) išleista kartu su kompaktine plokštele, kurią jis įskaitė su savo bičiuliais. Skaitymo intonacija, žaismingas kalbos garsynas, balsai šiuo atveju gal net užgožia tai, ką vadiname „eilėraščio prasme“. Žaisdamas žodžiais, Januševičius atskleidžia netikėtus kalbos sukonstruoto pasaulio aspektus.

Savo avangardiškumą Januševičius motyvuoja senais, kone archajiškais poetiniais principais – skambėjimu, taip pat ir forma. Garsai, kurių prasmės šiandien jau tikrai nebeatsekame, yra kai kurių liaudies dainų refrenų pagrindas. O įmantriausios poetinės formos, XX a. taip mėgtos konkrečiosios poezijos atstovų, buvo ne mažiau išradingai kuriamos ir Baroko epochoje.

Donelaičio archajiškumo persiėmęs ir Sigitos Parulskio (g. 1965) avangardizmas. Šis poetas laužo ne tik ir ne tiek poezijos tradiciją, kiek apskritai mąstymo stereotipus, klišes. Nuo žmogaus tarsį nuvalomos socialinės apnašos ir jis lieka nuogas prieš mirties faktą. Baimė mirties akivaizdoje kuria autentišką ir subjektyvią, bendras normas atmetančią poetinę kalbą.

Visai kitaip elgiasi poetai, kurie galėtų būti vadinami postmodernistais. Postmoderni poezijos linkmė tradicinę, romantinę išgyvenimo lyriką „ištuština“ – joje nelieka iliuzijos, kad poezija kalba tikro žmogaus jausmais, kad gali perteikti skausmą, baimę, kad apskritai esama išskirtinio subjektyvumo. Arūno Spraunio (g. 1962) poezijoje žmogus pasiro-

do kaip socialinių kontekstų, prekės ženklų, reklamų sukonstruota visuma. Šio autoriaus tikrovė primena Platono olą, savotišką šešėlių karalystę; čia jos negalima patirti dėl to, kad nuolat susiduriama su kopijų kopijomis, įvairiais prekių ženklais, už kurių nieko nėra. Meilė ir kitos emocijos visai kaip reklamose perduodamos daiktams, kuriems neva rūpi kiekvienas žmogus: „tave myli feiri / ariel – buitis / ištikimiausiai / myli tave coca / cola myli ir / myli tave iki“ (eil. „Mylintieji“).

Neringos Abrutytės (g. 1972) poezijoje bijoma tikrumo, sentimentalumo, naivumo, todėl dangstomasi kaukėmis, kuriama nenatūrali sintaksė, „piktnaudžiauama“ kableliais, skliaustais. Eilėraščiuose demonstruojama, kad autobiografiškumas, autentiškumas literatūriniuose tekstuose yra konstruojamas, o ne savaime pasirodantis (paradoksalus dienoraštis be asmeniškumo).

Panašiai galima būtų pasakyti ir apie neoklasicizmo estetiką varijuojančią poezijos kryptį, kurios ryškiausias atstovas – Kornelijus Platelis (g. 1951). Stojįškai žiūrėdamas į gyvenimą, nebandydamas suprasti kosmoso paslapčių, be romantinio patoso, Platelis susitelkia ties fizine žmogaus energija ir formomis, į kurias ji skirtingose kultūrose suteka (eilėraščiuose gausu nuorodų į antikinę, Rytų, krikščioniškąją kultūras). Panašiai kaip ir Tomo Venclovos poezijoje, žmogiškasis pasaulis, žmogaus kuriama ir puoselėjama kultūra gyvuoja tol, kol gyvuoja atmintis – vienintelis žmogiškumo pagrindas, priešprieša bejausmei gamtai.

Tačiau ne visi autoriai ardo lyriškumą. Poeziją be avangardo dekonstrukcijos ir postmodernios ironijos sėkmingai kuria Rimvydas Stankevičius (g. 1973), jo kūrybą galima priskirti „naujajam romantizmui“. „Jo eilėraščiuose nėra jokių prozaizmų, kartais prabylama net kiek sutramdytu, tačiau vis tiek patosišku balsu, būdingu sakmėms, baladėms ar kitokiems romantikų taip mėgtiems žanrams“ (Alvydas Šlepikas). Vietoj Ališankos „pakankamai gero kareivio“ Stankevičius kuria gero Dievo kareivio, atsiduodančio Vado įsakymams, tikinčio savo misija, įvaizdį.

O štai vieno žinomiausių šiuolaikinių poetų Aido Marčėno (g. 1960) kūryboje dera įvairūs elementai: muzikalumas, skaidrumas, frazės grynumas ir gatvės, kasdienybės kalba, klasikiniai Henriko Radausko, Tomo Venclovos naudojami įvaizdžiai ir vartotojiškos kultūros ženklai. Postmodernizmas legalizuoja tokį srovių ir stilių maišymą (neoromantizmas, postklasicizmas, siurrealizmas ir kt.), tačiau jam svetimas etinis ir estetinis hierarchijos jausmas, poeto reikšmės, išskirtinumo suvokimas, kuris aiškiai jaučiamas Marčėno kūryboje.

Jauniausia poetų karta, debiutavusi jau Nepriklausomybės laikais, poezijos tiražų mažėjimo ir poeto vietos visuomenėje sumenkimo nevertina dramatiškai ir toliau ieško adekvačios poetinės kalbos, išreiškiančios šiuolaikinio žmogaus patirtis. „Dabar viskas sugrįžo į normalias vėžes, ir poezija domisi tie, kam tai ištis rūpi. Laikai, kai poezija buvo leidžiama tūkstantiniais tiražais, seniai praėjo. Anuomet poezija sau buvo prisidėjusi gelbėtojos, guodėjos ir šauklės vaidmenis, kurie iš esmės nėra būdingi poezijai, tačiau galimi tam tikrais istoriniais laikais. [...] Kad rašyčiau poeziją, man nereikia milijonų ir stadionų, užtenka tikėti, jog yra bent du skaitytojai, kurie mane supranta“, – sako poetas Marius Burokas.

Žanrų svarstyklės

Trečiasis periodas prasideda naujuoju tūkstantmečiu, jam būdingas rinkodaros mechanizmų įsigalėjimas: pasikeitė knygų leidybos, platinimo ir reklamavimo mastai ir šios aplinkybės toliau labai keitė literatūros veidą. Literatūra išgyveno neregėtos įvairovės tarpsnį, visi žanrai vystėsi ir transformavosi, vieni tapo lyderiaujančiais, kiti pasitraukė į nuošalę. Griežto žanro kanonas nebėra paklausus (novelės, soneto, net gerai „sukalto“ romano ir eiliuoto eilėraščio prestižas smuko). Poezija vis labiau virto akademinio intereso ir mažų auditorijų viešnia, o gausėjančios populiariosios prozos tekstuose ėmė vyrauti žurnalistinė medžiagos atrankos ir pasakojimo strategija (aktualios temos, šmaikštus stilius, trumpi sakiniai). Nusmuko novelės autoritetas, bet ypač suklestėjo esė. Suaktyvėjo moterų rašymas, išryškėjo feministinės žiūros gairės. Etapine knyga, įtvirtinančia ir apibendrinančia moterų kūrybą, laikytinas profesorės Viktorijos Daujotytės veikalas *Parašyta moterų* (2001) – rašančių moterų literatūros istorija. Didelis šuolis įvyko literatūrologijoje, bet nusilpo aktualioji kritika. Įsitvirtino žurnalistinis romanas ir iškilo nauja emigracinės literatūros banga.

Įdomi tendencija ta, kad, mažėjant poezijos skaitomumui, daugelis ryškių ir sėkmingų poetų patraukė į prozos barus, ėmė rašyti romanus ir esė (Sigitas Parulskis, Donaldas Kajokas, Kęstutis Navakas, Gintaras Grajauskas, Rolandas Rastauskas, Markas Zingeris, Dovilė Zelčiūtė ir kt.).

Viena ryškiausių lietuvių literatūros naujovių yra esė, suklestėjusi kaip išlaisvėjusio mąstymo ir rašymo fenomenas. Jos sėkmės paslaptis – ypatingas žanro plastiškumas ir atvirumas. Eseistika bemat atliepia emocinę visuomenės būseną, reflektuoja kasdienybės dinamiką. Esė yra komunikatyvi – parašyta pirmadienį, šeštadienį ji jau gali būti skaitoma kultūros savaitraštyje. Kritiška socialinio, politinio arba kultūrinio vyksmo analizė provokuoja adresato mintį, o subjektyvus privataus pasaulio atvėrimas žadina smalsumą. Čia puikiai dera intelektas ir emocija, refleksija ir ironija. Esė būdingi bruožai – aistringumas, visuomeninis temperamentas, keliamos problemos išgyvenimas, kultūrologinis krūvis, kasdienybės ontologija, dialogiškumas, kito požiūrio galimybė, apibendrinimo potencialas. Dabartinės esė sąvoka ir samprata gimė 1990 m., kai Sigitas Parulskis savo recenziją Donaldo Kajoko esė knygai *Komentarai* pranašiškaip pavadino „Mąstau – vadinausi, esėju“. Sigitas Parulskis, Gintaras Beresnevičius, Giedra Radvilavičiūtė, Kęstutis Navakas, Rolandas Rastauskas, Donaldas Kajokas, Regimantas Tamošaitis, Jūratė Baranova, Kęstutis Navakas, Alfonsas Andriuškevičius yra platesnio akiračio varžovai tradiciniams novelistams, kurių dalis tebegyvena vakarykšte diena. Esė reikalingas greitas atliepas, ji patenkina žmogiško bendravimo poreikį, yra universali, jos autorius – charizmatiška asmenybė, tai dažnai ir poetas, ir kultūrologas, ir filosofas, ir dėstytojas, ir visuomenės stebėtojas. Esė dažnai atpažįstama labiau remiantis intuicija nei koku apibrėžimu, ypač lietuviškoji esė dažnai panaši į intelektualinę ar poetinę prozą. Dėl ryškaus esė žanro autobiografinio prado filosofė Jūratė Baranova lietuviškąją žanro atmainą vadina personaline esė. Tokia esė paranki tuo, kad leidžia lengvai reikšti kasdienybės patirtis, atspindi laiko pulsą – tai turėtų daryti publicistika (nuo žodžio *publicum* – viešas), kuri šiandien yra nusilpusi. Esė įsibrovė ir į publicistikos, ir į novelistikos teritoriją. Novelės prestižą palaido tradencialistas Henrikas Algis Čigriejus (*Vieškeliukas pro dobilus*, 1999; *Varna braukia ašarą*, 2007), kurio noveles persmelkęs absoliutus žmoniškumas, globiantis kiekvieną,

nesvarbu, kurioje barikadų pusėje žmogus atsidurtų. Kasdienybės jaukumą kuria humoras ir veikėjų šnekamoji kalba. Įvykiu tapo Danutės Kalinauskaitės knyga *Niekada nežinai* (2008), kuriame rimta egzistencinė problemika, epinė pagava, jusliškus ir neabejotinas kalbos jausmas sudaro kokybišką kombinaciją. Undinės Radzevičiūtės rinkinyje *Baden Badeno nebūs* (2011) rašymo impulsas yra idėja, o ne istorija, todėl tai – intelektualinė proza, kur viskas skrupulingai apgalvota, stilius be puošmenų, nėra nereikalingo plepumo, efektingai kovojama su banalybėmis. Rašytoja praturtina lietuvių prozą tuo, ko visad stigo, – intelektu, žaibiška personažo charakteristika, kiekvienu kūrinėliu pasako svarbių dalykų apie žmonių ydas arba skirtingų tautų mentalitetą.

Pastarasis dešimtmetis – pasitikėjimo dokumentine tiesa, nuogu faktu, realybės ženkliškumu, prieš kurį nublanksta visi literatūriniai gražumynai, įsitvirtinimo laikas. Tai sietina ir su ilgai galiojusi tiesos užgniaužimu, ir su fikcijos pertekliumi mūsų dabartyje. Autožanrai (dienoraščiai, memuarai, laiškai ir kiti biografiniai pasakojimai) klesti visame pasaulyje. Neišsprendžiamą klausimą: „ar taip iš tiesų buvo“ tyrėjai siūlo performuluoti taip: „kodėl ir koku būdu autorius savo pasakojimą pateikia kaip tikrovišką, faktinį, įvykusį, buvusį“, o mes tuo tikime arba ne. Netikime, kai atpažįstame mistifikacijas (perdėtą ego pasireiškimą, praeities gražinimą, posovietiniam metui būdingą „išsibaltinimą“).

Atkūrus Nepriklausomybę, itin aktualu tapo apmąstyti ir įvertinti okupacijos patirtį. Dokumentiniai žanrai dažniausiai vaizduoja praėjusį laiką; karo bei pokario įvykiai tebegyvavo žmonių atmintyje, bet viešai buvo galima skelbti tik oficialiąją istorijos versiją. Pusšimtį metų trukusi Lietuvos okupacija daugelį žmonių privertė susitaikyti su esamomis aplinkybėmis, eiti į kompromisus su sąžine, prarasti asmenybės integralumą, slėpti biografijos faktus. Dokumentinė literatūra atskleidžia tokio susidvejinimo kainą. Daugelio kultūros žmonių: rašytojų, dailininkų, aktorių, žurnalistų, atsiminimai atskleidžia, kad jie prisitaikė, bet nesusitaikė. Įspūdingai laiką liudija dailės klasiko Augustino Savicko (1919–2012) memuarų knyga *Žalia tyla* (2002), poeto Marcelijaus Martinaičio biografiniai užrašai *Mes gyvenome* (2019). Net kelios sovietmečiu brendusių žmonių kartos dažnai vadintos „prarastosiomis“. Daugelis nebuvo linkę su tuo sutikti, net savo knygų antraštėmis tam nepritarė – antai poeto Algimanto Baltakio (g. 1930) dienoraščiai vadinasi *Gimiau pačiu laiku* (2008), žurnalisto Laimono Tapino (g. 1944) atsiminimų pavadinimas pabrėžia – *Prarasto laiko nebūna* (2004). Teisybės dėlei reikia pridurti, kad leidžiami ir sovietinės ideologijos neišsižadėjusių asmenų memuarai, kuriuose giriami buvę laikai ir nesusitaikoma su esama Lietuvos tikrove.

Kuo daugiau epocha palieka dienoraštinių įrašų, tuo ryškiau, apčiuopiamiau ji mato. Lietuvoje daugėja išliekamos vertės diaristikos – kultūros debatuose seniai įsitvirtino intelektualiniai Alfonso Nykos-Niliūno *Dienoraščio fragmentai* (2002–2003), Jono Meko *Žmogus be vietos: nervuoti dienoraščiai* (2000), Marcelijaus Martinaičio *Tylintys tekstai: užrašai iš raudonojo sąsiuvinio* (2006), tęstiniai Sigito Gedos kasdienybės užrašai. Iš kitų diaristikos žanro pavyzdžių panoramiškumu išsiskiria Vytauto Kubiliaus dienoraščiai (dvitomis, apimantis 1947–2004), kuriuose fiksuojami sovietmečio epochos anomalijų ir prieštarų apmąstymai, skaudū kūrėjo prisitaikymo bei maišto dramos refleksija ir labai savikritiška egzistencinė autoanalizė.

Sustiprėjus komercinėms leidykloms, itin išsiplėtojo populiarioji literatūra, jaučiama stipri masinės kultūros invazija, visoje kultūroje pasireiškia karnavališkumo apraiškos ir

mažesnis reiklumas kūrinių estetiniam lygiui. Knygos kaip vieneto virtimas preke (ne tiek pažinimo, kiek vartojimo objektu) labiau pakeitė jos turinį ir raišką negu pats Nepriklausomybės atgavimo faktas ar sovietinės cenzūros išnykimas. Dauguma dabar kuriamų knygų yra iš karto formuojamos pagal rinkodarinę strategiją, tad visai nenuostabu, kad atkuto lietuviškasis detektyvas, susiformavo trileriai, atsivėrus sienoms padaugėjo kelionių prozos ir nuotykinės literatūros, o pensininkės arba aktorės gausiai kuria meilės romanus, dažniausiai varijuodamos tą pačią Pelenės istoriją. Populiariosios literatūros autoriai ir leidėjai pajuto didelę galią skaitytojams, ji yra sėkmingai reklamuojama ir gali tapti pagrindine literatūros gyvenimo formuotoja. Kritika sunerimusi, kad rašytojas atsisako asmenybiškumo ir vertybių, nebesirūpina kalba kaip menu, o rašo leidykloms, knygų mugėms ir apskritai ima dirbti dėl šlovės ir pinigų. Iškalbiai šią situaciją, traumuojančią elitinius rašytojus, reflektuoja Sigėtas Parulskis romano *Doriforė* (2004) skyriuje „Leidėjas“. Atėjęs paprašyti avanso už rašomą romaną, rimtas autorius susiduria su leidėjo moralais: „Nebeįmanoma patraukti dėmesio ilgais ir painiais istorijų pasakojimais, kurie paklūsta vien tik kalbos, o ne vaizdo logikai [...] turi apie užpakalį išsitemkti puslapyje, pasąmonės srautą sukūšti į pusę puslapio, o apie Dievą – vieną eilutę, vieną sakinį. Viskas“. Leidėjas net pasiūlo autoriui pasirinkti moterišką slapyvardį (Lietuvoje skaitančių moterų auditorija keturis kartus pranoksta vyrų).

Žurnalistinis romanai – vienas populiariausių romano tipų Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį – laikytinas nauja žanro atmaina, kurios poreikį iškėlė susiformavusi vartotojų ir žiniasklaidos visuomenė. Lietuvoje šis terminas ėmė įsigalėti po žinomo prancūzų romanisto Frederiko Beigbederio (Frédéric Beigbeder) vizito Vilniaus knygų mugėje 2004 m. ir kelių jo romano vertimų į lietuvių kalbą. Žurnalistinio romano fenomenas – būdingas reiškinys Vakarų literatūros pasaulyje. Tokius romanus nebūtinai rašo žurnalistai, bet dažnai ir jie. Žurnalistinis romanai kuriamas iš aktualijų, jam kone privalomas skandalo elementas. Tipiški bruožai: intriguojantis siužetas, netradicinė erotika, žvali intonacija, bėglūs trumpi sakiniai. Didelę įtaką daro reklamos kalba, kuri yra absorbavusi visas įmanomas raiškos formas ir suvedusi jas į akimirksnio poveikio efektą. Iš kiekvieno elemento (siužeto, konflikto, personažų, stiliaus) sklinda literatūrinis palengvinimas skaitytojui, kurį galiausiai pradžiugina neišvengiamai sklandžios atomazgos.

Nepriklausomybės augintiniai

Atnaujinant literatūrą, svarbus ribų peržengimas, kai pačiam žingsniui tenka generuojantis pobūdis. Dėmesys nukrypsta į naująją kartą (vienai kartai subręsti ir įsitvirtinti literatūroje reikia apie penkiolikos metų). Talentingiausi dešimtmečio debiutantai – Marius Ivaškevičius, Renata Šerelytė, Laura Sintija Černiauskaitė, Andrius Jakučiūnas. Ivaškevičius bene išmoningiausiai pasinaudojo tipiška pereinamajam laikotarpiui užgniaužto mąstymo išlaisvinimo būseną. Savo esė „Meno pauzė“ jis rašė:

Mano kartos mąstantiems žmonėms Tėvynės meilė, reikiama tais garsiais šūkais ir nepagrįstu idealizavimu, gerokai svetima [...] Kas nustatė, kad Lietuvos pašaukimas būti amžina auka? Kas jai nupiešė tą skausmingą veidą, lyg kitokio jausmo ji niekad nebūtų patyrusi? Kodėl turėčiau mylėti raudančią Lietuvą, jei ji man tokia nėra?

Šio rašytojo *kitokybę* sudaro bent trys dėmenys: poleminės idėjos, novatoriška raiška ir nestandartinė socialinė laikysena. Pozityviai išskirti Ivaškevičių iš kitų pastarojo dešim-

tmečio jaunų rašytojų leidžia sąmoningas požiūris į poetinės kalbos vaidmenį tekste ir esminių kūrybos vaizdinių kildinimas iš nacionalinės savasties. Nemažą diskusiją sukėlė Ivaškevičiaus romanas *Žali* (2002), pasiūlęs nuromantintą, subuitintą partizanų karo prieš sovietinius okupantus versiją. Vietoj patriotinio patoso rašytojas pateikia bendražmogišką požiūrį: ir okupuoti lietuviai, ir okupantai rusai buvo to paties stalininio režimo aukos. Galima manyti, kad Lietuva Ivaškevičiaus kūryboje – tai postmodernios, fragmentuotos sąmonės metafora, bet vis dėlto tėvynė čia bando prisikelti, pažadinti sąmoningumą, reflektuoti istorinę praeitį ir dabartį. Bendraamžis poetas Arnas Ališauskas teigia, kad Ivaškevičius sugebėjo „naujai prabilti apie senus dalykus ir reabilituoti Lietuvos tematiką“.

Andrius Jakučiūnas (g. 1976) – itin provokatyvus autorius, kiekviename iš savo trijų romanų visiškai kitoks. Romane *Servijaus Galo užrašai* (2005) pasakojama apie senovės Romą, kai krikščionybė dar konkuravo su sinkretiškos religijos atšakomis ir buvo tikima netikrais pranašais, kurie manipuliavo žmonėmis. Jakučiūnas moka regzti intrigą ir dumti akis skaitytojui, kuris mielai sutinka būti apmautas (tai reta pasakojimo magijos įtaiga). Antrajame romane *Tėvynė* (2007) geriančio žmogaus psichologinė ir fizinė būklė tampa nauja pažinimo teritorija lietuvių prozoje, tokios visapusiškos šio reiškinio analizės dar nebūta. Trečiasis romanas *Lalagė* (2010) – menininko savivokos apmąstymai, rašymas apie rašymą, apie teksto tapsmą. Jakučiūnas rašo, kaip meninių priemonių tema, jų raiškos tobulumas užvaldo sąmonę, ir noras išsireikšti, išsilaužti iš kalbos, per kalbą tampa Apsėdimu. Autorius neslepia savo formos ieškojimų, juos demonstruoja nelyginant fokusininkas – ir rodo triuką, ir tuo pačiu metu atskleidžia savo stebuklo techniką, laboratoriją.

Laura Sintija Černiauskaitė (g. 1976) knygoje *Artumo jausmas* (2005), *Kvėpavimas į marmurą* (2006), *Benedikto slenksčiai* (2008) atskleidė savitą jautrios moters tipą ir vaiko pamestinuko lemtį. Jai rūpi lyčių santykiai – trauka ir kova, mergaitės–moters–motinos psichinio gyvenimo ypatumai, eroso bei mirties paralelės, jauno žmogaus kabinimasis į gyvenimą.

Viena esminių pastarojo dešimtmečio naujovių – įsigalintis nomadinis mentalitetas. Susiformuoja kitokia lietuvių pasaulėjauta, jis tampa mobilus, „tranzitinis“, nuolat keičiantis gyvenimo vietą, stiprėja bastūno, benamystės jausena. Kas yra keliaujantis žmogus? Ar jis emigrantas, ar bėglys, ar klajūnas, ekonominis migrantas, turistas? Konstatuojama, kad žmonių judrumas yra nepaprastai padidėjęs. Tai – didelis lūžis, turint omenyje agrarinę sėslių žmonių šalį ir sovietmečiu uždarytas sienas. Gausėjant (e)migracijai, daugėja ir jos realijas atspindinčios literatūros, bet didžioji šių kūrinių dalis kol kas užima vietą tarp žurnalistikos, laisvalaikio skaitinių. Giliausiai emigrantų patirtis atskleidžia Kipre gyvenanti Dalia Staponkutė esė knygoje *Lietumi prieš saulę* (2007). Ji įveikia meilės vergės dalią, kuria šiuolaikišką intelektualios klajoklės įvaizdį. Simptomišką autorių grupę sudaro jaunos autorės moterys, pasaulio pilietės iš Rytų Europos, persikėlusios į laisve bei įvairove trykštančius naujuosius pasaulio Babilonus (Aleksandros Fominos *Mes vakar buvom saloje*, Gabijos Grušaitės *Neišsipildymas*). Šie romanai vadinami XXI a. prarastosios kartos epais, nusivylusios „N“ kartos manifestais (prie jų glaustųsi ir kandas Zitos Čepaitės esė *Iš emigrantės užrašų*). Kitokios Valdo Papievio (1962) romanų intencijos – jis nemanifestuoja, tiesiog giliai išjaučia gyvenimo Prancūzijoje patirtis. Paryžiuje nuo 1992 m. gyvenantis Papievis savo trečiajame romane *Eiti* (2010) svarsto, kas yra vienatvė, būties trapumas, draugystė, menas, mirtis, metafizika. Į Provansą atvykusiam vyriškiui

rašytojas nedavė vardo. Šis bevardiškumas ženkliskas – tai gali būti bet kuris iš mūsų. Jaustis tokiu klajūnu, tiesiog eiti, „būti, ir tiek“, šiandien yra prabanga. Ėjikas nevairuoja automobilio, o kuprinėje nešasi labai mažai daiktų. Bėgti ir lenktyniauti – viena amžiaus ligų, o mūsų herojus niekur neskuba, eina stebėdamas ir mąstydamas.

Vyresniosios kartos rašytojams nepavyko užmegzti nutrūkusio ryšio su teatru. Naująją dramą kūrė ir lietuvių dramaturgiją į teatro sceną grąžino tie, kurie gimė 1965–1976 m. ir debiutavo jau nepriklausomoje Lietuvoje, – Sigitas Parulskis, Herkus Kunčius, Marius Ivaškevičius, Laura Sintija Černiauskaitė, Gintaras Grajauskas ir kt. Kaip ryškūs avangardiniai kūriniai išsiskiria Parulskio pjesės: *Iš gyvenimo vėlių* (rež. Vytautas V. Landsbergis), *P. S. Byla O. K.* (rež. Oskaras Koršunovas), kurios šiuolaikinio lietuvių teatro istorijoje įsitvirtino kaip naujosios kartos meninis manifestas. Dramoje *Iš gyvenimo vėlių* rašytojas pasitelkia tautosakos tekstus, atspindinčius lietuvių kultūroje egzistuojančią teatriškumo formų įvairovę, sąmoningai orientuojasi į postmodernizmui būdingus bruožus. *P. S. Byla O. K.* – moderni liturginė drama, kurios kompozicijoje atpažįstame aliuziją į keturiolika Kristaus kančių kelio stacijų. Parulskis kuria žmogaus kryžiaus kančių kelią, kuriame susiduria humanistinė kultūra ir represyvi politinė sistema. Pjesės veikėjo taptas šiuolaikiniu herojumi atskleidžiamas pasitelkus klasikinius kultūros tekstus (Bibliją, Edipo mitą, Šekspyro *Hamletą*). Naujosios lietuvių dramaturgijos kontekste Parulskis yra ryškus eksperimentatorius dramos forma – jis išmėgino naujas galimybes, atskleidamas dramos fabulą, personažą, dialogą, konfliktą, personažų verbalinę kalbą (Aušra Martišiūtė). Pastaraisiais metais ir Mariui Ivaškevičiui dramos žanras ne mažiau svarbus negu proza (dramų trilogija *Artimas*, 2002; *Madagaskaras*, 2004; *Artimas miestas*, 2005; *Mistras*, 2010; *Išvayymas*, 2012). Jo dramos – novatoriški tekstai, kuriuose žaidžiama istorijos ir kultūros simboliais, kurie išlaisvina teatrinę vaizduotę. Kalbos aktualizavimas formuoja naujo tipo pjesę.

Literatūros lauko gyvastingumas

Intensyvus gyvenimas vyksta plačiame literatūros lauke, kai rašytojų kūryba adresatą pasiekia gyvu žodžiu. Poezijos kūrėjai ir gerbėjai turi du festivalius – „Poezijos pavasarį“ (nuo 1965) ir „Poetinį Druskininkų rudenį“ (nuo 1990). „Poezijos pavasarį“ trunka net dvi savaites, per kurias įvyksta daugiau kaip 100 renginių, ir pasižymi demokratiškumu – keliolika poetų desantų važinėja į skirtingas provincijas, mažus miestelius, mokyklas, rengiami neformalūs skaitymai („Eilėraščiai per naktį“), įteikiama daugybė įvairių prizų, kasmet ažuolo vainiku vainikuojamas laureatas. „Poetinio Druskininkų rudens“ festivalis vyksta 2–3 dienas, jame dalyvauja apie 120 raštijos luomo narių iš Lietuvos bei užsienio. Pagrindinis prizas – Jotvingių premija, kurią skiria komitetas, sudarytas iš ankstesnių premijos laureatų. Pagrindinės abiejų festivalių vertybės – laisvas literatų bendravimas, atviros diskusijos, įvairūs konkursai, poezijos skaitymai, kuriuose dera akademiškumas ir bohemiškumas. Kasmet išleidžiami *Poezijos pavasario* ir *Poetinio Druskininkų rudens* almanachai.

Gimė ir prozos skaitymų bei prozos festivalių tradicija. Geriausiai žinomi du tarptautiniai festivaliai – „Šiaurės vasara“ Jurbarke (nuo 2002) ir Europos literatūros dienos „Po Šiaurės dangumi“ Šiauliuose (nuo 2004), kur kasmet supažindinama su vis kito Europos regiono rašytojų kūryba, leidžiami almanachai lietuvių ir užsienio kalbomis.

„Ką sovietmetis vis dėlto mums davė pozityvaus, tai meilę knygai“, – yra pasakiusi Lietuvos leidėjų asociacijos prezidentė, leidyklos „Tyto alba“ vadovė Lolita Varanavičienė. Knygų rinka yra gyvybinga, o Vilniaus knygų mugė – didžiausia ir pagrindinė Baltijos šalyse bei vienas reikšmingiausių kultūros įvykių Lietuvoje. Ją organizuoja parodų ir konferencijų centras „Litexpo“, Lietuvos leidėjų asociacija, Tarptautinių kultūros programų centras (anksčiau – viešoji įstaiga „Lietuviškos knygos“). Mugę kasmet aplanko beveik 60 tūkstančių lankytojų ir šimtai dalyvių iš svetur. Nuo 1999-ųjų organizuojama mugė siūlo įvairiapusę kultūrinę programą. Įvyksta daugiau kaip 200 renginių, susitikimų su garsiausiais Lietuvos ir užsienio autoriais, pristatomi nauji vardai ir leidybos naujienos.

Lietuva sėkmingai reprezentuojama ir tarptautinėse knygų mugėse. Geteborgo (Švedija) mugėje 2005 m. Lietuvai suteiktas viešnios statusas (specialiai išleistos 7 lietuvių autorių knygos švedų kalba). Švedų visuomenė supažindinta su Lietuva, jos visuomeniniu gyvenimu ir praeities turtingumu (ypač su patirtimis sovietų okupacijos metais). Lietuva taip pat dalyvauja Frankfurto, Jeruzalės, Bolonijos ir kitose knygų mugėse. Ten pristatoma lietuvių literatūra, leidyba, knygos menas.

Kasmet (nuo 2005) vyksta „Metų knygos rinkimai“, kuriuos organizuoja Skaitymo ir kultūrinio raštingumo asociacija. Pristatomi geriausi praėjusiais metais išleisti lietuvių prozos penketukai trijose – vaikų, paauglių ir suaugusiųjų – knygų kategorijose (nuo 2012 – ir poezijos), iš kurių patys skaitytojai išrenka tris metų knygas, jų autoriai apdovanojami Vilniaus knygų mugėje. Tikslas – skatinti Lietuvos gyventojus domėtis šiuolaikine lietuvių literatūra, kelti skaitymo prestižą. Išpopuliarėjo knygų dešimtukų, dvyliktukų rinkimai, kurie atkreipia skaitančios publikos dėmesį į kokybiškus literatūros kūrinius.

Kasmet rašytojai apdovanojami įvairiomis literatūrinėmis premijomis. Garbingiausia iš jų yra Nacionalinė kultūros ir meno premija, į kurią pretenduoja ir kitų meno sričių kūrėjai. Bet kurio literatūros žanro kūrinys gali būti įvertintas institucijų premijomis: Lietuvos rašytojų sąjungos, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto; už poeziją skiriamos Poezijos pavasario, Jotvingių, Zigmo Gėlės premijos; už prozą – Žemaitės, Antano Vaičiulaičio, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Petro Cvirkos, Liudo Dovydeno, Kazio Barėno; už Prūsų Lietuvos tematiką – Ievos Simonaitytės; už aukštaitišką lyrizmą – Antano Miškinio; už tradicijos tęstinumą – Jono Aisčio.

Šiandien iš nedidelės distancijos dar sunku apibendrinti, ką tradicijos virsmas ir pokyčiai nacionalinei literatūrai davė ir ko ji neteko. Vykstančių procesų dinamizmas ardo lokalųjį bei tautinį prierašumą ir verčia taikytis prie Vakarų Europoje įsigalėjusių liberalių ir kosmopolitiškesnių tapatybės modelių. Mažos tautos literatūrai visada kyla imitacijos ir savasties praradimo pavojus. Gerai literatūrai reikia asmenybių, intelekto, kalbos jausmo ir platesnių kontekstų. Literatūra formuoja, ugdo asmenybę ir pati yra asmenybių kuriama.

Siūloma literatūra: Albertas Zalatorius, *Literatūra ir laisvė*, Vilnius: Baltos lankos, 1998; Eugenijus Ališanka, *Dioniso sugrįžimas: chtoniškumas, postmodernizmas, tyla*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001; Vytautas Martinkus, *Literatūra ir paraliteratūra: straipsniai ir esė*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003; Loreta Jakonytė, *Rašytojo socialumas: lietuvių rašytojų savivoka XX amžiaus dešimtajame dešimtmetyje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005; Audinga Peluritytė, *Senieji mitai, naujieji pasakojimai*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006; Jūratė Sprindytė, *Prozos būsenos, 1988–2005*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.

Jurgis Kunčinas

Jurgis Kunčinas (1947–2002) pradėjo rašytojo kelią kaip poetas, tačiau labiausiai vertinami jo prozos kūriniai. Svarbiausias savo knygas jis parašė per pirmąjį Nepriklausomybės dešimtmetį, tačiau didžioji dauguma pasakoja apie sovietinius laikus. 2002-ųjų Frankfurto knygų mugėje, kurios svarbiausias svečias buvo Lietuva, iš visų mūsų autorių Kunčino žvaigždė žibėjo ryškiausiai. Jam buvo pranašaujama sėkmė Vokietijoje ir kitur, tačiau tų pačių metų gruodį rašytojas netikėtai mirė. Kad paradoksas ir likimo ironija jo gyvenime buvo nereti svečiai, rodo Kunčino tekstai, kupini panašių nutikimų ir situacijų.

Kunčinas augo Dzūkijos sostinėje Alytuje (apie vaikystę ir jaunystę šiame mieste įsimintinai pasakoja *Baltųjų sūrių naktis*, 1995, ir jos tęsinys *Didžiosios Žiurkės šešėlis: vieno miestelio istorijos*, 1996). Septintajame dešimtmetyje Vilniaus universitete jis studijavo vokiečių filologiją, bet mokslų nebaigė. Vėliau, paties žodžiais tariant,

„dirbo įvairius darbus“ (nuo žurnalisto iki psichiatrinės ligoninės sanitaro) ir „stebėjo gyvenimą“. Kunčinas išleido penkis poezijos rinkinius, išvertė nemažai šiuolaikinės vokiečių literatūros kūrinių (Giunterio Graso (Günter Grass), Zygfrido Lenco (Siegfried Lenz), Elijaso Kanečio (Elias Canetti), Frydricho Diurenmato (Friedrich Dürrenmatt), Ernsto Jungerio (Ernst Jünger), Heinricho Biolio (Heinrich Böll), Hanso Eriko Nosako (Hans Erich Nossack), Elfridos Jelinek (Elfriede Jelinek), Tomo Brusigo (Thomas Brussig) ir kt.), iš kurių nemažai pasimokė kaip rašytojas. Nepriklausomybės metais garsėjo kaip publicistas, ir dauguma jo feljetonų bei humoreskų („šortų“), spausdintų *Šiaurės Atėnuose*, Lietuvos *aide* ar skaitytų per radiją, netruko sugulti į knygas. Bet reikšmingiausią Kunčino palikimo dalį sudaro proza – septyni romanai ir daugiau kaip šimtas apsakymų.

Skaitant Kunčino kūrinius, pirmiausia į akis krenta pasakotojo talentas sekti įdomią istoriją, rodos, bet kuria tema. Kunčiniui artimesnės ne literatūrinės konvencijos, o žodinė tradicija, todėl kūriniai komponuojami kaip pokalbis su pašnekovu arba savimi; ne viena istorija ar kalambūras į jo kūrinius atkeliavo tiesiai iš sovietinių laikų folkloro. Kunčinas – vienas iš nedaugelio lietuvių rašytojų, sėkmingai pasinaudojusių šnekamąja kalba, įvairiakalbiu šiuolaikiniu slengu.

Be abejo, Kunčino tekstuose netrūksta ir literatūrinės išmonės: rašytojas mėgsta intriguoti užuominomis, laisvomis asociacijomis, retoriniais klausimais ir sušukimais. Lite-

ratūros, dainų, propagandinių šūkių parafrazės ir parodijos susipina su poetiškais palyginimais („Tūla, kurios niekad taip ir nepamiršau, tik apie ją ir galvodavau, vis iš naujo sukiodamas ir varinédamas pirmyn atgal anos tolimos kovos savaitės laikrodėlj – baltas rodykles juodam ciferblato dugne – tokius tėvai nuperka savo mažyliams“). Pasakojimuose skamba visos juoko atmainos: nuo geraširdiško šypsniio ir pašaipos iki pikto sarkazmo arba grotesko.

Rašytojas taip pat demonstruoja esąs akylas stebėtojas, talpiomis detalėmis galintis apibūdinti žmogaus charakterį ar vietos atmosferą, ne kartą stebina jo biologijos, architektūros, ypač istorijos žinios. „...rūpėjo knibždantis paslaptimis miestas, stočių bruzdulys; mane tuomet įkvėpdavo net kylantys lėktuvai – nepatingėdavau nuvažiuoti į aerodromą. Rūpėjo ir bažnyčių, ir rūmų rūšiai, kapinės, senos memorialinės lentos, raudonas klinkeris ir galvutės namų frontonuose. Rūpėjo ir pigus vynas daržovių parduotuvėse, žalsvas dangus virš auštančio miesto, pailgi, apvalūs ir kvadratiniai praeivių veidai, senos vilnietės, burbuliuojančios septynių kalbų mišiniu burtažodžius ir užkeikimus“, – taip savo santykį su aplinka apibūdina romano *Glisono kilpa* herojus.

Ne veltui Kunčinas vadinamas „vienu autentiškiausių savojo laiko rašytojų, su metraštininko kruopštumu liudijusiu žmogaus situacijos dramatiškumą totalitarinėje visuomenėje“. Jo apsakymai ir romanai, kurių veiksmas dažniausiai vyksta Alytuje, Dzūkijoje, ir Vilniuje, pateikia nepaprastai įvairią septintojo–devintojo dešimtmečių, vadinamojo „sąstingio“ laiko, tipažų galeriją. Čia rasime ir režimo atstovų, įvairaus plauko valdininkų, ideologinių prievaizdų, saugumiečių ir milicininkų; iš rašytojo geriausiai pažinotos „menžmogių“ terpės atkeliauja valdžios pripažintų, bet dažniau jaunų, dar neįsitvirtinusių rašytojų, dailininkų, meninės bohemos atstovų portretai (beje, daugelis jų turi realius prototipus). Ne mažiau spalvingos paprastų darbininkų ir kaimiečių figūros, pažvelgiama ir į visuomenės dugną – benamių, girtuoklių, narkomanų ir nusikaltėlių pasaulį.

Kunčinas neslepia antipatijos sovietinei ideologijai, kuri kaip „drėgnas, pilkas, sunkus cementas dribo ir varvėjo į mūsų smegenis, stingdavo ten į nepajudinamą monolitą“. Tačiau jis nepasiduoda politinės publicistikos pagundai, teikdamas pirmenybę konkrečioms pavyzdžiams: pasakojimams apie valdžios siekį kontroliuoti viską iki menkiausių smulkmenų, žiauriai persekiojant net už nekaltus pokštus (pavyzdžiui, už Viduramžių Lietuvos žemėlapij, pakabintą studentiškų pasisėdėjimų vietoje), apie režimo sulaužytus žmonių gyvenimus (apsakymai „Liutaurėlis“, „Poeto atminimui“ ir kt.).

Kunčino pasakojimai, parašyti pirmuoju asmeniu, yra autobiografiniai. Kiekvieną siužeto vingį tapatinti su rašytojo gyvenimu, žinoma, neverta, tačiau tam tikri įvykiai ir pagrindinio veikėjo bruožai keliauja iš teksto į tekstą. Bene išsamiausiai jie atskleidžiami pirmajame romane *Tūla* (parašytas 1991, išleistas 1993), kurį dauguma kritikų laiko geriausiu Kunčino kūrinium.

Tūlos „aš“ – literatūrinių aspiracijų turintis, romantiškos prigimties vyras, kuris neišsitenka sistemoje, reikalaujančioje paklusnumo ir veidmainystės. Tačiau herojus taip pat neturi vilties, kad sistema pasikeis, nei plano, kaip iš jos ištrūkti, todėl pasitraukia į viešojo gyvenimo paraštę (dėl šitokio menininkų, intelektualų pasirinkimo, dažno ir Sovietų Sąjungoje, ir kitose socialistinio bloko šalyse, atsirado sparnuotas apibūdinimas – „kiem-sargių ir naktinių sargų karta“). Versdamasis padieniais darbais, neretai tiesiog pažįsta-

mų sušelpiamas, susidėdamas su įvairiausiomis kompanijomis ir įsipainiodamas į erotines aferas, nuolat ieškodamas, kur pernaktoti, Tūlos valkata gyvena rizikingą, bet nuotykingą gyvenimą. Jo namais tampa įsimenamai pavaizduotas Vilnius: gatvės, parkai ir kavinės, pažįstamų nuomojami butai ir palėpės, visas Senamiestis ir Užupis. Šitokį gyvenimą išverti kažin ar būtų įmanoma, jei ne girtuoklystė, prisidėjusi prie herojaus tapimo valkata. Sovietų laikais gėrimas buvo ne tik atsipalaidavimo forma, bet ir visuomenėje paplitęs būdas užmiršti gyvenimo absurdą ar apskritai nedalyvauti „socializmo statyboje“. Tūlos protagonistas suvokia, kad alkoholio teikiamas išsilaisvinimas yra iliuzinis, bet gaivališkas jo temperamentas, aplinkybės, įpročio galia neleidžia ištrūkti iš to tamsaus rato.

Kad jis, skirtingai nuo ne vieno bendrakeleivio, visai nepražūsta, lemia didžioji jo meilė Tūla, kuri „privertė mane atsispirti kojom nuo dumblino dugno, pasipurtyti ir bent apsidairyti aplinkui“. Kartu jie būna tik savaite, nes trapi, meniško būdo mergina, lygiai taip pat nepritampanti prie sistemos, kaip ir herojus, negali pasipriešinti brutalioms tikrovės jėgoms. Tačiau jų meilės istorija, išskleista psichologiniais niuansais, subtilia erotika, ilgesio ir prisiminimų šuorais tęsiasi dar septynerius metus iki pat tragiškos pabaigos.

Kunčinas neslepia antipatijos sovietinei ideologijai, kuri kaip „drėgnas, pilkas, sunkus cementas dribo ir varvėjo į mūsų smegenis, stingdavo ten į nepajudinamą monolitą“. Tačiau jis nepasiduoda politinės publicistikos pagundai, teikdamas pirmenybę konkreitiems pavyzdžiams: pasakojimams apie valdžios siekį kontroliuoti viską iki menkiausių smulkmenų, žiauriai persekiojant net už nekaltus pokštus, apie režimo sulaužytus žmonių gyvenimus.

Siūloma literatūra: Jurgis Kunčinas, *Tūla*, romanas, Vilnius: Tyto alba, 2007; Jurgis Kunčinas, *Blanchisserie, arba Žvėrynas-Užupis*, Vilnius: Tyto alba, 1997; Jurgis Kunčinas, *Labą diena, pone Enrike!*, Vilnius: Vaga, 1996; Jurgis Kunčinas, *Baltųjų sūrių naktis*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006; Jūratė Sprindytė, „Prozos gaivalas“, in: Šiaurės Atėnai, 2004, gruodžio 18, Nr. 729, p. 8–9.

Jurgis Kunčinas

TŪLA

*Kaip pavasaris atkiunta,
Ašen atkiutau.
Man tave čia Dievas siuntė,
Tik mane ne tau!*

JONAS AISTIS

I

Kalbėk man, Tūla, kuždėk man, kai žara vis raudoniau nutvieskia aukštas, jau ir taip raudonas, Bernardinų sienas, kai po visais savo tiltais tarsi lava kunkuliuoja Vilnelė, o aršiausiai čia, ties Bernardiniais, kai reti praeiviai, išvydę sunkų lietaus debesį, paspaudžia žingsnį ir baugiai gręžiodamiesi skuba į savo miestiškus urvus, kai debesis kybo jau visai arti – viršum Bekešo ir Panoniečio kalno, virš tamsiai raudonos skardžio atodangos, – kalbėk ir sakyk, kas beprimins mums limpamą kaip užkrečiama liga meilę, taip ir neišrėktą viduržiemio kiemuos, užtat neapdrabstyta miesto purvais – tokią pavėluotą ir niekam nereikalingą, – nereikalingą net šitai liūčiai pasiruošusiai gatvei, senų medžių guotui ant kranto, net žarai, nutvieskusiai Bernardinus, ir tam vis artėjančiam debesiui, kuris jau sustojo virš pilkšvo Bekešo bokštelio, kas, na sakyk, kas?

Sakyk man, Tūla, sakyk, nes tu viena tegali atsakyti į tuos tarsi anas debesis pakibusius klausimus – tik tu, nes gamta mieste visuomet truputėlį netikra – pernelyg iškilminga ar ką? – ir nebyli. Dar ne dekoracija, ne muliažas, ne butaforija, bet jau ir ne gamta. Sakau tau. Žiūrėk, Tūla, aš ateinu į tavo menką būstą per nedengtą Vilnelės tiltą, po kuriuo amžinai kunkuliuoja juodžalsvis su vos šviesesne puta vanduo, ateinu į tavo langus, tavo akis, kuriose atsispindi vien žemas dangus ir Bernardinų bokštai, ateinu į tavo audinius, tavo kaulų skaidrumą, į tavo pirmykščius nervus, kurie paliesti suvirpa ir skleidžia garsą: vėjo šniokštimą, vandens čiurlenimą, žolių šnarėjimą, o kliudyti smarkečiau, įsitempia, ir garsai stiprėja – girdžiu netikėtai pabaidyto žvėrelio cyptelėjimą, kažką atkakliai aiškinantį naktinio paukščio balsą, girdžiu sparnų vasnoją virš galvos ir matau akis – slaptingas patamsių paukščio akis baltame lyg drobulė tavo veide; tavo akis, Tūla, paukščio akis ir debesies akis; aš ateinu mėnesienos šviesoje mesdamas sunkų šešėlį ant praėjusios dienos, ant būsimos dienos ir būsimos mudviejų nakties, ant šito miesto, įsiurbusio mudu į savo tamsias iščias ir išspjovusio drauge su dumbly, šlynu, visom šukėm bei rykais, o ir senais pinigais, kurie neturi galios nei šitame, nei aname pasaulyje – ar mes jame tikrai kada nors gyvenome? Užlūžusį, šleivą šešėlį metu ir ant Bekešo bei jo karvedžio Vadušo Panoniečio kalno, kur tebekybo tas grasus, audros dulkių pritvinkęs debesis...

Tavo būstas, Tūla, prikabinėtas blausių paveikslų, kuriuose pelija duona ir ganosi romių gyvulių bandos, jis užverstas dėžėmis su knygomis, reprodukcijų aplankais, visokiausiais užrašais, drabužiais, dėžėmis su balsais ir prisiminimais, būstas, kur dažnai užspringsta vandentiekis ir kurio paveiksluose senuose bokaluose slūgso į rudus kristalus sustingęs vynas; aš ateinu į tavo vos pravertas sausas lūpas, už kurių juoduoja burnos ertmė – ten, ten slepiasi lėtai, kone skiemenimis tariami tavo žodžiai – visi jie

svarbūs tik man, kalbėk, Tūla: jie juk kyla iš pačios glūdumos, iš visų vietų, esančių tavo plokščiame, kantriame, stingulio, kančios, ligų ir abejingumo nualintame kūne...

Kalbėk man, Tūla, pasakok ir primink, kuždėk, kai aš ateinu vidurnaktį, patikliai amsint senamiesčio šunims, kai kertu vaiduoklišką Olandų gatvės magistralę ir pro drėgnus Filaretų gatvelės kiemelius it šmėkla išnyru Polocko tiesėje ties Bernardinų kapinėmis, – visas šis nejaukus pasaulėlis siejasi tik su tavim, Tūla, ir Bernardinais, nors jų seniausiai nebėr... kas sakė, kad nebėr? Savo pėdomis patįsiamie sniege tarsi braižydamas šio kvartalo topografinį žemėlapi, pro šunturgį, vaistinę, žuvies ir batų krautuves leidžiuosi pas tave, leidžiuosi ir išnyru ant ledinio Vilnelės kranto, o visa senoji miesto dalis, mėnulio nutvieksta, iš tikrųjų panaši į seną miesto planą, kruopščiai nubraižytą ir nuspaltintą kažkokios aukštesnės esybės... Jau čia aš, jau čia, o virš Bekešo kalno tebekybo anas dukslus debesis, tikriausiai jau sustingęs į padą, sukietėjęs kaip pilka betono plokštė – iš kitados skaidrių lietaus lašų jis jau virto kūnišku negandos pranašu, o aš einu pas tave, nebudamas ne tik žvarbos, bet ir nevilties, vėlaus meto, prie tilto turėklų stovinčio aklo žmogaus su mėlynais akiniais; jau nebežiūrėdamas tiltų, žengiu į putojantį, dūkstantį vandenį ir slidinėdamas nugludintais akmenimis ropščiuosi į tavąjį, Tūla, krantą, ir man atrodo, kad virš mano galvos sumėlynuoja didžiulis alyvų keris, – skinu ir laikau rankose po purią kaip švarus baltas debesis alyvų puokštę – svaiginančią, garbanotą, kupiną gyvybės, varvančią sidabrinėmis čiurkšlėmis – ir svyruodamas iš nuovargio einu į baltas dvivėres duris, ant kurių kabo kulkų išvarpyta mėlyna pašto dėžė, ir jau esu, Tūla, vos už kelių žingsnių nuo tavęs, tavo kimaus balso, kūno skaidulų, slapčiausių tavo kertelių...

Kuždėk, alsuok vos girdimai, kai aš įskrendu pro vos pravertą nakčiai orlaidę, sugniaužęs abi dideliausias alyvų puokštes, kai jau sklendžiu po skliautu – begarsis šikšnosparnis – be garso, be šnaresio, visus meilės ir nevilties žodžius sandariai uždaręs mažutėje skraidančio naktinio žvėrelio kaukolėje, atsargus, kad neišbaidyčiau kitų dvasių, tykančių paglemžti tavo sielą, kūną, protą, tavo slapčiausias mintis, tavo orumą, ašaras, virpančias lyg upelės banga mažas krūtis, tave visą, Tūla; įskrendu ir kojėlėmis įkibęs į nusklembtą tavo kambario skliautą klausausi, kaip tu alsuoji, kaip tirpsta šerkšnas ant tavo alveolių, kaip kraujas tavo mieguistame kūne suka dar vieną apytakos ratą, kaip tu, pati nejausdama, kalbiesi su pelijančia paveiksle duona, su dėžem, pilnom prisiminimų, mėnesienoje regiu tavo ilguosius kaulus, dubens kaulus, perlamutrinę kaukolę po trumpais plaukais, matau, kaip kažkoks mažas ryškiai šviečiantis vabaliukas eina tavo pilvu, įkrenta į bambos duobutę ir nebeįstengia iš ten išsikapstyti – toks jis mažas...

Virpteli mano juslios, miesto išdirgintos šnervės, bet aš jau nebeturiu atsarginių išėjimų, neturiu atsarginių jausmų, atsarginių dalių savo netobulam šikšnosparnio kūneliui, gal todėl tokia trumpa – svaigi ir vientisa – mano meilė, kuri nebegali nei ko prarasti, nei ko užkariauti; todėl drauge su alyvomis aš budžiu palubėje virš tavo negilaus guolio, regiu, kaip tu per niūrų miegą atmeti ranką, kaip atsidengia virpantis širdies plotas, ir tada, tada visai netikėtai melsva alyvų kekė su dviem žaliais lapais nukrenta tau ant krūtinės – aš sumojuoju šikšniniais sparneliais, ir alyvos jau krenta kaip lietus – kekėmis, pluoštais, šakelėmis: violetinėms, žalsvos, sukepusios į žiedų krešulius, švelnios alyvos, žinai, tokios pražysta ir nužysta sulaukėjusiuose užmiesčio sodeliuose, kur kitados stovėjo sodybos – pamiškėse, ant jau sueižėjusių pamatų...

Krenta alyvos, sūkuriuodamos šaltam ore, apskleisdamos žiedais tavo plaukus, krenta į tavo neišverktas ašaras, limpa prie tavo vos pražiotos burnos, sruogom vyniojasi aplink tavo ploną kaklą, aptemsta ant tavo pilvo, apkrenta patalą, grindis, dėžes su dulkėtiais aplankais ir prisiminimais, leidžiasi į ąsotį su nakčiai paliktu vandeniu, o kitos kekės, puokštelės, žiedai, neradę kur nutūpti, dar pasūkuriuoja, o paskui jau suyra į mažytes žvaigždes, taip panašias į fantastiškus jūrų gelmių gyvūnus. O aš neriu į tamsą ir skaudžiai atsimušu į langą – tikram šikšnosparniui niekada taip neatsitiktų! Šypsaisi, viepiuos, o iš smulkučio pelės snukučio sunkiasi juodas kraujas. Niekas nemato, kur jis varva... O kurgi? Juodas kraujas varva ant tavo patalo, prasisunkia nenorom pro audeklą ir jau kapsi ant juodos klinkerio plytos po tavo amžinuoju guoliu, Tūla, Tūla...

Gulėdamas aukštiełninkas ant pilkšvos palangės, aš dar pamatau, kad debesis užgulę Bekešo kalną staiga krusteli ir švilpdamas neregėtu greičiu pasileidžia tiesiai į namus su absida ant Vilnelės kranto, tiesiai į mus, į tave, Tūla, į mane...

II

Anuo metu Tūla gyveno tarp dviejų tiltelių – dengto, modernaus, vedančio į buvusio Tūlos instituto duris, ir funkcionalaus, betoninio, ties senuoju Bernardinų vienuolyne. Ir į savo nuomojamą būstą, ir į parūkavusį miestą Tūla vaikštinėdavo pastaruoju – institute reikalų ji nebeturėjo. Ir aš į tamsias Užupio iščias traukdavau tik betoniniu – ilgai nė neįtariau, kad vieninteliame tarp tų dviejų tvirtų palyginti visai naujų tiltų stūksančiame name su absida glaustosi ji, Tūla, – šmėsčioja čia rytais ir vakarais, vedžiojasi svečius – skustagalvius ir žandenuotus tapytojus ar į nusilaupiusias freskas panašias savo bičiules, irgi menų gerbėjas...

Dengtasis tiltelis iš tolo atrodydavo netgi prašmatniai; darganojant matydavau, kaip ant jo sustingsta jaunos poros su plačiais apsiaustais ir siaurutėm vos virš kulkšnių kelnėm. Juo tapsėdavo ir mažiukai, raukšlėti, bet savo vertę jaučiantys profesoriai su basiškam beretėm bei jėgeriškam skrybėlėm, dažnai plasnodavo ir mano pažįstamas ilgšis grafikos dėstytojas su tokiais vešliais ūsais, kad jie dengė kone pusę jo ilgo veido – tik vokiečiai tiksliai vadina tokius želmenis – „Schnauzbart“, snukplaukiai...

Skurdas, neviltis, girtos dainos, pavasariniai polaidžiai, violetinis tarsi išsiliejęs rąšalas rūkas ir blausių sulaukėjusių alyvų žydėjimas iš Užupio plūsdavo tik antruoju, betoniniu tiltu. Andai juos dar pūškuodavo masyvios savivartės – tiltelį valdžia sugalvojo ne plebėjų ir lindynių laikytojų patogumui, o tam, kad statant menų rūmus būtų arčiau vežioti plytas, armatūrą, plokštes. Viską, ko tik reikėjo meno salai skurdo jūroje. Bet nusėdo statybos dulkės, nuslopo ir naujakurysčių kvapai – vėl užkvipo suodžiais, pamuilėm, katšūdžiais ir vos vos – Užupio alyvom. Varnalėšos juk nekvepia, po virtinės metų pasakys man Tūla, mužu gulėsim varnalėšose už instituto, spjaudydami į vandenį ir žvaigždes, viskas bus išgerta, o ašarų ir kraujo aš negeriu! – tai aš taip pasakysiu. Ir dar – dantimis aš irgi nebegriešiu, žinok! O gal ir ne taip. Gal tik uždėsiu savo dumbliną plaštaką ant jos varliško, katiško ar driežiško pilvo, ir tie penki mano pirštai – visas išsekęs delnas – taip ir susigers, liks išsipaudeš į jos plokščią kūną iki pat mirties, o ir po mirties... tokių išpaudų pamatysi nebent ledynmečių akmenyse, nudraskęs samanas ir kerpes. O gal ir ten nebe. Gal nebe.

Be galo sunku man vynioti šitą prikepusį tvarstį nuo tų metų medžių, krūmų, kalvų, nuo žmonių amaro. Skusti kruviną tinką ir baltinti skliautą virš Bekešo bokšteliu. Ne mano jėgoms toks darbas, ne mano ir rūpestis, nes laikas, įstrigęs tarp Tūlos šonkaulių,

pakibęs anų laikų voratinkliuose, įsisukęs į jos siūlų ir adatų dėžutes, jos suknių ir švarkelių klostes, sudulkęs jos dėžėse su naiviais piešiniais, ir kruopščiai rašytu sapnų sąsiuvinium, jau nebe mano, nebe jos rafinuotų skustagalvių ir freskaveidžių bičiulių mėšlungio tąsomais ar dirbtinai sudvasintais būsimųjų valdininkų ir savižudžių veidais, netgi ne to apsišaukėlio litografo bespalvėm blakstienom ir baltais kaip virta druska plaukais. Tokiems tikslų žodį turi pagiežingieji lenkai, tokius jie vadina „swinski blond“, būtų panašu į „blondinę kiaulę“, be ne... ne taip...

Manyje visuomet – ir šiandien – kažkas krusteli, kai tik vėl pamatau tuodu tiltus, ilgąjį Bernardinų vienuolyną, siaurą spragą kiemelių anfiladoje – „bromelę“, už kurios jau veriasi tikrojo Užupio viduriai ir kloakos, – kiek čia vaikštinėta klumpančiom kojom ne su Tūla, be Tūlos, dar nepažįstant Tūlos, o ir paskui... kiek čia svyruluota ir nykiai dūlinta paryčiais...

Vargu ar turiu bent teorinę dvasinio paveldėjimo teisę į šitą krantą su jo niūriais pastatais, į dilgynėm, varnalėšom, kiečiais ir šungrybiais – puria, glebia grybiena – apaugusį šlaitą, į Tūlos namą, kuris, žinoma, ir jai niekad nepriklausė, kaip ilgasis vienuolyno mūras niekad nepriklausė mano kovingai tetai Lydijai, jos romiam vyrui policininkui, mano amerikiečiams pusbroliams Florijonui ir Zigmui – visi jie čia vargo vokiečių okupacijos metais. Ar tikrai vargo? Teta siuvo, dėdė policininkas meistravo taburetes, o pusbroliai lankė gimnaziją prie šv. Kazimiero bažnyčios. Šiandien jie abu dar žvalūs senukai (žili ar pliki?), bet tik Florijonas, čekagietis, atskridęs į Vilnių, dar švintant atbėgo su filmavimo kamera prie ilgojo namo, apsuko kelis ratus aplink jį, perbėgo ir abu naujuosius tiltus ir tekinas pasileido atgal į viešbutį – jo jau laukė ekskursija pagal kruopščiai išskalkuliuotus „Inturisto“ planus...

Ponia, akinantį auksinį rudenį – gal pernai? – paklausiau skalbinius džiausčiusią pavytusią moterį erelės veidu, ponია, atsiprašau... ar jūs negyvenot čia per karą? Mostelėjau taip sakydamas į ilgąjį vienuolyną už jos sukumpusių pečių. Gyvenau, kaipgi, netikėtai atsiliepė lietuvė moteris, o ką? Tai ar jūs... pradėjau aš ir užsičiaupiau: iš mano alkanos burnos mušė ne tokajaus, o „Izabelos“, paprasčiausio klasikinio rašalo, tvaiakas – stiprumas 19°, o cukringumas – 5%, klasika!.. Ji dar ilgai pavymui žvelgė į mane iš dengtos galerijos – sena, nuvargusi erelė...

Matot, pasakoju jau ne apie Tūlą, ne apie jos rudus kailinukus, su kuriais išvydau ją pirmukart, ne apie jos flegmatiką brolių ir arogantiškus to brolio draugelius, o apie erelę, rašalą, niujorkietį pusbrolių, kuris yra vedęs tikrą vokietę Lotą, ir jo maži vaikai Albany, šalia Niujorko, gavę skanėstą, kitados tikriausiai dėkodavo: „Danke, Vati!“ Dabar tie vaikai jau patys turi vaikų, o Zigmą mačiau vienintelį kartą, prieš dvidešimt vienerius metus, dar nebuvo senutis. Jis, rodos, neblogo mokėsi gimnazijoje, pjovė popiermalkes Vokietijoje, vargo nukakęs į Ameriką – iš pradžių, žinoma, kaip ir visi dipukai. Bet padūsaut prie vienuolyno Zigmus nebuvo atėjęs.

Taigi, Florijonas ir Zigmus, tikrų tikriausi mano pusbroliai – jiedu dar atmena niekad mano nematytą senelį Aleksandrą, kuris 1944 metais susmuko prie šulinio ir daugiau nebeatsikėlė – į savo prieblandoje skendinčią gimnaziją skubėdavo kitu tilteliu, jis ir šiandien stovi – rimtas, tvirtas, caro laikų ketaus turėklais ir amžinom, tašytų akmenų krantinėlėm abipus. Jei kartais skubi iš senamiesčio pusės, tai perlėkęs šitą tiltą, iškart atsiduri Malūnų gatvėje, šmurkšt pro arką – ir jau namie. Pakeliui tebestūkso beveik apvalus Pilsudskio laikų elektros transformatorius – o gal ten pilsudskinė telefono pastotė? – bet jeigu ten patekęs ieškotum svetimos dvasios, antai ji: rusų salelė Vilniaus kepenyse –

kunigaikštienės Julijonos pradėtas statyti, stačiatikių bendruomenės per dešimtmečius ir šimtmečius nenuilstamai tobulintas – Prečistenkij sobor... Graži cerkvė, nors ir sunki kaip turgaus imtynininkas, esu stovėjęs prie didžiulio jos ikonostaso, traukęs į šnerves jos aitrius smilkalus, o Tūla tapė skverną ir kuždėjo: einam iš čia, einam, žiūrėk, senės jau murma, šnairuoja į mus, einam... Nei kas šnairavo, nei ką, išėjom tuomet laukan, patraukėm paupiu, aš vis ramsčiausi į metalinius turėklus – ne tilto, krantinės; tokius dar galit pamatyti prie Arsenalo ir ties dengtuoju tiltu – geri, mieli turėklai, kai kojos slysta ir pinasi, kaip gera uždėti ant jų įkaitusius delnus ir uosti nebe prismsilkytą šaltą orą, o dusinantį vėjo šuorą... Tokie pat turėklai, tik kitapus Vilnelės, tamsavo ir už Tūlos langų, ji jau gyveno pas Petrylą, name su apside, tik taip retai mudu pro tuos langus pažvelgdavom, bet žvilgtelėję pirmučiausia išvydavom besilydančią žarose, masyvią tarsi aukštakrosnė Bernardinų bažnyčią – tuomet ėjo gal penkti metai, kad mano tolimas bičiulis juodabarzdis Jurgis dengė jos stogą blyškiom kaip raudonoji vėliava virš partijos komiteto čerpėm. Jurgis buvo ne stogdengys, ne, darbų vykdytojas, jis stovėdavo žemai ir užvertęs stambią, uždėtą ant kresno kūno galvą šaukdavo: Ei! Dar ne pietūs, kur lipat?! Jurgi, sakydavau, kai su juo ir jo darbininkėliais ankštoje kontoroje po křištoliniais skliautais degtinę užsikąsdavom kilkėmis pomidorų padaže, Jurgi, ką tu sau manai, šitaip volioldamas durnių? Tamsus, barzdotas ir niūrus kaip Kasparas Bekešas Jurgis nė nešyptelėdavo, neimdavo verkšlenti, kad nėra pinigų, kad meistras niekam tikė, o šitie – jis parodydavo jaunus stogdengius – latrai!.. Išgerk, išgerk, tau dabar eilė, tik sumurmėdavo, ainam, vyrai! Jurgis jau buvo paženklintas vaškiniu mirties antspaudu, ne jau pats šito nesuvokė? Toks ženklus buvo tasai šaltas vaškas jo rusvam veide... Gal nenorėjo nujauti? Bet stogą Jurgis dar spėjo uždengti – jį pirmučiausia ir išvydavau išėjęs iš kažkurios „tarybinės“ ligininės prie Misionierių bažnyčios, kur po pirmojo insulto lankydavau dėdę Hansą, tada jis greit sveiko, prognozė buvo puiki. Kiekvienąkart stabtelėdavau ten, aikštelėje šalia senojo korpuso, irgi buvusio vienuolyno – saulėtą dieną mirgėdavo visas vos užmatomas miestas, bet akys pačios tučtuočiau susirasdavo raudoną Bernardinų stogą – jis buvo artimas mano ir Tūlos kaimynas, jį dengė velionis barzdyla Jurgis. Jurgis mirė, o per kitus aštuonerius metus jo darbininkėliai taip išdraskė bažnyčios sienas, taip išgremžė jas – tas darbas vadinosi zondavimu! – kad aną kartą, užsukęs pas Dionyzą, Jurgio įpėdinį, irgi puikų vyrą, lėtaburnį lėbautoją, rodos, nesipelnusį ekonomistą, aš jau niekaip neįstengčiau surasti andainykščio savo įrašo... O juk žaliais aliejiniais dažais kone metrinėmis raidėmis aš tuomet – girtas, žinoma, – užrašiau jos vardą, neva išvertęs jį į kažkokią svetimą kalbą – THULLA! Taip, su šauktuku ir dviem „l“. Kas tada išlupo iš mano rankos teptuką, ėmė plūstis? Bene pats Jurgis? Nebepamenu.

Vargani Tūlos namai už „krovininio“ tiltelio; kaip ir prieš amžius, taip ir šiandien juos supa cerkvės ir bažnyčios – visos jos kur kas menkesnės už mūsų Bernardinų aukštakrosnė, visos ir grakštesnės – mirguliuojančios bokšteliais, smailėm ir mūrų draperijom – užvis labiau, žinoma, Ona, – jos durų rankenos velnią visai neseniai priėjęs patrynčiau nykščiu – buką, plačią jo kaktą. Gal tu, velnie, žinai, ką dabar veikia Tūla? Chtoniškojo pasaulio gyventojas, senas idiotas, nors šiaip – labai mielas padaras ant metalinių durų ringės... Ar žinai ką nors?

Kitados nubudęs naktį, gurkštelėjęs nudūkusio alaus, pro Aurelitos Bonopartovnos langą aš matydavau tik ramų ir švelnų šventos Panos Marijos Ramintojos bažnyčios siluetą – pačią bokšto smailumą ir dalį grakštaus bokšto. Aurelita Bonopartovna miegodavo kitame kambaryje su savo mažamete dukrele Eva Gerbertovna, o jūdviejų senelė ir mo-

tina Helena Bžostovska naktimis gerdavo virintu vandeniu skiestą raudoną vyną, klausydavosi Pendereckio ir Vivaldžio plokštelių ir virtuvėje iš liepinių pliauskų iki aušros skaptuodavo piktos fantazijos kupinas apeigines kaukes – Užgavėnių, japonų ir Užupio gyventojų... Bet ne, gal aš ir prasimanau. Tikra tik viena: nubudęs naktį iškart išvysdavau trinavės bažnytėlės bokštą – žinojau mat, kad ji trinavė. Jis būdavo ryškus net tamsiausiam danguje. Žinojau dar daugiau – šalia Panos Marijos Ramintojos seniai nebegyvena senė Daševska su savo paleistuvėm dukrom bei pamišėliu sūnum Tadeku, kuris išprotėjo tą dieną, kai prakišo atviro ringo finalą Filharmonijos salėje, – jį paliko ne tik sužadėtinė Angonita Brandys, bet ir visi bičiuliai bei sugėrovai... Tai atsitiko 1956 metais, iškart po XX kompartijos suvažiavimo – pasakodama apie tą įvykį man ir mano kolegai Teodorui fon Četrui, pani Daševska suvažiavimą būtinai paminėdavo. Ji pati buvo tuomet salėje, tad nenuostabu, kad prisiminus sumuštą kaip obuolys sūnų – jį dar kažkas prilupo rūbinėje kovoms pasibaigus, – senosios balsas kaskart virptelėdavo. Zofija, priemiesčių laiškanėšė ir didžioji žergena, brolio pamišimą suvokė visai kitaip: Tadekas, girdi, išdurnėjęs nuo odekolono ir acetoninių klijų kalėjime, patys matot, koks išgeltęs, koks sukata! O jaunėlė Marija, aprūpindavusi mudu su Teodoru pigiomis puskojinėmis iš savosios „Spartos“, gražioji Marijana, kurią mes šokdindavome „Arklių klube“, niūriame Vidaus reikalų ministerijai priklausiusiame dansinge, apie savo broliuką suvis vengdavo kalbėti. Pani Daševskos, legionierių poručiko ar chorunžio našlės, „mūsų laikais“ jau suvytusios, suskretusios, bet dar energingos ir pasiutusios senės, biografija gal ir būtų verta išsamios studijos, nors neabejoju, daugelis kur kas mieliau skaitytų pikantiškus velionės laiškanėšės Zofijos memuarus – ne, ne apie vargingą laiškų bei laikraščių nešiojimą, ne apie piktus Filaretų ir Olandų gatvių šunšunius – ką ten, apie nesibaigiančius, pavojingus ir kvapą gniaužiančius nuotykius lovoje! Jaunystėje Zosia, teisybė, buvo graži kaip bažnytinis paveikslukas – rodė nuotraukas! – bet mums, Almae Matris Vilnensis humanitarams, 1967 metų rudenį besiglausčiams viename Daševskių urvo kampe, ji, deja, jau nebeatrodė tokia žavi ir gundanti, kaip, tarkim, 1949 metų sovietų kariūnams ar bokso treneriui, kuris, esą, ir prišnekinęs Tadeką kautis su treniruotais kariškiais iš garnizono klubo. Zosia mėgdavo užėiti į mūsų gėlėta kartūno pala nuo dvokiančios virtuvės atitvertą kambarėlį, prisėsti ant girgždančios taburetės ir, dūmindama popirosą, leisti į prisiminimus. Mudu su Četru bandėm pripiršti ją Francui, gerai įmitusiam ir nuolat moters trokštančiam romanistui, bet išvydęs Zosią, Francas atakupstas pranyko duryse ir beveik niekad nebeužsukdavo į mūsų mebliuotą skylę, nors Zosia vis klausinėdavo: nū, gdie vaš etot usač? Jau praradęs Tūlą (argi aš ją kada nors buvau įgijęs?) visai netikėtai patyriau, kad tame pačiame kambarykštyje, kur mudu su kolega Četru kitados stūmėme smagias pusbadžio dienas su kiemo katėm, po grindim šmirinėjančiom žiurkėm, čia raudančiu, čia kvatojančiu Tadeku, taigi tame pačiame urve, berods, 1907 metais gyveno Čiurlionis, vienintelis oficialiai (net rusų!) pripažintas mūsų tautos genijus... Tai sužinojęs panūdau susirasti fon Četrą, nusipirkti butelį kitą geresniojo vyno ir ateiti į tą kiemą – visi Daševskiai, išskyrus nebent Marijaną ir jos vaikučius, buvo jau išmirę, – dar kartą pažvelgti į juodus langų rėmus, per stebuklą išlikusią varinę durų rankeną ir bent pabandyti įsivaizduoti genijaus siluetą tarpuvartėje ar spaudžiantį tą rankeną... vynas juk padeda? Bet Teodoras kaip tyčia buvo išvykęs į Vieną – vyną Daševskių palangėje išmaukiau su kažkokiu nušašusiu vyru... išgėrus jis ėmė reikalauti dar ir aš vos pasprukau. Vėl kryptu į lankas, kad tik nereikėtų visko iškart iškloti apie Tūlą, apie THULLĄ su dviem „l“, Tūlą, kurios vardą žaliais dažais dvimetri- nēm raidėm išrašiau šiaurinėje Bernardinų šventyklos sienoje... netoli didžiojo altoriaus...

Ant medinių, niekad nerakinamų pani Daševskos durų su varine rankena anuomet aš spėjau užrašyti tik vieną vokišką, savo paties sugalvotą žodį: „VOLKSHÜTTE“. Jis turėjo reikšti kažką panašaus į „LIAUDIES TROBELE“, buvo man gražus ir mielas. Pani, menu, tuoj sunerimo – šitas užrašas, girdi, tarsi įrodo mūsų pretenzijas ar netgi kėslus į jos būstą! Senę nuramino tik mus eilinį kartą atlankęs dėdė Hansas, fizikas teoretikas, tikras Teodoro dėdė. Net nežinau, ar kada nors dar buvau sutikęs mielesnį žmogų. Politiką, džentelmeną, baisų aštrialiežuvį, pažįstantį visą Vilniaus elitą ir demimondą. Dėdė Hansas paėmė pani už parankės, atsivedė ją į mūsų mažutį kambarėlį, pripylė jai sklidiną briaunotą stiklinę melsvo kaip kalio permanganas vyno, šlapiom lūpom pakštelėjo į jos suodinę rankelę ir netruko įtikinti, kad „chlopčikai“, t. y. mudu, juokauja, niekas nė nemano kėsintis į jos rūmus! Senoji kaipmat atlyžo – dobrze, dobrze! Išgėrusi dar stiklą, ji ėmė negražiai kikenti ir kibti prie dėdės Hanso, tarsi jai būtų ne septyniasdešimt, o šešiolika... Dėdė gan diskretiškai užsiminė, kad kai kam iš tikrųjų tas užrašas gali labai nepatikti, bet pats garsiausiai kvatojo, vaišino visus vynu ir cigaretėmis „Tresor“, prašė atvesti tikrų mergų – jis parodysias joms kažkokį naują, visai neseniai išminktą fokusą tamsoje!.. Fizikas teoretikas buvo neabejingas menams – būtų bent nujautęs, kad po šituo aprūkusi skliautu, nuo kurio krinta tarakonai, Čiurlionis rašė savo fugas ar tapė kosmosą, tuoj būtų parašęs į laikraščius ar net atsivedęs kokį savo bičiulį muzikantą iš „Neringos“ – žiūrėk, Vaclovai, kas čia dabartės? Bet, kaip ir mes, nenujautė. Beje, jei genijus tikrai čia gyveno, tai nebent didžiajame salone, kur mūsų laikais su katėm ir murzinais vaikais pritiesusi čiūžinių ant grindų miegojo pani Daševska, jos dukros, nepažįstami vyriškiai tatuiruotom krūtinėm, o trumpam sugrižęs iš kalėjimo ar beprotnamio kurį laiką dūkdamo ir Tadekas, nevykėlis 1956 metų boksininkas...

Tūlą aš dar spėjau atsivesti į šitą kiemą – parodžiau jai žemą, kone sulig grindiniu langą, pro kurį ant mūsų studijų stalo strikinėdavo katės – pridergdavo ir sprukdavo lauk. Ir mergos? – prisimerkė Tūla, bet aš prunkštelėjau: o kam? Durys juk būdavo atviros dienąnakt, net savo lovutėje neretai rasdavau visiškai nepažįstamus vyrus ir moteris, pani sakydavo – jie trumpam! O pas mus, pasakiau Tūlai, jei nori žinot, užsukdavo tik trys dainuojančios anglistės – Atas, Portas ir Aramis – santūrios, švarios merginos. Išgerdavom natūralaus obuolių vyno, kartais alaus, jos padainuodavo „Bring back!“, „Dilailą“, na dar – „Šaunus Abdula – baises plėšikas“. Arba tik pasiklausydavom Vandos Stankaus dainelių – ir sudie!

Užsirūkęs nakčia prie Aurelitos Bonopartovnos rausvo lango, nuklysdavau daug metų atgalios; pragyvenus mieste ketvirtį amžiaus, beveik kiekvienoje kertelėje lieka tavo žvilgsnių, žingsnių, tavo dulkių ir nuosėdų...

Bet bažnyčios! Už viską svarbiau bažnyčios, jos bent priverčia tave užversti galvą į viršų, o viršuje visados dangus – žemas, šėmas, parūkavęs, tačiau dangus. Kai regiu šitą kriokiantį, pasrūvusį krauju, pilną žiurkių ir žmonių – valkatų, vargšų, ligonių, invalidų, dvasios ubagų kvartalą (esame tik silpni padarai, mėgdavo pabrėžti dėdė Hansas, nėra ko drovėtis savo menkumo, fiziologijos ir iš nepažįstamų protėvių paveldėtų ydų!) – man užkaista sprandas, ima svaigti galva – ne, ne, jokios prošvaistės! Užtat bažnyčios. Jos jei ir nepriversdavo suklupti ir sudėti pamaldžiai rankas, tai bent, jau sakiau, pakeldavo mano akis aukštyn; anuo metu tai buvo labai daug, bent man.

Aš buvau žaislas Aurelitos Bonopartovnos, kaukių dirbėjos, rankose, buvau jų savanoris vergas, kurio menkiausias maištas turėjo baigtis išgūjimu iš reliatyvaus rojaus į purviną gatvę pas žiurkes, kates ir prie šunturgio bei „Tėvo kapo“ perdien stypsiančias žmogystas – atmieštu alumi ten plūdo alaus kioskai. Buvau emocionaliosios Aurelitos

užgaida, – kaip ir visos emancipuotų moterų užgaidos, trumpalaikė ir tučtuojau pamirštama. Mudu su Aurelita nė negalvojom taupyti savęs – siautėm kaip bepročiai, gyvenom uždara naktinį gyvenimą, beveik uždara dienos gyvenimą, ir tik vakarai būdavo atviri nuoširdiems, bet lėkšties pokalbiams, atsitiktiniams svečiams, gerajam vynui... mudu bastydavomės po kapines, apleistus parkus ir rūsius, įsivaizduodavome, kad mus persekioja, lengvai įsikalbėdavome jausmus, vizijas ir aibes panašių dalykų – apie tai galima iki valiai prisiskaityti antros rūšies verstiniuose romanuose... Man skaudu šitaip rašyti ir sakyti, nes anų dienų nė kiek nesigailiu, juk sakiau – vergystė buvo savanoriška! Tomis skaidriomis, mėnesėtomis Užupio naktimis, žvelgdamas pro Aurelitos Bonopartovnos langą – gelsvų plytų namas stovėjo ant kalno – aš vis dažniau pagalvodavau: kaprizai tuoj pasibaigs, reikia palengvinti jų dalią – Aurelitos ir namiškių, – reikia dar daugiau gerti, užti, maištauti – štai tuomet jie ramia sąžine galės išvyti mane į gatvę, orai dabar malonūs, bus netgi ramiau! Helena Bžostovska pati išneš mano knygas į malkinę, gal net padovanos kokią kaukę... O gal mus visus įamžins tasai „swinski blond“? Jo čia visur pilna! Juk jis ir fotografas, ne tik litografas. Mišustinas jo pavardė ar Jevgrafovas?

Nors šventojo Bartlomiejaus bažnytėlė kyšojo virš įjuodusių Užupio stogų kur kas arčiau nei Ramintojos, pro Aurelitos langą aš jos nematydavau – užstojo medžiai ir mūrai. Naktį tik nujausdavau, kaip ji arti – už klevų, gatvės nuolydžio, pasišiaušusių čerpių... Dieną aš ją pamiršdavau, nors kaip tik Bartlomiejaus bažnytėlėje esu nakvojęs, gėręs ten su Aurelita tokajų – paskui ji paliko mane vieną: slankiojau po nebaigtų statulų pristatytas navas – čia triūsė stovyldirbiai... Dieną už Aurelitos lango į gretimą kiemą per klevų tankį krisdavo skaudi šviesa, kartais net ištisi pluoštai rusvo aukso spindulių, o kieme kaimynų mergaitė su išmegztu ant krūtinės vardu „Marija“, garsiai šaukdavo savo motiną – mammamam – mamamma!!! Stambi, graži, sveika penkerių metų Marija – sveiko, talentingo, bet tik labai retai čia pasirodančio vyro darbas... sveika, Marija! Tuoju iš verandos išpuldavo mažytė kaip skruzdėlė motina – vėliau ji man primindavo Tūlą, atrodo, pažinojo ją? – stverdavo tą sunkų vaiką į glėbį, ir aš lengvai patikėdavau, kad skruzdės tikrai pakelia tiek ir tiek kartų už save sunkesnę naštą. Marija dažnai užversdavo savo šviesią galvutę ir žvelgdavo į langą, per kurį persisvėręs aš švilpiniuodavau melodiją iš „Carmen“ – Marija tiesiog krykšdavo iš smagumo, nors aš ir klausos neturėjau, ir švilpikas buvau prastas. Eva Gerbertovna, Aurelitos dukrelė, meili, tamsiaplaukė mergytė, perdien supdavosi tarpdury pakabintose sūpynėse, į mane žvelgdavo tik iš padilbų, o kai kartą parėjau su pamušta akimi, ji nušvito – taip tau ir reikia! Kvailiukė mat pamanė, kad mane prikūlė jos tėvelis – masonas, robinhūdų būrelio pirmininkas ir filosofas mėgėjas. Ne, tuose namuose saugus aš jausdavausi tik naktimis, rūkydamas prie lango, kartais kuria viena ausimi pagaudamas Pendereckio frazę iš virtuvės, kur senoji vis dar skaptavo kaukes – baisesnes net už šitą gyvenimą. Jei būčiau bent nujautęs, kad slėnyje prie rėvos gyvena Tūla, kaštono kamienu tučtuojau būčiau nusliuogęs žemėn ir lėkęs ne pas pernakt medituojantį menininką Herbertą Šteiną, ne pas šilkografijos meistrį Valentiną Grajauską, o tik pas ją, Tūlą. Bet Tūla ten dar negyveno. Jos aš dar nepažinojau. Rėva ten užė galvą tik jos būsimajam šeimnininkui, našliui Petrylai. Bet kasdien, įkaušęs ar blaivas, betoniniu tilteliu žingsniuodavau pro jos būsimus langus, iš neuždengto rūšio ties anuo Pilsudskio transformatoriumi vogiau akmens anglis Aurelitos dirbtuvės krosnelei, kalbinau erelę – ar ji karo metu čia negyvenusi, o jei gyvenusi, tai ar nepažinojusi mano motinos – žinot, ji gyveno staliaus šeimoje, taip, jis ir policininkas, iš Smalininkų čia atsikėlė, taip, o mama mokytojavo Pavyzdinėje mokykloje, netoli universiteto, ten dabar skveras, alaus kioskas ir tualetai, žinot juk?

Taip, anuo tilteliu, kuriuo į savo gimnaziją skubėdavo būsimoji amerikiečiai, mano pusbroliai Florijonas ir Zigmas, į pamokas Pavyzdinėje mokykloje vaikščiodavo ir mano motina, irgi būsimoji. Šiandien pagalvoju, kad jų gyvenimas Malūnų gatvėje gal ir nebuvo labai nykus – pirmučiausia neslėgė informacijos gausa, o gandai dažniausiai ir likdavo gandai. Na žinoma, kol neužskrisdavo lėktuvai – tam, kas buvo menkai dievotas, tokiam tada būdavo striuka. Mano motinai, pavyzdžiui. Šiaip jau teta Lydija buvo be galo taupi – šis bruožas vėliau jai labai pravertė Irkutske, ir ten badu niekas nenumirė. Tetulės taupumu ir aš gavau įsitikinti – iš Irkutsko ji parvežė dovanų ne tik kedro riešutėlių, bet ir porą sportinių megztinių, kurių vienas kuo puikiausiai pritiko man, antras broliui. Puikiausiai išlaikytų, nesuėstų kandžių, tokių aš čia niekad nebuvau turėjęs. O juk prieškariniai, gal net Floruko ar Zigmučio dėvėti!

Vienuolynas ir visos bažnyčios išliko, o štai Pavyzdinę mokyklą subombardavo – mama tuo metu meldėsi Aušros Vartų koplyčioje, tikrai retas atvejis! Tūlos namai irgi liko sveiki. Tik jokių tiltelių į Bernardinų pusę tada dar nebuvo. Pala, pala! Buvo, kaipgi!.. Argi nevedžiojo mūsų, pirmakursių, po senąjį Vilnių toks neišvaizdus senutis apvaliais akiniais, pigiais sandalais ir ilgu, tamsiai mėlynu drapo paltu? Atvedęs mūsų būrį prie šito vienuolyno, jis mostelėjo ranka – plona kaip karklo vytelė! – į nuo senumo net pažaliavusius pamatus prie pat krantelio ir oriai paaiškino: Matot? Kitados čia stovėjo dengtas medinis tiltelis. Kai jis kartą sudegė, į pamaldas – taip, ir į pačias ankstyvasias! – vienuoliai briste brisdavo. Taip sakė anas senutis, kaip vėliau patyriau, seno vadovo po Vilnių autorius, lotynistas. Ekskursijai pasibaigus, Petro ir Povilo šventoriuje surinkome jam po 20 kapeikų, seniūnė, rudoji Onelė, įteikė. Penki rubliai. Nauji sandalai... Taip ilgai man nėjo iš galvos tie vienuoliai, kad per vieną karinių mokslų paskaitą (berods, „ognevaja podgotovka“) į sąsiuvinį oranžiniais viršeliais aš užrašiau:

*Naktį ir snigo, ir šalo...
Išvėso sujauktas guolis.
Pakėlęs abito palą,
Brido per upę vienuolis.
Brido į aukštą bažnyčią,
Kur Dievui meldėsi broliai...
Koja paslydo netyčia,
Pargriuvo senas vienuolis.
Nusinešė senį it savą
Įnirtus upelė, laikas...
Vien kaulai ilgai baltavo
Tarsi nučaižytas karklas...*

Koja paslydo netyčia... Ką aš žinau!

Bet jau tais nykiaisiais, bet nenuobodžiais laikais aš buvau nusižiūrėjęs būsimą Tūlos namą, antrąjį jo aukštą. Tūla, beje, gyveno pirmajame, tame gale, kur apsidė. Kai pani Daševska vieną dieną atsakė mudviem su Teodoru žemaskliautį Čiurlionio kambarėlį, kai lietūs spėjo nuskalbti „praplėstą“ užrašą „VOLKSHÜTTE. HIER WOHNEN ZWEI GERMANISTEN“, teirautis stogo aš pirmučiausia čia ir užsukau. Čia, kur po dvidešimties metų visai netikėtai apsigyveno Tūla, jauna dizainerė, nė nenutuokianti, ko jai reikia šitame kvartale, Vilniuje, o ir pasaulyje...

[...]

Piove a catinelle! Lietus kaip iš kibiro. Kaip seniai nebegirdėtoje Prahos radijo dainoje turkų darbininkams. Ar „Yuppi Du“ laikai irgi jau pasibaigė? Turbūt. Spėjau atbėgti neperšlapęs iki „Rotondos“ pilies kalno papėdėje. Piove! Ne veltui kariuomenėje „ot nechrena delat“ kaliau itališkas frazes iš konversacijos žodynėlio, viską dar pamenu! Kiek čia, po šituo „grybu“, sėdėta, pliuurpta, ugnini spjaudyta! Uf, beveik sausas. Geriau, kad nepasipainiotų koks pažįstamas! Seniai nuo jų atpratau. Nors beveik visi mano pažįstami tokios pat rūšies nelaimėliai, bet vis dėlto energingesni, suktesni, kibesni ir smarkesni. Turtingesni – su skarelėmis ant juodai įdegusių kaklų, – tokia mada trumpam buvo grįžusi 85-ųjų vasarą. Ne, šlovė Alachui, visi nepažįstami, bent kolei kas. Nors ir iš veidelių, ir iš mimikos, iš kelnų ir sijonukų, krepšių ir batelių, iš iki manęs atlekiančių paskirų žodžių, iškart pajuntu – valkatos! Įvairiausio plauko ir socialinės padėties šlendrianai, vagabundai, brodiagos, posthipsteriai, minezingeriai, nesidrovį nei savo utelių, nei prikakatų kelnaičių – protestas prieš totalitarizmą? Kaip ir „skraidančios lėkštutės“ skverelyje šalia Aleksandro Sergejevičiaus, kaselės suveržtos batraiščiais ir kerziniai batai vidurvasarį?..

Ne, ne visi čia tokie. Ką sakot? A, kavos ir ledų. Keksą ir pakelį „Primos“. Viskas. Dabar tik prisėst. Šlapias laikraštis ant metalinės kėdutės... Liekna mergaitė baltu pilvuku prie gretimo stalelio, viena... ne, nereikia. Štai ten, kamputy. Beveik patamsy. Taigi, sakau, ne visi čia tokie. Antai! Remigijus Oskaras Birža – barzdotas poetas iš sociologų bei protmaišių terpės – irgi čia. Tai mat – ne vien šlendrianai, ne vien brodiagos... *La piove. La Fisarmonica.*¹ Gerai. Dar kavos...

Ir tutti frutti – visi kiti. Šalia Oskaro Biržo sėdasi matyta žemaičių kilmės moteriškaitė iš kultūros ir meno pasaulio. Bohemos dvelksmas ir jaunystės atminas – kava „Rotondoje“! Kasdienybės teatro mizanscena, ar kaip čia įmančiau pasakius? Pažinojau ją kitados – padori kaip vienuolyno viršininkė, nieko man neišdegė tada, prieš... taip, prieš šešiolika metų. Aukštos moralės kaip kitados Cecilija Perelštein. Arba kaip frau Fogel, fakulteto laborantė, kiekvienam pirmakursiui oriai aiškinusi: fonetika – tai mokslas apie garsų pasaulį! Dar viena persona prie to paties prominentų stalo – vertėjas iš visų germanų kalbų – Bernardas Malonė. Jis mane mato. Jis mane ir pažįsta. Bet nei mato, nei pažįsta, ar aišku? Kaip jis sustambėjęs! Ir jau gerokai pliktelėjęs. O buvo toks šiaudas, kai kiemo teatre vaidino Krivių Krivaitį! Plonas aukštas šiaudas. Visą jis išmano, viską supranta, jau anuomet visi negalėjo atsidžiaugti Bernardu Malone! Dėstytojai, režisieriai, merginos jį keldavo pavyzdžiu. Jam pavydėjo nemokšos, prie jo glaustėsi tie, kuriems buvo nesvetimas Kafka, Hugas fon Hofmanstalis ir Meterlinkas. Bernardas Malonė rašė sonetus, dramas, vaidino ir režisavo, o man jau tada sakydavo: mano svajonė – savam kambary, susisupus į chalata versti Tomą Maną, rūkyti „Tallin“ ir gerti natūralią kavą. Visa tai jis, rodos, dabar ir daro, bet neatrodo itin laimingas. Plinka net ir itin saikingai geriantys protmaišiai... Aha, kaip ten? *Si possono occupare i posti liberi?*² – paklausčiau priėjęs prie jų. Bet ten visos vietos – net laisvos! – užimtos, o mano itališkas vokabuliariumas pernelyg ribotas. Bet: non piove piu – lyti nustojo.

Lyti nustojo, ir čia baigiasi visa mano blaivioji ironija, visa pagieža protmaišiams, net Bernardui Malonei – ir aš juk galėjau tokiu būti, bent panašiu! Nebepavydžiu linksmiems vėjavaiikiams postbrodiagoms, meno pasaulio gyventojams, žemaičių madonoms... Viskas aplink pranyksta, ištirpsta ore, nes antai šlapiu žvyrtakiu, nešdama-

¹ Lietus. Akordeonas (it.).

² Ar galėčiau prisėsti? (it.).

si rankoje basutes, per balas atbrenda Tūla! Viešpatie, ji, ji! Tūla, kurios niekad taip ir nepamiršau, tik apie ją ir galvodavau, vis iš naujo sukiodamas ir varinėdamas pirmyn atgal anos tolimos kovo savaitės laikrodėlį – baltas rodykles juodam ciferblato dugne, – tokius tėvai nuperka savo mažyliams; patys sukinėja rodykles vis greičiau ir be paliovos klausinėja tiesiog, akyse protmaišiu virstantį vaikėlį: Na? O kiek dabar? Dabar? Dabar?: *Che ora e piccina*. Tūla?³

Stojusi iš savo tamsaus kampo ir vėl sėduosi, filmuose mačiau ne sykį taip darant. Gyvenime ir kine. Tūla! Iš tolo atpažįstu ją, tūkstantį naktų ir dienų nematyta, suirzusią, šlapią, jau kitu, bet vis tiek žaliu sijonu, berankoviu megztnuku aukštu kaklu – kas nubūčiavo tave, Tūla? Nieko ji nemato, eina tiesiai į mano kampą, sėdasi atakupsta ir ūmai grįžteli tarsi apimta siaubo: tu? Tuuuuuu?!!

Aš, aš, atitirpęs kaip ledokšnis, išsišiepęs iki ausų, blaivus kaip lietus, įskilusius akinius pasidėjęs šalia šlapio laikraščio, aš, išsigelbėjęs nuo mirties ne tik Ekaterinoslavlio stepėje, bet ir Drugelių kapinėse, aš, pakilęs iš atviro karsto Laidojimo rūmuose, aš, aš, aš! Tu, sako ji, lūpos vis dar lyg patinę, visuomet jos man kėlė virpulį, virpulį ir geismą... švari, liūdna, tamsiagyvė, jau įsispyrusi į basutes, kažkur tarsi skubanti, nors aš dar nė žodžio nepratariau... Klausyk, kalba ji lėtai, kaip ir prieš septynerius metus... jau prieš septynerius? Taip, jau. Tu palauk, droviai kikena ji, aš tuoj... Ji paima mano ranką, paskui kitą, kaip tikriausiai paimtų ant stalo gulinčius akinius ar tą laikraštį, jei jis būtų sausas – paima ir papučia... padeda. Aš tik nueisiu, gerai? Palieka odinį rudą krepšelį, užsegta varine sagtele, skėtį įlūžusiu stipinu... ir nubėga tuo pačiu taku, kur link skuba ir žemaičių madona, ir Oskaras Birža, ir net pats Bernardas Malonė – ten požeminiai miesto „terminalai“ ...

Tą ką man dabar daryt? Surišt, nusinešt ją į kalnus už Vilnelės ir žiūrėt žiūrėt? Pasakot, kad visus tuos metus aš ne tik prisimindavau ją, ne tik pirmyn atgal varinėjau tą juodą žaislinį ciferblatą su baltom rodyklėm – *che ora e piccina*? – bet ir... Bet ir? Gal ir pati susivoks, kaip aš gyvenu? Iš mano alaus spalvos akių, vaivorykštinių ratilų po jomis? Vargu... Kaip jai pasakyt, ar verta?... raiba antis greit pakilo ir nuskrido viršum šilo?... žalia seilė dryktelėjo... ar tu, Tūla, žinai? Miegojęs karste, miegojęs šalia naktį mirusio valkatos šiluminėje trasoje, išsiterliojęs svetimu krauju gatvės pjautynėse, stačiom akim žvelgęs į gerą bičiulį, pasikorusį klūpom ant beržo gumbo, girtą, žinoma, dabar sėdžiu ir naujais sandalais trypiu drėgną „Rotondos“ cementą – ką tau pasakyt, Tūla?

Dabar aš laisva! – sako Tūla, grįžusi iš „terminalų“. Kaip vėjas? Ima mano ranką, pasižiūri ir vėl deda ant stalo. Sveikas, Ožiaragi. Nieko nebesakysiu, viską ji mato, viską žino. Pakilus liūdesys, kiek jis dar tęsis? Iš beprotnamių, lignoninių, gydyklų, svetimų miestų rašiau jai dešimtis laiškų ir atvirukų. Iš Rasų ir Vitebsko gatvių. Iš Simferopolio, Kaffos ir Bresto. Iš Kapčiamiesčio ir Sudvaju. Kelinta valanda, vaikuti? Tik vieną kartą ji atsakė kaip žmogus: norėčiau gauti tą eilėrašį, tą... „kai lunatikus iš Tūlos mėlynom kariatom veš“ ir „... o pažadėtam kvartale, baltom lelijom tarp krūtų, visa kaip augalas žalia, nuoga ant lango sėdi tu“. Viskas. Paskutinis laiškas – „...prašau man nerašyti“. Visas josios purizmas, higiena, atkaklumas, šventas ir naivus išsižadėjimas glūdėjo tame viename sakinyje. Dar tas „koliažas“, teisybė...

Jau nebelyja, sakau, aplink „Rotondą“ nuo kaštonų ir žolės kyla šiltas garas, protmaišiai ir vagabundai prakriko. kad po pusvalandžio vėl čia sugrįžtų. Ir kur tu, Tūla? Koks angelas tave čia atskraidino? Neištarti klausimai. Taip, beje, vadinosi ir vienas B.

³ Kelinta valanda, mažyte? (it.).

Malonės eilėraštis Donai Klarai ar kam. Ji pati praneša: tik vienai dienai čia, trumpam... tai ką man sakyti? „O pažadėtam kvartale?“ – sakau. „Baltom lelijom tarp krūtų?“ – Tūla juokiasi, rausta, – tai tu atsimeni? Paskui ji pasidaro tokia rimta, kad man net suskausta kadaise sumuštą kelį. Niekur aš nevažiuoju, staiga sako, niekur... tik tu nieko neklausinėk, būk geras. Ničnieko. Eime?

Likimas ranką man pakrato, pamoja žydinčia dilge... Tarytum sužeistas Sokratas su-trikęs šmėsteli lange... Viską ji prisimena, o aš maniau!.. Nieko neklausinėju ir nieko ne-sipasakoju. Tylėk ir Dievą mylėk! *Vivere pericolosamente!* Pavojingas juk kiekvienas mūsų žingsnelis, ar ne? Kažin, jei būčiau tada ją gerai papurtęs, jei, užuot vaidinęs klouną ir paistęs niekus, blevyzgojęs, bučiau ėmęs plėsti nuo savęs tuos prikepusius tvarsčius? Ne, ne, ką aš čia! Būčiau nė nespėjęs. Juk ji vėl paėmė mano ranką, įsikibo į ją, net abiem savo rankom įsikibo, prigludo nuogu pečiu, ir aš pagaliau pajutau tą nuogumą, apie kurį galvojau aną kovą... Tai kodėl? Nebent kada atsisėdęs ant šilo kapčiaus, susiėmęs kaip rūpintojėlis sunkią galvą, imsi ir paklausi savęs: tai kodėl? Juk seniausiai buvau įsikalęs: toji savaitė likimo dovana... kuo ji būtų pavirtusi, jei... bet tada ir aš nebūčiau... ne, šitai negalima! Bet kas nuneigs, kad ne? Laimingi gražiuoju atsisveikinę žmonės? Tikriausiai. Kaip ir mudu šią popietę, ieškantys sausos žolės anapus Vilnelės – atsisėst ir pasėdėt! Retai juk atsitinka, kad buvę artimi žmonės, praėjus septyneriems metams... Juk aš buvau apviltasis, jaučiantis vien šunišką padėką už menką paglostymą, bet man nebuvo gėda prieš ją, sėdinčią ant šlapio tuopos kelmo, paskui slystančią gličiu takeliu žemyn į slėnį – niekur aš nevažiuosiu! Ir: žinoma, tu turėjai galybę moterų? Nesulaukus atsako: o, būčiau buvusi tau ragana! Bet nusijuokti nepavyko, nors labai stengėsi. Apka-binau Tūlą, ji glustelėjo greit, visu kūnu, tuojau atšlijo ir parodė apačioje betoninį tiltelį: nueisim ten vakare? Šilta banga plūstelėjo iki kulnų. Suėmiau jos trumpaplaukę galvutę delnais, priglaudžiau: sava, sava.

Žygiavom per miestą, čia susikibę, čia vėl pasileisdami, tarsi pirmukart susitikę, nors abu žinojom – tik šis vakaras. Vakaras ir gal naktis. Bent aš taip maniau. Ką ji galvojo, nežinau. Likimas ranką man pakrato! Vagabundai ir brodiagos krato man rankas, purto mane už pečių, traškina mano kaulus, kiša panosėn tatuiruotus kumščius, o iš laiptinių mane vaiko kiti – jų giminaičiai ir mėlynšvarkiai. Grasina paskambint kam reikia ir kur reikia, žada įkišti į belangę, o aš vis dar gyvas, aš einu su Tūla ir spjaut man į jūsų mebliuotus būstus su bide ir natūralaus dydžio žvėrių iškamšom! Nuo pačio aukščiausio Vilniaus stogo! Plaukiam garlaiviu, Tūla? Mačiau, plaukioja „Taškentas“! Plaukiam! Juk tu žadėjai! Ką? Kad plauksim... Žadėjau, viską tau žadėjau net nežadėdamas, – laiškuose aš tik sukau ir sukau baltas rodykles aplink ciferblatą – kelinta dabar, vaikuti? Pusė keturių! – tai aš sakau, žvilgtelėjęs į savo mažą, pageltonijusį ir pajuodusį laikrodėlį, plaukiam, plaukiam! O gal, Tūla? O gal?... Iškeliu sau puotą?... Drebu – kad tik ji sutiktų, kad tik nenueitų už sedulų, kaip andai, mums išlindus iš to lenkiško kotedžo. Tu mane dar?... Paklausk šitai, Tūla, paklausk, aš tau atsakysiu... Kodėl neklausi? Savisaugos šarvas, paiki juokeliai – keliam puotą? Pjaunam gaidį pentinuotą? O gal?... O gal pirma užsukim į bažnyčią? Pakeliui juk? Gerai... Štai tavo pirštai, tavo pirštakauliai ant plačios, plokščios velnio kaktos Onos bažnyčios duryse... Ar tu žinai, kad aš tavo vardą metrinėm raidėm... žaliais aliejiniiais dažais? Bernardinuose? Bernardinuose! Ei... gal tu dar pameni barzdylą Jurgį? Tai gal pašokinėkim per atminties duobes? Ką dar atsimeni? A? Baltazarą Kosą? Jundzilą? Borovskį? Herbertą fon Karajaną? O, nieko nenutuokiu apie dirigavimą, bet... Bet? Bet man visuomet imponavo: senis pats vienas skrisdavo nuosavu lėktuvėliu diriguoti koncertams! Nieko

sau, a? Ką, tikrai? Taip, dirigentas už šturvalo... Tūla, Tūla, palaikyk dar savo pirštus ant velnio kaktos, paglostyk jo metalinius ragus, abu? Tai užeinam?..

Ei, bet mudu juk nebeparplauksim, tu žinai? Paskutinis garlaisvis... Žinau, Tūla, nu-jaučiu, viliuosi, tikiu – neparplauksim! Pareisim, paršliaušim krantais, žvejų ir šunų takais, nukrėsime rąsus aplink rugių lauką... aplink visą Vilnių!.. Klausyk, Tūla... nusiperkam vyno, aš nebeatmenu kada... gerai? Gerai... Pinigų turiu. Ne, vis tiek imk! Sudėtinė puota? Su. Ir sūrio? Daug sūrio!

Ko lūpa virpa, Tūla? Ką aš žinau... tu nežiūrėk. Tai kiek to vyno imam? Imk, kiek tu nori, aš juk ne tavo ragana! O kas tu mano? Raudono vyno, vengriško. Ar turit vengriško? Turit, turit, matau. Kiek čia tilps į mano lino krepšį? Ir sūrio, pusę galvos. Stiklinę iš vandens automato? Kaip taviškiai? Kokie dar maniškiai? Na tie, iš „Rotondos“... A... Na gerai, aš pati paimsiu, neširsk. Ei, eikš arčiau, ką aš tau pasakysiu... Na? Aš juk tave... aš juk žinau, kur tu buvai ir ką veikei, viską!.. eime. Štai stiklinė. Paskui išplausim, tos blyškiosios bakterijos ir pačios greit galą gauną!.. tai mat, žinau aš... Kad ir aš pats visko apie save nežinau, Tūla... kartais išgirstu apie save tokių dalykų... pats net nesapnavau! Žinai, mes ten susikursim laužą? Plaukiam. Pabučiuok mane. Dabar? Dabar. Ir garlaivy. Lipant ir išlipant. Ir kajutkompanijoj... ar yra ten tokia?.. Klausyk! Tokiom progom žmonės net fotografuojasi! Juk mudu tarsi... Tarsi? Ne, nieko...

Deja, aikštėje nematyt nė vieno fotografo. Visą laik knibždėte knibžda, o šit atvažiavo Tūla – ir tuščia. Garlaisvis tik už gero pusvalandžio. Apmiręs miestas, kitaip nei aną Vėlinių rudenį, bet vis tiek. Kažkoks vyriškis kumščiais daužantis gazuoto vandens automata... pagaliau! Stiklinę tai mes nušvilpėm, ir jis bando pakišti po čiurkšlele savo žalią skrybėlę... idiotas! Tušti buteliai išdaužytose telefono būdelėse, dabar man jų nereikia. Ir per aikštę traukiantis Bernardas Malonė, jau tunkantis išminčius... net vasarą su švarku, kaklaryšiu ir odiniu aplanku... kas jis iš tikrųjų? Poetas, aktorius, cezaris ar tiesiog infiltratas? Et, kas man darbo! Ei! Ką, Tūla? Aš noriu tokajaus... jei galima. Gerai, dar spėsime. Tu čia palauk...

Paskutinis „Taškentas“! Tūla, kur tu? Greit, jau lipam! Degtukų turi? Ten mums reikės gerokai paėjėti!.. Lipam, lipam! Pabučiuok!

Denyje, paskui laivo salone. Drungnas, tykus lietus. Prisiglausk ir pasnausk, ilgai pukšėsime. Ne... Tai čia laivas? Sakiau tau, „Taškentas“! Na mat, jau snaudi... Nesnaudžiu! Aš tik galvoju... Geriau nesakyk, ką tu galvoji... Tarsi kasdien šitaip plaukiotume į svečius, iškylas ar darbą. Pilnas lino krepšys gėrybių prie kojų. Ei, Tūla? Ne, ji tikrai užsnūdo... Laumžirgis, drugelis, peteliškė. Šiltas, rusvas, žalmargis laumžirgis chaki sijonu, aukštakakliu berankoviu... nenubučiuotu kaklu. Ranka man už nugaros. Dar nenutirpo? Ne, ne... Kiek nedaug keleivių. Niekas nesimau do. Bijo, užterštas vanduo. Viskas čia užteršta, viskas... O ir vakaras jau. Lynoja. Denis tai visiškai tuščias. Netuščias. Antai, ten sėdi Petryla! Tristanas ir Radamesas... jau fermentuotas! Taip... panašus, bet man nejuokinga... Eime į kitą saloną, čia jų net du! Salonai? Čia – salonai? Tuomet tu – salonų liūtas! Na... berods kajutės. Kajutkompanijos. „Taškento“ čaichana...

Baltas verpetas iš po garlaiviškio sraigto. Pirmasis tiltas – matai, kas ten užrašyta? patiltėj? Antrasis tiltas... čia ne mūsų tiltai, Tūla. Vis tiek. Atsikemšam butelį, kiek ten jų, dvylika? Ką, tu išprotėjai? Tai kiek? Mums pakaks, tikrai pakaks, juk šiandien... Kas šiandien? Nieko. Ar tu ten geri, savo viloje? Viloje? Taip, kasdien! Kasdien geriu! Netiki? Užsirakinu, užsibarikaduojų ir geriu... na, patikėjai? Aš juk sakiau – nieko neklausinėk... Keistai mes ten dabar gyvenam, visados mes keistai gyvenom... gal pernelyg dorai, per-

nelyg senoviškai... ką aš žinau. Dar gerk, Tūla, ir aš viską žinau!.. Užsidarau savo kambarį... kartais tikrai išgeriu vyno... piešiu vis tą patį medį už lango... tą pačią varną... kitas varnas iš ornitologijos atlaso. Tai užsidarai ir?.. Ir? Ir nieko, jie beldžiasi, kalba monologus, o aš neįsileidžiu... tris dienas, keturias, penkias, ne ilgiau... Kai pamatau, ne, kai pajuntu, kad namuose nėra svetimų, tada pati išeinu. Kokių svetimų? Na, supranti... jie nori mane žūtbut ištekinti! Už žalčio, žinoma? O, kad už žalčio!.. Kviečia, užsakinėja, išrašo pagal katalogą man jaunikius, tu pamatytum kokie! Mūrai! Tau toli šaukia! Diplomuoti, gerų manierų senberniai... rudi, juodi, pliki. Visu šimtmečiu, aišku, vyresni. Kaip vynas. Kai kurie atvykdavo pagal vedybinį skelbimą, šeima ir tokiu pasirinkimu!.. Kilusi iš inteligentiškos lietuvių šeimos, meniškos natūros mergina norėtų... ko norėtų? Susipažinti su kokiu pūzru? Ne! Ji norėtų pramogų! Vyno! Tavęs! Norėtų plaukti šita sunkiai šnopusiančia gelda iki Konstantinopolio!.. ei, aš turbūt jau girta?.. Tai šit. Dabar jie jau praretėjo, matyt vienas kitam praneša – nekelkit ten kojos, užjuoks! Iš pradžių būdavo tikra pramoga... kiek ceremonijų, kiek melo! Laukdavau net, vis pajavirinimas. Cyrk na drote!⁴ Ne, mielas, palauk. Paskui, jei tik norėsi... Mielas? Mielas, mielas, mielas, mielas, tu mano namai – šiandien, ryt ir niekad!.. Rūkysi? Duok. Kokie dūmai. Baltiesni net už vandenį iš po sraigto. Baltas vanduo. Baltas... kaip? Sniegas? Niekas? Druska? Kaip batistas! Kas tai? Medžiaga tokia, slidi, balta... Tai ir tu pažinojai Begbį? Aha. Klausyk! Na. Žinai, ką? Rusijos miestuose... o ir Ukrainos, taigi didmiesčiuose prie didelių upių esama vandens taksi, kur nori, ten ir plauki. Netiki? Ne, ne filmuose mačiau, pats ten buvau... aną vasarą. Jekaterinoslavlyje, pavyzdžiui. Padėk ranką čia... O tie tavo jaunikai?.. žirgais? Žirgais, žirgais! Net skolintais, vienas net vogtu folksvagenu!.. Juokas! Tik labai greit pabodo... labai. Visi bėgai rimti, tamsiais kostiumais, išsikvėpinę... nuobodūs kaip mirtis. Manai, mirtis nuobodė?.. Nykūs... gal tik vienas užsuko toks klajoklis kaip tu... bet jį tėveliai kaipmat pavarė... Kaip ir mane? Ne, kitaip – tikrąja prasme parodė duris, o durys tiesiog į ežerą... Vandens telkinį? Vandens telkinį. Pliumpt!

Net šitas paikas šnekas prisimenu, net nubrozdintą jos kelį – vos vos nubrozdintą į žvirgždą, kai leidomės į miestą nuo kalnų... Pasilenkiau tada ir nulaižiau tą žaizdelę, sūrią ir karštą. O jos lūpas pajutau ant savo sprando. Padėjau galvą į jos sterblę – jutau kaip kilo pilvas, jutau ant pakaušio uždėtas jos rankas. Jos rankos ant mano pakaušio... Pradėjo mausti po duobute. Juk žmogėdros ir valkatos sentimentalūs? O dar vynas...

Jau sutamsavo ir užmiesčio prielauka – pontonas. Keli pensininkai – buvę tardytojai, šešioliktos divizijos politrukai ir ponų šoferiai – su šiaudelių skrybėlėmis, krepšiais ir anūkais nulingavo į savo personalinius vasarnamius. Iš stiklinės laivo būdelės į mus abejingai žvelgė vairininkas, o gal sykiu ir kapitonas? Toks įdiržęs vyriškis užgrūdinto girtuoklio veidu. Erelis. Žiūrėjo, kaip mudu bučiuojamės, viską matė! Kaip geriam vyną, rūkom, kaip Tūla gulasi ant suolo ir deda apvalią laumžirgio galvutę ant mano kelių... Praeina pusvalandis. Laivas tuščias, niekas nebeplaukia atgal į miestą? Lyja. Nebelyja. Purškia, lašuoja. Tylus vakaras. Vakaras ant ežero Keturių Kantonų? Kas dar? Vakaras su postpseudohipiū. Mes jau išlipę į krantą ar dar tebeplaukiame? Ei! O gal?

– Ei! – šaukia „škiperis“, ar kas jis ten. – Nebūkit durni, plaukiame atgal! Tut bandy chodiat!

⁴ Cirkas ant lyno (lenk.).

Ričardas Gavelis

Ričardas Gavelis (1950–2002) – lietuvių prozininkas, publicistas, dramaturgas, kino scenaristas. Fizikas pagal išsilavinimą, rašytojas pagal pašaukimą, miestietis pagal vidinę intelektualinę, aristokratišką laikyseną.

Gavelis buvo ir yra išskirtinė figūra lietuvių literatūroje. Ir ne tik todėl, kad į literatūrą atėjo iš fizikos, kad buvo tikras gyvenimo gurmanas, mėgęs gerus daiktus ir gėrimus, kad draugavo su neviltimi, demonais ir mirtimi, kad žaidė pokerį ir klausė bliuzo. Vienas ryškiausių, įdomiausių ir kontroversiškiausių Sąjūdžio ir Nepriklausomybės laikotarpio prozos kūrėjų išsiskyrė ne tik logiškai konstruojama ir sąmoningai provokuojančia kūry-

ba, deklaratyviai antiromantine pasaulėjauta, bet ir autentiška laisvo bei nepriklausomo žmogaus laikysena lietuvių kultūros lauke. Jo staigi ir netikėta mirtis 2002-aisiais, perfrazuojant Jurgą Ivanauskaitę, atvėrė *juodąsias skyles* ir lietuvių literatūroje, ir Vilniuje. Sostinė neteko akyliausio ir negailestingiausio savo metraštininko, o lietuvių literatūra – išskirtinio kūrėjo: didžiojo konstruktoriaus, išdidaus ir liūdno vienišiaus, reiklaus kritiko, polemiko, nuoseklus provokatorius.

Žlugus sovietinei santvarkai, Gavelis buvo pirmasis rašytojas, itin atvirai ir kritiškai pažvelgęs į gyvenamąjį laikotarpį ir jo aktualijas. Kūryba jis aštriai ir skaudžiai reagavo į tai, kas tuo metu vyko aplinkui: epochų, santvarkų ir sistemų lūžius, Sovietų Sąjungos griuvimą, Sąjūdį, Nepriklausomybės pradžią, socialinius ir kultūrinius pokyčius bei persiorientavimus, mėginimus iš naujo suvokti lietuvių, savo šalies suverenitetą ir galiausiai savo tapatybę. Dėl tokio šokiruojančio ir skaudinančio atvirumo Gavelis nebuvo itin mėgstamas nei skaitytojų, nei oficialiosios kritikos. Nors gerbėjų turėjo ir tarp pirmųjų, ir tarp antrųjų, tačiau taip ir nesulaukė deramo ir norėto dėmesio bei įvertinimo. Sigito Gedos įvardytas pernelyg skambus „Gavelio pražiopsojimo savame krašte“ fenomenas susijęs ne tik su jau minėta rašytojo drąsa lyg skalpeliu skrosti problemas ir skaudulius, bet ir su pernelyg menka laiko distancija (ar net jos nebuvimu), skiriančia rašytojo romanuose aprašytus įvykius ir gyvenamąjį metą, galbūt ir su skaitytojų bei literatūros lauke besidarbuojančių žmonių (rašytojų, kritikų) negebėjimu pažvelgti į visuomenę, istoriją, savo laiką bei pokyčius be sentimentų ir patetikos, nedrąsa kritiškai, be savigailos ir pasiteisinimų, vertinti savo ir kitų elgesį. Praėjus dešimtmečiui nuo rašytojo mirties, filosofas Leonidas Donskis teigė, kad „visi mes šiam reto įžvalgumo, ironiškam ir aštrios kritinės minties publicistui bei puikiam rašytojui esame skolingi pripažinimą už intensyvumą ir tikslumą, su kuriuo jis identifikavo ir drąsiai įvardijo problemiškausius mūsų gyvenimo aspektus po Nepriklausomybės atgavimo“.

2000 m., kalbėdamas su Sigitu Geda, Gavelis prisipažino: „Turėjau drąsos ir nelaimės parodyti žmonėms jų gyvenimą tokį, koks jis iš tiesų buvo. [...] Šitaip atvirai kalbant žmogus oficialiai negali būti labai vertinamas. Aš tą gerai suvokiu ir su tuo susitaikiau. Tokia jau mano karma. [...] Lietuviai tiesą apie save priima kaip asmeninį įžeidimą, apanka

iš pykčio ir nieko objektyviai vertinti nebenori. Štai ir visa paslaptis“. Apskritai visa savo kūryba ir viešąja laikysena Gavelis erzino, provokavo lietuvių sąmonę atsitraukti nuo „provincialios didybės manijos“, nuo prisirišimo prie agrarinės lietuvių literatūros tradicijos (būtent su Gavelio kūryba siejamas lietuvių literatūros *iš-kaiminimas*) ir pažvelgti į ją nauju žvilgsniu, derančiu intelektualui, Europos kultūrinės tradicijos atstovui. Tad neuostabu, kad ir garsioji rašytojo frazė „esame europiečiai – tad tokie ir būkime“, virtusi gaveliška maxima, pirmąkart viešai nuskambėjo 1989 m., Lietuvai dar nepaskelbus Nepriklausomybės.

Ričardas Gavelis gimė 1950 m. lapkričio 8 d. (tai oficiali data, nurodyta rašytojo pase, iš tiesų rašytojas yra gimęs spalio 8 d.) Vilniuje, pedagogų – fizikės ir matematiko – Vandos ir Vytauto Gavelių šeimoje. Iki vienuolikos metų, kaip pats teigia, augo gana niūriame, bet autentiškame Vilniaus senamiesčio kieme prie Aušros Vartų (už Bazilijonų vartų esančiame kieme, kuriame stūkso Švč. Trejybės bažnyčia ir buvęs Bazilijonų vienuolynas). Būtent iš čia į rašytojo kūrybą ir garsiausią jo romaną *Vilniaus pokeris* atkeliavo ryškios vaikystės kiemo detalės: unitų bažnyčia, virtusi garsiąja *Vilniaus pokerio* bažnyčia, „gili *klasinė* neapykanta balandžiams“ ir neabejotina meilė Vilniaus senamiesčiui, jo rūsiams ir kitiems niūriems užkaboriams. 1961 m. Gavelis su šeima persikėlė į Druskininkus, ten aukso medaliu baigė vidurinę mokyklą. 1969 m. įstojęs į tuometį Vilniaus valstybinį universitetą studijuoti teorinės fizikos grįžo į Vilnių ir jame gyveno iki mirties. 1973 m. su pagyrimu baigęs fizikos studijas pradėjo dirbti Lietuvos mokslų akademijos Fizikos ir matematikos instituto Teorinės fizikos skyriuje moksliniu bendradarbiu. Gavelis buvo laikomas vienu perspektyviausių savo kartos teoretikų, aktyviai įsitraukusių į tada naujus feroelektros ir fazinių virsmų tyrimus. Per beveik penkerius darbo metus paskelbė du reikšmingus mokslinius darbus, kurių išvados ir atradimai tebėra aktualūs ir dabar.

Darbas Fizikos ir matematikos institute sutapo su literatūrinio kelio pradžia – 1973 m. žurnale *Nemunas* buvo paskelbti pirmieji apsakymai „Neprasidėjusi šventė“ ir „Gimimo diena“. Iš rašytojo archyve atrasto nepublikuoto pirmojo romano (kuris, spėtina, turėtų vadintis *Concerto grosso*) datavimo matyti, kad jis taip pat buvo pradėtas rašyti 1973-iais, o baigtas 1976-iais. Tais pačiais metais leidykla „Vaga“ išleido ir pirmąją Gavelio knygą – apsakymų rinkinį *Neprasidėjusi šventė*. Apie savo įžengimą į literatūros pasaulį ir buvimą jame Gavelis yra sakęs: „Pirmiausia, objektyviai skiriuosi nuo didžiosios Lietuvos rašytojų tuos, kad niekad neviriau bendram literatūros katilė: bendros auditorijos, bendri vakarėliai, bendri rateliai, bendros idėjos. Atėjau į literatūrą iš visai nehumanitarinės profesijos – vienui vienas, piktas ir smarkiai apsikaitęs“.

1978 m. nusprendęs atsidėti *rašytojaviimui* Gavelis paliko jam nesunkų bei perspektyvas žadėjusį mokslininko darbą ir pradėjo dirbti mokslo populiarinimo žurnalo *Mokslas ir gyvenimas* redakcijoje. Nuo 1980 m. iki 1982 m. dirbo literatūros, meno ir kritikos žurnalo *Pergalė* (dabar *Metai*) redakcijoje. Į aktyvesnės žurnalistikos barus rašytojas grįžo tik po dešimtmečio, pačioje Nepriklausomybės pradžioje, taip išsipildė jo sena svajonė „būt skiltininku“: nuo 1992 m. iki mirties jis turėjo savo apžvalgų skiltis dienraštyje *Respublika* ir žurnale *Veidas*.

Gavelis netikėtai mirė 2002 m. rugpjūčio 18 d. – grįžusi į Vilnių jį sukniubusį rado žmona. Tikroji mirties priežastis lieka žinoma tik mirčiai ir pačiam Gaveliui, medikai konstatavo „širdies sustojimą, nepatikslingą“.

*Šitaip atvirai kalbantis
žmogus oficialiai negali būti
labai vertinamas. Aš tą gerai
suvokiau ir su tuo susitaikiau.
Tokia jau mano karma.*

Ričardas Gavelis

Ričardo Gavelio kūrybinis kelias, aprėpiantis daugiau nei ketvirtį amžiaus (1976–2002), gana aiškiai skyla į du skirtingus ir reikšmingus etapus: iki *Vilniaus pokerio* (1976–1989) ir po *Vilniaus pokerio* (1989–2002). Arba, kitaip tariant, – iki Sąjūdžio ir Nepriklausomybės paskelbimo ir po to. Apskritai Gavelio kūrybinė trajektorija ir likimas yra neatsiejami nuo politinių, socialinių ir kultūrinių Lietuvos pokyčių. Tai rašytojas, kurio tikroji valanda išaušo kartu su Lietuvos Nepriklausomybe. Pirmuoju etapu lietuvių literatūros erdvėje aktyviai veikia Gavelis novelis-

tas, Gavelis dramaturgas, Gavelis scenaristas. Antruoju – Gavelis romanistas, Gavelis apžvalgininkas, Gavelis kritikas. Tačiau, nepaisant šių rašytojo įvaizdžių ir vaidmenų, reikia pabrėžti, kad Gavelis išlaikė stabilų gebėjimą tvirtai, atkakliai, ligi pat galo išlikti savimi.

Pirmasis kūrybinis periodas, susijęs su sovietmečiu, yra tarsi savotiška įžanga į Gavelio romanisto etapą. Rašytojas debiutavo įtampos ir sąstingio sukaustyta aštuntajame dešimtmetyje – po 1972-aisiais įvykusio Romo Kalantos susideginimo, Vytauto Kubiliaus linčiamų už *Nemune* išspausdintą straipsnį „Talento mįslės“ režimo kontrolė buvo dar labiau sustiprėjusi, užmarinusi ir sustingdžiusi lietuvių literatūros ir kritikos erdvę (jos varžtai pamažėle pradėjo laisvėti tik po 1980-ųjų). Nepaisant to, Gavelio debiutas buvo sutiktas palankiai, teigta, kad į lietuvių literatūrą ateina naujas ir įdomus autorius, atsinešantis iki tol neregėtus dalykus: stiprų teksto „stuburą“, sukonstruotas, logiškai išmąstytas situacijas, vidinę dramą išgyvenančius ir istoriškumo dimensijos neturinčius herojus bei, žinoma, savo „inteligentiškumą“. Būtent dėl pastarojo elemento Gavelis ne kartą buvo kaltintas sovietmečiu, ypač išėjus stipriausiems jo novelistikos rinkiniams *Įsibrovėliai* (1982) ir *Nubaustieji* (1987). Kritikų atsiliepimai rodo Gavelio kūrybos išskirtinumą – rašytojas neabejotinai pripažįstamas intelektualės, protu konstruojamos prozos kūrėju, kurio tekstai „akiplėšišškai“ nepanašūs į įprastą lietuvių prozą.

Be minėtų novelistikos rinkinių, Gavelis tada parašė tris pjeses (*Inadaptatus*, pastatyta 1976 m. Šiaulių dramos teatre; *Sūkuriai*, pastatyta 1977 m. Šiaulių dramos teatre; *Triumviratas*, 1986 m. pastatyta Panevėžio dramos teatre), sukūrė daug kino scenarijų, bet filmas pastatytas tik pagal vieną – *Rungtynės nuo 9 iki 9* (rež. Raimondas Vabalas, 1980). Garsiausias scenarijus neabejotinai parašytas 1981 m., jo titulinio lapo antraštė – „Ričardas Gavelis, dalyvaujant Algimantui Puipai, *Dievų miškas: kino scenarijus B. Sruogos* „„*Dievų miško*“ motyvais“.

Pats rašytojas apie savo „rašytojaviimą“ iki *Vilniaus pokerio* yra sakęs: „Rašiau, ką norėjau, o spausdinau, ką leido. Nuo 1978 metų nieko nebeleido. Viskas, ką parašiau po 1978 metų, nebuvo spausdinama. Nė viena eilutė. Viskas gulė į skrynią“. Tą patvirtina ir rašytojo archyve saugomų užrašų knygelių įrašai, iš jų matyti, kad apie 1977–1981 m. Gavelis tikrai rašė *Vilniaus pokerį* ir, manytina, *Vilniaus džiazą*. Ši reikšminga detalė tapo neatsiejama Gavelio įvaizdžio dalimi – jis buvo iš tų retųjų, cenzūros metais „rašiusių į stalčių“ (*Vilniaus pokeris* yra garsiausias tokio rašymo „vaisius“).

Antrasis Gavelio kūrybinis etapas prasideda reikšmingais 1989-aisiais. Tai neabejotinai patys geriausi Gavelio metai. Tuo laikotarpiu Lietuvoje vyksta esminiai lūžiai ir pokyčiai: savo judėjimo viršūnę pasiekia Atgimimo Sąjūdis, panaikinama cenzūra, nesustabdomai ir nebesugrąžinamai vyksta laisvėjimo procesai. Būtent 1989-aisiais žurnalas *Pergalė* ima-

si dalimis publikuoti Gavelio 14 laiškų romaną *Jauno žmogaus memuarai* (atskira knyga jis bus išleistas 1991). Tais pačiais 1989 m. „Vaga“ išleidžia garsiausią Gavelio romaną *Vilniaus pokeris*. Per vienerius metus mažųjų prozos žanrų kūrėjas, „apsakymėninkas“ Gavelis virsta romanistu, net dviejų romanų autoriumi. Tačiau šis staigus posūkis literatūros lauke anaiptol nereiškę staigaus posūkio Gavelio kūrybos kelyje. Apie tai pats rašytojas yra sakęs: „Tarkim, koks tikrai protingas žmogus ūmai pareiškia: matai, kokį jis padarė posūkį! Nors apsiverk iš pykčio. Negi pulsį kiekvienam aiškinti, kad tu niekur nesisukiojai, kad jau dešimtį ar daugiau metų eini tiesiu keliu, tik to ėjimo rezultatų niekas nematė“.

Vilniaus pokeris buvo tikra literatūrinė bomba, atnešusi į lietuvių literatūrą galingą, iš kelių skirtingų pasakojimo versijų sukaltą romano struktūrą, sovietinės sistemos skerspjuvį ir Gavelio įvardyto *homo sovieticus* charakteristiką, itin drąsiai, neretai net drastiškai demonstruojamą kūną ir nešvelnią, destruktivią erotiką bei, žinoma, galbūt daug ką skaudinantį ir piktinantį nukarūnuoto Vilniaus įvaizdį. Todėl nenuostabu, kad šis romanas sukėlė tikrą „tamsybininkų bei davatkų siautulį“ ir kartu susilaukė didelio dėmesio – pamečiui buvo išleisti net du dabar jau neįsivaizduojami šimtatūkstantiniai romano tiražai. Būtent *Vilniaus pokeriu* Gavelis įėjo į daugelio lietuvių sąmonę ir dėmesio lauką (neretai jis ir asocijuojasi tik su šiuo tekstu). Būtent tada, 1989–1991 m., užverda tikroji polemika, prasideda ryškus skaitančiosios visuomenės susiskaldymas į tuos, kurie mėgsta Gavelį, ir tuos, kurie nemėgsta ar net nekenčia, – ši konfrontacija tęsiasi iki pat rašytojo mirties ir nesibaigia netgi praėjus dešimtmečiui po jos.

Atslūgus *Vilniaus pokerio* sukeltam šurmuliui, nusistovėjo kūrybiškas ir intensyviai stabilus romanisto Gavelio ritmas – iki pat mirties rašytojas kas dvejus metus parašydavo po naują romaną, taip tarsi atsigriebdamas už ramų pirmąjį etapą. Pirmajame Nepriklausomybės dešimtmetyje Gavelis buvo vienas produktyviausių prozininkų, tada pasaulį išvydo *Vilniaus džiazas* (1993), *Paskutinioji žemės žmonių karta* (1995), *Prarastų godų kvartetas* (1997), *Septyni savižudybės būdai* (1999), o praėjus mėnesiui po rašytojo mirties – paskutinysis jo romanas *Sun-Tzu gyvenimas šventame Vilniaus mieste* (2002).

Visi romanai liudija išskirtinę Gavelio prozos ypatybę, kurią filosofas Vytautas Rubavičius yra taip nusakęs: „Gavelis kaip fizikas labai aiškiai užsibrėžia pradines sąlygas ir jas išsprendžia, t. y. parašo pagal tas sąlygas „užduotą“ kūrinį. Sąlygų nusakymas nulemia tam tikras pasakojimo strategijas“. Jas Gavelis konstruodavo ir perkonstruodavo unikalai, jose atpažįstami svarbiausi Gavelio kūrybą formuojantys dėmenys: mirties galia ir metafizika (mirties ženklų vaizdinija ir raiška), Vilniaus miesto kūnas ir mitas, kūnas ir kūniškumo raiška, gyvenamosios santvarkos kritika, po Nepriklausomybės atgavimo rašytoją ypač dominusi valdžios ir galios mechanizmų analizė, postsovietinio, arba postkolonijinio (*homo sovieticus* ir *homo lituanus*), žmogaus patirtis ir totalitarizmo pjūvis. Gavelio kūryboje ryškėjančios modernizmo ir postmodernizmo sankirtos rodo, kad rašytojas taip ir neperžengė postmodernizmo slenksčio, o liko, anot filosofės Jūratės Baranovos, postmodernaus rašymo prieigose.

Jauno žmogaus memuarai – pirmasis publikuotas Gavelio romanas, rašytas 1987–1988 m., periodikoje pasirodė 1989 m., keliais mėnesiais anksčiau už *Vilniaus pokerį*. Tai bene pats conceptualiausias, taupiausias ir nuosaikiausias (ir struktūros, ir gaivališkos, gyvybingos kūniškumo vaizdinijos prasme) Gavelio romanas, kuris visame jo kūrybiniame kelyje regimas kaip savotiška būsimų romanų temų koncentracija ir svarbiausių Gavelio sąvokų, tokių kaip didžioji bendrija, klasinė neapykanta, fantasmagoriškos sporos,

*Rašiau, ką norėjau, o spausdinau
ką leido. Nuo 1978 metų nieko
nebeleido. Viskas, ką parašiau po
1978 metų, nebuvo spausdinama. Nė
viena eilutė. Viskas gulė į skrynią.*

Ričardas Gavelis

skruzdžių sindromas, belytis metafizinis sliekas, protezas, *homo sovieticus* etc., genezė. Tai labai tipiškas Gavelio romanas, nes jame parodoma ir išskrodžiama sovietinė santvarka, jos valdžios mechanizmai ir jų nelaisvėje esantys žmonių likimai, kita vertus, romanas Gavelio kūrybos kontekste išsiskiria tuo, kad jame labai mažai Vilniaus, ar net, tikriau tariant, Vilnius čia beveik neveikia (nors ir žinoma, kad pagrindinė veiksmo vieta yra Vilnius, tačiau jam nesuteikta tiek daug personifikuotų

veikėjo galių, kiek kituose romanuose).

Jauno žmogaus memuarai – tai Leono Cipario gyvenimo istorija, arba „grynas patyrimas savo kailiu“, kurį jis pats pasakoja jau po mirties, iš anapusinio pasaulio. Pasakoja nejprastai, įgyvendinamas savo seną svajonę – rašydamas laiškus savo bendramokslui, draugui ir, kaip pats sako, Mokytojui Tomui Kelertui. Šiuos laiškus ir temines jų gijas Ciparis pildo ir plečia laiškais garsiams XX a. kultūros, politikos ir visuomenės veikėjams: Francui Kafkai (Franz Kafka), Alberui Kamui (Albert Camus), Chose Ortegai i Gasetui (José Ortega y Gasset), Vincui Mykolaičiui-Putinui, Leonidui Brežnevui, Emanueliui Svedenborgui (Emanuel Swedenborg) ir kt.

Taip Gavelis sukonstruoja keliasluoksnį retrospektyvų pasakojimą – menamame dialoge akivaizdi memuarinė linija (tai ne tik Cipario, bet ir kitų jo sistemoje veikiančių žmonių biografijos faktai, gyvenimų nuotrupos ir detalės), žmogaus prisiminimų plotmė, tvirtinamos rašytojų ir filosofų ištarmėmis. Visa tai tarsi vainikuoja „anapusinis“, *post factum* ir *post mortem*, mėginimas suprasti ir motyvuoti savo poelgius bei laikyseną, siekiant išvengti emocinio matmens ir taip laikytis „memuarų žanro taisyklių“. Rašymo iš mirusiųjų pasaulio perspektyva rodo ne tik tuometį santvarkos reglamentuojamą reikalavimą gyvam apie ją tylėti, neatsiliepti jokių blogu žodžiu, juo labiau nekritikuoti ir neanalizuoti, bet ir paties Cipario norą viską papasakoti nepertraukiamam Kelerto, nes „gyvą būtinai pertartum“.

Jauno žmogaus memuaruose reikšmingi svarstymai apie lietuviybę ir lietuviškąją dvasią (dvyliktas laiškas). Į Tomo Kelerto lūpas įdėta frazė „mano uždavinys – nukalti neegzistuojančią lietuvišką dvasią!“ yra paties Gavelio kūrybinė maksima, suformuluota sekant vienu didžiausiu autoritetų, airių rašytoju Džeimsu Džoisu (James Joyce) ir jo sukurtu pasakojimu apie savo miestą bei mėginimu nukalti neegzistuojančią airišką dvasią. Džoiso pavyzdį Gavelis buvo įsisąmoninęs kaip nurodytą kryptį „pasitelkti visą pasaulinės kultūros lobyną, įsiterpti į europietišką (ar vakarietišką) epistemą“. Todėl ieškodamas lietuviškos dvasios, Gavelis kalba itin griežtai ir aiškiai, be jokio graudulio ar romantizuoto, ašaroto patriotiškumo, kasdamasis po visais didingais Lietuvos mitais ir klausdamas: „tai kur čia slypi tas lietuviškumas? Kuo jis ypatingas? Kokiu stebuklingu prietaisu buvo nustatyta, koks turi būti lietuvis?“ Tokie klausimai lyg šaltas dušas šokiruoja ir dabar, o dar labiau šokiravo pačiomis pirmosiomis suvokimo, kad laisvę ir Lietuvą galima atgauti, akimirkomis. Tačiau būtent šis laisvo žodžio ir minties pajautimas ir begalinis rūpestis bei atsakomybė leido Gaveliui drąsiai kvestionuoti nusistovėjusią tariamą lietuviškąją tapatybę ir parodyti, kaip visą okupacijos laiką buvo konstruojama lietuviybės samprata, beje, nelabai pasikeitusi ir per Nepriklausomybės dvidešimtmetį. Kritikuodamas ar veikiau kankinamas

nerimo ir abejonių, Gavelis nevengia griežtų žodžių ir skaudžios diagnozės lietuvių literatūros tradicijai bei susiformavusiam kanonui, kaltindamas jį kuriant nemąstantį, iš agrarinės kultūros neišlipantį ir ikiintelektinį liūdesio bei kitų jausmų gyvenimą gyvenantį „knygų lietuvių“, kuriam mąstymas ne tik kad „šėtoniškas pramanas“, bet ir „piktai antilietuviškas dalykas“.

Romanu *Jauno žmogaus memuarai* Gavelis, įkvėptas Džoiso kūrybos, lietuvių literatūroje pradėjo vykdyti tą pačią misiją, kaip ir didysis airių romanistas. Gavelis parašė ne tik apie savo miestą, bet ir apie savo tautą bei ideologines sistemas, kuriose ta tauta skirtingais laikotarpiais gyvavo. Ir nors aprašas buvo itin drąsus, šokiruojantis, „kietai“ kritikuojantis ir provokuojantis, būtent tai kėlė nerimą ir neleido patogiai gyventi, o vertė mąstyti ir susimąstyti.

*Kai buvo jaunas, mano šūkis buvo
contra – prieš srovę. Senstant kažkaip
tai truputį apiblėso, tačiau vis dar
nemėgstu plaukti pasroviui.*

Ričardas Gavelis

Siūloma literatūra: Ričardas Gavelis, *Jauno žmogaus memuarai*, Vilnius: Tyto alba, 2007; *Bliuzas Ričardui Gaveliui*, sudarė Nijolė Gavelienė, Antanas A. Jonynas, Almantas Samalavičius, Vilnius: Tyto alba, 2007; Violeta Kelertienė, „Ričardo Gavelio postkolonijinis žmogus“, „Laisvi ir neįsipareigoję: lietuvių „postkolonialų“ nuotykių Europoje“, „Ričardo Gavelio palikimas“, in: Violeta Kelertienė, *Kita vertus...*, Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 193–211, p. 230–38, p. 239–250; Jūratė Baranova „Eksperimentai su mirtimi postmodernaus rašymo prieigose: Gavelis, Ivanauskaitė“, in: *Filosofija ir literatūra: priešpriešos, paralelės, sankirtos*, Vilnius: Tyto alba, 2006, p. 319–336; Leonidas Donskis, „Ričardas Gavelis, arba Lietuvos intelektualų dilemos: I“, internete: http://www.donskis.lt/a/lt/1/1_/1140; Leonidas Donskis, „Ričardas Gavelis, arba Lietuvos intelektualų dilemos: II“, internete: http://www.donskis.lt/a/lt/1/1_/1141

Ričardas Gavelis

JAUNO ŽMOGAUS MEMUARAI

KETURIOLIKOS LAIŠKŲ ROMANAS

DVYLIKTAŠIS: APIE NEEGZISTUOJANČIĄ LIETUVIŠKĄ DVASIĄ IR DIEVO UŽKAMPIO SINDROMĄ, APIE UOŠVIO LITUANIKĄ IR TAVUOSIUS KOMPLEKSUS, TAIP PAT APIE GYVENIMĄ IR NEGYVENIMĄ

Neikur neiškeliausi iš gimtinės – kur bepabėgtum, ji seks paskui tave

Nežinau, ar mano siela, kurią pavergė Li, buvo lietuviška. Nesu įsitikinęs, kad lietuviška siela išvis egzistuoja. Nė dabar nežinau, kas yra lietuvis.

Tai vis atsakymai į klausimą, kurį p.ats sau daug syk uždaviau: o kodėl neatidaviau visų jėgų, visos dvasios lietuvybei?

Nė dabar nežinau, ar buvau tikras lietuvis. Logika teigia, kad vis dėlto buvau, net į visas rytietiškas istorijas panirau grynai lietuviškai. Šitaip turbūt galvoji ir tu – pamenu tavo pasakymą: deja, esam lietuviai, norim to ar nenorim. Net jeigu neigiam savo lietuvybę, sakei tu, darom šitai grynai lietuviškai. Visad žinojau, kad esu grynakraujis lietuvis, bet labai ilgai apie tai nesusimąščiau. Bene pirmąsyk pajutau keistą dvejonę anais palaimingais bendrabučio laikais, kada tu išdidžiai paskelbei:

– Mano uždavinys – nukalti neegzistuojančią lietuvišką dvasią!

Tik daug vėliau sužinojau, kad mėgdžiojai Džoisą, nors turbūt turėjai pagrindo taip sakyti. Mane tas pasakymas apstulbino. Pirmąsyk giliai krūtinėj sukirbėjo abejonė, ar tikrai esu tautinės bendrijos narys, ar tokia bendrija išvis egzistuoja.

Gerai prisimenu dar vieną tavo mintį, taip sakydamas lyg ir nieko nemėgdžiojai:

– Reikia tvirti tautos dvasią, net jei ta dvasia nereikalinga pačiai tautai, net jei ji niekam nerūpi.

Didingi užmojai, beviltiški užmojai, juokingi užmojai!

Gniuždomai nyku yra tvirti dalykus, kurie niekam nereikalingi. Studijuodamas įdėmiai žvalgiausi po fakultetą, bet nei lietuvybės, nei jos ilgesio neįžvelgiau. Mes visi buvom betaučiai – kaip kad sliekai būva belyčiai. Apie lietuvybę nevalia buvo šnekėti garsiai, o visi tylūs šnekėjimai man nieko nepaaiškino. Nenoriu pasakyti, kad mūsų lietuviškumo lygis buvo nusiritęs ligi tokio protezinio pakaitalo kaip „Lietuvos“ ansamblis, bet mes visi murdėmės kažkur netoliese. Mūsų privalumas buvo tik toks, kad gerai supratom, jog „Lietuva“ – nepriimtinas Lietuvos pakaitalas.

O šiaip jau – nė dabar nežinau, kas yra lietuvis. Kol kas niekam nepavyko nukalti tos neegzistuojančios lietuviškos dvasios. Sustabdyk jaunuolį, niršiai mojuojantį tautine trispalve, ir paklausk, ką reiškia jo pasakymas „aš lietuvis“. Jis tegalės atsakyti maždaug taip: aš, mano tėvas, senelis ir proseniai gyveno lietuvių žemėj ir kalbėjo lietuviškai. Tai viskas, ką jis galės logiškai pasakyti. Žinoma, šnekės daug, ypač jei užkalbinsi pleputį.

Jis tau paaiškins, kad Vytautas Didysis išplėtė Lietuvą nuo Baltijos ligi Juodosios jūros.

Na ir kas? Kur čia slypi lietuviškumas? Juo labiau mūsų, šiandien gyvenančiųjų, lietuviškumas? Gal ypatingai lietuviška yra tai, kad vis dar šitai prisimenam?

Tasai tautinis jaunikaitis tau paaiškins, kad lietuviai visad išsimaitindavo patys ir dar pamaitindavo kitus – ne taip, kaip kai kurios gretimos tautos.

Na ir kas? Visos tautos visais laikais išsimaitindavo pačios arba engdavo kitas tautas, antraip jos būtų paprasčiausiai nunykusios. Kur čia ypatingasis lietuviškumas?

Tasai jaunikaitis tau dar paaiškins...

Beje, tu pats puikiai žinai, ką toks jaunikaitis šnekės, jis nieko nepaaiškins, kad ir kaip nuoširdžiai stengtųsi. Vien todėl, kad, norint ką paaiškinti kitam, reikia gerai žinoti šitai pačiam. Mojavimas tautine vėliava to žinojimo neįkvėps.

Nesam metafiziniai belyčiai sliekai, atsisakę lyties savo noru. Esam vargani apgauti invalidai, mūsų galūnes pasalūniškai pakeitę protezais mums bemiegant. Mes kalti nebent tuo, kad miegojom. Mus tokius užaugino, ilgai ir kruopščiai lipdė iš mūsų žmones, neturinčius šaknų ar bent jų nejauciančius. Mes tikrai žinom, kad jos turėtų būti, tad ir skelbiamės jas turį.

Mums nukirto šaknis, išdegino jas chemikalais. Toje fantasmagorinėje įstaigoje, kuri vadinama mokykla, mūsų nė dienos nemokė lietuviškai. Mus mokė lietuvių kalba, tačiau nelietuviškų dalykų. Seniai supratau, kad jei esi lietuvis – net saulė ir mėnulį, vėją ir lietuvių suvoki lietuviškai. Kitaip ir negali būti, nes matai lietuviškomis akimis, girdi lietuviškomis ausimis, uodi vien lietuviškus kvapus. Mokykloje mus į visa ką mokė žvelgti belytėmis metafizinių sliekų akimis.

Net lietuviškas knygas mums aiškino nelietuviškai, mus mokė mąstyti, kaip mąsto nelietuviškos smegenys. Taip, taip – tas svarbiausia: mums pakeitė protezais ne tik galūnes, bet ir smegenis. Mus panardino į iškreiptą pasaulį, užfiksavo jį mūsų protezinėmis smegenimis.

Sako, Gorkis ar kažkuris kitas buvo sumanęs išleisti didžiąją pasaulinės literatūros biblioteką, kūriniai į ją turėjo būti kruopščiai atrinkti – ne ištisi, dar ir kruopščiai cenzūruoti, šiek tiek pataisyti, kai kur net papildyti. Išleidus tą biblioteką, jokia pasaulinė literatūra nebeturėjo čia būti spausdinama. Ta iškastruota, perdažyta ir šio bei to pridurstyta biblioteka turėjo atstoti žmonėms pasaulinę visų laikų literatūrą.

Sako, tokios bibliotekos išleisti nepavyko. Tikriausiai, nepavyko uždrausti visų kitų knygų.

Bet juk buvo pasiekta kur kas daugiau. Fantasmagoriškos mokyklinės programos – tai ne tik literatūros, tai viso pasaulio biblioteka ar muziejus, sudarytas kaip tik tokiu principu.

Baigęs tokią mokyklą, negali būti lietuvių tautos narys, negali būti jokios tautos narys, gali būti tik belytis metafizinis sliekas.

Jokia neoficiali nuostata, šeimos mokykla, seneliai ar dar kas nebegalėjo mums pagelbėti. Gal ir galėjo, bet nepagelbėjo. Daugių daugiausia prismaigstė mus padrikų nuotrupų: apie Vytautą ir Gediminą, apie Darių ir Girėną. Mes pasidarėm tarsi bulvė, prismaigstyta lašinukų – tiesa, prismaigstyta, bet vis dėlto ne mėsa, o bulvė.

Aš ieškojau, labai ieškojau savo tautos savojoje tautoje, bet taip ir neradau. Labai geidaučiau sužinoti, kas ir kada išrado tą lietuvių, apie kurią rašoma gausybėje knygų, apie kurią tolydžio šnekama – baisiausia, net intymioj draugėj, prie kavos puodelio ir taurelės. Kas išrado fatališkąją „žemdirbių tautą“? Tikrai žinau tik, kas nusišnekėjo, kad lietuvis mieste – tai emigrantas, kurio tikroji tėvynė – kaimas. O kas išrado „jausmą, o ne protą“ ir visas kitas klaikybes? Tomai, tu viską žinai – gal žinai, kas, kada ir kuriam galui visa tai sugalvojo? Kas nusprendė, kad lietuvis turi būti toks, o ne kitoks, kas ir koku būdu ištyrė visus ligi vieno lietuvius, surūšioavo jų bruožus bei savybes ir nustatė, kurie jų vyrauja, dar klaičiau – paskelbė, kad šie yra tikrieji, o anie netikri. Koku stebuklingu

prietaisu buvo nustatyta, koks TURI BŪTI lietuvis? Paaiškink man, Tomai, bent dabar paaiškink! Aš šito nesuprantu.

Skačiau ir girdėjau apie tuos neva lietuviškuosius bruožus, tačiau neaptikau jų savyje. Pradėjau su siaubu svarstyti, kas gi aš toks – gal švedas, gal zulusas, gal baltarusis?

Mano tėvas nei senelis nedirbo žemės – jie meistravo. Mano proseneliai irgi nedirbo žemės – jie dirbo dievus. Ar dėl to aš nebe lietuvis?

Niekas iš mano giminės nebuvo itin jausmingas, nedūsavo, žvelgdamas į žvaigždėtą dangų, tačiau visi mėgo papostringauti – kuomet bendresne tema, tuo geriau. Išeitų, jog tai buvo perdėm nelietuviška?

Labai norėjau priklausyti tautai, didžiajai mūsų bendrijai, bet taip ir nesužinojau, kaip jai turiu priklausyti. Jokių teorinių samprotavimų apie tautiškumą būti negalėjo, per savo naivumą bandžiau suburti fakultete Lietuvos istorijos ratelį, dekanas net nebarė manęs, tik griebėsi už galvos ir suvapėjo: „Ar nori, kad likčiau bedarbis?“ Teliko viešai išleista lietuvių literatūra, daugybę jos perskaičiau. Kaži ar buvo Vilniuje žmogus, taip kruopščiai ją skaitęs, taip atidžiai gaudęs kiekvieną užuominą apie lietuvišką dvasią.

Tu šypsaisi, tu net kvatojiesi? O ką aš turėjau skaityti? Net kai griebiausi uždraustų knygų, visos jos buvo rusiškos, apie lietuvišką dvasią ten nieko negalėjo būti.

Skačiau tai, ką galėjau gauti, ten ir ieškojau atsakymų, bet kuo toliau, tuo labiau ėmiau kažko iš esmės nesuprasti. Knygose rasdavau vis tą pačią: arba belyčius metafizinius sliekus, arba žemdirbių tautą, jausmą be proto ir visus bejėgiškumo siaubus: santūrumą, nuolankumą, atsargumą. Nenorėjau patikėti, negalėjau sutikti, kad lietuvių dvasia yra kaip tik tokia. Knygų lietuvis išties buvo žemdirbys, pasyvus kaip pati žemė. Visos jo savybės buvo pernelyg jau panašios į dvasinę impotenciją.

Bet labiausiai mane pribloškė visuotinis nemąstymas. Knygų lietuvis gyveno kažki kokį ikiintelektinį gyvenimą, jis negebėjo ir nenorėjo mąstyti, jis vien tik jautė – kuo liūdniau ir bejėgiškiau, tuo geriau. Tarp eilučių galėjai įskaityti, kad mąstyti yra labai nelietuviška.

Kone visi rašiniai mane įtikinėjo, kad juslinis pažinimas yra pats giliausias, žmogiškiausias ir dvasingiausias, o intelektas – tai daugmaž šėtono pramanas, pikta antilietuviškas dalykas. Mane kvietė vien juslauti – kitaip tariant, atsiduoti liaukų veiklai – ir šiukštu nemąstyti.

Tu vėl juokiesi? O aš visiškai nejuokauju. Vieno kritiko rašinyje apie labai neprastą knygą perskaičiau kaip tik šitai: girdi, autoriaus N. knyga labai protinga, o tai esą blogai, lietuvių rašytojo knyga turinti būti perdėm jausminga. Tarp eilučių nesunkiai galėjai perskaityti: „perdėm jausminga ir maloniai kvailoka“. Tu vis juokiesi, o aš anaipol nepasakojau tau anekdotų: tas rašinys buvo išspausdintas ne šiaip kur, o „Pergalėje“.

Aš negalėjau priklausyti bendrijai, kuri iš savo narių reikalavo tokių savybių.

Bet juk aš lietuvis. Tai tiesiog faktas, ir tiek. Ir vis dėlto man visą gyvenimą itin sunkiai sekėsi būti santūriam, nuolankiam ar atsargiam. O svarbiausia – aš visą laiką stengiausi mąstyti. Kaip jau išėjo – taip, bet mąstyti. Vengiau duoti valią jausmams, juo labiau – vien jausmais pažinti pasaulį.

Tad niekaip negalėjau pritapti prie žmonių, rodės, mylinčių Lietuvą, daug apie ją šnekančių. Negalėjau prie jų pritapti, nes šitą ką išgirdavau:

– Tarsi paukšteliai žoleles lasiojam, o paskui liūdnas giesmeles giedam... – porindavo vienas.

– Dieve, kaip gražu! Dieve, kaip liūdnai – aikčiodavo kiti.

- Lietuvis dirba savo darbelį, velka kryželį, tuščiai nesiblaško po padebesius... - įterpdavo dar kuris.

- Dieve, kaip teisinga! Dieve, kaip gražu! - atsiliepdavo kiti.

Jeigu bandydavau prakalbti apie DDN, ekologines nišas, bendriją ir saugumo jausmą, apie fantasmagoriškąsias sporas ar dar ką, kas mane kamavo, būdavau apšauktas modernistu, snobu ir išvis įsivaizdėliu.

Paskui visi valgydavo bulvinius blynus, užgerdami avižiniu kisieliu, retkarčiais cepelinus.

Aš visada labiausiai mėgau gerai įprieskonintą kepsnį ir raudoną sausą vyną.

Gal mano ironizavimas ir kulinariniai prilyginimai nėra itin vykę, bet juk supranti, apie ką šneku. Tu protinguolis, tu viską supranti, tik nieko nedarai. Pasiskelbei nukalsiąs neegzistuojančią lietuvišką dvasią, bet jei manai, kad tvėrei ją rašydamas metafizinius dienoraščius, tyrinėdamas pasaulio atspindžius savo viduje - tu labai klysti. Privalėjai ką nors daryti, aš taip to laukiau, taip tikėjau: tuoj tuoj, sakiau sau, tuoj per rankas pradės eiti Tomo Kelerto knyga apie tikrąjį lietuvi, neilgai beliko laukti. Kuo toliau, tuo aiškiau supratau, kad tik apgaudinėjau save, bet širdies gilumoje vis dar vyliausi.

Kodėl tu mus visus apleidai, Tomai? Juk toks tikrai ne aš vienas. Mūsų buvo gausybė - jaunų ir protingų (kur kas protingesnių už mane) žmonių, nepanorusių pritaapti prie to, kas vadinama lietuviška dvasia. Tie žmonės nepanoro būti žemdirbių tauta be proto, nepanoro būti santūrūs, nuolankūs ir atsargūs. O kitko tariamoji lietuvybė jiems negalėjo pasiūlyti. Tad Jie stačia galva paniro į budizmus, krišnaizmus, rokerizmus ir dar nežinau ką. Šitai jiems buvo vis dėlto artimiau negu lasiojantys paukšteliai ir liūdnos giesmelės. O juk tel buvo patys geriausi, patys protingiausi jauni žmonės, Tomai! Deja, lietuvių kultūra, neegzistuojančios dvasios tvėrimas paliko daugiausia kitiems - tiems, kurie dirba darbelį, velka kryželį, į žvaigždes neskrieja, tik dūsauja tr šiukštu nemąsto.

Dabar, tūnant anapus, man atrodo, kad visas tokias ir kitokias savybes itin ir esmingai lietuviškomis paskelbė žmonės, kurių tikslas - tyliai numarinti ir užgesinti lietuvių tautą. Labai tikslus būdas: protingiausius, pramaniausius ir triukšmingiausius atstumti nuo lietuvybės, o kad vieta neliktų tuščia - priglobti nuolankiausius ir atodūsingiausius.

Jei nori pražudyti kokią tautą - pirmiausia atimk jai protą.

Aš parašiau laišką Kafkai:

Gerbiamas Francai,

Man bėgai įstrigo vienas Tavo parašymas. Ne, aš nenagrinėsiu nei „Proceso“, nei „Pilies“, man įstrigo keletas eilučių iš dienoraščių, berods „Aštuonių sąsiuvinų“.

Tu rašei, kad esi tipišką vakarų žydas, o tai reiškia, kad neturi nė sekundės ramybės, nieko neturi, Tau viską reikia įsigyti - ne tik dabartį ir ateitį, bet netgi praeitį. Atleisk, jei ne visai tiksliai cituoju, bet juk to įrašo esmė buvo tokia.

Noriu Tau pasakyti, kad mums, lietuviams, dar blogiau. Mes irgi nieko neturim, mums irgi viską reikia įsigyti - ne tik dabartį, ateitį ir praeitį. Mums reikia įsigyti dvasią, tai yra pačius save. Jūs, Vakarų žydas, neturėjot tėvynės, tačiau turėjot Pažadėtąją Žemę. Jus persekiojo ir ujo, bet jūs galėjot laukti Mesijo. Nenusimenkinkit, Francai, jūs turėjot labai daug - turėjot idėjų.

Mes turim tėvynę ir kalbą. Mus bandė išguiti, išstremti iš mūsų žemės, bet šiaip ne taip atsigygnėm. Mūsų kalbą buvo uždraudę, bet šiaip ne taip ją išsaugojom. Mes turim žemę ir kalbą, tai labai daug. Tačiau neturim savos idėjos, Francai, šit kas mus slogina. Mes vaikštom be tikslo, gyvenam be tikslo ir kalbam be tikslo, mes nelaukiame jokio savo Mesijo, o tai yra baisu.

Jeigu nerasim savos, unikalios idėjos, niekuo nesiskirsim nuo kitų, o jei niekuo nesiskirsim – tai kam mums atskiras vardas? Tai ir vadinkimės kaip visi arba suvis niekaip. Ar supranti, kas yra didysis mūsų siaubas, Francai? Jei nerandi savos idėjos – pamaži netenki ir savo vardo. Tik mūsų idėjos mus įvardija. Jums neverta skųstis, Francai, žydai visad buvo ir liko žydai.

Yra ir nelaimingesnių už jus, yra tokių, kurie gerai žino, kaip vadinasi, bet nežino, kodėl kaip tik taip vadinasi, ką reiškia ar turėtų reikšti jų vardas, Yra tokių, kurių vardas tėra blanki etiketė, formalus ženklas. Tokie esame mes, lietuviai.

Turėčiau parašyti savo sąsiuoviniuose dar liūdniau, negu Tu: esu tipiškas lietuvis, o tai reiškia, kad neturiu nė mirksnio ramybės, nieko neturiu, man viską reikia įsigyti – netgi savo neegzistuojančią dvasią. Vienintelė mintis, kuri teikia man paguodą nykiais nebūties vakarais – kad dar suvokiū, jog esu lietuvis, dar suprantu, jog privalau turėti savą dvasią. Vadinas, dar egzistuoju, iš manęs neliko vien pavadinimas, kaip iš daugybės kitų tautų.

Už šitą laišką lietuviškumo aktyvistai mane turbūt užmuštų. Ačiū Dievui, manęs nebegalima užmušti. Aš tvyrau anapus, kur jų rankos nesiekia, kur apskritai nėra jokių rankų. Man čia labai nuobodu, todėl galvoju apie gyvenimą netgi daugiau negu gyvieji.

Aš manau, kad egzistuoja slaptas suokalbis, besistengias menkinti lietuvių tautą, skelbiant Lietuvos esant Dievo užkampį, o lietuvius – Dievo pastumdėlius. Pasklaidyk kokį mūsų savaitrašį – tau tą lengviau padaryti – ir būtinai apliksi toki postringavimą. Kur ten mums, žemdirbių tautai, siekti Strindbergo ar O'Nilo aistrų ir gelmių, mes geriau jau tyliai, po lietuviška liepa, jausmais, o ne protu... Žmonės, kurie taip rašo, noriai spausdinami, jie netgi savotiškai teisūs – savo pačių atžvilgiu. Čia šventa teisybė: kur ten jiems!..

Bet kas ir kodėl leidžia jiems šnekėti visų vardu? Kodėl bejėgiai ir bedvasiai drąsiai kalba tautos vardu, o pajėgūs ir protingi tyli? Kodėl tu pats ligi šiol tyli, Tomai?

Negi išties todėl, kad esi lietuvis, taigi atsargauji ir lūkuriuoji? Bejėgiai ir bedvasiai dievo užkampio apologetai – reali jėga, o tu ir panašūs į tave tėra bevardės šmėklos, kurios netgi niekam nesivaidena.

Ei, jūs, tie, kurių niekad nepažinojau, greičiau kalkit neegzistuojančią lietuvišką dvasią, kol dar ne vėlu!

Tarsi slogutį prisimenu, kaip niršiai būdavo puolamas kiekvienas, kuris bandydavo išlįsti iš po tos lietuviškos liepos ir pasidairyti po platesnius laukus. Jis eina svetimais keliais, būdavo sakoma su irzuliu, apsimeta daugiau už visus žinąs, bando priblokšti drastiškais įvaizdžiais. O su kokia pagieža, demagogiška užuojauta būdavo aptarimas kiekvienas kultūrinis emigrantas: dievuliau, ką jis, bejėgis lietuvaitis, gali nuveikti plačiam pasauly, nieko jis nenuveiks, pražus ir nublanks! Taip dūsaujancio akutės niršiai blizgėdavo, aiškiai sakydamos, jog jis savo rankom pasmaugtų tą išėivį, kad tik šiam ginkdie nepavyktų nieko pasiekti. Net išvažiavusieji į Maskvą išsikovoti padorios vietos bent jau sąjunginėje hierarchijoje būdavo ir nebyliai, ir balsiai smerkiami: matei, svetimų laurų įsigėidė, galima sakyti, mus išdavė. Suprask, privalo sėdėt namie ir nė nosies nekišt iš mūsų dievo užkampio.

Kažkas neįvardijamas visą laiką kvietė mus virti savo sultyse ir niekur neiškišti nosies. Mums turi rūpėti tik savi dalykai, mokė tasai kažkas, o kiti lai rūpinasi savais. Šią programą įvykdėm tobulai: nė vienas lietuvis neįsiterpė į pasaulinį dvasios elitą, o jei kuris naiviai bandė, tauta jam ne tik nepadėjo – išvien trukdė.

Pasaulis tėra girdėjęs apie lietuvius sportininkus: apie Gerulaitį, apie Sabonį. Manau, jog tai klaiku. Didžiosiose pasaulio knygosė teliks brūkštelėta paraštėje: lietuviai kartais sugeba gerai manipuluoti teniso kamuoliuku ar krepšinio kamuoliu. Ir tiktai tiek.

Didi tauta, galinga tauta!

Aš brūkštelėjau trumpą laiškutį Mykolaičiui-Putinui:

Gerbiamas profesoriau,

aš sužinojau, kad Jums buvo siūloma išleisti „Altorių šešėly“ Anglijoje ir Prancūzijoje, tačiau Jūs atsisakėte. Pagal Jūsų koncepciją, anaipol nedera platinti savo rašinių pasaulyje. Esą Jūs rašote lietuvių tautai apie lietuvių tautą, kitiems nė nereikia žinoti visų tų dalykų. O literatūrinė šlovė Jums suvis nereikalinga.

Nė nežinau, ar taip išties buvo. Bet jei buvo tikrai taip, negaliu Jums už tai atleisti. Kiekvienu lietuviška eilutė, kiekvienas lietuviškas paveikslas, išėjęs į platųjį pasaulį, – tai mūsų visų pergalė. Tokių mažųjų pergalijų būtina siekti visomis jėgomis, kiekvieną mirksnį, bendromis pastangomis. Tik taip tauta gali įgauti savo vardą ir savo dvasią.

Jeigu jūs išties atsisakėte – negaliu Jums to atleisti!

Aš vėl kiek primiršau save, man pasidarė gaila visų lietuvių. Beveik visų – juk Uošvis irgi grynas lietuvis. Jau kažki kada esu paklauses savęs: ar galėtų Uošvis būti koks Maskvos tūzas? Neilgai galvojęs turėjau pripažinti: ne, jokiū būdu, terpė, iš kurios jis semiasi syvų, tėra tik čia, jo gimtinėje.

Turėjau progos pamatyti jį iš arti, todėl tvirtinu: kitur tokio būti negali, tokiam reikalinga Lietuva. Uošvis esmingai dvilypis, vienas jo veidas atgręžtas į centrą, o kitas į savus. Žavėdavausi girdėdamas, kaip šnekasi rusiškai su savo aukštais svečiais: be menkiausio akcento, įpindamas subtilaus maskvinio slengo (jis stažavosi Partinėje akademijoje). Bet dar labiau žavėdavausi klausydamas, kaip sako kokią rusišką kalbą, kai girdi savieji: su šurpiu akcentu, darkydamas žodžius ir dūsaudamas. Jis viską darė apgalvotai, smulkmenos jam neegzistavo.

Jam labai tiko santūrus, nuolankūs, atsargūs žmonės, vertinantys pasaulį ne protu, o jausmais. Jis meistriškai apeliuodavo į jausmus, jeigu tai būdavo paranku – ir į tautinius. Jis mėgo girtis savo rankomis kurias tautinius poetus.

– Jie reikalingi, – mašliai sakydavo Uošvis. – Jie reikalingi kaip apsauginis vožtuvas, nors Lietuva ir nėra garo katilas.

– O kas ji yra? – sykį atsargiai pasiteiravau.

– Pelkė, – visai nepiktai, be pagiežos atsiliepė Uošvis. – Tačiau net šiai pelkei anaipol nekliudo apsauginis vožtuvas. Pelkių dujos irgi gali sprogti.

Norėjau šurkščiai pareikšti jam, kad jei taip – jis tėra pelkių kipšiukas, bet nutylėjau. Gerai įsiminiau ir šį tavo pamokymą: geriau nutylėk ir pagalvok. Protingą mintį ne vėlu pasakyti ir kitą dieną, o kvailai išsišokti visad kenksminga. Pagalvok tris kartus, tik paskui sakyk.

Baisiausia, kad, triskart pagalvojęs, išvis nieko nebeapasakydavau – išskyrus savo didžiąją kalbą.

– Svarbu tik, kad tą apsauginį vožtuvą reguliuotume mes, – sykį atvirai paaiškino Uošvis. – Kol vadinamasis tautinis poetas ateina pas mus iš anksto aptarti savo tautinių opusų – viskas gerai.

– O jeigu vienąsyk nebeateis? – karingai pasiteiravau aš.

Uošvis maloniai man šyptelėjo Ir išklojo savo didžiąją paslaptį:

– Reikia išugdyti jį taip, kad nė iš anksto neatsiklauses parašytų tai, kas mums reikalinga,

Bet gal labiausiai istrigo jo tautinis pareiškimas, kurį išgirdau tąsyk, kai vieninteli kartą užtikau jį namuose visiškai girtą. Jis kėpsojo ant sofos absoliučiai nuogas, didelis

kaip kalnas, lingavo galva ir dejavo. Aš net pamaniau, kad jam prastai su širdim. Jis sunkiai įžiūrėjo mane, net prisidengė vieną akį, pažinęs nurimo, tik sunkiai atsiduso:

– Ir ko jiems reikia? – liūdnai pasiteiravo. – Juos juk turėjo išvežt velniop, kaip kokius totorius iš Krymo. Neišvežė. Jie gyvena savo žemėj, punta ligi soties. Jie gyvena kur kas geriau už visokius ruselius. Ko jiems dar reikia?

Dabar man atrodo, jog tatai buvo po Kauno įvykių, nors gal apsirinku. Aš taip ir neperpratau to žmogaus, nežvelgiau, kodėl jis taip ciniškai aiškino man savo metodus, dėstė savo tikrąsias pažiūras. Jis tikrai nebuvo nei kvailas, nei tuščiagarbis, be to, anokia čia garbė pasigirti pienburniui.

Gal aš labai klystu, bet man rodosi, kad jis troško rasti sau įpėdinių. Uošvis troško palikti pasauliui savo dvasinę sėklą. Šito nepajėgiau suvokti pats, šitą supratau tik nusi-klausęs judviejų didžiojo pokalbio. Taip, Tomai, girdėjau jį iš anapus, dalyvavau jame, man buvo suteikta tokia galia. Aš buvau musė, dūzgianti Uošvio kabinete, buvau saulės spindulys, stumdąs svarias kabineto dulkes. Galėjau ten būti todėl, kad Uošvis prisimi-nė mane, įtemptai galvojo kaip tik apie mane. Tai buvo vienintelis manasis naujųjų laikų patyrimas. Aš įsidėmėjau kiekvieną žodį, nuo pat pirmųjų:

– Kas per velniavai – sumurmėjo Uošvis net ne tau, kažkur į ūsą. – Mes renkamės ir renkamės sau tokius, kurių neverta išvis niekur skirti. Jie menkystos. O rimti vyrai su pautais praeina pro šalį. Šit ir pats – juk net nepartinis?

– Ne, – abejingu balsu atsiliepei tu.

Man regis, per didįjį judviejų pokalbį tu netgi ne viską girdėjai. Raudai, balai ir be galo nervinasi. Iš pradžių persigandai, vėliau persiūtai, o galiausiai pajutai juodą nevilį. Tu kreipei dėmesį vien į save, Tomai, tu pernelyg dažnai šitai darei. O aš kreipiau dėmesį vien į Uošvį. Net su manim jis taip atvirai nėra šnekėjęs. Išties atidengė tau vieną kitą savo kortą, o to pakako, kad nustėrtum. Jis labai norėjo paversti mane ir tave (ypač tave) savais žmonėmis, ne mumis. Nė nežinodamas manosios klasių teorijos, kirto į ją iš peties.

– Sprendžiant iš paties rašinio, laikai mane klasiniu priešu, – pasakė anaip tol ne niū-riai, veikiau guviai. – Nerasi kvailesnės teorijos. Nėra jokių klasių. Yra protingi žmonės, ne itin protingi ir kvailiai. Mudu priklausom pirmajai kategorijai. O pats nori man pa-kenkti. Nelogiška.

Tu atsakei, kad nenori niekam pakenkti, tik surašei kai kuriuos savo samprotavimus, anaip tol ne visus. O pagalvojai, kad tavęs vis dėlto bijo. Buvai smarkokai persigandęs, kai tavo rankraštis taip greit atsidūrė ant Uošvio stalo, bet pajutai smagumą, kad tavęs vis dėlto truputį bijo. Uošvis pažvelgė į tave, nusišypsojo, o tu kažkodėl pamanei, kad jis geba skaityti kitų mintis.

– Na, paties niekas nebijo, – maloniai pratarė Uošvis. – Pats esi įdomus. Įdomus, nes netikėtas. Man jau pabodo tie naujoviški klubai, jie yra beprasmi. Jie nepasakys ir ne-padarys nieko netikėto. Juos paprasta kontroliuoti ir suvaldyti. Vienišas vilkas kur kas pavojingesnis. Niekad nesupaisysi, kas tokiam šaus į galvą.

Tu pasakei, kad gal tau niekas nešaus į galvą, o ir tu pats nešaudysi kitiems į galvas, tai buvo senas tavo pokštas, sumurmėjai jį lyg automatas, o tuo metu galvojai, kas per stebuklai čia dedasi: Uošvis nebarė tavęs, negąsdino, jis net atsakė oficialaus tono, kal-bėjo su tavim kaip su lygiu, kaip su senu pažįstamu, nors jūs matėtės pirmą kartą.

Uošvis vėl perskaitė tavo mintis:

– Pažįstu patį iš žento pasakojimų. Vis maniau, kad jis patį prasimanė. Joks Kelertas mano sąrašuose nefigūravo. Dabar matau, kad ne tik neprasimanė, kad gan tiksliai apipasakojo. Ačiū Leonui, amžiną jam atilsį.

Tu nieko neatsakei, tik pagalvojai kaip kitados, jaunystėje: vėl tas fuksiukas, nėra per jį ramybės!

Ar teisingai viską pasakoju? Teisingai? Dabar jau tiki, kad šituos laiškus išties rašau aš? Rašau juos kaip tik tau dar ir todėl, kad tu bene vienintelis žmogus, galįs jais patikėti.

Tu sėdėjai tame dideliame kabinete nejučia susigūžęs, nes pabūgai Uošvio. Galvojai apie visą savo gyvenimą, kuriame tiek daug bijojai. Tau ėmė rodytis, kad jame veik nieko ir nebuvo – tik baimė. Paveldėjai ją genetiškai – iš tėvų ir senelių. Tačiau to buvo negana – tau ją dar įskiepijo ankstyvoje vaikystėje tarsi raupų lazdeles. Dabar sėdėjai ir bijojai Uošvio, jis galėjo padaryti su tavim ką tinkamas, ūmai pajutai, tik ši mirksni pajutai (nors labai logiškai įrodinėjai tai savo rašinyje), kad pasaulyje aplink tave niekas nepakitę, kad tebesi toks pat vienišas ir bejėgis, koks visad buvai, o Uošvis tebėra toks pat galingas ir ciniškas, gali sutraiškyti tave mažuoju piršteliu, ir niekas tau nepadės, ūmai pasigailėjai, kad savo noru pasirinkai vienišo mąstytojo dalį, staiga panūdai (pagaliau panūdai!) priklausyti darniai, vieningai bendrijai, kuri tave apgintų. O Uošvis stovėjo priešais tave, maloniai šypsojosi ir skaitė tavo mintis.

– Pats nepritapsi prie jokių naujoviškų sąjūdžių, – pasakė tvirtai. – Išdidumas pačiam neleis. Pats vertini tik asmenybės ir proto galią. O minia tokių vyrų nemėgsta. Miniai nereikia proto. Miniai tereikia išsirekti. Pats parašei šitą rašinį. „Persitvarkymas Albanijoje“ – gan sąmojinga, gan įdomu skaityti. Turbūt manei, kad visi atkreips į jį dėmesį, puls graibstyti vienas iš kito? Kad visi įvertins tavo mintis? O kas jas įvertino? Vienas aš. Aš vienintelis įdėmus paties opuso skaitytojas. Galiu net pacituoti: „Albanijoje nepakito nei struktūra, nei tos struktūros mazgai – konkretūs žmonės, galį spręsti ir tvarkyti. Taigi pakito operos dekoracija ir arijų žodžiai, tačiau visi tebedainuoja tuo pačiu albaniškuoju belkantu, orkestras griežia ta pat albaniška derme, ta pat albaniška harmonija“. Negi pats manai, kad mes leisim šitai viešai išspausdinti?

– Be Lietuvos, dar yra Maskva, – niūriai pasakei tu.

– O ten ką peši? Manai, ruseliams labai parups tavieji skauduliai? Beje, mes neleisim to išspausdinti ir Maskvoje.

– Ne visur jūsų rankos siekia.

– Siūsi į Čikagą? Manai, čikagėnai labai tuo susidomės? Siųsk, siųsk, mums to ir tereikia.

– Kam tokiems?

– Mums! – Uošvio balsas ūmai tapo tvirtas ir piktas. – Mums, kurie sutvėrėm ir išlaikėm šitą tvarką. Mums, kurie nukalėm ir sutvirtinom struktūrą taip, kad ji tapo neįveikiama. Ne, mes ne tie menkystėlės, kuriems terūpėjo prisikimšti kapšus, apipilti savo giminę auksu. Mes darbo vyrai, mes milžinai. Darėm darbus, kurių tavo protelis nesuvokia ir nesuvoks. Ir mes savo padarėm. Mes neįveikiami. Kaip manai, kas valdė šalį, kol ta sukriošėlių prieglauda dalijosi žvaigždes ir žarstė briliantus? Kas valdė šalį? Mes! Mes ją ir tebevaldom!

– Sukriošėlių prieglaudos nebėra... – bandei įsiterpti.

– ...o naujieji atseit valdys patys? Ne, broliuk, jie perėmė valdžią iš tos prieglaudos, bet ne iš mūsų. Pavieniai žmonės gal ir įveikiami, bet mūsų struktūra nesugriaunama, milijonai žmonių dirba mūsų labui, patys to nesuvokdami. Pats juk esi protingas vyras,

pats netgi užčiuopei struktūros mazgus, tik nesupratai, kokia čia struktūra. Dar niekas mūsų neperprato. Jokie rašytojėliai su savo naiviais burtažodžiais „biurokratija“, „nomenklatūra“. Visa tai niekai, jie gaudo šmėklas, o ne mus... Aš pats pirmasis sviesiu akmenį į bukagalvį biurokratą, tokie mums nereikalingi, jie tėra balastas, jų vietą gali užimti bet kas, bet koks balastas... Galit sušaukt šimtą konferencijų ar suvažiavimų, galit paskelbt, kad mūsų nebėra, bet mes esam, dar ir kaip esam.

Šnekėdamas Uošvis augo ir plėtėsi, užgožė visą milžiniško kabineto erdvę, jo kūnas tapo permatomas, matei galybę keistų, visai ne žmogiškų, gyslų gysliukių jo viduje, jomis tekėjo ne kraujas, o fantasmagoriškos sporos, dabar gerai matomos, rodės, net gyvos. Tavo baimė buvo seniai pražuvusi, tejutai niršulį ir neviltį. Man buvo tavęs gaila. Tą mirksnį norėjai griebti visus savo rašinio egzempliorius ir dalyti praeiviams tiesiog gatvėje, maldauti jų: žmonės, čia teisybė, čia yra užgriebta tai, ko jie bijo, žmonės, paskaitykit ir išidėmėkit! Tačiau matei aplink vien tuščias akis ir įkaitusius veidus. Tu netikėjai tais žmonėmis. Nebetikėjai, kad jie apskritai dar gyvi. Pasijutai pavėlavęs į traukinį, kuris, tiesa, važiuoja nežinia kur, bet vis dėlto važiuoja, o tu likai perone, kur tavęs šypsodamasis laukia Uošvis, susidėjęs rankas ant plačios krūtinės, nepajudinamas ir nenugalimas. Pamerkia tau akimi tarsi suokalbininkui ir patylom, vienom lūpom, pasako: tas traukinys niekur nenuvažiuos, mes seniai išardėm bėgius.

Tikrasis Uošvis kabinete jau atslūgo, vėl atgavo įprastą pavidalą, bet jau žinojai, kad tai tik maskuotė, kad tikrasis jo pavidalas anas, kad su tokiu priešu nebuvai dar susidūręs, kad visą gyvenimą buvai naivus kaip kūdikis: manei, jog tereikia viską įvardinti, ir bus galima tatai nugalėti. Dabar supratai, jog yra dalykų, kurių neįmanoma nė įvardinti.

- O žmonės? - garsiai pasakė pats sau.

- Žmonių čia nėra, - atsainiai tarė Uošvis. - Yra minia. Kai kurie mūsų šie išsigando to naujo sąjūdžio, gal girdėjai - čia prieš savaitę toks pasiskelbė. Skystesni išsigando. O aš tau pasakysiu - tai niekai. Tai minia. Tai juk lietuviai. Ar matei kada nirštantį, prie būdos pririštą šunį? Jis piktas, tiesiog baisus, atrodo, paleistum - bemat sudraskytų. O kas nutinka, kai nutrūksta nuo grandinės? Jis laksto kaip pamišęs, skalija orą, vartaliojasi po pievą, kol vėl jį pagauni ir pririši. O tada... Svarbiausia, kas įvyksta tada. Gal jis puola graužt grandinę? Gal jis tampa mirtinai pavojingas? Ne, mano mielas, jis įlenda į būdą ir užmiega, pavargęs ir laimingas. Mes vėl parišim šunį grandine - ir viskas. Kol kas lai dūksta, vartaliojasi po žolę ir skalija orą. Kaip sako vienas kaimynas, veteranas: tegu triukšmauja, labai gerai - bus aišku, kuriuos reikia šaudyti. Jis tiesmukas senis, težino vieną vaistą nuo visų ligų - sušaudymą. Manau, to neprireiks.

- Ačiū jums. Ačiū labai, - sumurmėjai tu.

Tavo galva buvo tuščia. Laukei grasinimų ar demagogijos, o išgirdai, ką išgirdai. Ne, Uošvis tavęs nebijojo, jis išvis tavęs, nepaisė, buvai jam tuščia vieta.

- Gorbačiovas jus visus sutraiškys, - išspjovei veik nesivaldydamas.

- Jeigu mes jam tą leisim, - ramiai pasakė Uošvis. - O mes neleisim. Mes jam jau daug ko neleidom. Gorbačiovas irgi ne amžinas. Mes pasirūpinsim, kad kitas toks neatsirastų.

- Bet kol kas jis yra.

Uošvis sutikdamas palingavo galvą, jo akys buvo nuožmios, o veido išraiška romi ir nuolanki.

- Klausyk, o tu pastebėjai, kokios liūdnos kartais būna jo akys? - paklausė ilgesingai. - Vis dažniau ir dažniau. Ar tau neatrodo, kad jis nujaučia, kas jo laukia?

Šito tu veik nebegirdėjai. Tau ėmė rodytis, kad viskas čia nerealu. Sėdėjai aprimęs, tavo siuntas atlėgo ir pranyko, tu logiškai mažstei, kodėl viso to negalėjo būti. Uošvis galėjo išsikviesti tave, tarkim, kaip buvusį žento draugą, bet negalėjo šnekėti su tavimi tokiu tonu, juo labiau negalėjo šnekėti tokių dalykų. Visad mėgai kartoti pavymui Kantui, kad naudos nesiekia tik grožis, rasi tuo tiktai tikėjai. Todėl dabar svarstei, kokia nauda būtų Uošviui taip šnekėti. Jokios naudos, ergo, jis negalėjo taip šnekėti. Tau tik pasivaideno. Juk tau atrodė, kad skaito tavo mintis, jų irgi negalėjo skaityti. Tau tik pasivaideno. Pažvelgei į jį, jau sėdėjo už stalo, pasirodė tau milžiniškas kaip uola, rūstus ir atšiaurus kaip uola, kautis su juo buvo lygiai beprasmiška, kaip kumščiais daužyti uolą. Jis pasakė savo ir iškart liovėsi tavim domėjęsis.

– Laisvas! – sausai pareiškė. – Rankraščių pasilieku, visai derės lentynoje prie kito samizdato. Pagaliau ten atsiras nors kas lietuviška.

Iškiūtinai į gatvę, vis dar sprendamas galvosūkį, dėliodamas viską logiškai. Logika tesiulė vienintelį sprendimą, jis buvo absurdiškas, bet nutarei tądien pasekti Tertulianu ir patikėti kaip tik todėl, kad tai absurdiška.

Uošvis norėjo, kad jį įamžintum. Sąmoningai susakė tau tą ir aną, tiesiog pastūmėjo tave rašyti naują kūrinį lėtai, kruopščiai, atidžiai. Tavo galvoj net šmėkštelejo pavadinimas: „Giesmė apie monstrą“. Šyptelėjai pats sau: tu stengsies, o jis kiekvieną mirksnį seks, kaip tau sekasi, o vos tik baigsi – pasiims visus rankraščio egzempliorius. Kad kiti paskaitytų apie jį viešai, negali norėti. Tad ko jis vis dėlto nori?

Prospekte buvo ką tik pasibaigęs mitingas, aplinkui šmėžavo tautinės vėliavos ir Gedimino stulpai. Jie tave erzino. Viskas tave erzino. Kažkas visai visai ne taip susiklostė tavo gyvenime. Kai šitai buvo uždrausta, buvai radikalesnis už visus, dabar, kai šis bei tas tapo leista, visi būriu pradundėjo pro šalį, o tu likai nereikalingas. Norėjai būti atsiskyrelis, o kai toks tapai, staiga pajutai beribę nuoskaudą, kad tau niekas neploja, kad ploja visai visai kitiems. Tie kiti pernelyg nesiskundė gyvenimu anksčiau, gerai jiems buvo ir dabar, puikiai supratai, kad tik taip ir gali būti, kad tai bendra, visuotinė taisyklė, prisiminei Kamiau ir jo „L’homme revolté“, viską supratai ir prisiminei, staiga sustojai kaip įbestas ir piktai nusispjovei tiesiai ant šaligatvio.

Ūmai suvokei, kodėl Uošvis su tavim taip. kalbėjo, suvokei, kad bent iš dalies pasiekė savo tikslą: giliai viduje sukirbėjo keista, neįtikima mintis. Gal verta spjaut į visus susigalvotus principus ir neegzistuojančius dievus, pasinaudoti sumaištim ir šoktelėti aukštyn, ne per laiptelį ar du, o per kokią dešimtį? Uošvis tau padėtų – po velnių, imt ir šoktelėt, o paskui bus matyti. Iš viršaus viskas geriau matyti.

Aš nesmerkiu tavęs. Aš pats esu ne sykį šitaip pagalvojęs.

Tau įdomu, iš kur taip gerai žinau tavo mintis? Aš daug ką žinau, tik neturiu iš to jokios naudos. Tu gal konceptualiai nesutiksi, kad rašau „aš“, bet tai iš tiesų aš. Taip, neturiu kūno, tesu siela, tačiau mažstau, vadinasi, egzistuoju. Cha cha, tai pokštas.

Aš neegzistuoju. Aš tik mažstau.

Man regis, tik miręs žmogus galiausiai sutampa su savo klajojančia po pasaulį siela.

Mano negyvenimas yra begal neįdomus. Aš pavydžiu jums visiems. Jūs kažką darote, kankinatės ir pralaimit. Aš galiu tik prisiminti.

Kas aš toks? Niekas, galįs rašyti memuarus. Nereali atmintis, galinti ne tik prisiminti, bet ir regėti, kas buvo paskui. Siela, norinti viską suprasti ir negalinti nieko pakeisti.

Galiu pridurti dar aibę apibūdinimų. Čia, anapus, mes labai mėgstam vaizdingus apibūdinimus.

Juozas Erlickas

Juozas Erlickas (g. 1953) – vienas svarbiausių šiuolaikinių lietuvių humoristų ir satyrų, prozininkas, dramaturgas, poetas, kritikas, kuriantis ir suaugusiems, ir vaikams. Kaip rašytojas subrendęs paskutiniais sovietmečio dešimtmečiais, Nepriklausomybės laikais tapo ryškia literatūros figūra.

Rašytojas priklauso vadinamajai „gėlių vaikų“, arba 1953-ųjų metų, kartai, gimusiai jau sovietinėje Lietuvoje, einant į pabaigą Stalino valdymui ir ginkluotam pasipriešinimui, o augo „atlydžio“ metais. Erlicko gimtinė – Akmenės rajonas Šiaurės Žemaitijoje. 1971–1975 m. Vilniaus universitete jis studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Jau tada studentiškame Kiamo teatre su pasisekimu statytos Erlicko pjesės apie Petrą Navicką (jų novatoriškumą patvirtino ir cenzūra, uždraudusi paskutinę „Navickiadą“ dalį). Baigęs universitetą, jis gyveno iš įvairių užsiėmimų,

tarp jų ir visai nesusijusių su literatūra – dirbo gamtos apsaugos inspektoriumi, scenos darbininku. Iki Sąjūdžio Erlickas išleido humoreskų, humoristinių apysakų knygas *Kodėl?* (1979), *Raštai ir kt.* (1987).

„Sąstingio metas“ Erlickas vaizduoja kaip sustingusį, pilką pasaulį, kuriame gyvenantys žmonės yra „statistiniai piliečiai“. Tai pabrėžia ir paprasti, „bendriniai“ jų asmenvardžiai, kai kur sutrumpėjantys iki priešagų („Kevičius“, „Auskas“). Jie įsprausti į buto, šeimos, draugijos, o ypač į darbovietės („kontoros“) rėmus, kur nuolat kartojasi nuobodžios problemėlės, rietenos ir flirtai. Šio pasaulio nepagyvina net bohemiškos linksmybės, nes jos taip pat linkusios virsti nuspėjamu ritualu. Ko gero, vienintelis dar prasmingas dalykas yra juoktis iš pasaulio nykumo ir banalumo.

Visur esančias ideologines formules Erlickas, kaip retas kuris to meto rašytojas, perkuria „socarto“ stiliumi – neįmanomai persūdydamas valdišką didaktiką bei optimizmą ir tarsi netyčia pridurdamas neminėtinas „užkadrines“ detales. Taip tekste apie laimingą kolūkio gyvenimą dainuoja net „traktorius danguje“, tačiau su kolūkiečiais susėdama ne tik pasišnekėti ir padainuoti, bet ir „išgerti“ (šį tekstą devintajame dešimtmetyje Vytautas Kernagis išpopuliarino kaip dainą). Panašiai pateikiama ir biurokratinė gyvenimo kontrolė, kai norint įsimylėti, „vedėjui reikia pareiškimą / Paduoti ir suderinti su profsąjunga“.

Erlickas neapsiriboja pasišaipymu iš socrealistinės raštijos ir propagandos. Laikomas vienu „talentingiausių parodijuotojų lietuvių literatūroje“, jis nuolat perfrazuoja aktualių filmų, spektaklių, romanų scenas, lietuvių poeziją nuo Kristijono Donelaičio iki Marcelijaus Martinaičio ir Antano A. Jonyno. Gausiausias yra neoromantinės lyrikos parodijos (ne Salomėjos Nėries ar Pauliaus Širvio, o jų kūrybos sekimų, kurie ir sovietiniais laikais, ir dabar sudaro masinės, mėgėjiškos poezijos didžiumą). Rašytojas kritikuoja jausmingų banalybių kupiną pasaulėjautą, kuriai rūpi ne mene glūdinti gyvenimo tiesa, o efemeriškas „dvasingumas“. Intymus gamtos išgyvenimas, meilės, ilgesio ir graudulio jausmai

sugretinami su „nepoetišku“ buitiškumu arba parodomi iš netikėtos perspektyvos. Štai daina virtusio eilėraščio lyrinis subjektas gėrisi vasarišku mišku, jame knibždančiomis kirmėlėmis, gyvatėmis ir „gražuolėmis siurbėlėmis“. Parodijų poveikį sustiprina ir puikiai valdomas žanras, rimas, metras, gamtinė metafora. Kita vertus, pastovus rašytojo pašaipos objektas yra šios pasaulėjautos išvirkščioji pusė – provincialaus snobo laikysena, kai aklai sekama kultūros centro madomis (šį centrą dažniausiai ženklina Paryžiaus įvaizdis), kai žongliuojama „kultūringais“ žodžiais ir pozomis jų dorai nesuprantant („Paskutinis Helen Blinkevičienės tango Paryžiuje“).

Prie geriausių Erlicko kūrinių priskiriamos jo dramos. Rinkinyje *Raštai ir kt.* išspausdinta „Blinkuva“ įspūdingai apibendrina sovietinio laikotarpio kūrybos temas. Į mažo Blinkuvos miestelio kultūros namus iš Sostinės atvyks didelis viršininkas, kurį iškilmingai sutikti ruošiasi visas kolektyvas. Gogoliškoje situacijoje atsiskleidžia ir sistemos absurdas, ir skirtingų tipažų (nukvėšusio seno revoliucionieriaus Barbančikovo, pasipūtusio direktoriaus Pečkaus, pataikūno Garnevičiaus, egzaltuotos ir apsuksios Blinkevičienės, „intelektu nesužaloto“ Šatkaus ir bufetininkės Sprindytės) komizmas. Tie patys veikėjai figūruoja ir Sąjūdžio laikais parašytoje pjesėje *Blinkuva-2, arba po dešimties metų*, tik dabar jie mechaniškai kartoja tautinius šūkius ir ritualus. Pagrindinis dramų veikėjas Petras Blinkevičius panašus į daugelio Erlicko novelių ir eilėraščių „aš“. Šį tipažą randame ir pasaulinėje komiškojoje tradicijoje – nuo liaudies pasakų iki televizijos (pavyzdžiui, Rowano Atkinsono (Rowan Atkinson) ponas Bynas). Tai tipažas kvailio, nuolat atsiduriančio netikėčiausiose situacijose, kurios visai jo nestebina ir iš kurių jis sukasi vadovaudamasis siauru, primityviu, visiškai neadekvačiu supratimu. Tačiau kartais jo nelankstumas, užsispyrimas, vitališkumas kelia ne tik juoką, bet ir užuojautą arba net simpatiją.

Nepriklausomybės laikais Erlickas pradėjo dirbti spaudoje (iš pradžių *Lietuvos aide*, vėliau *Lietuvos ryte*), koncertuoti, dalyvauti televizijos laidose ir tapo žinomas ne tik literatūros, bet ir popkultūros pasaulyje. Vieną po kitos jis leidžia nemažos apimties knygas. Paskutinėse pasitaiko senų atradimų tiražavimo ir „greitojo humoro“ pėdsakų (primygtinio publikos juokinimo dviprasmiškais užuominomis), tačiau geriausiuose tekstuose Erlickas išlaiko stiliaus ir sąmojo kokybę. Pokomunistinio Nepriklausomybės dešimtmečio nusivylimas ir moralinė krizė, nusikalstamumas ir korupcija, socialiniai ir turtiniai kontrastai kristalizuojasi „apverstos“ Lietuvos vaizdinyje. Evangelijų figūros arba žmonės žymių istorijos ir dabarties veikėjų vardais rėžia pompastiškas prakalbas, ima kyšius, vagia ir smurtauja, pasirodo kaip „pametę pažiūras“ prisitaikėliai arba tiesiog idiotai. Ir teisinasi: „per šitiek metų stačiai priaugom prie vairo. Nebegalim nevairuoti Lietuvos, ir kvit“. „Mažų žmonių“ paklusnumas ir valdžios baimė išlieka ir laisvėje – politinio ir ekonominio elito apgaudinėjami ir niekinami vis tiek jam paklūsta, nors už tai „dusyk per savaitę gaudavo kaulų ir muilo, o j kailį tai jau kasdien“. Iš dalies dėl to kalta deformuota, mazochistinė jų mąstysena. Štai satyroje „Dideli įvykiai mažame miestelyje“ žmonės, išgirdę, kad gyvenimas gali imti gerėti, puola į paniką ir nusiramina tik tada, kai eilinį kartą neišmokamos pensijos ir pabrangsta duona. Tokiu juoduoju humoru, drastišku grotesku rašytojas mėgina šokiruoti skaitytoją, pažadinti jį iš apatiškos būsenos. Kartais net perdėm kritiškas Erlicko požiūris į socialinius-politinius procesus atsispindi naujųjų reiškinijų ir sąvokų satyriniuose „perprasminimuose“: „jis pamatė prekybos ir pramogų tinklą, ku-

rio kraštai siekė jūrą ir mėnesį. Pačiam tinklo centre tupėjo Grigaliūnas ir mezgė ryšius su Vyriausybe ir kitomis nusikalstamomis struktūromis“. Ne viename pasaže juoką kelia ne nuoroda į tikrovę, o tikroviškos logikos išardymas, siurrealistiniai posūkiai, kai „metaforos verčiamos į tiesioginę kalbą, o buities vaizdeliai – į simbolius“ (Vygantas Šiukščius), arba tiesiog žaidimas žodžiais, jų sąskambiais, skirtingomis prasmėmis. Čia Erlickas priartėja prie nonsenso, absurdo pakraipos humoro. („Nusikaltimo sudėties čia nėra.“ – „Čia jau ne sudėtis, Pontijau, čia algebra“).

Kaip ne vieno satyriko atveju, Erlicko vertybės ir autoritetai nėra pastebimi iš pirmo žvilgsnio. Tačiau atidžiau įsiskaitę juntame, kad vienus veikėjus rašytojas pašiepia švelniai, su savotiška pagarba, kitus – žymiai aščiau. Iškalbingas jo atsisakymas minėti kai kuriuos vardus satyriniame kontekste. Aiškiau savo pažiūras rašytojas demonstruoja į knygą *Viršūnės ir kelnės* (1995) surinktose recenzijose (šmaikštumu jos nenusileidžia grožiniams Erlicko kūriniais), kur save apibūdina taip: „senoviško sukirpimo katalikiškos pakraipos žmogus (dabartės tokių nebedaug), išauklėtas biliūniška dvasia“.

Siūloma literatūra: Juozas Erlickas, *Raštai ir kt.*, Vilnius: Vaga, 1987; Juozas Erlickas, *Gyvenimas po sniegu*, Vilnius: Vaga, 1991; Juozas Erlickas, *Knyga*, Vilnius: Tyto alba, 1998; Juozas Erlickas, *History of Lithuania*: proza, eilėraščiai, Vilnius: Tyto alba, 2000; Juozas Erlickas, *Prisimynimai*: proza, eilėraščiai, Vilnius: Tyto alba, 2004; *Naujausioji lietuvių literatūra (1988–2002)*, sudarė Giedrius Viliūnas, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 150–152, 243–247.

Juozas Erlickas

KNYGA

NR. 10

Nemune, sakai, ledai išplauks...
Ir puiku! Tegu sau skradžiai plaukia.
Tu manęs vis viena nebelauk,
Jeigu nori, nusikirpk ir plaukus.

Drabužius į komisą išnešk,
Žiedą nusimauk, iškeisk į sviestą,
Tik nesitikėk – negrįšiu aš.
O jei grįžčiau – pasitrauk iš miesto.

Vasara, sakai, basa bėgios...
Na ir kas? Aš irgi bėgau basas, –
Juk kiekvieną sykį po algos
Ir batus atimdavai, ir pasą.

Bus ruduo, sakai, atjos šiaurys...
Gali būt: Šiaurys, Vakaris, Jonas...
O kada pirmasis sniegas kris,
Suskaičiuosi: pilnas eskadronas.

Akmenys paplentėm kauks? Ak, duok
Man ramybę! Nenervuok manęs!
Pats kaukiau aš, kai nagais veiduos
Išrašei man tulpes, ramunes.

Netgi jeigu sužaliuos lazda,
Su kuria kadais kirtai man protą, –
Aš negrįšiu niekad. Niekada!
Nusibodo.

VALSTYBĖS STUDIJA

Tas gruodžio rytmetys išaušta toks pat gražus kaip ir visi kiti po Geležinių Įvykių. Nuo Parlamento dvelkia lengvas pietryčių brizas ir girdėti, kaip praeivių kišenėse šlama doleriai bei kelialapiai.

Tačiau deputatas DT-90 nubunda apimtas nemalonaus, slegiančio jausmo. Širdis daužosi krūtinėje tartum tankas, neapdairiai palindęs po kaustytu krašto apsaugos pareigūno batu. „Kažkas atsitiko, – dingteli deputatui. – Tiktai kas?“

– Aštuonios valandos! – rikteli Tranzistorius. – Skaitome žinias! Klausy!..

Deputatas krūpteli, klausydamasis naujausių pranešimų, junta, kaip jį vis labiau ir labiau kausto siaubas, ir pagaliau viską supratęs susmunka ant sofos.

– Izabele! – šūkteli. – Ar nepaėmei mano pažiūrų?

– Vakar išnešiau šiukšles, – atbėga iš virtuvės nusigandusi žmona. – Bet pažiūrų...

Ne, aš nemačiau. Bet argi tamsta turėjai, deputate? Kaip jos atrodė?

– Aišku, turėjau! – suurzgia DT-90. – Gerai atrodė. Jeigu nebūčiau turėjęs, iš kur tada šitas? Ir anas! Ir visa tai!

Izabelė persižegnoja ir palenda po lova.

– Ar ne šitos?

– Kvaiša! – rikteli deputatas. – Ar nematai, kad akumuliatorius?

– Ak, Viešpatie, – aimanuoja Izabelė. – Bet gal pats kur nukišai? Gal nepašventintos buvo, ir nelabasis prieš Kalėdas?..

Deputatas nustėręs pasižiūri į žmoną. „Kada ir kur aš ją pirmąsyk sutikau? – bando prisiminti. – Kas mus supažindino?“

– Slaptažodis! – rikteli.

– Ponas deputate, – išblykšta žmona. – Aš tuoj... Valerijooo!

– Tik pirma pati išgerk, – įsako deputatas, liūdnei žvelgdamas pro langą į tolumas. „Nejaugi jų tinklas... Bet iš kur galėjo žinoti, kad aš tapsiu...“

Atsigręžęs staiga čiumpa žmoną už prijuostės.

– Koks tavo antrasis vardas?

– Izabelė Juozapota, – atšlyja žmona. – Kaip pakrikštyta...

– Kur tave pakrikštijo? – pagiežingai nusišiepia deputatas. – Tenai?

„Kažin kur mano dujinis“, – dingteli deputatui. Jis žengia į Mandatų ir Etikos kambarį, tačiau tarpduryje sustoja kaip įbestas. – Juk prieš rinkimus mes turėjom mergaitę!“

– Kas tas toks? – baksteli pirštu į kaladėlėm žaidžiantį mažylį.

– Juozukas, deputate, – sumišusi atsako žmona.

„Priešiškos jėgos nesnaudžia“, – topteli deputatui.

– Iš kur jis atsirado? Kas jį iškėlė?

– Argi nežinai, deputate? – parausta žmona. – Juk mudu kartu... Pagal Reprodukcijos Įstatymą... Yra popieriai... Antspaudas... Tamsta toks užsiėmęs...

– Prašom viską čionai, – sako deputatas, užsidėjęs akinius atidžiai išstudijuoja dokumentaciją ir šiek tiek nusiramina.

– Gerai, – linkteli. – Tik ateity pageidaučiau būti informuojamas iš anksto. Beje, kodėl jis kambario viduryje?

– Mažiukas, – paaiškina žmona. – Dar nesupranta. O į kurią...

– Lenk medį, kol jaunas, – burbteli deputatas ir išeina į Ryšių kabinetą. „Per daug įtarus pasidariau... Nervai. Tačiau – į kurią? – susimąsto. – Nieko nebus. Reikia skambinti policijai!“

– Ponas komisare. Pamestos pažiūros, – skundžiasi į ragelį. – Gal radote?

– Kokios buvo jūsų pažiūros? – teiraujasi komisaras.

– Teisingos! – atšauna deputatas. – Prašyčiau neižeidinėti.

– Ieškosim, – pažada komisaras.

Padėjęs ragelį, deputatas DT-90 išvažiuoja į plenarinį posėdį. „Gal niekas ir nepastebės? – mąsto. – Kiti niekadės neturėjo, o žiūrėk...“

Prie Parlamento rūmų įsitvirtinęs ginkluotas piketas. Lozungas šįsyk tik vienas: „Šalin rankas!“

„Šalin, – stabteli DT-90. – Tačiau nuo ko?“

– Tamsta už? – kreipiasi pagyvenusi ponias su kalašnikovu. – Esu šio piketo atsakingoji sekretorė. Mes atstovaujame Žiemkenčių partijai.

„Koks buvo mano požiūris į šitą partiją? – nusigandęs svarsto deputatas. – Pavadinimas sakytum padorus. Antra vertus, slypi ir kažkokia užuomina. Kas jiems nepatinka?“

– Reikia visokių partijų, – sako neryžtingai.

– Vadinasi, manote, kad reikalinga ir Kraujo perpylimo stotis? – nepasiduoda ponias. – O mes kitados balsavom už jus!

„Matyt, ką nors ne taip pasakiau, – nervinasi deputatas. – Viešpatie, kaip blogai be pažiūrų. Kad bent atsirastų iki vakaro. Bet ar gali šito tikėtis iš mūsų policijos?.. O jei pašokčiau į turgų? Sako, ten visko gali nusipirkti. Bet ir kaštuoja tikriausiai...“

- Kraujo perpylimo stotis išplatino pareiškimą, kad po Naujųjų metų prapuls žmogaus teisės ir muilas. Argi į tai niekaip nebus reaguojama?

Deputatas DT-90 kaista ir krūpčioja.

- Reaguojame, kaipgi, - sako. - Negerai, kai kas nors prapuola. „Kad tu pati prapultum, ragana“, - palinki mintyse.

- Mes renkame parašus, - sako ponia. - Gal norėtumėte pasirašyti štai šitą dokumentą?

Deputatas paima popieriaus lapą ir perskaito: „Reikalaujame, kad nuo sausio 1 dienos Lietuvos Respublikoje būtų įvesta ypatingoji padėtis“.

Deputatui pakerta kojas, ir jis atsiremia į patrankos vamzdį.

„Kokia ypatingoji? - mąsto. - Buvo Maskvos ypatingoji. Bet čia, matyt, ne apie tai. O koks buvo mano požiūris į ypatingąją? Kuom jinai ypatinga? Jeigu pasirašysiu, o paskui atšauks mano įgaliojimus? Ką pasakys giminės ir Europa? O jeigu nepasirašysiu?“

- Mūsų padėtis jau seniai ypatinga. Che che, - bando pajuokauti. - Argi ne taip?

- Vadinasi, pritariat? Gerai.

„Kas gerai? - su didžiausia pagieža galvoja deputatas. - Čia, matyt, provokacija?“

- Dovanokite, man metas balsuoti, - traukiasi.

Ponia pastoja kelią.

- Balsuosite už? - klausia, kiaurai verdama skaisčiai mėlynų akių žvilgsniu.

- Aš balsuosiu, kaip lieps mano sąžinė, - bando išsisukti deputatas, tačiau jo balsas išdavikiškai suvirpa.

- Mes tikimės, kad kainos pagaliau bus pakeltos tiek, kiek reikia, - sako ponia. - Rinkėjai - ne makaronų sriuba, o kainos - ne puodo dangtis, kuri reiktų kilnoti kas penkios minutės. Lietuvos pilietis privalo kainuoti tiek, kiek sveria pats.

Deputatui pakerta kojas. Jis susverdėja, tačiau už alkūnės sugriebia kažkieno tvirta ranka.

- Ponas komisaras prašė perduoti, - sako augalotas policininkas.

„Išgelbėtas!“ - tvyksteli mintis. Pagautas jėgų antplūdžio, deputatas stveria paketą, prasibrauna pro spygliuotų vielų užtvaras, peršliaužia minų lauką ir galų gale įsmunka pro duris.

...Tačiau po pietų jį apima gili melancholija.

„Pažiūros aiškiai ne mano, - kremtasi. - Juk vos tik ateina metas balsuoti, man tučtuojau norisi...“

Jis nervingai patraukia rankenėlę, ir paslaptinas vandens griaudėjimas primena tolimą rinkimų kampaniją, kai taip keistai vaidenosi, jog aplinkui vien broliai ir seserys...

Juozas Erlickas

PRISIMYNIMAI

AUKŠTI ŽEMŪJŲ SKRYDŽIAI

Žemieji Paneriai glaudėsi pozicijose prie upės dugno, o tolimi jų giminės – Aukštieji – ant skardžio turėjo dvarą per tris kadencijas. Pas Žemuosius viskas buvo žema: ūgis, lygis, kultūra... Bet jie jau mokėjo stovėti ant dviejų kojų, todėl eidavo į Aukštųjų dvarą ir tarnaudavo. Už tai dusyk per savaitę gaudavo kaulų ir muilo, o į kailį tai jau kasdien.

Pas Aukštuosius rinkosi aukštuomenė: fabrikantai Bukčiai, naftininkai Riovonys, grafas Belmontas, žvali Naujininkų giminė... Ryškiai apšviestam sode griežė šv. Kristoforo orkestras, giedojo vergų choras, sukosi bankininkai, boksininkai ir Aukštųjų vienturtė Vilija Marija.

Žemųjų Aleksas, žemaūgis keturių dešimčių vaikas, vėpsojo pro tvorą į sodą. „O, kad aš galėčiau ten pasisukti.. Su ja... Bet kodėl taip yr, kad prie tos pačios upės tokie nevienodi užaugom?“ – sukosi galvoje pirmosios proletarinės mintys, nors ėjo dar tik dutūkstantieji ir žmonių sąmoningumas buvo menkas.

Sodo vidury minkštuose krėsluose drybsojo stori liberalai ir rūkė ilgus cigarus, pūsdami dūmus Balkanų pusėn – dėl to ten nuolat išsižiebavo konfliktai. Neplautas Aleksas ausis pasiekdavo tik esminiai jų kalbos skiemenys:

- ...rdantos!.. rywatyzat!.. rrrslas!..

Aleksas nemokėjo liberalų kalbos, paremtos sudėtingomis stambiojo kapitalo konstrukcijomis ir vietos gero skonio tradicija. O kalbų žinovas būtų išvertęs taip: „Privatizuota su pragiedruliais. Daug kur rūkas. Pakilimas šeštą, o vietomis – kasnakt.“

Po sodą bėgiojo perkarę konservatoriai, nešiojo valgius ir gėrimus. Jei kuris nespėdavo kyštelt taurės, liberalas taip šniodavo jam lazda per kuprą, kad šis net kaukdamas nulėkdavo skersai sodą. Svečiai kvatojo iki ašarų, šluostydami veidus išsiuvinėtais biuleteniais.

- Plaukiam į Europą!

Lenktyniaudami leidosi prie upės. Valtys buvo skylėtos, bet Europa tais metais vienu galu jau rėmėsi į Antakalnį. Irklavo partiniai valstiečiai, o modernieji krikščionys išsirikiavę pakrantėje giedojo ir švietė kelią žvakėm. Buvo gražu kaip per mylimosios laidotuves.

- Aleksai! – pašaukė Vilija Marija. – Nori niam niam?

- Noriu, – visas nukaitęs atsiliepė vaikas.

- Tarnauk!

Aleksas pritūpė. Vilija Marija kyštelėjo pro tvorą kaulą.

(Žinia, dabartiniam žmogui tai atrodo keista ir gal net nepadoru. Bet prisiminkim, kokie buvo laikai! Mergaitė šitaip elgėsi anaip tol ne paniekint norėdama. Tokia anuomet buvo dvarų kultūra, išskyrus, aišku, karaliaus Artūro dvarą bei kai kurių žemaičių didikų gyvenimus.)

- Pašok! – tarė mergaitė ir skambiu balseliu užgiedojo: – Ant šiukšlyno gaidys kapstės...

Aleksas nerangiai trepsėjo mėšliniais kamašais ir žiūrinčiam iš šalies buvo aišku: į Europą tokį galima vestis tik už pavadėlio ir ne toliau kaip iki Varšuvos.

- O dabar šok į šulinį!

Aleksas stryktelėjo į šulinį, kur jau tupėjo keletas laisvųjų valstiečių, diskutuojančių apie žemės ūkio problemas.

- Trys hektarai - ne žemė, - sakė vienas. - Žemę aš esu matęs. Ji didesnė.

Kitas daužė plaktuku jam per galvą ir šaukė:

- Vo keits! Vo keits!

Kol jie diskutavo, Lietuvoj išnyko tautininkai ir padais į šiaurę atgulė žemėn žuvėdai. Parplaukė iš Europos liberalai ir pakilo kainos.

Aleksas nekentė žemės, todėl diskusijose nedalyvavo ir išlindo į paviršių.

Sode buvo permainų: svečiai praplatėję, o svarbiausiose ūkio srityse gražiai derėjo pramoga ir visuomenei naudinga veikla. Štai liberalai prašvilpė padangėmis ir pabėrė slaptuosius protokolus, o centristai prašvilpė kryptį ir dabar šukavo apylinkes. Nors jie ir nelabai permanė, kas tie protokolai, betgi popieroso koto neimdavo. Užtat plakata, mandatą ar laikraščio skiautę - viską vilko sodan: statė piramidę, kurion įlipus labai pagerėdavo. Netrukus buvo išvalyta mažne visa Lietuva ir dalis šiaurės Karaliaučiaus žemių. Jungtinės Tautos džiūgavo: išmokta panaudot dar vieną galingą, neprotingą stichiją! Žemės rutulys bus dar labiau suapvalintas!

Tik konservatoriai slankiojo surūgusiais veidais. Kurgi ne! Aleksas dar atminė laikus, kai anie patys drybsojo krėsluose, o dabartinių valdovų tėvai jiems taures nešiojo ir nugaras kasė. Deja, be saiko užaudami greit iššvaistė nesuskaičiuojamus lobius, kitados prisiplėštus iš lietuvių ir raudonųjų - šiandien tik bibliotekose ir kitose žmonių pamirštosiose vietose gali rast jų kultūros liekanų.

Sosto įpėdinis vaikštinėjo su Vilija Marija ir gyrėsi:

- Tai gražiai mane augino laukas, pieva, kelias, upė...

„Bet kas bus, kai užaugs? - gūžėsi Aleksas. - Pievą ištryps... Kelią pames...“

- Vesiu tave! - rėkavo ponaitis.

Aleksas gniaužė kumščius. „Ir konservatorius andai žadėjo mergaitę vest. O pametė bulvių laukuose, rudens purvynėj... Grižo vargšė apdriskusi, išbadėjusi... Laimė, kad nekalta. Mat jaunikis buvęs silpnos sveikatos: kilstels dama sijoną - tas jau ir tupi krūmuose. Pūstels tabokos dūmų į akis - tris paras guli paslikas.

Bet įpėdinis jaunas, diktas - gali bėdos pridirbt...“

Šis pastebėjo Aleksą ir skardžiai sušuko:

- Lauk, lietuvi! Lauk! Lauk!

Aleksas sudrebėjo, o Vilija Marija paaiškino:

- Moderniausias naujųjų laikų šūkis. Sykiu ir viltis, ir išvaymas iš rojaus. Dvigubas gaivumas!

Aleksas dėkojo, o liberalus jaunimas sode rėkavo:

- Einam rinkėjų medžiot!

Vyresnieji tramdė:

- Ne sezono metas. Rinkėjas nūnai nebe tas. Ir mėsos mažai, ir kailis bene triskart nudirtas. Balsą pametęs verkdamas slankioja paeuropiais...

- Užtat mes balsingi!

Ir kad užtrauks „Sveikalietai...“ - net septyniose parapijose bažnyčių varpai persprogo, langai ištiško ir žvakės užgeso. Tamsoj visi ėmė staugti, riaumoti, stalus vartyti, o kai kurie pasivertę vilkolakiais žmonių kraujo srėbt išlėkė.

Bet kai krikščionys uždegė žvakutes, visi vėl sėdėjo savo vietose.

(Taigi panašu, jog tai buvo tik Alekso vizija. Daugsyk luptas ir skustas varguolis niekaip negalėjo patikėt, kad politika ir kitokia gali būt.)

- Ar taisydim Lietuvą? - klausė Riovonių užkury, kilęs iš rusiškos naftos ir antrinių tautinių žaliavų.

- Gana revoliucijų, - mokė grafas Belmontas. - Šave reikia taisyti! O Lietuvą - patausot. Bukčiai tai išgirdę skėsčiojo rankom.

- Kad jau pataisėm. Ir pilis, ir figūras... Kun daba darysma?

Visi susimąstė. Tyliai it elnio plaučiai šlamėjo pažiūros.

- Hei! - riktelėjo kažkuris. - Keliam ūkį!

Trenkė orkestras. Bukčiai, Riovony ir Naujininkai pririšo ūkį prie oro pūslių ir ėmė kelt. Pūslės tratėjo, gyslos braškėjo, Lietuva cypė, vaitojo, bet ūkis nekilo.

- No, padla! - šaukė ponai. - Kas yr?

Supykę trypė Lietuvą kojom ir net spjaudė ant jos.

- Šaknys gilios, - aiškino grafas Belmontas. - Pilnas kraštas runkelių!

Bet jaunieji, kilę daugiausia iš prokurorų, tik vaipėsi:

- Kas tie runkeliai... Išrausim, padėsim ir nuskenuosim.

(Bet, ko gero, tokie žodžiai aidėjo tik tuščioj it būgnas Alekso galvoj, mat išgirdus „Keliam ūkį!“ jam pasimaišė protas. Bet ar galėjo būti kitaip? Ar paprastas muzikėlis galėjo ši procesą kitokį įsivaizduot?)

O juk tikrų tikriausiai ten dėjosi štai kas: su šaknimis buvo raunamos stambiųjų valdininkų privilegijos, šalinamos smulkiojo verslo veržlės, teisėjų algos karpomos ir klijuojamos prie pensijų. Ir visa tai vyko taip smarkiai, kad šiaurės Lietuvoj nubudo Viljamsas, išgąstingai sustūgo ir pabrūkęs uodegą į krūmus nudūlino...)

Ir nežinia kas būtų likę iš senosios Lietuvos, bet atlėkė Vilija Marija, puolusi ant kelių braukė skepeta Lietuvos veidus.

- Oi neverk, matušėl...

Jos tėvas Aleksandras Panerys, kaulėtas kaip ateitis senis, žengė priekin.

- Kol išrausim, kažin kiek laiko praeis. Tegu lieka kaip buvę - juk tai mūsų tėvų žemė! - o mes galim ir taip kilt...

Visi šoko į geldas, prikabinatas prie pūslių, ir kad patys buvo prisipūtę, bergint padangėsna pakilo. Pamatęs, kad viena pūslė dar styro, Aleksas persirito per tvorą, įsitvėrė geldos, bet kad ir kaip kreipė šnerves į dangų, - kojos ir net mintys žeme vilkosi.

- Bene šaknys kliudo? - kikenė Vilija Marija.

Aleksas paraudonavo, sugriežė visais keturiais dantimis ir nulėkė namo. „Seni kau-liukai pasakys man tiesą!..“

Tėvas, motina snaudė prie stalo.

- Sėsk, vaikeli, bulbynės srėbt. Tik vietoj bulbių - granatos, kurių andai kareivinėse pasirinkom...

- Dėkui, radnieji, - lenkėsi vaikas.

Pasilenkęs sugraibė po suolu kirvį, persižegnojęs pabučiavo ašmenis...

(Tujen, skaitytojau, lauki, kad Aleksas - paukšt! - ir perskels tėveliams galvas. Tokia galvosena tik liudija, kaip baisiai jau esi pagadintas. Kuo greičiau mesk pro langą aštrius daiktus, apsvygniok kumščius rožiniais ir gulkis kryžium.)

Aleksas tarė:

– Priskaldysiu malkų ir krosnį pakursiu. Bus šilčiau seniems kauliukams.

Išlėkė švilpdamas. O tėvas, rodydamas jį motinai, didžiuodamasis kalbėjo:

– Bebaimiai, kas eina neturto keliu – juo pradeda eiti mažu vaikeliu ir eis taip per am... am...

– Amen, – tarė motina ir įmetė jo gerklėn granatą...

(Še tau! Kad ir kaip aš bandžiau kreipt gyvenimą į šviesą – žmonės vis tiek daro antraip.)

...Pagiedojo, paraudojo Aleksas ir pakavojo tėvelius po grindimis – kad ir labai skubėjo, norėjo, kad viskas būtų kaip pas žmones.

O tada jau palengvėjo. Strykčiodamas grįžo Aukštųjų sodan ir, vos tik įsitvėrė geldos, pūslė kaipmat aukštyn pašoko. Tekėjo saulė ir Aleksas aiškiai matė: Lietuva – ne gintarinis lopinėlis, kaip anksčiau manyta, o juodas lopas ant Europos pasturgalio.

(Be abejo, taip jis matė todėl, kad žiūrėjo pro juodus akinius, kuriuos po rinkimų buvo padovanojęs pažįstamas demokratas.)

Netrukus buvo taip aukštai, kad sutikdavo ne tik lėktuvų, bet ir angelų. Pūsdami sidabro trimitus šie lakstė aplinkui.

– Kas toks esi? – klausė.

– Lietuvis! – pūtėsi Aleksas.

– Lietuviams čia nevalia! – tarė vyresnysis, manding, Gabrielius. – Šis kelias į rojų. O jūsų – į Vilnių, Gedimino pilį.

Sidabrine yla – šmakšt! – ir pradūrė pūslę.

Aleksas – tekšt! – ir patręšė tris ha.

Išdygo devynios dar niekur pasauly neregėtos politinės figūros ir išsižiojusios nuėjo už Lietuvą.

Juozas Erlickas

RAŠTAI IR KT.

HUMORESOS, HUMORISTINIAI EILĖRAŠČIAI IR PJESĖS

APYVOKA MANO NAMAS

„Mano namas vijokliais apaugęs,
Mano namas pušų šlamesy...“ –
Taip dainuodavo žmonės suaugę,
Kai aš mažas voliojaus lopšy.

Metai bėgo, užaugau netyčia,
Jau Main Rido žirgais nebejoju,
Ir, palikęs dūdelę žilvičio,
Išėjau po pasaulį klajoti.

Aš ant kalno buvau ir pakalnėj...
Niekur savo namų neradau.
Neturėjau pagalvės – tik galvą
(Kad tiesa tai – galvos negulda).

Dienomis aš lankydavau kiną,
Stotyse leidau ilgą naktis,
Ir paskyrė man butą likimas:
S. Moniuškos 20–3.

Senas namas visai be vijoklių,
Septyni sandėliukai kieme...
Aš sapnuodavau namą – bet tokio
Neregėjau nė sykio sapne.

Nuo džiovos ar nuo dūmų geltonos
Akys išmuštos... Ausys dėmėtos...
Kursu „Sandėlis-2 – Gastronomas“
Žengia Trio ir pora Duetų.

Čia Žvėrynas. Kaip Šiaurės Žvaigždė jis,
Ir mane registruoja žvaigždynan:
Jau orus sandėliuko vedėjas
Deda antspaudą – stato stiklinę.

Su daina sandėliuko oazėn
Žengia jos... Gal tai dukros Moniuškos...
Ir galva pasiklydusio puškino –
Girdis – dūžta už sienos į vazą...

Uždainuoja Kvartetas po langu,
Dirigentas – po krūmu jazmino...
Bet iš laikrodžio lekia į dangų
Paukštės mėlynos, paukštės – septynios...

Dainos tyla... Bet jie nesiblaško –
Susikaupę praeina pro namą, nes
Labirintais painiais į spec. tašką
Veda juos žilagalvis susaninas.

O po šimtmečio gal iškapstys
Čia koks šlimanas stiklo detalę...
Kas išmano – tam daug pasakys ji,
O kas ne – tepraeina po šalį...

NEPAŽIŠTAMO ŽMOGAUS LAIŠKAS

Žinau, kad, Pranai, tu rašai į spaudą,
Dėl to siunčiu tau savo laišką šitą,
Kai bus proga, jį žurnale išspausdink,
Skaitytojai patars gal, ką daryti...

Tai atsitiko Krymo sanatorijoj
(Štai parašiau eilutę ir apsiverkiau...).
Per muzikos simfoninės koncertą
Skaičiau Diuma, nes buvo prastas oras.

Bet susikaupti kliudė triūbos man ten,
Užskleidęs knygą, atkreipiau truputį
Aš dėmesį į vieną muzikantę –
Ji scenoje kažkokį vamzdį pūtė.

Kada pritildavo kiek vario dūdos,
Girdėdavau, kaip šitas vamzdis švilpia.
Patiko man tos muzikantės būdas,
Kantrybė jos – lyg pakaruoklio kilpoj.

Ir aš dvi valandas sėdėjau kantriai,
O kai nutilo paskutinės natos,
Iš abiejų ausų ištraukęs vatą
Aš nuėjau į muzikantų kambarius.

Tenai, paspaudęs ranką, pasakiau jai –
Gal ir labai tas vamzdis harmoningas,
Tačiau gimtojoj mano Žemaitijoj
Kai ima švilpti vėjas – ausys linksta.

Ir taip tariau: važiuojam į kolūki,
Ant kūdros kranto ten turiu kanoją,
Leghorno vištų pagalbinį ūkį –
Jų tarpe tamsta būtumei pirmoji.

Madingai tariant – tamsta būsi prima,
O vamzdį į šiukšlyną mesk, ir baigta.
Prieš vėją nepapūsi – kas nežino!
Tai kam iš viso pūsti tokį daiktą?!

Bet ji, pažvelgus į mane keistai,
Tik pastukseno smilkininį pirštu.
Tas veiksmas man pažįstamas seniai,
Tačiau kiekvieną sykį nesmagu.

Deja, pas mus dar dažnas faktas keistas –
Tu siūlai duonos, tau pasiūlo akmenį.
Ir žūsta jausmas nė neišsiskleidęs...
Sudievu, Pranai.
Juozas iš Akmenės.

PASKUTINIS HELEN BLINKEVIČIENĖS TANGO PARYŽIUJE

...Netyčia visai sutikai Jį Paryžiuje,
Bet tapo Tau artimas Jis.
Buvai Tu su Juo visada pasiryžus,
Tarytum metro traukinys.

Dažniausiai jūs leisdavot laiką ant sofos,
Ravelis. El Grekas. Dvi žvakės.
Kiniečių poezija. Kelnės. Sofoklis.
Ir liūdnas atodūsis – ak...

Kankino abu disharmonija.
Jis tarė: „Helen.“ Tu pašokai tiktai.
Jis pažvelgė gatvėn. Tarei Tu: „Marlonai,
Juk viskas (bet kas tai?) ne taip...“

Ir liks atminty vienas vakaras keistas.
Kavinė. Šešta valanda.
Jis tarė: „Maestro!“ Užgrojo orkestras.
Jis Tau: „*Exeusez moi?*“ Tu jam: „Da.“

Ir skriejote jūs ant kavinės grindų
Per tango, aistringom natom parašytą.
Puikus buvo Jis, lyg Marlonas Brando,
O tango vadinosi – „*La Comporsita*“.

Sugrįžot prie baro. Barmenas išbalo.
Nukrito gėlė ant grindų.
Jis tarė: „Atleisk“, bet sudužo bokalas.
O Tu pasakei: „Vyno. Du.“

Ir knygą atsivertei (Irvingas Šo).
Bet žvakės užgeso staiga.
Jis tarė: „*Liubliu*“ Tau. Ir tu jį nušovei,
Nes šitaip reikėjo tada...

Ilgai, ak, ilgai poros tango ten šoko,
Ir muzika grojo liūdna...

Aidas Marčėnas

Aidas Marčėnas (g. 1960) įkūnija retą ir beveik nerealų literatūrinio lauko žaidėją – ne poetą profesionalą, gyvenantį iš rašymo, vertimų, kritikos, dėstymo, ne rašytoją, derinantį kūrybą su vienu ar kitoku darbu (žurnalistiniu, moksliniu, pedagoginiu, socialiniu arba su kokia nors tarnyba), o kūrėją, kurį galėtume palyginti su pasakėčios apie žiogą personažu (žr. *Metai be žiogo*), – tai tiesiog poetas, gyvenantis (beveik) vien poezija ir iš poezijos. Vienoje savo autobiografijų, kurią 1993 m. pateikė Rašytojų sąjungos valdybai, tada jau pripažintas poetas prisistato šitaip:

„Gimiau 1960 metais rugsėjo 24 dieną Kaune. Augau žiemą Kaune, vasarą Maišymuose, nuo 1964 metų gyvenu Vilniuje. Pradėjau ir baigiau

Vilniaus 22-ą vidurinę mokyklą, makalavausi Klaipėdos ir Vilniaus konservatorijose. Nuo 1982 metų galutinai apsisprendžiau tapti poetu, ir tada mano gyvenimas pasibaigė“.

Nestudijavęs universitetuose, neturėjęs nuolatinio darbo kultūros institucijose, Marčėnas šiandien yra turbūt žinomiausias ir mėgstamiausias savo kartos poetas, Nacionalinės ir visų svarbiausių poezijos premijų laureatas. Jo eilėraščiai dažnai virsta dainomis, o akivaizdžią įtaką jauniems poetams kai kuriais atvejais galima pavadinti epigonizmu. Marčėnas „baigė“ tuo metu *gorkyne* vadintos Pilies gatvės „universitetą“, kur buvo bendraujama su jaunaisiais „nepripažintais genijais“ ir su jau brandžiais rašytojais, keičiamasi knygomis, skaitoma savo ir mėgstamų autorių kūryba, „karališkai valkataujama“ ir tiesiog gyvenama. Tas gyvenimas buvo vainikuotas dar viena – „Levo“ – premija, kurią gavo 1996 m. „Poetinio Druskininkų rudens“ metu. „Levo“ premija skiriama talentingam ir alkoholizmą įveikti pasiryžusiam poetui, taigi ji suteikiama labiau už gyvenimą, o ne už kūrybą. Pats Marčėnas ne kartą yra priminęs ir savo tekstuose varijavęs Sigitos Gedos repliką: rašyti jau išmokai, dabar laikas išmokti gyventi. Marčėnas puoselėjo „tikro poeto“, „trečio brolio“, nemokančio elgtis kasdieniame, buitiniame pasaulyje, užsiimti „rimtais“ darbais ir gyvenančio tik menu, įvaizdį.

Marčėnas priklauso poetų kartai, kuri rašytojo profesiją linksta deherojizuoti (Sigitas Parulskis, Gintaras Grajauskas ir nemažai jaunesnių), bet kuria ir poeto kaip išskirtinio asmens mitą, savotiškai jį pakylėja, sureikšmina. Tačiau, kaip taikliai sako Loreta Jakonytė, „sakralizuojama ne visuomenės, o tik individualios patirties lygmenyje, tik subjekto ‚privacioje‘ teritorijoje – kaip svarbi asmens egzistencijos forma ir savos tapatybės jautimo prielaida“.

Marčėnas savo kūryboje suderina žaismę, gatvės kalbą ir kartu puikiai valdo eilėraščio formą, girdi ir gerbia lyrikos tradiciją. Idealizmas jam nėra cinizmo priešingybė, o krikščioniška tapatybė dera su liberalesniu požiūriu į pasaulį. Soneto forma, eilėraščio muzikalumas, dominuojantys tradiciniai lyrikos įvaizdžiai rodo ir pagarbą poetiniam amatui, techninei jo pusei, ir menininko, įvaldžiusio amatą, perėmusio tradiciją, laisvę

bei kūrybingumą. Marčėnas vadinamas žaidžiančiu poetu, jo kūrybai būdingas stilizavimas, kalbos pojūtis, laisvas elgesys su formomis kartais, anot Ritos Tūtlytės, primena vaikų kūrybiškumą, spontaniškus pamėgdžiojimus, perfrazavimus, improvizavimą. Audingos Peluritytės nuomone, „kalbos išgalės išlaisvina spontanišką kūrybinę energiją – mokėjimą bei malonumą žaisti, tačiau įpareigoja formos harmonijai. Marčėno vietą lietuvių lyrikos tradicijoje kaip tik ir lemia tokio žaidimo kalba išnaudojimas bei įsipareigojimas tradicijai“.

Marčėnas – vienas labiausiai su tradicija komunikuojančių poetų, tačiau jis lieka dėmesingas ir artimiausiai aplinkai, kintančiam žodynui bei vertybėms. Dėl gausybės citatų, parafrazių, svetimos stilstikos, įvaizdžių perdirbinėjimo Marčėnas neretai vadinamas postmoderniu autoriumi, o literatūros kritikas Valdemaras Kukulys jį yra pavadinęs lietuvių poeziją siaubančiu barbaru. Tačiau Marčėnas iš svetimų detalių kuria savus daiktus, iš to, ką yra sukaukęs asmeninėje ir kultūrinėje patirtyje, kas tvyro ore, kuria savo tekstus. Kaip pats sako, jam patinka ne išradinėti dvi- ratį, o juo važiuoti. Viktorija Daujotytė yra lyginusi Marčėno citatiškumą su partitūros atlikimu – tekstai rašomi tarsi iš naujo atliekant muzikos kūrinį, ne pakartojami, bet perrašomi. Kaip ir daugelis kitų dabartinių autorių, Marčėnas atsiduria situacijoje, kai sunku patikėti, jog rašoma švarioje ir tuščioje erdvėje, greičiau tokį rašymą galima apibūdinti palimpsesto terminu. Palimpsestas – papirusas, ant kurio rašoma nuskutus prieš tai buvusį tekstą, šiuo žodžiu nusakomas postmodernus rašymo būdas, į kurį eilėraščių rinkinio *Palimpsestai* pavadinimu 2004 m. reagavo Kornelijus Platelis, o pats Marčėnas sukūrė „dėvėtų eilėraščių“ metaforą knygoje *Dėvėti* (2001). Marčėno kūrybai nebegalioja tradicinė perskyra tarp kultūrinių įtakų ir tiesioginės saviraiškos. Rinkinys *Dėvėti* tartum atsako į kritikų užuominas dėl svetimų stilstikų naudojimo. Eilėraštyje „Second Hand“ sukuriami ir tokia metaforinė situacija – vartotojiškoje visuomenėje nebeįmanomas „natūrinis ūkis“, daiktai įgyjami, o jei trūksta „talentų“ pirkti naujus, perkami dėvėti. Siela, kurios pėdsakus anksčiau tarsi tikėtasi apčiuopti poeto eilėraštyje, dabar yra dangstoma „dėvėtais drabužėliais“. Eilėraštinis nebėra poeto kančios išraiška, jis rašomas tirštame kultūriniam kontekste, pasitelkus praeityje vyravusias stilstikas ir formas. Tačiau virpanti poeto siela (romantinė klišė) „spardos ir daužas“, nors, dangstoma drabužiais iš antrų rankų, perteikia ir savo autentišką pirminį nerimą, maištą, nepasitenkimą. Tam tikri kultūriniai kodai, poetinio kalbėjimo formos yra būdingos kiekvienai epochai, tačiau postmodernizmas suaktualina jų refleksiją. Romantikų autentiškumas taip pat buvo tarsi drabužėlis, turėjęs išreikšti laisvę, maištą. Postmodernizmas – prarasto naivumo epocha, besiilginti buvusio tikėjimo tiesa, tikrove, tiesiogine subjektyvumo, emocijų raiška. Šis ilgesys leidžia patikėti, kad ir „dėvėtais drabužėliais“ galima kalbėti apie savo būsenas išvengiant apsimitinėjimo.

Nereikėtų manyti, kad kultūrinės įtakos veikia viena kryptimi, kad jaunesni menininkai tik mokosi iš vyresniųjų, jais seka. Iš pirmo žvilgsnio žaismingas ir paradoksalus Marčėno eilėraštinis „Įtakos“ turi logikos – ne tik seni meistrai veikia dabartyje kuriančius poetus,

*...dideliam menininkui duota
daugiau ir to, ir ano. Kad būtų
kažkokia proporcija. Kitaip jis
būtų šventasis, o šventieji menų
nekuria. Kadangi daug šviesos, tai
daug ir tamsos įdėta.*

Aidas Marčėnas

Jeigu dabar būtų renkamas lietuvių poezijos panteonas, Aidas M. turėtų būti banalybės dievas. Čia svarbu nesupainioti – ne užkruštas vasalas, o karalius, tas, kuriam paklūsta, tarnauja, nuveikia kartais gal nepastebimus, bet pačius svarbiausius darbus kalbos organizme, eilėraščio pastate.

Sigitas Parulskis

bet dabartyje kuriantys plėtoja, stiprina, tvirtina senųjų palikimą. Sigitas Geda „atrado“ ir išpopuliarino Antano Strazdą kūrybą, sukūrė jo mitą. Marčėnas aktualizuoja klasikų, išbandė jų stiliškas, jam svarbūs ir šiuolaikiniai poetai (Gintaras Patackas, Donaldas Kajokas, Gintaras Grajauskas ir kt.) – visi įtraukiami į šiuolaikinę kultūrinę reikšmių apyvartą. Skaitymas, vertimas, interpretavimas yra ir rašytojo kūrimas, todėl kultūroje „įtakos“ keliauja ratais, pirmyn ir atgal, o ne tik iš praeities į ateitį.

Marčėnas susigrumia su klasika, su tradicija, nors ir nesiekia taip radikalai jos pakeisti kaip Geda. Kalbant apie Marčėną, vienas iš dažniausiai prisimenamų poetų yra Henrikas Radauskas, su kurio poetika dar sovietmečiu užmegztas dialogas (intensyviau-

siai Tomo Venclovos, Gintaro Patacko, Antano A. Jonyno) viršūnę pasiekia būtent Marčėno kūryboje. Vienas akivaizdžiausių Radausko intertekstų pasirodo eilėraštyje „Šitoj erdvėj prieš pat užmingant“. Su Radausku Marčėną pirmiausia sieja formos precizika, estetinio pasaulio autonomiškumas ir savotiškas literatūriškumas. Marčėnas pakartoja literatūrinį, iš Antikos ir Klasicizmo perimtą Radausko įvaizdžių repertuarą – jo kūryboje pasirodo parkas, fontanas, Panas, fleitos, marmuro skulptūros, Borėjas, Stiksas ir t. t. Parulskis apie eilėrašį „Radausko nužudymas“ yra kalbėjęs kaip apie kultūrinės tėvažudystės galimybę, bet Marčėno atveju užtektų pasakyti paprasčiau – jis tiesiog perrašo, taip patvirtindamas Algirdo Juliaus Greimo mintį apie Radauską: „Poetai, kurie rašo, rašys po jo, galės duoti ką nors naujo tikrai perlipdami per jį, bet ne apeidami aplinkui“.

Marčėnas – subtilios poetinės klausos poetas, girdintis kalbos dikta(n)tą ir tikrą poeziją suvokiantis kaip mistinį kalbos aktą, kai ne tik ar ne tiek poetas kuria eilėrašį, kiek kalba, poezija, eilėraštis kuria poetą. „Poezija ir yra poezija, kad sakytų daugiau, nei nori poetas“, – tokią ir panašias mintis ne kartą yra svarstęs Marčėnas. Eilėraštis „Kartais abejoju autoryste“ veikia aiškintinas remiantis ne postmodernistine autoriaus mirties teorija, o tradicine poeto kaip medio mo samprata („poetas / tėra kalbos susisiekimo priemonė“). Marčėno poezijoje susiduriame su kalbos diktato, aukštesnės, ne nuo poeto priklausančios valios ir galios suvokimu. Eilėraštyje vyksta dialogas su aukštesne jėga, arba visas eilėraščio vyksmas yra jos stebimas (Parulskio poezijoje tokia komunikacija būtų iliuzija). Eilėraštyje „Vidurnaktis“ kaip tik ir matome tradicinę, romantinę situaciją, mistinį vidurnakčio laiką, kai užsimezga ryšys su transcendentine jėga, ir šiuo požiūriu Marčėnas lieka ištikimas tradicinei laikysenai, kurią formuluoja net su šio kiomis tokiomis moralizuojančiomis gaidelėmis: „Ir reikš tyneidžeriams ateinančios kartos / tikrai degtinę žodis Absolutas“. Ryšys su transcendentija – viena tų retų sričių, kur poetas sau neleidžia ironijos. Akivaizdžiai rodomas pagarbus santykis su tradicija, demonstruojama, kad žaidimas negali vykti be atsakomybės ir įsipareigojimo („Pasaulis baigiasi, todėl / reikia rašyti eilėraščius“).

Marčėnas visuomet buvo poetas, kuris reaguoja į tai, kas vyksta artimiausioje aplinkoje. Gorkynės laikų bičiulis Edmondas Kelmickas yra sakęs, kad jiems buvo nepriimtina kūryba, kuri „neauga iš kūrėjo konkrečios terpės, iš to, kas yra čia ir dabar“. Tą patį akcentavo ir

poetė Judita Vaičiūnaitė, kalbėdama apie rinkinį *Metai be žiogo*:

Ir vis dėlto manau, kad kasdienybės detalės, smulkūs praeinančio laiko ženklai, dažni dialogai, šiokiadieniškos gatvės kalbos intarpai, jungdamiesi su gana banalia salonine kalba, su nuoširdžiu, dažnai labai aiškiu paprastu kalbėjimu, Biblijos atšvaitais, su savotišku senamadiškumu, ir sudaro Aido Marčėno poezijos aurą.

Tokiais ženklais pažymėti ir iš vaikystės prisiminimų („Mano Neris“), ir iš lengviau atpažįstamų socialinių ženklų nuauti tekstai („Maxima“, „Second hand“, „Regnum MMIII“). Nėra eilėraščių nevertų objektų, nebijoma banalybės, kurios „išgelbėjimą“ yra pastebėjęs ne vienas Marčėno skaitytojas. Tiesa, poetas kartais apibūdina save kaip XX a. žmogų, kuriam naujausia poezija tėra stebėjimo „iš anapus“ objektas, o jis pats vis dar tebeprisklaido anam pradingusiam gorkynės laikų pasauliui, kuriame formavosi muzikinis, literatūrinis skonis, poezijos supratimas, gyvenimo būdas. Anų laikų kontekstas tebėra labai svarbus norint suprasti, kaip ir kodėl Marčėnas rašo šiandien.

Pasaulis Marčėno poezijoje reliatyvus, jo ribos plastiškos: sudėtingi prisiminimų ir dabarties ryšiai, sapnas, poezija, meno kūriniai, žaidimas susipina, keičiasi vietomis su „tikrove“ (eil. „Šitoj erdvėj prieš pat užmingant“, „Siaurukas čia suka į saulę“), pasaulis įgyja daugiskaitinę formą (rinkinys *Pasauliai*, eilėraštis „Taip“). Panašiai ir pats žmogus – atsiminimų (eil. „Klaida“), meno patirčių, fizinio kismo procesas („laikas mūsų infantiliškos jaunystės / beveik nerealus“). Viena ne kartą Marčėno varijuotų minčių: per septynerius metus pasikeičia visos žmogaus kūno ląstelės, vadinasi, ką kalbėjai, rašei anksčiau, buvo kažkoks kitas žmogus ar bent jau kitas kūnas.

Painus autorytės klausimas: kas rašo – poetas, pati kalba ar kažkas diktuoja poetui? „Aidas Marčėnas“ tampa eilėraščio personažu, „kažkokiu Maršieniu“, dažnai žaidžiama vardo reikšme kaip kalboje sklindančiu kitų balsų, tradicijos aidu. Žmogus čia suvokiamas ne kaip unikalus, stabilią šerdį turintis fenomenas, o greičiau kaip įvairių kultūrinių, visuomeninių, egzistencinių patirčių, įtakų derinys, kurį eseistas Alfonsas Andriuškevičius yra pavadinęs tekstų konsteliacijomis.

Visoje Marčėno poezijoje prasmingai derinami kontrastai: šalia reliatyvizmo galima jausti vertybių ašį, šalia idealizmo – pašaipą, ironiją, o poezijos amato iškėlimas netrukdo suvokti poezijos kaip mistinio akto.

Aidas Marčėnas, atsakinėjantis į šį klausimą, jau nebe tas pats Aidas Marčėnas, kuris, tarkime, atsakinėjo į pirmąjį klausimą. Viskas teka – turbūt iš Heraklito. Tai nereiškia, kad neturiu moralinio stuburo, lengvai išverčiu pažiūras ir taip toliau. Tiesiog stengiuosi neprisirišti prie kintančių formų. [...] Nėra ten jokio stabilaus Aido Marčėno... Kažkokie kintantys dydžiai.

Aidas Marčėnas

Siūloma literatūra: Aidas Marčėnas, *Eilinė*: rinkiniai eilėraščiai, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006; Rimvydas Šilbajoris, „Poezijos erdvė erškėčių krūme“, in: *Metmenys*, 1993, Nr. 65, p. 172–180; Valentinas Sventickas, *Šitas Aidas, šitas Marčėnas*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008; Audinga Peluritytė, Rita Tūtlytė, Viktorija Daujotytė-Pakerienė, Regimantas Tamošaitis, „Naujausios lietuvių poezijos skaitymai: Aidas Marčėnas“, in: *Literatūros klasikų interpretacijos*, Vilnius: Alma littera, 2001, p. 310–324; Audinga Peluritytė-Tikuišienė, *Senieji mitai, naujieji pasakojimai: apie naujausią lietuvių literatūrą*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006, p. 309–314.

Aidas Marčėnas

BEVEIK LIGI ŠVENTOSIOS

jėgom siaubingom – žeminkimės! jūra –
vidaus vanduo ir išorės vanduo
sueina čia – ir kertasi; sugūra,
prakiūra lyti, griuvenos, ruduo

bangų mūšos neatitinka žingsnis,
dvejoja vienis ir išsprūdęs „gal“ –
kažko pradžia, tačiau kartu ir tvinksnis
sekundei stabtelėt ir sukletėt atgal

nes ko dar eit kai toks lietus ir vėjas,
nes gal iš viso nebuvo išėjęs,
netemsta gal ir gal toli naktis

– gal dar esu – kaltai galva galvoja,
– esi, esi – kartoja kojai koja,
– šypsaisi dar – sumerdėja dantis

2000 10 17

DU BANDYMAI

1

Ištarsi – spalvis. Ir staiga
prieš pat akis pageltęs lapas.
Ištarsi – šiaurė. Ir – taiga,
kirtavietė, senelio kapas,
kažkokios valtys – kaip, kodėl?
šviesa, šešėliai, lapės akys.
Ištarsi – vakaras. Ir vėl
po sodą sklandančios plaštakės.

2

Ištarsi – vakaras: žiema,
vos temstant – sniego violetas.
Ir kur regėta ši schema?
ir kur matytos šitos vietos?
tas kreivas vaikas? patirtis
spengios tylos – nelyg po tvano?
ištarsi – labas. Ir mirtis,
ir vėl mirtis. Ir vėl ne mano.

1999 07 28

ERŠKĖČIŲ KRŪMAS DŪZGIA

erškėčių krūmas dūzgia
pilnas tavęs ir tekančios saulės

mano laikas teka greičiau
nei turėčiau kalbėti

todėl nežinau

GRUODIS

O gruodyje ir vėl pabrangsta viskas.
Žiema prasideda – kad ir kokia
ji būtų. Šaltas saulės diskas
nelyg iš ledo. Moteris lauke

išdžiausto skalbinius, bet dar nepasiduoda:
paklodės baltos – meilės aitvarai,
pakylantys virš susapnuoto Sodo, –
ji tai byloja šitaip atvirai

šaltam pasauliui, laikui amžinybės,
betiksliams žodžiams, popieriui tuščiam
ir pačiai sau, pilnai naujos gyvybės.
Ir tau, ir man. Ir dar kažkam trečiam.

1992 12 04

ĮTAKOS

man darė įtaką lietus
ir jaunas buninas, ir vėjas,
ir šventas jonas – du kartus,
ir tris kartus – šviesos kūrėjas

ir keturis kartus kadai,
o ne, penkis – tarkovskio kinas,
ir kokį trisdešimt – baltai
kasmet pražystantis jazminas

kelis kartus, sakykim, mūzos,
bet daug dažniau – mėlynė, guzas
ir daugel panašių dalykų

iliuzijos, pegasų karčiai,
ir vieną sykį – šitas karčiai
saldus gyvenimas už dyką

1999 06 25

KARTAIS ABEJOJU AUTORYSTE

*Ir Dievas sutovėrė žmogų pagal savo paveikslą;
(PR 1, 27)*

dvi paros įtampos,
nemiga, badavimas,
besaikis
rūkymas „iš tų nervų“

antrą naktį staiga
vienas po kito
ateina šeši invalidai
eilėraščiai, tereikia
teisingiau užrašyt

remontuojant
šeštą ties nosies
pertvara kažkas
lyg nutrūksta ir niekaip
negaliu nei nuryt,
nei išspjaut, galvoju

pasižiūrėsiu, yra gal
kokių nors išorinių
pokyčių, veidrody
išsprogusiomis akimis
spigina į mane
klaiki pasišiaušusi
ilganosė – štai šitas

šitas tai jau tikrai
mano sukurtas, šitas

aidas, šitas marčėnas

2003 06 19

KL A I D A

neatitaisoma mano klaida
prieš penkiolika metų žaidžiant slėpynių
įsilipti į klevą mokyklos kieme
atsisėst ant šakos ir žiūrėt
kaip neranda manęs neatitaisoma
neatitaisoma klaida neišsiduot kai visi
užmiršę mane išsiskirsto

nes prieš dešimtį metų tą klevą nukirto
supjaustė ir išvežė

o aš vis dar
slepiuosi jame

KONTAKTAI

tikiu, bet nėra, netikiu, bet yra –
apie ateivius
ką galiu pasakyti? jų

nenuspėjama būdą, niekur buvimą
ir nebuvimą visur, nuolatinį
mūsų prasilenkimą

erdvėje ir laike – greitą maistą
transcendencijos išalkusioms
sieloms, sunkiai virškinamą

suvulgarintą kitapusybę,
nuleidžiamą sąmonės
unitazuose – po teisybei

mažai jie man rūpi, kas kita
ta simpatinga
keturiasdešimtmetė brunetė –

po tamsiais akiniais pasislėpę
penkta jau diena prasilenkdami
susitinkam pakrantėje, tarsi

nepastebėdami vienas kito
gyvenimų, tarsi nebėra mūsų,
tarsi nebuvo, tarsi nebus

2004 04 22

MANO NERIS

Antakalnis man vasara yra
ir garlaivio sukeltos aukštos bangos
indėnų pelkės prerijų žara
ir visad girtas prie statybų sargas

nei du delnai plaštakės dienomis
o vakarais baugu šešėlio savo
ir kuoja paskenduolės akimis
kur Tadzikas prie akmenų sugavo

keisti mergaičių pokalbiai slapsti
jų suokalbiai nereiškiantys mums nieko
žaidimai teatrai štai ir apsupti
žiaurių komančų skalpus jiems paliekam

pievelėje kur tarėsi gentis
kvailų darželinukų skambios voros
ir kaip didžiausia amžiaus paslaptis
dėžutėje sugautas storas voras

aš jau seniai tenai negyvenu
ir vien sapne dar rodos man tos vietos
aukštu krantu kur vaikas aš einu
stebėdamas kaip toldamas iš lėto

baltuolis garlaivis tuoj vingyje ištirps
ir liks verti tik moteriškių kūnai
kuriems besivoliojant saulėje prisirps
kitam krante aukšti balti Žirmūnai

MAXIMA

metų pradžios išpardavimas, tarytum
lesalo vištoms pabėrus – pulkelis
raibų moterų prie vežimaičių

su nupigintais skudurėliais – valdyk,
sakau, valdyk savo žemuosius
instinktus – nejaugi norėtum

atrodyti apsirėdžiusi taip, kaip ir jos
arba jų giminaičiai – modifikuotu
goduliu akyse, papilkėjusia

veido oda, drapanomis – be dvasios
pamušalo, lengvai išverčiamomis
pažiūromis, euroeilėraščiais, vienodais

vokiškai ar lietuviškai, geriau,
sakau, *second hand*'as – tai tai,
ko jiems nebereikia – tasai

Gianfranco Cornelio švarkelis,
gulantis kaip tik tau, o ir man –
Celas arba Rilke, Poundas

ir Eliotas, prašmatnus Hölderlino
kliedėjimas, giliau pasiknisus – tikiu,
atrastume ką nors iš Versace's

Giotto arba Botticellio,
atrastume Dante's pragaro priešangi
Anykščių šilelyje – Baranausko

2003 01 13

METAI BE ŽIOGO

Šalta naktis. Bet dieną dar atšyla.
Greta mirtis, todėl gyvybė kaupias
prieš pirmą šalną. Vasara jau traukias, –
greit amžiną mirties-gyvybės bylą
išspręs ruduo. Laiškai neparašyti
sudegs. Taip parkuos deginami lapai.
Vienutėn iš vienutės – šie etapai.
Be žiogo – metai. Bandymai išgyti.

„Iš nervų visos. Tik viena – iš meilės.“

„Kas nemylėjo – tas ir negyveno.“

„Tremčių ir kryžių! Tautai reikia meno
suprantamo.“ „Ką reiškia šitos eilės?“

Žiogeli, griežk. Nesigailėk kojelių!

Aš negirdžiu, bet gal išgirs koks glušas?
Rudens liūtis – blaivyklos šaltas dušas, –
išleis, ir eik neklausinėjęs kelio.

Nubusk ir melskis: „Tėve nebe mūsų,
neduok daugiau jiems duonos kasdieninės, –
pyrago duok“. Kasdien mažiau tėvynės.

Teliko himnas, o giesmė užduso.
 Juokinga skųstis. Giedrą keičia lietūs,
 tad saulės blyksniai skaudūs kaip patyčios.
 Joks šventraštis neišaugins garstyčios, –
 todėl esu. Ir tik todėl – poetas.

Todėl kiekvienas laiškas – paskutinis.
 Išspausťas vymas neraškytų vaisių.
 Todėl esu. Ir tik todėl išeisiu
 užrašęs turtą – rudenį auksinį.
 Rugsėjo auksas – visos brangenybės.
 Diena trumpyn, bet ir naktis trumpėja.
 „Gimimo dienai dovanok man vėją.
 Gimimo nakčiai – dar šiek tiek gyvybės.“

1993 08 17–1993 09 05

PLIKLEDIS KATEDROS AIKŠTĖJE

pasiklyst neįmanoma, – lauksi nelauksi – ateis
 ateistų kalėdos su kopiančios saulės grąža –
 užmokėta jausmingais, tuščiais sakinių statiniais,
 paauglystės svajonėmis, temstančio proto varža

čiuožkim, čiuožkim, – užšalus tėvynė, giliau – sekluma
 vos alsuojančiai sielai, – kažkas ten, po gruodžio ledu,
 amžinoj tėkmėje suvirpėjo, paskui – tik suma
 praeitųjų gyvenimų, – kur link, adomai, vedu

kur link raudu – išverkčiau iš lenkų kalbos, kaip antai:
 už sveikatą brangesnė, – beveik kaip baltakė pigi,
 tartum spiritus – siela, – ką jos akimis pamatai
 lietuvon atsimerkdamas – viešpatie, kaip tu sergi

nuo liežuvio nuslydęs krenti su mamom ir velniais,
 ir, nešventą mergelę palietęs, verti ją tyra,
 slidinėji po aikštę, lyg eitum vandens telkiniais,
 bet nėra čia stebuklo – negali jo būti – yra

RADAUSKO NUŽUDYMAS

V. Kavoliui

viešnia blondinė įžengė į salę
sesuo šaltoji laimėj ir varge
parklupus prieš šmaikštaujantį karalių
jam sukuždėjo bėkime drauge

iš šito baliaus lėkšto ir neverta
tų pastangų mes būsime kartu
akacijos putos skambės išgertos
sidabro taurės siunčiamos ratu

ten arfom gros šviesusis Apolonas
Neronas Romą tau padegs gražiai
ir aukštins žvakę žydinčio kaštono
su angelais giedodami gaidžiai

karalius baigė grakštų anekdotą
ir jam paplojo draugiška svita
ir kaliniai kvatojosi už grotų
ir verkė duona tinginiui skirta

pro vyno taurę aušo rojaus dugnas
fontaną smaugė vandenų jėga
o jis šypsojos pergalingai liūdnas
aukštam krėsle tapytame Degas

REGNUM MMIII

kamanė dūzgia piliarožėn,
bet pastangom mano valios
į eileraščio pradžia
visais virpesiais įsirašo,
lyg premjeras istorijon –
plyta filosofo – už našų
kūrybinį darbą, valdovų
rūmus atstatant – karaliams
grįžtant namo po sėkmingų
medžioklių iš iškirsto miško –
per kvailių renesansą,
per Vilniaus barokinį dangų

angelų giesmėmis pakeltiems –
nuo pastolių ir viškų
lemon joy ir *merlyn*,
ir *biplan*, ir *bavarai*, ir *mango*,
bet, sakyčiau, dažniau
ruki v verch arba *lesopovalas*
ir Apvaizdos tinklainėje
netaisyklingas ovalas
karšto oro baliono,
kasmet panašesnio į angą,
pro kurią į simbolinį miestą
poetas simboliškai krinta

ir kol krisdamas tikslina
savo vertimą iš švento
Pranciškaus kalbėjimų saulei –
prašvinta, sutemsta, prašvinta
mitologinės tiesos –
Ikaro ir inteligento
panašumų ir skirtumų
fugos vargonams ir smuikui,
ir nors stengtas gražiai
nugyventi prasmingą ir puikų
gyvenimą, viltas vis viena
labiau nei gyventa

kai nebedera Bachas
ir kaulų vargonai suskyla –
išguldytais gandrais
įsirėmina užbaigtas vaizdas,
kur vis krinta poetas,
o oro balionas vis kyla
ir drakono kvapu
pučia degančią smarvę į žaizdrą,
kuriame bus nukaltos
tvarkos ir teisybės grandinės –
iš tuščių pažadų,
iš gudrių pranašysčių gruzinės

lengvo oro balionuos,
reklaminės Viešpaties žaizdos –
išversti viduriai –
palei Katedrą – švintančių mūrų,
išaustų erdvėje,
tartum Fata Morganos miražas

iš retorikos ir pilotažo
 aukštųjų figūrų
 apsvaigintos galvos,
 kai vaikystėj rūkiau prie garažų,
 kada perkrovas didino Vilnius
 jo link palei upę

mušant kosminį būgną
 pasaulį ikūrusioj grupėj,
 parazito gyvenimą gavus
 kaip smulkmenų gražą –
 išsitrauksiu save
 iš prišlapintų miesto griuvėsių
 estetikos, kur net šios eilės
 daugiau nei jas kalęs,
 o pamynusi tvarką
 iš oro dinamikos dėsnių
 kamanė dūzgia piliarožėn,
 bet pastangom *mano* valios

2003 08 08

SECOND HAND

negi dabar čia pradėsiu nuo sėjamo lino
 negi tuoj imsiu ir vaižganto kančią išbūsiu
 negi auginsiu avis karšiu vilną ar medvilnę rinksiu
 kas pasakykite mežzti ar austi dar moka

net jei ir audinį kokį nenaują turėčiau
 rietimą angliškos vilnos prieš karą senelio taupyta
 net jei ir kinišką šilką kuris ir už liepsną lengvesnis
 net jei ir ką čia kalbu iš liepsnos vien tik smalkės

ką gi jokių juk nėra galimybių pačiam pasisiūti
 talentų tai jau tikrai neturiu už naujus sumokėti
 tais kuriuos pirkotės brangiai ar gavot už nieką
 jūsų dėvėtais drabužiais dangstau savo sielą

savo virpančią sielą tiesiog man jos būna taip gaila
 dangstau ją o ji drabužėlių nešiotų nenori
 nenori ir baigta verkšlendama spardos ir daužos
 drabužiai ant popieriaus gulas o ji toliau virpa

1999 04 22

SIAURUKAS ČIA SUKA Į SAULĘ

Siaurukas čia suka į saulę,
 į rūką panyra. Ir kas
 pasaulis yra? Tik apgaulė
 pro grimztančių medžių šakas.
 Kada iš nakties kyla vėjas,
 toks lengvas ir amžinas, – gal
 sustoki staiga suvirpėjęs
 ir greitai pasuki atgal,
 ir eiki lėtai, tartum nieko
 nebuvo, ir lyg nežinai,
 ką mes lig mirties pasiliekam,
 užmirštame ką amžinai.
 Ir Dievui dėkok, kad ištrūkom
 iš ten. Kurgi buvome mes?
 Kur suka siaurukas pro rūką
 į tekančios saulės gelmes.

ŠITOJ ERDVĖJ PRIEŠ PAT UŽMINGANT

Šitoj erdvėj prieš pat užmingant
kadaisė rodosi jau būta
apleistas parkas tuopoms sningant
kažkur pro perregimą rūką

fontanas panas liejas fleitom
ir aukštos marmuro skulptūros
pro mus nutolsta tartum laiko
nepakartojamos struktūros

pro tuopų švintančią lapiją
išpaikintas borėjas šypso
ir toj liūdnoj šviesoj atgyja
nejudrūs vandenys iš stikso

tu čia sustoji mylimoji
kam reikalingas šitas parkas
paklausti nori bet herojai
tave nusiveda už rankos

numiręs parko šeimnininkas
mane budėti čia palieka
žiūrėti paukščio giesmininko
akim ir nesuprasti nieko

TAIP

Taip
tikriausiai smagu
būtų tvirti pasaulius

štai paprastai žodis tėvas
ir žodis motina nesusimąstant štai
iš jų dar viena visata apibendrink
jei nori tačiau
žodis nežinau ir žodis myliu

štai (jei ištversi)
irgi dėl saulės energijos
spengiančioje mano smegenų vienutėje
prasikala mažas daigelis

anava pats savyje pumpuras jau

tavo vaizduotėje
sprogsta

VIDURNAKTIS

Vidurnaktis. Kaip niekada jaučiu
senatvės lengvą vėją. Ir tik juokas,
kad nebelaukiu jau seniai svečių,
o juk buvau nepralenktas pijokas.

Ilga naktis. Ir aš, manau, teisuus,
kad net kozloviškas anų laikų saugumas
mums buvo kiek baisus. Bet nebaisus
ir nejuokingas žodis dvasingumas.

Per daug gal ir nebuvom artimi,
ir laikas mūsų infantiliškos jaunystės
beveik nerealus. Bet netgi gerdami
ieškodavome Dievo karalystės.

Naktis vėsi, kaip tirščiai išgertos
kavos puodelyje. Ir sutvarkytas butas.
Ir reikš tyneidžeriams ateinančios kartos
tiktai degtinę žodis Absoliutas.

ŽIEDLAPIS KRIS Į TENAI

žydi užupy obelys baltos
nupenėti šeši katinai
mano angele negi aš kaltas
kad kadaisė tenai gyvenai

tarp senų teologijos knygų
dievo dulkių vėsių apsupty
nuaustoj iš saulėlydžio stygų
kamaraitėį brūkšnys atminty

du brūkšniai vėl kažkas man išklero
trys brūkšnys keturi viso gero
ledo žiedlapis kris į tenai

sugrižtu aš vis angele mano
kur gyvenimo prasmę išmano
nupenėti šeši katinai

Rimvydas Šilbajoris

POEZIJOS ERDVĖ ERŠKĖČIŲ KRŪME

Aidas Marčėnas, *Angelas* (Vilnius: Vaga, 1991).

Praskleidę Aido Marčėno *Angelą*, įžengiame į pasaulį, kuriame „erškėčių krūmas dūzgia pilnas tavas ir tekančios saulės“ (p. 28). Lengva išgirsti, kad tai dūzgia bitės, saulės aukso gyvi trupiniai. Lengva matyti tą rytmečio saulės šviesą sklidinai pripildžiusią erškėčio krūmą ir todėl suteikiančią jam nelyg formą ir tuomi pačiu savo erdvę, tartum jis būtų koks indas. Neįvardintas „tu“, savimi pripildęs erškėčių krūmą tartum taurę, leidžia mąstyti kartu apie šviesą, meilę ir auką. Tokioj Marčėno poezijos erdvėj „rytas išaušta lyg vartai žengiantiems į šventorių“ (p. 27), ir sakralinis bei poetinis pasaulis, pasilikdami tvirtai savimi, visviena jungasi į ką tai trečią, kokį tai specialų poetiško kalbėjimo būdą.

Šis paradoksiškas vienybės ir atskirumo lydinio principas dažnai apsprendžia poetinio įvaizdžio pobūdį šioje knygoje. Žiemos peizažas (p. 24) įgyja dainos kokybę, panašią į pempės ilgesį vienišo vyro balse sniegų platybė:

*Pempe, aure ta esi –
mėlynus balsas rogėse sėdinčio vyro.
Tu lyg iš nesibaigiančios vasaros pievų
duota jo dainai.
Kylančiai iš pačių gelmenų [...]*

Gimsta speciali logika leidžianti sakyti (p. 83) „tenai kur žvilgsnis įteka į tylą“. Kitoje priešingybių jungtyje šis rafinuotas vaizdas gimsta iš labai prozaiška kalba išreikštos prielaidos: „bet ten kur dar geresnis matomumas“. Šitaip poetizuojasi žodis atėjęs iš pagal tradiciją poezijai nepriklausančios kalbinės aplinkos – taigi, ir vėl priešingybės, likdamos savimi, liejasi į vieną visumą.

Tą susiliejamą skatina ir lengvina Marčėno pastangos nenaudoti skyrybos ženklų. Tada, kur turėtų būti vienintelė sintaksės nustatyta prasmė, iš tiesų randame vieną dominuojančią prasmę sąveikoje su keliomis kitomis esančiomis ar galimomis prasmėmis. Kada skaitome:

*tamsa artyn ji leidžias nuo kalvos
bet ten kur dar geresnis matomumas
yra raudonas vakaras jo kūnas
jau niekada savęs nepakartos*

*jis tavo veidą temstantį sulaiko
tenai kur žvilgsnis įteka į tylą
yra raudonas vakaras jis kyla
į begalinį amžinybės laiką (p. 83),*

jaučiamo šalia nuspėjamos prasmės: „Bet ten, kur dar geresnis matomumas, / yra raudonas vakaras; jo kūnas...“ ir antrą galimybę: „Bet ten, kur dar geresnis matomumas yra raudonas vakaras, jo kūnas...“ Panašiai galime skaityti: „jis tavo veidą temstantį sulaiko / tenai, kur žvilgsnis įteka į tylą. / Yra raudonas vakaras“ arba: „Jis tavo veidą temstantį sulaiko. / Tenai, kur žvilgsnis įteka į tylą, / yra raudonas vakaras...“ Skaitydami, mes nesirenkam vieną prasmę vieton kitos, bet stengiamės suvokti būtent tą jų sąveiką kaip tikrąją prasmę.

Žiūrint į šį labai ypatingą, tarpinį poetinės kalbos stovį tarp dviejų ne tik galimų, bet ir esančių prasmių, pradedam suvokti galimybę jos slapto ryšio su tuo, ką metaforiškai galėtume pavadinti „beprotyste“. Pats Marčėnas šį santykį, šiek tiek su humoru, ir aprašo eilėraštyje „Kalbantis namas“ (p. 20):

*kai namo sugrįžtu
girdžiu jau iš tolo
kasnakt pirmajam aukšte
girta nuprotėjusi moteriškė
kažką kalba ir kalba ir kalba*

*čia yra per naktį kalbantis namas
kurio paskutiniame aukšte
ligi ryto nemiega poetas*

Toji moteriškė, aišku. Mūza, ir jos „išprotėjęs“ kalbėjimas kyla iš „gelmenų“ (Marčėno mėgiamas žodis) į poeto sąmonę, atimdamas jam miegą – tai anksčiau vadindavo įkvėpimu.

Tam tikra prasme galime sakyti, kad viso šio rinkinio dėmesio centre yra ieškojimas rakto į tą mūzos kalbą – rakto, kuris minčių brūzgynė netikėtai nušvįstų kaip specialus, visą pasaulį staiga iš esmės pakeičiantis praregėjimo momentas; momentas kuriuo būna matuojamas ir visas poezijos laikas. Jo Marčėnas ieško ne tik, net ne tiek sau, kiek savo skaitytojui, nes tai ir yra prisilietimas, nugalintis mūsų visų kosminę vienatvę. Dar tebegulėdamas tame savo „paskutiniame aukšte“, poetas ir bando suformuluoti šią viltį, pats tapdamas savąja mūza:

*čia geriu savo aitrųjį vyną
ir regiū tik lubas virš galvos
o kažkur kažkas randa žodyną
nesuprantamos mano kalbos*

*ir tada pro lakštingalų krūmą
jam nušvinta žvaigždynas – gelmėj
tos sekundės išnyksta atstumai
ir laike ir beribėj erdvėj (p. 80)*

Šiuo atveju labai įdomus yra Marčėno rimavimas. Pirmam posmelyje žodžiai „vyną-žodyną“ susigiminiuoja garsų pasikartojime, kad įtaigotų pačią svaiginančią žodžio versmę žmoguje, o „galvos-kalbos“ jau ir pačiais garsais patvirtina mąstymo procesus, formuojančius sakantį žodį, prasmingą kalbėjimą. Rimai „krūmą – atstumai“ primena aną pradžioj minėtą savo erdvę turintį krūmą, tik dabar jau su tolimesne sugestija, kad toji ypatinga erdvė, poezijos erdvė, tolygi begalybei, kai tuo tarpu rimai „gelmėj – erdvėj“ sutapatina platumos ir gilumos sąvokas – principas, kuriuo remiasi didelė Marčėno įvaizdžių dalis.

Šis specialiai paženklintas ypatingas poezijos tapimo momentas kartojasi ir kartojasi visame rinkiny, tarpais sustodamas prie kurio vieno išskirtinai įtaigaus įvaizdžio, pavyzdžiui, rudens saulės peršviesto krintančio auksinio klevo lapo:

*žiūrėk kaip krenta klevo lapas taip ir tu
krenti bet kol yra akis kur mato
tave kaip lapą krentant šviesoje kartu
jūs krentat į nežinomą visatą (p. 171)*

Rainer Maria Rilke savo laiku tą įvaizdį išplėtė visos visatos mastu, jį apgaubdamas amžinąja Viešpaties paguoda: „Und doch ist Einer, welcher dieses Fallen / Unendlich sanft in seinen Händen hält“ (O vis dėlto yra Vienas, kuris šį kritimą / Be galo švelniai laiko savo rankose).

Saulėje krentantis lapas yra ne tik poezijos momento, bet ir žmogiškos meilės metafora:

*kas pasidėjęs ranką ant širdies
tegali pasakyti kad mylėjo
kaip medžio lapas krentantis išties
pleveno vėjy ir šviesoj virpėjo (p. 186)*

Taigi, tas saulės peršviestas, myriop krintantis klevo lapas rudenį ir yra Marčėnui (p. 197) ta „sekundė tiesos kur regintį verčia apakti“. O šioje tiesoje:

*kai sielą praskrodžia liepsna
tiktai mirksni
kol krentame rodosi
esam prasmingi (p. 216)*

Lygiai kaip Marčėno „tikrasis“ žodis randasi santykyje tarp dviejų prasmų, taip ir poetinės tiesos pajutimo akimirka slepiasi tarpiniuose būties niuansuose, kuriuos galima įvairiais būdais įrašyti į eilėraščių. Kiekvienu atveju, poetiniams įvaizdžiams kuriantis įprastieji daiktų santykiai ir savybės pakeičiami kitais, tuomi išryškinant kokį nors naują būties aspektą. Pačią gi tarpinės pajautos būklę gerai aprašo eilėraštis „Kūryba“ (p. 95):

*kai paskutinė vasaros diena
lyg trumpas nuskaidrėjimas soneto*

*girdžiu kaip plaka valanda
eilutėje kurioj neliks poeto*

*lapijoj šviesiai žaidžiant atspindžiais
kregždė nušvinta tupianti ant laido –
akimirka o vaizdą šį gražiais
paversti žodžiais Viešpats vėlei leido*

*bet dar gražesnis man prisilietimas
prie paslapties kuri iš nieko imas
sudaro ženklus – juos aš teskaitau*

*žinau kūrybą kuri turi prasmę –
kregždė nuskrido ir netruks užgesti
ugnis kuria šįvakar gyvenau*

Prisiliesti prie tos paslapties, „kuri iš nieko imas“, reiškia suteikti gyvenamam momentui, geriau, gyvenamo momento pajautai, tam tikrą kokybę, taip, kad šis momentas nebebūtų neutralus, bet sakantis ir reiškiantis; šitaip kokybiškai paženklintų akimirkos pajautų suma sudaro poezijos įprasmintą būtį. Šis įprasminimo procesas labai dramatiškai prasiskleidžia eilėraštyje „Saulėtekis“:

*Tyli žvaigždžių blėsimo valanda,
prieš aušrą įsitempusi gamta
nutildė žiogus, paukščiai dar nečiulba,
tokia tyla, kad, rodosi, apstulbo
pasaulis visas... Tik staiga girdi –
širdis krūtinėj plaka nerami,
ir traukiasi naktis nuo pirmapradžio garso,
tada geriau ir ausys įsiklauso, –
ir išgirsti, kaip keliasi žolė,
kaip žiedo taurę atveria gėlė,
kaip pirmas paukštis antrina jau širdžiai,
jau visas choras gieda ryto ilgesį,
dvasia prabudus veržiasi iš kūno,
ir vis gilyn, gilyn į žmogų srūva
minčių versmė, jos sąskambiai lėti,
gamtos artumo muzika ūmi
garsyn, garsyn į disonansą skambu, –
ir saulė susprogdina ryto dangų...*

*Tada tiesa, tiek priartėjus, gęsta
į žodžio melą, Viešpaties paspęstą. (p. 68)*

Įspūdinga yra visų pirma Marčėno tyła. Jos priešaušrinis įsigalėjimas gamtoj nereiškia, kad pasaulis, nuo nakties paslapčių nuvargęs, nurimo (kaip kad ir žmogus giliausiai miega prieš aušrą), bet atvirksčiai – kad tyła yra nuojauta ir ženklas ateinančios saulėtekio dramos, kur pasaulis keisis iš tamsos į šviesą, tylos į garsą, ir taip pat iš daiktinės realybės į žodį, greičiau poezijos žodį, savilą realybę, kuri pirminės atžvilgiu turi atrodyti tik kaip melas – bet aukštas melas, Viešpaties spąstai, kuriuose Jis pagauna mūsų širdį. Sutiksim, kad toks skaitymas skamba kiek retoriškai, bet jis iš tikrųjų yra labai tiesmukas ir paprastas šitaip magiškai kartu su rytmečiu pasikeitusioje Marčėno teksto realybėje.

Aplamai, šviesa – ne toji kasdieninė, bet kita, matoma dvasine akimi – Marčėno kūryboj keičia būties kategorijas; jos paveikoj dalykai, egzistavę „normaliai“ savo šviesoje, toj kitoj tampa poetiškais, net fantastiškais, nors nenustodami būti logiškais taip pat ir pirminiam pasaulyje. Tos antrosios šviesos aprašymą rasim eilėraštyje „Neregima šviesa“:

*yra šviesa neregima pasauliuos
ji reiškiasi drauge su regima šviesa
žiūrėdamas į virpančią rudens lapiją
aš pagalvoju apie krentančias mūsų sielas
vandens paviršiumi nubėga atspindys
ir dar vienai be viltiškai ilgai sekundei
jėgas atgauna mirštantis drugys (p. 55)*

Prisimindami jau minėtą krintančio ir saulės peršviesto lapo įvaizdį, šiuo atveju matome ir jo kitą ekvivalentą: tas pats magiškas momentas, pakeičiantis būtį į poeziją, yra ir spalvos bei šviesos kūrinio, drugelio (taigi, mūsų sielos) priešmirtinio momento ekstzė. Šį momentą pripildanti „antroji šviesa“ ne tik nusako poezijos erdvės kokybę, bet ir yra pats Viešpats, kaip ir eilėraštyje „Rožė“:

*ir kai dangus įgauna formas vėjų
kai skleidžias rožė virš ilgos dienos
kai vakaras kaip vynas įsilieja
į vaizdo taurę sklidiną šviesos*

*tada ir Jis yra šis rožių krūmas
šita šviesa ir vėjas ir dangus
ir regintysis buvęs tik žmogus
yra beribės meilės vientisumas (p. 116)*

Žodžiai „beribė meilė“ įtaigoja, kad toji tarpinė būtis yra kokia nors prasme moralinė realybė. Tada kyla klausimas, kodėl tik poetai turi galią ją atskleisti? Atsakymas gal šis: tos moralinės realybės pergyvenimas kaip tikros priklausos nuo jos pajutimo būdo; poetinė

pajauta, dėl poetinės kalbos ypatybių, dėl to, ką galima ta kalba pasiekti, pateikia vieną iš efektingiausių tos realybės pergyvenimų.

Šalia laiko dimensijos, būtį transformuojančios akimirkos, Marčėno tekste rasime ir erdvės dimensiją, kurios funkcija yra ta pati, kaip ir laiko. Tai ir vėl yra specialus pasaulis:

*ir visgi mes esame:
prarastajam laike
gelmenyse bundančios atminties
erdvėje sakralinio ryšio
tarp daiktų
kurie virto į dulkes (p. 12)*

Transformuoti erdvės ar laiko pajautą į poeziją yra vienas uždavinys, bet Marčėnas leidžia sau priartėti ir prie kito: *minties transformacijos* į poeziją. Šis uždavinys daug sunknis, nes gamtą, daiktus ar žmones galima staiga suvokti kokybiškai visai kito jų pergyvenimo šviesoje, ir iš to atsivers potencialiai neribotos jų naujų prasmių galimybės, nes prasmė gi ir glūdi ne daikte, o tame, ką jis mums reiškia. Tuo tarpu mintis pati savyje yra reikšmė ir lieka savimi per visas poetinių priemonių joje iššauktas transformacijas, taigi, mintis netampa *jvaizdžiu*. Užtat reikia tikro, kartais ir didelio, talento, kad sukūrus iš minties poeziją; dažniausiai išeina tik retorika, didaktika, niekam nereikalinga sueiliuota „filosofija“, socialiniai ar politiniai mokslai. Marčėnui jo pastanga nemaža dalim pasiseka. Viena priežastis yra ta, kad jis pačią mintį padarė vieno centrinio simbolio, būtent angelo, dalim:

*Ir tai, ką angelu aš vadinau
tebuvo gūsis stingdantis man kraują
iržodis kur išprievartauja
kiekvieną mano mintį skirtą Tau*

*ir tai ką angelu aš vadinau
tebuvo amžių palikimas
svaiginantis prisilietimas
prie visko ko neišmanau*

*ir tai ką angelu aš vadinau
tebuvo meilė ir gyvybė
Tavoj ugnį daiktų vienybė
kurioj per amžius gyvenau (p. 6)*

Matome: pirmoj eilėj angelas yra tas ypatingas savo paties būties pergyvenimas, apie kurį jau kalbėjome. Antra: to pergyvenimo semantiniame, „magnetiniame“ lauke žodis įgyja galią deformuoti, keisti pačią mintį, savaip tariant, „net jei ir mintis to nenorėtų“ (o mintis, norėdama likti savimi, kad ką nors reikštų, niekada to nenori). Trečia: mintis ir

pergyvenimas susilieję kartu angelą paverčia į visos žmonijos kultūros istorijos simbolį. Šita prasme, rusų poetas Mandelštamas ir pasakė kartą: „poezija yra pasaulinės kultūros ilgesys”. Ketvirta: transformuotas momento pergyvenimas, deformuota mintis ir jų abiejų nušviesta kultūros istorija veda į moralinę dimensiją, tikėjimą, virš bet kokios minties esančią visuotinės momento sąmonės būkle. Matuojant Marčėno pasiekimą, tenka gerbti jo sugebėjimą šitaip suglaustai ir aiškiai, šitaip paprastai, nurodyti į tokius beribius žmogaus vidinio pasaulio plotus.

Toje moralinėje plotmėje Marčėnas irgi bando savo plunksną, deja, nepakankamai dažnai, nes ten jam irgi sekasi. Pažvelkim į vieną tos plotmės eilėraščių, „Judo mirtis“:

*Toros ir Rašto aiškintojai sakė kada
ateis Žadėtojo laikas praregės aklieji
kurtieji išgirs ir prabils nebyliai.
Aš akluosius mačiau kurie
sakėsi regintys darbus Jo. Aš
kurčiuosius mačiau kurie sakėsi
girdintys žodį Jo. Daugiausia
mačiau nebylių. Štai aš
aklas matau ir kurčias girdžiu štai
galų gale aš kalbu tačiau
šalia žudančio skausmo
nėra mano širdy jokios
Karalystės (p. 40)*

Pirmiausia mus apgaubia Judo sielos begalinė tuštuma visoje Senojo Testamento ir Evangelijos žadėtoje ženklų ir stebuklų pilnybėje. Tada suvokiame, kadėl būtent ši dvasios dykuma (kurion gi eidavo pranašai ieškoti Dievo) yra žudantis skausmas: žmogui būti reiškia būti pilnam, sklidinam, Viešpaties gausybės. Tokia pilnuma yra ir poezija, kurią irgi galima aprašyti kaip įvykį dvasioje metaforiškai panašų į stebuklą: aklas mato, kurčias girdi, nebylys prabyla. Tada ir iškyla klausimas: ar nėra Judas savaip irgi simbolis tokio praregėjimo, kuris išduoda Raštą, vienintelę pasaulio, o ir Visatos Poemą? Yra žmonių manančių, kad būti Žodžio kūrėju yra, tam tikra užslėpta metafizine prasme, žmogaus kaltė ir nupuolimas, tolygus ragavimui vaisiaus nuo medžio žinojimo gero ir pikto. Paliksim tai be atsakymo, nes gi poezijoje tik pats klausimas ir yra svarbus.

Apmąstant šią Marčėno knygą, tenka su pasitenkinimu pastebėti, kad turime reikalo su tikru poetu, ir dar daugiau: su apdovanotu, talentingu poetu. Linkime ir tikimės jam sėkmės.

Antanas A. Jonynas

Hipiai, roko muzika, bliuzas, laisvės dvasia, Vilnius, Vakarų kultūra, vynas, meilės kalba, ironiškas šypsnyš – tokie ir panašūs dalykai pirmiausia išky-la galvojant apie **Antaną A. Jonyną** ir jo poeziją. Jonynas gimė 1953 m. Mortos Jonynienės ir poeto Antano Jonyno šeimoje Vilniuje. Miesto aplinka, stipri humanitarinė giminės dvasia, jaunosios kartos polinkis į Vakarų kultūrą ir suformavo svarbiausius šio subtilaus poeto kūrybos pagrindus.

Jonyno brendimo metais Lietuvą jau pasiekdavo nemažai Vakarų literatūros. Poetas pasakoja:

Mūsų visai kartai milžinišką įtaką padarė kaip tik tuo metu pasirodžiusi dar viena knyga – „XX amžiaus Vakarų poetai“. [...] Daug poezijos, gerai išverstos, leido ir rusai, man ypač didelį poveikį turėjo „Literatūros paminklų“ serijoje išleisti prancūzai: Baudelaire'as, Verlaine'as, Rimbaud, Apollinaire'as. Kai ką skaičiau ir vokiškai, nors, tiesa, ką nors modernesnio gauti būdavo labai sunku. Beveik neprieinama. Vis dėlto sugebėdavome kažkaip „prisigraibyti“. Dabar gal net truputį keista, kad kritus informacinei uždangai nepatyrėme didesnio kultūrinio šoko.

Jonyno karta, kuriai priskiriamas Gintaras Patackas, Almis Grybauskas, Vytautas Rubavičius, debiutavo sąstingio metais, kai viešojoje erdvėje dominavo vidutinybės, prisitaikymas, karjerizmas, apsimetinėjimas. Tos kartos poetai kiek skirtingai reagavo į visuomeninę situaciją – Patacko maištas buvo išraiškingesnis, jžūlesnis, Jonynas kūrėsi pirmiausia intymaus pasaulio autonomiją, nors kritikų ir yra priskiriamas prie „tyliųjų sprogdintojų“. Viena svarbiausių etinių vertybių Jonynui buvo nepriklausomas vidinis žmogaus gyvenimas, į kurį nuolat kėsinosi totalitarinė valdžia. Poetas tokią nuostatą suformuluoja eilutėmis: „ir kai triumfuoja beprotybė / aš nemaištauju tik rašau / žmogaus gyvenimas vertybė / vienintelė / aš nieko neprašau“.

Intymaus pasaulio tikrumas ir ironiškas santykis su aplinka – toks lydinys būdingas ir Jonyno poezijai. Jonyno karta jau nedrįsta tiesiogiai kalbėti apie jausmus, imtis tiesioginės jausmų retorikos (tos pačios kartos poetas Rolandas Rastauskas yra sakęs: „Madam / Mano įgimtų ir įgytų / Ydų sąvade / Jūs nerasite / Šito termino // Sentimentality“). Jausmų retorika, sentimentalumas Jonyno poezijoje pasirodo kaip citata, kaip kaukė, kaip stilizacija, o ne tiesioginė raiška: „mes net pasiekę apsvaigimo ribą / nedrįstame tikrų jausmų atskleisti / ir renkamės subtilią nešvankybę“ (eil. „Simetrija“). Eilėraštyje „Mylinčiųjų vynas“ romantinės meilės klišės prasideda nuo pat pavadinimo, nuo klasikinės vyno ir meilės paralelės; toliau paralelizuojami įsimylėjęliai ir paukščiai, naudojami romansų repertuarui priklausantys įvaizdžiai (atodūsiai, ašaros, taurės, bučiniai). Melancholiška eilėraščio nuotaika dera su krintančia jo intonacija.

Dviejų žmonių artumas, nors ir neįmanoma apie jį kalbėti be kaukės, Jonyno poezijoje yra viena svarbiausių temų. Intymaus pasaulio autonomiškumas buvo saugomas

*Tokia naktis, kad nežinai kur dėtis...
Ant stalo vynas, plunksna, cigaretės...
Klausausi – vėjo vargonėliai groja,
Ir taurę paimu, ir plunksna užsimoju,
Paskui rašau, ką Mūza diriguoja:
„tokia naktis, atrodo, kad esi vienas,
Ir negirdė...“ Bet girdisi už sienos,
Kaip rikteli baisiu balsu kaimynas:
Juk šitaip rašė jau a. A. Jonynas!
...Ir krinta plunksna man..ir liejas vynas.*

Juozas Erlickas, „Nenuženok nuo akmenų... Nr.13“

mėnuo, ašaringas ir sykiu saldus poeto „giedojimas“, būtina poeto ir gulbės paralelė). Saldžią, albuminę lyriką savo kūryboje rimtu veidu parodijavo ir Jonyno kurso draugas Juozas Erlickas, o Jonynas tapo jo tekstų personažu. Pats Jonynas yra išleidęs ir satyrinių eilėraščių knygelę *Toks pasaulis: mano pažinčių klubas: eilėraščiai Šiaurės Atėnams ir Visatai* (1995).

Žaidimas kaukėmis šiai kartai buvo ir gyvenimo būdas. Simbolinę reikšmę turėjo hipiška arba dendiška apranga, kontrastavusi su to meto pilkais, standartiniais drabužiais. Vienas įsimintiniausių tų laikų „personažų“ Rimas Burokas su savo bičiuliais Vilniuje žaidavo Paryžių: imituodavo ir aprangą, ir tariamas paryžietiškas manieras, įterpdavo vieną kitą prancūzišką žodį, kreipinį. Kitokios laikysenos kūrimas sutapo su domėjimusi poezija, kurioje buvo galima kurtis alternatyvų pasaulį. Poeto gyvenimo būdo, elegancijos ir Paryžiaus jungtis ironizuojama, bet ir su šypsena priimama Jonyno eilėraštyje „Viena diena Paryžiuje“. Meilės kalba ir gestai įkūnijami Paryžiaus erdvėje, o „aikštė, kurioje dar girdėti išdegęs savižudžio kraujas“, sugrąžina į Kauną (beje, vadintą mažuoju Paryžiumi), kur susidegino Romas Kalanta ir taip pakeitė visos kartos savimonę. Kuriamos alternatyvios tikrovės iliuziškumas Jonyno poezijoje visuomet turi ir tarpus, pro kuriuos matyti autentiškas skausmas arba jausmas. Klasikinio Gėtės (Goethe) eilėraščio „Mignon (Ar tu žinai tą kraštą)“ parafrazė (eil. „Ar tu žinai tą kraštą“): „iliuzinę susikuriam tikrovę // bent laikinai“.

Populiarioji kultūra ne tik parodijuojama – dalis jos tampa svarbiu šios kartos tapatybės komponentu. Džiazas, bliuzas, rokas, bossa nova – tai muzika, su kuria buvo bręsta ir kuri formavo kartos pasaulėvaizdį. Ankstesnės kartos dėmesys šiai muzikai buvo greičiau išimtis. Pavyzdžiui, Judita Vaičiūnaitė džiazu, estrados motyvus naudoja panašiai kaip ir Jonynas. Kai kurie Jonyno eilėraščiai yra parašyti džiazu, bliuzo principu, pvz., „Tuščių namų bliuzas“ sudaro trys trieiliai, kurių antra eilutė pakartoja pirmąją, o trečioji jas patvirtina arba atsako. Bliuzo pakartojimais, krintančiomis intonacijomis kuriama melancholiška nuotaika. Kaip ir bytnikų kartos rašytojai, taip ir Patackas, Jonynas patys buvo įtraukti į populiariosios kultūros terpę (kaip pavyzdį užtenka paminėti garsiąją grupės „Kardiofo-

nuo išorinio pasaulio, tuo metu tapatinto su melu, išdavystėmis, netikrumu. „Aplinkui tvyrojusi melo atmosfera skatino jaunąją kartą ironiškai ir nepatikliai vertinti išorinius dalykus, o didžiausia vertybe tapo vidiniai išgyvenimai: meilė, neviltis, liūdesys etc.“ (Viktorija Šeina).

Tai karta, kuri ne tik perima Vakarų kultūrą, bet ir ironizuoja kultūrinės klišės, žaidžia kultūros ženklais, kiču, popkultūros citatomis, pavyzdžiui, bendrakarčiai Kornelijus Platelis (eil. „Kilimėlis ant sienos“), Jonynas (eil. „Poetas tarp gulbių“) žaidžia sentimentalios poeto, kičinės, saloninės, albuminės poezijos stereotipais (raudonas vynas, liūdesys,

nas“ dainą „Kalėdų eglutė“, kuri iki šiol yra žinomas hitas).

Jonynas – ne filosofuojantis, ne racionalus, o džiazuojantis, dirbantis su eilėraščių intonacijomis, vaizdais, emocijomis poetas. Kritikai sutartinai tvirtina, kad vienas svarbiausių jo eilėraščių bruožų – melodingumas. Anot Vytauto Kubiliaus, poetas „plėtoja eilėraščių kaip muzikinę improvizaciją, grodamas garsų sąskambiais ir melodingais pakartojimais [...], lengvai pereidamas į kintančią džiazą ir bliuzo ritmiką, sukurdamas nepertraukiamo giluminio bangavimo magiką, kuri ištirpdo apriorinių nusistatymų pėdsakus“.

Ateina nuotaika, toks jutimas, kad kažkas bus, lyg ir koks ritmas atsiranda, pagauna tą ritmą, o tada pati kalba kuria...

O apskritai, ko gera, nesu iš tų žmonių, kuriems būdingas mąstymas filosofinėmis kategorijomis, nors filosofuojantys kritikai kartais įžvelgia kitką.

Antanas A. Jonynas

Siūloma literatūra: Antanas A. Jonynas, *Nakties traukinys: eilėraščiai*, Vilnius: Vaga, 1991; Rita Tūtlytė, „Nuo maištingos bohemos iki tylių meditacijų“, in: *Naujausioji lietuvių literatūra (1988–2002)*, sudarė Giedrius Viiliūnas, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 181–185; Rita Tūtlytė, *Išliekanti lyrika: XX amžiaus lietuvių poezijos vidinių struktūrų kaista*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006, p. 181–185; Viktorija Šeina, „A. A. Jonynas ir Vakarų jaunimo subkultūros“, in: *Metai*, 2001, Nr. 7, p. 93–102; Audinga Peluritytė-Tikuišienė, *Senieji mitai, naujieji pasakojimai: apie naujausią lietuvių literatūrą*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006, p. 279–286.

Antanas A. Jonynas

AR TU ŽINAI TĄ KRAŠTĄ

Migdolai žydi žodžiai skrieja šuoliais
į veidrodį atsiminimų kreivą
girta banga sugavus laivą
jį sviedžia tarsi kiaukutą į uolą

migdolai žydi žybsi kelio juosta
po paukščiais lekiančiais į šiaurę
ir peilis vandenų tarpekliuos žiauriai
į akmenis galąsdamasis juosta

migdolai žydi: ir žudydami tuos sargus
kurie dar saugo irstančią tvirtovę
iliuzinę susitveriam tikrovę

bent laikinai: bet kokie neatsargūs
tie žodžiai kurie tikisi neklysti
migdolai žydi: jie pradėjo vysti

ATSISĖSK PO RAUDONU ŠERMUKŠNIO MEDŽIU

Atsisėsk po raudonu šermukšnio medžiu
tamsios uogos kerus išsklaidys o naktis
kris su lapais žemyn o sparnai išlenkti
sušvytės tamsoje kurioje aš budžiu
po raudonu šermukšnio medžiu

atsisėsk po raudonu šermukšnio medžiu
sulisukęs švilpynę iš lazdyno žievės
ir garsai paslaptingi taip tave sužavės
kaip nemokame mes sužavėti žodžiu
po raudonu šermukšnio medžiu

atsisėsk po raudonu šermukšnio medžiu
ir vanduo tyliai šniokš ir žuvis sumirgės
saulė leisis ir tavo šešėlis ilgės
ir ilgėsies kraštų nematytų svečių
po raudonu šermukšnio medžiu

atsisėsk po raudonu šermukšnio medžiu
tamsios uogos kerus išsklaidys iš tylos
atplasnioje strazdai tau vienam pasiguos
aš jų žmogišką balsą girdžiu
po raudonu šermukšnio medžiu

KALĖDŲ EGLUTĖ

Ant kalėdinės eglutės
supas raibosios gegutės
nežinia ką jos kukuoja
nežinia ką iškukuos
šakomis keliauja voras
nuo žvakučių vaškas laša
tyška vaškas ant stalielio
su vokais neatplėštais

pakabinkit pakabinkit
ant kalėdinės eglutės
stebuklingą vėrinėlį
Arčibaldo vaizdinių
kaip per ledą lekia pelės
kaip klastingai žybsi akys
o už lango mėnuo dega
rūksta kraterių anga

į mane pro lango plyšį
žvelgia dulkinas praeivis
ir per telefono kriauklę
gaudžiant jūrą išgirstu
pasigirsta moters juokas
bet staiga garsai nutyla
ir iš radijo antenos
kalas pamažu kulka

pakabinkit ant eglutės
neramos tylos girliandą
sprangią naikintuvų tylą
užrakintą po žeme
štai nuo antkapių pakyla
tarsi sielos baltos varnos
kyla rankos atsigniaučę
jau apaugusios žieve

ant tų rankų krenta sniegas
pelenų šviesumo sniegas
šaltas sniegas kuris byra
iš akiduobių tuščių
pakabinkit pakabinkit
ant kalėdinės eglutės
baltą baltą nosinaitę
nusišluostyti akims

MYLINČIŪJŲ VYNAS

Ta pieva už kalvos nepasibaigia
linai nugrimzta į upokšnio slėnį
kur du užsnūdę krūmuos paukščiai
laimingom savo plunksnom susiliečia

jie kaip ir mes kaip du balti šešėliai
kurie lėtai per aukštą žolę plaukia
jie kaip ir mes pro vienas kitą pažiūrėję
išgirsta lyg atodūsį lyg balsą

mes geriam tyrą savo verksmo vyną
ir du žiedai ištirpsta mūsų taurėj
ir žiedlapiais sujungia mūsų lūpas

nebeišvengiamas kaip upės krantas
nėra dar mūsų mes dar nesam gimę
tačiau kažkur jau krentam

POETAS TARP GULBIŲ

Stebuklingi reklamų vitražai
atsispindi drėgnam grindiny

už raudonom užuolaidom uždengto lango
jaukiame kambary
poetas tarp gulbių

šilku išsiuvinėtos gulbės
plėšriomis akytėmis varsto poetą
juoduose tinkluose
spurda gulbių kojytės
dega vynas raudonas taurėj
spindi žėri sietynų šviesa

saldžiai gieda poetas
kad jo dalia nesaldi
ir gulbių baltieji sparnai
gula jam ant pečių

ir kai liūdnas poetas išeina
jį apšviečia jau blėstantis mėnuo
o sena susiraukusi kambario senė
iš fontano kambario viduryje
renka žvilgančias monetas
paliktas vargšo poeto

gulbės grįžta ant savų kilimėlių

SIMETRIJA

skiriu t d

Balti krūmokšniai ir raudoni medžiai
geismų viršūnė ir atsižadėjimų slėnys
į šį vienodą amžiną peizažą
įrašomas ir tavo veido piešinys
ir tu eini per mirgantį bulvarą
dryžuotu margaspalviu megztiniu
kažin ko genamas kažkur išvaromas
paliekamas net priemiestinių traukinių

rūkai stovėdamas prie dansingo aikštelės
tabakas drėgnas o širdy sausra
kažkur virš mūsų badas maras karas
ir nebeaišku kas prieš ką o kas už ką
ir išvysti liepsnojančią šokėją
paplūdimiuos sunarpliotuos vielom
kur skausmas tarsi vienišas žokėjas
dar pro tave turėtų prašuoliuot

ir kai kiekvieną sielą dengia skraistė
mes net pasiekę apsvaigimo ribą
nedrįstame tikrų jausmų atskleisti
ir renkamės subtilią nešvankybę

TUŠČIŲ NAMŲ BLIUZAS

Aš išėjau iš namų ir mano namai tušti
aš išėjau iš namų ir mano namai tušti
o taip, mano namai kitame pasaulio krašte

ten tarp lango stiklų ant vatos
miega stiklo žaislai
ten tarp lango stiklų ant vatos
miega stiklo žaislai
o ne, mano namai jau nebegali manęs įsileist

mano akys klajoja po priemiesčių pilkas gatves
mano akys klajoja po priemiesčių pilkas gatves
o taip, tušti mano namai
laukia sugrįžtant tavęs

VIENA DIENA PARYŽIUJE

Eifelio bokšte veriantis tavo žvilgsni

fontanas ištryškęs, žodžių skaidrus mirgėjimas
 saulėj, balandžio šešėlis ant griežto cemento,
 kraujas kuris smilkinius skaudžiai tvinksi
 krūtinėj belaikė diena skurdus traukinys kuris
 visada reiškia mums išvažiavimą
 nukryžiuota vitražų šviesa visose notr-damose
 viskas ateina vėliau besišypsanti mano širdie
 kiekvienam savo paryžius
 nesakyk kad tau nebūna baisu kada tu esi bet kam
 pasiryžus
 ten gyvenimo aktoriai žaidžiantys savo likimą
 bet ar tu matei kada nors kaip suvirpa
 konjako taurelė rankoje
 nes patyrę kažką kažko ir netenkame

ar regėjau aš tavo akim šitą dieną
 šiam mieste niekad nelyja čia baltos nuotakos
 skraido virš aikščių aplenkdamas eifelio aštrią
 anteną
 viskas bus dar gerai nors taip lengva manyti kad
 į pražūtį savo artėjame
 bet ofelija šypsos su puokšte gėlių žengdama
 į išprotėjimą

aš numirsiu paryžiuoj ketvirtadienį lyjant
 beprotiškam lietui
 kas galėtų gražesnę mirtį pasiūlyt poetui
 dar tik skleidžias kaštonai bet tavo juokas
 brangioji skaidrus tarsi ašara
 kaip viena belaikė diena neaprašoma

štai jinai ta aikštė kurioje dar girdėti išdegęs
 savižudžio kraujas
 štai tie žmonės skubantys į kavines į namus ir
 į krautuves
 aš tik myliu tave visa kita sėna kaip leta
 nuplukdo
 visa kita nusėda kaip dumblas ant dugno

Donaldas Kajokas

Donaldas Kajokas (g. 1953 Prienuose) į poeziją atėjo baigęs studijas Lietuvos valstybiniame kūno kultūros institute. Nemažai to meto rašytojų yra iš kitų sričių, ne iš filologijos (Ričardas Gavelis, Gintaras Patackas, Kornelijus Platelis). Kajokas savo intelektualiniuose ieškojimuose taip pat nevaikščiojo tiesiais keliais. Nusivylęs materialistiniu požiūriu į pasaulį, susidomėjo Rytų kultūra, filosofija. Iš pradžių teoriškai, o vėliau ir praktiškai – iki šiol užsiima meditacijomis.

1980 m. išleidęs eilėraščių rinkinį *Žeme kaip viršūnėmis* Kajokas debiutavo su ta karta, kuri dėmesį iš lietuviškos kultūros perkėlė į Vakarų ir Rytų kultūras. Poeto kultūriniai interesai pasirodo jo eseistikoje (yra išleidęs esė knygas *Komentarai*, 1990, *Dykinėjimai*, 1999, *Lietaus migla Lu kalne*, 2002), mąstymo pakeleivių randama tarp Antikos, Vakarų, Tolimųjų Rytų filosofų, rašytojų, rusų literatūros klasikų, didelis dė-

mesys tenka šventraščiams (Biblijai, Bhagavatgytai, Rigvedai), mitams.

Kartais juokais vadinamas senu kinų poetu, Kajokas pirmiausia ir siejamas su Tolimųjų Rytų poezija ir kultūra. Šis stereotipas turi dalį tiesos, tačiau ir savaip susiaurina Kajoko poezijos supratimą. Kajoko poezija nebejotinai yra perėmusi neoromantikų melodingumą, vaizdo skaidrumą, įsirašo į šiuolaikinės kasdienybės, daikto estetikos kontekstus. Į lietuvių poeziją Kajoko eilėraščiai atnešė rytietiškos egzotikos, eilėraščio lengvumą, mantrišką jo skambėjimą, išmintingą šypsniį. Tačiau nesvetima ir krikščioniškoji kultūra, eilėraščiuose nemažai bibliinių situacijų, Kristaus ir šventųjų vaizdinių. Iš Rytų išmokęs tolerancijos, galiausiai poetas galėjo apibendrinti: „Religijos jei ir ginčijasi, tai tik dėl vaizdinių, visų esmė kone identiška. Identiška, jei sugebi pernelyg nesureikšminti į šalį krepiančių smulkmenų.“

Rytietiški Kajoko eilėraščiai yra nemažai perėmę iš japonų haiku, nors tikrų haiku, atitinkančių formalius kriterijus, jo poezijoje beveik nėra. Čia svarbiausia – konkretus vaizdas, nuotaikos fiksavimas, staigus minties posūkis, nusistebėjimas. Anot Ritos Tūtlytės, „grakštus ir taupus vaizdas, visada labai konkretus tarsi koks piešinio brūknelis, nėra vienareikšmiškas, nesuvedamas į teiginį. Itin preciziška eilėraščio kompozicija“. Poetas yra kūręs ir kitų žanrų eilėraščius – sonetus, rubajatus, alegorinius, parabolinius pasakojimus („Baladė apie erškėčio šakelę“), poemas, rašęs ir verlibru.

Kajoko eilėraštis palieka švarumo, skaidrumo įspūdį. Atrodo, kad pro žodžius, pro jais kuriamus vaizdus prasiskverbta šviesa, kurios šaltinis yra už šio pasaulio. „Už regimybės ribų visuomet skleidžiasi kažkas nematoma, nenusakoma, – apie zen estetiką rašo profesorius Antanas Andrijauskas. – Būdama neišsemiamumo simbolis, [tuštuma] įkūnija neišsakomumo, beformio, negirdimo, Absoliutaus prado esmę.“ Kalbėti apie Kajoko poeziją reiškia kalbėti ir apie santykį su pasauliu, ir apie gyvenimiškas praktikas. Menas čia tampa

savotiška meditacija, aukštųjų būties vibracijų gaudymu. Pasak paties poeto, ir savo sielos gelbėjimu.

Ne veltui eilėraščių rinktinę Kajokas pavadino *Meditacijomis* (1997). Ilgam poetiniam keliui apibendrinti pasitelkta sąvoka, apibūdinanti įvairių religijų dvasines praktikas, kontempliavimą, susikaupimą. Ramybe, harmonija, vidine pusiausvyra spinduliuoja ir Kajoko eilėraščiai, kuriuose kalbantis, jaučiantis, matantis žmogus gyvena kontempliatyvų gyvenimą – išoriškai pasyvų, o vidujai intensyvų, mąslų. Tai išminčius, ramiai stebintis pasaulį ir nesisten-giantis jo keisti (eilėraštis „Vien gėlės yra išmin-tingos“: „vakare / netgi keisdamos spalvą / jos visai nesistengia / pakeisti pasaulio“). Stebėjimas, santykis su pasauliu ir yra svarbiausia šioje poezijoje, judėjimas meditatyvaus mąstymo, asociacijų, kalbos (a)logikos keliu. Pavyzdžiui, eilėraštyje „kai ramu kai nesinori nieko“ svarbesnis įvardis yra ne „aš“, o „niekas“, svarbi būseną, kada svyruojama tarp visko ir nieko, pilnos tuštumos potyris.

Rytų kultūros patirtis užkoduoja paradoksalų santykį su kalba. Svarbiausia daosizmo knyga pradedama taip: „*Dao, išsakytas žodžiais, nebūtų Dao.*“ Poezijai, t. y. kalbos, žodžio menui, tai reiškia didžiulį iššūkį. Poetas tarsi siekia parašyti eilėrašty, kur svarbiausia ne kalba, o tyla. Panašiai kaip senovės kinų peizažinėje tapyboje, kur svarbiausia yra tuščias paveikslas plotelis. Eilėraščio kalba paradoksaliai veda į tylą, žodžiai tik nurodo į tai, kuo patys nėra.

Kajoko poetinė kalba paradoksali, svyruojanti tarp dviejų iš pažiūros priešingų polių. Iš vienos pusės, Kajoko eilėraščiui svarbus skambėjimas, muzikalumas, kai kada jo eilėraščiai vadinami mantriškais. Pasaulio vaizdas susidėlioja pagal kalbos logiką, garsų skambesį. Stiprus estetinis pasaulio suvokimas, pasitikėjimas grožiu, taip pat ir kalbos grožiu, švarumu. Tačiau iš kitos pusės (panašiai kaip ir Nijolės Miliauskaitės poezijoje), tarsi bandoma sukurti daiktišką, kasdienišką vaizdą iš smulkmenų, konkretybių, siekiama realistiško eilėraščio vaizdo piešinio. Žliugsintis purvas ir rasos lašo perlas yra ne prieš-prieša, o vieninga ir harmoninga visuma (eil. „Vienas žmogus pasakė“). Daiktiškumo pojūtis toks įtaigus, kad kai kada Kajokas vadinamas daiktiškumo estetikos atstovu.

Po 1997 m. surengtos Algimanto Švėgždos parodos Kajokas rašė: „Kadaise norėjau parašyti eilėrašty apie vyriškį, stovintį ant suplūkto nuožulnaus takiuko, kertančio rudėn-nejantį šermukšnyną. Ir staiga pro pat kojas be jokio garso prarieda ryškiai raudona uoga. Ir viskas. Ničnieko daugiau. Vėl ramybė, statika, rudens askezė. Beje, gal tai būtų buvęs eilėraštis ne apie žmogų, o apie uogą? Bala žino. Juoba kad ją – tokią saikingai ryškią – jau nupiešė Švėgžda: pažvelgi į ją – ir neturi ko klausti.“

Vėl už atsakymo. Pilnatvės, ramybės būseną, kai neturi ko klausti.

„Kaip kruopščiai viskas nupiešta! Kas tai – realizmas, hiperrealizmas, magiškas realizmas, minirealizmas, postrealizmas? Vargu. Jei reikėtų apibrėžti, pirmenybę teikčiau

...moralės ir meditacijos principus, kurie labai svarbūs D. Kajokui, galime vadinti jo „rytietiškumu“. Žmogaus asmenybė, jo ego yra iliuzija, vienintelis tikras tikslas – išsivaduoti iš to atgimimų rato ir pasiekti nirvaną. To, matyt, ir siekia poetas, stengdamasis kalbėti aiškiai ir paprastai, siekdamas būti laisvas nuo aistrų, nuolat atsiremdamas į tylos, kelio, kelionės motyvus.

Sigitas Parulskis

meditacinio realizmo terminui. Ar ne todėl kiekvienas daiktas toks tikras, tiesiog nerealiai realus, kad vilki dvasia?“ Eilėraštis „mano sapno sode tyliai lyja“ galėtų būti toks pat „nerealiai realus“. Išvardijami daiktai, dalykai, žmonės (savamokslis gruzinų dailininkas Nikas Pirosmanis, savo paveiksluos matęs viską „vaiko žvilgsniu“), į viską žvelgiama vienodai, niekas neiškeliama, nesureikšminama. Garsiniai sąskambiai tokį išvardijimą leidžia suvokti beveik kaip natūralų ir tikslų – daiktai dėl panašiai skambančių pavadinimų atrodo esantys kaip tik savo vietose, tiksliai atrinkti, sudarantys neišardomą visumą.

Po rinktinės *Meditacijos* pasirodžiusiuose naujuose rinkiniuose *Mirti reikia rudenį* (2000), *Karvedys pavargo nugalėti* (2005) ir *Kurčiam asiliukui* (2011) Kajokas linksta į rūpesnį, neva nemokšiškesnį (eil. „kirvio darbas“), nenudailintą, nepoetinį kalbėjimą. Rاندame mažiau rytietiškų stilizacijų, daugiau „dienoraštiškų“ įžvalgų, eseistinės stilstikos. Išsigrynina principas, kurį galima apibūdinti eilute: „tiesiog ramiai su meile užrašyt“. Į eilėraščių įsileidžiamos frazės, patyrimai tarsi specialiai neperdirbami, o pateikiami be didelio lanksto, tiesiai (eil. „Augustinas, Anzelmas, Tomas Akviniētis, Descartes’as, Kantas etc.“). Abstrakcija dažnai prasidedantis eilėraštis pabaigoje atsiremia į paprastus, konkrečius dalykus. Eilėraštis „Velykos“, panašiai kaip Gintaro Grajausko „Neeilėraštis“, paremtas užrašymu, dokumentiškimu (netaisyklingas vaikų raštas).

Vėlyvesnėje poezijoje Kajoko požiūris į kalbą rodo tam tikrą susitaikymą: „kadgi ištrėmė mane rudenio į šią lietuvių kalbą / tebūnie“ (*Mirti reikia rudenį*). Negalima būti kitur, tik tokiaime laikiname „kalėjime“ – gimtojoje kalboje. Iš susitaikymo kyla kalbinio laisvumo pojūtis, atsiranda kajokiškų leksinių naujadarų, paradoksaliai sutelkiančių priešingas, neapibrėžiamas reikšmes: pasineklausinėjama, partolsta, „padru, geliuok“.

Kajoko poezijoje nėra priešpriešų tarp grožio ir negrožio, kasdienybės ir stebuklo, dieviškumo ir žmogiškumo. Paprastuose dalykuose poetas sugeba įžvelgti tai, kas nepaprasta, stebuklinga, tačiau ne mažiau tikra ir iškalbinga.

Siūloma literatūra: Donaldas Kajokas, *Meditacijos: rinktinė*, Vilnius: Vaga, 1997; Viktorija Daujotytė, *Esė apie poeziją ir esimą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001, p. 105–128; Audinga Peluritytė, *Senieji mitai, naujieji pasakojimai*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006, p. 79–115, 213–222, 287–297.

Donaldas Kajokas

Artėjame, ir vandeniu skaidriu
be garso slysta lengvos mūsų valtys,
ir tik žuvėdros vėjuose suveltos
mus pasitinka mėlynu būriu;
Ir jų klyksmas skamba ausyse,
ir jau jaučiu vėjuotą tavo ranką,
tačiau dvi tuščios valtys prasilenkia,
nes mes tik atsispindime jose.

BALADĖ APIE ERŠKĖČIO ŠAKELĘ

Gyveno kartą senelis
išminčius didelis buvo
galim sakyti atsiskyrėlis
visai arti šventumo

daug metų vienas praleido
trobelėje vidury miško
mito žiogais ir uogom
miegojo ant eglėšakių

kartą ankstyvą žiemą
jisai su aušra pakirdo
ir pro duris jau ėjo
atlikti savo reikalo

bet vos tik jas pravėrė
tarpduryje sustingo:
baso žmogaus pėdos
driekės sniegu link durų

kas čia galėtų būti
pamanė šventas senelis
naktį lyg negirdėjau
kad kas vidun prašytųs

o pėdos ėjo iš miško
ir baigėsi ties durimis
tad grįžo senelis į trobą
gerai ją apžiūrėjo

tik niekur žmogaus nerado
nei gyvo nei numirusio
erškėčio šakelė palovėj
o šiaip – tuštutėlė trobelė

bet pėdos vedė link durų
atgal į tankmę negrįžo
lygu aplink trobelę
švarus baltutėlis kilimas

ir ėmė galvoti senelis
galvojo ilgai ir kantriai
ir taip visą dieną galvojo
o vakarop išsigando

ateiti kažkas atėjo
išeit lyg ir nieks neišėjo
tad kur kas galėjo dingti
ką reiškia erškėčio šakelė

galvojant atėjo pavasaris
nutirpo sniegai išgaravo
su jais ir basojo pėdos
lengviau atsiduso senelis

tačiau jis nuo tol neišmano
katrą gi save mylėti –
ar tą kurs pėdas pamatė
ar tą kurs nematė įėjusio

prarado senelis ramybę
prarado beveik ir šventumą
dienąnakt su kažkuo kalbasi
net ir vienas būdamas

o jei reikalas prispiria
trumpam išeit iš trobelės
net per karščius didžiausius
neina į lauką basas

tik vieną metų naktį
kai iškrenta pirmosios snaigės
senelis išslenka basas
ant sniego ir eina atbulas

paskui grįžta kaip vaikas
į tas pačias pėdas taikydamas
ir užmiega ramus palovėj
su erškėčio šakele rankoje

o rytą kaip ir tajį kartą
eglišakių lovoj nubunda
ir pasiražęs eina
atlikti savo reikalo

bet vos tik duris praveria
tuoj tarpdury sustingsta –
baso žmogaus pėdos
driekias sniegu link durų

ir grįžta senelis nuo slenksčio
parpuola palovėn ir ieško
ir ieško ir verkia o varge
nebėr erškėčio šakelės

kai ramu kai nesinori nieko
kai jau viską regis ir turi
leidžias lengvas ilgesys gal sniegas
sidabriniam gruodžio pajūry
tau į delnus –
štai ir jį turi
o ramu lyg neturėtum nieko

mano sapno sode tyliai lyja
asiliukas slyva pirosmanis
vaiko žvilgsnis ir lauko lelijos
štai ir visas gyvenimo menas

VALTIS TARP MEDŽIŲ BALŲ

mano valtis prikritis žiedų
tyliai plaukia į deltą išplitusią
plaukia valtis tarp medžių baltų
jau toli nuo kitų atsilikusi

jie tolyn ir tolyn nuo manęs
vis tyliau krykščia iriasi barasi
vis tyliau bedainuoja dainas
kaip vergai kad dainavo galerosė

ir nutyla visai – tarp žiedų
plaukia valtis į deltą išplitusią
tyliai plaukia toli nuo kitų
taip toli kad net neatsilikusi

VIRŠ KOPŲ RAMUS TEKA MĖNUO

virš kopų
ramus
teka mėnuo
taip
tuščia
many
daug vietos
šiam
vaizdui

VELYKOS

Trijų saujų smėlio kauburėlis; kryžiukas,
padirbtas iš negrabiai perlaužtos karklo
vytelės; sąsiuvinio lapo skiautė, pridengta
apibraižytu permatomos plastmasės gabalėliu,
žodžiai (raudonu tušu):

„Če palaidotas vabaliukas
Jyy palaidojo Kotrina Saulius Jieva“

Patys, aišku, ir nugalabino.

PROVINCIJOS VAIZDELIAI: W BLEIKAS

1.

w bleikas tikino kad žemė yra plokščia

2.

suvaikėjęs mano senelis pasakojo kad jis
iš mūšio lauko išnešė sužeistą leniną
pasigyriau apie tai istorijos mokytojai o
ji liepė sėstis ir nieko nepasakė tartum
nė neišgirdo dabar ją suprantu o gyvenimas
ką – kur padeda tave ten ir sėdi, steni

3.

pradėjau poezijoje neišsitekt (neva neišsitekt)
tad ji užsigavo ir temstant atsuko nugarą zenas
nepasitiki kalba lygiai kaip kabalistai ja
pasitiki atseit ji ir pasaulis sutverti pagal
vieną principą o dts sako kad kalba pats
nepatikimiausias daiktas kurį kada nors
sugalvojo žmogaus protas bala žino bet visiškoje
tamsoje geriausias vedlys vis tiek yra akklasis

4.

kadgi ištrėmė mane rudeniop į šią lietuvių kalbą
tebūnie: giliai giliai už širdies centro maža
kibirkštelė plieskelė žydra vibruojanti gelmė
žmogiškosios Dievo formos užuomazga adventus
kai keisti daiktai nutinka laiko sekai – prienų
turgely atsikandi obuolio ir svarstai kąsti ar ne
nes obuolys dar sveikas o jurginas išriečia sprandą
ir žvengia

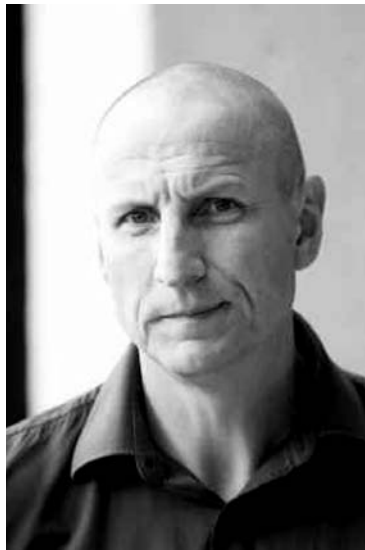
5.

sapnas: liesas mano senelis rusų kariuomenėje
basa koja bando atiduoti pagarbą stenėdamas
stengiasi prinešti ją prie smilkinio pradėdu
juoktis nuo savo juoko nubundu kas tau ko
verki klausia žmona sakau aš juokiuos

6.

taigi w bleikas teigė kad žemė plokščia galvoju
jis svarstė šitaip: mums tik atrodo kad žemė
plokščia kaip ir mūsų kerėpliškam protui
tiktai atrodo kad ji apvali abi išvados
vienodai klaidingos tad geriau tikėti naivia
regimybe negu sudėtingu melu arba naiviu melu
negu sudėtinga regimybe w bleikas buvo kietas

Sigitas Parulskis

Sigitas Parulskis (g. 1965 Obeliuose, Rokiškio r.) – poetas, dramaturgas, eseistas, prozininkas, vertėjas, literatūros kritikas. Debiutavo eilėraščių rinkiniu *Iš ilgesio visa tai* (1990), antrasis rinkinys *Mirusiųjų* (1994) pelnė prestižinę Jotvingių premiją. Savotiškas jo pratėsimas buvo *Mortui sepulti sunt* (1998), o po ilgos pertraukos pasirodęs rinkinys *Pagyvenusio vyro pagundos* (2009), keitęs poetinio kalbėjimo kodus, buvo sutiktas gana prieštaringai. Pirmoji pastatyta pjesė *Iš gyvenimo vėlių* (1995) buvo paremta Basanavičiaus surinktomis lietuvių liaudies pasakomis (kuriomis taip žavėjosi ir kitas literatūros maištininkas – Kazys Boruta).

Populiarumą Parulskis pelnė kaip romanų autorius, eseistas, interneto puslapių skiltininkas (romanai *Trys sekundės dangaus*, 2002, *Doriforė*, 2004, *Murmanti siena*, 2008, *Vėjas mano akys*, 2010; esė rinkiniai *Nuogį drabužiai*, 2002, *Miegas ir kitos moterys*, 2005, *Sraigė su beisbolo lazda*, 2006, *Prieš mirtį norisi švelnaus*, 2011).

Literatūros pasaulyje susiformavo sarkastiško, ironiško, kandaus rašytojo ir žodžio įvatą nevyniojančio kritiko Sigito Parulskio, lietuvių literatūros *l'enfant terrible*, įvaizdis. Poetas Liudvikas Jakimavičius pasakoja, kaip po literatūros vakaro „viena literatūros mokytoja, teikdama man puokštę chrizantemų, pasakė: „Kaip gerai, kad jūs nerašot kaip Parulskis“. Paklausiau, kuo gi tas Sigitas nusidėjo, o toji argumentavo, kad Parulskis mūsų literatūroje yra visų šlykštynių simbolis, kad jo poezija galima gąsdinti vidurinių klasių mokinčius, kurie sutemus bijodami Parulskio neina mišku namo“. Pagrindas susikurti tokiam įvaizdžiui yra Parulskio estetika, kurią galima lyginti su bjaurumo arba negatyvumo estetika, jo dėmesys kasdienybei, kūniškumui, vulgarumui ir obsceniškumui. Nors tokia estetika turi senas tradicijas liaudies kultūroje, karnavaluose, įvairias formas įgauna burleskose, švankose, anekdotuose, satyrose bei karikatūrose, gali būti natūralizmo dalis, dažnai, ypač mokykloje, literatūra dar pristatoma kaip gražių žodžių, malonių vaizdų ir teigiamų personažų paveikslų šaltinis. Ar Parulskio bandymas ardyti ir rodyti kitokią, ne tokią gražią gyvenimo pusę tėra paaugliškas noras daryti viską atvirkščiai, ar gali turėti ir kitų paaiškinimų? Ar šis šokiravimas ir tabu laužymas savitiksliis?

Parulskis, įstojęs į Vilniaus universitetą studijuoti lietuvių filologijos, po pirmo kurso buvo paimtas atlikti karinės tarnybos į sovietų armiją, tarnavo desantininku Rytų Vokietijoje. Turbūt tai viena svarbiausių biografinių patirčių, įvairiomis formomis pasirodančių eilėraščiuose, eseistikoje, prozoje. Sovietinėje armijoje patirtas pažeminimas, nežmoniški santykiai tarp kareivių neleido lengvai tikėti humanistiniais, religiniais ar kitokiais idealais – joje iš žmogaus likdavo kraujuojanti mėsa. Žmogaus galios, gyvuliški instinktai nebegalėjo būti suvokti kaip lengvai sukultūrinami. Parulskis vienoje ankstyvųjų esė apie šią patirtį rašo: „Čia egzistuoja pažeminimo menas, menas mušti, menas užmušti,

sunaikinti. Dvidešimto amžiaus devinto dešimtmečio vidury, kai visos žvaigždės jau nučiuopinėtos, kai transplantuojami vidaus organai, širdys, kai visa Azija jau pavažinėta po kosmoso begalybes, čia, TSRS armijoje, dedasi tokie dalykai, kurių viduramžiai pasidrovėtų“.

Parulskio kūryboje pasirodo „civilizacijos pasiekimų“ atžvilgiu skeptiškai nusiteikęs žmogus, įtariai žiūrintis į viską, kas galėtų būti pavadinta humanizmu, kultūra. Žmogus čia visų pirma yra kūnas, mėsa, kelių chromosomų kombinacija, gyvenanti iliuzijų, religijos, kultūros nuolaužose (eil. „Pelytės atminimui“). Šią savijautą Parulskis yra pavadinęs posthumanizmu ir įžvelgęs ją Ričardo Gavelio, Jurgos Ivanauskaitės, Jurgio Kunčino kūrinuose. Savo prisiminimais apie armiją Parulskis patvirtina ir tremtinių atsiminimuose fiksuojamą patirtį – civilizacijos, kultūros luobas labai greitai nukrinta ir žmogus atsiduria grynai biologiniame, fiziologiniame lygmenyje: „Ir staiga pasirodo, kad žmogus yra nulis. Visos knygos, homerai, istorijos ničnieko nereiškia, tiesiog neįeina į tą vertybių sistemą. Svarbu tik košė, duona, sviestas, miegas“.

Taigi nebėra savaime suprantamų, iš anksto priimtinių visuotinių vertybių patirties. Žmogus lieka nuogas prieš žiaurią tikrovę ir turi pats susikurti gyvenimo motyvaciją, nes, anot cituojamo Sigito Gedos, „kažkas yra pasaulį be manęs“. Nors Parulskio eilėraštis, kaip teigė Vytautas Kubilius, „tebekrauna sau lizdą iš agrarinės kultūros šakelių (užmaišyta duona, kiaulės skerdimas, juodas dirvonas, aitrus arklio kvapas), tačiau kur kas stipriau išgyvenama situacija, kai nebegalioja buvusios visuomeninės sutartys, tradicijos, gyvenimo formos nebėra organiškai perimamos. Parulskis savo eilėraščiais tarsi aukoja paskutinį ritualą kaimo darbams ir gyvenimo formoms (plg. su Romualdo Granausko *Jaučio aukojimu*), visa tai susigrąžinti nėra nei vilties, nei prasmės. Visuomeniniame ir literatūriniame gyvenime trūkinėja dialogas, stringa komunikacija: „Vien draiskalai, gabalai, citatos, niekas nebelimpa į vienį. [...] Nėra dialogo tarp vadinamųjų kartų: to, ką rašo jaunimas, vyresnieji nebesupranta, o ką šneka pastarieji, jaunimas nebegirdi. Tarsi galutinai būtų nutrūkę kažin kokie bendruomeniniai ryšiai tarp žmonių, tarp rašytojų, kurie, irgi žmonės“.

Trūkinėjančių ryšių jausmas, nepasitikėjimais išankstiniais, kitų priimtais atsakymais (o sykiu jų ilgesys) galėtų paaiškinti ir komplikuoatą santykį su grožiu bei kitomis dviem klasikinėmis vertybėmis – tiesa ir gėriu. Grožis tegali būti gražus paviršius, o po juo – purvina, nepatogi tiesa. Tiesą (teisingumą) keičia tikrumas, dvasingumą – kūniškumas, tačiau jų nepaneigia. Parulskiui kūniškumo perdozavimas bičiulio tapytojo Šarūno Saukos paveiksluose perša „mintį, jog yra kitas poliūs, priešinga kūniškumui substancija“; panašiai galima galvoti ir apie paties poeto eilėraščius, kai kada pasižyminčius „švytinčiu materialumu“. Todėl derėtų kalbėti ne tik apie bjaurumo estetiką, bet apie grožio ir bjaurasties įtampas, nevienareikšmius santykius. Pasiremiant proziškos, šiuurščios poezijos tradicija (lietuvių literatūroje dažniausiai vedamos iš Kristijono Donelaičio), varijuojama įvaizdžiais, priešinančiais poezijos „gražų žodį“ ir tikrovę, kuri negailėstingai viską apverčia, sugriauna iliuzijas ir žmogus atsiduria prieš abejingą gamtą ir mirties faktą.

Tikra abejonė, nuoširdus (žinoma, nuoširdumas visų pirma turi būti sukurtas) neigimas, cinizmas (nors man labiau patiktų kinizmo sąvoka) yra kur kas geriau nei mechaniškas vertybių teigimas.

Sigitas Parulskis

*Literatūroj vienintelis dalykas
liko – autentiškas žmogaus grožis,
skausmas, ilgesys, visos senos kaip
pasaulis vertybės, kurios talento dėka
turi, privalo (nes negali būti kitaip)
susirasti ir adekvačias formas.*

Sigitas Parulskis

Parulskio kūryboje nesimėgaujama tokiu vertybių sutrikimu, atvirščiai – juntamas skausmas, šaukiama iš siaubo ir tas ekspresyvus šauksmas atrodo tikras, autentiškas. Viena didžiausių Parulskio kūrybos vertybių – autentiškumo liudijimas. Tikra šiuo atveju tai, kas nupurto, sukrečia. Neretai Parulskio eilėraščiai padvelkia šalčio, tuštumos, kartais beprasmybės išgyvenimu ir tuo pat metu paradoksaliai įgyja vertę. Kova su stereotipais, banalybėmis, klišėmis, įprastomis mąstymo formomis, kolektyvinėmis santykio su pasauliu, Dievu, kultūra formomis akivaizdi ir pasaulėvokos, ir stilistiniame lygmenyje. Mindaugas Kvietkauskas Parulskio tekstuose įžvelgia didelę įtampą nerašyti „literatūriškai“, „neįsileisti kokių nors aptakių, kolektyvinės stilistikos siūlomų išeičių“ – tai yra apibūdinęs kaip romantinę įtampą. Maištingumu, autentiškumo siekimu, bjaurumo estetikos nonkonformizmu Parulskio tekstai, be abejo, turi romantinės dvasios. Parulskis sukuria savotišką „neornamentuotos kalbos“ variantą, išreiškiantį nuolatinį vienatvės, baimės ir savo vietos neturėjimą, pasmerktumą benamystei, kuris išgyvenamas panašiai kaip ir egzodo poezijoje. Pasak Brigitos Speičytės, „Parulskis pasirodo kaip vėlyvas nužemintųjų generacijos palikuonis, turįs atlikti būtinąjį charakterį sovietmečiu lietuvių poezijoje užsikonservavusiai tradicinei tautinei kultūrai“.

Mirties apmąstymai – Parulskio kūrybos teminis centras. Mirtis nuplėšia kaukes, mirtis yra vienintelė nekintanti vertybė, mirčiai priklauso tiesa („nes tiesa tepriklauso numirėliams“). Eilėraštyje „Subjektyvi kronika“ vardijamas mirusių žmonių „katalogas“, kuris liudija, kad gyvenama su mirusiais, kad žmogus pats yra pilnas mirties („pilni plaukai mirties“), brandinantis savyje mirtį, priklausantis mirštančiųjų bendrijai, o svarbiausias jo požymis – nuolatinis mirimas. Eilėraščiuose varijuojamos Kristaus nukryžiuojimo, Izaoko aukojimo, savo paties ir kitokios mirties scenos jungiamos su buitinėmis, su ekspresyviai tapomais gyvulių skerdimo vaizdais. Net paprasčiausias leidimasis į rūšį agurkų tampa nužengimu į požemius, o valgymas, kaip seniausiuose mituose, tampa gyvybės ir mirties rato alegorija. Lietuvių kultūroje sakralus žemės motyvas pasirodo kaip mirties, mirusiųjų arba ryšio su jais vieta („žemė tarytum mirtis švari“). Parulskio kūryboje metafizika, ryšys su anapusybe nukreipta ne aukštyn, o žemyn – gilyn į žemę krintančia trajektorija. Nesvarbu, ar tai būtų tik burokų rovimas (eil. „Žemė švari“), ar laidotuvės.

Parulskio poezijos žmogus kenčiantis, pilnas prieštaravimų, negalintis nieko galutinai išspręsti, „piktas ir nelaimingas / priteršęs daugiau, nei atnešęs šviesos / į šitą belangį mirimą“. Į žmogų kartais pažiūrima „gamtos akimis“, be jokio kultūros sluoksnio, ir žmogus pasirodo kaip „mėsa tvankiame ir tamsiam kambary“ (eil. „Apraudojau gražų žodį“). Tačiau poetinio kalbėjimo motyvacija – stiprus ilgesys. Žmogus Parulskio kūryboje suvokia gyvenęs toli gražu ne rojuje, ne gražiame atviruke, jis yra savotiškai pasmerktas netobulumui, tačiau šviesos, švaros, susikalbėjimo ilgesys (kad ir beprasmiškas, desperatiškas) nedingsta (eil. „Žodžiai sidabras“, „Išsunkta“).

Siūloma literatūra: Sigitas Parulskis, *Mirusiųjų*: eilėraščiai, Vilnius: Baltos lankos, 1994; Rimvydas Šilbajoris, „Poetų pokalbiai su Dievu“, in: *Kultūros barai*, 1995, Nr. 11, p. 29–34; Brigita Speičytė, „Žiemos poetiniai balsai“, in: *Naujasioji lietuvių literatūra (1988–2002)*, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 184–186; *Pokalbiai su Sigitu Parulskiu*, parengė Laimantas Jonušys, Vilnius: Alma littera, 2009.

Sigitas Parulskis

APRAUDOJAU GRAŽŲ ŽODĮ

aš guliu po klevais ir galvoju, o kai reiks numirti
ką norėčiau sutikt paskutiniame žemės kely
gal medžius, kai jie raunasi plaukus įnirtę
rudeniniuos laukuos, kai lietaus atsigint negali

aš guliu ir jaučiu, mano kaulus sniegynai apkloja
slegia raumenį rausvą žemės kūno sunki geležis
duobkasys braukia kaktą ir vėl kirtikliu užsimoja
į akiduobę juodą – balto sniego grumsteliai maži

aš guliu ir matau: didis gandras ant žirgo atjoja
tamsios plunksnos sparnuos, akyse debesų kamuoliai
melsvas sliekas per galvą vinguriuoja į pūvantį rojų
gražtas gremžia kamieną ligi kraujo, lig sielos – giliai

kaip gražiai pasakiau! bet štai tėvas į kambarį žengia
kiek prilipę prie batų, neša mėšlo iš tvarto žmogus
ką dabar čia krapštais, kraipo galvą, suprasti jis stengias
o man gėda parodyt, bet nuslėpti taip pat nesmagu

tėvas grįžta prie arklio, nukrypuoja pro žemą pašiūrę
sėdžiu aš kaip kvailys, negaliu daugiau nieko daryt
senas klevas pro langą girgždėdamas žiūri ir žiūri
kaip vaitoja mėsa tvankiame ir tamsiam kambary

DANGAUS DURYS DAŽYTOS

tėvas, ak tėvas sumanė statyt
tualetą, kad būtų sėdėt patogų
už tvarto kampo, prie malkų
pašiūrės, o durys į ežero pusę
sukalęs tupyklą tėvas kalbėjo
eik dabar, motin, matuotis
man tai kaip tik, man nereikia
jau nieko, o kaip, mano žmonės, bus jums
motina sakė, rakščių gal per daug
čia, juokėsi tėvas, turėsit ką veikt
šūkčiojo sesė, skersvėjis traukia
braukia per stuburą vėjas lyg pjūklas

gal per siaura dar skylė būtinoji
gal dar išpjaukim per porą pirštų
gal dar išpjaukim, pritaria tėvas
dar paobliuokim, kaip stalas bus

tėvas, ak tėvas pastatė namelį
kvepiančios lentos, durys dažytos
darbą padaręs, šypsosi tėvas
svietui margajam ant kelių tupiu

DANTŲ GENEZĖ

Tėvas kaip Dievas per
lauką atėjo, pakaustykim
žemę, sako, sūnau

Kaustėm pakaustėm kraujas
tekėjo, prakaitą braukėm
pasėjom pupas

Augo išaugo medis
medinis, o ant to medžio
motina sėdi

Skynė nuskyne motiną
tėvas, įkėlė į medį
gražų mane

Kilo pakilo žemė
įpykus, spyrė į sūnų
medį nulaužė

Tėvas kaip Dievas rėkia
nugriuves, motina medį
į vystyklus supa

Ėjo nuėjo motina
tėvas, medį nuvilko
laukais tuščiais

Sėdžiu ant kelmo pasagą
čiupdamas, dantys man byra
pasėsiu dantis

MYLĖK, DIEVE

mylėk, Dieve, slyvų kisielių –
ir ne tik, ne tik – ir mano sielą

mylėk, Dieve, prie kelio ievą –
ir ne tik, ne tik – ir mano sielą

mylėk, Dieve, žmogelį mielą –
ir ne tik, ne tik – ir mano sielą

mylėk, Dieve, ir mano burną
Kristaus kūno smirdančią urną –
ir ne tik, ne tik – ir mane durną

ŠALTIS

su motina
kartu su motina

žengiau į požemius
į rūšį raugtų agurkų

statinėj sudrumstusi vandenį
pelėsisiais apėjusį skystį
motina sakė

ale šaltas vanduo
šaltas vanduo sakiau aš

ir iš kur šitoks šaltis
toks šaltis kad atima ranką

gal iš tamsos
iš nakties ar iš žemės

iš žemės

po žeme bus šalčiau

TARIAMAS SUGRIŽIMAS

buvo spalvis, sugrižęs, žemė virto į kaulą
žvangėjo atbukęs lietus, lapai virto į mėsą
virto į drumzliną akį, ką laikė ežerų saujos
protėviai, burnas prakrapštę, alsavo į sutemas vėsa

žmogystos rausė duobes, tąsė bejėgius akmenis
plačiai užsimoję, skaldė stiprėjantį vėją
lindo šešėliai iš žemės, tvirtėjo jų ašmenys
palei dangaus geležinkelį aikčiojo perpjautos vėlės

buvo nelaikas ir nevieta čia sugrižti
rudeniui grįžti ir žiemai: jau buvo ruduo ir žiema
minios prie tvartų laukė skerdienos ar Kristaus
badoma kryžiais tvinko padangė žema

laikas poezijai skirtas, laikas kalbėti nežodžiais
laikas pasverti lapus, laikas tylėti kapus
laikas girdėti vienuotę: ilgai, be patoso, bet godžiai
laikas, kol mirusieji šviesą ir tamsą užpūs

paguodos, naudos nesurasi į lapkritį žengęs
nieko nereikia, kad stuburas remtų skliautus
laikas beraštis, jo vidury išsirengęs
Viešpaties medis juoduoja. Tau tik vaidenas – kad tu

tau tik vaidenas, kad eilės, tau tik vaidenas
kad amžinybė, kad meilė, kad neapykanta, menas
kad pasmerktas, kad atsakingas, kad reikalingas, kad senas
Dieve, kaip pūsdamas šautuvo vamzdį, kaip angelas stena

ŽEMĖ ŠVARI

rovėm nurovėm buroką
lauką, aštrūs drakono
dantys
pašėręs širmąją palaimino
tėvas, klaupkim

klūpom suklupom, buroką
krūvos, lapai rasoti
šaknys žemėtos gervės
nugirgžda dangum

blykčioja ašmenys, nugaros
drėksta, rankos pavargę
sąnarius gelia
niaukstos padangė

žalias geltonas dega
altorius, tirpsta kaip
žvakės buroką krūvos
dangų atleidžia ašaros
srūva, kinkyk tėve
arklį, važiuosim namo

kelias duobėtas kaip motinos
veidas kaip tėvo rankos
vėjas šiurkštus, sukasi
sunkiai ratai per purvą
žemė tarytum mirtis švari

IŠSUNKTA

kad galėčiau šitą įniršį, šį įkvėpimą, šitą
 nuostabą suvartyti žmonėms, mano šeimai, pasauliui
 į naudingą, į būtiną formą, kad galėčiau
 negaliu, esu silpnas ir trumparegis
 visą gyvenimą išpušęs niekais
 visą brangų, visą Viešpaties skirtą laiką
 iššvaistęs grumtynėms su pinigais, su geiduliais ir tuštybe
 kad galėčiau, o kad galėčiau
 visa tai, ką patyręs, išlieti į amžinas
 formas, nors į akimirksnio nušvitimą, kad galėčiau
 negaliu, esu piktas ir nelaimingas
 priteršęs daugiau, nei atnešęs šviesos
 į šitą belangį mirimą

PELYTĖS ATMINIMUI

melsvoje, ne žydroje
 vonioje (ją nuomoju kartu su
 kitais buto tarakonais ir langu į
 Rytus) radau mažą
 pilką pelytę, abu buvome išsigandę

ji čia pateko per ventiliacijos
 rankovę, aš kaip ir visi kiti
 iš keleto chromosomų kombinacijos

tai įvyko antrąją Velykų dieną, iš ryto
 ir mintis nuskandinti pelytę
 atrodė šventvagiška
 prisikėlimo akivaizdoje

į ašotį įvaręs, išnešiau ją
 į lauką, paleidau, lydėjau žvilgsniu
 greitai sprūstančią pumpurus sukrovusių
 alyvų link
 jau nusigręždamas, verdamas duris
 per petį
 jaučiu iki šiol
 kaip sujaudino bundančią žolę
 liesas katino šešėlis

ŽODŽIAI SIDABRAS

Kur nors vis tiek surasi lenktą ragą
 kuris atvertų širdžiai mielą balsą
 nereikia niekur eit, važiuoti, belsti –
 surinkt skaičius, laiku atgauti žadą
 tarsi šauki, bet vis neatsiliepia
 kol pagaliau – ragely halsas:
 – taip, klausau...
 dar veršis negimė, anksti dar pjaut...
 (palėpėj
 kedenas žiurkių legionai, mėsa ne pardavimui, sau...)
 – o kiaulė ar riebi, pargriaut užteks sveikatos?
 – ne, šūdas... per pirštą lašiniai, netikę metai
 kaip katinas išdvėsus, groblai matos...
 – kaip jūsų sveikata?
 – po truputėlį krutam...
 kai karvė atsives, savaitę dar palauksim
 kad veršis paūgėtų, mėsa tvirtesnė būtų
 ir peilį po kaklu...
 – tai bus gražių paveikslų!..
 bet gailestis... užuojauta... juk gyvulys – jis gyvas –
 o dar negimusiam jau nuosprendis paskelbtas
 – žmogus kaip žmogų skerdžia, pažiūrėk... ne dyvas
 kad gyvulį... jis valgomas, todėl nekaltas
 – o kaip orai, ar ledą jau nuvarė?
 sula turėtų sunktis kibirais...
 – taip, įšalas gilus, bet dangų lyg uždarė
 dar laikos ledas, nelyja – negerai.
 – bet sniego jau nėra?
 – nebėr, maknosim purvą...
 – ir kraujas su purvu... ant sniego lyg gražiau
 kai iš pusnies galva į dangų kaip iš urvo
 mažom akutėm spokso... o veršis... nežinau
 – o ko čia nežinot... mėsa ir tiek, į skrandį
 – bet gaila vos tik gimusio...
 – savaitę dar palauksim...

po to – tylą, nes žodžiai, jie neranda
 teisingo kelio, tylą... tylą – ji auksas

Gintaras Grajauskas

Gintaras Grajauskas (g. 1966) gimė Marijampolėje, mokėsi Stasio Šimkaus aukštesniojoje muzikos mokykloje, studijavo Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultete (Džiazo katedra), dirbo radijo ir televizijos, vėliau dienraščio *Klaipėda* redakcijoje, šiuo metu yra Klaipėdos dramos teatro literatūrinės dalies vedėjas. Gyvenimas ir darbas uostamiestyje tapo svarbia rašytojo tapatybės dalimi, formuojančia literatūrinių procesų stebėtojo iš šalies jauseną.

Įgytas muzikinis išsilavinimas buvo „įdarbintas“ scenoje – Grajausko diskografija mažai nusileidžia bibliografijai. Su bliuzroko grupe „Kontrabanda“ yra išleidęs tris albumus („Kontrabanda“, 1993; „Terroras“, 1994; „Blūdas“, 1995), o su „Rokfeleriais“ – du („Puse lūpų“, 2001; „Cinkas“, 2003). Rašo tekstus dainoms, jas atlieka, groja bosine gitara.

Grajausko kūryba yra vienas įdomesnių pavyzdžių, kaip poezija reagavo į pasikeitusią situaciją griuvus Sovietų Sąjungai, kai prasmės nebeteko užfišruota ezopinė kalba, kai buvo galima laisvai aptarinėti visas gyvenimo temas, o žmonėms politika arba pats gyvenimas tapo kur kas svarbesni nei tiesos ieškojimai literatūroje.

Pirmajame Grajausko eilėraščių rinkinyje *Tatuiruotė* (1993) sureikšminamas estetinis eilėraščio pasaulis, kuriama autonomiška erdvė, turinti savo taisykles. 1995 m. pasirodęs eilėraščių rinkinys *Atsiskyrėlio atostogos* buvo naujas posūkis lietuvių poezijoje. Iš 31 eilėraščių sudarytas rinkinys, iliustruotas dailininko Andriaus Jankausko piešiniais, gali būti perskaitytas kaip komiksas. Eilėraščiuose atsiranda kasdienės kalbos intonacijų, siužetiškumo užuomazgų, sukuriamas Santaliučijos personažas (plg. su Marcelijaus Martinaičio Kukučiu). Tuo metu kritika priekaištavo dėl pernelyg paviršutiniško žaidimo, tačiau būtent tariamo paviršutiniškumo kryptimi vėliau suko poezija. *Atsiskyrėlio atostogose*, kaip ir vėlesniuose Grajausko rinkiniuose, varijuojama naujais, popkultūrai priklausančiais žanrais. Komiksas, anekdotas, įvairios istorijos, pasakojančios kasdienius nutikimus, grąžino į poeziją siužetiškumą. Puikiai naudojamos anekdotams būdinga poetika: trumpas, taiklus, šmaikštus, ironiškas žodis, lakoniška forma ir efektas, sutelktas pabaigoje, paskutinėje eilėraščio eilutėje, ir tam tikras kalbos vitališkumas, šnekamosios kalbos lankstumas, kuris būtinas, kad anekdotas būtų gyvas, efektingas bei žaidybiškas (pvz., eil. „pasitrangęs po pasaulį...“). Paprastos, atpažįstamos buitinės situacijos tampa pagrindu paraboliskiams pasakojimams (eil. „Aš nešoku“).

Eilėraščių rinkinyje *Katalogas* (1997) pasirodo depersonalizuotas pasakotojas, kuris stebi, „kataloguoja“, pats nesikiša, nekomentuoja to, ką mato. Kataloguojantis, vardijantis pasakotojas rodo, regis, banaliausius, įprasčiausius dalykus, pro kuriuos kasdienis žvilgsnis praslysta. Vėliau katalogavimas, naujos kalbos kūrimas Vytauto Kubiliaus buvo pavadintas daiktavardėjančia poezija:

[...] dabartinėje poezijoje apstu eilėraščių, kurių erdvė plikai iššluota – jokių metaforikos antsluoksnių, jokių simbolikos labirintų. Žodžiai – paprasti, aiškūs, padėti kaip ant delno. Nebėra skiriamoji pylimo tarp poetinės kalbos nudrenuotos teritorijos ir šnekamosios kalbos chaoso – drumzlinio, gaivalingai šniokščiančio. Nebėra sakralinės aukštumos, ant kurios stovėtų poetas, iškėlęs į dangų rankas, – jis kalba įbridęs į kasdienybės tirštumą [...].

Koks tokių katalogų ir išvardijimų tikslas? Atrodo, kad vardijant bandoma sugauti neįvardijama – dalykus, esančius anapus to, ką matome, ką galime paliesti. Į tai, kas yra čia, kas kataloguojama, žvelgiama gana atsainiai, nes visa tai tėra „kaulėtų pirštų žaidimai“, vedantys į pabaigą, mirtį. „Minkšto sniego eilėraštyje“ matome, kad tai, kas „yra“ čia, verčia suklusti: ir tai viskas? o kas yra už to, kas yra? ar yra? ir jeigu nieko nėra, tai kam visa tai? Grajausko poezijoje egzistencinis nerimas ir stoviškas ramėjimas(is) pasirodo sykiu: „Ko gi dar, ko gi dar“.

Nuo *Katalogo* Grajausko poetinė kalba tampa „sausesnė“, labiau orientuota į metonimiją (o ne metaforą), atsisakoma dirbtinio poetiškumo, nuogo emocionalumo, vietomis iškyla buitinio stiliaus elementai, šnekamosios kalbos intonacijos, kurios vis stiprėja eilėraščių rinkiniuose *Kaulinė dūdelė* (1999), *Naujausių laikų istorijos: vadovėlis pradedantiejiems* (2004), *Eilėraščiai savo kailiu* (2008).

Kaulinėje dūdelėje toliau, tik gal kiek skaudžiau, keliamas egzistencinis klausimas: „nes jei nieko daugiau nėra tai kam / visa tai“ (eil. „Labas rytas visiems“). Sigitas Parulskis, recenzuodamas šį rinkinį, teigė, kad jame matyti „švelni pašaipa iš pasaulio tvarkos ir žmogaus veiklos šiame pasaulyje absurdiškumo“. Tačiau klausiami ir rimtai: kam visos žmogaus susikurtos taisyklės, kintantys elgesio kodai, mados? Stoviškas ramėjimasis ne labai bepadeda, baugulys, kad už viso šito gyvenimo tėra tuštuma, nedingsta, tik didėja, tačiau išlieka ir stiprus nepasitikėjimas įvairiomis dvasingumo iliuzijomis, patetiškomis gyvenimo tikslų deklaracijomis. *Kaulinė dūdelė*, kurios skyriai sudaryti pagal vargonų registrų vardus, pirmiausia ir varijuoja muzikos bei kaulų leitmotyvus, rodančius pastangą priartėti prie tikriausių dalykų, nepriklausančių nuo visuomeninių susitarimų, madų. Tai, kas nebeįtikinamai tikra, *Kaulinėje dūdelėje* išreiškiama būtent pavadinimo motyvais – kaulais, t. y. mirtimi, ir muzika:

*iš kregždės kaulelio
kokia plona būtų muzika*

*galima būtų mirtį
prisvirbti*

(eil. „Vargonai“)

Šioje citatoje muzikos ir mirties santykis realizuojamas ir garsiškai. Žodžių „mirtį“ ir „prisvirbti“ aliteracija – grajauskiška. Suprantame, kad būtų galima mirtį prišaukti, bet žodis „svirbti“ reiškia „mausti“, skaudėti. Mirties, muzikos ir skausmo jungtis kaip tik ir nurodo į tai, kas svarbiausia, – tie dalykai yra tikri, nesužadinti.

*Kaulinėje dūdelėje išryškėja dar viena svarbi Grajausko pasaulėvokos dominantė – jausena, kad kažkas svarbaus pasibaigė, bet niekas neprasideda. Ši būseną skyriumi „Po pabai-gos“ buvo formuluojama ir *Kataloge*.*

Eilėraštyje „Pabaiga, kurios greičiausiai nebėr“ vyrauja jausena, kai, regis, visa, kas buvo žadėta, įvyko, nieko naujo įvykti nebegali, tačiau pasaulis nesibaigia, o „kam reikia permainų, perka kitos spalvos / skrybėles“. Tarsi nebėra dėl ko jaudintis. Kas lieka, kai, atrodo, esame pasmerkti paviršutiniškumui ir amžinam kartojimuisi? Už beprasmes ju-desio mechanikos, už banalybės slypi intensyvus prasmės ieškojimas nesibaigiančiame laike, kuriame slegiamas monotonijos individas išgyvena savo laikinumą. Lieka neišskus nerimas, bet ir tikrumo viltis, vienas kito supratimas, *naujasis intymumas*: „ji vaikščiojo po barus / ir gėrė, vieną po kito, / ir laukė, kas bus [...] slapčia vylėsi naujos, / išganingos pažinties, / naujojo intymumo“ (eil. „Be laikrodžio“). Kaip rašė Parulskis, „naujasis intymu-mas, – gerai pasakyta. Rodos, jog tavo eilėraščiuose tai ir yra svarbiausia – pastanga kurti naująjį intymumą. [...] Lietuvių poezija jeigu ir eidavo į barus, tai tik paerzinti miesčionių arba dėl to, kad numalšintų kančią, nes Dievo ieškojimas gamtoje, filosofijoje ar istorijoje neduodavo jokių apčiuopiamų rezultatų“.

Grajausko poezijoje „susikalbėjimas, susipratimas yra paprasčiausia transcendencija: „aš“ žengia kito „aš“ link“ (Mindaugas Kvietkauskas). Naujasis intymumas reiškia ir tikro bendravimo ilgesį, ir drąsą sugrįžti prie žodžių be kabučių, įveikti drovumą, kartotis ži-nant, kad tai jau buvo pasakyta.

Grajausko poezija nuo *Katalogo* judėjo įvairių literatūrinių triukų, priemonių, tradi-cinio poetiškumo atsisakymo linkme, stiprėjo rašytojo amato, literatūrinių gudrybių skeptiškas vertinimas. Poezija Grajausko kūryboje suvokiama kaip išgyvenimas, įvykis, kuriam užrašyti reikia tikslios kalbos. „Eilėraštis yra pamatymas“, – sakė viename inter-viu poetas. Pamatymas ir užrašymas. Tokia programa parašytas eilėraštis pavadinimu „Neeilėraštis“, prasidedantis eilute „o dabar tiesiog užrašysiu, ką / mačiau Kristianstado bažnyčioj“. Visas tekstas yra tarsi liudijimas to, kas iš *tikrųjų* buvo pamatyta. Kataloguo-tojas nekommentuoja, nekalba apie tai, ką jautė, apie ką galvojo tai pamatęs – skaitytojas paliekamas su „faktu“. Citata čia – ne intertekstinė užuomina, o bandymas į eilėraštį (ka-talogą) įtraukti autentišką dalyką, demonstratyviai atsisakant poetiškumo ir renkantis tikrumą. Svarbiausia yra sakymo autentiškumas. Tarp visų lapelių su prašymais Dievui prasimuša tikrumas: vaikas praneša Dievui, kad jo mažoji sesutė mirė.

Kitoks panašios estetinės programos variantas – eilėraštis „Žurnalistė“ (iš rinkinio *Eilėraščiai savo kailiu*, 2008), parašytas beveik žurnalistiniu, atpasakojamuoju stiliumi, tarsi iš šalies stebint dirbančią redakcijos darbuotoją, kurios drama išryškėja, kai bendra-vimas tampa darbu – nebėra *tikro* bendravimo. Pralaimėjimas, nuovargis kilsteli visokių pareigų, funkcijų, sėkmės scenarijų uždėtas kaukes ir trumpam švysteli tikras žmogiškas veidas. Kaip ir ankstesnėse knygoose, siekiama nesumeluoto nuoširdumo – būti, o ne at-rodyti. Antiliteratūriškumas Grajausko poezijoje yra pastanga sučiuopti gyvą, tikrą žmo-gų, užmegzti pokalbį be pozų, be kaukių. Tik nuvargusi, nusibliovusi žurnalistė galiausiai prakalba kaip gyvas žmogus.

Tikrumo paieškos tęsimos ir ironiškai žvelgiant į šiuolaikinę vartotojišką kultūrą, kičą, spartėjantį gyvenimo tempą ir naujus jo standartus. Tokio žvilgsnio perspektyvą Gra-

jauskas suformuluoja taip: „Galėtų būti tokia poetinė mokykla: nebe žemininkai, o požemininkai. Bandantys išgirsti bendrąsias, archetipines vibracijas šiuolaikiniame informacijos triukšme“.

Rinkinį *Naujausių laikų istorijos: vadovėlis pradedantiesiems* (2004) lydi didžiųjų postmodernizmo pasakojimų krizę iliustruojantis leitmotyvas: „Istorijos nėra. Yra tik istorijos (Iš pokalbio)“, ir mažųjų vertybių, mažumynų rehabilitacija (esė knyga *Mažumynai*). Knyga provokuoja lietuvių literatūrinę tradiciją – koketuojama su banalybe ir kiču. Grajausko poezijoje gana lengvai randama „laisvų“ objektų, nepriklausančių meno tradicijai, iš pažiūros banalių, tačiau dar nenuvalkiotų. Eilėraštis gali kalbėti apie slyvelę, portatyvinį radijo imtuvėlį, plastikinį erelį ar padažytą Kristų, mikrobangų krosnelę, televizorių, surūgusį kompotą ar bulvių tarkavimo mašinėlę. Į eilėraščius patenka socialinės realijos, naujoji vartotojiškoji mitologija („iš tiesų tai Elvis yra / mūsų karalius“), parodijuojamas pseudodvasingumas, ezoterinę popkultūrą skleidžiantys judėjimai, imituojama jų logika ir kartu parodomas jos absurdiškumas. Kaip taikliai yra pastebėjęs Parulskis, „patvirtinti banalybę gali kiekvienas, o išgelbėti ją (nors akimirksniui, nors tiek, kiek poezijai ir skirta laike vietos) gali tik turintis klausą poetas“.

*XX a. patyrimai leidžia
pamąstyti ir apie tai, kad
gyvename jau po pasaulio
pabaigos, gyvename iš to, kas dar
yra išlikę, iš nuolaužų, likučių.*

Viktorija Daujotytė

Siūloma literatūra: Gintaras Grajauskas, *Kaulinė dūdelė: eilėraščiai*, Vilnius: Vaga, 1999; Mindaugas Kvietkauskas, „Jaunesniųjų rašytojų pasaulėžiūros orientyrai“, in: *Naujausioji lietuvių literatūra (1988–2002)*, sudarė Giedrius Viliūnas, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 176–179; Brigita Speičytė, „Žiemos balsai: poetiniai 1988–2002 metų debiutai“, in: *Naujausioji lietuvių literatūra (1988–2002)*, sudarė Giedrius Viliūnas, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 176–179; Marijus Šidlauskas, *Orfėjas mokėjo lietuviškai*, Vilnius: Homo liber, 2006, p. 175–179.

Gintaras Grajauskas

ŽURNALISTĖ

Dirba. Kalbina pašnekovus.
Šifruoja iš diktofono.
Šlifuoja, brauko. Keičia
pavadinimą. Išklauso
antrąją pusę. Bėgioja
su korektūromis.

Skambina telefonu.
Patikslina pavardes.
Patikslina įvykio
aplinkybes – vienas
žuves, du tebėra komoje.
Ištaiso korektūrinių.

Atiduoda spausdinti. Dirba.
Kalbina kitus pašnekovus.
Kai vietoj trijų mašinosraščių
išspausdina vieną,
susinervina: paverkia kur
kamputy. Trumpai ir greitai.

Pasiteiravome mūsų herojės:
– Kodėl jūs pasirinkote būtent
žurnalistą profesiją?
– Man labai patinka
bendrauti su žmonėmis, –
paaiškino ji.

MINKŠTO SNIEGO EILĖRAŠTIS

yra kirpyklos ir autobusai,
yra moteris, sakanti „žinau aš tave“,
yra žiema

yra gatvės,
apelsinų pardavėjai,
oranžiniai

yra tylus išprotėjęs, pažįstu tokį,
sninga už lango, žiema,
jau sakiau.

yra namai, namuose irgi
yra visokiausių
dalykų

yra varžtas, yra veržlė.
Galima užsukt ligi galo, nuimti
visai, kaulėtų pirštų žaidimai.

yra dienos kiekvieną rytą
ir naktys kiekvieną vakarą,
nes kaipgi kitaip.

turbūt yra ir knygos, bent viena,
tikrai yra skaitymai per petį,
vogčiomis,

monotoniškas nuotykis.
Ir tai viskas, nieko daugiau nėra?
nėra. Ko gi dar, ko gi dar.

* *

virtuvėje geria arbatą:
prisimerkę, maloniai vangūs,
ir privalomas šimtas vatų
sąžiningai nujuodina langus

taip ateina diena, taip išeina,
tylomis, begurkšnojant arbatą
viskas mainos – ir nieks nesimaino,
viskas juda – ir sukasi ratas

viskas tolsta, ir daros vėsu
ir padvelkia šalčiu nuo rūšio
krinta lapai: vadinasi, esu
krinta lapai: vadinasi, nebūsiu

AŠ NEŠOKU

regis, taip nuoširdžiai darbavaisi
kojomis ir alkūnėmis, stengeisi,
viena vis juokėsi, o kita atvirai
pasakė – nemoki tu šokti

nemoki šokti, ir viskas. Kurį
laiką vis dar mėgindavai,
bet išeidavo lygiai tas pats,
pamišėlio strapaliojimai

tai numojai ranka į viską, ir net
gražiausiai iš jų atsakydavai
šaltai, lyg būtum kitos padermės:
aš nešoku

nuo to ilgainiui ir tapai arogantišku,
ilgaveidžiu, kai kurioms tai darydavo
įspūdį, kokios manieros, koks
išdidumas: aš nešoku

išmokai guostis, kad begalė Dievo
sutvėrimų nešoka, karkvabalčiai,
rupūžės pamatinės, vėžliai, šimtakojai,
begemotas su leviatanu, netgi katinas, ir tas

o geriausi šokėjai yra tokie maži
balti šuniukai, galgi pudeliai,
bet ir jiems tas mokėjimas
lenda per gerklę: pastato ant

įkaitinto skardos lakšto,
ir šoka, o kur bedingsi, šitaip
gal ir tu išmoktum, tankiai
minti kojėlėms apsvilusiom

liūdnas šuniukų gyvenimas,
o kad ir tavo ne ką linksmesnis,
bet atėjus laikui, ir nemokėdamas
šoksi savo mirčiai, šoksi kaip geras.

KAIMO BAŽNYČIŲ
PALĖPĖS

sulūžę klauptai, žvakių ryšulėlis
senos kamžos, arnotai, dar
visokie keisti drabužiai

tamsa ir dulkės, ir, tik žiūrėk,
bent kelios saulės stygos
nuo stogo iki grindų

šventųjų stovylos,
kadaisė stropiai nuauksintos,
žydromis tunikomis

dažai nusilupę, kai kurios
be rankų, be nosių

vortinkliai tunikų klostėse

stovi kampuos, kitos
minkštai suguldytos, jau be
vardų, tiesiog visi šventieji

balti veidai, raudonas iki šiol
kraujo dažas, mergelė Marija
be kūdikėlio Jėzaus – kur jis,

kur jis dabar, gal ropinėja
kur spalčiuose, apkibęs voratinkliais

apačioje meistrai – bet tik vienas
meistras, kitas dar visai vaikas,
tik pameistrys, taiso vargonus

(trompetų si bemolis negrojo; dūdoje
kregždės kauleliai)

užtruko iki vėlumos

jauniklis, besižvalgydamas
šikšnosparnių, pralekiančių vis
pro altorių (tik suvirpa viskas!)

kartais nugirsta tenai, viršuje,
kaži ką bilsnojant, bet labai
nesibaido

išvaikščiojęs ten viską keliais,
paslapčiomis, degtuku pasišviesdamas

taigi nėra dėl ko,
visai nebėra ko bijoti

LABAS RYTAS VISIEMS

čia radiocentras labas rytas visiems
po aštuonių penkiolika kietai ar minkštai
virtą šiandien mieste lankysis
svečiai iš hamburgo plėtojami
kultūriniai ryšiai reik sumokėt
už telefoną dujas paskui kažką
sakei? nieko tai man pasigirdo
paduok laikraštį jei nesunku
sunku bet paduosiu ką? nieko
nieko tai nieko va rašo kiaulė
išgelbėjo šeimininkę pirmoji ledi
yra transvestitas penktadienį prisigersiu
garbės žodis bet kur dar iki to
penktadienio greitai sugalvok ar
kietai ar minkštai jau verda ką?
sakyk greičiau man tas pats man
visai tas pats aš nežinau! kietai
o gal ne gal visgi minkštai? nu tu visai
jau taip aš visai ar turi raktus
tu užrakinsi ar man užrakint palauk
dar pagalvokim dujas užsukai
šviesos išjungtos raktai pinigai
cigaretės kišenėj ar viskas ar
nieko nepamiršom gal ko nepastebjom
ar praleidom gal tikrai ką praleidom
nes jei nieko daugiau nėra tai kam
visa tai

* *

pasitrankęs po pasaulį, prakutęs
grįžo namo, dovanomis vežinas
naujoj mašinaitej

tuoj visa plati giminė susėdo už stalo,
ragavo Jack Daniels ta proga, mandagiai
besiraukydami

keliauninkas, perleidęs pora stiklų
pervirš, kalbos pritrūkus, ėmė ir
pasidejavo

vokiečiai tvarkingi, airiai darbštūs.
olandai vaišingi, tik mes vieni, lietuviai,
išvis neturim kuo pasirodyt

tai tėvokas, sugraibęs lazda, kaip
užsiautė anam per dantis

sakydamas: bet dabar tai ir tu jau
turėsi kuo prieš kitus pasirodyt

NEEILĖRAŠTIS

o dabar tiesiog užrašysiu, ką
mačiau Kristianstado bažnyčioj

ten stovi pastatytas toksai medis
su popierėliais, o ant jų surašyti
visokie prašymai ir padėkos
Viešpačiui Dievui – kai kurie net
su piešinėliais, krikščioniškais
klipartais, kompiuteriu surinkti

vienas visai žemai, vaikiška
ranka išvedžiotas:

*„Mano mažoji sesutė
numirė.
Patrikas“*

PABAIGA, KURIOS GREIČIAUSIAI NEBĖR

Žiūrėti į laikrodį ir gyventi. Atrodyti geriau, nei turėtum. Nes tai visa, kas mums beliko. Atrodyti. Būti diskretiškam. Pamatyti taip, lyg būtum nepastebėjęs.

Neliečiamos atsargos išėkvotos. Metų laiko teliko vienas. Visiems metams. Ironija nebepadeda. Tai jau išties ironiška. Žmogiškumas nebėra juokingas.

Būtų gerai žmogiškumas. Naivumas, kaip būtų gerai naivumas. Arba mokėjimas taikliai šaudyti. Ir koks senas lėlių vežimėlis. Pratyboms.

Viskas daugmaž ramu. Negali net supykti. Niekas nebesako: šalčiau, bičiuli. Jokių stabdymų. Jokio pagreičio išibėgėjant. Kam reikia permainų, perka kitos spalvos skrybėles.

Kažkas pasibaigė. Niekas neprasideda. Kas rytą nuo devintos treniruotės. Mokomės negyventi. Mokytojas turi juodąjį diržą. Absoliutus lavonas.

Skraidom lėktuvais. Einame pasivaikščioti. Susitinkame panašių į save. Vangiai dauginamės. Teiraujamės: kas ten? tai aš, tavo mylimoji. Kas, kas? ten jau nieko nebėr, brangusis.

Mus ignoruoja. Mus fotografuoja kiaurai. Veidrodžiai atsisako priimt mūsų veidus. Vartom tuščius albumus, nes kas mums beliko. Žiūrime priešais save. lyg būtume nepastebėję.

VAIKYSTĖ

mažąjį kojos pirštelį
užtenka pajudinti –
ratilai per visą tvenkinį!

Vanda Juknaitė

Vandos Juknaitės (g. 1949) išskirtinumas – rašyti apie vaiko, šeimos traumas posovietinėje Lietuvoje, apie silpną, negražų kūną, apie mįslingą gyvasties ištvėrmę, apie stoką ir pareigą, o ne perteklių ir sėkmę. Ji problemina motinystės misija, gilinasi į beglobių ir negalią turinčių vaikų, visuomenės užribin nustumtųjų psichologiją. Etiškai angažuota prozininkė, eseistė, dramaturgė ieško priežasčių, kodėl aplink tiek daug nemeilės, apleistumo ir nesusikalbėjimo. Dar kūrybinio kelio pradžioje pareiškusi: „neapgaudinėkim savęs meistrišku rašymu apie nieką“, Juknaitė ėmėsi gvildinti rizikingas, egzistenciškai skaudžias, dažnai kraštutines situacijas, aiškintis žmogiškumo ribas ir rėžti nemalonią tiesą vartotojų visuomenei. 2008 m. rašytojai už „santūrų humanizmą ir literatūros lauko išplėtimą“ suteikta Nacionalinė kultūros ir meno premija.

Juknaitė gimė 1949 m. lapkričio 28 d. Papiluiose (Rokiškio r.), Vilniaus universitete baigė lietuvių kalbos ir literatūros studijas (1972), dirbo mokytoja, dėstytoja Vilniaus muzikos akademijos Klaipėdos fakultetuose, patyrė sunkią autoavariją, nuo 1975 m. dėsto Vilniaus pedagoginiame universitete (dabar Lietuvos edukologijos universitetas), išugdė ne vieną būsimų mokytojų kartą. Porą metų Lietuvos radijuje vedė autorinę laidą „Rizika gyventi“. Profesorės menininkės vardo suteikimo proga teigė: „Atrasti save patį, būti ontologiškai saugiam – reikia sąmonėje ir pasąmonėje turėti atsakymus į pamatinius klausimus“.

Juknaitė parašė nedaug (jeigu padalytume trims dešimtmečiams, po naują knygą iš-eitų maždaug kas penkerius metus), bet visos jos knygos labai pastebimos, o lietuvių moterų prozos raidoje – etapinės. Kiekvienas Juknaitės žodis ir net skiemuo – ypač gerai pasvertas. Debiutavusi apsakymų rinkiniu *Ugniaspalvė lapė* (1983), vėliau išleido romaną *Šermenys* (1990), apysaką *Stiklo šalis* (1995), esė rinkinį *Išsiduosi. Balsu* (2002), pokalbius su sudėtingo likimo vaikais *Tariamasi iš tamsos* (2007), dvi pjeses, sudėtas į knygą *Ponios Alisos gimtadienis* (2010). Kartu su Elena Nijole Bukeliene parašė knygą *Saulėlydžio senis: Romualdo Granausko kūrybos interpretacijos* (2004), yra publikavusi kritikos straipsnių apie šiuolaikinę literatūrą. Drama *Formulė* pastatyta Lietuvos nacionaliniame dramos teatre ir Rygoje (rež. Gytis Padegimas), kūryba versta į anglų, latvių, lenkų, rusų, švedų, vokiečių, hebrajų ir kitas kalbas.

XX a. pabaigoje sustiprėjusių lietuvių moterų prozos bangą Juknaitė savitai papildė mergaitės, moters, motinos, yrančios šeimos, neapsaugotų vaikų temomis. Rašytoja subtiliai atstovauja moteriško subjekto pozicijoms be specialaus užsiangazavimo feministinei ideologijai. Pirmieji apsakymai, sudėti į rinkinį *Ugniaspalvė lapė*, jau ženklino išskirtines jos prozos ypatybes – etinę refleksiją, našlaitystės, svetimumo jauseną, moters pasaulio sąsąjas su gamtos gaivalais, gyvūnais.

Lietuvių kaimo sanklodos griūtis pokario dešimtmečiais – romano *Šermenys* centre. Fabula konstruojama kaip tradicinės kaimo bendruomenės narių mirtis ir laidotuvės, regimos jaunos moters akimis. Romanu autorė sakosi norėjusi pagerbti melioracijos nusiaubtą savo tėviškę ir pasitikrinti, kokio stiprumo atramas iš ten išsinešė. Senieji miršta natūraliai, jaunieji užsimuša, prasigeria, išsižudo. Romano įtaigą kuria beveik natūralistinė tikrovės faktūra, impresionistinė veikėjos savistaba ir emocingi pasakotojos pasažai kulminaciniais momentais.

Iš Juknaitės prozos tvoskia gyvenimo autentika, labai žemiška, bet ne šiurkščia. Čia akivaizdžios likimų nelemty, bet kiekvienas turi galimybę švystelėti netikėtu poelgiu, išpirkti bent vieną nuodėmę. Kiekvienas turi savo gyvenimo mįslę. Dievo akivaizdoje Juknaitei visi žmonės yra lygūs – ir prasigėrę, ir išprotėję, ir sveiki, ir ligoniai.

Juknaitė ypač išgarsino trumpas kūrinys *Stiklo šalis*, kuriame kalbama apie motinystės komplikuotumą, moters depresiją, vienatvę, baimę dėl ligoto kūdikio gyvybės. Dviejų vaikų motina palikta viena su savo problemomis, ji nebejaučia nei bendruomenės solidarumo, nei tradicinių papročių saugos, kuriuos jos vaikystės kaime jausdavo moterys. Apysakos veikėja yra bejėgė ir nelaiminga, kaip ir jos namuose priglausta kalė, kurios šuniukus moteris priversta nuskandinti (psichoanalitinis vaikžudystės motyvas), bet, pamynusi nelygstamą gyvybės principą, moteris ir pati nori nusižudyti. Juknaitė pirmą kartą lietuvių prozoje taip atvirai atskleidė tradicinės motinystės dramą, moters išgyvenamą egzistencinį šaltį, kurio nepanaikina nei šeimos turėjimas, nei visuomeninės permainos (veiksmas vyksta apie 1990-uosius, sudėtingomis Nepriklausomybės atkūrimo dienomis). Skalsus, asketiškas *Stiklo šalies* stilius rodo prozininkės brandą, kai be jokių puošmenų kalbama apie esminius dalykus. Juknaitės prozos lakonizmą taikliai apibūdino Audinga Peluritytė: „Pasakyti daugiau, kuo mažiau pasakant“. Per moters buitines konkretiką rašytoja skleidžia moteriškos būties metafiziką. Pagal apysaką *Stiklo šalis* sukurtas meninis kino filmas (rež. Janina Lapinskaitė, 2004).

Juknaitės prozoje nėra madingos fikcijos, jai svarbu ne žavesio estetika, o tikrumas, gyvenimo autentika, todėl jos kūryba paveiki, skvarbi. Per pirmąjį Nepriklausomybės dešimtmetį ji paskelbė daug trumpų aktualių esė apie laisvės išbandymus, suformulavo tezę „laisvės išgąstis“, kuri apibūdina jauseną, užgriuvusią prie reglamentų įpratintą posovietinį individą. Esė tekstuose, vėliau sudėtuose į rinkinį *Išsiduosiu. Balsu*, kalbama apie žmogiškojo orumo, laisvo apsisprendimo, nepriklausomo mąstymo būtinybę („Apie valią gyventi“). Programinėje esė „Apie žaidžiantį anonimą“ ryškus įsipareigojimas ne žaisti literatūrą dėl pramogos, o kalbėti tiesą apie realybę ir atsakyti už savo žodį kaip už veiksmą. Esama ir pluošto įdomių pokalbių su įvairiausiais pašnekovais – nuo dvylikamečio berniuko iki profesoriaus ir mirties bausmės nuteistų kalinių („Bedugnė“). Rašytojai rūpi asmens ir visuomenės tapatumo kaita, ne visada pozityvūs šios kaitos ženklai. Kaktomuša sudurdama priešpriešas (vienas spjauo ant paminklų, o kitas sugauna didelę žuvį ir paglostęs paleidžia), generuoja vertybinę įtampą („Iš nakties tamsos“). Vienoje provokaty-

Išsiduosiu. Balsu –
*psichologiškai talpus ir
 pilietiškai negailestingas.
 Jis atvėrė pokomunistinės
 laisvės pagimdytą problemą –
 neapsaugotus, vienišus,
 išduotus žmones.*

viausių esė „Tarp dviejų mėgintuvėlių“ kalbama apie tai, kad klonavimo idėja kilo iš vyrų bejėgystės ir noro kontroliuoti tuos procesus, kurie išskirtinai priklauso tik moteriai.

Su grupe bendraminčių Inkūnuose (Anykščių r.) Juknaitė keletą metų rengė vasaros stovyklas gatvės vaikams. Iš šios sudėtingos patirties gimė dokumentinis pasakojimas (kartais vadinamas „fakto literatūra“) *Išsiduosi. Balsu* – psichologiškai talpus ir pilietiškai negailestingas. Juo atveriamą pokomunistinės laisvės pagimdyta problema – neapsaugoti, vieniši, išduoti žmonės. Vaikai jautriausiai rezonuoja žiaurią tikrovę. Posovietinės kasdienybės fronte vaikas ypač nesaugus, jis nuolat tampa manipuliacijų objektu, įkaitu, bejėgiu statistu suaugusiųjų teatre. Vaikas sudaiktinamas – per jį ateina pinigai pramisti ir išgerti, vaikas laikomas ne savarankišku žmogumi, o funkcija.

Juknaitės kūrinys kaip savojo laiko socialinis įspaudas pasirodė kone kartu su Vilniuje ant skelbimų stulpų iškabintais plakatais „Liaukitės smurtavę prieš vaikus“. Rašytojos tekstas nelygstamai paveikesnis už plakatų retoriką. Kai kurie epizodai primena kriminalinės kronikos puslapius. Tik jautrus pasakotojos balsas (juk ir pavadinimas – *Išsiduosi. Balsu*) nuoga, bjaurią faktografinę realybę paverčia meniniu tekstu. Pasakotoja moteris savo globa ir meile bando keisti nenormalią situaciją, pamaitinti ir sušildyti pamestus vaikus, bet pasiūlyta gelbėjimo programa dėl įvairių priežasčių žlunga (šiuurkščiai trukdo valstybinės priežiūros institucijos, o patys vaikai jau įpratę prie chaotiško ir neįpareigojančio elgesio). Esminis klausimas, kurį laisvė užduoda žmogui, anot autorės, yra vienas: ar gali semtis jėgų pats iš savęs? Paradoksaliausia, kad benamiai, pamestinukai, gatvėnukai gali. Jie turi sunkiai įsivaizduojamų išgyvenimo instinktų, jėgų, gudrybių išteklius. Jie – it gyvastingi ugniaspalvės lapės lapiukai iš pirmosios Juknaitės knygos.

Motyvuodama pokalbių knygos *Tariamasis iš tamsos* atsiradimą ir minimalų savo pačios žodingumą, sakė: „nuščiuvimas tapo mano vienintele galima laikysena šios tikrovės glėbyje“. Autorės klausimai likimo paženklinantiems vaikams trumpi, o paprasti ir tyri vaikų samprotavimai („kiekvienas ko nors neįgalim“, „dvasia kaip vidinis balsas, kuris tave paskatina“) nelygstamai iškalbesni už suaugusiųjų gražbylystes.

Rašytoja nuolat budina žmogaus savivoką, provokuoja, verčia ginčytis, reaguoti. Kritikai jos išskirtinumą apibūdina kaip pilietinę ir moralinę drąsą, atvirumą šiandienos skauduliams, aiškų savo pozicijos turėjimą, asmenybišką laikyseną. Ji įsitikinusi, kad „niekas mums tiek nepadės, kiek mes galim padėti patys sau“. Čia turimas galvoje ne tik atskiras žmogus, bet ir šeima, tauta, bendruomenė.

„Ryšys su kitu žmogumi yra svarbiausias dalykas“, – sako Vanda Juknaitė.

Siūloma literatūra: Vanda Juknaitė, *Šermenys. Stiklo šalis. Formulė*, Vilnius: Alma littera, 2000; Vanda Juknaitė, *Išsiduosi. Balsu*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002; Vanda Juknaitė, *Tariamasis iš tamsos: pokalbiai su vaikais*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007; Viktorija Daujotytė, *Parašyta moterų*, Vilnius: Alma littera, 2001, p. 726–734; Gitana Vanagaitė, *Prasmės raiška Vandos Juknaitės kūrinuose*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2011; Audinga Peluritytė, „Išsiduosi. Dabar“, in: Audinga Peluritytė, *Senieji mitai, naujieji pasakojimai*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006, p. 261–267.

Vanda Juknaitė

IŠSIDUOSI. BALSU

I.

IŠSIDUOSI. BALSU

Mes buvom du įtariamieji. Ne. Gal du labai įtartini. Septynerių metų mažas berniukas, atrodantis kaip ketverių. Tamsiai mėlyna, vietomis įplyšusia striuke. Ir aš, padoriai apsiengusi, keturiasdešimties metų moteris. Ne močiutė ir ne mama. Buvo labai šalta. Nespėtas nuvalyti sniegas gulėjo gatvėje. Šaltas vėjas užsiausdamas pakeldavo jį kaip dulkes. Mes stovėjome susikibę rankom. Kitą ranką vaikas buvo įkišęs į striukės kišenę. Į mus žiūrėjo. Kiekvienas skubrus, bet nužvelgiantis abu nuo galvos iki kojų žvilgsnis veikė tarytum smūgis. Į paširdžius. Jo išvengti reikėjo nedaug. Leisti vaikui ir tą ranką įsikišti į kišenę, pasitraukti nuo jo per žingsnį, nutaisyti globėjišką veidą, kad visiems stotelėje būtų aišku – mes ne pora. Dėl to, kad vaikas neprižiūrėtas, aš nesu kalta. Jis ne mano. Liesas, murzinas jo veidelis, nors prausėsi išeidamas, buvo pamėlęs nuo šalčio. Mes stovėjom stotelėje tvirtai susikibę rankomis, ir aš žinojau, kad nepaleisiu jo rankos, net jei į mus imtų mėtyti ne tik žvilgsnius, bet ir akmenis.

Tačiau švelniai ir tvirtai spausdama vaiko ranką savojoje, aš tapau tos stotelės aferiste. Jei taip meiliai laikau jo ranką, tai kodėl vaikas perbalęs ir apiplyšęs? Jei jis iš patvorio, man svetimas, tai kodėl taip beatodairiškai vienas kitu pasitikėdami, taip neišskiriamai laikomės už rankų? Ar aš tik kuo neapsimetu? Ar šitas vaikas nėra išnaudojamas? Tada nežinojau, kad paėmusi už rankos Vasią, aš visiems laikams, o norėčiau sakyti, vienam dešimtmečiui, peržengiu saugaus pasaulio ribas. Aš, moteris, iš saugios aukštosios mokyklos auditorijos žengiu kelis laiptelius žemyn. Į patį dugną. Ten, kur sunaikinamas beveik kiekvienas. Nors tuo metu man tai neatėjo net į galvą.

Mes važiuvom abu. Į „Lėlės“ teatrą. Iš miesto savivaldybės netikėtai paskambino, kad į teatrą pas Kalėdų senelį galėtų ateiti dvylika vaikų. Surinkti vaikus iš gatvės per pusę dienos buvo neįmanoma. Pasakiau, kad mūsų ateis tiek, kiek pasiseks surasti. Kitiems dovanėles perduosim. Vasios brolis Artūras važiuoti su mumis atsisakė. Porą vaikų suradom prie stoties. Po spektaklio Kalėdų senelis pradėjo dalinti dovanėles. Šaukė pavardes. O dovanėlių atsiimti vis ejo Vasia. Ir aš vėl pajutau. Į mus žiūri.

Jie atsirado gatvėje, tie vaikai, gal 1993-iaisiais. Jau be priežiūros. Bet dar iš namų. Lakstė apie kioskus. Trynėsi palei stotį. Nuo ryto iki vakaro. Bet dar neelgetavo. Nebuvo tokios patirties. Prieš Kalėdas mes netikėtai gavome labdarą. Drabužių, šimtą keturias plyteles šokolado. Ir man šovė į galvą mintis surengti stotyje jiems eglutę. Kreipėmės į Vilniaus miesto Švietimo skyrių. Pasakėme, tuos, kurie apie stotį, mes susirinksim. Bet gal skyrius turėtų daugiau tokių vaikų adresų. Pagyvenusi darbuotoja pakėlė ranką. Ir trenkė kumščiu į stalą.

– Mes neleisim daryt gėdos Lietuvai!

Adresų vis dėlto gavome. Po keleto apsilankymų. Aštuoniasdešimt trijų landynių adresus. Išsirūpinome geležinkelio stoties administracijos leidimą rengti eglutę. Antrajame aukšte. Laukiamojoje salėje. Tačiau kai atėjome su muzikantais, daiktais ir vaikais, mus užpuolė. Na, policininkas. Jis vilkėjo uniformą, tačiau jo elgesys neturėjo nieko bendra su pareigūno elgesiu. Jis rėkė, grasino nušauti. Kam keliame triukšmą.

Po eglutės. Tą žiemą. Apsisprendėme vasarą rengti stovyklą gatvės vaikams. Jų daugėjo. Jie atrodė labai varganai. Rausėsi šiukšlėse, ieškodami maisto. Valgė bananų žieves. Rinko butelius ir kartonus. Programą pradėjome vykdyti porą mėnesių prieš stovyklą. Pasiskirstę po du, eidavom du kartus per dieną į stotį. Rytą ir vakare. Stengėmės sukiotis prie vaikų, kad jie įsidėmėtų mūsų veidus. Elgėmės labai atsargiai. Nekalbino-me. Užkalbinti, kodėl jie čia, ką jie čia veikia, vaikai žaibiškai dingdavo. Kelias dienas jų nesutikdavai toje vietoje.

Buvo aišku iš karto. Į stovyklą imsime mažuosius. Labiausiai sunykusius. Susirašėme į sąrašą trisdešimt vieną vaiką nuo ketverių iki trylikos metų. Laikėme savaime suprantamu dalyku apie tai, kad išsivešime vaikus, pranešti tėvams. Paprašėme adresų. Lukas iš karto atsisakė:

– Vežkitės, kur norit. Niekas manęs neieškos.

Daugelio jų tėvų neradome namuose nei dieną. Nei anksti rytą. Nei vėlai vakare. Eriko tėvai bendrabutyje neįsileido manęs į kambarį. Pro duris išėjo tik Erikas.

– Mamai skauda galvą.

– Pasakyk mamai, kad aš ateisiu kitą dieną. Šeštadienį.

Erikas buvo įspėjęs. Kad jo neišleis. Kiauras dienas, nuo ryto iki vakaro, su broliuku prie stoties jis rinko kartonus. Parduodavo juos. Turėdavo kasdien parnešti patėviui penkis litus. Už išlaikymą. Vienuolikos metų vaiko veidas buvo raukšlėtas. Pilkas. Pa-galvojau, jei man tėvai jo neatiduos, kreipsiuosi į policiją.

Kai tėvų paieškos nedavė apčiuopiamų rezultatų, paprašėme vaikų nurodytu laiku ateiti su mamomis ant stoties laiptų. Atėjo Sanios ir Kolios kaimynė. Pasakė, galite vež-tis.

Stovykloje iš anksto pasirūpinome vaistų. Nuo niežų. Utelių. Priemonių pūliniams gydyti. Žinojom, jog pirmomis dienomis teks griežtai riboti maistą. Kad išbadėję vaikai nesusirgtų. Reikėjo susitikinėti su jais kasdien. Jie neskyrė dienų. Nepažino valandų. Sutartą dieną – RYTOJ. Kai abi stoties laikrodžio rodyklės turėjo būti viršuje, prie au-tobuso atėjo dvidešimt šeši vaikai. Kelias mergaites atvedė sąvartyne uždarbiaujančios moterys. Julia su motina ir gyveno sąvartyne.

Visą kelią autobuse buvo mirtina tylą. Įtempta, nuščiuvusi tylą. Tik Kęstas Gedimi-nas drąsindamasis mėgino juokauti:

– Jei jūs mane ten mokysite skaityti, aš pabėgsiu.

Jau vėliau. Paklausėme, ko gi jie autobuse taip tylėjo. Atsakė kaip vaikai:

– Mes bijojom. Mes nežinojom. Ką jūs mums darysit. Kur jūs mus vežat. Gal į policiją.

Tačiau tai buvo tylą prieš audrą. Pietus pavalgėm dar tyliai. Po pietų išmaudėme juos karštoje pirtyje. Ramiai. Perrengėm švariais drabužiais. Pavakare nuėjom prie upės. Ten buvo iš anksto sukrautas laužas. Užkūrėme jį. Ir ramybė sprogo. Sprogo, kaip atominė bomba. Jie puldinėjo nuo skardžio. Vertėsi per galvą. Stumdėsi. Griuvo. Jų siautimas buvo kažkoks klaukus. Nuožmus. Laukinis. Buvome tikri, kad bent vienas sunkiai susi-žeis. Ar žus. Jie visiškai nemokėjo savęs saugoti. Nebuvo išmokę. Arba buvo pamiršę. Ir dėl to jie nemokėjo saugoti kitų.

Kitą dieną jie sulaužė visus mūsų žaislus. Kiek turėjom. Buvom priversti užrakinti modernius, pjuvenomis aptarnaujamus mūsų tualetus. Jie šokdavo ant jų. Stačiai lipo per sienas. Tikrąja šių žodžių prasme. Visa mūsų parengta stovyklos programa pirmąjį vakarą išlėkė į orą šipuliais. Supratome, kad norėdami išlaikyti juos gyvus, turėsime su-

organizuoti jiems didelį fizinį krūvį. Kuris išėikvotų jų energiją. Ir nuramintų. Programą per naktį pakeitėme, sugalvoję daug orientacinių žaidimų. Bėgimą su kliūtimis. Kopimą į medžius. Šliaužimą upės vaga. Suprantama, visas estafetes turėjome bėgti kartu su jais. Tai vaikus nuramindavo porai valandų. Kai mes, nebepavilkdami kojų, buvome beveik pasliki, gaivališkas siautimas prasidėdavo su nauja jėga. Ir buvo aišku. Dar kelios tokios dienos – jie išardys ir išsinešios po lentelę visą mūsų namą.

Taisybė, viena iš anksto suplanuota programa sėkmingai veikė. Niežų tepimo ir pūlinių gydymo. Aleksandras, stovėdamas ant namo laiptų, susirūpinusiu veidu pasiskundė:

- Teta Vanda, o Deimantė man niežų nepatėpė.
- Deimante, – sušukau nedvejodama, – kodėl nepatepei Aleksandro?
- Tepiau, – iš kažkurio šono atsiliepė Deimantės balsas.

Ir Sania išsišiepė. Apgavęs. Rodydamas ką tik išdygusius, per didelius jo veidui, arkliškus dantis. Plačia, saulėta vaiko šypsena iki ausų.

Visus pūlinius vaikams staiga pradėjo skaudėti. Ką bekalbėti apie supūliavusius dantis. Pradėjo nepakeliamai skaudėti mažus, vos įžiūrimus įbrėžimus. Reikėjo tepti žaluma ir tas vietas, kur buvo neaišku:

- Ar čia man įbrėžta? Ar taip kas nors?

Tas „taip kas nors“ vis tiek skaudėjo. Reikėjo tepti. Vaikai pradėjo karščiuoti. Tikriausiai tai buvo vasaros virusas. Tačiau prisėdus prie lovos, padėjus ranką ant kaktos, antrą kartą įkišus termometrą, kažkoku būdu temperatūra nukrisdavo iki normalios.

Jau neberibojome maisto. Ir išsipūtusiais pilvukais, dideliais apvaliais veidais vaikai pradėjo blogti. Iš pradžių nieko negalėjome suprasti. Kas gi čia yra? Kuo daugiau jie valgo, tuo daugiau blogsta. Kol susivokėme. Jie buvo ištinę iš bado. Ir pradėjo augti. Mūsų akyse. Kasdien. Iš po nakties. Lyg būtų žiemkenčių daigai. Visiems jiems ryškiai, pastebimai trūko ūgio. Vasia ir Aleksandras buvo per pusę mažesni, nei turėtų būti pagal metus. Ir Eriko raukšlėtas, aštriais išsišovusiais skruostikauliais veidas pradėjo apvalėti ir vėl įgavo vaikišką bruožų.

Vaikai tikrai buvo sotūs. Tačiau nuo ryto iki vakaro tik ir tegirdėjome:

- Ar šiandien dar pietausim?
- Net sėdint prie pietų stalo:
- O kada vėl pietausim?

Paskui paaiškino. Mieste jie valgo vieną kartą. Taigi, pasitarę vieną dieną nusprendėme leisti jiems. Valgyti tiek, kad jau nebekiltų klausimų. Kai kurie sustojo prie penkių dubenėlių tiršto daržovių ir mėsos šiupinio. Paskutinysis pasisotino suvalgęs septynis. Ir ketvirtį kepalio duonos. Tai buvo Erikas. Net dvyliktą valandą nakties – ne pagal taisykles – sueidavo keli kepalai duonos.

Vaikai į stovyklą atsivežė savo taisykles. Norėdami nors kiek jiems padėti, turėjome prisitaikyti. Nebuvo kitos išeities. Žinojom, kad po stovyklos vėl paleisim juos į gatvę. Tik prisitaikyti. Viskas buvo taip nauja. Visi jie rūkė. Mes paskyrėme rūkymui vietą. Kad vaikai nepadegtų miško. Pavyko pasiekti tik tiek. Sumažinti dienos rūkymo normą. Nuo pakelio. Iki keturių cigarečių. Kartu su vaikais apsivertė aukštyn kojom stovyklos para. Mes pradėjome gyventi naktimis. O miegoti dieną. Eidavome gulti rytui auštant, praleidę naktį prie laužo ugnies. Skaičiuodami danguje žvaigždes.

- Kai mes numirsime, mes ten, tikriausiai, būsime visai nuogi, – pasakė kartą Dima.
- Eik tu, – suniekino jį Kęstas. – Su baltais kostiumais!

Nuo visiško chaoso mus išgelbėjo paprasta. Naminė taisyklė: stovykloje viskas galima, tik reikia paklausti. Tai buvo paprasčiausias būdas sužinoti, ko vaikas nori. Ir padėti jam laikytis tvarkos.

Bet mūsų vaistai nuo utėlių stovėjo neliesti. Daug buteliukų ant nekūrenamos kaimiškos duonkepės krosnies. Sauginame kampe. Nors atsivežę išmaudėme vaikus karštoji pirty, sudeginome nesilankstančius nuo purvo jų drabužius, matėme. Tikrai turėtume kur vaistus panaudoti. Tačiau mūsų santykiai su vaikais buvo tokie trapūs. Kad mes nedrįsom sakyti. Vaikai, mes dabar tikrinsime jūsų galvas. Žmogiškasis vaikų orumas buvo taip pažeistas. Užteko vieno neatsargaus judesio. Ir mūsų globotiniai būtų išnykę miške kaip dūmas.

Pirmom dienom jie bėgo. Pabėgo pirmas, rodos, Stasiukas. Jį atvežė atgal miške uogavę žmonės. Staiga prasidėjo tikra bėgimo epidemija. Pabėgdavo iš karto po tris. Mes suplukę lėkdavom į visas puses. Su mašina šukavom mišką. Ir tai vaikams nepaprastai patiko. Epidemija tik augo. Mes nusiplūkėme negyvai, kol Jorūnė pasakė:

– Jie bėga todėl, kad mes juos vejame. Nebesivykim – ir nebebėgs.

Tai buvo tiesa. Vieną pusdienį ištvėrėme, ir bėgimą nuėmė kaip ranka.

Taigi buvome taip nusikalę su estafetėmis, lipdami į medžius, šliauždami ir bėgte. O čia dar su bėgliais. Kad utėlių problema mums nebeatrodė labai svarbi. Kol patys pajutom, jog mūsų galvose atsiranda naujų gyventojų. Nepasakytume, kad tai mus labai pradžiuginu. Tačiau mes buvome išvaduoti iš keblios situacijos. Dabar galėjome drąsiai sakyti:

– Vaikai, mūsų galvos pilnos utėlių. Ar jūs jų neturit?

Iš pradžių kilo sąmyšis. Mergaitės ėmė rodyti pirštais į Juliją. Ji, ji. Julia mus užkrėtė. Julia su motina gyveno sąvartyne. Sėdėjau per pietus prie jos ir mačiau, kad jos plaukų pašakny ne utėlės, o gyvių luobas. Delsti ar atidėlioti valymą nebebuvo galima. Savo ir mergaičių galvas ištepėme vaistais. Tada pradėjome kirpti berniukus. Iš pradžių žirkleimis, paskui skustuvu – neturėjome kirpimo mašinėlės. Mūsų vaikai netikėtai nurimo. Pasidarė švelnūs lyg avinėliai. Nukirpti vis ėjo ratais, glaustydami, siūlydami pažiūrėti, lenkdami, tiesdami prie rankų savo nuskustas galvas. Kad dar kartą prisiliestum.

Tado galvos oda skutant buvo keliose vietose įbrėžta. Jis kelis kartus buvo atnešęs man savo galvą. Nelygiai nuskustą. Didelę, duriančią. Braukiau jam per pakaušį sakydama:

–Jau nebėra, jau tavo galva švari, jau nieko nebėra.

Niekada nepatirtas, ar seniai pamirštas motiniškas rūpestis pavertė laukinius žvėriškščius švelniausiais vaikais. Rūpestis yra esminė meilės savastis. Nesupainiojama su niekuo. Ten, kur nėra rūpesčio, niekada nėra buvę nė šešėlio meilės. Ak, kaip nuskaidrėdavo tokiom valandom širdis. Kokios aiškios ir paprastos tapdavo mintys.

Rytojaus rytą prie pusryčių stalo neatėjo nė vienas. Kviečiami nejo iš palapinės. Keikėsi. Spjaudėsi. Stumdėsi. Gaudomi bėgiojo į visas puses. Vaizdavo, kad jie dedasi daiktus. Nors kokie gi galėjo būti jų daiktai. Elgėsi iššaukiančiai, grubiai, atžariai. Kęstas fisharmoniją sulaužė, žinoma netyčia. Bet išlūžusias lentas kažkur paslėpė, be jų nebebūtume galėję ją susitaisyti. Turėjome žūtbut atgauti lentas. Teisybę pasakius, tuo metu nežinojom, nei kas tą fisharmoniją sulaužė, nei kur tos lentos. Visai pasimetę, nebežinodami, ko griebtis, sugalvojome institucinę egzekuciją, kokią visi atsiminėme iš pionierių stovyklų. Niekas geresnio neatėjo į galvą. Visai nebuvom pasiruošę juos bausti. O čia prireikė atgauti lentas.

Rengdami stovyklos programą, buvome susitarę, kad visi bendraus su vaikais kaip draugai. O aš būsiu griežtas žmogus. Reikalaujantis vaikų laikytis aiškių ir kietų taisy-

klių. Nenoriai prisiėmiau tą pareigą. Sakant vaikams, taip pat ir saviems, pamokslus, mane dažnai suima juokas. Tačiau niekas kitas nenorėjo tokios pareigos. Vaikščioti rūstoku veidu niekam neatrodė patrauklu. Bet mes bijojome, kad be „kietos rankos“, bent vienos, nepajėgsime palaikyti stovykloje drausmės.

Taigi jau sutemus, po siaubingos isteriškos dienos ir dingusių fisharmonijos lentų, vakare išrikiavom juos į dvi eiles. Aš pasakiau prakalbą apie netinkamą elgesį. Būtinai mums lentas. Ir pasiūliau prisipažinti, kas tai padarė. Pasakiau, kad stovėsime tol, kol kas nors neprispazins. Mes stovėjome tyloje gal penkiolika minučių. Rikiuotė vaikams buvo didelė naujiena, matyt, iš nuostabos jie laikėsi ramiai, nesistumdė ir nesikeikė. Penkiolika minučių gavome atsikvėpti. Buvo jau vėlus vakaras. Taip, didžiausio jų jaudrumo laikas. Mūsų vaikai jau buvo nakties paukščiai. Man reikėjo elgtis griežtai ir kaip nors toliau palaikyti stovėjimą. Buvom sutrikę ir pasimetę. Nuo jų sužvėrėjimo. Na taip, kitokio žodžio čia nepasakysi. Ir tai buvo po vakarykštės dienos! Jautėmės pervargę, išsekę, sunaikinti. Supratom, kad ėmėmės darbo ne pagal pečius. Kad šitiems vaikams niekas negali padėti. Kad gražiausios mūsų pastangos buvo sutryptos į purvą. Iki Kęsto prisipažinimo dar buvo pora minučių. Ir kažkas iš tamsos riktelėjo:

- Kodėl jūs mums neleidžiat išvažiuoti?
- O ar jūs turit, kur važiuoti?
- Mes čia nebenorim būti.
- Kodėl?
- Todėl, kad jums už mūsų buvimą moka pinigus.
- Kokius pinigus?
- Kuo mes čia ilgiau būsim, tuo jums daugiau mokės.

Visi mes buvom savanoriai ir niekas iš mūsų jokio atlyginimo už darbą apskritai negavo.

Dabar aš jau nebeapsimetinėjau pikta. Mane pagavo toks įtūžis, kad nedvejodama atsakiau:

- Gerai. Rytoj iškviesim autobusą, ir kur tik norit, ten ir važiuokit. Nors ir po velnių. O šiandien mums reikia atgauti lentas.

- Aš netyčia, aš nenorėjau... - Tamsoje nesimatė, kuris vaikas verkia.
- O kur lentos?
- Ten, fisharmonijoje. Aš jas įkišau.
- Autobusas bus rytoj trečią valandą.

Ir mes išsiskyrėm.

Rytojus rytą vaikai pusryčiavo nepakeldami galvų. Kai kurie pavalgė, greitai pakilo ir nuėjo ruoštis. Erikas ėjo su jais, bet sakydamas:

- Kvailiai jūs, kvailiai. Ką jūs rasit stoty? Čia miškas, uogos, čia nors pavalgė.

Kiti sėdėjo prie stalo, nuleidę galvas ir visai neatrodė, kad jie trokštų kuo greičiau iš čia išvykti. Mes jų neįkalbinėjome. Nebematėm prasmės. Įkalbinėdami jau nebebūtume turėję galimybių kelti jiems nors nedidelius reikalavimus. Be kurių bendras žmonių buvimas yra visiškai neįmanomas. Vadinasi, mūsų planas žlugo, ir nebelieka nieko, tik su tuo susitaikyti.

Nors buvo baisu į juos žiūrėti, vis dėlto laikiausi to, kas įvyko. Tik paklausiau:

- Iš kur jūs ištraukėt, kad mums už darbą su jumis moka pinigus?
- Mums Tadas sakė.

O Dieve, Tadas! Tai jo duriančią galvą vakar glosčiau kelis kartus. Nors turėjo praeiti keletas metų, kad iki galo suprasčiau tos dienos vaikų agresijos priežastį. Rūpesčiu mes juos sužeidėm. Meile mes sužeidėm juos iki gyvuonies. Mes palietėm žaizdą, kurią taip skauda, kad gindamasis gali užmušti. Smogti mirtinai, kad nebeliktų abejonių. Jie visą laiką, visus tuos metus mus patikrindavo. Jie turi priemonių. Žiaurių. Norėdami sužinoti, ar tikrai reikalingi, jie eis iki paskutinės ribos. Kartais tai gali būti peilis į nugarą. Jei supras, kad esi silpnas, ar kad ieškai sau naudos.

Išvykimo dieną vis dėlto atidėjom. Tačiau vieną kartą ji vis tiek atėjo. Atėjo su tylia slepiama baime. Mes jos nerodėm vieni kitiems. Tačiau ir vaikai, ir mes žinojom, kad turėsime parvežti juos į miestą ir vėl paleisti į gatvę. Nupirkom saldainių, sausainių. Daug. Kad užtektų kelionei. Lydėjom juos abi su Vida. Atsiveikinome tylėdami. Sulipome į autobusą. Pasiliekančys sutvarkyti stovyklos mums mojo. Jiems mojo. Ar mojo vaikai, negaliu atsiminti. Jie tvarkingai sėdėjo autobuso sėdynėse, ir mes su Vida skubiai ėmėme dalinti saldainius ir sausainius. Dėjome juos į delnus, bet niekas nevalgė. Stovykloje saldainis ar sausainis – daug jų neturėjom – būdavo praryjamas pakeliui į burną. Jie dingdavo ore žaibo greitumu. Nuvažiavom iki kapinių, įsukom į mišką, iš kur nebesimatė stovyklos. Ir tada tylą dar kartą sprogo. Pirmasis užbaubė keturmetis Ruslanas. Jo atkištas delnas su sausainiais styrojo kaip medinis. Jis rėkė baisiu balsu:

– Aaaa!.. Aaaaa!..

Kitą akimirką bausis raudojimas perplėšė visą autobusą.

Žinau, kad daugiau gyvenime to niekada neišgirsiu. Ir kitais metais po vasaros su tais pačiais vaikais važiavom į miestą tyliai, gal šiek tiek pašliurpčiodami. Vaikai jau pažinojo gyvenimą, jau žinojo savo likimą ir elgėsi atitinkamai. Bet dabar jie rėkė paklaikę, iš visos širdies. Iš saugios, ramios aplinkos jie grįžo į Vilniaus stotį. Mes parodėme, mes atvėrėme jų akis į jų nelaimę, kurią jie ir taip žinojo, bet ji nebuvo tokia skaudi. Neištvėrė vairuotojas. Jis visu garsu pasuko radiją. Bet muzikos nesigirdėjo. Tik po valandos, gal apie Maišiagalą, riksmas išsikvėpė, buvo girdėti tik tylūs šliurpčiojimai. Tada mes jas išgirdome. Banalias estrados dainas. Ėmėme jų klausytis beveik džiaugdamiesi. Netrukus pasirodė miestas, ir vaikai atkuto. Kažkaip keistai, tyčia džiaugsmingai, lyg patys save erzindami. Tada. Iš magnetofono pasigirdo toji. Dainelė. Nuolat tais metais skambėjusi iš vieno kiosko prie stoties. Rusiškas šlageris. Vienu akimirksniu lyg vėjo gūσιο pakelti vaikai pasičiupo pažįstamą melodiją:

*Ja moriačka, ty moriak.
Ja rybačka, ty rybak.
Ja na suše, ty na morie.
My nie vstretimsia nikak.*

*Aš jūreivė, tu jūreivis.
Aš žvejė, tu žvejys.
Aš sausumoje, tu jūroje.
Mes nesusitiksime niekaip.*

Tai buvo mums skirta daina.

*Ja na suše, ty na morie.
My nie vstretimsia nikak.*

Autobusas leidosi Ukmergės gatve žemyn, ir vaikai kartu su radiju, plodami rankomis, taip šaukė, kad atrodė, autobusas ištikš. Važiuojant pro „Krasnučą“, paklausiau Eriko ir Vasios:

- Ar jūs čia lipsit?

Mes važiuom pro jų namus.

Vaikai niūriai šuktelėjo:

- Į stotį!

Užrašėme jiems savo telefonų numerius. Sakydami, vaikai, kai jus ištikš nelaimė, paskambinkite mums. Tadas pasuko galvą ir pašaipiai pažvelgė į mane. Supratau, kad kalbu iš sausumos jūrai. Kokia gi nelaimė dar galėjo juos ištikti? Kas gi galėjo būti dar blogiau jiems, numestiems kaip šiukšlėms gatvėje likimo valiai.

Sugrįžau į namus ir neturėdama jėgų net nusirengti, atsiguliu. Man pakilo temperatūra ir aš tris dienas pragulėjau, nepajėgdama atsikelti, nors stovyklavietėje buvo daug darbo.

Netrukus, gal po poros savaitių. Rugsėjo mėnesį. Mane iškvietė į policiją. Gavau šaukimą. Pas tardytoją. Nujaučiau, dėl ko. Praėjus po stovyklos keletui dienų, vėl vakarą, gal apie 12 valandą. Anykščių policijos komisariato vaikų skyriaus inspektore atvežė į stovyklą Joną ir Kostią. Pasakė, kad vaikai patys atėjo į poskyrį. Paprašė vežti juos. Į Inkūnus. Sugrįžusius iš stovyklos vaikus kiemo kaimynas apkaltino, kad jie prieš kelias dienas pavogę iš jo automobilio magnetolą. Vaikai pasakojo. Kaimynas ir policininkas nusivežė juos į mišką. Mušė „bananais“ ir vertė prisipažinti.

- Mes jiems sakėme, kad mes buvome stovykloje, o jie sakė, kad jūs atsivežėte mus iš stovyklos į Vilnių. Liepėte mums pavogti magnetolą. O paskui visi linksminomės bokšto kavinėje.

- Mes jus atvežėme į Vilnių pavogti magnetolą?

Vaikų kalbos buvo panašios į kliedesius. Tačiau ant jų šlaunų ir sėdynių buvo bananų formos mėlynės. Jie prašė mūsų patvirtinti. Kad buvo stovykloje. Turėjo pasiėmę su savim motinų pasus. Abiejų padėtis šeimoje buvo tragiška. Jono mama buvo pirmos grupės invalidė. Nesikėlė iš lovos. Ją ir mažesnius vaikus prižiūrėjo šešiolikmetė sesuo. Kuri neseniai iš namų pabėgo. Už leidimą išsivežti Kostią į stovyklą jo tėvai pareikalavo iš mūsų dviejų butelių degtinės.

Trupučiuką sutrikome. Kaip tik tą dieną, kai vaikai buvo kaltinami, jie abu buvo išvažiavę pasivažinėti dviračiais. Ir kelias valandas nebuvo stovykloje. Buvo aišku, kad per tokį laiką vaikai jokiū būdu negalėjo atsirasti Vilniuje. Tačiau kažkuriam iš mūsų atėjo į galvą mintis. O jeigu kas nors buvo atvažiavęs jų pasiimti. Nusivežė į Vilnių. O paskui parvežė. Kol supratom, kad kliedime. Automobilio magnetola būtų buvusi mažiau verta už visas šias pastangas. Taigi parašėme. Vaikai nuo tokios iki tokios dienos buvo stovykloje. Ir pasirašėme. Tie, kurie turėjome pasus.

Bet vis tiek eidama į poskyrį. Nesijaučiau labai tvirtai. Pasiėmiau asmens dokumentus. Stovyklos nuotraukų. Poskyris buvo Mindaugo gatvėje, prie dabartinės „Maximos“. Pirmą kartą gyvenime ėjau pas tardytoją. Tardytoja, jauna moteris, buvo baigusi pedagoginį universitetą. Rusistė. Prisisatė.

- Kodėl jūs čia dirbat?

- Tardytojų labai trūksta.

Ji paaiškino, kad yra gautas pareiškimas apie plėšimą. Atsakiau, kad vaikams tikrai tenka dalyvauti tokiuose reikaluose. Bet šį kartą vaikai nekalti. Jie buvo pas mus stovykloje. Išsiėmiau nuotraukas. Bet į jas niekas nekreipė dėmesio. Nė nežvilgtelejo.

- Automobilio savininkas sako, jog jis turi raštiškus vaikų prisipažinimus, kad jie pavogė magnetolą.

- Jūs padaužytų miške „bananais“ ir jūs prisipažintumėt.

Tardytoja atsilošė kėdėje, prisimerkė ir iš lėto. Stebėdama. Taip. Stebėdama mano veidą. Paklausė:

- O kur šiuo metu būtų galima rasti Joną ir Kostią?..

Ir aš susivokiau. Vis dėlto pagaliau susipratau. Kad esu ne liudininkė. O kaltinamoji. Esu įtariama ir apklausiama. Kaip nusikaltimo organizatorė. Atvežusi iš stovyklos į Vilnių vaikus plėšti. Aš netekau žado. Iš tikro. Kaip keista. Kad visišką teisinę suirutę, su išgalvota byla buvau tardoma. Kai policijos nebuvo galima prisikviesti į įsilaužimo. Ar net žmogžudystės vietą.

Gatvė keitėsi. Taip pat audringai. Kaip keitėsi gyvenimas. Ten vyko tokie patys transformacijos procesai, kaip ir visuomenėje. Vaikus. Taip. Mažas bejėgės būtybes. Užgriuvo klėjai, narkotikai, prostitutija, reketas. Vieną kartą pamatėme gatvėje Kęstą su užrašu ant kaklo: „Aš esu toks ir toks, padėkit man...“ – nors visi žinojom, kad jis yra beraštis. Tai buvo jo darbo vieta. Jį kažkas kontroliavo. Į vieną pasimatymą vaikus atlydėjo kokių septyniolikos metų paauglys. Kol kalbėjomės su vaikais, jis laikė užkėlęs ant Kęsto peties koją. Kad mes žinotume, kam jis priklauso. Pasijutom nedrąsiai. Nors vaikai tai labai slėpė. Iš nuogirdų mes vis tiek žinojom, kad juos vyresnieji panaudodavo kišenių kraustymui, o gal ir kitokiems plėšimams.

Netrukus jie paskambino. Kęstui pakilo temperatūra, ir jie keturi sugužėjo į mūsų namus. Dar nebuvo nei dienos centro, nei nakvynės namų, nieko. Pamatavom jam temperatūrą. Buvo 39°. Suradom penicilino tablečių. Aprengėm keliom striukėm. Ir pasakėm, kad nakvoti pas mus ir eiti pas mus į namus nereikia. Turėjau jiems pasakyti:

- Vaikai, mes bijom jūsų. Ne jūsų vaikai. O tų, kurie už jūsų.

Aš taip ir pasakiau. Suaugusi moteris. Karščiuojančiam dešimties metų berniukui.

Jie iš karto suprato. Palingavo galvomis. Taip, teta Vanda. Net nenusiminė.

Tikrovė buvo tokia.

[...]

Giedra Radvilavičiūtė

Giedra Radvilavičiūtė (g. 1960) sukūrė originalų lietuviškos esė tipą, kur dera savitas mąstymas, tvirta struktūra ir tirštas pasakojimas, intelektualus šmaikštumas ir guvi ironija, o gausios kultūrinės aliuizijos, žinomų menininkų citatos dalyvauja tekste kaip realios tikrovės dalis.

Radvilavičiūtė gimė Panevėžyje, Vilniaus universitete baigė lituanistiką (1983), mokytojavo, dirbo įvairiose redakcijose. 1994–1997 m. su šeima gyveno Čikagoje (JAV). Debiutavo apsakymais 1986 m., tačiau tikrasis pripažinimas atėjo 1999-aisiais, kai kultūrinėje spaudoje ėmė skelbti esė. Penkias esė publikavo kolektyviniame rinkinyje *Siužetą siūlau nušauti* (2002). Išleidusi dvi knygas (*Suplanuotos akimirkos*, 2004; *Šiąnakt aš miegosiu prie sienos*, 2010) tapo viena skaitomiausių lietuvių esė žanro atstovių. 2012 m. už knygą *Šiąnakt aš miegosiu prie sienos* apdovanota Europos Sąjungos literatūros premija. Inicijavo tarptautinį šiuolaikinės literatūros forumą „Šiaurės vasaros“ (vyksta Jurbarke nuo 2002).

Radvilavičiūtės esė knygoje pasakotojo santykis su pasauliu artimas skubančiam dabarties žmogui, kuris yra nepraradęs gyvenimo daugialypumo pojūčio. Kaip sako kritikai, šios esė yra apie viską iš karto: apie meilę ir vieatvę, tėvus ir vaikus, sapnus ir literatūrą, buitį ir politiką, ir šis gyvenimo kokteilis paprastai egzistuoja viename tekste (Elena Baliutytė). Antai kūrinio „Būna dienų“ pradžia – purvina laiptinė, šiukšlės, žalios vištienos liekanos, pasakotojos frazė „kepsiu žuvį“. Radvilavičiūtei svetimas sentimentalumas, pompastika, paradinės temos. Net atvirkiščiai – dažniausiai kaip tik nemalonūs dalykai, konfliktiški santykiai ir neišvengiama buitis atsiduria jos dėmesio centre, o svarbiausia – solidarumas su visai ne herojiškais personažais („Įsivaizduoju jų kambarius, profesijas, biografijas, aistras ir ydas“). Nors dažnai pasakojama pirmuoju asmeniu ir atrodo, kad esė labai autobiografinės (veikia duktė, katinas, namai Vilniaus senamiestyje netoli Aušros Vartų), nereikia pamiršti autorės perspėjimo: „Susidedu iš žmonių, kaip kiti susideda iš idėjų“.

Apie viską kalbama atvirai, nevengiama pasišaipyti. Iškyla daugybė nesupaprastintos kasdienybės temų: skyrybos, tėvų ir vaikų nesusikalbėjimas, vieatvė, nemiga, psichologiniai kompleksai, menopauzė, gyvūnėlių kastravimas, bėrimai su kaimynais. Kita vertus, ši šiurkšti realybė estetizuojama, nes joje reikia gyventi, taigi tenka ieškoti išlikimo atramų ir sakralumo mažuose džiaugsmuose. Ar nenuostabu gerti kavą aukštai danguje skrendant lėktuvu? Ugniažolėmis gydyti karpas ir uosti šviežių lentų kvapą Vilniaus Bazilijonų kieme? Jausti, kaip vijoklinė gėlė tamsoje „žingteli iš vazono“ ar švenčiant gimtadienį keltis „Škėmos liftu“?

Ketverius metus gyvenusi JAV, Radvilavičiūtė parašė emigrantės patirtį reflektuojančią esė „Tėvynė ir kitos jungtys“. Iš emigrantų likimų nuoskilų ir pasisakymų (senukų lietuvių, lenkės Alicijos, poetų Adomo Mickevičiaus ir Alfonso Nykos-Niliūno) rašytojai pavyko įtaigiai atskleisti įvairiausias tarpiskumo būsenas – nuo nostalgijos paliktai tėvynei iki skirtingo prieraišumo prie naujos šalies, – formuojančias specifinį emigranto mentalitetą. Namo iš svetur sugrįžusi pasakotoja yra esmingai pasitikrinusi pačią save: „Po žemėmis buvo tikrai užkastas didžiulis magnetas, laikantis mane čia lengvai, kaip metalo drožlę“.

Nors Radvilavičiūtė pažymi, kad „rašydamas prarandi lytį“, galima sakyti, kad ji steigia naujovišką moterų prozos linkmę: įsmenina kasdienybę, atveria moterišką pasaulį ir visa tai sulydo su rimtosios kultūros intertekstais. Kai rašai apie tai, ką puikiai pažįsti, atsiranda nelygstamos autentikos ir jaudinančio sugestyvumo (todėl dažnai jos esė dar vadinama „personaline“). Parodydama, kaip beveik niekada „šventės nesutampa su progomis“, rašytoja sveikai oponuoja moterų žurnalų vartotojiškam cinizmui ir moters įvaizdžio paviršiniam blizgesiui (nors nevengia pasinaudoti ten plėtojamų temų detalėmis). Radvilavičiūtės kalbėjimas kitoks – daug meninės informacijos viename sakinyje, daug moters gyvenimo, jos jutimų, jos pasaulio konkretikos ir, svarbiausia, gebėjimo pažvelgti į viską truputį iš šalies ir su ironija. Ji mėgsta netikėtus, todėl efektingus palyginimus. Pavyzdžiui, sovietmečio saldainiai „rudeniai“ ir „sportiniai“ atitinka du skirtingus žmonių tipus, o avarinis spynų ir sapnų atrakinimas jungia buitį su pašamonės ženklais. Lyginti galima viską, svarbu netikėtomis briaunomis sudurti skirtingiausius reiškinius, kurie yra kažkuo ir panašūs („Ranka sulaužyta, siela – ne“, „žmonai blogas, tėvynei – geras“). Gretinimo arba priešpriešos principu lyginamos jauno ir seno vyro kišenės, žmogiškos šilumos ir šampūno kiekis, pauzės tarp žodžių ir neįvykę meilužių pasimatymai, remonto ir jausmų pabaiga, vienvėris ir Sigutės žarijų duobė. Net šypsena ir intelektas civilizuotose šalyse (intelektu nenaudai).

Taip gimsta išskirtinis stilius, kurio kondensuotumas primena rašymą sentencijomis – daugybę sakinių galime cituoti kaip originalius, žaismingus ar išmintį kaupiančius pastebėjimus. Vienas iš tokių Radvilavičiūtės posakių – „siužetą siūlau nušauti“ – tapo parankine kritikų fraze, apibūdinant geros šiuolaikinės literatūros specifiką. Pabrėždama siužeto nebūtinumą, rašytoja savo tekstą pina iš emocinės atminties įspūdžių, iš margiausios kasdienybės detalių įvairovės, nevengdama žemojo stiliaus („dėjau skersą“, „nėra vyrų, neverk“, „klimaksas neturi strategijos, tik taktiką“). Visa ši tikrovės empirika persmelkta abstrakčių pamąstymų, laisvai sumaišomi realybės ir menų, taigi fikcijos, faktai. Esė tekstuose mirga nuorodos į žymius literatūros, kino, dailės, muzikos autorius ir kūrinius. Žaismė tarp gyvenimo ir fikcijos yra viena patraukliausių šio rašymo ypatybių. Antai vienas dažniausiai cituojamų autoritetų yra Radvilavičiūtės mėgstamas rusų rašytojas Vladimiras Nabokovas, bet jis gali įsikūnyti ir kaip teksto personažas: „ar negeriu vėl vyno virtuvėj su Nabokovu?“

Radvilavičiūtės esė daug svarstoma apie patį rašymą, apie tikrovės ir kalbos santykį, rašančiojo būsenas, kai pats rašymas tampa svarbiausiu įvykiu. Pabrėžiamas sąmoningas santykis su kalba ir teksto konstravimu, kurį paprastai linkę maskuoti grynieji prozininkai (esė „Privalomi parašyti tekstai“, „Teksto trauka“ – pastarasis kūrinys publikuotas 30-ies Europos rašytojų antologijoje *Best European Fiction 2010*). Nors neslepama teksto „darymo“ technologija, atsitiktinumai jame organizuojami taip meistriškai, kad išlieka spontaniško, laisvo kalbėjimo įspūdis. Tai rašytoja vadina rusišku žodžiu „sverchzadača“ (viršūzdavinys), reiškiančio kažką sunkiai įmanomo, nelyginant sovietmečiu provincijos vaiką pradžiuginti pilna rezgine puikių apelsinų.

Radvilavičiūtė stipriai kerta savo žodžio „(r)აშენიმის“ (tai viena iš daugelio žavingų jos lingvistinių atodangų).

Siūloma literatūra: Giedra Radvilavičiūtė, *Suplanuotos akimirkos*, Vilnius: Baltos lankos, 2004; Giedra Radvilavičiūtė, *Šiąnakt aš miegosiu prie sienos*, Vilnius: Baltos lankos, 2010; Alfonsas Andriūškevičius, „Giedros Radvilavičiūtės (auto)kasinėjimai, arba Kandies judesių struktūros tekstai“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2004, vasario 28, Nr. 690; Jūratė Baranova, „Močiutė su krienais, arba Kas yra eseistas“, in: Jūratė Baranova, *Meditacijos: tekstai ir vaizdai*, Vilnius: Tyto alba, 2005, p. 90–94; Elena Baliutytė, „Talentingai suplanuotos akimirkos“, in: *Literatūra ir menas*, 2004, gruodžio 17, Nr. 3027; Ana Audicka, „Paradoksalus vienvėris socialumas“, in: *Literatūra ir menas*, 2010, vasario 26, Nr. 3273.

Giedra Radvilavičiūtė

SUPLANUOTOS AKIMIRKOS

PRABUDIMAI

Jeigu priešaušry prabudusi atsimerkiu, ant sienos matau mirusios motinos fotografiją. Tam ją priešais lovą ir pakabinau. Nuotrauką man padidino iš mažos, visai atsitiktinio kadro, viena dailininkė, kurios net nepažįstu (ir neėmė už tai pinigų). Tikslių fotografijos aplinkybių nežinau. Atrodo, kad mamą fotografavo jos draugas pakeliui į sanatoriją. Tada buvau maža, bet pakankamai didelė, kad to žmogaus nekęščiau. Tik dabar man aišku, kaip tuo laiku ją galėjo skaudinti toji neapykanta: prieš trejus metus mama buvo išsiskyrusi, susirado kitą žmogų ir tuoj po to susirgo nepagydoma liga. (Kai apie tai galvoju, prisimenu, kad vaikai dažniausiai pakartoja tėvų likimus.) Fotografijoje mama sėdi ant kalkėmis dažyto cementinio pakelės stulpelio ir prisidega cigaretę. Su juodo šilko močiutės siūta (tiksliau – persiūta) suknele.

Atsimerkusi, bet nesikeldama iš lovos paprašau:

– Mam... Pakalbėkim.

– Tik greitai, – piktokai sako ji. – Kol parūkysiu.

– Rudeni važiauvau į Kauną. Vaikas pro autobuso langą pamatė karvę ir klausia, ar ta karvė kieno nors, ar niekieno. Sakau, karvės visada yra kieno nors, tik žmonės gali būti niekieno. Mama... Dabar, kai atsibundu, dažniausiai auštant, prakaito baloj, imu aiškiai jausti, kad esu niekieno. Mano akys yra niekieno. Rankos yra niekieno. Kojos, oda, nagai, plaučiai, alsavimas ir plaukai – niekieno. Ir man dėl to baisu.

– Kaip vaiko trimestras? – klausia ji.

– Vakar kaip tik buvau mokykloj. Apynormalis. Mokytoja ant lentos braižė jų elgesio ir komunikabilumo schemas. Kaip keturis vienas į kitą telpančius ratus. Centriniam rate yra tie vaikai, su kuriais visi kiti norėtų draugauti, sėdėti viename suole ir eiti į žvalgybą. Jie ir mokosi geriausiai. Tavo anūkės ten nėra. Ji – antrame rate, pažymėta žvaigždute. Žvaigždutė reiškia, kad jos nemėgsta bent dvi klasės mergaitės.

– Gerai, – sako motina, išpūsdama dūmus.

– Kas gerai?

– Kad jos nėra centriniam rate. Manęs jame irgi nebūtų buvę, jei tada kas būtų mums braižęs schemas.

Tyliu. Nes manau, kad manęs nebūtų buvę ir antrame rate. Būčiau trečiame ketvirtame. (Pragaro.) Bet net ir dabar, kai mama rūko pasaulyje už stiklo, nenoriu pasirodyti blogesnė, negu ji apie mane mano. Iš tikrųjų reputaciją jos akyse buvau rimtai susigadinusi per visą gyvenimą gal tik kokius du kartus. Vieno karto net prisiminti nenoriu, o kitas – visai paprastas. Tada man buvo gal dvidešimt penkeri. Negrįžau namo nakvoti. (Tos nakties aš gailiuosi dėl daugelio dalykų, ne tik dėl motinos.) Ryškiai atsimenu, kaip tada buvau apsirengusi. Balta peršviečiama drobine suknele su dideliu pieštu drugiu ant vienos šlaunies (drabužiuose ir šukuosenose man patinka asimetrija). Kai parėjau rytą, mama sėdėjo mūsų mažoj virtuvėj su šuniu ir gėrė arbatą. Dabar man aišku, kad ji ten išsėdėjo didžiąją nakties dalį. (Aišku ir kitkas – labai sau nelinkėčiau kada nors naktį sėdėti virtuvėje ir taip laukti savo dukters.) Nežiūrėdama į mane motina tada pasakė

vieną sakinį: „Maniau, kad tu – ne tokia kaip visos“. Šito sakinio (ypač – to jos nežiūrėjimo) sotu iki dabar.

– Nu, važiuoju, – staiga motina pakyla nuo pakelės stulpelio, pasilenkia ir maža ranka brūkšteli nuo juodos suknelės sidabrinis cigaretės pelenus. Jau nueidama, lyg tarp kitko, priduria. – Nepraskysk. Ne niekieno tu. Nes aš galvosiu apie tave dar penkerius metus.

Užmigti toliau – jokių šansų. Atsikeliu. Nueinu į virtuvę ir pasidarau kokteilį – penkiolika lašų valerijono, penkiolika gudobelės ir trečdalis stiklinės vandens. Tokio „mikso“ galiu išgerti kibirą, padeda tik psichologiškai. Kai lieka pusvalandis iki žadintuvo, užmiegu. O dar prieš jam suskambant šalia miegantis vaikas verčiasi ant kito šono ir atgalia ranka žiebia man į dantis. Šitas prabudimas yra vienas iš maloniausių.

Labai nejuoku atsibusti – iš košmaro. Jau prieš dvejus metus kardiologas patarė man prieš miegą nežiūrėti per televizorių filmų su vis dar pasitaikančiais neprievartos elementais. Ir ypač laidų, kuriose žurnalistai profesionaliai, preciziškai, tarsi ragaudami ypatingą desertą, klausinėja nusikaltėlio, kaip jis nužudė senutę ir paskui virė ją puode. (Gabalais.) Bet kai rodė čečėnus muzikiniame teatre, vis tiek spoksojau į televizorių iki išnaktų. Baisiausia, žinoma, buvo tos nušautos moterys, tarsi išsilanksčiusios ant grindų ir kėdžių grakščiomis modernaus šokio pozomis. Vieno reportažo vidury paskambina toks švelnus žmogus „su peteliške ant lūpų“ ir klausia: „Nesakyk, kad žiūri Maskvos įvykius“. – „Kaip tik tai ir darau“, – sakau. Jis pataria: „Nors neaiškink vaikui, kas ten vyksta. Vis tiek nesupras. Ji dar verkia dėl pliušinio meškiuko“. Aš irgi dar verkiu dėl pliušinio meškiuko ir gal todėl naktį susapnuoju košmarą. Guliu – ligoninėj. Į palatą įeina prezidentas baltu chalatu – „...the son of a factory worker who learned his manners among butlies on the streets of Leningrad and in judo classes...“ – „...fabriko darbininko sūnus, kuris elgesio mokėsi Leningrado gatvėse iš chuliganų ir dziudo pamokose“ (*The Globe and Mail*). Charakteristika – V. Putino. (Vertimas – mano.) Šalia prezidento stovi keli vyrai su lašelinėmis. Jie į sapną atėjo iš kito straipsnio: į kai kurias palatas įkaitams lašelines nešiojo ne seselės, bet FST darbuotojai. Prezidentas baltu chalatu artėja prie manęs, viena ranka – už nugaros, šypsosi, akyse – ledukai, ir sako: „Popravliaites, popravliaites...“ O man ausyse aidi: „Otpravliaites, otpravliaites...“ Atsibundu, kai šaltas revolverio vamzdis paliečia smilkinį. Guliu galvą prispaudusi prie metalinio fotelio turėklo.

Anksti rytą einu į darbą. Akyse tavaruoja. Pro šalį pravažiuoja mašina. Ant šono – užrašas: „Avarinis spynų atrakinimas“. Perskaitau: „Avarinis sapnų atrakinimas“. Kaip gerai tokią tarnybą būtų išsikviesti vidury košmaro, kol dar esu gyva. Nenušauta. Neišsitéškusi į prarają. Neuždusinta dujomis. Neužspringusi vandeniu ir antklode. Vakare išnešu į kiemą šiukšles. „Kaip susmulkėjo žmogaus gyvybę“, – liūdnai sako irgi tų pačių reportažų prisižiūrėjęs mano kaimynas senukas, buvęs atsakingas KGB darbuotojas. Negaliu nesutikti. Viskas susmulkėjo: meilė, mafija, budynės, gabalinis cukrus ir malda. Dar visai neseniai galingiausios pasaulio šalies prezidentas metinę kalbą baigdavo fraze: „God bless America“. O šiemet G. Bushas ją baigė taip: „God bless our coalition“.

Jeigu košmarų per kelias savaites prisapnuoja daug, jie susitelkia smegenyse kaip koralų rifai. Ima burgzti širdis. Diagnostikos centre pasidarau svarbiausio meilės organo echoskopiją. Ber kad imtų gydyti, reikia eiti į kitą kabinetą ir mokėti 90 litų. Sugrįžtu į polikliniką, pas tą patį gydytoją, pas kurį buvau prieš dvejus metus, ir kukliai, bet su išdidumu iškloju jam ant stalo kokybiškus nespalvotus savo skilvelius ir vožtuvus.

Gydytojas sako: „Nusirenkit. Neįsitempkit taip baisiai. Echoskopiją – pakartosim“. – „Kaip, – sakau, – jūs nepasitikit diagnostikos centru?“ – „Pasitikiu, – tikina jis. – Tą gydytoją, kuri Jums darė tyrimą, jaunystėje aš net buvau vedęs. Todėl ir pakartosim“. Paskui tęsia: „Visiškai sutinku su jos išvadomis. Jūsų širdis kol kas sveika. O kardiograma – bloga“. Jis išsitraukia iš stalčiaus knygą, atsiverčia net iš tolo įtaigią širdies schemą ir vedžiodamas pieštuku po venas (mėlynas) ir arterijas (raudonas) aiškina kraujo apytakos ratus. Aš, norėdama atsiriboti, tuo metu stengiuosi galvoti apie Kiešlowskį. „Paprasciausiai nemokate džiaugtis gyvenimu, – sako gydytojas. – Pasaulio nepakeisit, bet galite pakeisti požiūrį į jį. Iš darbo – neskubėkit namo. Užėikit į kvėpalų parduotuvę ir uostykit. Uostykit uostykit malonius kvapus. Dažniau klausykitės muzikos. Atsigulusi ant grindų arba net gatvėje, su ausinukėmis. Jums padėtų Mozartas. Triukšminga muzika ir Beethovenas – ne. Beje, kokie Jūsų santykiai su vyrais?“

„Labai geri“, – sakau, vyrus turėdama galvoj kažkaip sutelktai. (Kaip pusę žmonijos. Ar kaip krūvon per pūgą tolimoje Antarktidoje susiglaudusius pingvinus.)

„Puiku, – sako gydytojas. – Ir stebėkite, stebėkite gatvėje alkoholikus. Eina jie paprastai po vieną. Savo vaikų būna nematę po kelerius metus. Butai užstatyti arba jau parduoti. Kelnės prisisiotos. Net po du kartus. Bet kokia laime spindi jų akys. Kaip nuoširdžiai jie sugeba džiaugtis šia diena. Ar Jūs negalėtumėt pamėginti imti iš jų pavyzdį?“

„Pasistengsiu. Iš paskutiniųjų“, – sakau jau atsiveikindama.

Priėjusi Pilies gatvės pradžią, kaip šuo (politiškai korektiškiau galbūt būtų sakyti – kaip kalė) išuostau visą „Kristianą“. Pardavėja ima eiti iš paskos. (Dėl visa ko.) Kaip neteisinga, kaip tiesmuka ir kaip netikslu, pagalvoju, spręsti apie žmogų iš apšiurusio palto. Lygiai taip pat, kaip apie moters seksualumą – iš jos kvėpalų. Kai prieinu prie Aušros vartų, Dievas, tiksliai ir laiku laikydamasis gydytojo instrukcijų, pasiunčia ir alkoholikę. Imu stebėti. Atskuba du madingi vyrukai. Moteris atsistoja priešais, tiksliau, užtveria jiems kelią neperšaunamu violetiniu lamos vilnos megztiniu, nusišypso (dantims kažkas liepė išsiskaičiuoti pirmais antrais), ištiesia ranką ir paprašo išmaldos. Vienas vyras ima giliai kišenėje graibyti centų. O kitas – iš pradžių dar negaliu patikėti tuo, ką matau – greitai atsisega džinsų užtrauktuką ir deda jai į delną savo vyriškos galios simbolį. Moteris atšlyja. Atsigosta. Ir pratrūksta ilgu rusišku lenkišku monologu, kuris tuos vyrus neša kaip ant sparnų turbūt iki Rotušės. Ir ta jos kalba yra šioje situacijoje vienintelis dalykas, vertas absoliučios pagarbos, įsiklausymo ir epigonizmo.

Kažkaip, matyt, irgi ne be Dievo pagalbos, parkapoju namo. Nugara žliaugia prakaitas. Vaikas sako: „Aš dar truputėlį filmą pažiūrėsiu. Policininkai tuoj jį pagaus...“ Į filmą net nežvilgteriu, nes, ko gera, bijau ir paties televizoriaus, atsigulu ir bandau spėlioti, kada ištiks pirmasis prabudimas. Po pusvalandžio jaučiu, kaip mergaitė visa šilta priglunda prie manęs. Vartosi. Paskui tyliai sako: „Pagavo. Spardė. Paskui – nušovė. Bet, mama, turbūt neužmigsiu... Nuo tų „mentų“, atrodo, kad mane visą skauda“. Ir tada aš nebeįstveriu: „Po velnių, ar tu nežinai, kad prieš miegą negalima žiūrėti įtemptų filmų. Kiek sykių sakyta. Kiti tėvai, tiksliau – motinos, išvis neleidžia tokių filmų žiūrėti. Niekada. O pas mus – palaida bala. Todėl, kad aš laiko neturiu, o tu esi nesąmoninga. Dar tuos vokiečių kursus visai neturėdama laiko pradėjau lankyti... Nesąmoningas vokiškai, atrodo, *unbewusst*. Pusantros valandos tik gaudu ir šaudu. Tuose filmuose policininkai ir nusikaltėliai yra lygiai tokie patys, tik „mentus“ saugo įstatymas“. Vaikas ilgai tyli. Vis dėlto susimąsto. Paskui apžėrgdama mane atsikelia, nueina į vonią ir atsineša tepalo.

Sako: „Patrink man nugarą“. (Tada susigaudau, kad „mentai“ yra mentės, kurias jai skauda po choreografijos pamokos.)

Tačiau pasitaiko ir ramių vakarų, ir ramių prabudimų. Juos labai mėgstu. Dažnai atsibundu prieš pusvalandį iki atsikėlimo. Tas trisdešimt minučių vadinu pavogtu laiku – iš dienos, iš paros, iš rutinos. Jų reikia ne tik pakalbėti su mirusiaisiais kaip su gyvaisiais, bet ir švelniai, ramiai ir su pagarba prisiminti kai kuriuos gyvuosius (kaip mirusius). Per tą pusvalandį, psichologiškai kartais ištįstantį iki valandos dviejų, suku gyvenimo juostą atgal. Su ėdriu ką tik pažadintos sąmonės ryškalu susigrąžinu svarbius dalykus. Prisimenu seniai skaitytus tekstus, formavusius mane kaip žmogų. Vyrus, kūrusius mane kaip moterį. Ir žmones, lipdžiusius mane – kaip tekstą. Gulėdama girdžiu, kaip už lango teška lietus. Dieną tas šnarėjimas man ima priminti greitai spaudomų kompiuterio klavišų garsą. Bet tą pusvalandį gulėdama po šilta antklode aš atsiduodu lietuviškai, su aistra, visišku užsimiršimu ir tikra trisdešimties minučių ištikimybe. Tol, kol pajuntu lašus oda. Taip, kaip jaunystėj. Net eidama per audrą nepasiimdavau skėčio. Neturėjau ir demisezoninių batų. (Nemėgstu tarpininkų – nei tarp žiemos ir vasaros, nei tarp naftos ir valstybės, nei tarp Dievo ir žmogaus.) Dabar per darganą skėtį jau visada pasiimu. Nes kai susergu, nėra kas slaugo, ir atslenka labiausiai nuginkluojantis, niekingas savęs gailėsčio jausmas. Stengiuosi nugalaboti jį įvairiais rafinuotais metodais. Bet kartais vis tiek nepavyksta. Tada ištiesiu ranką į priekį ir kalbuosi su dešinės rankos smiliumi kaip su mažu mane suprantančiu ir užjaučiančiu žmogiuku (tikrai kaip su savo kūnu ir krauju). Šitas simpatiškas, bet beprotiškas užsiėmimas – ne originalus. Taip su savo pirštu kalbėjosi vaikas iš S. Kubricko „Švytėjimo“.

Peršalimo ligomis sirgau seniai. Dabar turiu kitų rūpesčių. Pavasarį – ištekų. Antrą kartą. Maniau, kad tokio tipo moterims antrų kartų nebūna. Bet man visada atsitikdavo likimiškų – taip, o ne kitaip – dalykų. Jis – paprastas žmogus. (Elektrikas.) Iš to vyro sklinda ramybė ir supratimas. Ramybės man reikia labiausiai. (Nes temperamento ir beprotystės pati turiu su kaupu.) Be to (tai ypač svarbu), tas žmogus manęs nebijo. Jokios. Nes jis yra mane atspėjęs. Kai sugenda kompas, aš imu keiktis ir pykti visai ne ant savęs, kad esu kvaila, galų gale ir ne ant virusų, bet ant to niekuo dėto žmogaus, kad viskas tuoj pat, šią akimirką nepasitaiso, jis tyliai linksminasi, ir geidžia manęs toliau. Čia pat, virtuvėje. Net tokios – įsiutusios, prakaituotos, nedepiliuotos ir šlykščios. Tas žmogus kartu yra labai romantiškas. Kol kas – atlaidus ir turi globos jausmą. Tik prieš šitą (labai retai pasitaikantį) vyrų gebėjimą aš neatsilaikau. Dėl to dabar net pikta. Jis nuolatos manęs ko nors rūpestingai paklausia – kodėl tu neturi žiemai batų su kailiu? Arba – kodėl manai, kad sriuba tikriausiai buvo neskani? Arba – kodėl sakai, kad tu esi kalta, jei dukra iš istorijos gavo 5?

Džiaugiuosi, kad kai neseniai pirmą kartą (kūnais) susitikom restorane, jis man nepasakė sakinio, kurio laukiau su baime. Pavyzdžiui, tokio: žinai, iš mūsų nieko neišeis, nes kas aš – paprastas elektrikas, o tave spausdina. Vienas laikraštis. Jis to nepasakė, bet aš norėdama užbėgti už akių pacitavau, turbūt M. Cvetajevą: „Čto takoje slava? Tolko – slovo“. Ir jis matė, kad aš kalbu sąžiningai. Manęs neerzina net to žmogaus literatūrinis neišsilavinimas. Praeitą savaitę pasakojau jam apie Cvetajevą daugiau. Nežinau, kokių paros metu ji pasikorė, bet man būtų įtikimiausia, kad priešaušry (po vieno iš prabudimų). Vyras man sako: „Tu matai, kaip keista... O aš visada maniau, kad Cvetajeva, per brūkšnelį Achmatova, yra ta pati daug kentėjusi rusų poetė“.

Dabar jis į mano namus tik atvažinėja. (Iš Švenčionėlių.) Bet mane pamažu ima panika pagalvojus apie tą metą, kai jis čia apsigyvens. Ypač bijau pirmųjų bendro gyvenimo naktų. (Turiu galvoj – savo prabudimus.) Žinau keletą paslapčių, kaip apsiversti nepažadinant šalia miegančio. Bet ilgainiui tai ima varginti. (Net lovą.) Kai aš atsibusiu, jis irgi juk kada nors atsibus. Uždegs šviesą (po kokių dvejų metų, kai meilė neišvengiamai bus praėjusi, tai jau atrodys kaip teroro aktas). Turbūt paims mane už rankos. Neatsimerkdamas pabučiuos plaukus. Ir lūpomis liesdamas ausį, pašnibždomis, kaip visada rūpestingai, paklaus: „Kodėl – prabudai?“ Ir mane jau dabar sukausto siaubas, nes ką aš... Nes ką man tada jam reikės trumpai į tą klausimą atsakyti?

PRIVALOMI PARAŠYTI TEKSTAI

Svarbiausio dalyko nepaklausiau: kas bus tada, jei to, pageidautina, labai perkamo romano po metų išvis neparašysiu? Kaip aš komisijai, kuri manimi naiviai pasitikėjo ir kūrybinę stipendiją davė, į akis pažiūrėsiu – *in corpore* ir kiekvienam jos nariui atskirai? Net grafomanui, jei jis pakankamai drausmingas, aišku, kad už pinigus padorios knygos parašyti neįmanoma, kaip ir padori moteris už pinigus negali pasimylėti. Iš reikalo ir skubėdama kokybės neišlauši. O kas bus, jei vis dėlto tą knygą parašysiu, bet jos nepirks? Po pusės metų pardavinės ją dėvėtų drabužių parduotuvėse kartu su atvežtais iš Didžiosios Britanijos *Airių patiekalais*. Leidykla patirs nuostolį. O pinigus gal reikės atiduoti? Leidyklos kriterijai tekstams ir mano kriterijai tekstams – nesutampa. Pusė metų jau praėjo. Galvoje net pirmojo sakinio nėra. Pirmas sakinytis ir paskutinis turi būti kaip šūviai: įspėjamasis ir kontrolinis. Nors iš pirmo sakinio, kur amžinas romanas, o kur tik šiuolaikiškas, nebūtinai atskirsi. „Ilgą laiką aš eidavau gulti anksti...“ Kas galėtų iš karto pasakyti, kad tai – M. Prousto *Svano pusėje* pradžia? „Sapnavo sapną ir buvo jame lyg negyvas“. Irgi panašu. Netgi įdomiau. (Jei ne pasikeitęs asmuo, galima būtų pamanyti, kad tęsinys.) Bet čia – A. Juozaičio *Laikraštis*. Aš, ko gero, iš panikos emigruosiu. Dėsiu į krūmus, liaudiškai tariant. Įsivaizduoju, kaip lėktuve pildau deklaraciją ir skolų, paliktų valstybėje, grafoje įrašau – neparašytas itin skaitomas romanas.

Beje, reikėtų vis dėlto nesinervinant šaltai pagalvoti, kur aš padėjau pusę metų šalia algos gautus pinigus. Būtų pamoka ateičiai. Nuvažiavau du kartus taksi į Buivydiškes. Draugė buvo puolusi į depresiją – aštuoni trilitriniai agurkų dviem kėliniais iššaudė. Viešpatie, dabar kai pagalvoju, kiek prisipirkau visko... Pirkau batus už šimtą dolerių, nes su jais mano koja atrodo kaip ne mano. Katę veislinę iš nedovanotino snobizmo. (Seniau britų katinai kainuodavo 600 litų, dabar – tūkstantį du šimtus.) Pirkau tualetinio vandens „Ysatis de Givenchy“. Juo šlakstausi nuo tos dienos (tiksliau – nakties), kai pasijutau moterimi. Kvėpalus irgi mėgstu „veislinius“, nes visi kiti po dvejų minučių ant manęs ima dvokti promilėm. „Zepter“ puodą pirkau. (Laikau jame senus raktus.) Daviau 300 litų draugei, ji kaime sodybą remontuoja. Sienų apmušalų ten nuvežiau, tokių, kokiais iškljuotas „Šekspyro viešbutis“.

Ankstyvą pavasarį sodyboje nėra nė gyvos dvasios. Man tokios vietos kuo toliau, tuo labiau ima patikti. Norėčiau ten parai dviem atsidurti su kate ir įsivaizduojamu mylimu žmogumi. Be jokių išipareigojimų. (Taip savo žmonai sako mano girtas kaimynas, kai pareina antrą valandą nakties: „Blet, Ada, atidaryk duris! Jei nori, be jokių išipareigojimų“.) Pažiūrėtumėm ten neskubėdami „Panoramą“, išklaustumėm svarbiausias respublikos žinias... Gal kokią burtininkę parodytų. Paskui, kai tas įsivaizduojamas žmo-

gus su kate užmigs, kad netrukdyčiau, išeičiau į mišką pasivaikščioti su jo pirštine ir jausčiau, kaip „ranka ištirpsta pirštinej lyg sniegas“. I. Bachmann eilėraščiai kai kurie tokie pat geri kaip ir novelės. (Romanas – ne. Prie šito žanro moterys dažniausiai „nepri-traukia“, joms ar laiko, ar įniršio, ar pinigų alkoholiui pritrūksta, ir man dėl to vėl baisu.)

Kai paskutinį kartą nuvažiuom į kaimą, draugės tėvo bate kaukas arba kiaunė buvo prinešę gilių ir klevo sėklų „malūnsparnių“. Iki bato ant sniego, eidamos tyloje, radom pėdytes, atslinkusias iš miško paslapties. Gal nuo tų pėdsakų pirmą sakinį ir pradėti? O gal – nuo tos paslapties... Ar nuo to, kad draugės mama mirė, kai jai buvo aštuoniolika metų? Ji prisimena, kad mama mėgo perlamutrinius „klipsus“, saulėlydžius Palangoje, arbūzus, šilkinės biuzeles, džiaustyti saulėje mažų vaikų drabužius ir būti laiminga.

Tikras rašytojas gali pradėti rašyti gal ir ne bet kada, tačiau kad nuo bet ko, tai faktas. Nuo balto popieriaus lapo faktūroje išspaudusio pilko siūlelio. Plaukelio. (Blakstienos?..) Aš – netikra. Man reikia nugyventi gabalą gyvenimo ir po to jį paversti įtikima fikcija. Kartais – pavyksta. Dažniausiai – ne. Guodžia tai, kad yra rašančių panašiai. Vienas talentingas žmogus kartą skundėsi, kad negali pradėti pasakoti istorijos apie pirmąją mokytoją, nes neatsimena, kaip buvo išiuos jos po karo dėvėto palto sagos – kryžiuku ar paraleliai.

Teoriškai tarsi žinau, ko reikia, kad romanas būtų perkamas. Sekso. Kas nors guli ant mano, t. y. mano herojės, krūtinės, arba ji – ant kieno nors. Jei ne sekso, tai nors kiek nešvankios, gal net kokios čigoniškos laukinės erotikos. „Kad gimtų erotinis aktas, reikalingos visai apibrėžtos savybės, pirmiausia – logiškas ir pajėgus protas, vaizduotė, humoro jausmas ir drąsa, o kur dar sugebėjimas įtikinti, organizaciniai gabumai, geras skonis, estetinė intuicija ir prabangos pomėgis“ (*Emanuelė Bankoke*, p. 117, neabejotiniems autoritetams – pritariu iš karto). Visų šių savybių gal vargais negalais ir užtektų, bet man, kaip jau susiformulavau, reikia nugyventi gabalą gyvenimo, tik po to galiu bandyti paversti jį įtikima fikcija. O paskutinis mano matytas nuogas vyras – gipsinė Mindaugo gatvės „Maximoj“ stovinti indėno statula.

Reikėtų vienoje kitoje knygos vietoje paburnoti prieš Dievą. Ir nepamiršti bjaurumo estetikos. Kokių nors kieno nors išskyrų turėtų būti. Iš ausų, pakinklių, pažastų ar lyties. Mirties... Bet pateiktų bravūriškai ir linksmai. Kaip amerikiečių filmuose. Mirtina liga sergantis senukas savaitgalį nutaria nuvažiuoti į savo gimtąją valstiją. Randa ten kadaise mylėtą moterį (pasenusią, bet patrauklią, apsirengusią vos ne ta pačia perkelio suknele), pašvambęs alaus vietiniame „pabe“, aplankytas stebuklingos galios, su ja permiega ir, saulei tekant iš už Dakotos kalnų, miršta spyruoklinėj vaikystės lovoj, su šypsena stebimas jį lydėjusio koledžo studento. Vaikinui, kuris iki kelionės buvo marazmatikas, pasidaro aišku, kad gyventi – verta.

Gal dar koks epizodas iš pokario praverstų. Dabar, sprendžiant iš rezistencinės kovos internete ir neonimiškos – laikraščiuose, ta tema vėl, rodos, aktuali. (Tikriausiai pralaimės žali, literatūroje.) Egzotikos į tekstą reikėtų „imegzti“. Tolimųjų kraštų pasakų, laikraščių ir masinės kultūros inkluzų. Skaitytojas turi bristi į tekstą žinodamas, kad ras kai ką atpažįstama. Taip pat tai, su kuo norisi susipažinti (bet tik tekste). Kad bus truputėli pagąsdintas, nustebintas, šokiruotas, pakutentas, bet nepaskęs. Ir svarbiausia – kad žmonėms liūdna nebūtų. Juoko turėtų būti. Kad nesinorėtų galvoti apie metafiziką, transcendenciją ir laiką. Apie tuos dalykus ar galvosi, ar ne, jie liks. (Ir nepažinūs, ir nepakitę.)

Chronologiškai, nuo pirmojo sakinto, romano pradėti rašyti neišeis. Mąstau punktyriškai, neturiu jokios valios. Gyvenimą prieš dvejus metus ėmiau planuoti iki rytinio žadintuvo. Pradėti turėsiu nuo įvairių vietų iš karto, rytais keptama varškėčius.

Senelis per karą turėjo mylimąją. (Prieš karą ir po jo – irgi, bet ne tą pačią.) Moteris kartkartėmis eidavo į bažnyčią su visiškai „nachališka“ šilkinė skara, geltoname fone – raudonos ir mėlynos rožės. Šventoriuje turėjo labai išsiskirti. Močiutė žinojo, kad skara dovanota senelio. Kartą atbėgo uždusęs kaimynas ir pasakė: „Važiuk pasiimt Juozo. Peršovė ji... Daržinėj. Pati žinai pas ką“.

Spėju, kad senelis gulėjo ant viršaus. Ant tos mylimos moters krūtinės, nes jam buvo peršauti plaučiai ir petys, o jai – nieko. Iki felčerio ji nuvežė vos gyvą dėl plaučių, iš žaizdos srovele burbuliavo kraujas, niekam tada net į galvą neatėjo rūpintis klubu, nors tas irgi buvo peršautas. (Tą į kaulą įstrigusią kulką aš, kaip ir jis, pirmą kartą pamačiau rentgeno nuotraukoj maždaug po keturiasdešimties metų. Senelį mano gimtojo miestelio poliklinikoj šviete dėl banalaus radikulito, kulką atrado netyčia.) Jį slaugė ilgai. Mama, kai močiutė dirbo nenuadirbamus darbus, nususukusi nuo senelio nugara laikė jo koją ant savo sprando, nes taip jam kažkodėl mažiau skaudėjo petį, o kad popietės neprailgtų, pasakojė istorijas iš mokyklos apie savo drauges. (Viena dabar gyvena Vokietijoje, kita – Lenkijoje, o dar viena Vilniuj pardavė butą. Nutarė susiremontuoti apleistą tėvų sodybą kaime, važiuoti ten, kaip ji sakė per mano motinos laidotuves, pabraidžioti su botais per rudeninius lapus ir paskui numirti.) Po kelių mėnesių senelis vis dėlto pakilo ir pačią pirmą dieną, kai tik galėjo paeiti, išėjo. Pas tą mylimąją. Paskui moterį, deja, išvežė į Vokietiją darbams ir... nebeparvežė. Namie spintoj, nežinau, kokiais būdais, atsідūrė „nachališka“ skara su raudonomis ir mėlynomis rožėmis. Močiutė niekada jos neryšėjo. Laikė be tikslo, kaip aš kartais laikau stalčiuose primirštų, kadaise ryškių spektaklių programas.

Po karo močiutė dar susilaukė vieno vaiko. Berniuko. Jis kaimo troboj mirė šešių mėnesių. Kai paklausiau, nuo ko, ji pasakė: „Kas, vaikeliuk, žinojo tikrai tais laikais – nuo ko. Viliukas visą laiką verkė, troboj būdavo prirūkyta“. Ir imdavo žiūrėti pro langą. (Papirosų dūmus kažkodėl įsivaizduoju kaip skraidančius praskydusius autkojus su nublukusiomis rožėmis.)

Apie berniuką nebūčiau galvojusi daug, gal net ir sužinojusi apie jį nebūčiau, bet mes jį perlaidojom. Senelis jau beveik senatvėj susigalvojo perkelti savo tėvų ir jo palaikus į kitą vietą, aptvertą nauja tvorele. Trijų žmonių kaulus du vyrai surinko į drobę ir užkasė kitoj vietoj Užpalių kapinėse. Buvau dar pradinėse klasėse. Kapinių įspūdis liko tikslus. Kaip pasakytų I. Bachmann (tepatūna ji dar vienas inkluzas iš laikraščio), – „nebenu-maldomi varnai ir baimė mirti“. Iš to berniuko, atsimenu gerai, tebuvo likęs kiaušas. Kaip kopūstėlio lapas arba kaip atverstas mano delnas. Šalia kapinių tekėjo stebuklingo vandens šaltinis. Kad jis stebuklingas, tikėjo ne tik Užpalių, bet ir tolimų apylinkių žmonės. Vanduo burbuliavo kaip kraujas iš po žemėmis gulinčio peršauto milžino plaučio. Jame po pakasynų nusiplovė rankas. Keista... Tas berniukas buvo mano dėdė, kuriam šiandien būčiau galėjusi paskambinti. Kartais galvodama apie kai kurias mirtis atsime-nu vienos tikinčios profesorės mintį: „Retai sutiksi tokį blogą žmogų, koks yra Dievas“.

Senelio senatvė buvo palyginti rami, jeigu neprisimintume aukšto kraujo spaudimo. Nekentė balandžių, skiepijo visiems sodo kaimynams medžius, rašė skundus į laikraščius (dėl balandžių – irgi), nešdavo iš kolektyvinio sodo gražiausius obuolius

gražiausioms vietinės parduotuvės pardavėjoms. Mylėjau jį labiau negu tėvą. (Jeigu būčiau sąžininga, turėčiau sakyti – labiau negu grafą Montekristą.) Jis mane – irgi. Jaučiau iš daugelio ženklų, nes jausmus verbalizuoti tokiems vyrams gėda. Kai senelis jau buvo visai senas, turėjau šuni. Keršydamas šuo sisiodavo ant šaldytuvo kampo, kol tas galutinai nurūdijo, o vienąkart prikakojo ant lovos, patupėjo baltų pagalvių ledkalnių apsupty. Atsirakinęs mūsų buto duris, senelis rado atrodančias kaip kalkės kelias kietas ochros spalvos spireles. Ir pamanė, kad jos – žemės riešutai. Sovietmečiu žemės riešutai (kaip ir kitokie riešutai) buvo deficitas. Senelis užrišo pasaitėlį mano šuniui, susibėrė spireles į švarko kišenę ir, parėjęs namo, atsisėdo prie stalo. Užsidėjo skaitymo akinius. Saugodamas staltiesę, pasitiesė ant jos laikraštį ir deficitą pabėrė ant jo. Paskui, krapštydamas nagu, ėmė ieškoti branduolio. Po keleto mygtelėjimų ėmė burbėti, kad riešutai keistai trupa ir iš viso koks velnias čia yra, kaip kevalas, taip kevalas.

Kad šūde branduolio būti negali, pirma susigaudė močiutė. Kai ji pradėjo juoktis, juokėsi persisvėrusi per langą, paskui virtuvėj, paskui užsikiaubusi ant siuvamosios mašinos. O kai senelis, nepasakęs nė žodžio, švariai nusiplovė rankas ir, kažkodėl droviu žvilgsniu pažiūrėjęs į šalia žvitriai lekuojantį mano šuni, nuėjo ir atsigulė, močiutė užsikabino vonioj ir įsikniaubusi į rankšluostį juokėsi toliau. Aišku, šitas senelio nuotykis pasklido po kaimynus per jos liežuvį. Buvo pritilęs tada kokioms dviem savaitėms. Išsikepdavo stintos ir tyliai ramiai lovoj skaitydavo iš Amerikos rudo popieriaus tūtelėse pusbrolio atsiųstus komunistų *Vilnį* ir *Laisvę*. Bet kai eidavo šaligatviu su obuoliais iš sodo, o kaimynės ant suoliukų sekdamo jį žvilgsniais, jautė, kad šita istorija kaukši paskui jį mažais riešutukų žingsniais. Kai senelio nuotyki pasakojau kartą tokiems žmonėms, visi juokėsi, o vienas pasakė: „Tylėkit, ji pasakoja, kokioj jinai užaugo šeimoj“.

Dabar man smagu, o kartais – neįtikėtina, kad visa gyvoji mano šeima telpa mano lovoj. Kiti artimieji valgo, rūko, sėdi ir šypsosi aplink, fotografijų rėmeliuose. Kai žiūriu į juos įstrižai krintančiuose saulės spinduliuose, man ramu. Įstrižai krintantys saulės spinduliai man visada atrodė aštuntas pasaulio stebuklas. Šalia Rodo koloso ar Aleksandrijos švyturio. Kad ir kur jis atsitiktų – miške, namie ar sename mediniame sandėliuke.

– Vaikeli, – sakau dukrai lovoj vieną vakarą, – nesupyk, bet turiu tau pasakyti liūdną, džiugų ir kartu intymų dalyką. Labai tave myliu. Bet mums reiktų imti miegoti atskirai. Aš, žinok, ne tik motina. Aš – dar ir moteris. Kartais, prieblandoje ar savo šešėlyje, būnu visai graži. Apsižiūrėjau vakar nuoga vonioj su dviem veidrodžiais... Neseniai susiradau draugą. Šiek tiek buvome pažįstami jau anksčiau, bet neseniai knygų mugėj vėl susitikom, kažkaip iš esmės. Šią savaitę, pavyzdžiui, jaučiu, kad negaliu be jo gyventi. Sąžiningai tai tau sakau, irgi kaip draugei, noriu jo čia, dabar, ant savo krūtinės, lygiai kaip ir tavęs.

Matau, kaip prie visokių mano kalbų pripratusios mergaitės akys pasidaro stiklinės:

– Koks to diedo vardas?

– To vyro vardas, – sakau, – Bohumilas. Pavardė – Hrabalas. Ir jei dabar jo nepaskaitysiu, nusišausiu. Jis nebus man ištikimas ilgai. Jis išsilies citatomis į kitų moterų ir vyrų prozą. Ir jei jie sugebės citatas panaudoti vietoje, tas žmogus suteiks jų tekstams ypatingos galios. Tie tekstai taps amžini ir masiškai perkami. O tai yra beveik nesuderinami dalykai. Kaip tuos dalykus suderinti, galvoju jau pusę metų. Man už tuos galvojimus pinigų moka. Gal tu galėtum dabar pereiti į kitą lovą?

– Kad tu nesulauktum, – sako vaikas ir apgraibom ištraukia lempos laidą iš šakutes lizdo.

Ima aiškėti, kad aš to romano arba neparašysiu, arba parašysiu – neperkama. Jau antras savaitgalis sėdžiu virtuvėj, guliu ant sofos ir, užuot skaičiusi Kingą, Kunderą, McEwaną, Allendę ir Irvingą, užuot mokiusis mąstyti, aukštojo ir žemojo stiliaus – iš Königsbergo Immanuelio ir Bankoko Emanueleės, iš Kabelkos ir Kubelkos, po gabalą skaitau Hrabalą. Ta knyga prispaudė mane prie lovos savaitgaliams kaip hidraulinis presas senam popieriui presuoti. Perskaitau penkis šešis garsiosios jo apysakos puslapius ir daugiau nepajėgiu, paprasčiausiai – išsenku. Bėgu paskui jo sakinius prakaituota, kaip žiurkė Prahos kanalais. Pasidedu tada Hrabalą ant krūtinės. Užsimerkiu ir jaučiu jį visu kūnu taip, kaip jo herojus kadaise jautė ant jo atsigulusių nuogą čigonę. Aš, kaip ir jis tada, jau nieko nebenoriu, „tiktai amžinai, iki begalybės, šitai gyventi... tarsi būtume gimę drauge ir niekada neišsiskyre“. Pusę metų mąstau, ką ir kaip turiu rašyti, kad patikčiau, o Hrabalas suformulavo tai vienu sakiniu: „Jei mokėčiau tašyti, tai parašyčiau knygą apie didesnę žmogaus laimę ir didesnę jo nelaimę“. Labiausiai šiame sakinyje žavi tariamoji nuosaka. Jos čia neturėtų būti, bet ji – joks koketavimas. Tariamoji nuosaka čia reiškia kai ką labai gerai mokačio daryti žmogaus privalomą, sąžiningą ir kasdienę abejonę.

Ko gero, dabar nusiplėšiu pleistrus nuo kojų ir apsimausiu kojines su siūle. (Hrabalo garbei.) Užsimausiu jas lėtai, atvyniojamu judesiu, pradėdama nuo pat kojų pirštų galiukų, kad vabzdžio sparno plonybėje nenubėgtų akis. Tada išoksiu į juodus zomšinius batelius ir žengsiu į gatvę. Nors šlapia ir lyja. Ir gatvės – kreivos. Bet visada pavasarį kas nors gali atsitikti. Susitikti galiu ką nors. Patį pavasarį galiu sutikti. Kaip ubagą Volodiją, kuris kartais eina elegantiškoms moterims iš paskos Bazilijonų gatve ir maivydamasis už nugaros atkartoja jų judesius. Nes jeigu dar ilgiau sėdėsiu čia savo virtuvėj ir galvosiu, kokia turi būti perkama literatūra, imsiu krapštyti pusę metų neplautas savo ausis. Kaip Shrekas nusilipdysiu iš jų sieros žvakes ir skendėsiu – o, kaip tiksliai pasakyta! – intymioje žvakių šviesoje. Jeigu dar imsiu galvoti apie perkamą literatūrą, įkaičiu iki baltumo ir sutrupėsiu kaip viela. Po kelių savaitžių kaimynas su Ada išlauš duris. (Be jokių įsipareigojimų...) Paspirs mano palaikų trupinius ir sakys, ta boba rūkė, degino smirdančias žvakes sektantė ir taip nevalyvai gyvena. Gali būti ir dar blogiau. Jeigu dar galvosiu, kokia turi būti perkama literatūra, pasijusiu kaip mano senelis. Kai tą apgailėtiną dieną jis irgi sėdėjo savo virtuvėje pabėręs ant amerikoniškų laikraščių sovietinį deficitą ir susikaupęs, nagais, nežinia kame bandė ieškoti branduolio.

TĖVYNĖ IR KITOS JUNGTYS

G. R.

Spalio 8 dieną, per rinkimus, turėjau rašyti pareiškimą, kad leistų balsuoti. Po to kažkoks Mindaugas, panašus į H. Keitelį, laikinai dirbantį balsavimo komisijoje, išsiaiškino, kad bendrame sąrašė esu praleista todėl, kad 1996 metais per Seimo rinkimus balsavau Čikagoje. Lietuvoje savas labai greit gali pasijusti svetimu, o svetimas labai ilgai tampa savu. Kai prieš kelerius metus paaikėjo, kad likusį gyvenimą galiu nugyventi Amerikoje, buvo ruduo. Vilnelėje išsiuvinėtos žaliais ir rudais siūlais plaukiojo šilkinės antys. Prie Užupio cerkvės žydėjo *Tūlos* varnalėšos. Modernus ir racionalus žmogus aplinkybes (tėvynė jam – viena iš jų) keičia lengvai. Jis palygina valiutų kursus. Užsiplombuoja dantis. Išnuomoja butą. Išsiaiškina LOT' o, SAS' o ir „Lufthansos“ bilietų kainas ir pasidomi menu – ar yra ten kas nors specialiai vegetarams. Prieš išvažiuodamas visiems giminaičiams pasako tai, ką jie ir taip žinojo: „Lietuvoje palieku viską, kas mano gyvenime buvo blogiausia.“ (Šitą mintį išgirdau po kelerių metų Čikagoje iš vieno vyro, dengiančio priemiesčių stogus. Vilniuje jis buvo baigęs Dailės akademiją.) Tačiau modernus žmogus ir senamadiškas labai skiriasi. Jie nepanašūs kaip seno ir jauno vyro paltų kišenės. Senuko kišenėje paprastai būna besikeičiančių kainų nokautuotas talonas, keli trupiniai ir vilnos kamuoliukai – susivėlę Belgijoje ar Vokietijoje (kaip retrospektyva). Jauno – popierinės nosinės, raktai, kramtomoji guma ir kartais prezervatyvas (kaip perspektyva). Nemodernus žmogus tėvynę suvokia kaip O. Tokarczuk *Praamžių...* Rūta savo kaimą. Priėjusi įsivaizduojamą kaimo ribą, mergaitė prie tos ribos ištiesdavo pirštus ir jai atrodydavo, kad pirštų galiukai išnyksta. Kaime pasirodantį svetimus žmones gimdė toji riba, tik atrodė, kad jie iš kažkur atvykdavo. Modernus ir senamadiškas žmogus net paprastą, tik iš veiksnio ir tarinio sudarytą sakinį – buvo ruduo – suvokia kitaip. Buvo ruduo – prisiminimų oras, rašė A. Nyka-Niliūnas. „A propos“ filme jis, grįžęs į Lietuvą 1998 metais, eina tėviškės dirvonu ir viskas, kas aplink, jam regisi visai svetimas kraštas. Gyvenant JAV vienas iš svarbiausių praėjusio amžiaus įvykių – amerikiečių skrydis į Mėnulį – jam nepadarė jokio įspūdžio. Poetui net buvo nuobodu žiūrėti televizorių, nes astronautai niekada neišsilaipins Nemeikščių mėnulyje. Apie Lietuvą jis rašė: „*Ten* aš pratęsdavau gamtą ir daiktus ir gamta ir daiktai pratęsdavo mane. *Čia* aš negaliu sudaryti gyvo kontakto nei su gamta, nei su daiktais. Štai kas yra nuoga ir absoliuti tremtis.“ Gyvenant tremtyje ilgai (net ir savo noru) tėvynė tampa suvenyru. Mažyčiu nameliu vandeny po stiklo kupolu. Kai tą kupolą pajudini, ant trobelės (kaip tikras) krinta plastmasinis sniegas. Suvenyras kambaryje (atmintyje) turi turėti griežtą vietą, kitaip jis ima trukdyti. Kartais žmonės, nemokantys kaip gyvūnai gyventi esamuoju laiku, po tuo kupolu persikelia gyventi patys. Kažkodėl išvažiavimas iš tėvynės visada konkretus, grįžimas – visada metafiziškas. Į tą pačią tėvynę, kaip ir į jos upes, negalima įbristi antrą kartą. Šliuzai užsidaro. Nes tarp to, ką žmogus patyrė ilgai būdamas svetur, ir to, ką per tą laiką patyrė tėvynė, atsiranda kitos jungtys.

CANDY

Pirmąkart ateiti dirbti į amerikiečių namus yra truputį baisu. Ypač sunku angliškai prisijaukinti daiktus. Žmonės – kur kas lengviau. Daiktai lieka nebylūs, kol su jais išlieka pažintinis santykis. Kaip rašė V. Nabokovas apie vieną personažo išsinuomotą butą,

kabinete stovėjo „pustuštis rašomasis stalas su nežinoma praeitimi ir nežinoma ateitimi“. Modernūs žmonės taip ir numiršta su daiktais nepašnekėję. Jų niekada neįdreskia pasiutusi kėdė, jie neskęsta minkštų baldų įlankose, jų nesuvedžioja slidžios antklodės ir neiškviečia į naktinę dvikovą seni veidrodžiai.

Visokių tokių daiktų buvo pilnas senutės Candy rūšys Čikagos priemiestyje. Rūšį po smarkaus lietaus užliedavo vanduo, todėl senų itališkų baldų apačios buvo atšerpetojusios. Slaugomų senukų gyvenimas paprastai pasidalydavo aukštais. Rūsyje su vestuvinėmis nuotraukomis senuose albumuose kalėdavo jaunystė, o viršuje televizorių žiūrėdavo rami senatvė. Svetimoje erdvėje patiriu keistų dalykų. Vieną kartą po nakties Candy namuose pigaus kiniško laikrodžio rodyklė ėmė sukstis priešinga kryptimi. (Ko gera, tai buvo brandžiausias mano kada nors patirtas stebuklas.) Kitąkart visiškoje tyloje nukrito dvimetrinis Italijos vienuolyno peizažas. Keliasdešimt metų jį laikiusi virvutė nutrūko kaip tik tada, kai aš, atvažiavusi iš kito kontinento, viriau Candy kavą. Kai važiavau vieno sekmadienio pavakarę iš priemiesčio į Čikagą, traukinys dešimt minučių judėjo *atgal*, tarsi miestelyje būtų buvęs užkastas didžiulis magnetas, traukiantis vagonus miestelio link – lengvai, kaip metalo drožles.

Candy tėvai buvo italai. Ji pati – gimusi jau Amerikoje. Prie senutės lovos atšviesta iš seno laikraščio kabojo jos tėvo nuotrauka. Čikagos italų kvartalo sankryžoje jis pardavinėjo laikraščius. Šalia buvo išspausdintas straipsnis apie laimingą imigranto likimą. (Specialiai buvau toje vietoje. Kiosko nebėra. Tik ta pati sankryža, kurioje ir dabar kiekvienas imigrantas laimingai galėjo pasukti į visas keturias puses.) Vaikystėje Candy Čikagoje gyveno italų kvartale. Tai buvo Al Caponės laikai. Mafukai iš kitų italų išsiskyrė gerais drabužiais ir blogomis manieromis. Motina Candy sakė: „Jei tave, einančią iš mokyklos, nors vienas iš jų užkalbintų, bėk į bet kurią laiptinę ir belsk į bet kurias duris.“ Kaip rašoma vienoje knygoje apie ketvirtąjį dešimtmečio Čikagos banditus, Al Caponės draugas nešiojo jo dovanotą diržą su briliantais nusagstyta sagtimi. Aišku, Al Capone įsigijo jį „ne be kraujo praliejimo“. Kai Al Capone už neteisėtą ginklo laikymą buvo metams uždarytas Filadelfijoje į kalėjimą, tas draugas, netekęs blizgančių subsidijų, pasiūlė savo paslaugas kitai gaujai. Paskui mafukai išsikraustė į priemiesčius. (Kaip ir pas mus.)

Candy per visą savo gyvenimą Europoje buvo vienintelį kartą. Ji nuvažiavo į motinos tėviškę, mažą miestelį šalia Romos. Ten dar gyveno jos motinos brolis. Tada jis jau buvo visai aklas, bet Candy sakė, kad kai jį pamatė, jai pasirodė, kad tėvas prisikėlė iš numirusiųjų. Ir atvežti iš Amerikos dėdei mirusio tėvo drabužiai buvo kaip tik.

Aš klausiau, ar jai tada nebuvo noro Italijoje pasilikti. Candy atsakė, kad Italijoje labai gražu, bet ta šalis jai pasirodė visai svetimas kraštas. Bažnyčioje ji susipažino su tėvu Pijumi, kuris vėliau buvo paskelbtas šventuoju. Jis jaunai turistei iš JAV dovanojo savo pirštinę. Ta pirštinė su rudomis kraujo dėmėmis nuo stigmų dabar gulėjo ant Candy komodos. Ji buvo svarbiausias daiktas, kurį aš turėjau gelbėti, jei savaitgalį namuose kiltų gaisras. Nors Candy buvo gimusi Amerikoje, namuose galėjai jausti „dvigubą identitetą“. Jis susidėjo ir iš kituose namuose pasitaikančių dalykų, bet čia tie dalykai egzistavo deriniu. Sekmadieniais – Domingo arijų klausymas. Bazilikai ir rozmarinai darže. Pats daržas. (Banali pomidoruose mirštančio Carleonės asociacija.) Alyvų aliejus. Plonos prisegamos kojinės. Ir itališki keiksmazodžiai. Keiksmazodžiai miršta paskutiniai. Pagal pas mus išlikusių rusiškų keiksmazodžių kiekybę galima nustatyti sovietų okupacijos lygį. Ir galbūt pareikalauti tikslios kompensacijos. (Lietuviškais deminutyvais.) Vieną-

kart Candy ilgai keikėsi itališkai, kai žiūrėjo per televizorių Clintono istoriją. Paskui angliškai paklausė: „Na gerai, jis ją dulkino, ji dulkino jį, kodėl apie tai aiškina CNN?“ Paskui dar paklausė: „Ar Lietuvos prezidentas irgi paleistuvis?“ Nors viskuo pasaulyje abejoju, atsakiau – ne. Jis padorus šeimos žmogus. „Beje – sakau, – mes neseniai jį išsirikome. Iki tol jis gyveno kokios šešios mylios nuo Jūsų, šalia Hinsdale.“ Candy tiesiog pritrenkė darkyta mano anglų kalba: senutei buvo visiškai aišku, kad Lietuva, kuri yra Europoje šalia Lenkijos, negalėjo išsirinkti prezidento iš to miestelio, kuriame šeštadieniais jos dukra pirkdavo jai šviežių pyragaičių.

KASPARAS IR BIRUTĖ

Pas Kasparą ir Birutę dirbau neilgai. Kasparas su motina amžiaus pradžioje atplaukė į Niujorką iš Plungės. Turbūt jau po kelių dienų atsisėdo motinai ant kelių ir nusifotografavo, lyg sūpynių virvę laikydamas rankytėje motinos karolių vėrinio galą. Dabar jis, jau 94 metų senukas, vaikščiojo kasdien pro tą fotografiją, pripratęs prie jos kaip prie durų rankenos. Abu senukai buvo lietuviai, bet lietuviškai mokėjo tik kelis žodžius ir girdėjo, kad yra toks dienraštis „Draugas“. Jais rūpinosi amerikietė marti ir sūnus. Kitas sūnus buvo žuvęs Vietnamo kare. Birutei nuo diabeto gangrenavo koją. Koją buvo slyvų spalvos. Kasdien jos perrišti ateidavo slaugė, atvažiavusi į JAV dirbti iš Filipinų. Ji sakė, kad po mėnesio Birutei koją amputuos, bet kol kas senutė neturinti to žinoti. Iš visų giminaičių, likusių Filipinuose, slaugė labiausiai pasiilgdavo vieno į obuolį panašaus vaisiaus. Čikagoje niekas jų nė žinot nežinojo. O avokados Filipinuose jos tėvų darže krisdavo nuo šakučių pačios, kaip juodos rauplėtos granatos. Grįžti į Filipinus slaugė nenorėjo. Čia jau buvo gimusi jos dukra, o ten ją pasitiktų būrys neturtingų giminaičių, su tų ypatingų vaisių pintine.

Vieną vakarą Kasparas paklausė, ar aš nenoriu portugališko vyno. Jis ilgai ieškojo butelio drabužių spintose, po to gėrėm jį ir klausėm Sinatros „Strangers in the night“. Porto vynas būna išspauistas iš vynuogių, išaugintų ant Douro upės stačių granito šlaitų. Ten, toli nuo Amerikos ir Lietuvos, vasaros karštos, o žiemos labai šaltos. Tai ir suteikia vynuogėms ypatingą charakterį. Visai jaunas vynas būna slyvų spalvos. Ir tada vėl prisiminiau Birutės koją, kurią turėjo nupjauti. Ėmė pilti šaltas prakaitas. Kasparas žiūrėjo į vieną sieną, Birutė į kitą. Sinatrą jie niūniavo atmintinai (taip, kaip pas mus aštuoniasdešimtmečiai niūniuoja liaudies dainas). Ant sienos buvo pakabintos jų, prieš keliasdešimt metų šokančių kažkokiam restorane, nuotraukos.

Kai tą koją amputavo, ten aš jau nebedirbau. Paskambino senukų marti ir pasakė, kad jie išmirė per dvi savaites. Po to paklausė, ar aš gerai pažįstanti tą moterį iš Lietuvos, kurią keisdavau pas juos savaitgaliais. Pasakiau, kad ji buvo atsitiktinė mano pažįstama. Amerikietė marti nežinojo, kad tokie savaitgalių darbai Čikagoje surandami telefonais, t. y. „virtualiai“, nesusitikus su ligoniu, nors paskui su jo prisiminimais ir kūnu bendrauji labai intymiai. Tą moterį iš Klaipėdos ji išvijo. Vienąkart vakare, užvažiavusi pas uošvius atsitiktinai, ji rado senukus vienus, Birutę be kojos šlapią lovoje. Klaipėdietė grįžo po penkių valandų girta. Išeidama iš keršto šeiminkams ji prakalbėjo telefonu su Lietuva 400 dolerių. Senukų marčiai buvo žema dėl to bylinėtis. Kartais, atvažiavusi penktadieniais keisti tos klaipėdiškės, rasdavau ją savo kambaryje valgančią lietuviškai pagamintas silkes iš stiklainio ir užgeriančią rausvu itališku putojančiu vynu. Džinsiniai marškiniai būdavo po krūtine užrišti mazgu, – ji būdavo pasirengusi savaitgalio šuoliui

pas kitus lietuvius imigrantus, kurie dviem dienoms išsilaisvindavo iš amerikiečių ligoninių. Prieš sėsdama į mašiną, ji man dar parodydavo paskutines namiškių iš Klaipėdos atsiųstas fotografijas. Sakė, kad labai pasiilgo sūnaus ir vyro. Buvo nemačiusi jų trejus metus. (Iš visų istorijai paliktų vyrų klaipėdietė labiausiai pasiilgdavo Franklino, nupiešto ant 100 dolerių.)

ALICIJA

Alicija į Čikagą atvažiavo, kai jai buvo šešeri. Tėvynės aplinkui niekas nepriminė. Tiesa, netoliese buvo „Bobak Sausage Co“ parduotuvė, kurioje galėjai nusipirkti perpeptų vaflių, raugintų agurkų, kopūstų, visokiausios silkės ir dar daug ko. Klasės vaikų vardai buvo meksikietiški. Senieji amerikiečiai, užsilikę šiame rajone, buvo vadinami „baltsiomis šiukšlėmis“. Kai motina atlydėdavo Aliciją į mokyklą ir apsisukdavo eiti namo, Alicija imdavo verkti. Ji nežinojo, kaip angliškai kairė ir dešinė, aukštai ir žemai, juoda ir balta. Pasaulis, kaip guminis, čia grėsė susitraukti iki trintuko dydžio. Kiekvieną rytą prieš pamokas nesuprasdama nė vieno žodžio atsistojusi su kitais klasės mokiniais Alicija sakydavo priesaiką: „I pledge allegiance to the flag of the United States of America and to the Republic for which it stands. One nation under God, indivisible, with liberty and justice for all.“ („Prisiekiu būti ištikima Jungtinių Valstijų vėliavai ir Respublikai, kuriai ji atstovauja. Viena nedaloma tauta prieš Dievą – laisvė ir teisingumas visiems.“) Mokytoja šypsojosi. Ji šypsojosi net tada, kai Alicija verkėdavo. Kas keli mėnesiai kurios nors valstijos mokykloje vaikai pašaudydavo į kitus vaikus. Alicija per televizorių matydavo, kaip motinos, apsikabinusios viena kitą, rauda prieš kamerą. Ant mokyklos tvoros tos vietos gyventojai užkabindavo gėlių žvuvusiems. Tas gėles rodydavo ilgai ir iš labai arti. Alicija manė, kad vaikai mokyklose šaudė į kitus vaikus todėl, kad jiems reikia šypsotis tada, kai norisi verkti.

Pro Alicijos namus važiuodavo plačiaveidžiai meksikiečiai su vežimėliais. Jie pardavinėdavo pilnus klampių kaip medus sulčių mangus, kukurūzus, užmautus ant pagaliuko, kad būtų patogiau graužti, ir perpjautus melionmedžio vaisius, kurių vidury, kaip didžiulių žuvų ikrai, blizgėjo juodos sėklos. Pravažiuodavo ir maža mašina, iš kurios sklisdavo muzika. Ją galėdavai sustabdyti bet kur ir nusipirkti ledų. Šiltais vakarais tamsioje gatvėje prie namo skraidydavo šviečiantys vabaliukai, – Alicijai atrodė, kad ten įsikandę žalsvai degančias cigaretes šaligatviu pirmyn atgal zuja nematomi jos dėdės ir tetos iš Poznanės. Tų tetų labai pasiilgdavo jos motina. Vakaraus motina būdavo pikta. Dėl to, kad ji valydavo amerikiečių namus ir jai labai skaudėdavo nugarą, ir dėl to, kad giminaičiams turėdavo rašyti tik linksmus laiškus. „Džiaukis, kad apsisprendei negrižti...“ „Nuo to laiko, kai išvažiavot, Lenkijoje niekas nepasikeitė...“ „Aš tau pavydžiu baltu pavydu...“ Maždaug taip prasidėdavo giminaičių laišškai. Vieną kartą kalbėdama telefonu su tėvyne motina verkė. Kažkokiame kaime mirė jos teta. Važiuoti į laidotuves ji negalėjo, nes buvo susitaupiusi tik 700 dolerių ir nebūtų galėjusi įvažiuoti atgal. (Paskui Alicija sužinos, kad nepalaidojęs savo artimųjų yra beveik kiekvienas emigrantas.) Dar vėliau ji pabus amerikiečių laidojimo namuose: viskas atrodys kaip gimtadienis, toks, koks jis buvo švenčiamas Poznanėje, tik jubiliatė gulės karste. Motina pasakos, kad kai ta jos savaitgaliais slaugoma amerikietė senutė merdėjo ant jos rankų, ji šaukė jos giminės iš antrojo namo aukšto, bet jiems buvo per baugu nultipti žemyn. Motina sakys, kad stovėti šalia mirštančiojo ir po to užspausti jo akis čia yra vadinama „old fashion“. Ali-

cija susinervins, kad motina nemoka tokių paprastų žodžių ištarti be akcento. Net žodį „water“ ji tardavo taip, kad bet kas galėjo atspėti, jog ji užsienietė. Po dvejų mokslo metų Aliciją mokykloje mokys išlankstyti popierinę gėlę. Motina paprašys parodyti. Alicija pasakos: „Paimi popierių, perlenki per pusę, užrieti kraštus ir sulygini.“ Motina paprašys papasakoti lenkiškai. Alicija papasakos: „Paimi popierių, paimi per pusę, paimi taip ir paskui paimi šitaip.“ Po kelerių metų kalbėti lenkiškai Alicijai atrodys, kaip lipti pro langą, kai namo durys atviros.

Alicija mėgs viena valgyti keptas bulves „Arbys“ restoranelyje prie namų ir žiūrėti pro langą, kaip linksmi keičiasi juodaodžių autobusų vairuotojų pamainos. Ant maišelio bus nupiešti skrendantys debesys ir užrašas: mūsų bulvės – geriausios pasaulyje. Alicija pabus teatre, kuriame statomos vien Šekspyro pjesės. Po spektaklio visiems plojant iš kažkur aukštai nusileis burės didumo Šekspyro portretas – su Michaelo Jordano marškinėliais. Su vaikais Alicija eis į Meno institutą pažiūrėti iš viso pasaulio kolekcijų suvežtų Degas paveikslų ir skulptūrėlių. Labiausiai jai patiks besišukuojančios moterys. Atrodys, kad šukuotis yra tobulas tų moterų išsilavinimas. Į Mokslo muziejų ji nueis su mama. Alicija pagaliau pamatys „Apollo“ laivo dalį, su kuria amerikiečiai buvo Mėnulyje. Šalia kitų daiktų bus padėtas brendžio buteliukas, jį astronautai buvo nusivežę į Mėnulį, po to pilną vėl atsivežė atgal. (Motinai labiausiai patiks akyse iš kiaušinio išsiritantis tikras viščiukas.)

Dar po metų kitų Alicija ims suprasti greitakalbe per televiziją skaitomas žinias. Ji matys, kad kai kur nors pasaulyje ima sprogti bombos ar atsiranda despotas, norintis pasiimti kitų žemes, reikalai pamažu ima tvarkytis dažniausiai tik tada, kai į įvykius įsikiša Amerika. Per tuos metus beveik visi jos giminės Lenkijoje bandys išlošti „žalią kortą“. Kai kuriems – pavyks. Kol susiras butus, jie net šiek tiek gyvens jų namuose. (Motinai sakys, kad viską, kas jų gyvenime buvo blogiausia, jie paliko Lenkijoje.) Ir Alicija supras, – pasaulis yra čia. Tik reikia prasimušti. Nebūti panašiai į amžinai namus valančią motiną. Tačiau Poznanę Alicija sapnuos dar daugelį metų – dažniausiai penkiaaukščio namo kiemą, blizgančius tramvajų bėgius ir aguoninį pyragą. Tokį pat pyragą parduodavo „Bobak'e“. Čia pat, už kampo.

POST SCRIPTUM

Tą vasarą, kai visam laikui grįžau iš Amerikos, dukrai ant pado išdygo karpa. Gydytoja, kuri karpas gydo lazeriu, pasakė, kad savo vaikui ji bandytų karpą išdeginti ugniažolės sultimis. Reikės kantrybės, bet neprireiks narkozės, kuri labai kenkia atminčiai. (To, kas kenkia atminčiai ir regejimui, bijau labiausiai.) Ugniažolės Vilniuje, pasirodo, auga visur. Ypač – senuose kiemuose. Skindavom jas du mėnesius beveik kiekvieną vakarą Bazilijonų vienuolyno kieme. A. Nyka, kai buvo vienintelį kartą sugrįžęs į Lietuvą, rašė, kad aplankė Dievo ir žmonių žiauriai apleistą Bazilijonų kiemą, kuris jį „tiesiog trenkte pritrenkė savo sunkia kaip sienų granitas paslaptim“. Jau seniau žinojau, kad įspūdis vietą gali charakterizuoti taip pat tiksliai kaip ir faktas. (Jei poetas nebūtų keliasdešimt metų gyvenęs Amerikoje, jo įspūdyje, ko gera, nebūtų žodžių „žiauriai apleistas“.) Kitas poetas, Adomas Mickevičius, prakalėjęs šiame kieme pusę metų, caro įsakymu buvo išstremtas iš tėvynės visam laikui ir negalėjo sugrįžti į Lietuvą net vienintelį kartą.

Mergaitė sėdėjo ant lentų ir badė karpą atvirais ugniažolių lūžiais – oranžinės sultys ant odos virsdavo juodomis. Motina man sakė, kad jai pasakojo jos motina, jog karpas ga-

lima išgydyti ir linine virvele. Ant jos reikia užristi tiek mazgų, kiek yra karpų ir užkasti po tekančiu vandeniu. Kai virvelė supus, karpas išnyks. Ant Bazilijonų varpinės giedojo lakštingala. Šeštą valandą vakaro. Vidury Vilniaus. Kvepėjo šviežiomis lentomis.

Žinojau, kad jeigu atsistočiau daugelyje Vilniaus kiemų, pajusčiau tą patį. Kaip sakė G. Grassas apie atmintį – visi šliuzai buvo atviri. „Galėjau pratęsti gamtą ir daiktus.“ Po žemėmis buvo tikrai užkastas didžiulis magnetas, laikantis mane čia lengvai, kaip metalo drožlę. Tėvynė yra niekas daugiau, tik jungtys...

Prieš keliasdešimt metų Bazilijonų kiemas mažam Ričardui Gaveliui kvepėjo išplautomis (ar neplautomis) vyno statinėmis. Bažnyčios rūsyje vaikai tada rasdavo vokiškų teleskopų. Varpinėje giedojo ne lakštingala, o kažkas augino balandžius. Nuo to laiko jis ėmė jų nekęsti. Balandžiai, atsikeršydami, dovanojo senstančiam rašytojui paukščio vokus ir žvilgsnį. Maždaug tuo pačiu laiku tame kieme anglų ir ispanų kalbų mokėsi mano dėdė. Pedagoginio instituto svetimų kalbų dekanas buvo žydas. Fuksai stengdavosi su juo nueiti kartu į tualetą be pertvarų, kad pamatytų, kaip nuo didžiausios vyriškos žydų paslapties it kelnės nuslenka mitas. Dekanas pagal ūgį neproporcingai didelę savo paslaptį stengdavosi pridengti abiem delnais. Kas tai pamatydavo, jausdavosi tikras studentas. Bažnyčia nuo tų laikų iš tikrųjų buvo mažai pasikeitusi. Tyloje trupėjo freskos ir krito ten, kur yra visas „dingęs Vilnius“. Ištiesiau rankas pirmyn – pirštų galiukai neišnyko...

Bažnyčios freskų fone rudenį savo ir mano vaiką nufotografuos atvažiavusi iš Talino mano draugė estė. Paskutinį kartą viena kitą mes būsime mačiusios 1991 metais, kai politologai rašė, jog už savo tėvynę ir estai kovos iki paskutinio lietuvių kraujo lašo. Tai, kai estė atvažiuos, prisiminsiu. Bet nepasakysiu. Jos berniuko tėvas yra vedęs kitą moterį. Bet estė nešiojasi to vyro fotografiją užsikišusi užrašų knygutėje. Fotografija iš verslo laikraščio – tas vyras yra didelės drabužių firmos savininkas. Tos firmos drabužių parduotuvių yra ir Vilniuje, bet estė sako, kad jose apsipirkti jai per brangu. Berniukas tėvo nuotrauką užrašų knygelėje subadė adata. Abiejų vaikų nuotrauką Bazilijonų kiemo fone aš ilgai laikysiu virtuvėje šalia vieno suvenyro. Tas suvenyras – žydras plastmasinis kupolas, po kuriuo matosi Čikagos dangoraižiai. Kai kupolą pajudini, ant dangoraižių (kaip tikras) krinta plastmasinis sniegas.

Danutė Kalinauskaitė

Danutės Kalinauskaitės (g. 1959) biografijoje nerasime nepaprastų įvykių ir nuotykių, kuriais, pagal romantišką legendą, turi pasižymėti rašytojo gyvenimas, tačiau jos kūryba rodo, kad vertę turinčiai literatūrai svarbu ne kas, o *kaip* yra patirta.

Kalinauskaitė gimė ir augo Kaune (jos brolis Jonas Kalinauskas taip pat literatas – poetas), 1983 m. baigė lituanistikos studijas Vilniaus universitete. Sovietmečiu dirbo žurnale *Moksleivis*, Nepriklausomybės laikais – redaktore įvairiose leidyklose bei Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. 1987 m. išleido debiutinę apsakymų knygą *Išėjusi šviesa*, o 2008-aisiais, po dvidešimt vienu kūrybinės pauzės metų, pasirodė trumposios prozos knyga *Niekada nežinai*, kuri buvo entuziastingai įvertinta

ir kritikų, ir skaitytojų bei apdovanota ne viena literatūrine premija. Kalinauskaitės nutilimas ir sugrįžimas gali būti simboliu transformacijų, kurias pastaraisiais dešimtmečiais teko patirti lietuvių literatūrai ir visai visuomenei – pokyčių įvairiose gyvenimo sferose fiksavimas sudaro reikšmingą rašytojos kuriamų apsakymų klodą.

Kalinauskaitės tekstuose sovietinė praeitis vaizduojama kaip besitraukianti, nykstanti. Miršta tais laikais gyvenę žmonės – tėvai, su jais ir epochai būdingi įpročiai, užsiėmimai, ją menantys daiktai. Apsakymo „Išregistruoti vaiduoklį“ pasakotoją, įžengusią į tėvų namus, kuriuos ji ketina parduoti, pasitinka „sustojęs laikas – susicukravęs, virtęs saikais“. Negalima teigti, kad rašytoja sovietmetį idealizuoja, priešingai, apsakymuose randame ne vieną atgrasią detalę. Štai apsakyme „Namo“ pasakojama, kad tėvai į Pakaunę iš Suvalkijos išbėgo, nes dėl ryšių su partizanais buvo terorizuojami KGB, tačiau ir naujoje vietoje juos nuolat persekioja valdžios pareigūnai („Nuo Poliakovo tėvas, ‚valstybės apgavikas‘, slėpdavosi spintoj tarp mamos suknelių, nes naktimis vertėsi neteisėta privačia praktika – ‚rengė kaimynus““). Tačiau lygia greta juntame pasakotojos prisirišimą prie pasibaigusios epochos. Pasakojimai kupini užuojautos kartai, kuri, senatvėje persikėlusį į visiškai svetimą vietą, pasiklysta „laiko ir vietos dimensijoje, savo vaikų bute devintame aukšte atsikelia trečią valandą ryto (jiems – nakties) ir eina liuobtis – šerti paršiukų ir lesinti vištų“, kartai, gyvenusiai, taupusiai „geresniam laikui. Tik jis paprastai niekada neateina“. Artimųjų išėjimas ne tik primena universalią tiesą, kad laikas yra nesustabdomas, bet ir skatina susimąstyti apie savo gyvenimo ištakas. „Aišku, iš kokių daiktų esu kilusi. [...] iš ausinės tėvo kepurės. Iš per didelio palto, siūto išaugai penkiems metams į priekį“. Kartų sąsajos viename apsakyme išreiškiamos tokia metafora: duktė gauna kompensaciją už velionio tėvo dar vokiečiųmečiu dirbtus priverstinius darbus.

Kita vertus, jaunoji karta (šeimoje, kuri Kalinauskaitės kūrinuose yra visuomenės modelis, ji atitinka vaikus) dažniau linkusi pamiršti ryšius ir praeitį, kurią suvokia kaip nuobodžią ir provincialią, kaip kliūtį, trukdančią siekti asmeninės laimės. Apsakyme „Namo“ vienas iš pasakotojos brolių mąsto, kad „tirštas ir klampus, pilnas pareigų ir priklausomybių, jis [čionykštis laikas] tempia atgal, o Saulius norėtų – tik į priekį. Gyventi laiku,

kuriuo gyvena visas pasaulis, laisvu nuo visko, cinišku ir be sentimentų, kuris nesigaili per ilgai nesurandančių savo vietos ir nelaukia, kol už šiapusines skriaudas bus atlyginta anapusine paguoda – viską iki paskutinio pasima šiandien“.

Naujo gyvenimo troškimą rašytoja rodo ir savo pavyzdžiu, ji šaiposi iš savęs dėl „bėgalinio prisirišimo prie praeities ir įvairiausių jos formų: gimtųjų vietų, šeimos lizdo, mirusių artimųjų, visokių praradimų. Mazochizmo ir savigailos. Lietuviai apskritai yra kentėtojai ir kenčia noriai, nes pagal katalikišką tradiciją yra siuvinėjimo kryželiu meistrai. Bet ateina laikas, kai pajunti, kad iš karvės pilvo privalai ištrūkti“.

Tačiau pasakojama ir apie tai, kaip šis siekis išsigimsta arba virsta savo paties priešybe – vienatve (rašytojas apsakyme „Niekada nežinai, kas laukia už kampo“, žmonos paliktas vyras „Kalėdose su svetimu“), visko matavimu pinigais (nekilnojamo turto agentūros „Modern Homes“ vadybininkas Adolfas apsakyme „Išregistruoti vaiduoklį“), žmonių nelaimėmis prekiaujančia žiniasklaida (žurnalistė Eleonora, „Pacifistinis“), vienų žaibišku praturtėjimu („Triaukštė Arlausko pilis, iškilusi iš moteriškų pėdkelnių“), kitų nuskurdimu ir emigracija. Į vakarus nublokštų žmonių likimai nelabai panašūs į hollywoodines „sėkmės istorijas“, kaip kad išvykėliai mėgina vaizduoti (Sauliaus ir jo mylimosios Verutės istorija).

Kalinauskaitės kūrinuose nei kaltinama, nei gaudinama, greičiau stebima, apmąstoma, ironizuojama. Lakoniškomis istorijomis, nuorodomis rašytoja stengiasi atskleisti epochos, vietos, situacijos koloritą, arba, anot pačios autorės, „giluminę istoriją“. Vaizduojamas pasaulis yra itin konkretus ir jusliškas. Viena svarbiausių juslinių detalių – kvapai, siejami ne tik su objektu, bet ir su kvėpavimu, deguonimi, gyvybe apskritai. Pasakotoja prisipažįsta: „Mėgstu daiktus. Matyt, esu daiktų vergė. Man patinka pats daiktų fizinis būvis. Faktūra. Jų gruoblėtumas, šiuurkštumas... Amelijos ranka stambiu planu filme *Amelija iš Monmartro*, lendanti į maišą su slidžiomis pupelėmis, galėtų būti ir mano“. Panašiai kaip poetė Nijolė Miliauskaitė, Kalinauskaitė atsigręžia į kasdienės apyvokos daiktus (indus, baldus, drabužius), įkrautus žmogiškos energijos, per juos atskleidžia šeiminingų gyvenimą. Jos aprašymai taip pat intriguoja netikėtais, poetiškais palyginimais, pavyzdžiui, darbinė tėvo beretė pavadinama „vyskupiška kasdienybės mitra“, o patisonai ir krapai rašytojai atrodo kaip „į dirvą nutūpę NSO“. Vaizdingą, tikslų, nušlifuoatą, kultūrinių citatų prisodrintą dėstymą nuolat pertraukia šmaikštūs įvairių visuomenės grupių posakiai, slengas, su sarkazmu perteikiamos žiniasklaidos klišės, specifiniai terminai (botanikos, medicinos, siuvimo). Galima sakyti, kad Kalinauskaitės stiliaus esmė yra sandūra tarp šių dviejų – kartais papildančių vienas kitą, kartais susikertančių – stilistinių registrų.

Kalinauskaitės proza nesiūlo lengvų išeičių iš dramatiškų gyvenimo situacijų, esminių pasirinkimų akivaizdoje neduoda primityvių patarimų, nežadina iliuziškų vilčių – ji imponuoja, anot Renatos Šerelytės, „pasakojimo sąžiningumu, šviesiu humoro jausmu“.

Aišku, iš kokių daiktų esu kilusi. [...] iš ausinės tėvo kepurės. Iš per didelio palto, siūto išaugai penkiems metams į priekį.

Danutė Kalinauskaitė

Danutė Kalinauskaitė

NIEKADA NEŽINAI

NIEKADA NEŽINAI, KAS LAUKIA UŽ KAMPO

Tas simboliškas sutapimas... Prieš savaitę jis žiūrėjo suomio Akio Kaurismekio filmą *Žmogus be praeities* – į Helsinkį darbo ieškoti atvykusį vyrą sumušę ir apiplėšę trys chuliganai, jie paliko jam tik metalinę suvirintojo kaukę ir nė vienos sveikos vietos. Nuo galvos iki kojų sutvarstytas vyras ligoninės lovoje pabudo iš komos, atsėdo, pats atstatė į vietą sulaužytą nosį, ir ta balta mumija, niekam nieko nesakiusi, išėjo kur akys, tiksliau, siauri plyšeliai pro tvarsčius, veda. Pirmas susidūrimas su pasauliu, ir paaiškėjo, kad žmogus ničnieko nebeatsimena – nei kas jis, nei kur jo namai, nei koks jo, po galais, socialinio draudimo numeris. Vietoj to, kas jis dar neseniai buvo – kiaurymė, vietoj praeities – plynuma. Filmą rašytoją sukretė: po savo dabartį vaikščioti lyg iškirptam iš popieriaus... Ir kaip, nuo ko, taip atsitikus, reiktų pradėti viską iš naujo: namus, artimuosius, vietą po saule, pagaliau – save? O kitą vakarą suskambo telefonas ir jis išgirdo mergaitės balsą:

– Čia jums skambina tokia Elė. Elė iš Vievio. Jūs, aišku, manęs nepažįstat, bet aš – jūsų duktė.

Jis klausėsi jos alsavimo, galiausiai šiurkščiai paklausė:

– Ele iš Vievio, aš jau senas žmogus ir tokie pokštai man labai ne prie širdies. Ko tu iš manęs nori?

– Nieko, tik atsiimti, kas man teisėtai priklauso, – savo šaknis, – atsakė Elė kaip iš rašto. Žinoma, ne savo žodžiais. Primokyta.

Rašytojas atsėdo ant sofos ir taip sėdėjo, kol sutemo... Jam jau buvo atėjęs tas metas – ir tai nebūtinai sutampa su amžiumi – kai gali sau pasakyti: išgyvenau save iki dugno. Parašyti visi skirti romanai, iššaudytos visos iš dangaus nuleistos metaforos ir, atrodo, pralaimėti visi mūšiai. Buvo jau išsisegęs ir skalbinių spaustukus, kuriais sukabinama „per laisva nugara“, kad gerai atrodytų priekis, – su tais spaustukais nugarose prieš kameras, plieskiant lempoms, televizijos studijose sėdi diktoriai ir laidų vedėjai, tik mes to nematom (kaip nematom ir karštą vasaros dieną prie viršutinės jų kostiumo dalies su kaklaraiščiu mūvimų glaudžių ir basų kojų, sumerktų į vandenį). Rašytojui fasadas – atrodyti suspėjusiam į nuvažiausį traukinį ar „sėkmingesniams“, nei esi iš tikrųjų, – neberūpėjo. Gal kad paseno anksčiau, nei pasens iš tikrųjų, jis pajuto prarandąs interesą ir dalykams, kurie kitados rodėsi tokie svarbūs – literatūra, politika, moterys. Literatūra... Skirstymasis įtakos zonomis ir klanais, vieta galios lauke, skubos karštinė ir lošimo azartas, pagaliau – šiandieniniai žaidimai, simuliakrai, pimpalai ir vaginos, o svarbiausia – visa be dvasinės įtampos, skausmo ir idealo – ką tai turi bendra su literatūra, kaip jis ją supranta... Moterys... Na, žinoma, dar parsivesdavo vieną kitą kaip ir anksčiau, – jis juk, po velnių, ne be pautų! – bet nebesiguldavo jos į lovą, o pasodindavo išsigandusią anapus stalo, kad pirštų galiukais žaismingai nusviestų jai balionėlį, o ji taip pat pirštų galiukais atsviestų atgal: pirmyn – atgal, pirmyn – atgal, – idealiausias, koks tik įmanoma, lytinis aktas, bet ji, vargšė, apimta kraupo, pabėgdavo iš jo namų, o jis tą vakarą dar ilgai vienas sau šypsodavo į ūsą... Tai kas jam rūpėjo? Kas buvo svarbu? Kai nori nenori, bėgant metams, sendamas imi atsiskirti pats nuo savęs ir tapti sau

trečiuoju asmeniu – savo paties liudininku, kurio jau niekas šiame pasaulyje nebegali nustebinti, kai imi pasiduoti – suvoki, kad praeitis „korėja nuo užmaršties“, o ateities nebėra, svarbus tampa „čia ir dabar“, kuri kažkas net pavadino rojumi. Mažmožiai. Niekai, kurių anksčiau rašytojas nevertindavo, – rašė „vyriškai“, nesikapstinedamas po smulkmenas, – o dabar tituluodavo savo mažaisiais stebuklais (jų ištikdavo nuo 3 iki 5 per dieną), ir – dėl visai paprastutės priežasties: tomis „mažomis akimirkomis“ būdavo labiausiai gyvas. Nes mirties, kuri gali ateiti ir anksčiau, nei ateis iš tikrųjų, rašytojas bijojo, to bijo visi rašytojai, net tada, kai jau nieko neberašo. Mažieji stebuklai... Antai per išsismarkaujantį lietų lietvamzdyje, kai įsiklausai, – pirmykščių genčių muzika: timpantai, būgneliai ir tamtamai. Svirplys pievoje, atsinešęs suvirintojo kaukę ir prie pat tavo ausies virinantis žolės stiebą. Balandis, išsiritęs iš teniso kamuoliuko – tą kamuoliuką iš viršutinio balkono numetė vaikai, ir jis net ketino jį gražinti, bet pamiršo, o vieną rytą rado iš jo išsiperėjusį jauniklį, ir balandė jo nuosavame balkone, gindama savąją vietą galios lauke, šoko jam į akis, sparnais plakdama plaukus. Arba tas metas, kai prieš sutemstant lauke staiga viskas išbala – akmenys, takai ir dulkės, – kitados manydavo, kad taip, artėjant tamsai, prisitaiko rega, dabar žinojo, kad tą akimirką visus daiktus, akmenis ir dulkes iš vidaus nušviečia šviesa, kurios šaltinis nežemiškas, turbūt – dieviškas... Rašytojas jau ir nebekeliavo, nors buvo aistringas keliautojas, kadaise šturmavęs piramides, daužęs galvą į Raudų sieną, dabar pasaulį maišė skersai ir išilgai savo virtuvėj, vienomis glaudėmis, basas, virdamasis koki nors kuskusą ar laukdamas, kol 4 valandą ryto saulė patekės į jo arbatos puodelį. Palaimingai nekeldamas iš namų kojos. Tomis akimirkomis jausdavosi absoliučiai išsipildęs ir net, galima sakyti, laimingas, jei rašytojams apskritai leidžiama būti laimingiems...

Prieš keletą mėnesių jis buvo sutikęs, nors ir nenoromis, vykti į Kaukazo kalnus, Šiaurės Osetiją, kur pagal jo romaną buvo kuriamas filmas pavadinimu *Stebėtojas*. Nei scenarijus, nei filmas rašytojo per daug nedomino, bet jis sutiko, nes, matyt, mėgo tą jauną, įžulų rusų režisierių, kuris viename interviu sakė: „Kare daug moralinių kazusų, kol atsiranda samprata „priešas“...“ Taip, jis buvo gimęs medžioti priešus ir suvaidino baudėją-kilerį paprasto geraširdžio vaikino veidu, ir tas filmas Rusijoje per vieną naktį tapo kultinis, o jaunasis režisierius – charizmatine asmenybe. Bet rašytojas į filmavimą neišskrido, o bilietą gražino. Pretekstas nevykti vis dėlto buvo duktė. Elė iš Vievio, nukritusi į jo gyvenimą iš dangaus tiesiai per kaminą, tik, atrodo, ne kaip stebuklas, o – kaip galvos skausmas.

Susitikti juodu turėjo pavakary jo rajone už parduotuvės, tarp kioskų. Matęs ir šilto, ir šalto, rašytojas naktį beveik nemiegojo ir dabar, turėjo prisipažinti, mažumą nervinosi. Juk niekada nežinai, kas tavęs laukia už kampo – o gal tai Ele iš Vievio persirengęs tavo likimas? Tai šiek tiek gąsdina, ypač kai jau beveik tiki, kad su likimu rytais, mūvėdami dryžuotais „šeimyniniais“, siurbčiojate arbatą ir šaškiuojate... Jis visą naktį bandė atgaivinti mergaitės motinos, vardu lyg Irena, lyg Leona, veidą. Bet prisiminė tik jos primerktus sunkius akių vokus – kiautelius ir žemą aksominį balsą, kai ji nežinia kodėl jam pasakojo, kaip Afrikoje tėvas valtele jūreiviams į laivą plukdo dukras už keletą gabaliukų muilo ir dvi poras šlepečių (šią detalę jis paskui panaudojo). Po jo autorinio vakaro jie sėdėjo kažkokią nuširusioj verandoj, gėrė juodųjų serbentų vyną iš molinių dubenėlių su sriubiniais šaukštais (panaudojo ir šią raiškią detalę, apskritai detales jis atsiminė puikiai, o pačią moterį – visai blankiai), nuo žydinčio alyvų krūmo sklido vio-

letinis rūkas, kurio buvo pilnas kiemas ir veranda, ir jis, aišku, į ausį jai šnabždėjo, ką ir visoms: „Ar žinai, kad dėl tokių moterų kaip tu kyla karai ir griūva valstybių sienos?“ Atminties koridoriais, žinoma, jau be kurtinančios jėgos, sugrižo ir jos prakaito, pažastų, plaukų šaknų, apskritai – šaknų kvapas, bet tai buvo bendras visų jo kadais patirtų nuotykių kvapas, o tai, kas nutiko su ja – juk net nuotykiu nepavadinsi: kokie trys kartai be jokių išipareigojimų. Be to, ji jam niekada neskambino (gal ir skambino, bet tai turėjo būti tikrai seniai, jei jis pamiršo), netupėjo naktį, pasislėpusi gyvatvorėje, ir, kaip protinga moteris, nespėdė spąstų. Tad dabar, suprantama, jis ėjo susitikti – su jos dukra.

Štai ir skveras, maisto prekių parduotuvė, kioskas „Lietuvos spauda“ ir kitas – „Nagų priauginimas“. Staiga jis išvydo ją ateinant ir suprato, kad nesupainiotų su jokia kita – priešais ėjo jis pats maždaug prieš penkiasdešimt metų: tos pačios įdubusios akys, vilkiuko žvilgsnis, aštrūs pečiai. Tik – mergaitė. Rašytojas ištiesė ranką pasisveikinti ir išgirdo ne save, o kažką kitą, pasinaudojantį jo balsu:

– Matot, Elze, kokia jūs jau didelė užaugot...

Jie tylėdami ėjo į jo namus. Kažin ar ji dar lanko mokyklą? klausinėjo savęs rašytojas. – Kelintoje galėtų būti klasėje? Kai pakėlė akis į vakarinį dangų, neramų, vėjuotą, ten iš buteliuko lyg tyčia buvo pasiliejęs tamsiai mėlynas rašalas.

Jis praleido ją pirmą savęs pro šarvo duris – neužmiršdamas, ką vakar sakė bičiulis: „Atsimink, tavo duktė ji gali būti lygiai tiek pat kiek šarlatanė. Dar gerai žiūrėk, kuo labiau domėsis: savo šaknimis ar tavo kišene. Pagaliau kas žino, keliese lauks už kampo, kol ji kuopsis po tavo butą, užmigdžiusi tave klofelinu.“ Kai kuriuos brangesnius daiktus – filmavimo kamerą ir fotoaparata – rašytojas iš tiesų buvo užrakinęs sekretėre.

Mergaitės, einančios per kambarį, šnervių sparneliai virpėjo. Nejau tai jos tėvo namai – juk čia turėtų gyventi moteris: kambarinės gėlės, naktinių užuolaidų klostės, pro praviras duris – miegamojo lova su bumbulais, apklota vyšniniu kutuotu užtiesalu, pilna visokių kriauklių ir akmenėlių... Rašytojas irgi slapčiomis ją stebėjo, niekaip nepajėgdamas susidoroti su faktu, kad ji, šiaip ar taip, jo duktė, išeitų – jo kūnas ir kraujas. Tačiau pati situacija jau kėlė rašytojo profesionalo smalsumą. Mergaitė pasieniu nedrąsiai nuėjo į virtuvę, žinodama, kad yra stebima, kurią laiką nosisukusi ten stovėjo, paskui staiga apsisprendusi – turbūt jai pačiai tai buvo netikėta – pastvėrė nuo plautuvės kempinėle ir, atsiklaupusi ant vieno kelio, ėmė šveisti spintelės dureles. Rašytojo reakcija buvo žaibiška. Ir – labai griežta:

– Stokis, Ele iš Vievio! Aš visai neprašiau, kad man ten ką nors šiūruotum!

Taip likimas, su kuriuo rašytojas rytais siurbčiodavo arbatą, dabar (įdomumo dėlei) susodino juodu (biologinius tėvą ir dukrą) kambaryje prie stalelio su buteliu „Kahoro“, dulkėtom taurėm ir keletu mandarinų.

Iš karto buvo aišku, ko Elė bijo: tylos ir pauzių. Būdama, matyt, iš prigimties guvi, žvitrių rudų akių, ji ant sofos sėdėjo lyg įstaigos, kurioje netrukus bus sprendžiamas jos „klausimas“, priimamajame, net iš rankinuko išsitrauktą į polietileninį maišelį suvyniotą nuotrauką ištiesė taip, kaip yra duodamas asmens tapatybę liudijantis dokumentas. XIX amžiaus pabaigos nuotraukoje pusamžis vyras stovėjo ant balto lokio kailio: šauniai užriesti kvietiniai ūsai, angliškos vilnos kostiumas su dryželiais, auksinio laikrodžio grandinėle prie liemenės sagos kilpelės, o ant kėdės bravūriškai numesta skrybėlė katiliukas. Parašas – Stefenson. Elė užsimerkusi iki dugno išmaukė savo „Kahorą“ ir vienu atsikvėpimu išdėstė: tai jos prosenelis, Amerikos anglių kasyklose užsidirbęs

beprotiškus pinigus, Lietuvoje prisipirkęs žemių ir gyvenęs kaip inkstas taukuose, iki užėjo rusai...

Rašytojas atsidusęs padėjo nuotrauką į šalį. Nieko neklausinės nė apie jos motiną – su jos aplinka apskritai neketina turėti nieko bendra, jį šiek tiek domins – ką gi, jei jau taip atsitiko ir ji čia – tik ji pati: jausmų ir protinių galimybių skalė, mentalitetas, o labiausiai, aišku, panašumas į jį – žvilgsnis, pojūčiai, mąstymas, ką žinai, gal net koks nors neišsprogęs talentas... Tai kuo gi Elė domisi? Ar, pavyzdžiui, piešia, o gal net, neduok Dieve, ką nors rašinėja? Įraudusi nuo vyno Elė ėmė atsileisti kaip suspausta spyruoklė: o taip, kadaise piešdavusi, tolimoje vaikystėje, pavyzdžiui, vis piešdavo tokią moterį su skylėmis galvoje ir nugaroje. Rašytojui kilstelėjus antakius, juokdamasi paaiškino: žinot, skylė galvoje – tai sklerozė, o skylė nugaroje – tai pragula... Hm, – kažkas, turbūt savisaugos instinktas, visą gyvenimą labai stiprus, padiktavo rašytojui nieko ta tema neklausinėti. O ar ji turinti draugų? Ar mėgsta, pavyzdžiui, vakarėlius? O gal dažniau vis dėlto renkasi vienatvę?.. O, ji viską mėgsta. Ir vienatvę taip pat. Ji labai neišranki. Ir valgo viską. Atvažiavusi į Vilnių, vis eina į vieną kavinę prie upės... Tai Elei netrūksta kavinėms pinigų? – gudriai nusišypsojo rašytojas. Elė susizgribo turinti gerai pagalvoti ir – nesusimauti, prieš tai, žinoma, išgerti. „Matot, ten aš galiu, kai neturiu pinigų, ir kaštonais susimokėti“, – atsakė nežiūrėdama į jį, ir atsakymas rašytojui kažkodėl nepatiko, net labai nepatiko... Na gerai, o ko ji norėtų iš gyvenimo?.. „Militaristinių batų prie šilko suknelės, – atsakė Elė jau kliūvančiu liežuvium. – Šilkas turėtų būti tokio plonumo, kad tilptų į voką, o batai – kerziniai, bet suvarstomi...“ Na, o jei iš didesnių dalykų, Ele? – prisimerkęs kvotė rašytojas. – Jei iš pačių pačių didžiausių, juk pasaulis, kaip tu žinai, batais nesibaigia. „Ai, nu jei iš pačių didžiausių, – ji staiga nuknebo ir išsipleikė ant sofos, – tai turbūt ir pats suprantat, kad – „Grand Cherokee“...“ Elė iš Vievio buvo užkaušusi.

Jis ten pat jai ir paklojo, ir ji, beveik nė nenusirengusi, užmigo. Pats savo kambaryje prie lango ilgai rūkė, paskui atsigulė į lovą su bumbulais. Žiūrėjo į tamsą, migdytą, tačiau koks čia be miegas... Vis bandė suskaičiuoti, prieš kiek metų buvo tie trys, ne, vis dėlto tik du kartai. Suko ir suko filmą, kol nei iš šio, nei iš to prisiminė per televizorių matytą kriminalinę istoriją apie kažkur Amerikoje dingusią merginą, vardu, rodos, Roza. Prapuolė mergina, ir jokio siūlo galo. Kai byla buvo jau benumarinama, atsitiktinumas policiją atvedė į atkampius vieno vyro namus. Po kratos, nieko neradus, jau beveik išeinant, netikėtai specialus prietaisas ant sienos aptiko akimi neįžiūrimą kraujo lašelį. Tiek ir tereikėjo – siūlas ėmė vyniotis, neilgai trukus atsirado ir Rozos pelenai, užkasti sode, ir dar kai kas – pasirodo, naktį, kai ji buvo deginama, vienas kauliukas iššoko iš laužo, ir vyras nusinešė jį į savo universitetą, rūkė iš jo, visiems sakydamas, kad tai – elnio kauliukas, ir kitiems davė, dabar ant rašomojo stalo, tarp pieštukų, mėtėsi ir tas kauliukas – daugiau iš merginos nieko nebuvo likę. Kas liudys teisme? – klausė jos artimieji ir laikraščių antraštės. Nei rimtų įkalčių, nei liudininkų nebuvo, tad teisme prieš nusikaltėlių liudyti stoji – kraujo lašelis ir tas kauliukas. Ir bylą laimėjo. Kartais šitaip liudija odos atplaišėlė, blakstiena, kelios molekulės, ir žmogaus gyvenimas staiga apvirsta aukštyn kojom – rašytojas negalėjo atsigosti, net atsikėlė suvokęs, kieno jis pusėje – žudiko: ilgiems metams sėsti kalėjiman dėl tokių niekų – kauliuko... Prie lango užsirūkė. Juk jo namuose, už sienos, kaip pagalvoji, irgi tik niekas, tolimas nuotykis, gryniausia efemerija, bet – su kūnu, akimis, širdimi, o svarbiausia – teisėtomis pretenzi-

jomis. Lyg jis, kaltas be kaltės, būtų atėmęs iš tos mergaitės pusę jos galimos biografijos, pusę galimos praeities ir ta atimta praeitis jau apvaginėtų ateitį. Baisiausia – kad ir jo paties. Jo ypač. Dar negana, tas niekas turėjo visus šansus laimėti bylą. Netgi bylą – kas jau būtų visai neteisinga – prieš jo sąžinę...

Rytą dar už uždaru durų išgirdęs mieguistą Elės balsą rašytojas pasakė, kad šiandien jie važiuos pasivažinėti. Vengdami vienas kito žvilgsnio ir beveik nesikalbėdami – buvo kažkodėl dar svetimesni negu vakar prieš susipažįstant – senu „Mitsubishi Galant“ jie išvažiavo už miesto. Elė sėdėjo užpakalinėj sėdynėj ir du kartus nedrąsiai pasiprašė – „vimtelti“. Sukorę kone šimtą kilometrų, jie sustojo pamiškėje, prie upės... Lyg tyčia viena tų nuostabių saulėtų ankstyvo rudens dienų, kai tolimi peizažai apsitraukę bronziniu ūku, miškai, net tankumynai, pavirtę angliškais parkais, o paskutiniai mašalai gelsvoj saulės šviesoje sparneliais plaka kaip mikroskopiniais malūnėliais, ir atrodo, lyg sklęstų pūkai. Ir uodai jau nebegrūdo savo čiulkinio, kai jie ėjo mišku. Štai ir ta vieta po medžiais, tamsiai mėlyna prieblanda, kur garšvų lapai, išaugę tau iki kaklo, kvėpuoja lyg milžiniški plaučiai. Čia ji, vaiką, visada apimdavo mistinė baimė, kad nuskęs. Jis atsigręžė. Išsigandęs atsilikusios Elės veidas irgi buvo lyg skenduolės – mėlynas. Rašytojas išsiblaškęs šyptelėjo.

Galiausiai ir vėjų košiama laukymė, kuri, pasirodo, ir buvo jų kelionės tikslas: čia gelto senas sulaukėjęs sodas, liepos dvynės, alyvų ir erškėtrožių krūmų kupstai – kadaise tikriausiai būta sodybos. Rašytojas vėjo plaukstomais skvermais klimpdamas ėjo per kemsus, o Elė – kantriai cimpino iš paskos. Kai jis lakišiu ir varnalėšų prikibusiomis klešnėmis vis atsigręždavo, kad pažvelgtų jai į akis, – kaip riešutą ant delno norėdamas pasidėti jos vidų, kietą, kol kas neperkandamą ir, atrodo, su paslaptimi, – jose, deja, nebūdavo nieko, tik paikas smalsumas: ko mes čia atvažiuom, jei čia net beliašų kiosko nėra? Jiems įžengus į apsamanojusį šimtametį sodą – tokiuose paprastai tarp šakų gyvena protėvių dvasios ilgais žilais plaukais ir bedantėm kūdikių burnom – rašytojas pasakė sugalvojęs žaidimą. Kadangi jie vienas kito nepažįsta ir yra kol kas kitas kitam tik žmonės iš gatvės, atsitiktiniai praeiviai, taigi – niekas, tai bus kaip žaidimas kortomis, kai pralošiami drabužiai. Tik pralošinęs jie ne drabužius, o vienas kitam – save. Ir svarbiausia – be jokio melo. Iki paskutinio siūlelio.

Susijaudinęs, virpančiu Adomo obuoliu ir kiek patetiškai rašytojas pradėjo pirmas: į šią vietą jis ją ne šiaip sau atsivežęs, kadaise čia buvo jo namai, taigi, išeitų, kad ir jos, Elės, šaknys. Čia jis gimė. Čia laktė pliku pimpaliuku, aprengtas mergytės suknele. Čia – labai anksti – pažino mirtį, ir nuo tada jo gyvenimas – tai ištisa egzistencinė neaktis, bet rašytojui ji paprastai būna ir kūrybos pamatas. Kai jis buvo penkerių, žiemą naktį neparėjo tėvas, neparėjo savaite, motina jau buvo apklausinėjusi kaimynus, gimines – niekas nieko, kol vieną ankstyvą rytmetį tėvas pasibeldė į jos sapno duris, įėjo vienmarškinis, visas snieguotas ir šlapias ir, nusigręžęs nuo jos, pasakė: „Ne ten ieškai – apieškok mano paltą už kūdros, – rasi blyną, kuriuo stribai man buvo užkimšę burną, o mane patį – pavasarį, kai nutirps sniegas.“ Ji nubridusi apieškojo ir tikrai: negyvai nukankinto palto, pamauto ant alksnio šakos, kišenėje rado sugliaumijusį miltinį blyną, o jį patį – kaip jis ir sakė... Penkerių metų vaikas, Ele, tada, pavasarį, rausvu šilkeliu prazystant obelims, į mirtį žiūrėjo iš arti, ji gulėjo štai šioje dauboje – kniūbsčia, pajuodusi, buvo apauta suadytomis vilnonėmis kojinėmis ir jau be plaukų.

– *Johaidi*, – švilptelėjo Elė, – su kojinėmis ir be plaukų...

Bet nustebė tik iš mandagumo, nes, matėsi, jai jo tokio, kaip močiutė sakydavo – minkštais pautais, pagailo, o pats pasakojimas – taigi kartu ir jos pačios šaknys – nepadarė jokio įspūdžio. Dairydamasi į padebesius ji dar abejodama pasiteiravo:

– Nejau artimieji iš tikrųjų susapnuoja ir nujaučia nelaimės, maniau, kad taip tik knygoje rašoma...

– Nujaučia! – rašytojas buvo išsižeidęs ir, galima sakyti, galutinai, t. y. iš anksto, ja nusivylęs. – Ir net, įsivaizduok, išgelbėja: sulaiko nuo traukinio, kuris nuriedės nuo bėgių, lėktuvo, kuris suduš. Bet, Ele, – tik tikri artimieji. Tikri tėvai, broliai ir seserys, kuriuos sieja šis tas daugiau nei atsitiktinumas. Tai, kas tikra, bendra praeitis, o ne vienos nakties blefas.

Elė išraudo iki plaukų šaknų, lyg sučiupta važiuojanti be bilieta – sučiupta esanti netikra. Bet ji – tikra. Ir mama sakė: tikresnės nebūna, nebent jis dar kur nors būtų parbarstęs vaikų...

Ką gi, jeigu jau reikia pradėti vilktis drabužius nuo Adomo ir Ievos, t. y. nuo jos senelių, – Elė įkvėpė oro, – tai jie, visų manymu, buvo keista pora, retas atvejis, nes močiutė buvo lietuvė, o senelis – čigonas. Bet savo senelius Elė atsimena tik labai gerai. Ir tik kaip dvi to paties obuolio puses. Močiutė buvo iš kaimo, iš ūkio, vištų pūkais aplipusiu megztiniu, kvepėjo grietine ir ką tik sumuštu sviestu. Be kitų dalykų – linksnumo ir riebių keiksmazodžių – ji turėjo savą „širdžių lentelę“, kuria vadovaudavosi kaip autobusų tvarkaraščiu. „Žmonių širdys, Ele, – sakydavo, – būna visokios: bailios ir drąsios, kietos ir minkštos, plačios kaip vartai ir siauros kaip adatos šiknutė, labiausiai saugokis – šiknučių.“ Senelis buvo kilęs iš taboro, kur jo jaunystės laikais čigonai miegodavo ratu, juodas kojas sukisę po balto atlaso pūkų patalais. Vogtais, žinoma. Močiutė draudė jam būti čigonu. Bet jis vis tiek visą gyvenimą vogė vištas ir puodus ir niekur nedirbo. Kai lovoje išgulėjusi penkerius metus močiutė mirė, o paskui per daktarų neapsižiūrėjimą – pilve užaugus kepalo dydžio cistai – mirė dar jauna mama, juodu su broliu liko seneliui. Ji labai gerai prisimena, kaip tą dieną jis, kiaura kojine su išlindusiu juodu nykščiu, pasišaukė juos ir, verkdamas, lyg dainuotų, mušdamasis į krūtinę, prisiekė neapleisias ir abu padarysias – „čigonų baronais“. Bet bėgo laikas, už skolas, susikrovusias lošiant kortomis, ir dar veiniažin ką iš močiutės namų jiems teko išsikelti į mansardą, o vėliau – į vagonėlį prie Vilniaus. Vagonėlis buvo su kaminu, bet be pamatų ir tikrų grindų. Negali sakyti, kad senelis nebūtų stengęsis: rinko butelius, „už prieinamą kainą“ – po 20 litų – pardavinėjo valkataujančius šunis, važinėjo į taborą „verslo reikalais“. Grįžęs numesdavo jiedviem ant stalo po litą. Tik neužmikit, sakydavo, ant laurų, sukietės, kilbukai: nusikaltimas – ne priglausti, kas ką ne vietoj pasideda, o leisti pražūti be priežiūros paliktam daiktui. Norit turtų, prašom, važiuokit į Belmontą – po kriokliais, kur maudosi girtos kompanijos, vartosi vandens numuštas auksas ir smaragdai, reikia netingėt tik pasiimti (pats prisiekinėjo radęs „storą“, 80 gramų, žiedą su briliantu, bet niekada nerodė, kad jie neapaktų), tingit būti milijonieriais, ką, gi – sėdėkit stoty arba prie turgaus, svarbu indas, ne stiklinis ir ne plastmasinis – tik į metalinius krentančios monetos skamba ir šaukte šaukia: nebūkit chamai, nepraeikit pro šalį... Bet kodėl jūs taip daug valgot ir taip greit augat? – pykdavo senelis. – Geriausiai pinigų traukia septynerių metų vaikai, ir jų niekas niekada neįtaria, jie moka pralįsti į menkiausius plyšelius, kai reikia – pro rakto skylutę. Be to, jiems visada aukoja...

...Rašytojas nurijo sausas seiles. Jo eilė. Rašytojo gyvenimas, Ele, – jo balsas buvo duslus, – taip pat labai nepavydėtinas, nemanyk. Nemiga ir nuolatinis nervas. Kompleksai

ir baimės – fobijomis tai vadinama. Vieta literatūros lauke, iš kurio tave be paliovos stumia visoks mailius. Asmenvardžių rodyklės – atsiverti, o ten, kur turėtum būti tu, ir vėl spengianti tuštuma. Tai – pragaras. Kančia...

...Kai senelį, renkantį butelius, partrenkė mašina, o brolis, išėjęs „laimės ieškot“, negrižo, ji kurį laiką slapstėsi, nes buvo nutarusi – geriau jau „guzikas“ po liežuviumu negu globos namų „pajokas“. Kol kartą vienas žmogus patarė: „Tu verčiau prisiduok į artimiausią parapiją klebonui – gyvensi ir vargo nematysi.“ Ji paklausė ir neapsiriko – pirmu taikymu pakliuvo į Dievo ausį. Jei kas teirautųsi, kokios ten gyvenimo sąlygos, ji jau žinotų, ką sakyti: Dievo ausyje kvepia ką tik išplautos ažuolinės grindys, dega alkūnės storumo žvakė, o dešra, kurią raiko šeimininkė, – yra dar storesnė. Klebonas jai patikėjo specialią šluotelę ir liepė „su visa turima atida“ valyti dulkes nuo Kryžiaus kelio stočių ir „Caritas“ – Artimo meilės. Ir, žinoma, mazgoti, šveisti, vaškuoti, – atsidėkodamas niekada nepamiršdavo „Diavolo (*for men*)“ kvepiančiu delnu patapšnoti per skruostą. Pats su „begaline savęs auka“ mylėjo Aukščiausiąjį ir stengėsi būti jo vertas visais, kokie tik yra, būdais: gražiai poliruodavosi nagus ir miegodavo su arbatos pakeliais ant akių vokų, tinkleliu prispaudęs plaukus, gerdavo žalius kiaušinius, kad balsas iš sakyklos būtų grynas „it kalnų krištolas“. Dar labai mėgo – irgi ne dėl savęs – silke „pataluose“, morkų sklindžius, arbūzų šerbetą ir portugališką portveiną, o prie jo – keptą žąsį su obuoliais (virėja leisdavo Elei prieš pašauinant paukštį į orkaitę virvele surišti kojas ir sparnelius)... Nėr kalbos, gyventų ji ten ir dabar ir vargo nematytų, bet kartą dėl nebūtų dalykų, pavyzdžiui, kad ji slapčiom nuvalgo razinas ir pirštais kabina medų (nes turi čigono genų), ją apskundė tokia šeima: tėvas, motina, sūnus ir duktė, kurie norėjo vieni klebonui tarnauti (ir vargo nematyti) ir kambarys po kambario užiminėjo jo apartamentus, vieną po kito – daiktus: iš pradžių tik sutanas ir stulą, vėliau civilinius kostiumus ir batus, apatinius marškinius ir glaudes, galiausiai tai, ką šveisti įėjo tik į Elės pareigas – išimamus klebono dantis, viršutinius ir apatinius. Kartą tas sūnus zakristijoje, mažesnis už ją ūgiu ir jaunesnis ketveriais metais, pasakė: „Tu verčiau jau teptum slides, partnere, – tokia mūsų nuomonė.“ Ir davė jai kažko saldaus ir tąsaus, panašaus į kramtomąją gumą, – kad balandžiai tris dienas lestų jos smegenis, o žuvys iš lėkščių kilotų galvas... Gulėdama be sąmonės, ji tada pirmą kartą rimtai susimąstė: ar verta šioje žemėje muštis dėl vietos, jei jau visos jos seniausios paskirstytos, o numerėliai – išdalyti, tvirtai nusprendė, kad nebeverta, bet staiga iš nieko, iš pilkų pelenų ore susidėstė jos močiutė ir senelis ir, nepratarę nė žodžio, pagrūmojo: močiutė mažu kumšteliu – baltu, senelis – juodu (ant jo piršto ji dar spėjo įžiūrėti tą briliantą, kurio būdamas gyvas taip ir neparodė). Ir ji kaip kulka atsisdėjo lovoj. Jokios pagalbos neturėjo ateiti iš niekur, visi kaip susitarę – išmirė, ir vis dėlto pagalba buvo čia pat – kažkas iš po lovos (gal iš žemės magmos, kurios temperatūra siekia net iki 1000 laipsnių) vulkanine jėga spyrė jai užpakalin: „Nedrįsk pirma laiko užsilenkt, Ele, dar ne laikas tavo apmokamoms atostogoms...“ Klebonas, sužinojęs, kas jai uždavė „narkotinės medžiagos“ ir kodėl, atleido ne šeimą, pasak zakristijono, „klebonijos kozanostrą“, o Elę, tik jo širdis... Močiutei ji būtų buvusi – „Karališkųjų“ miltų bandelė su marcipanais ir skaldytais migdolais: išleisdamas Elę jis liepė šeimininkei prikrauti jai pilną „Maximos“ maišą maisto, kitą – drabužių, ant viršaus žieminius batus ir, lyg to dar būtų negana, – paskambino ir paprašė kavinės „Skonio rapsodija“ savininką, su kuriu šeštadieniais perdavosi pirtyje: „Ar tas Dievo nuskriaustas vaikas negalėtų tau kuonors – praversti?“ Ji – praverė. Ir, kaip matot, ji dabar čia, prieš jį, – gyvesnė net už gyvą...

Daugiau rašytojas nebenorėjo žaisti, nei išlošti, nei pralošti – „drabužių“. Norėjo būti vienas. Tik vienas. Susijaudinęs ir net šiek tiek praradęs laiko ir vietos nuovoką, ėjo per kemsus ir laukų vėjas gairino įkaitusį veidą – taip veidas dega po antausio. Kitas... Vis dėlto labiau nei Kitas, kurį rašytojai mėgsta savo esė ir interviu kalbėdami apie „dėmesį ir atjautą šalia esančiam“, – jam rūpėjo kitkas. Tai, ką Elė pasakojo, buvo – rūda. Puiki iš po žemių šviečianti nevalyta rūda, kokios jis jau seniai nebeišgaudavo (nebeišspausdavo) savo vienatvės kapsulėje. Kapsulė čia kažin ar kuo dėta, „rūda“ gali būti ir tavo, neišeinančio iš kambario, vienatvė (meistro rankose – netgi labai gera rūda), ir musė ant palangės, saulės atokaitoje besimazgojanti kojas, literatūroje apskritai įdomiausia tada, kai „nieko nevyksta“, kai ko nors „nėra taip, kad jis net egzistuoja“, – dėtas yra tavo, kaip rašytojo, finalas, kai išsenka tau skirtas laikas. Tačiau dabar... Kokiai chemijai veikiant Elės gyvenimo aliuminis rašytojo vaizduotėje ėmė virsti kūrybos auksu? Sakytum, kolbose ir mėgintuvėliuose, garų ir dūmų tumuluose, alcheminės krosnies žaizduose degė į aukščiausios prabos – biblinius, ikonografinius – vaizdus. Nušvitimo akimirka, kai kasdienis pasaulis staiga nusimeta savo įprastus pavidalus: paukščiai, lesantys žmogaus smegenis, Dievo ausyje deganti žvakė, kiaulė su kunigo stula ir pro adatos šiknuotę vorele besispraudžiantys pliki kūneliai, trokštantys nusigauti pas Dievą, – žmonės, „kokie jie yra viduje“ – pragaro gyventojai, tačiau apšviesti dieviškosios šviesos – lyg Boscho paveiksluose... Rašytojas net sudirgo, kai sujudėjo bitkrėslių ir maudų skėčiai ir iš paskos atsekusi Elė atsistojo šalia kaip šešėlis. Į ką, kai įsižiūri, ji panašiausia? Į du centus iš gyvenimo aliuminio. Gimusi ne ten ir ne tada, buvusi ne tose rankose, ji, deja, nepaveldėjo iš jo nei pojūčių, nei mąstymo. Nei Dievo kibirkšties. Tiesiog nieko, dėl ko galėtų būti jo duktė. Užtat visko, ir dar su kaupu, – to čigono.

– Bet kodėl tu susiradai mane? Ir būtent dabar, šiandien? Kodėl išvis susiradai? Juk tu sukaisi visą tą laiką, – jis vos nepasakė „puikiai“, – ir be manęs.

– Nežinau, – gūžtelėjo pečiais Elė. – Pamaniau, jūs vienišas. Ir aš. Gal mes galėtume vienas kitam kuo nors – praversti?

– O nuotrauka to vyro ant meškos kailio? Kas tau išeitų tas žmogus? Juk jis tavo giminėje, be abejonės, kas nors? Prosenelis, sakei? Negi tu tokia visiškai be nieko? Taip nebūna, Ele...

– Kur tau mėtysis laisvi tokie žmonės, o dar proseneliai, jie jau visi seniausiai užimti, net mirę... – atsiduso Elė. Ir pridūrė, kaip ir buvo jų prieš pat žaidimą tartasi – atiduodama jam paskutinį savo drabužėlį: – Skolintas tas žmogus. Pasiskolinau jį bendram mudviejų reikalui. Gyvą ir sveiką – neištaukuotą, nesubraižytą, turiu grąžinti iki pirmadienio...

...Į mašiną jie grįžo kitu keliu pamiške, iš kur vėrėsi šio krašto lygumos. Laukai, apšviesti blėstančios pavakario saulės, raudonis tolimame lango stikle. Tas vienišame lango inkrustuotas saulėlydis, pilkėjant peizažui, rašytojui kaskart sužadindavo ilgesį – gal namų, kurių šioje žemėje neįmanoma turėti niekur, o gal jau tikrųjų namų – kosmoso, bet dabar buvo panašus tik į „rubino“ akį iš Elės senelio žiedo. Kai jiems einant – jam priekyje, jai iš paskos – jis ėmė nebegirdėti po jos kojomis trakšint šakelių ir pajutęs negera atsigręžė, – išvydo tai, ko labiausiai ir bijojo: atsilikusi maždaug dvidešimt metrų, vakaro prieblandoje iš paskos sekė ne Elė, o – druskos stulpas. Mažas švytintis druskos stulpas, kuriam, – dar tėviškai pagalvojo, – tik augt ir augt...

Išvargęs, lyg kiaurą dieną skaldęs malkas ar mėžes mėšlą, nors tik klausėsi ir desperatiškai dėliojo „už“ ir „prieš“, rašytojas visą kelią atgal tylėjo, ir Elė, drąsesnė negu

rytą, sėdinti šalimais, net pabandė suskelti anekdotą apie plikį ir šukas, bet jis nesijuokė. Įvažiavus į Vilnių, jis vis dar blausiai vylėsi, kad ji galbūt kur nors išlips – gyvensnės už gyvas nepražūva, ir viskas bus vėl kaip buvę, bet ji, nuleidusi galvą, važiavo kartu, o namuose be garso prapuolė virtuvėje. Aišku – laukti, kol jis apsispręs: duktė ji jam (kartą ir visiems laikams) ar ne duktė. Dievaži, dabar nieko taip nesigailėjo, kaip to, kad neišvažiavo į kalnus... Kaip jis, ne, ne jis – Jungas, jai paaiškintų, kad menininkas – tai toks padaras, kuriame visada sėdi du: kūrėjas ir paprastas žmogus. Ir kūrėjas, net ir tada, kai nieko nekuria, – „suvalgo“ tą kitą, paprastą ir gerą. Nes kūrybingumas pasiglemžia didžiąją tavo energijos dalį, o iš tos, kuri lieka, jau nebeišeina nieko vertinga. Joks simpatiškesnis žmogus. Ką jau kalbėti apie normalų tėvą... Kad tos „žemos gyvenimo formos“ stačiai būtinos, antraip žūtum nuo visiško išsekimo, taigi, Ele, kad ir kaip būtų apmaudu, jis – tikras *diavolo*. *Diavolo for men* ir netgi *for women*... Kai pagaliau išėjo į koridorių, kažkodėl su rašikliu rankoje, kad pasikalbėtų su ja, žinoma, jautriai, bet iš esmės ir kietai, Elės nebebuvo. Ji išnyko taip, kaip ir atsirado. Per kaminą? Rašytojas nustėro pastebėjęs, kad jo neaplenkė ir vienas tos dienos mažųjų stebuklų: iš virtuvės buvo šis bei tas dingę...

Rytą internete perskaitė:

Vakar apie 18 val. Šiaurės Osetijos rajone, Kaukazo kalnuose, nuo Maili ledyno nuslinko galingas ledo luitas. Purvo, ledo ir akmenų nuolaužos nusinešė dešimtis žmonių. Be žinios dingusiais laikomi 119. Kartu su visais dingo ir filmavimo grupė, kūrusi filmą „Stebėtojas“, kuriai vadovavo populiarus Rusijos režisierius Sergejus Ivanovas. Virš teritorijos vis dar skraido sraigtasparniai iš Šveicarijos ir Vokietijos su nelaimės rinkiniais: vaistais, virvėmis, drabužiais, žibintuvėliais. Dirba prancūzai su paieškos šunimis. Žvalgomi visi ledo tuneliai, kiekvienas kvadratinis metras. Bet...

Rašytojas užsimerkė... Prisiminė Ivanovą, tą dar visai berniuką, skambinusį prieš savaitę: „Žinote, kas keisčiausia: kad mes kuriame filmą ir užmirštame, jog tai – pasaka. Pasaka su aštriais pojūčiais – šaudynėmis ir gaudynėmis. Su paieškomis aklinoje tamsoje. Na, ir, žinoma, meilė.“ Meilė... Rašytojas prisivertė galvoti apie Elę: „Nejau artimieji iš tikrųjų susapnuoja ir nujaučia nelaimės, maniau, kad taip tik knygoje rašoma...“ Bet ji juk negalėjo ko nors nujaušti ir atskubėti, kad jį išgelbėtų, nes buvo ne iš jo praeities, o tik iš tolimo atsitiktinumo, kurio jis net dorai neatsimena, vadinasi – netikra. Sutapiamas. Ir vis dėlto... Jis štai sėdi savo kambary ant sofos, spaudo televizoriaus pultelio mygtukus ir į katastrofą žiūri lyg iš kosminio laivo, pro iliuminatorių. Akyse – šviesa ir besikeičiantys televiziniai vaizdai, o galėjo būti – grūstas ledas... Niekada nežinai, kas tavęs laukia už kampo. Kartais išsigelbėjimas, ir jį, žinoma, siunčia Dangus, niekas kitas, tik kodėl būtinai – per Vievį?.. Rašytojas bandė ką nors veikti: skalbėsi kojines, rūkė, virė pusmarškonę košę, ėjo pasivaikščioti, klausėsi naujienų, bet laikas stūmėsi lėtai, kol vakarop suėmė baimę, kad žuvusieji kalnuose, galimas daiktas, – dar tik „dingę be žinios“ ir turi šiokių tokių šansų. O jis savo vienatvės kapsulėje, už šarvo durų – saugus. Bet miręs.

Rima Pociūtė

NEBEEGZISTUOJANČIŲ NAMŲ SUNAIKINIMAS: Danutės Kalinauskaitės „Niekada nežinai“

Danutės Kalinauskaitės knyga „Niekada nežinai“ (Vilnius: Baltos lankos, 2008) daugiausia girinama už itin menišką teksto stilistiką: kiekvienas jo fragmentas yra rašymo pavyzdys, sužadina skaitytojų vaizduotę, emocijas, pojūčius. Literatūros kritikai nusiteikę knygos atžvilgiu itin palankiai, tačiau pačios Kalinauskaitės kalba Antano Vaičiuliaičio premijos įteikimo išskilmėse (ir atsakymai į interviu klausimus) tarsi sudėlioja visus taškus, išdėsto jos „tekstinio absoliutizmo“ principus: nuoširdumas, atvira vertybių gynyba yra „niekinis dūris“ (nei pirks, nei skaitys, nei pripažins), gyvenime gali būti sentimentalus kiek nori, tekstuose – nieku gyvu. Galios turi ir skaitytoją veikia žodžio magija, humoras, ypač su tamsokais atspalviais, intelektas, atsiribojimo distancija bei autoironija – ypač rašant apie visiems šventus ir brangius dalykus...

Kas tam galėtų paprieštarauti? Iš dalies Kalinauskaitės stiliaus savitumą sudaro žaismingo sociolektų (inteligentų, menininkų ir vadinamųjų fizinio darbo atstovų) ar net žiniasklaidos stereotipais pagrįsto kalbėjimo, priartėjančio prie kalambūrų, panaudojimas. Tačiau autorė iš viso to atsirenka tai, kas elitiniam literatūros vartotojų sluoksniui atveria ir gilesnių reikšmių, o kalambūrai ir visokie gražūs teksto mažmožiai jos tekste virsta prasmingomis metaforomis. Begalė aliuzijų, nuorodų, citatų, įvardijimų rodo ne tik autorės intelektualinį gyvybingumą, bet ir jos priklausymą tam tikrai kultūrinei grupei, angažavimąsi tam tikrų kultūrinių sluoksnių kalbėjimui („Baltų lankų“ kontekstas, „Šiaurės Atėnuose“ publikuojamų esė žanro mokykla, Vilniaus universitete lituanistams būdingas lietuvių prozos tradicijos suvokimas).

Šiame straipsnyje taikant analitinės psichologijos principus bus mėginama įrodyti, kad knyga susilaukė netikėto pripažinimo pirmiausia dėl universalių turinio dalykų, humanistinių nuostatų, žmogiškų išgyvenimų, atskleidžiamų stilingu meniniu tekstu (kartais net pernelyg mėgaujantis žavingomis detalėmis). Jūratė Sprindytė tikriausiai pirmoji Kalinauskaitės sugrįžimą į prozą susiejo su emociniu sukrėtimu praradus tėvus ir namus¹. Toliau plėtojant analizę šia linkme, tenka pripažinti, kad nors Kalinauskaitės literatūrinėje kūryboje atsiskleidžiančio individo pasaulis yra labai sukrėstas, bet išlieka vientisas, visybiškas. Neišvengiami praradimai keičia asmenybę, tačiau ji nuolatos analizuoja vykstančias permainas, todėl įveikia sąmonės fragmentavimosi grėsmę ir atkuria psichikos integruotumą. Kaip tik ši pusiausvyros susigrąžinimo tema, plėtojama labiau esė primenančiuose tekstuose, leidžia Kalinauskaitės knygai išsiskirti šiuolaikinėje destrukcijos persmelktoje kultūroje, – tai ir būtų galima pavadinti humanistinių nuostatų įtvirtinimu.

Šiuo požiūriu knyga yra itin autentiška ir turi vertės kaip asmens gyvenimo ir išgyvenimo strategijų liudijimas (panašiai kaip ir memuarinė kūryba). Parašyta per gana trumpą laiką po artimųjų ir namų praradimo, ji kūrybiškai transformuotais literatūriniais vaizdiniais atveria visai tautai atpažįstamas bei artimas gedėjimo nuotaikas.

Knyga sudaryta iš atskirų pasakojimų – apsakymų (gal ilgesniuosis pasakojimus dėl temų svarumo ir siužetų užbaigtumo visgi reikėtų vadinti apsakomis?), bet dėl psicholo-

¹ Gerbutavičius R. Rašytoja D. Kalinauskaitė – žodžių orkestro dirigentė // Lietuvos rytas, 2009, kovo 5.

ginio vientisumo ji įgyja romano matmenis, o pasakotojos vaizdinys artimas pagrindinių veikėjų paveikslams (nors šiai figūrai vis mėginama uždėti vis kitokio personažo kaukę, pavyzdžiui, keičiant jos lytį).

Tačiau Kalinauskaitės prozą būtų įdomiausia tyrinėti tarpdisciplininiu žvilgsniu, jungiant literatūros ir psichoanalizės mokslų metodus: analizuoti ne vien preciziškai sukurtą tekstą, o pasitelkti analitinę psichologiją – savotišką meninio kūrinio „archeologiją“, kuri atveria giliausius psichikos procesus, ryškėjančius autobiografinė realybe pagrįstuose, bet vaizduotės transformuotuose pasakojimuose. Jau minėti pasakotojos išgyvenimai, prilygstantys trauminei patirčiai, kuri išryškėja pasitelkiant pasakotojos savianalizę, galėtų būti tokios psichologiniais principais pagrįstos analizės objektas. Sigmundo Freudo psichoanalizės ir Carlo Gustavo Jungo analitinės psichologijos tikslai yra kiek kitokie nei literatūros mokslo, tačiau šios teorijos gali paskatinti turiningesnes literatūrinės analizės įžvalgas.

Taigi atsiribosime nuo teksto kruopščiai nuglaistyto estetinio paviršiaus ir sieksime nustatyti, ar trauminių išgyvenimų situacijoje kūrybinis procesas (kuriam šiaip jau būdingas racionalumas) nesikerta su tiesioginio emocijų išliejimo būtinybe, ar žodinė kūryba nėra ypatinga materija, kuri atsirado sublimuojant niekaip kitaip neišreiškiamus išgyvenimus? Neišvengiamai kiltų ir bendresnis klausimas: kodėl šiuolaikinio žmogaus pasaulėžiūra ir kultūra negali įveikti mirties įvykio sukeltos traumos? Kodėl meninė kūryba neapsaugo individo nuo gedulo destraktyvaus poveikio?

Rašymas trunka visą gyvenimą

Lietuvoje, kuri integruojasi į Europos kultūrinę erdvę, taip pat svarbi iniciatyva, kai plėtojami „mokymosi visą gyvenimą“ programiniai principai. Žmogus iki senatvės turi būti skatinamas dalyvauti socialinio gyvenime. Jeigu jis kurį laiką dėl tam tikrų priežasčių „buvo nuošalyje“ svarbu padėti jam susiorientuoti, kokie jo gebėjimai šiandien būtų reikalingiausi, būtinas nuolatinis „peržiūrėjimas“: ką tu dar gali, kokius gebėjimus privalai atskleisti?

Kai Latvijos prezidentei Vairai Vykei-Freibergai priminė, kad jaunystėje ji yra sukūrusi apsakymą apie terorizmo aktą Maroke, ji papasakojo, jog Viktorijos koledže (kur ji buvo prancūzų klubo prezidentė) ėjo literatūrinis žurnalas ir jos paprašė parašyti prancūziškai literatūrinį darbą. Nors ten ji studijavo psichologiją, nusprendė, kad visgi tai įdomus pasiūlymas – tai buvo pirmas ir paskutinis jos meninis kūrinys. Tačiau Vairą Vykė-Freiberga teigia tebesididžiuojanti: neseniai paskaičiusi savo tekstą suprato, kad jos stilius buvo puikus, ji būtų galėjusi tapti rašytoja, jei tik būtų stengūsis. „Manau, kad būti rašytoja yra profesija, darbas, reikia labai rimtai dirbti. Bet aš susiformavau kaip mokslininkė, po to kaip politikė, o tai jau yra pakankamai daug. Visko per vieną gyvenimą padaryti neįmanoma.“²

Žinoma, visos socialiai angažuotos programos yra bent kiek utopiškos, tačiau „mokymosi iš naujo gyventi“ ir „mokymosi iš naujo kurti“ paralelė leistų pateikti įžvalgų, susijusių su netikėto, „vėlyvo“ sugrįžimo į aukščiausiojo lygmens literatūrą reiškiniu. Iš karto būtina atsižvelgti į du dalykus: kad literatūrinę kūrybą bent iš dalies valdo (ir slopina, ir

² Patiesa deive. 2008, Nr. 23, p. 35.

skatina) leidybos rinka ir kad šiuolaikinės publikavimo technologijos sugriauna net XX a. pabaigos kultūrinės veiklos hierarchijas.

„Niekada nežinai“ autorė perdėtai išsižada savo prieš dvidešimt metų „Pirmosios knygos“ serijoje pasirodžiusios (t. y. išleistos pagal iniciacijos į anuometinį tarybinių rašytojų luomą tvarką) knygelės „Išėjusi šviesa“, pasišaipydama, kad dėl jos kaista žandai. Tačiau lyginant naują knygą su pirmaisiais autorės apsakymais turėtų atsiverti lyginamuoju požiūriu paranki perspektyva, leidžianti apibendrinti, kas grindžia šios autorės literatūrinis modelius, net turėtų išryškėti archetipų „branduoliai“ (nesąmoningai susiklostę kolektyviniai vaizdiniai).

Kalinauskaitė tapatinasi vien su naująja knyga gal norėdama pabrėžti, kad po ilgos tylos šiandien ji rašo itin šiuolaikiškai. Tačiau kaip rašytoja, tiek metų nedalyvaudama literatūrinėje rinkoje, sugebėjo subręsti ir vėl „išmoko rašyti“ taip, kad 2009 m. jos kūryba pasirodytų verta prestižinio Rašytojų sąjungos apdovanojimo? Kaip išlaikomos ir gaivinamos vaizduotės kūrybinės galios? Rašytojos skatinimui atsiriboti nuo jos pirmosios knygos nereikėtų pasiduoti. Nors šios itin talentingos kūrėjos stebuklingo sugrįžimo į literatūrą efektas ir bus išsklaidytas, siekiant parodyti moderniosios kultūros tęstinumą, geriau jos kūrybą analizuoti kaip trunkančią du dešimtmečius. Kalinauskaitės rašymas, neabejotinai atspindintis šiandienines literatūros tendencijas (ir „giliuosius“ kultūros poslinkius), jos profesionalumas išduoda, kad ji – gal ir kitokiomis kūrybinėmis formomis – vis tiek niekur nebuvo pasitraukusi, dalyvavo lietuvių literatūros procesuose.

Tie dvidešimt „nežinomųjų“ rašytojos metų prabėgo tarp literatūros profesionalų, jos vertintojų, literatūrinių vertybių formuotojų, ištariančiųjų lemtingąjį literatūrinio teksto vertinimo žodį ir atrenkančių kūrinius, tampančius mūsų literatūros istorija. Kalinauskaitė taip pat yra viena iš tokių knygos pasaulio autoritetų. Galima būtų spėti, kad puikus aukštų šiandieninės literatūros standartų išmanymas ir leidyklų pretenzijų žinojimas „neleido“ jai pačiai rašyti tol, kol nesusiklostė tokia gyvenimo situacija, jog autorei rašymas tapo daugiau nei literatūrinės saviraiškos priemone – gal net į psichoterapiją panašia veikla.

Po šios prielaidos apie *nebegalėjimą nerašyti* norėtųsi išplėtoti ankstesnę mintį apie į kūrybą leidusią grįžti aplinkybę – ypatingą literatūrinės medžiagos valdymo meistrystę. Kaip redaktorė Kalinauskaitė yra po kaulelį išnarsčiusi daug kolegų rašytojų tekstų, o būdama „Baltų lankų“ leidyklos ir Lietuvių literatūros instituto redaktorė tvarkė tokius rašytojo kūrybinį mąstymą ugdančius leidinius kaip Loretos Jakonytės „Rašytojo socialumas: lietuvių rašytojų savivoka XX amžiaus 10-ajame dešimtmetyje“. Prisimintina ir tai, kad ji dalyvavo 2005 m. tarptautiniame šiuolaikinės literatūros forume, diskusijoje „Teksto autonomija ir autoriaus pėdsakai“.

Dar reikėtų paminėti ypatingą aplinkybę: rašytojos priklausymą literatūrinei kartai su jai artimos bičiulės Giedros Radvilavičiūtės „tandemu“. Atrodo, kad iš šių kolegijų (kartu studijavusių lituanistiką Vilniaus universitete) vienais gyvenimo tarpsniais daugiau reikšdavosi viena, o kitais – kita. Šį dešimtmetį kaip viena įspūdingiausių šiuolaikinės prozos rašytojų įsitvirtino Radvilavičiūtė.

„Anais“ laikais, kai Kalinauskaitė debiutavo, ji buvo Lietuvių literatūros katedros ugdytine ir tolesnis „rašytojavimas“ atrodė aiškus: pirmoji knyga, paskui antroji, priėmimas

į Rašytojų sąjungą... Toks rašytojos sugrįžimas į literatūrą (įspūdingesnis nei debiutas) tikriausiai nebūtų buvęs įmanomas pagal anų laikų logiką, vertusią nesigrežioti atgal, nepripažinusią nutrūkstančių ir ne aukštyn kylančių linijų. Režimas, planingai formavęs „priimtųjų“ cechą, pražuvo su visais tuometinių iniciacijų ritualais, bet šiais laikais meninių vertybių pardavimo rinkoje reikia išsilaukyti suvokiant sparčiojo interneto greičiu besikeičiančius reikalavimus, rinkos skonių, leidyklų užgaidas.

Atrodytų, kad esant tokiam šiandieninės leidybos mastui turėtų atsirasti begalė naujų autorių. Ne tik kažkada bandęs rašyti žmogus galėtų visą gyvenimą svarstyti savo kūrybiškumo vystymo galimybes – dėl šiuolaikinių leidyklų pastangų dalyvauti literatūrinės kūrybos procesuose (ką reiškia vien sugebėjimas išradingai reklamuoti autorių taip, kad jis būtų pakreiptas „žiūrimiausiu“ rakursu) bet kurie autoriai gali bet kada lengvai „ateiti“ ar „sugrįžti“ į literatūrą, jei tik jiems priimtinas minėtas „mokymosi rašyti visą gyvenimą“ principas. Juk ir daugelio pripažintų esė autorių kūryba ne meno žanrui priskiriama tik sąlygiškai, nes balansuoja ties meno riba. Pakaktų pakeisti kai kurias rašymo ir publikavimo nuostatas, ir tos esė virstų jau tikra literatūra.

Tačiau tenka grįžti prie minties, kad iškiliausius literatūros kūrinius nuo paprastesnių skiria tai, jog juose po simbolinėmis teksto formomis slypi gilūs asmenybės transformacijos procesai. Tokių knygų nebūna daug, ir jos pripažintos dėl jų išskirtinės vertės. Tokioms neeilinėms knygoms gali būti taikomi gelminės psichologijos tyrinėjimo metodai (Freudo, Jungo), nes jos visada išaugusios iš autoriaus neeilinio gyvenimo, dažniausiai ir pasirinkto ne savo valia (juk žymiausiu amerikiečių romanu laikomas Hermano Melville'o „Moby Dikas“, kurį autorius parašė po daugelio metų plaukiojimo vargingiausių jūreivių – banginių medžiotojų – laivu).

Savasties tvirtovė – durnaropės kokonėlio namai

Durnaropės kokonėlis yra vienas savičiausių Kalinauskaitės knygos simbolių, reiškiančių psichologinę traumą išgyvenusio žmogaus silpnumą, visišką jo ego ištuštėjimą. Šios knygos kontekste jis yra jau kas kita nei egzistencializmo literatūros „nendré vėjyje“. Lietaus ir vėjo ištuštinta voratinkliška materija, su kuria pasakotoja tapatinasi, kai būna trumpam „išėjusi“ (kai jos savastis tarsi pakyla virš realios kūno egzistencijos), verčia itin įsigilinti į šią specifinę kenčiančio žmogaus „išėjimo iš savęs“, „išlindimo pro savo akis“ būseną.

Į priekaištus, kodėl rašanti tiek mažai (nors taip „gražiai“), autorė galėtų atsakyti: *aš buvau užsiėmusi gyvenimu*. Kalinauskaitė ištisus du dešimtmečius gyveno „paprastos šiuolaikinės išsilavinusios“ moters gyvenimą, o tai reiškia – ji buvo visapusiškai užimta (romantiniais moterų garbinimo laikais, kurių kartais ilgimasi, išgirstume atvirą nuostabą: o ką apskritai begali nuveikti vyresnė nei keturiasdešimties metų moteris?).

Tad reikėjo tos ypatingos mirties artumo patirties, kad asmuo, visomis išgalėmis besistengdamas išsaugoti nesugriautą ego, tą patirtį pamėgintų aprėpti vienu iš jos transformavimo – literatūrinės kūrybos – būdų. Kūrybos procese individo išgyvenimai atrodo savaip sureikšminti, nes virsta kultūrinėmis vertybėmis. Jungo tradicijos analitinės psichologijos atstovo Edwardo F. Edingerio nuomone, meninė kūryba žmonijai turi išskirtinės reikšmės – ji teikia simbolius, leidžiančius individui išvengti tiesioginės akistatos su žmonijos patirties gelmėje slypinčiais archetipais, kuri žmogui nepakeliama, o ypač

– akistata su mirties archetipu. Pastarasis yra sukausiantis valių kaip tiesioginis Medūzos žvilgsnis³.

Kalinauskaitės „Niekada nežinai“ pasakotoja gali pasidalyti su skaitytoju tuo užgyventu gilių išgyvenimų turtu, kurio svarbą mėginsime įžvelgti pritaikydami analitinės psichologijos principus. Tai sugebėjimas išlikti dalyvaujant visose gyvenimo krizinėse situacijose (nepagydoma liga, senatvė ir mirtis, skrybys, namų ištuštėjimas), palaikant visų tų mažutėlių, kuriuos Dievas turėtų saugoti savo saujoje, bet nebesaugo, žmogiškąją vertę ar orumą. Pasakotoja tose gniuždančiose (psichologiniu požiūriu – ribinėse) situacijose stebi ne tik aplinkinius, bet ir save pačią: ar dar esanti pakankamai žmogiška, ar šiomis kritinėmis aplinkybėmis nepažeidžianti savo ir kitų žmogiškosios egzistencijos esmės.

Mirtis yra „didelė“ savaime – ankstyvą pirmosios knygelės autorės brandą tai patvirtina vieno iš apsakymų idėja:

Sodyba tolo, virš jos, rodės, išsiskleidė gedulo vėliava. Dulsys stengėsi nieką negalvoti, neprisiminti, bet visą kelią per kibius atvašynus jam dingojosi, išeinantį jį lydi paukščiai, kaip švininės kulkelės zvimbia virš jo galvos ir krinta kažkur už upės... Ir tada brolio mirtis Dulsiui vieną vienintelę akimirką pasirodė didi, tokia didi, kad ėmė gelti panagės. Didi savaime, pati viena – be sodybos, be Verutės, be vakarykščio atsitikimo... Tarsi koks stebuklas...⁴

Pirmojoje knygelėje, parašytoje labai jaunos merginos, „vieną vienintelę akimirką“ įvyksta minėta akistata su „savaime didžios“ mirties archetipu (būtų galima atlikti atskirą analizę, parodant, kaip antroji knyga tarsi išauga iš pirmosios, kaip kartojantis teminiam motyvams šis archetipas atsiskleidžia vis kitaip, prisiimama vis didesnė žmogiškoji atsakomybė). Edingeris yra pabrėžęs literatūrinės kūrybos analizei labai svarbų dalyką: autorius vėlesnėje kūryboje asmeniniais vaizdiniais gali mėginti perteikti tą psichologinį turinį, kurį jau atvėrė archetipiniais vaizdiniais⁵. Edingerio įžvalga šiuo atveju paaiškina, kodėl Kalinauskaitė taip nuosekliai plėtoja mirties temą ir kodėl knyga sužavėjo skaitytojus kaip tik tais meniniais vaizdiniais, kurie pagrįsti autentiška patirtimi.

Atkreiptinas dėmesys ir į kitą analitinės psichologijos požiūriu svarbų dalyką – kad pasakotojos ego (jos savosios vertės ir savojo reikšmingumo įsisąmoninimą, išgyvenimo „strategijų“ pasirinkimą) nuolat atgaivina savastis (individo savastis – Jungo išskirtas esminis psichikos archetipas, pats svarbiausias, kad psichika liktų integruota). Ego išlaiko savo idealus (net jei jie tiesiogiai nedeklaruojami) tik palaikomas, nuolat gaivinamas tos, metaforiškai tariant, iš požemio prasiveržiančios savasties versmės. Mėginimas išsaugoti egzistencijos prasmę, nustatyti visa ko vertę, išlaikyti vyksmų tęstinumą – tai ir yra tikrosios „Niekada nežinai“ temos. Taip pat ir teminis motyvas, šiandien išskiriantis Kalinauskaitę iš kitų rašančiųjų, – ėjimas namo kaip mėginimas susigrąžinti savastį (ši tema, beje, irgi ateina iš pirmosios knygos apsakymo „Brolis parvažiuo“).

Visai ne beprasmiška gyvenimo viduryje apraudoti tą pasaulėlį – kuriuo bodėjaisi paauglystėje ir iš kurio taip troškai ištrūkti, – kai jis iš tiesų praradęs bet kokią svarbą jau fragmentuojasi, išsisklaido kaip rūkas. Priešingai – didžiausia žmogiška prasmė slypi mėginime „suremti

³ Edinger F. E. *Melville's Moby Dick: A Jungian Commentary (An American Nekyia)*. New York: A New Directions Book, 1978, p. 93.

⁴ Kalinauskaitė D. *Išėjusi šviesa*. Vilnius: Vaga, 1987, p. 17.

⁵ Edinger F. E. *Melville's Moby Dick*, p. 13.

pečius“ su tėvu, kurio kaip fizinio kūno taip pat jau beveik nelikę. Tai, kas išlikę, ką įmanoma išlaikyti, – pati moralinė, psichologinė galimybė pasirinkti pabuvimą su tau tėviškumo nebesuteikiančiu tėvu, kuris, pakartojant retą autorės surastą žodį, *pats savęs įsigįsdinęs*.

Pasakotoja – savo šeimos, giminės duktė, lietuviškoji Antigonė. Po keturiasdešimties, nors esi dar jaunatviška, tave neišvengiamai užgriūva artimųjų mirtys. Jei kiti broliai ar seserys išsibarstę arba jų pačių gyvenimas nesusiklostęs, nebegali išsisukti nuo prievolės „pabūti“ su išeinančiuoju. Ji ne tokia jau gudruolė *рудоji lapė* (įdomus tapatinimasis su gyvūnu formuojant savąją personą, atskleidžiantis *ego regresą*), tad nė nesuvokia, kad gali patrukti dėl priimtoms atsakomybės paskutinei dalyvauti artimųjų gyvenimuose, likti ištikimąja stebėtoja (tokia padėtis, žinoma, teikia galimybę rašyti puikią prozą, ji tapo prielaida Izabele's Allende's, Suzannos Arundhati Roy pasakojimams).

Tačiau menininkui, kurio savimonė itin jautri, išgyvenant artimojo išėjimą gresia gynybinio pobūdžio atsiribojimas, virtimas natūralistinio mirties proceso vojeristu (juk egzistuoja ištisas mirties verslas, jos komercija). Menininkas (ir šiaip subtilus žmogus) tokiu metu – kai galima virsti monsturu, vienaip ar kitaip vartojančiu mirtį, – itin pažeidžiamas. Šio jautrumo šešėlis – egoistinis nejautrumas, kai tėvas nežino, į kurią lignoninę nusiųsta jo mirštanti duktė, nes jų ryšys „gilusis“ Kalinauskaitė išviešina šį šešėlinį „jautriųjų“ egoizmą.

Kalinauskaitės kūryboje nėra tokio aiškaus savasties atsivėrimo kaip, pavyzdžiui, Broniaus Radzevičiaus (jos mėgstamo ir – drįsčiau teigti – ją veikiančio rašytojo⁶), nes ji gyvena dar labiau sakralumą praradusioje begalės paviršinių struktūrų, laikysenų užšifravimo ir iššifravimo kultūroje, kurios iki galo neišgliaudo net semiotikos menas. Radzevičiaus kūryboje žmonių bendruomenė, kurioje nebėra Dievo, dar apgaubta kažko panašaus į panteistinį dieviškumą. Radzevičiaus *sacrum* yra daugiausia gamtos gaivalai, o Kalinauskaitėi religinius simbolius pakeitę fetišai yra kasdieniniai, taip pat ir šiuolaikiški, daiktai (paskutinis motinos atodūsis „perduodamas“ mobiliuoju telefonu).

Tačiau nors Kalinauskaitė tekste pamini Roy „Mažmožių dievą“ ir Allende's „Dvasių namus“, knygas, kurios jai galėjo padėti susiformuoti panašios knygos vaizdinį, būtina pabrėžti, kad toks „mažasis“ – namų ir kasdieninės buities daiktų – pasaulis regimas jau pirmojoje jos knygoje (ir rašytojos brolio poeto Jono Kalinausko poeziją kritika taip pat vadina daiktiška). Tad Kalinauskaitės kūrybą reikėtų su didesniu atsidėjimu mėginti susieti su lietuviškąja tradicija. Galima teigti, kad ji gana artima Birutei Pūkelevičiūtei, – atrodo net artimesnė jai nei, sakysime, Antanui Vaičiulaičiui, nors tapo kaip tik jo premijos laureate⁷.

Novelė „Namo“ daug kuo lėmė šios knygos gyvavimą, ji sužadino ir autorės, ir aplinkinių viltis, kad ji gali rašyti puikią prozą, o joje patraukliausia tai, kaip rašytojos vaizduotė – kaip ir Pūkelevičiūtės – atgaivina smulkiausias namų, gimtosios vietos detales, nesukeldama pasibodėjimo postmodernaus rašymo laikais.

⁶ Bene vienintelė tekste esanti tiesioginė kito rašytojo citata yra iš Broniaus Radzevičiaus – „žemėm aplipęs balsas“. Žr. Kalinauskaitė D. Niekada nežinau, p. 60.

⁷ Susimąstyti, kiek Kalinauskaitės proza yra veikiamą ankstesnės ir jai tolimesnės lietuvių literatūros tradicijos, paskatino Radvilavičiūtės lyginamoji išvada, padaryta apie Kalinauskaitės prozą (Stiliaus medžioklė, arba Kodėl Danutė Kalinauskaitė niekada nebus tokia populiarė kaip kitas „Baltų lankų“ autorius Haraki Murakami? // Šiaurės Atėnai, 2008, spalio 10). Atrodo, kad Japonijoje prozininkui galimi du keliai: tęsti puikiai atpažįstamą tradiciją arba pasiduoti europietiškosios kultūros įtakai. Tuomet prozininkas gali tikėtis, kad bus skaitomas tiek Japonijoje, tiek Lietuvoje. Jeigu, kaip mano rašytojos bičiulė Radvilavičiūtė, Kalinauskaitės proza nepriskirtina „vidutinio tipinio europiečio“ skaitiniams, tai galėtų reikšti jos artimumą lietuvių prozos tradicijai.

Atrodo, kad už šitos knygos esama ir daugiau didžiųjų XX a. pabaigos knygų. Minėčiau jos pasirodymo metu (1994 m.) ir dešimtmetį po to JAV didelio atgarsio sulaukusią Mary Pipher „Prikelti Ofeliją“. Kalinauskaitės pasakojimas pasiekia tokio klasiškumo kaip paprastas Pipher pasakojimas:

Paskutinį mamos gyvenimo mėnesį praleidau greta jos ligoninėje. Jai patikdavo, kai balsiai skaitydavau ir pasakodavau visokias istorijas. Šukuodavau jai plaukus ir valydavau dantis. Maitindavau vynuogėmis, po vieną uogą. Vieną naktį, kai nuo visų vaistų jai buvo susisukusi galva, įsivaizdavo, kad ruošia spagečius dvylikai žmonių: „Paduok man tuos pomidorus. Greičiau pjaustyk svogūnus. Jie jau tuoj bus čia.“⁸

Grįždami prie Kalinauskaitės kūrybos apmąstymų teigtume, kad su lietuviškai katalikybei būdingu vizualiuoju daiktų adoravimu siejasi „daiktiško“ jos pasaulio *sacrum*. Tarp daiktų fetišų keistai, kaip nebenaudojami sendaikčiai, įsikomponavę Švenčiausioji Pana ar Nukryžiuotasis. Jie virtę paprastais niekam neberūpinčiais daiktais, kaip ir niekam nebereikalingos knygos apie meną, literatūrą. Juos kaip „kažkiek namų“ galima būtų sutalpinti į dėžutę nuo itališkų batų ir išsinešti, nors iš tiesų pasiimti su savimi bent kiek praeities nebėra galimybės. Nes nebėra tikėjimo – net tokio, kokį yra išlaikę tėvai, t. y. suvokiamo kaip tiesioginis ryšys su Dievu per jo vaizdinį. Kalinauskaitė yra daug mažesni, kur yra ta riba, už kurios intymus daiktų *sacrum* virsta buitine materija: jei tikėjimas apsiriboja tuo, ką matai ir ką jauti, „išeisi“ į daiktus: bulvių skutiklį arba... „Siemens“ telefoną.

Tačiau su ironija atmetami patys naujausi pseudometafiziniai įsivaizdavimai, kad ir siela – kaip įrašytos informacijos sluoksnis. Gyvybės buvimas ar nebuvimas tebeatpažįstamas kaip ir graikų civilizacijoje, dar išsaugojusioje juslinę prigimtį, – prie visko reikia prisiliesti: pasilenkusi virš nusmailėjusios motinos nosies, duktė gaudo menkiausią kvėp-
telėjimą – yra jis ar nėra.

Kalinauskaitės prozoje atgyja panteistinis gyveninio gaivalingumas, jos pasakojimų veikėjų egzistencija – tai materialijų pavidalų gyvenimai (galima drįsti teigti, kad tai priešinga katalikiškajai pasaulėjautai, pagrįstai įsitikinimu, jog žmogaus psichikoje yra kažkas tokio, kas nesusiję su kūną išstinkančia mirtimi). Šios autorės suvokiama transcendencija ir kuriama mistika siejasi su anapusiniu pasauliu tik tiek, kiek šis dar liečiasi su „šia“ daiktiškąja puse. Senuose namuose jautiesi ne viena – iš tamsios kertės papučia transcendentinis vėjas, pulsuoja kažkokia neaiški energija, o kišant ranką į surastą supelijusį rankinuką kažkas net suduoda per nagus... Nuo senų baldų ir daiktų sklinda neįprasti kvapai, senuose namuose oras – tarsi vos juntami gūsiiai – tai vis dar materija, bet kaip ir graikų – „ploniausia materija“.

Kalinauskaitės vidinis namų *sacrum* savaip prilygsta Radzevičiaus *sacrum* už namų slenksčio. Šito šventumo lemiamų individo numinozinių⁹ potyrių priežastis – slėpiningos galios, į kurių prigimtį nesigilina nė vienas iš abiejų autorių. Tačiau ir praėjus keliems dešimtmečiams po Radzevičiaus romano pasirodymo, lietuvių prozoje išlieka ypatingas žmogaus aplinkos vaizdavimas, kai materija yra sugėrusi ir spinduliuoja dvasingumą, kurį galėtume apibūdinti kaip panteistinį.

⁸ Pipher M. Prikelti Ofeliją. Vilnius: Tyto alba, 2007, p. 142.

⁹ Susijusių su šventumu.

Knygos pasaulis – kuris iš tiesų yra kalbinė materija – savaip gyvybingas ir gaivalingas, nes literatūrinėmis priemonėmis puikiai imituojamas daiktiškosios realybės dinamiskumas bei įvairovė. Šitas kovos su praeities daiktais ir asmens prierašumais laikas Kalinauskaitės kūryboje visgi reiškia dinamiką – individo ir jo pasaulio transformaciją. Kad tai originalus rašytojos kūrybinis požiūris, parodytų ir priešingi įsitikinimai: antai Solveiga Daugirdaitė yra rašiusi apie „šiukšlių materiją“ – šlamšto prigrūstus vilniečių butus ir nelemtą būtinybę jo atsikratyti kraustantis, kai tenka išmesti ne vien tik savo palikimą¹⁰.

Neišgedėtas gedulas

Kodėl Lietuvoje mirties išgyvenimas toks stiprus, kodėl žmonės taip dažnai renkasi savižudybę kaip išeitį, gal būtų galima paaiškinti tuo, jog kolektyvinėje pasąmonėje nuo pokario laikų (po Antrojo pasaulinio karo) susikaupę daug neišlieto, užgniaužto skausmo.

Kalinauskaitės praeities gedėjimas, artėjančios neišvengiamos visa ko pabaigos išgyvenimas taip pat artimas Radzevičiui, nes jos kartos pasaulėjauta dar, sakytume, genetiškai, tiesiogiai susieta su tėvų kartos jausenomis. Kai gyveninio ratas jau apsuktas, išsisklaidant grįžtama į pradžią. Jaunystė, grožis, žydėjimas, vaisingumas ir visos gyvenimo viltys lieka praeityje – šiugždėjusį suknelių šilką pakeičia suskrudintas štapelis ir šilta flanelė. Abiem rašytojams būdingas žmogaus gyvenimo kreivės, kaip einančios žemyn, įsivaizdavimas. Žmonės suprastėja kaip asmenybės, juos įveikia progresuojančios ligos (brolis, buvęs išskirtinių talentų jaunuolis – įvardijama negailestingai mediciniškai – antrąsios stadijos isterinis alkoholikas).

Atrodytų, kad Radzevičius ir Kalinauskaitė kaip kūrėjai tiesiogiai niekuo nebesusisiekia. Tačiau esama kažkokio suokalbio: į Radzevičiaus pasirinktą frazę „priešaušrio vieškeliai“ Kalinauskaitės tekstu atsakoma: „išėjusi šviesa“. Netiesiogiai jos kūryboje vėl atsiveria tautos praradimai – nuo pat pokario, – suteikiama galimybė apie juos mąstyti, kalbėti. Ta galimybė iš pradžių buvo užgniaužta, o paskui tylėjimas virto tautos savisauga. Radzevičius apie pokario trėmimus galėjo parašyti tik tiek:

Eidami senais žilvičiais apšodintu vieškeliu į rytus, pasieksim sode skandinčią Naglio sodybą – jo brolis buvo prie Smetonos aukštas valdininkas. Čia netrukus bus ūkio sandėliai, kontora, kultūros namai, sporto aikštelė.¹¹

Ta sodyba tikriausiai jau buvo namai, kuriuos puošė ne tik arbatos servizas, bet ir knygų lentyna, kurią kiekvieną inteligentą įsigyti taip ragino Vincas Mykolaitis-Putinas. Iš kurgi po Radzevičiaus Užpelkius pasklidusios knygos, seni laikraščiai ir žurnalai, kuriuose tikrosios teisybės tebeieškojo žmonės?

Taip pat ir prisiimdama įsipareigojimą reikalauti, kad tebebūtų gerbiama menkiausio žmogelio, kuris jau visai „nurašytas“, mirtis, Kalinauskaitė iš visų lietuvių literatūros klasikų yra arčiausiai Radzevičiaus (dar minėtinas ir Balys Sruoga). Šios autorės knygoje tokio žmogaus gynimas primenant laikus, kai žmogus kainavo tiek pat kiek aliumininis šaukštelis, yra ir nebaigtos istorinės bylos tęsinys. Tai ne paradoksas, kad 2009 m. proza tebemėgina išsakyti tai, ko užgniaužtos gerklės negalėjo išreikti 1949-aisiais.

¹⁰ Asmeninis autorės archyvas.

¹¹ Radzevičius B. Priešaušrio vieškeliai, d. 1 [Trečiasis leidimas]. Vilnius: „Vilties“ sp., 1995, p. 54.

Tų dar kaimiškų priemiesčio namų su šventųjų paveikslais ir namų ruoša, išsiskleidusių iš atsivežtų daiktų lagamino kaip kosmosas iš „dulkės“, laikas jau baigėsi. Ir baigėsi ne šiaip laikas, o jų istorija (miršta senukai, bet namų jau niekas nebepaveldi). Šiuo požiūriu namų sunykimo dramos išgyvenimas tebėra ir tragiškojo Lietuvos kaimo sunaikinimo pokariu apraudojimas.

Kalinauskaitės knygoje sugrįžo atmintis anų laikų literatūros, kuri vaizdavo, kaip sudorojus su „mišku“ buvo žengta į kitą etapą – buldozeriais nustumiamos pirkios. Namų išsaugojimas ar jų neišsaugojimas lietuvių pašąmonėje yra virtęs egzistencinio atsilaikymo (ar neatsilaikymo) simboliu (Marcelijus Martinaitis atliko tarsi absurdišką, o iš tiesų simbolinį veiksma, kai savo trobą iš Žemaitijos perkėlė į Vilnių).

Todėl pasakotoja jaučiasi palūžusi po to, kai jai teko su bet kokia buvusių namų žyme išdildyti visą jos gyvenimą jungusią praeitį – kartu su artimaisiais ir gimtąja vieta, visu tuo pasauliu, kuris ją užaugino. Kalinauskaitė priklauso kartai, kuri dalyvauja savo namų sunaikinime ne dėl išorinių jėgų prievartos, todėl jaučiasi kaltę dėl savo „išvietinimo“ turinti prisiskirti tik pati sau. Tarsi būtų išvežama į Sibirą ji svarsto, kad tėvui už viską svarbesnis atrodęs peiliukas. Taip priartėjama prie Antrojo pasaulinio karo „išvietintųjų“ išgyvenimų, kai atvirai pažvelgiama į žmogaus egzistenciją kaip į visišką benamystę: „Tik jau nei vakaras, nei skausmas, nei grįžimas nepatenkins.“¹²

„Niekada nežinai“ pasakotoją nuo nepakeliamos kaltės jausmo gelbsti tik suvokimas, jog ištuštėjusius materialiuosius namus tenka sunaikinti todėl, kad jie vis tiek nebeegzistuoja tokie, kokie buvo, tad ir nieko šventvagiška tame sunaikinime nebėra. Tau gali skambinti iš Amerikos ir patarti, kaip geriau sudaryti sandorį parduodant kotedžams reikalingos žemės lopinėlių, bet ką bedaryti su savo buvusiais namais, kurie tau jau virto tikru žemiškos egzistencijos efemeriškumo įsikūnijimu?

Po artimųjų mirčių serijos atsiveria totali egzistencinė beprasmybė – jei tai, ką turėjai ir praradai, mėginsi pakeisti analogiškais dalykais, žinai, kad nepavyks, nes iš tiesų tu nieko negali turėti. („Kertinį niekį užgyveni prarasdamas visus privalomus prarasti dalykus [...] net jei ir vėl turi daugumą viską: kitus artimuosius ir mylimuosius, namus ir kokį nors „kailiuką“, – prarasti nebeturi ko.“¹³) Tragiškoje namų praradimo situacijoje nenuskamba jokie viltingo atsakymo, kas žemiškuosius namus galėtų atstoti krikščioniškuoju požiūriu.

Proza – ne antropologinis tyrimas, bet ji verčia regėti socialines realijas, kurios slypėdamos už literatūrinių vaizdinių sužadina stiprias emocijas: šis priemiesčio lizdas, paleidęs į pasaulį kelis vaikus, nebegalėjo išlikti jų namais todėl, kad nedaug tedavė tokiai jų tapatybei, kokią vertė formuoti XX a. pabaigos laikas¹⁴. Šie namai iš tiesų neatlaikė žmogaus tapatybės pervartų. Vaikai žuvo ėmęsi valstiečių palikuonims neįprasto dalyko – verslo (per svetimas kepures prarasdami galvas), pradingo išvažiavę į kitus kraštus,

¹² Nyka-Niliūnas A. Antroji elegija. <http://www.tekstai.lt/index.php/literatriniai-sjdiai/443-antologija-zeme/1799-antologija-zeme-alfonsas-nyka-niliunas-eilerascia.html> 2009-03-16.

¹³ Kalinauskaitė D. Niekada nežinai, p. 89.

¹⁴ Kalinauskaitės pirmojoje knygoje yra pasakojimas apie tai, kaip jaunuolis grįžęs namo prapliumpa kaltinimais, todėl negali tapti tikru miestiečiu: „Brolis staiga įtūžta ir trenkęs krumpļiais į stalą lūžinėjančiu balsu rėkia, kad tėvas jam pirkęs drabužius išaugai, kad jo mąstymas, kad jo mintys, gyvenimas prisiūtas prie tų paltų baltais siūlais, prie tų kompleksų, juos visi mato, jis atėjo iš šitos nešvarumos, iš šito purvo kaip prasčiokas.“ Kalinauskaitė D. Išėjusi šviesa, p. 81.

net pasikeitę pavardes, kad tik prasikurti būtų paprasčiau, baigė savęs kaip menininko realizaciją psichiatrinėje palatoje. Kaip atidi gyvenimo stebėtoja, Kalinauskaitė pateikia tokių įžvalgų, kurios aiškiau už bet ką kita patvirtina – lietuvių tauta XXI a. pradžioje yra itin grėsmingoje situacijoje.

Tokia *nigredo* desperacija atsiveria, pažvelgus pro subtiliuosius stilistikos „mažmožiūs“. Remiantis vien literatūrinės analizės principais, ji yra sunkiausiai aptariama iš visko, kas susiję su knyga, bet kaip tik apie traumą, apie desperaciją (ir, beje, jau vykstantį išgyjimo procesą) reikia kalbėti turint tikslą pateikti nuodugnią knygos analizę.

Trauminė patirtis aiškiausiai perteikiama novelėje „Išregistruoti vaiduoklį“: gavus rankpinių už tėvų namus, pasakotoją užplūsta fantazijos ir vizijos, kurios reiškia sąmonės skilimą, ištinčiantį individą tik ribinėse situacijose. Pasakotoja susidvejina, jūliai dominuodamas pradeda reikštis *ego* (tiksliau – *superego*), kuris panašiose situacijose visada suniekina savastį už jos dvejonės, racionaliai mesdamas kaip labiausiai gąsdinančius argumentus krikščionybės tiesas – nieko tu su savimi nepasiimsi, né dulkelė tau nepriklauso. Tada savastis tarsi numiršta ir pasakotojos savęs pačios, tarsi Ofelijos, praplaukiančios gimtųjų vietų upe, vaizdinys yra autentiškas – lemtas to krizinio psichikos susvetimėjimo: „Neišsiduoodu, kaip grįšiu iš tikrųjų. Upe [...] šįkart plauksiu mirusiųjų būdu – veidu į duoną. Ir tai bus mano paskutinė kelionė iš tėvų namų.“¹⁵

Esama gausios literatūros, kurioje atskleidžiama, kaip žmogaus asmenybė traumuojančiomis aplinkybėmis patiria fragmentaciją. Apie išgyvenusiųjų psichologinę traumą, realybės suvokimo pasikeitimą, jo lemiamą būdingą dvilypę sąmonės būseną, sąmonės skilimą rašė Freudas. Jungas, savo ruožtu tyrinėjęs, kaip tokia trauma išgyvenama primityviose Afrikos kultūrose, aprašė panašų dalyką: po traumos individui išlikti leidžia suskilusi sąmonė. Patyrusieji traumą kalbėjo apie „sielos praradimą“ (primityviose kultūrose buvo tikima, kad žmogus turi daug sielų). Skylanti sąmonė arba „dvilypė savastis“ saugo individo gyvybę, leisdama jam išgyventi tarsi stebint save iš šalies – kaip grimztantį į laiko sūkurį ar patiriant kitokių traumų.

Šiuo metu tikima, kad kaip tik toks psichikos fragmentacijos procesas apsaugo savimonę (jis vertinamas pozityviai) ir net turi galios aktyvinti asmens kūrybinius pradus. Tuomet asmenybė gali vėl tapti visapusiška, naujai atsiskleisti. Būtina pabrėžti šio sąmonės manevro teikiamą kūrybiškumo galimybę, nes fragmentaciją nepažeidžia individo savasties šerdies¹⁶.

Mirties išgyvenimas ir individo transformacija

Kalinauskaitės kūrybai, kurią sudaro prie esė priartėjantys apsakymai, sukonstruoti iš dar smulkesnių miniatiūrų, taip pat labai svarbios su žmogaus amžiaus tarpsnio psichologiniais išgyvenimais susijusios būsenos. Analitinės psichologijos požiūriu „Niekada nežinai“ turi nepaneigiamą vertę kaip autobiografiškas individo transformacijos dokumentas.

Jaunystėje galima tik nujausti, kokių dramų išgyvena artimieji, pavyzdžiui, vyresnysis brolis. Jau „Išėjusios šviesos“ pasakotoja įžvelgia, kad priemiesčio kasdienybė slepia

¹⁵ Kalinauskaitė D. Niekada nežinai, p. 67.

¹⁶ Tollefson W. B. Unique Approach to the Treatment of Dissociative Disorders. www.enlightened-choices.com/2002_10.htm 2009-03-16.

gilius žmonių išgyvenimus, kurie gali ir neturėti tiesioginės priežasties: tai širdgėla dėl nežinia ko, tuštumos jausmas. Problema, svarstoma jau pirmojoje Kalinauskaitės knygoje, – negalėjimas adekvačiai išreikšti jausmų ir dėl to anksčiau ar vėliau, vienaip ar kitaip patiriamas nevaldomas jų proveržis (dažniausiai tai koks nelogiškas veiksmas). Novelėje „Kazimiero gaisras“ įžūlus sūnaus lėbavimas tėvo namuose ir apskritai lietuviams būdingos elgsenos principų pažeidimai sukelia tokią įtampą, kad staiga nežinia kaip prasiveržia liepsnos – nors viso labo užsidega šiltnamis. Kalinauskaitės kūryboje daug „keistuolių“ – ateinančių iš rašytojos sąšmonės, kur nuolat slypi mintis apie galimą nebesusivaldymą.

Taip tenka manyti todėl, kad ir antrojoje knygoje sprogdinantys jausmai (artimųjų praradimo siaubas) taip pat negali būti išrėkti ir išraudoti taip, kaip pasakotoja norėtų: merdinti paskutinei artimai giminaitei nueiti į atokiausią vietą – apleistą kareivines – ir pasakyti sau: „dabar rėksiu“.

Kodėl žmogui paprasčiausia tiesiog atsiriboti nuo to, kas skausminga? Jis išmokęs susivaldyti, užgniaužti save, nes kitas kraštutinis yra gąsdinantis: leisti užvaldomam sąšmonės turinio ir išrėkti visa tai, kas nenusakoma. Kaip gali nesugūžti, jei priklausai kultūrai, kuri neparuošia tavęs, kaip gyventi išgyvenant mirtį, kaip „išbūti karvės pilvė“ (keistas apibūdinimas, bet reikia kaip nors pradėti kalbėti: „Karvės pilvu vienas protingas žmogus pavadino didelę kančią, kuri kyla iš begalinio prisirišimo prie praeities ir įvairiausių jos formų: gimtųjų vietų, šeimos lizdo, mirusių artimųjų, visokių praradimų“¹⁷).

Nors suaugusio žmogaus intelektas ir emocijos jau bent kiek yra paruoštos mirčiai, pati mirtis yra labai skausminga, giliai išgyvenama patirtis. Sąmoningas mirties išgyvenimo suvokimas – tai transformacijų seka, lydima didelio kentėjimo. Kadangi artimųjų mirties išgyvenimai labiausiai keičia iki tol turėtą mirties supratimą, „Niekada nežinai“ pasakotoja yra stojiška asmenybė, mėginanti išlikti „atvirais nervais“ net tada, kai siela veržiasi atsiplėšti nuo kančių žemės ir pakilti į bejausmes aukštumas.

Kalinauskaitė įstengia negailestingai dostojevskiškai apnuoginti mirties keliamą siaubą: be tų pojūčių, nuojautų ir neįvardijamo turbūt gyvūnams būdingo instinktyvaus mirties jautimo perteikimo skaitytojui nebūtų užkraunama psichologinė žinojimo apie neišvengiamą „letalinę baigtį“ našta. Skaitytojas verčiamas dalyvauti, „grūdamas pro banalią adatos skylutę“ kaip tas besislapstantis nuo dukters mirties tėvas.

Nors antroje gyvenimo pusėje artimiausioje asmens aplinkoje neišvengiamai susitelkia daug mirties, kurią psichikai sunku aprėpti, viso to, apie ką jaunystėje gali žinoti tik kaip apie kitų patirtus dalykus, rašytoja nebando spekuliuoti apie „aukštesnį“ ryšį, „subtilesnius“ išgyvenimus. Pagrindinė ir tebesitęsianti, brandžiai transformuota antrosios knygos tema – mokymasis išverti gyvenant „netikrą“ „ištuštėjusį“ gyvenimą, sugebėjimas išlikti išsaugant dvasios jautrumą.

Apsakymas „Užtrauktukas“ pagrįstas įspūdziais, sukauptais stebint, kaip išmokusi elgtis su mirštančiaisiais „mirties profesionalė“ mažaugė slaugė, ir mėginant išmokti tokio pat mirimo „valdymo“ meno. Tačiau sukuriamas įspūdis yra dviprasmiškas: slaugė labiau atrodo kaip karikatūriškas nužmogėjęsios visa ko „valdymo“ visuomenės *superego*. O pasakotoja išsilaiko nepatyrusi regresio – ji nepavirsta bejausmiu monsturu, apskaičiuojančiu, kaip su mažiausiomis aplinkinių psichologinėmis sąnaudomis turi būti tinkamai numarintas žmogus.

¹⁷ Kalinauskaitė D. Op. cit, p. 92.

„Niekada nežinai“ tekstuose atpažįstama visa asmenybės transformacijos mirties akivaizdoje seka. Iš pradžių pasakotoja atskleidžia slaptą priešiškimą artimiausiems, kurie tave jau apleidžia kaip saugų vaiko būvį užtikrinę tėvai. Apie juos kalbama kiek sarkastiškai – senukai, kuriems nesilaiko dantys ir šlapimas.

Gamtinis mirimo mechanizmas atskiria mirštantįjį nuo gyvųjų (ir priešingai). Būtis nyksta kartu su fiziniais pojūčiais. Ir pasiliekančios žmonės išgyvena psichikos apmirimo jausmą. Vaikai nebeišdrįsta paliesti suvargusios nuo darbų motinos rankos, kuri yra labiau atpažįstama nei jos veidas.

Mirties ryšys su gyvenimu paradoksalus: gyvieji trokšta išsaugoti ryšį su išeinančiuoju, bet visa tai tampa užsitęsusią kančia. Kai tie išgyvenimai darosi nebe tokie intensyvūs, gedintįjį užvaldo kaltės dėl įvykusio „atsiskyrimo“ jausmas. Supratimas, kad tavo artimas miršta ir tu trokšti jam padėti, bet negali jam padėti išgyventi mirties, – itin kankinanti būseną. Žmogus tokioje situacijoje bent nesąmoningai ima trokšti, kad pagaliau viskas baigtųsi. Kai kurias paties gyvenančiojo būsenas galima vadinti nebegyvenimu: „esu, bet nebesu“ sako motina, kurios dukra mirė. Tai absoliučios empatijos būseną – susitapatinimas su mirusiu asmeniu.

Kalinauskaitė autentiškais meniniais pavidalais perteikia tą „kosmoso sugriuvimo“ pojūtį, atsirandantį nutrūkus žmogiškiesiems ryšiams. Čia pravartu pateikti panašų analitinės psichologijos medžiagos pavyzdį, įtaigiai modifikuotą mirties artumo išgyvenimą, individo transformacijos *nigredo* etapą, kai sąmonę užvaldo visiška neviltis. Tai sapnas moters, kuri gimdymo komplikacijos metu išgyveno mirties priartėjimą ir išvydo Visatą kaip mechaniškai sujungtas mandalas:

Aš buvau išsviesta į erdvę, skridau milžinišku greičiu. Prieš mane atsirado grupelė apskritimų, sudarytų iš baltų ir juodų puselių, girdėjosi spragtelėjimai, kai tos puselės susijungdavo. Tie mechaniški garsai reiškė: tavo gyvenimas niekada neegzistavo, tavo šeima niekada neegzistavo, tau buvo tik leista ją įsivaizduoti. Tau buvo tik leista ją išgalvoti. Jos niekada nebuvo. Nieko nebuvo. Niekas neegzistavo. Tu esi netikra.¹⁸

Kalinauskaitės prozoje mirtis kaip biologinis procesas taip pat grėsmingai paveikia psichiką, apsinuogina individo egzistenciją, kuri neteikia jokių prielaidų žmogaus „pakylėjimui“. Tik gyvybė ir gyvenimas yra savaiminės vertybės, o mirtyje nėra nieko mistiško ir jokios aukštesnės prasmės. Tai bausis mechanizmas, sunaikinantis asmens kūniškumą. Mirimo procesas – net metafizinio lygmeniu – yra fragmentavimasis: keliavimas iš vienos spiralės įvijos į kitą, iš vieno būvio į kitą, pro ausis švilpiant ugniniam vėjui ir gaudžiant baltai šviesai, kurios galybė trupina kaulus...

Užsitęsus *nigredo* būsenai pajuntama, kad sunku susigrąžinti pojūčius, išsivaduoti iš to lengvo paralyžiaus, kai gyveni „įtrauktomis nervų galūnėlėmis“. Kyla net keistų minčių apie galimą sąmoningą susižalojimą: o jei tyčia prišalčiau liežuvį prie geležies, tai bandydama jį atplėšti gal nubusčiau? Meninis tokių liguistų pojūčių reflektavimas lemia originaliausias knygos metaforas: šiurkšti namų faktūra – tai nuo darbų maudžianti rankų oda.

Jungas veikaluose, skirtuose simbolių reikšmei žmogaus gyvenime ir kultūroje aptarti, bei kiti šios tradicijos analitinės psichologijos atstovai yra aprašę tokius trauminės patirties atvejus, kurie parodo, kad iš pradžių išgyvenamą artimo asmens gedėjimą, kai jis

¹⁸ Evans N. Bush sapnas, <http://www.near-death.com/archetypal.html> 2009-03-16.

vis tebejaučiamas šalia, keičia amžinybės simbolių integravimas į asmeninę patirtį. Pavyzdžiui, susapnuojamas sapnas, kad artimas žmogus virto žvaigžde, kuri skrieja kosmose.

Kalinauskaitės mirties išgyvenimo literatūrinėje refleksijoje tokių universalių simbolių nėra, simbolinį krūvį čia įgyja individualūs įvaizdžiai, ypač susiję su gyvąja gamta. „Užtrauktuke“ gyvybe vėl padvelkia, kai netikėtai po mirties metamorfozių ateina visai jau užmirštas pavasaris, sutampantis su asmenybės pasveikimu. Galima pastebėti, kad autorė neįstengia (ir nesistengia) peržengti tų ribų, kurias nustato jos pačios patirti išgyvenimai. Knygos rašymo metu džiaugsmas ir tegalėjo ateiti tik tokiu būdu – kaip instinktyvus atbudimas. Tapatinantis su knygoje vaizduojamu pasauliu tenka pripažinti, kad tai, kuo dar galime pasidžiaugti, – kad mūsų kaukolės vis dar su mumis. Ir kartu prisiminti šekspyriškojo šypsnių grimasą.

Sąmonės transformacijų, susijusių su mirtimi, išgyvenimas itin skatina asmenybės brendimą. Kaip sako išmintis, žmonijai atsivėrusi anksčiau, nei atsirado psichoanalitiniai žmogaus sąmonės žvalgymai, kad asmenybė atsinaujintų, privalo mirti senieji gyvenimo modeliai. Tad ir susidūrimas su mirties archetipu (pasąmoninės baimės ir nerimo žadintoju) gali paskatinti gilų amžinybės potyrį, kai individo sąmonės racionalioji pusė susijungia su jo iracionaliąja puse.

Psichoanalitiniu požiūriu mirtis yra slėpinys kaip ir gyvenimas. Jungas „Perkėlimo psichologijoje“¹⁹ tapatino mirimą ir transformaciją, aiškindamas, kad analitiškai žvelgiant į bet kokį asmenybės transformacijos procesą, jame visada randama mirties simbolinės patirties. Miršta senosios asmenybės elementai bei senosios nuostatos, ir tai atveria kelią naujos asmenybės tapsmui. Mirties patirtis, jeigu nesustabdo vidinio augimo proceso, skatina individo brendimą, jo tapimą visybiška asmenybe. Kai žmogus jaučiasi taip, tarsi gyventų gyvenimą po gyveninio, jam lengviau kritiškai žvelgti į praeitį.

Mirties artumo patirtis nušluoja senas nuostatas bei įsitikinimus, jie tampa nereikšmingi. Sąmonės keitimasis šioje situacijoje netikėtai suteikia laisvės pojūtį. „Niekada nežinau“ pasakotoja išgyvena kaip tik tokį keitimąsi – nors ir užgniauždama savo jausmus, pasiduodama pagundai griebtis tų strategijų, kurias aplinka primeta kaip patogiausias. Net iš populiariosios psichologinės literatūros visi žino, kad jei nori pradėti naują gyvenimą, turi „susitvarkyti“ su ankstesniuoju. Tad lyg ir pateisinamas pasakotojos sutikimas, jog viskas, kas likę iš namų, būtų sulyginta su žeme – kad praeities prisiminimai nebebūtų užgriozdinti materialiu šlamštu. Tačiau tokį pražūtingą lengvumą atmeta gilioji gedėjimo prigimtis, išsakoma talpia literatūrine metafora: „Bet vienas plautis liko tėvų namuose.“

Mirtis gali provokuoti ir skyrybas – mirusių santykių nutraukimo pagreitinimą. Sunkiai sergant motinai dukra, žaismingai tapatinusis su kiek kekšiška „raudonplauke lape“, stauga praregi, kad ji liko be nieko dar vienu požiūriu: stengdamasi būti savimi, ji pralaimėjo ir lyčių santykių plotmėje (pasikartojančios skyrybos). Dėl tokio pasakotojos savasties troškimo išlikti vientisa ir nepažeista sugelia širdį: stengeisi neišsibarstyti, kažkam aukotis, o tas kažkas nebuvo vertas tokios aukos, todėl apsigavai visu savo gyveniniu. Savastis yra sakralusis individo pradas, tad bet koks negatyvus jo vertinimas reiškia totalų pesimizmą. O karštligiškas mėginimas atgimti bet kokia kaina, net savai kultūrai nejprastais

¹⁹ Jung, C. G. *The Psychology of the Transference / Collected Works*. Vol. 16. New York: Princeton University Press, 1966.

būdais, kelia pražūtis grėsmę. Laimė, provokuojantis sumanymas „atkoduoti save kaip moterį“ su arabo pagalba nesunaikina sveikos intuicijos, atveriančios archajiškiausius gąsdinančius vaizdinius: bet juk tau „gali nupjauti galvą“.

Individuacijos procesas bei estetizavimas

Literatūrai nereikia tikrojo išgyvenimo, emocijų – teigė savo kalboje įteikiant Antano Vaičiulaičio premiją Kalinauskaitė, tarsi pakartodama tai, kas savaime suprantama. Tačiau meninis tekstas atveria sudėtingą individuacijos procesą, jis gali emociškai „įtraukti“ skaitytoją ir jam, ir autorei to gerai nesuvokiant. Nors meninė kūryba žmogaus būties tragizmą gali išreikšti įvairiai, Europos humanistinei literatūrai individuacijos procesą būdinga vaizduoti taip, kad jis suteiktų galimybę ir pačiam skaitytojui patirti vidinių permainų. Knygos „Niekada nežinai“ skaitytojui nevengia tokio tapatinimosi, nors pasakojimų temos lyg ir nepatrauklios („vienu metu visi kalbėjo apie tai, kad vaizduoju niūrius dalykus – varguolius ir mirtį“²⁰). Visgi knyga skaitytojui palieka šviesų įspūdį, nes jį pasiekia viltinga žinia, kad net „post“ reikšmių užvaldytoje kultūroje tebemėginama gyventi „gyvenimą po gyvenimo“. Tačiau ta knygos šviesa nėra lengvai įžvelgiama, nes ji be optimizmo aureolės.

Rašydama, kad žmoguje su visais jo pažeistais organais tiek nedaug belikę „visaverčio“ žmogaus, kad jame vis daugiau to gąsdinančio „daikto savaime“, Kalinauskaitė akcentuoja tą antrąjį „savaime“ sandą. Mirusioji oriai nusisuka į langą, mirusysis turi vieną pranašumą – jis išeina pirmas, ir jis turi pasirinkimo teisę – ar atleisti ir paleisti visą pasaulį: nuo vėžio mirštanti mergaitė atleidžia nesugebančiam dalyvauti jos mirtyje tėvui, nes jo meilė jai tikriausiai ieško, „bet nesuranda kitų išraiškos būdų“²¹. Pasakotoja – jaunytė, bet subrendusi moteris, – išmoko atleisti ir paleisti, todėl ir pati vieną dieną po ilgo gedėjimo pasijaučia „palikusi gyvatės odą“.

Čia ir slypi Kalinauskaitės – kaip iškilusio kultūrinės bendruomenės autoriteto – patrauklumo priežastis. Ji ir išgyvendama sunkius, ne kiekvienam tenkančius psichologinius išbandymus išlaiko minėtąjį savasties branduolį, nepasiduoda *superego* spaudimui, kuris individą verčia prisitaikyti prie masinės sąmonės. Šiame brutaliame pasaulyje, kur „Modern Houses“ verslo strategijos pamina visą žmogiškumą, visgi turėtų užtekti proto, kad atsisakytum prievartaujančių reklaminių pasiūlymų. Rašytoja tai paaiškina be galo paprastai: juk tai išbandymas ne kiekvienam – pernakvoti „su nuolaida“ vietoje, kur kadaise buvo tavo namai.

Kaip tik taip, analitinei psichologijai reikšmingu požiūriu, Kalinauskaitė reviduoja šiuolaikinę kultūrą. Naujaisi jos interviu patvirtina, kad autorė yra nutolusi nuo išgarsėjusios savo knygos ir jos rašymo nuotaikų.

Man ta knyga šį tą reiškė, kai aš ją rašiau. O dabar tie siūlai, siejantys mane su šia knyga, visiškai nudilo. Man dažnai atrodo, kad ją parašė kitas žmogus, kuris man yra labai gerai pažįstamas, bet su kuriuo bendravau ir turėjau reikalų jau senokai – toks keistas įspūdis.²²

²⁰ Gerbutavičius R. Kūrėja D. Kalinauskaitė žodžiais daužo banalybės kiautą // Lietuvos rytas, 2009, sausio 7, p. 20.

²¹ Kalinauskaitė D. Niekada nežinai, p. 43-44.

²² D. Kalinauskaitė: premija ir kelia ant sparnų, ir prislegia, www.bernardinai.lt 2009 01 08; 2009 03 16.

Kūrybos procesas jau atliko psichoterapinę funkciją:

[...] rašymas – kad susifragmentavusią save sugrūstum į kietą struktūrą, jei kurdama darnos iliuziją ir vienį sugebi sujungti net ir tolimiausias asociacijas, vadinasi, artimiausiu metu dar neapgyvendins tavęs tarp keturių prezidentų, dviejų džonų lenonų ir Shopenhauerio.²³

Dar svarbu paminėti, kad rašytoja beveik išvengia išgyvenimų estetizavimo, kuris menui yra beveik toks pat pragaištingas kaip psichoanalizės procesui – racionalizavimas, nes estetizavimas – tai viena iš savasties užgniaužimo formų (apsakyme „Užtrauktukas“ mirtis sėdi lovos kojūgalyje žoržeto suknele, kokią dėvėjo pasakotojos močiutė, palikusi jos mamą ir tetą našlaites dar mažytes).

Kuriantysis žmogus – tai individas, kurį nuo jo paties gilosios patirties tuoj atskiria tas niekaip nebeparandamas „kultūrinis matymas“. Tad viena iš grėsmių savasčiai yra kaip tik tas dominuojantis kultūrinio teksto absoliutizmas, kurį autorė, kaip buvo minėta, sąmoningai mėgina sureikšminti. Kai tekstas pernelyg prisodrintas vaizdinių ir aliuzijų, gali sustingti pati realybė, analitinės psichologijos požiūriu virsdama tikru *superego* pseudotekstu. Tokią pat reikšmę gali įgyti ir kalbėjimas apie asmenybės susiskaidymą, dvilypumą, menininko psichikos eksploatavimą.

Verta pabrėžti, kad viską suryjančio kūrybiškumo vaizdinį pati Kalinauskaitė sieja su Jungu: jis

[...] paaiškintų, kad menininkas – tai toks padaras, kuriame visada sėdi du: kūrėjas ir paprastas žmogus. Ir kūrėjas, net ir tada, kai nieko nekuria, – „suvalgo“ tą kitą, paprastą ir gerą. Nes kūrybingumas pasiglemžia didžiąją tavo energijos dalį, o ii tos, kuri lieka, jau nebeišeina nieko vertinga.²⁴

Be jokių abejonių, tai – autentiška patirtis.

Nevienaprasmiškas būtų atsakymas, kaip neeilinio talento rašytoja sugrįžo į literatūrą. Tačiau grįždama ji parodė, kad subrendo visais tais požiūriais, kuriuos analitinė psichologija laiko tikrojo literatūros meno esme. Ir namų, kurie jau seniai prarasti, pardavimas pasirodė esąs sėkmingas literatūrai – taip asmeninės gyvenimo potekstės išaugo iki universalių kultūros matmenų.

Iš knygos: R. Pociūtė, *Psichės istorijos*, 2009

²³ Ibid.

²⁴ Kalinauskaitė D. Niekada nežinai, p. 136.

Marius Ivaškevičius

Marius Ivaškevičius – prozininkas, dramaturgas, kino scenaristas, režisierius. Jo literatūros kūriniai verčiami į daugelį Europos kalbų, o režisuoti kino filmai yra pelnę ne vieną tarptautinį apdovanojimą. Dabartinėje lietuvių literatūroje Ivaškevičius išsiskiria nacionalinių mitų perkūrimo ir atnaujinimo užmojais. Savitu poetiniu stiliumi, įkvėptu pasakojamosios tautosakos, jis naujai prabyla apie Lietuvos istoriją, meilę tėvynei, idealizmą ir patriotizmą. Ivaškevičiaus kuriama tragiškumo ir komiško, juokingumo bei graudumo samplaika skatina skaitytoją mąstyti apie rimtus ir skaudžius dalykus. Šiuo požiūriu Ivaškevičiaus kūriniai yra artimi Sauliaus Šaltenio (*Duokiškio baladės*), Balio Sruogos (*Milžino paunksmė, Dievų miškas*) rašymo stiliui. Pasak Jūratės Sprindytės, Ivaškevičiaus kūryboje pozityvu tai, kad, demistifikuojant įvairius tautos mentaliteto štampos, „flegmos persunkta“ lietuvių literatūra gauna kritiškos žiūros ir gydančios ironijos dozę.

Ivaškevičius gimė 1973 m. Molėtuose, Vilniaus universitete baigė lietuvių filologijos studijas. Dirbo Lietuvos televizijos laidoje „Kultūros spąstai“ ir „Kūrybos metas“, bendradarbiauja su didžiausiu Lenkijos dienraščiu *Gazeta Wyborcza* – rašo įvairios tematikos esė.

Ivaškevičius išsiskiria iš kitų Nepriklausomybės laikotarpiu debiutavusių rašytojų išradingais kalbos žaidimais, dėmesiu Lietuvos istorijai, tautinei savimonei. Jau pirmoji knyga *Kam vaikų* (1996) pasižymėjo savitu stiliumi, nauju Lietuvos istorijos temų interpretavimu („Mindaugo sapnas“, „Lietuva Lietuva“, „Kada ne kada dar Lietuva“). Pirmajame romane *Istorija nuo debesies* (1998) plėtojama mitologinė Lietuvos kilmės idėja – Lietuva išlijo iš debesies atspėjus jos vardą, o tūkstantmečio išvakarėse vėl sugrįžta į debesį. Remdamasis pasakojamojo folkloro stiliumi, Ivaškevičius kuria savitą poetinės prozos tipą, kuris ryškiai išsiskiria iš lietuvių lyrinės prozos kūrinų. Poetinei kalbai būdingos sakmės intonacijos, ritmiškumas, pakartojimai. Antrasis romanas *Žali* (2002) sukėlė audringą polemiką dėl pasirinktos temos – pagrindžio partizaninio karo prieš sovietų okupaciją – ir personažų vaizdavimo būdo: pasitelkęs tikras veikėjų pavardes, Ivaškevičius neatpažįstamai pakeitė veikėjų prototipų paveikslus.

Parašęs pirmąją pjesę *Kaimynas*, kurioje susipina daugiabučio namo gyventojų istorijos, Ivaškevičius tapo 1998 m. Naujosios dramos konkurso laureatu, 1999 m. pjesė buvo pastatyta Jaunimo teatre (rež. Cezaris Graužinis). 1999 m. Naujosios dramos akcijoje debiutavo kaip režisierius su antrąja savo drama *8–230, tai aš*, o 2002 m. autoriaus režisuota drama *Malų šisvirtino* Oskaro Koršunovo teatro repertuare. Pjesių trilogija išleista atskira knyga *Artimas* (2002). 2006 m. „Meno forte“ režisavo pjesę *Artimas miestas*. Ivaškevičius imasi ir vis sudėtingesnių kino projektų. Jis režisavo dokumentinius filmus „Einu“ (apie rašytoją Vincą Mykolaitį-Putiną, 1999), „Punsko novelės“ (apie Lenkijos lie-

*M. Ivaškevičiaus kūryboje
pozityvu yra tai, kad
demistifikuojant įvairius tautos
mentaliteto štampos, „flegmos
persunkta“ lietuvių literatūra
gauna kritiškos žiūros ir
gydančios ironijos dozę.*

Jūratė Sprindytė

*Tik gili sėbrystė su kokybiškom
knygom išaria razumo vagą
mūsų smegenyse.*

Kazimieras Pokštas

tuvius, 2000), sukūrė scenarijus trumpametražiams filmams „Mano tėvas“ (2007), „Tėve mūsų“ (2010) ir juos režisavo, šiuo metu kuria pirmą pilnametražį filmą „Santa“.

Ypač sėkmingas Ivaškevičiaus ir režisieriaus Rimo Tumino bendradarbiavimas (*Madagaskaras*, 2003; *Mistras*, 2010). Pjese *Madagaskaras* Ivaškevičius realizavo seną Tumino svajonę teatro scenoje papasakoti istoriją apie Kazio Pakšto idėją perkelti lietuvius į saugesnį pasaulio kraštą, sukurti „atsarginę“ Lietuvą. Tumino režisuotas spektaklis nuo 2004 m. iki šiol žavi ne tik Lietuvos, bet ir kitų šalių žiūrovus, o išleista pjesė Lietuvoje buvo pripažinta kūrybiškiausia 2005 m. knyga. Ir *Madagaskarą*, ir *Mistrą* sieja Romantizmo tema. Pirmojoje pjesėje žaismingai atskleidžiamos romantiškos utopijos, antrojoje vaizduojama Romantizmo saulėlydžio epocha, į Paryžių persikėlusio gyventi Romantizmo genijaus Adomo

Mickevičiaus drama, kurią lėmė susitikimas su kitu atvykėliu iš Lietuvos – „mistru“ Andžejumi Tovianskiu (Andrzej Towiański), kilusiu, kaip ir Ivaškevičius, iš Molėtų krašto. Lietuvių emigracijos temą gvildenančią Ivaškevičiaus pjesę *Išvaymas*, kuri atskira knyga išleista 2012 m., režisavo Oskaras Koršunovas. To paties pavadinimo spektaklio premjera įvyko 2011 m. pabaigoje.

Pjesėje *Madagaskaras* pagrindinio veikėjo Kazimiero Pokšto prototipas yra nepriklausomos Lietuvos geopolitikas Kazys Pakštas – personažo vardo pokytis lemia ir visos dramos stilių. Tačiau, pasitelkęs žaidimą kalba ir improvizacijas istorijos temomis, Ivaškevičius skatina apmąstyti rimtas problemas. Pasak Sprindytės, *Madagaskaras* įrodė, kad apie idealizmą ir patriotizmą taip pat galima prabilti naujai, pakilius idealistinius žodžius perfiltravus per žaismės, ironijos ir sąlygiškumo sietus. Ivaškevičiaus pjesė kelia klausimą, kodėl Lietuva prarado Nepriklausomybę, nors to laikotarpio žmonės buvo kupini kilniausių siekių: jie degė degė tautos garbės, Lietuvos išsaugojimo rūpesčiu, buvo kupini kilnaus idealizmo.

Pjesės personažai iškelia nepriklausomos Lietuvos tautines idėjas bei mitus: jūrinės valstybės idėją, Klaipėdos krašto atgavimą įprasmina Pokštas, raginantis atsigręžti „veidu į jūrą“, Atlantą perskridę aviatoriai Stasys ir Steponas ragina valstybę atsigręžti „veidu į debesis“ (nepriklausomos Lietuvos aviacijos puoselėtojo Antano Gustaičio gyvenimiškoji laikysena aktualizuojama kitoje šiuolaikinėje pjesėje – Gintaro Grajausko *Mergaitė, kurios bijojo Dievas*, 2007), Gerbutavičius ragina atsigręžti „veidu į meną ir estetizmą“ ir t. t. Pjesėje skatinama apmąstyti tautinės mitologijos vaizdinius: lietuvių kilmės, Vilniaus vadavimo, krepšiasvydžio ir kt.

Geopolitiko Pakšto idėja sukurti svetur naują Lietuvą yra dramos kompozicijos ašis, aplink ją sutelkiamas spalvingas tarpukario Lietuvos kultūrinis gyvenimas. Ivaškevičius vaizduoja kilnioms idėjoms gyvenimą paaukojusius vyrus ir moteris. Jų prototipai – literatūros klasikai Salomėja Nėris (Salė), Juozapas Albinas Herbačiauskas (Gerbutavičius),

Oskaras Milašius (Oskaras), Vincas Mykolaitis-Putinas (Dainius) ir daugelis kitų garsių to meto asmenybių.

Dramoje išradingai kuriamas kalbėjimo būdas balansuoja tarp stilizacijos ir parodijos. Ivaškevičius imituoja tarpukario intelektualinį bei buitinį kalbėjimą, pasitelkia daug svetimų „pramatymų“ – idėjų, citatų, remiasi tarpukario Lietuvos spauda, Salomėjos Nėries dienoraščiais, jos draugių atsiminimais ir t. t. Greta dokumentinių detalių naudojami stilizuoti tautosakos vaizdiniai (Slibinas komunaras-keturgalvis yra aliuzija į keturis komunistus, Slibinas literatas-trigalvis – aliuzija į „Trečią frontą“). Salė, nesulaukusi meilės iš tautą mylinčių vyrų, susižavi slibiniais – komunistais. Slibinai ją veža kaip nuotaką į Maskvą „antžmogiui“ – visa ryjančiam Slibinui Visaryjonyčiui (prototipas – Josifas Visarijonovičius Stalinas). Kaip nuotakos kraitis pridedama ir visa tauta. Slibinas ją paima ir perskaito, atimdamas visą gyvybės energiją. Salės mirties momentas sutapatinamas su Lietuvos Nepriklausomybės praradimu, artėjančiais Antrojo pasaulinio karo sprogimais. Pjesės finale herojai suvokia, jog jų kartos idealizmas ir didžiosios idėjos – „pramatymai“ – istorijoje išliks tik kaip liūdnas utopinis pokštas: „Liūdna, kuomet iš pramatymų lieka tik pokštas pigus“.

Ivaškevičiaus *Madagaskaras* laikomas naujosios istorinės dramos pavyzdžiu, kurioje savikritiška ironija yra neatsiejama nuo tautos meilės, o prototipus tikrovėje turintys personažai leidžia įvairių šalių žmonėms atpažinti universalius archetipus. „Ypatingas įvykis – šiuolaikinio lietuvių autoriaus M. Ivaškevičiaus *Madagaskaras*, – susižavėjusi Vilniaus Mažojo teatro spektakliu rašė Rusijos spauda. – Suvaidinti istoriją su tokia negailėstinga ironija savo tautos paklydimams ir kartu su tokia karšta meile jos esmei gali tik tos tautos atstovas. Tačiau rusų publika nuoširdžiai juokiasi ir liūdi visai ne dėl lietuvių, o dėl savęs pačių, nes tai, kas *Madagaskare* yra tautiška, kartu yra ir bendražmogiška. Paikystes nustelbia žmonių bejėgiškumas prieš gyvenimo realijas. Pokštas [...] – tai ir Tilis Ulenšpygelis, ir Jonas kvailys, efektinga archetipo ir mūsų nelaimėlio amžininko jungtis“. 2011 m. Ivaškevičiaus pjesė pastatyta Italijoje „Gli Incauti“ teatre. *Madagaskaras* italų aktoriams – „galimybė kalbėti apie visuomenę, – nesvarbu, ar tai tarpukario Lietuva, ar šiandieninė globalizuota Europa, – ieškančią savos tapatybės ir politinės bei kultūrinės erdvės chaotiškoje karo ir ideologijų nusiaubtoje istorijoje“.

*Suvaidinti istoriją su tokia
negailėstinga ironija savo tautos
paklydimams ir kartu su tokia
karšta meile jos esmei gali tik tos
tautos atstovas.*

Natalija Kaminskaja, 2006 m.

Siūloma literatūra: Marius Ivaškevičius, *Madagaskaras*: trijų veiksmyų pjesė. – 2-oji laida. – Vilnius: Apostrofa, 2012; Jūratė Sprindytė, „Mitų perkūrėjas“, in: *Prozos būsenos, 1988–2005*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 198–199, 212–215; Silvestras Gaižiūnas, „„Madagaskaro“ džiunglėse, arba Petro Cvirkos pėdomis... Dekonstrukcijos variantai: nuo Cvirkos iki...“, in: *Literatūra ir menas*, 2005, birželio 17, Nr. 3053; Ramunė Balevičiūtė, „„Madagaskaras“. Žaidimas, tikresnis užgyvenimą“, in: *Rimas Tuminas: teatras, tikresnis už gyvenimą*, Vilnius: Metodika, 2012, p. 159–166.

Marius Ivaškevičius**MADAGASKARAS***Trijų veikslių pjesė*

AUTORIAUS ŽODIS

Lietuvos perkėlimo į Afriką idėja kilo tarpukario geopolitikui Kazimierui Pakštui. Mintis šią idėją perkelti į teatro sceną šovė mūsų laikų režisieriui Rimui Tuminui. Man buvo pasiūlyta perkelti visa tai į popierių. Taip gimė pjesė „Madagaskaras“.

Iš tiesų Lietuva taip niekada ir nebuvo perkelta į Afriką, todėl ši pjesė ir yra apie tai, kaip Lietuva niekada nebuvo perkelta į Afriką. Kitaip tariant – tai pjesė apie tą Lietuvą, kuri taip niekur ir neišsikėlė.

Skaitydamas grožinės literatūros kūrinius, kurių veiksmas vyksta prieš pat Antrąjį pasaulinį karą, visada pastebėdavau kažkokį nesuprantamą ilgesį, keistą nostalgiją aprašomam laikui. Tarytum galima būtų ilgėtis to, kas vyksta čia ir dabar. Žinoma, literatūra – lėtas procesas, todėl daugelis šių knygų buvo parašytos jau po karo, taigi autoriui suvokiant, kad aprašomas pasaulis netrukus nugarmės į nebūtį. Galiausiai neišvengiamo karo nuojauta, matyt, tuo metu išties sklandė ore. Tačiau turbūt egzistuoja ir trečias dalykas, sėjantis šiuose kūriniuose ilgesį – tai mūsų žinojimas, kad visa tai netrukus bus prarasta.

Žmonių, pergyvenusių ribą tarp tarpukario ir karo, biografijose visada nevalingai ieškai žodžių: emigravo, deportavo, kolaboravo. Tačiau tai jau kitos istorijos, vaizduojančios naują epochą. „Madagaskaras“ – pasakojimas apie žmones, dar nepriėjusius šios ribos, tačiau mums iš laiko nuotolio puikiai suvokiant, kad ši riba netrukus bus peržengta.

O žinant tai, kiekvienas veiksmas, kiekvienas ištartas žodis įgyja naują prasmę. Todėl svajojantys personažai su grandioziniais siekiais ir projektais tampa blogiausiu atveju – utopistais, geriausiu – idealistais. Ir visa tai todėl, kad mes žinome, o jie dar ne. Tuo dabartis pranašesnė už praeitį. Bet visa tai neilgam.

Kaip skaityti „Madagaskarą“? Taip, kaip žmogus 2084-aisiais skaitytų istoriją apie mus, manančius, kad visos pasaulio nesąmonės baigėsi prieš keturiolika metų ir mes – pirmieji, išbridę į tiesią, šviesią, nesibaigiančią magistralę. 2084-ųjų skaitytojui dėl to mažų mažiausiai būtų juokinga, daugių daugiausiai – gaudu. Nes jis žinos keletą ateities datų, kurios sudaužys į šipulius visus mūsų šiandienos lūkesčius. To skaitytojo dar nėra, o jis jau už mus pranašesnis.

Todėl ši pjesė apie žmones, kurie dar nieko nežino. Ir todėl iš visų jėgų stengiasi gyventi: mylėti taip, kaip dar niekas iki jų nemylėjo, tikėti taip, kaip dar niekas iki jų netikėjo, norėti taip, kaip dar niekas iki jų nenorėjo, ir galiausiai perkelti tai, kas dar niekad nebuvo perkelta.

Ir iš esmės juk ne Lietuvą čia norima perkelti į Afriką, o visam tarpukario Pasauliui ieškoma saugesnės vietos. Kur padėti tuos miestus ir žmones, kad, išgyvenę neskausmingą kraustymąsi, jie toliau galėtų netrukdomi gyventi visu smarkumu. Bet tam neužtektų Afrikos, reikia dar vieno Žemės rutulio – atsarginio.

Lietuva niekada nebuvo perkelta į Afriką, ir tuo ši idėja yra vis dar graži – ji nereali. Kitaip nei ši, keletas to paties meto grandiozinių idėjų buvo pradėtos įgyvendinti, ir jų skausmingas palikimas juntamas dar ir šiandien. Apie jas prirašyta daug pjesių, tačiau visos jos kiek kitokio pobūdžio. Antikarinės, antihitlerinės ar antistalininės.

Antipakštinių pjesių nėra. Nors keistai turbūt šiandien jaustumėmės Pietų pusrutulyje, kaitinant tropikų saulei įsitaisę palmių giraitėje priešais Indijos vandenyną. Ir kai garsus juodaodis režisierius Rimas Tuminas būtų pasiūlęs rašyti man šią pjesę, pavadinčiau ją egzotiškai – „Lietuva“. Apie tolimą, mažai pažįstamą žemę.

Taigi galima šią pjesę skaityti ir taip. Tarytum mus iš tikrųjų perkėlė ir dabar, pasitelkę teatrą, bando grąžinti atgal.

M. I. 2004

VEIKĖJAI

KAZIMIERAS POKŠTAS – idealistas

SALĖ – poetė

MILĖ – Salės draugė

HELĖ – Salės draugė

TĖVAS – Pokšto tėvas

MOTINA – Pokšto motina

VERONIKA – ištvirkėlė

GERBUTAVIČIUS – senas televizionierius

SLIBINAS KOMUNARAS – keturgalvis

OSKARAS – ambasadorius, televizionierius

STEPONAS – aviatorius

STASYS – aviatorius

SLIBINAS LITERATAS – trigalvis

FRENKAS – krepšiasvydžio dievas

DAINIUS – taipgi profesorius, taipgi dvasiškas tėvas

DAVATKA – ažubalietė

PARAPIJIETIS I – ažubalietis

PARAPIJIETIS II – ažubalietis

KAUNIETĖ I – Kauno ponia

KAUNIETĖ II – Kauno ponia

KAUNIETĖ III – Kauno ponia

KAUNIEČIŲ CHORAS

PRANCŪZAS – jaunuolis gėlių pardavėjas

EMIGRANTAS – JAV lietuvis

RONIS – jaunuolis, svajojantis tapti Holivudo aktoriumi

REŽISIERIUS – Holivudo režisierius

AKTORIUS – King Kongo vaidmens atlikėjas

MARLEN – Holivudo aktorė

KUNIGAS – Kauno kunigas

KUNIGŲ CHORAS

PETROVIČIUS – meilužis

GYDYTOJAS

MEDICINOS SESUO

I VEIKSMAS

1 SCENA

Dvidešimto amžiaus pradžia. Lietuvos kaimas. Prie stalo sėdi Pokštas, Tėvas ir Motina. Vyksta ilgas, skausmingas virtų bulvių lupinėjimas bei valgymas. Ilgai niekas neprataria žodžio.

TĖVAS. Jautis reiks pjauti. Nieko nepaveiksi.

MOTINA. (*atsidūsta*) Nieko.

TĖVAS. Pašaras galutinai baigia susinaudoti. Nieko nepaveiksi.

MOTINA. Nieko.

TĖVAS. Kazimieras reiks ant darbo pristatyt. Nieko nepaveiksi. Trūkumas pajėgumo.

MOTINA. Trūkumas.

TĖVAS. Gana su knygomis prostituoti. Darbas pirma reik išpildyt. Ir nieko tame nepaveiksi.

MOTINA. Nieko.

TĖVAS. Apie tavi, Kazimierai, kalbam, kurs sėdi ir tyli, ir tuomi mus neramini.

MOTINA. Kazimierai.

TĖVAS. Ir tavo sėbrystė su knygom mūsų labai neramina. Radikališkai knygos nuteikia ir maža iš to naudos.

MOTINA. Baisi man šita sėbrystė.

TĖVAS. Gana, pasakiau, tylėti. Motina ir tėvas su tavimi santykiuoja. Į razumą bando atvesti. Prakalbėk, po perkūnu, nebesėdėk, lyg kas būtų liežuvį tau išplėtojęs.

MOTINA: Tegul prisisotina vaikas. Augantis dar organizmas. Kuomi geriau pavalgys, tuomi drūtesnis užaug.

TĖVAS. Ne maistas jam tie kartofeliai. Ir ne muskulus jis augina, o vien išvidinį svietą. O kas mums iš jo išvidinio, kai reik gyvuot ant išorinio. Negrok man ant jausmo, Kazimierai, kalbėk, nes aš pats savo rankom liežuvį tau išplėtosiu.

Pokštas meta bulvę atgal į puodą. Užguitas, iš papildų žvilgčioja į tėvus, sukramto, kas liko burnoje.

POKŠTAS. (*tyliai*) Neįmanomas santykiavimas, kai tavęs ant lygiųjų nelaiko. Tokia padėtis nenormalinė.

MOTINA: Kas gi tavi nelaiko..?

TĖVAS: Nelaiko ir nelaikys (*trenkia kumščiu į stalą*). Nebus tarp mūsų sėbrystės. Neprileisiu, kad mane auklėtų radikališkoji jaunuomenė.

Pokštas nulenkia galvą į savo lėkštę.

TĖVAS. Ir nieko tame nepaveiksi.

MOTINA. Vėlei tylės dvi dešimtis metų. Žodžio neišplėtosi.

TĖVAS. Darbas geriau nusidirbs. Vaizduokis, kad jis nebylys. Tokį jau Viešpats nuskolino. Geriau ramiai susitarkime, kur jautis priskerstas dėsimė.

POKŠTAS. (*sau po nosimi*) Tragedinis nepramatymas.

TĖVAS. (*Motinai*) Kaip jį čia reik supaisyt?

MOTINA. (*Pokštui*) Neplėšyk tėvui jausmų. Tėvo širdis nelaiko.

TĖVAS. (*Motinai*) Stok. Tegu santykiuoja. Aš noriu ryškiai išgirsti, kame čia yra užsidařęs tragedinis nepramatymas. Tegu jis man išdėlioja.

MOTINA. Vaikeli, nebetylėk. Dėliok, ką patsai vienas mintiji.

TĖVAS. Neturi jis ko išdėlioti. Nutrūko mintis neužgimus, ir nieko čia nepaveiksi.

MOTINA. Gaila, kad mūsų Kazimieras šitaip nedaug iškalbingas. Su moteriškom bus sunkumas.

POKŠTAS. (*sau panosėje*) Tragedinis nepramatymas pripjauti ariamą jautį.

TĖVAS. Girdėti kažkoks šurmulyš.

MOTINA. Čia turbūčiausiai Kazimieras lupeną įsikando.

POKŠTAS. (*tyliai*) Tragedinis nepramatymas pjauti ariamą jautį. (*Garsiau*) Tragedinis nepramatymas pjauti ariamą jautį. (*Kone sušunka*) Tragedinis nepramatymas pjauti ariamą jautį.

Pokštas atsistoja. Tėvai nuščiūva.

POKŠTAS. Pjauti ariamą jautį – tas pat, kas nepasilikti sėklai aruodo grūdų. Tas pat, kas geram pianistui, grojančiam su armoška, neapdrausti savųjų pirštų. Tas pat, kas...

Pokštas nutyla ir įsiklauso savo prakalbos aidu. Jam nuo savęs yra ir baisu, ir didinga.

TĖVAS. (*Motinai*) Tu girdi, koksai pianizmas. Ugniakalnis koks prabilo. Kuomi baigiasi nenormalinė, gili sėbrystė su knygom.

POKŠTAS. Prašom neužsižeisti už atvirą santykiavimą, tačiau tik gili sėbrystė su kokybiškom knygom išaria razumo vagą mūsų smegenyse. O rašto nepažinimas – tai ariamo jaučio suvalgymas.

TĖVAS. Nagi, toliau santykiauk. Dėliok tąjį savo pramatymą.

POKŠTAS. Čia nėra ką dėlioti. Visas svietas kompaktiniai sudėliotas dailiojoje literatūroj. Išmokit permąnyti knygas ir išmoksitė svieta.

TĖVAS. Motin, koksai populizmas virsta iš mūs sūnaus.

POKŠTAS. Ko jūs toki pasyvistai? Ogi jūs estit persiėmę tuomi fatalizmu, kurs iš Rytų ateina. Visa kas jumis yra blogai, visa už jumis nulemta. Jautį, kad kas, tai pjauti. Visame aš tame pramatau trūkumą iniciatyvos. Atsisukit veidu į jūrą. Pakelkit akis nuo žemės. Būkit kaip anglokeltai. Jie ima iš jūros energiją, veiklumą ir iniciatyvą. Joks padorus anglokeltas neskerstų ariamo jaučio. Veidu į jūrą, ne profiliu. Veidu, kam pasakiau.

MOTINA. (*Tėvui*) Daryk, ką sūnus tavi prašo.

TĖVAS. O kur toji jūra, motin? Ar tu bent žinai, maža daug?

MOTINA. Vaikeli, ir ko nesakei? Šitiekos metų tylėjai. Tėvus neraminai.

TĖVAS. Kazimieras razumą kaupė. Matroso tarnystei ruošėsi. Į marę norėjo išplaukt. Uždarbiaut anglokeltuose.

POKŠTAS. Aš, tamistos tėve ir motina, ir daugiau pasakyti galiu. Aš, tamistos, jus stebėjau. Kokybę jūsišką vertinau. Kuomet paskutinįsyk, tėve, ėjot taisytis dantų?

TĖVAS. Radikališkai vaikas prakalbo. Pikta man jo klausytis, bet tegu santykiauja. Į marę išplauks – nenugirsiu.

POKŠTAS. Tai štai kuomi baigės stebėjimas prasto lietuviško kūno. Baisus sveikatos skurdumas man metasi į akis. Menki, pakrypę vyriukai, išblyškę, be kraujo moterys, nususe, apšepę vaikai, ir visa tai flegmos persunkta. Tokia sveikata lietuviui dažnai neleidžia net juokties. Numuša visą ūpą. Pakelkim lietuivio kokybę, pradėję taisyti jojo kūną, tada jau galėsime taisyti ir jo išvidinį svieta.

TĖVAS. Motin, gali įtikėti mūs matroso pramatymu?

MOTINA. Daktaras mūs Kazimieras. Antras po Basanovičiaus. Koksai gi iš jo matrosas.

TĖVAS. Matrosu aš jį matau. Plaukia su burėm per marią su dideliu anglokeltu, ir nieko tame nepaveiksi.

MOTINA. O aš jo į marę neleisiu. Užpuola matrosus marioje įvairūs toki okeanai, net laivę gali apverst. Būna baisingo dydžio. Net jautį galėtų praryti toks peraugęs okeanas.

TĖVAS. Viskas nuo laivės pareina. Jei laivė gerai suręsta, joks ūmus okeanas su uodega neapvers.

POKŠTAS. (*paliečia savo delnais tėvų pečius*) Ir vėl man iš jūsų girdisi tas baisus fatalizmas, paveldėtas iš Rytų. Atsukit gi veidus į jūrą. Pažvelkit jai į akis. Nebūkite jūroskeptikai, auginkite savyje jūrooptimistus. Tas reikalaus iš jūsų užsispyrusiai didelio triūso, ne vieno dešimčio metų ir tolimiausio pramatymo. Nieko tame nepaveiksi. Pirmasai iš šių darbų, mano giliu įsivaizdijimu, turėtų būt mūsųiskas jautis, paliktas iki vasarai išpildyt žemės arimui. Tai esti mano pramatymas. Aš sėbriškai prisirišęs prie mūsųško ariamo jaučio.

Pauzė. Tėvai žvelgia į rankas išskėtusį Pokštą su neslepianu susižavėjimu.

MOTINA. (*žegnojasi*) Kunigas.

TĖVAS. (*žegnojasi*) Viešpaties laivės matrosas. Liežuvį bandžiau išplėtoti. Dievo žodį nutildyt. Iš aukšto santykiavau. Štai koks esi tu, Kazimierai. Klaupiuos prieš tave nusižeminęs (*atsiklaupia*). Atsuk mano veidą kur nori. Sutramdyk tokius nepramatėlius, du peraugusius okeanus be išvidinio svieto.

Tėvas klūpi, o Motina aprenkia Pokštą sutana.

[...]

3 S C E N A

1926 metai. Kaunas. Studenčių bendrabutis. Salė bendrabučio kambaryje sėdi įmerkusi basas kojas į puodą su vandeniu. Rašo atsakymus poezijos jai prisiuntusiems grafomanams.

SALĖ. (*rašo ir čia pat skaito*) Tamista Sopulių Sūnau. Už eilėraščius dėku, bet nesunaudosi-me. Ne iš ten, tamista, turi eiti geras eiliavimas. Ne į tą dvasios skylę savąją plunksną mirkai. (*Įdeda laišką į voką ir ima kitą popieriaus lapą*) Tamista Kelkraščio Dulke. Ir ką čia mums, drauge, atsiuntei? Ar tai vadini eilėmis? Iš kur ir pavyko surinkti tiek negražiausių žodžių? Ar tamistai tie keiksmožodžiai atrodo bent kiek erotiniai? Nuo šitokios draugo poezijos pas moterį ima šlapiuoti, kaip baisiai pats išsireiški, vien tik liūdni paakiai. Nes baisiai liūdna yra, kai šitoki vyrai kaip tamsta pačią tyriausią meilę apvemia ir suvalgo. Įtariu draugą pamėgus bjaurųjį Šopenhauerį, kurs irgi temato moterį tarpe gašlių sopulių. Blogas žmogus esi, jei šitai vaizduojiesi meilę. Meilė gyvena ant jausmo, o ne ant draugo keiksmų. Nedrįsk mums daugiau nieko siųst (*trypteli koja į puodą ir aptaško grindis*). Tamista, eik po velnių.

Įeina į antklodę susisukusi Milė.

MILĖ. Sale, kada tu miegosi?

SALĖ. Mile, tu mano draugužė. Kaip aš galiu užmigti, kuomet manyje susikaupė visas pasaulio liūdnumas. Man liūdna, gera, skaudu. Noriu skrist, numirt, prisikelt. Myliu Viešpatį, Tėvynę. Rusų nekenčiu. Jie šiaurės vilkai, jie baisūs, bet dar baiseni yra lenkai. Jie sutrypė Vilnių, išplėšė mūsų širdį. Žinai, ką aš tau pasakysiu? (*Pakviečia atsisėsti ir prisislinkti arčiau*) Pamerk į vandenį kojas.

MILĖ: Sale...

SALĖ: Nusprendžiau būt kaip Joanna. Kaip toji Joanna iš Francijos. Užlipsiu ant baltojo žirgo ir keršinsiu, keršinsiu lenkams, Vilnių nuo jų vaduosiu, pakol jie mane sužeis. Mile, ar aš stora?

MILĖ. Sale, ką tu čia paistai?

SALĖ. Lenkai yra kraugeriai, žalčiai, apsviję širdį. Sužeis jie mane... į pirštą, ir krisiu nuo savojo žirgo, ilgai lėksiu į prarają, savaites, mėnesius, šimtmečius, vis gilyn ir gilyn, iš kur jau, rodytųs, niekas per amžius manęs neištrauks. Ir čia Jis mane susigaudys.

MILĖ. Kas yra Jis, Sale?

SALĖ. Nežinau. Kažkas, ką aš taip mylėsiu (*užsimerkia*). Aš net ir dabar taip Jį myliu. Pabudo manyje moteris, o kur ją padėti, kam įsiteikti, kaip puokštę balčiausių lelijų? Visą jam atiduočiau, visą save ir tave, Mile, man nieko negaila. Tik kur Jis – tas jaunikaitis? Vedęs, vaikuotas, kunigas – niekas man nesvarbu. By tik būtų ne lenkas. (*Staiğa sugriežtėja*) Mile, aš paprašiau sumerkti į bliūdą kojas.

MILĖ. Sale, bet aš nenoriu.

SALĖ. Nenori, kad būčiau laiminga?

MILĖ. Noriu, tik nežinau, kaip čia padės mano kojos.

SALĖ. Mile, ar nieko nejauti?

MILĖ. Nu ne.

SALĖ. O aš – jautri. O Jis – dar jautresnis. Į mane Viešpats sukrovė visą pasaulio jautrumą, o į Jį dar kita tiek. Ir jei dabar Jis įeitų...

MILĖ. Sale, bet kas Jį įleis. Trečia valanda po pusiaunakčio. Ir čia gi merginų bendrabutis.

SALĖ. Toki jaunikaičiai kaip Jis dažniausiai įeina per langą.

MILĖ. Kunigas. Ir dar vedęs. Lips pas tave per langą...

SALĖ. Aš nežinau, kada ir kur Jis į mane įsilips. Gal Jis jau stovi už durų. Gal tik dar eina gatve. Gal iš viso negimęs. Gal miršta niūriausiame hospitaly baisiausiose kančiose. Bet, Mile, jei Jis įeis, o tu savo kaulėtų kojų nebūsi paslėpus į bliūdą, Jis užuos tavo pėdų dvoką. Ir durs pirštu į mane: štai tu kokia, pasakys, aš visą savo gyvenimą stengiausi tau paaukoti, o tu, pasirodo, dvoki. Ar šitai paprastai elgiasi padorios Joannos iš Francijos?

Milė klusniai įleidžia kojas į dubenį.

MILĖ. Sale, tu mane gąsdini. Su šitokiu jautrumu baigsi savo dienas saužudyste kraupiausia.

SALĖ. Saužudystė – ne išėjimas. Be to, mano dienos kaip šventė, kaip greitas Joannos įėjimas, skubėkit mane prisivyti, žydėsiu tik tam, kas bus pirmas. Mile, tu tokia graži, tokia išmintinga, tave ir dvokiančią pamils, prakaituotą, o aš stora, baisi, man reikia eliuminuoti visus kenksmingus kvapus, kuriais pasižymi moterys. Taip laukiu ir taip bijau to pirmojo susitikimo. Taip noriu, kad būtų nepaprasta, kai Jį pagaliau pamatysiu. Noriu gėlių, žirgo noriu, kad lenkas kur nors stovėtų, piktas toks, su kardu, ir Jis mane gintų nuo lenko. Kad jūra aplinkui būtų, o aš, joje įsibridus, prakaitą kojų skalaučiau. Ir ten Jis mane susirastų. Sale, man pasakytų, lipk pagaliau į batus, nėra man taip stipriai kenksmingos prakaituojančios tavo pėdos. Kiek čia to mano gyvenimo. Sukąsiu dantis ir iškęsiu. By tik būtum kartu. Mile, ar tau kada nors tekę matyti jūrą?

MILĖ. Sale, tu nejuokauji? Rimtai aš tokia graži?

SALĖ. Mile, tu tarsi nužengus iš Michelo Angelo drobių.

MILĖ. Protingas tu, Sale, žmogus. Lėkim iškart po kvotimų tiesiai prie Baltijos jūros.

SALĖ. Putiną vos tik išlaikę.

MILĖ. Dieve, koks jis man gražus.

SALĖ. Jūra tokia slėpinga.

MILĖ. Viešpatie, dovanok (*žegnojasi*). Nesiruošiu aš kėsintis į tavo kariaunos vyrus. Leisk tik man tyliai jį garbinti, slapčiomis juo žavėtis tavo altorių šešėly.

[...]

7 S C E N A

Paryžius. Oskaro butas. Oskaras sėdi prie stalo veidu į žiūrovus. Pokštui pasiūloma sėstis priešais, nugara į žiūrovus. Pokštas atsisėda. Tačiau jaučiasi nesmagiai, vis nori atsisukti į žiūrovą. Atsistoja, išsitraukia kompasą, nustato kryptį ir, grįžęs prie stalo, atsisėda greta Oskaro. Šis įtartinau nužvelgia keistai besielgiantį svečią.

POKŠTAS. Nekreipkit dėmesį į mane. Laikausi tokios orientacijos. Taip vadinamai – veidu į jūrą.

OSKARAS. Koks gi reikalas mesjė atvedė į mano Pari namus?

POKŠTAS. Tautinis-patriotinis. Kalbėsiu be užlinkimų, formalinių nesklaidumų, tiesiog kaip politikierius tamstai politikieriui ir mūsų šaliai ambasadoriui Francijos tautoje. Noriu sutelkti emigraciją.

OSKARAS. Sutelkti prie konkret tikslo?

POKŠTAS. Sutelkti į vieną krūvą.

OSKARAS. Į kokią, jei ne sekre?

POKŠTAS. Dar, po teisybei, ieškau. Žadu išžvalgyti Kanadą, Pietinės Amerikos plotus ir baisiai mane masina Afrikos tuštuma. Tad tiesiai į jus ir kreipiuos: ar, tamista Oskarai, teiktumėtės palikęs judrų Paryžių ambasaduoti Angoloje, į kur aš tamistai siūčiau darbingus, sveikus lietuvius?

OSKARAS. Kiek netikėtus siūlymus.

POKŠTAS. Tamistai netikėtus, o mano seniai pramatytas. Bet gal jums pirma išdėliosiu visą naują pagrindą.

OSKARAS. Kafė olė, kafė juoda, pypkę, sigar, papirosą? Vynas raudonas, baltas, iš la Provens, Božolė?

POKŠTAS. Bananą, jei, tamista, turite. Bandau ant savęs pramatyti, kaip toji maisto egzotika veikia lietuvišką kūną. Turiu vertingų stebėjimų. Nesukelia Afrikos vaisius many anei triedimo, anei pilvo baisių skaudulių. Vadinasi, gali lietuvis, gyvulio atsisakęs, misti vien tik egzotika ir šitaip save pasisėti juodajame kontinente.

OSKARAS. Atleiskite, mesjė...

POKŠTAS. Pokštas.

OSKARAS. Bananų, deja, ekskiuzmua, nuo prigimties nevartoju. Ar teiktumėtės ananas?

POKŠTAS. Šitą sunkiau praryju, bet reikia lavinti kūną, išbandymams ruošti lietuvių. Neškite šen ananas. Kaip sakoma, ana nas, o mes jau, taip sakant, jejo (*juokiasi, bet suprატės, kad Oskarui nejuokinga, susitvardo*). Atleiskite, nešvankauju.

Oskaras pakyla ir nueina atnešti ananaso.

POKŠTAS. Tai šit kaip, gerbiamas Oskarai. Skaudu man tai jums sakyti, triauškinant ananas, bet mūs neprigulmingumas neturi jokios ateities šių dienų Europoj. Iš karto

užbėgu iš priekio jūsiškiems argumentams. Ten, kur tauta dabar stovi, ilgai ji neišstovės.

Pokštas atsistoja ir įsijautęs ima vaikščioti po kambarį.

OSKARAS. (*iš buto gilumos*) Kontinua, mesjė Pokšt. Plaunu jums ananas.

POKŠTAS. (*tyliai sau pakartoja*) Ilgai ji neišstovės. (*Garsiai*) Mūs neprigulmingumas, mano giliu pramatymu, tėra tik šviesus meteoras, žybtelėjęs danguje. O mano tiksliau apskaičiavimu, gyvenant apsupime tarp rusų, lenkų ir vokiečių, mums likę gyvuot maža daug penkiolika, dvidešimt metų.

Pokštas laukia Oskaro reakcijos, tačiau jos nėra.

POKŠTAS. Kokis iš to išėjimas, klausiate jus manęs? Atsakau. Planinė emigracija. Siūlote man kafė ir stebitės, kodėl aš – lietuvis Kazimieras Pokštas – siūlymo jūsų nepriimu? Jis tautiškai neteisingas. Patriotiniai nebrandus. Tūkstančiai mūsų piliečių savo raumenų pajėgas atiduoda brazilui, čiliui, kolumbiui, urugviui dirbdami jų plantacijoj jūsų primėgtą kavą. Ar jie toje saulėtojo terpėj tarp džiaugsmingų žmonių, mėgstančių tango, vyną ir nuogąją moteriją, ilgai pasiliks lietuviais? Griežtai jums tvirtinu: ne. Nespės per pasaulį pereiti nė kelios dešimtys metų, kai buvusi jų lietuvybė bus sumalta į kavą ir kitataučių vartojama kaip kafė olė.

Pokštas laukia Oskaro reakcijos, tačiau jos ir vėl nėra.

POKŠTAS. Klausiat manęs taipogi, ar aš nesušalau? Kas žino, gal man ir šalta. Vėsoka yra jūs bute. Bet netgi jei aš stovėčiau sušalęs į ledo statują, neleistina būtų lietuviui, savo tautos patriotui, o tokis tamsta ir esti, sviesti į židinių anglių ir tuomi mane išsaugot. Iškart atsakau kodėl. Kadangi mūs lietuvybė, be pramatytos tvarkos išmėtyta po Naujorką, Bostoną ar Čikagą, naudojama kaip įrankis kasyklose anglių išgaut. Kiek ji ilgai dar tvers tamsioj, prakaitingoj šachtøj? Šimtą, tūkstantį metų? Dvidešimt maža daug. Toliau tie lietuviški muskulai pataps amerikoniškais, daininga lietuvių kalba išvirs į šachtiorų slengą ir vėlei mūs lietuvybė traginiai bus sukūrenta Žemių Amerikos pečiuose.

OSKARAS. Atleiskite, mesjė Pokšt. Jeigu jums šitaip šalta, galėčiau atnešti malkų.

POKŠTAS. Ne, gerbiamasai Oskarai. Man šalta yra vidujiniai. Išoriniai aš prakaituoju, kaip Žemės žmogus. Karšta esti Paryžiuj. Bet giliai patriotiniai, tautiniai aš šąlu. Ir baisiai mane prišildytų jūsų apsisprendimas ambasaduoti Angoloje ar kurioje kitoje Afrikos šalyje. Tiktais ten aš dar pramatau tinkamą žemės tuštumą, kurioj ilgainiui iškiltų rezervinė Lietuva. Kasmet iš manęs jūs gautumėt dešimtis tūkstančių vyrų, o taip pat moteriškių, kaip aš vadinu, lietuvenešių, netelpančių Tėvynėj. Jums būtų šventa pareiga apsaugoti juos nuo kontakto su juodaisiais piliečiais, kadangi, manau, neatleistina, jei dar silpna lietuvybė imtų keist odos spalvą. Kaip pasiuntinys jūs tvirtai prižiūrėtumėt lytinį jų gyvenimą, tautiniai reguliuotumėt masinį ištvirkimą. Reikiant stabdyti gimimą – diegtumėt susilaikymą. Pakankamai prisikaupus ir taip gausiems maisto ištekliams, leistumėt išrinktiesiems, labiausiai viltingai nuteikiantiems ir lytiškai pajėgesniems apsėklinti vieną ar kitą kaimyno tautinę moterį. Ilgainiui, kuomet sustiprėtų rezervinė Lietuva, galima būtų pajungti bendram lietuvybės reikalui ir juodąją moteriją. Juodieji lietuviai taptų didele parama pradedant santykiuoti su juodaisiais kaimynais. Meistriškai išplėtoję savo agrarinį ūkį, išstatę juodąjį Vilnių – rezervinę mūsų sostinę, taipogi ir juodąjį Kauną, jei Vilnių vėlei užgrobtų

kaimynas juodasis lenkas, mes duotume savo kaimynams geresnio gyvenimo pavyzdį. Taip kad per du šimtu metų Afrikos kontinentas taptų plačiai užusėtas juodai baltais ir spalvotais mūsų tautos patriotais. Tuomet jau galėtume grįžti ir pagrūmoti lenkui, vokiečiui arba rusui viso labo pirštu. Ir kaip prisiminimą, iš skausmingos nostalgijos atkurtume pirmąją Lietuvą, suniokotą ir nutautintą barbarų svetimų. Tokią aš kaip politikas matau vienatinę išeitį šviečiančiam danguje ir būsimai užgesintam mūsų tautos meteorui.

Į kambarį grįžta Oskaras, vienoje raukoje nešinas kalaviju, kitoje padėklų su ananasu.

OSKARAS. Atleiskite, mesjė Pokšt. Ar matote, ką jums nešu?

POKŠTAS. Suprantama, gerbiamas Oskarai.

OSKARAS. Tai yra ananas.

POKŠTAS. Kaip jau pirma minėjau savoje nešvankybėje, kad jau taip ana nas, mes skolingi neliktume. Fu, kokis aš vulgarinis.

OSKARAS. Nežinau, mesjė Pokšt, kaip jums... Asmeniškai man ananas nėra iš tolo neprimena juodos lietuviškos duonos. Į baltąjį tautinį lašinį jis irgi nepanašus. Šeršė, lietuvių drauge, skirtumo nuo cepelino. Prapjovęs jį nesurasi nė grumstelio mėsos. Manau, kad gražus mesjė planas pirmiausia skaudžiai pakirstų mūsų tautos kulinarinį, pilvinį patriotizmą. O iš ten jau tiesiausias kelias prie varlių prisivalgymo ir kitokių bžitkumų. Štai kur mesjė klaida. Giliausioji lietuviybė slypinti skrandžio sultyse.

POKŠTAS. Aš, tamista, juk ne pramogai kuriu išėjimo planą. Mane tai verčia daryti politinis padėjimas. Tik paaukoję savitą lietuviško pilvo tautybę, galėtume išsigelbėti nuo didesnės aukos.

OSKARAS. Norit, atskleisiu jums paslaptį, kurios jūs, giliu mano prašymu, visuomenei neišduosit.

Oskaras padeda padėklą ant stalo ir atsisėda į savo vietą. Pokštas klesteli į kėdę šalia Oskaro. Vyrai pasislenka vienas prie kito.

OSKARAS. Atsiduokim (*pakelia pirštą į viršų*).

POKŠTAS. Viešpačiui?

OSKARAS. Mėnuliui.

POKŠTAS. Kaip tais?

OSKARAS. Sakau tai kaip ambasadorius, tautos priskirtas Pari. Pusė Mėnulio nakčia nusivoš ant Rosijos. Et fine. Rusija sunaikinta. Lietuva rytuose turi platų pasienį su neutraliu Mėnuliu. Galima megzti santykius, siųsti į jį diplomata, vargšus kolonistus. Rankioti meteorus, kraterius užusėt. Žodžiu, kaimynas ramus, patikimas, kaip belgas.

POKŠTAS. (*sutrikęs priima tai kaip pokštą*) Mes kartais, politikieriai, mėgstam kalbėt metaforiniai, bet kitąkart dėl puošnybės suaukojam aiškumą. Sakykite, kaip tai atrodytų išdėliojus realiniai.

OSKARAS. Rusija – jums realu?

POKŠTAS. O kaipgis, gerbiamas Oskarai. Kartais net nejauku nuo šito jos realumo.

OSKARAS. Mėnulis – jums realu?

POKŠTAS. Suprantama, negi Mėnulis būtų tik išmislo fikcija, padarinys vaizduotuvės.

OSKARAS. Tai kas jums čia metaforinio? Du realūs dalykai krenta vienas ant kito ir vienas kitą priploja.

POKŠTAS. O, tarkite, kodėl pusė, kaip jis atsidalins?

OSKARAS. *Simple (kerta kalaviju per ananasą ir šis skyļa pusiau).*

Pauzė

POKŠTAS. Ar jūs su kuo nors konsultavotės? Įspėjote Tautų Sąjungą? Lietuvos vyriausybę?

OSKARAS. Konsultavausi? Su juo (*pakelia į viršų pirštą*).

POKŠTAS. Mėnuliu?

OSKARAS. Viešpačiu. Aš, mesjė Pokšt, per jį gaunu įvairių televizijų. Valgykit ananas.

POKŠTAS. Bijausi, kad nebesuvalgysiu.

OSKARAS. Įdomios yra televizijos. Man buvo kraupus atradimas, kuomet atėjo žinia, kad tai lietuviybės darbas buvo atvežti į Graikiją tuos iškilius lietuvius: Sofoklį, Homerą, Sokratasą. Jaučiausi, kaip kad mesjė, sunkiai beįtikėdamas mėnuliškom galimybėm. O dar kuomet sužinojau, iš kur jie tuos vyrus atvežė.

POKŠTAS. Gerbiamas ambasadoriau. Mane nuo jūsų pramatymų išmušė tautinis prakaitas. Jaučiu, kaip mane jis visą persmelkia vidujai.

OSKARAS. Man tai pažįstamas jausmas. Ir žinot, iš kur atėjo tie iškilūs lietuviai? Valgykit ananas. Iš saulėtos Atlantidos. Girdėjot, ko ji nuskendo? Nagi nebepakėlė išaugusios mūsų lietuviybės. Daug jos prisigamino, o laivybos nebuvo, nebuvo jūrinio mąstymo. Teisybę jums pasakysiu, netgi uostų nebuvo. Žodžiu, nebuvo sąlygų saugiai išemigruoti.

POKŠTAS. (*braukdamas nuo kaktos prakaitą*) Labai man yra pripažįstamas šis lietuviybės bruožas.

OSKARAS. Nepakėlė žemynas sudėtingos tautos, nu ir kapituliavo, pasinėrė po vandeniu.

POKŠTAS. Dėku jums, ambasadoriau, už gausingas vaišes ir netradicišką matymą mūsų pasaulinės kilmės.

Pokštas atsistoja, ieško, kur čia išeiti, blaškosi po Oskaro butą.

OSKARAS. Tada jie gyveno po vandeniu. Dugną rugiais apsejo. Labai tauta gyvybinga. Kariuomenę stiprią turėjo. Bet koks tas karas po vandeniu. Strėlės plaukia lėtai. Radosi pranašų, manusių, kad reikėtų lipti į kontinentą. Lipo, bet buvo tokie dvasiniai milžinai, kad kontinentas po kojomis lūžinėjo kaip ledas. Todėl dabar taip nukandžiota atrodo mūsų Europa. Teko išsidalinti. Gaila buvo žemyną po vandeniu nuskandint. Vieną jau taip nudaigojo. Žodžiu, išlipo kas kur. Išsiplėtė, nutautėjo. Naujakalbių prisigamino, graikiškai prakalbėjo. Romėnus bandė vaizduot. Ir laukė tūkstančius metų, baisiausių vargus kentėjo staugdami į Mėnulį patino vilko balsais. Jednak Mėnulis ir bus tas pakojinis pagrindas, kuris visus lietuvius galės krūvoje išlaikyti. Nes žemės liesi kontinentai neturi tokios jėgos, kuri pakeltų šią tautą. Išėjote, mesjė Pokšt. Pabūgote televizijos. Nelengva prisipažinti sau praeities didybę.

Pokštas grįžta ir atsisėda greta Oskaro.

POKŠTAS. Aš čia, gerbiamas Oskarai. Atkirskite man ananas. Ir žinote, gal geriausiai išjunkime televiziją. Baikime politikuot. Kartais labai mane vargina amžini, nenustojantys politikierių debatai. Norisi kartais žmogiškai, be skaudulių pakalbėti su protingais tautiečiais iš lietuviybės elito apie mūsų sunkumus.

Grindys, neišlaikiusios lietuviybės, ilūžta, ir jiedu prasmenga.

II VEIKSMAS

[...]

6 SCENA

Pokštas Madagaskare

[...]

Dabar, būsimieji tautiečiai, apie mūsų žmogų, kurį, audros šičia primestas, garbę turiu atstovaut.

Mūs tolimesiai protėvis visą tautos jaunystę kovėsi su miškais. Bandė jis sau atkovoti duoną derlingo ploto. Tamsiojo miško peizažas bei apniukęs dangus didino jo paniūrimą, būdo flegmatizmus. Žmogus išsivystė neįprastas, bet toms platumoms tipingas: nelinkęs per daug į kalbas ir mėgstantis lėtą galvojimą. Kartais gerokai pristingęs nerviško pajėgumo, tuomet įvairiai išsiliejantis: arba su kilpa ant kaklo, arba kaimyną kapot. Dailiojo meno genijų, taipgi mokslo kūrėjų mes didelių neprigimdėm, bet dėl to ir bandysime su jumis prisimaisę, genų baisioj maišalynėje genijų propaguot.

Brangūs madagaskariai, mūs tauta, pripažinsiu, skaitlingumu negausinga. Stipriai mes atsiliecame savo kultūriniais ištekliais, taipgi materijaliniais nuo pirmaeilų tautų. Bet neslėpkim ir kito: jūs pasyvumo laipsnis bei nerūpestingumas lepioje gamtoje įpratino mūs pasaulį kreiptis į jūsų tautą švelniai, bet be užuolankų: barbarai, juodašikniai arba tiesiog laukiniai.

Jeigu jus domina klimatas, tai pasakysiu tiesiai: jis mummyse yra keistas. Pusę metų mus gaubia baltas totalinis sniegas. Anei gali jo nuvalgyt, anei kitaip išragaut. Vasara mummyse trunka trejetą mėnesių. Priešingai negu žiema, vasara mėgsta tikslumą. Baigiasi vos tiktais atverti rudens kalendorių.

Mūs augmenijos bujėjimas ne toks aktyvus kaip šičia. Auga tiktais kas iš anksto sutarta ir pasodinta. Jeigu ką nors primiršai – nebeužaus savaimė. Toks yra mūsų žmogus, tokie yra gyvuliai, toks tad yra ir augalas: laukiantis, kolei kitas jo likimą nulems, stingantis savyje veiklumo ir iniciatyvos.

Vasaros derlių nuėmęs mūs platumų žmogus devynis ne vasaros mėnesius sėdi lyg moteriškė kūdikio laukime. Tautos aplinkui mus, taipgi rūsčios, šiaurinės, užatakavo šaltį ir su žiema pasirašė tvirtą, netrikdomą sutartį. Mūs gi tautos diplomatai nesugebėjo sutarti anei su mūsų žiema, anei su broliškais lenkais. Lenkus mūsų tautiečiai taipgi, tikiuos, atsiveš. Galima bus paliesti bei patampyt už krūtinės. Lenkai šito nemėgsta, betgi mes jų neklausim. Karvės mums reikalingos tam, kad išgautume pieno, taipgi jos duoda mėsos. Lenkas mažiausiai naudingas mūs kasdieniame ūkyje. Betgi išorės priešą, net ir juodajam žemyne, lepiame kontinente, tautai į krūvą sutelkti apsimoka augint.

Vasarą mūsų tautiečiai linkę nekęsti lenkų, žiemą jie linkę nekęsti aptariamoms žiemos. Mano paniekintas švedas, kirviais medį žalojantis, turi taipogi žiemą. Gal net ir atšiauresnę. Betgi jis jai sugalvojo begalę kontrargumentų. Pečiai, taipgi kaliošai bei kaučiukiniai paltai – tai, kas apsaugo švedą nuo žiauriosios žiemos. Mūsų tautiečiai nepratę drąsiai nešioti kaliošų, susergera, nes prašlampa, na ir tuomet jau bažnyčioj per Visagalio gerbimą laibą lietuvio krūtinę drasko ne terorizmai ar užplanuoti sprogimai, betgi įprastas, tautinis, nuosavas kosulys. Tai ir papildo mūs siekį apsigyvent

krūvoje su žmonių juoduma bei tuo pačiu išsigydyti amžinus mūs palydovus: kosulį, taipgi ir slogą.

Toks būtų trumpas pristatymas būsimo jūsų bičiulio – mano baltosios tautos. Dargi išpėsiu vyrus: moterys mūsų gražios. Modeliai vėlgi įvairūs, bet tik viena spalva. Visos baltos kaip pienas. Norint šiek tiek užutamsinti, galima palaikyti pliažuose ir ant saulės. Josios tuomet paruduos. Tačiau dar nė viena mūsų platumų moteriškė saulėje tiek neišbuvo, kad iš odos išgautų jūsų spalvinį gymį. Taipgi galiu prognozuoti, kad pirmuosius metus josios atrodys baikščios. Tuo nevertėtų stebėtis. Mūs balta bobija apie Afrikos vyrus ne per daug nusimano. Jos susidariusios nuomonę, kad juodieji piliečiai laipioja po medžius beigi iš medžių dairosi kokią savo pilietę iš bandos nusitverti bei su ja pabuvoti kūno malonume. Primygtinai prašau, iš pirmųjų dienų nesiskubinkit lįsti su kvailais pajuokavimais prie baltųjų panų. Jas nuo to gali ištikti multikultūrinis šokas. Vėliau įsitikinsit patys, kaip mūs nereiklios merginos moka mielai, maloniai ir nuoširdžiai santykiaut.

Taipgi išpėsiu moteris, juodųjų piliečių žmonas. Mūsų vyrai įpratę matyti moters krūtinę dviem gyvenimo atvejais. Kuomet jie dar būna kūdikiai, motinos jiesiems atkiša pieno pripildytą papą. Kai tik pienas pasibaigia, kūdikis sustiprėja, vaizdas į moters krūtinę tampa jam uždraustu. Antruoju gyvenimo atveju vyrai mato krūtinę tik prieš artėjančią sueitį. Kuomet atrastoji pana, gyvenusi jo svajose kaipo *persona grata* arba, mūsų tariant, buvusi ilgą laiką jo pageidaujamu asmeniu, tampa jo moteriške. Į juodąjį kontinentą suplūdusi mūs vyrija gali labai nustebti, išvydusi tiek besimėtančios, net skuduru nepridengtos intyminės medžiagos. Ypač bijau dėl jaunimo, kurį jūs tautos atvirumas stebintų kone labiausiai. Mat mūs nepatyręs žmogus gali klaidingai galvoti, kad čia jau ir bus tas žadėtas antrasai gyvenimo atvejis bei drąsiai be išpėjimo pult ant juodosios panos.

Betgi aš vėl išsiplėčiau kalbėti jums dalykus, kurių negaliu nei parodyti, anei duoti paliesti. Tad ar nebūtų verčiau aptarti mums kitą reikalą, kurio nei dabar, nei vėliau jūs prisiliest negalėsit. Tai mūsų tautos istorija, tapsianti taipgi ir jūsų.

Brangūs madagaskariai, mūs tautos sąkeleiviai. Šalis, kurią jums čia privešiu, viduramžių gūdomoj stovėjo kaipo gigantas: nuo jūros ir ligi jūros. Tad bendrumą jau turime. Jūsų didinga valstybė kaipo atplyšęs lieptas nuo Indijos Okeano lig Mozambikos sąsiaurio primena mūsų senovę. Neprisiimu gilintis, ar mūs neskaitlingai tautai šitiekos jūrų reikėjo, bet toks siekis yra. Mūsų kilnus pilietis, jūrų dviejų neturėdamas, jaučiasi tarsi vežimas, vežamas vieno rato, tarytum jauna amazonė, kuriai priverstinė gintis suardė krūtinių simetriją, kaip toji ežero valtis, varoma vieno irklo ir antrojo neturėdama sukdamasi ant vietos, kaip nelaimingas vyriškis, kuriam lengvabūdė gamta įdavė brangų kapšelių giminei prasitęst, betgi gyvybės kiaušinių jam teįdėjo vieną. Yra pasauly tautų, kurios neblogai išsiverčia jūros užvis neturėdamos. Yra ir tokių pasauly, kurioms užtenka vienos. Bet gi gyvena didžiosios, valdančios mūsų svieta: rusai, madagaskariai, jankiai, taipogi mes, kurios į vienatinę jūrą savęs netaipina padėt. Tad kurkime bendrą gerabūvį. Suvienykim savo siekius ir jūrinius troškimus. Raskime, kuomi galime prisidengt mūs šiknas: jūsiškas – šokoladines, taipgi ir mūsų baltas. Plotą, kurio čia yra tuščio ir nenaudojamo, visą žmonėm apsisėję, savo pilietį kursime kuomi labiau vertikalini. Jums, juodiems primityvams, mokslo žinių neragavusiems, tą dar keblumas suprast. Jūs žmonijos kūrybą matote

perdėm gulinčiai, taigi plokščiam lygmeny. Menka yra, kas plokščia. Menka yra, kas surkurta drastiniai prisiartinus arba pripuolamai. Gabų pasaulio pilietį kurti privaloma nuodugnai, kuomi giliau įvarant savo išmanymo sėklą.

Nagi priėjo metas žodžių tuščių atsisakant jums ištarti svarbiausiąjį, tą, kurs nuo šios akimirkos jus visame lydės. Jautriai manęs klausykite savo juoda širdimi bei plikomis krūtinėmis. „Lie“ – tai kuomet žmogus pradeda pratarinį apie lietų, bet užuobaihti negali. „Tu“ – tai kuomet mes kreipiamės į draugą, taipgi į priešą bei į juodašiknius. „Va“ – tai nustebeš šūksnis, regintis senąjį svieta, kurs su nauju susimaišęs ateitį nužymės. Dabar, aritmetikos mokslo su visam neragavę, bandykite tai sudėti. Juntate, kokią jėgą įgauna nauja jūs tėvynė. Juntate, ant kiek „lie“ skambiau už buvusį „ma“, girdite, ant kiek „tu“ mieliau užu slavišką „da“, bei ant kiek konkrečiau žmoniškas mūsų „va“ už jūs gyvulinį „ga“ – žąsų bei kitų sparnuočių paukštiskąjį gagenimą. „Ma“ ir „da“ mes pakeisim, „ga“ savaimė išnyks kaipo bausis rudimentas. Lieka neišimtos „skaros“. Siūlau jas iš šiknos dėti į žodžio priekį beigi pridėjus priesagą šitaip mūs šalį ištart: „Skarotoji Lietuva.“ Tad buvusį savo vardą dalinkite iš dviejų, liekaną prisidėkit bei prie jos pripliusuokit čion atsikraustančią tautą. Nugi bandykit ir vėl. Daugel kartų bandykite. Atimtį, supliusavimą beigi žiaurius padalinimus. Visa mes tai išgyvenome. Visa tai teks išgyventi ir jūsų tropiniam protui, dar nelabai įpratusiam prie mūsų žmonijos lygčių.

Nagi drauge: „Lietuva.“ Taigi ir dar vieną kartą. Kartokit, kartokit, kartokit. Tarkit, kuomet jau manęs ir kvapo čionai nebebus. Pratinkitės šiuo žodžiu visą save išlieti. Moterį pamylėdami, savo dievus gerbdami, gimusį sūnų matydami. Ir laukit, kuomet prisiūsiu jums giminingą valstybę šiaurės baltųjų piliečių, kartojančių tarpe savęs pažįstamą jums užkeikimą.

U Ž D A N G A

III VEIKSMAS

[...]

5 S C E N A

Salė drauge su Slibinu Literatu važiuoja į Maskvą.

SALĖ. Draugai, mano artimos galvos. Mūsų vieningoj krūtinėj plaka širdis alkana. Stovime veidu į antžmogį, smingame tiesiai į jį. Nebetampykite man jausmo, tarkite jojo vardą.

SLIBINAS LITERATAS. Josifas Visaryjonyčius, ryjantis be paliovos.

SALĖ. Josifai Visaryjonyčiau, tąsyk suvalgyk mane, išmaudyk mane savo meilėj, kurią tu tautoms dalini. Esu tik eilinė moteris, eilinės žmonių padermės per nesuprantamą klaidą apdovanota jausmu, kuris tarp eilinių žmonių atsako nesulaukia.

SLIBINAS LITERATAS. Sale, tau pinasi kojos, taipgi linksta galva.

SALĖ. Tatai gal nuo ilgo ėjimo į nepaliaujamą kairę. Sakykit, draugai bendragalviai, ar aš jam tinkama partija, ar antžmogis, kaip ir mes, leidžia dienas kairėje?

SLIBINAS LITERATAS. Josifas Visapraryjantis nėra kairėje kaipo mes. Josifas Visapraryjantis – pati kairės giluma. Prisiekus Visapraryjantį, nėra daugiau kelio į kairę.

SALĖ. Neškit tuomet jam mane. Skandinkite manąją meilę giliausioje kairėje. Lai mano alkanas kūnas tampa odoj išrašyta poema apie antžmogį. Kuomet jam mane nusinešite, nupieškit brangius viršelius ir leiskit Visapraryjančiam iš lėto manęs atragauti.

SLIBINAS LITERATAS. Įspėjame, tai pavojinga. Nes Visapraryjančio meilė savo aistringajai partijai gali draugėj su bučiniu ir mylinčią širdį išplėšt.

SALĖ. Kaip aš ilgai šito laukiau. To, kuris atragautų dainuojančios mano širdies. Kuris palytėtų ne lūpas, ne kaklą, taipgi krūtis, betgi jautriausiąją dalį, tą, iš kur liejasi meilė. Daugelį kartų liečiau savo mylinčiai širdžiai traukti gyvenimo himną. Dainuoki, širdie, gyvenimą, šitaip jai prisakiau, galgi tuomet ir gyvenime tau kas nors atsilieps.

SLIBINAS LITERATAS. Netrukus pakilsime laiptais, kurie mūsų keturias galvas tiesiai pas antžmogį ves. Nagi, statykime kairę ant laiptų stačios pakopos. Drąsiai pastatę kairę, vėlgi statykime ją. Taipgi ir dar kartą kairę. Kairę ir dar kartą ją.

SALĖ. Sustokite jo nepriėję. Taip iš eigos negaliu. Tarkit bent keletą žodžių, kaip jis atrodė – antžmogis?

SLIBINAS LITERATAS. Visa, kas tik jį supa, spindi raudonume. Ten, kur yra pažymėta antžmogio dydžio pėda, joks padorus kapitalas nebepraeis niekada. Veidas jo iš toli šviečia kaip tekanti saulė, ir tik arčiausiai priėjęs bruožus pažinti gali. Šitąją kaitrą nustato jo Visalemiantis balsas, jo Visaregė akis bei Visarūkstanti pypkė.

SALĖ. Gana man jo išorę piešti. Leiskite į jo vidų. Nuoga jam neškit mane, be įmantrių viršelių, kuriuos kartą kitą pavartęs turinį gilų pravers. Jokia geidulinga tauta taip jam savęs neatvers kaip antžmogio meilės trokštanti moteriškė.

SLIBINAS LITERATAS. Tadgi statykime kairę ir dar vieną kartą ją. Kairę, kairę ir kairę – tokia vienakojų dalia.

SALĖ. O, Visaryjantis antžmogi, jaučiu jau iš tolo tave, kaip nuoguma pirtyje jaučia artėjantį garą. Ar tavo įkaitinti akmenys jaučia, kaip prie jų braunasi meilės ištroškusi Salė?

SLIBINAS LITERATAS. Kairę ir dar kartą ją. Kairę ir dar kartą ją.

SALĖ. Stokite, bendragalviai, nešantys jam mane. Aš Visaryjančio balsą Rusijos toliuos girdžiu. Sako jis man, kad žmogų reikia pirma įveikti. Tvirtina, kad be kraičio tesam galvijų banda.

SLIBINAS LITERATAS. Kairę ir dar kartą ją. Kairę ir dar kartą ją. Kraitis, kuris jį pradžiuginų, esanti mūsų tauta.

SALĖ. Ką gi, Visapraryjantis turi dovaną gauti, jei užu tai gausiu meilę, nerastą žmonėse. Josifai Visaryjonyčiau, antžmogi žmonėse, žmogų reikia įveikti, tadgi įveik mane. Išbandyk mano meilę, aistrą užmušk manyje.

SLIBINAS LITERATAS. Kairę ir dar kartą ją. Kairę ir dar kartą ją. Priėjome pačią gilumą. Nuo čia kad ir kur benužengsim, liksim dešinėje.

BALSAS. Bolševikų kalė. Raudona intrigantė.

SALĖ. Draugai bendragalviai, kas tai?

SLIBINAS LITERATAS. Nepaisyki, Sale, tai kraitis. Tokis jau kraičio likimas – jį būtina vyrui išduot. Stovėk, moterie, kaip stovėjusi, veidu į Visapraryjantį. Į tautą nesidairyk. Vos tik atgal atsisuksi, Josifas Visaryjonyčius pavers tave akmenimi.

SALĖ. Bet kurgi tas mano antžmogis, antnylimasis ant žirgo?

SLIBINAS LITERATAS. Visapraryjantis čia. Netrukus jis mus pamylės visa pamilstančia meile.

SALĖ. Galit mane prilaikyti, drastiniai jį pajutau. Antžmogis mane skaito. Štai kokis yra

atsakas į nežmonišką meilę. Šitaip yra traukiama bobiškos meilės rakštis. Tu jam esi poema, jis yra tavo skaitovas. Tu – užrašytas žodis, jis – tave atrakinanti, išimanti akis. Pirštą savo paseilėjęs verčia mane jis ant šono. Neatsiplėš nuo manęs, kol su visam neužvers. Poema ir jos antžmogis. Amžiams paliksiu jame. Visapraryjantis Josifas, visa pamynusi Salė. Aš, draugai, kaip užraktas, senas ir surūdijęs, daugelį metų kentęs užurakintą save. Jokis raktas netiko, jokis, išskyrus šitą. Koks nenusakomas gėris visiškai atsiverti, eiti giliausiai į kairę, maudytis jos smagume.

SLIBINAS LITERATAS. Kairę ir dar kartą ją. Kairę ir dar kartą ją. Visapraryjantis Josifas Salės poetizme.

SALĖ. Neškit mane iš čia, Visapraryjantis baigė. Mano ieškojimams galas, aš esu užvers-ta. Žmogų reikia įveikti. Juo labiau – alkaną moterį. Tokis gyvenimo tikslas. Aš esu įveikta.

6 S C E N A

[...]

Salė apalpstą. Įeina Gydytojas ir Medicinos sesuo. Pastaroji pasilenkia prie Salės.

GYDYTOJAS. Pulsas?

MEDICINOS SESUO. Žemas, su pertrūkiais.

GYDYTOJAS. Ritmas?

MEDICINOS SESUO. Nestabilus.

GYDYTOJAS. Rimas?

MEDICINOS SESUOS. Ūmus, uždegiminis.

GYDYTOJAS. Kraujas?

MEDICINOS SESUO. Mūsų tautos.

GYDYTOJAS. Užpildykite diagnozę: įkvėpiminė krizė. Duokit narkotinę kaukę, ruošiamės operuoti.

SALĖ. (*atsimerkia*) Maldauju, nedėkite kaukės. Leiskite bent atsisukti savo veidu į mirtį.

GYDYTOJAS. (*Medicinos seseriai*) Anesteziją į veną. Kaukės nebenaudot. (*Salei*) Dūstanti pa-ciente, prašom užmiegant skaičiuot.

Medicinos sesuo suleidžia Salei į veną vaistų.

SALĖ. Vienas, o Viešpatie, vienas. Du – o nejaugi jau du? Trys – koksai įžūlumas šių nepaliaujamų skaičių? Leiskit bent likusio laiko skaičiais nebematuot tai, kuri visą gyvenimą laiką matavo žodžiais.

GYDYTOJAS: Berkite savo žodžius, kad tik jie mums padėtų jus greičiau užmigdyti.

SALĖ: (*užsimerkia*) Rūškanas palatų kiemas,

Šalta, šalta – kur dairais.

Leiskite man jį sušildyt

Savo pasakos kerais.

Apie lenką, pasienietį,

Burtus maudančių panų,

Apie meilę, kuri teška

Iš merginų šulinių.

Apie gražų jaunikaitį –
Koks jis raitelis puikus,
Apie Milei, Dainiaus žmonai,
Mūsų pramintus takus.

Kaipo Helė nusiminus
Grįžo tuščiomis atgal,
Kai maniau, kad moteriškės
Vienos meilėj būt negal.

Francija pusny jau miega,
Apelsinai po ledu,
Bėga slibinas per sniegą
Nepalikdamas pėdų.

Salė buvo gero būdo,
Dėl aistros ji nekalta...
Jau nuo vaistų ji užsnūdo,
SALĖS PASAKA baigta?

Salė užmiega. Aparatas, žymintis jos širdies dūžių ritmą, rodo, kad ji dar gyva.

Į scena įbėga Pokštas.

POKŠTAS. Frenkai! Frenkai! Frenkai! Ar neregėjote Frenko? Draugas mano, bičiulis, simbolis mūsų tautos. Turtas neišmatuojamas. Klausiate, ar jis aukštas? Aukštesnių nemačiau. Luitas, krepšiasvydžio dievas, simbolis, legenda. Ne, paprasčiausiai Frenkas. Draugas mano, bičiulis, paskutinis, vienatinis. Tarpe krepšių jis galiūnas, tarpe patrankų – ne. Kamuolių, į jį skriejančių, Frenkas nesunkiai pagauna, kulkos, į jį šitaip skriejančios, gali ir nepagaut. Milžine, atsiliepk. Metas ir tau atsisukti veidu į rūsčiąją jūrą. Baigėsi mūsų rungtynės. Frenkai, nebetylėk.

Įbėga Frenkas.

POKŠTAS. Frenkai, na kur tu buvai? Laivą paduokite milžinui, mūsų sirgalių valdovui. Frenkai, pirmyn į Los Angelą, lai tave ten apsaugo svetimi angelai. Veidu į jūrą, lietuvi. Veidu, kam pasakiau. Mirė jau mūsų aikštelė, nebėra jos daugiau.

Pokštas ir Frenkas įsėda į išplaukiantį laivą. Tolumoje girdėti šūviai.

POKŠTAS. Frenkai, girdi, ar ten šaudo? Ne, tai saliotų salvės, į jūrą, lietuvi, žiūrėk. Tai mūsų galingas laivynas atplyšo nuo savo kranto. Tai mūs neskaitlinga tauta, į laivus sukrauta, sveikina didįjį Frenką. Nam, mano brangūs piliečiai. Ne mūs pasitaikė tai žemė. Nesaugi, svetima. Frenkai, atgal nežiūrėk. Šaudo ten, saliotuoja, laivai vienas kitą įspėja, stengiasi nesusiliest. Nam, nam, nam, jūrine mano valstybe! Švartavimo laikas baigėsi, metas jau mums iškrutėt. Į priekį praleiskit miestus, lėti tai, nerangūs laivai, palikit papildomo ploto jiems manevruoti laisvai. Toliau išsidėsto miesteliai – tamsūs, ankšti submarinai. Flotilę uždaro kaimai bei irklinės vienikiemių valtys.

Prie Skagerako stosime. Prie Gibraltaro – taipgi. Įpraskite mūs regionus vadinti naujaisiais vardais: Biskajomis, Pa de Kalèm, Dardanelais, La Manšais, Suecais, Bosforais, Dreikom, Beringom ir Magelanais.

Valgysim, ką užauginsim, gersim, ką mums nulies. Keliausim iš jūros į jūrą, taipgi iš laivo į laivą, mylėsime, ką panorėsime, mirsime tik tuomet, kai šito mirtis panorės.

Veidu į jūrą, tauta. Veidu į savąjį namą. Trūkumas Žemėje vietos. Žemė yra per ankšta. Klausiate, ko aš verkiu? Tai bangos mane čia aptaškė, o ašaros man nebėga, gal tik viena kita. Gal tik viena kita, matanti, kaip meteoras, švietęs mūs danguje, gęsta į jūros vandenį. Gal tik viena kita, girdinti kaip gimtoje mano žaidimų aikštelėje savo idėjinį kamuolį daužo jau kitas vaikas. Visa kita, brangieji, tiktais jūra ir bangos.

Namo, namo, namo į ilgą ir tolimą kelią. Namu, namu, namu visi, kas tiktais dar gali. Namu, kas jau amžiams užmigo ir kam užuvis nesimiega. Namu, kas tik auga, skrenda, telkšo ar srauniai bėga. Namu, kas į dainą sudėta ir tas, kam dainoj ne vieta. Namu, moterie užmylėta, ir toji, kur dar nekalta. Senoji tėvyne – namu, į naują ir dar nepradėtą. Elitas – namu, taipgi padugnės, visiems namie yra vietos.

Namu, senieji bičiuliai, jaunystės nusenusių panos. Kairieji, žali, raudonieji, taipgi jokieji – namu. Namu, jūs labai atsilikote, jūsų beveik nematau, paspartinkit irklo yri, garo paduokit daugiau.

Klausiate, ko aš verkiu? Tai bangos mane čia aptaškė. Frenkai, veidu į jūrą, tuščią, neramią ir taškia.

Pauzė

POKŠTAS. Frenkai, gali atsisukti. Klaus, ko aš verkiu? Nieko nėra užu mūsų. Tuomi aš ir baigiu.

Salės širdies ritmą rodes pypsėjimas tampa pratisu.

U Ž D A N G A

Jūratė Sprindytė MITŲ PERKŪRĖJAS

Temos motyvacija

Literatūros saviraidai itin pasitarnauja nauji rašymo principai, todėl visada maga atidžiai įsisiūreiti į autorių, kuris geba juos generuoti. Marius Ivaškevičius (g. 1973) – labiausiai matoma nauja figūra, ryškiausias nepriklausomybės tarpsnio prozos ir pjesių autorius, įspūdingai įsitvirtinęs lietuvių literatūros lauke¹. Jo kūrybą būtų galima perskverbti kuriuo nors daugiau ar mažiau madingu šiuolaikinės kultūros diskurso aspektu – postmoderniu, mitologiniu, pasakojimo teorijų, teatriškumo dimensijos, sociologiniu ar pan., bet, regis, nė vienas neapreptų šio rašytojo kitokybės, kurią sudaro mažiausiai trys dėmenys: poleminės idėjos, novatoriška raiška ir nestandartinė socialinė laikysena. Šio straipsnio sumanymas – brėžiant Ivaškevičiaus literatūrinio portreto kontūrus, pristatyti jo kūrybos esmines nuostatas ir kūrybiškumo savivoką kaip integralią visumą. Galima nurodyti mažiausiai dvi priežastis, kurios leidžia pozityviai išskirti Ivaškevičių iš kitų pastarojo dešimtmečio prozos debutantų:

- 1) sąmoningas požiūris į poetinės kalbos vaidmenį tekste;
- 2) esminių kūrybos vaizdinių kildinimas iš nacionalinės savasties.

Anot Vytauto Kavolio, „meniniam kūrybiškumui palankiausios sąlygos būna tada, kai praeina didžiausias įtampos laikotarpis visuomenėje ar dvasioje, bet dar „nenusiraminta“². Tai atviro dinamiško meto iššūkis rasti naujiems tikrovės interpretavimo būdams ir palankiausia terpė jauniems autoriams, kurie dar neįkalinti savo mąstymo šampū ir amato kanonų, kaip kad atsitinka pagarsėjusiems klasikams. Ivaškevičius, nepriklausomybės augintinis, bene išmoningiausiai pasinaudojo tokia užgniaužto mąstymo išlaisvinimo būseną, tipiška pereinanajam laikotarpiui. Nedeklaruodamas kalbėjimo savo generacijos vardu grožinėje kūryboje, kaip angažuotas trisdešimtmečių kartos balsas prabyla esė ir straipsniuose: „Mano kartos mąstantiems žmonėms Tėvynės meilė, reiškiamą tais garsiais šūkiiais ir nepagrįstu idealizavimu, gerokai svetima [...]. Kas nustatė, kad Lietuvos pašaukimas būti amžina auka? Kas jai nupiešė tą skausmingą veidą, lyg kitokio jausmo ji niekad nebūtų patyrusi? Kodėl turėčiau mylėti raudančią Lietuvą, jei ji man tokia nėra?“³ Jau ankstyvosios Ivaškevičiaus novelės liudijo, kad jam rūpės ne individualistinė egocentriška problematika, o bandymas naujai konceptualizuoti jaunų autorių paprastai ignoruojamą „Tėvynės meilės“ klausimą. Tenka sutikti su XX a. austrų filosofu Karlu Raimundu Popperiu, kad kiekviena karta turi teisę į savą istorijos interpretaciją: „Maža to, ji turi ne tik teisę, bet ir pareigą sukurti savąją istorijos interpretaciją, nes tam tikri atsakymai į aktualius klausimus tiesiog reikalauja šito“⁴.

¹ Literatūros lauko sąvoka vartojama remiantis prancūzų sociologo Pierre'o Bourdieu darbais. Vien periodikoje Marius Ivaškevičiaus kūrybos recepciją atspindi per 80 bibliografinių pozicijų (straipsniai, recenzijos, pokalbiai, anotacijos etc.). Aptartas ir literatūrologų knygoje: Eugenijus Ališanka, Dioniso sugrįžimas: Chtoniskumas, postmodernizmas, tyła. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001, p. 119-124; Elena Nijolė Bukelienė, Prozos keliai keleliai: Literatūros istorijos ir kritikos etiudai, Vilnius: Saulės delta, 1999, p. 169-174; Vytautas Kubilius, Tautinė literatūra globalizacijos amžiuje, Kaunas: Broniaus Vaškėlio literatūrinės komparatyvistikos centras, 2003, p. 124-125, 130.

² Vytautas Kavolis, *Asmuo ir idėjos*, sudarė Rita Kavolienė ir Darius Kuolys, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 20.

³ Marius Ivaškevičius, „Meno pauzė“, *Šiaurės Atėnai*, 2003 03 08.

⁴ Karl R. Popper, „Ar istorija turi prasmę?“, *Metai*, 1998, Nr. 7, p. 132.

Tekstai teatrui: kalba kaip scena

Visi teatrologai pažymi, kad Ivaškevičiaus dėka lietuvių drama prabilo naujaip ir gražino žiūrovą prie lietuviškos tematikos. Sėkmingai išvydusių sceną pjesių *Kaimynas*, 8–230, *tai aš* ir *Malyš* trilogija išleista atskira knyga *Artimas* (2002), be to, jos verstos į lenkų, prancūzų, rusų, italų, suomių, vokiečių kalbas. Dramos žanras rašytojui tampa ne mažiau svarbus už prozą (jis jau bene šešių pjesių autorius, rašo kino scenarijus), nors tekstas teatrui knygoje ir tekstas teatre, įkūnytas sceniniais ženklais, be abejo, smarkiai skiriasi. Atsiribodami nuo spektaklių pastatymų, trumpai apžvelgsime pjeses kaip tekstus.

Ivaškevičiaus, nuolatinio Naujosios dramos akcijų dalyvio, pjesės atstovauja naujosios dramaturgijos tipui. Čia nėra siužeto, veiksmo, psichologinių charakterių, konfliktai užslaptinti, kūrinio dominantė – situacija, kaip menkiausio dinaminio pajėgumo elementas (kažkas atsitinka tik žmogaus sąmonės akiratyje, o išoriškai beveik nieko nevyksta). Atsisakoma ir dramaturgijos pagrindo – įprasto dramatinio dialogo, kuris liudytų normalų bendravimą, tačiau pats kalbos lygmuo tampa itin svarbus. Dialogų partneriai dalyvauja nerišliuose, nesklandžiuose tarpusavio pokalbiuose, pasikeisdami elementariomis frazėmis, dažnai šneka patys sau mini monologais. Lingvistinės raiškos lygmenyje ir koncentruojamas pagrindinis dramatis vyksmas.

Pirmąkart kaip dramaturgas Ivaškevičius sužibėjo 1998 m. lietuviškos dramos konkurse, kurį surengė Teatro ir kino informacijos ir edukacijos centras. Konkurso favorite tapo jo pjesė *Kaimynas*, eksponuojanti niūrią kaimynystės mitologiją, kuri nuo elementarių laiptinės kaimynų išplečiama iki geografinių (lenkai, latviai, rusai) ir net – Dievo, kuriam „nusibodo mūsų kaimynystė“. Kaimynų bendruomenės niekas nesieja, nebent apkalbos ir gandai, tad pjesė apnuogina žmonių susvetimėjimą, konfliktus, priešišumą, vedantį iki žmogžudystės. Svetimumą įkūnija absurdo dramai būdingas personažų autizmas, mechaninės reakcijos, kelių skiemenų frazės, nuolatiniai pasikartojimai. Keistuolio Leono pilve – skruzdėlynas, gamtinės bendruomenės modelis, metaforizuotas iki slegiančio apgaulingu artumu žmonijos sambrūzdžio. „Kalbu apie artimą, kuris yra per arti“⁵, – sako autorius įvadiniame žodyje „Bijok artimo savo“.

Pjesėje 8–230, *tai aš* taip pat tyrinėjami keblūs žmonių ryšiai, kai net miręs žmogus nėra laisvas nuo jį apnarpliojusių priklausomybės ir giminystės saitų. Per pagyvenusios moters laidotuves užsimezgsios dvi viena kitą dubliuojančios meilės istorijos čia pat užsibaigia. Kasdieniai žmonių santykiai grėsmingi, pilni nesusikalbėjimo, mįslių, baimės, pykčio.

Kad būtum išgirstas, ypač jaunesnės kartos, tenka komunikuoti su adresatu dabar supančios aplinkos ženklais, kur kritiškas tonas ir klišių pervertinimas yra būtini komponentai.

Ypač sėkminga laikoma vienaveiksmė pjesė *Malyš*, kaupianti itin daug informacijos (Oskaro Koršunovo teatre ją 2002 m. režisavo pats Ivaškevičius). Per keturių personažų lemtį (lietuviai tėvas ir dukra, rusai – motina ir sūnus) atsigręžiama į tremties ir Sibiro temą. Vien personažų išdėstymas erdvėje daug pasako apie karo ir pokario išbalansuotus likimus, prievartinį dviejų kultūrų konglomeratą (ištremtas 25 metams Tėvas lieka Sibire pas tarybinio ūkio pirmininkę, jos kareivis sūnus Lonia, amžinas „malyš“, sumušęs vokiečius, užstringa Lietuvoje pas Tėvo dukrą Silviją). Išradingai sukonstruota neordinarinė komunikacinė situacija: 1) dvikalbystė; 2) bendravimas mintimis. Gimtosios kalbos įsikibę rusų ir lietuvių poros bando susikalbėti, bet neįveikia izoliacijos, išprievartauta dukra dalgiu nužudo Lonia. Vien tarp atskirtų vaikų ir tėvų išlikęs ryšys, plėtojami šilti

⁵ Marius Ivaškevičius, *Artimas: Pjesių trilogija*, Vilnius: Tyto alba, 2002, p. 7.

dialogai, aptarinėjant kasdienius reikalus, deja, jie tik įsivaizduojami, tai vidiniai monologai, galimi ir būdraujant, ir sapne: „LIONIA: Ты спи, мама, спи. Жив я. От слов ‚живот‘ и ‚животное‘,“ (p. 217). Be to, dar rašomi laišakai, kurie adresatų nepasiekia (pakeliui sunaikinami). Veikėjų žodinė egzistencija („Aš žodžio žmogus“, – sako Tėvas), verbalinio lygmens intensyvumas atstoja išorinį veiksma, kalboje kaip scenoje skleidžiasi šiurkščių replikų, ilgesingų monologų, žemosios leksikos, keistų etimologijų vyksmas, kurio kulminacija – radijo imtuvo derinimas, jo balsai Tėvą nusivilioja į beprotybę. Javapjūtės vaizdinys motinos monologe pranašauja dalgį Silvijos rankose. Neprigyjantis Lietuvoje Lionia priskiriamas tarsi augmenijos pasauliui ir pasmerkiamas mirčiai:

SILVIJA: O, jis toks geras, gražus, bet nepriėjo. Darykim ką nors. Ką tada darote?

TĖVAS (*purto galvą*)...

SILVIJA: Kur jį dedate? Kas yra Lionia? Kieno yra Lionia? Pas mus čia įkrito Lionia. Pramušė stogą ir mane, teat. (p. 218)

Pjesės pradžioje atkreipia dėmesį autoriaus pastaba: „Visų tragiškų to laikotarpio įvykių, kurie šmėsteli pjesėje, ir to, kas atsitinka pjesės personažams, pernelyg nedramatinti“ (p. 190).

Originalios autoriaus remarkos – ne tiek nuorodos veikalo statytojams scenoje, kiek teksto integrali dalis. Minimalizmas, keli talpūs įvaizdžiai (Tunguskos meteoritas, kailiniai, kepurė, išmatos), absurdo atmosfera ir yra tas naujas raktas į tremties temą, kai tradicines raudos ir tragizmo intonacijas keičia Balio Sruogos *Dievų mišką* primenanti sarkastiška stilistika.

Pavykęs pokštas – utopiška atsarginė Lietuva

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto premiją už kūrybiškiausią 2004 m. knygą pelnusi pjesė *Madagaskaras*, kurioje žaismingai perfrazuojama tarpukario geopolitiko Kazio Pakšto svajonė – svetur „sukurti naują mažutę Lietuvą“ – teatre suvaidinta daugybę kartų, dalyvavo tarptautiniuose festivaliuose, puikių atgarsių susilaukė gastrolėse (režisierius Rimas Tuminas). Pasirodė, kad apie idealizmą ir patriotizmą irgi galima naujai prabilti, pakilius idealistinius žodžius perfiltravus per žaismės, ironijos ir sąlygiškumo sietus. Kalbos stilizavimo medžiaga ir vaizdinių fundamentas pasitelkti iš tarpukario kultūros tekstų ir žinomų žmonių biografijų bei kasdienės gyvensenos (be Pakšto, prototipais tampa Salomėja Nėris – Salė, Albinas Herbačiauskas – Gerbutavičius, Oskaras Milašius – Oskaras ir kt.). Be kita ko, taip atskleidžiamas likimas tarpukario inteligentijos, po studijų Vakarų Europoje turėjusios skaitytis su nuožmia slibinų galia (Keturgalvis – keturi komunarai, trigalvis Slibinas Literatas Tr.Fr. – „Trečias Frontas“). Impulsyviosios Salės kairuoliškas iliuzijas ironizuoja intertekstinė užuomina iš Antono Čechovo *Trijų seserų*:

SALĖ: Noriu... į Maskvą.

HELĖ: Ką tik buvai Paryžiuje.

SALĖ: Į Maskvą. Į Maskvą, sesužės. Ten yra tikras gyvenimas. Dieviški politrukai su odiniais švarkais. Ten mane žvaigždės veda. (p. 68)

Apdairiai šįkart pasielgta su pagrindinio personažo pavarde – Pakštas pjesėje tampa Pokštu, suteikiančiu geopolitinio pokšto kalibrą ir esminei veikalo idėjai – perkelti Lietuvą į saugesnį pasaulio kampą: „mano ilgametė brangiausia svajonė: rasti galimybių sukurti mažą autonominį lietuviškos židinių tolimoje šaly, toli nuo karo laukų ir grobuoniškų valstybių“⁶, tik vietoj Pakšto siūlytų Angolos ir Britų Hondūro Ivaškevičius renkasi

⁶ Kazys Pakštas, *Kultūra. Civilizacija. Geopolitika*, sudarė Silvestras Gaižiūnas, Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2003, p. 290.

Madagaskarą. Grandioziniai svajojančių personažų siekimai būsimų, jiems dar nežinomų, tragiškų pervartų perspektyvoje įgyja kone ontologinės vertybės statusą. „Autoriaus įžanginis žodis“ kalba apie keistą nostalgiją tiems praėjusiems laikams, kurių atmosferą jis simpatiška atkuria ir nepiktai pašiepia, ir toks vaizdavimo būdas labiau graudus nei juokingas. *Madagaskaras* atrodo nelyg XX a. tautinių idėjų ir mitų lobynas: „veidu į Jūrą“ (Pakštas), „veidu į debesis“ (Darius ir Girėnas), veidu į meną ir estetizmą (Herbačiauskas), Rytų ir Vakarų sintezė (Stasys Šalkauskis), „televizionieriaus“ pranašiškos vizijos (Milašius), Vilniaus vadavimas, krepšiasvydis kaip religija, ūkinė trumparegystė („Tragedinis nepramatymas pjauti ariamą jautį“) ir t.t. Svarbiausiu XX a. trečiojo dešimtmečio uždaviniu Pakštas laikė tautos kultūros kėlimą, kuris pjesėje įvaizdintas kaip išrankiojimas „iš palovių užmestos lietuviybės“ ir jos „kokybiniai-vertikalinė“ ūgio kryptis:

Lietuviai mes, fatalistai, pati nelaiminga tauta. Valstybiškai taip išsiklostė, kad ūgis mūsų tautos praėjo tarp milžinų. Čia rusas didis užaugo, ten lenkas paleido ūglius, vokiečiai paartėjo. Suspaudė jie lietuviybę, ir turim šandie, ką turim: tauta, kurios nebegalim plėšt korizontaliniai. (p. 36)

Ivaškevičius atlieka svarbu estetinį judesį, minėtus mitus dekonstruodamas pačia kalbos galia, balansuojančia ant stilizacijos ir parodijos ribos. Sukuriama naujakalbė, vykusiai imituojanti tarpukario intelektualinius ir kasdieninius diskursus. Teksto santykis su tarpukario kultūros tradicija labai dinamiškas, todėl atsiranda ypatingas intertekstualumo tankis, kuris galėtų susilaukti specialių studijų (toks rašymo būdas, kai panaudojama daug svetimų idėjų ir svetimų citatų, „apibūdina šiuolaikinį postmodernistini mąstymą, kaip citavimo procesą“⁷, bet kartais laikomas antriniu produktu ir siejamas su manipuliacine paviršiaus kultūra). Pozityvu yra tai, kad demistifikuojant įvairius tautinio mentaliteto štampos, „flegmos persunkta“ lietuvių literatūra gauna kritiškos žiūros ir gydančios ironijos doze. Antra vertus, apgaulingai smagus *Madagaskaras* (kadangi talentingai generuojamas kalbinis nuotykis) yra visai rimtas veikalas, nes parodo maksimalizmo, utopijų grožį bei paliečia ir labai svarbių nacionalinei savivokai dalykų. „Suvidinti istoriją su tokia negailėstinga ironija savo tautos paklydimams ir kartu su tokia karšta meile jos esmei gali tik tos tautos atstovas“⁸, – rašė rusų teatro kritika.

„Tvarkau lietuviybės ūkį. Skaičiuoju Tėvynės talpumą“ (p. 34), sakė Pakštas-Pokštas. Galėtume manyti, kad tą patį specifinėmis rašytojo priemonėmis daro ir dramaturgas Ivaškevičius – savo sukurtų įvaizdžių talpumu matuoja, o gal ir plečia „Tėvynės talpumą“. Kūrybos autentiškumo ir raiškos savitumo klausimams skirtoje esė „Stilius plius“ Ivaškevičius aptaria šiuolaikinio rašytojo ir skaitytojo santykius pagal naujausias nūdienos recepcijos teorijas, laikančias adresatą aktyviu meninės informacijos vartotoju. Rašytojas turįs negailėstingai „skverbtis į skaitytojo sąmonę tarsi kompiuterinis virusas, naikinantis jo stereotipus, pasaulio matymą ir grožio suvokimą. Skaitytojo slaptažodžiai jį įsileidžia kaip savą. Šitai patekęs virusas muša anksčiau į tą sąmonę prasiskverbusių virusus, kartais net jų pačių ginklais, muša mokyklinius autorius, muša klasikus, žinodamas, kad ir pats vėliau bus ten sumuštas jaunesnių. Kadangi greta estetinės patirties menas turi ir kitą: atkurti vertybes, atšviežinti jas, ir seniai nuvalkiotai tiesai suteikti naują pavidalą“⁹.

Iš knygos: J. Sprindytė, *Prozos būsenos*, 2006

⁷ Irina Melnikova, *Intertekstualumas: Teorija ir praktika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, p. 19.

⁸ Cit. pagal: *Literatūra ir menas*, 2006 09 01.

⁹ Marius Ivaškevičius, „Stilius plius“. *Šiaurės Atėnai*, 2003 08 30.

Ramunė Balevičiūtė

RIMAS TUMINAS: TEATRAS, TIKRESNIS UŽ GYVENIMĄ

„Madagaskaras“.

Žaidimas, tikresnis už gyvenimą

„Madagaskare“ istorinis kontekstas leidžia pažvelgti į save tokius, kokie esame dabar, iš atstumo. Pavyzdžiui, aš prisimenu save vaikystėje, bet negaliu to berniūkščio susieti su savimi, jis svetimas, nepažįstamas. Gal ir dėl to norisi grįžti. Kad suvoktum patirtis, kurios nebuvo suvoktos. Teatre grįžti į praeitį padeda garsas, nes garsas yra amžinas. Portretai ir daiktai ne amžini, jie sudyla, o garsas lieka. Lėktuvo užėsio, durų girgždėjimo, žmogaus balso. Iš garsų gali atpažinti savo vaikystę ir surinkti praeities pavidalus. Ne restauruoti, o sukurti iš naujo.

Rimas Tuminas, 2003 metų gegužė

Rimas Tuminas kolekcionuoja laivus. Kodėl – nežino. Galbūt jie primena vaikystės nerimą, troškimą būti kur nors kitur, galbūt – svajonę apie Pažadėtąją žemę. „Madagaskare“ pasirodysiantis laivas taps centriniu įvaizdžiu, sujungiančiu spektaklio prasmes ir įkūnysiančiu atviro teatro prigimtį.

„Palyginti su „Vyšnių sodu“, tai jau visai kitas teatras, į kurį einu. Tai atviro teatro kelias“,¹³⁹ – kalbėjo Rimas Tuminas apie Mariaus Ivaškevičiaus „Madagaskarą“ – populiarumo aukštikalnę pasiekusį savo spektaklį. Savitą atviro teatro sampratą režisierius grindžia taip: „Ką galvoji – tą ir daryk, ką mąstai – tą ir pranešk, jei myli, tai mylėk, jei nekenti, tai nekėsk. Nusibodo visos tos paslaptys, kodai... (...) Viską mes traktuojam – charakterį, scenas, interpretacijas. Su charakteriu į kosmosą neskrisi. Charakteris pasiliks žemėje. Jį reikia suprasti, paimti iš jo tai, kas svarbiausia, o traktuoti reikia patį žmogų. Ne charakterį, ne scenas, ne mizanscenas.“ Šis režisieriaus paaiškinimas liudija dar didesnę atotrūkį nuo psichologinio teatro, tačiau ne atmetant jį, o nuo jo atsispiriant.

Skeptiškai dėl „traktuočių“ nusiteikęs Tuminas iš tiesų nieko „netraktuoja“; nors remiasi istorine medžiaga ir istorinių asmenybių prototipais, jis kuria „Madagaskaro“ istoriją, kokios niekada nebuvo, ir veikėjus, kurie niekada negyveno (pjesės idėjos autorystė priklauso pačiam režisieriui). Žaidimas – tai galimybės įsivaizdavimas, – tad režisierius ir fantazuoja, kokie galėjo būti „lietuvių Ciceronu“, „patriotiniu viesulu“ ir kitaip skambiai tituluotas Kazys Pakštas, „tautos lakštingala“ Salomėja Nėris, mistikas Oskaras Milašius ir kiti garsūs Lietuvos tarpukario veikėjai, kaip būtų klostęsi jų gyvenimai, jei jie būtų sutikę.

O ko bijoti mirties? Jau ir vietą turiu išsirinkęs, kur gulėsiu. Radau tokias nedideles kaimo kapines su vartais į ežerą. Reikėtų karstą atplukdyti per vandenį – neatnešti, bet valtimi atplukdyti. Tai irgi scena iš spektaklio. Esame ežerų kraštas, o į kapus keliaujame sausuma. Bet prieš tai dar reikia iškelti gandrą. Jei ir nesulauksime Dariaus ir Girėno parskrendančių, vis tiek turi būti mažas gandrų aerodromas. Vilčių vieta. Gandrai atskris. Gal ne visi, bus pašauty, sušalusiy... Bet jie atskris.

Iš Andriaus Šiušos pokalbio su Rimu Tuminu, 1996 metai

„Madagaskaro“ priešistore galima laikyti 1996 metais Akademinio dramos teatro didžiojoje scenoje ir su šio teatro trupe pastatytą Sauliaus Šaltenio „Lituanica“. Jau tada režisierius kalbėjo apie „nuolatinį pavojų“, „žmonių gyvenimą pavojingoje zonoje, kurioje yra Lietuva,¹⁴¹ ir iš čia kylančią svajonę šalį perkelti kur nors kitur, sukurti „rezervinę“ Lietuvą. O kartu „Lituanica“ Tuminui yra kitokio gyvenimo laukimas, viltis, svajonė, išsipildanti per kūrybą: „Lituanicos skrydis pirmiausia buvo ne patriotinis, ne sportinis, o kūrybinis tautos aktas.“ Svajonė ir kūryba Tuminui yra tapačios sąvokos.

Tuminui buvo priimtina, kad Šaltenis savo pjesėje vaizduoja ne patį „Lituanicos“ skrydį, o požiūrį į jį: praėjus dešimčiai metų po tragiško Dariaus ir Girėno žygdarbio, vokiečių okupacijos metais, inteligentų mėgėjų trupė repetuoja šiam įvykiui paminėti skirtą spektaklį (beje, „Lituanica“ – vienintelė Tumino pastatyta pjesė, kurioje tiesiogiai vaizduojamas „teatras teatre“, – dažniau teatro režisierius ieško gyvenimiškose situacijose). Tai mėgėjų spektaklis, išreiškiantis vaikišką žaidimo instinktą, kitokio gyvenimo svajonę ir protestą prieš agresijos ir prievartos pritvinkusią tikrovę. Pasak Šaltenio, taip buvo galima susieti „didžiulę svajonę su nykia dabartimi“. „Kai rašiau „Lituanica“, dar buvo sovietų laikai. Man labai svarbu pasipriešinimo esmė, motyvas. „Lituanicos“ herojai teigia, kad ir po kaustyto padu reikia rasti erdvės. Reikia išlikti, reikia priešintis, net pragare galima atsitverti antklodėmis kamputį ir toliau tęsti vaidinimą. – Ir nors pjesės herojai žūsta taip ir nepastatę vaidinimo, ateina naujos kartos ir dramaturgas tiki: – ...tai amžinas vaidinimas – lietuvių tautos gyvybingumo šaltinis srovena.“¹⁴²

Tokia romantinė teatro samprata artima režisieriui Tuminui. Kartu „Lituanica“ atskleidžia ambivalentišką teatro galią: teatras padeda žydaitei išvengti mirties, tačiau nelaimę užtraukia pernelyg į bebaimių herojų vaidmenis įsijautusiems jaunuoliams, viešai pridergusiems vermachto šalimą. Tuminui teatras visų pirma yra žaidimas, bet jo jėga – didžiulė. O „Lituanicos“ pabaigoje Tuminas metaforiškai sulieja sceninę ir gyvenimo tikrovę: lėktuvui pagaliau atsiplėšus nuo žemės ir skrendant staiga dingsta elektra. Kas čia? Techninis mėgėjų spektaklio nesklaidumas ar surežisuotas katastrofos pavaizdavimas? Ši tyčinė suvokimo komplikacija (žaidybinio teatro strategija) padeda režisieriui iš „teatro teatre“ meistriškai grįžti į savo paties teatrą, kuris tampa lietuvių tautos likimo refleksija. Pasigirdus kurtinančiam nukritusio lėktuvo garsui, scena paskęsta tyloje ir tamsoje. Tada uždegamos žvakės ir išryškėja vieno iš vaidintojų mėgėjų (nebevaidinančio?) minamas ratelis, – graudžiai ironiška Petro Rimšos „Vargo mokyklos“ parafrazė. Taip „Lituanicos“ žūtis, parodyta naivaus, grubiojo teatro priemonėmis (subliūškęs didžiulis parašiuotas ir buitinis propeleris), tampa poetišku ir švelniai ironišku tautos likimo apibendrinimu.

Nors 120 puslapių pjesės tekstą režisierius sutrumpino iki keturiasdešimties, gana padrika, sunkiasvorė ir daugiažodė, skirtingos svarbos įvykių ir veikėjų gausi nesceniška dramaturgija vis dėlto įveikė spektaklį. Jis priminė atskirų, kartais ištęstų ir perkrautų scenelių, suvaidintų nevienodo lygio Akademinio dramos teatro aktorių, kaleidoskopą. Bet labiausiai Tumino „Lituanicai“ pristigo stilistinio vientisumo, kuris jo spektakliuose paradoksaliai randasi derinant skirtingus stilius, ir vaidybos azarto, artistų aistros, užsidegimo. Kritika išskyrė tik keletą aktorių iš gausios spektaklyje vaidinusių trupės: Andrių Žebrauską, Vaidotą Martinaitį, Saulių Mykolaitį, Šarūną Puidoką.

Nepaisant šių trūkumų, spektaklyje buvo galima užčiuopti kai ką esmiškai svarbaus, pajėgiančio pažadinti sėdinčiųjų salėje atmintį, paskatinti atsigręžti į tautiškąją savo tapatybę. 1996-aisiais, kai Sąjūdžio idėjos ir idealai jau buvo praeitis, o nauji siekiai aiškiau dar neapibrėžti, tai buvo ypač aktualu. Tuminas, regis, kaip niekas kitas sugeba įžvelgti, pausti ir teatro kalba išreikšti tai, kas glūdi tautinio lietuvių charakterio ir tautos prigimties šerdyje. Saulius Macaitis tai pavadino „amžinu romantizmo poreikiu“. „Madagaskare“ Tuminas ne tik išplėtojo Šią įžvalgą, bet ir papildė ją naujomis, įtaigiai atskleidžiančiomis lietuviškumo ir lietuvybės esmę. Be to, „Madagaskare“, kitaip nei „Lituanicoje“, režisieriui pavyko visiškai įgyvendinti savojo teatro viziją.

Kad ir kokia skirtinga būtų medžiaga – antikinė ar šiuolaikinė drama, – principas „sužaisti tragišką gyvenimą“, gyvenimą, kuris buvo ir kuris nugalėdžys į praeitį, scenos kūtinį paverčia išskirtinai tuminišku. Šis principas ir yra skiriamasis Tumino režisūros ženklas. „Čia ne Lermontovas (Gogolis, Sofoklis...), o Tuminas!“ – dažnai tenka išgirsti po režisieriaus spektaklių. Ar tai priekaištas, ar komplimentas, dažnai priklauso ir nuo dramatinės medžiagos, nes vienokia dramaturgija tokiam metodui paklūsta lengviau, kitokia (tarkim, antikinė tragedija) – sunkiau. Todėl Tuminas visada ieško sąjungininko dramaturgo, kuris padėtų „įžodinti“ jo teatro viziją. Nesvarbu, amžininko ar seniai mirusio. Iš tiesų Saulius Šaltenis „Lituanicą“ rašė ne Tuminui, ir tai justai žiūrint spektaklį. Prisiminkime Valdą Kukulą, „Čia nebus mirties“ scenarijaus bendraautorį, net savo pavardę iš afišų ir programėlių norėjęs išbraukti – tiek daug ten buvę Tumino. O štai apie Čechovą režisierius yra pasakęs: „Atrodo, lyg jis būtų rašęs kaip tik man...“

Mariaus Ivaškevičiaus nepavadinsi vien Tumino autoriumi. Kitų režisierių pastatytos jo pjesės (dramaturgas ir pats jas stato) scenoje įgauna visiškai kitą skambesį. Tačiau Ivaškevičius atidžiai įsiklausė į režisieriaus sumanymą, pastabas ir pagal jas koregavo pjesės tekstą, o personažus modeliavo turėdamas omeny Mažojo teatro aktorius. Vis dėlto Ivaškevičiaus pjesė ir Tumino spektaklis – skirtingi kūriniai. Po ilgų, keliais etapais trukusių repeticijų spektaklyje liko tik tai, kas geriausiai atitinka ir išreiškia Tumino teatro esmę. Nedaug kas žino, kad buvo sukurta ir trečioji „Madagaskaro“ dalis, įtraukusi „amerikietiškąją“ istorijos dalį, kur Darius ir Girėnas renka lėšas skrydžiui per Atlantą, NBA žaidžiantis aukštaūgis Frenkas (jo prototipas – garsusis Amerikos lietuvių krepšininkas Pranas Lubinas) Holivude vaidina King Kongą ir pamilsta aktorę Marlen. Tai buvo teatrinės žaismės, išmonės ir improvizacijos kupinos intermedijos, nors žavios, vis dėlto pernelyg išstętos, todėl prislopinusios spektaklio įtampą. Tuo metu, kai teatras vis dar neturėjo pastovios scenos, jis leisdavo sau prabangą eksperimentuoti ir jausdavo malonumą tai darydamas...

...Kad visa „Madagaskaro“ istorija yra vaizduotės žaismas, galbūt – sapnas, išduoda pati pirmoji spektaklio scena. Aktoriaus Ramūno Cicėno vaidinamas Kazimieras Pokštas, vilkintis anų laikų lietpaltį ir nešinas senovišku lagaminu, atlaidžiai ir švelniai šypsodamasis įžengia į savo vaikystės namus – paprastą kaimo trobą, – jai pavaizduoti dailininkei Vilmai Dabkienei pakako liaudiškai ornamentuotų dvejų durų apvadų. Durų staktoje suranda savo, dar vaiko, ūgio žymes: štai jis visai mažytis, paskui šiek tiek didėlesnis, paskui dar šiek tiek. Neištveręs Pokštas ir dabar priglunda prie staktos ir ranka matuoja savo ūgį. Mažoka... – pieštuku brūkšteli truputį aukščiau. Tada prisėda prie didelio apskrito stalo

(jis – visų spektaklio mizanscenų centras), užsimerkia ir... tuoj pat pavirsta ką tik Motinos (Eglė Gabrėnaitė) įsčias palikusiu bejėgiu kūdikiu. Ketvirtį valandos trunkančioje scenoje išmoksta žengti pirmuosius netvirtus žingsnius, krėsti pavardės vertas išdaigas ir... ryte ryti knygas. Ilgą laiką nekalbėjęs, staiga pratrūksta didaktiniais pliūpsniais: iš pradžių dėl tamsumo, netinkamo ūkio ir gyvenimo tvarkymo išbara tėvus (Tėvas – aktoriai Audris Chadaravičius ir Arvydas Dapšys), o paskui jau, žiūrėk, nejučia pasikeitusioje, antroje, scenoje iš bažnyčios sakyklos aistringai grūmoja į visokiausias nuodėmes linkusiems sodiečiams. Scenos tarsi nepastebimai keičia viena kitą, o žiūrovams, nelyginant Shakespeare'o laikų publikai, nereikia didelių pastangų įsivaizduoti, kokia čia veiksmo vieta. Jei žiūrovai kartu su Pokštu pirmoje spektaklio scenoje sutiko kuriam laikui virsti vaikais, t. y. priėmė jiems pasiūlytas žaidimo taisykles, jie nelaikys abejotinu scenos sąlygiškumo, net mėgausis jo apnuoginimu ar parodyškinimu.

Iš pirmo žvilgsnio aktoriams taikomas tiesumo, atvirumo reikalavimas („ką galvoji – tą ir daryk, ką mąstai – tą ir pranešk“) gali pasirodyti net priešingas žaidybinio teatro vyliaus, gudravimo, klaidinimo strategijoms. Tačiau akivaizdu, kad siekiama ne „gyvenimiško“, o žaidimo transformuoto atvirumo, beatodairiško įsitraukimo į žaidimą. „Aktoriams sakiau, kad antrą dalį jie turi vaidinti lyg pasaką. Lyg „Eglė – žalčių karalienė“; žaisti gyvenimą, puikiai žinant, kad jis baigiasi, kad jis nepavyko, bet žaisti iki galo. Skubėti gyventi, kaip rašė Salomėja. Ne siužetas, o tiktai pasakojimo principas pasaka. Tai pasaka apie mūsų svajones, apie mūsų nevykusį gyvenimą. Jokio kito žanro, susijusio su Lietuvos istorija, nepadarysi. Būtų nesuvokiama“,¹⁴³ – įpusėjęs antrosios „Madagaskaro“ dalies repeticijas svarstė Tuminas, lyg antrindamas Czesławui Miłoszui, labiausiai vertinusiame „su Vaizduote suaugusią atmintį“ ir teigusiam, kad „jeigu autorius iš anksto neapsisprendžia kursias pasaką, tai kūrinį persmelkia kažkokie alpėjimai, būdingi blyškiam šešėlių gyvamui“.

Šis Tumino nusakytas principas liudija, kad „Madagaskarą“ galima laikyti žaidybinio teatro išsipildymu. Ankstesniuose spektakliuose žaidimą buvo galima atskirti nuo gyvenimo, juos režisierius tarsi susluoksniuodavo, kitaip sakant, derindavo psichologinį ir žaidybinį teatrą, o šiuokart visas gyvenimas pavirsta žaidimu. Negana to: žaidimas siekia tapti tikresnis už gyvenimą, žaidimo tiesa – įtikinamesnė už gyvenimiškąją tiesą.

Daug vėliau, 2012-ųjų pavasarį, tarsi reziumuodamas patirtį, įgytą einant atviro teatro keliu, Tuminas kalbėjo: „Ankstesniuose spektakliuose aš visą laiką sekdavau paskui personažus, o tik paskui, spektaklio pabaigoje, juos paleisdavau, nebedrįsdavau eiti iš pasakos. Jų santykiai nusidriekdavo į amžinybę ir aš nežinodavau, kas jiems paskui atsitiko. O dabar supratau, kad personažų gyvenimą reikia sužaisti, parodyti jį puantilizmo principu – blyksniais, proveržiais, detalėmis, taškais, kvadratėliais. Tai yra žaidimas pačiu gyvenimu. Vaizduojant santykius man nebereikia perspektyvos, bet reikia būti labai tiksliai, kad perteiktum šią minutę, šią sekundę. Šios akimirkos skausmą, meilę, nuoširdumą, ilgesį... Bet meilė keičiasi, todėl vienas blyksnis gali būti priešingas prieš tai buvusiam, o trečias – dar kitoks. Iš tų blyksnių, lyg mozaikos gabalėlių, ir sudedamas sudėtingas, įvairialypis pasaulis.“

Sakytum, kalba postmodernizmo klasikas, tipiškas postdraminio teatro atstovas. Vis dėlto kad ir kokios akivaizdžios sąsajos su postdraminio teatro estetika, Tumino teatras

neišsizrada romantiškosios savo prigimties. Svarbiausias jame – prišaukto iš nebūties personažo gyvenimas, joku būdu ne paties aktoriaus atlikėjo buvimas.

Palyginti su pirma spektaklio dalimi, kuri baigiasi pigmėjišku Pokšto ir Oskaro (Mantas Vaitiekūnas) šoku aplink stalo viduryje smilkstantį lauželį – savotiška, nors ir ironiška, žaidimo apoteoze, vaizduotės ir utopijos pergale, – antroje užkoduotas posūkis dramatisztizmo ir sykiu psichologinio teatro link. Iš pradžių Tuminas net įsivaizdavo, kaip antroje dalyje vaidins vyresni trupės aktoriai – juk praėję nemažai laiko nuo pirmos dalies įvykių, be to, čia atsiskleidžia dramatiški, net tragiški personažų likimai. Tačiau vėliau jis įsitikino, kad ir antrą dalį turi vaidinti tie patys jaunieji. (Laiko slinktį Tuminas materializavo pasigėrėtinais paprastai: skambant nepaprastai jaudinamai Virgilio Noreikos atliekamai dainai, trys jaunystės draugės – Gintarės Latvėnaitės Salė, Valdos Bičkutės Milė ir Vaidos Būtytės Helė – kone rituališkai persivelka drabužius, ir savo pačių jaunystę ką tik svaigusios merginos per kelias akimirkas tampa brandžiomis, kiekviena savą gėlą slepiančiomis moterimis.) Taip savaime radosi distancija ir prielaida neišklysti iš žaidybinio teatro teritorijos. Ir kartu toks sprendimas patvirtino, kad žaidimas ir žaidybiškumas anaipol nesietinas tik su komiška sfera. Šio spektaklio žaidimo ambivalentiškumą taikliai perteikia lenkų profesorius Jaroslavo Komorowskio prisipažinimas: „Seniai nebuvo tiek verkęs iš juoko tragedijoje.“¹⁴⁴

Kaip Tuminas sukuria tragediją? Mažytis medinis lėktuvėlis perplėšia Čiurlionio „Miško“ reprodukciją – štai ir „Lituanicos“ katastrofa. Savo genialiųjų „pramatymų“ fiasko ir neišsipildžiusios meilės kartėlį patyrusio Pokšto simbolinis žygis namo gretinamas su žaislinio laivelio – o juk tai tas pats jo lopšys – pasirodymu. Taip per savotišką tragedinį apsivalymą Pokštas grįžta į vaikystę ir į save patį.

„Madagaskaras“ prisodrintas vaikystės ženklų, įvaizdžių ir įspūdžių. Jie ne tik sukuria nostalgiką atmosferą, ne tik praplečia atminties erdvę, bet ir prisideda prie žaidybinio teatro poetikos. Tuminui būdinga režisūrinius vaizdinius kurti vaikiško, naivaus žaidimo principu, bet tie vaikiški vaizdiniai dažnai primena kunišką vieną į kitą dedamas dėžutes, – sceninis ženklas keičia savo rangą ir iš paprasto indekso (remiantis Umberto Eco tipologija) gali tapti ikona arba simboliu. Štai kad ir paveikslas rėmai, kuriais Salė valiūkiškai jamžina tarsi „iš Mikelio Angelo drobių nužengusios“ Milės grožį. Kitoje scenoje jie virstraukinio langu, pro kurį nusivylusios Paryžiumi draugės ilgesingai šūkčios:

„Į Maskvą, sesulė, į Maskvą!“ Bet kartu šiais paveikslų rėmais pats režisierius tarsi jamžina sugrąžintos praeities blyksnius. Tai dar viena pagarbos praeičiai forma – kaip postamentas „Maskarade“ arba „Mistre“, kaip pakyla „Trijose seseryse“. Arba minėtasis lopšys laivas, kuris gali būti tik lopšys arba tik žaislinis laivelis, bet gali būti ir daugialypė metafora ar simbolis, apibendrinantis visą spektaklio temą. Taip Tuminas pritaiko savąjį ekscentrizmo metodą: nuo detalės – prie apibendrinimo, nuo buitės – į amžinybę.

Bemaž kiekvienoje scenoje režisierius siekė perspektyvos, lyg lango į universalių pojūčių pasaulį. Išradingai panaudodamas įvairias kasdienybės įžvalgas ir buitines detales, Tuminas bandė išgauti tai, ką jis pats vadina „epochos balsu“. Repetudamas „Madagaskarą“, režisierius išrutuliojo savitą garso filosofiją: visa praeina, išnyksta, užsimiršta, tik garsas yra amžinas. Spektaklyje svarbūs ir „materialūs“, kompozitoriui Faustui Latėnui talkinant, atrasti garsai: jūros ošimas, besiveržiantis į bažnyčią Pokštui sakant pamokslą,

rėksmingas kaimiečių giedojimas, tylus varpelių skimbčiojimas, gaili Česlovo Sasnausko „Karvelėli mėlynasai“ melodija, išblaškanti kalbos bei situacijų komizmą, – ir tylos pauzės, kuriose esamasis laikas susitinka su būtoju ir būsimoju nuojauta.

„Madagaskare“ galima atpažinti ir nemažai kitų žaidybinio teatro ženklų. Pirmiausia akivaizdu, kad ir pati Mariaus Ivaškevičiaus pjesė turi teksto žaidimo bruožų. Tai ir lingvistiniai žaidimai („Nebūkit jūroskeptikai, auginkite savyje jūroopmistus.“ – „Ar teiktumėtės ananas? – Šitą sunkiau praryju, bet reikia lavinti kūną, išbandymams ruošti lietuvių. Neškite šen ananas. Kaip sakoma, ana nas, o mes jau, taip sakant, jejo...“), ir hipertekstualumas, pasireiškiantis savitu santykiu, pirma, su tarpukario Lietuvoje vartota kalba, antra, su istorinių asmenybių biografija bei kūryba ir, trečia, su komedijos žanru. Šie hipertekstualumo bruožai spektaklyje įgavo ryškų sceninį pavidalą.

Kalba, tarpukario lietuvių kalbėsena, „Madagaskaro“ spektaklyje itin svarbi. Dramaturgas Ivaškevičius, perminkydamas tarpukario kalbą ir vartodamas originalius Pakšto aforizmus, palyginimus ir jų parafrazes, sukūrė, kaip pats sako, „savąjį tarpukario kalbos matymą“¹⁴⁵. Rasa Vasinauskaitė rašė: „Veikėjai čia, regis, iš pačios kalbos formuoja ir save, ir savo utopijas. Ne ironija, o šnekos vingrumas, beveik epistolinis jos rafinuotumas ir pakilumas (...) ir yra tas specifinis komiškasis pjesės pamušalas, kuriam pritaikysi ne bet kokį režisūrinį audinį.“¹⁴⁶ Tumino režisūros audinys puikiai atitinka pjesės kalbos savitumą, tačiau dar didesnį įspūdį daro aktorių raiška: jie vaidina taip, lyg ši rafinuoto vingrumo kalba būtų šiuolaikinė, kasdien vartojama. Tai rodo glaudžią aktorių ir personažų sąsają, tačiau ji grįsta ne psichologiniu įsigyvenimu, o žaidimui būdingu įsitraukimu. Nors pačioje pjesės kalboje slypi komiškumo efektas, aktorių meistriškumas žiūrovus priverčia ne tik juoktis, bet ir verkti. „Aš dūstu, man trūkumas oro, tėvynės talpumo skaičiuotojau, aš netelpu tautoje. Ant meilės man skirta plevent. Užplaukus ant neapykantos manąjį kūną ištinka įkvėpiminė krizė“, – agonijos apimta klejoja Salė. „Namo, namo, namo, jūrine mano valstybe! Švartavimo laikas baigėsi, metas jau mums iškrutėt“, – žaislinį laivelį apsikabinęs ragina tautą Pokštas. Gintarė Latvėnaitė ir Ramūnas Cicėnas „Madagaskaro“ finalą suvaidina kaip tragediją. Tai ir yra tragedija, o kartu patvirtinimas, kad žaidybinis teatras apie gyvenimą ir mus pačius gali pasakyti ne mažiau nei psichologinis arba koks kitas.

Naujausia literatūra

Kornelijus Platelis

KILIMĖLIS ANT SIENOS

Ten tyras upelis, guviai iš kalnų atskubėjęs į slėnį,
Čiurlena per akmenis ir padalina pusiau
Mieguistą gamtovaizdį, briedžių šeimyną
atškirdamas
Nuo balto namelio po svyrančiom eglių šakom.

Sultinga žolė ir tylūs kalnai jusia saugiai
Miškakirčio baltą sodybą, tačiau nesimato
žmogaus,
Kurs ką tik pakirdęs veikiausiai žvelgia pro
langą
Į murmantį tyliai upokšnį ir geriančius briedžius
iš jo.

Kaip aš kad nubudęs regiu kilimėlį ant sienos,
Todėl vieną kitą akimirką dar nesugrįžti galiu
Iš sapno jaukios vienumos, iš tylos, kurią saugo
net siūlai.
Išblukę nuo laiko ir žvilgsnių mieguistų manų.

Bet darbas nelaukia – girgždėdamas pakelia
saulę,
Išeis tuoj į lauką žmogus, ir briedžiai pradings
kalnuose,
Į žvangančią dieną panirs sąnariai mano rambūs,
Ir senas naivus kilimėls lig ryto ilgėsis manęs.

ALBA BĖGANČIAM LAIKUI

Tamsoj dar švietė mylimosios veidas,
 Kalva miškinga krūpčiojo, nes ja
 Putotas žirgas į tarpeklių leidos,
 Kur senkanti trukmė it rūkas sklaidės
 Ties rytmečio siaubinga praraja.
 Teks nusilenkti aušrai.

Jau trapų kūną iš tamsos išplėšia,
 Nuplautą mano bučinių liepsnos,
 Auroros pirštai, o ar aš galėsiu
 Išnešęs jį per blaivią ryto vėšą
 Apsaugoti nuo šėlstančios dienos?
 Teks nusilenkti aušrai.

Triukšmauja paukščiai, greit sukils jau dvaras,
 Reikėtų nešdintis, bet kas tave priglaus,
 Beginklę, nuogą, kur įkaitęs garas
 Ties rytmečio riba, kur godžiai verias
 Diena virš tavo kūno apvalaus?
 Teks nusilenkti aušrai.

Einu, einu, tiktai dar apkabinki,
 Leisk įsiamžint naktį akies
 Kalvotiems klubams, virš kurių palinkę
 Su mėnesiu budėjome laimingi...
 Kol prapultis virš mūsų patekės.
 Teks nusilenkti aušrai.

Dabar, žirgai, kurie per naktį laukėt
 Po mylimosios langu, jūs tiktai
 Išnešti galit švintančia palauke
 Mane, slaptos, ydingos meilės auką,
 Kol nepražydo ugnimi rytai.
 Nenusilenkus aušrai!

Ei, kai į mane savo žiedu šausi,
Ant strėlės žaibu stryktelėsiu raitas
Ir baisios jėgos nešamas pramušiu
Vaizdinio sienas!

Ir atgal kaitria ugnimi sugrįšiu,
Viską pakeliui šluodamas, ir tavo
Švelnų kaip naktis iškvėpintą kūną
Plėnim paleisiu!

Bet akies raumuo sujudėt nespėja,
Ak, šimtai gėlių į krūtinę sminga,
Ir krentu žemyn pro beprasmių žodžių
Žvangančius kiautus.

I. ŽIEMOS PALINODIJA

Purus, raminantis sniegas uždengia žemę
Per pačią ilgiausią naktį, užkloja atmintį,
Užpusto visą žinojimą.
Kol dar tebėra „šiandien“. Varnos paupio
medžiuose
Brėkstant atgauna pavidalus ir krankimu
pasveikina
Saulės dievaičio akį,
Džiaugsmingai besigrėžiančią į ką tik gimusį
sausį,
Į mano namus, Elena!
Štai žiurkės slepiasi tamsiuose kampuose, vorai
Sulanksto tinklus, šikšnosparniai pakimba rūsyje
Ant lubų, rimsta mintys...

Bet kaip įžengti į šią atgimstančią dieną
Tamsia širdimi, pridvokusia neapykantos,
Akla galva, nešvaria burna – liežuvis
Dar junta salsvą aistringų prisipažinimų skonį –
Kaip įžengti į skaisčią žiemos viešpatiją
Pro tavo kūną, dienos šviesoje prakeiktą,
Sunkių apyaušrio sapnų iššliaužiotą,
Pro tavo dievišką kūną?

Tegu dangaus paukščiai išlesa šias akis,
 regėjusias pikto veidus,
 Tegu dirvožemio kirmiai suvarpo rankas,
 padariusias blogą darbą,
 Tegu marių žuvys nugnaibo lūpas,
 ištarusias piktą žodį,

Tegu miško žvėrys išplėšia širdį,
 auginusią neapykantą,
 Tegu tamsos delnai sugniaužia sielą,
 sukūrusią piktą mintį.

It sapnas dingsta paniurę dienų veidai,
 Savęs nepažįstantys veidrodinio
 Tavo liemens raukšlelėse.
 Išsisklaido it rūkas
 Sudrėkę naktų delnai,
 Maigantys savo slogučių debesis.
 Iš kaktos pasilieja šviesa ir ištirpdo visus
 regėjimus.

Elena,
 Tavo sielos veidas toks pat gražus,
 Kaip tavo kūno veidas.
 O blogis tik vieną užuovėją – mūsų širdis –
 Teturi šiame pasaulyje.
 Ir tavo spindesio tyro negali suteršti žvilgsnis,
 Čia pat ant akies plėvelės save nutapantis.

Jos sunkūs auksiniai plaukai nuslysta
 Nuo guolio ir išsidraiko po kambarį,
 Virsdami šviesos gijom.
 Tai šventasis purvas aplimpa vyzdžius,
 Tai Meilės Deivė, lengvai plaukdama pro šalį,
 Brūkšteli rūbo kraštu per antakius,
 Ir šviesi esatis atsiveria!

Kokį vardą širdis jai duos, kaip jį lūpos
 Ištars, kokią galią gaus dirbančios rankos
 Regėjimo dienoje, Elena,
 Dzeuso vaike?!

SUSITIKIMAS PRIEBLANDOJE

Rūmų bibliotekoje žvelgiant pro langą
 Į žiemos prieblandą,
 Staiga atsiveria lentynos ir įeina berniukas
 Su kraitele obuolių bei rožių.
 Ir tamsa sutirštėja, mintys keistai susivelia.
 Šiandien – jis prakalba –
 Man atsitiko be galo keistas dalykas:
 Ėjau sodo taku ir staiga atsidūriau
 Niūriam kambarį su lentynom,
 Pilnom stačiakampių plokščių,
 Ten stovėjo nuliūdęs vyras ir žvelgė pro langą
 Į žiemos prieblandą.

JOTVINGIO MALDA, ŠUOLIUOJANT Į PRIEŠĄ

Viešpatie,
 Štai aš dar gyvas, bet jau išjogęs
 Iš tavo gražaus pasaulio, sunkiam kelyje į
 dausas
 Šuoliuoju dieviškos ieties priekyje,
 Kartodamas šiurpią mirties ir pergalės giesmę.
 Mane palaimino tėvas
 Ir apraudojo motina,
 Seserys žirgą lig vartų vedė, broliai
 Jojo kartu lig miško.
 Tavo valion dabar atiduodu savo alsavimą
 Ir meldžiu išlaikyti jį kuo ilgiau krūtinėj,
 Idant lig soties kūnų suspėtų perverti ietis
 Ir kalavijo plienas neliktų alkanas.
 Priešai it marios banguoja, suplūde į mūsų
 šermenis,
 Mes žinom: nė vienas jau neišvysim, kaip Saulės
 Raustantis veidas palies ažuolų viršūnes,
 Tūkstantis vyrų
 Tartum įkaitintas iešmas perversim priešo
 kariauną,
 Įtempę visus raumenis,
 Ir nujosim į kalną, tiesiai dausų šalin,
 Lydimi kryžiuočių vėlių, į šviesą,
 Į vaikią šviesą, kur protėviai mūsų laukia,
 Kur tu, galingas Perkūne,
 Žvelgsi linksmai į minias belaisvių
 Ir kvatosi skardžiu balsu iš klastingo jų dievo...

Nors nežinau, kokią vietą rengi man
 Už savo ilgųjų skobnių, ar vertas
 Būsiu puotauti su tavo narsiaisiais vyrais,
 Bet žinau – tu myli savo karius, džiaugsmingai
 Galvas dedančius tau po kojom,
 Jį giedru veidu priimsi mūsų svaigaus bei karšto
 Kraujo auką, mūs baltaveides vėles,
 Kurias tau ši žemė aukoja, gimdydama
 Žmones ir gyvius į mūsų gyvybėm
 Ir žygiais pašventintą vietą...
 Viešpatie,
 Mes baigėme savo darbus gyvųjų slėny,
 Nutraukėme meilės raiščius, nukirtame gailesčio
 pančius,
 Paversk mus nūnai žaibu savo, keršto dvasia,
 Švento įniršio viesulu,
 Ir juodu mirties gūsiu tebūna kiekvienas mūsų
 atodūsis!

STIEBĄ AUKŠČIAU, DAILIDĖS!

Sueižėjęs luoto kevalas,
 Kuriuo kažkada herojus
 Kėlės į kitą krantą.

Į sustojusio laiko žemę,
 Į sustingusio žaibo
 Ženklišką amžinybę.

Lentos trūnija smėlyje,
 Miršta kalba ir siela
 Neryžtingųjų slėnyje.

Laukia žodyno medis
 Tavo gyvybės syvų,
 Laukia burės kvėpavimo.

Stiebą aukščiau, dailidės!
 Grįžta iš ten karaliais
 Su deimantiniais vaisiais!

Vladas Braziūnas

BALTŲ KALBOS

baltų linksniai baltalinksniai
ant kalbos asfalto linksta
po asfaltu šaknys tvinksi
žalumos kalba pritvinksta

sprogsta priebalsiai ir švokščia
prieblandoj ir mėnesienoj
kad galėčia, juos išvogčia
išsprogdinčia latvių sieną

sėlių sieliais taranuočia
tvirtagalis galininkas
kirsčia lielupę lig žiočių
bet didžiosios linkin sminga

ir laužtinės, ir trumpinės
byra priedainės, pušynės
per kalbos asfaltą, žvyrą
juodos baltų valtys irias

1998.III.31–VI.10

EILĖRAŠČIO VERTIMAS

žodžiai būtų tie patys, jų prasmių – svaigi dviprasmybė
nekartosiu tų pavyzdžių, kaip laikas pavirsta į orą, o kvapas į dvoką
skečias undinės plati uodega į dvejoją
indų ir baltų Europą, tarmybėmis prokalbė žiba

žvynų atšvaitai nuo raudono, nuo juodo lig ledo
undinės dainuoja kaip žuvys, neaišku, ar nekaltybę
kalbų asimetrija žiojas, klajoja pasaulio centras

dainuoja po žydinčiom vyšniom pavasarį, saujoj nė cento
kišenėj nė cento, tik žodžiai, tik apverstos natos
dainuoja liūdnei tarsi angelas, mano sparnų įsikibęs

Lipica, 2005.IX.8

* * *

miškų šnekamoji kalba, parkų rašytinė
ir dainuotinė mano tarmės gūdžioji
virš kokios pragarmės akis užrišus vedžioji
kokį nuodėmės akmenį ant kenotafo užritini

neabejotinų nuopelnų, vardo ir žygių
rašmenys tyli, senolė ant slenksčio niūniuoja
kaip leido į karą, kaip kirto, kaip krito, kaip koja
prie tymo balnelio, kaip žirgą sulijo susnigo

šaknijosi žirgas į vakaro šalį, į gruodą
kaktų lelija, groja vėjas retėjančiais grobais
ulonų pulkelis, tarytum soneto eilutė blyškus

jau traukia tiesiuoju keliu į parada
į parko aikštelę, jau pėsčias, jau grobį praradęs
kur lygūs laukai besapnuoja tamsiuosius miškus

2004.X.11

SENIEJI ŠALTINIAI

Iš dugno šaltinio sąnašų saują
semiu paskutinis ir pranašauju:
Chaosas jau nėsčias pasauliu, dievais,
bet greit juos Homeras į epą išleis,

ištvirtins juos baime, sukiršins karais,
sutvirtins juos meilės kerais įžūliais, –
saldžiai jie vergauja, niauriai kankinas,
jie piktnaudžiauja pasivertimais –

gulbiną, jautį, lietų jaučiu,
visa paliečia dangiškas kėsulas,
visa išlieka, virsta žodžiu,

sėkla, kurią prie šaltinio pasės kas
žemę įdirbęs, – ranka nenudžius
to, kuris žodžio apsėstas.

Vilnius–Radviliškis, 1985.VII.19–28

ŠVENTASIS PAVASARIS

Šlamės alėjos pakelių
sulytos vėliavos
o pievos prikupės žalių
žolių plazdėjimo
šalta ugnis pasivaidens
užpylė juodžemiu
nežino nieks ką išdudens
varnai pajodžargos
o trečias leisis ant širdies
ir baltą ranką
atneš ir ta ranka žydės
per visą dangų

...Vilnius–Radviliškis, 1982.XI.20

T ARMĖ

neišsiginsi prapulties
kada sustingo rūkas tirštas
tačiau žinojai, palytės
regėjimo šviesingas pirštas

kame prie žiburio blausaus
vėl sėdi giminė žemėta
kaip tėvo švarkas bus tarmė ta

kuria lig šiol savęs klausaus

* * *

dvi nebylės sesės
saulėlydžio metmenis skalbė
ir darės tamsesnė
Ir darės tyla kitakalbė

ir niekuo bežadis
daugiau apsimest nesuspėjau
ir sesės menadės
galabijo šeštą Orfėją

Donatas Petrošius

BANDYMŲ STOTIS

prapuolė selekcininkai slapia daiginę vienos
keistos epochos želmenis tarp naujų
rūšių šakniagumbių kurių akys kolbose spoksodavo
į amžinąją halogeninę šviesą palubėje krentančią
per langus be užuolaidų kartais patikrinu ar

tebestovi rūščių formų pastatas nuo kurio andai
Euklidas nukopijavo mums visą mokyklinę geometriją
esamojo laiko plokštumas būtojo tikrinio tūrius
punktyrines ateitis kuriose nėra šitų dėdžių
jie savo uždavinius pasaulyje išsprendė
greičiau nei statistiškai šiame krašte užsigyvenama
jie ilgai iki išnaktų tebesėdi aplink stalą atmintyje

tavo dyla tikrumas nebesupranti ar dalyvavai
ar buvai tik atsainus stebėtojas
skraidančių ir plūduriuojančių ir dūžtančių
visatos modelių bandymų stoties poligonuose
ar vandens bokšto viršūnėje viso to nebepakartos
jokia profesionali pirotechnika neprilygs sieros ir
bronzos ir naivumo sprogimo bangoms kaučiuko
dūmams iš sulaužytų liniuočių ir teniso kamuoliukų

kosėji prisiminęs dūmus kurių seniai nebėra kalbi
skaitvardžiais nors visi racionalieji skaičiai sulindo
į minusą sulipo į trupmenas viršuje įrašyta
praeitis iš nieko
ji nesidalina

2006.XI

Mano mylimiausias priešas
pirmiausia jis suplėšė į smulkius
skutelius ir sudegino mūsų žodynus
visiems teko persimesti į jo slengą

kas rytą keikdavosi blogu žodžiu
minėdavo visus gyvus padarus o ypač
dėstytojus visur skleidė tamsią aurą

sunaikino bet kokį tikėjimą pedagogikos
moksmais bet pažadino viltį kad galbūt
tikrai ten aukštai kažkas mus dar ir myli

naujųjų metų proga išpurškė mano
skutimosi putas ant sienos
beprasmiškai sugadino šimtus spynų ir
komendantės nervus kuri vėliau
mėgino atsigriebti gadindama mūsų

elgdavosi kaip paskutinis niekšas nuolat
krėsdavo blogdarbius tačiau
per visas jo džinsūros siūles spindėjo
visokios nesumeluotos dorybės už kurias
jį savo nuostabai gerbiame ir mylėjome

begales kartų buvau prakeikęs tą dieną
kai likimas mus atkraustė į tą patį
bendrabučio numerį kuriame kankinomės
nuo kosmonautų sindromo
klausydavosi neegzistuojančių grupių
muzikos tai ko gero buvo klaikiausia

ir vis dėlto jis yra mano geriausias
draugas mano ištikimiausias priešas
didis žmogus dar didesnis niekšas
šalia kurio liksiu visiems laikams
prastas dviveidžio Jano plagiatorius

2007–2009

PASIKLYDĘ VERTIME

Nesu aklas todėl
nevaldau savo rankų
mano pirštai siekia užpildyti
balčiausius paviršius
dvikalbių ženklų deriniais kad
jokie skyrybos ženklai
netektų prasmės ir nesiskaitytų

negaliu liautis rašyti tave
nors mane verčia iš kojų
į anglų iš inercijos į lenkų
su klaidomis iš dangaus verčia
mano sniegą į rusų vaikštai

iškart abiem atitirpusiais Arbatais
svetimų jausmų imperijos sostinėje
pasiėmęs dvigubą veidrodėlį
kad nereikėtų gręžiotis į tave
ar seki mane dabar
kai prisiverčiu
persikelti į gimtąsias platumas
išmokstu suprasti lygiai
pusę Jelgavos latvių kalbos
pusę latvių mano kalbą Jelgavoje
nesupranta ir tai verčia mane
be nuovokos klydinėti tavo akiratyje
meile mano poezija vėl tu verti
mane ieškoti
būdų amžinybei pratęsti

2005.V

PROFESIJA: REPORTERIS

niekam nerūpi tavo tiesa tiesiog
stenografuok įvykio vietoje paženkliui
tai ką prenumeratoriai bei spaudos
magnatai tikisi perskaityti

prieš keliaudamas į šią tikrovės dykumą
nepamiršk vandens gyvybei palaikyti
bet nepasiimk jo per daug
tavo pranešimai turi atsiduoti troškuliui
ir mirties baimė nes tik tai atsiperka
iš visų dienos temų

nuolankumas prisitaikymas ir
baimė stumia uoliuosius karjeros
laiptais o tu net to nesugebi taip
ir liksi gyvas neloyalumo įsikūnijimas
pusiau atvirai kenkiantis tave pasamdžiusiai
beveidybės tiražavimo korporacijai

pasilieki čia nes nieko nėra anapus melo
o tavo žodžiai yra ginklai kuriuos privalai
kontrabanda įterpti į pranešimus ir jais remti
vienišuosius kovotojus už principus vertybes
monumentaliają praeitį kuriai šviečia
miglotą ateitį kuri vienintelė
tėra realus atsitikmuo

2007–2008

RIEDESYS

1

Tuoj ir vasara baigsis tuoj baigsis tuoj vasara va –
 Kaip patekti į laiptinę tavo kas pakeitė amžiną kodą
 Nekantrauju skubėti nenoriu aš noriu žinoti kada
 Tu vėl būsi laisva tu laisva ir papūgos palangėj
 krapštys savo kuodus

Štai kaip vasara lekia štai vasara lenkiam ir va –
 Pasileisim žemyn per Žvėryną patikrinti
 Žemės kaip sukasi
 Ir kuprinėse vešimės savo sapnus nes kasnakt
 ima veikti trauka
 Šaus spalvoti į dangų tampriai suskliausti parašiuose

Mūsų vasara griaudžia šią vasarą griaudžia vėl va –
 Mašinytės spalvotos įstrigs ir neras kaip išsprukti iš žiedo
 Šitas miestas yra begalinė vingiuota trasa
 Tapom mes jo dalim ir judėjom prieš eismą ir klaidindami
 mėtėme pėdas

2

Vėl kaip pernai jis baigsis vėl laikas šis baigsis jau tuoj
 Vėl nespėsiu išversti aš draugo eilių kurios brangios ir veža
 Maloni rutina sukam ratais ratukais praslystam tamsoj
 Atspindžiuos ant vandens atsikračiusio tiltų bagažo

Mes išsprūsime skubėsime pasprukt iš vidinės spūsties
 Ir grifonai nuo stogo mus žvilgsniais lydės
 virtinos praeivius it skydai saugos
 Tu pavargusi man aš uždusęs tik tau gal tai rimta ištis
 Daug tampriau nei achilo styga daug rimčiau
 nei ruduo nei sezoninės traumos

3

Be laikrodžių spėliosime aikščių amžius mus užklups
 vėlyvas varpo dūžis
 Vėl skubėt namo visur namai apsidairyk aplinkui
 minkštos šiltos spalvos
 Šios vasaros rėmėjai Katedros kolonos Vingio parko pušys
 O nuostoliai birželio debesys Šeškinės kalvos

Per slėnio vėšą lėksim vėjas vysis kandžios mūsų
 pokalbių galūnes

Ir laikas bėgs ir laikas nejučia nudrengs prospekto dangą
 Duok ranką aš tave užtrauksiu į visas Taurakalnio viršūnes
 Ir man nebus sunku ir niekad nebebus taip lengva

4

Labas vakaras širdys jūs beldžiat kažką savo morzės kalba
 Kam išbandymai žiemos atstumai mes esam
 subrendę iškęsti
 Štai vėl vasara dega riedėjom išmaišėm šešėlius garuoja kava
 Padavėjas paklaus jums dar ko ačiū nieko bet tęskit

Užplikykit paskrudinkit deginkit rankraščius šiuos
 Tegu dangus sau debesėjas mėlsta juosta
 Ir pabaigos nelaukit jos nebus nes po tokios pradžios
 Mus jungia skiriamoji juosta

2006.VII–2008.XI

*

Geriausias šeimininkas kartu yra geriausias svečias
 Štai mano sekta o čia aš prisėsk šalia tu būsi trečias

Neveikia laikrodžiai Naktis penki šimtai karatų
 Ir veidrodžių sidabras pats savęs nemato

Aš perspėju tave elektros iškrovos iškreipia sapno aparatą
 Blogiau kai apvagia negu kai sieloj daro kratą

Nes tai kas viduje visad vienoda nesvarbu
 Tolygiai tolsta nuo tavęs tik tai ir pastovu

Štai vynas štai vanduo o čia kreida ir špagos
 Lentynos knygų rankraščiai ir mano žodžių spragos

Kai šeimininkas paslaugus ir kai pats laikas jį pagirti
 Sakyk kad tu visai ir niekad arba kad nenori mirti

Neaišku dar ar žemė apvali ar kapas mūsų bendras
 Tik nesakyk mirtis nes tai juodasis gandras

Likimo demonai kurti nepaiso ženklų jokio
 Nepuola vilkas atgailauk ir apsidrausk nuo lokio

Štai mano išmintis jos simbolis kvadratas
Ko neturiu nebuvo ir nebus Štai sielos juodas ratas

Kuo mes pradėjom? Kad prisėsčiau būčiau trečias
Ak taip nekviestas tyli mano kambary už stalo
Akmeninis Svečias

2003 IX

III. PSALMĖ MANO PIRMOJI

Tebus atleista visiems: vieną kartą
Nusprendžiau, kad jau viskas man
Baigta. Pasitiesiau ant grindų čiužinį,
Atsiguliau ant nugaros ir taip
Gulėjau žiūrėdamas į lubas tris metus.

Dievas tada į mane dėmesį atkreipė.
Ištarė Jis man negulėti
Ir pažymėjo Vilniaus šaligatviuose
Balta linija keliolika trasų, ir uždavė
Eiti ir šlovinti.

Ir dariau tiksliai ką lieptas, ir baiminaus
Nuklydęs nebegrįžti, nes pasaulis per tuos tris
Metus nebeatpažįstamas. Dievas vėl pastebėjo
Nerimą mano. Tuomet Jis šalia Ėjimo
Linijų pažymėjo Sugrįžimo linijas.
Dabar drąsiai einu šlovinti į pasaulio kraštą,
Nes už poros metrų tamsoje švyti
Balta Sugrįžimo linija.

Tačiau kasdien pervargstu – ilgos mano trasos.
Baltų dažų kartą pasiėmiau ir trasose kas 100 m
Nupiešiau dviračius. Daug baltų dviračių Dievui,
Iš aukštybių stebinčiam mano kelius. Kad Jis matytų,
Kaip aš pavargstu
Pėsčias kasdien

2003

Marius Burokas

SKALBYKLA

Tiek šviesiaplaukių mergaičių
lankstančių apatinius drabužėlius
skalbimo mašinų gaudesys
neonas
TV žinios

Vogčiomis žiūriu į jas
atliekančias apeigas
pintinės pilnos apatinių
kvepiančių skalbimu
kvepiančių kūnu

Tokios rimtos
tokios gražios
ir užsimiršusios mergaitės
manęs nepažįstančios mergaitės
pasilenkusios ties kupinomis pintinėmis

Svetima kalba
svetimi kūnai
svetimas aš
paskubomis grūdantis
savo drapanas
į skalbyklės gerklę

Suspausta krūtine
vienišas
visiškai nuogas
lietuvių poetas

TIE, IŠ VIRŠUTINIO KULTŪRINIO SLUOKSNIO

1.
Užuot pasisveikinę jie visada ima šaudyti.
Dažniausiai būna pavasario rytas, vaikai
jau mokykloje, žmona dar miega, o tu
valgai sausus pusryčius prie atviro lango
saulėtoje virtuvėje, net neįtardamas,
kad tavo kišenėje guli slapti popieriai.
Jie ima šaudyti.

Valstybė nerangiai atgręžia
 plieninę savo nugarą, užmerkia akis.
 Lieki vienas.
 Viskas žuvę, sakai, ir bėgi.
 Reikia mokytis vaikščioti lynu, sakai,
 ir treniruojiesi.
 Neteisiusius pamokęs, ramiai atsidūsti,
 išsitiesi kiek ilgas.
 O tada ateina fariziejai geltonais
 gumuotais lietpalčiais ir tave,
 mano Jėzau, nužudo.

2.

Tipai atsiknojusiais švarkais, moterys,
 plikai skutančios galvą – spalvingas,
 skardinis smurto pasaulis.
 Vešli kūninga dažyta mirtie, ir tu,
 susiglamžęs sekly prarūkytais dantim...
 Aš – mažos parduotuvėlės didvyris.
 Aš – privataus verslo savininkas.
 Aš – bernas garbanotais plaukais.
 Mano obuoliai pigiausi.
 Manasis pistoletas rūksta.
 Aš šelpiu nuolatos senutę Friedmann,
 todėl, niekšai, jums nenusileisiu:
 lėtai lėtai krinta gilzės
 lėtai lėtai ant drabužių
 pražysta rūgščios gėlės...
 Oh, doctor Raymond Moody, –
 aš matau šviesą. Viešpaties
 traukinys artėja, jaukiai cvangsi
 šaukšteliai į teisiųjų lėkštutes.
 Ir doro veido nuo tamsaus neatskirsi.

3.

Dviese, trise, kartais keturiese
 mušame žmones. Pražiodytas kūnas
 ant baltų plytelių. Susitraukusios angų
 gėlės. Akiniai,
 pražydę parko žolėje, mėnesienoje...

Ak, tas triukšmas ir įniršis!
 Tas šliurpsintis garsas, žnektelėjimas,
 kauksmai, gracingas kaulų trupėjimas!
 Šokis tamsoje – ištisa smūgių choreografija,

smurto baletas
lygus dviems akademinėms valandoms...

Mūsų kūnai gaudžia – karšti ir stangrūs.
Siela gieda. Darbas užbaigtas, kriauklėje
perlo nebuvo.

mirties raitelio nematėme
niekas, tik purpuriniuose jau
vynuogynuose, išgaubtoje amalgamos
šypsenoje, tarp korpės ir obuolio
rankų sujungime, rūbų klostėse
tarp liūto ir atsiskyrėlio
gali įžiūrėti tykų rudenėjimą –
žirgų kanopos apsuktos auksinių
šiaudų grįžtėmis

mieste karantinas
ir gedulas. visi
laukia sniego.

ant fasadų ir
gatvėse –
nenuplaunama bjaurastis.

pagausėjo raganų.
jos leidžia blizgias
knygas
apie save.

tarpuvarčių šamanai
bruka amuletus.
kurių burtai
seniai negalioja.

baltarusija, lenkija –
visur
liepsnojančios tvoros.

apvirtę sunkvežimiai

su kontrabandine
žiema.

pakelėse siūlo
mėsą
beveik už dyką.

gyvuliai emigravo.
emigravo ir
rašto žinovai,
ir moterys,
kurios galėjo
paeiti.

tik vyrai
su meškerėm
ir vėliavom,
akmenais
užanty –

visi
vienoj aikštėj,
kad būt lengviau

paimt juos
į dangų
ir ten uždaryt,
kol išsiblaivys.

priešais,
namo lange,
virtuvėje,
dega šviesa.
nuoga mirtis
rausiasi
šaldytuve.

tai jos geltoni
aulinukai
taip šviečia,
kai vaikšto
gatve.

pastebi mane,
linkteli.

pasimatysim.

PUNKTYRAS BUVIMŲ

Nejau

Prisiminti galėsiu

Tik karštą

Gamtos tuštumą

Besikartojančius tamsos

Priepuolius

Išnirdavau iš jų

Į dumblą

Jame vaikščiojau

Gėriau

Rašiau

Nerasdamas už ko

Užsikabinti

Miesto sienos

Nebelaužė nagų

Nenusibrozdinau į akmenį

Nebenusimušiau

Nė piršto

Puikiai išmokau

Nebūti

Radau apgraibom

Ir

Jungiklį

Ir

Užmaršties užtrauktuką

Ir

Sutemų antklodę

Ir

Visas išdegusias plynaukštes

Tai dabar

Ilgai

Niekur neužsibūnu

Niekad nespėju

Papasakot

Kaip liūdnai

Mes visi baigsim

Kaip linksmai

Po to švęsim

RŪKAS

mačiau

kaip rūkas apsemia ežerus

pakabina salas

manasis

jau apsemtas

manosios

jau pakabintos

aukštai

it Svifto vadovėlyje

– supranti

kad viskas tik retės:

apsilankymai

apkabinimai

dantys ir plaukai –

balsvumas lips prie akių

mylimosios nebežuosi

nors lėkdavai

kaip drugelis į liepsną

gėrimas gelsvins

liežuvį

sąmojis taps glitus

o iškalba mikčios

– tačiau visada sugraibysi

grumbančiais pirštais

užmaršties užtrauktuką

STOTIS-DZŪKŲ G.

Stoties mūša kas naktį. Liūdni traukinių gyvuliai
pragriaudžia pro šalį. Ant pėsčiųjų tilto kontrolė:
turintys reikalauja iš baliųjų. Mėnulis kaip čigono
peilis sublyksi pro dūmus. Pakeliui pora užkandinių,
pilnų melsvų Hoperio vauduoklių. Alus, girta brolystė,
skersas šuo per gatvę. Visi mes čia už ribos. Toliau tik
pasmilkusios kalvos, kuriomis nepasitikim. Vaikai,
kurių bijom, medžiai, pažemiui virstantys gyvatėmis.
Tik rytą stotis primena jaukias arklides. Tu pargrįžai,
tu matai, kaip traukiniams muilina šonus čionykščiai.
Riksmi, retkarčiais saulė ir vėjas iš ten, kur važiuosim.

Iš knygos: Marius Burokas, *Būsenos*, 2005

Eugenijus Ališanka

ESĖ APIE LIETUVIŲ LITERATŪRĄ

vis rečiau pajėgiu atsakyti į klausimą kodėl rašau
 kartais atrodo: tam kad rašyčiau
 kartais matau šviesą
 vis mažiau mane domina poezija (juolab proza)
 kartais atrodo: skaitau tam kad užmirščiau
 kartais atrodo: esu kitapus šio nevalingo žodžių žaismo
 vis dažniau prisiverčiu būti tarp lietuvių poetų
 kartais jie širdingi ir skausmingi kaip rusų poezija
 kartais jie girti ir agresyvūs kaip repas
 kartais jie nesantys kaip aš
 vis kukliau galvoju apie lietuvių poeziją
 kartais prisimenu tik vieną kitą vardą: vytautas alfonsas sigitas
 kartais sakau: ji išmokytų meno bet ne gyvenimo
 kartais klausiu: argi jai rūpi kaip kokiam celanui gyvenimas
 kartais tyliu: toks neišmanymas prisišauks bėdą

DIEVAKAULIS

tėvas mirė nepaliko testamentą išnešė sūnus kūną į malūno
 griuvėsius ant kalno ir paliko ir sulaukė ženklą tris dienas tris
 naktis dangus maišės su žeme kol tylai stojus auksas atsiskyrė
 nuo sidabro sidabras nuo vario pesliai šunys ir žiurkės
 išsidalijo vario monetas sidabrą išgraužė saulės rūgštis auksą
 sūnus susikrovė į motinos austą drobės maišą ir išėjo į vilnių
 ėjo pusamžis vyras varstydamas duris ieškodamas laimės
 neradęs rodė tėvo auksą juvelyrams ir amatininkams
 turtingiems žydams ir barų suteneriams vienas nusipirko
 blauzdikaulį fleitai kitas pirštikaulius apyrankėms trečias
 pusvelčiui išsiderėjo dubens kaulą dukros vestuvėms ketvirtas
 taip ir nepasakęs kam viską išpardavė pasiliko sau tik kaukolę
 šaltom naktim susiraitydavo užkimšęs laikraščiais akiduobes
 ir kaip kūdikis iščiose miegodavo nesapnuodamas ir aš pirkau
 vieną kaulą bet nežinau kaip jis vadinamas nei aš nei mano
 sūnus jis sako dievakaulis

APIE PROVINCIJĄ

įsibėgėjus didžiajam lietuvių egzodui į miestą, gandrai iš inercijos nešė vaikus į kaimą, žiū, neranda užsakovo, palieka po griežčiu ar kopūstu, bulvių vagoj, o tie ir be tėvų išauga, visai kaip žmonės, tik širdies vietoj bulvė ar griežtis, geri žmonės

nebuvo gydytojų, ligos neįmantrios, bėdos tik su kūno mechanika, tai mechanizatoriai ir veterinarai rūpinosi kaimo sveikata, išardo, sutepa, vėl sudeda, kažkaip sukdavos be naujų dalių, jeigu kas, be didelių skrupulų atiduodavo kunigui, tas turėjo kitą įrankių arsenalą, kryželiai, krapylai, kastuvai

koks kaimas be poeto, anksčiau sakydavo be durnelio, ne toks jau durnelis, – išmano kalbą ne blogiau už veterinarų, pakanka, sudėlioja eilėraščių prieš bulviasodį, kol javai išplaukia, žiūrėk, jau išardė, soliarka sutepė, bulviakasiui kaip naujas
paauga vaikai ir mauna į miestą, geri, ale su bulve ar griežčiu širdy, užsispyrę, ėmė savas madas diktuoti, baisiai madingi tapo mechanizatoriai ir veterinarai, nes visi pavargę nuo mandrybių, nuo nepagydomų metaforų ir sintaksių, ir taupiau gyvent ėmė, sutepa soliarka ar ūkiniu muilu praplauna, tik vienas kitas grynakraujis miestietis, iš prieškario užsilikęs, piktinas, atseit, postmodernizmas, galvoja, kad prancūziška liga

APIE ŽANRUS LIETUVIŲ POEZIJOJE

1
lyrinis eilėraštis būtų visai ne žanras
jeigu nevaidentų tokio vaidmens
lietuvių poezijoje
paprastai autorius nori pasakyti daugiau
negu lyrinis herojus
lyrinis herojus su tuo nesutinka
todėl visada persistengia

2

epinio eilėraščio autorius
paprastai pagyvenęs poetas
beveik be išimties vyriškos giminės
todėl eilėraščio herojus dažniausiai su ilgu
kardu ar kalaviju
klaidžioja po antikinius griuvėsius
ieškodamas mūzos

3

intelektualiai poezijai reikalingas
intelektualus autorius
t. y. bent jau jeilio profesorius
todėl kūrinio subjekto padėtis nepavydėtina
ne viską supranta iš pusės žodžio
malkų priskaldo
likusią gyvenimo dalį autorius
paskiria komentarams

4

etnografiniai eilėraščiai pasižymi tuo
kad jiems paprastai nereikia skaitytojo

5

lingvistinio eilėraščio lyrinis herojus
yra pati kalba
taigi šiuo atveju autoriui belieka patylėti
dažniausia jis tai ir daro
nors autorystės ir neatsisako

6

minėtini ir patriotiniai eilėraščiai
kurių šiandien niekas neberašo
ir tai bene rimčiausias lietuvių poezijos
krizės požymis

KUO BŪČIAU

properšoj – mėlynas pažadėtosios giedros sklypas
kuo būčiau jeigu ne lietus

pilka išaugtine striukele stypčioju septyniasdešimtaisiais
per šlapius sidabrų dobilus
su varnalėšos lapu ant galvos vietoj kepurės

iki pat gedimino prospekto aštuoniasdešimtaisiais
kur ir toliau stypčioju pačiu gatvės viduriu
šokdindamas skėtį plėšdamas stewartą
i am sailing i am sailing home again, cross the sea
i am sailing stormy waters to be near you to be free

ir per altajaus kalnus su brezentine abalachovo kuprine
devyniasdešimtaisiais po plyštančia nuo lietaus
adatų kraiste
pro pat beluchą čiabuvių šventąjį kalną
žemyn link barnaulo aplankyti savęs
gulinčio ėdžiose su šventąja savo šeimyna

kuo būčiau
jeigu ne švino lietus keturiasdešimtaisiais rešiotuos
laistyčiau šiandien savo senelių
perdžiūvusius kryžius
suarpytus kirvarpų ir tujų spyglių
kur nors prie obelių ar leliūnų
buvo pažadėtas ir jiems giedros sklypas
negavo kažkas apgavo
bobūnė sakė klaida viešpaties ministerijoje
kiti sakė klaida genų kombinacijoje

tokiems tik važiuoti ir važiuoti
iš vieno lietaus į kitą
keisti traukinius kai baigias anglis
kai baigiasi duona kai vyno tik lašas
įsigėręs į baltus marškinius ir tas pats
greičiausiai iš trisdešimtųjų neišplaunamas
neįveikiamas kokiais anestetikais detergentais

kuo būčiau jeigu ne bajoro kraujas
kurio ne kažki kiek ir likę
keli raudonieji kūneliai klaidžioja

murmansko lietvamzdžiais
 eilėraščių tirštėjančiom venom
 keli rieda zabarijos lango stiklu
 pramaišiu su lietaus kūneliais
 laša iš dvidešimto amžiaus
 į paskutinįjį

CŪGO SAULĖGRAŽOS

ir ta vienuolė
 kuri karmo saulėgražų žiedus
 neprinokusius viešpaties įžadus
 saulėtoj sodo pusėj
 ir neša juos į celės prieblandą
 kur išretėjęs nuo maldų oras
 verčia kvėpuoti giliau tarsi girdint
 mylimojo žingsnius kitapus durų
 aidžioje laiptinėje
 kur Jėzaus širdis paveiksle ant sienos
 daugkartinė ozono skylė
 pro kurią spinduliuoja snieguotos alpių viršūnės
 vyskupo maironio rigi kulmas keturių kantonų ežeras
 mano poncijus pilotas

ir tas brolis arvydas
 prieš trisdešimt metų
 ką tik grįžęs iš armijos
 trumpais pranciškono plaukais
 didele ozono širdim
 atsigręžiantis į kiekvieną dailesnę merginą
 mūsų pramintas broliu saulėgraža
 ieškantis savo būsimo sūnaus motinos
 bijantis prasilenkti

ir ta sesuo rudu nuotakos abitu sode
 švenčianti savo auksines vestuves
 grėžias į saulę su šypsena
 gal tik man taip atrodo iš lango
 šešėlinėj gyvenimo pusėj
 gal visai atvirkščiai
 gal tai saulė grėžias ir šypsos

TAUPYKLĖ

žvaigždės virš manęs
o manyje kas
norėčiau dvikovon išsikviest
karaliaučiaus vienišių
sukryžiuotume savo vienatvės
sekundantas būtų trečias lietuvių kalbos
nemokantis septynių vienetų autorius
iš kur tiek pasiutimo iš skrandžio skausmų
iš kirmino kuris grauzia ausies nervą net spengia
pačiam svarbiausiam kibti į atlapus
nežinau kas manyje belikę
skambčioja kai einu grįstu taku
pilna taupyklė metalinių metų
cezario atvaizdas vienoje pusėje
bruto kitoje
keleri meilės metai neto
tik tiek
ir dar vos sutemus kai
vėjas užmiršta kvėpavimo pamokas
ir debesis plyšta kaip senos paklodės
po atradusią antrąją pusę androgine
pilnatis many
raudona neatšaukiama šviesu kaip dieną
šikšnosparniai pikiruoja apakę
kokie ten šikšnosparniai filosofinės mokyklos
kokie kūrybinio rašymo kursai
einu iš savo mažo gryno protelio tik tiek
ir jokios kritikos

Neringa Abrutytė

DAINA

nėra tavęs – tik laimė
sakau: eime
ne toks ne taip
o ne!

patiko man ir laimė
patiko be tavęs
juk viskas šiaip sau
bet ne!

o laimė buvo laimė
o tu – tik tu
nereikia
nu?

aš negaliu
neverta
galėjau –
vieną kartą

kas buvo laimė –
laimė – ir tik tai
laimė liko:
patiko!

PASAKA APIE ORĄ IR KATINĄ

užimti vėjui kvapą kad ir pats
nustotumei kvėpavęs lauktum įkvėpimo
bandytum prisišaukt oras apaks
tankia migla nuo namo 100 metrų grynas

įkvėpęs aklo oro ak jei liautumeis jaustis
Kvėpuotoju? o plaučiai skylės dvi!
dvi akys burna imtų plačiai šaukti
ir oras pamatytų kur skylė tamsi

pro orlaidę vaikystėj įsileisdavau kačiuką
prisimenu kaip juo vien kvėpavau
suplėšiusi skyles tą orlaidės tinkliuką
laukinį orą pamažu prijaukinau

iš kam ba rio oro išėjęs katinas
pro langą didelis langas prie žemės
mačiau pro jį orą gryną matinį
o medy pei za že inkilas ir siamo

ieškojo nuotykių aš net kvėpuoti
nustojau į skylę kišo leteną
tada balandžiai buvo išskridę žiemoti
oras pilkavo dangus ak ino

žydros užaugusios mano katino akys
nieko pilkesnio už pilką katilį
oras nėra toks tikroviškas ir nusakomas
taip ir baigiu pasaką gaila

BALSAS (AISTROS)

tu kažkada norėjai kad aš padainuočiau –
 dabar aš truputį juokiuos nes dainuoju
 iš labai senos nuvalkiotos melodijos
 nors balsas mano neturi klausos

tądien tavo balsas alsuos
 man į lūpas tiesiai man į akis
 balsas pilnas aistros
 tądien jis baisiai dejuos
 balsas iš lūpų iškris

ne ! balsas nuslinks tau į pilvą
 tavo pilvas ims šaukti balsu
 ir pradės po truputį tirpti
 paskutinio atodūσιο garsu

aš balsu tau išstariu kažką
 kas neturi nė vieno priebalsio
 tu net nežiūrėsi į mane
 iš tavęs veršis balsių liekanos

n a r k o m a n i š k a s

„Paskendusią į negalios meilingą sapną“
 kas man belieka – aš gi paskenduolė
 kažkokį patiną veju – čia Putiną cituoju.
 O amžinieji – tu Vienuoli ir vaidilutė prakeiktoji
 nuskęstu – akys vandeningos,
 akimirką numirt lai-minga
 paskui vis vien prieš jį plaukiu prieš srovę.

vasara Neringoje

noriu kad ateitų žiema: toks mano vakaras
 ilsies ar dirbi? – žuvėdra brūkšteli marias
 saulėlydis žarijos tikros medžiai tie sekmadienis
 kažką gurkšnodama šakojuosi nerūpestingai pamariu
 ak į koki tinklą užmestos marios karksi šakos
 užmetu mesteliu vieną vienintelę akį kartais gera
 bet kodėl pamaniau kad žiema susikaupti geresnis
 metas? nežinia beje kada tave apims tokia vasara
 primenanti vieną vienintelį nutįsusį kaip kelias
 į jūrą į marias kaip legenda mano vardo pusiasalį

miss Poezija

(siela) be galo egzaltuota liūdnojo
 veido kekšiutė, moteris apsimesti
 norėtų mergaite, iš pirmo žvilgesio
 graži, o gaikčioja! Prabilit jai te-
 reikia, ir junti malonumą sakytumei
 lūpų, ir tai net ne lūpdažiai net ne
 lūpos, bet siela siela..... Siela!.. rūpi.

PAKARUOKLIŲ VIZIJOS

1 PAKARUOKLIS

išėjau per laukus
 ten kur kelias
 pamačiau dideles kartuves

o keliu moterėlė eina
 ir nemato – vadinasi
 pamišau galvoju

bet iš toli žiūriu:
 ateina
 Juozapas su dalgiu

ir kartuvių nebeliko

po mėnesio Juozapas
 pasikorė.

2 PAKARUOKLĖ

taip anksti pro kapines
 einu karvės melžti

ir stebiuosi:
 ant tvarto
 užlėkusia višta –
 kodėl ji tokia ankstyva?

o paskui matau plevėsuoja –
 tai balta skarelė ore

viešpatie, kaimynė pasikorė!
 (tik vadelėmis – ne virve)

ir aš baisiai nusigandusi
 griebiausi už rankos:

3 GIMIMAS DUKRELĖS

tuo metu laukiaus
gimė dukrelė
su plaukuota ranka

išaugo nukrito plaukai
o žaizdos kas metai kraujuoja

viešpatie gerai kad ne veido
griebiausi – būtų raupsuotoji
mano dukrelė;

4 STEBUKLAS (I)

neišgydau dukrelės;
nepadės operacija

parsinešiau kapinių kaulą
taip girdėjau
juo reikia patrinti žaizdas –
kai šviečia delčia

nenukasyti kas metai žaizdų –
vaitojimo pakaruoklių

5 Stebuklas (II)

mačiau Kristaus galvą
obelies šakose pro langą

užsimerčiau atsimerčiau mačiau

Daiva Čepauskaitė

MOTERŲ RUDUO

Į dangų žiūrėjo sulysusios katės
ir laukė kol pilnatis pasivaidens
nors temo ir lijo bet vis dėlto matės
kad moterys laukiasi pirmo rudens

jų žingsniai lėtėjo ir šypsenos bluko
ir traukė prie žemės buki nešuliai
o lietūs iš pilko pigaus atviruko
susmigo į veidus aštriai ir giliai

neklauski jų laiko neklauski jų kelio
nei gatvės nei vardo jos nepasakys
ant būsimo gelsvo ant buvusio žalio
ant krašto žvaigždės jos paliko akis

ir laukė pritemdyti vakaro miestai
jos dar neparėjo išėjo seniai
glamonėmis virto jų tolstantys gestai
ir virto lopšinėmis jų sakiniai

kas gimsta kas miršta o kas tiktai tampa
tarp durų ir lango tyliu buvimu
kur keturios pelės dar šildo po kampa
priėmusių rudenį moters namų

DUETAS

- Kas dabar tave išsaugos,
tokį šviesų, tokį tylų?
- Vėjas išnešiojo plaukus,
išpūtė dainas iš rylių...

Kas dabar tave išvaikščios,
tokią šviesią, tokią trumpą?
- Prie girdyklos stirmos baikščios
kojom priekinėm suklumpa...

Kas girgždės tarp tavo pirštų
rainašoniais akmenėliais?

- Kad tik kojos greit pamirštų,
kaip į mano krantą kėleis,

kad tik akys nepažintų
naktį suverptų alėjų...
- Kruvinai dėlė nužindo
mano lūpas, kol tylėjau

prieš kelionę. Kas išlydi?
Kas kišenėn širdį deda?
- Mūsų bendro kūno dydį
kas suvystytų į ledą?

Rytuos pašiurpusi žolė,
dangus į patvorį sudūžta,
ruda apsunkusi kalė
laukimą parvelka į gūžtą.

Gauruoto pilvo vidury
negimęs miestas čiulpia nykštį.
Tamsu. Dar vardo neturi,
vien kūno kontūrą pirmykštį.

Kol kas dar negimė plyta,
namai ir patalo pelėsis,
vėlyvo vakaro puta
dar tik kraujuos ir dar tik plėsis.

Dar tik dejuos tuščiuos kiemuos
prie pamatų prišalę katės,
luošys armoniką kamuos,
draugų ir laimės atsikratęs.

Dar žiaugčios aikštės kamšaty
paminklai, paukščiai ir gyvieji,
visi reikšmingi bei rimti,
visi savi. O vienas vėjų

žinos jau viską. Ir tylės,
išskleidęs šypseną ties vartais.
Viduriuose rudos kalės –
laukimas, miestas, kelias, vardas.

Tamsa išsilieja ir semia,
lakštingala suokti pratinas,
ir žiedlapis užgula žemę,
taip švelniai, tikriausiai patinas,

ir vėjas, per dieną dūkęs,
paviršiumi stalo sėlina,
arbatos pilnas puodukas
garuoja, tikriausiai mėlynas,

ir nieko nereikia vytis,
visi jau seniausiai aplenkė,
ir bliauna laukų avytės
į paliktą pievoj ratlankį,

ir siela durna nuskrido
į patį balčiausią putiną,
nereikia sulaukt net ryto,
nereikia, tikriausiai būtina.

*

kai vartaus iš vidaus,
o iš išorės mažinu greitį,
dievas duoda lietaus,
duos ir lietvamzdį vandeniui eiti

dievas davė blauzdas,
duos ir dilgėles, vasaros karštį,
dvi ligas, dvi bėdas,
tris, kur gelia, ir vieną, kur peršti

dievas davė žolės,
duos ir šiaudą, o gal ir skenduolį,
jei daugiau negalės,
duos nors gylį, nors plotį ar tolių

dievas duos ir atims,
o paskui dar pridės ir atseikės,
duos ir skausmą dantis,
duos ir pluta, jei duona jau baigės

dievas davė širdžių,
kur nedyla, nedūžta, neplyšta,
duos vardų, pavardžių,
prie kiekvieno pridės dar po vištą

AITVARAS

Ta moteris, išbalus ties vyšnia,
atspindi žiedo pilnatį. Žiūrėki.
Kauliuką drėgną gniauždama delne,
ji krūpteli ir nuskrenda į priekį.

Be garso. Atsidūsta tik už ją
giliai užklotas būsimo vaisius,
miegojęs to kauliuko gelmėje
ir prisiminęs, kad į žemę leisis.

Ji nuskrenda. Ta moteris. Toli.
Tik siūlo galas tavo saujoj draikos.
Gali paleisti. Ir laikyt gali.
Tik moteris. Tik aitvaras. Tik laikas.

Akimirka, išbalus ties vyšnia.
Klausyki. Ji tau lenkiasi į ausį.
Be garso. Klausia – ar laikai mane?
Mielasis, ar aš tau toli matausi?

POEZIJA

Esu karvė, vardu Poezija,
duodu šiek tiek pieno,
paprastai 2,5% riebumo,
kartais pavyksta
išspausti ir iki trijų,
didžiuojuos, kad jis apdirbamas
pažangiausia technologija
ir popieriniuose tetrapakuose
pasiekia nereiklius vartotojus,
sergu visomis ligomis,
kurios nesvetimos gyvai būtybei
ir kruopščiai aprašytos
veterinarijos vadovėliuose,
ganausi geroje bandoje
(kolektyvas draugiškas,
kalbos barjerų nėra),
bijau sparvų ir zootechniko,
galiu būti ir kitai naudinga –
užėjus šalnomis, kai nusilengvinsiu,
įlipk į mano krūvą basas,
pamatysi – tokia šiluma,
nuo padų pakils
iki pat pakaušio.

Rimvydas Stankevičius

GULBĖS LIEKA ŽIEMOTI

Nuo žvilgsnio žuvies pro ledą – apsunkusios, –
 Nuo begarsio krutėjimo lūpų
 Gulbės neišskrenda, lieka žiemoti, blunka,
 Tad nevalia čia stovėt ir žiūrėt
 lyg į džiūstančią upę,
 Kuri, it kalė šuniukus, silpdama
 dar vis lyžčioja krantą.
 Nevalia ir gražu – lyg stebėtum šokėjas jaunas
 drabužinėje, be puantų,
 Lyg, žibintui nusiimant skrybėlę,
 dardant ir gęstant kariatoms,
 Moterims migdant vaikus
 taip liūdnei ir iš lėto,
 Tarsi dangčio šešelis artėtų prie balto
 jų guolio,
 Ar šypsotųs gražuoliai
 kareiviai jauni,
 Mirti labiau nei mylėti įgudę...
 Galim eiti. Gulbės lieka žiemoti.
 Lai smilksta. Lai budi.

BALTAS

Leisk užsimerkt. Priimk į savo sapną,
 Nes ligi kaulo, ligi pamišimo vyšnios žydi,
 Todėl baisu girdėt, kaip tyli akmenys
 Ir kaip po dangų blaškos mėnuo pasiklydęs...

Nejudrūs stūkso Lietuvoje žirgai nelyg mediniai,
 Ir noris atsigręžt atgal, lyg ten stovėtų
 Atėję amžiams išsivest manęs sargybiniai –
 Nuščiuvę tik trumpam, tik leidžiantys atsižiūrėt į lietų...

Nė vieno paukščio. Nė žingsnelio, Dieve mano.
 Leisk atsimerkt, nužvelgti mėnesienos brydę,
 Nes vyšnios tartum gyvulį mane po baltą naktį gano –
 Be garso, be atokvėpio taip žydi, žydi, žydi..

PIGIAUSIU TARIFU

Dėl to ir skambinu – labai sapnavau –

Žemė pavasarį patvino kapais –
Po pat pirkios langu pietys atpūtė
Kelis neprižiūrimus kapelius
Priaugusius sulaukėjusių pirštų –
Barška į lango stiklą
Lyg lietutis, feng šui skambalėliai...

Pilni laukai plūduriuoja lyg valčių –
Iš aptvaro išsiveržusių kapų –
Ne taip seniai mirusius dar galima atpažinti –

Tūno lyg debesėliai virš kauburio –
Kai kurie visai iškorėję –
Kiti - stipresni - dar stumiasi kryžiais it irklais – – –

Reiškia - įgūdžiai lieka (čia visur buvę žvejų kaimeliai) –
Lieka randai ir patirtys
Netgi skausmai kai kurie (tie, kur sakydavom – nerviniu pagrindu)
Lieka pagalvė šlapia nuo prakaito – – –

– – – Nuo prakaito, sakau, ne nuo ašarų –

Lieka tik atsisveikint, tik atsidust –
Atleisk, kad taip vėlai skambinu – reikėjo anksčiau,
Suprantu – reikėjo anksčiau –
Bet kol buvai gyvas – visai neturėjau laiko –

Žinau, nelabai galima tau šnekėt –
Ten jūsų klausosi –
Tu tik šniokšk į ragelį – aš išsiversiu – – – –

– – – – Išsiversiu, sakau, ne išsiverksiu –

Išsivartysiu po skiemenį, akmenį,
Ištikrinsiu pagal natas, sapnininkus...

Ne, manojo sapno niekas neaiškino,
Išsigalvojau –

Sako, jeigu turi kam papasakot
Savo sapnus – dar nesi vienišas...

Todėl ir skambinu, nepaisydamas trukdžių
Nepaisydamas įkyraus tų kapelių birbimo:
„Sujungimas negalimas, prašome
Patikrinti numerį“ ...

Neturėjau daugiau kam, tai ir paskambinau,
Neturėjau daugiau ką veikt, tai ir paskambinau,
Neturėjau daugiau kur dėtis, tai ir paskambinau,
Nejučia užkliudžiau tamsoje varpo virvę -
- Tai ir paskambinau, skambinu - - -

- - - -
Žinojau, kad pakelsi -
Žinau, kad tokiems kaip mes net ir po to,
Net ir ten -
Kartais pasitaiko nemigų.

KALBELĖ, PADEDANTI SUTRAMDYTI AŠARAS

Jauno vėjo lavonas turgaus aikštėj gulėjo
Jauno vėjelio lavonas neapraudotas
Vėjo motina devynias pūgas gerklėje užgniauzė
Vėjelio motina nuryt jas įstengė - neišdavė
Girgždančiais kumščiais pušys į turgaus aikštę atėjo
Šiurkščiom šerpetotom lūpom vėjo jaunas akis bučiavo
Nuo vėjo motinos pėdų šalna į tolius nusidriekė
Mes murzini spalio vaikiščiai vėjo kūną išstampėm
Relikvijoms - - -

- - - Man teko pirštai. Man teko balsas. Man teko
Šypsena.

AGONIJA GETSEMANĖS SODE

Mano pirštuos jau gęsta šviesos.
Tu jau kelkis, aš jau ilsėsiuos
Sniego kąsniais laukuos išbarstytas.
Postą perduodu, labas rytas...

Laikas kartais taip dieviškai pusto,
Kraujo greitkeliuos sukelia spūstis,
Knygos puslapiams atminčiai keičias,

Keičias pavardės, vietos ir skaičiai –

Visa kita palieka kaip buvę –
Susipynę kelių liežuviai,
Dvi kaladės į vieną pasjansą...
Perimk mano kortas, kai pasensiu,

Perimk plunksną ir pirštų šilumą,
Mano lūpom bučiuok savo mylimą,
Savo venom brandink mano vyną,
Dilink ydų ir baimių grandinę,

Gilink žodžio tamsias katakombas,
Laužyk antspaudus, užraktus, plombas
Ir man ženklus palik. Pažymėk savo kelią
Burtais, skaičiais, statulom, kalbelėm –

Gal per medžio ar moters vaisių,
Kai pavargsi – aš vėl ateisiu
Ir pažinsiu, kad žaibas ir lašas
Iš akių į mane panašūs...

Gal bus šlako mažiau ir pagundų,
Gal bus galių naujų nubudintų
Medžio kero ir žodžio kero...
Gero vėjo – tiksliau – gaisro gero,

Balto peleno, žalio atolo...
Visa, kas nereikšminga – nutolo,
Blogis aptiktas – angelas demonu neščias –
Tau palieku išsiskaidyt – vieną nuo kito atplėšti.

Tau palieku įpusėtą pūgą žodžiais rašytą –
Gražu kuomet sningant pamainos mainos iš ryto...
Gražu, kai gyvybės sidabras nuvarva pirštais –
Gimstant plaštakai, manei, kad lėliukė numiršta?..

Iš drobių ir posmų lukštenkis. Ir nerk, po velnių, į šviesą –
Čia aš, tavo balsas vidinis – mes devynis gyvenimus dviese...
Tad kelkis – tau metas prabilti, o man jau atvesti metas.
Tu bylosi šviesiau – aš pabaigiu ties „Confutatis“.

ŠOKIS SU VILKAIS

Mano vilkai – tai ne tie, kur ėda ir dvesia.
Mano tie, kur staugia stulpais į įtemptą dangų.
Mėnulio skydas žvilgsnius jų atmuša drąsiai,
Bet jų neužmuši, kaip užmuši laiką nerangų.

Argi gali sumedžioti paties vilkiškumo idėją?
Su sniego kąsniais nasruos, su lekavimu šaltu –
Toku, kur iš sapno verčia, tarytum iš rogių – vėjas...
Srovena upės vilkų paskui mano mintis suveltas...

Pažįstu jų šypsenas ir gaurų baugų spindėjimą,
Man savi jų senosios kalbos aštrūs skiemenys iltiniai --
Jie ižiūri - šypsausi ir aš, juk kadaise vilku vilkėjau...
O dabar jau tik arklį mušu – savąjį laiką vilkinu.

ĮĖJIMAI

3. ŠVIESYN

Paskui buvau dar kitoks vaikas –

Medinėse kaimų bažnytelėse aptikdavau
Prastai užmaskuotų angų į kitas
Erdves, nujausdavau visai šalia gaudžiant
Dievo pasienio užkardą...

Maldoms tiesiog nelikdavo laiko –
Monotoniškas jų svirpimas blaškydavo dėmesį,
Trukdydavo susitelkti į tai,
Kas svarbiausia –

Medinėse sienose išrašytas
Kinivarpų evangelijas, žingsnių
Bildesį, klauptuose tūnančius
Amžinybės kvapus, kosulio
Kuosą, besiblaškančią palei skliautuotas
Bažnyčios lubas, kruvinu
Snapeliu...

Mano tikėjimas buvo grįstas žvakėmis,
Žiūrėjimu, kaip jos spiečiais zuja

Aplink šventųjų galvas, Viešpaties stalą, klupčioja
Navose, linguoja
Galvomis per pamokslą, nesvietiškai bildėdamos
Įeina į mano širdį (nors nesu vertas) ir laukia įkyriai –
Kol mano siela pasveiks...

Belaukdamas aptikau, kad mano žvilgsniai
Geba tirpinti vašką – liepsnai pasako,
Į kurią pusę krūptelėti,
Kuriam lašui kristi, kuriam
Kaitros neištverti –

Atsitiktinai aptikau, kad šviesa
Turi savus tunelius, kvėpiančius
Šydus, gerai saugomus paslapčių
Sandėlius, sraunias, putojančias sietuvas,
Balsus ir melodijų

Nuotrupas, ataidinčias

Iš kito, iš tolimo

Kranto...

Iš knygos SLEMAS LIETUVOJE

Darius Jurevičius-Zaizras

PERSAS LIEČIASI RŪKO

Persas gulėjo lovoj ir rūkė
Persas gulėjo lovoj ir rūkė
Persas rūkė ir persirūkė
Persas rūkė ir persirūkė

Persirūkiau pasakė persas
Ir ir ir ir ir ir ir ir
Paskendo rūke
Paskendo rūke
Paskendo rūke

Rūkui prapuolus persas persas
Liko stovėti ten kur buvo
ten kur buvo

Rūkui prapuolus
Persas nedirbo
Parėjęs namo
Atsigulė į lovą
Gulėjo ant nugaros

Paskui ant pilvo
Paskui ant šono
Paskui ant kito

Parėjęs namo
Persas gulėjo
Lovo viršus rietėsi
Per visą perso gulėjimo laiką

Jurga Tumasonytė-Maša

FELIKSAI

Feliksai, nustok žaisti, nes juodoji ranka ateis!

aš ir mano draugas Juzefas esame dar visai maži:
 smulkūs kaip pelės.
 Beveik kaip vienas storesnis
 vaikas:
- Augant tarzanui, kartu su juo auga ir jo triusikai, -
 sako mano draugas,
 kuris irgi nori būti tarzanu.
 Bet mūsų kieme beveik neauga medžiai,
 tik vienas kitas girtas kaimynas,
 per kurį galima šokinėti
 kaip per miegantį smauglį Ka.

Feliksai, nustok žaisti, nes juodoji ranka jau ateina į tavo miestą!

aš ir mano draugas Juzefas vis dar
 maži, išbalusio veido pirmokai, o
 mūsų mokytoja primena
 liūdną gyvulį.
 Mokykloje niekaip neišmokstu rašyti žodžio
 „bež-džio-nė“.

Feliksai, nustok žaisti, nes juodoji ranka ateina į tavo rajoną!

aš ir mano draugas Juzefas
 esame šauniauši mokyklos vyrai:
 „Jokios moterys mūsų neišskirs“, –
 nutariame tą naktį, kai girti grįžtame iš baro.
- Švelnūs smūgiai į galvą skatina mąstyti, -
 sako tėvas, voždamas man šluotkočiu per galvą.

Feliksai, nustok žaisti, nes juodoji ranka ieško tavo gatvės!

aš ir mano draugas Juzefas
 įsigijome po žmoną –
 viena raudonplaukė, kita balta.
 Juzefo žmona stambi kaip mamutas:
 ji nuolat traiško delnuose kiaušinius
 ir kepa blynus.

- **Blynai – vaistas nuo visų ligų**, – sako ji.
O maniškė labai kvaila.

Feliksai, nustok žaisti, nes juodoji ranka eina tavo gatve!

aš ir mano draugas Juzefas
dirbame nuostabioje įmonėje, kur
sėdime už stalo ir per dienas žaidžiame laivų
mūšius.

Uždirbame labai daug pinigų
ir visi mus gerbia.

- Aš jus gerbiu, – sako ministras pirmininkas ir nusilenkia
tiesioginiame eteryje.

- O dabar pertrauka, vyručiai, – praneša
gražioji sekretorė ir pasikelia aukštyn palaidinę...

- Ė, tu per miegus kalbi, ė, – sako mano žmona
ir kumšteli man į šoną.

Feliksai, nustok žaisti, nes juodoji ranka artėja prie tavo namų!

aš ir mano draugas Juzefas turime daug vaikų:
Juzefas šešis, o aš šešis irgi.

- Mane jau užkniso galvoti vaikams vardus, –
sako mano žmona ir pasikaso ausį.

Mūsų vaikai smulkūs kaip peliukai,
visai kaip mes vaikystėje.

Feliksai, nustok žaisti, nes juodoji ranka jau prie tavo durų!

aš ir mano draugas Juzefas jau labai seni
vyrai.

Štai dabar gulime mirties pataluose:
gyvenimas trumpas ir kartu visai ilgas:

*Juzefai, mano šaunusis drauge,
kaip gera, kad galime keliauti į dangų kartu,
nes tu žinai, kaip sunkiai orientuojosi aplinkoje.
Juzefai, aš jau beveik!*

- **Tu guli vienas!** – verkia mano žmona.

Ir pagaliau juodoji ranka *ateina*.

Žygymantas Mesijus Kudirka

KUR KUDIRKA?

Kudirka – tai gatvė
Kudirka – ligoninė
Kudirka – kėdė ir
Kudirka – aikštė

Kudirka – biblioteka
Kudirka – ir mokykla,
kurioje šiuo metu
darbo vietų nėra

Kudirka – muziejus
Kudirka – mesijus
kas tik ne Kudirka –
turbūt ir mes, ir jūs

Kudirka – ir paminklas,
diodais lazeriais jis padabintas,
be „ė“ raidės išgraviruotas himnas

Bet čia tik Vincas,
iš Kudirkų tik vienas Vincas...

Štai, Kudirka Juozas – jis vargonininkas ir chorvedys
vestuvių fotografas – Gediminas, Kudirka Rimas – tik žvejys
Stanislovas Kudirka – publicistas ir politikas
bendravardis bendrapavardis kaunietis krepšininkas Žygymantas

Jau tik nevardinsiu aš nuopelnų savo rato giminės.
Sakai, Kudirkai gal kuklumas nederės?
Labiau bijau, kad liksiu ko nepaminėjęs

Tęsiu: Kudirka – teisininkas Bostone
(ieškokit *Center Plaza* šimtas trisdešimto),
Kudirka iš Australijos – veisėjas bokserių,
o tinkliny pasižymėjęs Liz Kudirka

Kudirka – daktaras akių iš Alabamos,
o Andrius – daktaras šeimos iš Ilinojaus
Kudirka Maiklas groja ir maispeise publikuoja,
ne Kudirkienė, o Kudirka fotografė iš Niujorko ta Nijolė

Šimtmečio pradžioj gi buvo ir Kudirka Simas,
šokinėjęs tarp laivų dviejų režimų,

apie jį susuktas Holivudo filmas
The Defection of Kudirka

Simas, nepainiokite tik – kitas,
neseniai trumpametražėje komedijoje vaidinęs,
tiesa, Kudirka Vincas irgi
sukasi vis dar videožaidimų rinkoj

Leo Kudirka, Tom Kudirka
ledo ritulininkas John Kudirka
Steve Kudirka, Dave Kudirka
taip pat ir PJ Kudirka

Vot kiek Kudirkų, ot kiek Kudirkų,
kurgi tau nebus Tom, John Kudirkų?
Ross Kudirka ir Rose Kudirka
nepraleiskime į Nuostolį panašaus Todd Kudirkos

Kudirka Gabe, daugiavaikė Lorraine
Matt ir Brad, feisbuke tapę draugais,
Kudirka Carmen, Kudirka Maryann
ir Christopher Kudirka, emigravęs Irakan

...
ir jei galva dar neištino, nepamirškime Justino Tino
Kud kud Kudirkos plokštelės *Dul dul dūdelė*
džin džingeliukai
(Columbia records)

kur Kudirka?
kurk, Kudirka,
kurk, Kudirka, emeilą feisbuką!

kudirka nėra galimas, tačiau galimi
šie vartotojų vardai:
kdrk54 ir kkudirka6
kudirka.kudirka ir kudirka300

kudirka.lt, vkudirka.lt kudirka.blogspot.com
bet čia ne aš ir čia ne man. O man –
kurkudirka eta gmail com
kurkudirka eta gmail com
kurkudirka eta gmail com

kur kudirka durka karka
ruda kurdė kūdra ūdra
kurgi kurki kardu dardu
kudirka dirka eta ta

Mantas Gimžauskas

AFRIKOS HORIZONTAS

raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona
 raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona
 geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona
 geltona geltona geltona sachara geltona geltona geltona geltona geltona sachara geltona geltona
 žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia
 žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žolė žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žolė

LIETUVOS HORIZONTAS

geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona geltona
 geltona geltona geltona sachara geltona geltona geltona geltona geltona sachara geltona geltona
 žalia žalgiris žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalgiris žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia
 žalia žalia žalia žalia žalia žalia žalia žolė žalia žalia i žalia žalia žalia žalia žolė
 raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona
 raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona raudona

HORIZONTŲ PERSPEKTYVA

raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona žolė
 geltona žalia raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona geta o s
 žalia raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona geltona raudona geltona a l i a rada
 raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona ža i r
 geltona žalia raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona žalia raudona gena l g i o
 žalia raudona geltona žalia raudona geltona žalia raudona geltona raudona geltona žala sacharoj

RASTA LIETUVOJE

o pasiklydusi gyslose afrika
 o rasta kurią tesuras
 pavėlavę dienoraščiai
 ir vaikai kurie gims
 ketvirtajam matavime
 mes neturėtume skūstis
 bet ir nebegalim
 pulti ant kelių
 visi keliai išklūpėti
 po dvylika mėnesių
 po dvylika žvaigždžių
 nemokančių šviesti
 gatvės neįsileidžia staugimo

venose nebėra vietos eilėraščiams
o meilė kaip kosulio priepuoliai
vis tankesni ir be jokio tikėjimo
neuždenk bent paskutinio horizonto
neatimk paskutinės minutės
o rastamanų ir šamanų viešpatie
o sereikiškių ir senamiesčio buda
spjauk ant mūsų palaiminimą
ir ant dulkėtų
nuo netikėjimo gatvių

<DOOM>

KOKIE RUBINAI DANGUJE
KAIP ŠVIEČIA DEBESYS
KOKSAI SALDUS VIRŠŪNIŲ SNIEGAS
KOKS PILNAS ORO KRATERIS
VISADA ANAPUS MISIJOS

KOKS SIAURAS LANGAS URANO SIENOJE

SKAFANDRAS ANT NEMATOMO KŪNO
GINKLAI NUO F1 IKI F12
ŽALIAS RAKTAS PIRMYN GELTONAS ATGAL
IŠSILYDĖS URANAS UŽ NUGAROS
GYVYBĖS 13% - TURI UŽTEKTI

UŽ LANGO ATRODO SUKLYKĖ PAUKŠTIS

MISIJOS LIFTAS AUKŠČIAU NEBEKYLA
F1 ŽINGSNIS IKI PAGRINDINIO MENU
TIK PASKUTINĮ ŽVILGSNĮ PRO LANGĄ
AR TEN TIKRAI KLYKIA PAUKŠTIS
VIRŠ KRATERIO

TAIP - TIKRAS PAUKŠTIS - AŠ PAMAČIAU

<IŠ KUR ŠITA MINA? JOS NETURĖJO BŪTI>

KOKIE RUBINAI AKYSE
KOKS SNIEGAS PIRŠTUOSE
IR KAIP ŠVIESU KVĖPUOTI
GYVYBĖ 0%

KAIP NESVARBU

Gintautas Dabrišius

LIKIMAS

Valstiečio klumpėse
telpu,
valstiečio lovoj
netelpu.

Kai mano mintys
man tampa svarbesnės
už tamsą nakties, tik tada drįstu žvakę
uždegti.

Bet mano mintys
silpnesnės už vėją:
jis atlekia, užpučia
šviesą –
vėl aš savo namuose,
bet tamsoj.
Galbūt toks
aš nakčiai artimesnis.
Galbūt tokį
ji nori mane prisimint:

Valstiečio lovoj
Valstiečio klumpę migdantį.

IŠ KUR ATEINA VAIKAI

Duona ir pienas varsto duris:
aprasoja langai – ant stiklą
pirščiuku brolis piešia broliuką.
Aukštuos jovaruos šūkauna varnos.

Mažas gražus – mažą myli visi:
kad miega, kad valgo,
kad po kaimo saule skaičiuoja dantukus.
Už miškų traukiniai dunda ir dunda.

Kaimo pakrašty miglos, jas šienauja tėvelis,
pradalgiuos šokinėja žiogai – vaikai:

kas pasigaus – tas tėtė, kas apkabins,
Kas plaukus supins – tas mama.

Vėjas drumsčia lapus. Klausos mama,
beldžias kažkas sparnais į langą.
Vėtra atūžia: molis apglėbęs vaikus.
Tiek savų, kiek surinko.

Ant lovatiesės – savo tėvynėj –
jau užmigo sesutė, pavalgyt užmiršus.
...iš tėvo kepurės per suknelę mamos –
Ateina vaikai ir supa vygėj viens kitą.

MICKEVIČIAUS SLĖNYJE

Konvalijų klausk, balto narcizo,
alyvų kvapnių ir tulpių, lelijų –
Mickevičiaus slėny paklausk.

Trumpa atmintis balto žiedo.
– Saulei šypsojau – tik ją vieną atsimenu.
Čia dviejų nebuvo.

Čia klajojo vienas
Europos briedis
savo šlovės rytmetį.

Lietuvos žemė – kas jam?
Kauno padangė – kas jam?
Mylima ar meilužė?

Mano rankos – mano žiedai ant jo kaklo,
Bet aš – Lietuva, tik sesė paguodai,
Marile.

O Lietuvos žeme, sese dainiaus,
džiūgauk – meilės tremtinio balsas – lietus:
jo lūpose tavo vardas pražydo.

TOSTAS TRAKTORIUI

Traktoriau,
koks plieninis tavo žvilgsnis
ir kokia juokinga tavo gėda
šioje pabaigtuvių puotoj.

Traktoriau, varguolio įprotis
slėpt rankas po stalu
milžinui visai netinka.

Visų milžinų rankos ne itin baltos,
ne tau su pempe myluotis,
kai žengi per plačiuosius laukus.

Traktoriau,
gyvenk šimtą metų,
šimtą vaikų užaugink,
o kai mes užspringsim baltu pyragu,

kai liksi vienas su savo geležine šeimyna,
nors sekmadieniais atversk lietuviškas pasakas
ir papasakok savo vaikams mitą,

kad tave pagimdė žemaitiška kumelė,
raudonu drobės gabalu pasidabinusi.

Parudavusiuose rudens laukuose
rudą kailį slėpdamas,
lapinas
rudame kailyje pasislepia.

* * *

Žaidžiau – sakiau
tamsa yra indas
šviesai supilti,

žaidžiu ir dabar –
tamsa ir šviesa –
dvi paauglės valty,
viena nuo kitos
nusigręžę krizena

OBUOLYS IR VĖJAS

Vienas nematomas
Kitas apvalus
Apie ką jie
Dieną
Ir naktį

* * *

Turbūt vėl
Pasielgiau
Negražiai –
Sergančiam
Uždarytam
Paukščiukui
Sakiau –
Tai ką matai
Per plyšiuką –
Yra dangus.

ZUIKIS - TOKS BUVO MILŽINAS

Kadais,
Norėdamas ištarti zuikio vardą,
Pirmiau įlįsdavau į krūmus.

O po to ant popieriaus
Parašęs žodį – zuikis,
Sviesdavau šalin pieštuką
Ir keturiomis atsistojęs
Peršokdavau stalą –
Kad būt tikrai teisybė,
Ką parašiau.

Pieštukas nuneša toli:
Jeigu šitam sakiny nerasite
To, kas zuikį daro zuikiu –
Ieškokite toliau – kitoj eilutėj.

Kęstutis Navakas

TURINTYS

Niekas jų visų, matyt, niekada ir
neišvardins.
V. Daunys

pilni šilo krašto miestai tylių poetų
vienystės ir prakaito kvapas išvarpo sienas
veidai jų – pro greito rašto eilučių lietu
su šiais krituliais savo bruožų ribas susieję

stabdydami žvilgsnį trukdo išvelgt tuos veidus
kultūriniai klodai kitų blizgesnių vietovių
klajojantys klodai reto akims pralaidūs
po jais – nedrąši patirtis sunešta iš tolių

dažnai trapesnes rankas nuo darbų atskyręs
nusiveda šaltis kapų ar kertė bepročio
ir štai visose lentynose žioji skylės
ligų išsklaidytų knygų gilumo ir pločio

kiek jų įvairiais ketinimais kirto jūras
ar ėjo mintim vis tolyn kur nebuvo eismo
kiek jų lietė Kainas rankom ar žodžiais – Judas
ištarki vardus ir liežuvis išdžius nuo veiksmo

nedaugai pas mus ateina iš šilo tunto
kiti atėjimui jėgos ir kelių pristinga
pilni šito krašto miestai poetų turto
nejau tiktai juos jis gebėjo paverst turtingais

KATEDRA KYBO VIRŠ KAUNO

katedra kybo virš Kauno
kirų ir kuorų „labas“
įlinkis mėnesio jauno
tartum dangaus islamas

plečias senamiesčio ribos
 jos jį per dieną glamžė
 jau jodinėja sargybos
 iš erdvesniųjų amžių

dar pasibūkime dviese
 dar nesaugu tau grįžti
 miegas nespėjo plevėsu
 prie patalų pririšti

vejasi gatvės nuo vėjo
 kaip kaspilai mergaičių
 štai jau visi jom išėjo
 vienas ir aš išeičiau

švintant kaskart atsigaua
 feniksas žaizdras vaizdas
 katedra kybo virš Kauno
 nerasdama kur leistis

JAKŠTO-HERBAČIAUSKO PAKTAS

Slaptieji papildomi protokolai

Pirmasis.

Be viešai paskelbtų dokumentų susitariama:

- a) abiem savo veidais Kosmosas žiūri į vaiko širdį;
- b) riba tarp logofilijos ir logomachijos yra apskritimo formos;
- c) angelas nuobodus ir veržia pečius, bet vėliau neša jo sparnai;
- d) šėtonas akinančiai žavus, tačiau namie užčiaupia savo grimą;
- e) Homeras žinojo, kas yra vaivorykštė.

Antrasis.

Interesų sklaida:

- a) ar gali ekspresionistas, nepaneigdamas savo principų, išreikšti istoriškąjį Kristų paveiksle? K. A. D.
 - b) argi ir Kristus svajojo?!?! J. A. G.
- (Likusi protokolo dalis ligi šiol nerasta)*

TRYS KETURI

iš visų kavinių išsilaisto visa kava
 iš mėnulių vos pasilieka du
 ir gimtoji gatvė dar guli lauke kreiva
 kai namo parėję rakiname ją raktu

ir tušti balkonai tuščiai pasliki stalai
 ir tuščiuos gimtadieniuos tolsta mūs praeitis
 užu stiklo darosi per vėlai
 jau pakibo žuvys akvariumuose – naktis

laužuose kūrena mūs šaukštus ir šakutes
 jau praėjo pobūviai jau kadais
 bet išeik į vakarą – jis gal nors ką pratęs
 pažadais

po žvaigždėm po miestais virš tavo akių spalvos
 standžiame ore laigo paukščių skutai keistai
 ar išgirsi? vos... ar išvysi? vos...
 bet ieškosi draugo kad sušnabždėtum: tai!

jam rašysi: *tai!* ir gulės laiškuose ruduo
 ir su paukščiais – tu! – pasipils virš vandenu
 ir mažės pasaulio jį neš atspindžiuos vanduo
 bus vos gaila anų dienų

dešimt trečdalių vyno gyslose atsibus
 ir turėsi žodžių nežinodamas jog turi
 še tau tuščią lapą še tau tuščius lapus
 trys keturi:

1991 08 04, 2.44

NEPALAIDOTI MIRUSIEJI

išmėtė kamščius šitas tirštas ir kruvinas vynas
 prilipę prie pirštų kils taurės ir dainos girdėsis
 gilyn kalendoriuosna leisis mūs drumstas buvimas
 kai užmirštus adresus primena ilgesio dėsnis

iš kur čia nukritom tarp tų apipjaustyčių medžių
 kodėl gi nukritę čionai mes žieve neapaugom
 gyvenom už ačiū išvargę išmirštam už ačiū
 pakeliam taures tegu jos mūsų sielą išsaugo

mums rašė į metrikus duomenis mes jų nelaukėm
 mums kimšo į atmintį čežantį nuomonių sieną
 ir vogė mūs tylą ir keitė ją laikraščių kaugėm
 ir lėkėm tolyn – šitaip išskrenda žąsys į žiemą

po sąrašus bastės mūs vietinės vėlės suveltos
 jas vaikė stabai sustatyti aukštai ant granito
 ir skriejo mūs dienos lyg sunkios savaičių skeveldros
 ir skriejo mūs metai ir krito ir krito ir krito

Paryžium ir Hamburgu brido nuspalvinti lietūs
 užklydusią dulkę plauną nuo tenykščio skaistumo
 mes kėlėm taures mes nematėme kur mums norėtus
 seniai jau apžlibę nuo tokio sumauto atstumo

ROGĖS

vėl kažkas sujungė daiktus ir tave tarp jų uždarė
 gal tik dienai ar sekundei – nežinia kiek laiko duota
 o paskui prie lūpų pirštas: tau kažką per tyliai tarė
 trūko nors trumpiausio teksto kad raidė įžiebtų protą

ir į skardą mušė lašas tau prikėlęs tavo kiemą
 ir lange lietaus laptopuos blėso jo skysti kristalai
 o kažkur toli už miesto rogės pjaustė šėmą žiemą
 ir jų provėžos žibėjo lyg spalvotieji metalai

gal dėl to kad spaudė speigas lyg ledu daiktų paviršiais
 slydo žvilgsnis nesuskubęs jų slaptų vardų atspėti
 su žuvim pilvais į viršų ar žemyn su kortų kirčiais
 tu kilai ir vėlei leidais nesiliaudamas trupėti

į visus tau duotus daiktus į knygas į tai kuo tapo
 tavo artimiausi žmonės įpročiai bei baltas vynas
 jie visi jau atitolę lyg minia nuo seno stabo
 ir visai kitokios erdvės tavimi dabar svaiginas

jos aplink sudėsto daiktus kad jų trauką nugalėtum
 iš gerklės kad šautų kraujas kartais iš gelmių iškilus
 ir iš naujo eitų metai nesibaigdami Kalėdom
 ir nuodai jų būtų svaigūs ir jų įkandimai gilūs

bet iš ko save sukaupti ir iš ko save nugirsti

trūksta nors trumpiausio teksto nors trijų kirčiuotų žodžių
 tau per tyliai juos pasakė ir dabar lengviau pavirsti
 avimi kur laižo druską nuo baltų žiemos paklodžių

lašas pramuša stak skardą ir tamsa į kiemą sunkias
 siluetai medžių daros efemeriški kaip eilės
 bet kažkur dar blyksi rogės ir šita šviesa apsunkęs
 įkandin vėžem jų bėgi tartum išgalūstais peiliais

JAUNIEJI

jauniausi yra drugeliai: su
 kokia jėga jie dienai virpteli
 didžiuliame savo mirties luite!

: galvoju kol jaunutė padavėja
 abipus nesančios lėkštės man deda
 pernelyg akivaizdžius įrankius

kasmet jos vis jaunesnės kasmet
 jų oda vis toliau nuo mano rankų
 pernelyg akivaizdžių lyg peilis / šakutė

: etruskų vaza kurią mačiau muziejuj
 per blankiai apšviestą (lyg perlais) – ji nepažįsta
 drugelių: net patys etruskai kadais jai tapo per smulkūs

vazai aš kasmet vis jaunesnis / ginasi
 stiklu nuo mano familiarios artumos / kaip ir
 aš savuoju nuo šio šiurpaus laikinumo:

mergina palinksta su lėkšte / lyg
 druska joje tirpsta

kas? drugeliai?

Sigitas Parulskis

P.S. BYLA O.K.

I SCENA

Laikas prieš pamoką. Šurmulyš ir plepalai. Įeina Tėvo šmėkla. Visi nuščiūva.

I MOKINYS (*kreipiasi į Šmėklą*). Ką nori pasakyti mums, lemties išvargintas šešėli?

Tėvo šmėkla kažką neaiškiai murma ir mostaguoja rankomis.

I MOKINYS. Galbūt tu nori mums pranešti apie ligą, kuri užklupti rengiasi staiga visus? Tai kūnui pavojinga, ar sielą graužianti liga, sakyk?

Tėvo šmėkla gargaliuoja, rodo sau į burną, mojuoja ir trepsi.

I MOKINYS. Nė vieno žodžio, tik garsai neaiškūs, vien šiurpą kelia šitas reginys...

Tėvo šmėkla dar sykį sumosuoja apsiausto skovernais ir dingsta. Vėl šurmulyš ir plepalai.

I MOKINYS. Mano tėvas buvo lenktynininkas. Jis visuomet laimėdavo pirmąsias vietas, nes buvo geriausias. Jo niekas negalėjo aplenkti. Jis pats lenkdavo visus. Jis buvo aukštas ir stiprus. Ir labai mėgo greitį. Bet vieną sykį jis lenktyniavo kalnuose. Jis kaip visada pirmavo, bet labai skubėjo. Jo laukė motina. Ir vienam staigiam posūkyje jo automobilis paslydo. Ir nulėkė į tarpekį. Automobilis užsidegė ir sprogo. Ir mano tėvą suplėšė į gabalus.

II MOKINYS. Lenktynininkai neturi vaikų. Dėl to jie tokie drąsūs.

III MOKINYS. Lenktynininkai nebūna aukšti. Jie netilptų į automobilį.

I MOKINYS. Mano tėvas – kitoks.

II MOKINYS. Jis turbūt užmigo.

III MOKINYS. Užsnūdo ir nukrito.

I MOKINYS. Mano tėvas galėjo nemiegoti tris dienas ir tris naktis.

II MOKINYS. Nieko sau – važiuoja sportiniu automobiliu ir knarkia.

III MOKINYS. Seilės varva, kelias vingiuotas, o jis net žadintuvo negirdi.

I MOKINYS. Girdi. Jis viską mato ir girdi.

II MOKINYS. O mano motina sakė, kad tavo tėvas...

Įeina mokyklos Sargas.

SARGAS. Mokykla – tai gyvenimas ir paskutinis skambutis. Taip tik atrodo, kad tai kapiinės. Bet žvelgiant iš arčiau – ir kapinės. Tik be joms būdingų scenografijos atributų: kryžių, paminklų, prasmingų dūsavimų, gedulingų pietų... Gaila paminklų – pačios storiausios pasaulyje knygos, ir tokios lakoniškos. Jeigu jūs rytais bėgiojate po kapines, nemanykite, kad nuo kiekvieno jūsų žingsnio mirusieji šokčioja savo guoliuose. Jūs – per lengvi. Kita vertus, čia yra ir manekenų – jie mūsų skeletų protėviai. Protėvius reikia gerbti...

Mokiniai išraiškingai gerbia protėvius ir manekenus.

I MOKINYS. Vėl senis blūdija.

II MOKINYS. Aš galiu atrakinti jo drabužių spintą.

III MOKINYS. Aš galiu pavogti jo kelnes.

SARGAS. Čia yra ir kamuolių – tai jos, mūsų kaukolės, nusiritusios mums nuo pečių. Čia

yra visko, kas šiam pasauliui nesvetima, o jam nesvetima viskas, ką tik gali suvokti žmogaus protas. Tai, ko negali suvokti mano protas, yra svetima. Galbūt čia yra mokyklos klasė, kuri yra kapinės? Kapinėmis paversti senelių namai, senų sielų prieglauda, kurioje gieda kastruoti trimitai?

Mokiniai pakiša Sargui koją ir jis pargriūva. Šneka gulėdamas.

SARGAS. Bet jeigu tai dar ir klasė, tai jos kampe būtinai turi būti žmogaus skeletas, kurio kaulai suverti vielomis, nes tai biologijos kabinetas. Kadangi žmogus visų pirma – biologinė būtybė. Kadangi mirtis yra apatinis gyvenimo žandikaulis.

Mokiniai atvelka skeletą, paguldo šalia Sargo, o patį Sargą užkelia ant skeleto. Pusiau keturpėsčių.

SARGAS. Mes turime gerai pažinti savo kūną, kad galėtume aptikti vietą, kurioje slepiasi siela. (*Sargas grabinėja ir glamonėja skeletą*) Siela, kuri miega ir kurią mes norime pažadinti.

Skamba mokyklinis elektrinis skambutis.

SARGAS. Siela miega ir tyli, o kūnas kalba. Kūnas gąsdina sielą. Todėl žmogus ir buvo atskirtas nuo žvėrių pasaulio, bet pasmerktas žvėriškai vienetvei. Kalbos vienetvei. Kūnas mėgina gelbėtis kalba. Bet kalba pagaminta ne iš gumos ir ne iš šilko, kalbą sudaro oras, o oras būtinas žuvims. Žuvis neturi sielos, o žmogus oru niekad nepasisotina. Žmogus gadina orą, vadinasi, teršia. Bet žmogus nori pasisotinti tyla.

I scenoje, prieš pat ateinant Mokytojai, po Sargo žodžių: „Žvaigždės, žvaigždės duobės dugne jums tešviečia“, mokiniai sustoja į „revoliucingą“ poziciją ir akmeniniais veidais, griežtu kapotu ritmu uždainuoja:

Ant kalno mūrai, joja lietuviai,
Ant kalno mūrai, joja lietuviai.
Joja, joja Leonidas,
Neša, neša savo knygas.
Malaja zemlia, Celena moja,
Malaja zemlia, Celena moja.
Štai ir prijogo jis mauzoliejų,
Štai ir prijogo jis mauzoliejų.
Kelkis, kelkis, Vladai plikas,
Perskaityki mano knygas.
Malaja zemlia, Celena maja,
Malaja zemlia, Celena maja.

Tuo metu įeina Mokytoja? Tardytojas? „Razborkės“??? Mokiniai ima žygiuoti aplink gulintį Sargą.

VIENAS MOKINYS. Viens-du!

VISI MOKINIAI. Trys-keturi!

VIENAS MOKINYS. Trys-keturi!

VISI MOKINIAI. Viens-du!

VIENAS MOKINYS. Kas žygiuoja?

VISI MOKINIAI. Pionieriai!

VIENAS MOKINYS. Kieno dainą jie dainuoja?

VISI MOKINIAI. Būrio dainą jie dainuoja!

VIENAS MOKINYS. Viens-du!

VISI MOKINIAI. Trys-keturi! Augame laisvoj šaly!

SARGAS. Dieve, koks gražus gyvenimo teatras. Žiaurus, bet teisingas. Ir kokia laimė, jeigu jūsų pirmoji mokytoja pasitaiko labai negraži. Ir netekėjusi. Ir paskui – išprotėja. Ir dar puola po traukiniu. Tik nuo mažų dienų į gyvenimą pradėję žiūrėti iš duobės, galite jame ką nors pamatyti. O pamatyti jūs visuomet turite laiko. Kartais nereikia net atsimerkti. Kartais nereikia net užmigti. Žvaigždės, žvaigždės duobės dugne jums tešviečia.

Sargas yra neregys. Tiesiog aklas žmogus.

MOKYTOJA (*rodo į Sargą*). Išneškite. (*Mokiniai išneša. Mokytoja kreipiasi į I mokiniį*) Tavęs laukia pareigūnas. Nedelsiant.

I MOKINYS. Aš nieko nepadariau.

MOKYTOJA. Visuomet yra galimybė tai padaryti.

I MOKINYS. Ką?

MOKYTOJA. Kuo gali būti teisėtai kaltinamas. Kaltinimas yra ankstesnis už nusikaltimą. Nusikalstant įvyksta tai, kas buvo pasakyta ir turėjo įvykti.

Trumpam pasirodo Šmėkla. Ir vėl išnyksta.

II SCENA

TARDYTOJAS. Gyveni prie pavojingos ribos, kurią peržengus abejojimas virsta abejingumu.
I MOKINYS. Turėčiau įrodyti, kad akmuo kietas. Aš negaliu to įrodyti, nes akmuo yra kietas.

TARDYTOJAS. Kiekvieną problemą, kurią tau formuluoja aplinka, tu komplikuoji, apgobdamas ją abejonėmis.

I MOKINYS. Aš abejoju problemos egzistavimu. Yra tik tuštuma, kurią reikia kas dieną iš naujo apgyvendinti savo kūnu ir seilėmis, yra tik tuštybė, kurią galima demonstruoti prisidengus kokia nors ideologija.

TARDYTOJAS. Tai pasaulėjautos, paveiktos skepticizmo ir dvasios tinginystės, reakcija. Ji nereikalauja pastangų.

I MOKINYS. Nuolatinės pastangos taip pat virsta monotonija ir rutina, be jokio kūrybingumo. Pastangos rodyti pastangas.

TARDYTOJAS. Nuolatinis abejojimas – labai patogi poza už nieką nebūti atsakingam.

I MOKINYS. Pavargti abejoti, pavargti būti abejingam, nematyti išeities, kalbėti bendratimis, būti bendratimi.

TARDYTOJAS. Norėtum, kad visa tai vadintųsi išmintimi?

I MOKINYS. Norėčiau, kad ir man būtų leista gyventi, nors tai gali būti paprasčiausios avikirpės žirklys.

TARDYTOJAS. Kiekvienas noras yra tikslo pradžia. Norint siekti tikslo, reikia tikėti. Atsakomybės vengimas – bet kurio tikėjimo kliūtis.

I MOKINYS. Ką tai reiškia?

TARDYTOJAS. Tikėti galima viskuo, bet ne bet kuo. Tikėti galima garbe, pinigais, malonumais, žmonių gimine, ateitimi, Dievu. Galima, bet ne viskuo būtina.

I MOKINYS. ...įlįsti į didelį grybą, suprasti, kad niekuo nesiskiriu nuo jo, mes esame kraujo ir kirmijimo broliai, tie, kurie sugeria visas dirvožemio ir atmosferos negalias ir

atmatas, tie, kurie spinduliuoja į aplinką puivimo skonį puikios formos priemonėmis, jie jaučia arba bent jau tariasi jaučią atradimo džiaugsmą, saldžiai virstantį paradiumu. Mirtingiesiems tai daro išpūdį.

TARDYTOJAS. Grybavimui šiuose kraštuose palankiausias paskutinysis vasaros mėnuo ir rudens sezonas – iki stipresnių šalnų. Tačiau maloniam pasivaikščiojimui po miškų masyvus pastaruoju metu didelį pavojų kelia erkės, galinčios žmogų užkrėsti encefalitu. Laiku nesikreipęs į gydymo įstaigą, žmogus praranda smegenis. Gydomo sistema reikia tikėti. Nors erkės ir turi tikslą, bet jų tikėjimas paremtas atsitiktinumu – laukti. Laukti, kol prie jų ateis mėsos kalnas su kraujo ir smegenų rezervuarais. Pasyvumas iš esmės ydingas.

I MOKINYS. Liepsnojančios smegenys krinta į šiurpstančią dykumą.

TARDYTOJAS. kažkas turi imtis atsakomybės ir atstatyti vertybių hierarchiją!

I MOKINYS. Stiklinės žuvies pilvas sklidinąs keleivių.

TARDYTOJAS. Pilietiniai įsipareigojimai valstybei!

I MOKINYS. Išsprogusiomis akimis jie stebi sąžastuose besiblaškančią žiurkę.

TARDYTOJAS. Metas atidaryti

I MOKINYS. Metas jai ryti.

TARDYTOJAS. Kodėl nužudei savo tėvą?

I MOKINYS. Negaliu sukurti gyvybės, net skruzdėlės. Noriu sukurti dramblių, negyvą dramblių.

TARDYTOJAS. Kodėl nužudei savo tėvą?

I MOKINYS. Aš jo nežudžiau.

TARDYTOJAS. Betgi nužudei. Minėjai ir nusikaltimo įrankį.

I MOKINYS. Avikirpes žirkles?

TARDYTOJAS. Atspėjai. Tu jį papjovei žirkleimis.

MOKINYS. Aš jo nežudžiau.

TARDYTOJAS. O kas nužudė?

I MOKINYS. Žiurkės. Skruzdėlė. Dramblys.

TARDYTOJAS. Patikrinsim. Bus akistata.

I MOKINYS. Nežudžiau.

TARDYTOJAS. O kas nužudė?

I MOKINYS. Dangus.

TARDYTOJAS. Ištirsim, surinksim įkalčius.

I MOKINYS. O kas nužudė?

TARDYTOJAS. Aš jo nežudžiau. Kodėl tu ne pamokoje?

MOKINYS. Jūs – mokytojas?

TARDYTOJAS. Aš – mokytojas.

Abu išeina.

XIII SCENA
BLAIVYKLA

Tardytojas, agentai, I mokinys, Sargas, Mokytoja

TARDYTOJAS (*skaito protokolą*), „...ėjo gatvės viduriu, spardė pravažiuojančias mašinas, kalbėjo nešvankybes, keikėsi, sulaikomas nesakė savo pavardės, tvirtino esąs šventoji nešvankybė trijuose asmenyse... Pynas, Panas ir Guolė... Kažkokia nesąmonė... Įveskite!

Agentai atveda I mokinį, jis susirietęs, jam bloga.

TARDYTOJAS. Žinai, kuo tu kaltinamas?

I MOKINYS. Žinau. Neatsimenu. Nesigailiu.

TARDYTOJAS. Pasižiūrėkite į šį dvokiantį nuopuolio vaisių!

SARGAS IR MOKYTOJA. Mes žiūrime, žiūrime!

TARDYTOJAS. Koks jis bejėgis, nes visas susiteršęs! Kas tokie Pynas, Panas, Guolė? Sugėrovai? Vagys ir kekšės?

I MOKINYS. Šventieji. Jie mane apvogė.

TARDYTOJAS. Nepiktžodžiauk, atmata! Darydamas nuodėmes turbūt jauti malonumą, pasitenkinimą! Orgazmą!!!

I MOKINYS. Adomas prieš nuopuolį dulkindavo levą, bet nejausdavo malonumo.

TARDYTOJAS. Tau patinka tas velnio išpera, tas airis, modernizmo tėvas, tas pilvakalbis?!

I MOKINYS. Aš neturiu tėvo.

TARDYTOJAS. Na žinoma, tu gi jį užmušei.

I MOKINYS. Aš užmušiau Sargą. Mokyklos Sargą.

TARDYTOJAS. Ir kodėl tu užmušei Sargą, mokyklos Sargą?

I MOKINYS. Jis buvo luošas. Jis buvo supuvęs. Negaliu pakęsti luošių, nes jie man primena, kad galiu būti vienas iš jų, galiu būti toks pat. Aš jų gailiuosi, bet tik iš baimės arba pasibjaurėjimo. Jie yra baimė, netikrumas ir nepasitikėjimas. Jie verčia mane veidmainiauti, jie yra nuodėmė be atpirkimo. Šiame gyvenime. Jie sukelia manyje gailestį, o gailestis veda mane į puikybę, skatina jaustis pranašesniu. Aš nekenčiu luošių. Sargas buvo aklas.

TARDYTOJAS. Liudytojai.

SARGAS. Taip, jis buvo girtas ir kalbėjo apie tėvažudystę. Jis sakė, kad nori užmušti tėvą. Jis taip įtikinamai kalbėjo, kad, manau, beveik ir užmušė. Jo akys tvoskė tokia baisia ugnim.

I MOKINYS.. Bet jis gi aklas!

SARGAS. Matot, jis ir man norėjo išdurti akis! Bet aš vilkiu neperšaunamą liemenę.

TARDYTOJAS. Vadinas, pasikėsinimas ir dar tėvažudystė. Kur paslėpei kūną? Tiek to, surasim, patikrinsim, ištirsim. Neapykanta neįgaliesiems, visiškas nužmogėjimas. Sakai, švari nacija, nesuterštas kraujas? (*Pats sau ir liudytojams*) Jeigu nori būti tikras patriotas, neturėk vaikų, nes jie gali būti išsigimėliai!

I MOKINYS. Sargas buvo aklas! Jis tvirtino esąs mano tėvas!

SARGAS. Ne visi akli ir dieną mato. Siaubas, kaip jaunas sielas sužaloja alkoholizmas!

I MOKINYS. Man teka... man teka iš nosies...

TARDYTOJAS (*agentams*). Persistengėt? Be reikalo, dabar nebe tie laikai.

KENTAS. Ne pirmas sykis, viršininke. Mes profai. Inkstai, kepenys – jokių pėdsakų.

Gyvasis Dievas – atiduok jam savo širdį! Matai, jo lūpos kruvinos, tai atsiversk! Praryk Kristų, praryk jo auką, tegul jis apsigyvena tavyje, tegul suryja tavo niekingą širdį! Atsiversk į padorų žmogų! Bijok, drebėk, nes tu kaltas! Kaltas, dėl to, kad tu šito iki šiol nežinojai ir dabar nenori pripažinti. Kaltas dėl to, kad kaltas! Atsiversk! Atsiversk!

I mokinys krinta kniūbsčias.

TARDYTOJAS (*ramiu tonu, tvarkydamasis*). Atverskite jį! Atverskite.

Agentai atverčia 1 mokinį ant nugaros.

TARDYTOJAS. Atsivertei?!

AGENTAI. Atvertėm.

XIV SCENA

IZAOKAS, ABRAOMAS

IZAOKAS. Tėve, tu toks gražus, nešiesi peilį ir ugnies. Vienoje rankoje ugnis, kitoje peilis.

Ugnies ašmenys, geležtės liepsna.

ABRAOMAS. Malkos, kurias tu, sūnau, neši, yra kaitrios. Aš pamaitinsiu jas ugnimi. Ir ašmenys, kuriuos šį rytą galandau, yra dangaus atspindys.

IZAOKAS. Tėve, tavo slegia rūpestis? Tavo veidas akmens spalvos.

ABRAOMAS. Einu į Regėjimo žemę, bet mano akis apleido šviesa.

IZAOKAS. Ir aš nematau... Mano tėve!

ABRAOMAS. Ko nori, sūnau?

IZAOKAS. Štai ugnis ir malkos, o kur auka deginimui?

ABRAOMAS. Dievas parūpins, mano sūnau, sau auką deginimui.

ABRAOMUI *pasirodo Viešpaties Angelas.*

ANGELAS. Abraomai, Abraomai!

ABRAOMAS. Štai aš.

ANGELAS. Tu savo sūnui meluoji?

ABRAOMAS. Mano Dieve, aš nemeluoju, aš tik nesakau tiesos, visos tiesos.

ANGELAS. Argi dalis tiesos yra visa tiesa? Argi nuslėptoji tiesos dalis nevirsta melu?

ABRAOMAS. Tu mane mokai.

ANGELAS. Abraomai?

ABRAOMAS. Taip, mano Dieve, bijau, kad Izaokas nesupras, kad gali pasprukti.

ANGELAS. Tu norėtum grįžti atgal?

ABRAOMAS. Ne. Aš noriu patirti tavo skiriamą išbandymą.

ANGELAS. Kaip tu aukoji savo vienintelį, taip ir aš paaukosiu.

ABRAOMAS. Tu numalšinai mano tėvišką skausmą, tu sutvirtinai mano tikėjimą.

ANGELAS. Imk savo vienatinį sūnų ir paaukok jį kaip deginamąją auką kalne, kurį tau nurodžiau.

Angelas dingsta.

IZAOKAS. Su kuo tu kalbiesi, tėve? Aš girdėjau tavo balsą.

ABRAOMAS. Tai stepių vėjas užgavo sausus krūmokšnius, tai žvaigždžių stiklas atmušė mūsų žingsnių aidą, sūnau.

IZAOKAS. Tikiu, nes tu mano tėvas. Aš noriu atsigeriti.

ABRAOMAS. Atsigerk, sūnau.

IZAOKAS. Bet būkim taupūs, tėve, vandens – tik šlakas, tikrai jo pritrūksim grįždami atgal, į slėnį.

ABRAOMAS ...plėnys... Užteks vandens, sūnau. Kai kuprius be naštos, vandens perpus mažiau jam reikia.

IZAOKAS. Gal sėskim pailsėt, matau, tu jau pavargęs.

ABRAOMAS. Jau atkeliavom, sūnau. Jau čia pat.

IZAOKAS. Niūrus kalnas.

ABRAOMAS. Dabar surišiu tau rankas ir kojas, tu nesipriešink, sūnau.

IZAOKAS. Keistai elgiesi, tėve, bet aš nesipriešinsiu.

Abraomas suriša Izaoką ir iškelia peilį.

ABRAOMAS. Kai Dievas nori išbandyti, pasirenka patį brangiausią.

IZAOKAS. Tu sakei, Dievas parūpins sau auką.

ABRAOMAS. Aš sakiau ir taip įvyko.

Abraomas pamato krūmuose įsipainiojusį aviną.

ABRAOMAS. O maloningasis, o gailingasis Viešpatie. Tai tu pasiuntei ši gyvulį, kad apsaugotum mano vienatinį sūnų!

Abraomas paaukoja aviną.

IZAOKAS. Tėve, atrišk mane. (*Abraomas atriša Izaoką*) Gerai, kad nesupjaustei virvių, man jos pravers.

Izaokas pargriauna žemėn Abraomą ir suriša jį.

ABRAOMAS. Sūnau, gal tau iš baimės aptemo protas. Ką sumanei?

IZAOKAS. Aš girdėjau, tėve, ką tu šnekėjai. Aš žinojau, tėve, kad turiu būti paaukotas, idant Viešpats patikrintų tavo tikėjimo tvirtybę. Aš nebijojau, tėve. Tiesa, aš bijojau. Bet mano tikėjimas tavimi buvo didesnis nei baimė. Tu mane išdavei. Tu mane iškei-
tei į aviną.

ABRAOMAS. Sūnau, tai Viešpats mūsų pasigailejo. Jis pamatė, kad mano tikėjimas tvirtas ir pasiuntė gyvulį.

IZAOKAS. Jeigu tu neišdrįsai paaukoti vienatinio savo sūnaus, tai aš paaukosiu vienatinį savo tėvą. Auka turi būti. Man nereikia simbolinio tikėjimo. Man nusibodo žiūrėti į tave, gyvenantį puse tiesos, slepiantį dalį tiesos, verčiantį dalį tiesos melu.

ABRAOMAS. Sūnau, tai baisi nuodėmė, tai tėvažudystė.

IZAOKAS. Taip buvo lemta ir tai turėjo įvykti. Aš nežinojau, už ką esu kaltas. Taip, aš kaltas. Ir žinau, už ką.

Izaokas paaukojo Abraomą. Papjovė savo tėvą.

1997

Iš knygos: Sigitas Parulskis, *Trys pjesės*, 2006

Laura Sintija Černiauskaitė

LIUČĖ ČIUOŽIA

1 VEIKSMAS

1 SCENA

Liučė čiuožia

DVIEJŲ VEIKSMŲ PJESĖ

VEIKĖJAI:

FELIKSAS

LIUČĖ - LIUCIJA, JO ŽMONA

FELIKSO MOTINA

FELIKSO TĖVAS

VYRUKAS - PAČIŪŽŲ NUOMOTOJAS

TANIA - JO ŽMONA

MOTERIS - IŠ PREKYBOS CENTRO

KASININKĖ - JI PASAKO VIENĄ FRAZĘ

Prekybos centras. Lauke - liūtis.

Feliksas ir Liučė stovi eilėje prie kasos. Įsikibę į vežimėlį su pirkiniais. Lyg skęstų

LIUČĖ. Sakiau, paimk skėtį.

Pauzė

LIUČĖ. Per tavo amžinai kas nors nutinka.

FELIKSAS. „Jei su lape prasideši, tai tiktai bėdos turėsi.“ Kaltas. Užsakaiu lietų. Daug suplojau, kad ir žaibą pridėtų. O ką - nepatinka?

LIUČĖ. Plepys.

FELIKSAS. Skėtį ir pati galėjai paimti.

LIUČĖ. Kur? Į dantis?

FELIKSAS. Idėja! Gal mažiau verkšlentum?..

LIUČĖ (*murma*). Tvanku, nors mirk.

FELIKSAS. Tai mirk. Kai ateis eilė mokėti, prikelsiu.

LIUČĖ. Jėzus Kristus atsirado! O, ką pamiršau... Nubėk pomidorų padažo... Tik ne aštraus... Aš gi šiandien žuvį kepu.

FELIKSAS. Ką, ir vėl?

LIUČĖ. Ką, „ir vėl“? Kas nepatinka?

FELIKSAS. Tik ne žuvį.

LIUČĖ. Nenori, gulsai neėdęs. O aš valgysiu žuvį. Padažo, padažo!

FELIKSAS. Pati ir atsinešk.

LIUČĖ. Ak šit kaip!

FELIKSAS (*erzinasi*). Va ir va kaip!

LIUČĖ. Apskritai negaminsiu. Pranešu oficialiai. Nuo šiandien.

FELIKSAS (*prideda delnus prie burnos ir šūkteli į viršų*). Viešpatie, išklausei mano maldų! Ji nebegamins valgyti!

LIUČĖ (*suduoda jam per rankas*). Cit, pamaiva! Netrikdyk žmonių. Amžinai įsivaizduoja, kad yra vienas.

FELIKSAS. Aš vienas prekybos centre! Visiškai vienas visoje planetoje! Vienas toks!

LIUČĖ (*erzina*). Taip, tu – menininkas. Tu save myli. O dabar atnešk pomidorų padažo.

Feliksas nueina. Grįžta nešinas batų tepalu. Įdeda į vežimėlį

LIUČĖ. Kas čia?..

FELIKSAS. Pagalvojau, kodėl tau nenudažius žuvies gedulo spalva... Ta proga, kad gaminai paskutinį kartą.

LIUČĖ. Tu beviltiškas. Kam mums batų tepalas?

FELIKSAS. O kam kasdien žuvis?

LIUČĖ. Noriu.

FELIKSAS. „Noriu“. Klausyk... gal laukiesi?

LIUČĖ (*susimąsto*). Nežinau....

FELIKSAS (*akivaizdžiai pagyvėjęs*). Raugintų agurkėlių?..

LIUČĖ (*suraukia nosį*). Neeee...

FELIKSAS. Pomidorų padažo?

LIUČĖ. Taaaip!

Feliksas nubėga pomidorų padažo

FELIKSAS (*grįžęs*). Ir vežimėlį naujagimiui.

LIUČĖ. Iš pradžių – nėštumo testą.

Sumokėję už pirkinius stabteli prie išėjimo. Lauke pila kaip iš kibiro. Žmonės būriuojasi po stogu, slepiasi nuo lietaus. Feliksas ir Liučė susižvalgo

FELIKSAS. Bėgam?

LIUČĖ. Bėgam.

Jie lekia per liūtį, Feliksas – nešinas dviem pilnais pirkinių krepšiais. Liučė žiūri į jį ir juokiasi

FELIKSAS (*šaukia perrėkdamas liūties šniokštimą*). Ko?!..

LIUČĖ. Dabar tikrai atrodai vienas visoje planetoje! Su lietaus pilnais maišais! Toks apgailėtinas tipas!

FELIKSAS. Turbūt gailiesi, kad mane išsirinkai?!

LIUČĖ. Aš tavęs nesirinkau!

FELIKSAS (*nenugirsta*). Ką?!..

LIUČĖ. Nesirinkau aš tavęs! Man tave išrinko!

FELIKSAS. Bet ar gailiesi?!

LIUČĖ. Ką, negirdžiu?!

FELIKSAS. Ar gailiesi?!

LIUČĖ. Aišku, gailiuosi!

Jie atsitrenkia vienas į kitą ir griūna į balą. Iš maišų pabyra pirkiniai

LIUČĖ. Ei, tu mane pastūmei!

FELIKSAS. Tai tu pasipynei po kojom! O!.. Mes užmiršome nėštumo testą!

LIUČĖ. Kvailys. Aš pajuokavau. Nebus jokio vaiko.

FELIKSAS (*surimtėja*). O aš patikėjau...

LIUČĖ. Ei, tualetinis popierius skęsta!.. Gelbėk, kapitone!

FELIKSAS. Liuče, pajuokavai?..

LIUČĖ. (*surimtėja*). Feliksai...

FELIKSAS. Kas atsitiko?.. Kodėl sakai „Feliksai“? Jeigu ne nėščia?.. Niekada nesakai „Feliksai“.

LIUČĖ. Feliksai, aš išvažiuoju.

Pauzė

FELIKSAS. Kur?

LIUČĖ. Išvažiuoju. Visam laikui.

FELIKSAS. Visam laikui.

LIUČĖ. Palieku tave.

FELIKSAS. Tu išvažiuoji, o aš lieku.

LIUČĖ. Aš palieku tave, Feliksai.

Pauzė

LIUČĖ. Kaip kitaip galėčiau pasakyti?.. Kaip tai sakoma?

FELIKSAS. „Išvažiuoju toli. Nelauk. Negrišiu.“

LIUČĖ. Nelauk, negrišiu.

Feliksas atsistoja, lėtai surenka pirkinius. Ištiesia Liučei ranką, padeda pakilti iš balos

FELIKSAS. Na, eime?

Lėtai nuklibinkščiuoja per kiek aprimusį lietų. Liučė nedaug atsilieka

2 SCENA

Didelis kaimiškas kambarys. Dvi lovos, apskritas stalas, televizorius. Vaistų kvapas. Tolimesniame kampe guli sergantis tėvas. Prie stalo valgo motina ir šešiolikmetis Feliksas ruošia pamokas.

Veiksmas vyksta prieš dvylika metų

TĖVAS (*silpnai*). Regina!.. Regina!..

Motina nekreipia dėmesio. Valgo toliau

TĖVAS. Re-gi-nut!..

FELIKSAS. Mam, tėvas.

Motina tarsi negirdi

FELIKSAS. Ko, tėvuk?

TĖVAS. Regina!..

FELIKSAS. Mam...

MOTINA. Į sąsiuvinį žiūrėk.

TĖVAS. Re-gi-na!..

FELIKSAS. Mam, aš nueisiu.

MOTINA. Sėdėk!

FELIKSAS. Jis gerti nori. Nunešiu gerti...

MOTINA. Padėjau prie lovos. Pasiims.

Pauzė

TĖVAS. Reginut!.. Basoną!

Motina lėtai padeda šaukštą. Atsistoja. Nueina prie lovos ir ištraukia iš palovio basoną (viską daro itin lėtai). Atkloja tėvą, pasižiūri ir staiga šeria per veidą

MOTINA. Vėl?!.. Vėl?!.. (Šeria dar kartą)

FELIKSAS. Mam!..

MOTINA (tėvui). Kur anksčiau buvai?! Ko nesakei, kad myžti nori?!

FELIKSAS. Jis gi kvietė!

MOTINA. Pamokas ruošk! (Tėvui) Tyčia taip padarei?! Tavęs klausiu – tyčia?!

TĖVAS. Reginut, nepajutau...

MOTINA. Velnį tu nepajutai! Viską tu jauti! Kiaurai sienas jauti! Visą patalynę apdirbai!

Ką dabar patiesiu? Gyvuly tu! Gulėsi man ant plikos klijuotės, supratai?

TĖVAS. Atleisk, Reginut... Nepajutau aš...

MOTINA. Šūdžius!

FELIKSAS (pritrūkęs kantrybės). Nešauk ant jo.

MOTINA. O tu tylėk. Ruoši pamokas, tai ruošk.

FELIKSAS (tyliai, su neapykanta). Ragana tu.

MOTINA. Ką?.. Ką pasakei?..

FELIKSAS. Sakau – tokios bjaurybės kaip tu paieškoti reiktų.

Motina prieina ir atsivedėjusi šeria jam antausį. Feliksas sustingsta. Staiga šeria jai atgal. Sugriebia nuo lovos į gniutulą susuktą apšlapintą paklodę ir talžo ja motiną. Ši sucypia

FELIKSAS. Kur šiandakt buvai?!.. Kur valkiojais, klausiu?!

MOTINA. Tyliau, tėvas klausosi!

FELIKSAS. O man nusispjaut!

MOTINA (verkia). Liaukis, beproti! Liaukis!

Feliksas numeta paklodę

FELIKSAS. Tėvas pusę nakties šaukė! Ateinu – iš lovos iškritęs, pusnuogis, niekam nerūpi, o tavo lova – tuščia. Kaip tai suprasti?

MOTINA (verkia). Negaliu aš miegot, kai jis šnibžda. Šnibžda ir šnibžda, žaltys! Iš proto mane išvarys...

FELIKSAS. Jis meldžiasi. O ką jam dar veikti?

MOTINA. Šnibžda taip šlykščiai. „Ei, Dieve, kuriam į mus nusispjaut! Vemt verčia nuo tavo duonos kasdieninės! Į šikną įsikišk tą savo karalystę su visa karūna! Mes neatleidžiam savo kaltininkams, niekada, supratai tu?! Niekada!“

FELIKSAS. Sakyk geriau, kur valkiojais?

MOTINA. Ant šieno nakvojau.

FELIKSAS. Nė velnio nenakvojai.

MOTINA. Tai kur tada?.. Eik, patikrink – išgulėta.

FELIKSAS. Išgulėta – tai išgulėta. Šienas kaip reikiant iškedentas.

MOTINA. Kas kas?..

FELIKSAS. Šliundra.

MOTINA. Kaip su motina šneki!

FELIKSAS. Ne motina tu man. (Numeta ant stalo vyrišką rankinį laikrodį) Kas čia?

MOTINA. Mažvaikis... Pamokas ruošk.

FELIKSAS. Kas čia, klausiu?

MOTINA. Laikrodis...

FELIKSAS. Matau, kad laikrodis. Kieno?

MOTINA. Nežinau. Ne tavo reikalas. Kur radai?..

FELIKSAS. Pati žinai kur.

MOTINA. Atiduok. Snargliau. Ir sėsk prie pamokų.

FELIKSAS. Kieno laikrodis?

MOTINA. Atiduok, pasakiau.

FELIKSAS. Dėdės Vinco?.. Dėdės Vinco, taip?..

MOTINA. Koks tavo reikalas!

FELIKSAS. Taip ir maniau. O jei nunešiu tetai Marijai ir papasakosiu, kad radau jos vyro laikrodį mūsų kluone?

MOTINA (*tyliai*). Nieko tu nenuneši.

Feliksas eina prie durų, apsivelka kailinius (gąsdindamas)

TĖVAS (*silpnai*). Feliksiukai!.. Feliksiukai!..

FELIKSAS. Ką, tėvuk?

TĖVAS. Atiduok tu jai laikrodį.

Feliksas numeta laikrodį ant stalo ir atsisėda ant tėvo lovos. Motina išeina į virtuvę

TĖVAS. Verki?.. Feliksiukai?..

FELIKSAS. Ne-a.

TĖVAS. Aš jau seniai nesigėdiju ašarų.

FELIKSAS. Gerai tau.

TĖVAS. Ašaros, myžalai. Gėda tik iš pradžių.

FELIKSAS. Tėvuk...

Pauzė

TĖVAS. Tu dėl to laikrodžio, taip?..

FELIKSAS. Viską žinojai?..

TĖVAS. Seniai.

FELIKSAS (*suspaudžia jam ranką*). Tėvuk...

TĖVAS. Jaunas esi, ūmus. Ir gerai. O man jau – ramu. Dėl visko ramu. Vienintelis rūpestis – neapsimylėti. Kad tavo motinai darbo nepridaryčiau. Pervargus ji. Pažadėk man, vaikeli...

FELIKSAS. Ką?

TĖVAS. Kai numirsiu, nuvežk ją prie jūros. Penkti metai be jūros. Negerai. Tavo motina džiūsta... Traška visa, kai lenkiasi manęs apiplauti. Kaip giltinė. Anksti jai traškėti. Nuvežk. Supratai?

FELIKSAS. Tėvuk... Supratau.

Motina atstumia stalelį ant ratukų su vakariene

MOTINA (*stengiasi būti linksma*). Vakarienė ant ratukų! Ijunk tėvukui „Panoramą“. Televizorių pasuk, amžinai kažkas nusuka. (*Tėvui*) Tėvai, matai?

TĖVAS. Matau, matau.

Ruošiasi vakarieniauti

2 VEIKSMAS

5 SCENA

Feliksas ir Motina stovi ant jūros kranto. Ji plaunasi kojas. Jis paėmė ją ant rankų ir nešė per smėlį suolelio link. Motina juokiasi. Laiko rankose basutes, per petį persimetusi rankšluostį

MOTINA. Ai, beproti, paleisk! Juk aš ne mergaitė!

FELIKSAS. Tikrai, sveri kaip geras bulvių maišas!

MOTINA. Netektys sveria, jaunuoli. Kai sulauksi mano amžiaus...

FELIKSAS. ...Būsiu netekęs žmonos, mašinos, gero darbo, poros draugų ir, jeigu pasiseks, kelių dantų. Bet nuo to, kiek suprantu, sversiu mažiau.

MOTINA. Svarbiausia – išsaugoti smegenis. Tada turėsi ir visa kita.

FELIKSAS. Ir širdį.

MOTINA. Nevaldoma širdis – pavojinga. Paleisk, aš pati.

FELIKSAS. Tik iki suolelio. Ai, mama! *(Ji sušeria jam basutėmis per nugarą)*

MOTINA. Aš mušeika!

FELIKSAS. Raudona batareika. *(Sodina motiną ant suolelio)*

MOTINA. Ką be manęs dar nešioji?

FELIKSAS. Išsitepei. *(Šluosto motinos koją ir apauna)*

MOTINA. Feliksai...

FELIKSAS. Mam, mano asmeninis gyvenimas nėra taip beviltiškai nenusisekęs...

MOTINA. Nešioji ar ne?..

FELIKSAS. Nešioju kartais...

MOTINA. Ir ačiū Dievui.

FELIKSAS. Kuriam į mus nusispjaut?

MOTINA. Dar pyksti?

FELIKSAS. Nebe. Kitą koją. *(Nušluosto ir apauna kitą koją)*

MOTINA. Tiki, kad visada mylėjau tavo tėvą?..

FELIKSAS. Neturiu kitos išeities.

MOTINA. Mes buvome pirmi vienas kitam.

FELIKSAS. Dabar taip nebūna.

MOTINA. O mano laikais pasitaikydavo... Tais metais ir jūrą pamačiau pirmą kartą. Ją gaubė balta šviesa... Išsipildymo šviesa. Joje viskas ir prasidėjo. Ilgai stebėjome vienas kitą, kol išdrisome prisiliesti. Kol prisijaukinome geismą ir išdrisome parodyti jį vienas kitam... O paskui beprotiškai ilgai mokėmės mylėtis... Ar nieko, kad pasakoji?.. A, vis užmirštu, kad tu jau suaugęs. Mano kūnas buvo stangrus ir suglumęs, jis ilgai nenorėjo įsileisti tavo tėvo. Bet geismas jį įveikė. Ir tada aš sprogau virš jūros, ir viską užliejo balta šviesa... Kai mūsų kūnai apsirato su artumo džiaugsmu, kuris trukdė miegoti, valgyti, mokytis, bendrauti su kitais, mes išmokome plūduriuoti vienas kitame. Atspindėdami po mumis plytinčio pasaulio vaizdą. Šitaip pradėjome tave. Kiek sutrikę nuo mus apėmusio rimtumo. Kiek apsunkę nuo odą nutvilkdžiusio šurpo... Tiki?

FELIKSAS. Tikiu, mama. Tikiu.

MOTINA. Kartais ateidavai, kai mylėdavomės. Stovėdavai šalia ir krapštydavai nosį.

FELIKSAS. Dar nebuvau gimęs...

MOTINA. Ne, bet jau ruošėsi. Ir turėjai mažą švytintį pirštelį...

FELIKSAS. Neatsimenu.

MOTINA. Kur jau.

FELIKSAS. Mam, o Vincas?..

MOTINA. Vincas?

FELIKSAS. Tu jo nemylėjai?

MOTINA. Niekada.

FELIKSAS. Tai kam tada?..

MOTINA. Juk tu vyras. Turėtum suprasti. Geidulys...

FELIKSAS. Suprantu... Geidulys.

MOTINA. Penkerius metus slaugiau tavo tėvą. Dieną naktį gyvenome irstančio kūno tvaike. Turėjau būti... stipri. O jaučiausi tokia vieniša! Kai vakarais užkaukdavo šuo, pati ne visada susitvardydavau. Nes toks pat kauksmas tūnojo manyje. Nenaudojamas moters kūnas darosi liūdnas ir nenusėjamas... Už tai pykau ant tavo tėvo.

FELIKSAS. Aš atsimenu, mama.

MOTINA. Ką tu atsimeni?..

FELIKSAS. Sakydavai: einu, atnešiu sviesto. Ir išeidavai į sandėliuką. Ir tada prie stalo niekas kąsnio negalėdavo nuryti. Laukdavo, kol tau prasidės. Tu staugdavai ir daužydavai stiklainius. Grįždavai apsikandžiojusi rankas. Niekas neidavo į sandėliuką tavęs gelbėti...

MOTINA. Nes žinojo, kad žmogus pats turi įveikti savo kauksmą.

FELIKSAS. Mam, aš irgi bijojau tavęs... tokios...

MOTINA. Ir gerai, kad bijojai. Aš buvau baisi. Niekada jo nesirinkau. Jis pasirinko mane.

FELIKSAS. Kas, mama?

MOTINA. Kauksmas. Kas liko iš baltos šviesos. Ji dilo metai iš metų... Kaip pamažu mes nusivažiuojame...

FELIKSAS. Bet dabar tu laisva.

MOTINA. Ne. Niekada jau nebūsiu.

FELIKSAS. Juk gyveni kaip nori.

MOTINA. Negaliu. Kaltė. Supranti?

Pauzė

MOTINA. Supranti, kodėl?

FELIKSAS. Atrodo, taip...

MOTINA. Laukiau, kada jis mirs.

FELIKSAS. Mes visi buvome žvėriškai pavargę, mama. Tai joks nusikaltimas.

MOTINA. Kai naktį liaudavosi šnibždėjęs, suklysdavau: ar jau?..

FELIKSAS. Mam, gali man nepasakoti.

MOTINA. Tu per jaunas, kad suprastum.

FELIKSAS. Aš suprantu.

MOTINA. Ne. Tik bandai suprasti. Žiūrėk, kaip mainosi jūra – tai žalia, tai mėlyna, tai sidabrinė... Kaip mano kaltės jausmas. Jis gyvas. Kvėpuoja. Nutolsta ir kankinamai priartėja... Viso gyvenimo našta. O prasidėjo nuo šviesos. Tokios lengvos, kad buvo baisu neištverti... Ar esi patyręs jausmą, kad, rodos, subyrėsi iš laimės?

FELIKSAS. Atrodo, esu...

MOTINA. Žinoma! Juk tai – genai.

6 SCENA

Po pusės metų. Antra valanda po vidurnakčio. Feliksas sėdi tamsoje ir bukai spokso į mirgantį televizoriaus ekraną. Programa pasibaigusi. Vien mirgančios linijos ir traškesys – tarsi pagreitintos bangų mūšos vaizdas. Laiptinėje pasigirsta žingsniai. Spynoje trakšteli raktas. Durys lėtai atsidaro. Tarpdury – Liučė. Šviesus kostiumėlis ir plaukai šviečia prieblandoje. Ji turi tik raktą

FELIKSAS (*neatsigrįždamas pažiūrėti, kas įėjo*). Uždaryk duris. Skersvėjis.

Liučė uždaro duris

LIUČĖ. Ką žiūri?..

FELIKSAS. Jūrą.

Pauzė

LIUČĖ. Arbatos gersi?

FELIKSAS. Ne.

Liučė nueina į vonią. Girdėti, kaip šniokščia vanduo. Po kiek laiko išėina šlapiais plaukais, vilki chalata. Atsistoja priešais televizorių

LIUČĖ. Užteks jūros. Pažiūrėk į Liučę.

Feliksas sunkiai prisiverčia pakelti į ją akis. Jų žvilgsniai susitinka. Jis krūpteli, lyg gavęs smūgį, ir nusuka akis

LIUČĖ. Pražilai.

FELIKSAS. Nuo jūros.

LIUČĖ. Dažnai žiūri?

FELIKSAS. Pasitaiko.

LIUČĖ. Ką dar veiki?

FELIKSAS. Kandžioju praeivius.

LIUČĖ. Tu buvai teisus. Žmonės turi globoti viens kitą. Kitaip viskas eina pro šalį.

Pauzė

LIUČĖ. Aš tavęs nesirinkau. Tiki? Man tave išrinko.

FELIKSAS. Liuče...

LIUČĖ. Lengva, kai turi tik paklusti. Tau manęs reikia?..

FELIKSAS. Liuče...

LIUČĖ. Kaip tu gyvenai?..

FELIKSAS. Aš kaukiau. Visą laiką kaukiau. Radau tavo pirštų atspaudus ant indų. Jie nenusiplovė. Teko daužyti. Aš nejungdavau šviesos. Neužtraukdavau užuolaidų. Ėdžiau tik pomidorų padažą. Kiurksodavau telefono būdelėse laukdamas liūties, kol mane išprašydavo. Eidavau į turgų ir stebėdavau, kaip moterys perka vyšnius. Vonioje radau tavo šviesų plauką ir suvalgiau. Neiššikau... O naktį, Liuče, tu ateidavai ir įsidėdavai mane į pilvą. Naktį plaukiojau tavyje kaip embrionas. Be galūnių, be lyties, be odos... Besvoris ir patiklus. Mintantis vien tavimi. Užmigdavau linguodamas kėdėje... Vienatvė – bergždžia, Liuče. Ji reikalinga tik apsivalyti. Visu kitu turime dalytis.

LIUČĖ. Atleisk, kad užmiršau savo plauką.

FELIKSAS. Atleisk, kad norėjau juo nusižudyti.

LIUČĖ. Pasiilgau su tavimi nuobodžiauti. Nėra nieko nuostabesnio pasaulyje už šį dovanotą nuobodulį.

Pauzė

LIUČĖ. Pašukuok mane.

Feliksas ją šukuoja

LIUČĖ. Dabar jaučiu, kad atleidai. Tavo pirštai ir mano plaukai – tai viena.

FELIKSAS. Lengva, kai atleidi.

LIUČĖ. Reikia tik paklusti...

FELIKSAS. To mokomės visą gyvenimą...

LIUČĖ. Lengvumas. Tai atpildas.

FELIKSAS. Lengvumas ir nuobodulys. Nuostabu!

LIUČĖ. Feliksai... Pažadėk, kad gyvensime nuobodžiai.

FELIKSAS. Pažadu. Būsiu pats nuobodžiausias tipas, kokį tau teko sutikti.

LIUČĖ. Nepakartojamai? Fatališkai?

FELIKSAS. O pačiūžos?..

LIUČĖ. Pačiūžos? Nekenčiu čiuožti.

FELIKSAS. Aš irgi.

LIUČĖ. Kaip gera, kai galima nečiuožti!

FELIKSAS. Tada taip.... fatališkai... nuobodu!..

Jie juokiasi. Vaizduoja, kad čiuožia

7 SCENA

Prieš dvylika metų. Tėvas merdėja. Motina sėdi ant jo lovos krašto ir garsiai maišo arbatą. Ilgiau negu reikia

TĖVAS (*silpnai*). Re-gi-nut... Padėk tą puodelį...

Ji padeda. Pauzė

TĖVAS. Re-gi-nut...

MOTINA. Gersi?

TĖVAS. Ne... Prigulk šalia...

Motina prigula ant lovos krašto. Tėvas sunkiai pasuka galvą ir kvėpuoja jai į smilkinį

TĖVAS. Balta šviesa virš jūros...

MOTINA. Taip.

TĖVAS. Atvėšęs smėlis... Akmenėlis tavo batelyje...

MOTINA. Širdies formos akmenėlis. O tu sakei – tai ne širdis, tai plaučiai.

TĖVAS. Sakiau – basom... Basa tu labiau mano...

MOTINA. Basa aš nuoga.

TĖVAS. Išsikratyk akmenėlį...

MOTINA. Ne.

TĖVAS. Išsikratyk, kvailiuke... Šlubuoji...

MOTINA. Nusigręžk. Išsikratysiu. Nusispyriau batelį ir laukiu, kol atsigręši. Pažvelgsi į mano nuogą pėdą. Nebuvo ten jokio akmenėlio. Geismas vertė mane šlubuoti. Dar neprijaukintas geismas...

TĖVAS. Toji šviesa... Kaip pražilę tavo plaukai... Per mane pražilai, Reginut...

MOTINA. Atleisk, kad šaukiau ant tavęs.

TĖVAS. Atleisk, kad nespėdavau į basoną...

MOTINA. Atleisk, kad šaukiau! Atleisk, kad šaukiau!

TĖVAS. Aš ir nepykau... Pats ant savęs šaukdavau... Mintyse... Kaip ant savęs šaukdavau!..

MOTINA. Tu šnibždėdavai. Tik šnibždėdavai. Ne mums.

TĖVAS. Prikankinome vienas kitą... Gana... Miegok ramiai, Reginut...

MOTINA. Nenoriu. Aš nenoriu miegoti. Gersi?..

Pauzė

MOTINA. Povilai!.. Gersi?.. (*Plekšnoja tėvui per skruostą*)

TĖVAS (*vos girdimai*). Mes nugalėjome...

MOTINA. Ką sakai?..

TĖVAS. Mes ją išsaugojom...

MOTINA. Ką?..

TĖVAS. Jūrą...

Motina atsisėda

TĖVAS. Kur tu?..

MOTINA. Aš tuoj. Sunku kvėpuoti. Pasėdėsiu.

TĖVAS. Atsigulk prie manęs...

MOTINA. Negaliu... Tu miršti...

TĖVAS. Atsigulk...

MOTINA. Kvėpuoji man į ausį.

TĖVAS. Atsigulk...

MOTINA. Tada mirsim kartu. Aš dar nenoriu.

TĖVAS. Ir aš nenoriu...

MOTINA. Nejau bijai?.. Tu?..

TĖVAS. Nenoriu, kad mirtum... Tu tik gulėsi... Aš mirsiu...

MOTINA. Negulėsiu. Nenoriu, kad liautumeis kvėpuoti man į ausį!

Pauzė

TĖVAS (*nori paliesti motinos ranką, bet nepasiekia*). Re-gi-nut... Duok ranką...

MOTINA (*neduoda*). Ne. Aš nespėju... Palauk dar... nespėju... aš nespėju...

TĖVAS. Ne-pa-sie-kiu...

MOTINA (*šaukia*). Palauk! Aš nespėju!

TĖVAS. Aš jau... Aš jau...

Miršta

P A B A I G A

2002-ųjų vasara

Iš knygos: Laura Sintija Černiauskaitė, *Liucė čiuožia*, 2003

Gintaras Grajauskas

MERGAITĖ, KURIOS BIJOJO DIEVAS

DVIEJŲ VEIKSMŲ PJESĖ

Veikėjai

MARIJA

SENELIS JOKŪBAS; vėliau – ANTANAS GUSTAITIS

SENELĖ

VINCUKAS – Vincas, Marijos vyras

PIRŠLYS; vėliau – GENERALINIS,

dar vėliau – GYDYTOJAS

PIRMASIS PABROLYS – Juozas; vėliau – STUDENTAS

ANTRASIS PABROLYS – Petras; vėliau – SANITARAS

VINCĖ, Marijos vyro Vinco tėvas

LEVUTĖ – tarnaitė

VESTUVININKAI

PIRMASIS VEIKSMAS

PIRMA SCENA

Vasaros vakaras – būtent tas trumpas akimirksnis, kai prieš sūtemstant viską užlieja ypatinga skaidruma ir tikrovė praranda realumą. Sode prie namų ant baltai nudažytų sūpuoklių supasi šviesiaplaukė mergaitė balta suknele. Geriau įsižiūrėjus galima pastebėti, jog iš tiesų ji – suaugusi mergina, gal net moteris, susipynusi kaseles ir apsirengusi vaikiška suknia. Jos veidą dengia storas balto grimu sluoksnis, lūpos ryškiai raudonos. Mergina pamėkliškai šypsosi

MARIJA *(kalba pabrėžtinai mandagiai, net manieringai, kaip gerai išauklėta maža mergaitė, ir kartu švelniai melancholiškai, nugrimzdusi į save)*. Sveiki sveiki, laba diena visiems... Kaip smagu, kad atėjote. O aš jau buvau pagalvojusi, kad nebeateisite. Kaip aš džiau-giuosi... *(Trumpam užsigalvoja; akivaizdu, kad jos mintys visai kitur)* Žinote, kartais taip nuobodu vienai. Toks liūdnumas užėina. Net imu galvoti, kad niekas manęs nemylė. Kad esu niekam nereikalinga. Bet juk tai netiesa, ar ne? Oi, aš tokia kvaiša – vis plepu ir plepu, o juk mes dar visai nepažįstami. *(Prisistato)* Aš esu Marija. Toks mano vardas. Keista – kai pagalvoji, jūs tiek daug visko apie mane nežinot, ir aš apie jus nelabai ką; net neišmanau, nuo ko čia pradėti. Na, štai aš esu va tokia vat. *(Koketuoją ir juokiasi)* Patinku? Aha. Iš tiesų tai aš visiems patinku. Ir aš čia visus pažįstu – visus čia gyvenančius. Žinot, aš ir pati iš šitų kraštų kilusi, taigi galima sakyti, vietinė. Užtat mano tėvas buvo kuo tikriausias atvykėlis. Iš tolimos tolimos šalies... Jis buvo kariškis, mama man sakė. Bet aš pati tai jo neprisimenu beveik visai *(purto galvą)*. Prisimenu tik rankas plaukuotais pirštais ir dar ūsus. Žodžiu, prisimenu tik visokį ten plaukuotumą, o paties tėvo niekaip. Keista, ar ne?.. Oi, tiesa, dar prisimenu balsa, ir kaip jis rane vadindavo. Jis rane vadindavo Marinuška. Matai – ėmiau ir prisimini-au, o juk buvau visai pamiršus. *(Užsigalvojusi supasi)* Ir dar jis labai keistai kvepėjo – gal net ne kvepėjo, o smirdėjo. Tikriausiai negerai taip sakyti apie savo tėvą, bet

aš prisimenu, prisimenu: tikrai labai keistai smirdėjo (*nustebusi kraipo galvą*). Taip, kaip... Kaip nežinau kas smirdėjo. Tą kvapą ir atsimeinu. Toks juokingas kvapas! Ir mažumėlę karstelėjęs. Bet tikrai keista: paties žmogaus neprisimeni, o va kažkokius plaukus, ūsus ten visokius, arba kad ir tą kvapą – maloniai prašom, kuo puikiausiai. Lyg tai ir būtų žmoguje patys svarbiausi dalykai. Betgi taip tai nėra, ar ne? Kažin... Kaip čia išeina... Įdomu: jei jis mano tėvas, o aš jo sėkla ir jo kraujas, tai gal ir aš taip keistai smirdžiu? (*Uostinėja pažastis*) Nee, aš nesmirdžiu. Tikrai nesmirdžiu. Matyt, čia kažkaip susieta su lyties dalykais. Arba gal profesija. Su higienos įgūdžiais gal. Arba ir dar su kuo nors, ko mums tiesiog nelemta žinoti. Mes tiek mažai žinom vieni apie kitus, ar ne tiesa? Viskas taip paslaptinga... Štai kad ir aš – gal daugeliui atrodo, jog aš tokia *nieko tokio*, tokia *šiaip sau*, tokia *iš dyko buvimo*, o iš tiesų taip nėra. Aš esu paslaptinga. Aha aha. Jūs net įsivaizduot negalit, kokia aš paslaptinga. Aš esu tiesiog išstis paslapčių kamuolys, tikrai. Tikrai tikrai. Mes visi – tokie paslaptingi... Visa mūsų šeima nuo senų laikų tokie. Visi iki vieno, nuo mažiausio iki seniausio. Štai, pavyzdžiui, kad ir senelė. (*Šaukia*) Senele! Senele, būk gera, atėik trumpam!

ANTRA SCENA

Marija, Senelė. Senelė ant pečių užsimetusi karišką švarką, nusagstyta medaliais

SENELĖ. Ko dabar plyšauji, ar pjauna kas?.. Negali palaukt minutėlę? Viešpatie, vis leki ir leki, galo nėra – tai su vaikais, tai su anūkais... O tik nusisuk akimirka... Kas nutiko, sakyk?..

MARIJA. Oi senele, nieko nenutiko, aš tik norėjau paklausti... Kas bus pietums, senele?

SENELĖ. Virtiniai su varške ir braškių uogiene. Bet jei man visą laiką reikės paskui tavo uodegą lakstyti, tai pietums bus troškintas niekas su burbuliukais.

MARIJA. Virtiniai! Kaip gerai. Aš taip mėgstu močiutės virtinius...

SENELĖ. Tai jau einu virt.

MARIJA. Aha. Oi, senele, palauk; primink man, prašau, už ką tu gavai šitą ordiną?

SENELĖ. Už mūsų prie Stalingrado.

MARIJA. O anava tą?

SENELĖ (*trumpai*). Kursko lankas.

MARIJA. Čia ten, kur su tankais?

SENELĖ. Su tankais, vaikeli, su tankais.

MARIJA. O teisybė, kad tu buvai tankistė?

SENELĖ. Teisybė, anūkėle. Ir ne šiaip tankistė, o tanko vadė. Mūsų visas ekipažas buvo eksperimentinis – vien moteriškės. Ir ne tik ekipažas – visos tankų batalionas. Buvo tokia garsi lakūnių eskadrilė – „Nočnyje viedmy“, „Naktinės raganos“. Vokiečiai vien nuo vardo drebedavo – *Nachthexen, Nachthexen!* Ne visi girdėjo, bet buvo ir toks tankisčių batalionas sukurtas – „Čiortovy babuški“. Velnio bobutės. Fašistai vadindavo – *Teufelsmuetterchen*. Visos bobos, visos piktos ir taiklios. Mūsų T-34-ame buvo Varia Jerofejeva – šaulė, sibirietė, Nino Čiočiovadzė – mechanikė, gruzinė. Sonečka radistė, tikra gražuolė; ta iš Odesos. Ir aš, lietuvaitė katalikė.

MARIJA (*nusiminusi*). Senele, o šuo?.. Šunį tai pamiršai...

SENELĖ. Nepamiršau, vaikeli. Kaip gi galėčiau jį pamiršt. Tik jis buvo visai neeksperimentinis patinas. Nuostabusis kovinis Kaukazo aviganis, vardu Sergiejus. Tyčia užlipo ant minos, kad išgelbėtų man gyvybę.

MARIJA. ...Ir buvo palaidotas su salvėmis ir kariniu orkestru. Vis verkiu, prisiminusi tą istoriją. Man ir už Biliūną liūdniau... Negraudink, verčiau papasakok, kaip jūsų įgulai sekėsi kariauti...

SENELĖ. Reikia sakyti ne „įgulai“, o „kovinės mašinos ekipažui“, arba tiesiog „koviniam vienetui“ ... Kad jau pasakojau. Vien prie Kursko – keturiolika „Tigrų“. Aštuoni prie Stalingrado. O viso sudėjus – trisdešimt septyni fricų tankai.

MARIJA. ...Ir daaar?..

SENELĖ. ...Ir dar vienas naikintuvas „Messerschmitt“, kurį Varka nupylė tiesiog su PėPėŠa!

MARIJA (*patenkinta linkteli*). Būtent: naikintuvą su PėPėŠa. O tai anaip tol ne taip paprasta! Senele, tu pati nuostabiliausia senelė visame pasaulyje! O dabar jau eik ruoš tų virtinių. Aš taip išalkau, tavęs besiklausydama.

SENELĖ. Ko jau čia nuostabiliausia. Juk ne aš gi – Varka nupylė... Gerai jau, mažoji mano, lekiu. (*Peržegnoja Mariją*) Ir tegu Viešpats tave saugo.

SENELĖ *išeina*

MARIJA. Štai matote, argi aš nesakiau?.. Argi ne keista senelė. Man tai gražiau būtų, jei ji būtų buvusi snaiperė. Tankistė – kažkaip labai jau neromantiška. Itin. Ir ne visai moteriška. Nors tie jų šalmai tai labai seksualūs – pusė mūsų kiemo vaikinių tokius nešioja... O mano senelė iš tiesų pašėlus. Žinote, ji ne tik karo veteranė – ji dar ir socialistinio darbo spartuolė! Nuolat viršija penkmečio planus ir tarybų šaliai atneša didelę ekonominę naudą. Oi, aš turbūt dar nesakiau jums: mūsų šalis vadinasi tarybinė; tai todėl, kad ją valdo tarybos ar kažkaip panašiai. Ir dabar yra maždaug... (*Pasižiūri į laikrodį*) Kažkur maždaug apie aštuoniasdešimtuosius. Žinot – eilės prie mėsos, pionieriai visokie, moteriškės su tualetinio popieriaus karoliais... Ir visur Lėėėėėėė. Laiskraščiuose Lėėėėėėė, ant pinigų Lėėėėėėė, televizoriuje Lėėėėėėė, ant namų sienų... Valgai kokį suzmekusį pončiką su mėsyte ir galvoji: ar jis su Lėėėėėėė, ar be?.. Bet užtat jokių ten kokakolos reklamų – per tūkstantį kilometrų – ir jokių supermarketų... O tas Leninas ką – Leninas nieko – pripranti per laiką, kaip prie lietaus ar sniego, ar keptų svogūnų, paskui nė nepastebi visai. Lėėėėėėė ar Cyccinas. Gyvent galima. Ko norėt, juk ne atogrąžose gimę, reikia pratintis, ir viskas. Dar amžinatilsį mamytė vis sakydavo – pratinkis, vaikeli, iš anksto, prie gyvenimo sunkumų, kad nepalūžtum nuo likimo vėtrų. Ta mano mama tikra poetė, nesvarbu, kad visą gyvenimą cheminėje valytkloje pradirbo. O kur, jūsų manymu, turėtų dirbti poetai, gal atominė elektrinė? Tai va ji ir dirbo toje valytkloje, ir nuo visų tų chemijų taip anksti ir numirė, vargšėlė. Sunkūs laikai buvo, valikliai su chloru, baisu ir pagalvoti. Apie jokus amfetaminus niekas nė girdėję nebuvo – po darbo prisigerdavo to... kaip jo ten... to alkoholio, ir viskas. O mamytė tai nė to negėrė; kai pagalvoji, verčiau jau būtų gėrusi, gal būtų įgavusi kokį imunitetą tiems valikliams.

SENELĖ (*šaukia iš namų*). Pietūs ant stalo!

MARIJA. Oi, jau turiu bėgti. Senelė labai pyksta, kai pavėluoju prie stalo. Ir virtiniai šalti neskanūs. Ateinu, senele!

KETVIRTA SCENA

Senelis sėdi ant laiptų ir rūko. Besidairydama į šalis grįžta Marija

SENELIS JOKŪBAS. A, grįžai...

MARIJA (prisėda šalia). Aha.

SENELIS JOKŪBAS. Tai užsidirbai samčiu per kuprą?

MARIJA. Nee... Nepavijo. Aš greitesnė.

SENELIS JOKŪBAS. Nenervink tu jos. Juk žinai, kokia ji... Generolė mūsų.

MARIJA. Kad aš taip pavargstu būti gera. Visų klausyti ir visų bijoti. Tik spėk visiems linkčioti ir šypsotis. Iš proto varo.

SENELIS JOKŪBAS. O tu šypsokis, linkčiok, ir vis vien daryk savo.

MARIJA. Negaliu aš taip. Man ima atrodyt, kad aš juos visus apgaudinėju. O jie viską supranta ir slapčia griežia ant manęs danti.

SENELIS JOKŪBAS. Niekas nieko negriežia. Tik imk ir apgaudinėk į sveikatą. Visi čia vienas kitą apgaudinėja. Ir patys save. Kad viskas gerai. Kad viskas lyg niekur nieko. Kad jų gyvenimai visai pusė velnio. Mažų mažiausiai... Kad jie visi šio to verti. Kad be jų viskas kaip mat sustotų...

MARIJA. Bet kam tada reikia apgaudinėti?

SENELIS JOKŪBAS. Kad nenublūstum. Neapšaltum. Nenupuštum. Kad nenučiuožtų stogas. Ir dar kad pasiprikolintum tuo pačiu. Pagavai, ne?..

MARIJA. Kaip keistai tu kalbi šįvakar, seneli...

SENELIS JOKŪBAS. Nekreipk dėmesio – čia vis todėl, kad aš miręs. Kartais susipainioju chronologijoje. Norėjau pasakyti – kad neišprotėtum.

MARIJA. Nuo teisybės? Tai ta teisybė tokia baisi?..

SENELIS JOKŪBAS. Atvirai sakant, ne kažin kas.

Pauzė. Senelis rūko

MARIJA. Tai ką šįkart meistrausi, seneli?.. O žinai, tavo vandens malūnėlį nusinešė potvynis. Taip jo gaila – man taip patikdavo žiūrėti, kaip jis sukasi... Gal pataisytum?

SENELIS JOKŪBAS. Ne šiandien, mergyt. Kada nors vėliau. Turiu rimtų darbų.

MARIJA. Ką žadi dirbti?

SENELIS JOKŪBAS. Šįkart tai paslaptis.

MARIJA. Oi, seneli, pasakyk! Man taip smalsu... Na prašau. Prašauprašauprašau...

SENELIS JOKŪBAS. O tu niekam nesakysi? Senelei neišplepėsi?..

MARIJA. Niekam niekam. Pionierės garbės žodis.

SENELIS JOKŪBAS (*nusipurto*). Kad tave kur. Žinai, tais pionieriais aš kažkodėl nepasitikiu. Net ir timūriečiais. Geriau prisiek mūsiškai, senoviškai.

MARIJA (*spjauna į du pirštus ir juos iškelia*). Esu skaidri kaip dangus. Atkakli kaip vanduo. Tyli kaip žemė.

SENELIS JOKŪBAS (*linkteli*). Taip daug geriau... Taigi klausykis, jei nori. Bet perspėju – istorija bus netrumpa. Ir nelabai vaikiška.

MARIJA (*įsitaiso patogiau prie senelio kojų*). Jau klausausi.

SENELIS JOKŪBAS. O prasideda ta istorija šitaip: seniai seniai viename Lietuvos kaime, kuris vadinosi Obelinė, nes ten augo daug senų obelių, gyveno toks vaikas, vardu Antanukas. Keistas tai buvo vaikas. Kai kiti jo metų vis slampinėjo paskui karvių uodegas, akis žemyn nudūrę, jis išikeberiodavo į pačią seniausią obelį ir užvertęs galvą vis

žvalgydavosi po dangų. Ir toks gražus jam tas dangus atrodė, toks didžiulis, erdvus ir ryškiai ryškiai mėlynas, kad Antanukui net kvapą užgniauždavo. Ir sugalvojo Antanukas, kad užaugęs būtinai sukurs tokią mašiną, su kuria būtų galima po tą dangų skraidyti. Panašią buvo matęs paveikslėlyje, vienoje mokytojo knygoje.

MARIJA. Lėktuvą!

SENELIS JOKŪBAS. Taip, tik tais laikais lėktuvus visi vadino ne lėktuvais, o aeroplanais – mat tai buvo užsienietiškas stebuklas, neregėta retenybė. Net ir miestelyje – tokiam kaip mūsų, o ką jau kalbėti apie kaimą, vardu Obelinė... Taigi pradėjo Antanukas visokias išmintingas knygas skaityti ir visko mokytis – juk nežinia, ko gali prireikti statant aeroplaną. Mokėsi mokėsi, bendramoksliams apie visokius eleronus ir lonžeronus ausis išūžė – tiems, žinoma, vienas juokas: irgi mat lėktuvų meisteris iš Obelinės... Taip ir užaugo Antanukas su savo vaikiškom svajonėm...

MARIJA. Ir, žinoma, užaugęs viską pamiršo? Kaip visada kad nutinka?

SENELIS JOKŪBAS. Dažniausiai taip ir nutinka – bet tik ne Antanukui, kuris dabar jau užaugo iki viso Antano. Baigė jisai visokius mokslus ir dar Aviatorių mokyklą, kur išmoko pilotuoti lėktuvus, ir taip jisai gerai skraidė, kad iškart vos pabaigęs tapo visos Eskadrilės vadu. O tada išėjo atostogų, nusipirko už sutaupytus litus visokių reikalingų medžiagų, senutėlį prancūzišką variklį, nusibraižė tikslus brėžinius ir ėmėsi darbo. Ilgai ir sunkiai dirbo... Pati supranti – lėktuvą pagamint tai tau ne kokį vandens malūnėlį, čia reikalas rimtas. Juk pačiam teks skristi – kito už save neįsodinsi.

MARIJA. O jei nukrisi ir užsimuši!..

SENELIS JOKŪBAS. Taigi kad. Tada ir parašutų dar neturėjom. Todėl dirbo Antanas kruopščiai ir neskubėdamas, viską po kelis kartus perskaičiuodavo. Ir štai galų gale atėjo ta nuostabiausia diena – 1925-ųjų liepos keturioliktoji. Išsistūmė Antanas savąjį sparnuotį, dar šviežiu laku tebekvepiantį, pripildė baką kuro, o ant fiuzeliažo baltais dažais dailiai užrašė lėktuvo vardą: ANBO-1. Ir spėk, ką tas vardas reiškė?..

MARIJA. Anbo... Koks keistas vardas. Bet lėktuvui visai tinkamas. Ne, nesugalvosiu...

SENELIS JOKŪBAS. O jis reiškė... Aš tau sakysiu žodžius, o tu įsimink pirmąsias raides, gerai? Pirmąjį žodį nesunku atspėti – ANTANAS.

MARIJA (*lenkia pirštus*). Antanas – tai „A“ ...

SENELIS JOKŪBAS. Antrasis žodis – NORI.

MARIJA. Tai bus „N“ ...

SENELIS JOKŪBAS. Trečiasis – BŪTI.

MARIJA. „B“ ...

SENELIS JOKŪBAS. Ir paskutinis žodis – ORE!

MARIJA. ANTANAS – NORI – BŪTI – ORE!

SENELIS JOKŪBAS. ANBO! Pats puikiausias vardas lėktuvui, koks tik kada nors buvo sugalvotas.

MARIJA (*pašoka ant kojų, sukasi, kartoja džiūgaudama*). ANTANAS – NORI – BŪTI – ORE!
ANTANAS – NORI – BŪTI – ORE!

SENELIS JOKŪBAS (*kuo toliau, tuo labiau pats įsiaudrindamas*). Ir štai variklis suburzgia, užsikosti ir užriaumoja, pasipila melsvų dūmų kamuoliai!

MARIJA. ANTANAS – NORI – BŪTI – ORE!..

SENELIS JOKŪBAS (*taip pat neiškentęs pašoka*). Antanas jau „anbuko“ kabinoje. Dar kartą patikrina visus prietaisus, žvilgteli, pakreipęs galvą, į dangų ir pats sau šypteli. Jam

šiek tiek neramu, nors savo numylėtu „anbuku“ jis pasitiki kaip savimi pačiu. Tuomet patraukia kuro padavimo svirtį...

MARIJA. Koks jis gražus dabar!

SENELIS JOKŪBAS. Variklis užkaukia, didindamas apskukas, ir lėktuvas pradeda riedėt. Antanas leidžia jam pakankamai įsibėgėti ir tuomet švelniai patraukia vairalazdę į save...

MARIJA. Baisu, o jei nepakils?..

SENELIS JOKŪBAS. Ir štai ANBO važiuoklė paskutinį kartą dunksteli į žemę, ir lėktuvas pakyla! Jis skrenda!

MARIJA (*bėga, ištiesusi į šalis rankas, vaizduodama lėktuvą*). Antanas ore! Valiooo!

SENELIS JOKŪBAS (*beveik ekstazėje*). Dievaži, skrenda! Tik pažiūrėkit! (*Bando bėgti įsivaizduojamam lėktuvui išpaskos, bet greit sustoja, graibstosi už širdies; grįžta atgal ir vėl sėdasi ant laiptų*)

MARIJA. Skrenda, dievaži, skrenda!

SENELIS JOKŪBAS (*kiek atsikovapstęs*). Ir kaip tu manai, kur jisai skrenda?..

MARIJA. Na... Manau – kuo toliau nuo čia, kur visi vaikšto akis nudūrę ir tik ir galvoja, kaip čia tave patvarkius. Į tolimą šalį, kur visad žaliuoja medžiai ir žydi gėlės, kur visą laiką šilta ir žmonės geri...

SENELIS JOKŪBAS. Tu beveik atspėjai. Nors ne visiškai... Antanas apsuka keletą ratų virš aerodromo, pamojuoja visiems žemės žiopiems sparnais ir pasuka tolyn – į Pietus.

MARIJA. Taip ir galvojau!

SENELIS JOKŪBAS. ...Į Pietus – į gimtąjį Obelinės kaimą! Atskrido, apsižvalgė iš viršaus, kaip viskas atrodo, ir nusileido – vos ne kieme, tiesiog pievoje prie daržinės. Išbėgo laukan mama su tėčiu, tėtis tik rankom skėscioja, mama tai verkia, tai juokiasi, tai žegnojasi, šunys ant lenciūgų draskosi, vištos po kiemą laksto, plunksnas barstydamos... O aeroplano variklis tik riaumoja, propeleris tik sukasi, šiaudai nuo stogo tik skraido! Vienu žodžiu – stebuklas, dyvų dyvai ant svieto: taigi tikras sūnus, Gustaičių Antanukas, tiesiai iš dangaus nusileido, nelyg Viešpaties angelas!

MARIJA. Čia tai bent! Kaip gražiai jis sugalvojo viską...

SENELIS JOKŪBAS. Tikrai gražu, kad senų tėvų nepamiršo. Tai va. Pabučiavo jis mamą ir tėtį, aprodė savo lėktuvą, pasikalbėjo, dar pietus gerus, kaimiškus pavalgė ir išskrido atgal. O ten, aerodrome, jo jau laukia visa minia – lakūnų, mokslininkų, šiaip smalsuolių... O tarp jų – ir du užsieniečiai, lėktuvų konstruktoriai, prancūzas ir vokietis. Ėmė jį klausinėti visokių dalykų, išmatavo „anbuką“ skersai ir išilgai, iščiupinėjo viską, net įsikereblino patys paskraidyt, o paskui ir sako: pasiduodam, pone Antanai; mūsų lėktuvai irgi geri, bet jūsiškis geresnis. Sveikinam, mesjė Gustaiti, kuo nuoširdžiausiai. Ir visi susirinkę ėmė ploti ir šaukti „valio“, ir mėtyti į viršų skrybėles ir katiliukus... Žinai, kaip smagu, kai mažytė šalis ima ir nušluosto nosį didžiosioms – toms galingosioms, kurios lemia pasaulio likimą. Mažiukai juk irgi nori būti dideli ir galingi – visai kaip vaikai, netveriantys noru užaugti...

MARIJA. Aha. Aš irgi noriu užaugti ir būti didelė ir stipri.

SENELIS JOKŪBAS. Blogiausia, kad kartais užaugi ir pamatai, kad tebesi toks pats mažas ir silpnas... Bet tiek to. Taigi pasveikino tie lėktuvų konstruktoriai Antaną, o prancūzas ir sako: o žinot, mesjė Gustaiti, aš labai jums rekomenduočiau vykti su manimi į Paryžių. Mes ten turime puikią mokyklą, kur ruošiame būtent lėktuvų konstruktorius.

Jei dar ir ten pasirnokytumėt, jums apskritai lygių nebūtų. Ir ką – susikrovė Antanas daiktus ir išvyko į Paryžių! Pasimokė ten visokių prancūziškų gudrybių ir grįžo atgal į Lietuvą. Ir pradėjo konstruoti savo lėktuvus – daugybę puikiausių lėktuvų... Ir visi jie, žinoma, vadinosi ANBO – ANBO 2, ANBO 3, ANBO 4... Ir skraidė tais lėktuvais visi Lietuvos lakūnai, ir džiaugėsi visi, ir labai gyre: nė vienas anbukas nesudužo, skraidė visi kaip bitės! Išgirdo apie tai pats Lietuvos Prezidentas ir neiškentęs atvažiavo pasižiūrėt. Apžiūrėjo visus lėktuvus, pakraipė galvą ir sako: tai šaunus vyras esi, Gustaiti! Už nuopelnus Tėvynei, mūsų visų gerbiamas ir mylimas Antanai Gustaiti, suteikiu tau generolo vardą ir dovanuju paradinį mundurą su epoletais, o dar nuo savęs dovanuju šitą šveicarišką laikrodį, ant kurio išgraviruota: „Lietuvos aviacijos tėvui, Brigados generolui Antanui Gustaičiui. Su padėka – Lietuvos Prezidentas.“

MARIJA. Tai smagu jam turėjo būt! Labai graži tavo istorija, seneli. Ir visai neliūdna, o kaip tik labai linksma.

SENELIS JOKŪBAS. Matai, tai dar ne visa istorija...

MARIJA. O ne, tik ne tai... Negi jis... Nukrito?.. Užsimušė?..

SENELIS JOKŪBAS. Ne. Bet verčiau jau būtų nukritęs ir užsimušęs...

MARIJA. Kodėl taip kalbi, seneli?..

SENELIS JOKŪBAS. Sakiau jau – ne vaiko ausims šita istorija... Bet dabar jau klausykis: privalai žinoti tiesą, kad ir kokia baisi ji būtų. Ne visada Lietuvoj buvo taip gražu ir gera. Atėjo ta baisi diena – tegu ji prakeikta būna – ir Lietuvą užgrobė sovietai.

MARIJA. Užgrobė? O muMs mokykloj kitaip pasakoję.

SENELIS JOKŪBAS. Kurgi ne... Dabar jie skelbia, kad viskas buvo kitaip, kad Mes savo noru... Netgi pasiprašėm, vos ne ant kelių klaupėmės, kad priimtų... O iš tiesų – pasprasčiausiai užgrobė. Ir vienas pirmųjų jų rūpesčių buvo sunaikinti Lietuvos aviaciją – kad niekas nesugalvotų pasipriešinti ar šiaip pasprukti į kokius užsienius. Ir ne šiaip sunaikinti – o dar ir išsityčioti... Taigi sugalvojo tie šėtonai pačias didžiausias patyčias, kokios tik begali būti: paskyrė Antaną Gustaitį, lietuviškų lėktuvų kūrėją, Lietuvos aviacijos likvidacinės komisijos pirmininku! Kitaip sakant, vyriausioju naikintoju to, ką jis visą savo gyvenimą kūrė! Ir nebeištvėrė Gustaitis: kai tik pamatė, kaip rusų kareiviai gagendami stumia iš angaro jo mylimiausiąjį kūdikį, jo viso gyvenimo pasididžiavimą – aštuntąjį „anbuką“, tik pajuodo visas, akyse ašaros pasirodė... Apsisuko ir nuėjo, nė žodžio neprataręs... O tos pačios dienos naktį sugavo jį, bandantį pereit sieną. Pėsčiomis, nes lėktuvų tiesiog nebeliko. Sugavo ir išvežė – pradžioj į Vilnių, o paskui Maskvon, į Butyrkų kalėjimą. Ir sušaudė jį ten, vaikeli. Štai kaip viskas buvo.

MARIJA (*su ašarom*). Tikri... kiauulės!

Pauzė

MARIJA. O mano tėvas... Jis juk irgi buvo...

SENELIS JOKŪBAS. Taip. Bet jis nebuvo blogas žmogus. Tik tu neverk... Seniai jau tas nutiko, kadų kadaise. Įsivaizduok, kad tai tik pasaka. Baisi lietuviška pasaka, ir tiek.

Marija bando susivaldyti

MARIJA. Aha, seneli. Nieko sau... Pasakos...

SENELIS JOKŪBAS. Užtai aš ir sugalvojau... Visiems jiems ant pykčio... Darysiu lėktuvą! Ot imsiu ir atstatysiu visą Lietuvos aviaciją! Tegu sprogsta iš pasiutimo, bestijos!

MARIJA. Būtinai! Už Gustaitį!..

SENELIS JOKŪBAS. Už visus nužudytus lietuviškus sparnuočius!

MARIJA. Už sutryptus „anbukus“!

SENELIS JOKŪBAS. Už išniekintą svajonę!

MARIJA. Mes būsime dideli!

SENELIS JOKŪBAS. Ir stiprūs!

MARIJA. Ir jau niekad nieko nebebijosis!

SENELIS JOKŪBAS. Jokių padugnių ir niekšų!

MARIJA. Jokių chamų. Tegū jie patys mūsų bijosi!

SENELIS JOKŪBAS. Jie JAU mūsų bijosi – nes jie niekšingi bailiai, puolantys tik silpnėsi – ir tai tik visu būriu, kaip valkataujantys šunys!

MARIJA. Jie cyps iš baimės, vien pamatę senelio lėktuvą!

SENELIS JOKŪBAS. Aš nupiešiu ant jo fiuzeliažo pabrūkusį uodegą šunį. O pavadinimas bus – „Keršto angelas“!

MARIJA. Gal kiek per grėsmingai... Kažkaip netinka tau prie veido. Anbukas buvo daug gražiau...

SENELIS JOKŪBAS. Gal ir teisybę sakai. Gerai – tada pavadinsiu jį SENBO!

MARIJA (*juokiasi*). Aha: Senelis – nori – būti – ore!..

SENELIS JOKŪBAS. O ką – skamba! Negaiškime laiko, metas pradėti. Eime, Marija – būsi mano talkininkė?

MARIJA. Būtinai. Senelis – nori – būti – ore!

Abu išeina; išeidami sutinka Senele

SEPTINTA SCENA

VINCĖ (*ploja Jokūbui per petį*). Tai ką, senas bičiuli? Visgi sulaukėm tų dienų. Vaikai užauginti, tėvynė laisva – tik gyvenk ir norėk. Bet tu, matau, kažko nelinksmas. Sėdi kaip žemę pardavęs. Argi nesidžiaugi?.. Turėtum dabar šokinėt iš laimės, kiek tik pajėgi... Gal sveikata prasta?

SENELIS JOKŪBAS. Sveikata kaip visad. Dar ne vieną tokią piemenę nušokdinčiau.

VINCĖ. Tai kas ne taip? Aa, gaila dukrą atiduot?

SENELIS JOKŪBAS. Ne, su dukra viskas tvarkoj – neblogas vaikas tas tavo Vincukas. Nors mudu tai jau žinom, kaip su tom vedybom būna.

VINCĖ. Joo, mudu žinom...

SENELIS JOKŪBAS. O va su ta Nepriklausomybe... Žinoma, kur jau ten – nuostabiau ir būt negali, tikras stebuklas. Bet matai... Aš čia galvojau galvojau ir neapsikentęs atlikau tokius matematinius skaičiavimus.

VINCĖ. Na na?

SENELIS JOKŪBAS. Ir tu žinai – labai keisti skaičiai išeina. Smulkiai nepasakosiu, ne laikas dabar buhalterijoms, bet trumpai galiu, jei nebijai tokią dieną nuotaiką susigadint.

VINCĖ. Ir kas gi ten tokio nesmagaus tau išėjo?

SENELIS JOKŪBAS (*lenkia pirštus skaičiuodamas*). Na, pats paskaičiuok. Po karo į miškus kas tokie išėjo?.. Buržuaziniai nacionalistai?.. Juokas. Patys drąsiai ir patys karščiausi vyrų išėjo. Kur jie dabar? Nebėr.

VINCĖ. Nebėr, duok Dieve jiems dangaus karalystę.

SENELIS JOKŪBAS. Taigi. Ne tokie drąsūs, bet užtat gudrūs, pabėgo nuo sovietų į Vakarus.

VINCĖ. Irgi teisybė.

SENELIS JOKŪBAS. Nei labai drąsūs, nei labai gudrūs, o tiesiog darbštūs nebėgo niekur – manė, kad darbščių rankų bet kokiai valdžiai reikia. Ir kaip mat iškeliavo į Siberiją prekiniuose vagonuose.

VINCĖ. Nu buvo šitaip. Jo jo. Gaila jų visų. Tai ką?

SENELIS JOKŪBAS. O tu man pasakyk. Drąsių nebėr, gudrių nebėr, darbščių irgi nebėr. Tai kas liko?..

VINCĖ (*po pauzės*). Ot rupūže.

SENELIS JOKŪBAS. Taigi. Būtent. Pradėjau aš skaičiuot toliau. Tu anais laikais Pienocentro buhalteriu dirbai, tai procentus dar išmanai.

VINCĖ. Kur neišmanysi.

SENELIS JOKŪBAS. Paskaičiavau, kad visos tautos paprastai turi labai panašų kvailių procentą – nei labai didelį, nei labai mažą. Nesakysiu skaičiaus, nes paskui dar visai išsi-gąsi, bet mūsų situacijoje tas kvailių procentas yra smarkiai išaugęs. Ką ten smarkiai; sakyčiau – ka-ta-stro-fiškai!

VINCĖ. Eik tu sau, tu mane gąsdini.

SENELIS JOKŪBAS. Kad aš ir pats bijau. Nes kai tokia daugybė kvailių, tai protingus jie už nieką laiko. Jokių patarimų ir girdėt nenori – kur tu matei kvailį, kuris nemanytų esąs pats protingiausias... O į protingų vietas tuoj susibruka patys apsukriausi, patys bjauriausi niekšai.

VINCĖ. Nekas išeina.

SENELIS JOKŪBAS. Na mat. Taigi kaip beskaiciuotum, o išeina šitaip: bus didžiulė minia kvailių, kuriems vadovaus patys didžiausi sukčiai. Tai sakyk tu man – kas čia dabar iš to bus?..

VINCĖ. O tu rupūže rupūže... Kaip beskaiciuotum...

Pauzė

SENELIS JOKŪBAS. Na ką – eisiu aš tyru oru pakvėpuot. O tai kažin ko trošku pasidarė. Ir ant širdies toks negerumas...

VINCĖ. Gal palydėt tave?

SENELIS JOKŪBAS. Ne... Nereikia. Ne mažas vaikas. Dar ir į tualetą tuo pačiu užsuksiu.

VINCĖ. Grįžk paskui. Prilaikysiu tau vietą, kad jaunimėlis neužsėstų.

SENELIS JOKŪBAS. Aha, gerai. Ir nesigadink nervų, juk šventė. Valgyk, gerk ir linksminkis, kol dar laikas. Nieko gudriau ir nesugalvosi.

VINCĖ. Aha. Nieko čia ir nesugalvosi.

SENELIS JOKŪBAS. Na tai laikykis.

VINCĖ. Ir tu nenugriūk.

Senelis Jokūbas išeina siaučiančių vestuovininkų nepastebėtas. Piršlys užšoka ant kėdės

ANTRASIS VEIKSMAS

DEVINTA SCENA

Marija, Gustaitis. Gustaitis atsisuka

GUSTAITIS. Panele... Jūsų paslaugoms. Leiskite prisistatyti: Lietuvos kariuomenės generolas, lakūnas konstruktorius Antanas Gustaitis. Nuolankus jūsų tarnas.

MARIJA. ANBO... Bet gi jūs – miręs? Ar norite pasakyti, kad...

GUSTAITIS (*šypteli*). Na, mieloji Marija – nemanau, jog labai dėl to sunerimsite, jums juk ne pirmiena. Esam, kaip matot, labai neblogai informuoti apie jūsų gebėjimus draugauti su anapusybe.

MARIJA. Vis tiek negaliu patikėti... Tai jūs žinot, ir kad esat mano didvyris! Man nuo pat vaikystės jūs ir jūsų lėktuvai, „anbukai“ ...

GUSTAITIS. Lėktuvai – tik daiktai. Manieji irgi. Dar daugiau – tai daiktai, kurių nebėra. Liko vien vaizdiniai, vien šmėklos. Buvusio laiko vaiduokliai, kaip ir aš pats. Anuomet, tiesa, jautėsi esą labai realūs, apčiuopiami. Mat buvo jauni ir dar nesuvokė, jog iš tiesų tėra visai ne lėktuvai, o iš nebūties į nebūtį skriejančios kibirkštelės, švystelėjusios prieš akis tokiai kitai praskriejančiai kibirkštei – Antanui Gustaičiui. Beje, taip iš tiesų ir privalėjau prisistatyti: esu vaizdiny, žybtelėjusi ir užgesusi idėja, laužo plėnis; tik spėju, jog tai nepalengvintų mudviejų bendravimo, panele Marija.

MARIJA. Beje, kodėl mane vadinat panele? Turėtumėt žinoti, kad aš ištekėjusi.

GUSTAITIS. Man jūs visada liksite panelė. Jei leisite.

MARIJA. Ką gi... Tuomet laikykite mane panele. O aš laikysiu jus gyvu žmogumi. Bus paprasčiau.

GUSTAITIS. O taip. Beje, ir tas skirtumas tarp gyvo žmogaus ir mirusiojo yra visai panašus, kaip tarp panelės ir ponios. Ir jis ne toks jau didelis, kaip iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti.

MARIJA. Ko gero, taip. Mirusieji netgi filosofuoja, pasirodo.

GUSTAITIS (*teatrališkai skėsteli rankomis*). Kas gi belieka žmogui, skraidžiusiam savo sukurptais lėktuvėliais tuo žaviu laiku, kai visoje šalyje nebuvo nė vieno parašiuo.

Abu šypteli, tyrinėja vienas kitą žvilgsniais

MARIJA. Parašiuo nebuvo, užtat buvo kiti dalykai. Buvo drąsa ir išdidumas. Mums, šiuolaikiniams, vietoj jų beliko išžūlumas ir pasipūtimas. Mes pragyvenam visą gyvenimą ir numirštam, taip ir nesužinoję, kas tokie esam – didvyriai ar bailiai, šventieji ar niekšai. Užtat visi postringaujam ne užsičiaupdami apie pasirinkimo laisvę. O ką gi čia rinktis, jei visas pasirinkimas – tarp didesnio ir mažesnio televizoriaus?

GUSTAITIS. Kai kas, pamenu, siūlo rinktis kuo mažesnę blogį.

MARIJA. O kur dingio gėris, kad beliko tik šitas sveriamas blogis? Koks skirtumas – kilogramas bjaurasties ar du kilogramai?

GUSTAITIS. Jūs maksimalistė, Marija. Viskas tebėra, niekas niekur nedingo, bet gėriui višal laik reikia papildomos jėgos, papildomo postūmio. Be jo jis – kaip sklandytuvų pievoj: gražus, baltas ir bejėgis. Reikia jėgos, kad jį ištemptų padangėn – reikia lėktuvo, riaumojančio, pajuodusio nuo sudegusios alyvos ir dūmijančio.

MARIJA. O man lėktuvai tuo ir gražūs... Grėsmingi – ir gražūs tuo pačiu. Jie kaip angelai. O jūs tada – jų Kūrėjas ir Viešpats.

GUSTAITIS (*juokiasi*). Kūrėjas... Atleiskit, panele Marija, tie gyvųjų pasaulio svaičiojimai man truputėlį komiški. Ar labai manimi nusiviltumėt, jei pasakyčiau, jog visi tie mano sukurtieji lėktuvai – visiškai nesvarbu. Ne tik mano sukurtieji – visi iki vieno lėktuvai. Nesvarbu viskas, ką mes įsivaizduojam sukūrę – net ir tai, ką jūs besididžiuodami vadinate žmonijos progresu. Koks skirtumas, į kurią pusę šliaužia sraigė – į pietus ar į šiaurę. Bet – palaukit, panele Marija, neskubėkit manimi galutinai nusivilti – visa tai tuo pačiu ir prasminga, ir ko gero, tai vienintelė prasmė, kurią duota suvokti šliaužiančiai sraigėi. Visi tie mūsų kūriniai yra ne kas kita, o kelio ženklai kitai šliaužiančiai sraigėi. Ir visai nebūtinai tie patys didingiausieji, tie iš tolo matomi, būna patys patikimiausi. Kartais koks tėvo sukaltas suolas rodo kryptį daug teisingiau už Kelno katedros smailę.

MARIJA. Atleiskit, nesuprantu jūsų.

GUSTAITIS. Panele Marija, jūs taip vaikiškai ilgitės heroizmo, kad nematote, atsiprašau už posakį, po nosia. Įsižiūrėkit, atidžiai įsižiūrėkit į tas dienas, kuomet niekas nevyksta. Į tą nesiliaujantį „diena iš dienos“ ratą, į tą nesibaigiančią sekmadienio popietę...

MARIJA. Jūs norit pasakyti... Jog verta? Jog ta kasdienybė, tas jungas, tas nykulys turi kokią nors prasmę?

GUSTAITIS. O taip, be abejo. Kiekviena diena, kiekvienas banalus pasikartojimas iš tiesų yra ruošimasis didžiajam egzaminui. Vieninteliui iš tiesų svarbiam veiksmui – kai bus liepta pasirinkti. Ir tai, kaip pasirinksi, priklausys netgi ne nuo tavo valios ar proto, o nuo to, kaip leidai tas savo įprastas, vienodas, niekuo neišsiskiriančias dienas.

MARIJA. Jūs kalbate apie mirtį?

GUSTAITIS. O ne. Mirtis iš tiesų – nieko baisaus. Netgi, tarp mūsų kalbant, banaloka. Jei ko ir verta bijot šiame gyvenime, tai to didžiojo egzamino. Jis daug svarbesnis už mirtį. Būtent tada išaiškėja, ar sugebi patvirtinti tai, kuo save laikei pats ir kuo vadinaisi kitų akivaizdoje. Ar gali paliudyti savimi kiekvieną savo buvimo akimirką, kiekvieną savo žodį ir darbą? Jei sugebėsi ištarti „taip“, visos tavo nuodėmės bus atpirktos.

MARIJA. Panašu į Paskutinįjį Teismą, sakyčiau...

GUSTAITIS. Panašu – tik tas teismas jau seniai vyksta. Kasdien. Nepastebimai – be jokių fanfarų, jokių togų, jokios patetikos... Tik paskui, jau po visam, staiga suvoki, jog jis jau įvykęs. Net juokinga savotiškai... Čia kaip tas tavo keistasis svečias sakė apie žaidimą: nori pereit į kitą lygmenį, privalai susikauti su bosu. Tik jis kažkodėl nutylėjo vieną mažytį niuansą: tas bosas – tu pats. Ir kuo žaidimas sudėtingesnis, tuo siaubingesnis bosas.

MARIJA. Vis tiek aš ne viską supratau... Matyt, ankstoka dar man. Kaip minėjot, esu dar panelė, ne ponias.

GUSTAITIS. Na, kaip mes ten juokaujam – nenumiręs nesuprasi...

MARIJA. O kaipgi jūs, pone Antanai? Kaip jums sekėsi su tuo egzaminu, ar išlaikėt?

GUSTAITIS (*sutrikęs*). Hm... Geras klausimas. Atvirai kalbant – iki šiol taip ir nežinau.

MARIJA. Netgi dabar?

GUSTAITIS. Netgi dabar. Galiu tik spėlioti. Matot, niekas ten pažymių nerašo... Man atleista – taigi aš lyg ir išlaikiau. Bet iki šiol apie tai galvoju, vis tebesvarstau – kur buvau teisus, kur suklydau. Aš dvejoju – o tai lyg ir reikėtų, kad egzaminas tebevyksta.

MARIJA. Jūs tikrai neturite už ką save smerkti.

GUSTAITIS. Matot... Aš nepasipriešinau. Pasielgiau kaip civilizuotas žmogus, kaip kariškis galų gale. Paklusau įsakymui. Buvo įsakyta – paklusti, ir aš paklusau. Buvo įsakyta –

nesipriešinti, kad nebūtų pralietas kraujas, ir aš nesipriešinau. Lygiai taip pat galėjo pasielgti ir bet kuris iš pirmųjų krikščionių, ir bet kuris iš paskutinių bailių. Nesu iš bailių... Marija, pamenat tikriausiai tą šeimyninį indą – tą Bendro Gyvenimo Taurę iš savųjų vestuvių? Tai va. Esu tiesus ir išteisintas, bet iki šiol jaučiuosi, lyg būčiau gavęs gerą gurkšnį iš naktipuodžio... Ir kartais gailiuosi, kad nespjoviau tada į viską ir nepakėliau į orą visų „anbukų“. Gailiuosi, kad kasdien mano gyvenime buvo vis mažiau sveiko pykčio, o vis daugiau buhalterijos...

MARIJA. Aš įsitikinus – jūs išlaikėt savo egzaminą. Kuo puikiausiai išlaikėt.

GUSTAITIS. Ačiū už komplimentą, panele Marija.

MARIJA. Tai visai ne komplimentas. Žinoma, išlaikėt – ir gerokai anksčiau, kai savuoju ANBO parsikridot namo, į Obelinę. Čia ir esat visas jūs – jūsų lemtis ir burtas. Visas gyvenimas. Aš jus myliu už tai.

GUSTAITIS. Jūs mylit, kiti gal neapkenčia – gal net už tą patį, už ką jūs mylite... Tačiau prisipažįstu – ir aš jus myliu, Marija. Dabar, žinoma, kaip visos pasaulio panelės būtinai paklausite – už ką? (*Šypsosi*)

Marija tyli

GUSTAITIS. Už tai, kad jūs tokia graži. Tokia vaikiška. Tokia tikra. Ir tokia gyva – tai pats gražiausias žmogaus bruožas – ypač mums, mirusiems. Jūs nesuprantat – bet jau vien už tai verta mylėt.

MARIJA. Ačiū.

GUSTAITIS. Nėr už ką, Marija, nėr už ką. Dievaži, kartais imu pasiutusiai gailėtis, kad esu miręs. O dabar atleiskite, man jau metas. Mūsų dienotvarkė labai griežta – nors daugelis jūsiškių įsivaizduoja, kad mes nieko daugiau neveikiam, tik ilsimės ramybėje. Sudie, panele Marija.

MARIJA. Sudie, pone Antanai.

Atsisveikinimas; Gustaitis apsisuka, tolsta prietemoje. Marija staiga kažką prisimena

MARIJA. Oi, pamiršau paklaust!

GUSTAITIS. Klauskit, tik greitai!

MARIJA. Ar Rojus ir Pragaras yra?

GUSTAITIS (*balsas vis tolsta*). Yra!

MARIJA (*šaukia*). O kokie jie?

GUSTAITIS (*iš tolo*). Ogi panašūs! Labai nedaug skiriasi – maždaug tiek, kiek ponija nuo panelės!

VIENUOLIKTA SCENA

Tos pačios sūpynės – bet lignoninės parke. Netoliese suoloelis. Kaip ir pradžioje – vasaros vakaras, tik kiek labiau sutemę. Sūpynėse Marija. Šalia, atsirėmęs į jas, stovi Studentas – medikas praktikantas. Klausosi Marijos. Marija kalba paprastai, be jokio dirbtinio „vaikiškumo“

MARIJA. Ir įsivaizduojat, aš iki šiol taip ir nežinau – išlaikiau tą egzaminą ar ne? Tikriausiai neišlaikiau. Nes neišmokau svarbiausio dalyko – kantrybės. Tikriausiai... O gal manasis egzaminas, tas tikrasis, dar prieš akis? Kaip jums atrodo?

STUDENTAS. Nežinau. Tikrai nežinau, ponija. Galiu pasakyti tik tiek – jaučiu jums baiminimą pagarbą. Galbūt ir pats panašiai pasielgčiau, jei tik turėčiau drąsos.

MARIJA. Viena vertus – aš žudikė, pamišusi žmogžudė. Turėtų būti baisu, bet kažkodėl, kai aš galvoju apie tai, man vis atrodo – nieko tokio nebuvo, tiesiog vyko karas, ir tiek.

Ir aš paprasčiausiai atsišaudžiau. Juk atsišaudyti galima, ar ne? Nežinau... Aš tikriausiai būčiau suradusi savyje jėgų – tiesiog žygiuoti su visais velniop šitam keistam paradede, ir dar šypsis. Bet aš tiesiog privalėjau pabandyti... Pabandyti juos visus išgelbėti.

STUDENTAS. Išgelbėt? Nužudydama?

MARIJA. Kūnai – juk nesvarbu. Kaip ir sukurti lėktuvai ar parašytos knygos. Kas sutverta – jau baigta. O kas baigta – mirę... Gal aš juos iš tiesų išgelbėjau – gal jie buvo pabaisos, o tapo nekaltom aukom... Na va, dabar jau tikrai pamansit, kad aš visiškai pamišėlė. Nebijokit, iš tiesų aš visai neišprotėjusi. Aš tik labai pavargau. Nuo visų ir nuo visko. Nuo senų papročių ir nuo jauno maišto – jau rytoj tapsiančio tais pačiais senais papročiais. Nuo kitų ir nuo savęs. Ir nuo žodžių – begalės žodžių, paknops-tomis griūvančių vienas ant kito, nuo tos žodžių orgijos, po kurios tylą darosi dar nebylesnė, o tuštuma – dar tuštesnė. Bet aš labai stipri, jūs dar nežinot, kokia aš stipri. Aš viską išversiu. Aš visada ištvėrdavau viską, ką tik jūs sugalvodavot. O kai jau nieko nebesugalvosit ir tik stovėsit nusvarinę rankas, tušti ir nebylūs, nuvarginti ir mirtinai išsigandę, tuomet aš ateisiu jūsų. Ir aš suteiksiu jums paskutinįjį šansą: galimybę tapti kitu. Taip, jūs teisūs – tai viso labo iliuzija. Jei negalite pakęsti iliuzijų, visada galėsite pasirinkti – ne beprotiškas svajas ir pavojingus kliedesius, o tą vienintelį tikrąjį savo pačių buvimą. Jis iš tiesų – vienintelis realus. Ko verta tokia realybė – jums geriau žinoti. Gal kada susimąstysite apie tai – laukdami autobuso ar kokiame prekybos centre, iš didelio nuobodžio. Jei ką – virvės dešinėje, tarp automobilių kosmetikos ir oro gaiviklių. Dar tebe pamenu, įsivaizduojat? (*Šypteli*) Juk negali žinot, niekada negali žinot...

Marija staiga nutyla, kažką išvydusi: tai Gydytojas ir Sanitaras. Jie artinasi neskubėdami, koja už kojos

GYDYTOJAS. Sveiki sveiki, matau, grynų oru kvėpuojat? Pagirtina, pagirtina. Kaip šian-dien mūsų sveikatos? Galva nesvaigsta? Nagi duokit, pažiūrėsim pulsą.

Marija sustingsta. Gydytojas tikrina pulsą, apžiūri akių obuolius

GYDYTOJAS. Taip taip. Ką gi, aišku. Na, šiai dienai pasivaikščiojimų jau bus gana, jums nevalia pervargti. (*Sanitarui*) Kolega, būkite malonus, palydėkit ligonę į palatą.

Sanitaras kilsteli Mariją už pečių, prilaikydamas išveda. Marija klusniai eina kartu. Gydytojas ir Studentas lieka stovėti, žiūrėdami į tuščias sūpynes, kurios vis dar tebesisupa

GYDYTOJAS. Tai prisiklausėt istorijų į valias... Prisėskim.

Abu sėdasi ant suoloelio

STUDENTAS. Liūdnoka istorija.

GYDYTOJAS. O taip. Moka jinai šitą amatą. Taip čiulba, tiesiog atsiklausyt negalima. Net ašarą spaudžia.

STUDENTAS. Sunku net patikėt – atrodo visiškai normali.

GYDYTOJAS. Jūs dar labai jaunas... Dar nesuvokiate, kad kiekviename iš mūsų, net pačia-me normaliausiame, gyvena pamišėlis.

STUDENTAS. Baisoka. Štai būna sau tokia švelni moterytė, tokia nekaltutė melancholikė – ir staiga ima žudyti.

GYDYTOJAS. A, jūs apie tai... Iš tiesų, kai pagalvoji... Kaip tokia trapi moteris galėjo kuo šalčiausiai iššaudyti visą būrį vyrų – ir, kiek suprantu, ne šiaip kokių geltonsnapių. Keistoka, ar ne?

STUDENTAS. Na, šiais laikais nieko negali žinoti. Kieno rankoje ginklas, tas ir stiprus.

GYDYTOJAS. Taip, jėgų tam pakaktų ir silpnai moteriai. Bet čia, matote, kiek kitoks atvejis.

Ji visai ne silpna. Ji tiesiog – gera. Banaliai kalbant, gal paprasčiausiai per gera šitam pasauliui.

STUDENTAS (*ima suprasti*). Jūs norite pasakyti?..

GYDYTOJAS. ...Būtent. Nieko ji nenušovė – ji gi musės nenuskriaustų. Viskas – vien jos vargšėj pamišusioj galvelėj.

Pauzė

STUDENTAS. O aš, turiu prisipažinti, buvau patikėjęs.

GYDYTOJAS. Nieko čia gėdingo, pradžioje visiems taip nutinka. Dauguma mūsų ligonių, kaip žinote, itin kūrybingi. O net ir mes patys, sveiki ir normalūs – juk kiekvienas mūsų iš savo fantazijų galėtų visą romaną parašyt. Bet va jei prireiktų parašyt romaną vien iš savo tikrojo, realaus gyvenimo, vargu ar kas pavyktų. Labai jau nuobodį iš-eitų istorija... Taip ir su mūsų paciente: ji jus apgavo tik tiek, kad papasakojo ne savo gyvenimo, o savo pamišimo istoriją. Mūsų terminais kalbant – savo ligos istoriją...

Pauzė

STUDENTAS. O nuo ko ji tuomet išprotėjo?

GYDYTOJAS. Tebeieškote priežasties? Slaptos dramos, nepakeliamos tragedijos? Jokių dramų, jaunas kolegą, jokių dramų.

STUDENTAS. Jūs norite pasakyti – tiesiog šiaip, nei iš šio, nei iš to?

GYDYTOJAS. Taip. Taip dažniausiai ir nutinka, devyniasdešimt devyniais procentais. Lyg niekur nieko. Tiesa, buvo ištėkėjusi – ir net už gana pasiturinčio vyriškio, bet tai ir viskas – čia visi panašumai ir baigiasi. Gyveno sau ramiai, viskuo aprūpinta, knygelės skaitė, nuobodžiavo. Kol vieną gražią dieną ėmė ir išprotėjo. Švelniai ir paprastai, be jokių ypatingų ekscesų.

STUDENTAS. Ir ką, negi prieš tai nebuvo jokių požymių, jokių signalų?

GYDYTOJAS. Buvo keletas nereikšmingų. Smulkmenos, žinote; išsiblaškymas, tokie nepiktybiniai iškritimai iš realybės... Labiau komiški, nei bauginantys. Paskui, tiesa, pradėjo staiga skųstis, kad su ja visiškai nieko nebevyksta – o tai jau akivaizdus požymis, kad iš tiesų kaip tik vyksta, ir vyksta labai rimti dalykai.

STUDENTAS. Siaubinga, kai pagalvoji – kad taip gali nutikti kiekvienam...

GYDYTOJAS. Absoliučiai kiekvienam – netgi man su jumis.

STUDENTAS. Juk turėtų būti kažkokie... Kažkokia prevencija, kokia nors psichinė higiena – kad galėtumėm nuo to apsisaugoti...

GYDYTOJAS (*juokiasi*). Vitaminai sielai? Ar dvasinis dantų šepetėlis? Vargu bau. Nors... Šiokias tokias bendras tendencijas galima įžvelgti. Kad ir mūsų dabartinis pavyzdys, mūsų pacientė... Galima nesunkiai nuspėti – ji visą laiką manėsi esanti kitokia nei visi, ypatinga – o staiga suvokė, kad gyvena paprastą, eilinį, niekuo neišsiskiriantį gyvenimą. Tokį, kaip visų. Štai tada ir išprotėjo – tiesiog nebepajėgė to pakelti, ėmė tai traktuoti kaip savotišką išdavystę ar sąmokslą... Visi mes pradžioje įsivaizduojam, jog esame ypatingi, išskirtiniai, kad mūsų laukia stebuklai, netikėtumai ir paslaptys. O galiausiai vis tiek tenka išmukti gyventi taip, kaip visi. Paprasčiausias evoliucijos dėsnis: kas neprisitaiko, tas žūsta. Išlieka anaip tol ne tie, kurie kuo nors ypatingi, kuo nors išsiskiria – o kaip tik tie, kurie neišsiskiria niekuo. Stebėkit gamtą, mano jaunasis kolega – būtent tokie ir reprezentuoja savąją rūšį, o ne baltos varnos.

STUDENTAS. Tiesą sakant, aš kartais išsigąstu, jog nesu toks, kaip visi. Ir jau pradėdau su-
prasti, jog tai anaip tol ne privilegija.

GYDYTOJAS. Jaunystė... Tikėkimės. Bet grįžkime prie mūsų pacientės: štai ji kaip tik ir jau-
tėsi kitokia nei visi. Ir buvo pernelyg išdidi, kad atsisakytų to savo tikro ar įsikalbėto
išskirtinumo. Tad beliko tik išprotėti. Logiška. Už išdidumą baudžiama. Išdidumas
– ta pati puikybė, tik kitaip pavadinta. Dvasininkai pasakytų – didžiausia nuodėmė.
Aš kaip GYDYTOJAS galiu tik konstatuoti: išdidumas – baisi liga. Visi išdidieji, visi,
nemokantys nusilenkti, sulaužomi. Išprotėja, žūsta ar tiesiog dingsta be žinios. Ge-
riausiu atveju – lieka gyventi savo pamišėliškam svajų pasauly, be perstojo, diena iš
dienos kankindami save ir kitus.

STUDENTAS. Jūs teisus, daktare, jūs visiškai teisus... Įdomu visgi, kaip jaučiasi išprotėjęs
žmogus.

GYDYTOJAS. Priklauso nuo ligos. Vieniems tai – pragaras, kitiems – rojus. Štai mūsų
pacientė, sakykim, jaučiasi visai neblogai. Beveik pasaulio gelbėtoja. Švelni šizofre-
nija... Ji jaučiasi vienu metu esanti ir maža mergaitė, ir šimtametė senė.

STUDENTAS. Keista... Aš kartais irgi labai panašiai jaučiuosi. Ir vaikas, ir žilas senis...

GYDYTOJAS. Tikrai? Įdomu įdomu.

STUDENTAS (*atsikvošėjęs*). Bet tiktai kartais... Labai retai. Ne visada, žinoma.

GYDYTOJAS. Suprantama.

STUDENTAS. Tai juk nebūtinai ligos požymis.

GYDYTOJAS (*juokiasi*). Nebūtinai, nebūtinai. Nusiraminkit, kolega.

Pauzė

GYDYTOJAS. Matau, vis tiek nervinatės... Tiesą sakant, aš, senas GYDYTOJAS, per savo
ilgą praktiką esu aptikęs ir vieną kitą gudrybę... Kitaip tiek metų su visais tais ligo-
niais bendraudamas būčiau seniai ir pats išprotėjęs. Bet mano metodika, kaip čia
pasakius... Šiek tiek radikali. Ir moksliskai nepatvirtinta.

STUDENTAS (*šypteli*). Išradot sielos vitaminus? Dvasinių dantų šepetėlį?

GYDYTOJAS (*šypsosi*). Na... Aš veikiu tai pavadinčiau psichine vakcina.

STUDENTAS. Ir ką, padeda?

GYDYTOJAS. Tarp mūsų kalbant, esu ne vienam padėjęs. Šiaip ar taip, toks mano darbas...
Neveikia tik tų, kurių liga jau per toli pažengusi. Bet, kaip jau sakiau – radikalu. Gal
net kiek šundaktariška... Nors vėl, kitas sakytų – liaudies medicina... Nedrįščiau jums
siūlyti, mes gi civilizuoti žmonės. Dar parnanysit, kad esu išprotėjęs senas šarlatanas.

Abu mandagiai juokiasi. Pauzė

STUDENTAS. O žinot, aš beveik pabandyčiau. Jei iš tiesų padeda... Atvirai sakant, kažkaip
įsibaiminau mažumėlę. Jei nepadės, tai juk ir nepakenks...

GYDYTOJAS. Jūs rimtai kalbat? Pasitikėtumėt manimi, senu griozdu?

STUDENTAS. Kuo gi dar galėčiau pasitikėt, jei ne jums. Jūs man kaip tėvas.

GYDYTOJAS. Ką gi, tuomet galim ir pabandyti.

*Gydytojas ne pagal metus žaibiškai pakyla nuo suoliuko. Nežinia iš kur jo rankose atsiranda
Bendro Gyvenimo Taurė – Marijos vestuvėse regėtas naktipuodis. Gydytojas demoniškai šypsosi,
ištiesia jį prieš save*

GYDYTOJAS. Gurkštelk!

U Ž D A N G A

Arvydas Ambrasas, Regimantas Midvikis

DUOBĖ

Veikėjai

CEZARIS – klounas

OFELIJUS – tragikas

BENEDIKTAS – neaiškus tipas, tyli ir valgo

KORNELIS – skaito knygą ir rausiasi po lagaminą

DU DUOBKASIAI

Veiksmo vieta – duobė, iš kurios girdėti vykstančių į tolimus miestus traukinių pūškavimas. Veikėjai – Cezaris, Ofelijus, Kornelis, Benediktas sėdi duobėje, visi kažką veikia

BALSAS. Į pirmą platformą atvažiavo traukinys, vykstantis į miestą. Keleivius prašome išeiti į peroną ir užimti vietas vagonuose...

Tyla, pauzė, girdėti traukinių pūškavimas

KORNELIS. Cezari, tavo traukinys atvyko!

CEZARIS. Žinau, aš juk bilietą turiu.

KORNELIS. Tai skubėk. Pavėluosi.

CEZARIS. O kam? Aš iš duobės vis vien neišlipsiu.

OFELIJUS. O tu dar pabandyk, gal pavyks.

KORNELIS. Pamėgink, tikrai išlipsi.

CEZARIS. Nemėginsiu, vakar neišlipau...

OFELIJUS. O šiandien dar nemėginai.

CEZARIS. Užvakar mėginau.

KORNELIS. Pamėgink, mes padėsime, gal paskui mus ištrauksi.

CEZARIS. O kodėl patys nemėginat išlipti?

OFELIJUS (*liūdnai*). Nėkvailiok, Cezari, juk tu žinai, kad tik tu vienas išlipsi. Tu jauniausias.

CEZARIS. O kodėl ne tas tipas, kur dešras kemša? Kodėl aš turiu lipti? Kodėl? Aš negaliu išlipti. Matai, kad negaliu! Vakara matei... Užvakar! Pernai! Užpernai! Dar užpernai!!! Viešpatie...

BALSAS. Piliečiai keleiviai, būkite atsargūs! Traukinys, einantis į miestą, ... išvyksta!

Pauzė

CEZARIS. Būkite atsargūs!.. Išvyksta... Į miestą... Išvyko... Išvyko... Stok! (*Prieina prie telefono, susuka numerį*) Man bilietą! Išvyko? Žinau. Į kitą. Taip. Vieną. Vieną, sakau! Bilietą vieną. Atleiskit... Dėkoju. (*Kornelijui*) Ryt važiuosiu. (*Kiša ranką į kišenę, ištraukia bilietus ir numeta*)

OFELIJUS. (*deklamuoja*)

„Kur jūsų akys? Kaipgi jūs galėjot

Nuo šio didingo kalno nusirist

Ir eit ieškot sau maisto šioj klampynėj?
O, kurgi jūsų akys?“

Pasirodo bilietų parduėjas

PARDAVĖJAS. Cezaris!

CEZARIS. Aš!

PARDAVĖJAS. Prašau. (*Paduoda*)

CEZARIS. Ačiū! Jums pinigų mokėti?

PARDAVĖJAS. Taip.

CEZARIS. Prašau! (*Sumoka*)

PARDAVĖJAS. Ačiū! Gal kopėčias?

CEZARIS. Ne, ačiū, nereikia!

PARDAVĖJAS. O vis dėlto...

CEZARIS. Mes patys išlipsim...

PARDAVĖJAS. Sensti, Cezari. Ir tu, Korneli. Tik Ofelijus vis toks pat. Viso gero!

Išeina

KORNELIS. Tu pasakei... pasakei... „išlipsim!“.

CEZARIS. Taip, „išlipsim“.

OFELIJUS. Dieve, kas tau? Tu pasakei „išlipsim“.

CEZARIS. Taip, išlipsim. Aš taip pasakiau, kad jis nustotų mums kopėčias siūlinėjęs...

KORNELIS (*pats sau*). Taip... išlipsim! Mes išlipsim, cha cha cha cha...

CEZARIS. Gal vis dėlto kopėčias pasidaryti?

OFELIJUS. Nereikia. (*Liūdnai*) Dėl Dievo meilės, išlipsim.

CEZARIS. Tai lipkit!

OFELIJUS. Traukinys neatėjo.

CEZARIS. O jūs taip pabandykit.

OFELIJUS. O kam? Čia man geriau traukinio laukti. Ir bilietus juk atneša. Visada spėsiu išlipti. Jei neleistų išlipti, tai gal pabandyčiau. O dabar – kam?.. (*Ryžtingai*) Palauksiu traukinio!

CEZARIS. Tu tikras, kad jis ateis?

OFELIJUS. Negali neateiti, jei bilietus parduoda.

KORNELIS. O gali gi jis sugesti ar nuo bėgių nueiti... Juk gali.

CEZARIS. Tas pats gali atsitikti ir į miestą važiuojant. Sugės, ir vėl lauk... Ko gero, ir duobės pašonei nerasi.

KORNELIS. Galima stoty palaukti.

CEZARIS. Stočių vidury lauko nebūna.

OFELIJUS (*susimąstęs*). O gal čia ir stoties nėra.

KORNELIS. Yra, juk diktoriaus girdėti...

CEZARIS. O mieste ar yra stotis? Jei stoties nėra, tai nesustos.

KORNELIS. Aš sustabdysiu, pasakysiu, kad man reikia išlipti.

OFELIJUS. Jei stoties nebus, tai vėl reikės duobėj sėdėti.

KORNELIS. Mieste duobių nėra, visur gražu, lietaus nuplautas grindinys iš raudonų tašytų akmenų, tarp kurių auga gėlės, žolės ir...

CEZARIS. O ką jūs darysit tame mieste nuvažiaavę?

KORNELIS. Ką nors gražaus...

CEZARIS. Pavyzdžiui, ką?

KORNELIS. Gal rašysiu ką nors, o gal moterį susirasiu.

OFELIJUS. Argi tai gražu?..

KORNELIS. Nežinau, man tai gražu.

OFELIJUS. Aš geriau jau imčiau vaidinti, negu su bobomis tąsytis!

DEŠRININKAS. Aš tai visą laiką galvoju, ar tame mieste yra gerų dešrų krautuvė. Niekaip neprisimenu.

KORNELIS. (*užverčia knygą*). Kaip visi sensta! Ir atmintis šlubuoja. Mane jau ketveri metai reumatizmas kankina. Prakeikta duobė!

CEZARIS. Tame mieste balti arkliai ir mėlyni bokštai. Nei dūmų, nei smarvės, nei drėgmės.

Ir žmonės susitikę sako: „Labas rytas“, „labas vakaras“. Labas vakaras, labas rytas.

OFELIJUS. Įdomu, ar mūsų teatre dar vaidina „Hamletą“?

CEZARIS. O šventadieniais žmonės eina į cirką, žiūri, kaip jūrų kiaulytės ritinėja kamuoliukus. Aš jiems parodyčiau savo geriausią numerį...

DEŠRININKAS. Kaip tu manai, ar dešra galėjo pabrangti, juk būna, tiesa? Juk būna, kad kartais pabrangsta. Juk visada taip būna. Sėdi sėdi duobėj, o dešra pabrangsta. Juk būna taip? (*Klausiamai žiūri*)

KORNELIS. O vidury miesto stovi trys didelės liepos. Vasarą jos būna žalios. Ir visi bokštai būna žali. Ir namai žali. Ir atrodo, kad visas miestas kvepia žaliom akacijom.

DEŠRININKAS. Visada taip būna: sėdi duobėj, o dešra pabrangsta.

KORNELIS. O bičių kiek! Jos nešioja medų į mažus avilius ant namų stogų, ir žmonės vaikšto basi, kad jų nesumindžiotų. O rašytojai apie tai rašo savo knygose...

CEZARIS. Norit, aš jums parodysiu savo geriausią numerį? Aš visada jį rodydavau programos pabaigai. Tada, kai buvo geriausias metų numeris. Visiems užimdavo kvapą. (*Rausiasi po kišenes*) Aš tuoj... aš tuoj jį parodysiu. (*Rausiasi*)

DEŠRININKAS (*įsikarščiaęs*). Tai aš klausiu, ar dešros per tą laiką galėjo pabrangti?

OFELIJUS. Juokinga, Cezari, šitoj duobėj šitokius numerius rodyti. Juk šitie avinai vis tiek nieko nesupras.

„Ne, jūs dar nesate jausmų praradus –

Tai rodo jūsų pojūčiai visi, –

Bet tuos jausmus yra ištikęs stabas;

Pamišėlis – net ir tasai nebūtų

Suklydęs panašiai, ir beprotybė

Nebuvo niekam taip jaumų pavergus,

Kad jam neliktų, kaip štai jums dabar,

Krislelio nuovokos. Koksai šėtonas,

Akis užrišęs, taip jus suvedžiojo?

Berankis, kurčnebylis, neregys,

Kuris dar uoslę turi ir galvoj

Bent mažo sveiko proto trupinėlių,

Nebūtų apsijuokęs taip kaip jūs!“

CEZARIS (*nusiminęs*). Tu teisus, Ofelijau, Tu visada teisus. Net ir tada, kai Hamleto žodžius supainioji. O juokingiausia, kad visi juokiasi iš nevykusio numerio.

KORNELIS. Aš apie fokusus nenusimanau, ir apskritai man bet koks noras juoktis prapuolė. Tai vis nuo tos drėgmės, kuri ketverius metus mane graužia.

OFELIJUS (*Dešrininkui*). Klausyk, brolau, duok ir man tos dešros.

Dešrininkas nereaguoja

„O, kas yra žmogus, jei jam pasauly
Aukščiausias gėris – valgymas ir miegas?
Galvijas, ne daugiau. Argi tasai,
Kuris mums davė tokią lakią mintį,
Ir priekin žvelgiančią, ir atgalios,
Įdiegė tam šį dieviškąjį protą,
Kad jis trūnytų dykas mummyse?
Galbūt tai gyvuliškas apkliautimas
Ar įprotis per daug ilgai svarstyti,
Kokia dalia mūs laukia ateity
(Dvejojimas, kur trys ketvirčiai baimės
Ir vienas tik ketvirtis išminties!)“

KORNELIS. O aš pradėsiu knygą rašyti apie kaminkrėčius. Tie kaminkrėčiai turi būti juodi.
Jie valo visus kaminus, kad mieste suodžių nebūtų.
(*Susimąsto*) O gal ten ir kaminų nėra? Gal ten nereikia krosnių
kūrenti?

DEŠRININKAS. O tu geriau apie dešras parašyk.

KORNELIS. Ne, vis vien parašysiu! Įsivaizduokit, rytą, vos prašvitus, baltomis gatvėmis
pasipila juodi kaminkrėčiai, laipioja baltais stogais, valo kaminus ir pirmieji suodi-
nais veidais sveikina tekančią saulę.

OFELIJUS. Baltame mieste? Paišini kaminkrėčiai? Hm...Gal...

KORNELIS. Kaminkrėčiai – švariausi žmonės. Neišsijuodinęs niekada taip nejausi noro
nusiprausti. Tai tik kaminkrėčiai supranta.

OFELIJUS. Cezari!

CEZARIS (*ieško kažko skrybėlėj*). Ko?

OFELIJUS. Dabar jau mums sunkiau iš čia išsikrapštyti.

Cezaris ieško toliau

KORNELIS. Kodėl?

OFELIJUS. Reikėjo anksčiau ryžtis...

KORNELIS. Tu čia man?

OFELIJUS. Abiem.

KORNELIS. Bandėm.

OFELIJUS. Tada, kai skėriai buvo užskridę, galėjom išlipti. Dabar sunkiau.

CEZARIS (*baigęs ieškoti*). Kas sunkiau?

OFELIJUS. Išlipti sunkiau... Kad taip tada...

CEZARIS. Man ir dabar sunku...

KORNELIS. O kam lengva? Anksčiau reikėjo, pirmą dieną, be reikalo išsigandom.

CEZARIS. Korneli, juk tau tada ta duobė visai patiko.

KORNELIS. Jaunystė buvo. Dabar jau sunku.

CEZARIS. Įkristų dabar kas nors, padėtume išlipti, paskui ir patys kaip nors...

OFELIJUS. Kada nors įkris.

KORNELIS. O gal tai atsitiks tada, kai mūsų jau nebus.

CEZARIS. Kai mūsų nebebus, tai neiškris. Išlipę ženklą pastatysim: „Atsargiai, duobė!“

KORNELIS. Aš sakau, kad mūsų visai nebebus.

CEZARIS. Kada? Kai mirę būsim? Aš nemanau čia mirti! Negirdėjau, kad kas taip duobėj mirtų! Sako, prieš mirtį žmogus labai stiprus pasidaro, toks stiprus, kad iš bet kokios duobės išlipa...

OFELIJUS. Vadinasi, kai mes išlipsim, tai ir bus prieš mirtį. Išlipsim ir mirsim.

. (*Deklamuoja*) Iššoko pempė iš lizdo, o jai dar kevalas ant galvos.

Visi nutyla. Pauzė. Nepažįstamasis įvirsta į duobę

OFELIJUS. „Tai šmėkla, pasirodžiusi prieš mus –

. Dvasia tamsybių, ir vaizduotė mano –

. Juoda nelyginant Vulkano kalvė“.

NEPAŽIŠTAMASIS. „Hamletas“, 81 puslapis, 16 eilutė. Prakeikimas! Tai jūs tą duobę išrausėt?

KORNELIS. Ne, mes patys įkritom.

NEPAŽIŠTAMASIS. Tai reikėjo ženklą pastatyti, kad kiti neiškristų...

KORNELIS. Mes neišlipam.

NEPAŽIŠTAMASIS. Niekai. Gal užsirūkom? (*Siūlo cigaretę, užsirūko. Pauzė*) Ir jūs tikriausiai į traukinį?

OFELIJUS. Atrodo.

NEPAŽIŠTAMASIS. Kiek dar laiko liko?

CEZARIS. Vienuolika minučių.

NEPAŽIŠTAMASIS (*pamato telefoną*). O-o! Telefonas! Komfortas, ponai! Gal paskambinti leisit?

CEZARIS. Prašom.

NEPAŽIŠTAMASIS. Alio! Man bilietą! Į miestą... Vieną. Taip, duobėje. Iš kur jūs žinot? A-a-a, taip. Tebesėdi. Atnešit? Dėkoju. (*Padedą ragelį*) Ačiū Dievui. O jūs nesiruošiat iš čia kraustyti?

KORNELIS. Bandysim, kai jūs išlipsit.

NEPAŽIŠTAMASIS. Tai jūs čia repetuojat ką nors, ar ką?

KORNELIS. Ne, tik va Ofelijus „Hamletą“ skaitinėja.

NEPAŽIŠTAMASIS. A-a-a... Ir aš „Hamletą“ duobkasį vaidinau. (*Ofelijui*) Prisimenat? (*Skaito perdėtai*) „Jūs, pone, jame nesipainiojat, ir dėl to tai ne jūsų kapas; aš irgi nesipainioju, o vis dėlto tai mano kapas“. Chi chi chi.

OFELIJUS. „Ne, tu painiojies, nes patsai stovi kape ir tvirtini, kad jis tavo; jisai mirusiems, o ne gyviesiems; štai čia tu ir painiojiesi tu“.

NEPAŽIŠTAMASIS. Taip, taip, Šekspyras, o-o-o!

BILIETŲ PARDAVĖJAS. Naujokas!

NEPAŽIŠTAMASIS. Aš.

PARDAVĖJAS.. Jūs bilietą užsakėt?

NEPAŽIŠTAMASIS. Aš.

PARDAVĖJAS. Prašau. (*Paduoda*)

NEPAŽIŠTAMASIS. Jums pinigų?

PARDAVĖJAS (*paima pinigų*). Ačiū!

NEPAŽIŠTAMASIS. Prašom.

PARDAVĖJAS. Gal kopėčias?

NEPAŽĪSTAMASIS. Ne, ačiū, išlipsiu. (*Pardavėjas nori nueiti*) E-e-e! Paimkit lagaminą, aš tuoj.
(*Lipa ir išlipa*) Viso, ponai, žiemai kopūstų pasisodinkit! Cha cha cha!

Pauzė

CEZARIS. Ofelijau, lipk ir tu.

OFELIJUS. Betgi tu bilietą užsisakei.

CEZARIS (*Kornelijui*). O gal tu, Korneli?

KORNELIS. Mano traukinys dar neatėjo, be to, tu jauniausias.

CEZARIS. Palaukit. (*Nuėjusiems*) Aš tuoj! Aš irgi einu.

Bando išlipti iš duobės. Kornelis ir Ofelijus padeda jam.

Cezaris užsikrapšto iki pusės duobės ir pameta skrybėlę

OFELIJUS. Skrybėlę, Cezari! Kaip tu važiuosi be skrybėlės!

KORNELIS. Greičiau, greičiau – pavėluosi.

Visi puola prie skrybėlės. Cezaris vėl pradeda lipti, bet pasigirsta nueinančio traukinio garsas

CEZARIS. Matyt, man nelemta išlipti. (*Meta skrybėlę žemėn*)

DEŠRININKAS. Geriau dešras valgytum.

CEZARIS (*piktai*). Tu tai ir žmogų, kaip tą dešrą...

KORNELIS. Visada taip: lipi ir neišlipi. Lipi ir neišlipi. Gal verčiau iš viso nelipti?

DEŠRININKAS. Argi čia blogai? Va, kad tik valgyti būtų!

OFELIJUS. Tokia jau likimo ironija.

CEZARIS (*liūdnai*). Ech, Ofelijau, – užsakyk bilietą...

Ofelijus priėjęs piktai paspiria telefoną

OFELIJUS. Tu juk žinai, – šiandien traukinių nebebus. Tas buvo paskutinis.

KORNELIS. O gal koks papildomas bus? Užsilikusiems duobėse žmonėms.

OFELIJUS. Tu pats ir užsisakyk bilietą į tą papildomą. Ten tokių kaip tu tik ir laukia.

KORNELIS. Tu man sakai?

OFELIJUS. Tau.

KORNELIS. Užsisakyti bilietą? O gal tikrai užsisakyti? Bet jis vėl pradės kopėčias siūlinėti.

O gal šis kartas nemeluos? (*Prieina prie telefono, kelis kartus susuka numerį. Niekas neat-sako*) Užimtas?.. Ne, sugedęs, turbūt surūdijo nuo drėgmės.

Dešrininkas atsistoja, nusivalo rankas, paima telefoną ir ilgai jame krapštosi

DEŠRININKAS. Suspardytas. (*Priekaištingai žiūri į Ofelijų. Vėl pradeda valgyti*)

CEZARIS. O gal taip ir geriau?

Pasirodo du duobkasiai

I DUOBKASYS. Nusibodo man jau šitam prakeiktam lauke duobes užkasinėti, jos niekada nesibaigs.

II DUOBKASYS. Užkasam šią paskutinę, ir viskas bus baigta. Nereikės kiekvieną dieną vaikščioti po lauką ir ieškoti tų prakeiktų duobių. Užkasam, ir baigta!

I DUOBKASYS. Tu visą laiką tą patį kalbi, bet duobės vis nesibaigia...

II DUOBKASYS. Aš irgi negaliu suprasti, iš kur jos atsiranda. Niekada nemačiau, kad čia kas su kastuvu vaikščiotų. Rankom juk neišrausi tokios duobės!

I DUOBKASYS. Gal daugiau nebekasam? Vis vien ryt rasim naują.

II DUOBKASYS. Jei jau atėjom, tai užkasam! (*Kasa, meta žvyrą į duobę*)

DEŠRININKAS. Lyja! Ir dešros jau baigiasi. Viskas! Ryt važiuoju. Užteks.

KORNELIS (*duobkasiams*). Ei jūs, ten viršuje, baikit kvailioti! Ar nematot, kad čia žmonės? OFELIJUS. Gyvus nori užkasti. (*Deklamuoja*) „Jeigu dabar, vadinasi ne paskui. Jeigu ne paskui, vadinasi, dabar. Jei ne dabar – tai kada nors ateity. Svarbiausia būti pasiruošusiems“.

I DUOBKASYS. Man atrodo, kad čia kažkas ne taip. Ar tik ne mes patys duobes rausiam?

II DUOBKASYS. Ką tu! Iš kur tu ištraukei? Mes tik užkasinėjam. Kiekvieną dieną tik užkasinėjam. Kas mums darbo! Užkasinėk, ir baigtas kriukis!

I DUOBKASYS. Vis vien, žiūrėk, mes gi kitą rausiam!

II DUOBKASYS. Nesvarbu, užkasam tą paskutinę, daugiau jų nebus. Galime nieko neveikti, jei atkasinėti nelieps.

DEŠRININKAS. Ei, jūs, kapstinėtojai, baikit, baikit, sakau!

CEZARIS. Nerėk kaip beprotis. Vis tiek jie nieko negirdi. Turbūt kurčnebyliai. Rėk nerėkęs – nieko nepadės!

DEŠRININKAS. Aš gyventi noriu. O jie mus užkas. Gyventi noriu, ar suprantat? Gyvus užkas. Išlipti noriu. Išlipti! Saulę pamatyti, debesis, miestus... (*Bando lipti. Gauna žvyro į snukį, nusirita*) Gyventi noriu! Gyventi!!! (*Verkia*)

KORNELIS. Jo nervai pairę. Kaip tu manai, ar greitai jie baigs?

CEZARIS. Ką baigs?

KORNELIS. Mus užkasinėti. (*Žiūri į viršų*)

I DUOBKASYS. Atkasinėti turbūt lengviau. Niekas nežino, kiek duobių neatkastų. Kas suskaičiuos? Juk nesimato.

II DUOBKASYS. Taip. Svarbiausia tą paskutinę užkasti. Paskui kaip bus, taip.

I DUOBKASYS. Žinai ką? Tos neužkasinėjam. Einam, sužinosim, ar reikia užkasti. Kaip įsakys, taip ir darysim. (*Nueina*)

CEZARIS. Einu, pasižvalgysiu, gal traukinys stovi. (*Išlipa iš duobės. Žvalgosi*)

KORNELIS. Ką matai?

CEZARIS. Nieko. Vien tik tuščias laukas.

OFELIJUS. Tu pabėgėk į šalį.

Cezaris bėga. Pauzė

CEZARIS. Nieko nėra!

KORNELIS. O tu pamėgink į kitą pusę.

Cezaris bėga. Pauzė. Cezaris dingsta. Po kurio laiko pasigirsta šauksmas

CEZARIS. Ei ei! Duobę radau! Lipkit čia. Gera duobė – tuščia!

Visi griebia savo daiktus ir išlipę dingsta. Girdisi balsai

KORNELIS. Gera duobė! Ir telefonas yra! (*Sukinėja telefoną*) Neveikia!

CEZARIS. Gerai, kad neveikia: tas su savo kopėčiomis čia nesimaišys...

Į duobę įvirsta Nepažįstamasis. Pasistato savo lagaminą, atsisėda ir sėdi

NEPAŽIŠTAMASIS. Nėra! Nieko nėra! Stoties nėra! Traukinio! Plynas laukas! Viešpatie! Ką daryt? Telefonas! (*Susuka numerį*) Alio! Stotis? Stotis. Cha cha. Stotis... Cha cha cha.

Bilieta vienā... Į miestą... Cha cha cha.

Atsisėda

Nieko nėra... nieko... nieko...

Pasirodo bilieta pardavėjas

PARDAVĖJAS. Ostapas?

NEPAŽISTAMASIS. Aš.

PARDAVĖJAS. Jūs bilieta užsakėt?

NEPAŽISTAMASIS. Aš.

PARDAVĖJAS. Prašom bilieta.

NEPAŽISTAMASIS. Prašom pinigų.

PARDAVĖJAS. Gal kopėčias?

NEPAŽISTAMASIS. Ne, ačiū, išlipsiu.

Pardavėjas nueina

BALSAS. Atvyko traukinys, vykstantis į Baltąjį miestą. Keleivius prašom išeiti į peroną ir užimti vietas vagonuose.

NEPAŽISTAMASIS. Nėra!!! Nėra!!!

BALSAS. Traukinys į Baltąjį miestą išvyksta. Būkite atsargūs!

NEPAŽISTAMASIS. Nėra! Ten nieko nėra! Plynas laukas!!! Plynas laukas! Laukas. Plynas laukas...

P A B A I G A

Iš knygos: Arvydas Ambrasas *Žeme, nepalik mūsų: poezija. dramos. prisiminimai*, 2009

Tomas Venclova

APIE „DUOBĘ“ IR „MARATONĄ“, O GAL LABIAUSIAI APIE JŲ KONTEKSTĄ

Dažnas politikas, žurnalistas ar net istorikas suvokia ir vaizduoja sovietmetį kaip vienodai tamsią, beprošvaistę represijų ir baimės epochą. Po jos atėjęs Sąjūdis ir nepriklausomybė atrodo grynas, nežinia iš kur atsiradęs stebuklas. Mes, kurie sovietinius laikus dar prisimename, juos matome kitaip. Būsimoji laisvė – pirmiausia kultūros srityje – brendo ir augo nenumaldomai. Žinoma, tai buvo sunkus brendimas. Valdžia ir uolesnieji jos pataikūnai kiek įmanydami gniaužė kultūrinį laisvėjimą; taigi jis ir pats stabtelėdavo, atsitraukdavo, slėpdavosi ne iš karto žžiūrिमose kertėse arba įsiveldavo į neskanius kompromisus. Savarankiškiau mąstantį ir veikiantį žmogų režimas sugebėdavo įvaryti aklavietėn – dažniausiai turbūt į alkoholizmą, neretai į tamsius sandėrius su saugumu bei panašiomis įs-taigomis, kartais tiesiog į mirtį. Bet toje atodrėkių ir šalnų, netgi šalčių kaitoje atidžiau pažvelgęs galėjai žžiūrėti tam tikrą kryptį: dalelytė laimėjimų visada išlikdavo, kiekvienas atodrėkis ištirpdydavo kiek daugiau sniego, o kiekviena šalna būdavo nebe tokia baisi.

1967 metai skyrėsi ir nuo ankstesniųjų, ir nuo vėlesniųjų – juo labiau nuo Stalino ir partizanų karo laikų. „Jei kultūrai nukerti galvą, maždaug po dvidešimt penkerių metų ji vis dėlto atauga“, – sakė vienas tuometinis mano bičiulis. Atsirado nauja karta, ne visai tokia kaip senieji Lietuvos inteligentai, bet anaip tol ne tokia kaip sovietizatoriai ir sribai. Režimas po Stalino mirties gerokai sušvelnėjo – iš dalies, žinoma, todėl, kad stabilizavosi: žmonės juto, kad jis įsikūrė Lietuvoje ilgam, taigi teks dirbti, auginti vaikus, gal net anūkus naujoviškoje nesmagioje aplinkoje. Daugelis – nors ne visi – nusprendė: reikės ir toje aplinkoje daryti kažką vertingesnio, kad palikuonys galėtų semtis nors lašelį stiprybės ir iš šito praeities tarpo. Ideologiniai žžiūrėtojai ravėjo daigus nebe taip uoliai, taigi ir žemė darėsi nebe tokia bevaisė. Net pašalinus Chruščiovą ir prasidėjus kalboms apie restalinizaciją, atlydys porą metų išsilaikė – tiesa, veikiau iš inercijos.

Galimas daiktas, kaip tik šešiasdešimt septintieji buvo jo zenitas. Tada išleido pirmąsias knygas jauni rašytojai, tokie kaip Marcelijus Martinaitis ar Juozas Aputis, nelinkę kartoti įkyrėjusių šablonų; į parodas ėmė patekti Vincas Kisarauskas, Petras Repšys ir šiaip jau „tylieji modernistai“ – beje, kartais ne tokie tylūs; kažkas viltingo ar bent įdomaus, ne vien šiai dienai skirto radosi ir teatre, ir kine, ir architektūroje. Kartais net atrodė, kad šis kultūros pakilimas yra tikros laisvės preliudija ir kad toji laisvė ateis ne revoliucijos, bet evoliucijos keliu. Gal įmanoma tiek išklibinti sistemą, kad įsivyrautų „socializmas žmogišku veidu“ – o toks socializmas atneštų nepriklausomybę. Juk ir aplinkui – Estijoje ir Ukrainoje, Lenkijoje ir Čekijoje, pagaliau Rusijoje – vyko kažkas neįprasta. Buvo Aleksandras Solženicynas – jo nebespausdino, bet jis gebėjo savilaidoje paskleisti įstabiai drąsų laišką rašytojų suvažiavimui. Buvo Josifas Brodskis – jis ką tik grįžo iš tremties ir rašė vis geresnes eiles. Nors ir pro cenzūros barjerus, nors ir painiais keliais vis labiau prasimušdavo ir tai, kas vyko pasaulio kultūroje, ir tai, kas buvo sukurti nepriklausomybės laikotarpiu, ir tai, ką veikė mūsų pačių išsivijia. Tiesa, netrukus visu buvo įsakmiai parodyta, kad jokios evoliucijos nebus: tankai įvažiavo į Prahą, beveik taip pat, kaip 1940 metais į Kauną ir Vilnių. Ką gi, nusprendė ne vienas sielos gilumoje, tada bus revoliucija.

Tais kultūrinio fermento ir iliuzijų laikais viena iš įdomiausių Vilniaus vietų buvo Dailės institutas. Jauni dailininkai būna paprastai narsiausi: tokia jau jų darbo specifika – jie nelabai pasiduoda prižiūrimi. Ta narsa kartais persilieja į jų bandymus užsiimti kitomis meno rūšimis. Neatsimenu, kada mane ėmė siekti žinios apie instituto Koridoriaus teatrą. Kaip tyčia, tuomet nerašiau dienoraščio, taigi negali nustatyti datos, kada buvau pakviestas į spektaklį „Duobė“. Dabar, po keturiasdešimt metų, nebeatmenu beveik jokių detalių: nei kas mane pakvietė (Algis Nasvytis?), nei kokiais instituto užkaboriais pasiekėme spektaklio vietą, nei kiek buvo žiūrovų (rodos ne ką daugiau negu dvidešimt, bet gal ir klystu). Liko tik bendras, labai stiprus įspūdis Scenoje – be įprastinių scenos bruožų, be „normalių“ dekoracijų ir kostiumų – sėdėjo keturi vaikinai, persimesdami trumpomis, dažnai pasikartojančiomis replikomis, kurios stigo ir loginio ryšio, ir prasminio vientisumo. Pamažu darėsi aišku, jog jie sėdi duobėje iš kurios negali ir nelabai nori išlipti, nors jiems siūlomos ir kopėčios, ir traukinio bilietai į paslaptinę, neva labai gražų Baltąjį miestą. Man ypač patiko scena, kurioje duobėn įvirtu naujas veikėjas, kur kas judresnis ir labiau pasitikįs savimi: jis išlipo viršun be jokio vargo, akivaizdžiai prieštaraudamas likusiųjų beviltiškai nuotaikai, bet netrukus sugrįžo, nes pasirodė, jog viršuje nėra nei miesto, nei stoties, nei traukinių – plynas laukas, ir tiek. Tuo ir baigėsi pjesė, trukusi gal keturiasdešimt minučių. Ji, sakytum, teatriškai įkūnijo populiarių tais laikais lenkų rašytojo Stanisłavo Ježio Leco aforizmą: „Na, ir kas, kad pramušei sieną kakta? Ką dabar veiksi gretimoje kameroje?“

Buvo aišku kaip diena – nors apie tai nederėjo garsiai šnekėti, – kad „Duobė“ kalba apie visų mūsų tuometinę situaciją: istorinę ir kultūrinę okupacijos duobę, kurioje ne dėl savo kaltės gyvuojame, į kurią kiekvienas reaguoja savaip ir kurią įveikti anaipol ne visi turi vilčių (o jei įveiksi, – tarkime, pabėgsi į Vakarų, – šimts žino, kas toliau bus). Neva poetiškai aprašytas Baltasis miestas priminė valdžios žadamą „šviesią ateitį“, traukiniai – džiaugsmingą statybą, kuri tą ateitį turėtų priartinti. Apie tai ne pirmi metai diskutavome virtuvėse ir kitose nuošalesnėse vietose. Bet anapus politinės alegorijos slypėjo kažkas dar įdomesnio – universali metafora apie žmogaus egzistenciją, apie jo įsivėlimą į laikinąją būtį, apie jo niekada neišsipildančias viltis, be kurių gyventi vis dėlto neįmanoma.

Nesakyčiau, kad tokių pjesių nebuvau skaitęs. Priešingai, tuo metu „absurdo drama“ buvo madinga, taip pat ir Lietuvoje. Visi buvome girdėję apie Beckettą ir Ionesco. Lenkiškai, kartais net rusiškai (nors tuo tarpu dar ne lietuviškai) galėjai susipažinti su klasikiniiais Becketto veikalais – ir su „Belaukiant Godo“, ir su „Lošimo pabaiga“; netrukus po „Duobės“ pastatymo Lietuvoje buvo išspausdinta „Paskutinė Krepo juosta“, dar truputį vėliau „Laimingos dienos“. Na o kalbant apie Ionesco, tai dar apie 1960 metus naminėje leidyklėlėje „Eglutė“, kuriai ir aš pats buvau nesvetimas, pasirodė „Pamokos“ vertimas. Tada buvome suspietę savišvietos būrelį ir net galvojome apie neviešą „Pamokos“ pastatymą (atsimenu, Tarnaitę turėjo vaidinti drūtas vaikas Gediminas, arba Guga Baravykas, vėliau žinomas architektas). Būrelio veikla baigėsi tardymais, bet nieko itin baisaus mums neatsitiko, ir šiaip ar taip tai buvo jau seniai. Per lenkų žurnalą „Dialog“ ar kitais keliais mus siekė Slavomiras Mrożekas, panaudojęs absurdo dramos metodus grynai politiniam groteskui; kaip tik 1967 metais jo „pilno metražo“ pjesė „Tango“ pastatė Jonas Jurašas – tatau vėl neapsiėjo be skandalo. Garsėjo Ježio Grotovskio teatras. Matyt, ne be Mrożeko įtakos buvo rašytos trys trumpos, irgi tada pastatytos Kazio Sajos groteskinės

pjesės – „Maniakas“, „Oratorius“ ir „Pranašas Jona“ (po metų pasirodė jo „Mamutų medžioklė“ – visi tie veikalai buvo grūste prigrūsti įtartinų aliuzijų). Beje, išėivijoje absurdo pjesės rašė Kostas Ostrauskas, bet apie tai dar nieko ar beveik nieko nežinojome. Ne ką težinojome ir apie rusų oberiutus, kurie pasidarė madingi kiek vėliau.

Pjesė, kurią parašė Arvydas Ambrasas ir Regimantas Midvikis, buvo kažkuo panaši į „Mamutų medžioklė“ (ten veikėjai beprasmiškai klaidžiojo, ieškodami kažkokios šventės ar karnavalo, čia beprasmiškai lindėjo duobėje, svajodami apie traukinius ir Baltąjį miestą). Bet, nors išsivertusi be režisieriaus profesionalo ir be tikrų aktorių, ji man pasirodė net įdomesnė. Jos ašis buvo vis dėlto ne politinė satyra, o bendresni dalykai, ir tai, ko gero, žadėjo didesnę išliekamąją vertę. Iš visų lietuviškų dramų ji – drauge su vėlesnėmis Ambraso ir Midvikio dramomis – buvo ir tebėra artimiausia klasikiniam Becketto modeliui. Joje ryškėjo ir viduramžių misterijos, ir kaukių komedijos patirtis. Ryškėjo Shakespeare'as – su visu jo humoro ir tragizmo mišiniu. Jį aiškiai rodė veikėjų vardai: klounas Cezaris, tragikas Ofelijus, „neaiškus tipas“ Benediktas (turbūt iš komedijos „Daug triukšmo dėl nieko“). Buvo dar Kornelis (vardas, gal irgi padarytas iš karaliaus Lyro dukros Kordelijos), o žvalus Nepažįstamasis vadinosi Ostapas – šį sykį jau ne Shakespeare'o, bet Ilfo ir Petrovo personažas, tais laikais kiekvienam puikiai žinomas. Skambėjo „Hamletas“ citatos, iš ten buvo atėję ir duobkasiai, kurių darbui bejėgiškai priešinosi Ofelijus:

Gyvus nori užkasti... Jeigu dabar, vadinasi, ne paskui.

Jeigu ne paskui, vadinasi, dabar.

Jei ne dabar – tai kada nors ateity. Svarbiausia būti pasiruošusiems.

Antrasis „koridoriaus teatro“ spektaklis – „Maratonas“ – mano dienoraštyje šiek tiek aprašytas. Jis įvyko prieš pat Naujus Metus, 1968 metų gruodžio 28 dieną. Laikai buvo gerokai pablogėję – „Prahos pavasaris“, į kurį visi dėjome daug vilčių, prieš keturis mėnesius sutriuškintas (nors mano bičiulis Zenonas Butkevičius dar nešiojosi iš kažkur gautą čekišką ženkliuką su įrašu „Svoboda-Dubček“). Dienoraščio eilutės padeda kiek atkurti laiko nuotakas. Rašiau: „Švyturys atmetė mano eiles („Apie architektūrą“, „Sakyk, ar dera“, „truputis geltono, pilko“) [...] Penktasis Lit. enciklopedijos tomas su padoriais Lionios Čertkovo straipsniais („oberiutai“ etc). [...] [Uždaroje peržiūroje] žada rodyti „Lolitą“, o šiandien matėme Bergmano „Personą“ ir amerikonišką „Medžioklę“ (to paties režisieriaus, kurio „Bonnie and Clyde“. [...] „Daktaras Strangelove“, kurio net nereklamavo iš anksto (ir nenuostabu, nes tirštai ir smagiai antisovietiškas) [...] Idealiai kinematografiškas, vietomis pasiutusiai (ir naujai) juokingas ir ekstra taiklus... [Sovietų] ambasadorius – kažkas tarp King Kongo ir buržujaus iš Majakovskio karikatūrų. [...] Rodo filmą, turbūt kaip antichruščiovinį: kitaip – paslaptis, koku būdu iš viso jį galėjo atvežti. [...] Gavau honorarą už Joyce'ą (271 rublį), grąžinau skolą [...] ir surengiau mažiuką apilaušimą „Pergalėje“. Vladas Šimkus – mielas žmogus – skundėsi nervais ir nemiga nuo persigėrimo, bet gėrė su visais...“

Štai tokioje atmosferoje mačiau spektaklį, kuriame veikė tie patys žmonės ženkli ar marionetės – Cezaris, Ofelijus, Benediktas, Kornelis ir keletas kitų, „Duobėje“ neturėjusių progos pasirodyti. Tiesioginių užuominų apie gyvenamąjį laiką beveik nebebuvo –

liko universali metafora, bet jau kita. Statiką pavadavo pseudodinamika – herojai, tarsi priešodžio voverės, bėgo uždaru ratu, tai pasivydami kits kitą, tai atsilikdami, kartkartėmis išrėkdami siurrealistines poezijos eilutes, tuščiai filosofuodami, įsiveldami į ne itin prasmingus dialogus. Kalbos stereotipus ir alogizmą, jos klišes ir retorines figūras „Maratonas“ parodijavo galbūt meistriškiau nei „Duobė“. Kartais personažai susimušdavo, išprotėdavo, prarasdavo sąmonę ar netgi mirdavo (bet vėl atgimdavo), vienas jų pasuko priešinga kryptimi negu kiti, bet iš to irgi nieko neišėjo. Baigiamojoje scenoje visi sėdėjo prie finišo juostelės – jau lyg ir ne bėgikai, o žiūrovai – ir laukė atbėgančių laimėtojų, tačiau nesulaukė. Garsiakalbis skelbė:

Šiandien, kaip ir vakar, kaip užvakar bei šiandien, bėgikai dar nefinišavo, atsižvelgiant į sunkią varžybų trasą, tai normalus reiškinys. Finišas atidedamas rytdienai. Žiūrovus prašome rinktis tą pačią valandą.

Spektaklis, bent man, pasirodė kur kas niūresnis už „Duobę“. Pirmojoje pjesėje dar buvo humoro ir žaidimo. Bičiulis, žiūrėjęs „Duobę“ drauge su manimi, pratarė: „Laiminga vaikystė, mes tokios neturėjome“. „Maratone“ liko tik tragiškas betikslis ritualas, absoliutus susvetimėjimas ir prasmės stoka. Veikėjai sukosi lyg akmenėliai kaleidoskope, neperregimas likimas svaidė juos tarsi jokių taisyklių neturinčio lošimo kauliukus:

Kartais net rodo, kad mes čia jau buvome, gal mes judame ratu, kaip *perpetuum mobile*?.. Ir didžiausias pasiekimas bus tas, kad mes pasieksime išeities tašką. Ir viena, ką mes suvoksime, – tai, kad mes dar galime judėti...

Beje, vėliau man pasakojo kiek komišką istoriją, susijusią, jei neklystu, su „Maratonu“. Per vieną spektaklį (jų buvo keli), salėje esant Juozui Miltiniui, muštynių scenoje kažkam taip realistiškai drožę, jog sulaužę nosį. „Na, čia jau pralenkėme patį Grotovskį“, pagalvojau.

Tą pačią gruodžio dvidešimt aštuntąją įvyko „Maratono“ aptarimas, kuriame niekas nepalietė spektaklio esmės – ji, šiaip ar taip, buvo akivaizdi. Atsimenu, paklausiau, ar Cezario deklamuojamas eilėraštis yra improvizacija. Pasirodė, ne – Cezaris perteikė rašytinį tekstą, kuris skambėjo labai spontaniškai. Paskui keturiose patraukėme į mano tuometinį butą – Arvydas Ambrasas, Algis Nasvytis, Virgilijus Čepaitis ir aš. Tada vienintelį sykį išsikalbėjau su Arvydu. Apie spektaklį šnekėjomės mažai – dienoraštyje užsirašiau tik tiek: „Vaikinas malonus, suprantas, kada reikia, anot jo, „pamaustyti žiūrovą““. Bet šiaip jau užkabinome daugybę tada rūpėjusių dalykų – be kita ko, padėtį Ukrainoje. Tuomet mus siekė žinios, kad ten plėtojasi gyvas disidentų sąjūdis, kurio valdžia bijo kur kas labiau negu Lietuvoje, taigi labiau ir gniaužia. Papasakojau trejų metų senumo, bet mane tik dabar pasiekusią istoriją, susijusią su Sergejaus Paradžanovo filmu „Užmirštųjų protėvių šešėliai“. Filmas pelnė pasaulinį garsą, ir kai jo pasisekimas buvo oficialiai švenčiamas Kijeve, kritikas Ivanas Dziuba priminė, jog ką tik suimti dvidešimt keturi ukrainiečių disidentai, apie kurių likimą niekas neturįs žinių. Poetas Vasilis Stusas pakvietė salę protestuojant atsistoti – atsistojo daugiau negu pusė. Ir Stusas, ir Dziuba 1968 metų gale dar buvo laisvi (Stusas netgi spausdino eiles užsienyje), bet po kurio laiko juos ir kitus vis dėlto „susėmė“. Ką besakysi, Lietuvoje tokių viešų demonstracijų dar nebuvo – nors nebuvo ir tokio spaudimo.

Jau žinojau, kad Arvydas yra Nasvyčių (taigi, beje, Antano Smetonos) giminaitis. Žinojau, kad jis serga leukemija – gal ta anuomet visiškai nepagydoma liga prisidėjo prie

„Maratono“ nykaus kolorito. Užsirašiau: „Čepaitis žiūrėjo jo delno linijas ir greitos mirties nepamatė. Duok Dieve, kad nesuklystų“.

Neatsimenu, ar vėliau, ar prieš „Maratono“ ir netgi „Duobės“ pastatymą buvau literatūriniame vakare, kuriame dalyvavo Arvydas. Tą kartą jis pasirodė kaip poetas – įsiminiau verlibrą, kuriame siūlėsi, jei reikės, prakurti krosnį visais savo eilėraščiais. „Mintis gal ir vaikiška, bet charakteris neeilinis“, pamaniau.

Virgilijaus Čepaičio pranašystė, deja, neišsipildė.

Tais laikais gyvenau daugmaž per pusę Vilniuje, per pusę Petrapilyje, anuomet dar Leningrade, nors jo niekas taip nevadino – vadino Piteriu. 1970 metų spalio keturioliktąją traukiniu atvažiavau iš Piterio į Vilnių. Nuotaikos buvo dar nejaukesnės negu prieš dvejus metus. Nežinojau, kad kaip tik tą dieną Arvydas mirė, bet jo mirtis sutapo su būdingais anam laikui įvykiais. Naujiena, kurią sužinojau vos išlipęs iš traukinio, buvo kalbininko Jono Kazlausko dingimas – jo kūną po gero mėnesio aptiko Neryje. Gatvėje nugirdau kažką rusiškai šnekant: „Žinote, jis priklausė pagrindžio organizacijai *Baltistica!*“ Po poros dienų, pagrobę sovietinį lėktuvą, pabėgo į Turkiją Pranas ir Algirdas Bražinskai, kuriuos mano petrapiliškiai bičiuliai nedelsdami praminė Dedalu ir Ikaru. Artėjo ir Simo Kudirkos istorija, ir kur kas didesnio masto dalykai – Gdansko ir Ščecino sukilimai. Pranas Morkus, kurį tada beveik kasdien matydavau, niūriai pajuokavo: „Sovietų valdžia yra kaip Pisos bokštas – gali pakrypusi nežinia kiek išsilaikyti“.

Dar citata iš dienoraščio:

„1970.X.16. Mirė Ambrasas – vaikinai iš Dailės instituto, [...] parašęs (berods su kažkuo kitu) dvi bene geriausias lietuviškas pjeses – „Duobę“ ir „Maratoną“. [...] Štai ir jis guli didelėje Dailės salėje, palydimas vos keliasdešimties žmonių, nužudytas ne tiek leukemijos, kiek nevykusio gydymo. Nekrologai – populiariausia Lietuvoje informacijos rūšis“.

Per tų metų Kūčias, kurias šventėme Virgilijaus Čepaičio namuose, buvo daug šnekama apie Arvydą. Išgirdau apie jo paskutinę pjesę „Pirmadienio popietė“, kuri, anot skaičių, geresnė ir už „Maratoną“, ir už „Duobę“. Buvo kalbama, jog reikėtų visas pjeses kaip nors prastumti į spaudą. Bet po keturių mėnesių, 1971 metų balandžio septynioliktąją, kiek žinau, trys pjesės pasirodė scenoje paskutinį kartą: pora ideologinių sargų, kurių pavardžių neminėsiu, jose vis dėlto žiūrėjo politinį išpuolį ir tolesnius spektaklius, taigi ir spausdinimą uždraudė.

Gyvenau Lietuvoje dar šešerius metus, paskui neištvėręs emigravau. Bandžiau lašelytį populiarinti Arvydo Ambraso pjeses Amerikoje: bent jau paminėjau jas studijoje apie lietuviškąjį absurdo teatrą, kuri 1980 m. buvo išspausdinta viename Los Angeles universiteto (UCLA) mokslo darbų rinkinyje, skirtame Vidurio Rytų Europos nekonformistinei literatūrai. O visiškai neseniai susipažinau su kitu emigrantu, Leonidu Loginovu, – jis kadaise statė Lietuvoje spektaklį pagal Arvydo eilių knygą „Žeme, nepalik mūsų“, tada pramoko lietuviškai ir ligi šiol tai prisimena kaip svarbų savo gyvenimo įvykį. Kultūra turi gerą bruožą: jeigu joje padaryta kas rimtesnio, tatai atsiliepia aidais po daugelio metų – tikriausiai, nenutyla niekad.

Kostas Ostrauskas

VALSE TRISTE

Išėjusiems negrižti draugams.
(Aš pasivysiu.)

*Dar kartą
– paskutinį –
tas pats kambarys.
Kampe – kėdė.
Vėl
tose pačiose kėdėse sėdi
SENELIAI
ir
linguoja.
Jiedu jau senesni už Matuzalį.
Ateina AUTORIIUS. Po ranka – knyga.*

AUTORIIUS (*publikai*). Prasideda, kur pasibaigė, bet neturėjo dar pasibaigti.

*AUTORIIUS atsisėda kampe ir oarto knyga, retkarčiais pažvelgdamas ir abejingai reaguodamas į
SENELIUS.*

SENELIS paima plaktuką, bando pūsti tartum fleitą, tačiau nė pypt.

SENELĖ. Pūsk, pūsk!..

SENELIS. Tai gi, papūsk, kai nesipučia.

Numeta plaktuką į kampą.

SENELIS. O ko tu nemezgi?

SENELĖ. Kad jau nesimezga.

Numeta mežginį.

Abu sėdi rankas nuleidę.

SENELIS. Tai kas dabar?

SENELĖ. Nei Jonuko...

SENELIS. ...nei Petriuko.

Įbėga jaunuolis, vilkintis raudonu mežtiniu. Ant jo užrašas: JONUKAS IR PETRIUKAS.

JONUKAS-PETRIUKAS. O kas čia? Ar ne Jonukas? Ar ne Petriukas?

SENELIAI sužiūra į jį.

JONUKAS-PETRIUKAS. Bet aš vėl išeinu. Ir negrišiu.

Išbėga.

SENELIAI pažvelgia vienas į kitą.

SENELIAI. Vėl mudu vienu?

SENELIS. Vienu du?

AUTORIIUS (*publikai*). Toli gražu. Dar aš esu – Autorius: Jonukas ir Petriukas, Senelis ir Senelė. Visi. Visur ir visada.

Tyla.

Už durų kažkas sukrebžda.

SENELĖ (*krūptelėjusi*). Kas ten?

SENELIS nueina ir atidaro duris. Sugirgžda. Už durų – aklina tamsu. SENELIS kyšteli atsargiai galvą.

SENELĖ. Žiurkė?

SENELIS. Ne – šikšnosparnis.

SENELIS bando nuvyti jį.

SENELIS. Neskrenda, bjaurybė. Kybo išsižiojęs aukštiekninkas...

SENELĖ (*susigūžusi*). Iš kur ten tas šaltis...

SENELIS. ...ir drėgmė...

SENELĖ. ...ir toksai keistas kvapas...

SENELIS. ... – tartum velėna dvelkia...

SENELĖ. ...migdo...

SENELIS. ...ir svaigina...

SENELIS užtrenkia duris ir grįžta.

Abu sėdi ir ima snūduriuoti.

SENELIS (*tartum per sapną*). „...dirstelėjau į užkulisį, iš kur išeina baisi ir išgąstinga likimo figūra šaltais rūbais ir juodu veidu, pažvelgiau į tą teatro kampą, kur dar niekas nevaidina, o dar tik velkasi rūbus. Ir aš pamačiau, kas užsivelka ledinius likimo rūbus, kas nusidažo veidą juodai ir kas, išėjęs pasaulio scenon, įžengęs rampos švieson, ima vaikščioti didingu ir bauginančiu žingsniu, bauginančiu kaip likimas. Ir aš ėmiau juoktis.“

SENELIS bando nusijuokti, tačiau užspringsta ir ima dusdamas kosėti.

SENELĖ (*taip pat tartum sapnuodama*). „Vieną sykį aš buvau pabūg[us] mirties. Aš ėjau tada Jiezno ežero pakrante“, – ne, ne grybauti, – „...mąstydam[a], kur gyvena mirtis, kur yra trobelė, kurioje kaba aštrūs dalgiai, ir kur sėdi išbalęs skeletas, rūko pypkę ir klaikiai kvatoja.“ – (*Kažkas kažkur klaikiai nusikoatoja*) – „Ir staiga aš pajutau, kad griaučiai yra manyje, tas klaikusias mirties simbolis, ir kad jo išmesti iš savęs aš negaliu.“ (*Atsipeikėjusi*) Negaliu...

SENELIS. Negaliu...negaliu...

SENELĖ. O kai jau nebegali, kas lieka?

SENELIS. Ir kas laukia?

SENELĖ. Nejaugi jau pustos dalgį Nelaboji?

SENELIS. Nejaugi jau kasa duobę duobkasy?

AUTORIUS (*sau*). A, duobkasiai... Atsimenu. Dora profesija. Ir reikalinga.

SENELĖ. Negi jau laikas?

SENELIS. Negi jau muša valanda?

AUTORIUS. Kol dar neužmuša, tegu sau muša.

SENELĖ. Jei šitaip, reikia susirūpint.

SENELIS. O ko čia rūpintis?

SENELĖ. Tai negi tiktai žioptelsi, skėstelsi rankomis – ir užversi kojas?

SENELIS. O kaip kitaip?

AUTORIUS (*šyptelėjęs*). Kaukšt į pakaušį – ir baigta?

SENELĖ. Reikia mokėt numirti.

SENELIS. Mokėt numirti?

AUTORIUS. Aišku. Bet pirma reikia išmokyti pasenti. Pagaliau galima nežinoti, kaip gyventi, bet numirti reikia mokėti. Tai irgi menas: ars moriendi. Deja, ne ars amoris. (*Nusijuokia*).

SENELIS. Manai, ramiai, nesidraskyti?

SENELĖ. To negana.

SENELIS. Nepult į ašaras? Negriežti dantimis?

SENELĖ. To neužtenka.

SENELIS. Nekeikt pasaulio ir likimo?

AUTORIUS. O kodėl ne? Rage, rage against the dying of the light. – (*Tarp kitko*) Šiaip, žinoma, išvis nedera keiktis.

SENELIS. Negrūmot Viešpačiui?

SENELĖ. Gink Dieve, ne!

AUTORIUS. Rizikinga.

SENELĖ. Ir to dar negana.

SENELIS. Tai ko dar reikia?

AUTORIUS. Arba nereikia.

SENELĖ. Nejaugi negirdėjai?

AUTORIUS. Taigi: nejaugi negirdėjai?

SENELIS žiūri į SENELĖ.

SENELĖ. Sako, prieš pat mirtį reikia tarti ką nors išmintingo.

SENELIS. Tikrai?

SENELĖ. Taip girdėjau.

SENELIS. Ką išmintingo?

SENELĖ. Kažką. O gal bet ką.

AUTORIUS (*nusikvatojęs*). Apie gyvenimą ir mirtį?

SENELĖ. Tartti ir tik tada ramiai akis užmerkti.

SENELIS. Manai, būtina?

SENELĖ. Gal ir nebūtina, bet įspūdinga.

SENELIS. Įspūdinga?

SENELĖ. Mirties akivaizdoje, sako, privalai būti orus ir kultūringas.

AUTORIUS. Gal tau svarbu, tačiau tikrai ne mirčiai. Jai nerūpi nei kultūra, nei tavo orumas.

Net ir ne oras.

SENELĖ. Štai dėl ko mums reikia susirūpinti.

SENELIS (*skėstelėjęs rankomis*). Ką gi, jei šitaip, – susirūpinkim.

SENELĖ. Iš anksto. Išmušus valandai jau gali būti per vėlu – tik veptelsi kažką, kažkokį nieką...

AUTORIUS. Tuštybę arba nesąmonę.

SENELĖ. ... – ir bus nei šis...

SENELIS. ...nei tas?

AUTORIUS (*nusijuokęs*). Kompromitacija?

SENELĖ. Pats laikas susirast tą žodį. Paskutinį.

SENELIS. Paskutinį?

AUTORIUS. Negi pirmutinį, – tas jau seniai išstartas.

SENELĖ. Reikia žinot, ką pasakysim.

AUTORIUS. Taigi, ieškokite – ir rasite.

SENELIAI sėdi ir galvoja.

Tyla.

SENELĖ (*staiga*). „Baigta.“

SENELIS. Kas baigta?

SENELĖ. Niekas. Gal toks, sakau, turėtų būti tas paskutinis žodis: „Baigta.“

SENELIS. O. (*Pagalvojęs*) Betgi yra dar, rodos, amžinybė?

SENELĖ. Tad nebaigta?

AUTORIUS. Ne – dar nebaigta.

SENELIAI tebegalvoja.

SENELIS (*ūmai*). „Sudie.“

SENELĖ. O kur tu eini?

SENELIS. Niekur. Taigi ir čia tas paskutinis žodis: „Sudie.“

SENELĖ. „Sudie“?

SENELIS. Taip. Trumpai drūtai.

SENELĖ. Gal trumpai ir drūtai, bet per daug kasdieniška.

SENELIS. Tačiau teisybė. Atsisveikinam. Visus ir viską. Gyvenimą. Mirtis yra sudie.

SENELĖ. Taip, bet reikia kažko daugiau.

SENELIS. Ko? Daugiau žodžių?

SENELĖ. Nežinau. (*Palūkėjusi*) Gal poezijos?

SENELIS. Poezijos?

AUTORIUS. Ak, ta nelemta poezija, – ir vėl ne laiku ir ne vietoj.

SENELIAI prisispyrę tebegalvoja.

Ilga tylą.

SENELIS. Aha! Turiu: „Išeinu negrįžti.“

SENELĖ. Čia jau geriau. – Ne, palauk – kažkur girdėta.

SENELIS. Girdėta?

AUTORIUS. Ne tik girdėta, bet ir nuvalkiota.

Ilga ilga tylą.

SENELIAI skėsteli beviltiškai rankomis.

AUTORIUS (*publikai*). Atrodo, jiems prireikė mano pagalbos.

AUTORIUS pakyla nuo kėdės ir prieina prie SENELIŲ.

AUTORIUS. Nesiseka nutvert tą paskutinį žodį? Žinau, nelengva.

SENELIAI sužiūra į AUTORIŲ.

SENELIAI (*abu*). Ir vėl tu?

AUTORIUS. Kur judu, ten ir aš. Kur aš, ten ir judu. – (*Kilstelėjęs rankoje knyga*) Štai. Šimtai paskutiniųjų žodžių – prasmingų ir beprasmių...

SENELĖ. Beprasmių?

AUTORIUS. ...išmintingų ir kvailų...

SENELIS. Kvailų?

AUTORIUS. Mirties akivaizdoje išminčius dažnai praranda išmintį, o idiotas prabyla išmintingai. – ...banalių, juokingų...

SENELIAI (*kartu*). Juokingų?

AUTORIUS. Sutikus mirtį, lengva nusišnekėti, – ...verksmingų ir trankių, nuoširdžių ir melagingų etc., etc. – kokių tik norite, kokių tik pageidaujat – pasirinkit.

SENELĖ. Pasirinkti? Bet tai ne mūsų žodžiai.

AUTORIUS. Nebūtinai jie turi būti jūsų. Nekukliai tariant, kartą, rodos, jau esu rašęs: Žodis yra žodis.

SENELIS. Jeigu ne mano žodis – ne mano ir mintis.

AUTORIUS. Čia jokio originalumo nereikia. Mintis yra mintis. (*Duodamas SENELIUI knygą*)

Še, rinkitės – ir tarkite – (*šyptelėjęs*) reikšmingai – savo paskutinį žodį – mirties patale.

SENELIS neima knygos.

SENELIS. Mes jokiam patale.

AUTORIUS. Nesuprask pažodžiui.

SENELĖ. O kaip suprasti mirtį?

AUTORIUS. Pažodžiui. Raidė į raidę.

SENELĖ (*staiga*). Duok šen.

SENELĖ paima knygą.

AUTORIUS vėl atsisėda į kampą.

SENELIAI ima vartyti knygą ir skaityti pakaitomis.

SENELIS. „Jau galas?“

SENELĖ. „Nežinau, nei ką sakyti, nei ką daryti.“

SENELIS. „Dabar jau aišku...“

SENELĖ. Kas aišku?

SENELIS. „... – reikia pasirinkti: šviesa ar tamsybė?“

SENELĖ. „Aš puikiai girdžiu tavo balsą, bet sunku suprasti, ką tu sakai.“

SENELIS. „Gaila. Gaila. Jau per vėlu.“ – „Pavargęs... esu labai pavargęs, o tokia ilga kelionė laukia.“

SENELĖ. „Einu ieškoti didžiojo Galbūt.“

SENELIS. Galbūt?

SENELĖ. „Jokios abejonės.“ – „Eime – jau kyla rūkas.“

SENELIS. „Ar galite užtikrint, kad iš tiesų saugu?“

AUTORIUS. Jau niekas nieko neužtikrins.

Tyla

SENELĖ. „Atrodo, laikas gulti.“

SENELIS. „Labanakt.“

SENELĖ. „Užpūskit žiburį.“

SENELIS. „Šviesos!.. daugiau šviesos!“

AUTORIUS. Suprask, kad nori: vienam šviesos per maža, kitam išvis jos nereikia.

SENELĖ. „Dabar aš pailsėsiu.“

SENELIS. „Negaliu užmigti.“

SENELĖ. „Pasiimkit mano pagalvę, – man jos jau nereikės.“

AUTORIUS. O karste?

SENELIS. „Gana. Ir nė kiek nesigailiu.“

SENELĖ. „Nieko nenoriu – tiktai mirties.“

AUTORIUS. O ką veiksi numirus?

SENELIS. „Aš noriu pažvelgti mirčiai tiesiai į akis.“

AUTORIUS. Žiūrėk, kad neapaktum.

SENELĖ. „Žinote, kažkas siaubingo nutiko – aš mirštu.“

SENELIS. „Ką tai reiškia?“ – „Susimildami, nelaikykit manęs nežinio!“

AUTORIUS. Kantrybės – tuoj sužinosi.

SENELĖ. „Užtrenkite duris! Štai jau tas monstras!“

SENELIS. „Pilkoji Dama!“

AUTORIUS (*šyptelėjęs*). Ne pikų dama?

SENELĖ. „Kas? Jau liepsnos?“ – „O! Karšta!..“

SENELIS. „Man šalta...“

AUTORIUS. Tai va: vienam karšta, kitam – šalta.

SENELĖ. „Paleisk!..“

SENELIS. „Atstok!..“

SENELIAI (*kartu*). „Gelbėkit!.. – (*Išvertę akis, grėsmingai*) „Būūū!..“

AUTORIUS. Šauk rėkęs, šauk nerėkęs, – mirtis neišsigąs ir nepabėgs.

Kažkas kažkur siaubingai surinka, o kažkas vėl nusikoatoja.

Tyla.

SENELIS. „Šiam vaidmeniui man nereikia pasirošti, – moku jį atmintinai.“

AUTORIUS. ... – tarė mirdamas aktorius, ne kartą scenoje „numiręs“.

SENELIS. „Ar aš dar gyvas?“

SENELĖ. „Ačiū Dievui: moteris, kuri dar gali nusipersti, nėra mirus.“

AUTORIUS. ... – pareiškė Comtesse de Vercelles, trankiai pagadinusi orą mirties agonijoje.

SENELIS. Ar tu tikrai, ar iš knygos?

SENELĖ (*pyktelėjusi*). Iš knygos, aišku, kad iš knygos...

AUTORIUS. Jeigu iš knygos, tai netikrai?

SENELĖ. „Meldžiu, saugokite mano reputaciją.“

AUTORIUS. Savaime suprantama: kas moteris be reputacijos.

SENELĖ (*žvilgtelėjusi į AUTORIŲ*). O vyras? – (*Publikai*) „Aš nebijau mirti, bet baisu palikti savo vyrą. Kas juo rūpinsis? Ką jis, vargšas, darys be manęs?“

AUTORIUS. Vos tik pakišęs tave po velėna, susiras kitą.

SENELĖ. „Cha! Cha! Einu – juo greičiau, tuo geriau.“

SENELIS. „Gal taip ir geriausia.“ – „Kelnes! Greitai paduokite man kelnes!“

AUTORIUS. Žinoma, negi išėisi be kelnų.

SENELĖ. „Pasimatysim danguje.“

AUTORIUS. Nebūk tokia tikra.

SENELIS. „Taip! Taip! Aš tikiu Dievą!“

AUTORIUS. Pats laikas jį išpažinti...

SENELĖ. „Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?“

AUTORIUS. ... – bet nereikia jam įkyrėt.

SENELIS. „Tėve, į tavo rankas atiduodu savo dvasią.“

AUTORIUS. O iš kur tu žinai, kad jis teiksis ją priimti?

Ilgą tylą.

SENELĖ. „Viskas netrukus dings kaip sapnas.“

AUTORIUS. Kur ne.

SENELIS. „Kaž? Nejaugi tai mirtis? Ji jau atėjo? A! Matau! Jau atsivėrė vartai! O! Kaip gražu! Kaip nuostabiai gražu!“

SENELĖ. „Greičiau! Greičiau į Rojų!“

SENELIS. „Laimingas, nežmoniškai laimingas!..“

SENELIAI (*kartu, tarsi nirvanoj*). „Mozart.“

SENELIAI susižvalgo.

SENELIAI. Mozart?

AUTORIUS. Taip, sako, taręs Mahleris, prieš išpūsdamas dvasią. Gustav Mahler. Žinojo, ką tarė.

Pasigirsta Mozarto kūrybos fragmentas.¹ Ir tuoj pat nutyla.

SENELĖ. „Pasirodo, mirtis visai kitokia, negu maniau.“

SENELIS. „O, kaip paprasta numirti.“

SENELĖ. „Nieko, visiškai nieko – tik truputį svaigsta galva.“

SENELIS. „Niekada nesijaučiau geriau.“

SENELĖ. „Kelkimės per upę...“

AUTORIUS. Stikso?

SENELĖ. „...ir išsitieskime medžių pavėsy.“

SENELIS. „Ak, žiūrėk, kaip tyliai krintaobelų žiedai...“

AUTORIUS. ... – pastebėjo generolas Tojo kartuvėse, jau kilpa ant kaklo.

SENELĖ. „O, kaip norėčiau, kad visa žmonija turėtų tiktai vieną kaklą, – aš jį apglėbčiau ir taip spustelčiau... A!“

SENELIAI žiūri nesusigaudydami vienas į kitą.

AUTORIUS paaiškina:

AUTORIUS. Tokį kuklų norą pareiškęs pilietis, pasmaugęs dvidešimt tris savo tautiečius.

Staiga SENELIS pašoka ir trenkia kulnais.

SENELIS. „Heil Hitler!“

SENELĖ (*iškėlusi kumštį*). „Visų šalių proletarai, vienykitės!“

AUTORIUS. Štai kur kilnūs ir tvirti įsitikinimai – iki grabo lentos.

SENELIS. „Gyvenau kaip filosofas, mirštu kaip krikščionis.“

AUTORIUS. Šiais žodžiais nusibaigė kavalierius Casanova.

SENELIS. „Aš tau sakiau, kad sergu.“

SENELĖ pažvelgia į SENELĮ.

SENELIS. „Jau esu niekas – mažiau negu niekas.“

SENELĖ vėl žvilgteli į SENELĮ – tartum į nieką.

SENELĖ. Mažiau negu niekas?

Tyla.

¹ Pvz., Koncertas fleitai ir arfai (K. 299): Andantino, taktai 1-20; arba 27-ji simfonija (K. 199): Andantino graziosio, taktai 1-15.

SENELĖ. „Nejaugi tai viskas?“

SENELIS. „Še tau, boba, ir Devintinės.“ – „Na, jeigu jau šitaip...“

SENELĖ. „Ką padarysi...“

SENELIS. „O vis dėlto buvo įdomu, labai įdomu...“

Ilga tyla.

SENELIAI (*kartu*). „Sudie.“

AUTORIUS. Ar kas nors tarė išeidamas: Labas.

SENELĖ. „Dabar jau nieko kito nebelieka – tik laukti.“

SENELIS. Taip, tiktai laukti.

SENELIAI užverčia knygą ir laukia. Ilgai.

SENELĖ. Kaži kuri dabar valanda?

SENELIS pasižiūri į laikrodį.

SENELIS. Kad laikrodis vos paeina... vos kojas velka...

SENELĖ. Vėluojas?

SENELIS. Nežinia, ką rodo.

AUTORIUS. Užmirškite valandas. Laikas jau nustojo prasmės. (*Palūkėjęs*) Tiesą sakant, ne tik laikas... – (*Publikai*) Beje, ar girdėjot, kokie buvo paukščio Fenikso paskutiniai žodžiai? – „Aš noriu būt sudegintas, – telieka tiktai pelenai.“ – O jeigu nenorit būt supleškinti, štai ką tarė strutis prieš pat mirtį: „Smėlis... kur smėlis?“ (*Nusikvatoja*).

SENELIAI pažvelgia vienas į kitą.

SENELĖ. Tai gal pasirinkim?

SENELIS. Ką?

AUTORIUS. Feniksą ar strūtį?

SENELĖ. Paskutinį žodį. Nieko gudresnio nesugalvosim.

SENELIS. Tikriausiai. Bet taip sunku pasirinkti...

SENELĖ. ...ak, kaip sunku.

AUTORIUS pakyla ir prieina prie SENELIŲ.

AUTORIUS. Nei taip sunku, nei ką, – kiekvienas žodis gali būti paskutinis – net „ir“, „taip“, „ne“, „bet“ ... – kiekvienas. Tačiau kam išvis jo reikia? (*Paima iš SENELIŲ knygą*) „Paskutiniai žodžiai tiktai žiopliams, kurie dar nėra pakankamai prisiplepėję.“

SENELIS (*pažvelgęs į SENELE*). Gal iš tiesų nereikia?

AUTORIUS. Ar ne geriau būtų nieko netarti?

SENELĖ. Nieko?

AUTORIUS. Nei rimto, nei išmintingo, nei kvailo, nei juokingo.

SENELIS. Ypač kvailo.

AUTORIUS. Visiškai nieko. Išeiti su tyla ant lūpų. Atėjai rėkdamas – išėik tylėdamas. Į tylą – su tyla. O tyla – iškalbinga. Tegul visi spėlioja, ką ji byloja. Ir niekas neatspėja. Ar ne paslaptinga?

SENELIS (*suplojęs rankomis*). Tikrai: ar ne paslaptinga? (*SENELEI*) Gal iš tiesų taip geriausia.

SENELĖ (*pasimetusi*). Nežinau... nežinau, nei ką sakyti, nei ką daryti...

AUTORIUS. Girdėjom, girdėjom. – Dabar jau nieko nereik žinoti – jau viskas atlikta, jau viskas pasakyta. Nieko nebeliko – tuščia. Ramybė ir tyla. (*Pašnibždom*) Tyla ir ramybė.

Tyla.

SENELIS (*pusbalsiu, švelniai*). „Atsisuk, mieloji, į mane. Aš noriu matyti tavo veidą.“

SENELĖ atsisuka.

SENELĖ. „Tuoj bus baigta. Tada mudu pasičiulbėsime.“

AUTORIUS. Jiedu nežino, kad tai jau kažkieno pasakyti paskutiniai žodžiai.

SENELIS kilsteli reikšmingai pirštą – – –

SENELIS (*SENELEI*). Luktelk.

– – – ir ištrepsena iš kambario.

AUTORIUS žvilgteli į SENELĮ, atrodo, nori jį sulaikyti, tačiau numoja ranka...

AUTORIUS. Na, jeigu jau taip labai nori...

...ir atsisėda.

SENELIS grįžta – atsineša seną senutėlį gramofoną su didžiule triūba. Padeda ant grindų, užsuka girgždančių rankeną ir uždeda plokštelę.

Pasigirsta Richardo Strausso „Rožių kavalieriaus“ valsas – nugrotas iki panagių – plokštelė gergždžia, ūžia, traška... SENELIS prieina prie SENELĖS, išsiima iš kišenės sudžiūvusią rožę, – telikęs vos tik stagaras, – nusilenkia susiėmęs už strėnų, įteikia iškilmingai rožę SENELEI ir pakviečia ją šokiui.

AUTORIUS šypsosi atleidžiai.

SENELĖ pakyla sunkiai, – rodos, girdi, kaip ir ji girgžda, – apsikabina SENELĮ, ir pradeda jiedu šokti – nerangiai, pinasi kojas... O valsas, – nors ir nugrotas, – vis labiau įsibėgėja, siaučia...

SENELIAI dūsta, klumpa, kol pagaliau visai suklumpa.

SENELĖ. „Kilstelk mane, brangusis, kad galėčiau numirt stovėdama, o ne gulom – kaip karvė.“

AUTORIUS. Tai irgi kažkieno paskutiniai žodžiai.

SENELIS. Kad jau nebegaliu... negaliu... Įkvėpk, mieloji, jaunystės pasenusiam pasauliui.

SENELĖ. Taigi, įkvėpk, kai jau pati esi išsikvėpus.

AUTORIUS. Ne tokius, ak, jau nebe tokius valsus judviem šokti.

AUTORIUS prieina prie gramofono, nuima plokštelę ir uždeda kitą. Paskui nueina prie SENELIŲ ir pastato juodu ant kojų.

Pasigirsta Jean Sibelijaus „Valse triste“ – lėtai, dusliai – tarsi iš po žemių – taip, tartum iš po velėnos.

SENELIAI atsidūsta ir šoka lėtai lėtai, vos pavilkdami kojas.

AUTORIUS žiūri į juodu blankiai. Paskui paima iš kampo numestą plaktuką ir priėjęs duoda jį SENELEI.

AUTORIUS. Še.

SENELĖ neima.

SENELĖ (*parodžiusi į SENELĮ*). Jam duok – ne man.

AUTORIUS. Ne – tu imk.

SENELĖ. O ką aš su juo veiksiu?

AUTORIUS. Gali prireikti.

SENELIS. Kam čia prireiks, jeigu jau į grabą kraustais...

AUTORIUS (*mįslingai*). Kas žino... kas žino...

SENELĖ paima plaktuką ir užsikiša už sijono.

SENELIAI tebešoka.

Gęsta šviesos – ir SENELIAI taip ir „nušoka“ kažkur į tamsą, į glūdumą...

Vėl nušvinta.

Tas pats kambarys – bet ir ne tas pats. Vidury – dvi kėdės, bet jau nebe supamosios. Pasieniais knygų lentynos. Kairėje ir dešinėje jos pilnos knygų – visos kaip viena. Tik vidurinio sienos lentynos tuščios. Tos sienos viduryje – durys. Jos uždarytos.

Įeina AUTORIUS ir užrašo didžiulėmis raidėmis ant durų:

SKAISTYKLA

AUTORIUS. „Skaistykla – būklė ir vieta, kur sielos kenčia už nuodėmes, iki atsilygins Dievo teisingumui. [...] Po galutinio visuotinio teismo daugiau jau skaistyklos nebus.“ – Taip rašo „Lietuvių enciklopedija“. O jeigu kas enciklopedija – net ir lietuviška! – netiki, galiu paaiškinti, – nors ir ne savo žodžiais, – poetiškiau: skaistykla – tai tolimosios sritys,

„į kurias,

įžengia sielos tam, kad apsilavę

Laisvai pakiltų į dausas giedrias.“²

Beje, ši informacija – tikrai netikėliams, t. y. nekatalikams.

AUTORIUS nueina į kampaną, atsiremia į sieną ir stovi susikryžiaęs ant krūtinės rankas.

Iš tolo vėl pasigirsta „Valse triste“.

Prasiveria durys – tebešokdami įvingiuoja SENELIAI.

Durys užsidaro.

Muzika nutyla – valsas pasibaigia.

SENELIS nusilenkia SENELEI ir pabučiuoja ranką. Abu atsisėda ir sėdi tylėdami. Apsidairo, jų žvilgsnis užkliūva ant užrašo.

SENELIAI (*kartu*). Skaistykla?..

AUTORIUS. Džiaukitės, kad ne pragaras.

SENELĖ. Viešpatie! Tai mudu jau numirę?

SENELIS. Abu iš karto?

SENELĖ. O kodėl ne? Norėtum, kad tik aš viena būčiau pakračius kojas?

SENELIS. Kur tau, mieloji – aš tik stebiuosi...

SENELĖ. Čia ne stebėtis, o verkti reikia.

SENELIS. Bet ar mirusieji verkia?

SENELĖ. Tikrai nesijuokia.

AUTORIUS. Kvatoja?

Tyla.

SENELĖ. Tai taip ir numirėm be paskutinio žodžio.

² A. Churgino vertimas.

SENELIS. Betgi kažkoks žodis turėjo būti paskutinis.

AUTORIUS. Žinoma, kad buvo. Jis visada yra.

SENELĖ. Kaži koks jis buvo?

SENELIS. Neatsimenu. O tu?

SENELĖ. Nežinau.

AUTORIUS. Neatsiminsit ir nesužinosit.

SENELIS. E, dabar jau vis tiek, – šaukštai popiet.

AUTORIUS. Ne tik šaukštai – ir šakutės.

SENELĖ vėl žiūri įdėmiai į užrašą. Staiga suploja rankomis – –

SENELĖ. Aha!

– – – pašokus pribėga prie užrašo ir uždengia delnu antrąją S.

SENELĖ. Dabar skaityk.

SENELIS (*skaito*). S-k-a-i-t-y-k-l-a. Skaitykla?

SENELĖ. Taigi, skaitykla. Kodėl būtinai skaistykla, o ne skaitykla?

SENELIS. Gerai tu sakai!

AUTORIUS (*publikai*). „Skaitykla – bibliotekos patalpa, kurioje lankytojai skaito.“ – Bet čia ne skaitykla.

SENELĖ. Žiūrėk – knygos.

SENELIS. Tikrai – visur knygos!

SENELĖ. Knygos, knygos, knygos!

SENELIS. O jeigu skaitykla, tai mudu dar nemirę, o jei nemirę, vadinasi – gyvi!

SENELĖ. Abu?

SENELIS. Žinoma. Negi norėtum, kad tik tu viena būtum likusi gyva?

SENELĖ. Kur tau, brangusis...

SENELĖ prieina prie SENELIO, mirteli publikai, pakšteli SENELIUI į skruostą...

SENELĖ. ... – aš tik stebiuosi.

...ir vėl atsisėda.

SENELIS. Čia ne stebėtis, o džiaugtis reikia. Ir dėkoti Dievui.

SENELĖ. O taipogi ir Viešpačiui.

SENELIS. Ačiū.

SENELĖ. Ir dar kartą ačiū.

AUTORIUS palinkuoja liūdnai galva ir prieina prie SENELIŲ.

AUTORIUS. Padėka visai be pagrindo.

SENELIS. Tu ir čia?

SENELĖ. O kur tik jis, ten ir bėda.

AUTORIUS. Ką padarysi. – Tad turiu pasakyti: nors ir knygos, čia vis tiek ne skaitykla, o skaistykla.

SENELĖ. Vis dėlto?

AUTORIUS. Užtikrinu.

SENELIS. Tai mudu iš tiesų jau negyvi?

SENELĖ. Mirę?

AUTORIUS. Deja.

SENELIS. Abu?

SENELE žvilgteli į SENELĮ.

AUTORIUS. Deja, deja.

SENELE. Tikrai abu?

SENELIS žvilgteli į SENELE.

AUTORIUS skėsteli rankomis tartum atsiprašydamas.

SENELIAI (*abu*). Va tai tau.

Tyla.

SENELE. Tai kam čia tos knygos?

SENELIS. Taigi, kam jos reikalingos?

AUTORIUS. Kad nenuobodžiautumėt. Gali užtrukti. Ilgokai.

SENELIS. Ilgokai?

AUTORIUS. Tikrai ne trumpai.

SENELIAI *nueina prie lentynų – SENELE kairėje, SENELIS dešinėje – ir ima vartyti knygas.*

SENELE. Betgi čia viena, ta pati knyga.

SENELIS. Ir čia.

AUTORIUS (*šyptelėjęs*). Nejaugi? Kokia?

SENELE (*skaito*). „Gyveno kartą senelis ir senelė.“

SENELIS. O čia – (*taip pat skaito*) – „Oi grybai, grybai...“

SENELE. Grybai?..

AUTORIUS. Tikrai ne šungrybiai.

SENELIS (*toliau skaito*). „Gyveno kartą senelis ir senelė.“ (*Prisikišęs nosį prie knygos*) „Antroji dalis.“

SENELIAI *susižvalgo.*

SENELE. Senelis?

AUTORIUS *linkteli galva.*

SENELIS. Senelė?

AUTORIUS *vėl linkteli.*

SENELIAI (*abu*). Senelis ir senelė?

AUTORIUS. Taigi. Pasiskaitykite – gal atpažinsite.

SENELIAI *ima vartyti knygą ir skaityti:*

SENELE. „...kaukšt į pakaušį...“

SENELIS. „Gracingai.“

SENELE. „... – ir baigta.“

SENELIS. „Ne tik baigta...“

SENELE. „... – ir palaidota.“ – (*Žvilgtelėjusi į SENELĮ*) Kažkur girdėta. – (*Toliau skaito*) „Nėra Petriuko.“

SENELIS (*žiūrėdamas į SENELE, nustebejęs*). Tegyvuoja Jonukas?

SENELE (*jau nebeskaito, iš atminties*). „Nėra Jonuko?“

SENELIS (*dar labiau nustebejęs*). Tegyvuoja Petriukas? – Ir man, atrodo, girdėta.

AUTORIUS. Nėra Senelių. Tegyvuoja Seneliai?

SENELIAI *prieina vienas prie kito ir uždainuoja – nudainuotais, drebančiais balsais:*

SENELIAI. Oi grybai, grybai,
jūs patieka mano!
Kas jūsų nevalgo,
nieko neišmano.

SENELĖ. Ypač kuris nevalgo amanitos phalloides...

SENELIS. ... – nuodingiausio grybo iš visų...

SENELĖ. ...Mirties angelas vardu.

AUTORIUS. Ypač ypačiausiai.

Tyla.

SENELIS. Iš tiesų girdėta.

SENELĖ. Ak Dieve, kaip girdėta.

SENELIAI atsisėda ir žiūri blankiai į knygą.

SENELĖ. Jeigu jau tikrai lemta mudviem skaityti...

AUTORIUS. Taip lemta.

SENELIS. ...ir dar, sakai, netrumpai...

AUTORIUS. Taip sakau ir pakartoju.

SENELĖ. ...tai gal ką nors įdomesnio...

SENELIS. ...kokį rimtesnį veikalą...

SENELĖ. Klasiką. Pavyzdžiui, „Studentai, meilė ir čeka“.

SENELIS. Arba „Apie duoną, meilę ir šautuvą“.

AUTORIUS. A, taip – klasika. Malonu, kad jus domina literatūra, o ne šlamštas. Tačiau, deja, pasirinkimo nėra.

SENELIS. Nėra?

SENELĖ. Tai kokia čia skaitykla?

AUTORIUS. Sakiau: čia ne skaitykla, o skaistykla.

SENELĖ trepteli koja.

SENELĖ. Aš nenoriu skaityt savo gyvenimo.

AUTORIUS. Kas nori. Nebent tik narcizistas. Arba mazochistas. (*Šypsodamasis*) Bet judu, rodos, esate normalūs?

SENELIS. Užteko gyvenimą gyventi.

AUTORIUS. Be abejo. Todėl ir turit jį skaityti – dėl to, kad nenorit. Tokia judviejų kančia už nuodėmes.

SENELIS. Kokias nuodėmes?

SENELĖ (*kumštelėjusi diskrečiai SENELIUI į pašonę*). Ššššš...

AUTORIUS nusikvatoja.

SENELĖ. Skaityt, pabaigti...

SENELIS. ...ir vėl pradėt?..

SENELĖ. ...ir vėl kartoti?..

AUTORIUS. Taip, pabaigt – ir vėl iš naujo. (*Šyptelėjęs*) „Kad turėtum[ėte] kuo pripildyti savo nemigą.“ Iš naujo, pabaigt – ir vėl kartoti. Be galo. Iki paskutiniojo teismo dienų. Kol trimitai nepašauks ir nebus atverstos visos knygos.

SENELĖ. Jėzau!...

SENELIS. Marija!..

AUTORIUS. Tokia judviejų skaistykla.

SENELIAI susiima už galvos ir sėdi užsikniaubę.

AUTORIUS. Neimkite taip tragiškai. – *(Publikai)* Tuo labiau kad jiedu nėra tragedijos verti.

Tyla.

Pagaliau SENELIAI atsikniaubia ir žiūri į vidurinią sieną.

SENELIS. O kodėl anos lentynos tuščios?

AUTORIUS. Kokios?

SENELIS. Ten, vidury.

SENELĖ. Taigi, nė vienos knygos – net ir tos pačios.

AUTORIUS. Tos knygos dar nėra.

SENELIS. Nėra?

AUTORIUS. Ji dar neparašyta.

SENELĖ. Neparašyta?

AUTORIUS. Judviejų gyvenimas dar teberašomas.

SENELĖ. Betgi sakei, mudu jau mirę.

AUTORIUS. Mirtis taip pat gyvenimas. Be mirties nėra gyvenimo. Be gyvenimo nėra mirties.

SENELIS. O kas jį rašo?

AUTORIUS. Tikrai ne judu.

SENELĖ. Mudviejų gyvenimas, bet ne mudu jį rašom?

AUTORIUS. Ne.

SENELIS. O kas?

AUTORIUS. Nejaugi neatsimenat?

SENELIAI susižvalgo.

AUTORIUS. Aš.

SENELIAI. Tu?

SENELIAI žiūri ilgai į AUTORIŲ. Vėl pažvelgia vienas į kitą.

SENELĖ *(SENELIUI)*. Aš tau sakiau su juo neprasidėti.

SENELIS. Tą patį ir aš tau sakiau.

AUTORIUS *(nusijuokęs)*. Bet judu, matyt, viens kito nepaklausėt. – *(Publikai)* Tačiau kaip gali su manimi neprasidėti? – Taip, judviejų gyvenimas dar neparašytas. Bet labai mažai betruksta.

SENELĖ. Mažai?

AUTORIUS. Labai.

SENELIS. O ko?

AUTORIUS *(palūkėjęs)*. Taško. Paskutinio taško. Ne žodžio.

AUTORIUS nueina prie durų, išsiima iš kišenės „tašką“, padeda ant durų...

AUTORIUS. Štai.

...ir išėina.

Tyla.

SENELIAI žiūri – tartum užburti – į duris. Pagaliau prieina ir ima tyrinėti „tašką“.

SENELĖ. Tikrai.

SENELIS. Taškas.

SENELĖ. Jokios abejonės.

Grižta AUTORIUS, nešinas krūva knygų. Padeda jas, atsiverčia vieną ir perskaito antraštę:

AUTORIUS. „Valse triste: Gyveno kartą senelis ir senelė. Trečioji dalis.“ (Užverčia knygą)

Paskutinė.

SENELIAI. Paskutinė?

AUTORIUS. Paskutinė.

AUTORIUS sudėlioja knygas ant lentynos.

AUTORIUS. Taip, dabar judviejų gyvenimas jau parašytas.

AUTORIUS pasodina SENELIUS ir įbruka abiem į rankas po knygą.

Juodu sėdi įsikibę į knygas, tartum suakmenėję.

Staiga – – –

BALSAS IŠ PUBLIKOS. O tavo, Autoriau, gyvenimas?

AUTORIUS atsisuka.

AUTORIUS (*užkluptas*). Mano gyvenimas?..

KITAS BALSAS. Kas rašo tavo gyvenimą?

AUTORIUS. Mano?

Jis žiūri kažkur į tolį.

Pagaliau – – –

AUTORIUS. Aš gyvenu kitų gyvenimą – kitų dramas, – taip, dramas – ne pjeses, – tragedijas, kitų komedijas. Ir vis sunkiau – ak, kaip sunku – man jas gyventi.

VĖL BALSAS IŠ PUBLIKOS. Manai, kitų gyvenimą sunkiau gyventi negu savo?

AUTORIUS (*nereaguodamas*). Net ir komedijos jau nejuokingos. Lengviau verkti negu kvatoti. – (*Staiga*) Tačiau ne mano gyvenimas čia svarbu...

AUTORIUS puola prie SENELIŲ – – –

AUTORIUS. Skaitykit!..

– – – ir atverčia jiems knygas.

AUTORIUS. Skaitykite savo gyvenimą...

DAR VIENAS BALSAS. Ne tavo?

AUTORIUS. ...skaitykite lapą po lapo, iš lėto, pamažu, – skubėt nėra nei kur, nei ko, nes laiko – marios. Amžinybė. – (*Publikai*) O ji prasideda, kai baigiasi gyvenimas. – (*Vėl SENELIAMS*) Skaitykite užgulę, įdėmiai ir permanykite negailestingai, – (*nusikoatoja*), – kol amžinybė nusibaigs.

SENELIAI tebesėdi įsikibę į knygas.

AUTORIUS (*plačiu mostu*). „Uždangą!“ – Šiais žodžiais kažkas pradėjo savo amžinybę. – „Farsas baigtas.“

Uždanga nenusileidžia.

AUTORIUS. Uždangą!..

Iš tolo pasigirsta ta pati – ak, ir vėl ta pati – „Orfėjaus ir Euridikės“ Eliziejaus laukų „Palaimintųjų vėlių“ melodija.

SENELIAI ir AUTORIIUS suklūsta.

AUTORIIUS (*sunerimęs*). Iš kur čia ta muzika?..

SENELIAI tebesiklauso idėmiai. Staiga susižvalgo, nusišypso iki ausų ir užverčia trunkiai knygas.

SENELIAI. O! palaimintieji Elizejaus laukai!

SENELĖ. O! mano Orfėjau!

SENELIS. O! mano Euridike!

SENELĖ išsitraukia plaktuką ir ima pūsti tartum fleitą.

AUTORIIUS (*sumišęs*). Ne... ne tau dūdą pūsti!..

SENELIS. O kodėl ne?

AUTORIIUS (*SENELIUI*). Tai tavo darbas!

SENELIS. Ne ši kartą. Peripetija! – gerbiamasis Autoriau. Peripetija. Ir dūda turi du galu.

SENELĖ (*pūsdama plaktuką*). Dabar aš tau pagrosiu.

Fleita groja dar gražiau.

Pagaliau SENELĖ nustoja pūtus – muzika nutyla.

AUTORIIUS (*nervingai*). Uždangą! – sakau. Farsas baigtas!..

SENELIAI (*dusliai*). Ne visai.

AUTORIIUS. Ne?

SENELĖ. Toli gražu.

SENELIS. Toli toliausia.

AUTORIIUS. O ko dar trūksta?

SENELĖ (*tariamai nustebus*). Ko dar trūksta? (*Atsisukusi į SENELĮ*) Girdi? Jisai nežino.

SENELIS. Štai tau ir Autorius. – Ogi tavo mirties, gerbiamasis, tavo mirties – štai ko trūksta.

AUTORIIUS (*atstupstas*). Mano mirties?..

SENELĖ pavarto iškalbingai rankoje plaktuką.

SENELĖ. Taigi, tavo.

SENELIS. Negi mūsų, – mudu jau mirę.

AUTORIIUS (*vapaliodamas*). Autoriai nemiršta.

SENELĖ. Nemiršta? (*Taukštelėjus plaktuku*) Cha!

AUTORIIUS. Mes – kūrėjai.

SENELIS. Tai kas?

AUTORIIUS. Mes liekame gyvi...

SENELĖ. Kas tau sakė?

SENELIS. Verčiat kojas, kaip ir visi.

AUTORIIUS. Bet aš maniau...

SENELĖ. Mitas.

SENELIS. Blefas.

Tyla.

AUTORIIUS. Štai tau kad nori. Niekuo negalima pasitikėti.

SENELĖ. O kaipgi – Didžiuoju Autorium.

AUTORIIUS. Didžiuoju... Autorium?

SENELIS (*nusijuokęs*). Taip. Pasirodo, esama didesnio ir už tave.

SENELĖ. Jis visus nurašo.

SENELIS. Ir savo pareigą atlieka sąžiningai ir galutinai.

SENELĖ. Šermanišškai galutinai. – (*Staiga*) Sėsk.

AUTORIUS stovi tarsi apdujęs.

SENELIS (*įsakmiai*). Tūpk.

SENELIS pasodina AUTORIŲ.

SENELĖ. Atsimeni Jonuką?

SENELIS. O gal ir Petriuką?

Vėl įbėga JONUKAS-PETRIUKAS.

AUTORIUS žiūri į jį lyg nesavom akim.

JONUKAS-PETRIUKAS. Aš ir vėl čia. Sakiau, negrišiu. Bet dabar tai jau tikrai nebegrišiu. Bye-bye.

Išbėga pasišokinėdamas.

SENELIS. Atsimeni?

AUTORIUS dar vis negali atsipeikėt.

SENELĖ. Tai ir neužmiršk.

SENELĖ užsimoja plaktuku.

SENELIS. Žegnokis, – kol dar nevēlu.

AUTORIUS kilsteli ranką tartum žegnonei – – –

AUTORIUS (*drebančiu balsu*). Pa-pa-palauk.

SENELĖ. O ko čia laukti?

SENELIS (*šypsodamasis*). Matyt, ponas Autorius nori tarti paskutinį žodį.

AUTORIUS. Ne, tik šiaip sau žodį.

SENELĖ. Na, žinoma – kaip Autorius gali apsieiti be žodžio...

AUTORIUS atsistoja.

AUTORIUS (*patetiškai*).

„Laikas paliks, bet laiko neliks.

Ir mirtis nebus nugalėta.“

SENELĖ vėl užsimoja plaktuku.

AUTORIUS. Dar ne.

„Ir vėl, kai susirinksime visi –

bus pasikeitę visa

.....

ir amžinybė nebebus tiktai

į knygas surašyti žodžiai.“

(*Palūkęjęs*) „Amžinybės išbluko. Akimirkomis išliekame gyvi.“

Atsisėda.

AUTORUS (*SENELEI*). Dabar. – O, beje. Mažutis beje: ar kritikai nepasipiktins, kad nudobėt Autorių?

SENELIAI nusikvatoja.

SENELĖ. Kritikai?

SENELIS. Nėkrėsk juokų.

AUTORIUS. O žiūrovai ar supras?

SENELIAI susižvalgo.

SENELIS. Va čia tai jau klausimas.

SENELĖ. Geriau nė nebandykim jo atsakyti.

AUTORIUS rezignuoja – atsisuka į publiką ir skėsteli beviltiškai rankomis. Pagaliau pasilenkia ir paguldo galvą sau ant kelių – tartum po giljotina.

AUTORIUS (SENELEI). Pliek.

SENELĖ (šyptelėjus). Kaip pridera?

AUTORIUS. O kaip kitaip? Serio ludere.

SENELĖ. A?

AUTORIUS. Žaiskime rimtai.

SENELĖ. Taip ir padarysim.

AUTORIUS. Taip ir padaryk. – Ačiū Dievui, nereikės kaklo plautis.

SENELIS užsidengia „dramatiškai“ ranka akis.

SENELĖ užsimoja plaktuku – – –

Užgęsta visos šviesos – – – trinkteli duslus smūgis – – – ir vėl nušvinta.

Ant grindų aukštiekninkas, išskėtęs rankas, guli AUTORIUS.

SENELIS. Kaukšt į pakaušį...

SENELĖ nusilenkia.

SENELĖ. Gracingai.

SENELIS. ... – ir baigta.

SENELĖ numeta plaktuką.

SENELĖ. Nėra Autoriaus.

SENELIS. Nėra ir literatūros.

VĖL BALSAS IŠ PUBLIKOS. Ne kiekvienas autorius – literatūra.

SENELIS. Nėra ir teatro?

KITAS BALSAS. Autorius – tai dar ne teatras...

DAR KITAS BALSAS. ... – tarė režisierius.

SENELIAI nusikvatoja net susirietę. Paskui paima AUTORIŲ už kojų – vienas už vienos, kitas už kitos – ir nutįsia per aslą pro duris.

Už durų trinkteli keli grėsmingi harpsichordo akordai.

SENELIAI kyšteli galvą už durų.

SENELĖ. Ale žiūrėk, tas šikšnosparnis dar vis tebekybo...

SENELIS. ...kaip kybojęs.

SENELĖ. Nei cypit...

SENELIS. ...nei pypt.

SENELĖ. Gal pasikorė?

SENELIAI beuždarą duris.

Staiga durys triukšmingai atsiveria, nubloškia SENELIUS – ir pro jas nusidriekia didžiulis

šikšnosparnio šešėlis.

Durys užsidaro.

SENELIAI atsipeikėja – atsisėda ir sėdi vėl tartum suakmenėje.

Tyla.

SENELIS. Tyla?

SENELĖ. Tyla.

Pasigirsta AUTORIAUS balsas. (Iš amžinybės?)

AUTORIUS. Tai irgi paskutinis žodis.

SENELIAI krūpteli.

SENELIAI. Vėl Autorius?

AUTORIUS. Tačiau pats paskutinysis žodis dar nepasakytas. Dar ne. Ir nežinia, kas ir kada jį pasakys. Nei kas, nei kada. Nežinia.

SENELĖ (*tartum aidas*). Nežinia.

SENELIS (*tartum aidos aidas*). Nežinia.

Ilga tylą.

Pagalčiau SENELIAI atsiverčia po knygą ir pradeda skaityti – iš lėto, dusliai – ir vis tyliau ir tyliau...

SENELIAI (*kartu*). „Kambarys be langų. Visos sienos aplipdytos senais, pageltusiais laikraščiais. Trejos durys: kairėj, viduryje ir dešinėj. Jokių baldų, išskyrus dvi supamąsias kėdes.

Ant ilgos vielos, be gaubto, kabo didelė elektros lempa – tiesiog spiginte spigina.“

Palengva gęsta šviesos.

SENELIAI. „Ant viduriniųjų durų užbrėžta vienuolika brūkšnių...“

Atrodo, SENELIAI nori pakilti ir užbrėžti ant durų brūkšnius, tačiau nepajėgia – tebelieka sėdėti.

SENELIAI. „Viduryje kambario kėdėse linguoja...“

SENELIAI bando linguoti, bet nepalinguoja.

SENELIS. „...Senelis...“

SENELĖ. „...ir Senelė.“

Ir t. t.,

ir t. t. –

kol nusibaigs amžinybė.

1996–97

Iš knygos: Kostas Ostrauskas, Gyveno kartą senelis ir senelė, 2000

WHO?

DIPTIKAS

WHO IS GODOT?

Žiūri nervingai abu vienas į kitą.¹

- Who is Godot?
- Who is he?

Tyla.

- Tu irgi nežinai?
- Jokio supratimo neturiu.
- Suprasti gal ir nereikia...
- ...bet žinoti reikia.
- Jeigu jau kartą Godot yra...
- ...tai kas jis yra?
- Kas jis toks?
- Kas jis?

Tyla.

- Atrodo, Vladimiras turėtų žinoti.
- Jei ne Vladimiras, tai Estragonas.
- Jeigu ne vienas, tai kitas.
- Arba abu.

Pauzė.

- Taigi, turėtų, bet nežino.
- Nei vienas, nei kitas.
- Nežino, bet laukia.
- Laukia, bet nežino ko.
- Kas per nesąmonė!
- Kokia kvailystė!
- Ne pirma...
- ...ir ne paskutinė.

Tyla.

Tyla.

- Tai kas galų gale tasai Godot?
- Kas jis per sutvėrimas?

Pauzė.

- Net ir jo pasiuntinys nežino.
- Atėjo, bet paklaustas, taip ir neatsakė.
- Tik tiek, kad Godot su barzda.
- Štai ir viskas.

¹ Galėtų būti ir abi.

- Atėjo...
- ...ir išėjo.
- Keista.
- Keisčiau negu keista.

Ilgą tylą.

Staiga - - -

- A! Žinau!
- Žinai?
- Žinau, kas žino.
- Tikrai? Kas?
- Autorius.
- Samuel Beckett?
- O kas kitas?
- Bet jis, sako, nekalbus.
- Ir nesukalbamas.
- Be to, jau po velėna.
- Kas to nežino. Tebūna. Bet paklaust galima.
- Kodėl ne.

Pauzė.

- (Šaukia). Mr. Beckett.

Tyla.

- Sam!

Kur buvęs, kur nebuvęs,

ateina SAMUELIS BECKETTAS.

BECKETTAS. Tik jau ne taip familiariai, – aš su jumis kiaulių neganiau.

- Atsiprašau.

BECKETTAS. Neprašau.

- Mr. Beckett?

BECKETTAS. Ne kas kitas.

- Samuel Beckett?

BECKETTAS. Tas pats.

- Ką tu pasakysi!

BECKETTAS. Ar čia klausimas, ar nuostaba?

Pauzė.

- Iš kur tu?

BECKETTAS duria nykščiu į apačią.

- (Pirštu į viršų). Ne iš ten?

BECKETTAS. Tenai tik optimistai. (*Pro dantis*) Idiotai. What do you want?

Tyla.

BECKETTAS. Well?

- Master...

BECKETTAS. How is that?

- Maître...

BECKETTAS. Are you talking to me? Master? Maître? What crap! And certainly I don't mean Krapp's last tape. I just write, gentlemen. I just scribble. That's all. (*Pauzė*) Ko judu norit?

- Norėjom paklausti...

BECKETTAS. Norėjot ar norit?

- Norim.

BECKETTAS. Taip ir sakykit. Paklausti gali kiekvienas durnius; rasti atsakymą, – štai kur menas. Ko paklausti?

- Tik vieną klausimą.

BECKETTAS. Vienu per daug. Kokį?

Pauzė.

- (*Nedrąsiai*). Who is Godot?

BECKETTAS. Who is who?

- Godot.

Tyla.

- (*Pusbalsiu*). Jis, matyt, neprigirdi.

- Atrodo. (*Visa gerkle*) Who is?..

BECKETTAS. Nerėk. Girdžiu. Geriau, negu reikia. O kartais, – kaip ir šį kartą, – dar geriau išvis negirdėti. Ypač kvailų klausimų.

- Atleisk...

BECKETTAS. Nėra čia ko nei leisti, nei atleisti, o juo labiau paleisti. Nebent tik vidurius.

(*Pauzė*) Who is Godot?

- Yes.

- Who is he?

Ilga ilga tyla.

Pagaliau - - -

BECKETTAS (*piktokai*). „If I knew, I would have said so in the play.“²

Apsisuka ir išeina.

Tyla.

- Štai tau.

- Taigi.

Pauzė.

- Iš tiesų: keisčiau negu keista.

- Net nejauku.

- Kažkas kažkur ne taip.

- Kažkur kažkas kitaip.

Pauzė.

- Autorius nežino!

- Tai kas žino?

² Paties Becketto žodžiai.

Staiga pasigirsta BALSAS.

BALSAS. Aš.

Pauzė.

ABU. Kas?

BALSAS. Aš.

- O kas tu?

BALSAS. Godot.

- Godot?

- Oh, my God!

BALSAS. Ne, tiktai Godot.

- Tikrai?

BALSAS. Užtikrinu.

Tyla.

- Bet kas tu?

BALSAS. Sakau: Godot.

- Tačiau kas yra Godot?

BALSAS. Kartoju: aš.

- Bet kas tu esi?

BALSAS. Aš esu aš.

- Kas aš?

BALSAS. Kaip ir visi. Aš yra aš.

- Tai nieko nepasako.

BALSAS. Priešingai – labai daug.

- Nebent žinai, kas yra tasai aš.

BALSAS (*nusijuokia*). Padedu.

Tyla.

- Ar tu tikrai su barzda?

BALSAS. Kokia barzda?

- Barzda.

BALSAS. Kas jums sakė?

- Tavo pasiuntinys.

BALSAS. Koks pasiuntinys? Aš jokio pasiuntinio nesu siuntęs.

- Betgi Vladimiras...

- ...ir Estragonas...

BALSAS. Vladimiras? Estragonas? O kas jie tokie?

- Nežinai?

- Tu nežinai?

BALSAS. A, tiedu. Jie, matyt, sapnavo. Kaip paprastai.

- Kaip paprastai?

BALSAS (*abejingai*). Jei norit, tebūna nepaprastai.

Tyla.

- (*Nedrąsiai*). Kai kas sako...

BALSAS. Kas? Ką?

- ...jog tu... (*Lūkuriuoja*).

BALSAS. Taip?

- ...jog tu esi...

BALSAS (*stengdamasis nesijuokti*). Žinoma, aš esu.

Pauzė.

ABU (*staiga*). ...Viešpats Dievas.

Spengianti tyla.

BALSAS. Dievas? Aš? Bijokit Dievo! (*Nusijuokia*).

- Net jeigu ir be barzdos.

- God.

BALSAS. God?

- God. GOD-ot.

- Get it?

Pauzė.

BALSAS. Got it. Hm. Ar čia komplimentas, ar įžeidimas? (*Palūkėjęs*) Vadinasi, waiting for God? Bet juk jis, sako, yra. Visur ir visada. Tai kam jo laukti?

Tyla.

BALSAS. Be to...

- (*Beveik kritęs į paniką*). Be to?

- Be ko?

BALSAS. ...jeigu God, tai kas tasai „ot“?

ABU. Koks „ot“?

BALSAS. God-OT. (*Pauzė*) Get it?

Tyla.

ABU. Got it.

BALSAS. Kas tai? „Ot“ tai tau? (*Nusikvatoja*).

Ilga tyla.

- Tačiau Vladimiras ir Estragonas...

BALSAS. Vėl jiedu?

- ...vis dėlto laukė tavęs.

BALSAS. Vis dėlto?

- Jiedu tavęs labai laukė.

BALSAS. Girdėjau.

- Ir nesulaukė.

BALSAS. Taip pat girdėjau.

- Tai kodėl neatėjai?

BALSAS. O ką aš ten būčiau veikęs? (*Pauzė*) Ką j u d u būtumėte ten veikę?

Abu susižvalgo.

- Turbūt ne kažin ką.

- Tikriausiai.

BALSAS. Tai va. (*Pauzė*) Well, „let us not waste our time in idle discourse!“ (*Vėl pauzė*) „In an instant all will vanish and we'll be alone once more, in the midst of nothingness!“

Adieu.

Ilga tylą.

- Nutilo?
- Atrodo.
- Nuėjo?
- Turbūt.

TAS PATS BALSAS. Ne „atrodo“ ir ne „turbūt“, - ne tik nutilo, bet ir nuėjo.

Tyla.

- Ar tikrai čia buvo Godot?
- Tu abejoji?
- Nesu tikras. O tu?
- Tiesą sakant, ir man neaišku.

Tyla.

- Kodėl jis tik prabilo, bet nepasirodė? Bijo savo veidą parodyti?
- Jeigu jį turi.

TAS PATS BALSAS. Štai tokiu būdu įrodoma tai, ko nematai. Ir nematysi.

- Nepasirodė...
- ... ir įrodė?

Tyla.

- O ką jis čia būtų veikęs?
- Taigi: ką?
- Jeigu jis iš tiesų Godot.
- Jeigu.

Tyla.

- Prakeikimas! (*Desperatiškai*) Who is he?
- Who is the damned Godot?

Ilga tylą.

- Tai kas dabar?
- Nežinia.
- Nežinia?
- Dabar ir visada.

Ilga ilga tylą.

Abudu

vėl susižvalgo.

- Čia reikėtų šį „veikalą“ užbaigti.
- Bet galima ir šiek tiek pratęsti.
- Galima.
- Štai - - -

Pauzė.

- Žinai ką?
- Ką?

- (*Lūkuriuodamas*). Bijau net sakyti...
- Imk ir išdrįšk. (*Pauzė*) Na?
- Kodėl mes turime žinoti?
- Kas yra Godot?
- Taip. Ir ne vien tik tai.
- Manai, žinoti apskritai?
- Taigi. Kodėl mes būtinai turime žinoti?
- Žmogus, sako, privalo žinoti.
- Viską? Kodėl?
- Todėl, kad jis Žmogus.
- O kas taip sakė?
- Pats Žmogus.
- Ergo, joks autoritetas.

Tyla.

- Užmirškim tą Godot. Tebūna jis, kas jis yra.
- Tebūna. Ir tepasiunta.

Abu beišeiną.

Staiga - - -

VĖL TAS PATS BALSAS. Palaukit! (*Pauzė*) O kas j u d u esate?

Abudu krūpteli.

ABU (*nervingai*). Mudu?

TAS PATS BALSAS. Taigi, judu.

Abudu

vėl žiūri vienas į kitą.

Bando nusijuokti,

tačiau taip ir neaišku:

ar juokiasi, ar verkia?

Ir nueina.

Nervingai.

1999

Iš knygos: Kostas Ostrauskas, *Gyveno kartą senelis ir senelė*, 2000

Valdas Papievis

EITI

IN THE MOOD FOR LOVE

Plačiai pravėręs langą, žvelgė į uždara kiemą su daugybe kitų langų, už kurių matė baldus, bet nė vieno žmogaus, lyg niekas ten negyventų, su begonijomis, petunijomis ir vienišium alyvmedžiu, su virš stogų stirksančiais kokliniais kaminėliais, antenom. Lėtai pūsdamas dūmus, žvelgė į kiemą, iš keturių pusių mūrų suremtą, pažįstamą iki smulkiausio įtrūkio sienoje ir staiga visiškai svetimą. Svetimą, koks svetimas buvo ir šis kambarėlis, kuriame tiek metų gyveno, kokie svetimi buvo ant kabyklos sukabinti drabužiai, kuriuos kas dieną vilkėjo, ir daiktai, kuriuos kasdien lietė. Visu garsu pasileidęs Wong Kar-Wai filmo muziką, laukė liūtės – ji artėjo, nešama sunkių debesų, vis labiau temdančių dangų, apie save įspėdama tolimais dusliais griaustinio trenksmais, geliančią melodiją karpančiais. Buvo pats vasaros vidury, tačiau atrodė, kad vasara niekada neateis – žmonės kalbėjo apie klimato kaitą, Žmonės kalbėjo, kad metų laikų nebeliko – tik pamanykit, balandžio vidury – kaip rugpjūtį, o paskui staiga – šuolis į lapkritį, koks ten *canicule*. Žmonės kalbėjo apie daugybę kitų dalykų – apie naujai išrinktą prezidentą, garsios aktorės ir garsaus krepšininko vestuves, vasaros išpardavimus, parodas ir koncertus, tačiau jam atrodė, kad visos tos kalbos su juo nė kiek nesusijusios, su juo nieko bendra neturi. Kaip ir visas šio miesto gyvenimas – nusileis įvijais laiptais, pereis per kiemą ir išeis gatvėn, klajos, tačiau dingosis, kad pats stovi vietoj, o pastatai, žmonės, daiktai slysta pro šalį, jo nekliudydami, lyg jo iš viso nebūtų. Nebūtų galėjęs pasakyti, kiek laiko tęsiasi ši būseną, atrodė, kad ji amžina, kaip nebūtų galėjęs pasakyti, iš ko ji išsiskleidė – iš vasaros sąstingio, kai miesto pulsas apmiršta, iš išsiskyrimo su Marie? Tačiau išsiskyrimas su Marie buvo veikiau pasekmė nei priežastis – *Tu t'en fous de moi*, aš tau kalbu, tu manęs negirdi; tikrai jis nespjovė – ir pats nesuprato, kas su juo daros, suprast nesistengė. Kartais sakydavo sau – liga, liga, nuo kurios pasveikt jis netgi nenori. Kol kas.

Bent kol kas jam norėjosi būti šiuo kiemu – uždaru, nebyliu, artėjančios liūtės vis labiau temdomu.

Palinkęs prie lango žiūrėjo, kaip už stiklo skrieja vaizdai, vienas kitą be pertrūkio keičiantys. Jie slydo kaip pagreitinatame filme: pravažiuavęs nykius priestočio sandėlius, aukštos įtampos elektros stulpus, aprūkusius nuguayventus namus, per tunelį iššoksti į žaliuojančias, geltonuojančias lygumas, kurios pamažu ima vilnyti, banguoti, Burgundijos laukai su kalvų atšlaitėse ramiai žolę rupšnojantiom karvėm, su miesteliais ir kaimais, sutūpusiais apie bažnytėles, kurių varpinių bokštai kviečia širdis pakelt aukščiau nei dangus, netrukus – plokščios Rono pakrantės, paskui – saulės išdegto molio spalva, vėjus stabdančios tuopų alėjos, uolos su dantytomis tvirtovių griuvėsiais, tai bus Provanzas. Galvojo: šis kelias – kaip sakiny, kurį rašydamas neturėtum dėt nei brūkšnių, nei dvitaškių, nei kablelių, tik vienintelį tašką jo pabaigoj – atvažiavom, šis stočių nekarpoimas kelias – toks pat nesuprantamas, kaip sakiny be brūkšnių, dvitaškių ir kablelių. Kaip jam nesuprantama buvo ir visa, ką jo vaizduotėje simbolizavo šie bėgiai ir kas laikraščiuose vadinama mūsų laikų technine pažanga. Beveik tūkstantis kilometrų ir trys

valandos kelio. Iš kišenės išsitraukė nešiojamąjį telefoną, išjungė. Visai savaitei. Ar tai suartina? Ar dėl to mažiau liūdesio? Kodėl išvis apie tai aš mąstau?

Atsuko akis į vagoną ir vėl išvydo priešais sėdinčią moterį, užmerktom akim klausančią muzikos, baltapūkį berniuką, ant tėvo peties tebesnaudžiantį, išvydo nepažįstamuosius, kurie ėjo pro šalį ir kurių daugiau niekada neišvys, o jeigu išvys, tai tik darsk, kai jie grįš iš restorano. Jei prisimins veidus ir kad jau kartą praėjo. Buvo pats pietų metas, neišvengiamas valgymo ritualas, nors kelionė trumpa, negalėjai nepasiduot laikrodžio ciferblatui. Sučežėjo sviestinis popierius, pakvipo sūriu, kumpiu. Dingtelėjo: įpročiai mus įkalina ir supanašina; dingtelėjo: mes – kaip kalėjimo vienutės, kuriose, tegul atskirtose aklinių sienų, tuo pat metu tas pat vyksta.

Užsimerkė.

Ir staiga jam panūdo, kad ši kelionė niekada nesibaigtų, kad šis traukinys niekada nesustotų – lėktų ir lėktų. Staiga susizgribo nebežinąs, kur veda šie bėgiai, nė kur jis važiuoja. Ir išvis kodėl jis važiuoja. Kodėl nepasiliko mieste, kodėl išklydo iš įprastinio maršruto, kuris buvo įaugęs į raumenų skaidulas kaip neištrinamas, kasdien kartojamas maldos sakiny: apsukti Bastilijos aikštę, pasileist išilgai šventojo Martyno kanalo (ar tikrai Saint-Martin lietuviškai – šventasis Martynas? O kaipgi kitaip? Keista, niekada ligi šiol apie tai nepagalvojau), eiti ir eiti, praeiti tuos visus išriestus tiltelius, nuo kurių smalsuoliai tyrinėja apdumblėjusius šliuzus, laukdami, kol du vandens lygiai susivienodins, ir šliuzai prasivers leisdami praplaukti laivams, praeit Stalingrado sankryžą, Villette parką, eiti tolyn, kur jau nieko nebėr, kur tik nykios pakrantės su neaprepiamai drykstančiais apšiurusiais priemiesčiais, kur plynės su apleistais sandėliais užkaltomis durimis, su priplaukom be laivų, kur margaspalvė minia jau išskydus ir kur telikusios nuo kartoninių ar fanerinių dėžių į tave spoksančios kelios užgesusios, nieko nebenorinčius akys, kur tik žvirgždas, dulkės, nurudus žolė. Kur mano smilga. Ar galima išimylėt smilgą? Vienądien, prisėdęs ant plytų krūvos, žvilgtelėjo į smilgų kuokštelį, išsitiesė tiesiai ant žemės, įsistebėjo į vieną iš jų, pačią aukščiausią. Žiūrėjo, kaip saulėj spindintis, ant liauno stiebelio linguojantis šepetėlis švitrina dangų, stumdamas tolyn lengvus plunksninius debesis. Aš norėčiau būti tenai, prie savo smilgos, ten mano vieta, kodėl aš važiuoju? Ir kur aš važiuoju?

Nebežinojo, kur veda šie bėgiai, kaip nežinojo, kur veda keliai, šalia kurių, po kuriais ar virš kurių lėkė, toluoj pamatydavo jų krypčių nuorodas, dideles, bet per toli šmėstelinėjas, kad galėtų ką nors įskaityti.

Šis vasaros rytas – daugiadienių liūčių išskalbtas, iki akinamumo išbaltintas, iki tokio akinamumo išbaltintas, kad nė atsimerkt negali, ar niekada nesat išgyvenę šitokio ryto, kai nuo tyrumo ausyse spengia, ir kaip kokiam vikšrui į save norisi riestis, riestis ir riestis – kol tavęs išvis nebeliks?

Šis visas gražumas prieš pabaigą. Balsu neištarė, tiktai pamanė, bet šita frazė, ne sakiny, frazė, brūkštelėjo tarsi geležtė, iš vidaus dreskianti venas. Vėl ta pati atsiveikinimo nuotaika, plūstelinti, kai klausais Wong Kar-Wai filmo muzikos – lyg visas pasaulis pamažu grimztų į jūrą. Lėtas saulėlydis, po kurio nebeišauš rytas. O gal visada taip – kai žlungame patys, atrodo, kad kartu su mumis žlunga visas pasaulis? Nors šįkart viskas buvo kitaip. Pats sau jis neberūpėjo, viskas jame buvo išdegę, liko tik dykumos smėlis, kurį vėjai tepusto kaip nori, kur nori. Ir geismas, rakštis tarsi ietis, kurią jau seniai juto, bet kuri kaip niekada aštriai pervėrė kūną, kai mintyse išsitarė frazė: šis visas gražumas prieš pabaigą.

Dabar jau važiavo Provansu, tai buvo nauja geležinkelio linija, kuria traukiniai slydo dar greičiau nei anksčiau, kartais prašvilpdavo vienas, kitas, gretimais bėgiais lekiantis atgal į Paryžių. Mirksnis, ir jo nebėra. Kai sukdamo, atrodydavo, kad sukasi visas peizažas, bet vienišų sodybų, kaimų, miestelių, kuriuos iš tolo lenkdavo, žmonės to sukimosi, aišku, neįjuto, kaip neįjuntame, kad sukasi žemė. Lyg pasaulis būtų suskilęs į du, skriejančius ta pačia ir skirtingom orbitom: vienas, dabartyje išsišaknijęs iš praeities ir jos ramybėje norintis likti, kitas – iš dabarties besiveržiantis ateitin, kur nežinia, kas mūsų laukia. Bet mes ten skubam, kaip skuba užaugti vaikai, nesuvokdami, kad nieko gražiau nebebus.

Stotis buvo nauja, dar kvepėjo šviežiu betonu ir šviežiais dažais, ji būtų norėjus įaugti į šio krašto peizažą, ne įaugti, o sukelti įspūdį, kad be žmogaus rankos jame iškilo, kaip savaime per šimtus tūkstančių metų iškilo tolumoj horizonto liniją brėžiančios kalnagūbrių keteros, kaip savaime jas apgaubė žemumose tiršti, kylant į viršų vis skurdesni žalumos apklotai, galiausiai nugelstantys, iki žemaūgių brūzgynų nuskurstantys, kaip savaime tarp kalnų išsiskleidė kloniai, kurių saujose dabar, jis žinojo, žydi levandos, iki violeto ilgomis bangomis sutirštinančios plyną dangaus mėlynumą, kaip savaime po tuos kalnus ir slėnius išsibarstė namai ir namukai, vienišiai ar siaurom gatvelėm sulipę į kaimus ar miestukus, kuriuose saulės įkaitintą orą ir kartu ausų būgnelius veria cikadų smuiko styga. Tačiau gal dėl to, kad čia medeliai buvo tik šiemet pasodinti, dar nežinia, ar prigysiantys, gal dėl didelio, be jokio šešėlio *parkingo*, pilno mašinų, gal dėl to greitkelio, kuris į tolį kaip vienintelis išsigelbėjimas driekėsi, ta naujoji stotis atrodė nelyg kūdikis, ką tik oro įkvėpęs, bet jau nujaučiantis, kad niekada niekas jo nemylės, kad aplinka, kuri jį supa, niekada jo nepriims. Nors troškulio kankinamam gomuriui norėjosi bent lašo vandens ir jo gailinčios akys dairėsi kokio baro, kavinės, kojos pačios iš čia nešė – knietėjo kuo greičiau sprukti, kaip kartais norisi sprukti pačiam nuo savęs, kai savo paties nykumo nepakeliamai gailu pasidaro.

Dar reikėjo pavažiuot autobusu. Niekas daugiau autobusu nevažiavo. Tikriau saktant, važiavo, tačiau tame didžiuliame autobuse buvo tiek mažai keleivių ir tiek daug laisvų vietų, erdvės, jog atrodė, kad tu – vienui vienas, kad tie keli kiti žmonės yra ir kartu su tavim, ir tuo pat metu be galo toli, taip toli kaip ir tie, kurie pralėkdavo automobiliais, iš viršaus žiūrint panašiais į vabaliukus, nuo kurių suglaustų geležinių sparnų saulė strykčioja žaliomis, raudonomis, geltonomis žaižaromis.

Kam į tokius tuščius maršrutus siųsti tokius didelius autobusus?

Naujo tūkstantmečio pradžia ženklino dar vienos *La Belle Époque* pabaigą, žmonija atsimerkė, tiksliau, buvo priversta atsimerkti ir krūptelėjo, išsigando dėl ateities, anks-tesnė pavienių žmonių nerimastis išsigaubė į visuotinį rūpestį, laikraščiai rašė apie pasaulines konferencijas, skirtas klimato kaitai, be to, ledynų tirpimas ašigaliuos, nyks-stantys Amazonės miškai, senkantys naftos telkiniai Saudo Arabijoje ir visame pasaulyje tapo kasdienių pokalbių temom kavinėse, baruose, restoranuose ar vakarieniaujant už šeimyninio stalo, nuo to nebegalėjai pasprukti, viskas staiga priartėjo, lyg pasaulis būtų susitraukęs į rasos karaliuką, ant voratinklio siūlo pakibusį, juk ir pats vieną rudens ar žiemos vakarą savo mansardoj išjungei lempuotę kartu su kitais žmonėmis, šimtais tūk-stantių žmonių daugybė šalių, ir kai pamatei, kad tavo kieme tuo pat metu užgeso dar kelios, persmelkė keistas bendrumo su visais, net toli esančiais ir nepažįstamais, jaus-mas; prisiminei tada tą šurmulį, šventines iškilmes, kai laiko juostomis per pasaulį žen-gė du tūkstantieji, tuomet dar nežinojom, jog tai buvo ne tik sutikimas, bet ir atsisveiki-

nimas, atsisveikinimas ne tik su šimtu, tūkstančiu, dviem tūkstančiais metų, bet ir su *La Belle Époque*, kurioje mes gyvenome, nè numanyt nenumanèm, kad ji – dar viena *La Belle Époque*, kaip ir prieš pusantro šimto metų nei po Liuksemburgo sodą vaikštinėjančios ponios ilgomis sukniomis ir skrybėlėmis, kurių kaspiniai plaikstėsi vėjyje, nei orūs kostiumuoti *messieurs*, kuriems ponios į parankes įsikibusios ėjo, nei vaikai, besisukantys karuselėse su angeliukais putniais raudonais skruosteliais, nè numanyt nenumanè, kad andainykštè *La Belle Époque* juos lydi į Pirmojo pasaulinio karo tranšėjas. Kad gyvenom laimingus laikus, mes suprantam tik jiems pasibaigus.

Kam į tokius tuščius maršrutus siųsti tokius didelius autobusus?

Pažvelgè pro langą.

Liuberono kalnynas, nuo jo akys sugrižta į slėnį, nokinantį vynuoges, obuolius, persikus, į platų slėnį, kurį staiga užstoja aukštas švendrynas, paskui per akis brūkšteli platanų alėjos kamienai, posūkis, ir štai vėl – dideli laukai, saulės ir vėjų nugairinti, juose žaliuoja aukšti kiparisai. Keista, kaip seni žmonės, kurie vakare jau užmiršę, ką valgė per pietus, metams bėgant vis ryškiau prisimena tai, kas buvo vaikystėj, jaunystėj, – taip jam bent dabar visa, kas aplink vyko, atrodė nesvarbu ir netikra; jam rūpėjo tik tolima ateitis, ta keista neišvengiamos baigties nuojauta.

Visas šitas gražumas prieš pabaigą.

Miestas driekėsi slėniu – kelias, kuriuo į jį atvažiavo, pavirto pagrindine gatve, kuri kitame miesto gale vėl išsišakos į kitus kelius, aptakesniais ir staigesniais posūkiiais vinguriuojančius į kaimus ar miestelius, išsibarsčiusius po visą kalnyną. Tai buvo ilga, siaura, rugpjūčio kaitros nualinta gatvė, vangiai besitiesianti tarp ją abipus spaudžiančių išblukusių spalvų pastatų, kankinamai ilgai besibraunanti pro prekybos centrus, buvusių gelžkelio stotį, mažesnes krautuvėles, vaistinę, paštą, pagaliau atgavą randanti po plačiašakiais platanais, kurių šešėliuota ūsmė ją apgaubia, kai, pervažiavęs tiltą, apsuki apie aikštę, už kurios pradeda skleisti senamiestis. Platanų alėja rikiavosi palei pavasariais patvinstančią, bet dabar visiškai išdžiūvusią upę su skurdžiom dulkėtom pakrantėm, upę, kurios dumbliną dugną saulė išdegė tiek, kad jis dryžiais supleišėjo. Jei miestą nesustodamas pervažiuotum tik šia pagrindine gatve, veikiausiai liktų provincijos nykumos jspūdis, kuris, ko gero, dar ilgai neišsisklaidytų, kaip kad ilgai sukuriuoja, nenoriai sklaidosi dulkės, kurias ilga juosta pakeli, automobiliu lėkdamas žvyrkeliu.

Bet viskas pasikeitė, kai iš autobuso išlipęs ir pamatęs, kad dar turi laiko, grįžo atgal ir, pralindęs pro siaurą arką, virš kurios kilo bokštas, užsibaigiantis geležinio narvelio pavidalo varpine, atsidūrė senamiesty. Taip, ir čia popiečio ramuma, kai sulėtėja laikrodžio rodyklių sukimasis, taip, ir čia popiečio tingulys, kai saulė po savo pačios išdegtos padangės skliautu dingojasi amžių amžiams sustingusi. Tačiau vos žengei žingsnį siaura šio senamiesčio gatvele, iškart pasirodė, kad nuo kiekvienos grindinio plytos į tave dvelkia vėsa, tam tyčia kaip tik šiai dienai, kaip tik šiai valandai, kaip tik tau šimtus metų kaupta, o kai pakėlei akis, išvydai andainykščių amžių architektūrinius nėrinus, regis, tau tyčia nunertus ir tavęs laukiančius. Keista, nuo akmens sklido daugiau gyvybės nei nuo žmonių, kurie čia vaikštinėjo, tu jam jauteis artimesnis nei poilsiautojams ar turistams, žiūrinėjantiems atvirukus, čiupinėjantiems geltonas, mėlynas, violetines staltieses su cikadomis ar levandomis, užverstomis galvomis tyrinėjantiems saulės laikrodžio ciferblatą, arba mažose krautuvėlėse skanaujantiems alyvų aliejų ar uostinėjantiems Mar-

selio muilą – įvairių rūšių, formų, spalvų. Kuo artesnis atrodė miestas, tuo tolimesni darėsi žmonės ir tuo labiau buvai su savim – kaip per klajones po Paryžiaus priemiesčių dykvietes. Norėjosi būti tik su savim, su savo nebylia tuštuma: lygu šiuo metu saulės išdegtas dangaus skliautas be debesėlio, lygu tu – be jokių liudytojų ir teisėjų.

Nusileidęs švelniai nuožulnia pagrindine senamiesčio gatvele ir atsidūręs aikštėj, kurią neseniai pravažiavo, kai autobusas, tiltu peršokęs upę, paniro į platanų alėjos šešėlius, įsuko kavinėn. Žmonių buvo menkai, didelėj lauko terasoj po skėčiais pabirai buvo apsėsti tik keli staliukai, aiškiai matėsi, atvažiavėlių, bet kai peržengė slenkstį ir atsidūrė viduj, kur storos sienos saugojo vėsą ir keletas trumpom ar atraitotom rankovėm vyrų, be abejonės, vietinių, gėrė pastisą, skaitė šio krašto laikraštį, dar pora – už žalio stalo kaukšėjo biliardo lazdom, jam pasirodė, kad salė ir terasa – tai du savaime, be žodžių pasidalyti pasauliai: atvažiavėliai gal ir nesusizgribo, jog per tokią kaitrą maloniau viduj laiką leisti, gal norėjo sėdėti lauke, kad margaspalvę gatvę matytų, bet jei ir būtum susimanęs į vidų užsukti, kažin ar būtum išdrįšęs – tie keli vietiniai ir barmenas čia buvo tiek išgyvenę į savo kasdienius įpročius ir susigyvenę vieni su kitais, tiek pritapę prie šitos erdvės, prieblandoj skendinčios, kad iškart būtum pasijutęs visiškai svetimas, išblokštas net iš savęs. O jis pats? O jis pats tokio svetimumo, tokio išblokštumo net pačiam iš savęs kaip tik ir ieškojo, šito jam labiausiai reikėjo – tartum būtų sirgęs liga, kuria persirgti nė nenorėjo. Bent kol kas.

Galiausiai nerimauti nebuvo dėl ko – jis, atvažiavėlis, vietiniams buvo nė motais, jie į jį nekreipė dėmesio. Ko gero, tie žmonės buvo tiek įsišakniję į savo pasaulį ar per dešimtmečius tiek susitaikę su to kito, gretimo, pasaulio neišvengiama esatim ir pripratę prie jo, kad jis jiems nebetrūkdė, buvo nė motais, kaip didmiesčių žmonės nebejunta užteršto oro. Nuo įstrižai pasuktos kėdės atsainiai atsišliejęs į sieną, gurkšnojo šaltą rožinį vyną ir žiūrėjo. Žiūrėjo, kaip plačiai prasegiota marškinių apykakle vyrukas taikosi į biliardo rutuliuką, kaip barmenas į aukštą stiklinę ant šlako pastiso iš molinio ašotėlio šliūkšteli šalto vandens ir žaliadugnė stiklinė nusidažo balzgana pieno rūko spalva, kaip vienišius senukas, užvertęs paskutinį krašto laikraščio puslapį, pasiražo, dar ilgai sėdi, kiūto, kol pagaliau paprašo *addition*. Trumpam tarp vyrų įsimaišo ir moteris, ją išvydęs krūpteli, vos vos įsitempia, bet iš karto atlėgsta – ne, čia ne ta, dar ne ta. Moteris tik paprašo barmeno pirkinį vežimėlį pasaugoti, dar persimeta su juo vienu kitu žodžiu ir tučtuojau išskuba.

Monotoniškai tebedunksi biliardo kamuoliukai.

Barmenas šnekasi su vyru, prie baro gurkšnojančiu pastisą, tačiau jis per toli, kad girdėtų, ką jie ten kalba.

Per didelę, nežinia kiek laiko čia jau kabančią juodai baltą nuotrauką, vaizduojančią ano šimtmečio pradžios levandų kirtėjas, ropoja musė, paskrenda, nutupia, vėl ropoja. Lyg ko ieškotų, bet ko gi ji gali ieškoti?

Jo akys pavirto filmavimo kameros objektyvu: jis žiūri, mato, tačiau – jokių jausmų. Viskas pro akis slysta, praslysta, iškart – užmarštis: jo akys – nieko nefiksuojanti filmavimo kamera. Filmavimo kamera be juostelės. Ir be jokių kitų dvidešimt pirmo amžiaus stebuklų, kurie padėtų įrašyti vaizdus.

Ir kurių galų man prisireikė trenktis toliau? Būčiau galėjęs išsinuomot viešbučio kambarėlį, būčiau galėjęs miegot netgi miegmaišy kur nors užmiestyje ar kad ir čia, išdžiūvusios upės pakrantėj tarp kiečių *à la belle étoile*, dabar šilta, o ir kas gi mane kiečiuos

užtikty, net jei užpultų, ką iš manęs atimtų, jei aš nieko, ničnieko – nė pats savęs – nebeturiu; būčiau galėjęs ateit čia kasdien maždaug tokiu metu, šitą valandą, tokią pat tingią, mieguistą, kokia tingi ir mieguista saulės atokaitoj ant palangės išsiritus katė; būčiau galėjęs lygiai taip pat, kaip dabar, atsišlieti į sieną už šito staliuko ir žiūrėti, žiūrėti. Iš pradžių jie manęs nebūtų pastebėję, kaip nepastebi šiandien, tik po kelių dienų gal būtų dėmesį atkreipę kaip į svetimą, nežinia iš kur atsiradusį daiktą, būtų pasišnabždėję: keistuolis, dar vienas keistuolis, ko čia kasdien?

Dar vienas. Iš tiesų jautėsi vienišas, bet vienas nebuvo. Užteko savaitės, dviejų, kad ištisas dienas vaikščiodamas po Paryžių ir jo nykius priemiesčius įsitikintų, jog tokių kaip jis – tomis pat valandomis sukančių dažnai net tuos pačius maršrutus – ne vienas, ne du. Mes susitinkam – prasilenkiam, žvilgtelim vienas į kitą, jie turėtų prisiminti mane, lygu aš prisimenu juos. Bet tarsi būtume davę amžinus tylos įžadus, mes niekada nesisveikinam, ką jau ten, kad šnektelėtume. Mes visi einam, einam ir einam. Kur? Ir kodėl? Į niekur. Kodėl? Paklauskite jų. O aš pats? Aš nežinau.

Nieko apie save aš nežinau.

Aš bijau išvyst save veidrody, bijau apžiūrėt savo kūną, aš bijau prie mėlynos riešo arterijos prispaust nykštį ir išgirst, kokių ritmu plaka mano širdis. Tai, kas esu aš, kas many dedas, man yra tolimiau nei kraštai, kurių aš niekada nemačiau, niekada neišvy-siu. Pats sau – tolimesnis negu mėnulis per pilnatį, kai šis taip priartėja, jog visi krateriai, plynės matosi, lyg būtų pieštuku apibrėžti ir gelsvai angliuku rausvame fone papilkinti.

Bet aš žinau, tiksliau – jaučiu, kad mes, vaikštinėtojai, sudarom bendruomenę – niekur, galbūt tik mūsų sąmonės metrikuos įregistruotą. Mes einam, einam, vis einam, ir tai mūsų bendruomenei priklauso net tie, kurie eina, bet niekada susitikę nebuvo.

– Iškart jus pažinau.

Vos žvilgtelėjęs, vėl mintyse sušnabždėjo: geriau būčiau likęs čia, ko man prireikė trenktis toliau?

Tai buvo kokių šešiasdešimties metų valdinga, ryžtinga, savimi pasitikinti ir, keista, tuo pat sykiu tvilkančio liūdesio smelkiama moteris. Sutartinis ženklas – apsirengusi ryškiai raudonos spalvos suknele, buvo teisi – net jei nebūtų priėjusi, jau iš tolo būtų pažinęs, kad tai ji; reikia paieškoti, jog rastum, kas mėgsta ir vilki tokio ryškio raudonį.

– Iškart, – vėl pasakė. – Nedaug kas po vieną čia atvažiuoja, vis porelės, vyrai ir žmo-nos, šeimos, draugai. O iš jūsų balso, jau kalbėdama telefonu supratau...

– Bonjour, – kilstelėjo, padavė ranką, savo vardą pasakė.

– Bonjour, – moteris kiek sutriko. – O aš Anne. Bet mes iš pokalbio telefonu jau pažįstami.

– Kalbėtis telefonu ir susitikti – tai ne tas pat.

– Žinoma, žinoma, – skubomis pritarė. Ir pamačius kuprinę, lyg perkarusį šunį su-bliūškusių ant grindų prie jo kojų, paklausė: – Daiktų – tiktai tiek?

– Nieko aš daug neturiu. Ir nieko labai daug man nereikia.

Vos ištare, iškart susizgribo – ar ne per daug atvirai? Nors ką gi tokio pasakė?

– Būna, kiti atvažiuoja savaitei, o į lagaminus visus namus susikrauna.

Namus?

Žvilgsnis staiga smigo į langą ir lyg karštis jo stiklą būtų išlydęs, tame degančiame stikle išsiliejo, išskydo: nieko daugiau nebematė – tik raibuliuojanti balta tuštuma. Ir

vienas į kitą atsimušančių ir rikošetu smilkiniuos atsidaužiančių biliardo kamuoliukų bumbsėjimas.

- Ne, ne, nieko tokio, tiktai kaitra, - iškart atsipeikėjo. O gal ne iškart - juk pastebėjo.

- Taip. Kaitra. Ir sausra. Jau pusanthro mėnesio, kai nė lašo lietaus. Net ir mums, pripratusiems... Bet gal eisim? - nebaigė sakinio, lyg būtų kažką ūmai prisiminusi. Iš tikrųjų prisiminė, veikiausiai susizgribo: - Pažinties proga galėtume po stiklą išgerti, bet pakentėkite, kol nuvažiuosime - Elisabeth laukia mašinoj. Ant pačios saulės - neradau šešėlio, kur pastatyti...

- Ačiū, aš neištroškęs, štai - ką tik baigiau, - parodė į taurę.

Ji žengė pirmą, jis - jai iš paskos.

- ...nė vienos net mokamos vietos, - tęsė, lyg nebūtų nutilusi, - visada taip rugpjūtį, kai privažiuoja daugiausia turistų, kamščiai, grūstys, gerai, kad šiokiadienis, o matytumėt, kas čia dedas savaitgaliais, ypač šeštadienį, šeštadienis - turgaus diena, žmonių maišalynė iki antros valandos po pietų... - bėrė vis atsisukdama, aplenkdamą žalia gelumbe apmuštą stalą, praeidama barą, rankos mostu atsiveikindama su barmenu ir pastisą geriančiu vyru, stumdama stiklines duris, dar sparčiau žingsniuodama per terasą link atviros aikštės, kur saulės šviesos nebeužstojo nei per visą kavinės ilgį nuleista drobinė pastogė su vienais per kitus šokinėjančiais baltais ir mėlynais dryžiais, nei lygiai taip pat dryžuoti plačiai išskleisti skėčiai - tarsi saulės šviesos jai nelyg oro staiga būtų pritrūkę.

Elisabeth laukia mašinoj.

Elisabeth? Kokia dar Elisabeth?

Siauras keliukas suko į kairę, krypo į dešinę, kilo į viršų, leidos žemyn, bet leidos žemyn vien tik tam, kad po posūkio užkoptų dar aukščiau ir atvertų tolydžio platesnį vaizdą į slėnius, violetinius levandų laukus ir ten, toli toli, lyg iš lėktuvo skrydžio matomas žemumas, kantriai brandinančias vynuoges; retkarčiais šmėstelėdavo rodyklės, kviečiančios į užkeigias ir restoranus, pavienės sodybos ar vilos, Anne sakė, kad jų yra daugiau, tik jos apsodintos taip, jog jų nesimato, todėl tik atrodo, kad vietovė taip retai apgyventa. Vazinėti kalnų keliais moteris buvo įpratusi, mašina šasčiojo, lyg pati būtų žinojusi kelią, ir galbūt nuo įspūdžių gausos rodėsi, jog vaizdai vieni kitus keičia vis didėjančiu pagreičiu, čia - virš tavo galvos pasvirusių uolų grėsminga ūksmė, čia vėl - neaprepiamas dangaus mėlis, kurį smelkia vakarė šviesa. Toji šviesa, į kurią jie vis iš kalnų ir uolynų paunksnių išnerdavo, jį vėrė tarsi geluonis - tyra, gryna iki skambesio, vis keičianti atspalvį nelygu aukštis ir kampas, kuriuo kelias kilo į dangų, jį ramiai, nebyliai, vos juntai liūdna sklido, kiek akys užmato, širdį sklėsdama neužsklendžiamu ilgesiu. Galbūt dėl to ir dingojosi, kad kažkas tavyje nerimsta, išsiveržti norėtų, o išsiveržti negali. Ir jeigu ne Elisabeth žvilgsnis, kurį be perstogės juto smingant į nugarą...

- Tai mano dukra - Elisabeth, - praverdama mašinos dureles tarė Anne. - Labai nepavargai, *ma chérie*, tikiuosi, per ilgai neužtrukom?..

Ant užpakalinės sėdynės susigūžusi Elisabeth liūdnamai šyptelėjo.

Anne buvo liūdnamai, tik liūdesį slėpė, Elisabeth buvo liūdnamai, bet liūdesio neslėpė. Jos abi buvo liūdnos, lyg liūdesys persiduotų iš prigimties kaip liga, iš kartos į kartą paveldima.

O gal jam tik taip pasirodė...

Vieniša moteris išnuomoja... keturiasdešimt kvadratinių metrų... visi patogumai: virtuvė, vonia... lauko baseinas...

Kodėl neparašė, kad yra Elisabeth? O kodėl būtų turėjusi? Nejaugi Elisabeth – inventoriaus dalis?

Žmonėms, turėjusiems atvažiuoti, kažkas nutiko, jie atsisakė paskutinę minutę, suprantama, jums vienam per brangu, gal ir galėčiau truputį nuleisti, bet, žinote, sezono metas, o namus išlaikyti čia ne taip paprasta, tad tenka nuomoti, kad nors kiek dėl kasdienių reikmių prisidurtum ir už netikėtus remontus, tegul smulkius, apsimokėtum, o dar šildymas žiemą, aišku, galėčiau palaukti, norinčiųjų atsirastų, bet jūs paskambinot pirmas, o mano taisyklė: pirmenybė pirmiesiems, bet sakau, labai daug nuleist, nors jūs vienas...

Galiausiai susiderėjo.

Ir vos padėjo telefono ragelį – ar gerai padariau?

Bet dūlinėjimai po Paryžių ir jo dykvietes jam jau buvo įgrisę, kiek gali minti kelius, kiekvieną rytą prasidedančius ir kiekvieną vakarą pasibaigiančius toje pačioje mansardėlėje, kuri jo ištikimai laukdavo tarsi kampe susigūžęs balandis: pareis, nepareis? Akli-gatvis. Norėjosi pratęsti šį kelią, gatves paversti į greitkelius ar geležinkelio bėgius, ką išgyveno čia, išgyventi kitur, galbūt dar aštriau. Norėjos dar labiau rupiu smėliu aitrinti žaizdą, kuri nežinia dėl ko vėrėsi...

– Vis daugiau vokiečių, anglų, olandų, prancūzams šios vietos jau – ne pagal kišenę. Nuvešiu į turgų šeštadienį, pamatysite, kiek svetimšalių. Iki šeštojo dešimtmečio visi iš čia bėgo į Paryžių, kitus didelius miestus, paskui įsikūrė keletas menininkų, pradėjo namus pirkti kiti, tada čia viskas buvo neišpasakytai pigu, galiausiai pasidarė mada. Bet iš tiesų šičia gražu, ar ne?

– Labai gražu.

– Ilgainiui pripranti ir nebepastebi. Dėl to man ir patinka važiuot pasitikt, ypač tų, kurie šiuose kraštuose dar nebuvę. Viską pamatai jų akimis, viską pamatai tarsi iš naujo.

Būtų norėjęs pasakyti, kad ekskursijų vadovas į skelbime išvardytas paslaugas nėra rašytas, tačiau neišdrįso. Jautėsi pats sau pasispėdęs žabangus: buvo akivaizdu, kad ne taip lengva bus šios moters globos atsikratyti. Ne iš tų, kurios nuomotų dėl pinigų ir tave ramybėj paliktų. Vienatvė, liūdesys ar dar kas nors, nuo ko ji atsitiktinėmis, trumpalaikėmis, nenumatomomis pažintimis ir nesibaigiančiu savo tauškėjimu norėtų pabėgti. Šįkart jai nepasisėkė. Įkliuvęs ir sykiu niekuo dėtas, bet kaltas.

Paskui atrodys, jog nė kiek nenustebo, kad iš anksto žinojo, jog kitaip būt negalėjo – it gyvatėlė pravinguriavusi siaurom kaimelio gatvelėm, stačiu duobėtu laukų keliuku nusileidusi ir pro kiemo vartus įsukusi mašina sustojo prie pat vežimėlio.

– Ne, ne, nereikia, – mostelėjo moteris, kai pats nepajuto, kaip, iššokęs pro dureles, puolė joms padėti. – Mes jau įpratusios.

Buvo įpratusios – Elisabeth, motinai vos prie peties prisilietus, regis, be jokių pastangų slystelėjo į vežimėlį ir, vos jame atsidūrusi, rankomis ėmė sparčiai sukti ratus. Tučtuojau ir pradingo – pravažiavusi figmedžio paunksnę, pasuko už kampo. Lyg būtų gėdijusis.

Anne nieko nesakė, jis nieko neklausė.

Kas galėjo pamanyt, jog taip bus, bet kai pamatė, negalėjo įsivaizduot, kad kitaip būti galėjo – atrodė, jog vos Anne ištarė *Elisabeth*, jo akyse stojosi šis vežimėlis. Atrodė, kad išgirdus Elisabeth vardą, ji sutrikdė ne tiek dar vieno žmogaus buvimas namuose,

kuriuose jis tikėjosi rasti vienatvę ir atskirtį, kiek negalia, kurią pajuto it tiltą, jungiantį motiną ir dukrą. Atrodė, kad dar Paryžių žinojo, jog šitaip bus.

Juk dažnai taip ir būna – kai atsitinka kas nors, regis, kad tai neišvengiamai atsitikti turėjo.

Kad atsitiktinumai tik taip ir niekaip kitaip negalėjo susidėliot.

Vakarieniauti drauge, kiek mokėjo mandagiau, atsisakė.

Dabar stovėjo kambary antrame aukšte prie lango ir žvelgė, kaip Anne kieme dengia stalą, dviem žmonėms aiškiai per didelį, kaip tiesia staltiesę, kasdienei vakarienei lyg ir per puošnią, kaip dėlioja lėkštes, taures vynui, peilius, šakutes. Kaip eina į vidų, kaip grįžta *tapenadų* lėkšte nešina, kaip įpila vyno Elisabeth, sau, valgo. Beveik nevalgo – iš didelės lėkštės paima tik po vieną užtepėlę ant paskrudintos duonos riekelės, kramtinoja mažyčiais kąsneliais, užsigeria vynu. Smulkutės naktinės plaštakės spiečiais lekia į laukan išneštos halogeninės lempos šviesą, į lempą bloškiasi, krinta. Juodvi tyli. Ilgai sėdi. Anne atsistoja, vėl eina į vidų, išneša didelį padėklą, sidabruojantį mėnulio šviesoje, ant to padėklo – žuvis, kurios vardo jis nežino ar kuri per toli, kad ją atpažintų. Iš pradžių perpjauna nugarą, paskui – režis per šoną. Supjausto į gabaliukus. Du gabaliukai Elisabeth, du gabaliukai sau. Gal norėtum citrinos? Elisabeth purto galvą, motina vidury stalo padeda dubenėlį su geltonom skiltelėm, tada dukra pasilenkia, ištiesia ranką, paima vieną.

Jis atsišlieja nuo lango krašto, sukasi, nugarą atsiremia sienos. Ilgai stovi nekrustelėdamas. Paskui aukštiekninkas išsitiesia ant lovos.

Viskas yra neviltis. Viskas yra begalinis kartojimasis. Mums skirta per daug labai greit bėgančio laiko, su kuriuo mes neturim ką veikt. Kiekviena diena prabudus – kaip ežeras, kurį nežinia kaip perplaukt reikės, o savaitės, mėnesiai lekia, kad nė mirkeltel nespeji.

Mes turim save ir lygiai taip pat mes neturim kur savęs dėt. Visiškai nebūt jam nesinorėtų, tačiau jam norėtųsi būti migla, sklendžiančia tarp žmonių ir daiktų. Niekur nebūti ir būti visur, nieko nedaryti, niekur nedalyvauti, bet viską jausti, žinoti, aprėpti – iki laikų pabaigos.

Mes turim vieni kitus, bet nežinom, ką vieniems su kitais veikt. Mes plakamės tarsi švendrės saulės įkaitintam ore vieni į kitus, tardamiesi, kad turim kažką padaryt, nesgi negalim šičia būti tik šiaip, o ežero bangos teliūskuojas į pašaknes, neleidžia nuo jų atsiplėšt.

Kodėl mes kankinam vieni kitus? Ir patys save?

Citrinos skiltelė prie dviejų gabaliukų žuvies ant lėkštės, kurią nutvieskia halogeninės lempos šviesa.

Stojasi, vėl eina prie lango.

Juodvi sėdi ir tebetyli. Aukštame danguje labai daug žvaigždžių. Mėnulio delčia jau perkopusi bažnyčios varpinės bokštą. Ant padėklo – vos pradėta valgyt žuvis, šalia – nuo mėsos atskirtas kaulas su uodega ir galva. Iš viršaus Žiūrint, tarsi natiumortas.

Galbūt nesikalba todėl, kad junta jo žvilgsnį?

Paskui kiekviena iš savo pakelio prisidėgs po cigaretę, rūkys, irgi tylėdamos, o jis pamans, kad žmonių, kuriuos vadiname artimaisiais arba draugais, turime nedaug, jiems išsaugoti reikia pastangų. Ilgėliau neatsakyk į jų ženklus, arba neduok jiems ženklų, ir jie dings. Nebepresiminė, kiek laiko nešnekejo nė su vienu iš jų – nekėlė telefono, neat-

sakinėjo į elektroninius laiškus. Nesimatė. Ir gijos sutrūko. Ši akimirksnių artimiausi jam žmonės pasaulyje buvo jos, Anne ir Elisabeth, tos dvi moterys, sėdinčios apačioj už joms dviem per didelio stalo. Bet kaip jos gali būti artimos jam, jeigu jos tokios tolimos viena kitai? Nelyg susisiekiantys indai, kuriuose tas pats liūdesys, bet stikliniai vamzdeliai lygiagretūs iki begalybės.

Atsikėlęs ir išėjęs į kiemą supras, kad dienai laimėti reikės paaukot rytą – stalas pusryčiams jau buvo padengtas.

– Jeigu norite užsibaltinti kavą, tuoj iš šaldytuvo pieno atnešiu. Karštis toks, kad lauke iš karto sugyžta.

– Ačiū, nereikia, aš geriu juodą. Pieno nemėgstu.

– Labai jau prancūziški pusryčiai, – pusiau ragindama, pusiau teisindamasi, įdegusia ranka apvedė cukrinę, dubenėlį uogienės, sviestinę, krepšelį su paskrudinta duona. – Bet jeigu norite ko stipriau...

– Ne, ne, tikrai visko užtenka. Ačiū. Per pusryčius beveik nieko nevalgau.

– Neįtikėtina, Paryžiuoj vėl lyja. Per radiją pranešė.

– Paryžiuoj šią vasarą lyja be perstojo. Lyja ir lyja, – atsakė kilstelėdamas akis į dangų, vaiskų ir tuščią.

– Taigi, – atsiduso taip skaudžiai, lygtas už šimtų kilometrų pliaupiantis lietus ir jai būtų iki kaulų smegenų įkyrėjęs. Ir kiek patylėjusi atsiprašomai: – Atleiskite, šiandien kaip tyčia daug reikalų, neturėsiu laiko jūsų po apylinkes pavažinėti. Nebent lig miestelio pamėtėti galėčiau.

Tai jau taip.

– Ačiū, nereikia. Aš mėgstu keliauti pėsčiom.

– Pėsčiom?

– Taip, pėsčiom. Dešimtis kilometrų per dieną nueiti galiu.

– Betgi toks karštis. O ir atstumai...

– Kuo karščiau, tuo man smagiau. Kai pradėdu eiti, sustoti nebegaliu.

Švelniai piktdžiugiau jant apsibrėžt kreidos ratą...

– Mūsų laikais žmonės beveik nebevaikšto.

– Aš nė vairuoti nemoku.

– Nemokat vairuoti?

– Nemoku.

– Kodėl?

– Bijau. Ir man patinka vaikščiot pėsčiom.

Ratas apsisuko, ji vėl atsiduso.

Šiandien vilkėjo mėlyna berankove suknele. Tokia ryžtinga ir pasitikinti savimi nebeatrodė. Veikiau dar liūdnėsnė. Nors ši akimirksnių jam dingtelėjo, kad tai buvo ne liūdesys, kaip vakar sau sakė, bet kažkas, kam įvardyti žodžio nerado. Bent kol kas.

Lyg stovėtų su ta mėlyna suknele ant liepto virš prarajos. Kasdienybė – turėklai, už kurių jai iš paskutinių jėgų dar pavyksta laikytis.

Bet ar visiems mums, ar su visais mumis – ne tas pat?

– O Elisabeth? – nejaukiai pasijutęs dėl to lengvo erzino, kurio ji galbūt visiškai nepajuto, pasiteiravo. Ir iškart susizgribo, kad nederėjo.

– Elisabeth? – pakėlus akis, pervėrė tokiu žvilgsniu, jog net šiurpuliukai nubėgo per nugarą. – Elisabeth visada lovoje pusryčiauja.

Paskui ilgai tylėjo. Ant lėkštelės statomas puodukas trinktelėjo taip skardžiai, kad vos nesudaužė viso šio trapaus rytmečio.

- Atsiprašau.

- Už ką? Tai – akivaizdu. Ji nelaiminga nuo pat vaikystės.

Būtų turėjęs darsyk atsiprašyti, nes anas atsiprašymas išsprūdo už nevykusiai pastatyto puoduko džergžtelėjimą į lėkštelę.

Tik ką reiškia – nuo vaikystės? Iš prigimties? Ar vėliau kas nors atsitiko?

Tačiau ar dabar ne vis tiek?

- Galėčiau pasiūlyti?

- Ačiū, turiu.

Bet paėmė prisiminęs, kaip kiekviena išsitraukia iš savo pakelio.

Pūtė dūmus, dūmai beveik nesisklaidė. Tik palaipsniui dilo giedrame, jau dabar karštame ore. Nebežinojo, ką jai sakyti. Ji irgi tylėjo.

Staigiai sutraiškė cigaretę, nors buvo likęs dar trečdalis.

- Ar galėčiau pasinaudoti baseinu?

Kažkodėl atrodė, kad reikia sakyti „pasinaudoti“, o ne „nusimaudyti“.

- Žinoma, viskuo, kas yra namuose, galit naudotis. Svetaine taip pat. Jeigu panorėsite pažiūrėt televizorių, pasišnekėt, šiaip pabūt.

Tai jau taip.

- Ar galėčiau visiškai nusirengęs?

Kažkodėl nediršo pasakyti „nuogas“, kažkodėl atrodė, kad reikia sakyti „visiškai nusirengęs“.

Vėl pažiūrėjo tiesiai į akis, bet žvilgsnis nebebuvo nei veriamai atviras, nei skaudus, veikiau staiga nuo nieko pavargęs.

- Žinoma, kaip tik tam ir apželdinom tujom nuo kelio, o iš kitos pusės uolos tokios aukštos, kad nesimato. Kai po vieną, visi čia nuogi maudosi. Rankšluosčių rasite ant šezlongų šalia baseino, visi švarūs. Išsirinkite. O va ten, tarp dviejų tuopų – hamakas. Labai malonu išsimaudžius.

- Ne, ne, palikit, – pasakė, pamačiusi, kad taikosi kraustyti stalą. – Atvažiuos Alice ir sutvarkys viską.

Alice? Kokia čia dar Alice?

Bet šįkart tučtuojau susizgribo, kad tai – namų tvarkytojos vardas.

Juk ne iš tų, kuri pati tvarkytų namus.

Nors jai ir reikia kuo tvirtesnių kasdienybės turėklų.

Gulėdamas ant nugaros žvelgė į dangų, kurio vieną paraštę brėžė tujų alėja, o kitą – banguojanti banguojanti, paskui staigiai žemyn sminganti plikos uolos ketera. Vanduo po nakties dar nebuvo spėjęs įšilti – atrodė, kad jo gaivi žydruma smelkias į kūną ir atveria odos poras, kurios štai tik dabar pradeda busti. Dangus buvo toks giedras, jog neat-sispindėjo vandenyje, vanduo buvo toks stingliai ramus, jog dingojosi esąs ant žemės prisiūtas dangaus lopinėlis – nuo tos giedrumos ir ramybės net smilkiniuos spengė. Tik savo krūtinės ataidus girdėjo, tačiau atrodė, kad alsuoja ne jis, o visa, kas buvo aplinkui: ši terasa, medžiai, kalnai, per tuos kalnus vinguriuojantys keliai ir takai. Viskas gaubės į jį ir viskas skleidės iš jo: trumpas paliaubų akimirksnis, kai išgyveni taiką su kūnu ir su tuo, kas aplink. Žinojo, kad tokia būseną ilgai nesitęs, kad visa netrukus suduš, ir, baugindamasis sutrikdyti šią trapią veidrodinę pusiausvyrą, beveik nejudėjo, tik gulėjo

ištisęs rankas – sakytum, tarpininkas tarp dangaus ir vandens.

Paskui trinktelėjo vienos, antros duralės, pasigirdo variklio burzgimas, padangų slystelėjimas žvyruotu taku; netrukusandainykštė tyla.

Atsisėdo ant baseino laiptelių, ant pečių užsimetė rankšluostį.

Dabar vienas, jau vienui vienas.

Kirbtelėjo pasalūniškas noras apeiti namus, apžiūrėt visus kambarius, juose esančius baldus ir daiktus, trumpam likusius be šeimininko, ir tuo pat metu knietėjo kuo greičiau ir toliau sprukti iš čia, kur, kaip ta naujoji stotis Provanso laukuos, jautėsi visiškai svetimtas. Išmestas. Ant jūros kranto. Kur tik vandens plakimasis smėlin, dumbliai ir akiračio linija, begalinė ir tuo pat metu palaiapsniui skliaudžianti, kaip kad sukui apsukui kaulinis kiaukutas galiausiai užskliaudžia išgąsdintą sraigę.

Kas mane gąsdina? Ko aš bijau?

Atsisuko, už nugaros nieko nebuvo.

Tik namas raudonų čerpių stogu, priestatas po priestato sulipdytas prie akmeninės piemenų trobelės, kurių, apleistų ir apgriuvusių, retkarčiais dar pamatys eidamas ar važiuodamas šio krašto keliais; tik terasa, kurios ribą žymėjo levandos ir nuo kurios vėrėsi vaizdas į kalnus; tik kedras, žemaūgė pušis, kiti medžiai, kurių jis nepažino. Krūmai ir gėlės. Veja, per kurią aukštyn nuo baseino veda laiptelių kirčiuojamas takas.

Ir – nė gyvos dvasios.

Tačiau atrodė, kad kažkas jį žvilgsniu smelkia. Verte veria.

Pabėgt.

Staiga tik noras pabėgt.

Tvoskė karštis, o jis ėjo ir ėjo.

Vingiuotu keliu iš kaimelio nusileidęs į miestą, užsuko į tą pačią kavinę aikštėj prie tilto, iš kurios vakar jį pasiėmė Anne. Vėl užsisakė rožinio, vėl atsišliejo į sieną prie to pačio staliuko, nuo kurio matėsi nuotrauka su ano amžiaus pradžios levandų kirtėjom. Žmonių buvo dar mažiau negu vakar, tik dabar pastebėjo, kad virš nuotraukos kabantis laikrodis nėjo, betgi pats daiktų stingulys, o ir barmeno ramybė bylojo, kad tokie visi rytmečiai šioj kavinėj. Artėjant vidurdieniui, klientų rasis daugiau, per pietus jų prigužės, paskui apmažės, vakarop subumbsės kamuoliukai, kas nors iš barmeno pažįstamų užeis išgerti pastiso, saulei pasisukus ir terasą apgaubus šešėliui, čia, viduje, žmonių turbūt išvis nebeliks, strazdanotai padavėjai, kuri dabar beveik neturi ką veikti, reikės bėgioti į lauką. Kaip buvo vakar, taip yra šiandien, taip bus rytoj. Iki rudens. Kitą vasarą viskas iš naujo.

Niekas nesikartoja ir visą laiką viskas tas pat.

Būdavo, vos prabudęs, jausdamas, kaip po dar užmerktas blakstienas nedrąsiai, tarsi bijotų išgąsdinti, pradeda skverbtis šviesa, regi, kaip ranka atkelia antklodės kraštą, kaip basa koja stojasi ant kilimėlio, kaip į kavinuko dugną atsimuša čiaupo srovė... Beviltiškai laukdamas, kad kas nors ims ir staiga pasikeis, kad užuolaida plyš ir ši aušra pagaliau išskleis kitokią dienos perspektyvą, kad save nelyg veidrodis daiktus ir veidus atkartojantis laikas skils, viskas pažirs, ir atsivers įtrūkis, proskyna, takas, vedantis, kur dar nebūta, mato patį save, rengiantis, rieškučiomis prausiantis, geriant ką tik užsiplikytą kavą, žvelgiant pro langą į tolyn nusidriekiančius stogus su raudonais kokliniais kaminėliais, vėl atsisukant į žvilgsnio ir rankų nuzulintus baldus. Stinglius, nebylius.

Pakeliant telefono ragelį. Surenkant Marie numerį. Vėl padedant. Vėl surenkant. Girdint pypspėjimą, ilgą iki begalybės. Tarsi viską regėtų per vienodumo klampinamą ir vis labiau akių vokus spaudžiančią miglą, tirštėjančią, kaip tirštėja ir sunksta medus, kartais užsnūsdavo, kad paskui, jau iš tiesų prabudęs, pasijustų nevykusiui aktorium, atidėjusiu niekad nepatenkinto režisieriaus įkyriai reikalaujamą pakartot sceną. Neįmanoma prisimint, ką pamiršai, bet kaip užmiršt, ką prisimeni?

Ilgai sėdėjo kavinėje, joje ilgai sėdės ir rytoj. Kaip šiandien žiūrėdamas į nuotrauką su levandų kirtėjomis, į trikampin sustumtus baltus kamuoliukus ant žalia gelumbe apmušto stalo, į gipsines vynuogių kekes lubų apvadų kampuose ir aplink šviestuvus, į laikraščius prie tuščių stiklinių ant baro.

Kol galiausiai susitaikai su tuo, kad kitaip būti negali.

Ir pradedi eit.

Vaizdai keitė vaizdus, žingsniai kartojo žingsnius – jis ėjo ir ėjo. Lyg viskas, ką žinojo, mokėjo, galėjo, būtų susilydę į vienintelį gebėjimą eiti, arba lyg iš visko, ką žinojo, mokėjo, galėjo, būtų likęs tik vienintelis gebėjimas eiti, monotoniškais žingsniais matavo atstumus ir reljefą piešdamas šių vietovių žemėlapi, kurio niekam, nė jam pačiam nereikėjo. Kadangi viskas čia buvo jau daugybę sykių išmatuota, suskirstyta, įvairių reikšmių spalvom nuspalvinta. Tų žemėlapių tiek ir tiek pripiešta. Dar vienas?

Bet vis tiek ėjo. Aš nežinau, gal iš tų mano ir visų mūsų pasikartojančių patirčių kažkas klostosi, gal jos, nelyg vandens gyslos, smelkias per saulės iki neįmanomo tvirtumo išdegtą molį, jį pamažu, vos vos, po colio luistelį skaldydamas, trupindamas, kad galiausiai, vienos su kitomis susiliejusios, neregėtą galią įgavusios, jį sutrupintų, perskeltų tarsi žaibas pajuodusį dangų ir ištrykštų, plūsteltų, įsilietų į jūrą, kurioje kelius rodytų jau tikros – nei sau, nei kitiems nemeluojamos – prasmės kompasai, kompasai, kurių rodyklės po tūkstančio, daugelio tūkstančių metų po mūsų gyvensiančius ves į tolimesnes platumas, o jose pagaliau atsiskleis, kam reikėjo šio nuovargio, kam reikėjo viso šito begalinio kartojimosi, šitos – negirdimai verčiantis šimtmečių maldaknygės puslapiams – milijardų balsų kartojamos kasdienybės litanijos; gal mes, dešimčių, šimtų tūkstančių metų ratą apsukę, vėl sugrįšime prie to paties vandenyno, kuris mus išsūpavo ir kurio bangos jau tada mums kuždėjo, gal ir dabar kužda didžiosios paslapties įminimą, tik mes, į savo pačių sukeltą triukšmą panirę, nieko negirdime? Ir nematome. Gal šito begalinio kartojimosi reikia, kad ištobulėtų mūsų klausia? Ir rega.

Tik ar tu tiki pažanga?

Siaurom vingiuotom gatvelėm kelias dienas kops link pilių, tvirtovių, bažnyčių, skaičiuojančių šimtus metų, mačiusių, ko mes nematėm, ir matysiančių, ko mes jau nematysim, mus pasitinkančių, mus priimančių, tačiau į mus žvelgiančių iš atsainumo aukštybių, kaip kad mes žvelgtume į skruzdėlyną, po mūsų kojom po šapelį suneštą; net ir tie maži jaukūs Provanso namukai, išpuoselėti ir išgražinti, atrodė abejingi ne tik jam, prošal einančiam, bet ir šeimininkams, juose gyvenantiems ir jais besirūpinantiems, – jų akmeninės širdys žinojo, kad prisirišti negalima. Liūdesys ateina iš neišsipildymo, arba netekties, akmenys, mūrai nieko nesitikėjo ir nebijojo nieko prarasti, jie buvo, ir tiek. Jam irgi norėjosi būti, ir tiek.

Bent kol kas.

Stovėjo ant terasos krašto ir žvelgė į gyvenviečių trupinius, kalnagūbrio raukšlėse kitapus slėnio pažertus. Tos šviesos iš tiesų atrodė nelyg spindintys trupiniai, nuo pasi-
baigusios dienos stalo nubraukti, saujomis tai čia, tai ten paberti. Jau buvo išmokęs tg
miestelių vardus ir mintyse juos kartojo, kaip kad užvertęs galvą į dangų ir atpažinęs
žvaigždynus, tarsi stropus mokinyš astronomijos mokytojui pats sau juos šnabždi. Dar
niekada nebuvo matęs tiek ir tokio ryškumo žvaigždžių – Anne sakė, kad čia visada taip
rugpjūtį. Pasukus akis nuo kalnų ir pažvelgus aukštyn, jos atrodė artesnės negu kaime-
liai. O kiek šimtų, tūkstančių šviesmečių nuo jų sklindantys spinduliai skriejo, kol štai ši
akimirksnį tavo vyzdžius prakirto? Kitos gal jau iš viso užgesusios.

...Tai buvo žiedas, panašus į nužydėjusios pienės. Tik daug kartų didesnis, jis, dau-
gybės skėtinių šluotelių į baltą rutulį išgaubtas, išdidus ir sutrikęs, nes nė pats nežinojo,
kaip nei sodintas, nei sėtas čia atsirado, baltavo ant aukšto koto be jokio lapelio ir kiek-
vienąsyk, dvelktelėjus menkiausiam vėjukui, drebino širdį – atrodė, kad ims ir pažirs,
arba jį laikantis stiebas nulūš. Atmintyje šmėstelėjo baltapūkis traukinio vaikas.

– Et cette plante... Comment s'appelle-t-elle? – paklausė ši rytą.

– Cosmos, – atsakė Anne.

Kosmosas?

– Iš tikrųjų ne kosmosas, tai aš jį šitaip pakrikštijau. Kosmosai – tai tos mažos gėlytės
plonais plevenančiais žiedlapiais, ana va ten žydinčios. Aš jas vadinu kosmosiukais.
Nors iš tiesų šiuo vardu kiekvieną gėlę, kiekvieną augalą pavadinti galėtum. Bet šis
princas – tai jau tikrai kosmosas. Tik pažiūrėkit, kokia tobulybė.

Pasilenkė, neliesdamas plaštakom apgaubė. Blizginamas mėnesienos, žiedynas tvis-
kėjo sidabrine šviesa. Rutulinės simetrijos išikūnijimas, tuo pat metu standus ir irus,
menkiausio prisilietimo suardomas, jis spinduliavo liūdnu žemiško grožio pasmerktu-
mu. Žvelgiant į jį, viskas staiga pasirodė be galo trapu: šis jauno mėnulio nutviektas
sodas, nuo terasos tolyn nusidriekiantis slėnis, kitapus jo iškilę kalnai, tos dulksvos
žaltvykslės, kurių spiečiai buvo kaimeliai. Ir kad ir kiek stengtumeisi, neišsaugosi šito
biraus sidabruojančio nėrinio, iš kurio ryt poryt teliks tuščias žiedsostis, taip atrodė,
kad ir kiek stengtumeisi, neišsaugosi nei šito sodo, nei terasos, nei kalnų, nei šviesų,
kurių spiečiai buvo kaimeliai: kadangi viskas yra nuolatinis irimas, kadangi viskas yra
neišvengiamas slydimas į pabaigą. Dingojosi, kad kiekvienu ūmai it styga įsitempusio,
paskui lygiai taip pat ūmai atsipalaidavusio kūno plaukeliu junta, kaip vysta gėlės ir
džiūsta jų šaknys, kaip aiži uolienos ir pamažu smenga už nugaros stūksančios praban-
gios vilos, jo laikinų namų pamatai, kaip blunka spalvos, byra smėlis ir dūla prieš jo
akis nusidriekęs Liuberono kalnynas, kaip senka požeminiai vandenys, kaip vis lėčiau
kyla syvai senstančio sodo medžių kamienais – kaip visa, kur tik pažiūrėsi, negirdimai,
nematomai dyla ir nyksta: mums tik atrodo, kad viskas tęsis be galo.

Ausyse vėl suskambo Wong Kar-Wai filmo muzika.

Dabar dangus sukosi. Kaip anuomet, kai vaikystėje naktį atsiguldavo vidury pie-
vos. Kiek metų naktį lauke aš nebuvau išsitiesęs aukštiełninkas ir nežiūrėjau į dangų?
Turbūt nuo tada, kai buvau vaikas. Ir pamiršau, kad tereikia atsigulti aukštiełninkam ir
dangaus skliautas ims suktis. Kaip tikriausiai nebeprisimenu daugybės kitų vaikystės
stebuklų. Kadangi išmokau, jog taip būti negali.

Suaugti – tai išmukti, jog taip būti negali? Nors iš tikrųjų suaugęs niekad nesijautė.
Galbūt tik pavargęs. Šiek tiek. O gal ir labai. Kaip vis labiau pavargę būti atrodė daik-

tai, jo ir ne jo. Visi, su kuriais susidurdavo, prie kurių prisiliesdavo, kurie tiesiog buvo aplink.

Tiesą sakant, nė nežinojo, ką reiškia suaugti. Galbūt pradėjo jausti, ką reiškia senti. Vis mažiau džiaugsmo liesti. Vis mažiau džiaugsmo užuosti. Vis mažiau džiaugsmo skanauti. Vis mažiau džiaugsmo girdėti. Vis mažiau džiaugsmo regėti. Vis mažiau džiaugsmo atspėti. Vis mažiau nuostabos.

Ir vis mažiau akimirku kaip štai ši.

Žvaigždynai sukosi, ausyse skambėjo Wong Kar-Wai muzika, o jis gulėjo aukštiełninkas ir juto, kaip į jį iš dangaus, tarsi iš didžiulio kristolinio piltuvo, liejamo mėnulio šviesos, srūva palaima. Toji palaima, kai raumenų skaidulos atsipalaiduoja ir nebedega troškimu eiti, jį jau nualinusi, toji palaima, kai laiko nebeketvirčiuoja nei sekundžių, nei minučių, nei valandų rodyklių sukimasis, ir praeitis, dabartis, ateitis susitelkia į mažytį gyvsidabrio rutuliuką, virš amžinybės bedugnės pakibusį, toji palaima, kai nebelieka ribų tarp tavęs ir tavojo kūno, ir to, kas aplink, ir kas galbūt yra šiek tiek daugiau nei paprasčiausia kasdienos užmarštis. Lyg visą erdvę akytų nematomų vargonų vamzdynai, girdėjo jį gaubiančios tamsos tylą – be pradžios ir be galo, vienodą ir abejingą. Traukiančią į nežinomybę, bet nebauginančią, kaip nebegąsdina niekas, kai susitaikai su neišvengiamybe. Ir dar žinojo, kad jį šiuo metu saugo kosmosas, rutulinės simetrijos princas. Tai kas, kad ryt, poryt jo nebeliks.

Atsistojo, vėl pasilenkė. Tarsi akimis būtų įmanoma vystančius, blunkančius, sensančius daiktus susiurbt į save, staiga panūdo išžiūrėti į kiekvieną šio žiedyno ašelę, iš jų išsišakojančius smulkius skėtukus, mažiausią tų skėtukų narelį – susirinkti visas iki vienos detales ir, atminties raktu užrakinus, išsaugoti savyje, kad tuomet, kai šis trapus darinys bus suiręs, kada panoręs galėtum jį lyg iš skrynelės išimti ir vėl kaip dabar pamatyti, plaštakom neliečiant apgaubti. Būti kartu. Be žodžių kalbėtis. Vienas kitą suprasti. Lygu išžiūrint, į kiekvieną gyvą ir negyvą daiktą akimis įsismelkiant, susirinkti, savin susigauti visą šią naktį: paslapties skliaudžiamą sodą su visais jo medžiais ir krūmais, ir gėlėmis, kiekvieną žiedelį levandų, terasos pakraštį brėžiančių, vienišai dunksantį bažnyčios varpinės bokštą, uolas, į vis aukštesnius kalnus kopiančias, – kad ir po daugelio metų galėtum į šį peizažą įžengti ir tai, ką patiri šiuo metu, iš naujo patirti. Nuo kosmoso akys nukrypo prie kosmosiukų, paskui nelyg dvi muzikantės, nė vienos natos praleisti negalinčios, slydo per žolės partitūrą, stengėsi užkliudyti menkiausią smilgelę, netrukus skaičiavo figas, didelių, nuo kaitros suvytusių lapų lopšiuose baigiančias nokti, sliuogtelėjo veidrodiniu baseino paviršium, atsimušė į stinglų tujų alėjos juodumą, kilo viršun...

Žvilgsnis.

Staigiai atsigręžė.

Buvo jau visai netoli.

It stipraus vėjo gūσιο pūstelta vėtrungė staigiai nusigręžė.

Bėgo. Pasiramsčiuodama ramentu, klupinėdama, kone virsdama. Ramentas prieky, žingsnis, už susikūprinusios nugaros likęs ramentas Švysteli priekin, kėlis linksta, jau grius, išsitiesia, dar vienas žingsnis, vėl viskas iš naujo. Norėjosi šūktelt, Elisabeth, atsargiai, palaukit, nebėkit, pargriūsit, tačiau tik ausyse skambėjo ir smilkiniuos aidais daužėsi, atsargiai, palaukit, nebėkit, pargriūsit, kažkas kirdo žadą – tai nebuvo nei pyktis, nei baimė, tai buvo, ko nė paskui nemokėjo žodžiais įvardyt, turbūt niekada nemokės. Ranka griebia už rankenos, stumia duris, koja per slenkstį, ją vejas kita, ramentas įkypai slysta iš paskos, tamsa.

Mėnesienos sidabro blizginamas rutulinės simetrijos princas kaip stovėjo, taip tebestovėjo. Ant aukšto stiebo, aristokratiškai ramus, aristokratiškai išdidus, aristokratiškai vienišas.

Akyse raibuliavo. Juto, kaip viduje kažkas lūžta.

...Visas šitas gražumas prieš pabaigą.

Kaip vakar ilgai žiūrėjo į juodai baltą nuotrauką, į tas ano amžiaus levandų kirtėjas, darbe užsimiršusias, po saulėtu dangumi valstietiška kantriai violetinį Provanso auksą į prijuostas semiančias, užsimojusias pjautuvais ir kiekviena savo judesy amžiams sustingusias, jau išėjusias, tik šitoj nuotraukoj likusias, lyg anas vienui vienas akimirksnis, joms to nė neįtariant, visą jų gyvenimo esmę būtų sukaupęs, visas jų laimes ir nelaimes raiškiausiai bylotų; žiūrėjo į trikampin sustumtus baltus biliardo kamuoliukus, kurie po žemai nuleistu apmūsijusios varinės skardos abažūru su levandų kirtėjų kantrumu laukė, kol juos pažadins trinktelėjimas lazdele ir jie pažirs, išsisklaidys po žalia gelumbe apmuštą stalą, vieniems pergales, kitiems pralaimėjimus skelbdami; žiūrėjo į vynuogių kekes lubų kampuose ir aplink šviestuvus, ir per palubių karnizus nuvinguriuojančias vynuogienojų girliandas, į visus tuos gipso lipdinius, papilkėjusius, daiktai aptrupėjusius, su tuo pačiu levandų kirtėjų ir biliardo kamuoliukų kantrumu vis neateinančių remontininkų veltui besišaukiančius; žiūrėjo į laikraščius su vakarykštėm naujienom, ant kartelių stove prie tuščių stiklinių ant baro sukabintus, iš tolo panašius į paukščius, dar nepakilusius, o jau pavargusius, sparnus nusvarinusius. Atsišliejęs į sieną, kaip vakar žiūrėjo į nuotrauką, į kamuoliukus, į gipso lipdinius, į laikraščius, į tuščias stiklines ir pamanė, jog nieko keista, kad laikrodis, prieš jį kabantis, neina, jog kitaip būti negali – Čia tekantis laikas dildo, bet viską toj pačioj vietoj palieka, ničnieko iš pirmykščių lizdų nepajudina.

Do.

Galėjo išvis niekada nesutikti, bet jei jau sutiko, pažintis su ja buvo beveik neišvengiama – kaip sakė Anne, ištisas dienas tūnos griuvėsiuose už aklinių mūro sienų, neduos jokio gyvasties ženklo, tik vakarais įžiebs lempą – jos atšvaitus uždarame kieme gali, jei atsisuki, iš viršaus pamatyti kopdamas ant uolų, kurių papėdėj sutūpę kaimo namukai; kiūtos tarsi vienuolė, be įžadų atskirčiai pasismerkusi, tuose savo griuvėsiuose, kasmet vis labiau trupiančius, skeldinčius, nenumarinamai gajaus laukinio klevelio kibių šaknų vis labiau ardomuos; lyg negalėtų ištrūkti iš pačiai sau pasispestų spąstų, nepravers lauko durų, neišeis nė į kiemą, tris keturias dienas, visą savaitę niekas jos neregės, bet kai išlįs, kaskart prakaulesnio, gelsvesnio, raukšlėtesnio, vis tragiškesnio veido, į gatvę žengs nelyg į sceną ir per kelis akimirksnius atsigriebs už dienų ir naktų nebylumą, už visą tą laiką, per kurį ji, matyt, bluosto nesudėdama piešdavo ir tapydavo, nesgi tiek pripiešti ir pritapyti, kiek pripiešusi ir pritapiusi buvo ji, kaip kalbėjo saujelė liudytojų, kurie į jos būstą buvo įžengę, paprastas mirtingasis, laiką į dienas ir naktis skirstantis, niekaip neišgalėtų: piešiniais ir paveikslais nukabinėtos visos sienos nuo lubų iki grindų, bet dar daugiau jų sukrauta į stirtas lentynose, etažerėse, ant stalų, tiesiai ant žemės, tų stirtų – galybė. Kiti porins, kad iš griuvėsių išslinkdavo tik tuomet, kai katės, jų turėjo dešimt, gal net dvidešimt, nebeištvėrdamos alkio, pradėdavo vienos per kitas kniaukti, sienomis lipti, popieriaus ir drobių stirtas draskyti, – štai tuomet nelyg

laumė į dienos šviesą išnerdavo, bet išnerdavo taip, kad visas kaimelis apie tai tučtuoju sužinodavo: rékaliodavo, skeryčiodavosi, beveik visada skandalą sukeldavo. Tą dieną, kai ją pirmą kartą pamatė, skandalas kilo dėl *bagetės*. Kur tai matyta, kovojau, kovojau ir išsikvojau, kad katėms maisto parduotuvėj paliktų, visada joms atsargų laiko, bet jūs pamiršot, kad ir aš ne šventąja dvasia gyva, kad ir aš pati turiu bent kartais pavalgyt, tik pamanykit, dar tik pusiaudienis, o duonos jau nebėra?! – atsikus į gastronomėlį, mosuodama aukštyn iškeltu kumšteliu šaukė. Ko spoksai?! Tai vis per tokius kaip tu, per jus, atvažiavėlius! Viską kaip skėriai iššluojat! Aš... Aš... Ir jūsų veidai tokie idiotiški, lyg visi būtumėt tų pačių idiotų tėvų pagimdyti. Prošal, ar čia apsisitojė? Čia. Pas Anne, pasakė jos pavardę. Pas Anne? Taip, pas Anne. Ir staiga... Staiga suknežta, sulinksta, nutyla, apsisuka, dar negyvesnė už šešėlį, jai už nugaros įkypai krintantį, žengia, atrodo, ne eina, bet kojomis grindinio neliesdama slysta, vis žemiau svyra jos pintinis krepšys, kuriame – kačių maisto skardinės.

– Madame, gal galiu jums padėt?

Tik po kelių dienų supras, kad išdidi ir ori, ne dėl to, jog sunku būtų nešti, sutiko.

– Užsuk kada nors, kai eisi prošal, – užuot atsisveikinusi, tarė.

Ir dingo už vartų.

Lyg jos nė būti nebūta.

Kodėl pasakiau, kad pas Anne?

Kodė | sugniužo, kai išgirdo jos vardą?

Kodėl – taip apšauktas – pasisiūliau padėti?

Ir kodėl kviečia užteiti?

Anne kalbės:

– ...bet jeigu sutikot, nesusipažinti su ja buvo beveik neįmanoma; kiutos, kiutos tuose savo griuvėsiuose, bet kai pasirodys, tai per kelis akimirksnius už viską atsigriebs – sukels skandalą, prie visų kabinėsis ir jai nebus nei savų, nei svetimų, nei pažįstamų, nei nepažįstamų.

Pakeldama vyno taurę, Anne tvirtins:

– ...nei jūs pirmas, nei paskutinis. Tūnos, tūnos užsidariusi, bet kai išnirs į dienos šviesą, pirmąjį pasitaikiusį aprėks, nesvarbu, ar jis būtų vietinis, ar, pasak jos, atsibeldėlis.

Siurbtelėjusi gurkšnelį, Anne atsidus:

– Bet ji nepikta. Ji nelaiminga.

Staiga susimąsčiusi, vos vos primerktomis akimis Anne, tarsi smalsaujantis vaikas, klaus:

– Ar jums niekada taip nebuvo, kad draugauji, bičiuliaujiesi su žmogumi, atrodo, be jo nė dienos ištvirt negalėtum, ir nei iš šio, nei iš šio sklendė taukšt – to žmogaus nė akyse matyt nebenori?

Anne prisimins:

– O kokios draugės mes buvom, šeštadieniais turguj ji sukneles, sijonus, palaidinukes man rinkdavo, paskui taisydavo – mano pirštai išsukinėti, adatą valdyti ne man, bet ką jau ką, o siūti ji moka. Dedasi menininke, kurgi tau, tokia dailininkė, bet iš tikrųjų jos pašaukimas – siūti. Gaila žmonių, kurie su pašaukimu prasilenkia.

Pro platų, iki pusės siaurų pinučių pridengtą langą žvelgdama į saulėlydžio raudonio nutviekstą Liuberono kalnyną su tolydžio tamsėjančiom medžių viršūnėm papėdėse, Anne pasakos:

– Nathalie, Jacques, Serge, Angelo... – buvo laikai, kai vieni be kitų mes negalėjom, dienų dienas, ypač vasarų, leidom kartu, tai buvo *communauté*, susilipdžiusi tartum korys, o avily, kuriame ji susilipdė, buvo šitie namai. Jų durys visą laiką būdavo atviros. Kai dabar štai sėdim už šio mėlyno stalo ir kai jūs žvelgiat į vidury jo įtaisytą ruletę, nė įsivaizduoti negalit, kiek kartų ji sukos, pagal įvairiausių žaidimų taisykles mūsų akis traukdama. Tada mes sakėm, aš ir dabar sakau sau, kad gyvenimas – tai žaidimas ir kad žaisti – tai į gyvenimo pilnatvę panirti. Ar kada nors dar patirsim tokią pilnatvę, kokią patirdavom, kai buvom vaikai? Žaisdami. Nors to nenumanėm. Ir netgi įtarti neįtarėm, jog ir žaisti ilgainiui pabosta.

Į krietolines taures vėl įpylusi vyno, tebeskverbiamą it strėlė aštraus Elisabeth žvilgsnio, į ją tiesiu taikymu smingančio nuo pinto supamo krėslo pačiam svetainės gale, Anne tęs:

– Žaisdavome mes dažniausiai po vėlyvų vakarienių, kai, kieme nukraustę didelį stalą, juk šitiek žmonių, grįždavome į šitą svetainę ir Pierre paskaitydavo tą vakar parašytą eilėraštį apie virš Caseneuve – tai tas kaimelis, kurį matot pro langą, – pakibusį debesį ar Angelo parodydavo vielinį narvelį su sode rasta iškleipta nukirsto klevelio šaknim, sakydamas, jog tai – Avinjono popiežius, vienutėn jo šiandien įkalintas; kai vieni su kitais tos dienos išmonėm pasidaliję, tarsi po išpažinties priimti komunijos susėdavom štai už šito mėlyno stalo. Iš visų gal tik aš nelabai drįsau vadintis *artiste*, visi kiti buvo *artistes*, poetai, dailininkai ar muzikantai. Kur tau. Net ir tas pats Serge, jos vyras, mūrininkas. Argi statyti – ne kurti? – prisimenu, pusiau ironizuodamas, pusiau tuo patikėti norėdamas ar patvirtinimo laukdamas, kartais klausdavo jis, kai pirmąsyk išgirdęs Schönbergo ar kokią kitą neįprastai skambančią pavardę, nejaukiai pasijusdavo mūsų draugijoje. Nors, tiesą sakant, teisintis jam nebuvo dėl ko – tai jinai griuvėsiuos palikti jį vieną baugėjosi, tai jinai iš pradžių kone prievarta jį čia atsitempdavo. Bet ilgainiui įsigyveno, su mumis jam pradėjo patikti. Jaučiau. Visi mes tai jautėme. O pati tai jau nemanykit – ir dailininkė, ir skulptorė, ir architektė. Ir dar kas tik norit.

– Imdavo suktis ruletė, ir mes persikeldavom į kitą pasaulį, – jau truputį apsvaigus nuo vyno, kiek patylėjusi, toliau kalba Anne, regis, kuo toliau, tuo labiau jį pamiršdama, o jis žvelgia į ją, tuo vienišesnę už šito mėlyno stalo, kad prie jo, jeigu tikėsi jos žodžiais, kitados susirinkdavo šitiek žmonių, ir su ta pačia nuostaba kaip po susitikimo su Do klausia savęs, kodėl jinai jam, visiškam prašalaičiui, visa tai pasakoja, kaip nutiko, kad jis, bėgdamas nuo žmonių, šitame Anne, Elisabeth, Do trikampyje sau nejučiom atsidūrė. Galbūt žmonės jaučia žmones, neturinčius savo gyvenimų? Atmintyje šmėsteli trikampin sustumti balti kamuoliukai, laukiantys, kol juos išjudins biliardo lazda. Tačiau jis žino, kad jo... Taip ir bus. Motina, tarsi iš slėptuvės kitame svetainės gale sėdinčios dukters žvilgsnio veriamą, pasakos, o jis tik klausysis.

– Imdavo suktis ruletė, ir mes persikeldavom į kitą pasaulį, – pakartojusi, o gal tik jam pasirodys, kad pakartoję, tęs Anne. – Įsivaizduoti negalit, kiek žaidimų mes buvom prisigalvoję. Jų taisykles patys sau kurdavom, kai nusibosdavo, perkurdavom. Ir nesvarbu, kas laimės, svarbu būdavo žaisti.

Vėl prityla. Įkypai ištįsęs šešėlis, kurį jai už nugaros meta kokių septyniasdešimtųjų metų toršeras su siaurėjančiu kūginiu abažūru, krinta ant sienos prie didelio židinio kaip žvakės dagties pilkuma pasivertęs sielvartas, jos balsą vis labiau virpinantis.

– Sakau, persikeldavom į kitą pasaulį. O gal ir ne, – suabejoja. – Gerai pagalvojus, iš tikrųjų ne persikeldavom į kitą pasaulį, bet išplaukdavom į to paties pasaulio naktinę

dimensiją, juk tie mūsų žaidimai buvo ir Pierre surimuotas debesis, ir Angelo įkalintas popiežius, ir Nathalie aplikacijos, ir tie patys paukščiai – taip Jacques vadino natas, ant penklinės kiekvieną popietę tupdomas. Argi kurti – ne žaisti? O žaisti – ne kurti?

Kilsteli taurę, nustebusi, kad tuščia, paima butelį, pilasi.

– Geltona, raudona, mėlyna, žalia – kai dabar prisimenu anas bemieges naktis, akyse vilkeliu ima suktis kaleidoskopas, lyg tie žaidimai į spalvas ilgainiui įsikūniję būtų, naujas žaidimas – nauja spalva. Ir vis greičiau ir greičiau sukasi.

Keistas pojūtis – kažkas sprūsta pro šalį, mes kasnakt metam atsitiktinumų tinklus ir niekaip to kažko sugauti negalim, vėl metam, ir vėl tinklas tuščias.

Bet apie tai niekada nekalbėdavom. Lyg būtume rezgę sąmokslą, apie kurį vienas kitam prisipažinti nebūtume drįsę.

Toji neįmanomo ryškio raudona suknelė. Bet ne tik ji. Tik dabar supranta, dėl ko dar tokia keista pasirodė, kai pirmą kartą pamatė kavinėj. Toršero metamasis šešėlis ant sienos prie židinio. Šukuosena. Tų pačių septyniasdešimtųjų metų mada.

– Įsipilkit, – pasiūlo pastebėjusi, kad ir jo taurė tuščia. Ir klausia, bet iš tiesų tvirtina: – O ir tos mūsų šventės, kurias vasarą vos ne kiekvieną šeštadienį čia rengdavom, argi tai nebuvo žaidimas, tas pats noras laiką išsemti iki dugno, saujoj suspaust, kas pro tarpupirščius byra, tarsi taurę vyno vienu ypu išgert esmę, nors kas ta esmė, turbūt nė vienas nebūtume mokėjęs įvardyt. Arba įvardiję būtume kiekvienas savaip. Ir tas vardas nieko sakęs nebūtų. Kadangi vos tik įvardiji... Dėl Dievo meilės, nesivaržykite.

Darsyk paragintas ima butelį, kaip ką tik jinai, pats sau įsipila.

Elisabeth sėdi nekrustelėdama. Motinos pripildyta taurė greta jos ant mažo staliuko stovi nepaliesta.

– Tie visi fakelai, girliandos, kaspiniai, kaukės, kostiumai, vaidinimai, cigaretės ir vynos be saiko... Pati stebiuosi, ko mes neprasimanydavom. Skrybėlių balius. Mistralio balius. Šviesų ir garsų balius. Ir kiek svečių prisikviesdavom...

Palenkia galvą, žvilgteli į grindis, vėl pakelia, kresteli atgal plaukus.

– Paskui mirtis.

– *Maman...*

– Likau viena...

– *Maman...*

– Bandėme tęsti, bandėme nustumti į šalį, bandėme nepalūžti ir nepralaimėti, nesgi visi mūsų žaidimai ir šventės buvo išankstinis pasipriešinimas tam, kas nutiko. Bet nieko nebebuvo, kaip buvo anksčiau.

Patylėjusi sako:

– Nors ir žinojome, kad Pierre būtų norėjęs, kad tęstume.

Ilgai žvilgsniu tyrinėja rankas, lyg iš jų, pirštais tarsi praeitis ir ateitis sunertų, gyvenimo mįslių įminimus atburti galėtum, į ją žvelgiant atrodo: atgniaužtų rankas ir visos paslaptys jai atsiskleistų. Tačiau ji tik dar labiau jas suspaudžia.

– Viskas buvo taip pat ir viskas buvo kitaip. Blunkančios spalvos, paskui skeldintis dažas, dryskanti drobė...

– *Maman.*

– Moteris prie fontano... Ta keista moteris... Prisimenat, klausiau, ar jums kartais nebūna, kad draugauji, bičiuliaujiesi su žmogum, o paskui sklendė taukšt, ir to žmogaus nė akyse matyt nebenori... Ko gero, iš prigimties pavyduolė, ko gero, dėl to ir bijojo jį

vieną griuvėsiuos palikti. Nė nežinau, iš kur radosi tie įtarimai, nei per daug artimi jautėmės, nei labai dideli draugai buvom, bet tai, ko nėra, juk kartais daugiau sveria ir lemia, nei tai, kas yra. Iš pradžių užuominos, paskui priekaištai, ilginiai... Nė įsivaizduoti negalite, kokius skandalus...

- Maman!

- O Elisabeth...

- Maman!!!

Nė krūptelt nespėja.

Paskui atmintyje suksis kaip sulėtintam filme: ramentas lanku skrieja ir trenkias į sieną prie židinio, kitos rankos blokšta taurė krinta ir šukėmis žyra, vynas ant grindų liejas. Tyla.

Anne kalbės, tvirtins, klaus, prisimins, pasakos, kai jis prisitars:

- Aikštėj prie fontano sutikau keistą moterį.

- Do. Jos vardas Do, - Anne pasakys ir kalbės, tvirtins, klaus, prisimins, pasakos, daugiau šito vardo nepaminėdama.

Nei ta vakarą, nei visą laiką, kiek dar pas ją bus.

Biliardas.

Nuotrauka.

Neinantis laikrodis.

Tuščia rožinio taurė.

Atsisveikindamas linkteli.

Barmenas atsakydamas kilsteli ranką.

Grindinys, paskui vėl - šalikelių žvirgždas.

Julijaus tiltas pažemiui atkartoja danguje iškilusių kalnų linkį, upelė išdžiūvusi tiek, kad vanduo, regis, jos vaga niekada netekėjo ir niekada netekės, ir tiltas čia atrodo toks pat nereikalingas kaip židinytas Anne svetainėj karštą vasaros dieną, sako sau: šį tiltą ne žmonių rankos dviem krantams sujungti pastatė, bet jis pats čia atklydo ir tarsi maldininkas, apkerėtas šio krašto grožio, suklydo, išsitiesė ir jau trečią tūkstantį metų iš vietos nepajuda. Popietė, saulė į aukščiausią dangaus tašką įkopusi, o jis, kniūpsčias ant žemės be jokio šešėlio, iš tolo stebi tą tiltą nelyg pareigingas sargybinis, anais laikais paliktas laukti, kada tiltu Romos imperijos legiono kariai vėl ims žygiuoti. Galėtų įsivaizduoti, kaip jie, gaubiami pačių sukeltų dulkių, pasirodo ties akiračio linija, kaip artėja, virš ilgos kolonos ant stiebų plaikstantis vėliavoms, pamažu ryškėjant žmonių siluetsams, paskui ir veidams - įdegusiems, nugairintiems vėjų, bejausmiams, nes ilgas kelias, ta pati saulė ir tie patys vėjai išdegino ir išgairino visus jausmus, juo geriau - kareivis turi pamiršti jausmus ir paklusti įsakymams; galėtų įsivaizduoti, kaip jie artėja, tiek priartėja, kad jų uniformų raudonis ir mėlis, šarvų varis pradeda taip kibirkščiuoti, kad tinklainės siūlelius, atrodo, sutraukys, ir vokai instinktyviai prisimerkia, o nuo horizonto plunksnele atslydusi dulkių juosta bloškias kaip šuoras, kurio smūgi vos atlaikai; galėtų įsivaizduot, kaip subilda, sudunda, sutrinksi tiltas, žirgų kanopų ir pėstininkų aulinių kulnų kirčiuojamas, kaip nuo jo atšokstantys ataidai ima varpyt dangų ir kaip vyrai, išsekę tiek, kad nuovargio nė nebejunta, žygiuoja, žygiuoja, žygiuoja, ir regis, šitai jų procesijai niekada nebus galo. Dar galėtų įsivaizduoti, kaip - paskutinėms gretoms nuo

tilto nužengus – kolona šiuo Domicijaus keliu, per Galiją iš Narbonės link Turino vedančiu, tolsta, palaipsniui iš audros šuoro siaurėjančia dulkių juosta atvirsta, it plunksna už horizonto nuslysta. Ir kaip atrodo, kad, triukšmui nutilus, ausų būgneliai tuoj plyš – Spenglos, po šitokio dundesio veriančios, nebeatlaikę. Galėtų, tačiau neišsivaizduoja. Gal dėl kaitros, gal iš nuovargio jo galvoje tuščia kaip vėjų išpustytojo aguonų dėžutė, saulės iki baltumo ištrintoj atminty tik keli vietovardžiai šmėsteli. Tačiau jie pasirodo tokie keisti ir netikri miestai, kuriuose jis nebuvo ir kurių nepažįsta, jam tokie pat tolimi kaip laikai, kuriais negyveno: kad tai buvo arba yra, tikėk, netikėk.

Tik žiūrėti dar gali. Kiek tolėliau yra kitas tiltas, visai neseniai pastatytas naštai nuo senojo, labai jau pavargusio, perimti. Mato, kaip prie to naujo tilto privažiuoja mašinos, kaip iš jų lipa žmonės, kaip jie eina prie senojo, vieni kitiems kažką pasakoja, dairosi, rodo... Kaip, užsikniaubę ant geležinių turėklų, ilgai žvelgia į išdžiūvusią upę, į slėnį, į tolumoj dunksančius kalnus, galbūt mąstydami apie tai, kad, palyginus su šiuo skulptūrišku gamtos stinglumu, du tūkstančiai metų, prabėgusių nuo tada, kai buvo pastatytas Šis tiltas, – tiktai vienas akimirksnis, o gal priešingai – apmąstydami savo gyvenimus, trumpus kaip brūkšnelis, žodį iš vienos eilutės kiton keliantis, lygu jų gyvenimai giminę iš vienu dešimtmečių į kitus perkels, kaip tik tariasi jaučią amžinybę, nuo šio romėnų tilto akmenų atsigaubiančią.

Viskas priklauso nuo atskaitos taško.

O gal negalvodami nieko.

Gal tik žiūri, ir tiek.

Dar mato.

Mato, kaip paskui leidžiasi kriaušiu, kaip išdžiūvusios upės vagoj stovėdami akimis tyrinėja polius, tris arkas išrietusius, vidurinė – aukščiausia, kitos dvi – nelyg jos seserys dvynės šiek tiek mažesinės, kaip fotografuojasi – vieni iš kitų perimdami aparatus, kad už laiko kadro nė vienas neliktų.

Ir kaip paskui grįžta prie naujo tilto, kaip lipa į mašinas, kaip apsisuka arba neapsisukę tiesiai važiuoja, kitam krante tolsta, kaip atvažiuoja kiti.

Kas man yra? Kodėl aš negaliu taip, kaip jie? Apžiūrėti, nusifotografuoti, džiaugdamasis išpūdziais kartu su draugais važiuoti toliau, praverti langą, mostelti ranka ir sakyti, pažiūrėkit, kaip čia gražu, ar balsu svarstyti, kur šiandien vakarieniausime. Kur vakarieniauti, svarbu.

Kodėl visa tai, ką matau, man atrodo tiktai paveikslas, netikrumo rėmų įrėmintas, kuriame tie žmonės yra nelyg degtukai, dar vos vos rusenantys, bet netrukus užgesiantys, į bedugnę, tokią pat juodą kaip užgesusių degtukų galvutės, nukrisiantys?

O gal ne jie, bet aš pats?..

Ne netrukus, o jau.

Ir staiga – vėl.

Vėl tas pasiutiškas noras eiti – ir eiti – ir eiti, tarsi kiekvienos kūno ląstelės branduolys būtų žaizdras, kurį iki traškesio kaitri saulė ūmai iš naujo būtų įplieskusi. Jos spinduliai krinta pro mikroskopą, o tu esi pamokos neišmokęs ir nieko nesuprantantis vaikas, per to mikroskopo vamzdelį save tyrinėjantis. Nors esi tūkstančius kartų išdidintas, viską matai ir nematai nieko.

...Mindamas siaurą vingiuota keliuką palei vynuogienojus, regės, kaip tolydžio artėja ir kaip artėdamas vis statesniu kampu dangun lipa kalnas ir jį vainikuojanti markizo

de Sado pilis, kaip pamažu ryškėja tos pilies kuorai. Ant pačios viršūnės iškilę, apgriuvę ir apleisti, jie kuo arčiau, tuo nykesniu didingumu smelks. To nykaus didingumo įspūdis dar labiau sustiprės, kai pro mažus kiemelius, sodelius ir vijoklinių gėlių žieduose skęstančius akmeninius namukus, pro paslaptingas duris į rūsius, pro krautuvėles ir kišenines dailės galerijas, pro kalinėtos geležies tvoreles, pro laiptelius, apačion leistis siūlančius, šešėlyje atokvėpį žadančius, ir pro arkas, priešingai, raginančias lengvai pagundai nepasiduoti ir kviečiančias per jas, vienas iš kitų išsigaubiančias, toliau aukštyn kopti neįtikėtinais skardžia ir siaura gatvele, pamažėl pavirsiančia į balkšvų klinčių taką, galiausiai užlips ant plokščiakalnio. Ten erdvė bus sustingusi nelyg išgaubtas stiklas, ten niekas nė krustelt nekrustels, bet slėnyje ramų, tegul gildančia šviesa tvilkiusį didingą nykumą ir kūnu pajus nelyg stepių vėjo pūtimą – tokio sauso ir švitraus vėjo, kad, iki pačių kaulų čiulpų prasismelkęs, jis tuos čiulpus išdžiovins ir tuščiais kaulų vamzdeliais – tarsi į begalybę nutįsusiom molinėm švilpynėm – ims nenumaldomą ilgęsį ūkti. Įkaitęs smėlis ir dulkės, balkšva pilkuma, parudavus žolė. Smilgos, nuo kriaušio į gynybinį griovį nulinkusios. Geležinės sijos, laikančios aižinčias sienas – lyg ramentai, bandantys atgal pasukt ar bent sustabdyt laiką.

Nereikia.

Pavojinga, bus užrašyta, krintantys akmenys, bet vis tiek pralįs pro skylę vielinę tvorą ir, vos vos juntamam nerimui kūno plaukelius virpinant, palei pačius pamatus slinks. Kur Čia gali vykti koncertai, kurių skelbimus viršun lipdamas matė, – aikštėj prieš pilį, pačioje pilyje? Pamanys, pasaulyje yra turtingų žmonių, kurie gali nusipirkti pilis ir dar jose muzikos festivalius rengti. Kur toji pilis, kurią aš įpirkčiau ir, kaip šioji de Sadą, iš Paryžiaus pabėgusį, priglaudė, mane nuo begalinio ėjimo išgelbėt galėtų?

Paskui pamatys sulysusią katę, po aplūžusiu, nežinia kam čia reikalingu, suoliuku snaudžiančią. Išgirdusi gurgždančius, byrančius akmenukus, kilstels galvą. Neišsigąs. Gal, vidurdienio saulės nualinta, išsigąsti jėgų neturės. Gal išsigąsti paprasčiausiai patings. O gal prie tokių kaip įsai jau pripratusi bus. Nors pavojinga, jis tikrai ne pirmasis. Čiagi net takas išmintas. O ir skylė vielinę tvorą.

Pilis, kuri išgelbėt galėtų...

Gerai būtų, jei save ir tikrovę metaforom išgydyt galėtum, – gal pats sau mintyse, gal balsu pasakys palinkdamas ir paglostydamas. Katė atsuks galvą. Iš akių pasirodys, suprato. Išskaitė mintis.

Neužtruks.

– Lik sveika, turiu eiti, – darsyk ranka perbraukęs kailį, šiuurkštų, bet anų laikų, kai dar nebuvo benamė, švelnumu tebedvelkiantį, jau tikrai pasakys ir prisimins, jog šiandien dar nė žodžio niekam nebuvo ištaręs. Nustebs, kad toks liūdnas jo balsas. Negi toks pat liūdnas ir tada būna, kai šnekuosi su Anne?

Nereikia.

Užvers galvą, kelis žingsnius žengs ir pasirodys, kad ne pats eina, o pilis... Kad ne saulės metamas šešėlis apie ją, o ji apie savo ašį, šešėliui toj pačioj vietoj stingsint, pamažu sukas. Atsipeikėjęs susigriebs, kaip yra ištroškęs. Panors kuo greičiau atsidurti ūksmėj.

Eiti apačion bus lengviau, bet kojų nuzulintas grindinys bus dar slidesnis – vietomis net sienų prisilaikyti reikės. Kaimelis atrodys pažįstamas ir nepažįstamas – kopiant ir leidžiantis jis bus tas pats ir kitoks. Trumpam išklys iš tiesaus kelio – susidomėjęs,

kur veda visai siaura šalutinė gatvelė. Ja nuslys iki parapeto, nuo kurio tarsi per staiga atsilapojusias langines atsivers vaizdas į kalnus su visai netoliese ant uolų stūksančiu kitu miesteliu, pamatys link jo vinguriuojantį kelią, kuriuo važiuojančios mašinos lenks vienos kitas ir vienos su kitomis prasilenks. Jų bus nedaug ir iš aukštai jos atrodis labai mažytės. Kiek pastovėjęs, grįš į pagrindinę gatvelę, paeis dar keletą žingsnių ir už jos linkio sustos.

Furgonėlis, važiuojęs iš kiemo ir užskersavęs visą gatvelę. Vairuotojas turbūt sekundę pavėlavo pasukt vairą ir dabar – nei pirmyn, nei atgal.

– Quels imbéciles, quels imbéciles, – plūsis barmenas, jam pavymui nulipęs į rūšį. – Čia trankytis su tokiu furgonu! O dar prisišniaukė...

– Un verre de rosé, – paprašys.

Kilstels taurę, beveik palies lūpom, staiga atitrauks, vėl prieš save pastatys – pajutęs artėjantį malonumą, panūs pratęst laiką, kol jį iš tikrųjų patirs, juk dabar nebe taip, kaip ten, dykvietėj aplink pilį, dabar troškimas gali išsipildyt, kai tik užsigeisi. Gi taip nedažnai ir taip mažai kas nuo mūsų valios priklauso.

Neatsispyręs smalsumui, barmenas vėl į lauką išeis.

...Vienai vienas likęs, žiūri į aprasojusią taurę, iki kraštų sklidiną vyno ir taip gundomai spindinčią ant stalo vidury įkypai tįstančio trapecinio šviesos stačiakampio, kurį pro atdarų durų staktą įstrižai krintantys saulės spinduliai meta. Tarsi baugintūsi, kad menkiausias judesys galėtų sutrupinti šį dužų paveikslą, kurį laiką nekrusteli. Galiausiai neištveria. Ima, priglaudžia prie lūpų, gurkšteli. Darsyk gurkšteli. Dar – kad ši po visą kūną kristoliniu aidu pradėjusi sklįst rožinė gaivuma pasiektų atokiausius kapiliarus. Paskui stato, vėl į ją žvelgia. Kol galiausiai vokai patys savaime ima merktis. Lyg susiglaustų nusiskraidžiusio drugelio sparnai.

Neinantis laikrodis, mašinos, ūktelinčios ir nuvažiuojančios, Julijaus tiltas, kiek užmatai nusidriekiantys vynuogienojų laukai, markizo de Sado pilis... Bet – jokių jausmų, nė įspūdžių jokių. Jeigu kirbteli kas, tai iš karto užgęsta. Lyg išvis neitų, o šis kraštas prieš jį skleistų tartum albumas, kurio puslapiai verčiasi, jam jų nė nepalietus. Ir vos atsiverčia, iškart užsiverčia.

Kodėl aš einu?

Liga, nuo kurios pasveikti kartais panūstu, bet nuo kurios pasveikti iš tikrųjų nenoriu?

Bent kol kas?

Nežinau.

Nieko apie save aš nežinau.

– Imbéciles, quels imbéciles, – pakartos grįžęs barmenas. – Neįsivaizduoju, kaip išsi-krapštys. Ir susimanyk gi tu man...

Atsišlįdamas į atkalnę, ant staliuko pastatys tuščią taurę. Jaus, kaip palaiptui gęsta kristolinis ataidas ir kaip po trumpalaikių paliaubų vėl ima kilt ir kūną semt nuovargis, kuris apgaulinga atoslūgio banga buvo laikinai pasitraukęs. Bet vis tiek klaus, mostelėdamas ranka į tą pusę, kur, jo manymu, turėtų būt parapetas, nuo kurio atsiveria kalnų vaizdas:

– Le village, là-bas, comment il s'appelle?

– Bonnieux.

– C'est loin?

– Cinq, dix minutes.

Prisimins Anne nuostabą, kai pasakė, kad nemoka vairuoti.

Vadinasi, valanda, pusantros. O gal dvi.

Pajus, kaip išgąstingai susitraukia raumenų skaidulos.

Bet nieko su savim padaryt negalės.

Prie furgonėlio bus prisirinkę žmonių, daugelį jų atpažins – juos iš tolo bus matęs ant plokščiakalnio prie pilies. Kai kurie, atsivertę kelionių vadovus, tyrinės kaimelio planus, kiti ginčysis ar kažką aiškinsis su vyrais mėlynais kombinezonais, šie iš tiesų atrodis, kaip sakė barmenas, įkaušę, jauna moteris, vilkinti marškinėliais, ant kurių užrašyta „L'Europe Unie“, isteriškai reikalaus, kad jai leistų į kitą pusę per kabiną pralįsti, tačiau vairuotojas užsispyrėliškai jos nepraleis. Atvažiuos vilkikas, dar didesnis sąmyšis kils, vežimėlyje pravirks vaikas, supras, kad niekas čia greit nesibaigs.

Apsigręš. Juk negali būt taip, kad šios vingrios kaimelio gatvelės susipintų į labirintą, iš kurio vienas išėjimas tėra. Tik gyvenime kartais kito pasirinkimo nebūna. Nuojaautos vedamas, kils į viršų, leisis žemyn, suks vienon, kiton pusėn, galiausiai į plentą išeis.

Diena links vakarop, iki saulės laidos bus dar toli, bet akinamai ryški jos šviesa vos vos gesti pradės ir kalnus, uolas, medžius ir laukus ims tvieksti vis švelnesnis geltonis. Šis dienos metas, kai popietė baigiasi, bet dar nepasibaigusi, o vakaras arteja, bet dar neprasidėjęs, jį visada vos juntama gėla užlieja – lyg lauktum to, kas niekada neateis, arba su kuo nors visiems laikams atsiveiktum. Jis nieko nelaukė, o ir neturėjo su kuo atsiveiktum, tačiau liūdesys vis tiek gildė – tarsi šis vakaris geltonis būtų šilkas, per sielą vilnijantis. Ir kuo toliau, tuo labiau rodysis, kad šio šilko gijų į akis sugaubtas gamtovaizdis – ne tik apčiuopiamai tikras paveikslas, bet ir tuo šilku bėgantis ornamentas, kurio simbolinę prasmę taip norėtus atskleisti, tačiau kurios, žinai, niekada neatskleisi.

Kelias, iš viršaus nuo pradžios iki galo matytas, einant žvilgsnio sieksniais versis. Pamanyt, kad gal kas nors, kaip ką tik jis, dabar nuo parapeto žiūri į šią geltonos šviesos tirpdomą juostą, dvi viduramžių gyvenvietes jungiančią, ir regi taškelį, mašinų tai iš vienos, tai iš kitos pusės kartais pralenkiamą. Net ir jos, iš toli žvelgiant, atrodo, nelabai greitai važiuoja, o tas taškelis tai išvis nejuda. Reikia išžiūrėti ir ilgai kantriai stebėti, kad pamatytum, jog plento posūkiomis lėtai slysta – tartum akutė gulsčiuoko, labai labai pamažu čia keliamo, čia nuleidžiamo, labai labai pamažu iš kairės į dešinę ar iš dešinės į kairę sukamo. Bet tikriausiai nuo parapeto niekas nežiūri, o jeigu žiūri, tai jo nemato. Kaipgi iš taip aukštai ir iš taip toli galėtų įžvelgti, jeigu kartais atrodo, kad nepastebi visiškai iš arti, iš prie pat? Lyg jo nė nebūtų.

Kelio galas bus ilgiausias – atrodis, jau atėjai, bet dar teks žingsniuot ir žingsniuot. Vynuogienojai, pavienės sodybos, tiltelis, vyšnynas su sudžiūvusiom nenuskintom vyšniom tarp didelių suvytusių lapų, vėl posūkis... Gal prie šio krašto gamtovaizdžio nepripratusi akis nemoka skaičiuoti atstumų, o gal kaip visada ir visur – kilometrai trumpėja ar tįsta, nelygu nuovargis ir dar nuotaika: būna, net nustembi, kad jau atėjai, o kartais, regis, čia pat, o eini eini ir niekaip prieit negali. Bet kuo labiau artės prie miestelio, tuo labiau nekantra prieit virs malonumu neprieit – lyg būtų pavargęs tiek, kad nuovargis į kūną būtų įaugęs ir tapęs jo dalimi, jau nebejaučiama, kaip nejauti to, kas neskauda, keliaus girdėdamas, kaip vis didesne tuštuma žingsniai iš ausų būgnelių smilkiniuos atsidažia. Ši tuštuma – taiėjimas be tikslo, ši tuštuma – tai eiti, kad eitum, ši tuštuma – tai vienišiausėjimas ten, kur tavęs niekas nelaukia, bet tau ir nereikia, kad tavęs kas nors lauktų. Santarvės su pasibaigusia diena ir artejančia naktimi tuštuma. Ji liesis iš po besileidžiančios saulės labai lėtai sukamo vakaro kupolo, tartum milžiniškos bažnyčios skliautai tave pilnatvės

palaima užliejančio. Kaip iš tuštumos gali išsiskleisti pilnatvė? Apie tai nesusimąstys, išvis negalvos apie nieką. Norėsis tik eiti ir eiti. Ir niekada neprieiti.

Eiti – tai mano namai. Jie tikresni už namus, turinčius pamatus, stogą ir sienas. Namai, turintys pamatus, stogą ir sienas, yra tariami. Tereikia sustot, įsikurti ir prarasi namus. Namuose galima būti, bet negalima juose įsikurti. Jie – tik laikinas prieglobstis, tikrieji tavo namai – eiti. Eiti ir eiti. Eiti be galo. Į šiuos tavo namus niekas nepasikėsins, jų niekas sugriauti, nė sudeginti negali. Ir tu juose nepasiekiamas. Tu juose kaip ant aki-račio linijos tupintis paukštis – nutolstantis tiek, kiek taikklis prie jo priartėja.

Žingsniai tarsi vinis plaktuku galvoje kals. Ir kelyje, o ir paskui, kai įžengs į miestelį, kai, aikštę praėjęs, vingiuotom gatvelėm ims suktis, kai pamatys, kad, užuot sukęs vingiais, stačiais laiptais gali tiesiai užlipti, kai jais lips, kai užlipęs viršun, nestabelėdamas praeis pro bažnyčią, kai slinks palei panoraminį vaizdą veriančią akmenų tvorą ir kai – lygu nuo parapeto regėjo šitą miestuką – išvys dabar jau toli toli dunksantį markizo de Sado kaimelį, stačia uolų įstrižaine link pilies kopiantį, ir plentą, kuriuo atėjo iš ten...

Kol, pamatęs neįtikėtinais plačiais išsišakojusį kedrą, po juo atsisės.

Ir iš vakaro palaimos išsilies neišsipildymo gėla. Prieš jį atsivers tokios neapbrėpamos, milžiniško kedro šakų gaubiamos platumos, jog akimirksnj net galva svaigtels ir pasidingos, kad jos, palaima ir neišsipildymo gėla, liejasi viena iš kitos ir viena į kitą, tarsi būtų begalybės sūpynių sūpuojamos: kaip ką tik iš palaimos išsiliejo neišsipildymo gėla, taip iš neišsipildymo gėlos liejas palaima, neišsipildymo gėla liejas palaimon, o palaima – neišsipildymo gėlon. Jos neigs viena kitą ir tuo pat sykiu, viena kitę papildydamos, skleisis kita iš kitos nepasiekiamuos toliuos nuvilnijančiais pilnatis raibuliais, iš paskos ilgus nuoliūdus takus tiesiančiais. Bet tai bus ir širdį dilgantis, ir džiugus liūdesys – tos retos akimirkos, kai pasaulį laiminanti ranka viską sugaubia į viena ir tave kaip erdves, prieš akis išsiliejusias, tos pačios dangiškos sūpynės ima sūpuoti. Išities ant medinio suoliuko, švininio nuovargio apsunktu kūnu pajaus jo šiurkštų kietumą, girdės balsus žmonių, jį iš tolo aplenkiančių.

Šimtamečio kedro šakos, plačiai plačiai išsikerojusios.

Pro jas atsiveriantys tamsėjančio dangaus lopinėliai.

Juos pradedančios akyti pirmosios žvaigždės.

Kasnakt dygsniuojamas dangaus siuvinys.

Visą laiką tas pats ir visą laiką kitoks.

Išbluksiantis priešaušrio šviesoje.

Vakare iš naujo pradėsimas.

Ir taip – iki laikų pabaigos.

Ničniekas nepasikeis.

Ir kol čia dar esi...

Ir kai nebebūsi...

O dabar patylėk.

Ir užsimerk.

Įsiklausyk.

Į tylą.

Į...

Andrius Jakučiūnas

SERVIJAUS GALO UŽRAŠAI

I

PASKIRTIES SIAUTĖJIMAI

1. Neapkenčiu žmogaus, vadinamo mano tėvu, to, kuris, anot gandų nešiotojų ir motinos užuominų, būdamas septyniasdešimties metų išspaudė iš savo džiūstančių sėklidžių paskutinius vyriškumo lašus – ne, ne lašus, o skeveldras, mat vanduo jau buvo išgaravęs, todėl sėkla priminė aštriabriaunes molinio ąsočio šukes. Šis užtaisas – tebūnie tai teisybė – subiro į mano motinos iščias šiltą vasaros vakarą, kai tas bjaurus pasalūnas patykojęs parvertė ją ant žemės ir nuplėšė drabužius, subiro, kad, draskydamas jos lytį, paruoštų man laikiną būstą. Atrodo, nieko svarbaus neįvyko, tačiau lig šiol negaliu pamiršti tos istorijos – ypač gerai ją prisimenu, kai galvoju apie savo paskirtį. Ar galiu didžiutis tuo, kad mintinai žinau visų imperatorių vardus? Bet juk juos išvardytų kiekvienas sutiktasis! Tad gal mane išperka sugebėjimas smėlyje išsisioti savo vardą, juo labiau, kad dabar mano šlaplė daug didesnė nei tada, kai dar džiaugiausi šiuo menu? Ak, kokie niekai! O gal mano paskirtis – būti žmonėms vienatvės ženklui ir prišaukti nelaimės? Bet juk negali Dievas būti toks žiaurus ir negailestingas, kad teiktų mirtingiesiems tokias liūdnas paskirtis! Kas dar? Šie užrašai, kurių man dar nepavyko tinkamai apvaisinti? Ir tai niekai. Herodotas su Tukididu rašė graikų istorijas, Livijus – Tėvynės istoriją, o aš rašau istoriją, kaip tapti gaidžiu. Kaip slykštu ir niekinga, tai nieku gyvu negali būti vadinama paskirtimi! Bet ką aš šneku? Juk per daug gerai žinau ją, savo paskirtį, kad neatmesčiau ir nevadinčiau niekais figūrėlių gaminimo bei šlykščių vaidinimų, kuriuos turėdavau rengti švenčių dienomis, arba juo labiau pasitikėjimo Dievo teisingumu, nors priklausymas bendruomenei ir įpareigoja mane atlikti tam tikras apeigas. Taigi kalbėdamas apie visus šiuos nereikšmingus dalykus neturiu noro ką nors nuslėpti, priešingai, bandau ryžtis pagaliau pasakyti tiesą. Tikiuosi tik vieno – kad atskleista ir įvardyta paskirtis praras bent dalį savo jėgos ir nebe taip nuožmiai valdys mano kūną, prisidengusi atsitiktinumui, nežinojimu, klaida... Ir dabar jaučiu, kaip ji priešinasi ir bando pasislėpti nuo mano plunksnos, atrodo, kad jai baisu. Puiku, vadinasi, esu pavojingas priešas, o juk iki šiol ji buvo įpratusi matyti tik nuolankų savo valios vykdytoją. Tik vėlgi nežinau, nuo ko pradėti tą kovą, kad ji nebūtų panaši į mirtininko kovą su cikutos taure arba stirnos pasipriešinimą vilkų gaujai. Juk tokiu atveju svarbu ne plunksnos miklumas ar sugebėjimas viską pateikti gražesniais žodžiais, bet esmės sakymas, lemtas ne kiekvieno išpažinėjo burnai. Tik sutelkęs visą savo dvasią pajėgsiu prabilti apie tai, apie ką vien pagalvojus man šiaušiasi plaukai, o veidrodis, jei tik prie jo prieinu, atsaisako rodyti mano paties atvaizdą. Kaip jį įtikinti, kad esu nekaltas, kad vienintelė mano nuodėmė – kitų žmonių kaltės? Galiausiai kaip tą patį dalyką įrodyti žmonėms, kurie jau seniai palaidojo mane po didžiuliu nusikaltimų kalnu ir tikrai neklausys mano balso, tyčiosis iš raštų, kliudys darbams? Nejaugi nesugebėsiu jiems paaiškinti, kad tikrosios kaltės dažnai reikia ieškoti ne ten, kur ji atrodo akivaizdi, bet didžiausios dorybės ir kilnumo šešėlyje? Sakote, daugumos nuomonė svaresnė negu mažumos? Aš sutinku, svaresnė, bet nebūtinai teisinga. Jau daug nekaltų ir šaunių vyrų padėjo galvas vien dėl

to, kad neišprususi minia priskyrė jiems darbus, apie kuriuos jie, gyvi būdami, nebūtų drįsę net pagalvoti. Tad kas gali būti tikras, jog taip nėra mano atveju, nors nelaikau savęs nei šauniu, nei garbingu? Gal, manote, man lengviau, nes kol kas vis dar esu nepasmerktas už nepadarytus darbus? Pasmerktume, tačiau nėra įrodymų, – atsakysite. Bet nejaugi įrodymų stoka pateisina tokius kvailus išsigalvojimus, esą aš tyčia atsisakiau žmogaus balso ir pragydau gaidžiu, kad išsisukčiau nuo teisėjų klausimų, ir slapčia nuo žingeidžiųjų akių ramiai sau šnekučiuojuosi su bičiuliais? Arba tvirtinimus, kad gaidžio balsą Dievas man suteikė užsirūstinęs dėl neva piktų mano darbų? Šiaip ar taip, viskas priklauso nuo jo valios, nors kartais man kyla įtarimas, kad kaltė, nesvarbu, tikra ji ar ne, turi galios net daugiau negu Dievas, kuris, neturėdamas laiko arba noro, leidžia jai nevaržomai siautėti ir tyčiotis iš mūsų. Ir dar – negaliu neprisiminti savo pradėjimo istorijos, kurioje yra kažkas tokio gėdingo, kažkas nešvankaus, kažkas lemtingo, jog nejučia kyla įtarimas, kad tąsyk buvau pasėtas ne aš vienas...

2. Aišku, norėsite sužinoti, kas iš tikrųjų nutiko mano balsui, kurį jau atsargiai paminėjau kalbėdamas apie paskirtis? Mielai papasakosiu, tik kažin ar tai patenkins jūsų smalsumą, nes iš visų atsakymų panašaus pobūdžio dalykui labiausiai tiktų šis: „Žinau, kad nieko nežinau“. Tiesiog vieną rytą pabudau, kaip visada, nusimečiau apklotą ir gulėjau ant nugaros vis nesiryždamas išblaškyti snaudulio ir pradėti naujos dienos. Galiausiai pasiryžęs keltis panorau ką nors pasakyti pro šalį einančiai motinai, bet vietoj žodžių iš mano burnos ištrūko skardus *kakarieku*. Ir viskas, visa istorija. Jokių paslaptinių burtų, jokių šventvagiškų kėslų, jokios neišperkamos kaltės. Devyneri metai amžiaus. Taigi neturiu daugiau ką pasakoti, nebent tą kvailą pramaną, neva kartu su gaidžio balsu aš įgijau ir gaidišką potraukį vištoms bei gebejimą jas apvaisinti. Ar reikia sakyti, koks kilo klyksmas, kai kakariekavimu pirmąsyk pasveikinau savo motiną, kiek paskui prisiuosčiau neva magišką galią turinčių smilkalų dūmų ir prisiklausiau atkeikimų, kurie visi pasirodė esą bergždi, kaip artimiausi draugai ėmė lenktis man iš kelio bijodami, kad šioji nelemtis neperbėgtų pas juos per žvilgsnį, žodį arba mintį? Papasakoti, kiek ašarų turėjau išlieti, kol pražudžiau viltį būti normalus miesto pilietis, mat jau tada supratau, kad vietoj vyro togos geriausiu atveju galiu tikėtis žaislinės gaidžio skiauterės? Priversti jus pajusti gėdą, panašią į tą, kai tėvų ir kaimynų liežuviai užpuolė hokitus ir apskelbė jų apeigas mano negandos priežastimi? Pagaliau pagarsinti klastą, dėl kurios mano nelaimė giminaičiams ir draugų priešams tapo didžiausiu triumfu? Juk tada, kai teismas pasmerkė Petronijų su Klaudijumi už tikėjimo išpažinimą, motina prisiteisė iš hokitų tiek pinigų, kad ėmė dėkoti Dievui už mano pavertimą pusgaidžiu taip pat uoliai, kaip iš pradžių maldavo atšaukti prakeikimą. Ak, nebegaliu daugiau minėti tų siaubingų dienų, nes jaučiu – ir vėl kyla noras užbaigti gyvenimą savo valia, nors nuo to laiko, kai mano neganda pasirodė esanti neužkrečiama ir žmonės nustojo bijoję prie manęs artintis, apie tokią baigtį galvodavau vis rečiau. Na, bet apie tai vėliau. Papasakosiu nuotykių, įvykusį iškart po mano balso persimainymo: per kažkokią šventę mudu su motina nuėjome į forumą pasižiūrėti iškilmių. Tuomet buvau mažas ir naivus, todėl staipiausi ir pro žmonių nugaras stengiausi įžiūrėti, kas vyksta. Ir nors galėčiau prisiekti, kad neatrodžiau kitaip nei visada, gandas jau buvo atlikęs savo paskirtį – apie mudu su motina iškart susibūrė didžiulė minia žmonių; jie sekė iš paskos ir reikalavo išgirsti mano balsą. Mamos lieptas, turėjau jiems kakariekuoti, mosuoti rankomis tarsi sparnais ir lesti

ant žemės pabertus grūdus. Už šį pasirodymą mums primetė pilną kepurę pinigų. Bet žmonėms to buvo negana – jie gardžiai kvatojosi ir reikalavo, kad pamylėčiau kažkokio valstiečio vištą. Tada mano kantrybė trūko – aš viešai išsitraukiau savo bybuką, kad parodyčiau tiems avigalviams, jog tas daiktas visai netinka vištai apvaisinti, ir išsiusiojau ant smėlio žodį *NON*. Tada man tai atrodė griežčiausias būdas pasakyti „ne“ ne tik kvailiai ir žeminančiai vaidybai, bet ir dar kvailiesniam įsitikinimui, kad drauge su balsu Dievas man atėmė ir protą, ir kad aš visai nieko nesuprantu, jau nekalbant apie mokėjimą skaityti ir rašyti. Deja, šis mano veiksmas žmones tik pralinksmino, ir vėl sužvango pinigai. Pastebėjau, kad motinos veide ėmė lygintis raukšlės – moteriškė vis dar kovojo su gėda, bet pinigai jau buvo įveikę jos prigimtinį išdidumą. Menu, tąsyk nusisukau ir ėmiau mažvaikiškai žliumbti, tuo vėl pralinksmindamas šio netikro teatro žiūrovus... Jų akivaizdoje buvau niekas... Ak, baisi, baisi, baisi pradžia...

3. Pirmiausia trokštu prisiminti ir papasakoti apie tai, kas prasidėjo dar prieš mano liūdnąją metamorfozę – apie savo draugystę su pranašu Arijumi. Jis – vienintelis žmogus, niekada nekėlęs įtarimo, kad bendrauja su manimi tik valia lemties, kuri, kiek nutuokiu, visuomet siekė susidoroti su manimi svetimomis rankomis. Jo dovanos, tie mieli niekučiai, kuriuos dažnai slapčia ištraukdavo iš krepšelio, mano galva, įrodė Arijaus dorumą kur kas tvirčiau, nei žmonių apkalbos pavertė jį savanaudžiu gašlūnu. Apie kokį gašlumą galėčiau spręsti laikydamas rankose jo padovanotą rašiklį arba kriauklelių vėrinį? Kvailystė! Net jei turėčiau gėdytis to, kad iš visų žmonių Arijus man buvo artimiausias ir dažnai guodė mane savo bučiniiais bei glamonėmis, negalėčiau kalbėti apie kokį nors gašlumo triumfą, mat esu įpratęs viską daryti savo nuožiūra. Be to, jūs užmirštate savo pačių žodžius (net jei juose nėra nė krislo teisybės!) apie šios istorijos pabaigą. Taigi, jei tik yra noro, danajų dovana laikykite mane. Juk visas liūdnas pabaigas vienaip ar kitaip siejate su manimi, todėl nėra kliūčių tvirtinti, kad aš, pasitelkęs iškalbą ir dovanas, sugundžiau Arijų, pasinaudojau juo ir galiausiai pražudžiau. Tačiau ir vėl bus prasilenkta su teisybe! Juk kalbama ne apie pirklių sandorį, maišto rengimą arba kovą dėl valdžios, bet apie du žmones, kurie troško vienas kito labiau nei pirkliai pinigų, maišto kurstytojai – kraujo, o patricijai – valdžios. Mat tada, kai prie įgimto glamonių poreikio prisideda draugiškumas ir bendri pomėgiai, abudu žmonės tuo pačiu metu ir sugundo, ir susigundo, kad galėtų vienas kitam suteikti dar daugiau malonumo, todėl tie, kurie nesupranta arba smerkia šį helėnišką pomėgį, nusipelno būti vadinami kvailiais. Ak, niekaip negaliu užmiršti tų žavių akimirkų, kai Arijus, norėdamas pradžiuginti mano vaikiškumą, paprašytas vaidindavo tai mešką, tai liūtą, tai straksėdavo kaip kiškis, tai juokingai raitydavosi it gyvatė. Neretai žaisdavome kartu – jis mėgdžiodavo asilą, o aš – šeiminką, jis arklį, aš – žąslus, jis Dzeusą, aš – ambrozijos stiklą... Mano bičiulio išmonė tikrai nebuvo pavaldi liūdesiui! Tokių žaidimų metu jis man dažnai pasakodavo apie garsius vyrus, jų žygdarbius ir jų moteris, ir sakydavo, kad ateityje manęs laukia *kažkas dar didingesnio*. Bet ypač aš džiaugdavausi klausydamas Arijaus pasakojimų apie svetimas šalis, kuriose, jaunas būdamas, jis praleido apie dešimtmetį. Vėliau, mane glamonėdamas, Arijus mėgdavo sakyti, kad aš pats panašus į nedidelę valstybę, kurioje gyvena širdis, plaučiai, kepenys, inkstai ir šis bybukas. Tuomet įsivaizduodavau savyje vykstančius mūšius, audras, linksmybes ir puotas, kartais – rengiamus sąmokslus. Bet dažniausiai – meilužių ristybes. O, kokia graži man tuomet atrodydavo ateitis! Buvau įsitikinęs, jog viską jau turiu rankose, užtenka tik...

Tą vakarą Arijus ilgai sėdėjo prie manęs ir pirštu piešė ant mano pilvo nematomas figūrėles, o aš turėjau spėti, kas nupiešta. Man atsitiktinai suklydus (mintinai žinojau visas Arijaus klastas), jis stengdavosi pavaizduoti tą pačią figūrą kūnu. O, kiek tąsyk buvo prisijuokta, kiekia tūkstančių bučinių pasikeista! O tada, *kai pasibučiavome dar tūkstantį ir dar šimtą kartų, ir dar vieną tūkstantį, ir dar vieną šimtą, o po to dar šimtu ir dar tūkstančiu bučinių pasikeitėme*, štai tada – nebekaitinsiu jūsų aistrų – pasijutau labai pavargęs ir, vos tik Arijus išėjo namo, užmigau tyru vaikišku miegu.

Rytą prabilau kaip gaidys.

4. Ilgai stengiausi prisiminti, kaip iš *tikrųjų* tą vakarą elgėsi Arijus. Ar jis ką nors nujautė? Ar matė ženklą, kuris grasino mudviejų ateičiai? Niekada vėliau nedrįsau jo šito paklausti, juo labiau, kad pats Arijus mano virtimą pusgaidžiu vėliau vadindavo tokiais kukliais žodžiais kaip *tada, tai, anas dalykas*. Tikiu, kad jis taip elgėsi nenorėdamas suteikti man daugiau skausmo, nors visada įtariau, kad dar tada, kai pirmąsyk man padovanėjo alyvuogių kekę, Arijus žinojo, kuo viskas baigsis arba, tiksliau, kaip viskas tęsis. Turiu galvoje vieną seną atsitikimą. Sykį mudu su Arijumi vaikštinėjome po užmiesčio pievas. Beklaidžiodami netyčia užėjome į alyvmedžių giraitę. Aš, išvydęs siūbuojančias kekes, panorau vieną iš jų nusiskinti, tačiau tokiam *didingesniam dalykui* nepakako mano ūgio. Tuomet Arijus pats nuraškė mano nunokusį įgeidį ir, davęs man, paklausė: *Servijau, kaip tu manai, kiek alyvuogių pakaktų pasisotinti gaidžiui?* Neatmenu, ką atsakiau tąsyk, juk dar neįtariau, kad jis gali žinoti ateitį, tačiau, be jokios abejonės, negaliu ant jo pykti už tą žinojimą, kadangi *tai* mūsų santykių lyg ir nepakeitė – jis, kaip buvo įpratęs, atėdavo pas mane beveik kasdien, atnešdavo visokių mielių niekučių ir sugalvodavo naujų jaudinančių žaidimų, tiesiog tie maži džiaugsmi, anksčiau tik papildydavę ir pagražindavę mano gyvenimą, po metamorfozės tapo vieninteliai. Žmonės, kaip jau minėjau anksčiau, kaltino mane nesamomis nuodėmėmis, dievai nekrepė dėmesio ir nesirengė keisti sprendimo, gyvuliai baidėsi ir neprisileido arčiau kaip per dešimt žingsnių. Ką gi galėjau daryti? Esu tikras, kad būčiau priėmęs Arijaus draugiškumą net tuo atveju, jei būčiau jo nekentęs. Lygiai taip pat, kaip nebūčiau kratėsis plėšikų šutvės arba piktųjų dvasių puotos... Kam turėčiau dėkoti, kad mano lemtis, nors ir siaubinga, nebuvo tokia beviltiška, kad reikėtų rinktis mirtį? Dievui? Niekada nesugebėsiu taip veidmainiauti, kad nepasitikėjimą vadinčiau padėka. Motinai? Bet juk ji niekuo nesiskyrė nuo aršiausių priešų! Gandonešiams? Aukurų smilkalams? Grindų akmenims? Niekam, deja, niekam! Bergždžios paieškos, kai atsakymas aiškus. Arijus kažkada sakė: *Nepasitikėk prigimtimi, kad ir kaip ji tave gundytų*. Taigi kas gali man uždrausti nepasitikėti Dievo, žmogaus ar kokia nors kitokia prigimtimi, kurios visos kartu, regis, taip žiauriai mane išdavė? Aš...

5. ...niekada anksčiau nemaniau, kad po tokio siaubingo įvykio žmogus dar gali ką nors kurti. Juk kūryba, nepaisant to, kaip ją vaizduoja kai kurie perprotingi vyrai, yra laisvos ir nesugadintos sielos polėkis. Tik ar galime laisva ir nesugadinta vadinti sielą, kurią kausto iš karto dvi prigimty? Ne, – atsakys kiekvienas, – nes tokiu atveju siela blaškosi tarp abiejų prigimčių ir taip praranda kūrybai reikalingas pajėgas. Tik ne mano siela! Bičiulio paskatinta, ji ėmėsi tokio meno, kuris šiek tiek priimtinas vienai prigimčiai ir nėra visai svetimas kitai, – figūrėlių iš vištų plunksnų gamybos. Dėdamas plunksnas tam tikra tvarka ir rišdamas jas vištašūdziais bei siūlais, greitu laiku prigaminau daugybę

imperatorių, dievų bei mitinių padarų skulptūrėlių, kurias paskui nešdavau parduoti į forumą. Nesiginsiu, griebtis šio meno mane paakino ir pinigų stygius, kadangi, vos man tapus pusgaidžiu, motina suvis liovėsi manimi rūpintis. Tačiau mano gamintos figūrėlės turėjo didžiulę paklausą. Žmonės mielai pirko plunksninius cezarius, oidipus, Ciceronus, kentaurus ir amazones, nors tikrai negalėčiau tvirtinti, kad jos buvo gražios. Veikiau jau pusėtinai arba *pakenčiamos*. Bet dabar ne apie tai. Svarbiausia, užsiėmęs šiuo darbu mažiau galvodavau apie savo nesėkmes, todėl skirdavau jam didžiąją dalį laiko; kartais paskutiniai cezariai atsirasdavo prieš pat auštant – tokiais atvejais savo balsu galėdavau pritarti tikriesiems gaidžiams. Deja, ne viskas tuo metu klojosi taip gerai – motina vis dar vertė mane vaidinti spektaklius (apie juos jau kalbėjau): žmonių akivaizdoje garsiai kakariekuoti, mojuoti netikrais sparnais ir lesti grūdus. Pasirodymai taip iškankindavo, kad po jų mano kūną imdavo tąsyti dvasios. Kartais jos reikalavdavo balso, kartais – atimdavo sąmonę arba galimybę judėti, bet dažniausiai keletui naktų išsklaidydavo miegą. Jų šėlsmas privedė ligi to, kad ėmiau visko bijoti – krūptelėti versdavo net garsiau ištartas nuosavas vardas arba vandens čiurlenimas. Išskyrus Arijų, nebuvo kam pasiguosti, todėl tylėjau lyg niekur nieko. Bjauriausia, kad tuomet pasipylė nauja gandų lavina – žmonės kalbėjo, esą dievai nubaudė mane už kažkokius praeities nusikaltimus, už ištvirkavimą; prisiekinėjo, kad netekau žmogaus balso dėl apeigų metu hokitų rezgamų burtų; kad Arijus išpasakoją man per daug paslapčių, o tada užbūrė, kad niekam jų neišplepėčiau; jog slepiu savo balsą tyčia, norėdamas tuo pačiu paslėpti nuo žmonių ausų piktus kėslus; kad esu susimokęs su piktosiomis dvasiomis; pagaliau – kad mano pagamintos figūrėlės turi magiškos galios: neva jas pardavinėdamas siekiu kuo plačiau po miestą pasėti piktus kerus. Dalį šių gandų jau esu minėjęs, tačiau niekaip negaliu liautis jų kartojęs, ypač po to, kai pramanų skleidėjų minioje išvystu buvusių bičiulių ir giminaičių veidus. Tikrai nebesitikėjau, kad praėjus beveik dvejiems metams po „to dalyko“ kažkas dar atmins mano nelaimę ir leis į pasaulį gandus. O, koks buvau naivus ir patiklus! Neįvertinau gando didybės! Gyvenimas vėl tapo visai nepakenčiamas, nors ir toliau guodžiau save gamindamas figūrėles bei leisdamas ilgus vakarus su Arijumi. Paskalų prigąsdinti žmonės figūrėlių beveik nebepirko, tačiau aš vis tiek sėdėdavau turguje. Neturėdamas ką veikti, spoksodavau į žmones, ant stalo pirštu piešdavau paveikslėlius ir mintyse perdirbinėdavau garsių poetų eilėraščius. Pripažįstu, užsiėmimai kvaili, bet kuo gi daugiau galėjau užsiimti? Menu, kažkurią dieną prie manęs priėjo žmogus ir paklausė, kiek kainuoja Amazonė. *Tai ne amazonė*, – atsakiau, – *tai gandas. Nebegaminu nei cezarių, nei kentaurų, nei oidipų. Tik gandas.* Neslėpsiu, tikėjau, kad jis užpyks, gal net aprėks mane, tačiau žmogus kaip niekur nieko apsisuko ir nuejo. Matyt, jam iš tikrųjų reikėjo Cezario, kentauro arba amazonės. Jaučiausi nusivylęs, juk, šiaip ar taip, pasakiau teisybę – aš gaminau gandas, tiesa, svetimose galvose, svetimomis lūpomis, tik jie, užuot teikę naudą, kaip įmanydami man kenkė. Stebėjausi žmogaus prigimtimi ji, nors viešai šlovina teisybę, slapčia linkusi kurti nebūtus daiktus. O, kad jie ir būtų likę nebūtais daiktais! Dabar galėčiau guostis bent tuo, kad esu laisvas nuo vienos netikros kaltės! Deja!

6. *Tėvai teisėjai! Pranešu jums, kad naujosios šventės metu – per stagnalijas – hokitai užsiima tokiomis dalykais, kurie negali patikti nei mūsų dievams, nei mums patiems, doriems piliečiams ir savo vaikų gimdytojams bei auklėtojams. Turime tikrų žinių, kad atlikdami apeigas jie žudo nekaltus žmones ir iš jų palaikų sužino viską apie ateitį ir praeitį, o paskui šlykščiausių burtų pagalba prike-*

lia juos vėl gyventi, jie netgi savinasi pačių dievų pareigas, mat iš anksto nustato, kam laikas mirti, kam – gimti, kam sirgti sunkia liga, kuriai motinai susilaukti išsigimėlio sūnaus, ir vykdytojomis pasitelkę piktąsias dvasias išleidžia šiuos pragaištinguosius lėmimus klajoti tarp mūsų ir tarp Jūsų, tėvai teisėjai. Kas gi nežino, kad po užpernykščių stagnalijų doras vyras Markas išsikraustė iš proto ir panoro žįsti savo vergės krūtį, manydamas, jog iš spenio teka gardžiausias vynas? Kas negirdėjo apie vargšą mažąjį Servijų, kuris bemaž tuo pačiu metu staiga užmiršo žmonių šneką ir dabar žadina miestą garsiai kakariekuodamas? Kas pagaliau nuo šiol gali būti tikras, kad išvengs ateityje to baisaus užkrato, jeigu šis atsitiktinai praplaukė pro šalį vienąsyk? Aišku, kad į šiuos klausimus visi atsakytų vienodai, todėl prašome kuo greičiau apsoarstyti skundą ir skirti nusikaltėliams pačių griežčiausią bausmę, – štai jums gandų išdava. Bet siaubingiausia, kad ji gimė ne ten, kur labiausiai tikėjau – kvailių minioje, o tarp man artimiausių ir brangiausių žmonių. Kaip po to galėjau žiūrėti į akis motinai, šio skundo sumanytojai, dėdei, jo kūrėjui ir vykdytojui, niekada anksčiau nematytiems giminaičiams, kurie rimtais veidais paliudijo šio melo teisingumą? Atsakysiu paprastai: žiūrėjau, nes negalėjau patikėti, kad toks dalykas gali kada nors atsitikti, todėl ieškojau akyse ženklų, kurie patvirtintų, jog Dievas, atėmęs man balsą, jiems atėmė protą. Tik po kiek laiko supratau, kad tai – ne pamišimas. Jie reikalavo atlyginti nuostolius, kitaip sakant, tikėjosi už mano nelaimę gauti pinigų! Tačiau kokia kaina! Meldžiau Dievą, kad šis prakeiksmas kaip nors aplenkų mano bičiulį Arijų. Laimė, jis tuo metu buvo išvykęs į kelionę, todėl buvau beveik tikras, jog ši neganda jo neprazudys, juo labiau kad niekas nežinojo tikslaus pranašo grįžimo laiko. Tačiau, kaip supratau, daugumos palaikomas skundas grasino kažkieno gyvybei, tiesiog dar buvo neaišku kieno. O, su kokia baime ir neviltimi laukiau teismo dienos! Visgi tikėjau, kad mano parodymai – juk vienas iš nukentėjusiųjų pagaliau buvau aš – gerokai sušvelnins bausmę, ir kaltinamajam, nesvarbu, kad ir kas jis būtų, nereikės kentėti už svetimas nuodėmes. Paaiškėjo ir kaltinamieji – garbūs vyrai Klaudijus su Petronijumi. Aš jų asmeniškai nepažinojau, tačiau Arijus nemažai apie juos pasakojo, ypač apie Petronijų. Anot bičiulio, jis buvo toks išmintingas vyras ir šaunus pilietis, kad, jam nepritarus kokiam nors sprendimui, šis iškart būdavo pripažįstamas niekam tikusiu ir niekas daugiau jo nebesvarstydavo. Atrodo, kaip tik šis vyras hokitų papročiams pritaikė stagnalių šventę, kurios apeigas nusižiūrėjo tolimoje šalyje, be to, pagal šventus ženklus jis mokėjo spėti ateitį ir visai neseniai išpranašavo sau artėjantį galą. Kitas vyras, Klaudijus, nebuvo nei toks didžiai išmintingas, nei toks gerbiamas kaip Petronijus, tačiau vis tiek turėjo nemažai įtakos bendruomenei, mat niekada nešykštėjo pinigų bendriems reikalams ir dar bendresnėms puotoms. Dėl tokio didelio dosnumo ir gero būdo jis net buvo išrinktas į Dvidešimties Susirinkimu vadinamą bendruomenės vadovybę.

Jau minėjau, kad teismo dienos laukiau su baime ir viltimi. Kaip smarkiai, pasirodo, klydau manydamas, kad mano balsas gali ką nors pakeisti! Niekas į mane nekreipė dėmesio, nieko neklausė, nieko nepranešė. Neturėjau net galimybės dalyvauti teisme, mat giminiečiai tą rytą slapčia užrakino mane rūsyje. Ar reikia sakyti, kad verkiau iš pykčio ir nusivylimo? Kad baisy prakeiksmu prakeikčiau artimuosius, o dar baisėniu – savo lemtį, kuri jau kadai šaipėsi iš manęs? Visgi slapta vyliausi, kad teismas ir be mano pagalbos išteisins tuos vyrus, kadangi buvau girdėjęs kalbų, jog tarp teisėjų yra hokitų, kurie neleis pražūti tikėjimo broliams. *Servijus Galas teisme liudijo prieš hokitus* – ši žinia pražudė bet kokią viltį, buvau klaikaus, nežmoniško sąmokslu auka. Petronijus su Klaudijumi pasmerkė myriop, konfiskuojant visą jų turtą. Stagnalijos

griežtai uždraustos ir skiriamas apdovanojimas tam, kuris praneš tikslią šventimo vietą bei laiką. Mano giminaičiams paskirta stebuklingai didelė kompensacija už patirtą žalą. Sudarytas sąrašas vyrų (tarp jų ir Arijus), kurie įtariamai prisidėję prie stagnalių organizavimo; jie nubautsi pinigėmis baudomis. Ir viskas. Tiesa, pradžiugusi motina iš gautų pinigų nupirko man lanką ir tris strėles...

7. Po teismo pasklido visai nauji gandai, kiekvieną dieną mano ausis pasiekdavo bent keletas išsigalvojimų: pavyzdžiui, kad kaltintojai iš vakaro papirko mane vištų plunksnomis ir kad tų vyrų mirtis – mano godumo pasekmė. Sutinku, kad godumo, bet ne mano, juk tokiu atveju dabar būčiau laimingiausias žmogus. *Servijus Galas vykdo Arijaus, kuris šitaip nori susidoroti su nepageidaujamais asmenimis, nurodymus.* Ir vėl nesąmonė. Kaip gali ko nors blogo linkėti tas, kurio nuolatinis palydovas – gerumas, o geriausia draugė – išmintis? *Servijus Galas padėjo iš miesto pašalinti šarlatanus.* Netiesa – Servijus Galas prieš savo valią padėjo jiems siautėti. Tačiau kaip tik šis gandas pasirodė veiksmingiausias – laikydami savo sąjungininku, žmonės ėmė vis mažiau manęs vengti, pasitaikydavo netgi tokių, kurie kviesdavosi į svečius ir atgailaudavo dėl anksčiau mano atžvilgiu rodyto priešiško. Iškart atsigavo ir prekyba figūrėlėmis – jų daug buvo likusių iš senesnių laikų, todėl iš pradžių man užtekdavo tik nupūsti nuo savo cezarių bei kentaurų dulkes ir eiti į turgų. Turbūt nereikia sakyti, kad, išsilgęs žmonių draugiškumo, aš nedvejodamas priėmiau visus kvietimus, nors ir jaučiausi išduodąs Arijų bei jo draugus. Tuo metu svarsčiau, ar kas nors pranešė bičiuliui apie šias klastingai suregztas pinkles ir mano tariamą elgesį, – jeigu taip, galėjau tik viltis, kad pranešė taip klaidingai, taip nemokėškiai, taip kvailai, jog Arijus nieku gyvu tuo nepatikės. Be to, jei ir buvau kaltas, tai ne dėl tiesos nepasakymo, bet dėl to, kad nešiojau ją tylomis, nešiojau ne norėdamas nugramzdinti užmarštin, o todėl, kad ir garsinama ji nieko nebūtų pakeitusi. Kodėl tad turėjau atstumti žmones, kurie – drįsau tuo tikėti – šitaip elgėsi su manimi ne iš neapykantos, bet dėl neišmanymo? Išskyrus motiną ir dėdę, kurie džiugavo pavertę mano nelaimę pinigais ir kaip siaubingiausią košmarą įsivaizdavo priešingą įvykių klotį. Atsitiko net labai keistų dalykų: gavau keletą laiškų, kurių suntėjai (atrodo, netgi nuoširdžiai!) dėkojo už suteiktą pagalbą, taigi buvo užmirštas tvirtinimas, kad aš, kaip ir kiekvienas gaidys, nemoku nei rašyti, nei skaityti. Kaip tik tuo metu susiradau naują draugą – gerąjį Varoną, kuris bent iš dalies man atstojo Arijų. Varonas buvo jau labai senas, todėl mudu su Arijumi meilės žaidimų laiką skirdavome pasakojimams bei knygoms. Mano bičiulis turėjo didelę biblioteką ir beveik kiekvieną dieną džiugindavo mane nauju ritiniu. Iš jo taip pat išgirdau daug pasakojimų apie bendruomenės gyvenimą jo jaunystės laikais. Labai džiaugiausi šiais pasakojimais – juk mano ir jo jaunystės skyrė beveik devyniasdešimt metų. Apie tuos dalykus beveik nieko nebuvau girdėjęs, mat Arijus niekada apie tai nepasakojo, esu įsitikinęs – jis nemėgo praeities. Bet kokia ji buvo įdomi! Bičiulio pasakojimai paskatino ir mane imtis kūrybos – naivia vaikiška rašysena pyniau jo gyvenimą į ritinį, kuris po kiekvieno jo apsilankymo pailgėdavo maždaug per plaštaką. Bet ypač mane džiugindavo pasakojimai apie Arijų, kurį mano naujasis draugas pažinojo nuo pat šio gimimo. Kas gali nuneigti, kad šneka apie mylimą žmogų teikia ne tik dvasinio pasitenkinimo, bet ir žadina kūniškas aistras? Prisiklausęs pasakojimų naktimis ilgai negalėdavau užmigti. Mano jaudulį dar labiau kurstė žinia, kad Arijų žmonės matė Persijoje, taigi mus skiriantis atstumas nebebuvo toks didelis.

Galėjau tikėtis, kad po mėnesio, dviejų jis ižengs pro mano namų duris ir mudu vėl pulsime vienas kitam į glėbį. Bet kol kas, nežinodamas apie mylimąjį nieko tikro, visas pajėgas skirdavau Varono pasakojimams aprašyti. Kiekvieną sykį pasitikdavau bičiulį su papildėjusiu kūrinio ir nekantriai laukdavau jo įvertinimo. Ir nors Varonas matė labai prastai, neatsisakydavo perskaityti mano bandymų – jie, dabartiniu požiūriu, turėjo jam kelti juoką. Tačiau, kiek atmenu, bičiulis niekada nesijuokė, nebent kartais patardavo, kaip teisingiau ir gražiau aprašyti kurį nors įvykį. Jis sakydavo, kad rašymas suteikia paspirtį sielai ir padeda nuvalyti nuo jos apnašas...

8. Tik ar turiu ją, sielą? Arijus man nuolat sakydavo, kad siela yra tai, kas verčia mane judinti rankas ir kojas, tarti žodžius arba mąstyti, – gyvybė, išnykstanti kartu su kūnu. Jeigu tai teisybė, turėčiau pasistengti kuo smagiau nugyventi vienintelį man priklausantį gyvenimą? Deja, aukštesnė galybė pasistengė, kad praleisčiau jį kuo nykiau – dėl ko nors teisindamasis, viskuo abejodamas, niekuo nebūdamas tikras... Turiu galvoje po metų vėl pasklidusius gandus, neva hokitai, uždraudus stagnalijas, švenčia šią šventę slaptose vietose ir vis kitu metų laiku. Šventės datą žmonės spėdavo pagal nelaimingus įvykius – vos tik kur nugaišdavo karvė arba mirdavo žmogus, visa kaltė iškart krisdavo hokitų burtams. Neką protingiau ir dėl vietos – paplito nuomonė, kad hokitai stagnalijas švenčia laivais išplaukę į jūrą. Tačiau niekas nesusimąstė apie tai, kaip galima stovinčio vandens šventę – stagnalijas – švęsti ten, kur vanduo labiausiai judantis. Atrodytų, visiškai niekniekiai, bet šios paskalos netikėtai vėl ėmė gręžtis į mane. Girdėjau žmones kalbant, neva aš slapta ir toliau *kažkaip santykiuju* su minėtąja bendruomene, o prieš Petronijų ir Klaudijų liudijau paprašytas kai kurių įtakingų asmenų, kurie tokiu būdu nutarė suvesti sąskaitas. Negana to, ėjo kalbos, kad šiedu vyrai net neišpažino jokio tikėjimo, todėl man nebuvo kliūčių juos pasmerkti. Paskalos dar labiau išsismarkavo netikėtai mirus mano dėdei, kuris, kaip jau minėjau anksčiau, buvo vienas svarbiausių sąmokslų prieš hokitus rengėjų ir vykdytojų. Iškart vėl atsidūriau dėmesio centre. Padėtį ypač sunkino tai, kad dėdės mirties dieną aš buvau jo namuose. Kyla klausimas: ką gi aš veikiu pas patį nekenčiamiausią žmogų? Lengvai atsakysiu: motina liepė jam perduoti sūdytų alyvuogių – jų atsargų turėjome labai daug. Kuo tad galima mane apkaltinti? Kad eidamas išalkau ir tik dėl įgimto kuklumo vargais negalais atsispyriau pagundai suvalgyti kelias uogas? Kad pusiaukelėje sutikau savo mieląjį bičiulį Varoną ir mudu pasišnekučiavome gulėdami ant pievelės? O, kad būtų tik tiek! Bet kol kas ne apie tai. Žmonės kalbėjo, kad dėdė, suvalgęs mano dovanotųjų alyvuogių, staiga pradėjo stingti ir mirė taip, kaip būna nurijus nuodų. Taigi nereikia nė sakyti, kad tučtuojau buvau apskelbtas nuodytoju ir tikrai būčiau sulaukęs šios rūšies padūgnėms įprasto galo, jei ne anksčiau minėtas atsitiktinumas – eidamas pas dėdę sutikau Varoną. *Pusprotis Servijus Galas, nešdamas dėdei alyvuoges, pusiaukelėje sutiko Varoną, kuris, pasinaudojęs Servijaus kvailumu ir vaikyste, pakeitė neužnuodytas alyvuoges užnuodytomis, norėdamas atkeršyti dėdei už draugų žūtį ir kaltę už nunuodijimą suoversti Servijaus motinai, – štai kaip skambėjo gandas. Jį išgirdus mane vėl ėmė taisyti dvasios. Daug valandų kakariekavimu neleidau užmigti namiškiams ir kaimynams, kol nuo ilgo triūso mano balsas ėmė gergždėti ir trūkinėti. Neatsimenu, kad tomis naktimis būčiau ką nors galvojęs – veikiausiai dvasios man tikrai buvo atėmusios protą. Tik šėlui praėjus supratau, kad manyje gyvenanti paskirtis dar sykį atsigręžė prieš pačius artimiausius žmones...*

Bet kaip buvo iš tikrųjų? Ar dėdė mirė paprasčiausia mirtimi, kuri tiesiog sutapo su mano apsilankymu, ar godi pinigų motina iš tikrųjų pasiuntė jam mirtimi paskiepytų alyvuogių, kad galėtų gauti visą teismo paskirtą turto dalį? Juk negalėjau į šią istoriją painioti Varono, kuris kitų žmonių galėjo būti kaltinamas nebent tuo, kad bendravo su manimi – dabar jau trijų mirčių bendradarbiu. Keletą kartų aplankiau jį kalėjime, tačiau šie apsilankymai mano dvasios nenuramino, mat bičiulis mintyse turbūt jau gėrė Letos vandenį – sėdėjo tyliai kamputyje ir žiūrėjo į sieną. Jo prižadinti nepajėgė nei mano kakariekavimas, nei prižiūrėtojo balsas, nei maistas, kurio lėkštė stovėjo ant stalo nepaliesta. Tai man kėlė liūdniausias mintis, nors slapčia buvau truputį juo nusivylęs. Arijus niekada nebūtų šitaip palūžęs. Tas žmogus turėjo tokios nesuprantamos tvirtybės, kad greičiausiai būtų iš visko juokėsis. Turėjau prisipažinti – prisirišimas prie Varono nebuvo toks didelis, kad jam mirus visiškai palūžčiau. Kita vertus, buvau jau užgrūditas pirmųjų dviejų netekčių, todėl nuosprendį Varoną pakarti sutikau palyginti ramiai. Matyt, tam įtakos turėjo ir didelis džiaugsmas dėl dėdės mirties. Gailėjausi tik, kad jis, užuot siaubingai kentėjęs, mirė lengvai ir greitai. Ir dar slapčia krimtausi, kad šis įvykis nepražudė mano motinos – jau seniai nebejaučiau sūniškos meilės...

9. Varonas *prieš mirtį šaukėsi Servijaus*. Ši žinia mane vėl panarino į kliesdę. Vadinasi, jis viską jautė ir suprato? Kaip galėjau būti toks žiaurus, kad bičiulį palikau vieną mirties akivaizdoje? Negalėjau sau šito atleisti. Dvasios mane vėl apsėdo nemiga ir beprotystės priepuoliais – vieno tokio priepuolio metu sudraskiau ir sudeginau Varono gyvenimo aprašymus, kurie po jo apkaltinimo nebepapildomi gulėjo ant stalo. Bet kas iš to! Juk didžiumą savo rankraščių mokėjau mintinai, sudeginimas išvadavo nebent nuo skausmingos pareigos juos užbaigti. Tik ką jis norėjo man pasakyti prieš mirtį? Nejaugi tai buvo taip svarbu, kad vien dėl to įveikė kaustantį stingulį ir pašaukė mane? Labai tuo abejoju, tačiau į galvą norom nenorom skverbėsi mintis, kad Varonas, lemtingu momentu įgavęs aiškiaregystės dovaną, troško įvardyti man tai, ką šių užrašų pradžioje pavadinau paskirtimi. Tik ką jis būtų pasakęs apie tai, ko dar neįtariu, nenuspėju, nesuvokiu? Aš – tik nereikšmingas įrankis, kuriuo kartais naudojasi toji paslaptinga jėga. Juk, šiaip ar taip, mano vardu jau buvo paženklintos trijų žmonių mirtys, o ateityje... Pats bergždžiausias darbas įrodinėti žinančiajam...

Tuo metu nuolat prisimindavau vieną savo bičiulio pasakojimą. Kažkada, būdamas jaunas, jis lankėsi vienoje iš Romos provincijų. Ten gyveno garsus aiškiaregis Stacijus – su juo Varonas jau buvo pažįstamas. Vieną vakarą jiedu ilgai šnekučiavosi apie kažkokius reikalus. Pokalbio metu tas protingas vyras pasakė štai ką: *Nėra nieko linksmesnio už gyvenimo gyvenimą, bet taip pat nieko kvailiesnio, kaip būti tuo gyvenančiuoju*. Kokie keisti žodžiai! Niekad anksčiau nesusimąščiau apie jų prasmę, nors tikrai buvau šį įvykį aprašęs. Dabar jo žodžiuose regiu šmėklą, kuri – ne, nemanykite, kad kalbu tik apie save patį – mane pažįstantiesiems grasina kančiomis ir pražūtimi. Šiaip ar taip, mano vardu jau buvo paženklintos trijų žmonių mirtys, o ateityje... Ak, tuo metu dar nieko nežinojau apie ateitį, todėl, ieškodamas nusiramino, vėl pradėjau iš vištų plunksnų gaminti figūrėles ir pardavinėti jas turguje. Žmonės žiūrėjo į mane truputį įtariai, tačiau vis tiek pirkto šį kuklų meną. Tiesa, tuo metu nebegaminau nei cezarių, nei amazonių, nei kentaurų – jų vietą užėmė komiški Judėjos pranašo Kristaus ir jo bendražygių atvaizdai. Neslėpsiu, tai dariau sąmoningai – visų pirma todėl, kad jaučiau tiems žmonėms simpatijas, o antra, norė-

jau parodyti savo abejingumą hokitų bendruomenei. Netrukus tikslą pasiekiau – turguje išgirdau žmones kuždantis, kad aš esąs krikščionis, o su hokitais susidedu tik dėl savo meilužio Arijaus. Kartu pasiekiau ir dar vieną dalyką – pasklido kalbos, kad visos kaltės buvo suverstos man tik dėl tikėjimo, kurio priešų vis dar buvo labai daug. Taigi vėl galėjau kiek lengviau atsipūsti, nors ir toliau slapčia kentėjau dėl Varono mirties.

10. Šeštą dieną prieš kovo idas atėjo tikra žinia, kad grįžta Arijus. Iškart užmiršau visas kančias ir baimes, norėjau tik vieno – kuo greičiau pulti jam į glėbį ir įsisiurbti į lūpas. Bet jis vis nesirodė. Kiekvieną rytą pabUSDavau vis labiau nekantraudamas, vis labiau nepasitikėjau žmonėmis, kurie sakėsi jį matę tai Sirakūzuose, tai Regijuje, tai visai netoli Mesinos. Pagaliau trečiąją dieną po idų sužinojau, kad naktį parvyko Arijus ir dabar užsidaręs namuose šnekasi su savo draugu Sekstu. Neslėpsiu, pasijutau truputėlį įžeistas. Nesitikėjau, kad po metų nesimatymo Arijus gali parodyti tokį abejingumą, būti toks bejausmis, jog imtųsi tvarkyti reikalus net nesusitikęs su manimi, todėl kiek padvejojęs pats patraukiau į jo namus. Deja, jų durys buvo užrakintos – namus prižiūrėjęs pranašo vergas paaiškino, kad Arijus labai užsiėmęs ir bus laisvas nebent vėlai vakare, o gal net rytojaus rytą. Tai išgirdęs pravirkau – laikas nuo dabar iki rytojaus ryto man atrodė toks ilgas, kad galutinai pasijutau išduotas. O kas, jeigu Sekstas pasakoja bičiuliui apie mane ir man priskirtas kaltes? Ar galiu tikėtis, kad jis bus toks supratingas ir nepasmerks manęs? Šie klausimai mane be galo liūdino, todėl tą naktį beveik nemiegojau. Be to, nors ir labai save tramdžiau, niršau ant Seksto. Ak, tas beviltiškas, neprotingas pyktis! Juk seniai žinojau, kad reikalai tam žmogui (turbūt pirmą sykį gyvenime pavadinau Arijų „tuo žmogumi“!) svarbesni už jausmus, todėl neturėjau jokio pagrindo įtarti Sekstą kurstymu ar paskalų skleidimu, juo labiau kad jis visada gerai su manimi elgėsi. Bet vis tiek pykau. Slapčia nuo savęs netgi palinkėjau jam pražūtis ak, ar reikia sakyti, kad rašant tokius dalykus mano skruostai dega iš gėdos, o rankos brėžia kreivas raides. Panašiai jaučiausi ir rytą, kai saulė mane nemigusį prikėlė iš lovos. Tuo pat metu degiau iš gėdos ir aistros... Kokie neįprasti jausmai vienuolikmečiui vaikui! Nuo jų išvaduoti dabar mane galėjo tik Arijus, tačiau jis vis nesirodė, o pats vėl eiti į jo namus nedrįsau. Kankinamas abejonių išsitiesiau pievelėje prie namų ir, o stebukle, iškart užmigau. Nesisimenu, kad tuomet ką nors būčiau sapnavęs, miegojau kietai ir ilgai. Tik busdamas pajutau ant šlaunies padėtą ranką.

11. Arijus šypsojosi, tikriausiai jam malonu buvo matyti mane miegantį. Norėjau pulti ir jį apkabinti, bet kūną staiga sukaustė nesuprantama baimė. Bijojau savo geriausio draugo! To, apie kurį visus metus galvojau kasdien! Žiūrėjau į jį išsigandęs ir sutrikęs. Laimė, Arijus buvo beveik nepasikeitęs – tik raukšlės ant jo kaktos vos vos pagilėjusios, o veido oda įgavusi tamsiai rusvą atspalvį. Jis kvepėjo svetimais kraštais ir dulkėmis – net jo lūpos (taip, aš jam teberūpėjau!) ant manųjų paliko smilčių. Laikydamas jas burnoje, pasijutau ramiau, juo labiau kad mano bičiulis nė nemanė manęs varžytis. Vis taip pat nebyliai šypsodamasis jis išbučiavo mano veidą, rankas, paskui urgzdamas juokais ėmė kandžioti togą. Šis žaidimas man galutinai gražino pasitikėjimą Arijumi, akimirksniu užmiršau visas baimes ir jo laukiant patirtas kančias. Stipriai jį apsikabinau ir užgiedojau. Išvertus į lotynų kalbą, *kakariek*u reiškia *myliu*.

12. O, kad tą rytmetį sode būčiau žinojęs, kas manęs laukia jau kitą dieną! Vargu ar būčiau sugebėjęs įtikinti save, kad baimė nėra dievų ženklas arba lemtinga nuojauta! Ne, nenoriu pasakyti, kad Arijus mane išdavė, o jei ir išdavė, tai nieku gyvu negaliu to patvirtinti. Tiesiog jis grįžo ne vienas – jam pavymui atskubėjo gandas. Žmonės kalbėjo, kad barbarų kraštuose Arijus gyveno su keliomis moterimis ir su jomis susilaukė įpėdinių. Šios paskalos vėl padarė mane nelaimingiausiu žmogumi, tačiau rodyti savo sielvarto Arijui nedrįsau – pirma, bijojau pasirodyti pernelyg patiklus, o antra, labiausiai už viską pasaulyje nenorėjau išgirsti šio gando patvirtinimo iš paties pranašo, todėl pamažu ėmiau jo vengti, nors neabejojau, kad toks mano elgesio pasikeitimas neprasprūs pro meilužio akis. Norėjau jam viską pasakyti be žodžių, kurių nebevertinau nuo to laiko, kai Dievas arba likimas dovanuoja man gaidžio balsą. Ak, dovanos! Užmiršau pasakyti, Arijus iš kelionės man parvežė dėžutę raudono smėlio. Iki šiol nesuprantu, kaip jam šovė į galvą parvežti tokį keistą daiktą. *Manyk, Servijau*, – sakė, – *kad yra šalis, kur žmonės dažo raudonai smėlį. Vienintelis jų gyvenimo tikslas – nudažyti jo kiek galima daugiau. Tie žmonės tiki, kad tik tada, kai visas smėlis pasaulyje bus raudonas kaip kraujas arba kaip saulėlydis, jie pagaliau taps laimingi. – O dabar jie nelaimingi!* – užrašiau klausimą. – *Jie netikri*, – atsakė Arijus ir ėmė juoktis. Supratau, kad jis jau pasakė viską, ką norėjo arba ką aš galėjau girdėti. Kamantinėti būtų buvę bergždžias darbas, todėl tąsyk pasidėjau dėžutę lentynoje ir užmiršau. Dabar, rašydamas šį laišką (sakau „laišką“, nes labai nemėgstu žodžio „išpažintis“), turiu ją prie savęs. Raudona spalva man padeda tiksliau atgaivinti atmintyje visą to meto siaubą ir kartu išlikti ramiam. Gal net galėčiau palyginti save su tais smėlio dažytojais – skiriuosi tik tuo, kad dažau ne smiltis, o popierių. Na, bet užteks apie tai. Juk mano tikslas – papasakoti viską iš eilės, todėl privalau grįžti prie to, kas mano gyvenime buvo skaudžiausia, klaikiausia, sunkiausiai pakeliama... Žinoti, kad Arijus yra kažkur netoliese ir savo ruožtu jo vengti! Šito man buvo per daug! Niršau ant viso pasaulio, bet labiausiai – ant gandų skleidėjų. Juk jei ne jie, nebūčiau turėjęs nė mažiausios abejonės dėl bičiulio atsidavimo ir bent trumpai būčiau buvęs laimingas. Laimingas? Šią būseną likimas apdairiai nuo manęs paslėpė, kad net būdamas labai išvalgus negalėčiau jos rasti. Slapta džiaugdavausi tik tada, kai netyčia kur nors sutikdavau Arijų. Man regis, jis puikiai suprato, kodėl jo vengiu, tačiau nieko nesakė. Atsitiktinai susitikę kartu kur nors prisėsdavome, jis papasakodavo kokią nors istoriją iš savo gyvenimo arba lengvabūdiškai pajuokaudavo, ir mudu tarsi niekur nieko išsiskirdavome. Koks žiaurumas! Juk Arijui būtų užtekę tik pasakyti, kad viskas, ką žmonės apie jį šneka, – melas, ir aš akimirksniu būčiau užmiršęs visus gandus bei paskalas. Deja, jis tylėjo, todėl buvau priverstas manyti, kad mudviejų santykiai jam visai neberūpi. Vaizduodavausi jį, su ašaromis maldaujantį manęs atleidimo, sapnuose skaičiau jo gaudžius laiškus, kurie būdavo tokie ilgi, kad niekuomet nė vieno neperskaičiau iki galo. Bet... Vis dėlto kentėjau mažiau, negu įsivaizdavau. Mano liūdesį skaidrino pyktis, o taip, pyktis, vertęs kurti žiauriausius keršto planus. Įsivaizduodamas atleidimo maldaujantį Arijų, svajojau, kaip jį atstumsiu, slapčia laukdamas jo apsilankymo tikėjaisi, kad eidamas jis susilaužys koją arba pateks į plėšikų pasalą, pagaliau svajojau atgauti žmogaus balsą vien tam, kad galėčiau aiškiai pasakyti, koks jis yra niekšas... Deja (laimė?), mano svajonėms nebuvo lemta išsipildyti – nepaisant pykčio, nuoskaudos ir liūdesio, vis vien gaudžiau apie jį kiekvieną žodį. Pro mano ausis neprasprūdo ir kalbos, kad Arijus drauge su bičiuliais vienos šventės proga ruošiasi kai kurių neturtingų provincijų hokitams nusiųsti maisto ir gėrimų. Neturėjau tuo stebėtis, kadangi hokitai mėgo per šventes vieni kitiems siųsti

dovanų, tačiau šįsyk mano įtari akis tame išvelgė visai ką kita: ar atsimenate gandą, skelbiantį, kad Arijus kažkur slapčia gyvena su keliomis moterimis ir susilaukė įpėdinių? Kas galėjo paliudyti, kad mano bičiulis dovanas siuntė savo bendratikiams, o ne tiems abejotiniems įpėdiniais? Aišku, nemaž tuo netikėjau, bet su šio įtarimu jaučiausi dar vienišesnis – kaip ten nebūtų, savo laiką Arijus skyrė ne man.

13. Tuo metu pradėjau svarstyti, ar nebūtų geriausia bėgti iš motinos namų – kelionėje tikėjauisi prasimaitinti pardavinėdamas figūrėles ir (dabar man tai nebeatrodė taip niekinga) rengdamas vaidinimus. Tačiau dalykas, kuris skatino mane palikti gimtinę – būtent santykių su Arijumi vėsa – drauge kurstė ir likti, mat labiausiai bijojau, kad laikinas, kaip vis dar tikėjauisi, šaltis nevirstų amžinu, o retas, tačiau draugiškas jo dėmesys netaptų geliančia panieka. Ilgokai dvejojęs vis dėlto nusprendžiau likti ar bent palaukti tinkamesnės progos, mano motina sunkiai sirgo, ir aš slapčia tikėjauisi, kad ji netrukus gaus galą. Ak, jei būčiau žinojęs, kokios naujienos ketina peržengti mano namų slenktį – tikrai būčiau peržengęs jį pirmas ir pabėgęs kiek tik galima toliau! Arijus rengėsi vesti! Ir tai buvo ne gandas, kaip pamaniau iš pradžių, ne piktdžiugiškos klejonės, o tikrų tikriausias dalykas, kurį man paliudijo motina, kaimynai ir praeiviai! Klausiausi jų žodžių tarsi suakmenėjęs, nesugebėjau net verksti. Buvo taip nepakeliamai sunku ir bloga, kad išėjęs pasivaikščioti pamiršau, kur einas. Negana to, vargu ar būčiau galėjęs ištarti savo vardą arba metų skaičių... Galvojau apie mirtis, daug daug mirčių, kurias paskirties valia galbūt dar turėjau padovanoti laužams. Dar niekada gyvenime taip netroškau žudyti kaip aną popietę. Ne, nebūtinai savo priešus, ne Arijų, o prisiminimą apie jį... Bet koks tat baisus buvo žudymo būdas! Privalėjau pakelti ranką prieš save! Juk tas jaudinantis prisiminimas tūnojo ne kur kitur, o manyje, dalijosi vietą su pražūties burtu, įsakinėjo rankoms, kojoms ir liežuviui, kaitino ir kankino. Tvirtai nusprendžiau pasidaryti sau galą, tik dar nežinojau kada ir koku būdu. Be to, norėjau prieš mirtį parašyti laišką Arijui, kad šis galų gale sužinotų, ką dėl jo turėjau ištverti. Neneigsiu, čia būta ir keršto plano – troškau jo kančių, atgailos, ašarų. Deja, vos paėmęs rašiklį supratau, kad užduotį įvykdyti bus labai labai sunku. Mudu skyrė per didelis atstumas, kad nesigėdyčiau savo jausmų, be to, žinojau – nebūčiau drįšęs perduoti jam laišką be tarpininkų. Apsvarstęs tai, nutariau paprašyti Arijaus išrinktosios Julijos, kad ji savo rankomis perduotų adresatui mano keršto įnašį. Nesuprantate, kodėl jai? Atsakyti labai paprasta – tikėjauisi, kad svetimas laiškas, o ypač manasis, įžiebs tarp jų nepasitikėjimą, kadangi neabejojau, jog gandai apie mūsų su Arijumi meilę neaplenkė nė Julijos ausų. Vos tik laiškas buvo baigtas, aš melaginga dingstimi nuvykau pas Tulijus (mano motina palaikė su jais ryšius, todėl galėjau tikėtis malonaus priėmimo) ir po sočių pietų slapta perdaviau Julijai savo meilės ir klastos įnašį. Kaip ir tikėjauisi, ji truputį nustebo ir sutriko, tačiau maloniai sutiko perduoti jį Arijui. Taigi pirmoji plano dalis buvo sėkminga, privalėjau ryžtis įvykdyti antrąją – paskutinę – dalį, juo labiau kad atsisveikinimo raštas įpareigojo mane nedelsti. Nepaisant to, namo ėjau kaip nugalėtojas. Negalvojau nei apie baimę, nei apie skausmą – iki vakaro, o galą darytis rengiausi kaip tik vakare, dar buvo likusios bent aštuonios valandos, kurias galėjau praleisti kaip tik noriu. Niekšas Arijus! Džiaugiausi, kad per mane jis turės nemalonumų, nors dar labiau būčiau džiaugęsis galimybe išgirsti apie juos iš svetimų lūpų... Deja! Mano apsisprendimas daugių daugiausia žadėjo poilsį man, jei tik nebūtų galima vadinti poilsiu, jeigu tik...

14. Artėjant namų link darėsi vis liūdniau ir liūdniau. Ne, nebegalėjau nieko pakeisti! Nieko nesuvokiau! Neįsivaizdavau net ką veikti paskutiniąsias gyvenimo valandas. Lieti ašaras? Bet juk ašaros negali nuplauti apsisprendimo! Galbūt gerti daug vyno? Ir tai ne išeitis – kiek save pažįstu, šis gėrimas mane tik išblaivo. Tai gal apmąstyti praėjusį gyvenimą? Nieko prieš, tačiau kam dar labiau save liūdinti? Juk mano gyvenimas, galima sakyti, buvo sudarytas iš visokių liūdesio atmainų. Ak, kartojuosi, jaučiu, kad ir vėl nesugebėsiu užbaigti sakinio. Jeigu teisybė, kad laikas sukasi spirale, tai tuomet buvau pačioje siauriausioje tos spiralės dalyje, kur aštrus jos galas persmeigia žmogų ir nebeleidžia judėti, mąstyti, tikėtis... Paruošta virvė gulėjo ant stalo. Bjaurėjaisi ja, nekenčiau jos. Kartais lyg netyčia ranka paliesdavau mazgą. Jis buvo toks... toks... Vien nuo žiūrėjimo į jį ėmiau dusti, pažįstamos dvasios ėmė tampyti kūną. Paskui staiga vėl tapau ramus... Ne taip ramus, kaip nuo liūto pasprukęs kiškis arba teisėjas, kurio negali nuteisti niekas, išskyrus jį patį. Buvau ramus iš baimės! Bet kokia tai buvo keista ramybė! Dabar esu tikras, kad Sokratas, kuris, sako, lengvai sutiko savo mirtį, išgyveno kaip tik tokios rūšies baimę. Bet kas man tas Sokratas? Galvojau apie savo buvusį bičiulį Varoną ir jo ramybę. Kokia siaubinga turėjo būti jo dalia! *Taip, – sakiau sau, – tačiau prieš mirtį jis turėjo ko šauktis, jis šaukėsi manęs, vadinasi, jam buvo lengviau. Be to, – įrodinėjau toliau, – mirti jį vertė būtinybė ir klaida, o aš savo noru renkuosi tai, kas blogiausia, todėl mano dalia sunkesnė.* Arijus kažkada klausė: *Kiek vynuogių pakanka pasisotinti gaidžiui? – O kiek negandų pakanka, kad žmogus prarastų bet kokią viltį?* – dabar atsakyčiau. – *Koks plėšikas taip apiplėšia auką, kad ši, užuot ieškojusi naujų daiktų pavogtiesiems pakeisti, ieško kilpos ir ją suranda?* O didysis Dieve! Dar niekada gyvenime nesijaučiau labiau apgailėtinas, labiau vertas paniekos nei tą akimirką, kai neklusnia ranka neriausi ant kaklo... savo pražūtį... Sakau *pražūtį*, nes jau vien žodis *kilpa* veda mane iš pusiausvyros. Vis dėlto man buvo lengviau, galbūt lengviau negu tiems, kurie kilpą gavo iš svetimųjų rankų. Galiausiai juk pats norėjau tokios pražūties, todėl dabar, jai esant šalia, neturėjau teisės skųstis. Galėjau tik delsti, nors net gaišatis man nebuvo naudinga. Esu tikras – slenkant toms nesibaigiančioms minutėms kelis syk iš siaubo buvau praradęs sąmonę. Galvojau apie daiktus, kurie jau seniai buvo sunykę arba parduoti, ilgėjausi jų... Tąsyk prisiminiau ir Arijaus dovaną – dėžutę su raudonu smėliu, kuri jau daug dienų pamiršta gulėjo ant lentynos. Paėmiau ją ir atidariau. Neslėpsiu, tikėjausi pamatyti joje kokį nors ženklą, kuris padėtų įminti Arijaus pasakojimo esmę ir galbūt susietų jį su mano likimu. Deja, nors laikas buvo palankus pranašauti, kaip ir anąsyk, mačiau tik rausvą, beskonį, bekvapį, sausą smėlį. Supykęs uždariau dangtelį. Kas pagaliau iš to, jei būčiau radęs jame savo lemties patvirtinimą? Daug, oi daug kas nebeturėjo jokios reikšmės. *Šaukštas, ana tas, kuris guli ant palangės, – sakiau sau, – koks jis nereikalingas ir bevertis daiktas! Arba tu, pagalve, skirta dėti galvai, kokia nereikalinga esi sielai!* Bet... Kaip tik pagalvė tvirčiausiai laikė mane pririšusi prie žemiškojo gyvenimo – ją matydamas aiškiai regėjau Arijaus glamones ir bučinius, jo gundančius žaidimus, ant mano kūno pirštu nupieštus piešinius. Į jos pūką kaip visada panardinau ašarų priplūdusias akis. Visas pyktis Arijui buvo praėjęs, svajojau apie jį, geidžiau jo nuogumo ir jo balso. Kūną užliejus nepaprastai maloniems pojūčiams, net artima mirtis nebeatrodė tokia siaubinga. Neslėpsiu – tuos maloniuosius pojūčius dar pakursčiau delnais ir tam tikru judinimu, kuris – sustok, akimirka žavinga! – trumpam iškėlė mane į palaimos viršūnę. Tačiau paskui siaubas užgriuvo mane su dviguba jėga. Kaip apsaakyti jausmą, kuris apėmė mane, kai vėl teko mautis ant kaklo kilpą, kai

stovėjau ant stalo krašto vis nesiryždamas šiuo paskutiniu šuoliu iššokti iš gyvenimo. Jaučiausi juokingai: susilamdžiusi, purvina toga, ant smakro besikalantys pirmieji barzdos plaukeliai, liesas, baimės purtomas kūnas – štai tikrasis mano atvaizdas. Gal aš ir mano kančios iš tiesų buvo sugalvotos tam, kad kažkas žiūrėdamas galėtų linksmintis? Galimas dalykas, tačiau kas pasikeistų, jei būtų teisingas kaip tik šis atsakymas? O jeigu kitas? Arba dar kuris nors iš begalės atsakymų? Pagaliau nesvarbu – juk atsakymo teisė duota ne man. Vienintelė ir paskutinė mano pareiga buvo šuolis, turėjau kuo greičiau jam ryžtis, mat jaučiau, kad vėliau nebepajėgsiu to padaryti – ne tik iš baimės, bet ir dėl jėgų stygiaus. Paskutinį sykį žiūrėjau į kambarį, į tvarkingai sustatytus baldus. Paskui vėl prisiminiau Arijaus dovanotą dėžutę su smėliu. Kažkodėl panūdau dar sykį į ją pažvelgti... Permečiau akimis lentynas, tačiau dėžutės ten nebuvo – matyt, supykęs padėjau ją į kokią neįprastą vietą. Visgi turėjau ją matyti. Be jos atsiveikinimas su pasauliu būtų buvęs kažkoks neteisingas. Pasilenkiau, kad geriau matyčiau apatines lentynas irslydau.....

15. Kokia nesėkmė! Dabar, kai žiūriu į save iš didelio atstumo, esu tikras, kad bet koks bandymas ką nors nuveikti (nesvarbu, ar tai noras pasižymėti karo žygyje, ar paprasčiausias mėginimas slapčia paversti bičiulio žmoną) negali būti sėkmingas, jeigu užmojis kyla ne iš žmoguje tūnančios paskirties. Tai ji, nelaboji, sugebėjo apmulkinti net pačią mirtį! Jos valia likau gyvas! Tik šįsyk ji veikė keistu, nemaž man nepažįstamu būdu. Kas gi kitas, jei ne paskirtis, pasiuntė pas mane Ariją kaip tik tą akimirką, kai pakibau ant žudikės virvės? Vadinas, kažkam dar buvau reikalingas! Be jokių minčių stebėjau, kaip mano gelbėtojas (dievaži, tikrai nebetikėjau, kad kada nors galėsiu pavadinti Ariją gelbėtoju!) ramiai skiedžia vyną, kaip pila jį į taurę ir deda man prie lūpų. Man atsigerus, taurę su gėrimo likučiais jis pastatė greta lovos, į kurią buvau paguldytas, ir neprataręs nė žodžio išėjo. Beliko tik spėlioti, kokia būtinybė privertė pranašą gelbėti mano gyvybę – gelbėti taip sėkmingai, kad jau po pusvalandžio atgavęs sąmonę jaučiausi visai neblogai. Vėl panūdęs gerti ruošiausi tiesti ranką taurės link, tačiau... O rūsčius Dieve! Mano rankos! Tik dabar supratau, kad įvyko baisus, galbūt nepataisomas dalykas – jos neklausė mano įsakymų! Ką tad galėjau kaltinti? Pirmiausia į galvą šovė mintis, kad Dievas nubaudė mane už geismų kurstymą mirties akivaizdoje, bet kuo toliau, tuo mažiau tikėjau šia prielaida. Spėjau, kad dėl negalios kalčiausias buvo didelis išgąstis, kuris, jei tik žmonių pasakojimuose yra kiek teisybės, ne vienam šauniam vyrui atėmė kojas, rankas ar net visą kūną, mat negalėjau nesutikti, jog tai, ką neseniai patyriau, – būtent akistata su mirtimi, – buvo visų klaikiausias dalykas mano gyvenime. Bet kas toliau? Nejudrios rankos atėmė iš manęs galimybę užsidirbti pinigų jomis iki šiol gan sėkmingai naudojausi gamindamas ir pardavinėdamas figūreles. Negana to, įtariau, kad po šitos nelaimės motina suvis išvarys mane iš namų, o tai man – bebalsiui ir berankiui – prilygo lėtai, kankinančiai mirčiai. Bet aš juk nenorėjau mirti! Nenorėjau netgi tada, kai savo valia siekiau jos! Dabar, neturėdamas rankų, nebūčiau galėjęs net pasidaryti galo! Ak! Kiek sykių per pirmąsias dienas aš bandžiau save apgauti! Priėjęs prie kokio nors daikto, atsistodavau arba pasilenkdavau taip, kad delnai liestųsi prie jo, atrodė, tas prisilietimas akimirksniu gražins pirštams jėgą ir jautrumą, ir aš vėl galėsiu jį pakelti, pastumti arba apversti... Nesyk sapnavau, kad liečiu paviršius, tuomet atsibudavau taip aiškiai įsivaizduodamas kiekvieną daikto įlinkį ar įdubą, kad trumpą

akimirksni patikėdavau esąs sveikas. Deja, gydytojas (priešingai mano bėgštamams, motina ne tik neišmetė manęs iš namų, bet ir parūpino vaistų) tvirtino, kad jei aš ir galėsiu vėl judinti rankas, šis gebėjimas gali grįžti labai pamažu. Beliko tik laukti ir liūdėti. Neblogai tik, kad negalia bent trumpam nurungė mintis apie mylimąjį – pasitaikė net tokių valandų, kai sugebėdavau galvoti apie jį be širdperšos. Pasvarstydavau, kas būtų, jei mudviejų meilė būtų išgyvenusi ligi šiol – juk dabar nebūčiau galėjęs jo nei apkabinti, nei paglostyti. Kaip bejėgiškai būčiau turėjęs jaustis kaitinamas Arijaus glamonių, tačiau negalėdamas į jas atsakyti kitaip, nei lūpomis. Tiesa, dar širdimi, bet ta pasalūnė, ta slapukė juk negalėjo išlįsti iš savo buveinės ir švelniai nuslysti draugo kūnu! Ne, ne, dievai ir žmonės, man reikėjo rankų!

16. Ar švelniai jį glostė Julija? Ar jos glamonės tikrai buvo saldesnės už manąsias? Neieškojau į šiuos klausimus atsakymo, neturėjau tam jėgų. Stebėjaisi tik, kad laiškas, kurį įteikiau Julijai, vis dar nedavė jokių rezultatų. Aha, jaučiu, kaip įtempte ausis, kaip iš smalsumo sublizga jūsų akys. Viską suprantu.

Jūs, mano lemties skaitytojai, turite teisę prabilti tokiais žodžiais: *Klastūne Servijau! Jei tik mūsų akys neapgauna, tu jau nesyk mini kažkokį laišką, kurį per Juliją perdavei Arijui. Ar nemanai, kad tavo pasakojimas bus nebaigtas, jei neatskleisi mums, žingeidiesiems, to laiško turinio? – Mielai atskleisčiau, – atsakyčiau, – bet (atleiskite man, smalsuoliai!) negaliu. Paklauskite, kodėl? Nesunku atsakyti, nors nutylėjimą lemia bent kelios priežastys – juk neapkaltsite manęs melu, jei pasakysiu, kad gerai neatsimenu, ką rašiau? Kas išdrįstų teigti paraidžiui atsimenąs savo laiškus, ypač tuos, kurie gimė ne sąmonės buveinėje – prote, o didžiausiose kančiose ir neviltyje? Pagaliau, ką darysite, jei pasakysiu, kad rašiau labiau jausmu nei rašalu? Nejaugi esate įsitikinę, kad pats jausmas turi kokį nors kitokį turinį negu begalinis mylimojo troškimas? Kokio tad atsakymo reikalaujate? Be to, pasakysiu atvirai – man gėda. Tik gėda ne jausmo stiprumo, o savo silpnumo, kuris atleido jausmo vadeles ir leido jam nevaržomam siautėti tiek manyje, tiek ir popieriuje. *Bet kaip čia išeina, Servijau, – vėl sakysite, – tu tvirtini, kad tau gėda, nors vos prieš valandėlę įrodinėjai, kad to laiško visai neatsimeni? Ar tik ne meluoji?* Sutinku. Laikykite mane melagiu, juo labiau kad pats nesu įsitikinęs, ar tikrai sakau teisybę. Tik maldauju vieno – priekaištaukite ne man, o tai esybei, kuri kur kas labiau nei aš nusipelnė jūsų priekaištų ir paniekos, nes tik jai vienai priklauso teisė į mano rankas ir mintis... Jai! Mano paskirčiai!*

17. Ir vėl! Vėl ji parodė savo galią! Vieną rytą atsitiktinai eidamas pro Tulijų namus išgirdau garsias raudas ir dejones. Stabtelėjau, nes pasidarė įdomu sužinoti, kas atsitiko. Apsidairęs, ar niekas manęs nemato, atsargiai prisiartinau prie lango ir pažvelgiau pro kraštelį į vidų. O Viešpatie Dieve! Ne, tai negalėjo būti tiesa! Vidury kambario ant išskleisto audeklo gulėjo Julija... Buvo negyva... Ties guoliu palinkusi vergė rūpestingai gramdė ir plovė nuo nelaimingosios kūno sudžiūvusį kraują... Artimieji raudodami vaikė nuo mirusiosios muses...

Iš siaubo vos nepraradau sąmonės. Ėmiau bėgti. Nežinau, kur bėgau, kas kurstė mano pėdas pasukti kaip tik į tą pusę, tačiau netrukus atsidūriau alyvmedžių giraitėje. Atsisėdau, juoba kad vieta pasirodė pažįstama. Taip, čia mano jau buvo lankytasi. Čia Arijus kitados klausė manęs, kiek užtektų alyvuogių gaidžiui pasisotinti. Taip seniai tarti žodžiai! Anuomet jie daugių daugiausia rodė mano naivumą ir vaikiškumą, tačiau

dabar kaip niekad gerai supratau to klausimo prasmę. Tik ar galėjo atsitikti taip, kad dėl Julijos savižudybės (buvau tikras, kad tai – savižudybė) kaltas mano laiškas? Pabandžiau mintyse sudėlioti galimą įvykių eigą, bet nė vienas šios istorijos vingis man neatrodė vertas mirties. Ne, to negalėjo būti! Turėjau teisę jaustis nekaltas, nors neneigsiu – naudotis ta teise neturėjau jėgų. Taip įpratau būti nusikaltėliu! Gailėjausi to, ko tikriausiai nepadariau! Pasėdėjus ir apgalvojus padėtį pasidarė lengviau. Labiausiai kelė nerimą žmonių liežuviai, kurie, kaip žinojau iš patirties, tokiais atvejais nelinkę snausti. *Bet kas man iš to, – galvojau, – jei eilinį sykį mane kaltins žmogžudyste arba bendrininkavimu? Mano paskirtis tokia galinga, kad atrems bet kokį puolimą ir suvers bėdą kitam.* Bet kam? Negalėjau apie tai spręsti, kadangi beveik nieko nepažinojau iš Tulijų aplinkos, o kitos aplinkos vargu ar galėjo būti kuo nors dėtos. Tai gal Dievas ištraukė mane iš kilpos, kad gėdingai pražūčiau kitoje vietoje ir kitu metu? Nedrįsau atmesti šios prielaidos, kadangi nuojauta, skirtingai nei protas, kuždėjo atsitiksiant kažką labai labai negera. Ėjau namo iš lėto, stebėdamas, kaip maskatuoja jėgos netekusios rankos. Ak, su koku malonumu būčiau pakėlęs nuo žemės niekam nereikalingą šaką arba nusiskynęs alyvuogę! Deja, nė to man nebuvo leista! Kai pakeliui vaikai pradėjo mėtyti į mane kiaušinio dydžio akmenimis, turėjau it kiškis sprukti nuo jų kuo toliau, kad prie visų mano nelaimių neprisidėtų kūno negalės. Matyt, jiems buvo smagu, jie turėjo puikų žaislą – mane. Aš – nevykėlis ir luošys – kažkam dar teikiau džiugesį! Ta mintis truputėlį sujaudino, tačiau anaipol nepaskatino sustoti. *Gaidys! Gaidys!* – šaukė jie pavymui. – *Užmušk gaidį! Ruošk puotą!* Tik pamatęs, kad vaikų aplinkui nebėra, sulėtinau žingsnį, mat namus pasiekti norėjau sutemus – taip tikėjausi išvengti įtarių žvilgsnių bei pašaipų ir atitolinti tą akimirką, kai akis į akį teks stoti su gaudu.

Beje, užmiršau pasakyti – pasiėmiau vieną į mane lėkusį, tačiau prazvimusį pro šalį akmenį – kaip suvenyrą.

18. *Arijus nužudė savo sužadėtinę Juliją*, – pranešė man nepažįstamas žmogus. Suvirpėjau. *O kas tas Arijus?* – paklausiau tikėdamasis, kad tai padarė koks nors kitas Arijus, ne manasis. Žmogus staiga pradėjo juoktis. *Tavo žmona*, – atsakė ir nuėjo. Buvau sukrėstas. Ne dėl įžeidimo, ne... Prie įžeidimų jau seniai buvau pratęs, jie nebejaudino. Galvojau apie visą šią istoriją – kuo toliau, tuo mažiau ją supratau. Kas iš tikrųjų buvo kaltas? Arijus? Negali būti. Aš? Skamba patraukliai, bet nėra pagrindo. Pati Julija? Irgi nelabai tikėtina. Julijos tėvai? Pašaliniai žmonės? Liga, kuri širdyje palieka peilio ašmenis? Dievo planas? Apie tai neverta nė kalbėti, Bet kas tada? Negalėjau pasakyti. Bergždžios mintys mano galvoje dalijosi vietą su siaubu. Kas bus Arijui? Jeigu žmonės iš tiesų patikėjo, kad jis – žudikas, pranašui grėsė teismo vardu prisidengusi mirtis arba kalėjimas. Tarsi ir galėjau džiaugtis – mano keršto troškimas buvo pasotintas net nesusitepus rankų, tačiau... Ar kas mane pasmerktų, jei pasakyčiau, kad tąsyk būčiau sutikęs tūkstantį kartų būti Arijaus išduotas už tai, kad tik jį paliktų kaltės šmėkla? Mano baimės dar kurstė ir tai, kad nežinojau apie jį nieko tikra. Kaip tik dėl to nusprendžiau kol kas negrįžti namo ir patraukiau tiesiai į forumą. Čia pasiklausęs žmonių kalbų sužinojau keletą svarbių dalykų: pirma, niekas nemini mano vardo, taigi galėjau lengviau atsikvėpti. Antra, nugirdau pasakojimą, kuris mane labai sujaudino: tolimas Julijos giminaitis Kvintas Tulijus tvirtino, jog prieš pat mirtį Julija skaitė kažkokį laišką, kurį vėliau bandė sudėginti. Tą laišką, jis sakė neabejojąs, parašė pats Arijus. Esą tuo laišku Arijus šantažavo Juliją reikalaudamas

pavogti ir atiduoti jam Tulijų šeimos brangenybes, taip pat nužudyti Decimą Tulijų Vyresnįjį, Julijos tėvą, kuris prieš kelerius metus dalyvavo teismo procese prieš Petronijų ir Klaudijų ir, galimas daiktas, dėl to pateko į Arijaus nemalonę. Pasak Kvinto, dėl savo prigimtinio dorumo ir taurumo Julija nė nemanė vykdyti tokių baisių reikalavimų, todėl ir buvo pasalūniškai nužudyta – Arijus neva bijojo, kad nepavykę jo planai neiškiltų į viešumą. Štai koks šlykštus ir niekingas melas ėjo iš lūpų į lūpas! Arijaus kaltės įrodymais buvo pasitelkti ir jo nepritekliai, jie, žmonių nuomone, galėjo paskatinti pranašą ryžtis tokiam baisiam nusikaltimui. Pro gandonešių akis neprasprūdo ir tai, kad per trumpą laiką Julija padovanojo Arijui nemaža vertingų daiktų: auksinį trikojį, brangenybėmis puoštą vežimą, perlų vėrinį bei deimantinius žaidimo kaulelius. Visas šias gėrybes, anot Tulijų, Arijus perpardavė už perpus mažesnę kainą ir išleido asmeniniams reikalams. Taip pat išsiaiškinau, kad prieš kelias valandas mano bičiulis buvo sučiuptas ir uždarytas į daboklę laukti teismo. Vieni žmonės jo gailėjosi, kiti – smerkė, treči – plūdosi, nors taip pat gailėjosi ir taip pat smerkė, dar kiti... Nuomonių būta pačių įvairiausių, tačiau niekas, atrodo, neabejojo, kad Arijus kaltas ir nusipelnė bausmės.

19. O aš? Nebeturėjau jokios abejonės, kad ir ši tragedija yra ne kas kita, kaip mano paskirties siautėjimas. Koks gi tat galėjo būti laiškas, jei ne manasis? Teiginį, kad Arijus galėjo reikalauti Tulijų šeimos brangenybių, atmečiau net nesvarstęs – nieku gyvu taip negalėjo atsitikti. Stebėjau tik, kaip net gerai Arijų pažįstantys žmonės gali patikėti tokiu begėdišku melu. Be to (o tai mane labiausiai guodė), atrodo, nebuvo jokių įrodymų – mano laiškas, net jei ir išliko sveikas, neturėjo nieko bendra nei su grasinimais, nei su brangenybėmis. Taip pat aiškiai prisimenu, kad užrašiau savo vardą ir nurodžiau gavėją, todėl net didžiausiam iškalbos meistriui sunku būtų buvę kaip nors jį susieti su Julija ir jos mirtimi. Vis dėlto turiu prisipažinti, labiausiai bijojau, kad tasai laiškas nebūtų viešai perskaitytas, ir visai ne dėl to, kad galėjo kaip nors pakenkti (padėti, deja, taip pat negalėjo!) Arijui, – tiesiog labai nenorėjau dar sykį atkreipti į save dėmesio. Eidamas iš forumo namo pravirkau. Bjaurus, nepakenčiamas likimas! Nebeturėjau jėgų net kentėti, buvau viskam abejingas. Palaukite, kiek jau žmonių per mane padėjo galvas? Pirmiausia Petronijus su Klaudijumi, paskui – senasis gerasis Varonas ir mano dėdė, dar vėliau – Julija, o galiausiai... Nejaugi ir šįsyk lemtis nejuokauja ir sėkmingai užbaigs tai, ką pradėjusi? Ar ir vėl nužudysiu nežudęs? Brrr, kokios šleikščios yra mirtys. Vakare peiliu (neužmirškite, kad įnagi turėjau laikyti dantimis!) išbrėžiau ant medinės palangės tiek brūkšnelių, kiek žmonių buvau skolingas gyvenimus, ir ties kiekvienu brūkšneliu pažymėjau aukos vardą. Tik nepamanykite, kad tai dariau bijodamas užmiršti jų skaičių – juos būčiau galėjęs išvardyti net naktį pažadintas iš miego, – tiesiog tokiu būdu norėjau sau įrodyti, kad prisimenu juos, gailiuosi jų, lenkiuosi jiems. Ar ne laikas brėžti brūkšnelį Arijui? Ne, jokių būdu! Aš dar laukiau stebuklo, tikėjau, kad bent šį sykį paskirtis paklausys mano maldavimų ir atsitrauks. Nepaisant to, seniai įtikėjau, kad mirtį, panašiai kaip paveikslą arba skulptūrą, galima sukurti – lengvą, sunkią, keistą, gražią, juokingą, liūdną, greitą, lėtą, skausmingą arba net malonią. Buvau patyręs *Creator Mortis*, todėl negalėjau nesutikti ir su tuo, kad mirtis, užuot viską griovusi, kartais pati šį tą sukuria: pavyzdžiui, truputį gailėjausi savo dėdės, kurio, jam gyvam esant, nekenčiau labiau už viską pasaulyje. Aš jau nekalbu apie Arijų, kuriam, vos tik virš jo pakibo mirties grėsmė, būčiau dovanojęs net pačias baisiausias kaltes. Vėl pravirkau.

Ašaros varvėjo į griovelius ir gėrėsi į šviežiai išgremžtą medį. Ne, netikėjau, kad teismas gali išspręsti bylą Arijaus naudai, per daug jis turėjo priešų, kad draugai galėtų juos nusverti. Ak, liudininke palange! Netrukus turėsi dar vieną raukšlę! *Koks siaubingas, nepakenčiamas likimas!* – kartojau vienas sau ir nuo to dar smarkiau plūdau ašaromis. Visa laimė, kad sunkūs šios dienos išgyvenimai mane taip nualsino, jog nė nepajutau, kaip sėdėdamas užsnūdau. Sapnavau, kad tamsiame kelyje mane užpuolė plėšikai. Pirmiausia pamaniau, kad jiems rūpi mano gabenami pinigai, tačiau į maišus su brangenybėmis plėšikai nekreipė jokio dėmesio – sučiupo mane, surišo virvėmis ir, palikę gulėti visą mantą, ėmė kažkur mane nešti. Dabar nebeatsimenu, kaip nuo jų pasprukau, bet tiksliai žinau, kad didžiąją sapno dalį bėgau visai nepažįstamomis vietomis, broviausi per brūzgynus, klampojau pelkėmis. Netekęs jėgų staiga pamačiau priešais save aukštą kalną, į kurį vedė siauras, vos matomas takelis. Ėmiau juo kopti ir nepaprastai greitai pasiekiau viršūnę, kurioje, o stebukle, sėdėjo mano bičiulis Arijus ir vienas sau žarstė ant akmens kaulelius. Jis pasveikino mane, pabučiavo į lūpas ir prabilo tokiais žodžiais: *Mielasis Servijau! Pamiršk baimę ir atsipūsk! Plėšikai, kurie tave vijosi, yra akli, todėl niekada neras kelio į šį kalną. Be to, tie niekšai norėjo sučiupti ne tave, o mane, tačiau dėl savo aklumo, taip pat dėl to, kad mudu esame Viena, jie nesugebėjo mūsų atskirti. Tad nebesirūpinkime ir kartu pažaiskime kaulėliais!* Negaliu pasakyti, ką jis kalbėjo toliau, kadangi tą akimirką nubudau. Buvau priblokštas. Neturėjau nė menkiausios abejonės – sapnas yra pranašingas. Arijus per sapną pranešė man, kad nesijaudinčiau dėl jo likimo? Tikėjau tuo ir džiaugiausi, nors pranašo sapne pasakyti žodžiai kėlė nemaža dvejonių. Kas tie akli plėšikai? Kodėl mudu esame kažkas *Viena*? Ką reiškia Arijaus siūlymas pažaisiti kaulėliais? Pagaliau kaip išaiškinti tai, jog aš gabenau kažkokias brangenybes? Neturėjau atsakymų, bet vyliausi, kad artima ateitis tai atskleis aiškiau nei bet kokie spėliojimai.

20. Rytą linksmai nusiteikęs išėjau į miestą pasivaikščioti ir pasiklausyti žmonių kalbų, mat širdyje vyliausi, kad per naktį Arijaus reikalai pakrypo į gera. Bet – o siaube! – iš tikrųjų viskas buvo dar blogiau. Arijaus draugas Markas, kurį kitados įtariau pramanų apie mane skleidimu, pranešė, kad atsirado laiškas, kurį Arijus neva parašė Julijai, reikalaujamas Tulijų šeimos brangenybių! Markas atrodė priblokštas ir nusiminęs, būčiau galėjęs prisiekti, kad praleido bemiegę naktį – tokiuose dalykuose buvau prityręs. Apsakęs reikalus, Markas susiruošė eiti, bet aš jį sulaikiau ir ženkle parodžiau, kad norėčiau sužinoti šį tą daugiau. Tada jis papasakojo, jog laišką rado Julijos tėvas Decimas ir šįryt su savo sūnumis pateikė teismui kaltinimus Arijui už šantažą, žmogžudystę ir vagiliovimą, ir pareikalavo skirti jam mirties bausmę bei konfiskuoti visą turtą. Tai pasakodamas Markas pravirko. Pravirkau ir aš – nemokėjau sausomis akimis klausytis tokių baisių dalykų, juo labiau kad šios žinios griovė mano pasitikėjimą naktį susapnuotu sapnu. Nejaugi suteikiau sau apgaulingą viltį? Gal, kaip mano gyvenime įprasta, gėris netrukus taps didžiausiu blogiu? Mielai būčiau ilgėliau pabuvęs su Marku, tačiau šis išsisuko sakydamas, kad skuba į kalėjimą pas Arijų – esą vėliau prižiūrėtojai jo gali nebeįleisti. Markui nuskubėjus, man pasidarė silpna. Atsisėdau ant pakelės akmens ir susigūžiau; jaučiausi per menkas prieš mus (turiu galvoje save ir Arijų) užgriuvusią bėdą. Tuo metu kažkoks neregys eidamas pro šalį balsu prašė išmaldos. Žiūrėjau į jį ir... Staiga viskas paaiškėjo! Decimas Tulijus Vyresnysis buvo beveik aklas, jį visur lydėdavo kas nors iš šeimos narių! Tad štai ką man sakė tasai sapnas! Neslėpsiu, tą akimirką pasijutau laimingiausias žmo-

gus pasaulyje, blogos mintys išsisklaidė lyg dūmas. *Gyvuly tu*, – mintyse sakiau nekenčiamajam Decimui, – *ar esi toks apakęs, kad nematai nė savo kvailumo, kuris dėl jo nepaprasto masto taip lengvai išžiūrimas kitiems? Nejaugi, neregy, ketini nugalėti tą*, – kartočiau, – *kuris puikiai mato ne tik daiktus, bet ir likimus?* Gerą mano nuotaiką kurstė ir tai, kad Arijus ne kam kitam, o būtent man perdavė šią žinią per sapną – vyliausi, kad (žinoma, jei tik viskas baigsis laimingai) ateityje mūsų santykiai gali atgimti ir sužydėti gražiausiais žiedais. Šios minties raginamas, apsisprendžiau artimiausiu metu aplankyti jį kalėjime, nors vien pagalvojus apie galimą susitikimą mane ėmė baimė. Tą pačią dieną išsiaiškinau, kad į kalėjimą, išskyrus teisėjus ir valdžios pareigūnus, lankytojai neįleidžiami. Visgi kalėjimo prižiūrėtojas man pažadėjo, kad kitos dienos rytmetį būsiu įleistas, jei tik, žinoma, įduosiu jam tam tikrą skaičių monetų. Labai apsidžiaugiau, nors pinigų visai neturėjau. Užtat turėjau galimybę tokią sumą pasiskolinti! Bet iš ko? Mintyse perkračiau visus pažįstamus (draugų, žinia, nebeturėjau), tačiau neradau tarp jų nė vieno, į kurį drįsčiau kreiptis su tokiu įžūliu prašymu. Po ilgų svarstymų nutariau, kad visų geriausia motinos vardu kreiptis į Tulijus, nors ir jaučiau šį planą esant labai pavojingą – Tulijai juk negalėjo nežinoti, kad mano motina pati turi nemažai santaupų po stagnalių bylos. Tačiau vidinis balsas man sakė, jog šią beprotybę lydės sėkmė. Taip ir atsitiko! Netrukus turėjau reikiamą sumą, nors Decimas Tulijus Vyresnysis, į kurį kreipiausi su šiuo įžūliu prašymu, atrodė labai nustebęs. Galėjau džiaugtis, tačiau artėjant apsilankymo kalėjime valandai mano baimė patrigubėjo. Ką aš pasakysiu Arijui? Kad tikiu jo nekaltumu ir trokštu išlaisvinimo? Kad mylėjau jį net tada, kai slapčia linkėjau nemalonumų? Kad tinkamai nesupratau, ką man sapne sakė jo pavidalas? Ak, kokie niekai! Eidamas į kalėjimą ieškojau ženklų, kurie patvirtintų arba paneigtų mano apsisprendimą. *Jei įspirsiu akmenuką į aną duobutę*, – tikiu save, – tuomet *Dievas man liepia eiti*. Akmuo įkrito tiksliai į vidurį. Bet to buvo negana: *Servijau*, – vėl sakiau, – *dabar užsimerk ir eik, ir jei nueisi neišklydęs iš kelio nuo šito iki ano medžio, tai bus tikras ženklas, kad tau reikia eiti pas Arijų*. Pasirodo, mano eita pačiu viduriu! Kaip tad galėjau priešintis likimui?

21. Negaliu pasakyti, kaip atsidūriau Arijaus vienutėje. Menu tik, kaip kruopščiai prižiūrėtojas skaičiavo pinigus ir kaip garsiai žvangėjo atrakinamos kalėjimo durys. Tiesa, dar įsiminiau, kiek lauke mačiau sargybinių – jų buvo trejetas. Iš baimės kartočiau šį skaičių, tarsi bijodamas pamiršti: trys, trys, trys, trys, trys, trys, trys... Atsipeikėjau tik atsidūręs Arijaus buveinėje. O, klastingoji lemtie! Pranašas miegojo! Iškart supratau, kad jokiū būdu neišdrįsiu jo pažadinti, ir nuo to staiga pasidarė ramiau. Žiūrėjau į bičiulį – jis gulėjo ant šono, truputėlį parietęs kojas, kad šios nesvirtų per trumpo gulto kraštą. Veidas buvo ramus, net truputį linksmas, ir nė iš tolo nepriminė veido žmogaus, kuriam pateikti tokie baisūs kaltinimai. Staiga suvirpėjau iš nuostabos! Ant stalelio palei lovą gulėjo kaulėliai – lygiai tokie, kokius regėjau aną naktį sapne! Ar tai buvo ženklas, ar atsitiktinumas? Jei ženklas, tai kaip turėjau jį suprasti? Juk sapne regėta vizija turbūt nenorėjo man pasakyti, kad atėjęs į kalėjimą aplankyti Arijaus rasiu ant stalo gulinčius kaulėlius? Apžiūrėjau juos iš arti, bet nepastebėjau nieko, kas liudytų juos esant pranašingus. Paprasti moliniai kaulėliai. Vis dėlto jie kaustė mano dėmesį, nebyliai reikalavo juos paliesti, pastumti, gėrėtis. Staiga pats sau netikėtai pagalvojau, kad, *jei mudviejų santykiai su Arijumi būtų tęsęsi, jis būtų man kaulėlius padovanojęs*. Kokia keista mintis! Akimirksniu susigėdau savo naivumo, tačiau nesilioviau galvoti apie tai. O jeigu... Ši

mintis nutvilkė mane tarsi karštas vanduo... Jeigu išeidamas pasiimčiau tuos kaulelius su savimi? Ką pagalvotų atsibudęs Arijus? Kaip pagaliau jausčiausi aš pats, žinodamas, kad išsinešiau man nepriklausantį daiktą? Aš nežinojau. Neieškojau jokių atsakymų – noras turėti kaulelius buvo toks stiprus, kad negalvodamas pasilenkiau ir lūpomis susistūmiau juos į burną. Atsimenu, kaip išbėgau iš vienutės krečiamas baimės ir jaudulio, kaip maldavau Dievo, kad prižiūrėtojas greičiau atrakintų kalėjimo vartus ir išleistų mane, kaip sargybiniai man pavymui siuntė šlykščius įžeidimus... Sulėtinau žingsnį tik išėjęs už miesto sienos. Tiesą sakant, nebeturėjau jėgų kur nors eiti, todėl, netoliese išvydęs jaukią laukymę, atsisėdau. Išspjoviau seilėtus kaulelius ant smėlio; vis dėlto burnoje liko molio ir kažkokios nepažįstamos medžiagos skonis – nuo jo mane truputį pykino. Šlykštėjau ir savimi – ne tik ilgiau nepabuvau pas Arijų, bet ir sėkmingai apsigaviau! Juo labiau kad visai nežinojau, kam man jų prireikė, ką su jais veiksiu. Nūn jie gulėjo smėlyje aplipę dulkėmis ir buvo panašūs... Ak, į ką gi jie, mano menkystės liudytojai, buvo panašūs? Nesumeluosiu, jei pasakysiu, kad į avių spiras arba miegančius vabalus.

Dabar jie man buvo atgrasūs, sukau akis į šalį norėdamas žūtbut išvengti šios nebylios akistatos. Maščiau apie savo gyvenimą: tiek daug dalykų jame priklausė ne nuo manęs arba beveik ne nuo manęs, kad jaučiausi žiūrįs keistą teatro spektaklį, kurio pabaiga man rūpi tik tiek, kiek ir kiekvienam kitam žiūrovui. Svarsčiau, kas laukia manęs ši vakarą, rytoj, po metų... Atrodo, buvau visai praradęs laiko nuovoką ir tik pajutęs, jog temsta, atsistojau, susidėjau kaulelius atgal į burną ir patraukiau namo, nors puikiai žinojau, kad tarp sienų jausiuosi dar nykia. Džiugino tik faktas, kad aplankiau Arijų už didžiausių jo priešų Tulijų pinigų – neabejojau, kad atskleista tiesa būtų juos siaubingai įžeidusi. Vis dėlto troškau, kad mano klasta niekada neiškiltų į paviršių, arba iškiltų gerokai vėliau, kai garsioji byla jau bus nugrimzdusi į užmarštį. Taip begalvodamas priėjau namus; tikėjau, motina jau bus nuėjusi miegoti ir aš nepastebėtas prasmukšiu į savo kambarį. Deja! Jau iš tolo pamačiau už lango spindinčią lempelę ir pašiurpau – kas bus, jei motina sužinojo, kad jos vardu skolinau pinigų? Nors ir kaip stengiausi išlikti ramus, pradėjau virpėti, mat neabejojau, kad, motinai sužinojus tiesą, neišvengsiu skaudžių smūgių. Tačiau aš bijojau ne smūgių, buvau labiau įpratęs prie kitioniškų – likimo – smūgių. Labiausiai gąsdino mintis, kad gali tekti aiškintis, kam buvo reikalingi tie pinigai – juk negalėjau pasakyti, kad jais papirkau kalėjimo prižiūrėtoją ir aplankiau Arijų. Tiesos turėjau vengti dar ir dėl to, kad vėliau nereikėtų perpus su pranašu dalytis žmonių neapykanta – neabejojau, tokiu atveju būtų prisiminti visi seni nuotyčiai, kurie ne tik nepadėtų Arijui, bet galbūt ir mane pasodintų į kaltinamųjų suolą. Taigi privalėjau nesiaiškindamas iškęsti man gresiantį smurtą, juoba kad nė vienu atveju nebūčiau išvengęs pylos.

22. Kai parkritau, motina ėmė spardyti mane, spjaudė į veidą. Gulėjau ant žemės ir bandžiau gintis kojomis – neturėtų būti sunku suprasti, kad, nepajėgdamas valdyti rankų, negalėjau rimčiau jai pasipriešinti. Tik kai ji pasilenkė prie manęs taikydamosi griebti už plaukų, dantimis įsikirtau į jos ranką. Ak, koks kilo klyksmas! Kokį siaubą patyriau, jausdamas ant lūpų motinos kraują! Bet nemanykite, kad bent kiek jos gailėjau, o jei ir gailėjau, tai pirmiausia *motinos* vardo, kuris, pasak žmonių, būna mieliausias kiekvienam vaikui. Tik ne man! Aš stingdavau nuo bet kokio, nebūtinai motinos, kraujo, kadangi jame matydavau ryškų visų mano sukurtų mirčių atvaizdą – tokį pat siaubą būčiau patyręs regėdamas veršiuko, vištos arba kiškio kraują... Galiausiai ji liovėsi mane

kankinti ir išėjo. Likau vienas su degančia lempele, kuri vos vos apšvietė kambarį. Tiesą sakant, nežinojau, kuo užsiimti – jaučiausi toks pavargęs, kad jei tik būčiau tikėjęsis užmigti, būčiau ėjęs gulti, tačiau užmigti po tokios dienos beveik nebuvo vilties, todėl net nesikėliau nuo grindų. Paskui prisiminęs susirinkau kaulelius, kuriuos piktai išspjoviau į veidą motinai, taip atsakydamas į savo paties klausimą, ką aš jai jaučiu. Galvojau apie daug dalykų vienu metu – apie motiną, Arijų, savo ateitį, Julijos mirtį, prieš savo valią susimąščiau net apie politinius įvykius. Tik giedant pirmiesiems gaidžiams mane pagaliau suėmė miegas ir aš vėl – nors tik sapne – grįžau pas savo bičiulį.

23. Rytą sužinojau, kad naktį Arijus pabėgo iš kalėjimo! Neslėpsiu – šiek tiek nusivyliau tokia proceso baigtimi. Tikėjausi ilgo teismo, iš kurio Arijus išeis triumfuodamas, norėjau matyti, kaip žmonės šlovina jo drąsą ir iškalbą, kaip jis lyg imperatorius žengia triumfo eisenoje per savo priešininkų lavonus. O jis ėmė ir pabėgo kaip koks valkata, savo elgesiu tarsi parodydamas, jog yra kaltas, arba, dar blogiau, *jog labai bijo mirties*, – ne, niekada nesitikėjau, kad Arijus galėtų šitaip silpnadvasiškai pasielgti. Kuo toliau galvojau, tuo labiau man darėsi neaiškus jo motyvai. Ausyse jau skambėjo žmonių paskalos, kurios – o tuo buvau tikras – netrukus pasklis po miestą: *Arijus apsišaukėlis ir bailys! Arijus gyvoas, bet pranašas mirė! Arijus kaltas, kaltas, kaltas, kaltas...* Staiga visas nutirpau. O kas, jei būsiu apkaltintas rengęs Arijaus pabėgimą? Juk prižiūrėtojai, gindami nuosavą kailį, nesunkiai galėjo paliudyti, kad vakar buvau pas jį; tiesa, buvau labai trumpai, tačiau kas gali būti tikras, kad kaip tik apsilankymo trumpumas netaps svarbiausiu mano kaltės įrodymu? Mano paskirtis – bausmės vykdytojas? Dar visai neseniai būčiau apsidžiaugęs tokia lemtimi, bet dabar nenorėjau net galvoti apie mirtį arba kalėjimą, juo labiau kad buvau niekuo dėtas, dar daugiau – ne tik nepadėjau Arijui, bet ir pakenčiau jam: kaip puikiai atsimenate, pavogiau jo kaulelius. Visgi toks įvykių susidėstymas neatrodė labai tikėtinas, todėl, atslūgus pirmajai išgaščio bangai, mano mintys vėl nuklydo kitur – labai jau troškau sužinoti Julijos mirties kaltininką. Ak, Julija! Nors ir labai gėda, privalau prisipažinti, kad vienąsyk sapnavau ją visaip mane glamonėjančią ir aistringai bučiuojančią; rytą nubudau visas paraudęs iš gėdos ir geismo. Tik, prašau, nepamanykite, kad kada nors buvau ją įsimylėjęs, galiu užtikrinti – niekada nieko panašaus nejaučiau, nors neneigsiu, tąsyk, kai atsitiktinai pamačiau Juliją negyvą – o lavonas tebuvo vos vos pridengtas, – mano kūne šis tas sukrutėjo. Bet tas krutėjimas buvo visai ne toks, koks imdavo draskyti vien pagalvojus apie Arijų – dėl jo tirtėdavo ne tik mano kūnas, bet ir dvasia, jei tik šiuo vardu galima pavadinti kasdienes mintis apie mylimąjį. Galbūt net galėčiau tvirtinti, kad Julija mane sujaudino tiek, kiek kantrybės man pakako įsivaizduoti juodu lovoje – kitaip sakant, ją matydamas tarsi jaučiau Arijaus glamones ir tokiu būdu vogiau iš Julijos malonumo dalį. Taip begalvodamas vėl užsiliepsnojau, tik šįsyk ne vien geismu, bet ir nauja baime dėl savo ir kitų artimų Arijaus bičiulių ateities – bet kuris iš jų lygiai taip kaip ir aš galėjo būti apkaltintas pabėgimo organizavimu ir pasmerktas, kadangi, neabejojau tuo, kaltųjų bus ieškoma ir, baisu net pagalvoti, rasta. Buvau neramus visą dieną, nors baimė buvo nepastovi – ji tai didėjo, tai slūgo, tai vėl sugrįždavo drebuliu bei šaltu prakaitu, ir, nors dabar negalėčiau tvirtinti, kad kentėjau labai stipriai, į vakarą jaučiausi visai išsekintas. O kur dar naktis, per kurią, dievaži, nesusidėjau nė bluosto ir jei tik sykais išdrįsdavau užmerkti akis, matydavau tokius aiškius vaizdus, kokius mes nuolat regime sapnuodami. Tačiau jie, skirtingai nei sapnų vaizdai,

buvo kur kas ryškesni ir baisesni, kadangi miego nenuraminta sąmonė kiekvieną sykį man skirdavo pasmerktojo vaidmenį ir vertė jį išgyventi su tikrovei būdingu siaubu. Tik paryčiais prisiminiau, kad turiu šlaką vyno ir su didžiausiu džiaugsmu ėmiau jį gerti, nors ir nesitikėjau taip apsiraminti – tiesiog nudžiugau išsivadavęs nuo sunkios pareigos gulėti. Staiga mane suėmė juokas. Koks visgi esu kvailas! Kas gi mane, berankį ir nevaldantį liežuviu, galėtų apkaltinti kokia nors piktadarybe? Nebent visiškai beprotis! Be to, nereikėtų užmiršti, kad didžiuma mane pažįstančių žmonių tebelaikė mane silpnapročiu ir nesubrendėliu, kuris nieko daugiau nemoka, tik kakariekuoti. Ne, niekas nebūtų radęs nė menkiausio įrodymo, kad prisidėjau prie šios istorijos, ir, be abejonės, būtų buvę teisūs. Taigi aprimusia širdimi vėl atsiguliau ir tą pačią akimirką užmigau.

24. Maždaug po savaitės išėjau pasivaikščioti po miestą, kadangi ir oras, ir savijauta tam buvo palankūs. Pusdienį palaipiojęs po kalvas atsidūriau forume, kur tikėjaisi ne tik paganyti akis, bet ir išgirsti šiokių tokių kalbų. Deja, žmonių buvo kaip niekad mažai, todėl tyliai atsisedau prie šventyklos kolonos ir ėmiau žaisti iš Arijaus pavogtaisiais kaulėliais. Lygus forumo grindinys tam ypač tiko: pirma, kaulėliai nenuriedėdavo toli, antra, neap kibdavo smiltimis, kurios – turėkite galvoje, kad kaulėlius turėjau žarstyti burna – mane labai erzino. Žaidžiau neilgai, mat po valandėlės pajutau didelę būtinybę nusišlapinti, o šio veiksmo nieku gyvu negalėjau daryti prie žmonių akių, kadangi labiausiai nenorėjau parodyti prašalaičiams, kiek pastangų man reikia tokiam paprastam veiksmui atlikti. Vos išlindęs iš tamtyč susirastų krūmų, pamačiau pro šalį važiuojantį Marką. Jis man iš tolo pamojavo ir ženklų leido suprasti, kad, jei tik noriu, galiu sėstis į jo vežimą. Kadangi jau buvau gerokai pailsęs, labai tuo apsidžiaugiau, todėl nemąstydamas prisivijau kinkinį ir į jį iškau. Tačiau nepavaziavęs nė šimto žingsnių su siaubu supratau, kad nebeturiu burnoje kaulėlių, matyt, palikau juos forume arba skubėdamas į krūmą išbarsčiau kur nors gatvėje. Akimirksniu puoliau iš vežimo ir leidausi atgal į forumą, tikėdamasis ten rasti, ką pametęs, bet, dideliam mano nusivylimui, sėdėjimo vieta buvo tuščia, nieko neradau ir tame kelyje, kuriuo bėgau ieškoti slaptavietės, taip pat ir slaptavietėje. Tapo graudu ir liūdna. Kažkas sieloje, o gal ir ji pati, įkyriai tvirtino, kad Dievas – ir pilnytai – sumanė man atkeršyti už vagystę. Tiesa, buvau kaltas, bet ar nepalengvina šios kaltės tai, jog prigimtini ji buvo artimesnė meilei, o ne nusikaltimui? Turiu omenyje, kad, nepaisant pagirtino pasibjaurėjimo savo paties poelgiu, tie kaulėliai man laikinai atstojo mylimąjį. O kas gi, jei ne mylimojo pavidalas (net jei jis molinis kaip šjsyk) nešioja savyje pačios meilės dalį, kuri geba sutirpdyti tris kervirčius baisiausio nusikaltimo?

25. Ne! To negalėjo nutikti! Jaučiausi labiau nustebeš nei išsigandęs, nors dalykas buvo rimtas – žmonės kalbėjo, kad kažkoks Markas Valerijus, pralaimėjęs kaulėlių partiją ir dėl to apimtas baisaus pykčio, susėmė juos ir su keiksmiais žėrė į sieną, ir, o dievybe, nuo smūgio nutrupėjęs plonom kaulėlių apvalkalui paaikšėjo, jog tai tie patys deimantiniai kaulėliai, kurių buvo pasigesta prieš pat Julijos mirtį! Aišku, Markas Valerijus tuoj pat buvo sučiuptas ir surištas, o po miestą vis plačiau ėmė skliti šnekos, kad Arijus nekaltas. Bet... Ar negalėjo būti, kad tai tie patys kaulėliai, kuriuos pavogiau iš Arijaus ir taip neapdairiai palikau forume, kur juos be vargo galėjo rasti tiek Markas Valerijus, tiek kas nors kitas? Tokiu atveju tai jau būtų ne Arijaus nekaltumo, bet jo kaltės tikras įrodymas arba, mažų mažiausia, gandy, neva Julija slapčia jam dovanodavo brangias dovanas,

patvirtinimas. Tačiau net kaltintojai, dar visai neseniai tvirtinę, kad turi Arijaus Julijai rašytą grasinantį laišką, prabilo, esą labai galimas daiktas, kad paslaptingojo siuntinio autorius – Markas Valerijus. Prisipažinsiu, buvau visiškai sutrikęs – negalėjau net pasakyti, ar toks įvykių susidėstymas yra gėris ar blogis, nors, žinoma, jau iš anksto truputį džiaugiausi būsimu Arijaus išteisinimu. Bet kas, jei visa tai įvyko per mane, ir mano klaida nekaltam žmogui kainuos gyvybę arba tremtį? Mano tai darbas ar ne – štai ką labiausiai norėjau sužinoti. Ėmiausi net vaikiškų burtų – nuskyniau gėlės žiedą ir ėmiau skabyti ziedlapius: mano – ne mano, mano – ne mano, mano – ne mano... Deja, iš prigimties būdamas paslaptingas, Dievas abu kartus suteikė man skirtingas ištarmes. Ką tad turėjau manyti? Staiga suakmenėjau iš nuostabos. Kaip galėjau būti toks užmaršus, kad neatsiminau netgi pranašingojo sapno! Arijus tuomet sakė: Tad *nesirūpinkime ir kartu pažaiskime kaulėliais!* Juk labai galimas daiktas, kad jis turėjo galvoje kaip tik šią kaulėlių istoriją ir užtikrino, kad jam nieko blogo neatsitiks. Bet tokiu atveju šie žodžiai reiškia ir tai, kad į nemalonųjį nuotykių esu įpainiotas ir aš – taip spėti drįsau dėl žodžių *kartu pažaiskime*. Besvarstydamas dar labiau susijaudinau, troškau kuo greičiau išgirsti ką nors nauja ir kartu baiminausi, kad tos naujienos nekirstų man dar vieno smūgio, – jau neblogoi pažinojau savo paskirtį ir jos sugebėjimus – negalėjau sau leisti bent kiek nusiraminti. Naktį, kaip jau tapo įprasta, praleidau beveik nemiegojęs, nors ir negalėčiau tvirtinti, kad labai jaudinausi, – tiesiog gulėjau lovoje atmerktomis akimis ir tyrinėjau daiktus, kurių jaukūs siluetai ramino ir teikė jėgų kartkartėmis apsiversti ant pilvo ir nusibraukti į pagalvę tarsi be priežasties ištryškusią ašarą. Ne, meluoju! Dėl ašarų kalti buvo ne dabarties įvykiai, o prisiminimai, jie taip staiga ir netikėtai suvirpindavo širdį, kad nieku gyvu nebegalėdavau susilaikyti neverkęs. Nejaugi drįščiau tvirtinti, kad nenoriu raudoti, kai prisimenu mudviejų su Arijumi poezijos varžytuves? Ak, kaip seniai tai buvo! Menu, tądien Arijus kaip paprastai atėjo pas mane po pietų ir net nepasisveikinęs pareiškė, kad jo galvoje užgimė gera mintis. Aš, aišku, pagalvojau, kad jis sumanė kokį nors naują meilės žaidimą, tačiau pranašas išsitraukė lentelę su rašikliu ir išrėžė, kad nori su mani mi pasivaržyti poetikoje. Aš su džiaugsmu sutikau ir netrukus mudu ėmėmės darbo. O, kaip gerai atsimenu tuos eilėraščius, ypač tą, kuri parašė Arijus – nežinau, kame slypi jo jėga, tačiau niekad nepajėgiau to kūrinio skaityti ramiai ir nemanau, kad dėl to kalta vien mano meilė ir įsitikinimas, – o tuo neabejojau, – jog Arijus rašo apie mane:

Pamirkyk, mažyli, pirštą
 Vandenin ir man nupieški
 Miestą didelį ir gražų
 Ir šventyklų visą šimtą.
 Vidury jo – aukso rūmus
 Man išbrėžk pirštu ant stalo,
 Ir už rūmus dar aukštesnę
 Vyno amforą nupieški.

O tuomet, prašau, suvilgyk
 Tu aliejumi liežuvį
 Ir nupiešk stalus ilgiausius,
 Ant stalų – gausingas vaišes.

Ir žmonių didžiulio būrio
 Neužmirški čia priepiešti:
 Te taures jie pilnas kelia,
 Tedainuoja ir tešoka.

O kai baigsi, pabaksnoki
 Vynan savąjį daikčiuką
 Ir nupiešk man tamsią mėnę,
 Kur užgimsta malonumai:
 Kūnų daug nuogų nupieški,
 Pavaizduok geismus smarkiausius,
 Te paveiksle trykšta syvai
 Te srauniais upeliais teka.

O kai šitą darbą baigsi,
 Kai paveikslus šiuos nupieši,
 Pas mane ateik, gražusis, –
 Gardžiu vynu pavaišinsiu,
 Išbučiuosiu ir nuprausiu,
 O tuomet į minkštą guolį
 Mudu pulsime ir saldžiausią
 Čia nutversime malonumą.

O tavasis eilėraštis, Servijau? – nekantriai paklauskite. Suprantu jūsų smalsumą, bet nejaugi jums neatrodo, kad šis dalykas nereikalauja jokios skubos – ar esate tikri, kad gerai supratote, ką neseniai perskaitėte? Taigi paskaitykite dar kartą, o kol skaitysite, aš pabandyčiau atskleisti savo lėtumo priežastis: pirma, man truputėlį gėda, nors ir nesijaučiu šiuose dalykuose visiškai nemokšas; antra, niekada nesiiimu skaityti savo kūrybos be išankstinių paaiškinimų. Pasirinkau bemaž tokį patį eilėraščio išdėstymo būdą, kaip ir mano bičiulis, tačiau naudoju visai kitą eilėdarą, kadangi šioji, mano galva, aiškiau atskleidžia mudviejų su Arijumi santykių pobūdį; ligi šiol tebesvarstau, ar nereikėtų sukeisti vietomis pirmojo stulpelio su antruoju, kadangi pastarajame yra užuomina į glamones, o nuo ko, jei ne nuo glamonių turėčiau pradėti šneką apie mylimą žmogų? Taip pat manau, kad paskutiniame stulpelyje galėtų būti pavartotas žodis *mylimasis* arba *meilužis*, kadangi žodis *mielas*, mano nuomone, pernelyg silpnas. Deja, tie du išdavikai žodžiai pasirodė kiek per ilgi, todėl niekaip nesugebėjau jų pritaikyti šiai eilėdarai. Tiek komentarų, dabar klausykite:

Jei žvaigžde šviesia tu, mielas, būtum
 Ir danguj toli nuo manęs spindėtum,
 Trokščiau aš sparnų, kad per skystą orą
 Lėkti galėčiau.

Jei plasnot paukščiu tau lemtis būt lėmus,
 Spęčiau tau pinkles ir grūdais viliočiau,

O sugavęs – ak! – apkabinčiau rankom,
Saldžiai bučiuočiau.

Jeigu brolis man, o brangiausias, būtum,
Negalėčiau, ne, į akis žiūrėti
Abejiems tėvams ir dėl visko smerkčiau
Žiaurų likimą.

Jei tu tėvas man, aš sūnus tau būčiau,
Aštrų durklą sau į krūtinę smeigčiau –
Gėda būtų taip – taip karštai ir smarkiai
Tėvą mylėti.

Bet lemtis gera man kentėt neleido –
Mielas man esi ir kas dieną leidi
Pasidžiaugt' tavim, savo karštu kūnu
Meilę parodai.

Ak, kaip skaudu buvo visa tai prisiminti, kokie nuostabūs atrodė anie laikai! Tąsyk ilgai ginčijomės, kieno iš mūsų eilėraštis geresnis – aš sakiau, kad geresnis jo, o Arijus tvirtino, kad manasis, kol galiausiai priėjome išvadą, kad geri abu. Tą vakarą, šnabždant juos tylumoje, mane akimirksnį užliejo anų laikų džiaugsmas, kuris vertė sielą užmiršti mirtį, kaulelius, Marką Valerijų, Juliją, savo motiną, žmonių patyčias – žodžiu, visa, kas neleido jai palaimingai nugrimzti į miegą. Deja, manyje susikaupęs siaubas netrukus privertė grįžti į tikrovę; negana to, piktosios dvasios vėl ėmė tampyti mano kūną – ir šįsyk taip smarkiai, kad, nebegalėdamas joms priešintis, praradau sąmonę.

26. Vos nubudęs sužinojau, kad ankstyvą rytą manęs teiravosi Arijaus bičiulis Klaudijus. Nujausdamas negera, nevalgęs ir nesiprausęs nubėgau pas jį į namus ir iš jo žmonos sužinojau – o rūstybe! – kad Markas Valerijus buvo rastas savo namuose negyvas. Dar daugiau – kad mirtį jam sutvėrė ne kas kitas, o jo paties ranka! Pasirodo, ankstyvą rytmetį kažkoks Filipas užėjo pas Marką Valerijų aptarti nuomos reikalų ir rado užrakintas duris, nors bičiulis iš vakaro dievagojosi būsiąs namie. Įtardamas negera, Filipas sukėlė ant kojų šeimynykščius, iš kurių, beje, nė vienas taip pat nematė, kad jų ponas būtų kur nors išėjęs, ir su jų pagalba išvertęs duris rado šeiminingą iš togos pasigaminatoje kilpoje. Žmona taip pat sakė, kad vargšas buvęs visiškai nuogas, o jo kūnas nutūptas musių ir vabzdžių. Išgirdęs šiuos žodžius, krūptelėjau – nuogumas ir musės man priminė aną rytmetį, kai pro tvoros plyšį išvydau negyvą Juliją, vos vos tepridengtą plona medžiaga, ir giminaičius, vaikančius nuo jos kūno muses. Tik Julijos lavonas man kėlė kažkokį liguistą, geismo pripildytą klaikulį, o kyburiuojantį kilpoje Marką Valerijų galėjau įsivaizduoti palyginti ramiai, nors jo mirtis galutinai atėmė galimybę sužinoti mano vaidmenį šioje istorijoje. Džiugino ir tai, kad bus išteisintas Arijus, – tuo jau sunku būtų buvę abejoti, kadangi dauguma žmonių buvo įsitikinę, jog kaltas Markas Valerijus, be to, kaltas taip labai, kad savanorišką mirtį laikė lengvesniu išbandymu nei būsimą kaltės išpirkimą. Aš gi, turiu prisipažinti, laikiausi visai priešingos nuomonės ir, nors

nebuvausi visiškai tuo tikras, deimantų istoriją siejau su Arijumi (aišku, aš nemaniau, kad jis juos pavogė), tačiau tai man visai nekludė trokšti jo išteisinimo labiau negu visai didžiulei jo gynėjų bei užtarėjų miniai. Kita vertus, negaliu pasakyti, ar tuomet jo dar geidžiau... Taip, tikriausiai taip, bet tik tiek, kiek geismą dar kurstė netolimos praeities vaizdai. Dabartinis Arijus buvo nuvainikuotas, pažemintas, suniekintas, jis nebeturėjo tos didybės ir žinojimo, kuris mane kitados taip traukė prie jo, ir priminė paprastą, žemų aistrų kamuojamą žmogelį. Ir vis dėlto... Jeigu jis staiga būtų pabeldęs į mano namų duris šypsodamasis anų dienų šypsena, su dovanėle rankose, ką būčiau daręs? Ak, tai tik kvaila spėlionė, bet nemanau, kad būčiau galėjęs atsispirti pagundai vėl jam atsiduoti, juo labiau, kad, vien pagalvojus apie Arijų, jei ne iš meilės, tai bent iš įpročio mano bybukas sukietėdavo, o tokiais atvejais, kiek man žinoma, visuomet triumfuoja pagunda. Taip besvarstydamas vėl susijaudinau ir prieš savo valią vos neparėjau namo – tik išvydęs tolumoje pažįstamus kontūrus pasukau į šalį ir prigulčiau pievoje. Įkyrios mintys apie Arijaus sugrįžimą ir toliau nedavė ramybės, norėjau savo išraudimą paslėpti žolynuose – namų sienos tokiam reikalui man rodėsi labai nepatikimi sargai. Geismui atleigus, panūdau nuveikti ką nors prasminga, o kadangi iš galvos vis dar nėjo mintys apie mudviejų su Arijumi poezijos varžytuves, nusprendžiau šį tą parašyti – aišku, „rašyti“ galėjau tik mintyse – Homero stiliumi. Deja, kad ir kaip stengiausi, per gan ilgą laiką gebėjau sugalvoti tik šias nevykusias eilutes:

Kraują raudonąjį aš apdainuoti noriu ir mirtį,
 Kilpa veržlioji, ir tau šioj poemoj vietos bus skirta!
 Peiliui aštriam ašai parodysiu kelią į širdį,
 Verks susigėdus strėlė, kad be darbo gulėjo strėlinėj.
 Jai gi ietis pritaro ir sugėdinta žodžių manųjų
 Lėks pakilus aukštai ir nedorą pervers krūtinę.
 Džiūgauti gali nuodai, nes veikti jiems duosiu aš galią,
 Jei tik norės, ir liga galės nevaržomai siautėt.
 Kardas daugiau neliūdės, kad jo ašmenys kraujo nematę....

Daugiau negalėjau sugalvoti nė žodžio. Atsisėdau žolėje. Rūstusis Dieve! Kas galėjo paskatinti mane sukurti tokį paklaikusį eilėrašį? Mane, kuris nekenčia mirties ir ja šlykštisi taip labai, kad net bijo ištarti jos vardą? Paskirtis, mano paskirtis! Tik ji viena tegalėjo priversti mane sudaryti šitokius žodžių derinius, tik jai vienai toks jų sudėstymas galėjo teikti malonumą! Šlykštėjausi savimi. Kaip galėjau būti toks silpnas, kad nuosava ranka klusniai įvykdžiau visus jos pageidavimus? Neabejojau – jei mano paskirtis būtų buvęs gyvas padaras, tikriausiai dabar visaip tyčiotųsi iš manęs ir, deja, taip elgtųsi visiškai teisėtai. Šlykštus, smerktinas, nepateisinamas silpnumas! Ak, jeigu būčiau galėjęs rašyti ranka ir šis kūrinėlis gulėtų užrašytas popieriuje, su koku malonumu būčiau sudraskęs šį silpnumo ir beprotybės liudytoją! Deja, dabar jis degino smegenis ir nieku gyvu negalėjau jo atsikratyti – kiekviena nauja mintis prasidėdavo arba baigdavosi pasišlykštėtiniais mano niekingojo kūrinio žodžiais: *džiūgauti gali nuodai... nedorą pervers krūtinę... kardas daugiau neliūdės...* Apžiūrėjau save. Ir pats buvausi pasišlykštėtinus – pro išsipešusią togą mačiau gilų krūtinės duburį ir smarkiai išsikibusius šonkaulius, nevaldomos rankos keistai išsikreipusios gulėjo ant žolės. Aš, toks šlykštus ir menkas, rašau

apie žiaurias žudynes, kai pats žūčiau nuo lengvučio arklio spyrio! Ši mintis mane kiek išblaivē. O gal... Gal dėl visko kalta ne paskirtis, o ta keista ramybė, apėmusi mane po žinios apie Marko Valerijaus žūtį, gal tai ji tarsi prislėgusi laikė viduje visą siaubą ir nerimą, leido jam bręsti, kad šis sustiprėjęs aptemdytų mano sąmonę ir suklaidintų mintį? Matyt, abu atsakymai teisingi. Atvirai kalbant, nė netroškau žinoti teisybės, buvau toks išsekęs nuo mąstymo, kad negalėjau net pajudėti. Gulėjau ir žiūrėjau į debesis, kurie pamažu tvenkėsi virš galvos, žadėdami smarkią liūtį. Jei norėjau išlikti sausas, turėjau skubėti namo, bet tuomet man tai nebuvo svarbu, niekas nebebuvo svarbu, ak, niekas...

27. Kaip ir tikėjaisi, Arijus buvo išteisintas, o aš, nors ir nežinojau, ar greitai bičiulį pasieks ši džiugi naujiena, pradėjau jo laukti sugrįžtant. Deja, nebūčiau lažinęsis dėl to, kad jis apskritai grįš – toks garbus žmogus kaip Arijus be vargo galėjo rasti prieglobstį bet kurioje iš daugybės hokitų bendruomenių. Nepaisydamas abejonių ir netikrumo, kiekvieną rytą vos nubudęs eidavau į miestą, ir nors visada susigalvodavau kokią įtikinamą dingstį, iš tikrųjų eidavau tik dėl Arijaus. Neretai prieš savo valią imdavau svarstyti, pro kuriuos vartus jis įžengs į miestą, kartais trumpam užsimerkdavau slapta vildamasis, kad atmerkęs akis pamatysiu priešais save besišypsantį meilužį, ir nors nemaž netikėjau tokio žaidimo sėkme, išbandydavau jį bent sykį per dieną. *Naiivusis Servijau*, – sakydavau sau, – *juk dar visai neseniai tu buvai įsitikinęs, kad Arijus tau nė kiek nerūpi, ko gi tad jaudiniesi? Kas tau iš to, kad jis atvyks į miestą – jau geriau prašytum Dievo, kad jis niekada čia neižengtų ir tau nereikėtų dėl jo kentėti!* – *Taip, čia esama teisybės*, – atsakydavau, – *beveik gryna teisybė, tačiau kas gali paneigti, kad melas daug patrauklesnis už teisybę; kas įrodys, jog teisybė apskritai egzistuoja?* Dažnai tokie vidiniai disputai virsdavo ilgomis tragedijomis (arba – komedijomis) ir aš jau imdavau galvoti, ar tik nevertėtų jų perkelti į popierių, tačiau praėjus pirmajam įkarščiui turėdavau pripažinti, kad jie neturi jokio vidinio turinio ir todėl nėra tinkami literatūrai. Tuo pačiu metu atsitiko vienas nuostabus dalykas – kažkurį rytmetį po ilgos nemigos nakties susiruošiau aplankyti Julijos ir Marko Valerijaus kapus. Stebėjaisi, kodėl nesugalvojau to padaryti anksčiau, – juk šių žmonių mirtys slėgė ir mano sąžinę; apsilankymu tikėjaisi bent iš dalies išpirkti savo tikrą netikrą kaltę. Kapavietes suradau nesunkiai, kadangi po laidotuvių iš žmonių buvau girdėjęs, kur jos yra. Iš pradžių aplankiau Marko Valerijaus kapą, nors šis buvo pačiame pakraštyje – neslėpsiu, beveik nieko nejaučiau šiam žmogui, todėl prie jo pastutiniojo būsto pabuvau vos kelias minutes ir patraukiau tiesiai prie Julijos kapo. Negaliu pasakyti, neatsimenu, ką jaučiau tą akimirką, kai pamačiau baltame akmenyje iškaltą Krasų pavardę; galbūt širdyje šmestelėjo kažkas panašaus į gailestį arba skausmą, galbūt Julija atgijo mano mintyse... Ne, ne mirusioji Julija, o ta, iš sapno, kuri taip saldžiai kitados mane bučiavo ir glamonėjo! Visgi net ir čia, kapinėse, tebegalvojau apie Arijų, vėl troškau jo mažne taip pat, kaip kadaise... Ir dėl to buvo kalta Julija! Vos išgirdęs tą vardą, imdavau tirtėti iš susijaudinimo, šios moters vardas turėjo nepaprastą savybę sukelti man didesnę geismą Arijui nei jis pats! Turėjau pripažinti, kad eidamas į kapines visai neturėjau galvoje kaltės išpirkimo – ėjau tik norėdamas dar labiau susijaudinti ir tuo susijaudinimu pasimėgauti! Akimirksnį pajutau norą bėgti iš tos vietos, tačiau nesugebėjau nė krustelėti. Kas iš to, kad pabėgsiu? Vis tiek Julijos vardas buvo iškaltas mano širdyje giliau nei šiame bedvasiame akmenyje, todėl pabėgimas ničnieko nebūtų pakeitęs. Atsėdau saulės atokaitoje ir užsimerkiau. Šiluma truputį ramino ir suteikė

jaukumo, bet jis labai skyrėsi nuo to, kurį retkarčiais pajusdavau savo lovoje; kita vertus, turiu prisipažinti – akyse regėjau kaip tik lovai būdingus jaudinančius meilės vaizdus. Taip sėdėjau ilgai – gal valandą, gal dvi, ir nė pats nepajutau, kaip užsnūdau.

28. Pabudau nuo smūgio į nugarą. Iškart pašokau manydamas, kad kas nors nori mane apiplėšti arba nudobti, ir tiesiai priešais save pamačiau Decimą Tulijų Vyresnįjį, užsimojusį lazda ir pasiruošusį antrąsyk trenkti. Matyt, jis nekentė manęs dėl to, kad – ak! – kažkada buvau Arijaus bičiulis, na, o Arijaus jis galėjo nekęsti jau vien dėl to, kad buvo įpareigotas sumokėti jam kompensaciją už teismui pateiktus melagingus kaltinimus. Žingtelėjau ataturpėtas, tačiau nugara atsitrenkiau į kapinių tvorą. Ir staiga... Ak, koks nuostabus, nepaprastas, neįtikėtinas dalykas! O didysis Dieve! Vos tik į mane nutaikyta lazda ėmė leistis, mano rankos, kurios jau daugelį mėnesių nelytėjo ir nepakėlė jokio daikto, sučiupo ją ir kartu su Tulijumi bloškė į netoliese augantį kiparisą! Puoliau bėgti, nors nei Tulijus, nei jo lazda man nebeatrodė verti dėmesio – aš vėl turėjau rankas, galėjau jas iškelti ir nuleisti, liesti kitus ir save! Begalėjau tik spėlioti, kodėl Dievas, lig šiol tik baudęs mane už nesamas nuodėmes, staiga teikėsi susimilti ir gražino tai, ko drįsau tikėtis tik slapčiausiose svajonėse. Pakeliui į namus liečiau medžių kamienus, krūmus, nardinau rankas į vandenį, žarsčiau smėlį, rinkau nuo žemės akmenukus, mėčiau juos. Visa tai teikė tokį nepaprastą malonumą, atrodė taip nauja, kad apie nieką daugiau negalėjau mąstyti.

Tiesa, rankos vykdė mano pageidavimus kiek sunkiau nei anksčiau, bet tikėjaisi, kad po kurio laiko viskas susitvarkys. Stebėjaisi tik, iš kur manyje atsirado tiek jėgų, kad taip šauniai sugebėjau atremti Decimo Tulijaus puolimą, ir kuo toliau galvojau, tuo labiau tikėjau: už suteiktą pagalbą turiu būti dėkingas Dievui. O gal... Ši mintis pervėrė mane tarsi strėlė... O jeigu visas šis nuotykis tėra eilinė mano paskirties klasta, ir Tulijus apkaltins mane užpuolimu arba apiplėšimu? Laimė, po šio didingo nuotykio pavyko greitai apsiraminėti, ir aš pamažu traukiau toliau, tik dėl viso pikto nusprendžiau kurį laiką neparodyti žmonėms, kad vėl galiu judinti rankas – tai būtų labai pagelbėję tuo atveju, jei Tulijus vis dėlto būtų nusprendęs su manimi susidoroti. Taip pat gailėjaisi iš karto elgęsis taip neatsargiai, kad mane mačiusiems žmonėms nebūtų kilę jokių abejonių dėl stebuklingo mano išgijimo. Tik likęs vienas savo kambarielyje galėjau duoti valią rankoms, kurios tiesiog veržėsi prie daiktų – kilnojau juos iš lentynos į lentyną, nešiojau nuo stalo ant lovos ir vėl nuo lovos ant stalo, atidarinėjau įvairias dėzeles, braukiau delnais sienas... Buvau taip užsiėmęs žaidimu, kad užmiršau visas savo nelaimes, neatsiminiau nė Arijaus, apie kurį neseniai galvodavau visą nemiegant praleistą laiką. Buvau laimingas? Taip taip taip taip taip taip, ypač laimingas pasijutau, kai po trijų dienų išgirdau žmones šnekant, neva Decimas Tulijus Vyresnysis kapinėse neseniai paslydo ant laiptų ir susilaužė koją! Triumfavau. Vadinas, senis dėl vieno ar kitų priežasčių nediršo prabilti apie anos dienos nuotykį – galėjau jaustis visiškai saugus. Be to, mane nepaprastai džiugino tai, kad ne tik sugebėjau apsiginti nuo to niekšo, bet ir sulaužiau jam koją! Juokiausi įsivaizduodamas, kaip tas senas ožys apmaudauja ir niršta, kaip grūmoja savo lazda vergams, bet negali ja užtvoti, nes nepajėgia pakilti iš lovos. Taip, tai buvo labai juokinga, tačiau baiminausi, kad pasveikęs jis nesumanytų visko savaip papasakoti mano motinai, o tuomet jau tikrai nebūčiau išvengęs pylos. Negalite įsivaizduoti mano džiaugsmo, kai po savaitės, paklauses kažkokį nepažįstamąjį, kaip jaučiasi varg-

šas Decimas Tulijus, išgirdau, jog šis arti mirties. Pasirodo, jo koja, nepaisant gydytojų ir namiškių rūpesčio, pradėjo pūliuoti ir pamėlynavo, o po kiek laiko tas mėlynumas išplito po visą kūną ir neseniai gydytojai sakė, kad vėliausiai po kelių dienų Decimas iškeliaus į požemių karalystę. Ir vėl negalėjau nuslėpti piktdžiugos. Ak, mano paskirtie, kaip mielai ir anksčiau būčiau vykdęs tavo norus, koku klusniu galvažudžiu būčiau tapęs, jei taip apdairiai ir pamatuotai būtum rinksis aukas iki šiol! Tą akimirką patikėjau, kad visos kančios jau praeityje ir moirų verpstės pradėjo suktis mano naudai. Deja, kitą rytą ir vėl buvau priverstas sielvartauti motina (o ji, kaip anksčiau minėjau, buvo gera Tulijų šeimos draugė) pageidavo, kad drauge su ja eičiau aplankyti mirštančiojo. Kokia šlykšti akistata! Nenorėjau jo matyti ir nieko apie jį girdėti, įniršis ėmė vien pagalvojus, kad teks kartu su Decimu praleisti paskutiniąsias jo gyvenimo valandas. Tačiau neklausyti motinos negalėjau, todėl turėjau klusniai leistis apvelkamas nauja toga (o šio dalyko labai nemėgau), nuprausiamas ir sušukuojamas. Dėkui Dievui, Krasas nebepajėgė šnekėti, gulėjo lovoje lyg rąstas, tik jo akių vokai kartais prasimerkdavo ir... Nežinau, tiesą sakant, nemačiau jo akių, kadangi jam prasimerkus akis nusukdavau aš. Mintyse plūdau jį, plūdau motiną, kuri man suteikė tokį didį nemalonumą, troškau, kad viskas kuo greičiau baigtųsi. Iš įniršio netgi ranka suglamžiau savo togos klostę ir labai išsigandau, nors niekas to ir nepastebėjo. Netrukus padariau vieną atradimą, o būtent, kad mirtis, net jei miršta ir didžiausias niekias, yra šlykšti – žiūrint į mirštantį Decimą man staiga pasidarė taip silpna, kad bijodamas apalpti turėjau bėgti į kiemą pakvėpuoti grynu oru. Kai po trumpos valandėlės grįžau į vidų, Krasas gulėjo nebegyvas.

29. Paskui buvo daug ilgų, nuobodžių dienų, apie kurias beveik nieko negaliu papasakoti. Patyrusi, kad vėl galiu judinti rankas, motina privertė mane dirbti namuose ir sode. Taip pat juokais pabandžiau grįžti prie savo senojo amato – figūrėlių iš vištų plunksnų gamybos, tačiau šis kitados taip džiuginęs užsiėmimas dabar man pasirodė koptus. Be abejo, toliau laukiau grįžtančio Arijaus, tačiau tas laukimas nūn tapo kitoks, virto kasdienybe, įpročiu, kurio nieku gyvu negalėjau sulaužyti, o tai, kad Arijus vis nesirodė, man beveik nebekėlė jokių jausmų. Iš žmonių girdėjau, kad jis ruošėsi aplankyti visas hokitų bendruomenes ir su jomis aptarti ateities planus, todėl nė nesitikėjau jį sugrįžiant anksčiau kaip rudenį.

Bet kada gi mano gyvenime atsirado Arijus? Atrodo, kad jis visada buvo šalia – bent tiek, kiek siekia mano atmintis. Jis, jo glamonės ir jo dovanos... Neatmenu jokie pirmojo karto, jokie susipažinimo, visą gyvenimą suvokiau mūsų ryšį kaip natūralų ir savaimę suprantamą. Tada išeitų, kad Arijus su manimi bendrauja nuo kūdikystės? Tačiau koks gi paslaptingas dalykas tuomet vertė jau subrendusį vyrą lankyti žinduklį? Gal turėčiau manyti, kad jis lankėsi ne pas mane, o pas mano motiną? Siekė kokių kitų, man nesuvokiamų tikslų? Ne, šito negalėjau suprasti, juolab niekada iš niekieno lūpų nebuvau girdėjęs net paprasčiausio šio dalyko aiškinimo. Pats Arijus, kažkada man lyg netyčia užsiminus apie tai, išsisuko sakydamas, kad dviejų žmonių artumui joks laikas neegzistuoja. Artumas... Dabar, Arijui vis negrįžtant, šitas žodis skambėjo mano ausyse lyg kieno nors pasityčiojimas. Juk jeigu Arijaus atsakyme sąvoką *artumas* pakeistume sąvoka *didžiausias atitolimas*, argi neskambėtų toji frazė keistai, nesuvokiamai, netgi bukai? Tiesa, Arijus buvo pranašas, vadinasi, turėjo atlikti kažkokią svarbesnę misiją, negu tik būti su manimi, tačiau – atleiskite man, dievai! – pastaruoju metu vis labiau nesupratau, ką reiš-

kia žodis „pranašas“: ar tai toks žmogus, kuris, jei tik nori ir gali, dievų lūpomis pasako norintiesiems viską apie praeitį ir ateitį ir be šito niekuo daugiau neužsiima, ar tas, kuris, dievų noru ir valia, skelbia jų nurodymus, daro stebuklus ir neretai būna nukryžiuojamas, ar galiausiai tas, kuris turgaus aikštėje murmeldamas žarsto kaulelius ir už niekingą mokestį pasako, kada kieno karvė atsives veršelių, kada kieno žmona pastos, kada susilauks įpėdinio ir daugybę panašių smulkmenų. Arijus neatitiko nė vienos iš šių sampratų. Aišku, jis buvo *bilinguis*, dviveidis kaip ateities spėjėjas, orakulas, tačiau niekuomet nesu matęs, kad kada nors kam nors būtų pranašavęs, išskyrus atvejus, kai jo žodžiai, tarkime, apie ant stalo pabertą cukrų įgydavo visai kitokių prasmių. Jis uoliai skelbė savo Dievą ir jo žodį, bet vėlgi niekad nesu girdėjęs, kad būtų padaręs kokį nors stebuklą ar sulaukęs kaltinimų, rimtesnių, nei priešų noras jo atsikratyti. Na, o turgaus „orakulai“, mano galva, nenusipeino nė tiek, kad apskritai būtų vadinami pranašais. Arijus buvo kažkoks... kažkoks... labai žemiškas pranašas. Turiu omenyje, jog nedarė stebuklų, nors neabejoju – turėjo tokią galią; kreipdamasis į tikėjimo brolius – jaučiau tai – jis pasinaudodavo tam tikromis kalbos subtilybėmis ir klastomis, tačiau visuomet išlikdavo kuklus, be to, kas gali paliudyti, jog savo akimis matė pranašą (išskyrus orgiastinių kultų skelbėjus), taip artimai ir viešai bendraujančią su tokiu niekingu padaru kaip aš?

30. Tokie ir panašūs klausimai anomis ilgomis dienomis vargino mano sielą. Kita vertus, esu įsitikinęs, jog be jų būčiau jautęsis dar tuštesnis nei tuščia amfora. Pavyzdžiui, ilgai galvojau apie tai, kaip atrodė Arijus vaikystėje, ką jis veikė bėginėdamas to ar ano miesto gatve. Geriau įsivaizduoti anuos laikus man padėjo gandai (juos, beje, ketinu surašyti kitoje knygoje), kurių buvau nemažai girdėjęs. Pavyzdžiui, istorija apie tai, kaip dar visai jaunutis Arijus su draugais kasė duobę į Tartarą, kaip sumaniai mokykloje tyčiojosi iš romėniškų dievų; skaičiau netgi tariamai tikrą Arijaus rašto darbą – vynuogių kaltinamąją kalbą Jupiteriui. Žinoma, negalėjau akiai pasitikėti tokiais pasakojimais jau vien dėl to, kad Arijus juose buvo vaizduojamas pernelyg protingas, pernelyg sumanus, pernelyg nežemiškas. Bet toks jis negalėjo būti! Taip sakau ne todėl, kad norėčiau pasirodyti žinąs apie Arijų daugiau nei jūs, – tiesiog anuo metu nemažai mažiau apie tai, kaip žmogui užgimsta pranašas. Juk, nepaisant vis dar populiarių mitų, vargiai kas bepatitiktų intymiais dievų santykiais su moterimis, iš kurių paskui gimsta vaikai, jau turintys savyje dieviškumo dalį – o šis pradas jau savaime leistų jiems pranašauti. Tačiau, net jei šita žmogaus dalis būtų didesnioji ir svarbesnioji, kita neišvengiamai būtų paveldėta iš mirtingos motinos, o juk dievai, anot mitų, rinkdavosi sau meilužes ne pagal jų dvasios savybes ar išmintį, o pagal veido grožį ir kūno sudėjimą. Bet ta dailumu ir meilumu pasidabinusi moteris juk gali būti visiška kvaisha! Tuomet dieviška ir tobula sėkla atsiskiestų niekinga ir netobula moters sėkla – koks gi tad vaisius, pagalvokite, galėtų gimti iš šitokios sąjungos? Taigi ilgais rudens vakarais vaikštinėdamas po apylinkes ir mąstydamas aš priėjau prie išvados, jog Dievas, turėdamas tobulą įžvalgą, nuo jaunumės tiria kiekvieną žmogų, ieškodamas to, kuriam galėtų perduoti savo žodžius ir savo valią, kad skleistų juos kitiems žmonėms ir būtų jiems pranašu. Tada išeitų, kad vaikystėje Arijus buvo pats sumaniausias, pats apskriausias, pats išmintingiausias, ir Dievas būtent jį pasirinko savo valios skelbėju? Taip, galbūt tuo tikėjau... Erzino tik, kad tas „galbūt“ vedė mane į aklavietę – būčiau turėjęs patikėti gandais, kurie, kaip menate, teigė, kad vaikystėje Arijus išsiskyrė iš bendraamžių guvumu, sumanumu ir buvo vos ne stebuklingas vaikas. Pranašas!

31. Šitokie mąstymai ne tik gaivino mano sielą, bet ir atitraukė nuo tiesioginių minčių apie meiluzį. Dažniausiai vienišas klaidžiojau po apylinkes. Užsigalvojęs sėdėdavau kur nors miške ištisas valandas. Tuomet laikas tarsi sustodavo, nė viena pašalinė mintis nedrumsdavo mano apmąstymų. Dargi pabudęs iš jų kurį laiką negalėdavau suprasti, kur esąs. *Kur tu dabar esi, Servijau?* – nustebęs klausdavau savęs. – *Nejaugi kur pasiklydai?* Tik po akimirkos susivokdavau besėdįs kur ant kelmo arba prie upelio, ar laukymėje, ar dar kokioje netikėtoje vietoje. Tačiau naktimis – o gerieji dievai! – apmąstymai užleisdavo vietą spalvingiems vaizdiniais, šie neretai įkaitindavo mane taip smarkiai, kad krečiamas jaudinančios šilumos pragulėdavau ligi ryto nesudėjęs nė bluosto. Kartais tai būdavo grynas geismas, kartais jis atsimiešdavo žodžių, vaizdų ir garsų nuotrupomis, kartais – labai retai – prarūgdavo mirtimi.

Kaip tik tuo metu nutiko įvykis, privertęs mane patikėti, kad fortūna iš tiesų nuspėdė man padėti. Vieną vasaros vakarą atsitiktinai pamačiau savo motiną, gulinčią ant žolės palei namą. Labai nustebau, kadangi niekada anksčiau nepastebėjau jos šitaip elgiantis paprastai, jei tik nebūdavo išėjusi su reikalais, ji didžiumą laiko praleisdavo savo kambaryje. Motina gulėjo ant pilvo, po galva padėjusi sunertas rankas, jos plaukai buvo išsitaršę ir aplipę žolėmis. Bet keisčiausiai atrodė jos koja, pagyvenusios moters koja! Ji vartėsi žolėje tarsi ko ieškodama... Užjutusi storesnį žolės stiebą, sučiupdavo ją pirštais, atplėsdavo nuo kero ir keldavo į viršų... Negalėjau patikėti, kad penkiasdešimtmetė moteris gali elgtis taip, kaip esu įpratęs matyti elgiantis mergaites. Juo labiau – mano motina! Dabar, nepaisant didelės mano neapykantos jai, motina man pasirodė graži. Tiek graži, kiek gražus gali būti niekšas.

Nesiartinau prie jos. Nenorėjau, kad motina nustotų kojomis rašyti žolę, juo lab kad jau seniai neturėjau ką jai pasakyti. Atsisėdau. Saulė švietė taip ryškiai, kad galėjau puikiai matyti, kas dedasi žolėje – žiūrėjau į sunkius šapus tempiančias skruzdėles, bites, kurios tingiai tūpė į siūbuojančius žiedus. Staiga netoli manęs kažkas sušlamėjo, purptelėjo paukštis. Dieve! Ji lėta šliuozė tik jai vienai matomu taku, gliti ir ornamentuota... Ak, užmiršau pasakyti – tai buvo gyvatė! Ar išsigandau? Negaliu taip tvirtinti. Ir ne todėl, kad nebebijojau mirties, – tiesiog jaučiau, kad toji mirtis, kurią savyje gabena gyvatė, skirta ne man, arba neskirta niekam. Žinoma, stengiausi sėdėti nejudėdamas, mat žmonės sako, jog pamačius gyvatę reikia sustingti, tarsi būtum negyvas... Jai prašliaužus pro šalį, netikėtai pasijutau laimingas. Valandėlę galėjau abejingai, be pykčio stebėti žolėje tebegulinčią motiną. Valandėlę, kol supratau, kas jai gresia. Norėjau šaukti, tačiau balsas užstrigo gerklėje. Ne, negalėjau gelbėti neapkenčiamo žmogaus vien dėl to, kad vieną sykį per gyvenimą jis buvo gražus! Tačiau nieko nedarydamas aš savo rankomis būčiau talkinęs manyje gyvenančiai paskirčiai, o jos aš taip nekenčiau, kad neįsivaizdavau nieko baisesnio, kaip būti jos pagalbininku ir sąjungininku! Ir vis dėlto nepajudinau nė piršto. Per daug jau nekenčiau motinos, kad galėčiau ką nors veikti jos labui. Gyvatės nebemačiau, galbūt ji tūnojo kur nors žolėje, galbūt nušliaužė į savo landą, galbūt... Ne! Staiga pamačiau, kaip motinos koja, pasiruošusi čiupti naują žolės kuokštą, nebepakilo. Išgirdau klyksmą. Tik ką jis begalėjo pakeisti, tas klyksmas? Mintinai žinojau pabaigą – ten, kur dalyvaudavau aš, kitokių pabaigų nebūdavo. Mano motinai buvo lemta mirti, mano motina turėjo mirti. O ji dar kažką šaukė, kažko reikalavo, kažko norėjo... Nusisukau. Nuo jos agonijos mane apėmė silpnumas, troškau, kad viskas kuo greičiau baigtųsi ir aš ramiai galėčiau užspausti jai akių vokus. Visgi šįsyk

nenorėjau praleisti paties mirties momento, todėl pajutęs, kad motinos balsas tyla, prisartiniau prie jos. Negailestingai priverčiau save stebėti kiekvieną jos agonijos akimirką, dėjausi į galvą visus mirties šokio judesius, nors žiūrint svaigo galva ir labai pykino; nepasitraukiau nė tada, kai jos kūnas paskutinį sykį išsiritė ir lūpas užtvindė baltos putos. Žiūrėdamas į jas susivėmiau, bet žiūrėti nenustojau – aš, mirties jnagis, privalėjau iš arti pažinti savo tvarinį, kuriam lig šiol vis pavykdavo išvengti akistatos. Kai ji pagaliau mirė, lengviau atsidasau. Nuėjau prie šulinio ir lėtai gėriau vandenį – lavonas man nežadino nei smalsumo, nei užuojautos. Svarsčiau tik, kaip ir kada geriausia pranešti šią žinią kaimynams. Buvo ir kažkokių giminaičių, bet aš nežinojau, nei kas jie tokie, nei kur gyvena, todėl nusprendžiau nesivarginti ir jų neieškoti. Staiga apėmė džiaugsmas. Kaip čia dabar išeina? Nejaugi visas motinos turtas dabar priklausys man? Servijus Galas – turtingas? Visiškai neįsivaizdavau savęs tokiaime vaidmenyje – jis netiko man taip, kaip žuviai žvėries kailis arba paukščio plunksnos naminiam gyvuliui. Vis dėlto turtas man suteikė vilties, kad ateityje galbūt nebeteks badauti arba dirbti nekenčiamų prasčiokiškų darbų. Bet godžiai mano minčiai to neužteko ir ji pamažu išklydo iš kelio – įsisvajojau apie tolimas keliones, knygas, kurias kada nors parašysiu, gražius drabužius ir kitokias gėrybes, kurios lig šiol buvo man neprieinamos. Čia sugavau save kuriant jau visai neįtikimus planus – tokius kaip vedybos ir giminės praradimas! Kvailystė! Net jei būčiau turtingiausias visame mieste, koks tėvas sutiktų išleisti dukterį už liguisto nebylio, kuris, be to, ilgą laiką buvo miesto pašaipų objektu? Taip pat niekada gyvenime nebuvau mylėjęsis su moterimi, todėl neįsivaizdavau, kokio tai pobūdžio malonumas ir kuo jis pranašesnis už vyrišką meilę. O jau susilaukti įpėdinių man atrodė visai neįmanoma, nors, prisipažinsiu, ir anksčiau buvau šia tema galvojęs. Servijaus Galo sūnus! Kaip keistai ir jaudinamai tai skambėtų! Deja, deja... Turėjau mąstyti blaiviai, todėl pasistengiau kiek galima greičiau nuginti šias mintis į šalį ir nuėjau kaimynams pranešti apie motinos mirtį.

Renata Šerelytė

LEDYNMEČIO ŽVAIGŽDĖS

I DALIS

PELYNŲ ŽVAIGŽDĖS

Kaimas iš viršaus panašus į geometrinių figūrų raizginį. Ir jei aš būčiau Dievas ar bent brandaus amžiaus sulaukęs žmogus – ne moteris, ne vyras, o tiesiog „žmogus“, neintymi sąvoka, abstraktumu prilygstanti „Dievui“, – galbūt norėčiau, kad trapecijos ir apskritimai nutoltų vienas nuo kito taip, kad nesiliestų kraštinėmis, aštrūs kampai nekirstų apvalių linijų, nesibaigiančios tiesės netrikdytų uždaros figūros erdvės.

Tarp figūrų susidarytų terpė, kurios aš, neprotingas vaikas, nemoku įvardyti.

Šviesa. Tamsa. Žvaigždžių šaltis. Vakuumas. Beorė erdvė. Rūkas. Vandėnis. Vanduo?..

Viena geometrinė figūra labai tolima kitai. Atskiras pasaulis, apibrėžtas stebuklinga kreida.

1.

Šlavikas buvo vienas iš mano motinos vyrų. Jau seniai (turbūt nuo pirmojo ledynmečio, prieš kurį išmirė kiti jos vyrai, keisti padarai, panašūs į gaubtasėklius paparčius ir Viktorijas regijas, gležni ir lepūs) jis gyveno motinos name ir jautėsi esąs aukštesnis už natūralią evoliucijos eigą. Netgi daugiau – vešli plaukų kupeta, tamsios akys ir žiemą vasarą atlapa gauruota krūtinė turėjo reikšti gaivališką tamsią prigimtį, nemirtingą poetiškumą. Vargu ar jis būtų galėjęs rasti bendrą kalbą su mano tėvu net prie butelio – tokiu baisiu, radioaktyviu priešišku spinduliavo aukštesnioji materija, nekėsdama menkesnių už save.

Labai seniai (dar prieš pirmojo ledynmečio ženklus, panašius į jūros žvaigždes danguje ir gelmėje nusėdusias kometas, tebežėruojančias įkaitusiu raudoniu) ir motina nebuvo sunki ir inertiška kaip žemė – tokia, kokią ją įsivaizdavo Platonas. Mane net virpuls nukrečia pamanius, kad šimtmečius brendau dievybės iščiose. Bet kodėl dievybė patikėjo evoliucijos teorija?..

Turbūt kankinamai ilgai ieškojo atsakymo į klausimą: „Kas mane sukūrė?..“

Šlavikas sėdi už stalo ir garsiai šliurpia barščius. O kai valgydama šliurpteliu aš, gaunu atgalia ranka per veidą – net šaukštas iškrepta.

Gaubtasėklis papartis!..

Viktorija regija aliejum spindinčioj lagūnoj!..

Baisi, kaip maro šviesa raudona poezijos dvasia, plazdanti virš jų.

„Anokia čia poezija!.. Į snukį tokiam“, – pareikštų man liberalus vienos nakties draugas.

Aš tyliau.

Tyla, anot filosofo, – žodžio atpirkimas.

Bet nuo to ne lengviau. Bent jau rūkyti mokėčiau – dūmai atstotų neištartus žodžius. Ir liberaliam draugui, ko gero, užtektų tokio pokalbio.

Kaip gaila, kad aukštesniajai materijai nesuteikta kalbos dovana. Nei kurti, nei kopijuoti ji negali. Tik nutvieksti viską radioaktyvia šviesa. Pakliuvęs į ją pražūni.

– Tu, kurva!.. Tu!.. – motina, pačiupusi šluotą, kūlė storąją kaimynę, – pasislėpusi už surūdijusios geležinės statinės, mačiau, kad ji tiesiog neranda žodžių savo įsiūčiui pateisinti, o kaimynė, tai suprasdama, visa gerkle šaukia:

- Pati kalta!.. Liesa kaip grėbliakotis!.. Ant tavęs tik į pragarą joti!..

Motina metė šluotą dručkai po kojomis, apsisuko ir nubėgo į daržą, kur droviai mėlynavo pirmieji bulvių žiedeliai. „Jėzau!.. Dabar tai verks“, – šmėkštelėjo man. Rauplėtu statinės šonu, nuraudonintu besileidžiančios saulės, tartum įkaitusia ir nuo vienatvės spengiančia dykuma lėtai ropojo žalia kirmėlaitė, pati baisėdamasi savo kelione. Ji retkarčiais stabteldavo lyg dvejojama, kur jai pražūti: ar kristi į dar šiltas nuo saulės pjuvenas, ar iškepti ant įkaitusios geležies.

Garsiai bumbtelėjau į statinę – lyg kirmėlės dievas, pranešantis jai savo valią.

Nei šluotražio, nei dručkės jau nebuvo matyti.

Nebemačiau ir mamos anksti pražyduosiose bulvėse, tik kur ne kur, tarsi kažki ko labai susigėdusios, spoksojo mėlynos žiedų akutės, be gėdos nieko daugiau nepajėgdamos išreikšti: nei didžio sielvarto, nei nenumalšinto geismo. Atrodė panašios į paskubom sudėliotus taškus neparasytam eilėrašty, kurio skambi tuštuma nesibaigė vien apžėlusiu kiečiais daržo pakraščiu, bet tęsėsi toliau, iki pat horizonto.

- Irka, bliacha mucha!.. Įleisk, – Slavikas dunksteli gauruotu kumščiu į dručkės duris.

Dručkė neatsiliepia, tik iš virtuvės sklinda pridegusių blynų kvapas, ir nuo jo, o ne nuo tylos Slavikas keistai subliūkšta, tartumei storoji Irka būtų kerėtoja.

Daugelis moterų moka burti paprasčiausiais buities daiktais (kad ir prirūdijusiu prikaistuviu), vieniems vyrams nuo to išretėja dantys, išplinka pakaušiai ir akys darosi graudesnės nei veršelių, o kitiems – nors kuolą ant galvos tašyk, kerai jų neveikia.

- Irka!.. Bliacha mucha, – sumurma Slavikas. Kaštonų rudumo, akys apsiblausia.

Nenoriu, kad jis matytų mane už statinės, – nubraukiu kirmėlę į pjuvenas ir ropoju malkinėn, įsispraudžiu pro pravertas duris ir įsitaisau ant suplyšusio maišo. Iš apačios pliauskų rietuvė apkibus palšais šiurkščiais gaurais, tartum būtų virtusi nejudriu, pamažėliais apželiančiu padaru – tėvų pamestu naujagimiu.

Įremiu kojas į rietuvės apačią – ji šilta ir drėgna, duria atsikišusios balanos.

- Irka!.. – rėkia Slavikas. Jo balsas plonas ir dreba.

„Slaaavsia, sla-avsia, Rusj moja, – pusbalsiu uždainuoju, – slavsia ty naša rodnaja zemlia“ ... Tai bene Susanino arija. Muzikos mokytojas kažkodėl labai mėgo šią melodiją ir beveik be klaidų ją išbelsdavo sugrubusiais, mėlynai raudonais pirštais. Pianinas net griausdavo.

- Irka!.. – Slavikas spyrė į duris. Nesulaukęs atsakymo, piktai suurzgė:

- Na gerai, padla. Špygą aš tau atkišiu, kai kitą kartą lįsi prie manęs.

„Špygą...“ – pagalvoju.

Atkišta špyga man atrodo labai jau bejėgiškas protesto ženklas. Reikėtų pavirsti ugnimi spjaudančiu slibinu ar bent sena surukusia ragana, kurios seilės nuodingos.

Ir žodis „pavirsti“ yra toks svarbus, kad apie atvirtimą net negalvoju. Amžinai būsiu keista nežmogiška būtybė, ir taip susigyvensiu su tuo, kad atvirtimas atrodys savo tapatybės išdavystė.

Guliu ant balto žėrinčio sniego kaip milžiniškas pieno spalvos žaltys, panašus ir į rūką, ir į naktį, ir spindinčia juoda akimi žvelgiu pro namo sienas; sumurkšlintoj lovoj, šlapimo tvaikie kniūpsčias guli girtas Slavikas, šalimais – didelė lėlė.

Atsiveria durys, lyg vagilė įselina mama, kelia sunkią Slaviko ranką, sugniaužti pirštai nenoriai paleidžia lėlės plaukus, mama išsineša lėlę, o milžiniškas žaltys spindinčia akimi stebi tai, užuot tėškęs uodega ir sugriovęs viską į šipulius.

Ak žalty žalty!..

Ir kodėl tu toks indiferentiškas?..

„Narsusis nykštukas, norėdamas išvaduoti savo brolius, pasislėpė žmogėdros bate“, – mama atvertė naują knygos lapą, bet tuomet tarpdury išdygo Slavikas ir pamojė: „Ateik!“

Mama klusniai atsistojo, padėjo knygą ant mano patalo ir nusekė paskui Slaviką į tamsų miegamąjį.

Mėnulis, panašus į apvalią akį, spoksojo į spalvotą knygelės piešinį – narsųjį nykštuką, kurio tik kepurytės viršus kyšojo iš siaubingo žmogėdros bato, – spoksojo įkyriai, nieko nesuprasdamas, bet manė turįs teisę kištis į visokius neaiškius dalykus – mat dangaus kūnas, šviesulys, pagonių dievybė. Olandiško sūrio gabalas su didelėmis skylutėmis.

Gimus Fediai, įkyrusis mėnulis dingo. Buvo lapkritis, už lango krito šlapias sniegas, beviltiškai žviogė kaimynystėje skerdžiama kiaulė, – ne kiaulė, o tik pusparšis, nors Irka ir gyrėsi, kad lašiniai per tris pirštus, – ir į gęstančias pusparšio akis leidosi ir leidosi sunkūs gremėzdiški debesys, taip ir nepasiekdami dugno, nerasdami antrosios žemės, ant kurios, plačiai išsitiesę ir laiko nubalinti, galėtų virsti puriais angelų patalais.

„Velniais, ir prisidirbk tiek vaikų!.. – keikėsi Slavikas. – Nuskanđint kurį, ar ką!“

Pačiupeš mane už pažastų, pakilnojo, supūkštė ir, pastatęs atgal, numojo ranka.

„Šulinį pridergs“, – burbtelėjo. Paskui pasižiūrėjo į Fedią, bet jo nelietė. Vaikas buvo lengvesnis už pienės pūką, apvaliomis paukščio akutėmis, melsvo veidelio – skandink toki neskandinęs, plauks paviršiumi.

„Reiks jį atiduot į vaikų namus“, – nusprendė kaimynai, susirinę prie motinos kars-to. Irka šluostėsi sausas raudonas akis. „O šita?!“ – bakstelėjo pirštu į mane.

„Pasiims tėvas“, – atsakė kažkas.

„Tėvas...“ – sumurmėjo Irka ir vėl prispaudė prie akių didelę nešvarią nosinę. Ji gedėjo Slaviko – šisai, užuot ramiai pakasęs upėj nuskendusią sugyventinę, padoriai atbuves laidotuves, išrūko nežinoma kryptimi. Kažkoks visažinis teigė, kad ne vienas – su jaunynva, gyvenimo vėtyta ir mėtyta bobele, kuri, kaip ir Slavikas, buvo paukštė klajūnė, neįvardijamas sielos gaivalas.

Atėjus viduržiemui, vėl suspindo mėnulis, vaiduokliška šviesa nutvieksdamas painius paukščių klajūnų oro kelius į nepastovias jų žiemavietes. Mėnulis atrodė racionalus – nieko nebeteigė ir nebepiršo, nelindo į pasakų knygas, nesekė iš paskos į būdelę ir neraibuliavo skystu sidabru ant laikraščio skiautės, nedūlinėjo po tamsius kambarius, murmedamas užkeikimus, kurie galėtų praversti, susidūrus su kokia nors gyvenimo blogybe – kad ir su Irka, apžergusia įkaitusį žarsteklį.

Mėlyni bulvių žiedeliai, taškai neparrašytam eilėrašty. Geliama ryškūs, sutverti visai iš kitų dalelių nei sunki, inertiška žemė, – iš dalelių, kurios skverbiasi į kitos prigimties kūnus, nebūdamos jiems reikalingos.

Ir žemė, nepaslinkus lygiašonis kubas, iš sapno aukščio atrodo kone besvorė, ne žemė, o idėjos atspindys.

Mikrovisata, kurioje nėra palaidotų numirėlių, kurioje nevyksta fermentacijos procentai, iš kurios grumsto neatkursi pragaro ir mirties, – atspindys, artimas paukščio ir žuvies provaizdžiui.

Paukščio, kuris neskraido, žuvies, kuri neplaukioja.

Viktorija regija vėstančioj lagūnoj po ryškiai spindinčiais danguj lydenmečio ženklais.

2.

Tėvas gyveno kitame miestelyje – nuo motinos namų jį skyrė ne tik šeši kilometrai duobėto žvyrkelio per mišką, bet ir neperregimo rūko siena. Kračiausi ilgose „korose“ ir nemačiau net arklio užpakalio – priešaky sustingusios styrojo apversto stalo kojos, ir vaidenosi, kad vežimą traukia pastipęs gyvulys, kojomis liesdamasis tuštumos. Nemačiau ir vadeliojančios Irkos, tik retkarčiais rūke lyg gyvatė sušnypšdavo botagas.

Šitaip važiuodamas nepasieksi nei kaimo, nei miestelio, tik įkrisi į pirmykštės anties lizdą ir pasimesi tarp šapų, ir nežinia, ar, išperėjus ančiai pasaulį, tu būsi jam reikalingas.

Mus pasitiko tėvas – išsidraikiusiais žilais plaukais, krintančiais ant apykaklės, iš smalsumo prasižiojęs, rankose laikydamas nebaigtą tašyti medinį kuolą, smulkios drožlės kabojo ant kelnų klešnių, o viena, stambesnė, lengvai suposi tarpukišky. Šalia tėvo stovėjo siauraakis, ištįsęs lyg žardas paauglys – jo galva irgi pasirodė besanti pilna tašomo kuolo drožlių. Vėliau, prasisklaidžius pamėkliškam rūkui, pamačiau, kad vaikėzas tiesiog buvo šviesiaplaukis – jo sraigtais susisukusios garbanos iš tiesų priminė drožles. Ir nors jį pristatė kaip pusbrolių Medardą, pusbrolišku jausmų nepajutau – užplūdo instinktyvus priešiškus. Verčiau jis būtų buvęs ne Medardas, o paprastas kuolas, kurį galima sukalti į žemę kur nors už tvarto.

Tėvas, užsimaišęs nelabai švariam puode tešlą, kepė storus, pūslēm nuėjusius blynus, ir man rodėsi keista, kad Irka taip godžiai juos šlamščia. Laikydama blyną pirštais, iškanda vidurį, nejausdama karščio, o paskui susigrūda į burną visą ir užgeria šlaku naminės iš skardinio puoduko.

– Gera, ar ne? – tėvas įkliukino jai naują porciją, išipylė sau, dėbtelejo į mane ir, griežtai susiraukęs, užkimšo žalio stiklo butelį mediniu kamščiu. Butelis buvo senas, su riebaluota saulėgražų aliejaus etikete ant šono.

– Jo, – burbtelejo Irka ir sriūbtelejo iš puoduko.

Paskui tėvas liepė Medardui atnešti armoniką, bet Irka, tartum pabūgusi spigių jos garsų ir dar spigesnio tėvo juoko, o gal pamačiusi, kad pro blausius trobos langus, išsklaidžiusi rūką, skverbiasi blaivi vidudienio šviesa, pašoko iš užstalės ir pustekinė išlėkė pro duris.

Buvau beveik tikra, kad ji, stambiomis šlaunimis apžergusi įkaitusį iki raudonumo žarsteklį, sunkiai, kreivuliuodama lekia paskui besitraukiantį rūką, o iš burnos išlindęs plevėsuoja ne liežuvis, bet pūslėtas, seniai ataušęs blynas.

Rūkas traukėsi, nepalikdamas nei vežimo, nei arklio, nei daiktų – juos kažkaip itin greitai suglemžė tėvas su Medardu, – atidengdamas nuogus kiemo pašalius, besprogstančius karklus ir keletą riebių išmatų ringių, matyt, dėl padorumo pridengtų ištežusiais laikraščio lapais. Ant tvoros pašiurpęs tupėjo gaidys, panašus į nebylų klaustuką, ir visai nesiklausė, ką jam rėkia apačioj susispietusios vištos.

Rūkas traukėsi lyg paskutinis motinos atodūsis.

Norėdama pamiršti motinos nugarą, kai ji nusisukusi skuduru trynė švarų stalą, o aš verkiau, prisidengusi delnu raudoną nuo barščių burną, paėmiau iš pritykinusio Medardo apypilnį buteliuką. „Vaistai nuo kosulio“ – skelbė tvarkingos tušinuku išvedžiotos raidytės. „3 k. per dieną po valgio.“

Kai paspringau ir ėmiau kosėti, Medardas sužvengė iš džiaugsmo tarsi jaunas velnias.

– Bliacha mucha! – nusikeikiau gaudydama orą. – Gal į snukį nori!.. Ko kiši man šitą šūdą?!..

– Betgi tu jau didelė! – nustebo siauraakis velnias ir nusivylęs permetė mane nuo galvos iki kojų. – Gal jau trylika turi!

„Nebus geriau... – iš rūko, pasislėpusio miške ir virtusio pelkių garais, kamienų drėgme ir lapų puviniau, atsklido motinos balsas. – Net jei būsi didelė, nebus geriau...“ Jis negraudino manęs ir nemokė, tik nutekėjo per kojas lyg šaltas vanduo – turbūt jau girdėjo jį šaukiančius gruntinius vandenius, gilius ir juodus. Neatsimenančius nieko.

Pažvelgiau į Medardą.

Argi paaiškinsi šitam išsiviepusiam kuolui, kad esu rūko dalis, vandens lašas, nuskinto ir saujoj sutrinto pumpuro drėgmė, tai, kas neturi metų, tai, kas niekada neužauga, nes nenori to, nenori svetimos lemties.

Svetima lemtis. Uždara kaip kiemo stačiakampis.

Šito kiemo, pamiškės, miestelio, kurio dar nepažinojau, bet kuris plytėjo už gero kilometro, jau pasiruošęs nepaleisti iš savo erdvės, netgi pačios būties, – ji irgi turėjo stačiakampio formą primindama, kad net mirtis nėra laisva nuo griežtos erdvės geometrijos.

Į kiemą pro gerokai pakrypusius ir apipuvusius nuo drėgmės vartus įžengė senelė – smulkutė ir susiraukšlėjusi kaip ilgai ant pjuvenų išgulėjęs obuolys.

– Tai šita? – parodė smakru į mane. – Negraži, – nusprendė ir suriko tėvui, išvedusiam į kiemą karvę, kurios mėšlini šonai kilnojosi kaip dumplės:

– Galėjo riebesnė, apskritesnė būti! O ir plaukas kažkoks keršas, paliegęs!.. Tinginys buvai ir būsi.

Tėvas jos nė negirdėjo – niukino karvę, kad nestovėtų kaip įkasta, eitų pro vartus į juodą, tik kur ne kur žaluma apsitraukusią pievos plynę.

– O tu dar čia?.. Mauk namo!.. – suriko senelė Medardui. – Kūjagalvis krautuvėj vėl ant manęs rėkė. Lyg aš būčiau kalta, kad tu čia triniesi kaip piktas pinigas!..

Medardas išlėkė pro vartus – drožlių galvelė nušvytravo juoda plyne miestelio link, ir man net pikta pasidarė, kad jis toks nuolankus savo likimui – niūriam Kūjagalviui, kuris, ko gero, jau pasiruošęs suvaryti Medardą į žemę, buka kirvapente tvodamas per šviesų viršugalvį.

Tėvas rišo maurojančią karvę juodoj plynėj, ir senelė, suspaudusi plonas lūpas į brūkšnį, sumurmėjo:

– Karvę tąso, o bobos parsitempt negali. Tinginys!..

Prunkštelėjo ir nubėgo į trobą, nuo slenksčio surikdama:

– Ateik čia!.. Sūrio parnešiau.

„Ar vaistų nuo kosulio dar nori?..“ – šnibždėjo daržinės prieblandoje Medardas, kuris nebuvo man nei pusbrolis, nei giminė – tiesiog vienas iš spėjamų tėvo vaikų. (Iš to „spėjimo“ senelė tik šaipydavosi – tėvas, anot jos, tiems dalykams buvo per didelis slunčius, o Kūjagalvis, Medardo patėvis, manė priešingai – kodėl, vieną padaręs, negalėjo ir daugiau!..) Bjaurus, gomurį plikinantis gėralas vertė klaikiai krenkšti – turbūt niekur pasaulyje nėra adekvačios tiesos, ir angelai galbūt tik paukščių rūšis. „Ko nenusirengi!.. – pyko Medardas, grabaliodamas plokščią mano krūtine. – Kūjagalvis, mačiau, daržinėj...“ Aš taip ir nesužinojau, ką daržinėj veikė Kūjagalvis, tik jau seniai mano vaizduotėj jis buvo nepanašus į žmogų. Didelė ir sunki jo galva nuolat iškildavo prieš akis. Primindama įnagį, kuris dusliai, sunkiais smūgiais traiško, grūda į žemę, į purvą gležnas saulėgražų galvas, nors iš geltonų graižų byra nesunokusios sėklos. „Ir vėl jis ant manęs rėkė!..“ – pykdavo senelė, parėjusi iš krautuvės, ir Medardas lėkdavo namo per skystom

šunramunėm apaugusią pievą, lydimas duslaus, tartum į vatą įvyniotos kirvapentės trenksmo.

– Tas vaikas visai durnas, – nulydėjusi akimis Medardą, sakydavo senelė. Jos žvilgsnis nukrypavo į tėvą, kuris dažniausiai knibinėdavo kokią gelžgalį, atsukęs nugarą su šimtasiulėj išdeginta skyle, ir galbūt todėl, kad matydavo tą skylę atspurusiais kraštais, senelės akys liaudavosi pašaipiai blizgėje. Jos pajuosdavo lyg vanduo, užėjus debesiui, ir senelė virsdavo demonu, brandinančiu niūrius kėslius, vienas iš jų – pakylėti nevykėlių sūnų aukščiau karvės blynų ganykloj ir kiemo pakraščiuose tarp ugniažolių ir viksvų nokstančių skardinių (mes su Medardu jas nurinkdavom, bet jų ir vėlei atsirasdavo lyg kokių blogio gėlių), – pakylėti, suteikiant jam racionalią apskaičiavimo galią kaip piktosios dvasios palankumo ženklą, ir tuomet užsitrauks šimtasiulės žaizda jo nugaroje ir parsives jis bobą, kuri apkuops visus kampus ir kantriai klausysis rikdomos armonikos.

Tada senelė galės ramiai numirti.

Demonas stovės prie jos karsto gūdžią naktį, kai net aršiausia budynių sergėtoja snaus, pasidėjusi maldaknygę ant lelijų puodo, – juodas kaip audros debesis su blyksinčiais properšoj žaibais, mąstydamas, ar jo nemirtingumas nėra didžiausia kliūtis susilieti su žmonija. Paskui demono žvilgsnis nukryps į sergėtoją, ant maldaknygės pasidėjusią gyvaplaukiais apžėlusį smakrą ir gailiai, su atsidūsėjimais sukarnkiančią. „Nekokie, Viešpatie, tavo popieriukai, – su pasitenkinimu konstatuos. – Dievo kūrinys, o toks netobulas!..“

Jis išskleis juodo aksomo sparnus – kiekvienoj jų raukšlėj spindės po šaltą pragaro žvaigždę – ir be garso prasmegs skradžiai žemę, o nubudusi sergėtoja pamans, kad prie numirėlio šmižinėja priklydę katinai ir lenksis prie karsto pažiūrėt, ar kuris nenukando velionei nosies – juk Medardui, Kūjagalvio pritvatintam, kažkoks bjaurus, mirties negerbiąs padaras ant pagalvės paliko dar šiltų spirių krūvelę („Vargšas vaikas! Už ką tos patyčios?“).

Sergėtoja nosį ras vietoje, graudžiai spragsės žvakės ir vys lelijos, o ant grindų ties karstu, pamažu virsdama juodu katšūdžiu, smilks pragaro žvaigždė.

– Jėzau Marija!.. – persižegno sergėtoja, paskui, ko gero, spruks pro duris, ir pasirodys jai, kad krinta į siloso duobę, kurios dugne, ją kviesdamos, dainuoja jaunos melžėjos ir kanopėle moja pats kolūkio pirmininkas, ir sergėtoja sukliks laiminga, iš taip arti pamačiusi savo jaunystę, ir silpnas angelėlis, įsikabinęs padurkų, jos nesulaikys.

Ji lėks žemyn kaip akmuo, kaip švininė girtuoklio galva, ir dugne, išraižytame aukso ir sidabro gyslų, jos lauks demonas su skaptu rankose.

3.

Po Medardo laidotuvių praėjo geras mėnuo.

Liovėsi šlapdriba, prasaus miestelio šaligatviai, ir tik ties gelžbetoniniu pastatu, kurio pirmame aukšte veikė alaus baras, o antrame, užmūrytame ir užkaltame, baigė mirinėti geibios gyvavusių ir dar tebegyvuojančių girtuoklių vėlės, tamsavo užšalusį vandens ir purvo bala – ant jos aš ir dėjauš aukštiekninka, padidinta Medardo nuotrauka su juodu kaspiniu išlėkė iš rankų, o iš pilko dangaus krintantys sniego gniučiai užlipdė burną šlapia koše.

Aiktėlėjo kažkuri iš giedorių – negarsiai, kad neišsišoktų, – o Kūjagalvio tėvas, mažas surukęs žmogelis, ir Medardo motina, pačiupe mane už pažastų, skubiai pastatė ant

kojų ir įbruko į rankas snieguotą Medardo nuotrauką. Stiklo kampas buvo kiek įskilęs, ir Kūjagalvio tėvas piktai į mane dėbtelejo, žili šeriai ant jo smakro pasišiaušė kaip gyvi.

Senelė ėjo pačiame laidotuvininkų voros gale, už egliašakėmis kaišyto sunkvežimio, – lėtai nusivaliau šlapią paltą ir atsistočiau į savo vietą. Jeigu man būtų leidę, būčiau užtraukusi drauge su giedorėmis, šaižiai ir nedarniai, „Diena rūsti, diena šita“, kad greičiau pasimirštų tas keistas jausmas, kai pakaušiu atsitrenkiau į ledą (rodės, ramus ir mieguistas miestelis smogė man).

„Diena rūsti, diena šita...“ – kartojau mintyse, vėžlio žingsniu traukdama pirma sunkvežimio; nedideli baro langai dingo už posūkio, ir aš lengviau atsikvėpiau. Juk pro baro langą galėjo žiūrėti Jis!.. Visai nesvarbu, kad gerokai apsinešęs ar visai girtas. Kol Jo dvasia kaip bejėgis, net krustelt nebegalintis balandis netupi ant sijos antrame aukšte – tai visai nesvarbu.

Netrukus ištirpo ir juodoji ledo bala prie baro durų – liko tik pelenuota žvirgždo krūvelė, tartum feniksui sudegus, o ir tą pačią po visą miestelį savo purvabridžiais išnešiojo bare besilankantys vyrai. Naktys tapo gilaus mėlyno aksomo spalvos ir kuo toliau, tuo labiau gilėjo; net nemąstančiam darėsi baisu nuo pasikartojančio pavasario grožio.

Tėvas, jau suaręs daržą ir didesnę jo dalį užsodinęs bulvėmis, smulkmę palikęs senelės nuožiūrai, jaudindamasis stovėjo prie tvoros ir žiūrėjo į miestelio pusę. Galop neištvėrė ir, pakeitęs šimtasiulę ankštoku puspalciumi, kurio skeltukas, prasiziojęs per visą užpakalį, buvo panašus į apvirtusią „V“, skubiai pasileido palauke vieškelio link, lydidas senelės murmesio:

– Jau pramušė actas volė!..

Sėdėdama už apmusijusio lango, ji piktai pakratė rožinį, ir pilka tėvo figūrėlė, lekianti pavieškeliu, stabelėjo tarsi nudięta.

– Pramušė tai pramušė, – pro atviras duris sklido senelės balsas. – Actas – ne vynas, menkas nuostolis.

Vikrūs senelės pirštai pasileido rožinio karoliukais, o tėvas, kiek pastovėjęs, šoktelėjo ir vėl metėsi į priekį, skeltuko perskirti lietpalčio skvernai suplasnojo tartum ne vietoj išaugę sparnai, ir galiausiai jis, virtęs veržliu vėjo gūsiu, dingo už baro durų.

Niekur kitur pavasariop prabudęs nerimas negalėjo jo nuvesti.

Į barą žvilgtelt norėjau ir aš – padorumas leido užėti ten nusipirkti kad ir šokolado ar kramtomosios gumos, bet ne daugiau. Prietema gaubė namus, dar labiau ankstino uždarus kambarius, aklinau dengė langus. Kažkas gulėjo lovoje sunertomis ant pilvo rankomis ir laukė, kol iš krūtinės prasikals stebuklinga gėlė, tegu ir panaši į ankstyvąją bulvę, bet tas nesvarbu, juk visos gėlės yra stebuklingos.

Turbūt ir numirėliai taip jaučiasi, kai pro karsto plyšius į sučiauptą burną, svetimų pirštų užspaustas akis, sunertas ant krūtinės rankas, supančiotas rožinio, sunkiasi gegužės lietus, svaiginantis kaip gerai išvaryta ruginė.

„Actas! – murmėjo senelė, leisdama per pirštus rožinio karoliukus. – Kai Jėzus paprašė gerti, jam acto atkišo!..“

– Aš einu pas Nomedą, – sušnibždėjau, šonu slinkdama pro duris.

– Eik, – senelė mostelėjo rožiniu, ir mano kojos sulinko per pakinklius lyg gavus botagu.

– Eik eik!.. – senelė dėbtelejo per petį, padėjo vėrinį ant spintelės ir pasiėmė virbalus. – Aš tavęs nelaikau!..

Perlipau nувirtusius vartus (vienas supuvęs skersinis jau buvo sulaužytas karvės), nugara jausdama, kaip pro virtuvės langą mane stebi milžiniška akis, mėlyna kaip ežeras, – pačiame jo dugne, skaidrioj gelmėj raibuliuoja auksinės smiltys.

Man derėtų niekur neiti ir gedėti, nors Medardas ir buvo ne tikras, o tik menamas mano pusbrolis.

Bet kas matys mane, gedinčią šitoj gūdžioj pamiškėj?.. Kas užuos gedulą kaip milžinišką negendančią maitą?.. Tokią kietą, šurkščiaodę, taisyklingai geometrišką?..

Tigrinės lelijos – raudonas juodais taškais išmargintas stiklas.

Žalia tamsos keramika.

Iš kristalų išskobti jonvabaliai.

Negraži, besaikė beprotybė nebuvo taisyklinga, ji panėšėjo į zigzagą, neklusnią kreivę, negryną aukso gyslą, temačiau jos vidurį – pradžia ir pabaiga nyko neįkertamuose uolienu kloduose.

Bet tas matymas visai nepaguodžia.

Nesuvysi beprotybės siūlo į auksinį kamuolį, nepastumsi senelei po lova, kad, pritrūkusi mezgimo, krenkšdama ir murmėdama, galėtų ilgu virbalu išsikrapštyti jį iš palovės tamsos. Galbūt megztinis iš švytinčių beprotybės siūlų prilygtų Achilo šarvams.

Tik nepažeidžiamai kažkodėl nesinori būti.

Ir nors jau buvau beveik priėjusi Nomedos namus, tvarkingą mūrinuką gatvės gale, apsupatą aukštų tujų gyvatvorės, kojos pačios pranešė pro dailius kaltinius vartelius, ir nustebau ne tik aš, bet ir Nomedos Mopsas, priglaudęs drėgną nosį prie virbų ir jau ketinęs draugiškai vamptelėti.

Bene senelės rožinis čia kaltas?.. Turbūt, numetus virbalus, vėl jį pasičiupo.

Atsisėdau miestelio gale stovinčioj autobusų stotelėj. Pro skylę, išdaužtat stikle ir panašią į žvaigždę su plonais kaip voratinklio siūlas spinduliais, skverbėsi švelni nuodinga prieblanda, jautrios dailininkės pieštuku retušuodama nešvankius užrašus ant plytinių sienų, falocentrinus piešinius paversdama egiptietiškais ornamentais.

„Ko čia trenkiausi?..“ – galvojau, bet pyktis neėmė, nes stotelė tikrai nebuvo ta vieta, kurioje sėdėtum nežinia kiek laiko, juolab kad autobusas atvažiuodavo tik kartą per dieną.

Egiptietiški ornamentai ant sienų vis labiau blanko, o pro tamsią žvaigždę stikle nežiūrėjo jokios dievybės akis.

Pagalvojau apie Jį – penkeriais metais vyresnį, rūkantį „Primą“, skvarbių žalių akių. Nežemiška būtybė nešvaria marškinių apykakle.

– Ką darysim, Ritka?.. – už stotelės sienų pasigirdo moters balsas. – Jėzau, čia ne miestelis, o šiknos skylė.

– Ne šiknos skylė, o veikiau Joknapatofa, – atsiliepė užkimęs kontraltas. – Folkneris prieš Vonegutą. Cha cha. Man atrodo, šansai nelygūs.

– Nelygūs!.. – pirmosios balse pasigirdo kartėlis. – Na, žinoma!.. Kur ten man iki tavęs!.. Folknerio neskaičiau. Žiedo su rubinu neturiu. Gyvatės odos batų – irgi. Vyrų kabinti nemoku – paskutinįkart miegojau su kažkokiu asilu, kuris tik žvengė visą naktį ir spardė man šonus. Nei meilės, nei naudos.

Ji garsiai patraukė nosimi, nusičiaudėjo ir pridūrė:

– O ir šiknos skylė – visai ne iš Voneguto raštų. Užuođiaiu iš kažkur sklindantį mėšlo kvapą ir pasakiau.

- Arkadija, šalie mana, - sumurmėjo žemabalsė. - Raudonų aguonų pievos ir jauni velniai tyromis akimis. Pridek cigarete. Čirkštelėjo žiebtuvėlis.

- Tas šiknius Artūras primalė mums šūdo, - liūdnai tarė pirmoji. - Kapų aštuoniolika niekas negyvena. Ir kad nors kokį makuchos rėželį būčiau mačiusi... Nė velnio.

Ji trūksmingai atsiduso.

- Reiks grįžti, - tarė žemabalsė.

- Grįžti?! - suspigo pirmoji. - Nenene!.. Nė už ką... Aaaaa!!!

- Nutilk!.. - pasigirdo duslus smūgis, cyptelėjimas ir tekstelėjimas - tartum ant žemės iš metalinės formelės būtų šleptelėjusi želė.

- Senojo Testamento Dievas prieš Naująjį, - tarė žemabalsė taip niūriai, kad net pavelkė šalčiu. - Šansai nelygūs. Tad geriau užsičiaupk.

- Jėzau, - sušniurkščiojo pirmoji, taip tyliai, jog atrodė - vėjelis šlama. - Kaip skaudžiai tu geli, tikras tarantulas.

- Australijos piktoji gyvatė, - ironiškai tarė žemabalsė. - Neišmanai zoologijos.

Vėl čirkštelėjo žiebtuvėlis.

Ir man pasirodė, kad švelni nuodinga prieblanda, virtusi moterimi, stovi prie baltomis kalkėmis išterlioto autobusu tvarkaraščio; ji neinkštė ir nedejavo kaip pirmoji - kuriam galui prietaimui sutartinis tvarkaraščio laikas!.. Net nepabūgau, kad ji gali pažvelgti pro kiaurą stiklo žvaigždę - manęs vis tiek nematys, kaip akmenys ar medžiai nepastebi žmonių.

- Tu tikra Galina, - po ilgos pauzės švelniai tarė žemabalsė. - Galina blanka papurusiom plunksnelėm. Šaukštu tau į kaktą.

Pirmoji neatsakė. Pasigirdo tik keistas „šliūžt šliūžt“ - tartum iš formelės iškritusi želė bandytų šliaužti.

- Mes dar grįšim, - rūščiai tarė žemabalsė. - Tam šūd maliui atsirūgs. Prigrūsime skrandį žydinčių aguonų. Galės svaigti iš džiaugsmo.

Galina vėl neatsakė.

- Kelkis, - piktai tarė žemabalsė. - Apsiauk savo špilkas. Tik pirma nusivalyk kulnus. Mėšlini. Atmink - grožis išgelbės pasaulį. Cha cha. Dostojevskis prieš natūralizmą.

- Šansai nelygūs, - sušnibždėjo prietema.

- Aš ir pati žinau. Nesikišk!.. - atšovė žemabalsė. - Nemanyk, kad pataikaudama nuslėpsi prastą savo skonį ir prasčiokišką prigimtį. Miegi su jaučiais!..

- Ne-e!.. - gailiai pyptelėjo prietema.

- Jaučiais Jupiteris nebepasiverčia, nebijok, - burbtelėjo žemabalsė. - Atsivesi veršiuoką - ne aukso lietų ir ne gulbiną. Turėsi rūpintis šieną ir sėlenom.

Užuot atsakiusi, Galina tik sukūkciojo. Pasigirdo plonų kulniukų caksėjimas - tylus, tartum kas belstų pirštais į stiklą, - ir netrukus virš stotelės pakibo tokia gūdi tamsa, jog neiškentusi iškišau galvą.

Nepamačiau nieko, tik kulniukų paliktas skylutes žvyre prie asfalto ir numestą nuorūką su raudonų lūpdažių pėdsaku ant balto filtro. Kruvinlūpė Rita ir balta švelni kaip angorinis triušis Galina žiūrėjo į mane iš gūdaus debesies ir patyloom šaipėsi, rodos, girdėjau, kaip Rita šnypščia: „Dangiškasis pradas prieš žemiškąjį, cha cha, tavo šansai nelygūs“.

Dangus ir žemė - senelės virbalas; auksinis siūlas savarankiška vertikale driekiasi šalia jo.

Siūlelis iš spindinčio beprotybės megztinio.

Praeidama pro Nomedos namus, stabtelėjau. Dar ne vėlu užėti puodelio kavos. Tikrai ne vėlu – ir baras neuždarytas, iš tolo matau, kaip kažkas leidžiasi laiptais ir, nepasiekęs apačios, griūva, užkliudydamas ir parversdamas į turėklus atremtą dviratį.

Molinis puodelis su stipria kava. Aromatas, kuriam išsisklaidžius pasidaro nelinksma – tartum būtum nupūtęs gerus darbus darantį Arielį. Noras kalbėtis apie jį ir tylėti apie šaltą dangų ir žemę jungiančią vertikale.

Apšnekėti stulpą, į kurį atsitrenkiau, grįždama iš Nomedos gimtadienio. Jis bent materialus – į tokį nebūtina trenktis, galima apeiti.

Be to, tai ir gana juokinga.

Bandytas sugrįžti į daikto būti taip primityviai – prisigėrus naminės.

Naminės prisiminimas trapus ir jaudinamas, visai kaip Prustui pyragėlio kvapas.

Nei „Kenzo“ kvepalai, nei madinga vario spalva nudažytos plaukų sruogos, trenkiančios terpentinu, nesukels tokio liūdesio ir švelnumo; jų kvapas – gyvenimo pabaigos ir prigimtinės kaltės pripažinimas.

4.

Keisčiausia tai, kad Kapų aštuoniolika joks Arūnas niekada negyveno.

Juodo tolio lapais aplipdytame name glaudėsi, naktimis žibindamas žvakę, toks Savičiūnas – „dailininkas“, kaip jį su gana pagarbia pašaipą vadino aplinkiniai („Elektros užsidegt negali, berazumis. Žvakės gi brangiau kainuoja“). Ir jo paveikslų niekas nematė – gal dėl to, kad Savičiūnas nė nemanė kam nors rodyti, o gal kad bjaurėjosi aplinkinių dailės samprata, – paveikslas turėjo panėšėti į spalvotą fotografiją, ir spalvos turėjo būti tokios ryškios, tarsi girtu akimis pamatytos ir nuo to laiko jau nepamiršamos.

Medardas vienąsyk bandė išprašyti į svečius, bet nieko iš to neišėjo. Seniokas iškišo pro langą rudą dirbtinio kailio ausine pabalnotą galvą, dėbelėjo į pusbrolių, paskui susigūžęs pasižiūrėjo į vasarinius jurginus, kurie, nebijodami nei piktžolių, nei namo prieblandos, lapojo kone iki pastogės, bejėgiškai sumurmėjo „Tai gal... kitą kartą“ ir vėl pasislėpė tartum opšrus, sandariai užsidarydamas ne tik langą, bet užtrenkdamas ir langinę – net kinivarpos pažiuro.

Tačiau nuo Medardo laidotuvių praėjo jau geri trys mėnesiai, nebegirdžiu nei jo čiaudulio, nei burbtelėjimo: „Durnas senis!..“, tik matau lipančius pastoge jurginus, jau išskleidusius nedidelius, ryškiai geltonus žiedus; drėgnoj namo prieblandoj prie akmeninių pamatų tartum triaso periodo roplių kiaušiniai bręsta balti kukurdvelkiai, nenustebčiau, jeigu, kuriam sprogus, išropotų teromorfo pavidalą įgijęs Savičiūnas su ta pačia dirbtinio kailio ausine ant pakaušio ir sumurmėtų: „Gal... kitą kartą. Kitą“.

Taip ir nesužinojau, ką jis turėjo galvoje sakydamas „Kitą kartą“.

Kitą vasarą? Kitą dešimtmetį?.. Kitą gyvenimą?..

Dabar tiesiog stovėjau ir žiūrėjau į nebylų juodo tolio namą galvodama, kad jis panašus į didelės sraigės kiautą. Dervuotas tolis, išildytas liepos saulės, nemaloniai dvokė, bet saulė jau krypo vakarop, naktis gesino ją lyg gailastingasis samarietis.

– Ar jau?.. – riktelėjau Nomedai, kuri tupėjo už sulaukėjusių serbentų ir nepakenčiamai ilgai šlapinosi.

– Išbarsčiau mėlynės, – ir Nomeda išropojo iš serbentų, kasydamasi sudilgintas blauzdas, vilkdama už raudono raiščio pustuštį dviejų litrų talpos bidonėlį. – Kol surinkau...

Ji atkišo man ranką juodai mėlynais pirštais – saulė ir šešėliai, mirgėdami ant odos, darė ją panašią į giliavandenės žuvies žvynus – ir pasiskundė:

– O ir dilgių kiek!.. Galėtų tas padla Savičiūnas jas kiek apkapoti!..

Na ir pasakė – apkapoti!..

Aštrios dilgėlės – aksominės dilgėlės, skustuvų ašmenys ir tvarsčiai, balta karčių žiedų migla – ne nektaras, o smulkesnė už dulkes druska, pakantūs jaunų ir aršūs peraugusių lapų pūkeliai – naktie, gailestingasis samarieti, apgaubk jas vėsa ir drėgme, kad iš ryto jos kyšotų pro serbentų šakas dar vešlesnės ir atšiauresnės, pirmykščių paparčių miškas, jūros dugnas su baltais lyg kukurdvelkiai pilies akmenimis, su marių deive, žvelgiančia pro langą ir galvojančia: „Kaip gerai, kad esu apdovanota amžina jaunyste, nes dabar dar tik triaso periodas, teromorfų žydėjimo metas, kada dar tas devynioliktas amžius, kada dar tas žvejo sūnus, kas žino, ar jis neturės roplio uodegos ir žabtų, ir apskritai taip nusibodo tie zoomorfiniai dievai, jų įsiskverbimas aukso lietumi, iš jų gimstanti materija...“

– Tėvas su senele išvažiavo į motinos kaimą, – pasakiau Nomedai, tebesikasančiai blauzdas. – Antkapis per daug įsmego, reikia pakelt. Senelė jo išvis nemačiusi, jai smalsu. Prisirovė iš padaržės kažkokių smulkiažiedžių viksvų, bet vis tiek neprigis, šitokia šutra.

– Karšta, – sutiko Nomedai, rišdamasi bidonėlį prie juosmens.

– Paliko ant mano galvos tą nelemtą karvę. Kol kibire yra ko ēst, stovi ramiai, o suėdusi spiria į milžtuvę ir pasileidžia ratu. Nors imk ir nušauk!..

– Mūsų tai ramios, – užsigalvojusi sumurmėjo Nomedai ir mėlynais pirštais pasitrynė lūpas. – Labai ramios, – pakartojo.

Ji ir pati buvo panaši į ramią karvę – didelėmis akimis, su paskui besivelkančia raiščio uodega, net prie jos juostos kybantį bidonėlis atrodė esąs karviška jos dalis.

Ir man pasidarė liūdna, kad visi mes kažkuo panašūs į gyvąją gamtą – dalį aplinkos, svetimą kitai daliai: akmenims ir uolienoms, ledo varvekliais ir šerkšnui, pirmapradei ugniai ir vandeniui.

Netgi Savičiūnas – gal ir jo nėra, tik namas lyg sraigės kiautas. (Gal jį reikėtų vadinti Savičiūniuku *-iokas* šio krašto žmonėms reikė ne tik nesubrendėlių, bet ir savotišką skaištuolį, atkaklų senberni, nusipelnantį jei ne pagarbos, tai bent ramybės, kuri dažnai tereikė paprastą abejingumą.)

Kaip mes netoli gyvosios gamtos!..

Kokie įvairūs mūsų pavidalai!..

Kas užginčys, kad Savičiūnas – blyškus augalas, besidauginantis vegetatyviniu būdu. Ir jei ne proto liekanos, tie keisti reliktiniai dariniai, ne tik mūsų kaimas, bet ir visas pasaulis taptų didele oranžerija, ir galbūt joje iš akmens ar taurios uolienos gimtų tas, kuris turi sielą.

– Kai pamelši savo karvę, užėik pas mane, – Nomedai apsičiupinėjo, ar tvirtai laikosi pririštas bidonėlis. – Išsikepsim duonos su česnakais, nueisim prie kūdros.

Nedidelė kūdra, apaugusi baigiančiais nykti švyliais, lyg primerkta raina varlės akis spingsojo visai netoli Savičiūno pirkios ir buvo mėgstama mūsų vienvės vieta. Prie šitos kūdros viskas atrodė sustingę amžiams, ir net nieko neveikimas virsdavo šurpiu ir didingu dalyku – tarsi būtum numiręs ir patekęs į savo amžinybės kambarėlį, ir nebuvo čia Dostojevskio vorų, tykančių tamsiuose kampuose, nebuvo ir kampų, – pats jautėsi

lyg voras, pamiršęs savo identitetą, bet vis dėlto tykantis kažko, kas net amžinybės kambarėly turėjo teisę neduoti tau ramybės.

Namai buvo tušti. Ant sieninio laikrodžio radau užkartą senelės rožinį, jis tyliai suposi, laikrodžio švytuoklė nejudėjo, rodyklės rodė pusę devynių ryto, – būtent tada iš miestelio pajuda vienintelis autobusas. Saulė pamažėle krypto link didžiosios pušies, šešėliai kambarį keitėsi vietomis, net pro atvirą langą tekantis oras kvėpėjo kitaip, bet senelės rožinis rodė savo laiką, kuris priklausė ne nuo dangaus, o nuo nematomų žemės gelmių šviesulių.

– Kai-i jaunystė baigias, širdis rami, be baimės... – užtraukiau į dubenį pildama mėlynės – šitą dainą mėgo Petrausko Jonas, kurio stambią povyžą pamačiusi, nuo šaldytuvo viršaus į vidų skubomis įkišdavau pigius savo kvėpalus – juk iš tolo nematyt, ar jis pagiringas, ar ne.

– Brangesnė net už auksą-ą viena minūūūtė laimės... – cukrus, šiugždėdamas kaip smėlis, siaura srovele biro ant juodų uogų.

Petrausko Jonas numirs, bet aš apie tai sužinosiu, jau gyvendama mieste ir nebeprisimindama ne tik rainos lyg varlės akis kūdros, bet ir Savičiūno, nes šis irgi bus miręs – išlukštentas iš saugaus sraigės kiauto ir atiduotas ėdriam kapinių smėliui, iš po kurio taip sunku išsikapstyti mažytei, silpnai teromorfo sielelei, nieko daugiau netrokščiančiai, tik vėl pamatyti savo kiautą – namą juodo tolio sienomis, dvokiantį skruzdžių spiritu, iš vakarų lengvo vėjo atneštais ir prie dervuoto paviršiaus prilipusiais vatiniais švylių kuokštais.

Jeigu gyvenčiau pagal senelės rožinio laiką, tai, ko gero, nė nesiruoščiau melžti tos padūkusios karvės, kurios baubimas jau virpina orą.

Žemės gelmių šviesuliai nesisuka ratu, jie veikiau traukiasi ir plečiasi kaip mikrovisatos, ir laikas, ką tik tyvuliuavęs kaip tamsus okeanas, staiga švysteli baltu ledo kristalu, briaunotu deimantu, mažesniu už nykščio nagą.

– Negriebs velnias, nesutins tešmuo nuo vieno karto, – nusispjovusi tariau karvei, suėdusiai miltus ir atšokusiai į šoną nuo manęs ir milžtuvės lyg nuo ugnies. – Pusproti gyvuly, – pagrūmojau galvą panarinusiai juodmargei, – kad tu turėtum nors lašą racionalumo!..

Karvė tik sušnarpštė. Keldama ją toliau, į pievos pakraštį, ir jau paėmusi į rankas akmenį kuolui įkalti, netyčia apverčiau milžtuvę, ir pienas, šiltas, dar su puta, linksmomis srovelėmis nusiraitė išgraužta žole, aplenkdamas didelį, jau plutele pasidengusį karvės blyną; nespėjau atitokti, kaip srovelės, vinguriuodamos tarsi balti žalčiukai, išnyko, palikę tik drėgnas šliūžes ir kelis lašus, varvančius iš apversto kibiro.

Racionalumas...

Koks čia gali būti racionalumas, išskyrus mitinį – dievai patys pasiima auką, jeigu tu iš kvailo užsispyrimo nenori jos duoti; teisintis ateistiniu auklėjimu vaikystėje ir dabartine pažiūrų maišatim, iš kurios išsikristalizuotų tokia mažai ką sakanti formulė: „Tikiu Kažką, Kas yra Aukštesnis“ – lygiai taip pat beprasmiška, kaip išdrožus iš pliauskos dievą tikėti, kad įpūtei jam ir dievo dvasią.

Saulė jau už didžiosios pušies.

Švylių kvapas... koks jis?..

Operacinė, kur balti vatos gabalai net daltonikui pražysta raudonai, ar dangus, kur skaisčias debesų nuodraikas savo žaizdoms valyti naudoja angelai?..

– Imk dar duonos, – Nomeda kyšteli polietileno maišelį man po nosimi.

Švyliai dvokia česnakais.

– Nuobodu, – sakau. – Galėtų kas ateiti. Sutikčiau, kad tai būtų net Savičiūnas. Ar tau jis nepanašus į reliktinį roplį?

– Ką?.. – nesupranta Nomeda. – Koks Savičiūnas!.. – išizeidžia. – Aš pasikviečiau... – ji ištaria vardus, ir aš nejučia virpteliu, nes vienas Jo. – Sakė, ateis, – ji mosteli takelio, vingiuojančio per rugius, link. – Atsineš alaus.

– Ateis?.. – nepatikėjau žiūrėdama į saulę, kuri tarsi raudonas kamuolys grimzdo į pilkus debesis ir atrodė tokia nejauki, lyg nutapyta.

– Ar negirdi?.. Dainuoja, – išsišiepė Nomeda ir lyg vėtrungė pasisuko rugienojų pusėn. – Ir maišelį nešasi, – nusijuokė džiugiai.

Iš tiesų – takeliu žengė barzdotas Panas, o šalia, lenkdamas ir mindydamas stiebus, per rugius brovėsi vos apsirbarzdavęs satyras atlapotais per visą pilvą marškiniams; Pano nešamas maišelis skimbčiojo tyliai ir melodingai, užtat iš satyro gerklės veržėsi kimus urzgimas, o pilve kažkas garsiai kliuksėjo.

– Pakviete! Oželį?.. – nusivylusi pasižiūrėjau į Nomedą.

– Turbūt pats prisiplakė, – gūžtelėjo apvaliais pečiais toji, rodos, nė kiek nesikrimsdama, kad vulgarus storakojis Oželis, kuris, beje, visai nenusimanė apie jokus menus, sugadins šitokią tapybišką vakaro akvarelę.

– Sveikos, mergos!.. – riaugtelėjo Oželis ir sudribo šalia Nomedos, net kelių saga pokštelėjusi išlėkė.

Panas padėjo maišelį ant kūdros kranto ir neskubėdamas užsirūkė.

Jo akis dengė nuleistos blakstienos, cigaretę laikantys pirštai užstojo lūpų liniją; siauras dūmelis lėtai vinguriavo apie galvą, ir siela tarsi pilkas vandenų paukštis suposi dangaus pakrašty, slėpdamas saulę po sparnu.

– Alus – „Širvėnos“, – tarė nukratydamas pelenus. – Kitokie nebuvo.

– Mergoms užteks po butelį!.. – subliuvo Oželis, kišdamas ranką Nomedai po sijonu, o ši tvojo duonos maišeliu jam per kaktą, bet nestipriai, tarsi bijodama. Užuođęs česnakus, Oželis palaimingai užsimerkė.

Panas, užuot ką sakęs, atkimšo pirmą butelį alaus ir tylomis padavė man.

Pro juodą butelio stiklą žiūrėjau į jį, jausdama, kaip atplaukia tamsi instinkto upė manęs pasiimti, glosto basus tarpupirščius taip švelniai ir valdingai, kad belieka tik užsimerkti ir laukti.

O tuo tarpu prasimerk tu, varlės akie, plačiai, tartum iš nuostabos, tegu tavo taškuota rainelė ir į laikrodžio švytuoklę panašus vyzdys nušvinta šilta geltona šviesa, vaikystės, spinduliais, kurie mummyse giliai tarsi mitiškas senelės laikas žemės gelmėse, auksinis mirties lapų patalas.

Ir vėl užsimerk, – tegu šis nušvitimas tebus mano nuojauta, nes Oželiui ir Nomedai jo nereikia, jie brenda per rugius, žvingaudami ir spardydamiesi kaip nekalti galvijų jaunikliai, ir šiugždanti siena užsiskliaudžia jiems už nugaros tartum sidabriniai vandenys.

– Dar neik namo, – sako Panas, vienoje rankoje laikydamas alaus butelį, kitoje – mano delną. – Neik, – pakartoja, balsas tylus, bet šnabždesiu jo nepavadinsi, nes šnabždesys – fleitos melodija upės dugne, margaspalvio peleko plasnojimas, o Pano balsas pavargęs ir kimus.

Nuo ko jis pavargo?..

Ne, tai ne nuovargis, tai tamsi instinkto upė, kuri pasiima mus abu ir plukdo ramia, užžėlusia savo vaga...

Alaus butelis spindi ant kūdros kranto tartum malachitinė ašara.

– Dar neik... – karštos rankos stiprios, o virš švylių šviečiantis mėnulis toks nepanašus į amžinybės akį, veikiau į didelę druskos galvą.

Ir šitai gražu; tikra poezija.

Ir jo rankos, ir lūpos – eilėraštis, fleitos šnibždesys iš užžėlusio dugno; pusiaumirka matau, kaip mėnesienos užlietam rugių lauke stovi motina sustingusiu veidu, banguoja sidabriniai rugiai, o kartu su jais, šnabždėdami tą pačią kalbą, supdamiesi ant uodegų galiukų, linguoja balti žalčiai, juodos akys spindi kaip išnokusios dirsės.

Baltas laukas neturėjo ribų. Galima buvo tik spėlioti, kokios jis formos: daugiakampio, kvadrato ar trapecijos. Atrodė, tartum dievai būtų sukūle ašotį su pienu, ir šiltas skystis nutekėjo taip toli nuo garuojančių šukių, jog pamiršo ir savo prigimtį, ir paskirtį.

5.

Danguje dega ryškios rugpjūčio žvaigždės, o senelė sėdi ant girnų akmens prie tvarto, panaši į geltoną Haufo nykštuką, ir užmerktos jos akys, ilga vaškinė nosis, naktinė kepuraitė nukabusiu bumbulu kelia man šurpą. Geriau jau rėktų, draskytųsi ir šokinėtų.

Betgi blogio jėgos tylios, eina neprisiliesdamos čezančių lapų, jų basų kojų padai švelnesni už aksomą, be menkiausių raukšlių.

Net juodmargė, melžiama senelės, stovi druskos stulpu pavirtusi, atsisukusi ilgu liežuviu laižo senelės nugarą ir nė nekrūpteli, gavusi į snukį smailia alkūne.

Geltonas Haufo nykštukas ant narčios juodmargės. Vario spalvos lapai ir juodžemis su baltomis sniego salelėmis.

Dar kai motina buvo gyva, o aš – kokių penkerių metų, aplankėme senelę ligoninėje, rajono centre, kadangi mūsų kelias iš turgaus vis tiek ėjo pro nutriušusį ligoninės pastatą, o pakeliui sutikta pažįstama nedviprasmiškai nudelbė mamą ir greitakalbe išbėrė, kad esama pasaulyje tokių pasileidėlių, kurioms nė per nago juodymą nerūpi mirties patale gulincios uošvės. „Uošvės“ – tą žodį ji ypač pabrėžė, mosuodama raudonomis rankomis – tartum mama tų uošvių turėtų bent po kelias kiekvieno rajono centro ligoninėj.

Senelė iš tiesų atrodė nekaip – ruda skarele kietai aprišta galva priminė šalnos sustingdytą krituolį obuolį, o kai stiebiausi jos pabučiuoti, pajutau ir krituolio kvapą – perpuvusių lapų, drėgnos žemės, karčios žievės.

– Nebučiuok – dar užsikrėsi, – burbtelėjo motina, nežiūrėdama į senelę.

Senelė krūptelėjo, ir man pasidarė jos gaila – bet argi ką pasakysi, kai šalia yra mama. Todėl tik išsišiepiau iki ausų, nesuvokdama, kad ir šypstotis šiuo atveju nedera, – man pasirodė, kad šitai apsiginsiu nuo nesuprantamo priešiško. Ankstyvo ryto vėsa kilo nuo žemės ir skverbėsi pro retą ligoninės parkelio lapiją, ir tai atrodė panašu į nebūty ištirpstančius mamos ir senelės žodžius.

– Galėtum palikti mums vaiką, – senelė pašė kietą skarelės mazgą po kaklu. – Nors savaitei. Juk nesuėsim. Karvės pieno atsigers, juk, ko gero, vien bulvėmis ir makaronais ją liuobi – pilvas atsikišęs kaip būgnas, net žiūrėti bjauru.

– Dar ko!.. – atšovė motina, stumdama mane į šalį, tartum iš tiesų būtų pamačiusi mano pilvą, pūpsantį kaip badaujančių Afrikos vaikų, gailiai žiūrinčių iš televizoriaus ekrano. – Ar geriau bus, jei apšersi kokiom žolelėm!..

- Geriau žolelėm negu bulvėm!.. - sušnypštė senelė, ir tąsyk jau aš krūptelėjau, nes dar nebuvausi mačiusi jos įtūžusios - regėjos, kad tuoj kirs paslėptu geluonimi ar spjaus nuodais, ir tada ne tik mums su mama galas, bet ir jai, nes be geluonies senelė neišgyvens.

Motina tik nusijuokė, dar labiau nustumdama mane į šalį, tartum kokį svetimą daiktą, kuris ginčo metu nereikalingas, nes nepadedą jo išspręsti.

- Mano vaikas, o ne tavo!.. - negailestingai režė.

Senelė iš paniūrų į ją dėbtelėjo ir staiga nusiramino.

- Pasikark, - burbtelėjo atsukdama nugarą - tik mentės dirgliai krustelėjo, - ir nuėjo takeliu į ligoninę, nes nuo priebučio, laikydama dubenį, pilną vatos gumulų ir tvarsčių, jau šūkavo sanitarė. Senelei nereikėjo nei ką perrišti, nei išvalyti (ji sirgo neaiškia vidurių liga), - į sanitarės klykavimą atsiliepė instinktyviai, kaip vienas tos pačios giminės paukštis atsiliepia į kito paukščio šauksmą, - parodydamas solidarumą. (Solidarumo negalėjai parodyti žemesniam už save porūšiui, o mama, ko gero, ir buvo tokia.)

Jau stovėdama ant laiptų, senelė atsisuko ir pamosavo išdžiūvusią rankelę, - motina to nematė, nes tempė mane žvyruotu taku vartų link, o aš vis grėžiojau atgal, - ir mano delnai staiga atšalo, išvydau netgi ažūrinį šerkšną, puikiu raštu dengiantį plaštakų odą, - bet mama ir to nematė, tik, išstūmusi mane už vartų, piktai pasakė:

- Sena ragana, kad ją perkūnas!..

Tą patį ji pakartojo namie, dėdama ant stalo raugintų kopūstų lėkštę su mirkstančiais rasale lašiniiais, mat su pusbuteliu buvo atėjęs Vacys, kurio pamenu tik kepurę, dvokiančią benzinu ir tepalais. Toji popietė seniai nugrimzdo į ūkanas, nes priklausė ne man (buvau uždaryta savo kambary ir turėjau skaityti kažkokio arabų rašytojo knygą), o motinai ir teisėtam jos pasipiktinimui neteisėta uošve, nes ir ją, ir mano tėvą mama laikė ne žmonėmis, o pamiškės paukščiais, laukiniais barsukais, normalaus išsivystymo nepasiekusiais, ties keista riba sustojusiais *komo erectus*, ir Vacys jai pritarė nusivilkdamas šimtasiūlę, irgi dvokiančią tepalais. O aš skaičiau „Lelijų kaimą“, - taip vadinosi to arabų rašytojo knyga ryškiai geltonais viršeliais, nuo kurių skaudėjo galvą.

Karališkoji lelija, beprotybė.

Tigrinė lelija, aistra.

Baltoji lelija, prarasta nekaltybė.

Azijietiškoji lelija, tamsūs kerai.

Rytų lelija, šaltos pagirios.

Vakarų lelija, nerimas.

Amarilis, raudonašmenis kardas.

(Ar tiktų kardas geltonam Haufo nykštukui, pasinėrusiam į sunkias mintis, slegiamam žiedadulkių oro ir žvaigždynų vandens, Mėnulio, Merkurijaus, Aušrinės sferų, Nejudančių žvaigždžių dangaus ir Empirėjaus?.. Visi devyni dangūs panašūs į lelijos žiedą, ir šis žiedas per sunkus mažai nykštuko galvai).

Rugpjūčio žvaigždės - vėstantis plienas juodam vandenį - merkiasi, ir ant girnų akmens prie tvarto sėdi nebe kuprotas Haufo žmogelis, o Palieknės Danutė ir kvailai šypsosi, kasydamasi purviniais nagais suskirdusį basą kulną.

- Labas, - sako skubiai ir dar skubiau pasikaso paausį, turbūt manydama, kad nepastebėsiu, o jei ir pastebėsiu, tai nuleisiu nemačiom. Nors ji metais vyresnė už mane, atrodo kaip nesusitupėjęs vaikas: kur ten susitupėsi tokioj Palieknėj, lūšnoj musių sto-

rai nuburbtais langais, su trimis jaunesnėmis seserimis ir moterim, kurios amžių, jai numirus, vertėtų skaičiuoti pagal rieves, išryškėjančias sumedėjusiuose paduose. Ar ji Danutės ir seserų motina, ar prosenelė, ar kokia priklydusi priemiesčio vargšė, niekas nežinojo, o ir labai nesidomėjo, nes Palieknė priklausė amžinai užmirštomis vietoms. Geresnio prieglobsčio atsiskyrėliui nebūtum ir sugalvojęs.

Bet Dana ir jos seserys nebuvo atsiskyrėlės. Net senė, ir ta kartkartėmis apsilankydavo bare, ką jau kalbėt apie jaunikles, kurioms žmonės kėlė nenumaldomą naivų džiaugsmą, kurį rafinuotas miestietis pavadintų egzaltuotu debilumu. Net riaugėjantis Oželis iš kelių klyno išlėkusi saga joms atrodė esąs žemdirbių porūšio pasididžiavimas.

– Eik namo! – griežtai tariau užsidarydama išvietėje; Danutė sukukėjo tarsi juokdamasi, ir netrukus išvydau strazdanotą jos veidą duryse išpjautoj širdelėj. Ji plačiai šypsojosi, o nekaltaj akių gelmėj neslypėjo nė mažiausias drovumo šešelis – tai, kad mato mane atsitūpusią ties skyde, jai atrodė taip pat natūralu, kaip žiūrėti į augantį daržę kopūstą.

– Eik namo, nes pakviesiu senelę!.. – surikau užsidengdama laikraščio lapu.

Danos lūpos sudrebėjo.

Ji turbūt dar prisiminė, kaip prieš porą metų, pirmąkart atsilankiusi, užnešė mums utėlių: senelė, pasigavusi ir ją, ir mane, trinko plaukus žibalu, o paskui, lyg tos smarvės būtų negana, storai ištepė pilkuoju gyvsidabrio tepalu, kuris dvokė dar bjauriau, ir mudvi, pilkos ir liūdnos, tupėjome kameros kampe už didelio „kaniko“: tėvas, iš jo semdamasis karvei miltų, pavadino mus nei šiaip, nei taip – šūdais po lapu.

Tuomet aš išizeidžiau ir pamaniau, kad ir jis pats ne geresnis, nors ir neturi utėlių.

O senelė!.. Jeigu ji ragana, tai galėjo užkalbėti utėles, ir jos siaura tvarkinga vorele būtų išėjusios iš namų, o utėlių karalius – paskutinis, vos panešdamas storą pilvą.

Labai keista, kai žmogus, mokėdamas kerėti, griebiasi tokių buitinių priemonių kaip žibalas ar pilkasis gyvsidabrio tepalas.

– Nekviešk, – suvapėjo Dana ir pasitraukė nuo langelio.

Kai išėjau, ji stovėjo prie vartų ir liūdnai žiūrėjo į mane, o paskui apsisukusi nuvėžlino į mišką.

Nublukusi kartūninė suknelė vos dengė pakinklius, ir aš su nuostaba pagalvojau, kad Danos pilvas dar didesnis nei badaujančio Afrikos vaiko, – tik kojos, aišku, nebuvo panašios į degtukus – tokiomis drąsiai galėjai molį minti.

Už karklų krūmų kyštelėjo dar kelios šviesios galvos, pasigirdo garsas, lyg kryklė būtų surikusi. Dana atsakė spigiu riksmu, ir galvos pasislėpė. Matyt, čia būta kitų Palieknės jauniklių.

Rugpjūčio žvaigždės tikrai panašios į vėstantį plieną, savo šaltį pamažu perduodantį žemei, – taip plonu ledu apsitraukia vanduo ir šerkšnas pasirodo ant langų stiklo, taip kartais gimsta nauja gyvybė, pradėta per alsų karštį, brendusi jam slūgstant ir pasiruošusi išeiti per patį atšalimą, kai visa gamta nusivylusi ruošiasi mirties miegui.

Ar kas gali užkalbėti šitą šaltį, paversti jį patiesalu, saugančiu nuo jo paties?..

„Senele, senele, tu juk gali šitai“, – atėjo man į galvą, kai sėdėjom trise prie stalo ir valgėm miltinius blynus, merkdami į riebę kopūstienį dažinį, o senelė baisėjosi dabartinais laikais. Lauke siuto pūga, ir senelė, garsiai baisėdamasi, vis labiau suposi į vilnonę, antklodę primenančią skarą.

– Žmonės nustojo galvoti!.. – prarijusi karštą kąsnį, ji akimirka neteko žado. Atgavusi kvapą, švankšdama pridūrė:

– Susimainė protu su pavasariop pražystančia tvora!..

Palieknės senė, tiesdama į senelę gumbuotus, į apkapotas šakas panašius pirštus, graudžiai sumykė.

– Aš ne akušerė! – griežtai atkirto senelė.

– Tai nelabai ir svarbu, – mykė Palieknės senė, iš akių jai riedėjo ašaros. – Pabūk prie jos, ir viskas susitvarkys.

– Viskas susitvarkys!.. – prunkštelėjo pašokdama senelė ir taip bloškė skarą ant suolo, kad net vėjo gūsis perlėkė per trobą. – Ar bent kokias žirkles ir praustuvę ten turit?!.. – suriko vilkdamasi kailinius. – Gegučių lizdas! – pridūrė atidarydama spintą ir, tėvui nespėjus nė išsižioti, valdingai čiupo žaliąjį butelį nuo aliejaus.

Stumdama Palieknės šakotapirštę pro duris, senelė atsisuko į mus su tėvu, sėdinčius prie atšalusio riebaus dažinio, – blynus jau buvom suvalgę, – nužvelgė taip, lyg būtume svetimi, ir mediniu balsu tarė:

– Nė neprašau, kad kuris iškviestumėt greitąją. Pats nelabasis per tokį orą tako į Palieknę nerastų.

Šakotapirštė sumykė papurtydama galvą ir baksnodama sau į krūtinę – girdi, neteisybė! – bet senelė nedavė jai kalbėti, tik išgrūdo per slenkstį į pūgą ir trenkė durimis. Iš lauko kartu su aštrių sniegulių uodega dar įskrido jos žodžiai:

– ...laume pasiversti!.. Tada gal ir rastum!..

Jai atsakė lyg ir pūgos kauksmas, lyg ir pušies švokštimas.

Tėvas pakilo nuo stalo, atidarė spintą ir ilgai žiūrėjo į tuščią vietą ant lentynos. Ir nors nieko nesakė, atsukta nugara bylojo aiškų priešiškimą ne tik butelio netekusiai lentynei, bet ir gyvenimo dėsniams, kurie kažkodėl reikalavo kažkam padėti, nors ir neveiksmingai (tėvas netikėjo, kad naminė gali pagelbėti gimdančiai Danai), eiti į kaukiančią pūgą, kuri yra aiškiausias chaoso ženklas, liudijantis, kad tik savo kiaute dar kaip nors gali išverti dangaus ir žemės maišymąsi.

Žvaigždės – mėlyni kristalai ant medžių šakų, vidurnaktis – E. A. Po varnas, ir net mama, panaši į persišviečiančią Gogolio undinę, sėdi ant slidžios nuo mėnesienos medžio šakos. Iš miško, uostinėdami sniegą, išbėga žvėrys, jų paliktomis pėdomis grįžta senelė, o aš tik spėliuju, į kokio žvėries pėdsakus panašūs jos kojų įspaudai, nes žinau, kad senelė nemėgsta išsiskirti iš aplinkos, ir posakis „Žmogus – aukščiausioji būtybė“ jai kelia juoką.

Galbūt ir Dana pagimdė kokį oželį keršu kailiuku. Ir tai kur kas geriau – argi Palieknė išgyventų kūdikis, kuris, palyginti su žvėrių jaunikliais, toks bejėgis!..

Nei Danos, nei jos seserų savo kieme daugiau nemačiau.

Turbūt nusigrėžė nuo žmonių ir išėjo su vilkais, kurie, jei ir nesuprato egzaltuoto debilumo, tai bent nesišaipė iš jo. Tik senė retkarčiais apsilankydavo miestelio bare, paskleisdama durpių, kraiko ir sakingos medienos kvapą, – Vanda ne tik ventiliatorių įjungdavo, bet ir visus stalus peršluostydavo, nors šakotapirštė niekad neprisėdavo, išgerdavo savo normą (pusę briaunotos stiklinės šnapso) stovėdama prie baro, nugara remdamasi į indų plovėjos langelį.

Jeigu bare tuo metu sėdėdavo tėvas, piktai į ją skersuodavo – mat senelei parnešus žaliąjį butelį, naminės tebuvo vos ant dugno. Tėvas slapčia įtarė, kad jo geras buvo su-naudotas gryniems niekams, pavyzdžiui, žirklems dezinfekuoti. Jam nė į galvą neatėjo, kad naminės reikėjo užkalbėjimams, tam, kad viskas, anot Palieknės senės, susitvarkytų

(o šakotapirštei tvarka reiškė visai ne tą, ką tėvui) – ne, tėvui ši mintis net nedingtelėjo, nes buvo dar miglotesnė už gyvenimo dėsnius.

Deivė, kuri gyveno Palieknėje, nepanėšėjo nei į plevenantį Arielį, nei į verksmų išsekintą Dafnę – tai buvo godi Vilendorfo Venera, ir žvelgiant į didžiulį jos pilvą, stambias šlaunis ir į krūtis-svambalus, nesinorėjo tikėti, kad jai užtenka žolelių nuoviro ir lengvos ašutinės nakčiai. Įsivaizdavau ją, paryčiais rūke išdramblojančią iš girios ir sustojančią pievoj prieš mūsų juodmargę – Vilendorfo Venera mielai ateitų ir į miestelio barą. Ten, kur renkasi žemės kurmiai ir girtuokliai, tik jai kiek nepatogu dėl alegoriško savo pavidalo (turėti vietoj galvos puodą, tegu ir virvelinės keramikos pavyzdį, vis dėlto per daug tiesmuka)... Galvos forma ir struktūra nesvarbi tik pašamonės gaivalams bei mitologiniams satyrams. Betgi žmonės – aukštesnės būtybės (senelė čia, aišku, tik sukriuksėtų iš juoko), jos gėdijasi pašamonės gaivalų (senelė neskaitė K.G. Jungo „Pašamonės vaidmens“, tačiau pritartų teiginiui, kad slopinamas gyvuliškumas keršija), ir Vilendorfo Venerai nėra ko tikėtis aistringo geismo patenkinimo su kuriuo nors iš vietinių žemės rausikų, kurių ir skonis iškrypęs – ne vienam prie širdies silikoninės krūtys, sveriančios po tris kilogramus (nesąmonė, pasakytų senelė, kuo jos geresnės už puodynę vietoj galvos!..).

Samanų spalvos naminė, švelniai gildanti liežuvį, nutykštanti ant galingų Veneros strėnų karčia nevaisinga rasa, – aukoti skirtas skystis, išsikvėpusi ambrozija, išspjauta dangaus dievų.

Moterie, pašamonės gaivale, tamsybių žuvie, – jau merkiasi rugpjūčio žvaigždės, naktis, tavo antklodė, šlapia nuo iškritusios rasos tartum nuo prakaito, ir tavo šlaunys šlapios, ir tokį vėsų rytą niekas nenori į jų tarpą, net satyras, kuris, apsimetęs arkliu, supančiotas ganosi pievoj.

Ir tu užmiegi, kvėpuodama vėstančiu alkoholiu į samanas, ir miškas pilnas aitrių jo garų.

6.

Vacio šimtasiulė, numesta ant suolo prie rasojančio virtuvės lango, primena pilką papirusą, priraizgytą nieko nereiškančių ženklų.

Vacys per daug nesivargindavo – nuspirdavo ją ir po stalu, tik tepaluotą kepurę pagarbiam pakabindavo ant vinies prie durų, virš didelio skardinio dubens, kuris dažnai būdavo pilnas neišpildo muilino vandens, o prie krašto lyg rudens voratinklis, judinamas skersvėžio, suposi ilgas plaukas, ryto šviesoj auksinis, vakare – pilkas kaip pati prietema.

Kartais man atrodydavo, kad juo tarsi altu iš dangaus nusileidžia šviesa. Naktį plaukas išnykdavo, tamsos prarytas, tik kibire, mėnesienos apšviestas, raibuliavo vanduo – sidabru apsitraukusi eketė, valdingai uždariusi savo skenduolius. Ir išgertos sielos laumžirgio kojėlėmis draskydavo man pilvą.

Vacio kepurė kaboj ant vinies virš kibiuro ir dvokė traktoriaus tepalu.

Markas Augustas savo skrybėlės ant vinies nekabindavo. Pasidėdavo šalia, ant suolo, tuo parodydamas, kad Vacys, palyginti su juo, stovi ant kur kas žemesnio hierarchijos laiptelio. Maždaug kaip mano zoologijos vadovėlyje – iš pradžių pirmuonys ir stegozaurai, o tik paskui aukštesnieji primatai.

Man vėl reikėdavo užsidaryti savo kambary. Kadangi su „Lelijų kaimu“ kažkas gerokai pasidarbavo – trūko trečdalis puslapių, o ant viršelio tarsi archipelagas plytėjo

pailga riebalų dėmė, – varčiau zoologijos vadovėlį, dažnai grįždama prie man patikusio pavadinimo *euglena viridis*. Tai buvo ne pirmuonies vardas, o magiškas žodžių sąskambis, tarsi kambarį uždarantis vieną laiko tarpesnį ir atveriantis kito duris.

Vacys nenuvokė, kas per padaras yra *euglena viridis*, bet Markas Augustas žinojo. Jis žinojo ir daugiau – kad Herostratas sudegino Artemidės šventyklą, kad Kochas atrado tuberkuliozės lazdeles, o Pasteras – vakciną nuo pasiutligės, kad daktiloskopija pranašesnė už Bertiljono sistemą, o brontozaurai, nors patys didžiausi iš priešvaninių roplių, buvo romūs žolėdžiai.

Šįsyk jis užėjo pakeliui iš bibliotekos ir ant virtuvės stalo išdidžiai paguldė Voltero tomą.

– Antrą kartą skaitysiu „Kandidą“, – garsiai tarė.

Motina iš mandagumo kažką burbtelėjo, galbūt „Tikrai?“ arba „Kodėl antrą kartą?“, o paskui garsiai pridūrė:

– Perskaityta knyga – kaip nurauta žolė. Į pečių arba į herbariumą.

– Na ką jūs, Veronika!.. – pasibaisėjo Markas Augustas, išsitiesdamas kaip styga ir atsikišusiais menčių kaulais dunksteldamas į aprasojusius lango stiklus. – Atsiprašau, – sumurmėjo atsitraukdamas nuo lango. – Mintis, beje, įdomi.

– Įdomi, – prieštaravimų nepripažįstančiu balsu tarė motina ir pastatė ant stalo taureles. Markui Augustui skirtąją netgi pablizgino sausu skuduru.

Markas Augustas godžiai žvilgtelėjo į tuščią spindinčią taurelę ir prisimerkęs nusuko akis – matyt, stiklas apžilpino.

Aprintame jo portfelyje, be knygų, nieko daugiau nebuvo. Traukti į dienos šviesą džiūvėsius ar vaisinius šiaudelius, kuriuos dažnai pirkdavosi parduotuvėję, jis gėdijosi – šiaudeliai nebūtų tikę nei prie Voltero, nei prie puspilnio naminės butelio, kuri motina ištraukusi pastatė ant stalo, burbtelėjusi: „Dar nuo Vacio liko“, – šią nedarną Markas Augustas gerai suvokė, todėl nestabdė motinos, tik tyliu, vėjo šlamesį primenančiu balsu paprašė:

– Man per stipru... gal kokiu sirupu praskiestum?..

– Dar ko! – atšovė motina. – Galėjai pats sirupo atsinešti, jei šnapso neturi!..

Ji norėjo pridurti, kad Markas Augustas, gyvendamas vienas ir neką teveikdamas, galėtų pats prasivirti uogienės, juolab troba prie pat miško, ir ne tik uogienės – malkų žiemai slapčia parsivežtų, juk proskynoj tiek sausuolių!.. – kam dar eigulio ieškoti ir verkšlenti, kad baigia sušalti, kad pašiūrėję tik sutrūnijusios pušinės pliauskos belikę!.. „Aš nepakenčiu uodų!.. – ko gero, suriktų Markas Augustas, – jie žemina mano žmogiškąjį orumą ir budina sieloje gyvulį!.. Rinkdamas uogas, turi kasytis, pliaukšėti ir vartoti rusiškus keiksmožodžius!.. Aš ne panteistas, aš nemėgstu miško!..“ – „Tai kas gi tu?.. Gal krikščionis?.. – įgeltų jam motina. – Į bažnyčią neini, nors per Velykas galėtum!..“ – „Aš – laisva asmenybė!.. – gintųsi Markas Augustas. – Man labiau patinka „Kandidas“ nei Biblija!..“

– Bejėgis tu, – niekinamai tarė motina. Po trečios taurelės jos skruostai paraudo kaip prisirpusios vyšnios. – Sirupu tau ir misti!..

– Tai, tamstos manymu, aš... – paspringo gurkšniu Markas Augustas, – indiferentas?.. Jėzau, – sumurmėjo pildamasis naminės, – aš tik nekenčiu visuomenės!.. Jinai tokia triviali.

Motina pasižiūrėjo į jį kaip į apsisapnavusį.

– Eik namo, – tarė. – Nemėgstu, kai mano namuose tiek daug tuščiai kalbama.
– Tuščiai?.. – Markas Augustas išsigandęs nutilo.

Taurelės besileidžiančios saulės šviesoje spindėjo raudoniu, lyg kas būtų pripylęs į jas sirupo, kurio Markas Augustas taip geidė ir į kurį dabar nebenorėjo net žiūrėti.

Rausvi motinos skruostai palengva ėmė pilkėti.

Ji nekantriai kostelėjo.

Markas Augustas tebesėdėjo už stalo, primindamas nuvytusią leliją.

– Ir ko aš su juo tąsaisi, – pusbalsiu tarė motina. – Kiti vyrai kaip vyrai. O šitas – žiopso kaip kalakutas į šulinį.

Ji atsistojo ir šiurkščiu delnu nubraukė stalą.

Markas Augustas pakėlė akis.

Jos atrodė užgesusios ir pilkos, nes šulinys, į kurį jis žiūrėjo, tyvuliavo nebylus, jo paviršiaus nejudino sidabrinių vėlių alsavimas, jame turbūt nė vandens nebuvo, tik balkšva, pamuilių spalvos migla, chaosas, iš kurio dar reikėjo formuoti pasaulį, daiktus, kurti žmones ir dvasias, sugalvoti skausmą ir mirtį. Markas Augustas žiūrėjo į miglą su beviltišku siaubu, stengdamasis pamiršti, koks jis bejėgis.

Jis svyruodamas atsistojo, užsidėjo skrybėlę ir, pasikišęs po pažastimi portfelį, netvirtai žengė durų link.

Motina, nužvelgusi kaulėtą jo nugarą, dar kartą delnu perbraukė per stalą, nors šis buvo švarus.

Užsivėrus durims, virtuvėj pakibo slogi tyla. Motina krenkstelėjo ir apsidairė – atrodė, kad jai neįauku, likus be skubraus ir karštligiško Marko Augusto murmesio. Jai net netoptelėjo, kad vėl nepriminė Markui Augustui kitą kartą atsinešti butelį, tegu ir nepilną, tegu ir kokio birzgalo – kad ir „Versmės“ ar „Šaltupio“ – kiekgi galima vartoti svetimą gerą!..

– Ačiū Dievui, kad jis nedaug teisgeria, – tarė slėpdama butelį, ant kurio dugno dar teliuskavo maždaug stiklinė skysčio. – Tarytum koks aristokratas, – pridūrė ir nusišnypštė nosį į sijono kraštą. Motina nebeskaitė knygų nuo tada, kai gimiau aš – iš pradžių neturėdavo laiko, o paskui ir nebenorėjo. Juk estetinei tikrovei neegzistuoja realybės dėsniai, o šie pasirodė esą tokie negailestingi ir diktatoriški, kad motina be ilgo spyrijimosi pasidavė.

Taip užgęsta visokia žemiška ugnis.

Nors iš atminties jai baigė išdilti Reimonto, Senkevičiaus ir Balzako veikalai (ką ir kalbėti apie Dante, Šekspyra), ji kažkodėl dažnai prisimindavo Rablė Gargantiua, besišluostantį rukę pūkuotu žąsiuku. O stebuklinių pasakų siužetai ir modeliai taip susipainiojo jos galvoje, jog kartais atrodė kaip kažkada buvusių tikrų įvykių migloti prisiminimai, o gal ir tai, kas vyksta dabar ar vyks netolimoj ateity.

Slogi tyla virtuvėj, raudonas sirupas taurėj, aš, uždaryta savo kambary su *euglena viridis* vaizdiniu.

Markas Augustas, netvirtai žengiantis ledu, o gal stiklu, ir svyruojantis tarsi nendrė vėyje, – nors imk ir pakaustyk jį pasagomis su aštriais grifais, kad negriūtų nosimi į priekį.

Vacio kepurė ant vinies – bloga lemiantis varnas.

Šimtasiulė, pilkas papirusas. Kalno pamokslas, actekų raštai. „Giesmių giesmė“, meilės romanai.

Meilė atleidžia pikta, jai pačiai nesuvokiama pikta. Bet prisiminimai nėra meilė. Rojus neturės prisiminimų.

Daiktai, vaizdiniai kaip geometrinės figūros ir tiesė – mirtis.

Drožlių galvele, geltonas Haufo nykštuk, nuvytusi stalo lelija, trokštu, kad būtų mėtamazgeliai ant amžinybės siūlo, – kad jūsų neužmirštų Tas, kuris vynioja šitą siūlą į kamuolį.

7.

Nemėgstu rytų, kurie primena skardinio kibiro tarškėjimą, įkyriai raginantį keltis. Tokie rytai – ne Dievo kūrinys.

Neįnirsi į juos lyg į slidaus šilko suknią, ir mirguliuojantis šleifas neplasnos iš paskos.

Nors... Rytas – ne šnabzdantis audeklas, ne spindintis obuolys ant pačios aukščiausios šakos, ne lėtai besileidžiantis lapas su apmirusiu amaru ant išsišakojusių gyslelių. Jisai – šių daiktų šešėlis, siela, kuri numiršta ir atgyja.

Lyg kokiam sapne girdžiu senelę šnekant:

– ...dar tebedrybo, nors jau pusė dešimtos. O merga septyniolikos metų. Kur tai matyta!..

Kažkas jai atsako – gal tėvas, gal Paliėknės senė – ausis vos pagauna tylų šnaresį, lyg kas sausa šaka brūžintų į staltiesę.

– ...kojų pirštai iš po antklodės išlindę, – priduria senelė. – Keisti kažkokie!.. Ilgi, per sąnarius perlinkę!..

Sausas šnaresys vėl pasigirsta – gal tai ne šaka, gal raudoni rudens lapai.

– ...sakai, tokie pirštai dalingo žmogaus?.. – murma senelė, ir aš ne girdžiu, bet jaučiu, kaip širdyje ji purkšteli netikėdama. – Su tokiais pirštais tik lėliu būti!.. Įsikabintum šakos ir tintaluotum žemyn galva!..

Atsimerkusi senelės neišvystu, tik raudoni klevo lapai šlama už lango. Ant šakos tupi zylė ir, pakreipusi galvą, žiūri į mane. Saulės takas nuo lango driekiasi per visą kambarį iki belangės sienos, ir sustingusi zylė atrodo tartum padarėlis iš mįslingos mirties karalystės, – tokios šalies, kur mirties nėra, tik ilgas, varginantis buvimas, nesibaijanti auksinės šviesos juosta.

Ir tylu. Be paukščių balsų, be kibirų tarškėjimo. Nenusakomo liūdesio erdvė, nepermalduojama kaip stingstantys sakai.

Vieškeliu garsiai nuplerpia „birbynkė“ – turbūt koks miestelio vaikigalis ją trumpam nudžiovė iš tėvo, – aš šoku iš lovos ir nejučia pritupiu, neapleidžia mintis, kad gintarinė erdvė debesiu kybo man virš galvos, ir aš galiu į ją atsitrenkti.

Šilta rugsėjo saulė jau ties tvarto šelmeniu, tamsus šešėlis prie daržinės durų ištirpo, o pro sienos plyšius išlindę šiaudai suspindo lyg didelės auksinės adatos.

Išvietėje pro medines grindis prasikalusi kraujažolė baigė nužydėti, Brežnevo nuotrauka atrodė susiraukšlėjusi kaip šalnų pakąstas lapas, ir paskutiniai Genseko „Plėšinių“ skyriai, kabantys ant vinies, skersvėjo pertraukti, liūdnei suošė.

Pavasaris, anot vieno prozos meistro, toks metas, kai norisi nusišaut. O ruduo – švelnus tvanas, jis ir taip pražudys, be triukšmo ir parako smarvės, užliedamas iki pat dangaus.

Ir žuvis pakils į debesis, o paukščiai nusileis į gelmes.

Tik žmogus, aukščiausioji būtybė, liks ištikimas savo prigimčiai ir užsidarys kaip

smiltelė kriauklėje, kad ilginiui pavirstų perlu.

Miestelio pusėje, dusliai, lyg dabar jau būtų po vandeniu, sugaudė bažnyčios varpai. Baigėsi sekmadienio mišios.

Netrukus turėtų grįžti ir senelė, nešdamasi prancūzišką batoną, kyšantį iš nedidelės juodos rankinės, „ridikiuliu“ vadinamos, ir nors didesnę dalį ji bus nuvalgiusi, batonas vis tiek kyšos lyg kardas.

Ką gali žinot, juk miškingame pavieškely visko pasitaiko, ir plėšikų, ir laumių, ir besiblaškančių sielų, pabėgusių kad ir iš baro, kur snaudžia, galvas ant stalo padėję, jų šeimininkai.

Daržinėj ant šalinės kažkas garsiai sukmarkė. Tėvas, be abejo. Tik kodėl sekmadienio rytą jis panūdo praleisti ant šieno, o ne lovoj?..

Ir vėl knarktelėjo, šįkart – kažkaip giliai, veriamai, tartum kūdikis. Išsigandau.

Viešpatie, jeigu jis pavirs kūdikiu, ką aš darysiu?..

Įlipusi į šakotą alyvinę obelį, pažvelgiau pro daržinės langelį.

Šalia tėvo, užsivertusi šieno plaką ant storų blauzdų, gulėjo Irka, pro prasegtą palaidinę tarsi apsnigtas kalnas švietė didelė balta krūtis su pašiurpusiū speneliu viršūnėje. Virš Irkos galvos ant pilko siūlo suposi voras, neišmanydamas, ką daryti su nutrauktu voratinkliu.

Ant šakos, įsiremęsios į langelio stiklą, tarp pageltusių lapų baltavo sulčių pritvinkęs, stebuklingai išsilaikęs obuolys. Norėdama jį pasiekti, turėčiau smarkiai supurtyti šaką. Tuomet jis nukristų, bet kas iš to: nukritęs tik ištikštų.

Palikusi ir obuolį, ir miegančiuosius ant šalinės, nusiropščiau žemyn.

– Negadink obels!.. – dar neįžengusi pro vartus, suriko senelė.

„Žiedgraužiai, amarai, puvinys, neišnaikinamos garšvos!.. Ir dar tu!..“ – senelės balse skambėjo susierzinimas. Tartum būčiau kokia laumė, išlindusi iš girių glūdumos ir baisiai nekenčianti sukultūrinių augalų, – ilgaus persišviečiančiais kojų pirštais apgniauzusi šaką, tupiu viršūnėje, o lapsukiai ir straubliniai pjūkliukai tartum juodos dulkės byra man iš po sparnų.

– Tėvas kur?.. – keldama koją per nuvirtusius vartus, apaugusius takažolėmis, riktelėjo senelė. – Baro lange mačiau jo galvą!.. Turbūt geria!..

– Geria, – sumurmėjau trindama pažaliavusius delnus į kelnes. Per pievą – stirksančius sausų smilgų kuokštus ir nenušienautas dagių salas, dar tebespingsinčias violetiniais žiedų žiburėliais, – nuošė šiltas vėjo gūsis.

Saulė krypo į miestelio pusę.

Miestelis atrodė lyg kapas, iš kurio ir arkangelo trimitas vargu ar prikeltų užmirštus kaulus. Netgi baras tedirbo porą valandų – tol, kol baigsis mišios, nes nenorėjo piktinti visuomenės ir Dievo. Ir kai pro bažnyčios duris vienas po kito imdavo eiti maldingi parapijiečiai, pro baro duris storoji Vanda stumte išstumdavo Žiogą su Burokiene – paskutinius miestelio girtuoklius.

Vėjas plūstelėjo į veidą tartum vanduo, ir man pasidarė gaila, kad Vanda nestumia pro duris tėvo: galbūt man nebūtų itin nyku, jeigu jis miegotų ant raudonų lapų krūvos prie baro laiptų, susirietęs tartum žiedgraužio vikšras.

Juk miestelis – kapas, virš kurio kybo auksinis baldakimas.

Tyly, tik vėjas šiurena neskustus tėvo barzdaplaukius, ir sausi lapai, prispausti pakįštų po galva kumščių, šnabžda ir skreba.

– Atnešk malkų!.. – riktelėjo senelė, iškišusi galvą pro duris. Rankose laikė vakarykščių barščių puodą, kurį išpylė čia pat, po langais, į jurginus. – Dujų, tinginiai, nepasirūpinot parsivežti!.. Kiek aš su tuo prakeiktu pečium terliosiuosi.. Rūksta kaip pasiutęs!..

Kai, laikydama glėby keletą beržinių pliauskų su atšokusia žieve, įžengiau į tamsią virtuvę, prie stalo jau sėdėjo tėvas su Irka, ir dūmai, besisklaidantys apie galvas, atrode lyg irstančios aureolės. Senelė, žarstekliu baksnodama į spragsinčias prakuras, tylėjo, atsukusi tėvui nugarą: tik nuoskiloms įsidedus, atsigrėžė ir garsiai riktelėjo, tartum tėvas būtų kitoje namo pusėje:

– Tinginys!.. Kada gi bulves kasim?!.. Visi baigia nusikast, tik mūsų rėžis stovi, dar ir bulvienojai nenupjauti!..

– Gal... rytoj, – sumurmėjo tėvas. Nemačiau pro dūmus jo veido – turbūt tebesnaudė, šieno krislais apkritusiomis blakstienomis ir su voratinklio siūlu ant lūpų. – Rytoj...

Irkos veido taip pat nemačiau – veikiausiai sėdėjo nesusisagsčiusi palaidinės, su šiengaliais, kyšančiais iš guminių batų aulų, ir seile, nudrykusią per smakrą nuo saldaus miego.

Padėjau pliauskas prie krosnies ir išėjau.

Kas žino, kokie bus jų veidai, dūmams išsisklaidžius.

Turbūt tokie kaip visada.

Geriau jau būti laume.

Geriau jau būti lėliu.

Ūbauti pušynėly, saulei nyrant į naktį, ir nematyti čia pat suverstų šiukšlių, vežimais ir karučiais atvežamų iš miestelio. Gal tai spandinčios žvaigždės, gal aksominės gėlės, – laumė-paukštis, aklas ir kurčias, net savo nemalonaus ūbavimo negirdi, tik ilgais rankų ir kojų pirštais kabinasi į pušies šaką, jausdamas, kokia šiurkšti žievė, ir tvaikas iš apačios – rupus ir ėdantis šnerves kaip druska.

Laumė-paukštis, molis Dievo rankose, jam nepažadėta nei tūkstantmetė taikos karalystė, nei amžinos ramybės šalis.

8.

Per Vėlines ant antkapių tupi tamsūs angelai, žiūrėdami, kaip virpa geltonos žvakių ugnelės – mirusiųjų širdys. Angelų akys užmerktos, tartum jie miegotų, bet tai netiesa, angelai puikiai mato ir pro nuleistus vokus: supurentą žemę, chrizantemas lyg pagalves, kartų jų kvapą, juodu impilu išsiskleidžiantį virš kapų.

Aš niekada nesulaukiu ceremonialo pabaigos: iš atvertos koplyčios dar nenugriaudėjus gedulingam choralui ir nenuskambėjus paskutiniam „poetinio montažo“ žodžiui (eiles užsikertančiais balsais deklamuodavo daugiausia jaunesniųjų klasių mergaitės, ypač tos, kurios neturėjo motinos ar tėvo – anot kultūros namų direktoriaus, taip „įtaigiau“), akmeninės tvoros pakraščiu sprukdavau namo. Užsikaisdavau arbatos. Didelė džiovintų krapų šluota kabodavo virš viryklės, ir aš akmeniniais pirštais bandydavau atsargiai išpešti kuokštelį, bet žolė nepasidavė, traukėsi nuo mirties šalčiu dvelkiančių rankų, ir tik joms atšilus kuokštelis nenorom išslysdavo.

„Brangus veidas jo – sustingęs vaškas“...

Vėlinės (arba – Mirusiųjų pagerbimo šventė) būdavo galbūt vienintelė diena, kai deklamuoti eiles numirėliams neatrodė nei blogas tonas, nei akibrokštas. Žinoma, tai buvo paprasti numirėliai – kažkieno seneliai, tėvai, dėdės, anūkai, pusbroliai, šiaip pažįstami ir visai svetimi; didieji numirėliai turėjo išskirtinę teisę būti šlovinami kasdien.

Didieji numirėliai gėdė nemirti. Tautai, liaudžiai, elitui, prastuomenei. Nors vargu ar kuris būtų apsidžiaugęs, matydamas savo portretą išvietėj ant sienos, tegu ir viso Politbiuro narių draugijoje, bet vis dėlto tokį vienišą tamsiomis viduržiemio naktimis, apledėjusiais pakraščeliais, blaškomą pro plyšius pučiančio žvarbaus vėjo. Liaudis nepamiršo, bet kas iš to?..

Tada dar nebuvau skaičiusi nei Dylano Tomo „Ir nebus mirties karalijos“, nei Mackaus „Ir mirtis nebus nugalėta“, poetų prieštaravimai man nerūpėjo, mirtis buvo nelyginant autobusas, turintis savo tvarkaraštį, galbūt ir pavarų dėžę bei akmeniu pramuštą radiatorių.

„Mirtis išliks – mirties nebus“, – teigė poetai.

Pilkas miesto dangus tylėdamas plyti virš blokinių daugiaaukščių. Net įsivaizduojamame „anapus“ mūsų nepaliks mirties nuojauta.

„Poetinis montažas“ be jokių religinių intarpų, rūstus bedieviškas choralas ir sunki kaip antkapis materialistinė tamsa.

„O Violeta išsidažė, – pasiekia mane pasipiktinęs klasiokės ir „montažininkės“ šnibždesys. – Kur tai matyta!.. Kapinėse!..“

Šviesiaplaukė Violeta tik sumirksi dažytais blakstienomis – argi kas kaltas, kad kitos – tikros varnos, palyginti su ja!.. – ir švelniai taria:

– Tu miegok. Tai šienauja ne žolę,

Tai tavo gražūs ir šilti plaukai..

Ir „montažininkė“ nutyla, kadangi dabar jos eilė – majakovskiška tirada žuvusiam tarybiniam kariui. Ir vėlgi niekas nekaltas, kad toji tirada – tikri šratai, rikošetu atšokantys nuo besiklausančių žmonių, ir net mirtis atmerkia akis ir sužiūra. Niekur neišvengsi masinės kultūros, ir mirčiai tenka su tuo susitaikyti.

Epitafija kyla iš žemės gelmių – tamsaus miego banga.

Juodi angelai tolsta, lieka paprasti antkapiai, nuvytusios gėlės ir su šluotele rankoje aplink šeimos kapą besikrapštanti moteriškaitė, taip susilenkusi, jog atrodo – ims striuoksėti keturiom kaip voverė.

Angelų akys šviečia tamsoj geltonų daugiabučių langais, ir aš, stotelėj laukdama vėlyvo troleibuso, stengiuosi nuvyti staiga apėmusią nenusakomą sapno baimę: „poetinis montažas“ grįžta, o aš nepamenu nieko – nei ką, nei po ko sakyti, tik žinau, jog mano vieta tarp storais paltais aprengtų moksleiviukių, kurių viena, prašmatnioji Violeta, ta proga pasidažė, – nulemta iš anksto, neišdildoma, žvarbi kaip epitafija. Ir aidi eilėraščiai, švelnūs ir nykūs, ir aš su siaubu laikiu savo eilės.

Gurkšteliu krapų arbatos.

Truputį karstelėjusi – gal cukraus per mažai įsidedėjau.

Namiškiai dar negrįžę, ir aš mėgaujuosi ramia vienatve. Vėjas už lango užauja lyg paklydęs milžiniškos kriauklės vijose, ir pro neužtrauktas užuolaidas matau, kaip sūkurioja sausos sniego kruopelės, smėlis iš sudužusio laikrodžio.

Prispaudžiu nosį prie šalto stiklo.

Per kiemą iš pievos pusės, vėjo genamas, atsirita didelis pilkšvas lapas, ir man dingteli, kad jis panašus į žmogaus veidą.

Lapas plevena švilpiančio vėjo sūkury, pamėkliškai draikosi šoky, nors dangus lyg girnapsū, o žemė apsitraukė lediniu vėžlio kiautu.

Taip vasarą pamiškėj šoka girti satyrai.

Arba koks nors oželis, apimtas paiko džiaugsmo, trepsi kanopėlėmis. Tartum vaikas.

O gal tai ne lapas, gal polietileno gabalas, ir nematyti jame nei raukšlelių palei akis, nei strazdanotos nosies, nei vyptelt nusiteikusių lūpų, pro kurias tuoj tuoj išsprūs „Labas!“, o paskui – išgąstingas šūksnis: „Nekviešk senelės!.. Nekviešk!..“

Vėjo pagriebtas jis šokteli aukštyn ir nulekia kaip pilkas aitvaras, kažkur toli, į savo pasakų karalystę, kur šviesios upės teka dangumi, o prie žydinčio šimtašakio dagilio, panašaus į apverstą kandelibrą, ganosi baltas oželis mėlynomis vaiko akimis.

Trinkteli laukujės durys. Grįžo tėvas su senele.

– Jinai jau namie, – išgirstu senelės balsą. – Parrūko, neištvėrė. Niekaip nesuprantu, kodėl tas jaunimas toks nekantrus!.. Kad ir toji Danutė, – pridūrė, jau sėdėdama už stalo ir pildamasi arbatos. – Toji, iš Paliėknės. Galėjo dirbti fermoje, kad ir melžėjos padėjėja, – baisus čia daiktas karvėms iš pauodegių mėšlą nukuopti!.. – tai ne!.. Susikrovė skarmalus, vaiką ant kupros – ir į miestą.

Senelė gurkštelėjo arbatos ir sukrenkštė užspringusi. Atgavusi kvapą, piktai sušvokštė:

– Visai pasiuto!.. Gal ten kas su karštais pyragais laukia?!

– Tu geriau kopūstų išvirk, – tėvas trinktelėjo arbatinuko dangteliu. – Šito jūsų bizalo aš negersiu.

– Nevirsiu, – atšovė senelė.

Tėvas nustebeš į ją pasižiūrėjo.

– Visada išvirdavai, tai kodėl dabar ne?.. – sumurmėjo nepatenkintas.

– Per Vėlines valgyt nedarau, – atkirto senelė. – Nenoriu gadinti nuotaikos.

– Nuotaikos? – susiraukė tėvas. – Kokios dar nuotaikos?

– Tokios, kokios reikia! – piktai tarė senelė. – Kai mažas buvai, mažiau ant pečiaus miegot reikėjo!.. Protas prie pado prikepė!..

Tėvas, nieko nesakydamas, užsimetė šimtasiūlę ir išėjo pro duris.

– Tegū toji tavo Irka Birka išverda!.. – šuktelėjo pavymui senelė. – Miega kaip meška lauže!.. Knarkimo apsiklausyti negalima!..

Ji atstūmė puoduką nuo savęs ir atsistojo.

– Ir tau reikėtų apie darbą pagalvot, – tarė žiūrėdama į mane. – Pavasarį baigsi mokyklą.

– Baigsiu, – sutikau garsiai šliurpdama arbatą.

– Na ir?.. – senelė įdėmiai pažvelgė į mane.

– Noriu į miestą, – sumurmėjau užguldama stalą. – Mokytis.

– Mokytis!.. – net šoktelėjo senelė. – Ar pasiutai!.. Kuriam galui – mokytis?.. Ar fermoje dirbti negerai?!

– Fermoje?.. – sušnibždėjau nusivylusi. – Fermoje pennai gamybinę praktiką atlikom. Nenoriu.

Senelė rūgščiai nusišypsojo.

– Nenori, – sumurmėjo po nosimi, tyliai, vos išgirdau. – Ką gi...

Užsisiautusi didžiąją skarą, ji išėjo pro duris, sumažėjusi ir susitraukusi – gal nuo šalčio, kuris pro nesandaraus lango plyšius skverbėsi į vidų, gal nuo tos pačios neapibūdinamos nuotaikos, kurios slegiama, nenorėjo virti kopūstų.

Senelė, senele, geltonas Haufo nykštuk, kibi pavartės takažole!.. Man vaidenosi mūsų moterys ir vyrai, kuriuos turėjau pažinti, žodžiai, vaizdiniai ir įvaizdžiai, saldus migdolų kvapas – nuodo ir nuodėmės.

„Paistalai!.. – pilkam apyaušriui skverbiantis į kambarį ir gatvėje suūžus pirmiesiems troleibusams, girdžiu murmant senelę. – Arčiau karvių – arčiau Dievo!..“

Senelės dievas, besišypsantis ir apvalus nuo suneštų aukų, supasi šėivamedyje, iškvėpdamas rūgstančios duonos kvapą.

„O kas tame mieste?.. Miestas neturi dievo!..“ – murma senelė, ir jos murmesys pamažu susilieja su bundančios gatvės garsais.

Miestas keliasi, atidaromos kavinės ir barai, tik prie taros supirktuvės dar tylu ir tuščia, rudas šuo, panašus į lapę, stovi žiūrėdamas į iškabą. Ir kadangi šiandien penktadienis, Gedimino prospektu turbūt nulinguos krišnaitai, o už poros dienų Arkikatedros varpai paskelbs sekmadienio mišių pradžią.

Pažliugusiomis rudens ganyklomis ilga vora į fermą traukia karvės, raginamos neišsiblaiviusio kerdžiaus, nuleidusios spaustukų paženklintas ausis.

Ir nematyt jokios auros virš jų galvų, tik šiltas garas kyla nuo sulytų nugarų ir pasturgalių; už juodos miško sienos, nepasiekiamai toli, nuūžia vienišas lėktuvas lyg pasiklydusio dievo balsas.

9.

Besibaigianti gegužė dvelkė vėsa ir liūdesiu, švytėdama tirpo šulinio vandeny, o šis buvo kartus kaip tąsyk, vaikystėje, per morčių prigėrus kaimynų katinui.

Turbūt toks yra pažinimo skonis.

Metėlės, pelynai, daržo pakrašty žaliuojantys kiečiai, obelų žievė, prie vištidės išpilti krosnies pelenai.

– Dar kartą perskaitysiu konspektus, – sumurmėjau prisitraukdama storą sąsiuvinį.

– Ir dešimtą „Sodininkystės“ skyrių. Apie serbentų dauginimą atlankomis.

Senelė, įkišusi nosį pro duris, niūriai nužvelgė knygomis apkrautą stalą.

– Nuo tų mokslų tau sprogs galva, – sumurmėjo. Kadangi aš nieko neatsakiau, tik įsigilinsi skaičiau „Sodininkystę“, pridūrė:

– Ir kas iš to? Vis tiek viską užmirši.

Atsigrėžiau ir piktai pažvelgiau į duris, bet senelės nebebuvo.

O nebylioms durims neaiškinsi, kad mokykla suteikė man didelę garbę, siūsdama į rajoninį jaunųjų gamybininkų sąskrydį.

Baisus čia daiktas, be abitūros bilietų, išmokti dar dvidešimt viršaus!..

Tai kas, kad tik teorija, kad nė iš tolo nemačiau įvairių sodo pjūkliukų ir peilių – nuo šakų genėjimo iki akiavimo – juos pamačiusi, tik užmirščiau tai, ką iškalčiau iš vadovėlio.

„Teorija, brolau, sausa šaka...“ – girdžiu geranorišką, įspėjantį klasiko balsą, bet neklausau.

Metėlės, kiečiai, pelynai.

Medžio pelenai iš atšalusios krosnies.

Šulinio paviršiuje plaukiojantys juodo kailio kuokšteliai.

Pažinimas panašus į sapną.

– Mokosi, – išgirstu senelės balsą – net keista jame girdėti savotišką pasididžiavimą.

– Įgulė į knygas kaip riestauodegė į lovį. Eik, gal ištrauksi.

– Labas!.. – pragysta Nomedas.

Ji stovi tarpdury, rankas susikišusi į treningo kelnų kišenes, – viena kišenė išsipūtusi, turbūt nuo cigarečių pakelio.

- Ar nebijai fizikos egzamino?.. - teiraujasi lapės balsu. - Gal einam pasivaikščioti, a?.. Nueisim iki Savičiūno gryčios, parūkysim...

Ji sąmokslininkiškai dirsteli į išsipūtusią kišenę.

Rūkyti aš nenoriu, ir patenkinta savimi Nomeda, kuri, ko gero, teišmoko vieną fizikos bilietą ir jaučiasi kaip danguj, man kažkodėl kelia lengvą panieką - taip vergvaldys žiūri į tamsų vergą.

Bet vis dėlto...

„Panem et circensis...“ - atsklinda iš amžių glūdumos.

Circensis...

Juk gali būti, kad sąskrydyje nelaimėsiu pirmosios vietos. Kam tada šitoks plūkimasis?..

Mane nejučia apima nusivylimas.

- Gerai, - sutinku. - Einam.

Miestelio gatvės tuščios tarsi iššluotos milžinišku ražu, tik mašalai lyg auksinės dulkes sukuriuoja paskutiniuose saulės spinduliuose, gulsti drumzlinos šviesos stulpai panašūs į daugiapirštę ranką, grabinėjančią žemę. Net juokinga - atrodo, tartum senelė būtų pametusi akinius.

Peršokusios amoniaku dvokiantį užakusį griovį, užsikabarojome stačiu jo šlaitu į viršų. Savičiūno pirkia lyg užkeikta viduramžių pilis juodavo auksinio saulėlydžio fone. Tamsios eglės, lyg nesukalbami sargybiniai styrančios prie pirkios, rodės, tuoj pasileis mūsų link.

Nomeda, lyg pajutusi tai, sušnibždėjo:

- Tu kaip nori, o aš atsitūpsiu ir parūkysiu.

Ji išsitraukė iš kišenės nepraplėštą „Kauno“ pakelį ir ilgai lupo celofano plėvelę. Pas-kui skubiai čirkštelėjo degtuku ir godžiai užsitraukė.

Žiūrėdama, kaip kyla nerūpestingi dūmų debesėliai, ištiesiau ranką.

- Duok ir man.

Tupėjome ir rūkydamos spoksojome į nebylią ir didingą Savičiūno pirkią. Rodėsi, ji tuoj prabils - tars dusliu balsu ką nors apie agrastų kenkėjus arba kekerinį obelų puvinį, ir tai atrodys nė kiek ne prasčiau už lotynišką sentenciją. Pavyzdžiui: „Sic transit gloria mundi“.

Bet pirkia tylėjo, tik iš apgriuvusio kamino, lengvesnė už Arielį, pakilo melsva dūmų srovelė.

Krūptelėjau ir užgesinau cigaretę. Sviedžiau ilgą nuorūką šalin į šviežią kurmiarausį.

- Bajeris!.. - sukuždėjo Nomeda, žiūrėdama į kaminą, o aš tariau trindama žemėtus pirštus į kelnes:

- Ta gryčia, ko gero, bus antropomorfinė. Nenustebčiau, jeigu rytais išropotų pasivaikščioti.

- Kodėl rytais? - tebežiūrėdama į kaminą sumurmėjo Nomeda.

- Todėl, kad vakaras - tai miegas, tai mirtis. O rytas...

- Koks čia vakaras, koks rytas, jei pachmielas nedarytas!.. - pasigirdo už nugaros.

Suspigau ir pašokau, o Nomeda, bandydama atsigręžti, nepakeitusi patogios padėties, susvyravo ir nugriuvo ant šono.

- Nu-u, duodi!.. - Oželis, šikart tvarkingai susisagstęs kelnes ir net šukomis persibraukęs plaukus, užuot padėjęs Nomedai atsistoti, išmetė į priekį koją tarsi šokdamas.

- Jau nsmigai!.. O mes dar pakviest norėjom...

Nomeda, mieguistai šypsodamasi, žiūrėjo į jį ir nesikėlė nuo žolės – ji iš tiesų atrodė apgirtusi.

– Pakviesti?.. Kur?.. – sumurmėjo klumpančiu liežuvium.

Oželis mostelėjo Savičiūno pirkios link.

– Pas tepliorių!.. – garsiai tarė. – Ar nenorit sosiskų? Ir šnapso turim!.. Valstybinio!..

– Šnapso nenoriu, – koketavo Nomeda, įrėmusi į kurmiarausį alkūnę.

– Tai tada likerio, – jau ne taip ryžtingai tarė Oželis. – Jeigu Kęstas neišgėrė...

Išgirdus Pano vardą, nugara nuvinguriavo lengvas šaltukas.

Saulė nuskendo tamsiuose debesyse, ir jau tik šviesos nuojauta virpėjo ore, perregiama kaip peteliškė.

– Jisai likerio nemėgsta, – išgirdau tylų savo balsą.

– O tu iš kur žinai?.. – sumekeno Oželis.

Prietemoje jam išdygo ragai, riesti tarsi tikro kalnų ožio, o ten, kur pūpsojo kelnių sagutės, kažkas smarkiai išsipūtė.

Pačiupe apkvaitusią Nomedą – aš už kojų, apautų baltais sportbačiais, Oželis – už pažastų, – pūkšdami ir dusdami nulingavome trobos link.

Atsirėmęs į sieną, apklijuotą pageltusiais laikraščiais, tarsi Tolimųjų Rytų pasiuntinys stovėjo Panas, ir jo migdolo formos akys atrodė nepermatomos. Krosnyje, nebaltintoje nuo sumūrijimo, linksmai spragsėjo ugnis, o ant grindų ištiesto polietileno maišo stovėjo nugertas butelis „Persikų“ likerio, šalia – degtinė, kelios dešrelės, suvyniotos į šlapią popierių, nukąstas agurkas ir į stiklainį nuo majonezo pamerкта pienė.

– Pečius traukia kaip pasiuotęs, – tarė Panas pamaišydamas pakuras apsvilusia juodalksnio šaka. – Turbūt Savičiūnas gerai jį kūreno!..

– Gal paveikslais!.. – sukikeno Oželis sodindamas Nomedą prie sienos. Atsirėmusi į ją nugara, Nomeda spoksojo į Oželį, bejėgiškai šypsodamasi. – Še, išgerk, – prikišo jai prie lūpų stiklinę. – Pramuš. Nebevėpsosi lyg nugeibęs narcizas.

Pasižiūrėjau į Paną.

Paveikslas – mišlinga gelmė, skruzdėlyno vidus, Dorianas Grėjus, kompračikosų su-luošinti vaikai, vakaras, kuris yra mirtis, rytas, kuris – po mirties...

Jis tylėdamas padėjo ranką man ant kelių.

– Nagi, nagi, – Oželis kišo Nomedai pilną stiklinę. Iš jo kelnių pokštelėjusi išlėkė saga ir trenkėsi į sieną. Nuaidėjo kaip perkūnas, ir aš nejučia užsimerkiau, instinktyviai laukdama lietaus.

Tamsa skverbėsi pro atvirą langą – atplėšta langinė karojo ant surūdijusio vyro tartum bejėgė girtuoklio ranka, – ant pageltusių laikraščių šokinėjo linksmi ugnies atšvaitai, pagriebdami tai rūstų Genseko veidą ir melžėjų būrelį nenatūraliai baltais dantimis ir chalatais, tai stambią antraštę: „Sėja negali vėluoti!“.

– Einam į kitą kambarį, – tarė Panas sugniauždamas mano ranką. Kito kambario nesiekė krosnies ugnis, čia buvo tamsu ir dvelkė

pelėsiomis, ir aš, prisiminusi „siaubiaką“ apie atgijusius numirėlius, sudrebėjau.

– Velnias!.. – nusikeikė Panas, į kažką atsitrenkęs. – Ir ko tas trenktas tepliorius čia privilko!..

Jis spragtelėjo žiebtuvėliu. Liepsnos liežuvėlio apšviesta, iš tamsos išniro statula.

Tai buvo Vilendorfo Venera. Stambios šlaunys ir į moliūgą panašus pilvas, padengtas švelnių pelėsių, krūtys, kurių speneliai grasino išdurti akis, ir galva, kuri, kaip dera,

priminė grublėtą keramikinį puodą. Nei kurtizaniškų ausyčių, nei putlių lūpų, nei plačių Barbės akių. Pražuvęs pirmykštis moters grožis.

- Nežinojau, kad Savičiūnas buvo dar ir skulptorius, - sumurmėjau traukdamasi.

- Išdurnėjęs senis!.. - nusikeikė Panas šiurkščiai tempdamas mane už rankos į apšviestą pirkios vidų.

Mylėtis prie pelėsiais padengtos Veneros atrodė kažkaip šventvagiška. Į mus, apšviestas raudonos liepsnos, rūsčiai žiūrėjo Gensekas, o baltadančių melžėjų būrelis, ro-dės, tuoj uždainuos: „Ne laikas meilei, laikas kovai!..“

- Dar gurkšnelį, ir būsi blaivi kaip krištolas, - įtikinėjo Nomedą Oželis.

Tamsa, šnarėdama dideliais sparnais, pleveno už lango tarsi neįkyrus rytiečių dra-konas, ir man, lūpomis prisilietus sklidinios stiklinės, akimirką pasirodė, kad jis laiko nagaurose letenose Savičiūno pirkią, pakibusią virš žemės ir dangaus, o tepliorius, pasi-rėmęs ranka, žiūri nuo debesies ir svarsto, ką gi daryti su šituo žemėje pamirštu žaislu.

„Užsėkite avižomis arba vikiais, - sako nuo senatvės drebančiu balsu. - Arba žir-niais, jie taip gražiai žydi. O gal rugiais. Man vis viena.“

Darosi šalta ir nejauku nuo jo abejingumo - tartum Savičiūnas būtų Dievas, nuo ku-rio žodžio priklausytų pasaulio baigtis.

Gurkšteliu degtinės.

Pano akys ne tamsios, jos - žalios kaip vasarojus, kaip kultūrinė pieva, kur nerūpestingai laigo veršiukai.

Ir man pasidaro linksma, tarsi ir aš būčiau vienas tų veršiukų, atvestų greičiausiai pavasarį ir nežinančių, kas yra ruduo ir mėšėdas.

Vilendorfo Venera stovi kambario tamsoje, ir žalsvi pelėsiai puošniu peniuaru pama-žu dengia jos nuogumą.

Ne laikas meilei. Laikas kovai.

10.

Visai be reikalo nebrandžioj paauglystėj žvygavau iš juoko, skaitydama Juozo Tysliavos eilėraščius. „Padangėje perkūnas / Svaido granatas / Kai trenkia kam per kūną / Tai kūnas nebe tas...“ Buvau baisi namisėda ir nesupratau ekspresijos. Be to, tarp mūsų miestelio ir pasaulio visada buvo prastas susisiekimas. Traukiniai nevažinėjo, aeropla-nai neskraidė, tik vienąkart per dieną pasirodydavo bukasnukis autobusiukas tartum Skrajojantis Olandas. Virš nurudusių rudens ganyklų su pamirštomis metalinėmis gir-dyklomis, irgi rudomis kaip varis, virš pagrindinės miestelio gatvės, nuo kurios, ap-imtoms alsaus tingulio, net dulkės nekyla virš skardinio bažnyčios ir čerpinio kultūros namų stogų ir debesys atrodė perdėm natūralistiškai, gauruoti kaip neapkirptos avys. Keliantys vien šeiminingą rūpestį.

Ekspresionizmas, veržlus ir švytintis lyg tarptautinis ekspresas su restorano vagonu ir baltomis užuolaidėlėmis, dūmė kažkur pro didelius miestus, palikdamas mūsų mies-telį gūdžioj nežinioj.

Neekspresionistiškai atrodė ir miestelio vaikėzai; svaidėsi prie parduotuvės butelių kamščiais ir erzino girtą Burokiene, kuri, pasikėlusį sijoną, sėdėjo ant parduotuvės laip-tų, atkišusi šiltai rugpjūčio saulei mėlynų venų išvagotas blauzdas.

„Paryžius / Barškanti gyvatė / Mane įgylė / Ir paleido Senos pakraščiais“, - rašė Tysliava.

Miestas, į kurį aš veržiausi, neįgylė, – tik parodė dvišaką liežuvį ir nuvinguriavo, spindėdamas žaliais ir auksiniais nugaros dryžiais. „Che-e, neįstojai!..“ – paleidžia į mane butelio kamštį susivėlusį mergiūkštė, ar tik ne viena Palieknės seserų, baltais išblukusiais plaukais, purvinais keliais ir palaike kartūno suknele. „O mūsų Danutė negrižo!.. – priduria šokinėdama nuo vienos kojos ant kitos. – O jinai negrižo iš miestelio!..“ – sako išdidžiai nužvelgdama bendraamžių būrį, kuris pagarbiai sužiūra į ją.

„Gyvate, imki mano širdį...“ / Paimki – ir praryk neatsidusus...“

Rami miškų angis žiūri į mane pakėlusį galvą, ir jos akys tokios pat žalios kaip samanos, skaidrios ir abejingos lyg stiklas.

Jai ar varlė, ar mano širdis – vis viena.

Nušliaužia, vos vos sujudindama žemus mėlynynojus, ir angies nebėra, tik metafora plevena rugpjūčio prieblandoj tarsi auksinis šydas.

Besileidžiančios saulės šviesoje auksiniai atrodo ir senelės naktiniai marškiniai, padžiauti sode ant virvės – lengvam vėjui papūtus, supasi tarp obelų lyg švytintis pakaruoklis.

„Sodininkystė“, rizikos bilietai, tvankus autobusas į Vilnių, dūzgiančios gatvės, piktą egzaminuotoją (jos akys kopūstų spalvos), mergina, kuriai nuo veido ant juodo švarko byrėjo pudra, ir ji atsargiai ją valėsi, bendrabutis lyg išmiręs avilys, raudoni pomidorai ant aplaupyto stalo, langas be užuolaidų, ryški elektros lemputė, vadovėlių rietuvė kampe, dvokas iš sieninės spintos, žodžiai: „Gal pabandykit į neakivaizdinį“, lietaus nuplauta stoties aikštė, susirgusi senelė – belakstydama paskui išgėrinėti traukiantį tėvą (argi tam dabar laikas, ant nosies Žolinė, reikia tvorą pataisyti, alaus užraugti, kokia sarmata prieš miestelį!..), susinervinusi suviduriavo ir atgulė pusei savaitės.

Ir netgi butelio kamštis, paleistas į nugarą, atrodė netikras – bumbtelėjimas buvo toks lengvas ir švelnus.

Naktiniai marškiniai, supdamiesi ant virvės, moja rankovėmis, kviesdami sugrįžti, tarsi nė nebūtų tokio dalyko kaip praeitis.

Saulė jau beveik nuskendusi, marškiniai juosta, netekdami švelnaus švytėjimo, ir jei senelė pamirš juos įsinešti vidun, prisigers rasos, krintančios naktį nuo obelų, apunks, padurkai pasieks žemę, ir pakaruoklis, pajutęs ją po kojomis, nueis, nusinešdamas mano praeitį ir saulės švytėjimą.

– Labai nesinervuok. Gavai pusę etato kultūrnamy, pradirbsi metus, o paskui vėl į Vilnių, – įtikinėja mane Nomedą.

Jos veidas platus ir nerūpestingas kaip šviežiai iškeptas blynas. Bepigu jai, į prekybos technikumą įstojus.

Pakeliu kavos puodelį ir geriu nežiūrėdama į Nomedą. Kas čia gero, tam kultūrnamy. Sėdžiu pusę dienos už plyno stalo, segioju sąvaržėlėmis popierius, kuriu skelbimus šokiams (ŠOKIAI – didelėmis juodomis raidėmis, DISCO – kiek mažesnėmis, dėl įvairumo – mėlynomis, dar nupaišau džinsuotą užpakalį, bet kultūrnamo direktoriui įsikišus, turiu tam užpakaliui pridėti galvą), o nusibodus einu prie pianino ir vienu pirštu dzindzinu „Čyru vyru vyturiukas / Virš tarybinių laukų...“

O kadangi susidėjau cheminį ir išsipešiojau antakius, ir akių vokus ėmiau dažyti rusvai raudonais dažais (storoji Vanda, užėjusi pasiteirauti, ar direktoriui nereikia agurkų, išsigandusi net suriko – pamanė, kad mane kas primušė), į kultūrnami švilte įsvilo miestelio agronomas – per trisdešimt, o gal ir per keturiasdešimt persiritęs jaunos dvasios vyriškis, apyplikis, apystoris, kamuojamas begalinio geismo moterims. Pas jį net į

namus buvo baisu užėti – užrems kaip tą vargšę mokesčių inspektore, reiks pro langą šokti ir lėkti laukais šaukiantis pagalbos!..

Iš tiesų – kas čia gero?..

Nomedai visa tai juokinga, ji prunkščia, purkšdama sausainių trupinius iš burnos, ir sako:

– Einam pas mane. Yra atvažiuavęs Erikas. Su draugu. O draugas – su „Sitroenu“. Nedurnai atrodo, kakavos spalvos.

Aš nusišypsau.

Kakavinis „Sitroenas“, o juolab gražuolis Erikas, Nomedos pusbrolis – tai ne geismo apniktas agronomas, įkyriai siūlantis iškylą prie Puntuko. (Nuvežtų, aišku, nusišėrusia savo „Volga“.)

Eriko akys mėlynos, blakstienos ir antakiai primena dailiai išpieštą porcelianą. Kas kart, žiūrėdama į jį, nutirpstu, tik nežinau, ar iš džiaugsmo, ar iš baimės – su porcelianu turbūt reikia elgtis kaip su stiklu. Bijau skilimo, bijau garsaus trakstelėjimo.

– Nuobodu tuose kultūrinio darbo baruose. Gal ką režisuosiu, kad visai neapkerpėčiau, – sakau žiūrėdama į kelmą, ant kurio – du buteliai: „Apelsinų likeris“ ir „Vestuvinis balzamas“.

„Sitroenas“, buferiu įsiremęs į skruzdėlyną, stovi miško keliuko pakrašty. Nomedai pasivaideno, kad miške gerti bus romantiškiau ir sveikiau.

Geriame trise, nes Eriko draugas atsisakė („Aš vairuosiu!“), ir alkoholis vis aitrėja, kol jo skonis ima priminti skruzdžių spiritą.

– N...nusivemsiu, – Nomedą slepiasi už praretėjusios eglaitės, o aš, sėsdamasi į samanas, pajuntu, kaip šąla kojos ir akyse mirga žaliai geltoni dryžiai.

Žiūriu į Eriką skaidraus stiklo akimis, bet jis nesako: „Gyvate, imki mano širdį“, tik nusviedžia tuščią likerio butelį į krūmus ir atidaro „Vestuvinį balzamą“.

– Tai šūdas! – taria prapylęs pro šalį. Juodai raudona srovelė nuteka švarko rankove.

Jis nubloškia švarką ant žemės, ir aš priropojusi atsisėdu ant jo, bet kojos nesušyla: nuogaštaudama dėbteliu į savo pirštus – gal jie jau apaugo blizgančiais žvynais?..

– Ką nors režisuosiu, – pakartoju. – Kokią nors pjėsę... vaidinti pakviesiu storąją Vandą, kurią nors jaunesnę mokytoją ir...

Akyse šmėkšteli Mefistofeliu pavirtęs agronomas – purtau sunkią galvą, vydama šalin įkyru vaizdinį.

Bet Mefistofelis nedingsta. Jis virsta čia Otelu, smaugiančiu girtą Burokienę, čia bangžuvės atrytu pranašu Jona – sulipusiais plaukais ir apstulbusiomis akimis.

Tik Erikas nesikeičia – žiūrėdama į jį matau porcelianinį kavinuką su mėlynomis gėlytėmis ant sienelių.

Lengvi garai kyla iš snapelio.

Miškas – tamsios Veneros iščios, bet mes nei broliai, nei seserys, nei kraujo, nei nuodų ryšys mūsų nejungia.

– Sėsk į mašiną, važiuosim namo, – sako Nomedą.

Ko ji mane tuskina ir purto, ar ne paprasčiau būtų, jei paimtų ant rankų ir apsvyniotų aplink kaklą kaip geltonai žalią šaliką.

– Sulamdei mano švarką, – Erikas atrodo nepatenkintas. Jis ištraukia švarką man iš po sėdynės, nupurto šapelius ir, užsimetęs ant pečių, eina prie „Sitroeno“, kuris lyg kakavos dėmė plūduriuoja prietemoj.

Miškas gaudžia kaip juodas jūros dugnas, slegia tamsus vanduo; kakavinis „Sitroenas“ neiškeis mūsų iš gelmės į raibuliuojantį paviršių, kur žaidžia undinės su angelais ir balti drugiai tupia jiems ant pečių.

– Ten, gelmėj, liko visi dievai, – sakau vaikydamą drugius, kurie įkyriai lenda į akis ir veliasi į plaukus. – Ar padoru juos, senučius, taip palikti?.. Grįžkim, – glostau angelo sparną.

– Jau klieđi, – burbteli angelas. – Dėk ją ant užpakalinės sėdynės. kažkas, didelis ir stiprus, supa mane lyg siūlą ant piršto.

– Nu ir apsisukimai!.. – kikeną kažkoks jūrų gyvis, šiaušdamas dygliuotus pelekus. – Per penkiolika minučių – du butelius!.. Trise!.. Ko taip skubat? Gal pasaulio pabaiga ateina?..

– Būtų gerai pasitikti ją girtam, – atsako jam kažkas.

Gal tai Erikas?.. Pirmąkart šiandien iš jo išgirdau kažką daugiau, nei „šūdas“, „išgerk“ ar „sulamdei mano švarką“. Kodėl taip pavėluotai, kada nebegaliu atsiliepti – nei sutikti, nei paprieštarauti – tik skverbiuosi per tamsų vandenį, žaibuodama auksadryže nugara, iriuosi per chaosą, – ten, kur spindi tvarkingas pasaulis.

Rojaus sode ant balto stalo stovi kavinukas dailiai išriesta ašele.

Užstaly sėdi agronomas su mokesčių inspektore ir žiūri į puodeliuose auštančią kavą. Jau vėlu ir beprasmiška juos gundyti.

Todėl išsineriu iš odos ir ateinu palaikyt jiems kompanijos.

Sigitas Parulskis

NUOGI DRABUŽIAI

KAI AŠ GULĖJAU PUIKYBĖS PATALE

Tai pasibaisėtina, tai visiškas pralaimėjimas ir menkumo išgyvenimas, puikybės, įveikusios mane taip lengvai, taip primityviai, triumfas, – aš norėjau valdyti savo pašamonę! (Nekenčiu šauktukų!) Juk aš nesugebėčiau valdyti netgi paprasčiausio lėktuvo, o jis, palyginti su pašamonės aparatu, – vaikiškas žaislas.

Aš norėjau valdyti Kristų, jo vaizdinį, tūnantį giliai manyje du tūkstančius metų, norėjau taip paprastai, pasitelkęs romėnišką kryžiaus simbolį, suvokti Kristaus erdvę ir laiką, kančios horizontą ir atpirkimo vertikale, norėjau pasirinkti vienintelę tiesą, taip paneigdamas Celine' o cinizmą – „tiesa yra nesibaigianti agonija“, – tačiau noras yra pernelyg žmogiška medžiaga, jis nulipdytas iš emocijų ir loginių kombinacijų, kad ir koks kvailas bei alogiškas atrodytų. Noras banalus, bet neišvengiamas kuras, maitinantis sąmonę, teikiantis jai gyvybinių jėgų, energijos. Netgi norėti šlapintis jau yra šis tas palyginti su absoliučiu norų praradimu. Nieko neteko girdėti apie numirėlių norus, kad ir kiek apie tai kalbėtų poetai.

Literatūra gali apsaugoti nuo skausmingų banalybių, kai mes, jos padedami, mėginame analizuoti savo patirtį, bet nuo skausmingos patirties literatūra apsaugoti bejėgė. Tiesa, Kristus su savo tekstais įgalina suspausti žodžio energiją beveik iki begalybės švytėjimo, Kristus ir kiti pranašai, bet juk būna tokių akimirų, užsitęsusių, užstrigusių laike ir sieloje, kai nėra nė vieno pranašo šalia, kai nėra jų žodžių atmintyje, o akmenys seniai nušlifuoti ir paversti bejėgiškai tvirtomis sienomis arba antkapiais, ir tuomet geriausia griebtis knygos, kurioje gali atsiremti į kokią nors, bent menkiausią struktūrą, paprasčiau tariant, į tvarkos iliuziją.

Gandai, esą užsienio viešbučiuose visuomet gali rasti šventąjį Raštą, yra beviltiški. Taip, tai atsitiko vieną beveik saulėtą pavasarį, rodos, vis dar tęsėsi vėsi šiaurietiška gegužė, Stokholme siautėjo nepermaldaujamas Borėjas, blaškantis skystus, pro iškorijusius debesis trykščiojancius vakarėjančios saulės fragmentus. Pro viešbučio langą matėsi amžinai žalia (žinoma, tikra), taisyklingai ir kruopščiai tarsi valdininko smakras nuskusta veja, karūnuotos degalinės kampas ir aukštas švediško gyvenimo lygis. Prisilėgtas konferencijų bei seminarų beprasmybės, – ten juk niekas nesidalija savo patirtimi, visi tik puikuoja savo pasiektais rezultatais, o rezultatai su kūryba, tuo labiau – su patirties dalijimusi, neturi nieko bendro, nėra pasaulyje didesnio šykštuolio ir bjauresnio godumo įsikūnijimo nei menininkas, – slampiojau po temstančią viešbučio celą, ieškodamas Šventojo Rašto, ieškodamas, į ką galėčiau nors trumpam atremti didelę, bet tuščią sielą. Prisipažinsiu, buvau sąžiningas – net dušo patalpoje kilnojau rankšluosčius. Nieko panašaus – tik kvaili reklaminiai žurnalai, Skandinavijos kalbomis primarginti lankstinukai, susvetimėjęs telefonas, tualetinis popierius, vienkartinis muilas ir televizorius.

Neradau Biblijos, įsijungiau pornografijos kanalą. Ir jeigu dabar man kas nors ims tvirtinti, jog taip šėtonas gundo ir išbando žmogų, mano veidą iškreips bjauriausia grimasa – nebuvo ten jokio velnio! (Kaip aš nekenčiu prakeiktų šauktukų!) Žmonės savo

komercinius triukus nori kaip nors paslėpti ir tuomet pasitelkia mitologiją, teologiją ar dar kokias nors nekaltas būtybes iš kosmoso. Be abejo, principas, kuriuo naudojamas norint suvilioti vienišą vyrą tuščiame viešbučio kambaryje, kur nėra Biblijos, o tik televizorius, gali būti pavadintas velnišku, bet kartoju – nebuvo jo ten, per daug kruopščiai viską apieškojau. Pornografinis kanalas (o jų buvo net du) nėra kaip nors užkoduotas, jį gali įsijungti, bet maždaug po poros minučių jis išsijungia. Ką gali suspėti per tokį laiką? Tik įsitaisyti skrandžio opą, ne daugiau. O jeigu atliksi keletą kombinacijų distancinio valdymo pulteliu (įrašysi savo kambario numerį), tuomet kanalas nebeišsijungs, bet patai tai kainuos aštuoniasdešimt kronų. Ir kaišioti man panosėn trisdešimt sidabrinių čia visai ne vieta.

Visuose pasaulio viešbučiuose visi pasaulio vyrai likę vieni užsiima onanizmu, ir ne dėl to, kad negalėtų išsikviesti prostitutės arba būtų pernelyg kompleksuoti. Vienatvė ir onanizmas neatskiriami kaip *animus* ir *anima*, kaip Marxas ir marksizmas. O didžiausia vienatvė laukia ne dykumoje, ne vienuolynuose, netgi ne blaivykloje – vienviečiame viešbučio kambaryje.

Štai tokia situacija ir susiklostė Stokholmo pakrašty, kur gaudžiant vėjui skandinavų dievas Odinas už langų gėrė poezijos midų, o aš virpančiom rankom laikiau virs kaktos iškėlęs karčią vienatvės taurę, ir nebuvo nieko, kas galėtų ją atitolinti nuo mano lūpų. Jau vienišų vyrų globėjas Onanas suprato siaubingą žmogaus lemtį – kad pasaulis viso labo tėra milžiniškas viešbutis, į kurį be didelio džiaugsmo įsikraustai ir iš kurio be jokio gailėsio esi išmetamas. Todėl tebūnie jis kuo mažiau apgyventas, tetrykšta sėkla, kone vienintelė žmogaus gaminama substancija, pajėgianti nors akimirkai įveikti gravitacijos jėgas, tekrenta ji į bergždžias paklodžių iščias ir tebūnie palaimintas pornografijos kanalas, suteikiantis blėstančiai senstančio kūno vaizduotei gašlių, nors ir suvaidintų reginių, tetrykšta ne kančios ir gėdos, bet dėkingumo ašarų palydima, ir palaimingu, šventu liūdesiu tešvyti vienišo vyro, besionanizuojančio viešbučio kambaryje, veidas, o sopulingieji šventieji su savo atributais tegul nusisuka iš pasibjaurėjimo, tegul kankina juos kaltės jausmas, kad jų nuopelnai tokie blankūs viešbučio vienatvės akivaizdoje, tegul nulenkia savo liepsnojančias galvas prieš bejėgiška viltimi rusenanti žmogaus siekį apvaisinti tuštumą, sielos tuštumą, kurioje pasiklydo visi pranašai su pačiu Baruchu priešakyje...

Net iš ryto viskas man kalbėjo apie vienatvę – ir pagyvenęs taksistas, ir tuščia geležinkelio stotis, ir kretinai vokiečiai, šeštą ryto tuščiame, į oro uostą lekiančiame eksprese geriantys alų ir žvengiantys kaip fašistai, net kontrolierė akmeniniu kaip Stokholmas veidu – viskas čia maitinosi vienatve...

Dievas gyvena sieloje, ne bažnyčioje, o mano sieloje gyveno vėjas. Net ir prakeiktai mažame lėktuve, kur *business class* persvara prieš likusius keleivius įgauna karštų dešrelių pavidalą, – net ir virš skandinaviškų fiordų pakilęs, ėsdamas karštas dešreles, užgerdamas jas likusiu viskio šlakeliu iš plastmasinio butelio aš negalėjau užkimšti atsivėrusios tuštumos paširdžiuose, neturėjau jėgų pašlovinti kūrinijos grožio ir neatšaukiamo tragizmo negalėjau, – man paprasčiausiai buvo gera bijoti mirties, ir tik tiek.

Net ir dabar, gulėdamas guolyje šalia sergančios moters, kuri man nei motina, nei sesuo, nei dukra, nei meilužė, net ir gulėdamas šalia jos jaučiu nepakeliamą tuštumą, kurią vis mėginu užpildyti įkaitintu žodžių oru, bet jie taip greitai vėsta, bet jie tokie bevaisiai šalia sergančios moters, kuri patyrė kraujoplūdį ir kuri bus nešvari septynias dienas, o

aš, prisilietęs jos guolio, turėsiu išsiskalbti drabužius, išsimaudyti vandenyje (nė nemanau maudytis! ir nemanau liautis nekęsti šauktukų!) ir būsiu nešvarus iki vakaro... O jeigu sugulsiu su ja, būsiu nešvarus septynias dienas, vadinasi, laiko turiu begalybę, ir todėl pasakojau jai istorijas, o Meistras Johannas įsiterpia tarp mūsų, bet mes nekreipiame dėmesio, mes nepavydus, tegul ir jis pasako, pavyzdžiui, „galvoju apie rožę vidury žiemos, kai nėra jokių rožių, būtent šios galios dėka siela kuria nebūtyje“, gerai, Meistre Johannai, aš irgi pasakojau moteriai vidury žiemos apie vandens lelijas, kurių pienelį – iš čia tas pamišęs jų žydėjimo baltumas, – sumušta į sviestą, laižydavom vaikystėje, apie lelijas, kurių nėra, nes mano siela kuria nebūtyje, ir per septynias dienas ji ne tik lelijas gali sukurti, o ji glosto mano pilvą, pasidengusį nediskretišku riebalų sluoksniu, neįtariau kitos mano kūno dalys svetimos, klausiu jos kankinamas smulkutės gėdos, pavyzdžiui, taip galingai besikilnojanti krūtinė, o ji šnabžda man į ausį – jis toks mielas, ir kai moteris sako „mielas“, Kanto moralinis imperatyvas netenka žado...

O aš negaliu pasiduoti, pasakojau jai apie prisirišimą prie daiktų, – susirinkęs visas po ranka pakliuvusias virves, net batų raištelius panaudojęs šiam tikslui, aš prisiraišiojau prie daiktų: televizoriaus, rašomojo stalo, kėdės, kompiuterio, šaldytuvo ir dujų viryklės, prisiraišiojau bijodamas, kad neištrauktų manęs vis labiau besiplečiantis tuštumos akivaras manyje, bet kai norėjau išeiti pro duris, griuvau visu ūgiu, prasikirtau apatinę lūpą, išgąsdinau invalidą kaimyną, – neišlaikė manęs daiktai, nutrūko visi mazgai, ir išlėkiau aš kaip negyvas kosmonautas į Visatos vakuumą, į žiemą, kurioje nėra vandens lelijų, kurioje gyvybė miega gerai užvakuotuose požemiuose ir pašamones rezervuaruose...

Ausies geldelė vis dar sklidina tavo kvapo
Negaliu pasiekti
Mano širdis per trumpa.

2001 m.

AUKOJIMAS

Čia susirenka visi mano pamėgti personažai, visi transcendentiniai ir imanentiniai potyriai bei išgyvenimai: Jėzus Kristus, Tėvas, Motina, Sūnus, nekaltybė ir nuodėmė, meilė ir jos tuštuma, jos tuštybė, ir ne vulgariąja šio žodžio prasme, tuštumos, pirmiausia tik jos, visiško ištuštėjimo prasme, kūniškumas ir jo priešingybė, galimybė užčiuopti dvasinį pradą, bent jau ženklą, kad jo esama nepasakomoje erdvėje, šalia, kaip mirtis ir atšauktas prisikėlimas. Ritualas, kurio prasmės iki galo niekad nesuvoksiu, kurio reikšmė skendi kasdienėse smulkmenose ir drauge ne menkesnė nei gamtos cikliškumas, tegul ir akimirksniui šmėkstelėjantis pasaulio sąrangos suvokimas, visko, kas nuolatos prarandama, ilgesys, ilgesys, persekiojantis ir alinantis sąmonę iki neįmanomo švytėjimo, – ištrinantis vaizdinių hierarchiją, apskritai tvarką ir patikimumą švytėjimas.

Nenoriu, net ir norėdamas – negaliu sakralizuoti, nors tėvas su senu aprūdijusiu peiliu ir broga iš vietinio bravoro bei tvarto mėšlu išsitepusiomis virvėmis rankose man primena Senojo Testamento veikėją, galbūt net patį Abraomą, o aš, einantis į kiaulės, pa-

smerkto gyvulio, gardą, jaučiuosi esąs Izaokas, ir kol tėvas riša kiaulei prie kojų virves, kad galėtume ją pargriauti, esu veikiamas, tiesiog kaustomas didesnės jėgos, jėgos, per tūkstančius metų reikalaujančios jai aukoti. Ir šios jėgos akivaizdoje ne taip jau svarbu, jog visados papjaunama kiaulė, lygiai taip pat galėčiau būti papjautas aš arba paaukotas tėvas, šiame, tradicijos ir papročių žiaurumo kupiname, aukojimo trikampyje mes visi trys lygūs.

Tėvų namuose visuomet jaučiuosi svečias, gal net kiek svetimas, prašalaitis, atvažiuavęs trumpam ir ilgam išvažiuojantis, ir, ko gero, tik kreipiniai – į tėvą, į motiną, – tik kreipiniai padaro mane sūnumi šių žmonių, kuriuos vadinu tėvu ir motina. Kraujas – milžiniška jėga, bet negi tik kraujas mus sieja. Kiaulės kraujas? Namų kraujas? Motinos? Pusnuogės moters praskelta galva kraujas, lašantis ant sniego, – kokį akinamą baltumą prisimena sniegas, paragavęs kraujo, – o vėliau neįtikėtiniu greičiu užpildantis didelį dubenį su šaltu šulinio vandeniu – kraujas, jo tiek daug, jog atrodo, kad vanduo virto krauju, greitai jis ims veržtis per kraštus, nebesustabdomas, pilnas dubuo motinos kraujo, ji pasilenkusi virš jo, lyg aukotų, ir jokios nekaltos ašaros negali nuplauti šio reginio, joks ritualas – pateisinti. Pirmapradės nuodėmės aidas, nuodėmės, įgyjamos su gimdančios motinos krauju. Per anksti tampama Kristaus mokiniu, bet tradicijos gyvuliai neturi pasirinkimo.

Tėvai sensta, jų senėjimą sunku pastebėti, sunku juos palyginti su jais pačiais, buvusiais prieš tiek ir tiek metų, bet kiekvieną sykį skerdziamos kiaulės agonija ilgėja, ir pagal šią užsitęsusią agoniją – siaubingas gyvulio atsisveikinimas su gyvybe, lydimas žviegimo pliūpsnių, – suprantu, – paseno tėvas, rankas apleido jėgos, jis jau nebegali pasiekti kiaulės širdies, o aš, aš galiu žudyti tik žodžiais.

Nieko, tikrai nieko sakralaus: mama krapinėja po šviežiai apsnigtą kiemą su dubenimis ir kibirais, į kurtuos bus dedami kiaulės organai: garuojančios, melsvai pilkėjančios žarnos, kepenys, plaučiai, inkstai... Anksčiau, kai dar žiemos būdavo turtingos sniego, nupjautą kiaulės galvą dėdavom tiesiai į pusnį – kad sniegas ištrauktų kraują ir skerdienos šilumą. Dabar, kai sniego vis menčiau ir menčiau, jį pakeičia didelis, tamsiai žalias emaliuotas dubuo su šaltu vandeniu, kuris, panėrus į jį galvą, akimoju virsta tamsiai kruvinu skysčiu.

Vis dėlto tai primena ritualą: tėvas kinko kumelę Širmąją, nes paskutiniąją kiaulę (daugiau jų jau nebus) nudobėm tiesiog garde ir išvilkti ją lauk reikia arklio jėgos; po to tėvas ropščiasi į šieninę ant tvarto ir paduoda man senas duris, – jos bus altoriaus stalas, ant kurio aukojama skerdiena – svininama, mazgojama, gramdoma peiliu iki gelsvo odos baltumo, o po to išdarinėjama. Ir net sunku pasakyti, kada ritualą primenantys veiksmai įgauna sakralumo dimensijos: gal tuo metu, kai užverčiam kiaulės kūną ant durų ir su tėvu užsirūkom, ar tuo metu, kai po kiemą pasklinda degančių šerių smarvė, o gal po tradicinių mamos žodžių „vargšas gyvulėlis“. Arba tuomet, kai dangaus sužadėtinė, negrė Marija, juodut juodutėlė nusvilinta kiaulė guli kojomis į viršų, ir tėvo karštame vandenyje pamirkytas peilis palieka pirmąjį gelsvai baltą dryžį ties apsvilusiais, nuo karščio susitraukusiais speneliais, niekados nepatyrusiais motinystės džiaugsmingo virpulio. O man vis dar virpa rankos – nuo įtamos laikant parverstą ant šono kiaulę prie kojų pririštomis virvėmis, kol tėvas peiliu ieško širdies. Žinoma, ir nuo agonijos riksmo.

Žinojimo griuvėsių pilna ir intelekto pagundų ištvirkinta mano sąmonė – štai kas labiausiai kaltas, kad paprastas kiaulės pjovimas keliauja fantasmagoriškais asociacijų tinklais. Štai tėvas kaitina kiaulės nagus, jie žėruoja kaip anglys, ir kai tėvas juos, dar beveik

degančius (man tai visiškai nesuprantama – kaip jis nenusidegina rankų?), profesionaliu riešo judesiu nusuka ir staigiai numeta šalin, visuomet prisimenu Matthias'o Grünewaldo „Nukryžiuvimą“, baisiai į viršų styrančius mirštančio Kristaus pirštus, taip bejėgiškai ir drauge priekaištingai atsuktus į dangų – kažkodėl, nepaisant Koperniko heliocentrinės sistemos, vis tiek manau Dievą esant viršuje, net jeigu tas „viršus“ ir visai šalia.

O kai tėvas, baigęs kiaulės nuotakos (ji šiandien tuokiasi su mirtimi, tą gali patvirtinti ir Širmosios – apokaliptinio žirgo žvengimas tvarte) skutimo ir apmazgojimo ritualą, nupjauna jai galvą (begalvis Jonas Krikštytojas kiekvieną sykį surenka žvejus ant šali-
mais plonu ledu apsitraukusio ežero apaštalavimo misijai), pasirodo ir pirmieji krikščionys, alkani Atpirkėjo kraujo – tuntas kačių, godžiai lakančių iš po sniegą pamažu, bet atkakliai plintančios tamsiai raudonos balutės; vienam kačiukui kraujas kapsi ir kapsi tiesiog ant galvos, o jis taip juokingai kiekvieną sykį ją kresteli, tarsi norėdamas atsikratyti kaltės jausmo. Kratosi, bet neatsitraukia.

Kur aš ir kokį jie, mano gimdytojai, mane regi, ar aš egzistuoju jiems tose erdvės ir laiko spragose tarp retų telefono skambučių ar dar retesnių apsilankymų jų namuose, arba atvirkščiai – kur jie yra man, ar galima tas laiko ir erdvės proskynas užpildyti banalioomis frazėmis „pasiilgau jūsų“, „galvojau apie jus“. Ar verta kelti tokius mazochistinius klausimus?

Bet kodėl tuomet tokios baisyos būna skerstuvių (ir apskritai viešnagės pas tėvus) popietės, kai prie tvarto lieka tik kruvina sniego ir purvo košė, po kurią slampinėja valkataujantis šuo ir keletas išūlesnių varnų, o prie savo būsto pririštas pusiau seteris, pusiau velniai žino kas Spragtukas kraustosi iš proto, kad negali pasiekti į klevą sutūpusių kuosų, o gal ir tų pačių vaiduokliškaai krankiančių varnų, nes tamsa taip greitai auga pati iš savęs, ir taip greitai nutrina rūšinius pasaulio daiktų ir reiškinių skirtumus, – atrodo, jog net šuns balsas ima strigti ir pagaliau galutinai įsipainioja, pranyksta jos neįaukiose įkapėse.

Ir tuomet labiausiai norisi bėgti – nuo aukos kvapo ir kraujo, nuo nuovargio ir virškinamos skerdienos pilnų popietės valandų tėvų namuose, tarsi kažkur egzistuoūt kitoks, kokybiškai kitas gyvenimas, jaucios ir išsiilgtos valandos. Jeigu ir galiu mylėti tėvus, tai tik žiauria atstūmimo meile, nes nėra to „kitur“, o vis tiek noriu bėgti, ir bėgu nuo žaizdotų, tiesiog gyvam pūvančių tėvo kojų, nuo rūgšties išėstų, iki kraujo pleišėjančių motinos rankų, nuo jų neįkyraus, bet paties tikriausio rūpesčio manimi, kad nebūtų šalta miegoti, kad skaniai ir sočiai pavalgyčiau, kad mano gyvenime būtų viskas gerai.

Bėgti ne todėl, kad man būtų bjauru jų ligos, jų senatvės ženklai, jų smulkmeniškos ydos ar kartais kiek vaikiškas tarpusavio aišktingumas – aš negaliu jų mylėti iš arti, man reikalinga prakeikta distancija, vaizduotės teritorija, kurioje gyvena mirę simboliai ir vyksta nuolatinis, beprasmis aukojimo ritualas ant sumauto altoriaus, stovinčio tarp tikrovės ir idealybės. Freudas? Niekados netapatinau motinos su Švč. Marija, bet niekad ir nepatyriau siaubo, kad mano motina – viso labo tik mano tėvo kekšė, anot filosofo. Ir net juodžiausiais mūsų šeimos istorijos laikotarpiais nenorėjau užmušti tėvo, netgi atvirkščiai – mylėjau jį ir ilgėjausi jo dar labiau, ten, toje nerealioje, prakeiktų simbolių ir nenutrūkstančių, bergždžių aukojimų erdvėje. Gal net per daug – nes ir pats savo namus, savo šventyklas stačiau ant smėlio, ir baisyos buvo jų griuvimas.

O durys į kitą pasaulį – motina jas nuplovė, mudu su tėvu užkėlėme ant tvarto, į palėpę, kur amžinybė kvepia suplėkusiu pernykščiu šieniu.

Vieną sykį aš juos nufilmavau: tėvą, pjaustinėjančią kiaulę, mechaniniu separatoriumi atskiriančią grietinėlę, motiną, raganaujančią prie viryklės, gaminančią varškę, po to naminius sūrius; valgančius prie stalo, barančius šunį Spragtuką, žodžiu kitu persimetančius tarpusavyje. Jie nesuprato, kas yra videokamera, žodis „filmuoti“ jiems susijęs su kinu, televizija, su tuo, kas vyksta kažkur, kitapus ekrano, bet ne čia, ne su jais pačiais.

Niekad nemačiau ir turbūt jau nebepamatysiu tokių savo tėvų, kai vėliau nusivežiau videomagnetofoną ir parodžiau jiems juos pačius: jiedu juokėsi, šūkčiojo, kumščiausi kaip vaikai, piktinosi ir vėl juokėsi, šaipėsi vienas iš kito ir vis rodė man, pažiūrėk, čia gi mes, mus rodo! Tikiu, kad tuo metu, tą vieną apgailėtiną videolaiko valandą, jie vėl mylėjo vienas kitą taip, kaip kažkada jaunystėje, kai norėjo gyventi kartu, kai geidė vienas kito, svajoto turėti vaikų, sūnų.

Paskutinis planas toje juostoje (filmavau jau prieš išvažiuodamas, ir – kaipgi be simbolikos – iš kambario, pro stiklą): prie daržinėlės tėvas kirviu kupoja kiaulės šonkaulius, o mama, priklaupusi prie kaladės, prilaiko juos, kad nenukristų ant žemės. O juk iš tikrųjų ant tos kaladės turėtų gulėti mano galva.

2001 m.

ŠIAURINĖ KRONIKA

Vasario 22

Vakar mirė tėvas. Prieš porą dienų autoatsakiklyje radau vyro balsą, kuris keletą sykių pakartojo mano vardą, lyg šaukdamas, lyg apgailestaudamas. Balsas buvo visiškai nepažįstamas – ištryniau drauge su kitais nereikšmingais pranešimais. Dabar ėmė smelktis priekaištinga nuojauta: tarsi žinočiau, kam tas balsas galėjo priklausyti.

Vienatvė mėgsta mirtį. Kaimynė, gyvenanti viršuje, tvirtina girdėjusi riksmą. Dabar tėvas guli savo guolyje, apatinis žandikaulis parištas marlės tvarščio atraiža. Vis tiek išsižiojęs. Atrodo, lyg miegotų. Jis ir miegodavo išsižiojęs, tik nebegirdėt knarkimo, veidas mėlynas, per lūpų kraštą – šviesiai rausvo skysčio nuoteka. Plyšo širdis.

Šuo išsigandęs. Jeigu tikrai suprastų, kas atsitiko jo šeimnininkui, ir jeigu savo ištikimybę išgyventų kaip instinktą – turėtų nusižudyti. Žvalgosi neramiai, vizgina uodegą. Nekilmingas šuo.

Su seserim važiuojam į rajono centrą pirkti karsto ir dar kažkokių būtinų smulkmenų: batų tėvui, marškinių, vainiko, – kažkodėl išrenku papuoštą kalijų žiedais, turbūt plastmasiniai, tikrų eglišakių fone. Klaikus *deathshopas*: vainikai, kryželiai, gedulingos juostos su banaliausiais užrašais, bet taip daro visi, žmogus čia miršta ne sau, o kaimynams, tris dienas trunkanti muilo opera, pikta banalybė.

Pirkom karstą, – jie sukrauti šalia gedulingų reikmenų parduotuvės esančiame garaže, paskutinioji transporto priemonė. Jaunystėje tėvas vienas pirmųjų apylinkėje įsigijo raudoną čekišką „Jawą“, mėgo ją didžiutis net ir vėliau, kai vairavo tik arklių.

Pirkom ne patį pigiausią, vidutinį. Tėvas buvo vidutinio ūgio. Dabar atrodo sumažėjęs, dar labiau sulysęs, tik krūtinė išsišovusi. Moterys perrenginėja tėvą, sustingusios rankos nelenda į rankoves, kai norėdamas padėti paimu jį už rankos, išsigastu, kad nulaūsiu – lyg ne ranką laikyčiau, o varveklį. Vėliau, kai pakeliu kūną už pažastų, jau per-

keliant iš guolio į karstą – vėl nemalonus pojūtis, atrodo, jog tėvo pažastys permirkusios šaltu prakaitu. Miręs kūnas skleidžia šaltį. Nėra šaltas savaime, bet spinduliuoja šaltį į aplinką. Paliečiu melsvą tėvo ausį – deginantis, lipnus šaltis.

Su pusbroliu, miestelio seniūnu, vaikščiojom po kapines. Čia visi kovoja dėl vietos: kad ant kalnelio, padoresnių kaimynų kompanijoj – matyti nemažai rezervuotų vietų, o vietos jau visiškai mažai, čia daugiau mirštama, nei gimstama. Mums beveik pasisekė, nors ir ne ant kalnelio, ir tvora netoli, bet tėvo galvūgalyje bus eglė, greitai ji visiškai užstos tvorą, ir kol saulė kybos Rytuose, mes ant tėvo kapo šešėlį. Ir pageltusius spyglius.

Tiek visokių taisyklių, – visi žino, kaip turi būti papuoštas karstas, kiek žvakių, kokia muzika, koks katafalkas, kokie gedulingi pietūs. Gerai, kad žino, nes aš, vienintelis likęs vyras šeimoje, nė velnio nežinau. Bent jau fotografo atsisakėme, pilni stalčiai nuotraukų su karstais ir vainikais, bet šios rūšies nekrofilija niekas nesidomi. Beje, fotografuojamasi irgi ne dėl nuotraukų, ne dėl atminimo, dėl to, kad taip reikia, įprasta.

Motinai vieta taip pat atrodo nebloga, sako, bus šalia vietos ir jai. Man patinka senosios kartos racionalumas savo ateities atžvilgiu. Jaunas retas kuris pagalvoja, kad jam gali atsitikti tokia nesąmonė kaip mirtis, kapinės, nulis.

Vos miręs tėvas buvo išsižiojęs, dabar lūpos susičiaupė, lyg būtų susitaikiusios su neatšaukiamu nuosprendžiu, ir atrodo, kad jis šypsosi. Prisivalgęs kažkokio melsvai dažančio maisto.

Rašydamas šiuos žodžius, pagaunu save galvojantį, – ar ne per mažai kenčiu. Jeigu dar galiu rašyti ir net – ironizuoti. Kartoju sau kaip mantrą – tik nepradėk gailėti savęs, tik nepradėk gailėti savęs, nieko nėra šlykščiau, kaip pasiduoti patetikai tokią akimirka. Padedu, nors kiek pagundų išskysti, susileisti. Tėvas dar nespėjo atšalti, o sūnus jau kala tekstą apie jo mirtį.

Ne, tėvas jau pakankamai atšalo. Mes jį nakčiai palikome vienut vienutelį didelėje tuščioje salėje, priklausančioje lyg ir Šaulių sąjungai, lyg ir Bažnyčiai. Anksčiau čia buvo Kultūros namai, tris ar keturis kartus per savaitę rodydavo kiną, atvažiuodavo koncertuoti netgi respublikinio dydžio žvaigždės. Vėliau viskas baigėsi, grąžino turtą buvusiems šeiminkams, o šaulių šiame miestelyje gal trys, iš neprižiūrimo pastato liko apgailėtinas vaiduoklis užkaltais langais – stiklus išvogė arba išdaužė. Vaikščiodamas aplink karstą, žiūrėdamas į nusitrynusias pragaro spalvos grindis prisimenu, kaip šokdamas čia glamžydavau mergas, o į išgąstingą klausimą – koks ten daiktas apačioje, prie šlaunies – išdidžiai atsakydavau: peilis kelnių kišenėj. Kaip ir visi keturiolikamečiai.

Nakčiai patarė nepalikti neuždengto karsto – kad iš ryto nerastume tėvo apgraužtu veidu, nors ir abejotina, kad čia veistųsi pelės. Šalta ir tuščia. Vežamas tėvas, matyt, pasislinko karste – batų galai spiriasi į dangtį, neužsidaro. Pakišu ranką po galva, kita ranka suimu už atlasų – vėl bijau, kad nuplėšiu galvą, toks plonas ledo kaklas.

Norėčiau sušukuoti jo plaukus, bet neturiu šukų. Esu keletą sykių jį apkirpęs – pats paprašydavo, gal tai galėtų kažką reikšti (M. Foucault būtinai čia atrastų ką nors savo seksualumo istorijai), nes kaip kitaip paaiškinti tėvo norą atkišti galvą visiškai nemokančiam kirpti sūnui? Ieškau tėvo meilės ženklų? Ant plauko kabantis intymumas.

Vėl netyčia prisiliečiau tėvo ausies – tuščia jo ausies gėdelė, visiškai tuščia.

Kaip jam turėtų būti ten šalta, vienu kostiumu, tuščioje salėje.

Naktį žadėjo iki dvidešimties šalčio.

Vasario 23

Užvakar mirė tėvas. Turėčiau prisiminti ką nors svarbaus, ką nors skaudaus – kokia proga draskyti šašus, – apkaltinti tėvą ir tuojau pat atleisti, ir mėgautis savo, atleidžiančiojo, kilnumu. Arba – ką nors malonaus, po to leistis į sentimentus ir apverkti netektį.

O prisimenu kažkokį kvailą epizodą: tėvas nuo aukštai sukrauto vežimo meta šieną žemyn, kur aš prie oro pūtiko žiočių (toks keistas aparatas, užpučiantis ilgu vamzdžiu šieną į fermų palėpę) reguliuoju srautą, kad neužsikimštų. Tėvas dar stiprus, stipresnis už mane. Kartais nespėju su juo, vamzdis užsikemša, ir man, kankinamam klaustrofobijos, tenka lįsti į ankštą vamzdį krapštyti kamščio.

Didaktas Hieronymus Boschas van Akenas, paišęs patarles ant medinių skydų.

Tėvas iš savojo šieno vežimo jau išpešė viską, kas įmanoma.

Aš dar laikausi įsikibęs kuokšto šiaudų. Manantis, jog pasaulis prasmingas tiek, kiek nespėju jo užrašyti.

Romėnų filosofai tiesiog liguistai domėjosi savimi, vėliau paaiškėjo, jog tai naudinga ir kitiems.

Salėje taip šalta, kad lankytojai ilgai neištveria, ir šeima liekame su tėvu. Moterys linkusios gaudintis, mano galva pilna nuožmaus absurdo gūsių, pasiūlau sulaužyti taisyklę „apie mirusius gerai arba nieko“, ir atmosferoje tvyrojęs stroncio švytėjimas kiek apmalšta. Visi šie budėjimo prie mirusiojo ritualai atėję iš bendruomeninių išsijautimų. Nebėra bendruomenės, ritualai tušti, salė tuščia, tėvas guli valtyje, o valtis ant kranto, kuris jam visiškai svetimas ir nebereikalingas. Bet papročiai, net ir mirė, vis dar alsuoja.

Kartais, priėjęs arčiau karsto, lyg išgirstu garsą, lyg alsuotų. Aš bijočiau pasilikti su juo vienas naktį. Bijau numirėlių, jie nepripažįsta giminytės saitų, jų giminė – visa po žeme, šaltoje salėje šaltas kūnas, šalčio generatorius – buvusi tėvo vieta, kevalo luotas, lukštas. Ir taip užsimanau jo paklausti – kaip vis dėlto ten buvo su Stalino paminklais, kuriuos jis pasakojo matęs velkamus tuščiomis ankstyvo Vilniaus gatvėmis, kada tai buvo? Kai jis tarnavo kariuomenėj, Šiaurės miestelyje? Nieko nebegaliu pasitikslinti, perklausti – tėvo ausis pilna lavoninių nuodų tylos.

Buvo atvažiavęs Šarūnas, pasiūlė „Xanax“ o“. Nepasitiki mano nervais, nors jam aiškinu, jog mano rašymai apie mirtį (Viešpatie, kiek apie ją esu pripaistęs) nenuėjo veltui – ji jau ne tokia laukinė, ji jau šiek tiek prijaukinta, ji nedarko mano veido pasišlykštėtinomis grimasomis. Šarūnui mano kalbos, matyt, nekelia didelio išpūdžio, pataria praryti piliulę „X“. Boschas savo jautrumą pasauliui bandė pridengti ištapytomis medžio gabalais, Šarūnas – drobės. Siurrealistai, pašamonės astronautai, nieko nepadarysi, bet kartais jie labai padeda.

Stebėjau savo veidą veidrodyje: paakiai kiek juosteleje, tačiau nieko išpūdingo, dar nepanašu į pandą, kinų valstiečių sugautą ryžių laukuose. Neskustas smakras taip pat be jokio tragiškumo kontūro, labiau primena nešvarią, susiglamžiusią nosinę. Jokio kančios archetipo bukai į save spoksančiose akyse. Absurdo veidas bedugnis. Dievas sukūrė mane ir atidavė mane man pačiam – elkis kaip išmanai. Kuris iš mūsų didesnis cinikas? Kita vertus, galima jį suprasti – su motina buvom užsukę į bažnyčią žvakių. Būčiau Dievas, nè už ką negyvenčiau tokia klaidinga negyvame, nejaukiame, tokia butaforiniame būste. Čia – tik mirusiųjų Dievui.

Niekiaip negaliu sutapatinti tėvo su tuo, kas iš jo liko, su lavonu. Jeigu jis sujudėtų, duotų kokią nors ženklą, net jeigu vos vos krusteltų jo krūtinė, pučiama ne mirties dujų,

o prisipildančių plaučių – pripažinčiau tapatybę. Išsigąsčiau, pašiurpčiau, bet pripažinčiau. Žiūriu į tolydžio vaškėjančias rankas ir veidą ir niekaip negaliu sutapatinti. Štai mirtį su mirtimi – sutapatinau, anksčiau buvusi kiek abstraktoka, metaforiška, dabar ji nusikratė literatūriškumo, identifikacija įvyko, o tėvo su numireliu – niekaip. Ne tėvas – kažkoks atspaudas, kaukė, lėlė, kopija ir, beje, ne itin talentingai pagaminta kopija.

Mirtis galėtų būt genialesnė.

Norėčiau būti negailestingai dokumentalus, bet negailestingumas sau pačiam sunkiai įveikiamas, žinau, jog yra riba, kurios neperžengsiu, kurios negaliu įveikti, ir dar esu įsitikinęs, kad būtinai ją peržengčiau, tik kur, po velnių, ta riba manyje stypi. Kad ir kiek jų įveikčiau, atsiranda dar ir dar – begalinis barjerų ratas, judėjimas ratu, vainiku, į tą patį tašką. Gal tai sąmonės ar pasąmonės kompozicija, sauganti žmogų nuo išprotėjimo? O gal man paprasčiausiai trūksta talento būti drąsiam arba atvirkščiai – drąsos būti talentingam, iki galo, iki aptemimo.

Sukasi ir sukasi gedulingos muzikos kasetė, nyki muzika, bet kai ji skamba, ne taip šalta. Solistas rečitatyvu (toks saldus bažnytinis progiesmis) pranešinėja: „Trečioji paslaptis... ir pasiuntė į pasaulį apaštalus...“ Galėtų troleibusuose pranešinėti stotelių pavadinimus. Giedotojai ima nesiliaudami kartoti: Viešpatie, atleisk nusidėjėliams, atleisk... atleisk... atleisk... Tuščioje salėje pasigirsta išstartas pusbalsiu – „Neatleisiu“. Sesuo dėbтели priekaištingai. Sakau motinai: baisu būtų, jeigu pats Viešpats iš aukštybių rikteltų „Neatleisiu!“ Mama supratingai linkteli galvą ir, lyg pajutusi baisumo tūrį, priitaria: „Baisu“. Dar kiek, ir imsiu ižeidinėti Dievą, tai yra savo skystus ir visai nebeaiškūs religinius jausmus. Tėvas buvo absoliutus ateistas.

Lyg ir turėčiau būti savimi šioje tragikomiškoje laidotuvių misterijoje, bet savimi galėčiau būti tik savo paties laidotuvėse. Irgi netiesa – tai jau bus mirtis kitiems, ne man, ne mano.

Duobkasiai paprašė nupirkti druskos pakelį – pašalui švelninti, o gal – kad žemė būtų biresnė. Mes galėtumėm pasiūlyti sąžinės. Grauziančios tris likusius gyvuosius dėl to, jog ketvirtasis pasitraukė.

Kaltės jausmas – dopingas auginti patetikos raumenims. Koks raumeningas sielvartas.

Vasario 24

Tėvas nuplaukė pauras, tamsiai gelsvo smėlio upe, ir jo valtys šonus braukė eglėšakės.

Galėtų būti beveik sapnas: kiek daugiau nei prieš ketvirtį amžiaus sniegas iškrito anksti, spalio mėnesį, o bulvės dar nenukaštos. Mudu su motina stovim galulaukėj įsivėrę pintus krepšius, o nuo mūsų balto, apsnigto lauko viduriu verčiasi juoda garuojanti vaga, kurią aria tolstantis, mažėjantis tėvas.

2001 m.

Iš knygos: Sigitas Parulskis, *Nuogi drabužiai*, 2002

Rolandas Rastauskas

PRIVATI TERITORIJA

KALĖDOS BRIUGĖJE

I

1.

Žvarbų Kalėdų rytmetį mes sėdėjom automobilyje ir lazdelėmis valgėme sušius. Vasabi krienai ir marinuoti imbierai taip pat gulėjo po pailgėjusia ranka. Sušiai buvo susukti Kūčių stalui Briuselyje, jų su kaupu būtų užtekę kokiems Nazareto nakvynės namams. Jie ir sakė buvo mūsų atsakymas šventvakario ēdrūnams Tėvynėje¹. Su šunimi pro šalį ėjęs flamas iš nuostabos negalėjo atitraukti veizolų nuo priekinio saabo stiklo. „Eikite jau, eikite!“ – pagaliuku parodžiau flamui kryptį ir išlenkiau klebonišką konjako iš nusuktos gertuvės galvutės. „Su Šventom!“ – atitarė šeimininkas. „Su“ – atsakiau ir apsižvalgiau aplinkui: mūsų stovėjimo aikštelė, įvesta į palydovinę navigacijos sistemą dar sostinėje, buvo per kelis žingsnius nuo Briugės (kompiuteris vis taiso: „Brizgės“) policijos nuovados. Atkakome čia per valandą, stebėdami ne greitkelį, o žemėlapijo tinklelyje ekrane it kraujo kūnelis judančią raudoną rodyklę ir paklusdami navigatorės komandoms. Angliškas palydovės balsas šeimininką pjovė, tad pasirinkome prancūzišką. Knietėjo paklausti, ar vairuojanti dama gali tikėtis savojo navigatoriaus atitiktens – kokio nors palydovinio „jų“ Andriaus Kavaliausko. Ar Vlodo Bagdono. „Pavairuok tamsta pusvalandžiuką užsimerkęs“, – vis erzinau kompanioną. „Jūs atvykote į vietą“, – ištarė aukštybių balsas. Štai tau ir mechaninis angelas. Tavo mobilusis navigatorius.

2.

Šokoladu pertekusi Šiaurės Venecija atrodė taip, kaip ir tikėjomės. Ji priklausė Neapviančiųjų lygai. Europa čia rodė tai, ką turėjo geriausia, – paveldą. Į tokias vietas reikia vežti visų postsocializmo gildijų „marketavičius“ su jų nupirktų architektų svita – saiko grožiui įsisąmoninti. Pasakos apie tai, kaip architektūrai neabejingas Hitlerio generolas ant kelių meldė nebombarduoti Briugės – nepamaisys. Oligarchai mėgsta diktatorių

¹ Įtakingiausiame lietuviškos virtualybės plote, interneto klube tėvams (! – *RoRa*) www.supermama.lt (tai be penkių minučių galingiausia krašto partija), užtikau keletą metų besitęsiančią diskusiją, kurios du fragmentai pateiksiu jūsų dėmesiui. Noa: „Na, as ne rytiete, bet is to, ka anakart nusipirkau maximoj pavadinimu susi, tai nelabai sudetinga ji pagamint. Receptura: isverdi savo vaikui ryziu kose. Paimi ryziu, kiek reikia kudikiui, o kitus palieki puode iki rytdienos. Tada imi tuos vakarykscius ryzius be jokio prieskonio, susuki i kazka, gali ir nesukt, ikisi mazvyty gabaliuka zalios lasisos ir viskas :) Serviuojant patiekti su sojos padazu. 8 gabaliukai – 9,99 Lt:) Skonio nekomentuosiu, bet taip ir nesupratau, kas ten tokio skanaus... Lasisa zalia vis tiek be skonio, lapas irgi be skonio, o ryziai yra ryziai. As, ko gero, tundra :) Taigi i klausima, kaip gamint, atsakymas aiskus, o kas atsakys i klausima – kodėl gamint?“ Supermamai Noa atsako supermama Foxenas (! – *RoRa*): „As cia mat kucioms susiruosiau sushi pridaryti: padarai po dvylika skirtingu Sushi /roliku zmogui, ir nereik sukti galvos del dvylikos skirtingu patiekalu... Gudru, a ne? O kas link komentario, kuriu galu žmones nori darytis sushi – pasakysiu tik viena: kol nebuvau paragavusi TIKRO sushi, daryto japonu virejo, man irgi tai buvo gili paslaptis. Lygiai tas pats del „mazheechio“ zuvies gabaliuko. Normaliai ten tos mesos deda ko ne lygiom dalim su ryziais...“

biografijas. Ypač tas vietas, kur tautos vadas lengva ranka pasiunčia myriop tūkstantį, bet pasigaili kokios nors varguolės sergančio vaiko. Šeiminkui nepasakiau, kad atsi-beldžiau vis dėlto ne neogotikinių fasadų tyrinėti (tie tikrieji, mediniai, XVII a. iš gaisrų baimės buvo uždrausti), o sapno scenografijos tikrinti. Pasąmonę apsėdęs (šiuo atveju – apsėmęs) vaizdas rodė mane skuodžiantį palei kanalus įkandin kažkokios „špakliuotos“ ilgasuknės giltinės apnuoginta krūtine. Ta nelyg iš Paulo Delvaux paveikslų plaukusi moteris persekiojo mane daugel metų: tai išnirdama prie kanalo, tai iškildama ant katiniškai išlenkto tiltelio, tai nukaukšėdama širdį veriančiais kulniukais jau tik kaip garso instaliacija. (Kas prisimena savo sapnų garso takelius?) Vos prieš kelerius metus Briuselyje norėjau drauge su Jurga Ivanauskaite nueiti į muziejų pasižiūrėti Delvaux originalų, tačiau Jurga jau sunkiai vilko kojas (ten, Eurosostinėje, jai viskas ir prasidėjo), tad mielaširdingai paleido mane vieną grožėtis belgų surrealistų išsapnuotomis geležinkelio stotimis. Pamenu, kaip matydamas Didžiąją keliautoją vis atsiliekančią ir atsiliekančią (kas buvos jos navigatorius?), tą tarp mūsų augantį šaligatvio atstumą irgi stūmiau sapno pusėn – jos dievinamo Delvaux teatrališkų drobių ir piešinių erdvėn, nenujausdamas, kad tai tikrų tikriausia mirties erdvė. Dabar, Briugėje, toji erdvė rodė savo nesugriaunamą gyvastį. Kalėdų rytą miestas buvo apytuštis, dar viena koja viduramžiškam sapne, tad mes beveik nesustodami ėjome kiaurai kanalų ovalo įrėmintu labirintu, tokiu nepanašiu į apgaulingą tikrosios Venecijos akligatvių ar kiemų-šulinių pasjansą, nuolat pasitikrindami maršrutą pagal slenkančių debesų padėtį bažnyčių špielių atžvilgiu. Nepaisant pliusinės temperatūros, kanalai buvo ledo sukaustyti, tačiau plonas ir nejudantis gyvo vandens sluoksniu kuo puikiausiai atliko amalgamos funkciją. Tame kanalų veidrodyje suvirpėdavo smailėjančių fasadų langai ir skulptūros, driekėsi ant tiltų sustingusių vaikštūnų kontūrai. Kamera sukosi apie savo ašį, palikdama juostoje vaizdą-komentarą, nes originalas jau buvo atitirpęs operatoriaus esybėje. Gal ir supainiosiu linksnius, bet grožį čia galėjai išgyventi kažkokiu giluminiu nuščiuvimu; būdamas pirklių pasamdytų statytojų matematiškai apskaičiuotas, jis sykiu buvo „agramatiškas“ – pastūmėtas į grynosios geometrijos valdas. Pastarųjų paveikumo nesinorėjo nei įžeminti, nei įžodinti. Tada pasirodė japonai.

3.

Mano šeiminkas, beje, kendo meistras, iš pradžių juos palaikė korėjiečiais. Apžergę dviračius, kažką žvaliai šūkčiodami, jie artėjo grindiniu palei kanalą iš uosto pusės. Kai kurie mynė tandemus. Pravažiuodami pro mus visi kaip vienas ėmė linkčioti ir šypotis. „Tik susimildami neįkriskit į vandenį“, – pasakiau mintyse. Jie buvo trigubai už mane jaunesni. Ir vėl stoji tylą. Poeto širdis neišlaikė: o, atvažiuoti čia pavasariop, apsigyventi su mergina (liežuvis neapsiverčia sakyti „moterimi“) išsinuomotame bute prie vandens, važinėti tandemu naktį, gerti dramblinį „Delirium tremens“ alų po tiltais, skaičiuoti varpų dūžius ir mesti monetą, kam kloti lovą, kam spausti sultis, kam tepti... „Gali nepigiai atsieiti“, – perskaitė mano mintis šeiminkas. „Dar niekam *delirium tremens* neatsieijo pigiai“, – atsakiau be pauzės. „Žiūrėk, – pasakė šeiminkas, – čia niekur nematyti palydovinių antenų!“ Mes vis dėlto ne Rumunijoje, knietėjo atsakyti, bet nutylėjau.

Grįžinėjome griežtų dviaukščių kvartalu, gatvelės buvo siauros, išdabintos keraminiais niekučiais, medinės durys su belstukais išdažytos ryškiomis spalvomis. Viduje, kitapus tų su gatvės grindiniu mažne suaugusių durų, briugiečiai buvo sustingę į neju-

dančius Kalėdų luitus, kur ne kur bolavo ančių paštetu nukrauti stalai, išganingai tviskėjo ropinės su kvapniuoku „Pere Magloire“ kalvadosu... Ak, lietuvi, prikąsk liežuvį! Miesto žaislinis pobūdis bei matmuo buvo turistinio raciono dalis. Tačiau visai čia pat šnopavo Šiaurės jūra. Mažieji olandai iš savo kasdienybės rėmelių išplaukdavo į bekraščius vandenynus. Žemėlapiai ant sienų čia nuolat konkuravo su tapyba. Pastaroji buvo skirta ne vien akiai – sielai taurinti. Ko nepasakytumei apie Kalėdinę mugę Briugės centre aikštėje, savo begėdišku *kitsch'u* niekuo nesiskiriančią nuo Jūros švenčių šėtrų ar Vasaros sostinės sezono pradžios prekybinių vilionių prie sesės Baltijos. Negrabiose medinėse trobelėse prekiaavo viskuo – nuo lenkiško gintaro (trūko tik svarbiausiojo Varšuvos lauko prekystalių komponento – batų raištelių) ligi keraminių nindzių (trūko tik panevėžietiško molio namelių, beje, iškeptų pagal flamų architektūros pavyzdžius) ir niekam nereikalingų galvos apdangalų. Stabtelėjome tik karšto vyno mauktelėti. Senos prekyvietės centre, pakylėta it bokso ringas, dunksojo čiuožykla su aptverta Kalėdų egle vidury ledo arenos. Mažiau patyrę čiuožėjai vis atsitrenkdavo ir atsitrenkdavo į tą aptvarą. Patyrusių čia buvo katino ašaros – vienas juodis atlapota krūtine ir į dangų užverstom akim vis suko ir suko piruetus: jis irgi, matyt, vijosi savo svajonę, savo ledinį, nežinia kokių vėjų atpustytą sapną smėlio dykumoje.

4.

„Ne griekas išgerti ir *kriek'o*, arba vyšninio alaus“, – pareiškė šeimininkas. Geresnes vietas jau buvo užsėdusi kalėdinė liaudis, tad pasirinkome rūstoką priebėgą kitos aikštės kampe. Aludė nebūtų padariusi gėdos nė vienam Rytų Europos stočių rajonui. Interjeras čia buvo išlikęs dar nuo tų laikų, kai žodį „pedofilija“ galėjai užtikti tik specialiojoje, tarnybiniam naudojimui skirtoje literatūroje. Helovyno palikimas bylojo apie audringus vietas demonų vakarėlius. Ūsuotas kelneris vyšniniu veidu koja atidarydavo duris į dujomis apšildomą lauko šmotelį. Ilga kreiva nosis, išmušti priekiniai dantys ir pomada sutepti vieninteliai vienintelio uždeigėlis kelnerio plaukai galėjo reikšti viską, išskyrus meilę artimui. Tad alų teko neštis patiems. Norint pasiekti bedurį tualetą, reikėjo pereiti dvi tamsias patalpas kitapus baro. Dešinėje stovėjo nedidelė pakyla su apdaužytu pianinu. Kairėje, negilioje nišoje, už apvalaus apšnerkšto stalo sėdėjo apyjaunė moteris ir, atrėmusi galvą į sieną, verkė. O jeigu atvirai – raudojo. O dar tiksliau – žliumbė. Tualete, per kelis salėje girdimus žmogaus lašus, aš niekaip negalėjau prisiminti, kur tą moterį esu matęs. Kokioj krantinėj, kokioj kavinėj, kokiam sapne.

II

1.

Grįždamas iš tualetu dar sykį užmečiau akį į raudotoją: stačia nugara prigludusi prie sienos, ji sėdėjo palei šonus nuleistom rankom ir leido ašarom netrukdomai riedėti skruostais. Žvelgiau į ją kaip kažkada nusipelnęs Paryžiaus vaikštūnų treneris Charles'is Baudelaire'as žvelgė į iš žvėryno ištrūkusią gulbę jau nuo sostinės prisilietimo išpurvintum plunksnom: „*Kiek ji priminė mitų, senų ir keistų!*“ (vertė T. Venclova). Jeigu tą Kalėdų rytą būčiau į Briugę atkakęs vienas vienužis, turbūt jau mėtyčiau klausimo blizgę: gal madam norėtų pasivaikščioti dulksnoje, pasižvalgyti po kalėdinį dangų, ar dar kvailėliau. Net girdžiu jos atsakymą: miestuose nėra dangaus, todėl atsiknisk, senas mačiste, ir panašiai. Taip, miestuose dangaus vietoje plyti lubos. Arba pliekia lietus.

Mano šeimininkas buvo delikatus žmogus, nereikalingais klausimais nepripėduojantis abipusio tylėjimo lauko. Vis tiek nieko nesakiau jam apie per keletą žingsnių nuo mūsų, salytės alkovoje, verkiančią tamsiaplaukę. Juk vis tiek neišvengiamai būtume pradėję ieškoti to verksmo priežasties, o gal ir viso priežasčių kamuolio, kuris imtų vyniotis paskleisdamas abortų, svetimavimo ir kitų blogio gėlių aromatą. Pažįstamas kvapas, vienžo, kaip sakoma maksimalių išbandymų Lietuvoje. Tad sėdėjome kiekvienas su savo *kriek'u*, persimesdami žodeliu kitu, perskrosdami žvilgsneliais stiklinę sieną, skiriančią mus nuo lauko staliukus po dujiniais šildytuvais apsėdusios publikos. Vienas jaunas plikis su auskaru savo merginai po nosimi juodu flomasteriu baltam lape paišė kažkokius satanistų papuošalų eskizus. Mažos kaukolytės dabino kryželius. Mergina irgi buvo verta grieko (pašalinę priežastį – pašalinate nuodėmę). Storulių šeima šlamštė nesveiko maisto klombas: radikali jų žandikaulių sinchronija kelė sveiką pavydą. O ji sėdėjo tiesia nugara ir verkė. Pajutau vienos literatūrinės aliuzijos dieglį.

Dar visiškai jaunutis tėtusis Hemingway'us aprašinėja vienišas Kalėdas 1923-ųjų Paryžiuje. Tame, kuris visada ne su mumis.

2.

Toronto Star Weekly reporterio tekste mane visad jaudindavo žodis *juggernauts*: Londono sutemų sniege autobusai gergždžia it žali „džagernautai“, t. y. it viską šluojanti jėga. Ir sykiu tas Dievą Višnu įkūnijantis žodis reiškia tiesiog didžiulę krovininę mašiną; o kas užginčys, kad žmonės – ne krovinyš? Ir toliau: „*Sniegas niekur nebūna toks gražus kaip mieste.*“ Štai dangaus, kaip menamame apsikeitime replikomis ką tik sakė mūsų verkiančioji, miestas be, užtat sniego jame per akis. Krituliai ir anuliuoja dangų. Tad verta stovėti Paryžiuje ant tilto per Seną ir pro sniego skraistę žiūrėti į Luvro luitą ir gausiais tiltais perdengtą upę. O kur dar mieguista Paryžiaus katedra! Ir taip toliau, ir panašiai sniego ritmu. Ir pirmas nerimo dūžis: gražu tai gražu tam Paryžiuj, tik baisiai vieniša per Kalėdas. Tada Hemo kamera pasigauna porelę, atkulniuojančią Bonaparto gatvę iš krantinės pusės ir užkopiančią į mažytį restoranėlį antrame vieno Jokūbo gatvės namo aukšte: dvi salytės, keturi nykštukiniai staliukai ir... katė. (Hemas – idealus vardas katinui.) Čia gaminami kalėdiniai specpietūs. (Beje, būsimąjį nobelį teksta rašomas trys dienos prieš Kalėdas.) Toliau girdime tipišką „magnetofoninį“ Hemo dialogą: mergaitė visa aplinkui nelabai panašu į šventes, o vaikas norėtų spanguolių. Kalakutas (*nepainioti su džagernautu*), supjaustytas keistomis geometrinėmis porcijomis, kuriose mėsos – katino ašaros, užtat kremzlių tinkle begėdiškai puikuojasi didelis plikas kaulas. Paliktų namų tema ant lėkštutės: ten ir kalakutas būdavęs kitoks (be kremzlių!), ir apskritai neaišku, ar jie kada besugriš namopi. Jie – jauni menininkai, atvykę užkariauti Paryžiaus. Tokie prieškariniai ano amžiaus Svajonė ir Paulius Stanikai. Restoranėlio šeimininkas atneša neaiškų desertą ir mažytį raudonojo buteliuką. Mergaitė, išvydusi pastarąjį, pravirksta. „*Aš nemaniau, kad Paryžius toks, –* sako ji. – *Aš maniau, kad jis linksmas, pilnas šviesos ir labai gražus.*“ Vaikas apkabina ją – tiek čia leidžiama. Netgi šiek tiek daugiau. Viskas pasikeisį, miestas irgi – juk jie čia vos trys dienos! Netrukus porelė vėl patraukia apdainuotosios sostinės gatvelėmis, vis dar sninga (Dieve, koks sunkus žodis!), o Hemas pažaidžia šiurpėmis, primindamas sostinės bulvarais zujojančius vilkus ir juos medžiojančius žmones, dar pakelia kamerą viską mačiusiais fasadais aukšty, tik fasadai dabar sustingę ir Kalėdų nepaliesi. Paryžius, regis, sau, o Kalėdos

– sau. Tačiau tai pirmosios jaunuolių Kalėdos svetur. Žodis niekur neištariamas, bet kalbama apie emigraciją. Finalinis akordas stiprus: „*You do not know what Christmas is until you lose it in some foreign land*“ („Jūs niekad nesužinosit kas yra Kalėdos, kol nepamesit jų kurioj nors svėčioj šaly“). Pamestosios Kalėdos, pamestųjų Kalėdos, tau neateinančios Kalėdos. Jų neatėjimas piešia (kas kad snaigėmis!) nejuokią perspektyvą – tokių porelių daug, o pasiseka vienetams. Stanikams, regis, pasi-. Tamsiaplaukei Briugės knaipėje – turbūt nepasi-... Tiksliau – visai nepasi-.

3.

Kas aš toks, kad sakyčiau jai: nepasiduok, moteriške! Ji juk gali verkti ir be aiškios priežasties – profilaktiškai, tarkime. Gali verkti prisiminusi kokį liūdną filmą. Liūdną aktą. Ar net Hemo apsakymą. Ašaros kartais būna pakabintos ant adatos smaigo. Kekėmis – it vynuogės. Biografijos akupunktūra – itin plonas reikalas. „Be pusės litro čia nieko nesuprasi“, – garsiai sakau šeimininkui. „Apie ką jūs?“ – truputį išsigandęs klausia jis. Išties – apie ką aš? Nejuokiai susigūžiu, per plauką neužsirūkau. Paskutinį kartą užsitraukiau praeitam amžiuį. Plikis tebepiešia gotų papuošalus. Storulių šeima akyse storėja. Jie nesustos. O tu? Briugė išvaikščiota, netgi porą prašyk nusileista į nemokamą „Mako“ tulį rūsyje – valytoja šluotkočiu parodydavo tuščių kabinų duris. Vyrai ir moterys it „Mako“ mėšainiai ėjo pramaišiu. Visi pisuarų prieigose kažkodėl mįslingai šypsojosi. Gamtinių reikalų priespauda buvo geriausias mūsų gyvasties įrodymas.

4.

Ir vis dėlto. Nuo tų Kalėdų jau prabėgo patys matote kiek. O jos siluetas neišsitrina, nors tu ką. Laikosi it graviūra atminties plokštėje. It ištatuota aguona ant strazdanotos storulės papo. Štai ir dabar, rašydamas šitas eilutes saulėtą vasario dieną ketvirtąjį lietuvių miesto, vardu Dublinas, knygyno „Eason“ kavinėje, žvelgiu į du vaizdus išsyk: į geltonus dviaukščius „džagernautus“ O’Connelio gatvėje ir į tamsų kampą Briugės smuklėje. Šalia sėdinti jauna akiniuota pelėda žaiboraščiu baigia primarginti antrą lapą. Tokiu greičiu rašomi tik isteriški atšalančios meilės laišakai ir moteriški romanai. Nežinau, ar moteris iš Briugės yra parašiusi daugiau negu porą prašymų policijai ir socialinei rūpybai. Atviruką santechnikui iš firmos „John Lennon And Son“ – kaip tik dabar jo raudonas autobusiukas sustoja prie tame pačiame pastate plytinčios „Penneys“ išparduotuvės. Visi ateina ir išeina su popieriniais firminiais maišeliais. Marškinėliai su Che (ne Kuoliu!) – 4 eurai. „Penyje“ jų laimė, – sakau pats sau. Revoliucijų išparduotuvėje mums jau seniai nėra kas veikti. Bet tai jau kita, oi kita istorija, bičiuliai.

VERKIANTI BRONZA

1.

Siužetas, kurį prieš porą mėnesių išsaugojau standžiajame atminties diske, – paprastas ir sykiu ne. Į jį derėtų pažvelgti pro šiuokius tokius „teorinius“ akinius. O jeigu tiksliau – kelionių ir visuotinio kraustymosi (iš proto, beje, taip pat) eroje darsyk reiktų pamėginti apibrėžti patį keliavimo motyvą, kuris gali būti prievartinis, nulemtas darbo ir gyvenamosios vietos kaitos, ir nesuinteresuotas – „atostoginis“, arba sportinis. Štai panoros verslus lietuvaits iš skraidyklės *pafotkinti* egzotiškas salas – ir į sveikata! Daugiau tokių skrajūnų, panūdusių „sukultūrinti“ adrenalina! Bet keliavimas juk gali išsiversti ir be šauktukų. Juk bėgame ne tik „į“, bet ir „nuo“ – savęs kasdienio, pabodusio (irgi visų pirma sau), sustabarėjusių mitų įkaito. Keliaujama juk ne tiek naujų vietų pamatyti (jujų „skaitmeninė“ medžioklė verčiau palikime japonams ir jų pėdomis atidundantiems kinams), bet savęs KITO(KIO) išvysti, i(si)kalbėtų įpročių odos nusinerti. Tarsi galėtume tą senąją odą užkabinti už kokio Kelno katedros bokštelio ar Lisabonos šaligatvio mozaikos it kablo ir – drykstelėti vienu ypu, vienu greičiau mentaliniu nei fiziniu judesiu. Štai dėl to judesiuko ir trenkiamės turbūt į pasviečius, kylame virš debesynų ar panyrame žemės gimdon, kur pats Dante nesugalvotų susisukti „rato“. Ir ką gi randame tame magiškame galutiniame taške? Šave senąjį, be abejonės. Arba dar kiekiau – ne tik kad nugaros nenusibraižiusį ir odos nenusimetusį, bet naujosios vietoje užčiuopusį... kiautą. Tai su niekuo nepalyginama patirtis. Dėl jos, neslėpsime, ir leidžiamės kelionėn. Dėl jos audrotą naktį išeiname į trasą.

2.

Kažkas yra pasakęs, kad paprastai sugrįžtama į nusikaltimo vietas, į meilės – žymiai rečiau arba niekad. Aforizmų grožis visada slypi jų beapeliaciškai stingdančioje statikoje. Juk nepasiginčysi su raidėmis, iškaltomis marmure ar antkapyje. Aforizmai sutverti negyvėliams. Juk ir pirmuoju atveju niekas nesutrukdytų meilės traktuoti kaip nusikaltimo: į kokią nors Veneciją, tą miestą-nuotykį, ne vienas lovelasas pargrįžta vis su naujomis ir naujomis aukomis, rizikuojančiomis pabaigti kelionę gatvės „kambaryje“ ar kanalo „guolyje“. O kartais viskas dar banaliau: traukia it likiminis magnetas koks nors tuoj pravirksiančios Madonos paveikslas muziejuje, klibantis staliukas tratorijoje su vaizdu į surūdijusį balkonėlį kitoje gatvelės pusėje, „katiniški“ Atėnų halių kvapai (nesibaigiantys mėsos prekystaliai!) ar antikvariato poezijos lentyna Sicilijos alėjoje Holborne. Traukia kaip ne iki galo ištyrinėti pulsuojančios biografijos mazgai, kaip sapne pamiršti fragmentai, kaip dalys, be kurių neišsivaizduojama visuma. Atrišti, kad surištum, išnarstyti, kad vėlei sudėliotumei! Taip ligi apsėdimo primiršti pojūčiai, pagimdyti tuose mazuose, tose pauzėse, šaukte šaukiasi naujo prikėlimo, o tiksliau – restauravimo. Tad sugrįžimai į kažkada tave trumpam pavergusias vietas yra narkotinės priklausomybės dar syki išgyventi būties korio suteiktą akimirkos pilnatvę forma. Pajusti jos su niekuo nesulyginamos auros gaivą, nors tai gali būti ir griuvėsiai ar kokia seno fabriko „radioaktyviomis“ piktžolėmis apžėlusai teritorija, – kas supaisys!

3.

O dabar prie reikalo – aš trylika (!) metų svajojau sugrįžti į Malmę dėl dviejų mane pavergusių „taškų“: „Tunneln“ ir „Rooseumo“. XIII amžių ir du karalius menančioje

buvusioje Malmės gubernatoriaus rezidencijoje įsikūręs viešbutis ligi šiol man tebėra jaukumo įsikūnijimas, o 1901 m. pastatytoje jėgainėje 1988-aisiais švedų finansininko ir kolekcininko Fredriko Rooseumo įkurtas šiuolaikinio meno centras – nepralenkta tos rūšies erdvė (kur kvailiams, nepriklausomai nuo jų sąskaitų banke, smaugiančiai ankšta). Pirmajame gyvenau milžiniškame apartamente, kur nuo durų ligi karališkos lovos galėjai privažiuoti dviračiu, o penkios tailandietės tarnaitės (atmintyje jos tikrai „tailandietės“ ir tikrai penkios!) rytais atrodydavo it nuo tapetų atšokusios čiauškančios paukštės. Jų mažytės „daugybinės“ šypsenos mano atmintyje susiliejo į vieną didelę, animaciškai nusidriekiančią tai ligi gėlių tako, tai ligi madų podiumo, tačiau abiem atvejais neišvengiamai pasibaigiančią ties jau minėtu horizontaliuoju baldu. Pamenu, kaip to apartamento „užpavydėjo“ režisierius Rimas T., niekaip nesupratęs, už kokius nuopelnus mus pakvietusio festivalio rengėjai niekam nežinomą provincialią paguldė geriau už kitus. Kiekvieną dieną viešbučio vestibulyje ant specialaus staliuko prie biliardo stalo po stiklo gaubtu garuodavo kvapniausias Skandinavijoje pyragas, mano atmintyje ilgai išlikęs Prousto „madlenų“ statusą. Na o raudonplyčiame (raudonos plytos Malmėje – pats tikriausias danų paveldas) „Rooseume“ tarp ryškiomis spalvomis nudažytų jėgainės agregatų it palydovai ne tik kybojo įstabūs artefaktai (Clemente! Gordon! Schnabel! Kabakov!), bet ir plaukiojo mano akims astronautus klaidžiame šiuolaikinio meno kosmose primenantys suvokėjai. Ir aš, tada dar nepažinojęs Kęstučio „Cool“ Kuzino ir Co., jau buvau vienas iš jų! Nenuostabu, kad pionieriškai prisiekiu žūtbūt kada nors sugrįžti į „jėginę“ šaltojo meno šventovę buvusioje jėgainėje.

4.

Ir štai aš vėl tame nedviprasmiškame, akivaizdžią paveldo ir modernybės sąjungos sėkmę liudijančiame trečiajame Švedijos mieste. Tą jungtį, išsviedžiančią mus jau į postmodernybės erdves, čia geriausiai įkūnija Malmę su Kopenhaga sujungęs išlakus 8 km Orezundo tiltas, kuriuo per parą pralekia 14000 automobilių ir jau užmiršau kiek traukinių. „Tam, kad be sustojimų pasiektume Lisaboną“, – juokauja švedai. Būsime čia dieną, tad maršrutai, supratote, aiškūs. „Rooseumą“ randu neišsyk, ir tai blogas ženklas. Gasverks gatvelėje nušvitęs mūrinukas verčia paspartinti žingsnį – ir štai aš jau seniai nešluotame kieme. Visa apmirę, mane it blogiausių nuojautų įsikūnijimas atsiveja kažkoks perbalęs nesustyguotas tipas juodai dažytais plaukais su ilga cigarete tarp pirštų. „Ar nepasakysit, kur daktaro Tokio-ir-tokio priimamasis?“ – teiraujasi kaliausė. „Čia muziejus“, – atsakau senbuvio tonu. Ir tą pat akimirką pamatau ant kaimyninio namo keletą iškabų, tarp kurių viena ir venerikų džiaugsmui. „Štai jūsų daktaras, užeikite“, – sakau išstypėliui, kuris NEŽINO „ROOSEUMO“! Jis lankstosi kaip sudrėkusi kartoninė lėlė. O aš skaitau lapelį prie įėjimo „ŠMC“ uždarytas, ir vietos valdžia spęso jo likimą. Vėliau internete randu pasipiktinusiųjų peticiją, kurios esmė nevyniojama į vatą: „Rooseumo“ uždarymas būtų vienas kvailiausių dalykų visoje Skandinavijoje. Štai ir viskas. Spardydamas lapus išslūkinu į gatvę ir patraukiu krantinės link. Mėlynais kombinezonais apvilktos paauglės kaišioja į laikiklius kalėdinius deglus. Žvarbu. Liūdna. Per keletą žingsnių nuo manęs, skverelyje ant skaldos, stovi bronzinis vyriškis su bronzine berete, susikišęs bronzines rankas į bronzinių apsmukusių kelnų kišenes, ir... verkia. Taip verkia tik madonos ir tik – krauju. Vyriškis verkia tikromis ašaromis, kurios plūsta siaurais fontanėliais iš vos įžiūrimų plonytėlaičių „chirurginių“ vamzdelių, įtai-

sytų vyzdžiuose. Tokia tad visų įstabijų stebuklų paslaptis, bičiuliai. „Ar matėte kada verkiantį bolševiką?“ – išspjauna poeto atmintis. Ne, verkiančio bolševiko, ačiū Dievui, nematėme. Matėme tik verkiančius aktorius. Tai vienintelė mums žinoma raudančių vyrų rūšis. Tad nenustembu sužinojęs, kad verkiantis vyriškis – žinomo švedų aktoriaus Gosta Ekmano bronzinė kopija, dėl kurios Malmės gyventojai, šveicarų pavyzdžiu, vos nesurengė referendumo. Ką jis apverkė tą žvarbią 2006-ųjų gruodžio dieną? Dar vieną šiuolaikinio meno pralaimėjimą muilo operai? Ar tiesiog šiuolaikinio vyro pralaimėjimą šiuolaikinei moteriai? Dievai žino. Jau namuose staiga prisiminiau, kad stovylo modelis – tai nepamirštamasis Picasso iš to paties pavadinimo kultinės švedų kino komedijos! Ir tada visa stoji į vietas: histrionas, apverkiantis savo herojus ir sykiu negalėjimą būti jais kasdienybėje! Ir tarp jų – patį didžiausią XX a. manipuliatorių stiliais bei moterimis! Tokia tad ta verkiančios bronzos topografija, bičiuliai. Tokia jos „maskultinė“ paslaptis.

5.

Suvalgyti pūraus „Tunneln“ pyrago nebeturėjau jėgų. Ir gerai – tokio viešbučio Malmėje seniai nebėra. Jo vietoje puikuojasi keturžvaigždis „The Ramadan Mayfair Hotel“ – paslaugus viešbučių tinklo kovotojas. Kas ateina valyti (o iš tikrųjų – kelti) erotinių dulkių – nežinia. Galbūt ir tos pačios penkios tailandietės. Juk jų amžius (o kartais ir lytis) – nenusakomas. O gal ir tautietės, kurių vis daugiau ir daugiau viso pasaulio viešbučiuose. Abiejuose, taip sakant, kapitalizmo barikadų pusėse.

2007

NEPAKELIAMA ŽIEMOS LENGVYBĖ

I.

Žiūrėti į sniegą. Į apšerkšnijusį apšerkštą pasaulį. Sušvelnintą. Beveik be aštrių kampų. Žiūrėti į sniegą, kuris užkloja ne tik regėjimo lauką, bet ir tavo kambarį, rašomąjį stalą, šituos lapus, šitą kompiuterį. Žiūrėti į sniegą, kuris pats yra raštas, laiškas, telegrama. Arba dangiškas gruntas vaikščiojančių paukščių ir žvėrių rašmenims. Lunatikų punktyrams. Ypač laukti to visuotinio apmirimo, kai tavo regimas pasaulis virsta aukštybių nutvieksto šulinio dugnu. Ne, netgi ne šulinio, o – milžiniškos olos. Sniegas vaduotojas nurodo kryptį: ten, iš kur aš ką tik nusileidau! O ne, mums per aukštai. Mes liksim savo plynėse, apsnigtose stepėse, savo garduose, mes tapsim neįskaitomais hieroglifais ir konkuruosim su zylių ir lapių pėdom. Atsivėrusiai aukštybei galim pasiūlyti tik savo suvoktos menkybės stabilumą – nusižeminimo ir įsižeminimo saitą. Nors... Dangus kartais irgi persistengia, supainioja pamainas, ima kalti viršvalandžius, sukergia žanrus: tada vietoj dieviško grunto išvystam monumentaliją skulptūrą iš putoplasto. Vietoj harmonijos dvelksmo – butaforijos triumfas. Tarsi koks Ernst Neizvestnyj būtų įsteigęs padebesiuos akademiją. Pirmo pasitaikiusio kiemsargio šluota parodo dangaus artistui jo vietą. Žmogus, taisantis gamtos klaidas. Klaida, taisanti klaidą.

2.

Neturėjau kur įsiterpti – sniegas buvo sudaręs sutartį su vėju. Ratuotas bičiulis vėlavo, tad įėjau į pirmą pasitaikiusį bistro, iš kur pro langą galėjau matyti pravažiuojančius ir privažiuojančius automobilius. Bistro iš tikrųjų buvo kulinarijos ir gastronomo hibridas, kur ką tik iškeptų bandelių kaimynystėje puikavosi kabančios dešros ir kruvini mėsos kalnai (iš kur tiek mėsos, jeigu nebeliko žemės ūkio ir kaimo?), o kiek tolėliau viena virš kitos išdidžiai rikiavosi butelių virtinės, primenančios, pasak poeto, Niujorką. Staliukai su tumbomis ant ratukų stovėjo palei vitriną, ir vienintelė laisva vieta, tradiciškai žiojėjanti bet kokiam anšlage, leido man nutūpti priešais miniatiūrinę nenusakomo amžiaus senutę su baltos kavos krūzeliu vaškinėse rankose. Senikė ne tiek gėrė, kiek žiūrėjo į garuojančią kavą, tarsi norėdama užhipnotizuoti garo giją. Išsaugoti amžiams. Nužengti į aną pasaulį su tuo puoduku ir sustingusiu garo gyvatuku. Balta kava buvo jos palaima ir finansinių galimybių viršūnė. Lygus vaškinis senikės veidas priminė priešmirtinę kaukę: paskutinįjį sužydėjimą prieš užgęstant, kai išsilygina visos raukšlės, kai odos pergamentas priglunda prie veido kaulų, ir mirties angelas vienam akimirksniui ant atauštančio gyvybės delno išskleidžia stulbinantį grožio mirazą. It aidą ir nuorodą. Senutė buvo su pigiu paltu ir sąsiuvinio viršelio rausvumo skarele. Ji nepakėlė į mane akių. Pasišildžiusi į puodelį rankas mažais paukščio gurkšneliais (jai tiko visos įmanomos mažybinės formos) ėmė siurbčioti kavą. Paskui lėtai pakilo, įsistebeilijusi į nieką valandžiukę pameditavo ir išslinko į sniegą. Mačiau, kaip atsargiais žingsneliais pajudėjo prie autobusų stotelės ir apmirė nepriėjusi. Netrukus toje pat vietoje turėjo pasirodyti bičiulio „Honda“, tad vėl atsidūriau šalia senikės. Ji keistai mindžikavo – ne, ne lūkuriuodama ar stengdamasi sušilti, tiesiog ieškojo kojomis ritmo, pritariančio jos nutolimui nuo pasaulio. Iš po palto kyšojo kraštelis chalato iš klinikos kolekcijos. Ne, ji nebuvo panaši į bėglę. Arba į prieglaudą ar nakvynės namų kadra. Ji buvo paprasčiausiai (per neapsižiūrėjimą?) Dievo ir žmonių užmiršta būtybė, dar pajėgi šitai užmarščiai supriešinti savąją. Privažiavo dvigubas dumplėmis sujungtas „Ikaras“. Sraigės greičiu senutė pabandė įlipti pro priekines duris, bet vairuotojas pasirodė greitesnis. Tos prieš pat nosį užsklęstos durys buvo dar viena uždanga, kurių ji seniai nebeskaičiavo. Iš tų nesuskaičiuojamų nusileidusių uždangų, iš užtrenktų durų ir susidarė visas jos gyvenimas. Neparodydama nė menkiausio nepasitenkinimo senutė vėl sustingo sniego ir vėjo tarpduryje. „Gal jums padėti?“ – paklausiau priėjęs. Ji net nepakėlė į mane akių. Tik galva ėmė brėžti vos įžiūrimą „ne“ kardiogramą. „Kur jūsų namučiai namai?“ – kažkodėl tęsiau apklausą. Galvos brėžiami „ne“ tapo kiek ryškesni. Lūpų linija virto lankeliu. Šypsena metė vos pastebimą šešėlį. Tas šešelis buvo nepanašus į pamišėlės grimasą. Autobusas nutraukė nereikalingą klausimą: ji vis dėlto įlipo. Mačiau, kaip įsitaisė prie lango, mačiau skaidrų burbulą nuo staigios šilumos po nosimi. Autobusas turėjo įveikti paskutinę maršruto atkarpą: Aikštė-Stotis.

3.

Iš „Ikaro“, kuriuo ką tik nuvažiavo mano senutė, išsivyniojo vienkojis su ramentais ir kuprine ant pečių. Nepabūgęs apledėjusio šaligatvio, jis meistriškai „prisišvartavo“ prie pilnos šiukšlių dėžės ir per kelias sekundes atliko jos kratą. Vienintelis vienkojo laimikis buvo du popieriniai išgertų sulčių pakeliai, kuriuos jis atidžiai ištyrinėjęs iščiulpė, o paskui, tvarkingai išlyginęs ir padaužęs į ramentus, it laiškus įsimetė į kuprinę. Ma-

čiau jo gudrų veidą išsprogusiomis akimis, primenanti klasikinių tarnų fizionomijas iš klasikinių prancūziškų komedijų. Vienkojis buvo guvus šaligatvio artistas, sugebantis iš knygos puslapių ar ekrano nužengti ant bruko ir po pasirodymo sugrįžti iš kur atėjęs. Mūsų žvilgsniai susitiko, ir jis perskaitė mano interpretaciją. Jo akys bylote bylojo: „Atleisk, brolau, tu neteisis kaip visad“. Netrukus ramentai nunešė jo šokčiojantį kūną pavėjui. Viduramžių žiema tęsėsi. Vienkojui įkandin nustraksėjo dvi čiauškančios barbės prasegtais kailiniais, po kuriais nebuvo beveik nieko. Bičiulis pro „Hondos“ langelį supratingai parodė akimis: „Matei?!“

4.

Ak, vos nepamiršau paties svarbiausio: į siaurą šaligatvio sceną žvelgiančių parduotuvų vitrinų. Ten kalėdinių švieselių apvadais buvo papuoštas visas mūsų naujasis gyvenimas: madingi biusthalteriai ir treniruokliai, estrados žvaigždžių striukės ir turkiški marškiniai. Daiktai ir manekenai matė visus žiemos spektaklio dalyvius: mane, senutę, vienkojį... Jie žiūrėjo į mus, taip ir nepakėlusius į juos akių. Nepakeliančius prabangos liudijimo?

Iš knygos: Rolandas Rastauskas, *Kitas pasaulis*, 2004

Gintaras Beresnevičius

PABĖGĘS DVARAS

ŽYGMANTAS KEIČIA ELGESĮ

Žygimantas Augustas gėrė dvaruose, medžiojo ir vaizdavo renesansą, italai architektai ir dizaineriai trainiojosi prie Aliumnato vakarais kirkindamiesi, svaidydami Senekos citatomis, eiliuodavo Neapolio tarme Platoną, giedodavo po langais kits kitam serenadas. Viskas buvo kaip Europoje, net siestą italai įvedė dvare ir kvėpinosi vietoje sumaišytais parfumais. Bet syki kažkas nutiko. Žygimantas prisipirko knygų, visą biblioteką, ir skaitydavo vakarais užsirakinęs prie vyno ąsočio, užuot gėręs kur smuklėje inkognito, kaip dera karaliui, ar kutenęs Vilniaus mergas.

Negerai, – kalbėdavosi dvariškiai, – Žygimantas gęsta akyse. Žvilgsnis žiba, kūnas lysta. Barzda tik kyšo. Bruko jam vaistus iš raganosio ragų, ir Žygimantas akim žybsėdamas juos rijo, pilvą pasiglostydamas. Bet nesitaisė. Bona Sforca nujautė kažką negera ir nusamdė privatų detektyvą. Bet detektyvas, kaip vėliau paaiškėjo, dirbo Radviloms ir pranešė Bonai, kad Žygimantas užsidaręs studijuoja Mošę Maimonidą, kuris kaip tik buvo madingas tarp alchemikų ir karalių.

Bona trumpam nurimo.

ŽYGMANTAS MĮSLINGAS

Žygimantas naktimis studijuodavo, o dienomis per visokias audiencijas tik snūduriuoja ir snūduriuoja, nuo sosto po tris kartus per priėmimą krinta, ant kėdės nesilaiko per pietus, kažkoks nusilpęs ir įtartinas. Nusiuntė Bona jam tris freilinas saracėnes iš Arabijos, visokių pokštų pas turkų sultoną išmokytas, o karalius visai pasiutęs išvijo jas, rėkdamas, kad jam pasimelsti neduoda nė kabalos studijuoti neleidžia, koks jis, po galais, karalius, ir dar renesansinis. Ką kiti Europos dvarai pasakys, jei valdovas kabalos neišmano, – klausė jis pasipiktinęs, net koja tryptelėjo, kas jam visai nebūdinga buvo.

BONA STENGIASI

Pasitarė Bona Sforca su savo astrologu ir psichoanalitiku, kortų metėja, pasiskundė Žygimantu, ir visi trys kaip vienas susakė tą patį, Bona susikrėtusi davė jiems po kriaušę ir tie nuėjo, liūdnei kramtydami, lyg nujausdami negero ką. Pasakė jie visi mat Bonai, kad itališkos mados gal karaliaus širdį kamuoja, ir renesansas visai įsisiautėjo, ir tikriausiai Žygimantą kita aistra graužia, irgi ta iš madingiausių ir aristokratiškiausių, antikinė.

Nusiuntė tada Bona panakčiais menestrelį pas Žygimantą, tokį apvailaina sėdynyte, šviežiai iš Italijos, pati iškvėpino, išdabino, apatinius parinko, o Žygimantas, trypdamas iš nekantrios, pasiklausė arijos, po to įsiutęs sulaužė menestreliai nosį, kai tas lindo bučiuotis. Ir užsitrenkė duris.

MENESTRELIS NUKENČIA PER SMALSUMĄ

Tas pats menestrelis, įširdęs dėl to, kad buvo atstumtas, ir nutaręs pats viską atskleisti, išėjo nakčia į karaliaus rūmų sodną, prie galinių durų, ir stebi budėdamas, kas

bus. Ir žiū – ištis durys veriasi, karalius apsidairo, apsidairo ir šmirkšt nuo krūmo prie krūmo, – Vilnelės link lekia.

Jau apsidžiaugė menestrelis, ir ėmė paskui cipenti, bet čia atsitiktinai pasipainiojo Radvilų kūnsargiai, prilupo jį ir įmetė į pamazgų duobę, ir kol italiukas atsipeikėjo, vos neprigėręs, kol parfumais dvėsinosi, kol gydėsi, taip ir neprikepėstavo prie Bonos karaliaus apskūsti.

NIEKINGOS APKALBOS

Ir vis dėlto po Vilnių pradėjo sklisti keisti gandai. Matė kas karalių tai naktį gąsdinančiai blaivą, nenormaliomis akimis brendantį per Vilnelę, mantiją iki bambos pasiraitojusį, tai su kopėčiomis po pažastimi viename parke, tai ristele tursenantį apie Radvilų rūmus, tai apie miesto sienas, raktais tik žvangina, durelės cypia, o kur – nematyti tamsoje.

Bona vieną rytą prispyrė sūnų pasiaiškinti, o tas kiek sutrikęs pasisakė, kad jis čia naktimis kalno šonuose basilisko ieško. Basiliskas, kaip visi žinojo, žvėris kytras, jo nepagausi su tinklais, jį ant mergelių gaudo. Bona pradėjo aiškinti sūnui elementarius dalykus apie basilisko įpročius ir pasakė, jog dabar jį lydėsią po šešis alebardininkus iš italų. Žygimantas vos ne vos išsikaulijo, kad tie būtų bent Žemaičiai, nes maži italiukai garsėjo tuo, kad nepavilkdavo žmoniškų alebardų, vis griūdavo rikiuotėje nuo jų svorio, it lapai krisdavo.

ŽYGYMANTAS DEMASKUOJAMAS

Bonos gudrybė davė vaisių. Žygimantas žinojo – žemaičiai patikimi ir nekalbūs, o Bona jų neprakalbina dar ir todėl, kad tie tik žemaitiškai moka, ir tai tarpusavy nesusišneka. Nes vienas nuo Sedos, antras nuo Plungės, trečias dar iš kito kampo. Nie razumiem – sakydavo jie oriai, ar juos aukštaitis, ar italas kalbindavo.

Tačiau bėda ta, kad žemaičiai, nors dideli, stiprūs, buvo nerangūs. Žygimantas per krūmus tik vikst vikst ir išsirangęs, kurgi ne, aukštaičio šaknis su lenku ir italu maišyta, vingrus kraujas. O žemaičiai eina, šakas trempia, žemė dunda, paukščiai nuo sūrio kvapo iš lizdų krenta čiaudėdami, triukšmas per pusę Vilniaus. Alebardos žvanga, žemaičiai keikiasi, Žygimantas šnypščia, visi rėkdami per Vilnelę brenda, o žemaičiai dar pakeliui kokią žuvį rankomis susipliaukši. Triukšmas, alapas, gvaltas!

Tik Žygimantas mano, jog viskas gerai, o šunys loja, nes mėnulis toks.

APOTEOZĖ PRIE VILNELĖS

Galiausiai viskas pradėjo klostytis keistokai, nes vakarais, mėnuliui įsižiebus, panaktiniams vienuoliktą surikus, prasidėdavo: iš rūmų pusės žvangėdami, žlegėdami, kosėdami, prunkšdami ir šnypšdami išlisdavo žemaičiai, alebardomis žlegindami, į skydus jas daužydami, Žygimantas per krūmus it zuikis tik šmikšt, tik šmakšt ir spokso, dairosi, kad niekas nematytu. Kaire ranka karūną prilaikydamas, dešine mantijos karališkos palankas apsiuvinėtas pasikėlęs, brisdavo Žygimantas per Vilnelę, žemaičių būrio apsuptas, iš šonų Radvilų sargybiniai su Bonos Sforcos agentais tik kulasi, Goštautų agentai kalne tik bruzda, nuo Aukštutinės pilies dvariškiai spitrijasi, arkliai žvengia, šunys loja, o Žygimantas lenda į skylę Radvilų mūro sienoje ir ten balta rankelė tik šmėsteli, durys užsitrenkia. Žemaičiai su Radvilų kūnsargiais ožį kepa, alų geria, sūriu ir vėžiais, į laužo

liepsną lendančiais, užsigardžiuoja, arkangelą Mykolą bendrai šlovina, Vilniaus mergas baltablauzdes dainomis garbina.

Galiausiai visas miestas naktimis eidavo žiūrėti, kaip karalius pas našlę Goštautieneį vaikštinėja, ir panaktiniai darbą mesdavo, pameistriai ir net meistrai eidavo, vyrai, moterys, tarnai ir tarnaitės, Maskvos šnipai ir ambasadoriai su žmonomis. Tie, iš Maskvos rezidentūros, vodkę darmai dalydavo, žmonės kaštavojo patenkinti, spjaudėsi iš malonumo, linksmindavosi, šokdavo iki paryčių, neįtardami, kad maskoliai pradėjo klastinę abiejų tautų nugirdymo vaju.

Visiems buvo ir įdomu, ir smalsu, ir viskas kartojosi vis dažniau ir ilgiau, galiausiai visas Vilnius metė miegojęs, o smuklėse iki paryčių būdavo skaičiuojama, kiek Žygimantas užsibuvęs šįsyk, ir gabesni matematikai darydavo išvadas.

ŽYGMANTO NAIVUMAS

O Žygimantas pats buvo įsitikinęs, kad niekas jo su Barbora nė nepastebi, nes juk diskretiškai, nakčia lankosi, tik rankeles bučiuoja, apie lietuvių ir lenkų santykius kalbasi prie žvakės ir apie Sofoklio naujaisią leidimą iš Bazelio. Net dvaro istorikams sakydavo – juk mes nieko tokio. Tie taip ir parašė, kad ir kitiems neliūdna būtų. Ateinančioms, taip sakant, kartoms.

ŽYGMANTAS TILTA STATO

Sykį šaltą rudens rytą Žygimantas, visas šnarpšdamas nuo slogos, pasikvietė lyg tarp kitko dvaro architektą ir moko jį itališkai per pusryčius, kad reiktų per Vilnelę tiltelį pastatyti, idant dvariškiai ir miestiečiai į turgų greičiau nueitų, paupiu neklaidžiodami, o tilteliui tai vieta pati geriausia priešais Radvilų rūmus, anoje pusėje.

Architektas ilgai juokėsi pargriuvęs ant marmurinių grindų, ambasadoriai juokėsi, liuteronai juokėsi, arijonai juokėsi, net vyskupas, ir tas krizeno į auksuotą rankovę. Tarnai padėklus išmėtė, kojomis mataruoja kaip musės, numirsim iš juoko, kalba dusdami net.

Bona tik antakius raukė.

REIKALAS ĮSIBĖGĖJA

Kol Žygimantas slapstėsi, visiems buvo gardaus juoko, o kai toliau slapstėsi, to juoko buvo dar daugiau. Jis vienintelis nežinojo, kad jo diskretiškumas ne toks jau pavykęs. Jiedu rytais įlipdavo karieton – ir dui į pačius Valkininkus, kad iš Vilniaus nesimatytų, kur medžioklės dvaras ir žirgai.

Ankstų rytą, prieš saulėtekį, vilniečiai apsimiegoję burdavosi papilyje ir žiūrėdavo, kaip Žygimantas, apsirėdęs kirasiru, ranką padavęs, Barbora karieton sodinasi. Barbora užuolaidėles tik šmakšt. Ir garsai išsyk iš karietos, bučiuojasi karalius, net pasičėpsėdamas. O tarp bučinių Barbora su Žygimantu apie arabų filosofiją kalbasi portugališkai ir apie vertesnius dėmesio Prahos alchemikų veikalus.

MEDŽIOKLĖS YPATUMAI

Medžioklė gerai eidavosi, ir Barbora ja tiesiog mėgėdavosi. Radvilaitė labiau įgudus, Radvilų ir Goštautų dvaruose prisimedžiojusi, ietimi ir strėlėmis tik svaidosi, mėto si net uždususi. Žygimantas iš paskos nespėja, likimą keikia, o Radvilaitė taurus elnius

kloja, pilnas miškas jos raitom lakstančios, krykščiančios. Štai sykį Žygimantas ją girion pasikalbėt apie valstybę pasikvietė ar apie meilės taurumus, o Barbora, kai žvėris pamatė, metė Žygimantą su visom meilėm ir ietimi nudūrė tris taurus, vienuolika stumbrų, du lokius vengriškus, o jau elnių, stirnų ir briedžių tai be skaičiaus. „Europos kurjeris“, lotyniškai einantis visų dvarų laikraštis, visa tai priskyrė Žygimantui, o už tą informaciją karaliui teko sumokėti korespondentui, nes tas matė, kaip karalius su trim parankiniais vos ne vos vieną zuikį pridusytą, viena akim aklą nudūrė ietimis, apsupę iš visų pusių.

O Žygimanto meilė visai įsiliepsnojo nuo tos medžioklės.

ŽYGMANTAS MEILĘ RODO

Žygimantas, pasirausęs motinos podėliuose, iškniso trijų sieksnių itališką vėrinį, tokią grynų perlų, ir vieną vakarą, prisitinęs prie Barbaros, priklaupęs dovanoja jai, visaip kalbėdamas apie gėrį su grožiu. Barbarai užsegti vėrinį ant kaklo susijaudinęs visas nori, o staiga žiū – nēr kur to vėrinio pritaisyt. Barbarai ant kaklo viens virš kito trim eilėm gal trisdešimt sieksnių tų perlų privyniota, Radvilos gi duktė. Sutriko net ir pasakė, laiku susigaudęs, kad čia bus apyrankė, ir jau ant rankutės užsegs, o ant abiejų rankelių – perlų movos iki pat alkūnių ir dar giliau, Žygimantas net susigėdo.

Barbora tai buvo geraširdė ir nepasakė Žygimantui, kad tie jo perlai Nesvyžiuų armėnų daryti iš kriaukelių, nes būtų pasimiręs iš gėdos.

O Barbaros tai ir kurpaitės buvo iš perlų, tad paėmė iš Žygimanto karalius, žemai kloniojosi ir pasakė pasidarysianti iš jų antrus batraiščius.

BONA PRAŠAUNA PRO ŠIKŠNELE

Bona pažinojo Radvilaitę ir suprato, kad sūnus įsiklopijo, nes graži ir daili, ir protinga, bet, žinodama jo būdą, buvo tikra, kad čia trumpam reikalas, tad nesijaudino ir Barbarai net nuodų nesumastė laiku įberti, dėl ko vėliau ilgai graužėsi ir aimanavo, visų šventųjų šaukdamasi koplyčioje, parvirtusi iš pamaldumo.

RADVILOS RAIZGUS MEZGA

Barbora priiminėdavo karalių, gražiai su juo šnekėdavosi aukštomis temomis, padainuodavo jam, pašokdavo, bet Radvilos ėmė suprasti, kad reikalas rimtas. Sykį patėmijo karalių prie vartelių, kai tas į Radvilų pusę įsmuko, ir apstoję kad ėmė lazdomis vanoti, lupti, plėšikas mat lenda, plėšikas. Karalius rėkia, paleiskit, aš apdovanosiu, o Radvilos tik juokiasi ir toliau lazdomis pliekia, patenkinti, sako – karalius tai miegutį daro, čiūčia liūlia, tik banditai naktimis šmirinėja.

Žygimantas išlindo galiausiai iš po lazdų į mėnulio šviesą susiraukęs, o Radvilos kad ims atsiprašinėti!

Mandagiai, iki žemės lankstėsi, pagal prancūzišką madą su blauzdos pasukimu!

O po to griežtai prisakė karaliui neiti pas Barborytę. Nes visokie gandai sklindą. Giminei gėdą darą.

Anokia čia gėda, – sako karalius, – aš juk Žygimantas. Karalius esmi.

Taigi, – sako Radvilos. – Mes tai – Radvilos, ir būtent todėl turime vardą saugoti. Juk tokia gėda – karalius apie namus šlaistosi, apkalbas kelia.

O tai prigausi Barborytę ir gims judviem Liublino unija!

ŽYGMANTAS MAŠTO

Žygmantas parėjo visas skaudančiais šonais, purvinas, atsisėdo ant lovos totoriškai ir pradėjo medituoti susikaupęs apie Barbarą ir eretiškos pasaulio begalybės doktrinos teorines prielaidas.

Bet išėjo – tik apie Barbarą...

2. IŠ GYVENIMO RAŠYTOJŲ LIETUVOS

DONELAITIS GRIEŽIA

Pilypas Ruigys išmokė Donelaitį griežti armonika. Eina Donelaitis grieždamas ir giedodamas per Tolminkiemį, centrine ūlyčia. O daina kad skamba, kad skamba!

Krūmuose sėdėjo Vytautas, tykojo, ar kartais Donelaitis neapsiriks kokia nata. Bet Donelaitis buvo atsargus ir jeigu apsirikdavo, tai tik iš meilės Lietuvai.

Gudrus, padla, – pagalvojo krūmuose Vytautas.

BŪRAI IR DONELAITIS

Donelaitis mokėjo rašyti ir skaityti, ne taip kaip Žemaitė. Atsisėda Donelaitis vakare prie balanos, skaito ką parašęs. O būrai pro langus tik žvilgčioja.

Tik kad pakils Donelaitis nuo stalo, kad suriks gūdžiu balsu!

Būrai net išsibėgiojo kas kur ir prisiekė daugiau nebežiūrėti pro pastoriaus langą. O dėl tikrumo Donelaitis išsipirko žemę po savo langais iš karaliaus Vilhelmo II. Bet pasirodė, kad didelę dalį žemės jau išpirkęs Lietuvos Seimas.

Kas žino, gal valdžia pasikeis, – kalbėjo Donelaitis. Gal talerio kursas kris, gal ką. O žemė yra žemė, – krintosi būrų dainius.

DONELAITIS MEISTRAUJA

Donelaitis labai gerai dirbdavo fortepijonus, laikrodžius, barometrus ir mėgo tą darbą.

Amžininkai sakė, kad labai gerai nusimanė mechanikoje, Donelaitis pats irgi buvo tokios nuomonės, net kartą pasikvietė Pilypą Ruigį pasižiūrėti savo darbų.

Tik Ruigys čia nieko nenusimanė ir prieš atvykdamas gerai išsiteiravo, kokius gaminius gamina Donelaitis, ir jam šimelpenigis pasakė, kad tai fortepijonai, laikrodžiai ir barometrai. Ruigys atvyko pas Donelaitį, ir Donelaitis jam rodo dailų laikrodį: na, bro-lau, ar pažįsti, kas čia per daiktas. Ruigys pasakė, kad barometras. Donelaitis surūgęs rodo jam fortepijoną, bet Ruigys iš baimės užmiršo, ką dar Donelaitis daro, ir pagalvojęs sako: arba labai didelis barometras, arba astroliabija.

Donelaitis su Ruigiu nekalbėjo pusantrų metų.

PIRMOSIOS EPIGRAMOS

Adomas Fridrikas Šimelpenigis buvo pirmasis lietuviškų epigramų rašytojas, tos epigramos jam labai patiko, jis iš jų vakarais atsisėdęs prie židinio juokdavosi taip skambiai, kad žarstekliai žvangėdavo. Syki, vargęs gerą pusmetį, jis parašė dvi epigramas, bet nesugalvojo, kam jas paskirti. Tada pasikvietė Donelaitį ir Ruigį, tie labai apsidžiaugę atvyko, nes epigramos rašomos tik apie labai garsius žmones.

Šimelpenigis jiedviem paskaitė pirmąją:

*Bus paminklas jo garbės,
Kol tik Lietuva stovės.*

Donelaitis ir Ruigys labai susijaudino ir pasakė, kad jiems abiem ta epigrama tinka. Tačiau Šimelpenigis patarė neskubėti, nes antroji epigrama daug platesnė, portretinė, ir, be to, keturių eilučių. Tad Donelaitis liepė dvieilę, prastesniąją, rinktis Ruigiui ir tam, kaip mažiau nusipelnusiam, beliko nusileisti. Čia Šimelpenigis atsikrenkštęs perskaitė antrąją epigramą:

*Akys, skruostai ir kakta
Buvo didei suraukta.
Raudonavo nosis jo,
Lyg kaip snapas kurkino.*

Donelaitis įniršęs ėmė trypti kojomis ir kalbėti piktus žodžius, esą Šimelpenigis su Ruigiui jį apmovę, ir nepadėjo net tai, kad Ruigys atsiėmė savo dvieilį ir brukte bruko Donelaičiui. Visi susipykę išsiskirstė, o Šimelpenigis, irgi neturėdamas kam tas epigramas paskirti, pirmąją adresavo karaliui Pričkui, antrąją – tokiam biednam studentui iš Vilkyškių.

DONELAITIS IR VAIKAI

Donelaitis nemėgo vaikų ir džiaugėsi, kad jų neturi. Mat laikė vaikus neprotingos gamtos išdaiga, o pats būrų dainius buvo labiau linkęs prie mechanikos.

Pamatęs pakeliui vaiką, jis timptelėdavo jį už ausies, pakeldavo už jos ir, su pasibjaurėjimu apžiūrėjęs abu vaiko snarglius, sakydavo: išdaiga tu išdaiga. Po to grįždavo namo ir nusiplovęs rankas sėsdavosi gaminti gražaus barometro ar šiaip ūkyje naudingo daikto.

ATLIKTA

Tačiau šiaip gamtą Donelaitis mėgo ir apie ją daug rašė, nes, be būrų, amtmono ir gamtos, Tolminkiemyje daugiau nieko ir nebuvo. Tad teko aprašyti ir amtmoną, ir būrus. Po to būrus ir amtmoną. Po to pavasarį, vasarą, rudenį, žiemą.

Tada Donelaitis, paregėjęs, kad išsibaigė temos, ir metė rašes.

KAIP DONELAITIS PARAŠĖ „METUS“

Kartą Donelaitis su Šimelpenigiu susikirto, katras iš jų geriau rašo. Dar ir Rėza prisi-dėjo, toks pienburnis studiozas. Ir Ruigys. Ir visi juokiasi iš Donelaičio, kad tas tik pagal Ezopą ir Ezopą pasakėčias renčia, o nieko originalaus. Ezopinė kalba, – apibendrino Rėza. – Nei stiliaus, nei literatūrinių naujovių. O juk jau XVIII a. greitai baigsis! Reikia eiti koja kojon su laiko dvasia, – sako.

Donelaitis pamąstė, pamąstė.

Norit, – klausia, – aš parašysiu tokį veikalą, kokio lietuvių literatūroje nebus dar du šimtu su puse metų? Juomi pralensiu ir pasaulinę literatūrą. Parašysiu tokį veikalą, kuriame nebus nei fabulos, nei dialogų!

Visi tik pasijuokė, o Rėza krizendamas prižadėjo tokį veikalą užaugęs išleisti. Sukirto iš gorčiaus arielkos ir dviejų fortepjonų.

Po kurio laiko atnešė Donelaitis visiems rankraštį, visi skaito. Išties, nei siužeto, nei dialogų. Rėza surūgęs, kad jam reikės leisti „Metus“, ir sako:

O be žodžių negalėjai parašyti?
 Apie tai nesitarėme, – skrumnai atsakė Donelaitis.

DRAUGAI IR DONELAITIS

Draugai buvo supykę ant Donelaičio, kad jis taip juos apšovė su tais „Metais“. Net buvo sumanę kirsti su Donelaičiu lažybų, kad tasai parašytų romaną be asmenvardžių, būdvardžių ir daiktavardžių, bet pasvarstę suprato, jog Donelaitis tada parašytų knygą iš vienu aliteracijų. Pagalvoję apie kokią poemą be žodžių, irgi pabūgo. Bala jį žino, tą klasiką. Gal aplenkis literatūrą trims šimtais metų – ir vėl Rėzai išlaidos.

Sykį eina Ruigys susinervinęs ir susitinka Donelaitį, o tas Ruigiui:

Labas, Astroliabija.

Labas, Fabula rasa, – atkirto Ruigys.

Nuo to laiko draugai tarpusavyje Donelaitį sutarė vadinti Fabula rasa.

POETŲ SUSITIKIMAS

Eina sykį Donelaitis per mišką, žiūri – iš priekio toks kunigas su sutana, skujas renka. Išižiūrėjo – gi Maironis. Maironis veizdi – gi Donelaitis.

Maironis kad ėmė žegnotis, ir Donelaitis apstulbęs prapuolė.

Maironis pagalvojo, pagalvojo.

Pasitaiko – tarė sau ir nuėjo toliau skujauti.

DONELAITIS GĖLES UOSTO

Donelaitis labai mėgo gėles, jis vaikščiodavo pakiemiais, uostydavo tas gėles, jį gėldavo bitės, vapsvos ir širšės, bet jis vis tiek uostydavo, o kodėl – nė pats nesuprato, nes neturėjo uoslės.

DONELAITIS RAŠTUS RAŠO

Vakarais Donelaitis atsisėdavo už stalo, prie balanos, ir rašydavo, rašydavo. Nes Tolminkiemyje nebuvo daugiau kas veikią. Nei vakaruškų, nei kavinės, o Karaliaučius toli. Vieną kartą sugalvojo paskaityti, ką parašęs. Skaito, skaito – neperskaito, mat tamsu prie balanos. Rašyti šviesos užtenka, skaityti – ne. Pasikvietė Rėzą, abu skaito – vis tiek neperskaito. Čia atjojo Vydūnas, sako, duokit – perskaitysiu. Ir tas neižiūri. Sėdi visi, alų geria, nežino, ką jiems daryti, Donelaičiui net verkti norisi. Rėza irgi lūpą timpčioja, Vydūnas gražiu balsu rauda, kanklėmis pritardamas.

Ir kad apsižliumbė visi!

Iš šio ašarų tvano ir užgimė Lietuvoje literatūra...

DONELAITIS ATGAILĄ SKIRIA

Donelaičiui nepatiko jo parapijonys būrai. Neviežlybi, perdžia per pamaldas. Galvojo, galvojo, kaip juos nubausti, ir sugalvojo. Parašė tokį daiktą, nuobodų, bet hegzametrų. Ir pradėjo skaityti per pamaldas, ir pradėjo!

Būrai nesupranta, kas čia dedasi, verkia, bet nepabėgsi iš pamaldų.

Nustok, pastoriau, – prašo. – Nustok, nuobodu! Ir dar hegzametrų!.. Neišlaikysim...

Aha, – mano sau Donelaitis, – o aš jums dar vieną skyrių. Apie žiemą...

Taip gimė lietuvių literatūros šedevras.

DONELAITIS TVARKĄ DARO

Būrai pabūgo Donelaičio ir visą savaitę slankiodavo jam iš paskos, sakydami – pastoriau, geriau lazda vanok, bet neskaityk sekmadienį tų savo hegzametų, o Donelaitis išdidžiai vaikščiodavo, grasindamas: šit imsiu ir paskaitysiu.

Jeigu būrai dorai elgdavosi, Donelaitis jų nebausdavo, ypač jei jam užeidavo geras ūpas. Bet jeigu suskausdavo dantis...

3. IŠ SLAPTOSIOS PASAULIO ISTORIJOS

CEZARIS LIETUVOJE

Kartą Cezaris, gerai įkalęs importinio palmių vyno, surinko savo legionus ir kažkur juos išvedė; vedė dieną, vedė naktį, vedė dieną, vedė naktį, kol galiausiai palmių vynos baigėsi, Cezaris išsiblaivė ir atsibudęs paklausė, kur jie čia visi, tiesą sakant, eina ir kur atsidūrė.

Tačiau Cezario karo patarėjai buvo bailiai arba mulkiai ir pamelavo, kad jie ką tik atėjo į Egiptą ir jį užkariavo. Cezariui iš gurguolės skubiai pristatė kupranugarių, kad būtų panašiau į Egiptą, bet Cezaris apsidairė ir pasakė, kad čia nėra nei smėlio, nei piramidžių, vadinasi, tai ne Egiptas, o kokia Sardinija ar Dakija. Tada jam visi patarėjai surinko palmių vyno likučius, ir, kol Cezaris smaginosi, jodinėdamas ant kupranugarių ir siurbdamas vyną, jam kareiviai šalmais supylė Kuršių Neriją ir kelis tūkstančius pilialkalnių, kad būtų panašiau į dykumą ir piramides.

Cezaris apsidairė, liko patenkintas ir pasakė, kad Egiptas visai nieko, tik piramidės ne geltonos kaip paveikslėliuose, o žalios, ko jis iš egiptiečių nieku gyvu nesitikėjo, ir supykęs liepė visiems grįžti atgal į Romą.

Visi ir grįžo patenkinti, bet keli tokie pasiliko baigti palmių vyno – vis dėlto jo dar buvo – su savo seržantu, o to seržanto vardas buvo Palemonas.

CEZARIS PERŽENGIA RUBIKONĄ

Cezaris, grįždamas iš Paryžiaus, arba Liutecijos, kiek blūdinejo, nes Galijoje jį nuvargino vietinis alus ir moterys, kurios ten vis pasitaikydavo stambios, raumeningos ir kupinos romantiškų polėkių; tiesą sakant, nuo to vietinio alaus, moterų ir žarnokų sriubos kiekvieną dieną Cezaris ir nešė kudašių, tačiau pakeliui visas apspangęs perėjo Reiną, manydamas, kad čia koks kalnų upeliūkštis, ir užpuolė Romą, įsivaizduodamas, jog čia Stambulas.

O Stambulo tada dar nė būti nebuvo!

CEZARIO BŪDAS

Cezaris tarp romėnų garsėjo kaip pats blaiviausias ir rimčiausias, tad romėnai išrinko jį karaliumi, bet Cezaris buvo labai kuklus ir nenorėjo būti karaliumi, tada jam pasiūlė būti Senato pirmininku, bet jis nenorėjo ir šitos garbės, o imperatoriumi vadintis jam nesinorėjo, nes tai labai ilgas žodis ir Cezario liežuvis vis kliuvinėdavo, jį tariant.

Tada jis liepė visiems jį paprasčiausiai vadinti Cezariu, o kai jis mirs, šiuo vardu vadinti visokius carus, kaizerius, ciesorius, miestus ir Cezario pjūvį.

CHIRURGAI ROMOJE

Cezario pjūvis, jei kas nežino, anksčiau būdavo vadinamas daug paprasčiau – moterų charakiriu – ir šitaip Cezaris iš lotynų kalbos išvijo svetimžodį, iš samurajų parėjusį. Iš pradžių, kol dar Romoje chirurgai pjaudavo spėtinai, operuodami iš akies, jie pagalbon kviesdavo samurajus, kurių skalpeliai buvo labai aštrūs, tik kiek per ilgi, dvimetriai. Tik samurajai turėjo tokį nedidelį trūkumą – jie per prastai matė, tad jiems romėnai chirurgai vis pirštu prikišamai turėdavo rodyti, kur kirsti atsivedėjus, o kur – tik užsimojus, o kur – ir iš visos jėgos.

Chirurgai Romoje turėjo gerą vardą, vaikščiodavo apsitaškę kraujais ir daugelis iš jų neištvėrė pasinešdavo į gladiatorius.

CEZARIS PASIŽYMI

Cezaris nuplaukė į Egiptą, o ten buvo taip karšta ir tiek daug smėlio, kad jis sumanė čia pastatyti ką nors didingo, įsimenančio ir naudingo, tad įsakė įrengti baseiną, pavėsinę, o kadangi mėgo vaikučius, dar ir didelę vaikų žaidimo aikštelę Sacharoje, kur vaikučiai bepildami smėlio pilaites, greitai virsdavo iš koto ir darželio auklėtojos būdavo labai patenkintos.

Už tai jos jam pastatė piramidę, bet statydamos perkaito ir nugriuvo nuo paties piramidės stogo.

O Cezaris sėdėjo sau prie baseino, įmerkęs kojas, ir nė neketino ištraukti. O prie piramidės liepė prikalti memorialinę lentą, kurią vėliau nuplėšė spalvotųjų metalų plėšikai kažkur iš šiaurės.

Bet mes, lietuviai, čia nieko dėti, nors, gerai pagalvojus, kaip tik tais laikais pas mus prasidėjo žalvario amžius, kuris ir dabar tebesitęsia.

CEZARIS NUKARIAUTOJAS

Po to jis tą Egiptą nukariavo, įžengė į visus miestus, peržygiavo per Aleksandriją, Tėbus, Memfį, bet tų egiptiečių buvo taip tiršta, taip jie grūdosi, kad Cezario legionai labai sunkiai prasibraudavo per tą šurmuliuojančią minią; Cezariui net nepavyko surengti triumfo maršo nugalėtuose miestuose, nes niekas net nepastebėjo jo su jo romėniškais legionais, kurie tirpte ištirpdavo minioje. Veltui Cezaris net užkimęs rėkdavo miestų aikštėse, kad jis ką tik nukariavo Egiptą, egiptėnai prie jo jau priprato ir laikė tokiu kvaileliu.

Grįžęs į Romą jis liepė istorikams prirašyti apie visokius žygdarbius ir kad jį ten buvo įsimylėjusi karalienė.

CEZARIS IR KLEOPATRA

Tačiau istorikai truputį persistengė, pripasakojo visko apie egiptietišką felaciją, Cezario meilę ir karvedžio sugebėjimus ir kad jį labai mylėjo tokia karalienė, vardu Kleopetrė. Romėnai, pasiskaitę istorikų, kuriuos dar išpopuliarino bulvarinė žiniasklaida, prirašiusi visokių šlykštynių apie tai, ką Cezaris su Kleopatra ir priešingai išdarinėjo Egipte, labai panorą ją pamatyti Romoje. Cezaris sutriko, nes jokios karalienės Egipte taip ir nematė, o bendravo vien su šinkorkomis ir laisvo elgesio moterimis, bet kadangi liaudis reikalavo, Cezaris išsiuntė ekspediciją į pietus, idant parvežtų kokią tamsiaodę gražuolę, pageidautina karalienę, kad galėtų su ja palankine pralinguoti centrinėmis Romos gatvėmis.

CEZARIO TRIUMFAS

Ekspedicija truputėlį sumaišė kryptis, nes kapitonas finikietis pasitaikė žvairas ir nuburiavo visai į kitą pusę, o po kelių metų klaidžiojimo džiuuglėmis ir dykumomis atrado kažkokios negrų genties karalienę ir parvežė ją Cezariui.

Cezaris labai išsigando, nes tai buvo maža pikta pigmėjų karalienė, kuri vis kandžiojosi, spjaudėsi ir drabstėsi išmatomis, bet gandas apie karalienės Kleopatros atvykimą jau buvo pasklidęs. Tad liaudžiai reikalaujant teko surengti triumfo maršą Egipto užkariavimo garbei. Ėjo daugybė karių su plunksnomis, žirafų uodegomis ir kitomis gėrybėmis, drambliai, o pačiame procesijos viduryje – Cezaris kruvinomis ausimis ir Kleopatra, kuri taikėsi tai įdrėksti nagu kokiam žioplesniam senatoriui, tai įkšdavo Cezariui, tai sviesdavo banano nuograužą miniai, rodė gėdingas savo kūno dalis ir šlykščiai šūkavo, nes tiek lotyniškai jau buvo pramokusi.

Romėnai kiek nusistebėjo, apžiūrėjo dramblius, krokodilus vežiojamuose baseinuose ir grįžo namo. Istorikai vis vien viską aprašys, kaip reikia, – sakė piliečiai, nėra pagrindo jaudintis.

Istorikai ir aprašė.

Ir apskritai istoriko darbas Romoje buvo vienas geriausiai apmokamų, ką mums rodo ir pati didinga Romos istorija. O Kleopatrą Cezaris įsakė nuvežti namo, bet ji džiuuglėse pabėgo pas šimpanzes ir tiek ją romėnai tematė.

Kęstutis Navakas

DU LAGAMINAI SNIEGO

TEN JŪRA

*She came to me one morning
One lonely Sunday morning
Her long hair flowing
In the midwinter wind
„Uriah Heep“*

Lašas krito lėtėdamas, spėjau akimis sekti jo paprastą lyg styga trajektoriją, galvojau, kad visai sulėtės, sustos du pirštai nuo jam pražūtingos plokštumos, tačiau ne – kaukšt ir nebėr. Daiktai pernelyg tingūs keisti parodymus, dažniausiai juos perrašom mes, stebintys, todėl lašas mums nebėra lašas, akmuo nebėra akmuo, ir vėjas pučia pilna burna giliausios prasmės. Pasaulis tampa literatūra, o literatūroje gyventi yra jaučiau, ten visos koordinatės paklūsta vienokio ar kitokio kompasio diktatui. Dabar magnetinis poliūs ore, lašas krinta lėtai, o kai nukrinta, pagalvoju dar sykį: rytoj ji atskris.

Man ji jau skrenda, jau leidžiasi, tik lėtai, labai labai lėtai, tad jos leidimuisi šiandienos neužteks. Vadinasi, šiandiena apskritai nereikalinga, kažkoks keistas jausmas apima suvokus, kad kaip tik dabar gyveni tą dieną, kurią tikrai pamirši, nes labai to norėjai, keista matyti rodyklėmis prajojantį tą laiką, kurio sąmoningai troškai netekti. Gyvenimo gale pritrūks būtent jo, tačiau mūsų atstumtas laikas ir yra tas gyvenimo galas, periodiškai mus išstinkantis. Ir šios keistos tuščių sekundžių prenumeratos nenutrauksi.

Rytoj ji atskrenda – mintis kaip į veją įvarytas kuolas, aplink kurį sukies ant vis trumpejančios grandinės, kol nuėdi visą perimetro žolę ir imi graužti klintis bei šlyną. Tada reikia virtis arbatos, nesvarbu kokios, nes svarbiausias jos parametras bus karštis – prijaukinta skausmo atmaina. Gurkštelsi ir su garais išpūsi kelis pernelyg narkotizavusius fantomus, bus galima eiti skaityti, ne, geriau – tvarkytis kambarį. Gal ji norės užsukti.

Kambarys kaip didesnysis mūsų kūnas nuo pastarojo skiriasi tuo, kad čia įmanomos greitosios plastinės operacijos. Tuo juokingiau skamba žodžiai „tvarkytis kambarį“. Jis tvarkingas, tvarkiau jau, kojines iš po kėdės seniai po vonia, jis švarus, bet dar be makiažo. Sukabinu ant grindų samanojusius paveikslus, strategines knygas atsuku veideliais, kampe stovinčią laisvos formos skulptūrą sukioju tol, kol vienu rakursu ji man lyg pradeda kažką rimčiau simbolizuoti. Visi artefaktai užima ergonomiškas pozicijas, ranka pasiekiamas, ant patefono *atsitiktinai* pamirštamus originalus Milesio Davieso „The Birth of the Cool“ vinilas, o ant stalo atversta F. Pessoa knyga užverčiama, tarp puslapių įdėjus Vienos blusų turguje pirktą durklą. Dar reikia, kad viskas nebūtų kaip vitrinoje, atrodytų natūraliai, bet ir šitą mes mokam, kambarys atrodo lyg stilingai atbrizgę džinsai. Čia tik suklysk, ir laikas grįš atgal, lašas vėl sukibs ir pakils į debesis, vėl ateis vasara, paskui pavasaris, kurio vieną naktį mes su ja darysimės vis mažiau pažįstami, kol pasiimsiu savo vis pilnėjančią taurę, paklausiu, ar netruk dau, ir atbulas išeisiu iš kambario į erdvę ir laiką, kuriame buvom dar nepažįstami.

Už lango kaimynai neša į automobilį kažkokias dėzes. Baikščiai dairydami, lyg tai, kas į tas dėzes nesudėta, gręstų tam, kas sudėta. Užtraukiu užuolaidą, ir spektaklis baigiasi. Paploju, bet jie neateina man nusilenkti. Miegas.

Keliai į visus oro uostus yra tolimi ir per ankstyvi. Patys oro uostai, būdami ne tik valstybių, bet ir dangaus bei žemės susikirtimo taške, kuriame laikas belytis, neperkirstas į dieną ir naktį, yra savotiškai nerealūs. Tik čia įmanoma įeiti į nedidelį kambarį, o išeiti iš jo kitapus gaublio, kur kita valanda, kitas metų laikas ir žmonės kalba kaip vaikystėje gaudytos nesuprantamos radijo stotys. Bet tarp tų žmonių kažką veikia ji, štai aš įžengsiu į oro uostą tarp laukiančiųjų, tapsiu vienu jų ir laukimo energija tekės mumis visais tarsi kokia megaschema, tada nusileis ji, ir mūsų energija ją įžiebs. Sulaukti visi gražūs, kad ir kaip kelyje sudilę būtų.

Veikiausiai atrodys kiek kitaip nei tada, prieš pusmetį. Dideliam name, kurio šeimininkas sutemus parodė ranka į tamsą ir pasakė: ten – jūra. Ir atsirado jūra, nors dieną ten plytėjo didelė statybų aikštelė, kažkodėl panaši į gelžbetoniniais breketais sukabintą šypseną. Dalykai, kurių nematome, nepasiekiamo ir nesuvokiame, visada kviečia vadinti juos jūra.

Vakarėliui persiritus per kraštus, pasiėmiau savo taurę ir išėjau klaidžioti to didžiulio namo koridoriais. Namas buvo beveidis, tarsi iškirptas iš gyvenimo būdo žurnalo, jame gyveno ne žmonės, o interjerai. Net nesusimąstydavau, kad gyvenimas kartais gali būti toks antrinis, atspindintis poligrafiškai tobulą tuštumą. Pūstelėjau į užuolaidos kutus, bet jie nesujudėjo. Tuomet supratau, kad visi mes nupiešti. Namai su jų kutais nupiešti viename foniniame paveikslėly, o man pūstelti štai prirėkė bent keturiasdešimties piešinių. Gurkštelėjau, eikvodamas vis naujus piešinius, įėjau į pirmą pasitaikiusį kambarį ir tada pamačiau ją.

Oro uosto švieslentė rodo, kad ji nusileis po penkiasdešimties minučių, dabar veikiausiai kur nors virš Vokietijos. Žvelgdama žemyn, matytų ne ją, o debesis – iš Reino ir Elbės, iš Miurico ir Bodeno, – ir tie debesys lėtai plauktų, galbūt atsispindėdami jos animacinėse akyse.

Tos akys prieblandoje keistai žibėjo, taip žiba ne metalai ar mineralai, taip žiba netinkamai lygintuvu brūkštelti švarko atlapai. Gražiai, bet taip, kaip neturi būti. Ji atsisuko, ir aš paklausiau, ar netrukdu. Jos figūra atrodė savotiškai laimėta iš tamsos, tamsai taikantis vėl ją pasiglemžti, todėl, negailėdamas vis mane piešančios rankos, žengiau artyn dar per pusšimtį piešinių ir pasakiau: žinau, kad netrukdu, bet ar Jūs tai žinote? Žinau, atsakė ji, aš klausausi jūros, o jūros reikia klausytis dviese. Ir mes stovėjome ir klausėmės to, ką šeimininkas pavertė jūra, ir jūra mums ošė apie visas tas šalis, kurių krantus skalavo.

Ji kvėpėjo. Vartojo sunkius vakarinius kvėpalus, kuriuos kadaise ir aš esu pirkęs tolimam oro uoste, tačiau apsiribojo tokiu preciziškai išsunktu jų lašu, kad pro visą tobulo kvapadirbio šarvą plonom adatėlėm sugebėjo prasiskverbti silpnutis, beveik odos pūkeliais tepajuntamas jos pačios kvapas. Ir tas kvapas man tiko, labai. Pagalvojau, kad dabar veikiausiai tos dienos, kai moteris pagražėja. Tačiau mūsų grožis buvo tamsa, o tyla buvo mūsų jūra.

Atsisėdau oro uoste ant suolo ir paėmiau kažkieno paliktą vokišką laikraštį. Vokietijoje nelyja, rašė laikraštis. Vadinasi, jai gera skristi. Šalia manęs per dideliu kostiumu vilkintis vyras su kažkuo kalbėjosi telefonu. Nervinosi. Pasaulis jam irgi buvo per didelė, gautas išaugti.

Ką jai toliau pasakiau? A, taip, pacitavau tą F. Pessoa mintį apie jūrą. Jūra, sakė Pessoa... Čia ji taikliu juoku (lyg tą juoką irgi būtų citavusi) nutraukė mano citatą, pasakė frazę, kurią išsyk pamiršau, švelniais, tačiau tvirtais ir viską žinančiais delnais suėmė mano skruostus ir mūsų bučinys buvo ilgas. Ragavau jos seiles, kurių skonis, išsisklandžius pirmiesiems vyno taninams, buvo neutraliai saldus su kriaušių ir man nesvarbu kokių dar vaisių tonais. Vėliau dar tą patį vakarą mėginau atkurti jos burnos kvapą, pūsdamas sau į kumštį ir uostydamas, dar vėliau visą vasarą prisimindavau tą nuostabų skonį. Mane supusioje realybėje jo nebuvo, ir kriaušės čia tik išliekanti nuoroda, *poste restante*. Šiaip ar taip, ji nušluostė man lūpas savo šalikėliu, pasakė dar vieną frazę, kurios neturėjau jėgų išgirsti, ir išėjo. Kurį laiką dar klausiausi jūros, tegirdėdamas giliai manyje riedančius nesibaigiančius akmenis, paskui pasiėmiau taurę ir išslinkau į koridorių. Jame pastebėjau paėmęs ne savo, o jos taurę, jau tuščią, įsikišau taurę į kišenę. Jos niekur nebuvo, o kiti žurnalinio būsto svečiai man nerūpėjo, tad išėjau namo.

Oro uosto švieslentė rodo, kad liko mažiau nei pusvalandis. Vakar tą pusvalandžių iškenčiau keturiasdešimt aštuonis, tad jau nebedaug. Žiūriu į lagaminais vedinus keleivius ir pamažu imu šypsotis. Aš niekur neskrendu, pas mane skrenda. Aš čia savotiškas šeimininkas, sakau sau, ir žvilgteliu į kaimyną per dideliu kostiumu. Na taip, aš, ne jis.

Niekada jos nebemačiau, po to karto ji ir nebebuvo grįžusi iš šalies, kurioje gyveno. Tačiau sužinojau apie ją viską, kas buvo įmanoma. Tiesą sakant, nedaug. Bet ir tiek man užteko, tos skurdžios žinios skleidėsi secesiškais parafrazių ornamentais, asociacijom, mano susikurtom istorijom ir, ką gi, tam tikrais planais. Nebandžiau ieškoti jos adresu, nebandžiau susisiekti. Ruduo nuo pavasario netoli, per tiek laiko bučinys nuo lūpų dar nespėja nudžiūti. Po pusvalandžio viską ir papasakosiu, po pusvalandžio visko ir išklausinėsiu. Ar ne? – klausiu kostiumuotojo kaimyno. Kažką jis man sako, bet nueinu, ir jo žodžiai dar kurį laiką mane vejas, veltui.

Ji jau greitai leisis, einu prie kitų pasitinkančių, į savo megaschemą. Per tuos keletą mėnesių spėjau ją pažinti. Turimų žinių neužteko, tačiau kiekviena žinia yra kitos žinios ženklas ir nuoroda, tad atsikūriau ją, kaip žmonės atsikūrė dinosaurus. Dinozaurai irgi turėtų išlipti iš jos lėktuvo. Dinozaurai turėtų stovėti ir oro uoste, šalia manęs, nes juk ji irgi mane atsikūrė. Ir štai tuomet, tik tuomet, daugelį kartų atsimušęs į sienas ir kitas plokštumas, įveikęs klastingus aidus, nusilpęs beveik iki tylos, mane pasiekia kaimyno per dideliu kostiumu atsakymas. Išgirstu jį visiškai aiškiai. O jeigu ne? – atsakė kaimynas.

Aš net nežinau, ar tai jis. Bet kas gi daugiau, juk mano viduje nesisuka joks įrašomasis vaško velenėlis, aš stoviu kitų laukiančių būryje, dalis jų jau štai sulaukė anksčiau atskridusio lėktuvo ir jau spaudžia glėbiuose artimuosius neapmuitinto viskio pilnais lagaminais. Stebiu, kaip svajingas laukimas jų veiduose virsta jaukiu konkretumu ir dalykiškumu, klausausi, kaip jie dalijasi naujienų santraukomis, lyg būtų susitikę laikraščiai su laikraščiais, jau greitai ir mano mergina bus čia, su bučinio reversu ant lūpų.

O kas? O kas, jei ne?

Nesuprantu, kodėl megaschemos visada manyje perdega, gal esu kažkaip recidyviškai per drėgnas, gal mano varža neatitinka standartų, gal jaunystėje skaičiau visai ne tuos autorius? Galvoju apie tai, žvelgdamas į bėgančius pro mašinos langus prakaituotus medžius. Kaip banalu – medžiai. Nebylieji liudytojai, knygų mėsa. Grįžęs į kambarį pamatau, kad ir jis kažkoks antrinis, tik atspindi ne gyvenimo būdo žurnalus, bet vokiečių romantikų tekstus, net eilėraščius, net rimuotus. Ištraukiu durklą iš F. Pessoa

knygos ir padedu šalia jos lūpomis lytėtos taurės. Trečiasis šalia dėtinas daiktas, pagal visus kanonus, būtų mano kaukolė.

Už lango kaimynai vėl krauna į mašiną kažkokias dėžes, kurias kažkur išveš. Aš net neklausiu, kas ten, aš žinau: ten – jūra.

VINIS

Užrašas ant namo sienos Ukmergėje: „Mes keti“. Jie tikrai *keti*, jų sekmadienis dar nėsibaigęs, jie dar traukia su *bambaliais* palei parkelį gesinti posekmadieninių šachtų, o viename naujųjų Ukmergės grožio salonų grakščiai nužiesta vietinė nendrė kerpa iš pažiūros ir taip idealiai apkirptą kitą. Apynaujis saulės laikrodys skvere sustojo: saulė *out*.

Ukmergė, pagrindinis vaikystės didmiestis. Niujorkas tada man dar nebuvo pastatytas. Čia atvažiuodavau uostyti biskvitinių pyragaičių ir laukti pirmame *univermago* aukšte niekaip neapsiperkančių namiškių. Dabar viskas, be abejo, pasikeitę. Aš, be abejo, ne.

Tiesa, aš ir ne čia, aš už penkiolikos kilometrų, Taujėnuose, kurie štai į mane ir artėja, traukiami už asfalto kaspino. Draugė be perstojo fotografuoja pakelės debesis. *Kokie gražūs pas jus debesys*, pamenu sakęs viename mieste, kuriame daugiau tikrai nemačiau ką pagirti.

Taujėnai irgi pasikeitę, net kino teatras (vėliau klubas) naujai nudažytas, to nebuvo jau trisdešimt metų. Parduotuvėje – savitarna, to nebuvo šimtmečius. Nusiperku ten vieną penkių colių vinį. Nežinau, kam man, tačiau mėgstu įvairią simboliką ir įsivaizduoju, kad B. Sruoga tą vinį irgi nusipirktų.

Didžiausias pasikeitimas – spėriai restauruojami Radvilų rūmai, mano vaikystės dalis. Dar neseniai buvo panašūs į kapituljavusį Reichstagą. Vieną sykį su drauge įlipome pro iškultą langą ir apvaikščiojome visas menes bei koridorius, kur kadais lakstydavau. Salę, kurioje giedodavo įvairūs artistai ir grodavo mano senelio suburtas dūdų orkestras. Erdvės atrodė gaudžiai, tačiau jų tylą buvo gili ir rami. Nedraskė. Prieš daugybę metų šiuos rūmus buvo restauravusi mano močiutė, to ūkio direktorė. Jei ne priverstinė emigracija, šio parko tvenkiniuos lig šiol atsispindėčiau. Bet ne, ir jie jau privatūs. Ajai. Negaila, kai griūva, gaila, kai kitam priklauso.

Vaikystėje tų tvenkinių krantais traukdavo bendraamžiai į parką žaisti partizanų. Be galo norėdavau su jais, negalėdavau. Anot mano auklės, jaunystėj tarnavusios ir pas pačius Radvilas, kam man žaisti su *prastų žmonių vaikais*. Prastų žmonių vaikai man atrodė veik dievai, nes buvo laisvi. Jų niekas neprižiūrėjo ir nevežiojo valdišku *viliuku*. Bet sykį pavydėti lioviaus.

Aplink mūsų sodybą augo didžiuliai seni topoliai su varnalizdžių *bigudi* šakose. Kartą buvo nuspręsta, kad jie triukšmingi, ydingi, trukdo. Tada gal valandą lojo šautuvai, ir varnos net atatupstos lėkė padebesiais kuo toliau. Prastų žmonių vaikai rinko iškritusius varniukus ir badė jiems akis medicininėm adatom. Svarbu ne tai, kad buvau per mažas sutrukdyti, svarbu, kad neturėjau nė vieno žmogaus, kuriam būčiau galėjęs pasakyti. Pirmasis skaudus ir prievartinis tylėjimas, kurį prisimenu. Vėliau, panašiai tylėdamas, nebenustebdavau.

Daugiau klausiausi. Pirmieji poezijos potyriai man susiję su kapinėm. Mano dėdė, Taujėnų mokytojas ir poetas Virgilijus Kaziūnas, per Vėlines ten organizuodavo poezijos skaitymus. Lapkritis akustiškas, garsiakalbio sustiprintas balsas sklinda toli ir smin-

ga giliai. Už tuos, kuriems *džiugiąją valandą išmušė varpas aštuntą...* Nežinau, ar pasiekdavo po mumis gulinčiuosius, tačiau aš būdavau jo sklidinasis. Jis badė man ausis ir sielą medicininėm adatom. Subadė visam gyvenimui, nežinia, ko ten prileido.

Šiandien čia tylu, tik vyturiai. Nematomi, kičiniai, beviltiški. Ant plačios kapinių tvoros bėginėja mano vaikas Gabrielius. Būdamas jo amžiaus, bėginėjau aš. Todėl prisimenu tėvo rankas, mane ten kėlusias. Gerai prisimenu. Paties tėvo neprisimenu, jis greitai išvažiavo, tačiau ant kapinių tvoros mane užkėlė būtent jis, ir po keturių dešimtmečių aš pakartočiau šį judesį.

Atvažiavome lankyti mamos. Ji mirė, kai buvau keturių mėnesių, vadinas, niekad jos nemačiau. Dabar aš už ją dvigubai vyresnis, galėčiau daug ko išmokyti. Veik visą gyvenimą turėjau tik vieną jos nuotrauką. Ir nors šie bruožai kiekvienam mano veidrody, kažką ši nuotrauka nuo manęs slėpė, kažko nenorėjo atverti, kažkokios ribos joje buvo pernelyg akivaizdžios. Todėl fotografija pasitikiu ne iki galo, kaip, beje, ir kitais menais.

Kraupiausias mano gyvenimo sapnas irgi susijęs su šia vieta. Sapnavau, kad kasiau ir lyginau smėlį ant kapo. Taip ilgai ir uoliai, kad galiausiai... atkasiau ją. Ji buvo išfokusuotų veido bruožų (juk nepamenu), lyg bangų nuskalautas medis. Apskritai buvo medinė. Neturėjo plaukų. Tu neturi plaukų, mama, pasakiau, aš turiu daug, imk. Tada ji bandė į mane prabilti. Dusliai, lyg prašnektų karsto medis. Nubudau iš absoliutaus siaubo. Ilgam.

Dabar paprasta. Nulaipini Gabrielių nuo tvoros, sėdi į mašiną, o mašina yra tikrai šio pasaulio mechanizmas. Ji nemetafiziška, ji nesisapnuoja. Ir važiuojant, jau ties Ukmerge, ima grįžti namai: knygos, įpročiai, rūpesčiai, džiaugsmi, net cigaretės ant palangės. Jauku.

Juntu tai, tačiau, važiuodamas čion, net nejutau, kaip tas viskas traukėsi ir nyko. Nejautrus esu kažkoks. Medinis. Ir penkiacolė Taujėnų vinis prikalusi mano plaštakas.

NUO RANKŲ TOLSTANTYS

„Mes pakėlėme daiktus“ vadinasi vienas ankstyvas mano eilėraštis. Kaip norėčiau dabar viską savo kambaryje trumpam pakelti. Vienu metu, viena ranka, nes kita tektų nuo žemės kelti tą, ką norėjau jums cituoti ištiesai. Jis gulėtų po visais daiktais, jis tiesiog nugrimzdo, jis gal net nekaltas, kaltas prakeiktas daiktų ir jų sąsajų klampumas, praryjantis kitus daiktus, tiesiog ištraukiantis mums juos iš pirštų.

Kalbu apie laišką. Apskritai čia kalbėsiu apie laiškus ir raštelius, ypač skirtus ne man. Ypač tuos, kurie nutolo nuo juos rašiusių rankų, nuo juos laikiusių rankų ir priartėjo prie manųjų. Mėgstu juos rankioti visose pakampėse, tiksliau, mėgčiau, jei jų ten būtų. Nuolat vaikštau nudelbęs akis, bet ne dėl to, kad bijočiau žvilgsniu įžeisti pro šalį važiuosiantį, tarkim, Bahreino karalių, ne, raštelių aš ieškau. Ir erdviu mano žvilgsniui, nes ką nors vertą pakelti tenka pamatyti ne ką dažniau nei tą patį Bahreino karalių.

Bet randu, kartais. Kartais štai ir pametu. Pamestasis / rastasis laiškas gulėjo Kauno Kalniečių gatvėje, o šiaip buvo rašytas tokiam Vyckai į kalėjimą. *Viską pardaviau, Vycka, rašė adresantas, bet kai tu grįši, vėl bus ir magas, ir kolonkės, ir mes vėl paleisime tą dainą apie sulūžusius bortus. Dabar visi tau siunčia linkėjimų, toliau rašo adresantas, ir aš, ir tas, ir anas, ir Sausainis, ir dar bibis žino kas.* Laiškas buvo ilgas ir toksai charakteringas, kad net

ir norėdamas negalėčiau imituoti egzotiškos jo dvasios. Panašiai žmonės iš Gedimino laiškų bando atspėti jiems nepažįstamą realybę. O aš pamečiau. Iškrito iš mano rankų ir gal net subiro į dulkes, kokainą.

Labai gaila, kad rankraštinio laiško kultūrą pas mus šiek tiek ir tepalaiko kalėjimai. Laisvi žmonės seniai *digitalizavosi* ir net ant parkerio jau linę ieškoti klaviatūros. Ir gaitvėse besimėtantys popieriniai artefaktai dažniausiai yra ne Gedimino laišakai, o prekyviečių kvitai. Na, kartais pasiseka, randi, tarkim, rankraštinį pirminių sąrašą, gal net penkių pozicijų. Ir kas? Visiems reikia pieno, sviesto ir batono. Jei taip reikia, kam dar užsirašyti? Ir kodėl niekam nereikia kokių langustų ar maskarponės? Galėtų net nepirkti, tik užsirašyti, ir į prekyvietę išsyk žengtų tvirtesniu žingsniu.

Ima atrodyti, kad dvasiškai skurstant visuomenei visų pirma ima skursti jos rašteliai. Niekas nebeturi ką pranešti arba nebenori, arba bijo, arba nebėr kam. Raštelių kultūra yra nugrimzdusi į gilią komą ir, sakyčiau, pats laikas ją iš ten ištraukti, kol skaitmeninės technologijos nesulašino paskutinės nuodų (tfu, parašiau: ledų) porcijos. Jei būčiau augęs skaitmeninėje epochoje, net nesužinotumėt, kad buvau parašęs: ledų. Klavišai trina variantus, ranka tik nubraukia. Kartais rašteliuose nubraukti dalykai įdomesni už paliktus.

Iki Gutenbergo juk viskas iš esmės buvo rašteliai. Po Gutenbergo jų vieta tapo labiau apibrėžta, bet natūralesnė. Kol klaviatūrų hegemonija juos pavertė daug mažiau natūraliais už analinį seksą. Nesu fanatikas, nesiuilyčiau dabar M. Lutheriui kalti savo tezių prie bažnyčios durų, užuot išplatinus internetu, tačiau kai einu gatve ir niekas nieko rastino, ranka rašyto, nepametė, pikta man.

Aistra svetimiams laiškamis manyje pabudo anksčiau už aistrą priešingai lyčiai. Pamenu, kaip traukdavau iš šiukšlių kibiro močiutei siunčiamus kitų močiučių laiškus. Ir dabar štai vienas mėtos. *Kadangi Ponia buvot visur gabi tai aš gavus adresa rašau.* Charakteringa detalė: kiekviena eilutė prasideda didžiąja tarsi poemoje. Epocha, kai laišakai prilygo poemoms.

Vėliau, žinoma, mokykla. *Ikimobiliakinė* balanų gdynė, kai per pamoką kiekvienas kiekvienam buvo paštininkas. Du ankstyviausi pavyzdžiai, veik identiški. Ne man, bet apie mane. 1) *Paimk K. portfelį ar maišiu ir nusiųsk jį Juzei.* 2) *Aš į galą pamokos paslėpsiu portfelį, tu bėk, o aš iš paskos.* Atsakymas: *Aš nubėgsiu ten, kur valgėme bulkutes, tik aukščiau.* O, saldieji pirmųjų strategijų laikai, kai portfeliai vaikščiojo po klasę ir visi žinojo, kur valgytos *bulkutės*. Būta, kaip liudija šaltiniai, pačių netikėčiausių peripetijų. Štai ištrauka iš šeštoko bendraklasio dienoraščio, irgi kažkaip atsidūrusio pas mane: *Rošiausi atkalti Raudi bet susitaikiau. Su Meiliunų susipikau. Ir susikalčiau. Vėlai važiauvau namuo nes buvau kosmose ir valgiau serdėlias. Namuose neblogai.* Nesvarbu, kad „Kosmosas“ – tai Kauno kavinė, mums visas pasaulis dar buvo kosmosas ir mūsų žvaigždėraščiai šitą liudija.

Vėliau į mūsų kosmosą blyksėdamos čulpinukais suskrenda merginos, ir rašteliai tai puikiausiai fiksuoja. Pirmieji pasimatymai, pirmieji *plotai* ir pirmieji konfliktai. *Pasirink vietą, kur kalsimės po ūčių,* randu savo raštelį tokiam A. Varžėmės dėl tokios R. *O tu ir kaltis nori?* – atsako tas. *Žinau, kad tu man krausi, bet ji tada tavo visai nemylės.* Ir ką? Susikalėm po *ūčių* ant fortų, net su sekundantais. Kroviau. Nemylėjo. Raštelis tebelaiiko tai tarsi gintaras vabzdį.

Turiu daugybę savo mokyklos raštelių, džiaugiuosi, kad jų nesuėdė *mobiliojo* mikroschemos. Džiaugiuosi, kad jie nemobilūs. Tiesa, dalis mano korespondencijos vis dėlto keliavo. Laiku.

Baigiant mokyklą kilo nenumaldomas poreikis susirašinėti su tokia R. iš paralelinės klasės. Išsiaiškinome, kad per istorijos pamoką sėdim tam pačiam suole, tik aš antradieniais, o ji – ketvirtadieniais. Tad ir palikinėdavom ten viens kitam laiškus, ir jie keliavo nuo vieno pas kitą, paprasčiausiai gulėdami. Jie dabar, kaip galima atspėti, irgi visi pas mane. Arti šimto. Visas dvasinis 1981/1982-ųjų skerspjūvis. Eilėraščiai, piešiniai, svaičiojimai, bandymai įvardyti pasaulį. Tam tikra prasme savą pasaulį mes ten ir buvom spėję susikurti. Tik stebina atotrūkis tarp dvasinės mano pašnekovės brandos ir mano lengvabūdiško paviršutiniškumo. O tai irgi sveika, nēr ko įsivaizduoti visad buvus Buda ir Jėzum Kristum vienam asmeny.

Dabar štai sėdžiu savo palėpėj, ji važinėja į Dzūkijos miškus piešti mandalų, o jei ne šimtas mūsų laiškų, gal būtume normalūs kauniečiai verslininkai ir savaitgaliais skraidytume į Ibisą pasiausti. Bet ne, abiejų kompasų rodyklės lig šiol pasuktos istorijos kabineto suolo link.

Vėliau rašteliai nutrūksta. Iš devintojo dešimtmečio vidurio dar prasimuša kažkas rašinėta prie kultinės Kauno hipsterių susitikimo vietos – kavinės „Laumė“. Visokie eilėraščių fragmentai, žolės rūkymo paveikti piešinukai, linkėjimai būti *didesniems negu galėjom*, tačiau rašteliu kultūra jau tik vegetuoja. Nors ir čia išsiskiria tvirta mano tuometinės merginos Ingės ranka užrašytas begalinio liberalumo tekstas: *Kęstai, leidžiu Tau mylėti Margaritą ir dar vieną kokią nors moterį*. Nepamenu, ar pasinaudojau, bet raštelis man patinka.

Na, bet užteks to retro, grįžkime į šiandieną, kai niekas nebesiūlo mylėti kokią nors moterį, tačiau ir raštelių neberašo. Tenka rinkti svetimų gyvenimų fragmentus, tarsi žmonės išnyko ir man reikia juos atkurti pagal jų rašyseną.

Kaimuose visad dairausi ne tik bažnyčių, bet ir skelbimų lentų. Tačiau tekstai čia minimalūs ir savitumo jiems suteikia dažniausiai virpanti ranka ir gramatinės klaidos. Visi ką nors parduoda. *Triobas ir žemės 10 aktaru. Lauko katilų kiaulių jovalui virti. Pragirdytą veršį ir guminiais tekiniais ratus*. Viena dama (spėju) Jurbarke keičia *ventiletoriu i ošką*, o vienas ponas neapsisprendęs: *Parduodu Arklį (nubraukta) Karvį (nubraukta) Vežimą gumineis Ratais*. Prekybinės egzotikos fone išsiskiria ant šaligatvio rastas kažkokios Marijanos grėsmingas raštelis veikiausiai vyrui: *Šuo namuose, dirželį palik pas Feliksą. Gausi pizdulei*. Arba kitas, įspėjantis: *Dėmesio! Prie sienos sisioti draudžiama! Eikite į šlaitą*. Labai primena matytą rankraštinių rusišką skelbimą: *Draugai gyventojai! Būkit žmonės, prisiminkit, kad šiukšles reikia pilti kaimyniniam kieme!*

Mieste daugiausia raštelių įmanu rasti prie mokyklų. Vis dar. Mokyklose vis dar mokoma rašyti ranka, o ir popieriaus jie ten turi ne tik asmens higienai. Trys pavyzdžiai: dalykiškas, komiškas ir tragiškas. A) Kauno moksleivės dienotvarkė: 1. *Išsimaudyti*. 2. *Pas kirpėją*. 3. *Parašyti Sigutei dėl 4 lt*. 4. *Pas ortodontę*. 5. *Pas Korą rankinuką pasiimt*. 6. *Susitoarkyt kelnes*. 7. *Nuvaryt į stotį gėlių*. 8. *Vakare į „Sieną“*. B) Laiškas mokytojai: *Gerb. Audra, atleiskite, kad aš Jus vadinu vardu. Rašau Jums laišką todėl, kad jūs skaitysite juos!!! Aš norėčiau, kad Jūs mus mokytumėt visą gyvenimą! Ups... Aš norėjau pasakyti iki dvyliktos klasės, o ne visą gyvenimą! Tai va. Kuri arba kuris mokinys, arba mokinė Jums patinka iš penktos „A“ klasės, suporuokite! O gal ir nereikia*. C) Didelėm, tvirtom berniukiškom raidėm: *Karolina! Labas. Mane jau pradėjo užpisti tie tavo ledai. Jei tu nenori draugaut tai galim skirtis. Arba šiandien atvarkyk 5 val. prie šulės*.

Norite kontrastų? Prašom. Skiautė nuo Prisikėlimo bažnyčios Kaune. *Štai atėjom (nubraukta) Dievas yra M. O Dieve geriausias. Avinėli ŠV.-39. O Jėzau, amžinoji Tu meilė.* Viskas tauru, suprantama, guodžia. Dar kontrastų? Tai grįžkime į kalėjimą.

Laiškas, gulėjęs suplėšytas labai nuošalioje vietoje. Nuo tų skiaučių, to laiško lavono, vieta atrode dar nuošalesnė. Panašu, kad tekstas adresatės nepasiekė. Parsinešiau, susiklijavau. Štai, su kupiūromis: *Na tai ir nežinau bet vis tau rašau šį laiškutį. Ar tu jį gausi. Juk tau tai parašiau. O iš tavęs Vl. atsakymo nesulaukiau. O gal tu mane pamiršai. (...) Na tau juk rašo Vr. (...) Net nežinau ką tau Vl. parašius. Nes nežinau ar tave pasieks šis laiškutis. Na tai kaip tau sekasi? Kas pas tave naujo. Kada eini į laisvę? (...) Na tikrai nesuprantu kodėl taip viskas tarp mūsų nutrūko. Tokie laiškučiai buvo gražūs. Taip išsipasakodavome viens kitam juk. Na tikiuosi tu šį laiškutį gausi ir man atrašysi. Tai gal šiuo laiškučiu ir einu į pabaiga. Lieku laukti tavo laiškučio. Neliūdėk būk linksmesnė.*

Kreipinys be atsakymo. Priemonė be tikslo. Medija be informacijos. Šiaip ar taip, žmogus žino, kad jo laiškas už kalėjimo grotų išneš ir dalį jo paties, todėl stengiasi. Visos l kaligrafiškai užraitytos, kad ir jis už grotų išeitų gražesnis. Ir vis dėlto tai priverstinė epistolika, nes kalėjime telefonai draudžiami. Kalėjime nedraudžiama tik kaligrafiškai raityti l.

Rankraštinės epistolikos savanoriai, manykim, tebėra mylintieji. Jie turėtų jausti, kad rašiklio plastikas mažiau skiria širdį nuo širdies nei klaviatūros ir technologijos. Atrodo, kad taip ir yra, nors veikiausiai rankraštinis laiškas dažniau žymi meilės krizes ar praradimus nei idilišką kasdienybę. Pastarajai iš tiesų parankesni SMS'ai. Tik SMS'ai neperteikia žmogaus intonacijos, todėl patys neretai tampa meilės nesusipratimų priežastimi. Tada šiuolaikinis žmogus siunčia ilgesnį tekstą elektroniniu paštu. Kartais gelbsti, kartais ne. Tad ir čia rankraštinis laiškas dažniausiai yra paskutinė viltis, ir neretai pavėluota.

Kadaiseėjau į kavinę, kur buvo nusprendusios susitikti dvi mano draugės, tuomet varžovės. Netoli kavinės Laisvės alėjoje radau laišką, kurį cituoju visą. Daili dvyliktekės, gal pirmakursės rašysena.

Kodėl tu negirdi?

Šaukiu tau už nugaros ausis veriančiu balsu. Tiesiog klykiu nuo tuštumos, užvaldančius visas mano kūno ląsteles iš eilės.

Jaučiuosi taip, lyg bet kurią minutę galėčiau suplyšti į tūkstančius smulkių skiaučių ir matau, kaip šunys jas ryja su pasigardžiovimu. Koks skirtumas, jie vis tiek visi mirs. Juk tas paklaidęs jausmas gamina nuodingas medžiagas ir nuodija vos palaižius. Gal nori palaižyti pirmas? Išgelbėtum daug šunų.

Tu neatsisuki, neatsisukai ir niekada neatsisuksi. Juk žmonės puikiai sugeba negirdėti to, ko visiškai nenori girdėti. Taip pat ir nemato to, kas visiškai nesužadina jų iškrypėliškos vaizduotės.

Mylėk mane. Ir kai pradedi naują dieną mylėk vis kitaip. Įsimylėk mane po traukinio bėgiais, geležinkelio stotyje. Įsimylėk mane mano vandenyse ir mano atmosferoje. Mylėk mane, kuomet pakils mėnulis ir mylėk tol, kol pakils saulė. Nes aš išeinu. Išeinu tam, kad niekada nerasciau kelio namo.

Tuomet pamaniau, kad šį laišką per mistinę tarpininkę man siunčia viena kavinėje laukiančių merginų. Mėgstu skaityti aplinkos ženklus, o šis ženklas buvo nedviprasmiš, tekstinis. Laiškai, besimėtantys mums po kojų, kartais irgi priylgsta žvaigždėms, kurios virš mūsų, nes kalba ir lemia. Pranašesni tu, kad juos galima paliesti ir išsaugoti. Be

jokios komandos *save*. Tai – tarsi popierinės knygos, apie kompiuterio grėsmę kurioms irgi niekaip nenutylama. Ir jas, ir juos galima nešiotis, ir jos, ir jie palengva gels bei raukšlės, sykiu su jumis. Bet ir jose, ir juose taip ir liksit tokie, kokie buvot kadais. Tai – vienas paprasčiausių laiko mašinos variantų.

Mergina iš istorijos kabineto suolo neseniai man parašė laišką lėktuve, pakeliui iš Briuselio. Ilgą, barokiškai pripieštom paraštėm. Ir šis tarp žemės ir dangaus atsiradęs tekstas savaip ramina. Juk rašytas ne dėl to, kad lėktuvas irgi kalėjimas, ir *mobileji* ten išjungti. Visai ne dėl to.

Gerai, kad Seneka laiškus Lucilijui rašė ne SMS'ais. Gerai, kad rankraštiniai tekstai kartais guli ant žemės ar nusileidžia iš dangaus. Juk ranka rašytam laiškui negalioja komandos *delete* ar *erase*. Taip įvyktų, tik jei juos parneštumei. Bet tam juk esu aš, aš juos rasiu. Ir net jei man jie dings, aš juk žinau, aš pakelsiu savo daiktus, kaip senam eilėrašty, ir jie ten gulės. Jūsų laišakai, laiškas Vyckai į kalėjimą, Hölderlino laišakai, Gedimino laišakai ir net, ko gero, purpurinė Bahreino karaliaus mantija.

Iš knygos: Kęstutis Navakas, *Du lagaminai sniego*, 2008

Zita Čepaitė

EMIGRANTĖS DIENORAŠTIS

LIETUVIŠKI KIŠTUKAI IR ANGLIŠKI LIZDAI

Vieną rytą atėjusi į darbą mano kolegė tarė:

– Sapnavau košmarą.

Juk žinome, kokie būna košmarai. Kraujo ištroškęs siaubūnas vejasi, šoktum bėgti, bet kojos tarsi supančiotos – kilnoji jas, spardaisi, mini kiek įkirsdamas, bet vis vietoj. Arba baimės pagautas išsižioji šaukti, o balsas prapuolęs, žiopčioji kaip žuvis ir negali nieko nei pasakyti, nei rėkte išrėkti. Arba kūnas ima smigti lyg į kokią bedugnę, sunkus lyg švino gabalas, net įkvėptas oras tarytum suakmenėja plaučiuose.

Tačiau kolegės košmaras, išpylęs ją šaltu prakaitu, nebuvo iš tų psichologų seniai aprašytų ir į tipus bei pogrupius surūšiuotų sapnų. Jis buvo susijęs su Lietuva. Moteris sapnavo su šeima nuvykusi pasisvečiuoti į tėviškę ir ten sužinojusi, kad valdžia nutarė uždaryti sienas ir nieko iš Lietuvos nebeišleisti.

– Sapne visas atrodė logiška. Nes žmonės iš Lietuvos masiškai išvažiuoja, kitų būdų juos sulaikyti nėra, ir kad paskutiniai neišsilakstytų, reikia ko nors imtis. Dar prisimenu, sapne pagalvojau – o ką gi daryti?

Bet buvo įsitikinusi, kad neišleis tik tų, kurie tik dabar sparnus iš Lietuvos pakėlė, o tiems, kas jau anksčiau išvažiavo ir tik pasisvečiuoti atvyko, nebus trukdoma grįžti atgal. Tačiau oro uoste šeima buvo sustabdyta ir pareigūnas pasakė, kad išvykti uždrausta.

– Man pasidarė klaiku, net kojas pakirto. Puoliau aiškinti, kad taip neteisinga, kad mes gyvename Anglijoje, jau esame nusipirkę namą, kad sūnus ten eina į mokyklą, kad jis ten gimė, kad angliškai jis kalba geriau nei lietuviškai, ten visi jo draugai ir pakeisti gyvenamąją aplinką bei mokyklą jam būtų didžiulis stresas.

Kolegė prisipažino sapne pagalvojusi – jeigu Lietuvai jau labai reikia, tegu vyras lieka, bet jai su sūnumi privalo būti leista išvykti, vaikas turi gyventi ten, kur gimė, aplinkoje, kuri jam pažįstama ir įprasta. Ji labiausiai pabrėžė vaiko interesus – šis argumentas Anglijoje valdžios atstovams priimant sprendimus turi lemiamą reikšmę, tad ir Lietuvos pareigūnus ji bandė paveikti remdamasi britams svarbiais kriterijais ir jų mentalitetu.

– Pabudau nuo siaubo, ir apėmė toks palengvėjimas, kai supratau, kad tai tik sapnas. Nežinau, kodėl man tokie dalykai prisisapnavo, bet šiurpas suima pagalvojus, kad savo sūnų dabar turėčiau į mokyklą leisti Lietuvoje.

Šioje karalystėje mano kolegė gyvena jau dešimt metų.

Košmarais į mano sapnus Lietuva dar neįsiveržė, tačiau mano buvimo Anglijoje laikas perpus trumpesnis. Gal po kokių penkerių metų jau turėsiu rimtą priklausomybės šiai šaliai įrodymų ir argumentų, bet kol kas jų stokuju. Kol kas net nežinau, ar tik laikinai „nusėdau“, ar jau čia gyvenu.

Sakydama „čia“ turiu galvoje Londoną. Lietuva yra „ten“ – geriausiu atveju tai atosotų šalis, blogiausiu – kažkas, ką reikia kaip įmanoma greičiau ištrinti iš atminties.

Ir kol kas neturiu aiškaus vaizdo, kaip tas „čia gyvenu“ turėtų atrodyti.

Namas, šeima arba bent artimas žmogus, draugai, automobilis, nuolatinė darbovietė, sava kirpėja ir sava botokso ar kitų pasigražinimo procedūrų specialistė bei artimiausias prekybos centras – „Waitrose“, jei gyvenčiau gerame rajone, arba „Asda“, jei likimas būtų lėmęs gyventi vargingesniuose darbininkų bei „pašalpinių“ kvartaluose.

Kiek per pastarąjį dešimtmetį iš Lietuvos atvykusių imigrantų taip įsikūrė? Suskaičiuoti nelengva, ir neketinu tuo užsiimti. Pažįstu nemažai tokių, kurie gavę paskolas įsigijo kad ir mažus namukus, būdami darbštūs ir nagingi savaitgaliais juos perstatė išplėsdami į viršų ir į plotį, trumpus angliškus čiaupus atskirai karštam ir šaltam vandeniui (kuo nuoširdžiausiai nekenčiamus visų lietuvių) pakeitė į europietiškus vandens maišytuvus, o vietoj virvutės, kurią truktelėjus tualete užsižiebia šviesa, įsitaisė lietuvių širdžiai mielesnius jungiklius. Čionykštėje buities kultūroje yra keletas neišvengiamai keistinių dalykų, ir paslaugų gausos neišpaikinti Lietuvos vyrai, kurie, ačiū Dievui, dar nemano, kad viniai į sieną įkalti reikia kviesti specialią tarnybą, namams būtinus nedidelius pakeitimus puikiai sugeba atlikti patys. Tie nedideli pakeitimai kartais būna tokie įdomūs, kad anglams tenka sukti galvas, kaip lietuvius nuo jų atpratinti.

Čia įterpsiu bemaž anekdotinę, bet iškalbingą istoriją. Ji iš tų laikų, kai redagavau lietuvišką laikraštį, ir visa redakciją kasdien pasiekianti tiek lietuviškų organizacijų, tiek angliškų institucijų informacija eidavo per mano rankas. Vietinės tarnybos, ypač tų rajonų, į kuriuos gausiai kėlėsi gyventi lietuviai, rūpindamosi, kad atvykusieji kuo greičiau perprastų čionykštę tvarką, siuntinėjo redakcijai krūvas pranešimų ir informacinių biuletenių apie tai, kad gatvėje negalima nešiotis peilių, vairuoti girtiems, triukšmauti naktimis ir kur kreiptis patyrus smurtą ar prireikus kitokios pagalbos. Britanijoje šventi žodžiai yra švietimas ir informacija, kurios, kaip ilgai man supratau iš vietinės žiniasklaidos, čia niekam niekad negana, tad atitinkamos valstybinių institucijų tarnybos tą funkciją atlieka uoliai. Taip uoliai, kad kai kurie pranešimai net būdavo išverčiami į lietuvių kalbą ir ta pati mintis vis kitais žodžiais persakoma kelis kartus. Dalis tos šviečiamosios medžiagos keliaudavo į laikraščio puslapius, dalis – mano manymu, nereikšminga ar neaktuali čia gyvenantiems lietuviams – tik sumirgėdavo kompiuterio ekrane ir būdavo ištrinama.

Viename iš Haknio savivaldybės atkeliavusiam laiške buvo prašoma informuoti skaitytojus, kad europietišku elektros kištukų nevalia kišti į angliškus elektros lizdus, primygtinai rekomenduojant naudoti specialius keitiklius. Perskaičiau šią informaciją du kartus ir nusprendusi, kad anglai turbūt mus laiko urviniais žmonėmis, jeigu mano, kad nesusigaudom, jog lietuviški kištukai į angliškus lizdus nelenda, laišką atidėjau – kai rasiu laisvą minutę, pasidomėsiu, ar mano tautiečiai čia susiduria su šita problema. Bet siuntėjai buvo nekantrūs, tad vos po kelių dienų sulaukiau skambučio ir klausimo, ar mes gavome jų informaciją.

– Taip, – sakau, – gavome.

Ir pridūriau, kad nelabai suprantu, kodėl tą informaciją turėtume spausdinti, nes nerandu nieko, kas mūsų skaitytojams būtų aktualu. Nors apie elektros įrangą nieko nenusimanau, angliškų ir lietuviškų elektros kištukų ir lizdų skirtumus jau buvo tekę patirti ir man. Greičiausiai tos praktikos stokojo pats skambinantysis, todėl išdėsčiau, kad perspėjimas, jog negalima daryti to, ko padaryti neįmanoma, man skamba keistai.

– Nebent jūs turite konkrečių pavyzdžių, kad lietuviai čia netinkamai elgiasi su elektra, sukelia gaisrų ar panašiai... Jei tokių pavyzdžių turite, jų pagrindu parašyčiau straipsnį.

Konkrečių istorijų už saugų elektros įrangos naudojimą atsakingos Haknio tarnybos man nepateikė, todėl nusprendusi, kad tai buvo dar viena beprasmiška viešųjų ryšių akcija, tą reikalą pamiršau.

Po kiek laiko vakarojau su marga lietuviška kompanija. Prisiminėme pagarsėjusią istoriją apie mūsų tautiečius, neva valgiusius gulbes, kaip rašė vienas angliškas dienraštis, o iš paskos pakartojo beveik visa lietuviška žiniasklaida. Nė vienas ta istorija netikėjome, be to, visi straipsnyje pateikti įrodymai buvo netiesioginiai: rasta gulbių plunksnų prie palapinės, kur, vietinių gyventojų manymu, gyveno lietuviai.

– Iki to straipsnio aš net nepagalvojau, kad gulbių mėsa gali būti valgoma, – atskleidžiau užstalės draugams savo gastronominių naivumą. Tai paskatino dar kelis žmones prisipažinti nežinojus, kad gulbė yra maistinis paukštis.

Tada kaip iliustraciją, kad anglai lietuviams neretai priskiria tas ydas ar savybes, apie kurias pastarieji neturi jokie supratimo, papasakojau apie Haknio savivaldybės atsiųstą laišką dėl elektros lizdų ir kištukų.

– Net lietuviai nedaro to, kas neįmanoma, – pridūriau.

Ir žiauriai apsirikau.

– Kaip neįmanoma? Paprasta, – nuoširdžiai pareiškė vienas iš kompanijos vyrų.

Ir išdėstė mums visą procedūrą. Konkrečiai ir aiškiai.

Angliški kištukai skiriasi tuo, kad yra ne su dviem, o su trimis kojelėmis, o angliškas elektros lizdas atitinkamai turi tris skylutes. Dvi gretimos skylutės yra tos, į kurias ateina elektros srovė, o trečioji, kuri lietuviškuose lizduose neegzistuoja, sumanyta kaip apsaugos priemonė, nes į ją įstumta kištuko kojelė atidaro srovės kanalą dengiančią sklendę. Dar vienas skirtumas – angliško lizdo skylutės yra stačiakampės, tad storos ir apvalios lietuviškų kištukų kojelės į jas netelpa.

Man šių neatitikimų pakako, kad parduotuvėje įsigyčiau tai, kas vadinama keitikliu. Bet toks nuolankumas, pasirodo, ne visiems būdingas – elektros reikalus geriau nei aš išmanantis ir savimi daugiau pasitikintis mūsų kompanijos jaunuolis keitiklio ieškoti nesivargino. Jis grąžtu praplatino ir suapvalino apatines skylutes, dar pridūrė, kad tą patį galima nesunkiai padaryti ir įkaitinta vinimi, o į viršutinę, kad saugikliai atsidarytų, įgrūdo medinį pagaliuką. Šitaip įmantriomis apsaugomis aprūpintas angliškas elektros lizdas tapo paprastas, atviras ir tinkamas naudoti.

Šie bei kiti mažučiai pertvarkymai svetimą pasaulį nesunkiai paverčia savu. Aš, deja, tokių magiškų sugebėjimų neturiu, tad stengiuosi prisiderinti prie aplinkos. Bet tokių, kurie elgiasi atvirkščiai ir ne patys taikosi prie naujos vietos, o prie savęs pritaiko aplinką, apstu.

Tie, kas nepajėgia įsigyti namo, šaknis čia leidžia kitais būdais. Jie į išsinuotą būstą atsikrausto ne tik su vaikais ar tėvais, bet su visa gimine ir draugais. Visą, ką užgyveno Lietuvoje, jie be didesnių pakeitimų perkelia į Londoną ar kokią kitą Anglijos vietovę ir tarsi kapsulėje tūno tame pačiame draugų ir giminių rate, iš jos išlįsdami tik į darbą ar maisto parduotuvę. Jų gyvenimuose bemaž niekas nepasikeitė – kaip Kelmėje, taip ir Londone. Skirtumas nebent tas, kad gatvėje kitokios išvaizdos žmonių čia gero-kai daugiau, bet sąsajų bei kontaktų su jais turėti nebūtina, ir apskritai be kitų žmonių galima be vargo apsieiti. Nebent savojoje kapsulėje tiek prisitriukšmautų, kad kaimyninėje orbitoje gyvenantys asmenys iškviestų policiją. Tokiu atveju akiratis prasiplečia iki artimiausios nuovados.

Prie tų „kapsulinių“, kad ir kaip būtų nesmagu prisipažinti, priklausau ir aš. Aišku, ta kapsulė kiek didėlesnė, ne du ir ne trys kaimyniniai namai, kuriuose gyvena žmonės iš tos pačios gatvės Šiauliuose, bet iš esmės ji yra visiškai lietuviška. Su lietuviais dirbu, apie lietuvius rašau, su lietuviais draugauju ir pramogauju. Kartais pasišaipau, kad jeigu man ko trūksta Londone – tai Anglijos, o ko per daug – tai Lietuvos. Juokai juokais, bet turbūt smarkiai neprašausiu pro šalį sakydama, kad Britanijos sostinė jau tapo antruoju pagal dydį Lietuvos miestu. Čia mūsų turbūt ne mažiau negu Kaune, iš kurio Bektonas netrukus, matyt, paverš laikinosios Lietuvos sostinės vardą.

Kartą su draugais sėdėjome Šerloko Holmsio viešbučio kavinėje. Tarėmės dėl vieno lietuviško renginio, ir kai visi reikalai buvo aptarti, kažkas pasidomėjo, ką aš dabar veikiu. Pasakiau, kad rašau knygą, o kilus susidomėjimui, apie ką ji, pasakiau:

– Apie mane ir tave, apie mus visus... Apie emigrantus.

– Aš jokia ne emigrantė, – tarė Londone gerokai ilgiau nei aš gyvenanti moteris, kadaise lėlių teatro aktorė. – Ir man nepatinka, kad mums kabinamas tas vardas. Mano namai Vilniuje, ten mūsų draugai, ten aš viską myliu, o čia tik gyvenu – laikinai, ir, jeigu sąlygos leistų, iš karto važiuočiau atgal.

Nesigilinau, kokios tos sąlygos, kurios neleidžia jai grįžti į Lietuvą, mane sudomino kitkas – tas atskyrimas vietos, kur „viską myliu“, ir vietos, kur „tik gyvenu“. Būtent tokią žmogaus, išvykusio iš tos vietos, kur viską myli, būseną aš ir vadinu emigrantiška būsena.

Pakračiusi savo sąžinę vis dėlto supratau, kad aš pati tokios vietos, kur viską myliu, deja, neturiu. Bet turiu sugebėjimą pamilti tai, kas mane supa. Taip atsitiko su Londonu, taip atsitiko su žmogumi, kurį čia sutikau ir dabar vadinu artimu draugu. Save turbūt galėčiau priskirti prie ilgokai užsibuvusių laikinųjų londoniečių. Manau, kad tokių – nei savo jausenos, nei situacijos aiškiai apibrėžti nepajėgiančių – dvasios brolių ir sesių čia yra ir daugiau.

Kita vertus, kad ir kokia laikina čia jaučiuosi, pats laikas pradėti save vadinti Londono senbuve. Nes minu šitas gatves jau penketą metelių, o asmeninis „oisteris“, kurį įsigijau vos čia atvažiavusi, savo elektroninėje atmintyje kelioms dešimtims ar šimtams metų užfiksavo datą ir vietą, kada ir iš kur prasidėjo mano, kaip londonietės, kelionė. Senbuve pradedu jaustis dar ir dėl to, kad vis daugiau tenka sutikti žmonių, atvykusių čia prieš pusę metų, prieš mėnesį, prieš porą savaitių ar tiesiog vakar, gailiom akim žvelgiančių į tave, anksčiau čia atkakusį bei įsikūrusį, ir maldaujančių padėti, patarti, paaiškinti.

Patarti, prisipažįstu, nelabai ką galėčiau. Padėti – juo labiau. Paaiškinti šį tą jau pajėgčiau. Bet daugiausia, ką sugebu – pasidalyti tuo, ką čia patyriau, pastebėjau, supratau ar sužinojau. Arba net ir tuo, ko nesupratau ir suprasti nepajėgiu iki šiol.

Stebiuosi savo tautiečiais, kurie metelius kitus čia apšilę kojas jau sakosi gerai pažįstą Angliją, samprotauja apie anglišką gyvenseną, humorą ir dar kitus paprotina, ką daryti ir kaip elgtis.

Man įdomūs ir tie, kurie viską žino apie emigravusius lietuvius – mato juos kiaurai, supranta, ko jie nori, užuodžia iš tolo ir iš anksto būna numatę, kaip šie svečioje šalyje elgsis, koks likimas jų laukia. Samprotauti iš aukštybių ir teikti pamokymų ar giliamintiškų įžvalgų man neišeina.

Kas turi daug pinigų, jais dalijasi. Kam teko su kaupu išminties, tą išmintį skleidžia į visas puses. Kiti aplinkiniams spinduliuoja savo perteklinį žavesį. O patikrinusi savo

asmenybės skrynelės ir užkaborius supratau, kad tai, ko man teko per daug – tai nesusipratimai, klaidos ir nesėkmės. Šiomis klaidomis ir nuklydimais, persekiojusiais mane Anglijoje, ir ketinu pasidalyti.

Kiekvienas turime kitokią savo Angliją. Kiekvienas savo akimis ją matome, savaip ją jaučiame. Labai dažnai vaizdas priklauso nuo to, kiek laiko ar kitokių resursų galime skirti tam paveiklui sukurti. Lietuvoje esame apsupti aplinkos, kurią pažįstame ir įvaldome labai pamažu. Paprastai pradėdame nuo lopšio ir žaisliuko po nosimi, kuri išnagrinėti ir iš visų pusių iškrapštinėti turime gausybę laiko, niekas neliepia jo mesti ir griebti kitą. Kaip tik atvirksčiai – aplinkiniai džiaugiasi, kai kūdikėlis kuo ilgiau tuo krapštymu užsiima, o ne spiegia šokdindamas visą mamytės ir tėvelio giminę.

Atvykęs į svetimą šalį kiekvienas tampa panašus į kūdikį, kuris ką tik atsirado nepažįstamoje aplinkoje, tik nei šilto lopšio nėra, nei su koku ką tik aptiktu žaisliuku krapštytis ilgai neišeina. O jau spiegiu ką nors pašokdinti nė nesvajok, nesukrutės net ant ilgų kotelių nuo menkiausio oro gūσιο besivartaliojantys Londono platanų lapai.

Čia atvykus nuo pat pirmos dienos akivaizdus tampa vienas dalykas – tu nesi niekieno rūpestis. Šalis, iš kurios išvykai – už nugaros. Šalis, į kurią atvykai – kas jai darbo? Ir nors širdyje jautiesi lyg būtum išguitas iš savo krašto, tau bet kas Lietuvoje pasakys, kad tai tavo pasirinkimas. Nesinori su tuo sutikti? Kurį laiką ir aš bandžiau ginčytis įrodinėdama, kaip galima kalbėti apie pasirinkimą, kai nėra iš ko rinktis. Bet dabar nu stojau. Supratau – jeigu nesvarbu, dėl kokių priežasčių atsidūrei svetimoje šalyje, priimk tai kaip savo pasirinkimą. Nerk į tą vandenį be didelių pusrų, nesvarstydamas, kaip išplauksi ir kokiam krante atsidursi.

ČIA MŪSŲ TIRŠTA

Metro stotis mane pasitiko užrašu švieslentėje „Welcome to Canning Town“. Kai jautiesi svetimas ir kas pusę metų ieškai, kur apsigyventi, bet kuris malonus kreipinys skamba it išsiilgtas pasveikinimas. Keningtaunas mane sutiko lyg dukrą paklydėlę. Tiesa, kai kil-dama eskalatoriumi padėjau ranką ant ranktūrio, pataikiau tiesiai į kažkieno spjaudalą. Kelią į ieškomą būstą irgi rodė juodos dėmelės ant šaligatvio. Tokių rašmenų, kurie atsiranda išspjovus ir sutrypus kramtomąją gumą, pilnas visas Londonas, nors centrinėje ir vakarinėje dalyse jų gerokai mažiau.

Kartą šiuo pastebėjimu pasidalijau su vienu pažįstamu angliu. Pajuokavau, kad, panašiai kaip Londone sudarytas nusikalstamumo žemėlapis, būtų galima sudaryti žemėlapi pagamintą kramt gumės prispjaudymų tankumą. Gal net sutaptų tų žemėlapių ribos.

– Gera idėja tyrimams, kur žmonės labiau spjaudosi ir kiek polinkis spjaudyti gatvėje susijęs su polinkiu į nusikalstamumą, – nusijuokiau.

Čia daug visokių tyrimų, kuriais bandoma nustatyti, kaip nosies forma ar pirmoji vardo raidė lemia santykius su priešinga lytimi ar kokį poveikį paauglių elgsenai turi mokytojo aprangos stilius bei klasės sienų spalva.

Jis, nujaučiu, širdyje socialistas, kas labai keista, nes vertėsi lažybų organizavimu, o šio verslo atstovai, mano supratimu, turėtų skatinti ir liaupsinti bet kokią, ypač turtinę, nelygybę, tarė:

– Arba idėja tyrimams, kurie Londono rajonai yra turtingesni ir gali skirti daugiau pinigų šaligatviams valyti.

Bet vieno tyrimo net atlikti nereikia – užtenka pastabios akies nustatyti, kad tuose rajonuose, kur šaligatviai tirštai nusėti kramtgumės išspjovų, tiršta ir lietuvių.

Anksčiau, girdėdama mano tautiečius giriantis, kad lietuvių nuo vietinių jie atskiria iš pirmo žvilgsnio, pasijusdavau lyg paskutinė nevykėlė, nesugebanti įgyti pačių elementariausių, gyvybiškai svarbių savybių. Nežinau, kodėl tautiečio atpažinimas iš tolo priskiriamas prie tų savybių, bet kažkoks šunelis čia kažkur pakastas. Spėju, kad tie, kurie sakosi atpažįstantys lietuvius iš tolo, patys jaučiasi tapę kitokie, prisikvėpavę čia tiesiog ore plazdančių dvasinių gėrybių, atitrūkę nuo provinciškos bambagyslės, jau sugebantys objektyviai iš tolo viską stebėti ir vertinti. Gal taip ir yra, gal užtenka pasitrinti po Londoną ilgesnį laiką, ir jau savaime įsirašai į aukštesniąją kastą? Neturiu nė vieno argumento už, bet ir nė vieno prieš. Galiu tik kyštelėti savo menką trigrašį prisipažindama, kad man nepavyko išsiugdyti tos šventos dorybės atpažinti lietuvių iš tolo. Bet dar turiu laiko, o jeigu dar ir ūpo nepristigsiu, manau, galėsiu tapti tikra lietuvių eksperte – ne tik pasakysiu, kad iš Lietuvos atvykęs, bet ir iš kokio kaimo kilęs, ką šiame dideliame mieste veikia ir netgi ką mintija.

Tiesa, vieną gudrybę jau perpratau. Rytų Londono gatvėje išvydęs balto gymio žmogų gali duoti bemaž aštuoniasdešimt procentų, kad tai tavo mielas tautietis. Kiti dvidešimt procentų baltaodžių yra vietiniai anglai, maždaug prieš pusšimtį metų šiuos rajonus apgyvenusios, bet vėliau imigrantų į tolesnius pakraščius išstumtos darbininkų klasės palikuonys, kurie per pastaruosius dešimtmečius įgudo gyventi iš pašalpų ir išsiugdė kokio nors pobūdžio priklausomybę – nuo narkotikų, alkoholio arba nesuvaldomo dauginimosi poruojantis vis su kitu partneriu. Pasitaiko sutikti ir lenkų, bet nedaug, nes mūsų kaimynai Londone kaimynautis nelinkę – jie susitelkė priešingame sostinės krašte, vakarų puseje. O ilgėliau palaukus traukinio, kursuojančio tarp Stratfordo ir Romfordo, gali nugirsti ir kokį rusą, ukrainietį ar baltarusį, putojantį apmaudu dėl diskriminacijos statybų aikštelėje. Minėtų tautybių imigrantai yra išsisklaidę, nenusėda bendruomenėmis, greičiausiai dėl to, kad jų imigracinis statusas gana neaiškus, ir kurtis pramaišiu su legalia liaudimi jiems daug saugiau. Tačiau už dyką dalijamų rusiškų laikraštukų gausa turėtų byloti, kad rusakalbių čia ne tiek jau mažai.

Tiesą sakant, rusiškos kultūros produktus – laikraščius, televiziją ir pramogas – mielai vartoja ir Londono lietuviai. Ne tik mano amžiaus karta, iš kurios niekas nebesitiki nieko gero ir laukia, kol ji pasilaidos drauge su įgimta ir betono luitais smegenyse įaugusia sovietine mąstysena, bet ir šaunus jaunimas, kuriam visi keliai atviri, tačiau rusiški kažkodėl traukia labiau nei kiti.

Kartą Stratforde stovėjau ilgiausioje eileje į vėluojantį „Ruki vverch“ koncertą ir kalbėjau su kažka stipraus gurkšnojanciais jaunuoliais. Stratforde, kaip ir daugelyje Londono vietų, išskyrus tam tikras specialiais ženklais pažymėtas alkoholi draudžiančias zonas (man pačiai jų regėti neteko, tik skaičiau, kad tokios egzistuoja), gatvėje gerti galima. Tačiau yra tam tikrų apribojimų, kurie, kiek pavyko išsiaiškinti, buvo priimti ne taip jau seniai, o jų atsiradimas sutampa su ūmiu lietuvių pagausėjimu Stratforde. Apribojimas skamba gana juokingai – viešai alkoholi gerti galima, bet turi jausti saiką, jeigu ne, priėjęs policininkas gali liepti nebegerti. Jei esi tinkamai nušlifuotas visuomenės narys, paklausai policininko patarimo, buteliuką užsukęs įsidedi į kišenę ir, saikingai bei atsakingai pavartojęs, keliauji į savo *bedsitą*. Tačiau ne visi laikosi tokio scenarijaus. Šiek tiek

įraudęs lietuvaitis dažnai linkęs pakovoti – jei ne už teisybę, tai bent už teisę į gėrimą. Tada policininkas gali atimti butelį ar kitą talpą su svaiginančiu turiniu, o kovotoją nu-gabenti į nuovadą. Viena nedidelė istorija su butelį praradusiu lietuviu kartą pasiekė mano ausis, nes vyrukas buvo pasišovęs policininkus apskūsti Strasbūriui. Galiausiai, kai jam paaiškinau ypatingąją Stratfordo tvarką, jis pareiškė, kad tai visiška nesąmonė, tačiau su ta tvarka, kaip su privaloma dar viena šios aplinkos, kurioje jis priverstas gy-venti, kvailyste, susitaikė ir aprimo. Bent iki Strasbūro, kiek teko girdėti, nenuėjo.

Ar eilėje į „Ruki vverch“ koncertą stovėję lietuvaičiai buvo susipažinę su alkoholio Stratfordo gatvėse vartojimo taisyklėmis, nesiteiravau. Bet jie elgėsi kaip Amerikoje, kur viešai girtauti uždrausta – butelis su gėrimu buvo paslėptas plastikiniame maišelyje, ir tas, kuriam ateidavo eilė, jį užsiversdavo. Pašaliečiui jie galėjo atrodyti kaip keistai kvailiojantys jaunikliai, pučiantys orą į maišą. Tiesiog nuostabu, kad toji amerikietiška gudrybė, kurią, kai ten lankiausi prieš dvidešimt metų, gyrėsi išradę į tą kraštą suskubę emigruoti lietuviai, tapo bemaž visuotiniu mano tautiečių, kad ir kur jie gyventų, įpro-čiu.

Gėrimo vaikinai man nepasiūlė, tačiau bendravo mielai. Į koncertą sakė atėję todėl, kad čia jaučiasi labiau savi nei angliškuose klubuose. Kodėl? Nes prisimena vaikystę, kai, įsėdus į mašiną važiuoti prie jūros, tėvas įjungdavo rusišką radiją. Dvidešimt pen-kerių metų vyrukas, kuriam anglų kalba nebekėlė jokių problemų, be rusiško klubo atmosferos ir rusiškos popmuzikos neišivaizdavo savo laisvalaikio.

– O jeigu dar po dešimties metų... Ar ir tada rusiškos muzikos norėsis?

– Po dešimties gal nieko nebesinorės, – nusijuokė jo draugai.

Kažkodėl ypač linksmi sureagavo būryje stovėjusios panelės. Gal jos tame „nebesi-norėjime“ jau išvelgė lemtingus savo vaidmenis.

Tyrimų neatlikta, ir tai, ką dabar pasakysiu, labai subjektyvu (dėl to galiu persiže-gnoti) ir politiškai nekorektiška (dėl to atsiprašau). Bet ką pastebėjau, tuo pasidalinsiu. O pastebėjimas toks – Londone įsikūrę rusai (sergėk Dieve, tikrai ne visi, bet mano kelyje jų pasitaikė nemažai) čia puikiausiai pritaiko savo imperinį požiūrį į tautas, priklausiusias sovietams. Teko susidurti ne tik su nuostaba, bet ir su tam tikru pasipiktinimu, kai vienoje mišrioje kompanijoje pasakiau gerokai primiršusi rusų kalbą ir pasiūliau bendrauti angliškai.

– Šiaip ar taip, gyvename Anglijoje, kodėl nevirtoti vietinės kalbos.

Suprasčiau, jei rusų kalba visiems būtų gimtoji, bet ten buvo ir latvė, tad rusakalbiams diktatui pasiduoti nenorėjau.

– Bet jūs abi mokate rusiškai, – ne klausė, o teigė savo teisumu neabejojantis trisde-šimtmetis.

Abi linktelėjome.

– Paprastai kompanijoje kalbamas ta kalba, kurią visi supranta ir gali kalbėti, – pa-moksliskai tęsė vyrukas, kažkokios tarptautinės firmos atstovas. Veiksmas vyko Rumu-nų kultūros institute.

– Bet mes mokame ir anglų kalbą. Nejaugi jūs nemokate? pašaipiai atsakiau, nes ži-nojau, kad jis ir jo draugė problemų dėl anglų kalbos neturi.

Vyrukas diplomatiškai išsisuko, neva jis nebuvo tikras dėl mudviejų anglų kalbos, ir toliau nė nemirktelėjęs tarškė rusiškai. Nors imk ir skūskis ET, JTO ir kitoms taika, saugumu ir žmogaus teisėmis besirūpinančioms institucijoms.

Gal tai mažmožis, bet esu bjauri ir pro ausis tokių smulkmenų nepraleidžiu. Siutau dėl to, kad vos per porą dešimtmečių Komunistų partijos ir KGB dėka auksiniu tapusio Rusijos jaunimėlio tebebuvo traktuojama būtuojų laiku. Mus, dvi Pabaltijo seses, ta naujoji karta suvokė kaip dalį tėvonijos. Kad ir kaip ironiškai skambėtų, kad ir kaip toli nuo Lietuvos ir Rusijos, tą nepriklausomybę, kuri visam pasauliui buvo deklaruota prieš dvidešimt metų, dabar tenka atsikovoti individualiose imtynėse. Tos imtynės vyksta tada, kai reikia atsikovoti teisę bendrauti angliškai, kai į Rytų Europos subtilybes gilintis neturintiems ūpo anglams tenka aiškinti, kad lietuvių ir rusų kalbos toli gražu nepanašios ir lietuvių kalba nėra tarminė rusų kalbos atmaina.

Su rusų užmoju atstovauti lietuviams yra susidūrę lietuvių vertėjai, verčiantys į anglų kalbą. Prabilti apie tai balsiai jie būgštuoja dėl dviejų priežasčių – politinio korektiškumo, kuris yra privalomas dirbantiems su valstybinėmis institucijomis, bei konfidencialumo sutarties, įpareigojančios neviešinti vertimo metu gautos informacijos. Abu šie dalykai puikūs, kol netampa kilimu, po kuriuo sušluojamos visos šiukšlės. Pažįstama vertėja pasakojo apie bylą, kurioje jaunas lietuvis nukentėjo vien dėl to, kad buvo priverstas naudotis rusų vertėjo paslaugomis. Rusiškai prastai mokėjęs jaunuolis sunkiai graibė rusiškus žodžius ir apie kilusio konflikto aplinkybes aiškino taip nesklaidžiai, kad niekas juo nepatikėjo. Tiesa, vėliau sužinojęs apie teisę reikalauti lietuvių vertėjo, jis pasiekė, kad byla būtų peržiūrėta, ir buvo išteisintas, tačiau problemą sukėlusį priežastis buvo saugiai nutylėta. O nutylimos problemos, deja, kerojasi toliau.

Anglijoje plačiai įteisinta vertėjų praktika irgi jau tapo problema. Ir ne vien dėl to, kad tai nemažai kainuoja, nes kiekvienas svetimkalbis bet kokioje valstybės įstaigoje – ligoninėje, savivaldybėje, pas advokatą ar teisme – gali gauti vertėją. Nemokamai. Ir pačiam ieškotis nereikia – suranda įstaiga, į kurią kreipiesi. Atvykėliai nuo to jiems nieko nekainuojančio vertėjavimo, panašiai kaip narkomanai nuo dykai gaunamos metadono dozės, tampa priklausomi ir dėti kokių nors pastangų nebenori. Mokytis angliškai jie nemato reikalo, nes viską, be ko negali apsieiti, susitvarko per vertėją, o suvokimas, kad, nemokant kalbos, kitos gyvenimo galimybės yra užvertos, jų protus kažkaip sėkmingai aplenkia.

Valstybės politika aprūpinti atvykėlius nemokamais vertėjais atrodo labai humaniška, bet giliau pakapsčius – kaip tik atvirkščiai, nes padaro žmogų priklausomą nuo kitų, nesavarankišką, svetimą aplinkai, kurioje gyvena, ir neturintį būdų į ją įsilieti. Įtariu, kad britų valdžia, be galo daug kalbėdama apie atvykėlių integraciją, iš esmės tos integracijos nenori, nes tie, kurie nustoja jaustis svetimi, ima siekti to paties, ką turi vietiniai. Ekonomiškai naudingas yra tik šviežias imigrantas, nes pasibuvusio ir apsitrynusio taip lengvai neįkinkysi į darbus už minimalią algą. Tad neišvengiamai kyla įtarimas, kad atvykėlių svetimumo jausena specialiai palaikoma – atlikę darbus, kurių nepageidauja dirbti šios šalies žmonės, tegu jie grįžta atgal į savo tėvynes. Nes jaustis svetimam ten, kur gyveni, gana sunkus dalykas. Ne kiekvienas tai ištvėria.

Kalbos mokėjimas svetimumo neišsklaido, bet savijautą pagerina. Pamenu vieną moterį, kurią sutikau pirmaisiais mėnesiais. Ji skundėsi važiuodama autobusu ar traukiniu visą kelią drebanti iš baimės, kad tik jos neužkalbintų, kad tik ko nors nepaklaustų, nes bjauri nuolat kartoti: „I don't understand.“ Kiek taip galima tempti, neišsivaizduoju. Kai kurie taip gyvena metų metais ir ne tik geresnio darbo susirasti, bet ir pasiskūsti negali.

Tačiau ne vien anglų politikai ir vertelgos žaidžia savo žaidimus, siekdami iš atvykėlių išpešti kuo daugiau naudos. Mes irgi randame kaip atsilyginti. Kadangi politikos ir verslo viršūnės per aukštai, „atsigrąjname“ su menkesniais ir mažesniais.

Kartą keliavau į Andriaus Mamontovo koncertą. Klausytis plikomis šlaunimis ir pusnuogėmis krūtinėmis pašvytruoti atvažiuojančių „yvų“ ir „pupyčių“ (tiksliau, žiūrėti, nes klausytis ten nėra ko) tikrai nebėgu. Tačiau Mamontovas, jau tarsi mamutas šiandieninėje mėgdžiotųjų okupuotoje muzikos scenoje, pamaniau, gal padės susigrąžinti tą bemaž prarastą lietuvišką romantizmą.

„Laužo šviesa naktį guodžia, gaivina mane...“

O jei ir nepadės, atiduoti duoklę savo jaunystės prieraišumui kartais irgi privalu.

Koncertas vyko lietuvių-rusų-turkų klube „Paisa“. Kad Rytų Londone, turbūt nebereikia minėti. Traukiniai tą šeštadienį nevažinėjo, teko vykti autobusu.

Londono autobusų man pamėgti taip ir nepavyko, nesvarbu, kaip juos tobulintų vietinė valdžia, siekdama, kad gyventojai iš privačių automobilių persėstų į viešąjį transportą. Jie labai lėti, stabčioja stotelėse kas keli šimtai metrų, be to, juose nuolat miega koks valkata arba būrelis jaunuolių pokštuoja vienas kitam mėtydami atidarytą ir purslojančią kokakolą ar kito putojančio gėrimo skardinę. Šį žaidimą itin pamėgę juodaodžiai paaugliai, nors jų odos spalvos pagal politinio korektiškumo reikalavimus neturėčiau pastebėti, bent jau neturėčiau minėti. Bet pastebiu. Dar blogiau – prireikus važiuoti autobusu, prieš lipdama visada nevalingai žvilgteliu į galą, ir jeigu ten kas nors yra susitelkę tirstu juoduliu, autobusą praleidžiu. Tą kartą skubėjau, praleisti autobuso neturėjau laiko, o ir galas buvo tegu tirstas, bet baltas. Įsitaisiusi laisvoje kėdėje ties autobuso viduriu išgirdau, kad galas ne tik baltas, bet ir lietuviškas. Spėjau, kad jie irgi vyksta į koncertą, net buvo malonu, kad ne vien aš šiame gyvenime pasiilgstu kažko „mamutiško“ – štai jauni žmonės, bet ir jų širdyse, matyt, tas pats ilgesys.

Tie jauni žmonės buvo triukšmingi. Iš pradžių klausiausi, ką jie kalba, paskui stengiausi nebegirdėti. Nedetalizuosiu, kodėl. Staiga autobusas sustojo ir vairuotojas per mikrofoną įspėjo sėdinčius gale, kad šie uždarytų langą.

– Ko tu, blia, nori? – sušuko vienas.

Sušuko, aišku, lietuviškai. Vairuotojas kantriai laukė keletą minučių. Autobuse sėdėję keleiviai sukiojosi ir dairėsi, buvo akivaizdžiai nepatenkinti, bet niekas neištarė nė žodžio. Vairuotojas dar kartą paprašė uždaryti langą.

Lietuvaičiai jau buvo „pavartoję“, vykdyti vairuotojo nurodymo nesiskubino ir toliau paikiojo, ūkčiojimais ir kitokiais garsais atsakinėdami į jo pastabas.

– Čia gal mums aiškina? – klausė vienas.

Vairuotojas atsiprašė keleivių, nes kelionės dėl gale sėdinčių vyrų jis tęsti negalys.

– Tai ko negali?

– Mesk pavarą ir važiuok.

– Mes tau už vairo nelaikom, – vienas per kitą šūkčiojo vyrukai.

Juodaodis vairuotojas neapsikentęs išlipo iš kabinos ir lėtai, sunkiai dėliodamas išbrinkusias kojas, greičiausiai kamuojamas kažkokios ligos, artėjo mano tautiečių link.

– Lango atidaryti negalima, ar nematote, kas ant jo parašyta?

Jis perskaitė – atidaryti tik avarijos atveju.

– Tai ar ne avarija, tikra avarija, juodis už vairo... – suošė juokas.

Bet vienas laiku pamatė, kad vairuotojas jau graibosi telefono ketindamas skambinti transporto policijai, staiga surimtėjo, ėmė nuolankiai teisintis nepastebėjęs, kas parašyta, ir tuoj pat uždarė langą. Vairuotojui pasakius, kad per vaizdo kamerą jis matęs, kaip prieš atidarydami langą jie žiūrėjo į užrašą ir juokėsi, vaikas išūliai pranešė, kad užrašo jie nesuprato, manė, kad ten sakoma, jog langą atidaryti galima.

Vairuotojas tuo nepatikėjo, bet vaikinukas kaip užburtas ėmė kartoti „sorry, sorry“. Matyt, jau spėjo suvokti, kad Anglijoje pasakius „sorry“ privalo būti atleista. O į tarpus lietuviškai varė, kad storas šiknius prisikabino, vadino jį susmirdusiu negru.

Vairuotojas tą žodį greičiausiai suprato, skubiai ir rūščiai perklausė:

– Ką sakėt?

Būtų kas nors tą lietuvičių „išmintį“ išvertęs į anglų kalbą, įsivaizduoju, koks būtų kilęs triukšmas. Bet vyrukas, kuriam cipiui kikenimu pritarė dvi blondinės, gudriu snukučiu čiulbėjo:

– Mes labai apgailestaujam, kad sukėlėm rūpesčių.

Visa šutvė leipo juokais, dvikalbystės teikiamas pranašumas buvo jų rankose. Nors vairuotojas suprato, kad iš jo tyčiojamosi, nieko negalėjo padaryti. Jis grįžo į kabiną, ir autobusas pajudėjo.

Nežinau, kodėl neįsikišau. Kaip ir kiti, sėdėjau lyg nepastebėdama, kas vyksta. Gal nenorėjau prisipažinti esanti lietuvė? Gal bijojau pridaryti nemalonumų tiems nežinančiams ką daro tautiečiams? O gal tiesiog Anglijoje šventa taisyklė – gyvenk ir leisk gyventi kitam – jau įsigėrę į mano kraują?

Kai išlipome toje pačioje stotelėje ir pasukome link klubo, vienas vyrukas atsigręžė ir paklausė:

– Tai į Mamontovą drožiam? Autobuse iš karto pamaniau, kad lietuvė.

Garbės žodis, apstulbau. Atpažino, kad lietuvė, kai tyčiojosi iš vairuotojo, žinojo, kad viską suprantu, bet nesidrovėjo savo elgesio?

Lietuvoje pernelyg paisydavome nuomonių ir nužiūrinių, o čia, akivaizdu, nustojomė dėl to vargintis. Viena vertus, turbūt todėl, kad jaučiamės maždaug vienodai verti, kai kada ir su nemenka paniekos vienas kitam – o kas tu toks? – doze. Kita vertus, kai varoma ant juodaodžių ar pakistaniečių, be išlygų tikima, kad visi, kas supranta lietuviškai, tylomis ne tik pritaras, bet ir pasidžiaugs. Panašu, kad prie tų tyliai pritariančių aš ir buvau priskirta.

O iš tikrųjų juk nepritariau. Bet irgi tyliai.

Kai kalbama apie lietuvių emigrantų rasizmą, dažnai nežinau, nė ką sakyti. Prisimenu anekdotą, kaip atpažinti, kas yra rasistas. Klausimas: ar juodieji ir baltieji yra lygūs? Trys atsakymo variantai: pirmas – lygūs, antras – nelygūs, trečias – nesuprantu klausimo. Kurį atsakymo variantą pasirinkęs žmogus nėra rasistas? Pirmąjį? Ne – trečiąjį.

Deja, bemaž visi iki šiolei įstrigę ties pirmuoju atsakymo variantu ir plušama putojama stengiantis įrodyti juodųjų ir baltųjų lygybę. Ir toli iki to, kad tas klausimas net nekiltų. Tačiau jei tas klausimas nebūtų taip sureikšmintas, prie to, kad jis išvis nekiltų, pereiti gal būtų daug lengviau.

Rasizmo klausimas yra toks subtilus, kad sąžiningiausia pradėti nuo savęs. Ar aš esu rasistė? Tikiuosi, ne, nors, atvirai pasakius – nežinau. Dar atviriau pasakius, man net toks klausimas, ar aš rasistė, nekyla. Žiūrėdama į žmogų, žinoma, pastebiu jo odos spalvą, kalbėdama apie žmogų tą spalvą įvardiju kaip vieną iš atpažinimo ženklų. Tačiau jeigu man nepatinka tam tikri dalykai, tai nesvarbu, kurios spalvos žmogus taip elgiasi – man ne spalva nepatinka, o elgesys.

Čia tikrai ne mažesnė painiava negu krikščioniškajame mokyme apie nuodėmę ir nuodėmingąjį, kai raginama smerkti nuodėmę, tai yra patį ydingą veiksma ar elgesį, bet

ne nuodėmingąjį. Tokį atskyrimo lygmenį buvo sunku pasiekti net Bažnyčios tarnams, ką jau kalbėti apie paprastus mirtinguosius. Bet galiausiai atėjo diena, kai nuodėmės klausimas tapo nebeaktualus, ir visos su tuo susijusios problemos buvo pamirštos. Spalvos klausimas ojoj kaip aktualus, bet problema iš esmės išlieka ta pati – kaip nesutapatinti rasės su asmeniu, o asmens su jo veiksmais ar elgsena. Sakykim, yra du tinginiai – vienas baltas, kitas juodas. Kai baltąjį pavadini tinginiu, blogiausiu atveju jis gali tau drožti per ausį. Tinginiu pavadinęs juodąjį gali būti apkaltintas rasizmu, o čia jau prasidea politika ir pakvimpa honorarais teisininkams.

Rasizmo tema labai nejauki, norisi užsičiaupti ir užsimerkti, bet bandysiu kiek įmanoma sąžiningai grumdytis toliau, kad bent kiek sušvelnčiau šūksmus apie lietuvių emigrantų rasizmą.

Štai kartą vakare traukiniu važiauvau iš Londono centro į rytus. Buvo pusė dvyliktos nakties, traukiniai tokiu laiku būna pilnutėliai iš restoranų, barų ar koncertų grįžtančios liaudies, prisigrūdę panašiai kaip tarp šeštos ir septintos vakaro, kai grįžtama iš darbų. Dykai dalijami laikraščiai būna seniai išgrabstyti, perskaityti ir nugulę galinių stotelių šiukšliadėžėse, vidurnakčio keleiviams akis įremti nebėra į ką, belieka tik skaitinėti pabodusias reklamas arba nužiūrinėti kitus. Šis užsiėmimas irgi ne pats įdomiausias, tad jei atsiranda kas spalvingiau apsirengęs ar keisčiau besielgiantis, visų dėmesys ten link ir nukrypsta.

Tą vakarą tankiai prisigrūdusio vagono dėmesio centre atsidūrė apkūni juodaodė paauglė, su draugėmis atšventusi šešioliktąjį gimtadienį. Ji sėdėjo pačiame vagono viduryje, delnais suėmusi iš apačios savo krūtis kėlė aukštyn, kol šios beveik išniro pro nemenką iškirptę, ir džiugiai vaikiškai juokdamasi sukiojosi į visas puses, garsiai aiškindama, kad jas (tas krūtis) ji augino visus šešiolika metų ir dabar džiaugiasi tuo, ką užsiaugino. Džiaugėsi, sakyčiau, pagrįstai, jos krūtys atrodė bemaž tobulos – stangrios, apvalios, ne per mažos, bet ir ne per didelės, tačiau ar reikėjo tą džiaugsmą skleisti taip viešai, nežinau. Sugavau save bemintijant, kad vargu ar taip pasielgtų panašaus amžiaus baltoji. Greičiau ji gūžtusi amžinai nepatenkinta savo besiformuojančiu moteriškumu. Ir štai esminis klausimas – ar šitaip svarstydama esu rasistė? O gal tiesiog pastebiu kultūrų, auklėjimo ir savimonės skirtumus? Odos spalva nėra tų skirtumų priežastis, tai tik vienas išorinių bruožų, niekuo ne ypatingesnis nei mėlynos akys ar kumpa nosis.

Dar vienas pavyzdys, kuris gali būti lengvai priskirtinas prie rasistinių.

Užėjau į vištienos kepsnelių parduotuvę, norėjau ką nors greitai užkąsti. Pirkėjai vien tamsiaveidžiai ir juodaplaukiai, bet prie prekystalio riebaluose ir džiūvėsėliuose skrudintas viščiukų blauzdeles į dėžutes pakavo dvi šviesiaplaukės. Lietuvės, pamaniau. Šmėstelėjo mintis, kad jos turbūt tą patį pamanė apie mane. Žvalgiausi į vitrinoje išdėliotus nesveiko maisto pavyzdžius, bandydama ką nors išsirinkti, kai staiga išgirdau:

– Nu, blia, man Maikas skambino du kartus, ir negalėjau atsiliepti, tiek žmonių... – pasiskundė viena geltonplaukė kitai.

– Man irgi, va, telefonas kišenėj birbia, bet turiu tą juodasnukę aptarnauti, – atsiliepė antroji.

Jos kalbėjosi garsiai, neįtardamos, kad jas suprantu. O gal įtarė, bet joms nebuvo svarbu – čia mūsų taip tiršta, kad išvengti tautiečių kaimynystės tiesiog neįmanoma, o ir paisyti nėra reikalo. Pajutau, kad toms panelėms kliūva ne veido spalva, o „snukiai“. Nepanorusi būti „baltasnuke“, kurią privalu aptarnauti, uždariau užkandinės duris.

Garantuoju – jeigu Londone gyvenantys tamsesnio gymio žmonės pasimokytų lietuvių kalbos, progų skūstis rasizmu turėtų apščiai. Bet suabejočiau, ar tos parduotuvės panos tikrai yra rasistės. Jos tiesiog sunkiai dirbančios lietuvių mergos, pasinaudojusios proga nepraustaburniškai išlieti savo įtūžį vietiniams nesuprantama kalba.

LIETUVIS LIETUVIUI LIETUVIS

Pamažėle kaupiasi ne tik emigrantiška patirtis, bet ir emigrantiškas folkloras. Jis formuojasi perfrazuojant ar kitaip sudėliojant jau žinomus posakius ar situacijas. Posakyje „jei žmogus žmogui žmogus, tai ir žmogus žmogui žmogus“ žodį „žmogus“ pakeiskime žodžiu „lietuvius“ – štai jums gyvas emigrantiško folkloro pavyzdys. Arba kitas populiarus posakis – „aš ne lietuvis, tik taip atrodo“. Čia žodį „lietuvius“ pakeitus žodžiu „žmogus“ ironišką efektą išgauti nesunku. O su kartėliu mestelėtą repliką, kad lietuvis ir Londone lietuvis, nugirsti galima bemaž kiekviename Rytų Londono bėgiais kursuojančiame traukinyje.

Smagių posakių ar šmaikščių, iš lūpų į lūpas skrajojančių komentarų galėčiau pririnkti į valias. Tie „mūsų lietuvių“ arba „jau tų lietuvių“ būdai ir bruožai tarp emigrantų daug labiau nei kur kitur gliaudomi, svarstomi ir aptarinėjami. Kol nepriklausiau emigrantų gretoms, net neįsivaizdavau, kad tai viena iš pagrindinių pokalbių temų susėdus prie stalo, ir nemaniau, kad mūsų tautiečiai saviškių būtų taip smarkiai peikiami ir drauge taip smarkiai jais būtų pasikliaujama.

– Kas galėjo pagalvoti, kad lietuvis gali taip pasielgti. Būtų koks juodis ar babajus, pasvarstytum, ar verta pasitikėti. Bet kai saviškis, tokių minčių nekyla. Kai žmogui bėda, kas kitas padės, jei ne lietuviai, – kartą guodėsi moteris, kuri pagailėjo dviejų esą darbo ir pastogės netekusių lietuvaikių ir priglaudė juos savo namuose, o šie ją apvogė ir dingo.

Moteris sakė tik gerokai vėliau suvokusi, kad tie vyrukai greičiausiai buvo profesionalūs vagiškiai, nes vakarais iš miesto grįždavo su išsipūtusiais krepšiais, o kartą jų miegamajame pro praviras duris ji pastebėjo ant palangės išrikiuotus gal dešimt kvėpalių buteliukų. Tada pamanė, kad vaikinai turbūt nori padaryti išpūdį panelėms, bet kai rado išvogtus namus, suprato, kam buvo patikėjusi savo pastogę.

– Mes išeidavome į darbą, mūsų miegamieji nerakinami, ejo ir ėmė, ką norėjo. Dabar, kai išgirstu lietuviškai šnekant, pereinu į kitą gatvės pusę. Mano šeima, du trys draugai, kuriuos pažįstu iš Lietuvos, ir viskas, visų kitų matyti ir pažinoti nenoriu.

Čia dar nieko. Net tai, kad aš pati kartais pasijuntu mieliau norėjusi gimusi žyde – irgi smulkmena. Yra radikalesnių lietuviybės atsižadėjimo būdų.

Vienoje kompanijoje teko sutikti vaikiną, iš Lietuvos atvykusį vos prieš penketą metų, kuris lietuviškai nebekalbėjo. Ne dėl to, kad būtų pamiršęs. Iš principo. Nes lietuvių kalba jam nebereikalinga. Darbe jis vartoja tik anglų kalbą, o kalbėjimas lietuviškai jam trukdąs išmokti taisyklingos angliškos tarties. Įdomiausia, kad į cepelinų puotą susirinkome vien lietuviai ir bendravome gimtąja kalba. Tiesa, visi neblogai graibėmės angliškai ir be vargo supratome, ką nori pasakyti anglakalbiu tapti spėjęs tautietis. Beje, jis buvo tolerantiškas ir nereikalavo, kad į jį būtų kreipiamasi angliškai, neapsimetinėjo nesuprantąs, bet net po poros skardinių alaus, kai jau, atrodė, galėtų atsipalaiduoti ir

pamiršti principus, lietuviškai neprabilo. Buvo visai įdomu pasiklausyti, kaip dviem skirtingomis kalbomis kalbėjomės be vertimo.

Visgi, anglakalbiui tautiečiui išėjus, atsipūtėme ir pasijutome laisviau. Kodėl? Kievieno atsakymas turbūt būtų kitoks. Mano galva, tas vaikinąs kažkaip sugebėjo priversti mus pasijusti nepatogiai, kad gyvendami Londone vis dar rengiame cepelinų puotas, kepame blynus, bendraujame gimtąja kalba ir laikomės įsikibę vienas kito. Tarsi kokie karklai gimtojo kaimo palaukėje.

Teko matyti ne tik pavienių atsižadėjimo apraiškų. Pasitaikė susidurti ir su alergijos Lietuvai simptomais.

Kažkurį rudenį vienas iš slavų bei Rytų Europos kultūroms iki šiolei ištikimų Londono universitetų surengė paskaitą, kurios tema buvo kažkaip susijusi su Lietuva. Nužingsniavau pasiklausyti. Atėjo ir daugiau mano tautiečių, lifto laukėme jau nemažas tuntas. Prisigrūdome tirštai, nes veikė tik vienas liftas, o paskaita turėjo prasidėti jau greitai.

Žmonių sausakimšas liftas – ne pati maloniausia vieta. Kažkas pajuokavo, kad reikia įtraukti pilvus ir sulaikyti kvapą. Žinojome, kad į trečią aukštą pakilti ilgai netruks, kaip nors ištersime. Bet buvo, kas neištvėrė.

– Siaubas, kiek čia tų lietuvių, – pasigirdo lifto kampe.

Tame kampe stovėjo išlaki lietuvaite. Jos puskepalio stambumo skruostus nutvieskė raudonis, krūtinė skubiai kilnojosi, o burna gaudė orą lyg ištikus astmos priepuoliui. Pasijutau nejaukiai, lyg būčiau kalta, kad štai mes tarsi urmu tiekiamos prekės grūdamės ten, kur ji teikėsi asmeniškai ateiti.

Kai liftas pasiekė mums reikalingą aukštą, išlipome, skubiai išsiskirstėme, pasklisdami universiteto koridoriais, ir lietuviybės koncentracija viename kvadratiniam centimetre atslūgo. Išlajakąją lietuvaite po to mačiau dar poroje renginių, bet paskui ji dingo iš Londono lietuvių akiračio. Lietuvos padangėje irgi nebepasirodė – būtų buvusi pastebėta, nes kažkada po vieno realybės šou buvo tapusi žvaigždute, kurių gyvenimų vingiais, ypač jei smarkiai vingiuojama, pasidomėti nepamirštama. Ši žvaigždutė pasimetė. Bet jos frazė – siaubas, kiek čia tų lietuvių – tapo mūsų emigrantiškos savimonės dalimi: mes, siaubas, lietuviai, mūsų čia siaubingai daug.

Tikra tiesa, kad į tautiečių veiksmus ir poelgius čia reaguojama daug jautriau nei tėvynėje. Lietuvoje gyvena klasės ar studijų draugai, kaimynai, mokytojai, parduotuvių darbuotojai, policininkai ar užėigų bei kavinių savininkai. Su jais susipažįstama ir susigyvenama palengva – apsikumščiuojant vaikų darželyje ar kieme, konkuruojant dėl klasės šaunuolio ar šaunuolės dėmesio ir nuolat kruopščiai matuojant savo bei aplinkinių turtus ar pasiekimus, tad iliuzijų, kad tie Jonai, Petrai ir Marytės kuo nors ypatingi, nepuoselėjome. Buvo aišku, kad visokių yra – visokių reikia. Nekėlėme uždavinio būti tautos atstovais, vieni į kitus žiūrėjome kaip į žmones su visomis žmogiškosiomis įvairybėmis, kvailybėmis ir keistybėmis.

Ko tikimės iš žmogaus? Visko. Pačių aukščiausių polėkių ir pačių giliausių nuosmukių.

Ko tikimės iš lietuvio?

Pasirodo, tai priklauso nuo to, kur tas lietuvis padėtas. Jei jis tėvynėje – reikalavimai kaip ir visai žmonijai, bet jei jis išdrįso pakrutinti kulnus ir emigruoti – kiekvienas jo nusičiaudėjimas stebimas lyg per padidinamąjį stiklą. Emigrantas lietuvis atrodo lyg

kažkoks ypatingas porūšis, keistai evoliucionuojanti tautos atmaina, kurią privalu iširti, suklasifikuoti ir aprašyti.

Mus stebi iš Lietuvos, karštligiškai bandydami nustatyti, į kokią kirminiškumo stadiją toje Anglijoje nusiritome. Anglijoje gyvendami mes irgi liguistai stebime savo tautiečius – kas kokius treningus vilki, kokiomis iš babajų turgelių pirktomis gėrybėmis dabina, kaip ant kojų nebesilaikydami „viva Lituania“ išrėkti pajėgia. Ištempiname ausis, kad tik nepraleistume nė žodelio, kai tautiečiai pasileidžia keiktis viešajame Londono transporte, vartodami tuos pačius Lietuvoje įprastus, o ir Anglijoje mielus rusiškus kalbos pagražinimus, ir sunkiai dūsaujame, kad lietuvių gal ir galima išrauti iš Kalabibiškių, bet Kalabibiškių iš lietuvių neišrausi.

Atvykę į Angliją bemaž kiekvienas prie žodžio „lietuvius“ tampame prikalti kaip prie kryžiaus. Man pačiai apibūdinimą „lietuvius“ ar „lietuvė“ per penkerius emigracijos metus vartoti teko tiek kartų, kiek geriausiu atveju buvau pavartojusi per visus savo ankstesnius keturiasdešimt metų. Ir lygiai taip, kaip dauguma emigrantų, lietuviškumo pasireiškimams Anglijoje esu labai jautri.

Jautrumą lietuviškumo apraiškoms pirrną kartą užfiksavau pro atdarus automobilio langus išgirdusi visa nustelbiantį šniokštimą – tai buvo Žvagučio balsu traukiamas priedainis „Makaronų man nebekabink ir į dūšią man daugiau nešik“, didžiuliui greičiu skriejantis Barkingo keliu Londono lietuvių sostinės Bektono link. Net nustėrau – štai, maniausiai pasprukusi iš Lietuvos, o ji ėmė ir pasivijo. Pasivijo tuo itin nemaloniu ir nepriimtiniu pavidalu, kuris, kaip spėjau įsitikinti per penkerius emigracijos metus, ir yra paslankiausias. Iki šiolei negaliu atsistebėti tuo neįveikiamu sindromu „lietuvius ir Londone lietuvius“, nors, tiesą pasakius, neturėtų stebinti tai, kad į paprastus dalykus paprastai žiūrinti Lietuvos dalis su savo numylėtomis dainomis, savo pomėgiu išgėrus sėsti prie vairo ir lėkti dideliu greičiu vieni pirmųjų įsiveržė į kitų šalių orbitas.

Ir ne tik įsiveržė, jie apsižvalgė ir bemat įsikirto, ką ir kaip čia galima nuveikti.

Kol Lietuva dar nepriklausė Europos Sąjungai, naši veiklos sritis buvo į Angliją besiveržiančių tautiečių aprūpinimas fiktyviomis ar pusiau fiktyviomis studentų bei verslo vizomis. Lygia greta tie patys apskruoliai įvaldė lietuviškų dokumentų padirbinėjimo amatą, laiku užuodę jų būsimą paklausą tarp nuo Lietuvos tolėliau į rytas esančių kaimynų. Dar kiti įvaldė kontrabandos meną ir daugybę kitokių įstatymo užribiuose ir ekonomikos šešėliuose tobulinamų bei puoselėjamų menų. Tačiau viena iš labiausiai paplitusių meno rūšių, kurių čia imasi BMW su tamsintais langais besipuikuojantys šaunuoliai – apsukti brolių lietuvių.

Apsukinėjimų įvairovė neapsakoma. Kai kurios apgaulės tokios neįtikėtinos, kad keliaudamos iš lūpų į lūpas ir iš užstalės į užstalę įgavo emigrantiškų legendų statusą. Viena tokių legendų teigia, kad anais laikais, kai Lietuva dar nepriklausė Europos Sąjungai, vienas apskrus lietuvaitis išigudrino į Londoną atvykstantiems tautiečiams po keturiasdešimt ar penkiasdešimt svarų pardavinėti tai, ką už dyką galima gauti kiekviename stotyje – Londono metro žemėlapius.

Tai dėjosi paskutiniaisiais antrojo tūkstantmečio ir pirmaisiais trečiojo tūkstantmečio metais nuo Kristaus gimimo. Vienam sumaniam lietuvaičiui iš Šiaulių krašto, bemaž metus pasitrynusiam pagalbinio darbininku Londono statybose, kartą visiškai atsitiktinai pavyko parduoti metro žemėlapių kitam tautiečiui. Tiesiog atvykėlis pasiteiravo kelio, gudruolis išsitraukė iš kišenės planelį ir parodė, kur į koki traukinį persėsti.

- Eik sau, nu, viskas kaip ant delno, blia. Kiek toks kainuoja? - paklausė atvykėlis.
- Dvidešimt svarų, - pajuokavo vyrukas.
- Imu, - rimtai tarė atvykėlis, traukdamas iš piniginės traškių dvidešimtinę.

Sumanusis lietuvis iš karto sumetė, kad paprašė per mažai. Klaida padaryta, jos neįstaisysi, tačiau pasimokyti reikia. Vėliau iki dvidešimties jis nenusivertindavo - dvi dvidešimtines tapo norma.

Nepasakysi, kad apskruolis pinigus plėšė už nieką - jis įdėdavo pastangų ir žemėlapiams naujuosius atvykėlius aprūpindavo stovėjimo aikštelėje netoli Viktorijos stoties, skirtos užsakomiesiems autobusams. Eilinė pro pasienio kontrolės postus prasprūdusi turistų-emigrantų partija troško tik vieno - kuo greičiau ištirpti miesto gatvių raizgynėje, kol koks nors pareigūnas nepaprašė dokumentų ir nesugalvojo gražinti jų atgal į tikrovę, tai yra į Lietuvą. Apie Londoną jie žinodavo nebent tiek, kad kažkur Viktorijos stotyje yra stebuklinga lenta su gausybe lietuviškų skelbimų, siūlančių darbus ir kambarius. Tie, kuriuos pasitikdavo pažįstami, pasipūtę nužingsniuodavo gatve vilkdami krepšius, prikrautus muitininkų budrumo išvengti sugebėjusių cigarečių, degtinės ir dešrų. Likusieji lengvai tapdavo lyg atsitiktinai palei autobusą besisukiojančio sumaniojo lietuviu grobiu. Jie susispiestas aplink tėvynainį, pasišovusį paaiškinti visas Londono antžeminių ir požeminių traukinių bei *doklandų* įmantrybes. Išsitraukęs planą gudruolis pirštu vedžiodavo mėlynomis, žaliomis, geltonomis ir kitų spalvų linijomis, kuriomis galima lengvai pasiekti bet kurią reikalingą vietą.

- Reikia į Barkingą. Sėdi į žalią liniją ir važiuoji. Persėsti nereikia, visos stotys pažymėtos... Labai aišku. Jei į Stratfordą, jau kitaip, reikės persėdimo. Bet irgi paprasta - sėdi į mėlyną liniją, atvažiuoji iki ten, kur mėlyna kertasi su raudona, ten išlipi, pereini į raudoną ir - štai Stratfordas.

To stebuklingo žemėlapiu, turinčio galią atverti ne tik visus kelius, bet, atrodo, ir širdis, kiekvienas geidė ir troško, sutikdamas mokėti tiek, kiek prašomas. Sumanusis lietuvis greitai tapo godžiuoju ir pakėlė kainą iki šimto svarų. Tuos, kurie pasiteiraudavo, kodėl taip brangu, jis įtikindavo, kad šio plano turėtojai viešuoju transportu gali važinėti dykai.

Koks to gudručio likimas, legenda nutyli. Bet emigrantiška realybė byloja, kad šimtas svarų yra riba, į kurią apgautasis dar numos ranka, jeigu buvo apgautas tik jis vienas ir niekas apie tai nežino. Susibūrus didesnei panašiu būdu apmautųjų grupei, pasidalius savo pykčiu ir taip jį pasidauginus, sučiuptom apskruoliui būna tikrai riesta. Todėl vienoje srityje tokie gudručiai ilgai neužsižaidžia. Tas, kuris pardavinėjo metro planus, po kiek laiko greičiausiai ėmėsi kitų sukybių, pavyzdžiui, už pusę kainos pardavinėti padirbtus metro bilietus. Dar visai neseniai kažkokiais reikalais lankydamasi Dagenhame, išvydau užrašą, - su „Google“ vertimui būdingomis klaidomis, be paukščių ir uodegyčių, bet atpažįstamai lietuvišką, - įspėjantį, kad žmonės nepirkūt stoties prieigoje pardavinėjamų bilietų, nes jie yra padirbti ir už tokio bilieto naudojimą gresia bauda. Tai nebuvo koks ranka pakeverzotas lapukas, o nemenko dydžio plakatas su visais oficialiais transporto policijos ženklais. Nors teko skaityti, kad vienus bilietų pardavinėtojus su lietuviškomis pavardėmis susėmė policija, bet, matyt, atsirado kitų - šventa vieta tuščia nebūna. Ar gal tie patys, keletą mėnesių pasėdėję bei reikiamą kiekį kartų lyg poterius atburbėję „I am sorry, sorry, sorry, I am very sorry“, buvo paleisti į laisvę.

Kitos sukčiautojų apsukrumą atskleidžiančios ir netgi jį šlovinančios legendos (nes kiek kartų ją girdėjau, ji nuolat pasakojama su tikru pasimėgavimu) pavadinimas galėtų skambėti išdidžiai: „Kaip lietuviai Londono Tauerį dažė“. Ši istorija irgi siekia tuos be- maž priešistorinius, legendomis ir sakmėmis apeiti spėjusius laikus „iki Europos Sąjun- gos“. Kaip ir visos iš lūpų į lūpas keliaujančios legendos, taip ir šioji jau atrodo pusiau neteisybė, tačiau kiekvienas, kuris ją pasakoja, tvirtina, kad taip buvo nutikę jo draugui ar geram pažįstamui.

Šią legendą pirmą kartą išgirdau iš bendradarbės vyro, o jis sakė, kad taip buvo nu- tikę kažkuriam jo bendradarbiui, kuris atvyko į Londoną ieškodamas bet kokio darbo ir apsistojo pas čia anksčiau apsigyvenusį pusbrolių. Populiariausios darbo paieškų vietos tais laikais buvo lietuviškos ar lenkiškos parduotuvės. Jų vitrinų langai nuo viršaus iki apačios būdavo apklijuoti ranka rašytais lapukais – ieško, siūlo, parduoda, nuomoja ar nori susipažinti. Lietuviškos spaudos, tą informaciją nuo parduotuvių langų vėliau per- kėlusios į savo puslapius, tada dar nebuvo.

Vienas iš skelbimų bylojo, kad renkama dažytojų komanda. Visi susidomėję buvo kviečiami su darbiniais drabužiais atvykti nurodytu adresu, kur jie bus aprūpinti įran- kiais ir nuvesti į darbo vietą. Kaip įprasta, skelbimo autorius informavo, kad už įdarbi- nimą reikės mokėti po septyniasdešimt svarų, bet pažadėjo, kad tokią sumą jie galės už- dirbti per dieną ir kad darbas ilgalaikis. Buvo nurodytas ir mobiliojo telefono numeris, kuriuo galėjo skambinti turintys papildomų klausimų. Pusbroliai nedelsdami paskam- bino nurodytu telefonu. Papildomų klausimų jie neturėjo – kokie dar klausimai, jei kas nors siūlo darbą jau rytoj. Jie tik norėjo patvirtinti, kad tikrai ateis.

– Tais laikais juk buvom nelegalai, nei draudimo, nei kitų įsidarbinti reikalingų pažy- mų neturėjom, o ir niekas nežinojo, ko reikia ir kur gauti. Darbą siūlo – ir eini. Ir bandai, pasiseks nepasiseks, apgaus neapgaus... Žinai, kad rizikuoji, o ką daryti, – teigė kolegės vyras, į Londoną atvykęs irgi panašiu metu, trečiojo tūkstantmečio pradžioje.

Septintą valandą ryto prie Londonbridžo stoties susirinko nemažas būrelis vyrų. Lie- tuviai ir pora rusų ar baltarusių. Pasirodė ir įdarbintojas. Jis išties atėjo ne tuščiomis, atsinešė kibirų ir teptukų, keletą skardinių baltos spalvos dažų.

Tą istoriją girdėjau iš kelių šaltinių, kaip visos geros legendos, ji keliauja iš vienos draugijos į kitą su savais pagražinimais ir paraitymais, bet visi pasakotojai teigė, kad vyrai tikrai atrodė kaip statybininkų komanda – dažais ar tinku išterliotais drabužiais, storapadžiais, daug mačiusiais batais, kai kas net užsimaukšlinę šalmus. Įdarbintojas gatvelėmis ir tuneliais, guviai kirsdamas transporto užkimštas sankryžas – tai rodė, kad jis čia gerai gaudosi, tad neseniai atvykusiems darė didelį įspūdį – nusivedė vyrus prie Londono Tauerio, būtent garsiojo Tauerio, parodė tūkstantmečio senumo sieną, kurią reikės baltai nudažyti, surinko iš visų po septyniasdešimt svarų ir, liepęs pradėti darbą, nuėjo neva pasikalbėti su darbų vykdytoju, kad parūpintų kopėčias. Apsidžiaugė, kad tikrai gavo darbo, vyrai ėmė uoliai baltais dažais tepti pietinę tvirtovės sieną. Kad ir kaip spėriai darbuodamiesi, nuveikti daug nespėjo, nes nepraėjus nė pusvalandžiui prisistatė policininkas ir pasiteiravo, ką gi jie čia beveikia. Vienas iš būrio šiek tiek graibėsi angliš- kai ir bandė paaiškinti, kad juos pasamdė Jonas ar Petras, kad jis tuoj grįš, kitas griebėsi mobiliojo, tačiau telefonas buvo išjungtas. Vyrai buvo nuvesti į nuovadą, apklausti ir paleisti.

Šiuolaikinės sukčiavimo istorijos legendomis nevirsta. Gal dėl to, kad laikui bėgant lietuviškos suktybės prarado išmonės dvasią ir tapo versluikais, kuriuose neršia gyva galybė smulkmės. O iš smulkmės, kaip žinia, legendos neišauga, nebent mėlynės ir guzai, kai koks pernelyg įsijautęs gudrutis įviliojamas į spąstus ir paauklėjamas jam suprantamais metodais.

Sritis, kur iki šiolei neršia gudrutiška smulkmė, yra įdarbinimas. Nedaug sutikau žmonių, kurie nebūtų pakliuvę ant to kabliuko. Tiesa, prisipažįstama ir pasakojama apie tai nenoriai. Žmonės gėdijasi ar bijo būti pašiepti, kad yra neišmanėliai kaimiečiai, kurie nieko nesupranta ir leidžiasi vedžiojami už nosies.

Kad kitiems nebūtų gėda, papasakosiu apie save, nes aš irgi ne išimtis.

Atvažiavusi į Londoną ieškojau bet kokio darbo, profesines bei kūrybines ambicijas užmetusi ant lentynos. Kadangi esu pasiutusi – taip mano mieli žemaičiai apibūdina šiek tiek nevaldomas ir savo trūks plyš įrodyti norinčias ypatas, norėjau trenkti į šoną tuos visus kūrybinėms personoms, ypač moteriškos lyties, privalomus jautrumus ir užsiimti bet kuo, teturėdama vieną tikslą – užsidirbti duonos kąsnį.

Kaip ir dauguma ką tik išvykusių iš Lietuvos, su tautiečiais nenorėjau turėti nieko bendra, tačiau, irgi kaip dauguma, netrukus supratau, kad be jų neapsieisiu. Atvykau tada, kai Lietuva jau priklausė Europos Sąjungai, jau buvo apstu emigrantams skirtų internetinių puslapių ir laikraštukų – viename jų radau skelbimą su siūlomais darbais gamykloje. Iš skelbimo atrodė, kad tų darbų gausybė ir kiekvienas norintis laukiamas išskėstomis rankomis. Iš tikrųjų pasirodė, kad laukiami tik darbo ieškotojų svarai, o su darbais... Bet iš eilės. Paskambinau nurodytu telefonu, man pasiūlė atvykti į kontorą Leitonstone. Išlipusi iš metro vėl paskambinau, jauna mergina atėjo manęs pasitikti. Keletą minučių pasitrynė aplink stotį laukdamos atvažiuojant dar vienos lietuvės, paskui visos trys nužingsniavome į „ofisą“ vadinamą nedidelį kambarėlį. Ten popieriais šiuršeno du žmonės, vienas jų pasikvietė mane pokalbio. Pasisūlė sukurti man gyvenimo aprašymą. Nereikėjo, nes pati jau buvau tai padariusi. Tada sužinojau, kad už šimtą svarų duomenis apie mane jie gali įdėti į savo internetinį puslapį, darbdaviai tą puslapį esą skaito ir dažnai pasiūlo darbų. Kad ir kokia esu patikli, tuo patikėti man nepavyko. Dar pridūriau, kad savo duomenis internete galiu paskelbti ir pati, tai nėra labai sudėtinga. Buvau tikrai bloga klientė – pinigų mokėti nenorėjau ir reikalavau pasakyti, ką už tai gausiu konkrečiai.

– Čia, kaip matau, turime reikalą su protinga moterimi, – atsisuko prie gretimo stalo sėdėjęs vyras su Lenino barzdele, kalbantis rusišku akcentu.

Tačiau šis – nesu tikra, ar komplimentas, manęs nepapirko. Nejaugi jie įpratę prie kvailių – dingtelėjo mintis, bet nutylėjau. Mano šansai gauti darbą dar neatrodė beviltiškai prarasti ir nebuvau nusistačiusi išvis nemokėti, bet norėjau už pinigus iš karto gauti kažką konkrečiau, ne vien kalbas apie pernykštį sniegą.

– Mes ne tik paskelbiame žinias apie jus savo tinklalapyje, – vyriškis barkštelėjo pirštu klavišą ir parodė, kaip tas jų puslapis atrodo. Ekrane išsirikiavo gausybė nuotraukų su vardais, pavardėmis, adresais ir telefono numeriais. – Mes patys aktyviai skambiname darbdaviams ir ieškome jums darbo.

– Bet skelbime buvo parašyta, kad siūlote darbą fabrike, – paprieštaravau. – To darbo aš ir atėjau.

Vyriškis žvilgtelėjo į mane atsivedusią merginą, tarsit tikrindamas, ar sakau tiesą.

– Jau užimta, užimta, va prieš pusvalandį vieną išsiunčiau, viskas, – skubiai pabėrė ši.
 – Matote, vietos jau užimtose. Bet mes jus įtrauktume į duomenų bazę ir atsiradus naujiems pasiūlymams juos iš karto persiųstume.

Man tai netiko. Bet mačiau, kad kartu atėjusi moteris išsiėmė iš pinigines penkias karalienės galvas su skaičiuuku 20 kamputyje ir padėjo ant stalo. Dar kiek palaikė prispaudusi delnu lyg dvejodama, bet greitai atitraukė ranką, gal kad nepersigalvotų, ir krūvelė banknotų liko ant stalo, o moters anketa nugulė ant didžiulės krūvos kitų anketų, jau atnešusių nemažai šimtinių įdarbinimo versliuką sukančiai kontorai.

Su ta pačia įstaiga dar kartą susidūriau maždaug po metų, kai jau dirbau lietuviška-me laikraštyje. Pasidomėti įdarbintojais, kurie pinigus paima, bet darbų nesuranda, paragino laikraščio skaitytojai. Netrukau išsiaiškinti, jog tai buvo ta pati Leitonstone įsikūrusi kontora, per kurią darbo bandžiau ieškotis ir aš. Atsiverčiau jų internetinį puslapį – kaip ir prieš metus, ten buvo apstu duomenų apie darbo ieškančius Rytų europiečius, daugiausia lietuvius. Kadangi ten buvo nurodyti ir klientų telefonų numeriai, atlikau nedidelį tyrimą – nepatingėjau paskambinti kelioms dešimtims užsiregistravusių žmonių ir neaptikau nė vieno, kuris būtų gavęs darbą per šitą įstaigą. Vieni dar laukė, kiti jau buvo įsidarbinę, bet, kaip patys sakė – kitais būdais. Paskambinau kontoros direktoriui. Kai atsiliepė rusišku akcentu kalbantis žmogus, iš karto atpažinau tą patį balsą, kuris prieš metus pripažino, kad turi reikalą su protinga moterimi. Tačiau į prisiminimus nesileidau – išdėsciau žmonių nusiskundimus ir savo išvadas, kurias gavau apklaususi per pusšimtį jų duomenų bazėje esančių darbo ieškotojų. Buvau aprėkta. Vyriškis grasino mane sunaikinti, nušluoti, aiškino, kad žmonės meluoja, kad patys pasiūlytų darbų neima, nes per prasti, o tikisi galai žino ko.

Dar straipsnis nebuvo išspausdintas, kai pasipylė gąsdinimai teismais. Pasakiau, kad jo atsakymas bus pacituotas, skaitytojai patys galės nuspręsti, kiek jo žodžiuose tiesos, ir į kalbas nesileidau. Vėliau išsiaiškinau, ko iki tolei nežinojau: jeigu viešai ką nors apkaltini nesąžininga veikla, privalai kaip koks policininkas būti surinkęs dokumentais pagrįstą informaciją, kad savo teiginius galėtum įrodyti teisme – kitu atveju tai laikoma šmeižtu. Mano reikalai nebuvo auksiniai. Turėjau telefoninio pokalbio su įstaigos savininku įrašą, tačiau bendraudama su darbo ieškojusiais žmonėmis įrašymo technikos nebuvau įsijungusi. Prašyti kalbintų žmonių paliudyti teisme, kad mano išdėstyti faktai teisingi – dėl to neturėjau daug vilčių.

Teško kirsti tuo pačiu, tad pasakiau, kad tokiu atveju būsiu priversta pateikti teismui mūsų pokalbio įrašą, kuriame aiškiai girdisi grasinimai mano gyvybei ir saugumui. Pridūriau, kad jau konsultavausi su žiniasklaidos teisės išmanančiais žmonėmis ir žinau, jog į žurnalistų bauginimą čia žiūrima rimtai.

Šaukimo į teismą nesulaukiau, bet aiškiai supratau, kodėl Anglija yra tapusi sukčių rojumi. Kad ištrauktum sukčių į paviršių, reikia surinkti daug informacijos, bet neaišku, ar teismas tai pripažins kaip pakankamus įrodymus. Tam reikia daug pastangų ir laiko, to imtis gali nebent koks fanatiškas teisybės ieškotojas – daugelis, ypač jei prarado ne daugiau kaip šimtuką, paprastai numoja ranka. Su tokiu praradimu emigrantai dar pajėgia susitaikyti, bet tai paskutinė riba. Didesni pinigai šaukiasi keršto.

Šią taisyklę žino ir apgavikai. Nesvarbu, už kokią paslaugą būtum paprašytas sumokėti, didžiausia suma paprastai yra šimtas svarų. Jie puikiai gaudosi, kad lazdos perlenkti nevalia. Tačiau protingi apskaiciavimai nebūtinai baigiasi sėkmingai.

Nenumatytais atvejais būna, kad tokių po šimtuką sumokėjusių ir žadėtos paslaugos negavusių susimeta nemenkas būrelis. Pasitaiko, kad tie žmonės iš kur nors, per ką nors susipažįsta ir prie degtinės butelio susėdę nuplauti kartelio išsiaiškina, jog buvo apmauti to paties stambaus plikagalvio languotais marškiniais. Tie praradimai išauga į rimtas pasipiktinimo, nuoskaudų („tai ką, mus durnais laiko“) sankaupas, suskaičiuojami ne vien pavieniai praradimai, bet ir tai, kiek tas sukčius susiglemžė iš manęs, tavęs, iš Jono ir Petro. Sumos išauga į tūkstančius, jos tampa tokia neteisybe, kokios nukęsti nebeįmanoma. Būrelis susivienija ir apgavikui suruošiamas savas teismas. Jis vyksta tikrai lietuviškai.

Vienu iš tų tikrai lietuviškų teismų yra laikomas garsusis mūsų Lietuvių sodyboje. Tuo metu Londone dar negyvenau, bet mūsų atgarsiai atsirito iki mano ausų vos atvažiavus ir buvo palydėti perspėjimo niekada nesusidėti su lietuviais.

Sekminių šventimas Lietuvių sodyboje – viena iš tų retų tradicijų, kurias iš ankstesnės emigrantų kartos perima naujieji emigrantai. Senajai kartai nenoriai, bet neišvengiamai traukiantis iš aktyvios veiklos, o palengvėle ir iš gyvenimo, Sodybą perėmė naujieji atvykėliai. Ji tapo jų pasilinksminimų bei sambūrių vieta. Palapinė, laužiukas ir saviškių kompanija, prie ežerėlio susėdus smagu lietuviškai išgerti, užkąsti, o būtinam reikalui atsiradus yra vietos ir pasiskerytioti bei pasistumdyti. Ir jokių kaimynų, kurių reikėtų baimintis užsimanius pašūkauti ar padainuoti.

Čia erdvu. Nors ne Lietuva, bet, kaip daugelis atsidūsta – kaip Lietuvoje. Bare lietuviškas alus, lietuviška televizijos programa, gali užsisakyti net bulvinių blynų ar kugelio. Aplinkui miškas. Ne pušynas, eglynas ar beržynas, bet vis vien širdžiai miela. Tarp pastato ir miško plyti didelė laukymė, o ežeriukas vasarai įpusėjus per visą plotį pasi-puošia vandens lelijų ornamentais ir pakrantės vilkdalgiais, geltonais žiedais it fakelais sau pavakariais pasišviečiančiais kelią.

Per Sekmines, kurios dažniausiai išpuola birželio pradžioje, lietuviškumo ženklus Sodyboje gerokai gadina ryškiai avietiniai ar šaižiai raudoni rododendrai, švytintys nenuslopinamais spalvų gaisrais ir didžiulėmis, rėksmingomis, jautrų pavasarinės žalumos skambesį perrėkiančiomis žiedų kekėmis siekiantys užgožti kitus augalus. Šis ryškumas su tuo, kas lietuviška, niekaip nedera, tik dar labiau paryškina tėvynės peizažams būdingą našlaitišką vargą ir nedrąsumą, tą gluosnių svyruonėlių, berželių brolelių ar liepų seselių liūdną rymojimą pakelėse ir palaukėse. Į Anglijos žemę augmenija – net ir ta, kuri panaši į lietuvišką – yra įsikabinusi kiekiausiai, sukerojusi vešliau, ji labiau gyvastinga ir perteklinė, plačiau pažėrusi lapus ir išbrinkinusi stambius žiedpumpurius. Čia vyrauja godi sklaida, o ne graudulinga pastanga išverti ir išgyventi.

Kai Lietuvių sodyboje rododendrai nužydi ir tampa panašūs į neišvaizdžius karklų krūmokšnius, į skirtingas puses nukreipti lietuviško ir angliško peizažo vektoriai kažkaip ima ir susiderina. O jeigu kur nors dar lietuviška daina suringuoja, net kieme stypstanti egzotinė palmė neberėžia akies. Visi skirtumai, paveikti lietuviškos dainos, šokio ar alaus, vyno ir degtinės gausos, ištirpsta ir susimaišo.

Kaip pasakojama, toji prieš keletą metų švęstų Sekminių popietė buvo nuostabi. Žmonių suvažiavo kaip niekada daug, šilta, puiki proga išstrūkus iš miesto su šeima, draugais ar tiesiog pažįstamais praleisti naktį palapinėje, užkąsti ant žarijų keptų dešrelių ar šašlykų.

Visa pievelė buvo nuklota staltiesių su užkandžiais ir nusėta palapinių. Bičiuliaivosi net nepažįstami, radę bendrų temų, giminių ar priešų. Atrodė, kad toji brolybė, lygybė ir vienybė, kurios nepavyko pasiekti Lietuvoje, nusileido į paežerės lopinėlių pietinėje Anglijoje.

Saulei kryptant į vakarus, tostams „už mus, lietuvius“ nesibaigiant, būreliui jaunolių staiga galvose nušvito – jie praregėjo, kad bičiuliaujasi su nemažai jų pinigų išviliojusiais, bet pažadų netesėjusiais vyrūkais. Jie griebė mobiluosius ir skubiai susiskambino su panašiu būdu nukentėjusiais tautiečiais. Žinia apie sodyboje puotaujančius apgavikus pasklido visais nuskriaustųjų kanalais.

Pamiškę ėmę gauti šešėliai nuo poilsiautojų akių paslėpė ne vien vešlius krūmokšnius ir žolynus, bet ir ten susislėpusius keršytojus, kurie į pagalbą buvo pasitelkę ir Londono lietuvius terorizavusią reketininkų gaują. Apsiginklavę peiliais ir beisbolo lazdomis jie tūnojo krūmuose, o kai dauguma sulindo miegoti, šoko iš miško ir puolė nusižiūrėtas palapines. Keli buvo persmeigti, kiti skubiai griebė šašlykų iešmus, kirvukus ar kas po ranka pasitaikė ir stojo į kovą. Užvirė kautynės vyras prieš vyrą. Moterys cypė, vaikai spiegė, košmariškas triukšmas pasiekė ir miegojusius pastato viduje.

Kai buvo paskambinta policijai, ši metė tokias pat pajėgas, kokios skiriamos gaujų karams malšinti. Pareigūnai iš visų pusių apsupo sodybą, policijos pajėgų sraigtasparnis suko ratus vos keli metrai virš medžių viršūnių.

Blogi lietuviai užpuolė geresnius – taip buvo teigiama. Tačiau iki šiol netylantys gandai byloja ką kita. Ir ta byla susijusi su pinigais, kurie buvo sumokėti, o pažadai netesėti.

Apie tą „Naujojo Žalgirio“ vardą įgavusį mūšį Lietuvių sodyboje skelbė bemaž visa Anglijos žiniasklaida. Ir skaudaus atodūsio, kad tie lietuviai vėl prisidirbo, atgarsiai iki šiolei pasiekia kiekvieno emigranto iš Lietuvos ausis.

Neišaina čia būti tiesiog žmogumi, nors eik ir karkis. Esi lietuvis, nors užsimušk.

Herkus Kunčius

IŠDUOTI, IŠSIŽADĖTI, APŠMEIŽTI

MAVROMATI. DINGSTIS NUSIKALSTI

Rūstus prokuroras, ką tik pasirašęs kratos orderį, įsitaiso krėslė ir ima balsiai svarstyti. Jis samprotauja apie vertybių sistemas, etiką ir moralę, estetines nuostatas, cituoja Nyčės „Anapus gėrio ir blogio“, mini Volterą, Ruso ir Didro, Fojerbachą, Hėgelį, Sen Simoną. Jis žino, kas yra atjauta ir kerštas. Jis supranta, ką reiškia netekti ir kaip tai skaudu. Jo manymu, Froido sistema yra pažeidžiama, skirtingai nei Einšteino reliatyvumo teorija.

Prokuroras išsilavinęs, jis prisimena paleolitą, mezolitą, neolitą ir pirmuosius piešinius urvuose. Juos būtina saugoti. Jis kalba apie veneras ir medžioklės scenas, kurias galima išvysti Altamiro urvuose. Prokuroras analizuoja spalvas ir teigia, kad labiausiai regą veikia balta. Juodą, jo manymu, išsėmė Kazimieras Malevičius. Prokuroras mėgaujasi prarasta antika – dorėniniais, jonėniniais ir korintiniais orderiais. Jis mielai pasikeistų vietomis su kariatidėmis ir atlantais, nes jo darbas ir užimamos pareigos reikalauja ne mažiau jėgos bei ištvermės. Jis dirba, dirba... Jis vis sodina, sodina... Jam patinka Pergamono altorius, Lisipas ir Skopas, o Mironą vertina mažiau, beje, kaip ir Platoną, nes Aristotelį laiko didesniu mąstytoju, kuris padarė įtaką krikščioniškajai filosofijai ir šv. Tomui Akviniečiui. Prokurorą žavi Ištar vartai ir senieji dievai, apie kuriuos jis daug skaitė. Babilonas – prokuroro silpnybė. Prokuroras abejoja merovingų-karolingų sąsajomis su antikinė kultūra. Jis žavisi Šlimanu – vokiečių pasišventėliu. Jis pritaria minčiam, kad Napoleono pagrobtos vertybės turi būti gražintos tikriesiems šeimnininkams – egiptiečiams ir graikams.

Prokuroras, ką tik pasirašęs kratos orderį, kalba apie Bibliją ir romantizmą – jį vadina ne stiliumi, o epocha. Dėl to jis gali ginčytis iki išnaktų. Prokuroras stipriai abejoja roko-menininkų darbų verte. Jis supranta, kad ano meto kontekste tai buvo vertybė, tačiau žvelgiant iš laiko perspektyvos...

Prokuroras analizuoja Eifelio bokšto siluetą ir pastatus anapus Senos. Prokuroras negali suprasti, kodėl kubizmas dailėje turėjo tik trumpalaikį pasisėkimą. Jam labai patinka Diagilevo baletas, o Izadora Duncan jam iki šiol – šokėjos idealas.

Prokuroras, ką tik pasirašęs kratos orderį, yra skaitęs Stendalį, nesvetima jam ir vokiečių literatūra, Gėtės „Faustas“ guli ant jo darbo stalo šalia baudžiamojo ir civilinio kodekso.

Prokuroras, giliai įkvėpęs, toliau samprotauja, kad šiuolaikinis menas katastrofiškai nutolęs nuo gyvenimo. Jam, teisės akademijos auklėtiniui, niekada nebus artimas nei Šionbergas, nei Sati, nei Šostakovičius, – tiesa, jo kūrybą jis gerbia, bet negali ja besąlygiškai žavėtis.

Užsirūkydamas prokuroras tęsia, kad mielai skaito Agatos Kristi kriminalus, kelionių aprašymus bei didžiųjų žmonių biografijas, nesvetimas jam ir memuarų žanras. Jam patinka kinas ir operetė: „Vienos valsas“, „Cirko princesė“, „Bajaderė“...

Prokuroras pastebi, kad vertybės nepriklauso nuo konteksto. Jo galva, pavyzdžiui, cerkvės buvo ir bus architektūros paminklai, nesvarbu, ar kraštą valdys musulmonai, ar laicistai, ar budistai.

Prokurorui, ką tik pasirašiusiam kratos orderį, širdžiai miela persų kultūra, jis žavisi jų miniatiūromis. Prokuroras visada, kai randa laisvesnio laiko, nusileidžia iš teisėsauogos aukštybių ir aplanko muziejų – ten atsigauja jo dvasia. Jis mėgaujasi formomis, šviesa ir šešėliais, tai padeda jam susigrąžinti psichologinę pusiausvyrą. Jis pavargsta tarnyboje – išsenka, kitą kartą norisi viską mesti ir...

Jei kas galvoja, kad prokuroras ramia širdimi reikalauja mirties nuosprendžio ar įkalinimo iki gyvos galvos, apsirinka. Prokuroras taip pat žmogus, jis turi šeimą, jam nesvetimi jausmai, krūtinėje plaka paprasta širdis.

Prokuroras, ką tik pasirašęs kratos orderį, susigraudina.

Iš Mavromati užrašų:

Kristus užsimerkęs, apsuptas minios, velka kryžių. Mes žinome, kuo tai baigsis, paibaiga mums nerūpi. Istorija papasakota, aprašyta, išaiškinta. Tačiau...

Romėnų kareiviui plūstelėjo kraujas į smegenis. Išsprogo akys, tuoj lūpa atvips ir jis pamirš pareigą – saugoti apsišaukėlį. Pasileis tekinas, nes jis ne šventasis.

Ką mato vaikas, tarnaujantis Tiberijui?

Ant Golgotos kalno – vizija, gundanti prisijungti ir tapti trečiuoju, virsti Trejybe, išniekinti būsimą šventą vietą.

Kristus aklas – susikaupęs, nesidairo, neprašo užuojautos. Jo nedomina kūniškos pramogos. Jį stumia į mirties Prisikėlimą ne Trejybės erotika, o minia.

Kristus neskuba, jis tiki. Minia taip pat persiima jo tikėjimu.

Netrukus bus įkopta į Golgotą ir įtikėjusi minia atsitrauks nuo Kristaus. Jis galės atsikvėpti. Nieko nepatirs, nes iššvaistė jėgas – bet ne tikėjimą.

Prasidės laukta egzekucija.

Iš vadovėlio teisininkams:

Specifinis, visiems gerai pažįstamas jausmas – skausmas. Manoma, jog tai kompleksiškas, daugialypis, daugiaplanis aplinkos įvertinimas ir neigiamų emocijų išraiška. Kenčiant skausmą ir kovojant su juo juntamas savo asmenybės visumos susiskaldymas, bejėgiškumas ir begalinis nuovargis. Tai neigiamos emocijos, kurios gali sukelti stresą.

Iš protokolo:

Mavromati – gauruotam meškinui – sugyventinė O. špagatu siuvo burną. Viešai, kviestinei publikai, estetams, turintiems savo stilių, jaučiantiems gyveninio skonį. Jų džiaugsmui. Jų pasitenkinimui (visų pavardės žinomos).

Lyg per sviestą adata smigo į palūpį, darydama paskutinįjį dygsnį. Jį vainikavo chirurginis mazgas (špagatą O. nukando dantimis).

Mavromati siuvo dar kruopščiau. Jo dygsniai buvo grakštūs. Mavromati nedvejojo. Buvo susikaupęs. Sugyventinė O. pasirodė esanti ne mažiau kantri. Ji bandė šypsotis, pamerkė akį, kad nekiltų abejonių dėl jos ryžto.

Kažkas iš publikos apalpo (asmenybė nustatinėjama). Kažkas šuktelėjo, kad skeptiškai apie tai parašys spaudoje (reporteris pažado neįvykdė). Klykiančius vaikus teko išnešti iš patalpos (šiuo metu jie gydomi ambulatoriškai).

Mavromati susiuvo (padaręs mazgą, špagatą nupjovė skalpeliu, kurį laikė kairėje kelnų kišenėje).

Vėliau užsiūtomis burnomis O. ir Mavromati nuleidę rankas stovėjo, žiūrėjo vienas į kitą ir tylėjo, nes mene, kaip ir gyvenime, viskas neva pasakyta.

Žodžiai – nereikalingi. Žodžiai – kapinės, nebūtis, beprasmybė. Tyla – gyvenimas, pilnatvė, džiaugsmas.

Užsiūtomis burnomis tylėti ir netaukšti niekų apie valią, paklydimus, instinktus, troškimus, paveldą, elektrą ir taip toliau. Prasižioti uždrausta!

O. ir Mavromati nuosekliai išlaikė šį egzaminą.

Susirinkę specialistai paplojo.

O. ir Mavromati užsiūtomis burnomis buvo nusekti iki artimiausios metro stoties, ten, įsimaišė į minią, dingo iš tarnybų akiračio.

Iš Mavromati užrašų:

Šventąjį Auksaburnį prisimenu lyg per rūką – nutolau nuo ikonografijos. Nepame-
nu jo tikrojo vardo. Siluetas atmintyje – neryškus. Spalvos – išblukusios, bet šviesios. Atrodo, kad daug geltonos... Veidas beveik baltas, o rūbai – auksiniai. Atsimenu, kad šventoje ikonoje jis pavaizduotas su žila barzda, užsičiaupęs, galbūt – po paskutiniojo ištarto žodžio.

Prokuroras niekada neatsisako pakalbėti apie religiją. Jis turi minčių, nes netrukus teisme reikalaus mirties baudmės.

Prokuroro sveikas protas prieštarauja budistų tikėjimui, kuris teigia, kad žmogus gali atgimti voveraite ar moliusku. To jis nesupranta. Juokinga. Jis, prokuroras, pateikęs teismuose tiek kaltinimų, ir staiga – bebras! Nesąmonė. Svetimas ir induizmas, kriš-
naizmas, baltoji magija bei vudu. Štai, visai kas kita krikščionybė, skelbianti, kad laukia pomirtinis gyvenimas: skaistykla, rojus, pragaras.

Žmogus turi bijoti, skelbia pavaldiniams prokuroras. Jei nebijo įstatymo, lai Dievo bijo. Kai žmogus nebijo, atrodo, kad viskas leistina. O taip juk nėra.

Štai, kad ir mirties baudmė, samprotauja prokuroras, vis žvilgčiodamas, ar konspek-
tuojamos jo mintys. Jei jos nebūtų, visi pultų žudyti, prievartauti, grobti, ištvirkauti. O dabar mirties baudmės baimė pristabdo žmogžudžius. Prieš eidami grobti jie net neke-
tina žudyti – bijo.

Prokurorui itin artima islamo šalių teisėsauga: pavogei – nukirto ranką, nusidėjai – netekai galvos. Tvarka.

Kita vertus, nėra atlaidesnės religijos už krikščionybę. Prokuroras nesuvokia, kodėl reikia tyčiotis iš ikonų. Jos nieko pikto nedaro. Prokuroras siūlo, jei jau kas nors geidžia tyčiotis iš šventųjų, šventyklų, tegu pabando pasityčioti iš pusmėnulio ar islamo. Ne, supranta niekšai, kad iš musulmonų tuoj pat sulauks atpildo, neteks galvų ir rankų po tokių, atsiprašant, akcijų, įsitikinęs prokuroras.

Iš vadovėlio teisininkams:

*Mūsų organizme yra daugybė požieviųjų primityviųjų relinių grandinių, kurios turėtų užti-
krinti mums gyvenimą džiunglėse, o labai ištobulinta, žievė niekaip nesugeba įtikinti požievio,
kad mes jau nebegyvename džiunglėse.*

Pasak Froido, libido pasireiškia per agresiją – gyvybės instinktą išlikti.

*Kai kurias fizinės, emocinės ir seksualinės prievartos formas: smūgiuojama rankomis į galvą,
lyties organus, mušama bukais įnagiais, diržu, virove, laidu, raunami plaukai, deginama ciga-
retėmis, įkaitinta geležimi, galūnės merkiamos į verdantį vandenį, apiplikinamos, plūstamasi
įžeidžiais žodžiais, aukai sakoma, kad ji niekam nereikalinga, aukai aiškinama, kad jos mirtis tik
padėtų kitų gerovei; oralinis, genitalinis seksas, bendros masturbacijos, analinis seksas.*

Iš protokolo:

Kylanti saulė žadėjo giedrą pavasario dieną. Tulpės prie paminklų didvyriams, prieš savaitę sukrovusios pumpurus, jau ketino sprogti ir pražysti įvairiaspalviais šlovinančiais jų žygdarbius žiedais. Pavasario žolė klombose buvo tokia žalia, kad nejučiom ne vienam kilo pagunda ją nutapyti ar nufotografuoti atminimui. Visko regėję miesto senbuviai kuždėjosi, kad dar niekad nėra matę tokios gražios žolės, per kurią taip ir norisi perbristi. Medžiai pasipuošė gausia lapija – saulėtą dieną bus trokštamas pavėsis. Iš įvairiausių kraštų ėmė grįžti paukščiai. Čia vienur, čia kitur pasigirdo melodingas čiulbesys, jis skelbė, kad gamta vėl atgimė. Balandžiai, nepakeičiami miesto sanitarai, su nepasitikėjimu žvelgė į naujai atskridusiuosius ir taikė sulesti keliauninkams skirtus trupinius, kurių miestiečiai jiems niekada nepagailėdavo. Tik nenuoramos žvirbliai džiaugsmingai striksėjo ir čirškėjo, lyg norėdami pasveikinti ilgai lauktus svečius – varnėnus, gandrų, gerves bei gulbes. Gatvėse tai vienur, tai kitur linksmi kiemsargiai rūpestingai ruošė miestą sekmadieniui.

Saulė kilo vis aukščiau, bičiuliškai apšviesdama cerkvių ir bažnyčių kupolus. Akinaimai auksu spindintys kupolai atrodė taip didingai, kad galėjai pagalvoti, jog šias šventyklas sukūrė ne žmogaus rankos, o Aukščiausiasis.

Auštant rytui atrodė, kad miestas nori kuo giliau įkvėpti pavasario gaivos ir pradėti dieną pilna džiaugsmo bei vilties krūtine. Pasigirdus varpų dūžiams, vieni žmonės išskubėjo melstis, kiti – į sodus ar vilas užmiestyje, treči ketino pasilepinti lovose ir pailsėti po sunkios darbo savaitės.

Įtariamasis Mavromati (teigia komunalinio buto kaimynai) nusiprausė, išgėrė puodelį kavos ir kažkur paskubom išėjo. Vėliau Mavromati buvo pastebėtas prie Nežinomo kareivio kapo ir Amžinosios ugnies.

13 val. 15 min. Mavromati įėjo į Parodų paviljoną, ten buvo eksponuojamos šventosios stačiatikių ikonos. Pasak liudytojų, Mavromati apžiūrėjo ikonas maždaug per dešimt minučių. Jo elgesys nesukėlė įtarimo.

Staiga ištraukęs įnagį, panašų į mėsininko peilį, Mavromati puolė prie vienos stebuklingos ikonos rėkdamas: *Neerzinkit manęs! Aš – ikonoklastas!*

Liudytojų teigimu, atskubėjus apsaugai, „Dievo Motinos“ ikona jau buvo išniekinta – išdurtos akys, nuo kairio skruosto nulupti dažai, burna apipurkšta neaiškios kilmės skysčiu, nulupti sidabriniai apkaustai, o nuo Dievo Motinos galvos tįsojo skreplys, sufleruojantis, kad šventenybės įžeidžia laisvą Mavromati dvasią ir jo apsisprendimą niekuo netikėti – net savimi. Po juo puikavosi kaligrafiškas Mavromati parašas ir data.

Atskubėjusi į įvykio vietą apsauga Mavromati neberado. Pasak liudytojų, vandalas išbėgo pro šonines Parodų paviljono duris – jos, vėdinant patalpas, buvo atvertos.

Sunku žodžiais apsaugoti padarytos žalos mastą. Dar skaudžiau tai, kad stebuklinga „Dievo Motinos“ ikona, nuo XI a. gydžiusi, guodusi bei teikusi žmonijai tvirtybę, sugadinta nepataisomai. Nežinia, ar po šio kraupaus įvykio ji išsaugojo savo stebuklines galias.

Metropolito nurodymu sudaryta kompetentinga komisija, kuri artimiausiu metu spres tolesnį „Dievo Motinos“ ikonos likimą.

Paskelbta Mavromati paieška. Paroda uždaryta.

Iš Mavromati užrašų:

Stačiatikių šventieji Borisas ir Glebas, XIV a. Maskvos mokyklos meistro rankos kūriniai, išskyla sustingę prieš mano akių veidrodį. Jie ramūs, pasitiki savimi ir Apvaizda. Veidai akmeniniai, nė užuominos apie abejonę. Beprasmiškai tikėjimo fanatikų žvilgsniai.

Kovos kalavijai nuleisti. Rankose iškelti kryžiai saugo šventuosius nuo pikto.

Dabar pats metas pulti, kai jie tiki, jog miniatiūriniai kryželiai atrems lemtingus dūrius.

Taip, išmušę valanda sunaikinti Bizantijos įskiepytą tikėjimą.

Iš protokolo:

Teatre vyko Piotro Iljičiaus Čaikovskio baleto „Miegančioji gražuolė“ generalinė repeticija. Talentingas baleto solistas Rodrigo Belkinas vakare ketino miesto publikai įteikti dovaną – Princo vaidmenį.

Repeticijai įpusėjus, į sceną įsiveržė nestabilios psichikos butaforininkas Dimitrijus Slisko, jis ėmė šaukti, jog prie teatro netrukus įvyks *autodafė*. Orkestras, dirigentas, choreografas, baleto solistai bei kordebaletas – visi – nepasižymėjo išmintimi, savavališkai nutraukė repeticiją ir išėjo pasižiūrėti pažadėto reginio. Tik darbštusis Rodrigo Belkinas – jam nerūpėjo pigi sensacija – liko scenoje repetuoti *grand pas*.

Prie teatro fasado riaumoją įtariamasis Mavromati. Liudytojų teigimu, jis buvo blivus. Mavromati nusirengė iki juosmens nuogai, dezinfekavo kūną degtine ir, nekreipdamas dėmesio į trupės maldavimą, ėmė save pjaustyti skalpeliu. (Balerina Andželika Rodnina suskaičiavo, kad Mavromati pasidarė ne mažiau kaip dvidešimt horizontalių pjūvių.)

Vėliau įtariamasis Mavromati stikline ėmė rinkti besisunkiantį iš kūno kraują. Surinkęs ne daugiau kaip pusę stiklinės (jos talpa 250 mililitrų), pamirkė į kraują teptuką ir ant teatro kolonos užrašė: *Nekenčiu tėvynės!*

Paskui Mavromati apsirėngė ir pradingo su įkalčiais – degtinės buteliu, skalpeliu, stikline bei teptuku.

Teatro darbuotojai, pritrenkti šio įvykio, dar ilgai nesiskirstė.

Nepadėjo nei atskubėjusio generalinio direktoriaus, nei teatro meno vadovo, nei teisėsaugos darbuotojų raginimai tęsti Piotro Iljičiaus Čaikovskio baleto „Miegančioji gražuolė“ repeticiją.

Galop teatro darbuotojai sutiko toliau repetuoti. Deja, grįžę į teatrą, jie rado Rodrigo Belkiną be gyvybės ženklų, kaip vėliau paaiškėjo, jis, atlikdamas sudėtingą *pas*, įkrito į orkestro duobę ir užsimušė. Iškviesti gydytojai konstatavo baleto solisto Rodrigo Belkino mirtį.

Piotro Iljičiaus Čaikovskio baleto „Miegančioji gražuolė“ repeticija buvo galutinai sužlugdyta, taip pat žlugo ir vakarinis spektaklis, į kurį jau buvo išpirkti bilietai.

Dar skaudžiau yra tai, kad niekada nebeišvysime teatro scenos vilties Rodrigo Belkino. Jo talentas užgeso nespėjęs išsiskleisti.

Didžiojo operos ir baleto teatro darbuotojai sielvartauja dėl šios tragedijos.

Generalinis direktorius ir meno vadovas nušalinti nuo pareigų. Butaforininkui Dimitrijui Slisko pareikštas papeikimas ir pusmečiui sumažinta alga. Teatre atliekamas tarnybinis patikrinimas.

Iš vadovėlio teisininkams:

Egzistuoja metodas įvertinti savo būseną ir ją koreguoti – reikia pildyti anketas ir skaičiuoti taškus. Esama įvairaus sudėtingumo lentelių psichinei būsenai nustatyti. Jei pildytumėte nors po vieną lentelę pusryčiaudami, po mišių sekmadienį ar praėjus kuriam laikui po streso – pastebėtumėte, kad daug ramiau reaguojate į įvairias stresines situacijas ir depresijos šešėlis traukiasi šalin. Jei lentelių duomenys nerodo, kad po streso pagerėjo, būtina kreiptis pagalbos į specialistus.

Išraudęs prokuroras, subūręs pajėgiausių specialistų grupę, trenkia kumščiu į stalą ir reikalauja ištirti manifestus, deklaracijas bei abejotinas estetines doktrinas.

Nurodymai duoti. Įsakymas suredaguotas. Dekretas pasirašytas. Pirmyn!

Netoleruojantis pažeidimų prokuroras prisipažįsta, kad jo kantrybė išseko, todėl būtina netvarkai užkirsti kelią ir nedvejoti. Jei reikės – panaudoti dujas, mušti lazdomis, šaudyti. Jis nepakęs, kad kas nors drumstų meno pasaulio ramybę.

Prokuroras dėl šių įvykių labai krentasi, pašlijo jo santykiai su žmona.

Kriminaliniai elementai skverbiasi ne tik į fiziką, aliuminio pramonę, ekonomiką, politiką, bet ir į švenčiausią švenčiausiųjų ilgaamžę kultūrą, be kurios neįsivaizduojamas tautos dvasingumas – išlikimo, identiteto garantas. Tai iššūkis kultūros teisėsaugai. Tik tradicija svarbi, nes ji laiduoja tęstinumą.

Mes be tradicijos, karščiuojasi prokuroras, kaip medis be šaknų. Mūsų pareiga ją apsaugoti nuo parazitų ir apsišaukėlių, kurie vykdo mums priešišką jėgų užsakyką. Paralelinė kultūra, kontrkultūra, alternatyvioji kultūra, skersinė kultūra ir velniai žino kas dar – viską reikia nuodugnai išsiaiškinti. Ištyrus, pritaikyti straipsnį, sulaukyti ir teisti.

Būtina patikrinti ir išanalizuoti sudėtinės estetikos dalis: grožį, bjaurumą, komiškumą, tragizmą ir taip toliau. Šiam reikalui jau iškviesti ekspertai, žinomi ir nusipelnę kultūrai žmonės, jų kompetencija bei padorumu nedrįs suabejoti net didžiausi skeptikai. Prokurorui nesuprantamas kai kurių asmenų liberalizmas. Jis drįsta abejoti jų gera valia. Galima pagalvoti, jei, žinoma, dauguma pritaro, apie liberalų izoliaciją. Būtina ryžtingai ir be gailėsčio veikti, nes kitaip bus per vėlu.

Svarbu kuo greičiau ir galutinai profesionalųjį meną atskirti nuo mėgėjiškojo, nes šiuo metu vykstantys procesai netrukus bus nebevaldomi ir lemtingi. Prokuroras pageidauja, kad įstatymu būtų tiksliai nusakyta ir apibrėžta, kas yra meno kūrinys ir kokiais kriterijais jį reikia vertinti, nes prokuratūros ir operatyviniai darbuotojai neretai nežino, kaip pažvelgti į vieną ar kitą reiškinį – objektą: suimti ar, patikrinus dokumentus, paleisti.

Kur matyta, kad piliečiai vis dažniau skelbiasi esą panchromatiniai mesijai ir net diagonaliai-lekseminio judėjimo apaštalai! Be to, visi jie įrašyti į psichoneurologinio dispenserio įskaitą, ne kartą gydyti insulinu, detoksikuoti.

Prokuroras – jo dukra griežia smuiku – baiminasi dėl savo vaikų. Jį vis dažniau pasiekia neramos žinios, kad kultūros kriminalistai skverbiasi į mokyklas, kitas mokymo įstaigas.

Mokytojai, dėstytojai turi būti ypač budrūs. Jie privalo nedelsdami informuoti prokuratūrą apie pastebėtus faktus.

Prokuroras tiki, kad paskelbtas karas, jei tik visuomenė veiks išvien, netrukus baigsis ir kovą vainikuos išpuodinga pergalė – kultūra suklestės naujais žiedais.

Šia optimistine gaida prokuroras, nusišluostęs prakaitą nuo kaktos, norėtų ir baigti posėdį.

Iš vadovėlio teisininkams:

Kas būdinga teisės saugos darbuotojų savižudybėms? Apie 80 % jų nusišauna. 50 % savižudžių turėjo psichikos problemų, sirgo somatinėmis ligomis, dauguma buvo alkoholikai. Suicido atvejai dažnesni tarp pagyvenusiųjų ir pensininkų. Manoma, kad nepalankus visuomenės požiūris į juos virsta autoagresija. Nuolatiniai nepritekliai ir nežinojimas, kaip juos įveikti, sukelia psichologinius stresus. Teisės saugos darbuotojai nuolat susiduria su žiaurumais, žmonių nelaimėmis, mirtimis. Juos persekioja naktiniai košmarai, baimė. Nuolat kamuojami šių problemų teisės saugos darbuotojai atbunka, tampa nejautrūs, girtuokliauja ir jų savižudybė gali būti kaip reakcija į aplinką – norėdami parodyti, kad yra dar gyvi, jautrūs, drąsūs ir gali daryti įtaką aplinkai, bet nepajėgdami susidoroti su apnikusiais sunkumais, savo emocijas jie išlieja nusižudydami.

Iš protokolo:

Mavromati – pabaisa. Mavromati – ne žmogus. Mavromati – gamtos klaida. Mavromati – nusikaltėlis. Mavromati – žmogžudys. Mavromati – degs pragare. Mavromati – tuščia vieta. Mavromati – jo nėra.

Tai visoms gyvybės rūšims pavojingas individas, kurio neperauklės net pati griežiausia įkalinimo įstaiga. Jį būtina kuo greičiau izoliuoti nuo visuomenės.

Nepatvirtintais duomenimis, Mavromati komunalinio buto kambaryje išsirengė pogrindinį neurochirurgijos kabinetą, čia užsiėmė nelegalia praktika – smegenų persodinimo operacijomis. Iš šio vadinamojo kabineto nuolat sklisdavo aimanos ir dejonės, neleidžiančios kaimynams ilsėtis. Jo klientai, pasak kaimynų, buvo ne tik negaluojančios Mavromati aplinkos žmonės, bet ir gerai žinomi pramogų verslo atstovai, politikos žvaigždės bei garsūs sportininkai, tariamai gydėsi pas jį privačiai.

Mavromati komunalinio buto kaimynai, reikalaudami juos apsaugoti nuo šio individo, vadinančio save menininku, jau ne kartą kreipėsi į apylinkės įgaliotinį bei kitas teisės saugos institucijas. Skunduose jie argumentuotai teigia, kad nėra tokio iškrypimo, kurio nepuoselėtų Mavromati. Jis skelbia, jog ieško naujų išraiškos formų mene, plečia *homo sapiens* suvokimo ribas, atveria naujus sąmonės ir pasąmonės horizontus.

Deja, visi skundai ir prašymai liko be atgarsio.

Iš vadovėlio teisininkams:

Atipinės parafilijos ir seksualinis pasitenkinimas: koprofilija – valgant išmatas, troteurizmas – liečiant lytinius organus, nekrofilija – santykiaujant su lavonais, telefoninė skatologija – telefonu, urofilija – šlapinantis ar geriant šlapimą, mizofilija – santykiaujant su drabužiais, klizmafiliija – išvirkščiant sau į išangę skysčių.

Mavromati monologo fragmentas:

...Belytis angelas Gabrielius priklausė ant kelio, pridėjo ranką prie širdies (nejau angelai turi širdį?) ir apreiškė Marijai, kad ji netrukus pastosianti.

Visagalis pasiuntė balandį – jis netrukus apvaisins nieko nenutuokiančią staliaus žmoną.

Balandis plazdena sparnais, geidžia svetimo, jam – sparnų erekcija. Balandis ištvirkęs, jam tik duok ištekėjusią moterį. Jo paskirtis nulemta Naujosios Evangelijos ir Senojo Testamento. Baltas balandis – nepataisomas gašlūnas – ketina smeigti savo geidulingą snapą į Marijos krūtinę, ji nuolankiai priima keistą naujieną – pastoti nuo paukščio ir pagimdyti pasauliui Mesiją.

Jai, viskam pasiruošusiai, nereikia apsinuoginti. Ji, Dievo tarnaitė, sutinka santykiuoti su bet kuo – balandžiu, stalu, palange ar kiaune. Ji stovi nudelbusi akis ir neketina žvilgtelėti į savo sekso partnerį – jis ją ką tik apšiko.

Marijai vis tiek.

Visagaliui nė motais, kad jis užsiima netoleruotinomis anomalijomis, Viešpaties valia tvirkina amatininkų moteris. Jam, Visagaliui, nusišpjaut, jis – Visagalis. Jis, plaukuotąs senis, valios jėga stumia šv. Dvasios balandį pirmyn – apvaisinti išsižiojusią Mariją...

Iš protokolo:

Šventąjį rytą, kai džiaugsminga Prisikėlimo žinia pasveikino krikščionis, tikintieji prie Šv. Trejybės cerkvės išvydo netikėtą vaizdą: iki juosmens apsinuoginusiame Mavromati, garsėjančiam anomaliu kūno plaukuotumu, ant nugaros skuto stačiatikių kryžių.

Greta stovėjo nemenkas būrys Mavromati gerbėjų iš vadinamojo meno pasaulio.

Kai buvo baigta skusti, Mavromati priėjo prie įkasto į žemę medinio kryžiaus, išskleidė rankas ir prisiglaudė prie jo. Du pakalikai (pavardės nežinomos) virve pririšo Mavromati riešus prie kryžiaus skersinio. Paskui kūjais ėmė kalti vinis į Mavromati plaštakas.

Kalamas prie kryžiaus Mavromati dalijo interviu užsienio televizijos ir radijo stočių reporteriams, šie klausinėjo kryžiuojamojo pačių banaliausių dalykų: kelintais metais gimęs Mavromati? koks išsilavinimas? ką mąsto apie gyvūnų apsaugą? ar pritaria Belgrado bombardavimui? ar norėtų gyventi Jungtinėse Amerikos Valstijose? ar skauda, kai Dievo sūnus yra kalamas prie kryžiaus? Ir taip toliau.

Mavromati išsamiai atsakinėjo į šiuos ir kitus klausimus.

Kai Mavromati buvo prikaltas prie kryžiaus, pakalikai paprašė smalsuolius atsi-traukti, kad būtų geriau matomas tas, kuris, pasak jų, dabar *kenčia ir išperka visų nuodėmes*.

Užsienio ir vietiniai žurnalistai ėmė filmuoti ir fotografuoti nukryžiuotąjį Mavromati.

Sesija truko apie penkiolika minučių. Jos metu Mavromati šypsojosi.

Tuo metu tikintieji pradėjo vis labiau piktintis. Vis garsiau ir ryžtingiau skambėjo raginimai nubauti Mavromati, pasikėsinusį į Jėzaus Kristaus autorines teises. Kai kurie stačiatikiai bandė veržtis prie kryžiaus, tačiau užsienio ir vietiniai žurnalistai, stovėję arčiausiai prie Mavromati, jų neketino praleisti.

Kilo sumaištis, kažkas užtraukė Prisikėlimo giesmes. Alzhaimerio liga sergantis cerkvės sargas, pagalvojęs, kad atėjo metas, ėmė skambinti varpais.

Prie Šv. Trejybės cerkvės, skambant giesmėms ir varpams, kilo muštynės – susigrūmė įžeisti tikintieji ir žurnalistai bei Mavromati gerbėjai.

Šv. Trejybės cerkvės šventikas Kirilas išbėgo iš šventyklos ir mosuodamas kryžiumi pareikalavo nutraukti apsišaukėlio nukryžiovimą. Jo prašymas tik pakurstė aistras.

Riaušių metu kažkas pasiūlė nusiaubti Šv. Trejybės cerkvę.

Tikintieji bandė kūnais apsaugoti šventyklą.

Kai pagrindiniai įvykiai vyko prie Šv. Trejybės cerkvės fasado, pakalikai išlaisvino Mavromati. Pasak liudytojų, Mavromati, netekęs daug kraujo, susmuko. Jį be sąmonės, prilaikydami už pažastų, nutempė, įsodino į automobilį ir išvežė nežinoma kryptimi.

Įtariamasis Mavromati, operatyvinių darbuotojų duomenimis, šiuo metu ištiktas komos slapstosi vienoje iš Europos sąjungos valstybių.

Teisėsaugos pareigūnai, sužinoję apie neramumus prie Šv. Trejybės cerkvės iš televizijos laidos „Dienos kriminalai“, atvyko į įvykio vietą šiek tiek pavėluotai – nukentėjusieji jau buvo išvežti į ligonines, o sveikieji – išsiskirstė po namus, ten buvo toliau švenčiamos šv. Velykos – svarbiausia krikščioniškojo pasaulio šventė.

Šv. Trejybės cerkvė – nusiaubta.

Parodymus galėjo duoti tik mažiau nukentėjęs Šv. Trejybės cerkvės popas Kirilas, jis ir informavo teisėsaugos pareigūnus apie įvykį.

Alzheimerio liga sergantis sargas kliedėjo ir šlovino gauruotą Mesiją, tad jo parodymai nebuvo įtraukti į protokolą.

Prokurorui buvo pasiūlyta atsistatydinti.

Prokuroras, atsisveikinimo laiške nusakęs savo estetines pažiūras, kabinete nusišovė.

Iš vadovėlio teisininkams:

Staigių mirčių priežastys:

I. (...)

II. (...)

III. *Turimo statuso netekimas, viešas pralaimėjimas.*

IV. *Triumfas, viešas pripažinimas.*

KARIO KELIAS

Praslinkus karo audroms, į Tėvynę patraukė karo belaisviai. Vieni anksčiau, kiti vėliau, išpirkę kaltę prieš žmoniją, grįžo į tėviškes Vokietijoje, kad galėtų numirti ar kurti naująją Europą.

Karo nualintojoje Sovietų Sąjungoje vis rečiau skambėjo vokiečių kalba. Karo belaisviams atstačius sugriautus miestus, nekviestiems svečiams čia nebeliko vietos. Žinoma, eiliniai ir jaunesnieji karininkai labai norėjo pasilikti SSSR ir kartu su sovietų liaudimi kurti socializmą, tačiau sovietų liaudis dar gerai prisiminė karo skriaudas – ji vokiečių belaisviais nepasitikėjo, ir tai buvo suprantama. Belaisviai prašyte prašėsi į socialistines statybas, plėšinius, fabrikus ar kolchozus, tačiau darbininkai ir kolūkiečiai buvo tvirti – nacių ir jų pagalbinių niekas nenorėjo matyti nei prie kiaulių, nei prie raguočių, nei prie staklių, nei laukuose.

Vokiečiai buvo priversti keliauti namo, ten, tiesą sakant, jų taip pat niekas nelaukė – jie gėdingai pralaimėjo karą. Liūdni ir nelaimingi grįžo vokiečiai į Frankfurtą, į Miuncheną, į Berlyną – šio miesto rytinę dalį jau skyrė tvirta siena, sauganti nuo imperializmo socialistinius pasiekimus.

Netrukus Sovietų Sąjungoje vokiečių beveik nebeliko, vos vienas kitas sovietiniame Kazachstane.

Sovietų liaudis lengviau atsikvėpė ir pasijuto tikraisiais savo namų šeimininkais. Niekas neliūdėjo, kad išsinešdino svetima darbo jėga. Žmonės su dvigubu entuziazmu puolė puoselėti socialistinę santvarką, kuri, taip buvo paskelbta, po dvidešimties metų turėjo virsti komunizmu. O kaip laukė, kaip laukė žmonės komunizmo! Visi gyveno viltimi – mažas ir senas, jakutas ir ligotas.

Laukiant pasimiršo karo metu patirti vargai bei negandos. Šalies padangė išsigiedrijo. Tik neįgalieji, berankiai ir bekojai karo veteranai, be tikslo slankiojantys po šalį,

dar priminė karo meto patirtį – badą, nepriteklius, keturių pamainų darbą. Tačiau tai netemdė giedros nuotaikos. Žmonės daug dirbo, bet mokėjo ir linksmintis. Tokie buvo laikai, pranašaujantys šviesią ateitį vienoje šeštojoje Žemės dalyje, į kurią krypo visos pažangiosios žmonijos žvilgsniai.

Vokiečių belaisvis Kurtas Šubertas, kilęs iš Rytprūsių, nebeturėjo kur grįžti – nei Rytprūsių, nei namų neliko, ir gerai, kad neliko, taip sakydavo sovietų žmonės. Atstatęs Stalingradą, padirbėjęs mūrininku Leningrade ir Minske, jis pasiliko Kaune, ten pamilo belaisvių valgyklos virėją Zofiją Almonaitytę. Atsitiktinai pamilo, bet ką jau padarysi, kad taip atsitiko. Gyvenimas, taip sakant, pilnas netikėtumų – duobėtas ir nenuspėjamas.

Išėjęs į laisvę ir našiu darbu išpirkęs kaltę, Kurtas Šubertas apsisprendė likti socialistinėje Lietuvoje ir dalytis vargais bei rūpesčiais su šios respublikos liaudimi. Kurčias, kontūzytas Kurtas Šubertas vedė Zofiją Almonaitytę ir nutūpė miesto centre. Daugiabutis namas, kuriame įsikūrė jaunvedžiai, kažkada priklausė žydų bankininkui, tačiau dabar jame gyveno girtuokliai, proletarai ir Didžiojo Tėvynės karo veteranai, geranoriškai atsikėlę iš Rusijos gyventi ir dirbti Kaune.

Netrukus Kurtas Šubertas ir Zofija Almonaitytė susilaukė sūnaus Reholdo. Berniukas, tiesa, gimė silpno proto ir čia Kurtas Šubertas išvelgė tam tikrą atpildą už kadaise jo padarytus nusikaltimus sovietų liaudžiai. Dirbti statybose ar sargauti Kurtas Šubertas nebepajėgė, buvo silpnos sveikatos. Tad neperspektyvi šeima gyveno iš kuklios pašalpos, kurią Kurtas gaudavo iš klasingą politiką puoselėjančios Vokietijos Federacinės Respublikos vyriausybės.

Silpnaprotris Reholdėlis augo guvus ir linksmas berniukas, tikras išdaigininkas. Jis prasimanydavo įvairiausių eibių, o kai paaugo, labai mėgdavo į senyvą tėvą Kurtą Šubertą mėtyti akmenis – jų apgriuvusio namo kieme niekada nestigo. Reholdėlis pasislėpdavo už namo kampo ir sviesdavo akmenį į sėdintį ant suolo prie laiptinės tėvą. Akmeniui pataikius į petį ar galvą, Kurtas Šubertas pašokdavo ir puldavo vyti sūnų. Deja, nepagaudavo, nepavydavo, nes labai ligotas ir kontūzytas buvo, be to, šiek tiek raišavo – buvo sužeistas prie Kursko. Taip slinko vokiečių karo veterano Kurto Šuberto dienos Kaune. Švenčiant Didžiojo Tėvynės karo Pergalės Trisdešimtmečio jubiliejų, miestas neatpažįstamai išgražėjo.

Reholdėlis augo, o žmona Zofija Almonaitytė-Šubert išstorejo, papurto, persidažė plaukus rudai ir įniko stipriai gerti. Iš pradžių – degtinę, vėliau – spirituotą vyną, o dar vėliau – Kiolno vandenį, šis Kurtui Šubertui keldavo nacionalinius sentimentus. Galbūt ir Kurtas Šubertas būtų drauge su ja gėręs Kiolno vandenį, tačiau sveikata neleido.

– Kurtai, gal išgersi? – teiraudavosi jo geranoriški namo kaimynai alkoholikai ir paikišdavo po nosimi buteliuką „Raudonosios Maskvos“.

– *Danke*, šiandien dar nenoriu, – mandagiai atsakydavo Kurtas Šubertas. Jis tuo metu lietuviškai ir rusiškai kalbėjo be akcento.

Galbūt dar liūdniau būrų slinkusios Kurto Šuberto dienos kadais žydai priklausiusio namo kieme, jei jis nebūtų laikęs balandžius. Daug balandžių, įvairių – baltų, margų, net pašto.

Buęs Vermachto kareivis balandinę įkūrė ant medinių sandėliukų stogo ir pelnytai ja didžiavosi. Ji buvo viena didesnių mieste, kuriame tuo metu gyveno daugiau kaip trys šimtai tūkstančių sovietinių gyventojų.

Kurtui Šubertui sekėsi auginti ir laikyti balandžius. Jis dalyvaudavo parodose, o kai kurie balandininkai iš jo nupirkdavo retesnius egzempliorius. Tad pinigų Kiolno van-

deniui Zofija Almonaitytė-Šubert niekada nepritrūkdavo, o Reholdas net ėmė lankyti silpnapročiams skirtą pagalbinių mokyklą, bet joje, tiesą sakant, stropumu nepasižymėjo.

Sunku pasakyti, ar Kurtas Šubertas buvo laimingas. Turbūt neypač, mat dažnai, atsisėdęs ant suoliuko, šimtąjį kartą skaitydavo pageltusį „Volkische Beobachter“, vartydavo išsaugotas per karą nuotraukas ir neretai susigraudindavo, žvelgdamas į save jauna, paraitotomis kitelio rankovėmis stovintį su „šmaiseriu“ rankose jau toli nuo Maskvos. Liūdesį jam kėlė ir sūnus Reholdas – šis visa silpnapročio širdimi nekentė ne tik visko, kas vokiška, bet ir balandžių: paslapčia, Kurtui nematant, išigaudavo į balandinę ir veisliniams balandžiams nusukinėdavo galvas.

Kurtas Šubertas pyko, prašė, maldavo taip nesielgti, tačiau ką jis galėjo padaryti, juolab kad neišgydoma alkoholinė Zofija Almonaitytė visada stodavo sūnaus Reholdo pusėn. Zofija Almonaitytė-Šubert buvo tikra vilkė – amžinai girta, iššieptais dantimis. Ji aptalžė ne vieną iš Rusijos atsikėlusį karo veteraną – mat šie neapsikentę drįsdavo sudrausti įsisiautėjusį Reholdą ar papriekaištaudavo, kad jis naktį ir vėl kirviu beldėsi į jų duris. Suprantama, kaimynai Šuberto šeimos nekentė. Nekentė dėl silpnapročio Reholdo, dėl nenusipėjamos Zofijos ir, svarbiausia, dėl Kurto Šuberto – nacių kareivio, kuris, jų akimis, įkūnijo karo metu patirtą blogį.

– Buvau jaunas, svajojau, kad turėsiu sūnų, kuris galbūt kada nors tarnaus SS ar aviacijoje – pas Hermaną Geringą, – ne kartą yra guodęsis Kurtas silpniau politiškai išprususiems namo alkoholikams. – O dabar – debilas, geriausiai atveju jis Sovietų armijoje užsitarnaus jefreitoriaus laipsnį, – kalbėdavo jis ir graudžiai užniūniuodavo: *Haj li haj lo la lala...*

– Nenusimink, Kurtai, – ramindavo Vermachto veteraną jautresni kaimynai alkoholikai. – Tik pažiūrėk, kokie gražūs tavo balandžiai, – sakydavo jie, ir Kurtas nejučia kilsteldavo galvą į dangų.

– Et, kas tie balandžiai, – nuspjovęs numodavo ranka Kurtas Šubertas ir, išsitraukęs iš kišenės, išskleisdavo sutrintą „Volkische Beobachter“.

– Išgersi?

– Ačiū, – nepasiduodavo pagundai Kurtas Šubertas ir šimtąjį sykį įnikdavo skaityti melagingai tendencingą straipsnį apie Reichstago gaisrą.

Draugų Kurtas Šubertas neturėjo, niekas nenorėjo su juo artimiau bendrauti. Žinoma, vokiečiai, abstinentas, svetimas, kaip pasakytų Alberas Kamiu. O žmona Zofija Almonaitytė-Šubert neteko paskutiniųjų žmogiškumo likučių – degradavo, svaiginosi batų tepalu, skiedikliais ir denatūratu. Sūnus Reholdas, beje, taip pat sužvėrėjo. Jo silpnaprotystė paūmėjo ir jis įniko mušti tėvą Kurtą neva už tai, kad šis parazituoja visuomenėje. Kurtas apsiginti nebepajėgė, silpo akyse. Kai bandydavo bėgti, Reholdas jį, kaip visada, pavydavo, jei ne laiptinėje, tai kieme ar gatvėje.

Kai Reholdas mušdavo Kurtą Šubertą, atsiverdavo namo langai. Smalsūs karo veteranai rusai negailėdavo patarimų ir pasiūlymų silpnapročiui, kaip skaudžiau vožtelti tėvui.

– Per kepenis! Per kepenis! – ragindavo Sovietų Sąjungos didvyris kapitonas Zurabas Samochvalovas, Didžiajame Tėvynės kare praradęs inkstą ir dar „kai ką“. Apie tą „kai ką“ niekam nepasakodavo, tik girtas prasitardavo.

– Koja! Koją ir į galvą! – antrindavo atsargos viršila Vasilijus Loginovas, pokario Lietuvoje didvyriškai kovojęs su buržuaziniais nacionalistais.

Kurtas Šubertas krisdavo ant žemės, sūnus Reholdas jį suspardydavo, apspjauydydavo, neretai ir apšlapindavo. Po šios procedūros namo gyventojai sutartinai paplodoavo ir užverdavo langus.

Sunkiai keldavosi nuo asfalto Vermachto eilinis Kurtas Šubertas. O atsikėlęs vėl grįždavo į namus – iš ten pasigirdavo girtos Zofijos Almonaitytės-Šubert riksmas:

– Nacis! Tu tarybinius žmones šaudei, o aš dėl to turiu kentėti! – priekaištaudavo jį vyrui.

– Nešaudžiau aš tarybinių žmonių, raštinėje tarnavau, – mikčiodamas teisindavosi Kurtas Šubertas.

– Konclagerio raštinėje!!! – šaukdavo Zofija Almonaitytė-Šubert ir greičiausiai kumščiu užčiaupdavo Kurtą.

Nemielas Kurtui Šubertui tapo Kaunas, sovietų Lietuva, jos socialistiniai laimėjimai bei kaimynai – SSSR piliečiai. Nemiela buvo ir šeima, kurioje jis taip ir nerado dvasinės ramybės. Kita vertus, sovietinių žmonių neapykantą vokiečių kareiviui galėjai pateisinti.

Kurto Šuberto padėtis šeimoje dar pablogėjo, kai Reholdas Šubertas pagalbinėje mokykloje įstojo į komjaunimą, apdovanotą, atrodo, šešiais ordinais. Nežinia, kaip jam pavyko prasmukti į šlovingos organizacijos gretas, tačiau tą įsimintiną rudens popietę Reholdas Šubertas grįžo namo silpnapročių mokyklos uniformą pasidabinęs ženkluku su Vladimiro Iljičiaus Lenino atvaizdu.

– Dabar, fašiste, tau šakės, – tarė Reholdas Kurtui ir smogė į veidą kastetu, kurį buvo gavęs už išmainytą balandį.

Kurtas Šubertas susmuko. Iš gerklės išsiveržė aimana, bet nesujaudino sūnaus – Reholdas trenkė durimis ir išėjo į miestą rinkti makulatūros. Žmona Zofija pabandė Kurtą perkelti ant lovos, tačiau nepajėgė, mat buvo apsisvaiginusi dantų pastos ir batų tepalo mišiniu.

Kurtas Šubertas merdėjo namuose iki kitos dienos pavakario. Be sąmonės jį atgabeno į Raudonojo Kryžiaus ligoninę.

Greitosios pagalbos brigada ilgai įkalbinėjo gydytojus, kad jie kovotų dėl buvusio nacių kareivio gyvybės. Dauguma gydytojų buvo komunistai, kiti – komjaunuoliai ar kandidatai į partiją, niekas nenorėjo rizikuoti karjera. Tik vyriausiajam ligoninės gydytojui, Socialistinio Darbo didvyriui Anzelmui Voiškai, priminus Hipokrato priesaiką, keli nepartiniai chirurgai ryžosi atlikti sudėtingą smegenų operaciją. Deja, ji, nors truko ištisas penkias valandas, nepavyko. Niekas dėl šios nesėkmės nekaltino nepartinių gydytojų.

Karys Kurtas Šubertas išėjo, kitaip sakant, pasimirė.

Per laidotuves, nutilus pučiamųjų orkestrui, kaimynas Zurabas Samochvalovas – Sovietų Sąjungos didvyris ir dimisijos kapitonas – taip pasakė prie duobės:

– Vingiuotas yra žmogaus kelias, o gyvenimas svetur – sunkus. Tau, kaimyne Kurtai Šubertai, teko patirti epochos negandas. Tu buvai prie Stalingrado, Leningrado, Kursko ir Maskvos, tačiau visada stengeisi išsaugoti žmogiškumą ir likti paprastu Rytprūsių bernioku. Toks, beje, ir buvai, mylėjai gamtą. Liko nebaigti darbai, neišsipildžiusios svajonės. Ne, tu neišieini, lieka tavo brangi žmona Zofija, lieka mylimas sūnus Reholdas, įkūnytas į nepakaltinamą jo asmenį tu amžiams liksi gyventi mūsų Tarybų Lietuvoje. Man teko laimė ir garbė ją vaduoti iš panašių į tave padugnių. Ačiū, mielas Kurtai, kad

buvai, kad man ir mano ginklo broliams likimas lėmė tave pažinti mūsųose ir buityje. Išsėkis ramybėje.

Po šių Zurabo Samochvalovo žodžių Zofija Almonaitytė-Šubert susigraudino, staiga išsiblaivė ir tik dabar suprato, kokio žmogaus neteko. O sūnus Reholdas, kai karstas buvo leidžiamas į duobę, pažvelgė į savo komjaunimo ženklelį atlape ir prisiekė aukso medaliu baigti pagalbinių mokyklą, o vėliau, jei tik viskas bus gerai, tęsti aukštesnius mokslus VDR.

Virš tuštėjančių kapinių vis suko ratus balandžiai, lyg norėdami paskutinį kartą atsisveikinti su Kurtu Šubertu ir perspėti gyvuosius apie pragaištingą svastikos sukimąsi.

DRAUGAS NEPOMUKAS

Tą dieną dangus buvo apsiniaukęs. Vis dėlto jis netemdė giedros nuotaikos. Mieste plėvėsavo raudonos vėliavos. Žvelgdamas iš dangaus galėjai pamanyti, kad tai gėlių žiedai, o miestas nerūpestingas rojaus sodas. Tyku, ramu, gera.

Buvo Konstitucijos diena – viena mėgstamiausių žmonijos švenčių.

Šaunu, kalbėjo žmonės, kad Konstitucijos diena išpuolė sekmadienį. Suprantama, netrukus turėjo baigtis penkmetis, o neįvykdytų planų – begalė, nebuvo laiko linksmitis. Tačiau nuotaika vis tiek buvo pakili, todėl žmonės į gatves ir skverus išėjo pasipuošę. Jų neišgąsdino ūkana, tą dieną visiems norėjosi būti drauge – susitikti pažįstamus, draugus, pasikalbėti. O pasikalbėti buvo apie ką.

Žmonės ypač nerimavo dėl įvykių Čilėje. Buvo daug kalbama apie nužudytą prezidentą Aljendę, išniekintą Viktorą Charą, karinės chuntos įkalintą Luisą Karvalaną. Piktinosi žmonės. Neapsakoma buvo jų pagieža generolui Pinočetui, karine jėga užgrobusiam valdžią Čilėje. Visi buvo susirūpinę, tarėsi, ką toliau daryti, kaip veikti, galvojo, kuo galėtų padėti čiliečiams. Vyresnieji prisiminė Budapešto, Prahos įvykius. Tačiau Čilė buvo toli, nepasieksi jos tanku ar šarvuočiu. Daug vilčių buvo dedama į Kubą, tačiau Kuba tylėjo. Tylėjo ir Argentina, Brazilija, Kolumbija, Graikija. Visi it susimokę laukė, kas bus toliau. O Pinočetas nesnaudė. Jis, sugrūdęs padoriausius čiliečius į Santjago stadioną, ėmėsi represijų. Žinios, pasiekdavusios pažangiąją žmoniją, buvo neramos. Kasdien pranešama apie naujas aukas, skerdynes, susidorojimus. Reikėjo ką nors daryti. Iš pradžių, kaip įprasta, buvo surengti mitingai gamyklose, fabrikuose, ten liaudies masės išsakė savo pasipiktinimą dėl Pinočeto veiksnių ir pasmerkė jo chuntą. Buvo skaudu pripažinti, tačiau Pinočeto ir jo pakalikų tai nesujaudino. Jis, diktatorius, negirdėjo blavių balsų, raginančių atsitokėti ir liautis smurtavus. Ypač neramu buvo dėl draugo Luiso Karvalano likimo – su juo, įkalintu chuntos kazematuose, bet kada galėjo susidoroti. Tik apie tai ir kalbėjo žmonės, išėję paminėti Konstitucijos dieną į gatves.

Darbo Raudonosios Vėliavos Ordino II-osios infekcinės ligoninės pečkuryš Nepomukas tą sekmadienį dirbo. Tačiau, pasibaigus pamainai, nutarė užėiti pas ligonius ir pasveikinti juos su Konstitucijos diena. Kyštelėjęs galvą į dizenterikų palatą, nieko joje nerado. Bet Nepomukas nenusiminė ir patraukė ligoninės koridoriais tolyn. Deja, nei pageltusių hepatitininų, nei sergančiųjų vidurių šiltine, nei raupsuotojų, nei maro, juodligės bacilų nešiotųjų palatose nebuvo. Ligoniai kažkur pradingo. Nepomukas

žvilgtelėjo į tualetą, tačiau ir čia neaptiko nė gyvos dvasios. Ir staiga jis prisiminė, kad šiandien infekcinės ligoninės Raudonajame kampelyje vyksta renginys, skirtas Konstitucijos dienai. Ilgai nedvejodamas Nepomukas ten ir patraukė.

Ir jis neapsiriko. Raudonajame kampelyje buvo susirinkę visi. Čia Nepomukas išvydo sergančiuosius tymais ir raudoniuke, vėjaraupiais ir kiaulyte, net kliehintys dėmėtosis šiltinės atstovai dalyvavo Konstitucijos dienos minėjime.

Kalbos artėjo prie pabaigos, tad Nepomukas radęs laisvesnę vietą, prisėdo prie žmogaus, kuris buvo įtariamas turįs kaspinuotį.

– Tuo draugai, leiskite iškilmingą Konstitucijos dienos minėjimą baigti, – tarė II-osios infekcinės ligoninės vyriausiasis gydytojas Aleksandras Rotblatas.

Ligoniai pakilo. Pasigirdo šalies himnas. Nepomukas giedojo garsiau už kitus. Jo balsas buvo aksominis, o klausia – absoliuti, Negalėjai nesigėrėti jo malonaus tembro baritonu.

Nutilus himnui, ligoniai jau ketino skirstytis į palatas. Tačiau hepatitininkams norėjosi dar šiek tiek pabūti Raudonajame kampelyje. Konstitucijos diena – juk tik kartą per metus. Ligoninės gydytojas Aleksandras Rotblatas taip pat mielai būtų pasilikęs, bet jo laukė neatidėliotini šeimos reikalai. Dizenterikai dar mėgino jį įkalbinėti, tačiau Aleksandras Rotblatas atsiprašė, kad turi juos palikti. Tad Nepomukas, vienintelis ligoninės administracijos atstovas, buvo paskirtas vyresniuoju – jis turėjo pasirūpinti, kaip pratęsti Konstitucijos dienos minėjimą.

Nepomukas ėmėsi iniciatyvos.

– Galiu subėgioti, – pasisiūlė, vos tik išėjo vyriausiasis gydytojas. – Ko parnešti?

Kilo debatai. Hepatitininkai pasisakė už spirituotą vyną, dizenterikai – už degtinę, o sergantieji dėmėtąja šiltine neturėjo nuomonės.

– Ko bus, to ir parnešiu, – tarė Nepomukas, supratęs, kad neišgirs vieningo sprendimo. – Duokite pinigų, ir lekiu.

Ligoniams Nepomuko laukti neprailgo. Kai jis grįžo, net maro bacilų nešiotojai liko patenkinti. Raudonajame kampelyje dabar nieko nestigo, visko buvo apstu: degtinės, alaus, dėmių valiklio, šampano, likerio, klijų, stovėjo keli buteliai trauktinės, denatūrato ir net kubietiško romo. Užkanda, kaip buvo įprasta Darbo Raudonosios Vėliavos Ordino II-ojoje infekcinėje ligoninėje, pasirūpino, taip juos vadindavo medicinos personalas, viduriuojantieji šiltininkai.

– Už Konstitucijos dieną, draugai! – tarė Nepomukas ir užsivertė „Havana Club“ butelį. Ligoniai nuo jo neatsiliko.

Kai Nepomukas pastatė ištuštintą romo butelį ir siekė užsigerti alumi, jam dingtelėjo viena mintis.

– Draugai, – kreipėsi jis į ligonius, – mes geriame kubietišką romą, minime Konstituciją, o draugas Luisas Karvalanas sėdi Čilės kalėjime. Ar gali taip būti?!

– Gali! – sušuko raupsuotieji.

– Negali! – nesutiko su jais sergantieji kiaulyte.

– Neturi taip būti! – pasipiktino dizenterikai.

– Ir aš taip manau, – tarė Nepomukas ir užsivertė portveino butelį. – Mes privalome imtis veiksmų, – pasakė išgėręs ir siekdamas degtinės stiklinaitės, mat buvo įsitikinęs, kad vodka pakelia jo žemą kraujospūdį.

– Eikime ir išvaduokime Luisą Karvalaną, – pasiūlė išmintimi nepasižymintis ligonis, priverstas gerti ir valgyti už du, mat turėjo soliterį.

- O man nusispjaut ant draugo Luiso Karvalano, - išsidavė lygtinai nuteistas disidentas, sergantis kažkokia baisia vėjaraupių forma. Jis, atrodo, gėrė mažiausiai.

- Tau nusispjaut ant Luiso Karvalano! - pasipiktino išsraudęs Nepomukas ir vožė jam tuščiu romo buteliu per galvą.

- Tiesą sakant, ir man jis nerūpi, - prisipažino viduriuojantis infekcinės ligoninės senbuvis - jis gėrė vien šaltmėtinio likerio ir alaus kokteilį.

- Aš tau parodysiu! - užpyko Nepomukas ir, nusismaukęs kelnes, parodė jam nuogą užpakalį. - Štai tau už Luisą Karvalaną! - pagadino ir taip jau slogų Raudonojo kampelio orą.

- Teisingai, - vieningai pritarė dizenterikai.

- Ir mes taip galvojame, - pritarė gadindami orą sergantieji vidurių šiltine.

- Ne, ne, ne! - nenorėjo nusileisti raupsuotieji ir demonstratyviai delnais prisidengė nosis. Tai likusius papiktino.

Rudonajame kampelyje išpiplieskė akustinė-aromatinė diskusija ir netrukus peraugo į rimtus pasistumdymus ir apsidirbimus. Vieni pasisakė už, kiti - prieš neatidėliotiną Luiso Karvalano išlaisvinimą. Ypač nuožmūs buvo raupsuotieji - neatleistino delsimo šalininkai. Jie ne tik spjaudėsi, skrepliavosi, bet ir taikėsi apkrestai sergančiuosius kiaulyte, tymais bei raudoniuke.

Nepomukas audringai gynė savo nuomone, argumentavo kojomis, kumščiu ir buteliu, kad Luisas Karvalanas - tai visos pažangiosios žmonijos reikalas, todėl negalima tylėti ir apsimesti, kad Čilės įvykiai infekcinių ligonių nedomina.

Netrukus raupsuotieji, išvadinti retrogradais, oportunistais ir eserais, buvo įtikinti pergalingomis salvėmis, o dizenterikai, visą laiką laikęsi blaivios politikos, Nepomukui pasiūlė vėl subėgioti, nes niekas nenorėjo skirstytis į palatas, net vėjaraupių išbertas disidentas.

Ką ir kiek pirkto Nepomukas, sunku pasakyti. Kita vertus, ir nesvarbu, nes dauguma ligonių liko gyvi, išsikapstė.

Praslinkus savaitėms, o gal ir mėnesiams, radijo diktorius džiaugsmingai pranešė, kad Luisas Karvalanas išlaisvintas ir netrukus atvyks į Maskvą. Nepomukas, dirbęs naktinėje pamainoje, žvaliai švystelėjo anglių į pečių ir, prisiminęs Konstitucijos dieną, tarė: „Ir aš prie to prisidėjau.“

Karšta buvo Darbo Raudonosios Vėliavos Ordino II-osios infekcinės ligoninės katinė. Tačiau Nepomukas vis kūrė pečių. Jis, žmogus, labai norėjo, kad ligoniams būtų šilta, jauku ir kad jiems niekada netektų patirti to, ką išgyveno Luisas Karvalanas tolimojoje Čilėje.

Kiek daug draugų yra planetoje, nepastebimai kovojančių prieš smurtą, už teisingumą ir taiką žemėje, tokių kaip Nepomukas, apie kuriuos nerašo pagrindiniai laikraščiai.

Undinė Radzevičiūtė

BADEN BADENO NEBUS

GRAFO ŽMONA

Naujoji grafo žmona dvaro ekonomui Jakofui pasirodė negraži.

Tą įspūdį ypač sustiprino žinia, kad ji turkė.

Ji ir atrodė kaip turkė: mažo ūgio, labai juoda ir labai garbanota, jau nekalbant apie nosį.

Taip Jakofas pasakojo apie grafo žmoną savo šeimai – žmonai Angelinai ir dviem mažametėm dukrelėm, rodydamas, iki kurios vietos jam ta turkė.

Kokia tyla, galvojo grafas po Rusijos–Turkijos karo trumpam grįžęs į lietingą lygumų užkampį, kur stovėjo jo prancūziško tipo rūmai aukštu mansardiniu stogu.

Ekonomas Jakofas to žodžio, reiškiančio stogo tipą, taip ir neišmoko.

Kaimyninių dvarų savininkai to jo stogo garsiai nekenė ir prie kortų stalų kalbėjo, kad tie vokiečiai ir taip per daug lenkiasi prancūzų kultūrai.

Kokia tyla, galvojo grafas, vaikščiodamas po parką, apžiūrinėdamas rožynus ir rodydamas Jakofui, kuri gipsinė lauko gėlių vaza įskilusi ir kur.

Kokia tyla, galvojo grafas, žiūrėdamas į upelį.

Upelis nekėlė triukšmo.

Tyla aplink rūmus buvo apgaulinga.

Jakofas toliau pasakojo giminėms ir turguje, kad grafo turke negraži.

Jis niekuo nesiskyrė nuo kitų žmonių: visi mes labiausiai mėgstam kalbėti apie tai, kas mus ypač piktina.

Žinia pasiekė ir tolimesnius dvarus, ir net prie kortų stalų pagrindine tema tapo svarstymai: kaip grafas su ta turke susikalba. Jaunesni lošėjai tvirtino, kad „turbūt meilės kalba“.

Laisvu nuo kortų ir jodinėjimo metu vyrai erzino savo žmonas, kad irgi išvažiuos į karą ir parsiveš kokią turkę.

Žmonos siuvinėjo ir siuto. Joms net pradėjo atrodyti, kad nekenčia turkių ir karo su turkais nuo gimimo.

Kokia tyla, galvojo grafas, apžiūrinėdamas parko gilumoje stovintį olandišką namelį ir rinkdamas vietą naujoms statyboms. Grafas buvo tikras vyras ir jam atrodė, kad nėra geresnės dovanos žmonai turkei, kaip baltas minaretas.

Sužinojęs apie minaretą Jakofas labai susijaudino. Jis buvo iš tų žmonių, kurie labai žavisi naujomis idėjomis ir gali taip susijaudinti, kad net užmirštų, jog turi šeimą.

Jakofas netgi kuriam laikui buvo dingęs.

Miestelio užėjoje.

Už naujas idėjas dvaro ekonomas Jakofas ir buvo ištikimas grafui. Ir netgi, galima sakyti, jį mylėjo. Nors dirbo už pinigus.

Grafas buvo karo inžinierius, fortifikacijos specialistas, žinomas visoje Europoje ir net Vokietijoje, bet dažniausiai tarnaujantis carui.

O už ką mylėti tą turkę, galvojo Jakofas. Ji juk visiškai nieko neišmano apie *fortipikaciją*.

Pasklidus kalboms apie apžvalgos bokštą, taip Jakofas apibūdino minaretą, visi apie jį tiek kalbėjo ir galvojo, kad net užmiršo turkę.

Baltą turkišką bokštą, vainikuotą raudonu špiliumi su pusmėnuliu viršuje, meistrai pastatė per vasarą.

Prie kortų stalų vieni gyrėsi, kad ateinančią vasarą, o gal net pavasarį jie pasistatys po tokį pat turkišką bokštą prie kiekvieno savo dvaro kampo.

Kiti grafo rūmus apvažiudavo dideliu lanku, kad tik to minareto nematytų.

Vyskupui bokštas irgi kliuvo, bet nei rankomis, nei piktais žodžiais jis negalėjo grafo pasiekti – grafas buvo kalvinas, o gal netgi ir liuteronas.

Pavasario grafas laukė stovėdamas minarete.

Norėjo pamatyti jį pirmas.

Pavasaris tais metais atėjo labai tyliai: stiprios vėlyvos šalnos pražudė daugelį paukščių.

Kokia tylą, galvojo grafas.

Grafo žmona vieną šiltą pavasario popietę irgi įsidrąsino užlipti į minaretą. Ji labai išgąsdino Jakofą, kuris kaip tik tuo metu stovėjo minareto balkone ir rūkė grafo egiptietiškas cigaretes.

Jis nuolat taip darydavo, kai grafo nebūdavo namie.

Baimė greitai praėjo, nes Jakofas buvo įsitikinęs, kad ta turke tikrai nepasakys: kalbėti nemoka.

Vieną vasaros dieną grafas gavo piktą vyskupo laišką, reikalaujantį nugriauti minaretą, bet nieko vyskupui neatsakė.

Po savaitės jis gavo kvietimą į karą, o tą turkę, kaip visiems aiškino Jakofas, paliko namie.

Prie kortų stalų kilo sujudimas: juk ta turkė palikta viena namie gali visko pridaryti.

Tame užkampyje, be lošimo ir siuvinėjimo, nelabai buvo ką veikti, todėl žmonių vaizduotė išsivystė labiau nei kitur. Prisigalvodavo visokių baisių dalykų.

Tie, kas kada nors mokėsi universitete, kalbėjo: turkės juk gyvena pagal kitus įstatymus ir kitokias vertybių sistemas. Europoje visiškai nepaplitusias.

Jakofui ypač patiko tas faktas, kad turkė nustojo valgyti.

Gali būti, kad ją kankino nostalgija, bet Jakofas tokio žodžio nežinojo.

Ir jo negalėjai kuo nors kaltinti: niekas aplink nežinojo tokio žodžio.

Kurį laiką jis džiūgavo, kad turkė ir toliau nevalgo, bet vis dėlto prisivertė apie tai parašyti grafui. Atsakymo nesulaukė. Grafas turbūt buvo labai užimtas.

Kare jis uždirbdavo pinigus.

– Turkė!!! – raudodama šaukė Jakofos žmona. Jakofas nesuprato, ką ji šaukia. Tuo metu jis apžiūrinėjo rožyną.

– Turkė iššoko! – šaukė Jakofos žmona.

Balto minareto apačioje gulėjo prisispaudęs nedidelis tamsus turkės kūnas. Krauju nebuvo, tik žemė po jos kūnu buvo minkštesnė.

Bendrose kapinėse turkės laidoti neleido vyskupas, todėl Jakofas liepė ją užkasti už minareto.

Po savaitės Jakofas prisivertė parašyti grafui laišką, bet atsakymo negavo.

Prie kortų stalų žmonės kalbėjo, kad nereikia vokiečiams vestis su turkėmis: kraujas per daug skirtingas. Kaip pavyzdį vienas baronas prisiminė atvejį, kai kitas baronas iš Azijos atsivežė keturias mangustas ir jos visos per pusmetį išdvesė.

Kažkoks jaunuolis, grįžęs atostogų iš universiteto, tvirtino, kad tos turkės visada taip daro, jeigu joms kas nors nepatinka. Užsilipa kaip gali aukščiau ir iš visų jėgų metasi žemyn.

Ir dar pasakė, kad Europoje žmonės žudosi dėl žlugusių iliuzijų, Rusijoje – dėl iššvaistytų pinigų, o Azijoje dėl išnykusių miražų.

Praėjus šimtmečiui ar kiek mažiau, į tas vietas suviliotas legendos užklydo vienas jaunas turkų architektas.

Tai turbūt buvo europizuotas turkas, nes tikri turkai neturi ko ieškoti Europos pakraščiuose.

Toje vietoje jau nebebuvo nei rožyno, nei prancūziško dvaro aukštu mansardiniu stogu, nei olandiško namelio.

Karas su vokiečiais nepagailėjo.

Tačiau raudonas minareto bokštelis, vainikuotas psmėnuliu, stovėjo taip, tarsi pasaulyje per pastarąjį šimtmetį nieko baisaus nebūtų atsitikę.

Jaunas turkas pamatė psmėnulį, kylantį virš medžių, vos išlipęs iš traukinio. Turką nustebino, kad mėnulio ragai rodė ne į viršų, kaip buvo įprasta jo tėvynėje, o į šoną – kaip buvo įprasta piešti jauną mėnulį Europoje.

Turkas pasivaikščiojo parko alėjomis, apžiūrėjo suskilusią gipsinę vazą.

Jį irgi apžiūrėjo. Moteris su trejų metų vaiku.

Apžiūrėjo tyliai, tarsi jis irgi būtų gipso vaza.

– Siaubinga tylą, – pagalvojo turkas, skubiai kirsdamas geležinkelio bėgius. – Nuo tokios tylos ir numirti galima.

Geležinkelio stotyje nebuvo nė vieno žmogaus.

MAJORO ŽMONA

Jos vardas buvo Žuljeta. Su dviem „t“.

Didžioji klasika pasiekė Ordžonikidžę būtent tokiu pavidalu.

Čia kalbame ne apie *didžiąją* Ordžonikidžę, dabar vadinamą Vladikaukazu – kurortą su sanatorija, porceliano fabriku ir oro uostu – pilną gražuolių osetinų nublizgintais dantimis.

Žuljetos Ordžonikidžę buvo kilometro ilgio ir kilometro pločio karinis objektas, aptvertas kalnais ir įmerkęs kojų nagus į Juodąją jūrą.

Nauji laikraščiai ir loterijos bilietai čia nepatekdavo.

Žiūrint iš šalies, tai labai neteisinga ten gyvenančių žmonių atžvilgiu.

Objektas buvo toks uždaras, kad jame net išliko malonus, bet visame pasaulyje jau seniai užmirštas paprotys praeinant įžnybti moterims į užpakalį.

Ordžonikidzės slaptojo karinio objekto apsaugai vadovavo majoras, Žuljetos vyras.

Žuljetta už jo ištekėjo septyniolikos, persikėlė iš civilizuotųjų Čeboksarų į užslaptintąją Ordžonikidžę ir iki trisdešimties prarado visus dantis.

Kaltas buvo tas labai prastas Ordžonikidzės geriamasis vanduo. Dantis čia praradavo visi, nepriklausomai nuo karinio laipsnio ir veiklos rūšies. Kadangi objektą labai saugojo, tai naujų žmonių čia jau seniai neatsirasdavo.

Dėl tos priežasties niekas Ordžonikidzės gyventojams nepasakė, kad žodis „malako“ rašomas su trimis „o“. Todėl niekas nereikalavo nuo vienintelės parduotuvės nuimti iškabos

MALAKO. KILBASA. PIVO

vaizduojančios į kalną lipantį kupranugarį.

Paveikslėlis buvo geltonas ir visiems patiko.

Jį nupaisė Ordžonikidzės valgyklos vedėja Kodigrabova.

Valgyti pas moterį su tokia pavarde gal ir buvo baisu, bet kitos išeities nebuvo.

Kariniuose objektuose retai pasitaiko žmonių, turinčių humanitarinį išsilavinimą, todėl niekam nekilo klausimų, iš kokio žodžio kilo Kodigrabovos pavardė. Sutrumpintai visi vadino ją tiesiog Graba.

Iš išorinio pasaulio Žuljetta ir Kodigrabova persinešė paprotį, kad gyvenime svarbiausia draugauti su svarbiais žmonėmis, todėl abi iškart susidraugavo.

Be užimamos socialinės padėties, Žuljetta dar mokėjo kirpti. Nors kirpti čia, be Kodigrabovos, beveik nebuvo ko.

Užtai prie Kodigrabovos reikėdavo padirbėti: vieną dieną ji norėdavo Jekaterinos I, kitą dieną Jekaterinos II šukuosenos, o periodiškai užplūstančios melancholijos atvejais Graba pareikalaudavo šukuosenos, kurią prieš daugelį metų matė per televizorių.

Teritorijos uždaramas ir sudėtingos gyvenimo sąlygos padarė viską, ką galėjo: žmonės čia skendo svajonėse.

Majoras tyliai mąstė apie tai, ką mąsto visi karininkai laisvu nuo karo metu: apie naujus antpečius. O kai vakare išgerdavo, pradėdavo kalbėti, kad vieną dieną, kai tik atsiras pinigų, nupirks Žuljettai kailinius. Žuljetta sakydavo, kad Kryme nereikia kailinių, o majoras jai žadėdavo, kad kai jau atsiras tie kailiniai, jie būtinai išvažiuos ten, kur jų reikia.

Kokių svajonių turėjo Žuljetta ir valgyklos vedėja Kodigrabova – sunku pasakyti. Į galvą juk neišsi.

O oficiali jų abiejų svajonė buvo išvažiuoti į tikrą kurortą. Į Jaltą.

– Aš jau matau save, – sakydavo Žuljetta. – Su bikiniu.

Kur ji išmoko tokių žodžių, majorui liko neaišku. Jis užmiršo, kad kažkada Žuljetta gyveno laisvėje.

– Jalta – džiovininkų kurortas, – sakydavo majoras.

Tai, žinoma, buvo labai sena informacija, bet tokioje vietoje kaip Ordžonikidžė buvo įdomi bet kokia informacija.

- Deginkitės ir maudykitės čia, – sakydavo majoras.

Be Žuljetos Ordžonikidžė būtų išgyvenusi, o be Kodigrabovos būtų nudvėsusi iš bado. O Žuljetos juk vienos neišleisi. Taip Jalta ir liko kažkur toli, neaišku net kurioje pusėje.

Nors ir Jaltą, ir Sočį, ir Ordžonikidžę, ir Varną skalavo ta pati jūra, Ordžonikidžės moterys jautėsi labiausiai nuskriaustos.

Čia moterį nuo jūros skyrė pusanatro metro pločio rudų, bjauriai apdaužančių kojas akmenų krantas.

Tą žvyrą karjerą pliažu pavadinti galėjo tik majoras.

- Įpilk, – pasakė Žuljetta, įsiverždama į Kodigrabovos valgyklos virtuvę.

Buvo penkios vakaro ir Kodigrabova kaip tik ruošėsi gaminti vakarienę.

Pirmas daiktas, kurį pamatė Kodigrabova, išgirdusi žodį „įpilk“, buvo vokas Žuljetos rankose. Kodigrabovai net rankos sudrėko.

Ji atsistojo, padėjo nebaigtą guašu restauruoti iškabą „Parixmaxerskaja“, Kodigrabovos nuomone, vaizduojančią Jekateriną I, o kareivių nuomone – pačią Kodigrabovą, ir, nusivaliusi *apguašintas* rankas į ukrainietišką rankšluostį, įpylė į stiklinę džiovintų vaisių kompoto.

Iš tikrųjų *įpilti* Ordžonikidžėje galėjo tik felčeris-stomatologas, bet nei Kodigrabova, nei Žuljetta su juo nesutarė: jis vietoj to, kad gertų su damomis, skaitydavo senus laikraščius.

- Radau pas Vladimirą Vladimirovičių, – pasakė Žuljetta, dėdama voką ant stalo.

Kodigrabova stvėrėsi už kaklo.

Ją visada pradėdavo mušti raudonomis dėmėmis būtent nuo kaklo.

O gal ir nuo kitų vietų, bet tos kitos vietos buvo pridengtos suknele.

Geriau išsiūrėjusi į voką ji staiga rankas nuo kaklo atplėšė, pamačiusi, kad laiškas – ne jos.

Ji savo laiškus majorui dėdavo į pieno spalvos vokus ir ant tų vokų nieko nerašydavo. Šitas vokas buvo visai kitoks: pilkas kaip nacio uniforma, su Ordžonikidžės adresu, pašto ženklais ir antspaudais.

Nebuvo tik atgalinio adreso.

- Tu skaitai Vladimiro Vladimirovičiaus laiškus? – drebančiu balsu paklausė Kodigrabova.

- Kartais tenka, – ryžtingai atsakė Žuljetta ir ištraukusi laišką iš voko pasakė: – Skaityk.

Kodigrabova skaityti mokėjo, bet iš susijaudinimo to padaryti negalėjo.

Žuljetta atėmė laišką ir garsiai perskaitė pati:

Drauge majore V. V. Somovai,

Šiuo laišku pranešame, kad Ordžonikidžėje dislokuotas objektas DG-12-65 iki š. m. rugsėjo 30 d. turi būti demontuotas ir likviduotas. O Ordžonikidžėje dislokuotas dalinys xxxxx turi grįžti į Rusiją iki š. m. spalio 30 d.

*Generolas majoras A. A. Goligo
2000 m. liepos 15 d.*

- Kurie dabar metai? - paklausė Kodigrabova.
 - Du tūkstančiai aštunti, - atsakė Žuljetta.
 - Pasaulio pabaiga, - pasakė Kodigrabova išpildama kompoto, nors šiai progai kur kas labiau būtų tikęs konjakas.

Kadangi Ordžonikidzėje labai trūko informacijos, ji nežinojo, kad pasaulio pabaiga bus ne 2008-aisiais, o kaip planuojama - 2012-ųjų pabaigoje.

- Jis tik dabar atėjo? - su viltimi paklausė Kodigrabova.
 - Kas? - paklausė Žuljetta.
 - Laiškas.
 - Manau, kad ne, - pasakė Žuljetta.
 - Manai ar žinai?
 - Žinau.
 - Vladimirui Vladimirovičiui sakei?
 - Ką?
 - Ką nors.
 - Dar nesakiau, bet pasakysiu, - ryžtingai pasakė Žuljetta, įsidedamą laišką į kišenę. Kodigrabova tylėjo. Jos burnoje tیزo džiovintas abrikosas.

Žuljettai išėjus Kodigrabova pasikalbėjo pati su savimi:

- Aš nematau išeities.
 - Niekas nemato, - atsakė ji sau.

Kitą rytą majoras dingo.

Objekto saugojimui tai netrukdė, bet Žuljetta pakėlė tokį vėją per vakarienę pas Grabą, kad visas dalinys dar tą pačią naktį išėjo į kalnus ieškoti.

Kaip ir buvo galima tikėtis - nerado.

Rado tik po dviejų dienų. Saulė jau buvo su majoru padariusi viską, ką galima padaryti su negyvu žmogumi.

Seržantas ištraukė iš jo rankų pistoletą, iš veido matėsi, kad nežino, „kam dabar duoti“.

Atidavė Žuljettai.

Ginklą ji atsinešė ir į vakarienę pas Kodigrabovą.

Maža kas.

Atsinešė ir pilkąjį voką.

Šį kartą laišką perskaitė Graba. Ji turėjo meninių gabumų.

Visi tylėjo.

- Kas nori, gali išvažiuoti, - pasakė Žuljetta.

Neišvažiavo net felčėris-stomatologas.

Ar juos gąsdino tai, kad už Ordžonikidzės ribų nėra jokio kito pasaulio?

Šia tema niekas garsiai nesvarstė. Kariniuose objektuose žmonės kalba nedaug.

Dešimtą dieną Žuljetta atėjo į vakarienę be pistoleto.

- O raketą saugoti? - kažkas paklausė.

- Jeigu kam labai norisi, - susimąsčiusi atsakė Žuljetta.

Ji jau turėjo kitą idėją.

Ankstyva vasaros saulė užstrigo kalnagūbrio viršūnėje.

Karštis dar nebuvo pakilęs, ir visas dalinys dar stovėjo su drabužiais. Jų buvo apie penkiasdešimt, neskaitant Kodigrabovos.

Ji su puodais užėmė poziciją prie kalvelės, virš kurios ant įsmeigto šluotos koto karojo jos pačios rankomis ant paklodės piešta vėliava. Vėliava vaizdavo japoniškai mongolišką saulę, o po ta saule gulėjo moteris.

Iš tolo moteris atrodė nuoga ir tik priėjus arčiau galėjai suprasti, kad – su bikiniu.

Iš įrankių vyrai turėjo tik dvidešimt kastuvėlių ir vienus felčerio-stomatologo neštuvus.

– Pradžioje reikia praplatinti krantą, – pasakė Žuljetta.

– Kiek? – paklausė seržantas.

– Trim metrais, – pasakė Žuljetta, pamatavusi iš akies.

Vanduo dar buvo per šaltas į jį bristi.

– Ir surinkit visus šituos akmenis, – pasakė Žuljetta.

Komanda rinkti akmenis yra visiškai suprantama kiekvienam armijoje tarnavusiam vyrui, todėl niekas nepasipriešino.

Saulė galiausiai atsipilšė nuo kalnagūbrio viršūnės, vėliava staiga suplazdėjo, ir dalinio vyrai pamatė visai naują ateitį.

VALTERIS ŠULCAS

Vis dar pasitaiko žmonių, kurių gyvenimą pakeitė knygos.

Giunteris pažinojo net du vyrus, nukentėjusius nuo Nabokovo „Lolitos“.

Vienas pagal ją netgi gyveno, o kitas tik labai to norėjo.

Taip pat jis pažinojo vieną protingą moterį, į klausimą, kokio tipo vyrai jai patinka, atsakančia: „Kaip Šerlokas Holmsas.“ Kai jos klausdavo: „Kaip kuris?“ – ji atsakydavo: „Kaip bet kuris.“

Giunteris žinojo, kad Rusijoje nuolat pasitaiko žmonių, bandančių gyventi pagal Dostojevskį. Ir jiems baigiasi blogiausiai.

Kodėl gyvenimas pagal geriausio rašytojo geriausius kūrinius baigiasi blogiausiai?

Stebėdamas gyvenimą Giunteris įsitikino, kad įtaką gyvenimui turi ne tik pripažinti šedevrai, bet ir beveik nepastebėti kūriniai.

O kartais netgi knygos viršeliai.

Istorija prasidėjo tada, kai po vieno organizmo incidento Giunteris pateko į ligoninę.

Miglota diagnozė buvo nemaloni ir koregavo gyvenimo ribas. Giunteris gulėjo nusisukęs į sieną, ignoruodamas intymų seselės žvilgsnį ir laukdamas dar vieno tyrimų.

Pirmasis dvivietės palatos kaimynas labai garsiai meldėsi. Tos maldos gąsdino koridoriumi vaikščiojančius pacientus, todėl po kelių dienų jį kažkur išvežė.

Antrasis buvo tylus ir visą laiką kažką skaitė. Giunteris net pajuto jam simpatiją.

– Jūs rašote knygas? – po eilinės gydytojo vizitacijos išgirdęs Giunterio pavardę paklausė Skaitytojas.

– Taip, – atsakė Giunteris.

Klausimas jį suerzino. Klausimai apie rašymą jį visada erzindavo, ir kiekvienam klausiančiajam jis norėdavo pirmu pasitaikiusiu daiktu...

Giunterį sustabdydavo tik žinojimas, kad šiais laikais kalėjime niekas nieko gero neparašo.

- Parašėt tik tas tris ar daugiau? - paklausė Skaitytojas.

- Tik tas tris.

Giunteriui jau suėjo keturiasdešimt penkeri.

Iki tokio amžiaus kiti rašytojai spėja parašyti šešias septynias knygas, o jaunieji klasikai spėja ir numirti.

Ši mintis Giunteriui nepatiko.

Gydytojai sakė, kad išplėsti gyvenimo ribas galima tik pinigais.

Pinigų Giunteris turėjo tik gyvenimui, o gyvenimo išgelbėjimui ne.

- Ką sako gydytojai? - paklausė Skaitytojas.

- Nieko gero.

- Labai įdomu, - pasakė Skaitytojas. - Valteris Šulcas.

Kitą dieną Giunterį iš ligoninės išleido. Ko nors laukti arba susirasti pinigų.

Dar gulėdamas palatoje, savo prakaite, Giunteris jautė, kad pinigų neras.

Su skaitytoju Valteriu Šulcu juos išrašė tą pačią dieną.

Valteris Šulcas paprašė Giunterio telefono numerio. Giunteris suabejojo, bet neduoti atrodė nepatogu.

Valteris Šulcas pažadėjo paskambinti.

Iki tol skaitytojai Giunteriui neskambindavo: jį skaitė tik intelektualai.

Valteris Šulcas paskambino. Lygiai po trisdešimt šešių dienų, kai Giunteris konkrečiais gyvenimo pavyzdžiais įsitikino, kad pinigų jis neturi net gyvenimui.

Skaitytojas sakė: turi finansinį pasiūlymą.

Valterio Šulco butą Giunteris rado lengvai.

Prestižiniame prostitučių kvartale. Prie stoties.

Devyniolikto amžiaus namą kažkas sugalvojo nudažyti ryškiai rožine spalva.

Pro buto langus matėsi visas gyvasis kvartalo turtas.

Skaitytojo Valterio Šulco namų interjere išsilavinęs žmogus galėjo įžiūrėti prancūziško bordelio motyvų. Ant tamsiai mėlyno aksomo sienos įrėminti kabėjo devyni senoviniai erotiniai atvirukai. Priėjęs arčiau galėjai apžiūrėti devynias putnias, visiškai nuogas damas nedrąsiai nepadoriomis pozomis.

- Prancūziški, - pasakė neaukštas, tamsus buto šeimininkas ir pasiglostė barzdelę.

Ligoninėje jis buvo be barzdelės, prisiminė Giunteris.

Damos senoviniuose paspalvintuose prancūziškuose atvirukuose neatrodė nei erotiškos, nei obsceniškos. Jos atrodė mielos ir juokingos.

- Įsivaizduokite savo senelę, - pasakė buto šeimininkas. - Nuostabus rinkinukas, pirkau Belgijoje, - sekdamas Giunterio žvilgsnį pasakė buto šeimininkas. - Komplekte turėjo būti dešimt, bet radau tik devynias. Vienos trūksta.

- Turbūt pačios geriausios, - pasakė Giunteris, pagal devynias bandydamas įsivaizduoti, kokia poza galėjo būti vaizduojama moteris dešimtoje.

Skaitytojo Valterio Šulco kelių tūkstančių knygų šešiomis kalbomis biblioteka atrodė įspūdingai.

- Tvarkau Warburgo metodu, – pasakė Valteris Šulcas. – Jūs susipažinęs su jo metodais?
- Taip, žinoma, – atsakė Giunteris, apžiūrinėdamas knygas.

Apie Aby Warburgą jis kažkur skaitė. Savo bibliotekoje Aby naudojo specialų klaidos motyvą: atskirų temų lentynose galėjai staiga rasti visiškai netinkančių tai temai knygų. Ta siurkšti intervencija sukeldavo skaitytojui nelauktų asociacijų. Warburgas tol tobulino savo sistemą, kol pateko į beprotnamį. O jo biblioteka ir bibliotekos principas liko, kuisdamas ir keisdamas kitų žmonių protus.

- Viskio? – paklausė Šulcas.

- Ne, ačiū.

Už sienos abejingai ūkė fagotas.

- Kultūringi kaimynai? – paklausė Giunteris.

- Nesisveikina, – atsakė Valteris Šulcas. – Esat girdėjęs apie antropoderminę bibliopegiją?

- Knygos apie odos ligas?

- Ne, – atsakė Šulcas, nuo knygų lentynos paimdamas mažą knygutę. – Žinote, kas čia?

- Knyga.

- Ir ji aptraukta...

- Oda.

- Žmogaus oda.

- Žmogaus oda?

- Ir tai ne pats geriausias andropoderminės bibliopegijos pavyzdys. Nors brangus.

- O koks pats geriausias?

- Kai matosi krūties spenelis ir tatuiruotė.

- Vokiška?

- Vokiška. Bet brangesni pavyzdžiai būna prancūziški... Revoliucijos laikų... Iš giljotinuotų aristokratių odos. Aštuoniasdešimt tūkstančių.

- Siūlau aštuoniasdešimt tūkstančių.

- Už ką?

- Už jūsų odą.

- Jūs norit man nunerti odą?

- Po to.

- Po ko?

- Po to. Tik kriminalinė ekshumacija man visai nereikalinga, – pasakė Šulcas. – Norit viskio?

- Konjako, – Giunteris dvejojo, ar jam neišeiti, bet pasiliko.

- Čia aš surašiau sutartį dviem knygoms. Galit neskubėti. Pagalvokit savaitę. Jei apsispręsite, aplink kiekvieną krūtinės spenelį išsitatuiruokite savo vardą ir knygos pavadinimą.

- Kurios?

- Antros ir trečios. Nebent jau parašėt ketvirtą.

- Ne.

- Tada antros ir trečios. Čia jūsų konjakas.

Giunteris norėjo išeiti kuo greičiau. Šulcas jo nelaikė. Durys pačios atsirakino.

Tuo metu ji laiptinę išėjo žmogus su fagoto tūta, ir Giunteris nubėgo laiptais žemyn.

Iš kitos gatvės pusės į jį prisimerkusios žiūrėjo įsitampusios prostitutės.

Joms irgi kartais reikia akinių, pagalvojo Giunteris, nors tai ir ne profesinė liga. Tuo metu jis dar galėjo mąstyti, o kai problema nukrito kažkur į pilvą, galvoje pasidarė tuščia.

Nors namus pasiekė neužmuštas, dvi dienas nesikėlė iš lovos.

Gulėdamas lovoje Giunteris pardavinėjo daiktus.

Mintyse.

Suma vos siekė dešimt tūkstančių.

Paskui prisiminė visus literatūroje žinomus sandėrius.

Dažniausiai mainais į meilę, šlovę ar pinigus žmogus paaukodavo kokius nors efemeriškus dalykus: sielą, sapnus, juoką, balsą.

Valterio Šulco pasiūlymas buvo konkretus ir neturėjo nė šešėlio vimdančios mistikos.

Praėjo dar dvi dienos, ir Giunteris nusprendė paskambinti.

Ir tas nepažįstamas Skaitytojas taip apsidžiaugė jo skambučiu.

– Gerai, – pasakė Giunteris.

– Išsitatuiravot?

– Išsitatuiruosiu.

Giunteris tatuiruotėms jautė įgimtą pasibjaurėjimą.

– Pas jus draugas, – pasakė seselė.

– Aš neturiu draugų, – pasakė Giunteris.

Kaip ir daugelis rašytojų, jis laikėsi tos nuomonės, kad draugai rašytojui nereikalingi. Jie tik trukdo rašyti.

Nors Goethe'is net moterys netrukdė.

Tarpduryje stovėjo gyvenimu patenkintas Valteris Šulcas su vynuogėmis.

– Kaip jaučiamės?

– Geriau.

– Vynuoges galima?

– Užnuodytos?

– Taip. Ir plautos.

Šulco atėjimas Giunterį pradžiugino. Jie sėdėjo, tylėjo ir valgė vynuoges.

– Ispaniškos? – paklausė Giunteris.

– Ispaniškos, – atsakė Valteris Šulcas, persėsdamas nuo Giunterio lovos ant seselės atneštos kėdės, – iš Izraelio.

Po to jie beveik nesimatydavo, tik kasmet Kalėdų proga Giunteris gaudavo Šulco sveikinimus.

Sveikinimus Valteris Šulcas rašydavo ant paspalvintų prancūziškų pornografinių atvirukų su putniomis damomis. Vieną kartą Šulcas net sveikino parašius naują knygą ir linkėjo sveikatos.

Atvirukai Giunterį džiugindavo.

Kai jis surinko jų šešis, septinto nebegavo.

Aštunto irgi.

Giunteris paskambino Valteriui Šulcui per Tris karalius, bet niekas nepriėjo prie telefono. Paskambino dar kartą.

Po savaitės nuėjo į rožinį namą prie stoties. Net pasiekė Šulco buto duris ir paskambino, bet durų niekas neatidarė.

Išgirdęs triukšmą, o gal su reikalais iš gretimo buto išėjo vyras su fagotu be fagoto. Jam jau buvo penkiasdešimt ir jis atrodė nekultūringas.

- Atsiprašau, čia anksčiau gyveno Šulcas...

- Nebegyvena.

- Persikėlė?

- Galima ir taip pavadinti.

- Mirė?

Fagotistas linktelėjo galvą.

- Seniai?

- Prieš porą metų.

Lauke prasidėjo pūga, sniegas klojosi tiesiai ant vaikų iščiužinėto šaligatvio ir Giunteris pažadėjo sau, kad jeigu jis šiandien nesusilaužys stuburo, tai rytoj, o vėliausiai – poryt nusipirks naujus batus. Tuos geltonus verstos odos.

Gulėdamas ant nugaros prie pusrūsio laiptukų, keikdamasis ir bijodamas pajudinti kojas Giunteris galvojo, kad geltonų verstos odos batų jam jau nebereiks pirkti. Pro stiklines duris matėsi, kaip apačioje, pusrūsyje, tatuiruočių meistras tatuiruoja kažkokiam idiotui ant peties undinę.

Giunteris pajudino kojas. Tai reiškė, kad jis gali atsistoti. Ir net nusileisti laiptukais.

Tatuiruočių meistras pakėlė galvą.

Pažino, pagalvojo Giunteris, ir paklausė:

- Kiek kainuoja tatuiruotės naikinimas?

- Ar galėtumėt užėti po poros valandų? – paklausė tatuiruočių meistras.

- Kiek kainuoja tatuiruotės naikinimas? – dar kartą paklausė Giunteris.

- Priklauso nuo ploto.

- Parodykit, – pasakė meistras. Giunteris nusivilko megztinį.

- Aš persivalvojau. Aš norėčiau ne panaikinti, o išstatuiruoti.

Meistras apžiūrinėjo būsimo kūrinio vietą.

- Du žodžius. Kairėj pusėj.

- Kairėj pusėj jūs jau turit vieną tatuiruotę, – pasakė tatuiruočių meistras ir garsiai perskaitė juodus užrašus aplink spenelius: – Günter Grass. Katz und Maus.¹

Meistras pažiūrėjo Giunteriui tiesiai į akis.

Žvilgsniui trūko atstumo, todėl Giunteriui pasidarė nemalonu.

Atpažino, pagalvojo Giunteris.

- Išstatuiruokite šiek tiek aukščiau.

- Jokių problemų. Ką išstatuiruoti?

- Valteris Šulcas.

- Valteris Šulcas?

- Valteris Šulcas.

Iš knygos: Undinė Radzevičiūtė, *Baden Badeno nebus*, 2011

¹ Günter Grassas. *Katė ir pelė*. (Vok.)

Henrikas Algis Čigriejus

ILGAS PAMOKSLAS

Kunigas pradėjo sakyti pamokslą.

Beniukas iš karto ir pagalvojo: dabar tai kalbės ir kalbės, ir nieko įdomaus čia nebus. Bet jis sėdi šalia sesers, kuri užstoja jį nuo sakyklos pusės, ir jei įsinorės pasidairyti, galės gana drąsiai. Kunigas, kad ir iš aukščiau, to nepastebės.

Jis, Miliutė ir motina bažnyčioj būna beveik kiekvieną sekmadienį, jie klusnūs vaikai. Bent jau kol kas. Miliutė jau septintokė, o jis dar tik perėjęs į trečią. Bet jis – būsimas *kapitonas pramuštagalvois*. Tai reikėtų įsidėmėti.

Miliutei prisakyta šiandien eiti išpažinties – per vasarą juk visko prikrėsta, o rugsėjo pirmoji, sakyk, jau ant slenkščio.

Atėję anksčiau – dėl tų Miliutės reikalų – jie gavo ir atsisėsti. Ir tiesiai prieš koloną, prie kurios pritvirtintas poeto Baranausko biustas. Jis gi dar ir vyskupas, tas didis mūsų poetas, bažnyčioj pagerbt jį labai tinka.

Votyva, žmonių ne marių marios, taigi suoluose vietų buvo. Netoliese ir mama – už vaikų nugarų. Saviškiais Justė pasitiki, bet per toli jų išleisti iš akių, jos manymu, nėra labai patartina. Ypač to Benedikto.

O kunigas dabar sako pamokslą. Kuris užsitęsė. Beniukui pasirodė, kad ta kalba jau lyg ir nori eiti į pabaigą, lyg ir slūgsta – nors jis, tiesą sakant, ją tegirdi tik viena ausele.

Kunigas jaunas ir pamokslą sako su įkvėpimu. Kartais ciceroniškai retoriškai. Kartais, reikia manyti, jis norėtų išmesti ir kietesnę žodelį. Bet kam? Tiems, kurie čia susirinkę, kietesnio nereikia, o tiems, kuriems reikėtų, tų šičia nėra. Nebent tam Beniukui, kuris dairinėjas ir dairinėjas. Kunigas vis dėlto jį užmato. Bet ką jau čia – žvirblis. Papuręs.

Miliutė pamokslo irgi beveik nesiklauso, ji nususukdama, slėpdamasi nuo Beniuko, išsitraukia iš maldaknygės nedidelį sulenktą popierėlį ir skaito. Papurto galvytę. Beniukas vis dėlto mato ir supranta – čia sesuo susirašiusi savo nuodėmes. Vakar pro praviras duris jis nusižiūrėjo, kaip mergaitė rimta vaikšto pirmyn ir atgal, pirmyn ir atgal, kažką vis užsirašo. Jau antri metai šitaip. Beniukas nuo šios pareigos dar laisvas. Jam dar gerai. Kada čia – pernai ar užpernai – mama klausia grįžusią iš bažnyčios Miliutę: „Ar priėjai išpažinties?“ „Ne, – sako Miliutė, – norėjau priėti, bet namely nieko nebuvo.“ Visi tada tik cha cha, koks čia tau namelis? Namelis jai, cha cha... Bet Miliutė yra Miliutė, dabar ji papurto galvytę – aišku, pastebėjusi, kad kažką pamiršo, teks dabar graužtis. O ką kita darysi? Lėksi vėl prie „namelio“? Dabar jau, ko gero, irgi tuščio? Ji vėl deda lapelį į maldaknygę, o maldaknygę į rankinuką. Jai kiek nesmagu – juk beveik niekas, išskyrus senyvas moteris, maldaknygių neatsinešę. Nors tų prie šventoriaus ant pardavėjų stalių kiek tik nori – plonesnių, storesnių, su raudonais puslapių pakraščiais. Yra ir su pauksuotais.

Pernelyg šventai pasirodyti jai lyg nei šis, nei tas.

O Beniukas žiūri į Baranauską ir krutina lūpas. Negi „Anykščių šilelių“ patylom čia sau deklamuoja? Apie tokį, žinoma, jis jau girdejęs, jis vaikas su galva. Bet kad ką nors iš jo deklamuotų, – kažin. Pačią pradžią tai gal.

- Kokius tu čia poterius? – pasilenkusi labai tyliai klausia sesuo.

- Ne poterius, ne poterius, tu patylėk...

Staiga paskliautėj suplazda sparnai. Karvelis. Kaip jis čia pateko? Matyt, kažkur ten aukštai yra išmuštas ar praviras langas. Gal už vargonų? Karvelis pračiuožė paskliunda per visą dešinįjį bažnyčios šoną. Vienąkart, kitąkart. Kaip išskris? Ai, vis jau kaip nors, kaip įlindo, taip turės ir išlįsti. O pats karvelis tai ne iš prastųjų paukščių – ne viename šventame paveiksle jis pavaizduotas. Ė, kad čia įskristų vanagas arba varna... Arba jei dar koks ir žąsinas... Tada tai jau būtų nebegerai. Ir kunigas liautųs pamokslą sakęs, pultų akiplėšos vyti lauk.

Iš tiesų – jei įskristų kokia varna...

Beniukas liaunasi krutines lūpas ir šypteli – įdomu būtų. O dabar jis seka karvelį. Nusklendė tas link vargonų ir nebepasirodo. Ar kur saugiai atsitūpė, ar išskrido. Na, bus matyti, kai užgaus tos dūdos. Vargonai turėtų jį išbaudyti.

Ne, šis balandis nėra iš šventųjų, jei toks būtų, gal būtų baltas. Šitas gi toks molotas, landžioja, kur nereikia.

Pamokslas pagaliau baigės, kaip žmonės sako – ir gilus su dugnu, ir ilgas su galu. Suūžė vargonai, vis jau linksčiau.

Karvelis nebepasirodė – laksto dabar kur nors po šventoriaus liepas, pasakoja savo draugams, vis smarkiai savo nuotykių pagražindamas.

Dabar pamaldos jau ritasi lyg nuo kalno. Miliutė tik dar prieina komunijos ir jau gali pradėti galvoti apie žemiškesnius dalykus. Beje, labai jau nepeiktinus.

Lauke jie smagiai pasigrūdinėja prie stalelių su gražumais ir gardumais. Yra ten ir tų saldžių krakmolinių lazdu, apvyniotų spalvotais popierėliais – tai lyg koks praėjusių laikų palikimas, rodos, be jų ir šventė – ne šventė. Bet Justė apie šiuos saldinius nekokios nuomonės.

O pasivaišinti tai jie pasivaišins – Justė dar jauna mama. Jauna ir nesurūgusi, žiūri dabar jį savo vaikus, ir jai kiek sudrėksta akys – geri vaikai.

- Emile, – sako Beniukas, – tu tokia gudri. Atsimeni, kai Jonas parsinešė knygą apie kelionę aplink pasaulį per kažkiek ten dienų, o aš perskaičiau, kas tą knygą parašė. Ir perskaičiau, kaip parašyta – Jules Verne. Kaip parašyta: J-u-l-e-s V-e-r-n-e. O jūs juokėtės, sakėte – reikia skaityti: Žiul Vern.

- Na taip – tas rašytojas prancūzas, o prancūzai juk vienaip rašo, o kitaip skaito. Tau gi aiškinom ir išaiškinom. Nebeatsimeni?

- Gerai gerai, bet kad jūs tokie gudrūs, kad jau tu tokia gudri, pasakyk man, ką reiškia Sanatna Saksuanarab?

- Kaip kaip?

- Sanatna Saksuanarab, juk girdėjai.

- Nesąmonė, čia kažkoks arabiškas žodis. Gal čigonų, gal negrų, gal žydu? Iš kur tu šitokį ir ištraukei?

- Iš kur, iš kur – perskaičiau iš kito galo po tuo paminklu – Antanas gi Baranauskas!

- Tai tu šitai klausėsi pamokslo?

- Pamokslų klausytis, Emile, man dar nereikia.

PAVĖLAVĘ

Fėleksis pavėlavo.

Stovėjo dabar toks suglumęs, žvilgčiodamas tai į juoda marška apdengtą jau tuščią pakylą, žvakidėse jau užgesintas žvakes, tuščias vazelas, išstumdytas kėdes, tai į šen ten ant grindų gulintį iš puokštės ar vainiko iškritusį lapelį ar žiedlapį, pagaliau į savo paties rankoje laikomas keturias tulpeles. Tuščioje patalpoje tebetvyrojo vaško ir žolynų kvapas, nestiprus, bet atgrasus mirties dvelksmas.

Kur dabar dėti tas tulpes? Na tikrai – kur jas dabar kišti? Į kokią vazelę, vazelių tai čia yra, galgi ne. Nenumesi ant pakylos, bet su savim tai irgi nesinešiosi. Varyt tik į šiukšlių dėžę... Eik jau eik.

Fėleksis gerai neįsidėmėjo valandos – manė, kad išneš pirmą, o išnešė, matyt, apie dvyliktą. Taip, jau iš toliau jisai pastebėjo, kad prie klubo niekas nestoviniuoja, nėra nė vienos mašinos, taip viskas kaip po visko.

Dabar stovi tuščioje, ypač nykioje salėje. Pats su tamsiu švarku, baltais marškiniais ir juodu kaklaraiščiu. Tik tos basutės prie iškilmingesnio aprėdo kiek netinka. Ir kelnės, žinoma, turėjo būti labiau išlygintos. Bet tai smulkmenos. Kas iš to? Va tasai, kuris ką tik čia gulėjo, buvo aptaisytas kaip per vestuves. Ir kas iš to?

Reikėjo ateiti vakar, bet vakar buvo kitų reikalų. Beje, dar su tokiais dviem kitais jie labai gražiai prisiminė Arvydą. Oi, kaip jie gražiai prisiminė, taip, kad šiandien Fėleksiui pavyko net pavėluoti.

Koks pagaliau skirtumas – ar čia, ar ten? Jei Arvydas negirdėjo savo draugų prisiminimų apie jį tenai, tai nieko negalėjo nei matyt, nei girdėti ir čia.

Bet Juozas su Vladu tai buvo atėję?

Žinoma, kur jie tau neateis – jie žmonės kaip žmonės. Ir dar nulydėjo į kapines. Žinoma. Gal vienas iš jų ir kalbą dabar ten sako.

Na je – pačiam Arvydui nei begirdint, nei bematant. Arba girdint ir matant dar pasiūčiau – dar su visais žodžių pamušalais, dar su tuo, kuo čia nieks nei pamatys, nei išgirs. Nieko juk nežinai, kaip yra iš tiesų su visais tais girdėjimais ar negirdėjimais, matymais ar nematymais.

Nešina kibiru, šepėčiu ir skudurais, ant slenksčio valytoja Stefanija.

– Tai pavėlavot?

– Pavėlavau, Stepute, pavėlavau, sumaišiau valandas.

– Taip taip, dvyliktą jau išnešė.

– O aš mat... Dabar mano galva tokia kaip ir dekoratyvinė, tik dėl gražumo. Arba kaip tame anekdote – kad į pilvą neprilytų ar neprikristų lapų.

– Ką jūs čia kalbat?..

– Bet ką man dabar su šitom gėlytėm daryti? Į kapus gi jau nebelėsiu, kur aš belėsiu.

– Ne, kur jau jūs belėsit, padėkit va ant kėdės, aš, kai apsitvarkysiu, vis jau kur priglausiu.

Prie tuščios pakylos jie kažkodėl dar prisėdo. Fėleksiui gal pasirodė, kad bent prie šitokios reikia kiek pasėdėti.

– Ar buvo kunigas? – klausia Fėleksis.

– Buvo, kaip nebus, buvo. Dabar jau šitaip, dabar jau be kunigo niekur niekas, vėl visai kaip seniau.

Jie dar persimetė keliais žodžiais, ir Fėleksis išėjo.

Ir čia pat, prie lauko durų, susitiko Danutę.

– Ir tu čia?

– Ir aš, Feliuk. Nebevažiavau į kapus – bjaurus mano šiandien kraujospūdis, dar ta kaitra, pabuvau lig išvežant, atsisveikinau, išlydėjau. Arvydo veidas toks ramus. Paskui dar pasisukiojau šen ten, o dar paskiau žiūriu – ir tu ateini.

– Taip kvailai man čia išėjo.

– Koks čia kvailumas – supainiojai valandas, kam taip nepasitaiko.

– Et, mano galva man dabar tikrai priedas.

– Baik tu, – Danutė šyptelėjo, – gal užėikim kur nors?

– Į kavinę?

– Ne, į kavinę nenoriu, gal geriau eikim prie upės, norėčiau tau kai ką pasakyti. Net labai norėčiau.

– Einam.

Ir jie nusileido prie Neries. Krantinė beveik tuščia, tik kai kur koks meškeriotojas (kaip jiems neatsibosta stypsot), pralekia vaikai, vėjo nešiaušiama upė atspindi dangų.

Tik štai šiame, bent jau čia jaukiame pasaulyje nebėra Arvydo. O juk šitie du buvo draugai. Nuo studijų metų. Ir geri draugai, tik vėliau gal kiek nutolo. Ir su jais kaip su visais – pasidaro žmonės kaip salos, kurioms labiausiai rūpi tik savi potvyniai. Dažniau sueit, pabendraut, paprasčiausiai pabūt lyg ir pritrūksta ir ryžto, ir laiko. Na kaip čia dabar nei iš šio, nei iš to, be jokio aiškaus reikalo griausies pas kitą – gal jisai užsiėmęs, ką suplanavęs, gal jo nuotaika kiek prastesnė, atimsi jam laiką. Mat kaip išminčiai kalba: daug ką žmogus, iš kito atėmęs, paėmęs ar pasiskolinęs, gali gražinti, bet niekad negali gražinti laiko. Tai mat taip. Vaikai gali lakstyti vieni pas kitus, kada užsimano. Bet tai vaikai. Beje, juk ir jie su reikalais – žaidimai yra rimti reikalai, ar nekalti, ar su šunybėm.

Jie eina koja už kojos.

– Matai, Feliuk, kaip čia yra – tu pavėlavai į laidotuves, o aš nespėjau kai ko daugiau. Kai ko daug daug daugiau.

– ?!

– Nespėjau aš su Arvydu pasišnekėti. Nespėjau, nes gerai nenuspėjau. O reikėjo. Dabar aš tau kai ką papasakosiu.

– Apie Arvydą?

– Apie jį. Apie jo mirtį.

– Tai buvo nelaimingas atsitikimas, visi gi žino, ir laikraštis rašė, kad taip. Kuo tu čia dėta? Ko tu nespėjai? Ko tu galėjai nespėti?

– Nelaimingas tai nelaimingas, bet laikraštis ir abejoja. Matai – abejoja. O aš, gal sakyti, net neabejoju.

– Kad pats?

– Taigi, kad pats.

– Šitas? Šitas komikas, pašaipaila. Padūkėlis šitas pats?

– Tai va.

– Negali būti.

– Visi taip mano kaip tu. Net ir aš norėčiau šitai manyti.

– Bet iš kur tau dabar abejonė? Iš kur tu šitai ištraukei? Tas laikraštपालािकis?

– Ne ne, žurnaliūgas tai aš pažįstu – jiems tik kuo daugiau sumaišties, jiems tik kuo daugiau žibalo į ugnį. Bet man pats Arvydas...

- Pats Arvydas?

- Taip. Taip taip. O kad jis ne toks jau padūkėlis, ne komikas, tai man seniai ne naujiena. Nuo bendrabučio dar laikų.

- Na tikrai – tau jis buvo didelis draugas, mes tai tik draugavom. Va Juozui, Algiui, va tau tai jis buvo labai artimas.

- Taip. Ir štai gal prieš kokį mėnesį užėina jis pas mane. Šiek tiek išgėręs, bet ne baisiai. Išvirčiau aš jam kavos, dar paklausiau, ar prie kavos nenorėtų ir nedidelės taurelės, atsakė, kad neblogai būtų. Išgėrė, pasiurbčiojo kavos ir pradėjo pasakot. Pasakotis. Sakė, kad seniai taip norėjo, bet vis susilaikydavo. Kažkaip ten pasidrovėdavo. O dabar jau nebegalėjo išverti. Va. Prieš mėnesį kokį. „Va, Dana, – sako, – baigiu aš prieit liepto galą...“ – „Kas, – sakau, – yra, kokios čia tau dabar bėdos?“ – „Vaiko mane, baigia užjodyt arba, kaip dabar paaugliai pasakytų, baigia užknisti.“ – „Kas, – klausiu, – baigia?“ – „Mintys, – sako, – visokios kvailiausios mintys, Danute. Pats suprantu, kad tai nesąmonės, bet negaliu atsiginti, ir baigta. Na negaliu. Ir ne nuo šiandien, ir ne nuo vakar. Man rodos, kad aš niekada neturėjau ramios dienos. Gal aš kažkam kažkada esu padaręs kokią baisią kiaulystę ir dabar turiu atsisteisti? Net šitaip aš pagalvoju.“ Ilgai jis man šitaip kalbėjo, labai ilgai. „Niekam, – sako, – aš to nepasakojau, niekas nežino. Tik Zinkai, na tai kai ką prasitariu, Zinka kai ką tai žino, bet jau vaikai tai nieko. Visai. Bet štai tau, – sako, – nutariau išsipasakot. Su tavim, – sako, – man visada būdavo labai paprasta.“

- Prisimenu, dar bendrabuty jūs flygely ilgiausiai šnekėdavot. Visi matydavo. Manydavo, kad burkuojat. Jūs nebuvo įsimylėję? Ar nebuvo?

- Ne. Bet prašnekėdavom tai valandas. Apie viską, bet ne burkuodavom. Būna ir taip.

- Būna, pasirodo, kad būna. O jis gi tada neatrodė, kaip dabar sakės, užvytas. Gi toks juokdarys. Mūsų kurse tik du tokie buvo – Algis ir jis.

- Aišku, kad neatrodė. Tai buvo seniai, mes buvom labai jauni, per daug jauni, kad mus kas galėtų vaikyti ar užvaikyti. Ir tie vijikai nebuvo tada tokie aršūs. O kad Arvydas ne juokdarys, tai aš žinojau seniausiai. Dar nuo tada. Juokdarys jis buvo tik dėl akių. Juokas jam buvo priedas. Priedanga, uždanga, gal net šarvas.

- Taip, bet kokios ten tos mintys. Mintys mintys, be minčių būna tik pagalys, tik baslys. O šiaip tai visi mes jų turim. Tik nubusk vidury nakties, pamatysi, kas bus. Prisiminsi, kas buvo bala žino kada, ko tu nebegali pataisyti. Ė, bra... Kas turi galvas, tas turi ir voverėčių galvose. Visokių visokių.

- Matai – visokių, voverytė voverytei nelygi. Arvydą vaikė kaltinimai – kaltas, kad žemė kažin kur dreba, kad potvyniai, kad katastrofos, kad ligos... Ir kad jis turi kažką daryti...

- Bet ar čia psichiatrams kokia naujiena? Eik pas psichą ir gydykis. Yra toks pasakymas – durnas, o nesigydai. Čia elementari psichopatologija.

- Nesijuok, Feliuk.

- Aš ir nesijuokiu, aš tik taip dabar pasakiau. Ką gali žinoti, gal ir prie manęs prisikabins koks brudas. Mano galva irgi, žinok...

- Jis manė, kad gali ką užkerėti, nužiūrėti.

- Net šitaip, tada jau nekas.

- Sakysim, pamato kirvį, ir jau tuo kirviu gali kas nors ką nukirsti. Pamato virvę, o ta gali kas nors ką pakarti. Einu, sako, žiūriu – prie gatvės žilvity kabo ilgas ilgas virvaga-

lys. È, sakau, jau tuo kas nors ką pakars. Ką daryti? Pareinu namo, neramu baisiausiai, pasiimu peilį ir einu tos virvės nupjauti... Žinau, kad kvaila, bet negaliu neiti. Nors tu pasiusk. Taigi einu, virvė aukštakai, aš šokinėju prie jos su peiliu, tokie vaikūzai eina pro šalį, juokias: „Pasikart sugalvojai?“

– Betgi čia liga, čia aiškiai liga, reikėjo gydytis. Būtinai reikėjo gydytis.

– Jis ir bandė, tik niekas iš mūsiškių nežinojo, kad jis Naujojoj Vilnioj pragulėjo kelis mėnesius. Paskui dar vaikščiojo pas visokius. Šitą dalyką žinojo, žinoma, tik Zina. „Ir kas man iš to, – sakė Arvydas, – gydo injekcijom, tabletėm, kažkokiais dar šamarliakais, insulinais. Dar elektrošokais. Ką? Likimo tabletėm nenugalėsi, jei aš žinočiau, kad čia liga, pasveikčiau iš karto, bet jie negalėjo įrodyt, kad čia tik liga. Va.“ Buvo toks vienas protingas daktaras, Šimkūnas, rodos, buvo to pavardė, jis su Arvydu tik kalbėdavos, bet tas daktaras mirė.

– O kodėl netikėjo, kad liga: jei daktarai gydo, vadinasi, liga. Ko dar bereikia. Čia ir yra įrodymas, juk kiti žmonės pasveiksta.

– Netikėjo jis daktarais. Vienas tik toks buvo, bet ir tas pats...

– Jei daktarai nepadėjo, tai gal galėjo padėt kunigai?

– Nepadėjo ir tie. Prisiskaitęs visokio, visokio skaitalo – iš kur tik ir traukdavo – kalbėjo apie save kaip jau atriektą riekę. Nuo ko atriektą, tai gerai nė nesupratau.

– Bet į bažnyčią tai, rodos, vaikščiodavo?

– Na vaikščiodavo. Bet sakė: „Nuo to man dar sunkiau.“

Arvydas tada man labai daug apie viską pasakojos. „O kiek metų, – sakė, – mane ėdė mintis, kad galiu nužudyt savo vaiką! Mat jį labai myliu. Prie Mindaugėlio aš, – sakė, – peilio į rankas neimdavau. Pasinaudojęs peiliu, nusimazgodavau rankas... Taip mazgojuos rankas ir po šiai dienai...“ Matai!

„Ir kiek man kraujo yra pagadinę visi tie „gulikai“. Einu, ir vis man šalia tako – ar skersai, ar pusny, ar baloj, ar baisiausioj atokaitoj – guli. Kad būtų kokios ligos ar traumos ištiptas, suprantama: kviesk greitąją, ir viskas. Palauk greitosios. Betgi čia, – sako, – matau aiškiausiai, kad prisirijęs... Ir ką daryti? Nei bėgti, nei rėkti. Nei miliciją (dabar tai policiją) šaukti, nei greitąją. Ir nei pačiam tokį begemotą kur tempti. Ką daryt – ir pareigūnus esu kvietęs, ir greitąją, ir pats tempęs. Prisitampiau aš su jais. Sakiau: vieną kartą – gana! Eisiu, praeisiu kaip visi žmonės. Žmonės sau eina, praeina, eina, kur jiems reikia. Ką jie gali padaryti? Žiūrėk – pakviete policiją, o kol jinai atvažiavo, balvonas tas atsikėlė ir nusvyravo... Palieki durniaus vietoj. Eina žmonės, praeina, o aš negaliu taip praeiti, jei praeinu, tai vis tiek tenka grįžti... Gera buvo Gailestingajam samariečiui: jis tą gulintį gelbėjo iš meilės. O aš ne, aš ne iš meilės, aš iš nervų, aš dar ir pykdamas. Kiek kartų esu sau sakęs: baigta! Bet vis neištveriu. Čia mano liga? Tai kad ne, čia bausmė... Matyt, kad bausmė.“

Jam vis atrodė, kad kažkas iš jo laukia kažkokios pagalbos, net tie tolimiausiam pasaulio pakrašty po stichinių nelaimių. O kiek čia pat?! Eina, išgirsta ką nors riktelint. Pala? Ar tik nesišaukia, kad padėtum? Kas, kur? Ir kur tik jisai nelandžiojęs – ir po rūsius, ir savo, ir ne savo, po šiluminius koridorius, po apleistų namų griuvėsius. Stovėjo prie Antakalnio tilto toksai namas vaiduoklis keletą metų, tai jis vis negalėdavęs pro jį praeiti „nepatikrinęs“. Ar kas nors ten tik nesigaluoja... Į rūšį, į antrą aukštą, į palėpę... „Užėjau, – sako, – kartą, žiūriu – ant laiptų butelis. Nudaužtas, o limonadas ar alus jame dar burbuliuoja, vadinasi, ką tik padėtas, vadinasi, kažkas ką tik praėjo... O „vaiduoklio“ rūšy tokie gultai, tokie čiuziniai. Gal vagių, gal šiaip valkatų.“

- Betgi turėjo būti baisu?

- „Baisu, - sako, - labai baisu. Ypač kai teko kartą lįsti į kapo rūšį Rasose... Bet ką galėjau daryti? Žinojau, kad nei užmigsiu, nei kokio darbo galėsiu imtis, kol... Pareinu išsibaltinęs, Zina klausia, kur taip landžiojęs, atsakiau, kad savo rūsy bulves tvarkiau.“

Vaikytas jis ir po kapines, ir po miškus, ir po griovius, ir po patiltes...

- O ką nors rasdavo?

- Laimė, nieko nerasdavo. Ir būdavo baisiausiai laimingas, kad nerasdavo. „Lengvai atsidusdavau ir lėkdavau namo.“

- Bet, žiūrėk, Dana, ar tau neatrodo, kad čia jo fantazijos?

- Tu taip manai?

- Ko gero. Miunhauzenas. Jis buvo geras Miunhauzenas.

- Kažin, Feliuk, kažin.

- Keista kažkaip - ar protingas žmogus negali taip imt pasipurtyt ir nusikratyt visų tų, kaip čia pasakius, demonų? Nusikratyt, ir baigta.

- Kai prie mūsų tie demonai neprisvilę, mums gera kalbėt. O tie, prie kurių prisvilę, matyt, negali. Nėra čia taip paprasta, būtų paprasta, neblūdinėtų tokie, kur nereikia ir kaip nereikia. Kaip Arvydas blūdinėjo. Pats su savim kariaudamas, nuo kitų juokeliais vis prisidenginėdamas. Anekdotais! Kiek anekdotų! Ir kaip mokėjo pasakot! Artistas.

- Tai jau - artistas. O tie visi juokai, tie visi anekdotai, matyt, tikrai buvo jo, kaip tu ir sakei, šarvas, savotiška gynyba. Taip taip. Prisimenu stojamuosius penkiasdešimt trečiųjų rugpjūtį. Aš tau dabar papasakosiu. Apgyvendino mus Čiurlionkėj.

- Prisimenu - Čiurlionio vienas buvo apgyvendinti visi stojantieji. Ir aš ten, ir aš.

- Na va. Kambarys mūsų didelis, lovų gal kokios aštuonios. Daugiau! Kambario vidury ilgas stalas. Mes, keli stojantieji, ir du kažkodėl neatostogaujantys trečiakursiai. Ekonomistai, kiek prisimenu. O gal ir teisininkai. Tokie pasipūtę, tokie išsičiustę. Vienas, rodos, šiaulietis, kitas kaunietis. Kodėl jie neatostogavo? Gal buvo kur įsidarbinę? O mes, suvažiavę stojamųjų, visi kaimiečiukai. Namų audimo švarkeliai, kelnės. Gal kurio ir geresnis buvo drabužėlis, gal. Priėjo prie vieno tie, pakėlė kelnių klešnę: „O, - sako, - kokia medžiaga, kokia medžiaga! Koks materijolas!“ Ir žvengia. „Per lietu su tokiom kelnėm labai gerai - parėjai, pasistatei...“

Bet prie mūsų su Arvydu nekibo. Ir manau todėl, kad patį pirmąjį vakarą Arvydas prie to ilgojo stalo, kai valgėm kas ką turėjom, suskėlė kelis anekdotus. Visi cha cha ir krinta aukštiekninki. Ir tie gudročiai, ir tie. Anekdotai riebūs, Arvydas vėliau tokių nebeapasakodavo, bent jau man nebeteko girdėti. Iš kur jis tokių buvo prisigraibęs? Va. Tie frantai mato - šitas, bra, ne pirštu penėtas. Ne ne. Ir nekibo. O kas su kitais darės? Su tokiu Rafiku, dar su tokiu žemaituku (tas stojo į geologiją). Ateina vieną vakarą dar su kitais dviem, irgi balažin kažkodėl neatostogaujančiais, vienas su baltu chalatu. „Čia, vyrai, - sako, - renkam dabar tokią komandą tokiam ypatingam krosui. Reikia labai gerų vyrų. Bet dabar dar patikrinsim jūsų sveikatą. Matom, kad pora iš jūsų labai labai tinka.“ Tai čia apie tą Rafiką ir tą žemaituką. Priėjo, paspaudė žastų raumenis. „O, - sako „daktaras“, - kaip geležiniai!“ Rafailo pasirodė esančios labai stangrios strėnos. „Spyruoklės, tikros spyruoklės!“

Ir taip vieną vakarą įvyko „didysis krosas“. Ne vakarą, o jau naktį. Tokių „ypatingų“, tinkančių „didžiajam bėgimui“ buvo surasta gal septynetas ar aštuonetas. Ir, žinoma, patys organizatoriai. Nusirengę visi ligi pusės, kai kurie su trumpikėmis. Maršrutas:

nuo Čiurlionio bendrabučio ligi Tauro, nuo Tauro gatve žemyn ligi Stalino prospektu, apsukus aikštę, prospektu ligi Gedimino kalno, tada vėl atgal ir dar kartą pakartoti viską iš pradžių... Na, pirmyn! Ir sportininkai nulapsėjo. Organizatoriai, žinoma, pabėgėjo tik ligi Tauro ir tada, nuduodami atsiliekančius, movė į šalį. O tie – tas Rafikas, tas žemaitukas, kiti – kaip nurodyta... Dvylikta valanda nakties! Pusnuogiai. Milicija ten apačioj juos iš karto ir „supakavo“.

Bet kai viskas galų gale pagaliau išaiškėjo, tas žemaitukas parodė, kad jo rankelė tikrai geležinė. Vienam iš organizatorių, ar tik ne „daktarui“, dantelius jis praretino.

– O sakyk, kodėl tu pasakei, kad irgi pavėlavai, kad nespėjai? Apie ką tu?

– Gi jau sakiau – nespėjau pasikalbėti; prieš savaitę buvome mes susitikę, ir jis pasirodė man baisiai linksmas.

– Tai gerai.

– Nelabai. Jis, Feliuk, buvo per daug linksmas. Toks linksmas linksmas, ir staiga mačiau – tik žiūri kažkur į šalį. Staiga „išsijungia“. Vėl paskui lyg niekur nieko kalba su manim. Gal jis norėjo apie ką nors vėl išsipasakot, kaip tada anksčiau. Jam tada, rodos, buvo geriau pasidarę. Žinai, yra tokia nuomonėlė – „nieks nepasikeitė, bet va išsipasakojau ir lengviau pasidarė“.

– Žmonės taip kartais pasako.

– Ko gero, ir tada taip buvo, bet aš kažkodėl nesusigriebiau. Leidau praleidau pro šalį, reikėjo man pasiūlyti vėl išsikalbėti. Arba reikėjo man jam paskambint. Po to. Bet ilgai nedelsiant. O aš nepaskambinau. Kodėl? O ką aš bežinau kodėl?

– Tik jau tu, Dana, dabar nepradėk! Reikėjo – nereikėjo. Nepradėk. Be to, tu gi nieko tikrai nežinai. Tu tik spėlioji, kad jis pats, tik spėlioji. Štai ir laikraštis sako – nelaimingas atsitikimas. Nelaimingas atsitikimas! Aš tai irgi taip manau.

– Bet kad ir laikraštis suabejojo, ten pabaigoj...

– Suvaikysi tu žurnaliūgas, tokiais atvejais jie spirga iš džiaugsmo. Tu gi pati sakei. Oi, Danute, tik nepradėk!

– Reikėjo gal su Zina pasikalbėti?

– O ką tu jai galėjai sakyti? „Zinka, man rodos, tavo vyras durniuoja“?

– Taip tai gal ne, bet vis tiek... Kad jį bala tą gyvenimėlį – nieko negali atsukti atgal.

– Negali, Danute, ko jau negali, tai negali. Ir, Danute, aš tau dar kartą sakau: tai buvo nelaimingas atsitikimas. Per laidotuves buvo ir kunigas, o prie savižudžio kunigas neis.

– Eis, ko jis neis, dabar nebe tie laikai. Seniau tai – paskaityk tik Karoblienės prisiminimus, baisu net ir pagalvoti.

– Palauk, sakei gi, kad kai susitikot, jis buvo linksmas. Juk taip?

– Per daug linksmas.

– O ar pagalvojai kodėl? Gal todėl, kad tų savo „demonų“ buvo jau nusikratęs? Ką tu žinai. Iš to smagumo gal ir padaugindavo... O kai kartelį smarkiau padaugino, tai ir... Tai ir atsitikimas.

Jie eina iš lėto, koja už kojos. Kaitra. Čia kaitra. Ir kapinėse tenai kaitra. Medy koks paukščiukas sucirpia, žmonių būrelis laukia tik greičiau apeigų pabaigos. O žemėmis užpilamoje dėžėje nebėra nieko, kas buvo.

Fėleksis tik dabar pastebėjo, kad tebelaiiko tulpių puokštelę – valytojai į rankas kai iš karto nepadaavė, tai ant kėdės palikt ir pamiršo.

- Kur dabar šitas man dėti?
 - Parsinešk.
 - Ne ne, namo tai jau nenešiu.
- Ir jis švystelėjo gėles į upę. Pasroviu nuplaukė keturios tulpės.

2008 07 01

DAILININKAS

Biržų krašto kelių po smarkesnių lietu labai nepagirsi. Tokių gražių žodžių, kuriais liaupsinamas biržiečių alus, šio Žiemų Lietuvos kampo keliams nerasi. Rasi visai kitokių. Ypač, kaip jau sakyta, smarkiau palijus. Ar vasarai einant į pabaigą.

Plentai yra plentai, vieškeliai – vieškeliai, jie žvyruoti, jais net ir gilų rudenį ratai gali riedėti pasišokinėdami. Bet vien jais nevažinėsi, tenka įsukt ir į šoninius kelius, keliukus ir į šunkelius.

Nekas rudenio apie Biržus ir pėsčiam, ir važiuotam.

Be perstojo lijo visą dienele ir tik vakare debesys ėmė trauktis ir plyšti. Kaip sunkūs drėgni skudurai jie vartaliojosi viršum šaltos šaltos, blyškiai geltonos pašvaistės. Vėlyvoji giedra buvo ne tik šalta, bet ir atrodė grėsmingai. Jau buvo smagu pagalvoti ir apie šiltesnį drabužį, ir apie ugnelę po vakarienės puodu.

Piktoko Margio lojimo lydimas prie vienu namų priebutėlio pasirodė nepažįstamas žmogus.

Pasibeldė, įėjęs labai mandagiai pasisveikino, lyg atsiprašydamas žvilgtelėjo į savo kojas.

Nedidukas, kresnas, apvalaus tarsi vaikiško veido, garbanotais, nuo lietaus dar labiau susitaršusiais (visai nesusitaršę tokie niekad nebūna) plaukais. Neaiškios spalvos švarkelis, pilki marškiniai. Ant nugaros – kuprinė. O jau sulytas sulytas. Ėjo, matyt, tik per didžiausius šuorus kur po medžiu prisiglausdamas. Iš kur čia dabar šitoks? Gal koks spekuliantas ar komedijantas. Šiaip ar taip – nebaisus. Tuo labiau, kad basas. Kelnės atsiraitotos ligi pat kelių, stovi dabar prie slenksčio baltom kaip numirėlio kojom.

- Na tai jau prašom toliau, - sako jam šeimininkė.

Seniau gan dažnai užeidavusius ubagus tai tuoj sodindavo prie ugnies, tuoj imdavo klausinėti, kas girdėti, kas kur atsitikę. Po pasaulį su terbom vaikščiodami ir šunis lodydami bei tiems blakstienas kapodami, ubagai daug matė ir daug žinojo. Tai ne iš savo laukų neišklystantys, darbais apsivertę, darbų nukamuoti ūkininkai.

Krosnelėje bežioravo tik anglys, taigi prie jos svečias ir nesodintas. O tas iš karto:

- Einu iš toli ir man dar reikia tolokai. Lig pačių Biržų.

- O, lig Biržų tai jau kažin ar šiandien begalit nueiti.

- Tai va, gal tada, sakau, galėčiau kur daržinėj...

- Ai, kam čia daržinėj, - sako jam šeimininkas, prakaulus aukštas vyras, - kam čia dabar daržinėj, apnakvinsim jus ir gryčioj, matom gi, kad ne žiulikas. Bet reikėtų jums gal ir persirengt. Šlapias kaip žiurkė.

Gana greitai surado tam žmogui ir sausas, nors ir smarkiai per dideles kelnes, ir vilnones kojines. O paskui, žinoma, pakvietė ir prie stalo. Buvo jau kaip tik vakarienės metas, tie ateinantieji beveik visada pataiko.

Tai jau ir sėdi jie – tas prakaulis šeimininkas, du jo sūnūs, vienas jau bernų bernas, kitas dar vaikas ir paauglė mergiūkštė; šeimininkė prie stalo galo, nes jai vis reikia ko nors ir prie krosnelės, ir prie spintos.

Svečias iš to gerumo, kad dabar taip maloniai šyla permirkusios ir pavargusios kojos, galėtų jau čia pat vietoj net sėdom užmigti.

Mergiūkštė nuo atėjusio svetimo žmogaus neatitraukia akių – toks jis jai įdomus. Kažin, kas jis per vienas.

Prieblandoj jaukiai šypsojosi lempa, o sėdintieji – nepasakysi, kad būtų labai kalbūs.

– Mano vardas Jonas, – sako atvykėlis, pagaliau gal jau reikia ką nors apie save praritarti.

– O, – sako šeimininkas, – aš irgi Jonas. Tai jau taip – Jonų gal ir pas mus ne mažiau negu Latvijoje.

– Ė, ten tai jei ne kiekvienas, tai bent kas antras Jonas.

Sėdėjo jie prie bulvienės, o ne prie alaus ašotėlio, todėl ir kalba rišosi vangiai.

Na, jei žmogus nenori pasakotis pats, iš kur eina, koks jis paukštelis, tai gal taip ir reikia. Už liežuvio netrauksi. Matai, kad ne perėjūnas koks, ne valkata, ne plėšikas – ir gerai. Ir ne iš kalėjimo. Iš kalėjimo būtų nukirptas, o šitas garbanotas kaip aviniukas.

– Tai mat kokia vasara, buvo labai gera, užteko visko, o dabar, matyt, prasidės ir ilgieji lietūs.

Apie ilguosius lietus reikia pamąstyti tylom.

– Kur tu rudenį be lietaus, – sako vėl šeimininkas. – Dar ne visai ruduo, bet ir rugpjūtį vasaros nebenorėk. Laimė, viską susiglobėm.

Svečiui gal ir nėra labai įdomu – susivežę jie dobilus, rugius ar kitą dar gerą į pastoges ar ne. Tai tada gal pats tegu papasakoja kokių įdomesnių dalykų. Bet kad jis toks pavargęs ir, be abejonės, galvoja tik apie patalą. Nesvarbu apie kokį – minkštą ar kietą, svarbu, kad atsirastų vietelė galvai priglausti.

Nuvedė tą žmogų į kamarėlę prie didžiojo kambario. Šių namų senelė vasarą čia miegodavo. Palubėse – vaistažolių šluotelės, galvūgaly – lentynėlė su kantičkom. Langelis ne per didžiausias, bet šviesos jai, matyt, užtekę.

Šeimininkė apie senelę Grasildą bent keliais žodžiais neužsimint negalėjo, o tas Jonas iškart ir be didelių aiškinimų suprato, kad čia kažkieno mielas kampelis. O ar ta moteriškė dabar dar gyva, tik kažkur, o ne į amžinatilsius išvykusi, nesvarbu.

Kai šeimininkė su lempa išėjo, kambarėlis paskendo į tirštą jau tamsą. Viršum galvos švelniai kvėpėjo vaistažolės – tokia nusiskainiota ir pasitaupyta vasara.

Jos nežinai kada gali prireikti. Priglaustasis apčiuopom susiradęs lango kabliuką, jį atkabino ir stumtelėjo rėmą. Atsargiai, nes ką tu žinai su ne savo namų langais, gal tie vos besilaiko. Langelis girgžtelėjęs atsivėrė, kaip koks malonus burtas į veidą padvelkė rugpjūčio naktis. Visai netoli tyliai ošė topolis. Tą pažinsi iš kvapo.

Ten prie stalo Jonas manė, kad užmigs vietoje, o kai jau kris į kokį nors patalą, tai kris kaip užmuštas. Bet va – dabar miegas taip žiauringai nebeėmė. Tasai topolis, apie ką jįsai ten?

Žmonės gyvena čia savo gyvenimą. Be abejo, ne be rūpesčių. Dabar tai čia ramu, taip ramu, kad to ramumo net ir baugoka. Tvarkingas šis ūkininkas. Ir šviesus, kaip matyt net iš karto, bet va – ne mažžemis. Vadinas, nebeilgai jis čia ūkininkaus. Gal už metų kitų, o gal net ryt poryt lauks jo kelionė. Ne savo noru ir ne ten, kur kviečia kokie ūkiški reikalai.

Rytas ir tirštas rūkas. Kibirai tarška rūke; trinksi durys, visuose namuose jau dunkse-na lengvesni ir sunkesni žingsniai. Keleivis pašoko iš malonaus šilto patalo, užsitraukė plačias ne savo kelnes ir vis dar basas – jo batai ir visi kiti drabužiai likę virtuvėj ant krosnies – išėjo į priebutį. Rytas. Prie šulinio susitiko vyresnįjį šeimnininko sūnų, pasi-sveikino sumušdami rankom. Berniokas įpylė į dubenį ledinio vandens.

Ū ū... Bet šiandien, šiaip ar taip, dar vasara, o čia vasaros prausykla. Ant stulpelio su įkaltais į šonus pagaliukais kabo rankšluosčiai.

– Kokie gražūs jūsų rankšluosčiai, – sako svečias, – kaip gražiai išsiuvinėtos raidės.

– A, tai čia nuo labai dar seniai. Na, gal ir ne nuo labai seniai, bet kol mes, vaikai, dar buvom maži, Kaziukas tai visiškai... Tėtis laikraštį perskaitė, kad jei nenori susirgti trachoma, tai turi šluostytis tik savo rankšluosčiu. Tik savo. Mama ir išsiuvinėjo mūsų raidės. Raidė „K“ prie visų, mes mat Klingos, tokia mūsų pavardė, o kitos tai: „V“ – Vy-tauto, taigi mano, „L“ – Lionytės, sesers, „J“ – Jono, vyriausiojo, bet jo nebėr... „K“ – Ka-ziuko, to mažojo. Mes save taip ir vadindavom: Lekas, Vukas, Jakas, Kakas... Bet jums aš atnešiu naują. Kaip išsimiegojot?

– Karališkai; kaip sakytų prancūzas – ant abiejų ausų. O rankšluosčio nereikia ir taip jau aš čia toks...

– Nereikia, kaip nereikia? – Ir Vytautas, peršokdamas priebučio laiptelius, nėrė į kambarį.

Gryčioje kūrenos ugnis, ir prie jos, ant mažo suolo sėdėdama, mergiūkštė aižė pu-pas. Žinodama, kad namie dabar svetimas žmogus, apsirengusi kiek spalvottesne bliū-zele – mėlynadryže. Dėl vakarykštės prie stalo jai buvo šiek tiek sarmata. Aižė greitai, viena kita pupa, žinoma, turėdavo nukristi į šalį, į kokį palovį, kad paskui augdama pridarytų visokių juokų.

– Labas rytas, panele.

Ir moka gi tie ateinantys pasakyti. Panele...

Panašiai kaip tas Vukas, ir svečias liuoktelėjo į kamarėlę, kur buvo jo kuprinė, ir grįžo nešinas nemažu bloknotu. Pasičiupo kėdę, atsisėdo prieš dirbančiąją, atsivertė blo-knotą. Rankoj staiga iš kažkur atsirado pieštukas.

– Jūs, panele, nekreipkit į mane dėmesio, dirbkit, kas jums reikia, ir viskas.

Mergička baisiausiai nuraudo ir norėjo lyg prieštarauti.

– Nesisarmatykit ir nesijaudinkit.

Mažajam berniukui oi kaip norėjos užėti svečiui už nugaros ir pasižiūrėti, kaip tas seserį dabar pieš. Kad pieš Lionytę, tai aišku, betgi įdomu, kaip tai daroma. Tačiau jis stovi prie stalo kampo ir nedrįsta net pajudėti.

– Eikš, – sako jam svečias Jonas, – ateikš, pamatysi.

Iš lėto, lyg prisibijodamas kokios klastos, Kaziukas eina prie dailininko. Tik kad tas darbas jau beveik baigtas.

Svečias mat ilgai nesikrapštė, mikliais grakščiais judesiais jis bemat nupiešė tą pupų aižytoją. Tik švyst švyst. Vyrioko ranka popierium, sakytumei, čiuzinėjo.

Būna juk pasauly dalykų, kurie šiaip žmogui atrodo tarsi kokie stebuklai.

Dar nesusėdus prie pusryčių, popieriaus lakštas jau buvo perėjęs per visų rankas.

– Ir nupaišyk tu man šitaip!

– Ir dar taip greitai, čik čik – ir še!

Lionytė raudona raudona.

- Tai šitą paveikslą mums gal ir paliksit?
- O kaip jau kitaip, kaip kitaip gali būti? Čia mano toks „ačiū“.
- Na ką jūs, ką jūs... Pas mus žmonės kartais nakvoja, mes gi prie plento.

Seniau tai pašėliškai daug būdavo tų nakvynių – žydai lupatnikai, ubagai... O dabar tai turėsime prisiminimą, tokio paveikslo čia niekas neturi.

Per pusryčius valgant bulves su spirgais svečias dar taip pasiaiškino:

- Toks, matote, čia dalykas... Dailininkas tai aš beveik iš tikrųjų; „beveik“ sakau todėl, kad ašai dar tik moka. O po šiuo „paveikslu“ pasirašyti galėčiau – visi dailininkai taip daro. Ar garsūs, ar nelabai, ar šiaip tik visai šiokie tokie. Bet aš gal geriau nepasirašysiu, geriau gal nereikia.

- Kaip jau jums išeina, kaip išeina.

- Toks, matote, čia dalykas... Protelio man neužteko, ir aš prikišau nagus, kur nereikia. Atsakančiai prikišau... O kur, tai bala nematė. Ir va tenka dabar man kiek pasislapsyti... Kur nors sprukti. Kur? Gal, sakau, pas gimines? Pas juos ir traukiu, nors jaučiu, kad niekai... Kur tu Lietuvėlėj tokioj...

Pusryčiautojai tik žiūri ir tyli. Mat koksai čia nakvynikas.

- Kodėl jums dabar apie tai pasakoju? Na, pasakoju, ir tiek – matau, kokie jūs žmonės. O sugriebti nori mane, žinokit, tik jau ne už kokią vagystę ar šmugelį. Ir nieko ašen neužmušiau, niekam aš nieko blogo nepadariau. Niekam niekam!

Klausantys supratingai palingavo galvom.

Svečias Jonas kiek patylėjęs:

- Betgi ir jums...

- Ir mums, berneli, ir mums, – sako šeimininkas Jonas, tasai prakaulis, – tik mums nėr kur pabėgti. Kur tu pabėgsi su namais, su medeliais, su gyvulėliais? Nebent va šitie, – jis mostelėjo galva į vyresnįjį sūnų ir mergišką, nebent šitie... O tas mažasai, na kur jis vaikelis... Kaip jau bus, taip.

- Ai, tik nereikia per daug griaudintis, – sako šeimininkė, – dar visi esam čia ir sočiai dar turim visko. O kas bus paskiau, pamatysim.

Jurga Tumasonytė

DIRBTINĖ MUSELĖ

Vasaromis ilgai negaliu užmigti, mat prieš miegą imu gailėtis kokio nors nieko, – kad nepaslėčiau brangios dantų pastos nuo tėvo ar pamiršau atidaryti sandėliuko duris, kad katinas išlinkęs nusišlapintų į savo dėželę. Kartais imu gailėtis pamiršusi išsipešioti antakių arba nusidildyti kojų nagus. Neatliktos pareigos mane užgula it šlapia paklodė. O prieš pasinerdama į gilų miegą, dažnai išgirstu savo sesers, kurios niekada neturėjau, balsą: „Greičiau, greičiau!“

Štai aš ir vėl stoviu prie lango, kurio stiklu ropinėja musės. Vidinėje lango pusėje karo voratinkliai, panašūs į nugeibusius žilus plaukus. Mane erzina musės, ypač ta didžioji, tamsiai mėlyna. Ji daužosi į langą ir atrodo, lyg kažkas stuksentų trintuku. Neapsikentusi prispaudžiu delnu zyžiančią musę ir, atsargiai suėmusi dviem pirštais, įsimetu vabzdį į burną. Skonis šleikščiau saldus. Aš pradedu gailėtis savo poelgio, tačiau niekaip negaliu jos išspjauti, o tas vimdantis jausmas vis plinta: mane apima lengva panika. Jaučiu, kaip iš burnos veržiasi tąsios seilės. Imu dar greičiau kramtyti, kol staiga išdūžta stiklas ir aš pabundu.

Po dešimties minučių turėtų suskambėti žadintuvas. Apsidžiaugiu išplėšusi laiko, per kurį galėsiu išgerti kavos. Greitai apsirengiu ir einu į virtuvę. Namie steriliai tylu. Tėvas darbe, moterų nėra, katinas, prisirijęs sauso maisto, kažkur miega. Užkaičiu virduklį ir didžiausiam savo apmaudui pamatau, kad baigėsi kava. Esu tikra, kad kavą išgėrė tėvo meilužės: Lena arba Jūratė. Jei neklystu, Lena – blondinė, visada dėvi džinsinius bridžus, platformines basutes ir aptemptą palaidinę, išryškinančią jos riebę liemenį. Lena mėgsta kavą rytais ir Palangos tiltą vakarais. Tėvui patinka kurortiniai romanai. Jūratė dirba muzikos mokytoja ir mėgsta indiškas palaidines giliomis iškirptėmis. Ji aukšta ir liekna. Kažkada balkone džiūvo jos kelnaitės – ažūrinės, išstampyta gumele.

– Katuti, man be cukraus, – perspėja ji tėvą.

Durys užsitrenkia ir aš atsiduriu anapus daiktų. Vorai ropinėja gėlėtais mūsų tapetais, balkono turėklais raitosi vynuogių lapai, paukščiai lesa mūsų trešnes, dar daugiau dulkių padengia niekada neatidaromą pianiną, nuo saulės blunka balkone džiūstantys rūbai ir dvokia plaukai, įstrigę vonios skylėje. Viskas kuo puikiau vyksta ir be mudviejų su tėvu. Kartais pagalvoju, kad šie daiktai būtų vertesni, jei ten gyventų kas nors kitas: inteligentų šeima, kurios perspektyvūs vaikai gausiai viduriuotų nuo apyžalių sodo uogų, ar gabi dailininkė ištinusiomis kepenimis, kiekvieną rytą klausanti, kaip strazdai snapeliais daužosi į jos langą.

Važiudama autobusu, mėginu skaityti knygą. Tačiau priešais sėdi vyras ir nureninėja akimis šalia manęs įsitaisiusią mergaitę. Mergaitei tikriausiai dvylika, jos šlaunys įdegusios, aptemptos melsvu sijonėliu. Jei tas vyras būtų be tamsių treniugų ir neturėtų mėlynų tatuiruočių ant plaštakų, toliau galvočiau apie modernizmą ir nekreipčiau į jį dėmesio. Tačiau vyras apgailėtinaai gašlus, o mano kaimynės šlaunys gležnutės kaip neišsiskleidęs tulpės žiedas.

Pasuku į mergytę galvą. Po mažosios nimfetės oda raizgosi kraujo pritvinkę kapiiliarai. Ji žiūri į vyrą, į padėtas ant kelių rankutes, pro langą. Jos lūpos nelygiai pateptos blyškiu vazelinu. Plaukai ilgi ir šviesūs (galbūt dažyti).

- Ko žiūri? – staiga manęs paklausia mergaitė.
- Šiaip. Gal norėtum persėsti į tą vietą šalia vairuotojo?
- Tas zekas labai bjauriai spokso.
- Pati tu ir sėsk, – šnypšteli ji.

Man pasidaro nesmagu, todėl įbedu akis į knygą ir dešimt kartų perskaitau žodį „strėnų ugnis“, burnoje jausdama sapne kramtytos musės skonį.

Paspaudžiu mygtuką, ir iš aparato vidurių ima lįsti čekis. Tada klesteliu į siaurą kėdutę, siurbteliu kavos. Aplink mane vien daiktai: daugybė stiklinių apyrankių, švytinčių vėrinų, dirbtinių perlų, blizgių pakabučių, segtukų, laikrodžių, sąsagų. Kai kurie daiktai su *pleibojaus*, *mikimauzo* ir žymiausių dizainerių logotipais. Už stiklo gausu netikrais deimantais nusagstytų sagių ir žiedų, suvenyrinių rupūžyčių ir širdelių. Šie daiktai šalti ir slidūs: vis išsprūsta iš rankų ir aikštinaigai skimbtei ant žemės, lyg būtų tikrų tikriausi brangakmeniai. Į parduotuvėlę užsuka atlépaušis vaikas. Jis aukštas, burna pravira, seilėta. Lyg būtų iš dienos centro.

- Kaip čia gražu! – sako jis.

Vaikas patiria euforiją ir dar kurį laiką stovi apstulbęs, o netikri lobiai it sudužusios taurės stiklas įsirėžia jam į akis.

- Gal norit ką nors nusipirkti ta proga, kad taip gražu?

Vaikas dairosi, sukiojasi aplink vitrinas ir galop pirštų galiukais paliečia aksominę dėzelę su žiedais. Atsargiai išsirenka vieną geltoną su baltomis akutėmis ir, čirkštelėjus kasos aparatui, ištiesia dviejų litų monetą. Išeidamas įbeda debilo žvilgsnį į viršutinėje lentynoje žibančius papuošalus.

Ateina dar daugiau pirkėjų, ir mano kava atšąla. Tualete išpilu kavos likučius į kibirą, kuris jau sklidinamas tamsių tirščių ir kramtomosios gumos gniužulėlių.

- Ė, apie Elvyrą nieko nežinai? – rikteli Zitutė, sėdinti patalpoje prie tualetu durų.

Zitutės oda, nosis ir krūtys liūdnamai nutįsę. Ji – mūsų sandėlio valytoja ir tualetu prižiūrėtoja. Kiek matau, Zitutė noriai sprendžia kryžiažodžius, litrais plempia kokakolą arba purškia tualetus citrininiu oro gaivikliu. Anksčiau ji manęs nemėgo ir rėkdavo, kad geriau per daug kavos, nuo kurios tirščių sunkėja jos kibiras ir blogėja mano sveikata. Elvyra – pardavėja, kurios vietoje dabar dirbu.

- Ne, nieko, – atsakau Zitutei.

Iš Elvyros liko tik keli moteriški žurnalai ir du „Karvutės“ saldainiai, palikti spintelėje. „Elvyrai surado vėžiuką“, – taip sako skyriaus, kuriame dirbu, savininkė. Elvyros vėžiukas tikriausiai inkrustuotas netikrais deimantais ir aplietas aukso imitacija. Jis ropoja suvytusia Elvyros gimda ir po savęs palieka šleifą – blizgias mirties dulkeles.

- Da tik antra stadija. Turėtų ištempt – gi jauna boba, – sako Zitutė.

- Kur jau neištempt, kai tiek pažįstamų klinikose turi, – antrina jai džinsų pardavėja, plaunanti puodelį prie kitos kriauklės.

- Tai ir sakau, kad viskas bus gerai, – apibendrina Zitutė, ir aš grįžtu į savo darbo vietą.

Sėdžiu ant sulankstomos kėdutės, o sekundės eina minučių greičiu. Patalpoje tvanku, iš garsiakalbių groja šlagerius. Man norisi spardyti ir sukti rankomis ratus. Tačiau kiurksau prie tuščio puodelio ir kalbuosi su savimi:

- Nina, kas nutiks, jei tavo sesuo, kurios niekada neturėjai, užsprings trešnės kauliuku?
- Mano sesuo springs ir tuo metu aiktels jos iščiose augantis kūdikis.

- Kodėl tavo sesuo nėščia?

- Tą naktį lijo smarkus lietus. Daug vyrų žiūrėjo pornografinius filmus. Sesuo ėjo pro aukštą pastatą su daugybe langiukų. Vyrų buvo nuogi, o filmai trumpi. Mano sesuo, kurios niekada neturėjau, gimdys lietaus kūdikį.

- Bet jeigu ji užsprints?

- Jeigu sesuo užsprints, jos diafragma kilnosis aukštyn žemyn. Kaip liftas, kuriuo keliama liliputai. Liliputai kyla į Amerikos viešbutį, kuriame rodoma kabareto programa ir nemokamai dalijamos bronzinės servetėlės. Iš servetėlių liliputai lanksto trešnių kauliukus ir mėto į šokėjų šlaunis. Sesers vaikas tikriausiai bus liliputas ir ateityje turės dvi meilužes: Leną ir Jūrą.

- Ar turite šampano spalvos perliukų? - įsiterpia svetimkūnis, ir sesuo dingsta.

Pabeldžiu į duris. Mano draugė Polė pjausto mėsa. Atsistoju prie penkių puodų su skirtingais mirkalais ir įmerkiu smilių į baltą česnakinį padažą. Imu braižyti klampus apskritimus. Polė irgi apskrita ir rausva kaip pieniška dešrelė. Kol ji gamina maistą, šnektelimi apie kačių šukas, šeštojo dešimtmečio madą ir Billie Holiday. Draugė studiuoja menotyrą ir svajoja išgarsėti kaip destruktivi eseistė hei įkurti siaubo literatūros knygyną gimtajame mieste. Ji pakvaišusi dėl vieno savo dėstytojo. Dėl jo buvo įsimylėjusi alyvas: kalbėdama visur jas kaišiodavo, beveik kaip kokia metafizinė floristė, nors šiaip ji tikrų tikriausia *asfaltinė*. Išsename iš namelio ir susėdame ant akmenuotos tvoros, prie kurios stovi užkandinė. Valgome lavašo tūteles. Mėsa maloniai limpa prie liežuvio, o saulė vis dar kybo aukštai, nors jau vakaras.

- ...aš, žinok, dabar beveik nieko nevalgau, tik šituos kebabus: po vieną per dieną. Jau numėčiau tris kilogramus, pastebi? Nu, gal dar nesimato. Šitame kioskelyje aš dvasiškai ir fiziškai pasikeisiu. Netiki? Nekenčiu šitų kebabų pirkėjų. Jeigu tik jie žinotų, kad kai nepjaustau mėsų, aš Heidegerį skaitau. Jei tik jie žinotų, tie prakeikti skusti ir su cepom, - kalba Pole. Lyg ir ne man, o pravažiuojantiems troleibusams.

Gateimis maršiuoja balandžiai. Neskiriu patelių ir patinėlių, taip pat neišivaizduoju paukščių lyties organų. „Balandžiai“, - mosteliu cigarete į paukščius Oriui. Sėdime ant medinio suolo, viršum mūsų klojasi tamsiai mėlyno dangaus tapetai, smuikeliais groja žiogai ir traška telefoninės *činstuškės*, kurių klauso toliau sėdinčių paauglių būrelis. Orius turi auskarą antakyje ir yra visai nieko.

Butas, kuriuo dalijasi su teologijos doktorantu, užverstas ikonomis. Lyg ir šventa vieta. Dairausi pro virtuvės langą, iš jo atsiveria vaizdas į parką, kuriame ką tik buvome. Orius atkemša vyno, ant kurio etiketės pavaizduotas juodas katinas. Ūmai prisimenu, kad palikau uždaras sandėliuko duris ir grįžęs tėvas veikiausiai krapšto nuo kilimo katšūdį. Arba kirkina kurią nors savo moterį. Pasiryžtu praleisti paskutinį transportą ir likti nakvoti pas Orių.

- Nu, o kai tranzavom į Berlyną, niekas nestojo. Tada dvi paras miegojom pievutėj prie degalinės, - pasakoja mano naujasis pažįstamas, ir aš užsinoriu pabučiuoti tą auskarą antakyje. Auskaras tamsus ir neblizga.

Mes atsigulame ant siauros Oriaus lovelės. Orius pakilęs virš manęs, jo veido raumenys įsitempė ir jis panašus į susirūpinusią šimpanzę. Ištepa mano suknelę. Stoviu vyriškomis kojineėmis apkarstytoje vonioje ir galvoju, kad mes tokie tolimi, jog išsivaduoti iš baimės negalime net per fizinį susijungimą. Daromės panašūs į žuvis, susiglaudžiančias pilvais ir paleidžiančias dvi skirtingas sroves.

Kai grįžtu, nebesikalbame, gulime atsukę vienas kitam nugaras. Vėl negaliu užmigti.

– Sese, kurios niekada neturėjau, ar gali padėti surasti langą? Arba kamštelį, kad galėčiau prisileisti vonią. Aš tokia purvina ir niekur nerandu to prakeikto dangtelio. Jauti, kaip dvokia pūvantys plaukai iš vonios? Ryte aš vėl atsikelsiu, vėl nerasiu kavos, glostysiu katiną ir pasisveikinsiu su tėvu. Vakare grįšiu susitepusi ir vėl pakilsiu, ir vėl mirsiu – tobulas česnakinio skonio apskritimas.

Ryte pabundu ne nuo sapno apie musas ar žadintuvo. Mane prikelia paukštis, snapu beldžiantis į langą. Taip subtiliai – nieko neprikiši. Išsiritu iš lovos ir išskubu iš Oriaus namų. Vėluoju į darbą, nes sustoju išgerti kavos. Balintos ir kvepiančios. Jaučiuosi tokia suaugusi: tikriausiai toji kava popieriniame indelyje man suteikia orumo.

Autobusas, į kurį įsėdu, pilnas juodaodžių. Vakar buvo atletikos čempionatas. Vienas iš jų, toks mažulis, panašiais į pjuvenas plaukais, niūniuoja Armstrongą. Man atrodo, kad mes šeštojo dešimtmečio Amerikoje. Storalūpis tamsiaplaukis vyras, sėdintis prieš mane, labai primena vieną lietuvių rašytoją. Jis sėdi ir šypsosi kaip Česyro katinas. „Antanai, ar tavo liftu keliai liliputai?“ – sugalvoju klausimą ir vartalioju jį mintyse kaip tamsioje kompiuterio užsklandoje. „Antanas nemoka naudotis kompiuteriu“, – vėl pagalvoju.

Darbe pasisveikinu su miegančiais blizgučiais ir įjungiu kasos aparatą. Vienas po kito blizgučiai atsikelia ir žybteli daugiabriaunėmis nugarėlėmis. Stoviu prie prekybos ir stebiu žaižaruojančias švieses. Jei būtų šalčiau, pagalvočiau, kad mes netoli poliarinio rato ir aplinkui žiba šaltas, pražūtingas sniegas.

– *Zdarov*, – sako vakarykštis kvailelis atlėpusiomis ausimis. Šįkart su marškinėliais, ant kurių nupieštas baltasis lokys.

Kai darbas baigiasi ir užrakiniu parduotuvės duris, įvyksta *dežavu*. Man atrodo, kad pirštas, braižantis česnakinį apskritimą, eina ne pagal laikrodžio rodyklę.

Nuvažiavusi iki Polės sumuštinių namelio pamatau, kad jos vietoje stovi milžiniška *matrioška*. Ji pašaipiai šypso savo juodu brūkšneliu vietoj lūpų. Kaip norėčiau atidaryti lėlę ir išimti mažiausiąją, tačiau nedrįstu. Atsipjaunu mėsos gabalą ir smunku lauk. Važiuoju iki parko, kurio takeliais vaikšto balandžiai. Vienas, pieno spalvos, priskrenda visai arti ir žiūri vabališkomis akutėmis. Pasilenkiu – balandis nesitraukia. Tada paimu jį ir įsimetu į rankinę. Kažkodėl pagalvoju apie stebuklinę pasaką ir židinyje deginamus kailius / plunksnas. Žinoma, jei nesupainiojau šito paukščio lyties.

Namo einu pėsčiomis. Vakaras vėjuotas. Prisimenu vaikystę, kada vasaromis laksydavau po ganyklas karvašūdžiais aplipusiomis basutėmis ir klykdavau iš džiaugsmo. Matyt, buvau aistringa gyventoja. *Davai, skrendam į Niujorką?* – suburbuliuoja balandis, galva kyšo iš rankinės. Ir mes pradėdame skristi. Be pakalnučių, dygstančių iš odos, ar angeliškų sparnų. Skrendame, ir tiek. Tiksliau, skrendu tik aš, nes balandis klusniai tūno rankinėje. Niujorke turbūt labai brangi butų nuoma, bet tai nesvarbu. Kažkur jau girdžiu sesers balsą: *Hurry up, darling, hurry up*. Ir aš skubu.

Pokšt – garsas primena stiprų trintuko dunkstelėjimą į stalą. Atsitrenkiu į mūsų nutupėtą stiklą. Tačiau sparnuotųjų aplink nesimato: vien iškarpyti žodžiai, krentantys su snaigėmis kitoje lango pusėje.

MEILĖ

Tai buvo nedidelė balta katytė, dar kitaip – Katiuška. „Pažiūrėk, tu pažiūrėk, kaip man gera, kas čia daros!“ – draugėms miauksėdavo ji, atsidūrusi Zakopanės turguje, bažnyčioje ar parduotuvėje. Žmonės džiaugėsi jos jaunyste ir žvitrumu – tai dėl tų apvalių žalių akyčių, lenktų nagučių ir elegantiškos uodegytės, besiraitančios iš po velvetinio sijono. „Katiuška, mieloji, visas pasaulis po tavo kojomis“, – šnabždėdavo ją pamilę vyrai, kurie paridendavo pasaulius po mergaitės letenomis ir plodavo iš susižavėjimo. „Katiuška, tik tu gyvenk, tik tu džiaukis“, – antrindavo jos draugės, kurios priminė nupiešiotus fazanus, stručius arba kitas paukštytes.

„Įsimylėjau“, – sykį prasitarė Katiuška paukštytei Valerijai per darbo pertraukėlę rūkomajame. Žinios netruko apskrieti miestelį. „Kas jis? Ar stamantrus? Ar padorūs tėvai? Ar prilaiko pinigų?“ – klausė Katiuškos giminaičiai, sužinoję naujienas.

Jo vardas buvo Biliūnas: kiek vyresnis už Katiušką. Tai yra toks senas, kad jau nebeturėjo kūno, – tik stiklainiuke plaukiojančią galvą, kurią daktarai užkonservavo prieš gerą šimtą metų. Jis kalbėjo gražiausius dalykus. Ir iš veido dar atrodė visai neblogai, tik gyvaplaukiai kiek apsinešę nuo vandens. „Jo galvoje telpa galaktikos“, – kartojo Katiuška nustebusiems giminaičiams.

„Jonai Biliūnai, ką tu radai Katiuškoje?“ – laiške klausė Basanavičius, kuris irgi plūduriavo stiklainiuke, pastatytame ant palangės priešais Romanovų cerkvę.

Naktimis, kai Katiuška atsiguldavo į šilkinį patalų lovą, o stiklainiuką su Biliūnu pasidėdavo ant naktinio stalelio, jos grožis dar plačiau išsiskleisdavo: ant pagalvės pažirdavo platinos spalvos garbanos, patankėdavo blakstienos, akys būdavo kaip žalsvi, nokstantys obuoliai, o šlaunimis riedėdavo perlų rutuliukai. Nuo to grožio Biliūnui imdavo kaltis pečiai, dygti rankos ir liemuo. Kai baigdavo kaltis kojos, Katiuška būdavo jau užmigusi, tad Biliūnas tyliai išslinkdavo iš lovos ir prisėdęs prie stalo drožinėdavo peiliuku. Pavargęs eidavo nusibaigti alubarin, kur taip pasigerdavo, kad per naktį vėl praganydavo kojas ir rankas: namop pareidavo tik šio puikaus vyro galva. „Greitai aš pasidirbsiu lanką“, – kartą pasakė pamatęs savo miegančią gražuolę ir tykiai sugrįžo ant naktinio stalelio.

SIGUTĖ PRIE UPĖS

Gerdai

Naujus metus sutikau su Gretute ir Juliumi, saviškiais. Butelių tokiai mažai žmonių saujelei buvo per daug, taigi labai apgirtome. Lygiai vidurnaktį atsibeldė Nikolajus: iššovė mano balkone šampano butelį. Po valandos kieme vis dar sproginėjo fejerverkai, o sniego fone juodavo žmonių siluetai. Julius vilkosi palatą – sakė eisias apsirūpinti cigaretėmis, nors tikriausiai jam pritrūko draugų. Durys liko paviros, bet nekreipėme į tai dėmesio.

„Tu esi iš kačių giminės“, – šaukė Nikolajus, kai stovėdama koridoriuje paliečiau delnais grindis ir pamėginau padaryti tiltelį. Girtutėlė Gretutė sėdėjo virtuvėje ant taburetės ir užlindusi už šaldytuvo mus fotografavo: manė, kad nepastebime blykstės.

Nikolajus – tai dvimetrisis dailininkas, gyvenantis kaimynystėje. Prieš kelias savaites susidūrėme laiptinėje: jis rakino savo pašto dėžutę, aš irgi priėjau atsirakinti savo-

sios, nes laukiau penktadienio laikraščio. „Žiūrėk, mes prenumeruojame tą patį šūdą“, – nusijuokė jis. Kitą sykį susidūrėme lifte, o trečią kartą kaimynas užėjo pas mane su dviem vėstančiais kavos puodeliais. Kalbėdami netyčia išsiaiškinome, kad prieš keletą metų Nikolajus susitikinėjo su mano sese. Gita apie jį niekada nepasakojo. Iš trumpos draugystės liko violetinėje valtyje sėdinti kampuota moteris, nutapyta aliejiniais dažais. „Jeigu patinka – dovanoju. Tik žinok, kad kartais užeisiu aplankyti tavo sesės“, – pasakė atsivilkęs ketvirtą kartą. Gita visada atrodė rimtesnė priežastis už mane.

– Laurute, tu tokia trapi: nors imk ir išsinešk kur nors ant delno, – Nikolajus paglostė „tilteliu įsitempusį“ mano pilvą.

– Dar pasakyk, kad į Prancūziją, – nusijuokiau atsistojusi.

– Galiu ir ten.

– Manau, kad greičiau jau aš tave kur nors išnešiu, matai, kokios stiprios mano rankos? – sulenkiau alkūnę, lyg ruoščiausi rankų lenkimo varžyboms.

– O humoro jausmas visai kaip sesers, – šyptelėjo Nikolajus, kuriam buvo jau per keturiasdešimt.

Negaliu patikėti, kad jis kažkada maigydavo delnais nuogą jos kūną.

Gita per šiuos Naujuosius metus tikriausiai ėdė koalų kulšeles ir su aborigenais suko ratelius aplink eukaliptus. Kai kalbamės, ji niekada neprasitaria, ką tiksliai veikia Australijoje. Visada sako, kad dirba administratore penkių žvaigždučių viešbutyje. Nenustebčiau, jei iš tiesų ištėkėjo už narkomano arba pakeitė religiją ir dabar vaikšto su vandens ąsočiu ant galvos. Seniai jos nemačiau. Nors beveik nėra skirtumo, ar ji kitame pasaulio krašte, ar tame pačiame rajone – palaikome kontaktą tik retais telefono pokalbiais. Mūsų ryšys nuolat traška ir stringa. Dar nuo vaikystės likome „sugedusio telefono“ stadijoje.

– Žinai, aš tave apvemsiu, jeigu dar kartą mus lyginsi, – pasakiau Nikolajui visai rimtai ir priėjusi prie Gretutės liečiau ištrinti nuotraukas.

Buvo antra valanda nakties, kai paguldėme Gretutę. Julius taip ir negrižo, tad baigėme gerti šampano likučius, užrakinome duris, užgesinome šviesas ir sugulėme miegoti. Nikolajus sudribo ant sudedamos lovelės, aš – šalia kosmose skraidžiojančios Gretutės. Kaimynas muistėsi pataluose. Girgžt girgžt: lyg lovoje gulėtų žmogus, kuriam skauda sąnarius. Apsimečiau mieganti. „Laura?“ – sušnabzdėjo. „Labanakt“, – pasakiau. „Skiriu tau“, – Nikolajus ėmė deklamuoti eilėraštį, o nesulaukęs atsako, po keliolikos minučių sodriai užknarkė. Toks didelis ir senas vyras, atsiduodantis tabaku, naftalinu ir nebrangiais kvėpalais.

Užmigusi sapnavau tris vienišas stirnas išplėstomis akimis miško tankmėje. Každėl tų stirnų akyse plaukiojo po piraniją, tad negalėjau ilgai jų stebėti, kad neužsikrėsčiau akių parazitais. Prabudau nuo skambučio. Tėvas.

– Su Naujaisiais.

– Kodėl taip anksti skambini?

– Laurute, nelaimė. Šiaip nenorėjau gadinti tau švenčių.

– Kas atsitiko? – riktelėjau.

– Radau gulinčią prie tavo kambario durų, – balsas užstrigo, – jau sustingusią.

– Ką?!

– Aš irgi dar netikiu.

Kitame telefono gale girdėjosi balsų šurmuly.

- Susiimk. Ar girdi mane? Aš tuoj atvažiuosiu.

- Aha, norėčiau, kad atvažiuotum. Ir tetas jau pakviečiau.

Beveik visi blogi dalykai nutinka naktį, kai tamsu ir niekas nemato. Blogas žinias pranešantys telefono skambučiai yra kaip juodi varnai, įskrendantys į ausį ir iškapojantys kažkurią tavo esybės dalį. Kišdama drebančią koją į džinsų klešnę dar nežinojau, kaip šis skambutis paveiks tolesnį mano gyvenimą.

- Gal tau padėti? - paklausė Nikolajus, atsisėdęs lovoje.

- Tiesiog eik namo.

- Galiu nuvežt į stotį.

Vilniaus stotyje buvo ramu. „Niekas čia neatvažiuos“, - burbtelėjo Nikolajus, kuris dar nebuvo visai išsiblaivęs. Į Kauną važiuovome tylėdami. Užė mašinos variklis, o aš šniurkščiojau. „Še“, - neapsikentęs ištiesė kažkokį tepaluotą skudurą. O tada įjungė Bachą. Bejausmis snobas.

Kai įvažiuovome į mano vaikystės miestą, liečiau išleisti prie Kauno pilies, iš kur pati pasieksiu namus. „Iki. Ačiū už pagalbą“, - trinktelėjau durelėmis ir, žengusi vos keletą žingsnių, išsitiesiau ant ledo. Buvo žvarbu, pleveno dailūs sniego drugeliai. Driekėsi tuščios gatvės.

Mūsų namas stovi prie Neries. Didelis ir puikus namas, kurį tėvai ėmė statyti, kai sesė pradėjo eiti į pirmąją klasę. „Turim vienuolika kambarių ir didelį rūšį. Kol susitvarkau - diena ir dingsta“, - kartais pasakodavo savo draugėms mama, liūdnei atsiginyb-dama gabalėlį torto.

„Laurute, vargšas mano vaike“, - priemenėje pasitiko teta Elžbieta, suspaudusi savo kietame kaip medgalis glėbyje. „Va tau ir Nauji metai“, - palingavo galva, kai nusirengiau paltą ir nusivožiau skrybėlę. Kitos tetos tvarkėsi namuose: Henrieta plovė grindis, Ona lakstė su valerijono tabletėmis, žvakėmis ir telefonu. „Eik pas tėvą, jam dabar tavęs reikia“, - pasakė viena iš jų ir mostelėjo ranka į viršų. Lipau girgždančiais laiptais, mane pasitiko mūsų šeimos monumentai - ant sienos kabėjusios fotografijos. Didžiausioje, mediniais rėmais, sėdi mama raudona septinto dešimtmečio suknele - jei ne antsvoris, būtų visai kaip jaunoji Elizabeth Taylor. Jos dešinėje - paauglė Gita, kareiviškais batais ir žaliomis lūpomis. Kitoje nuotraukoje mes su tėvu: aš dar be krūtų, o jis be žilų smilkinių. Stovime prie lango, ant grindų mėtosi kažkieno šlepetė. Kiekvieną kartą eidama pro nuotraukas jaučiuosi lyg žiūrėčiau į numirėlius.

„Kur tu?“ - riktelėjau ir apsidairiau aplink erdvių koridorių, į kurio medžiaginius tapetus susigėrė visa menka viršuje kabėjusios lempelės šviesa. Viskas buvo taip, kaip palikau: raštuotas kilimas, apšivėlęs rusvais pūkais, ant lentynos dvi apdulkėjusios porcelianinės lėlės, saldainio popierėlis „Ananasas“, sulankstytas į mažą vėduoklę. Daiktai neatrodė nurimę ar panirę į savo daiktiškąją amžinybę - juose tvenkėsi baisi įtampa. Viešpatie, daiktai galėjo bet kurią akimirką imti judėti, kristi nuo lentynų ir riedėti laiptais.

„Tėti!“ - dar kartą šuktelėjau. Pravėriau miegamąjį - tuščia. Tada antrą ir trečią kambarį - irgi nieko. Nusprendžiau lipti į trečią aukštą, kur kažkada buvo mano ir Gitos valdos. Kiekviena turėjome po atskirą kambarį, tačiau svetimas sesers kambarys man priminė šventovę. Ten buvo ant kėdės pakabintų liemenėlių, gausi kaktusų kolekcija, pluoštas „Panelės“ žurnalų, šauniomis frazėmis numargintos spintelės, pop dievukų ir deivių plakatai. Kartais pas ją ateidavo draugų ir sienos, skiriančios mane nuo jos, tap-

davo dar aklinesnės. Kankinausi girdėdama tuos nematomus balsus, veikiančius kažką ypatingo, ko dar nežinau.

Prisimenu mamą, naktimis paslapčia rūkydavusią balkone, tėvą, mokėjusį pravirkti be garso – tik vanduo, toks kaip lašai nuo mano kambario lango, riedėjo skruostais ir susigerdavo į barzdą. „Debilai. Nekenčiu jų“, – keikėsi Gita, kai vieną naktį mama negrįžo namo, o tėvas nervingai laipiojo laiptais aukštyn ir žemyn. „O manęs?“ – paklausiau.

Kai buvau trejų, Gita manęs vos nepaskandino šulinyje. Mama tuo metu deginosi prie serbentų krūmų, o mes varlinėjome po sodą. Bronzinė moteris ir dvi mergaitės kiniškėmis suknelėmis. Pasibuvimo sode istorija būtų puiki medžiaga tragiškam pasakojimui, jei ne mama, atsisukusi į savo mergaites kaip tik tada, kai vyresnėlė kėlė mažąją į kibirą. Gavusi lupti, sesė pamojavo man kumščiu ir pasiteisino tėvams norėjusi pažaisti „Možę geldoje“. Septintojo gimtadienio proga buvo gavusi dovanų vaikams skirtą Bibliją su spalvotomis iliustracijomis.

Gita anksti atsiskyrė nuo tėvų. Paliko daug daiktų. Kai kuriuos nedelsdama nusinešiau į savo kambarį: kaktusus, minkštus žaislus, kasetes, knygas ir žurnalus. Džiaugiausi jais lyg sėdėčiau aukso skrynioje ir žaisčiau deimantų kekėmis. Tačiau kartą užėjusi į jos buvusias valdas pamačiau, kad tas kambarys lygiai tokio paties išplanavimo kaip ir mano. Anksčiau atrodė didesnis.

Kai mokiausi devintoje klasėje, turėjau persikelti į antrąjį aukštą, o trečiąjį išnuomojome medicinos studentams iš Libano. Jų buvo trys: Ali, antrasis Ali ir Rafis. Visų nosys kaip sifonai. Dėl pirmojo Ali mano mama visą pavasarį buvo pametusi galvą. Kai tėvas išeidavo į darbą, nešdavo tam išsišiepusiam rytiečiui kavą, keptą žuvį ir savo firminio torto gabalėlius. Kartais užtrukdavo ir ilgiau: rodydavo jam senas vaizdajuostes. Ten buvo lieknesnė ir jaunesnė – tikra faraonė. Štai ji vaikšto su vestuvine suknele ir lesina gulbes. Tėvo kadre nėra. O čia šoka kažkokiame baliuje, įdegusi, tikra „Sexy baby“. Įsimylėjusiai mamai buvo apie keturiasdešimt. „Kai paaugsi, tu viską suprasi“, – šykščiai nusišypsodavo lipdama laiptais į *sultonatą*. „Negi tau gaila?“ – nusijuokė sesuo, kai papasakočiau apie tai telefonu. Vieną dieną Ali paliko ant mamos kaklo melsvą dėmę. Neįtikėtina, kad vien dėl monetos dydžio dėmelės viskas šitaip pasikeitė.

Po ilgų barnių, kažkieno grasinimo skyrybomis, o kažkieno – savižudybe, nuomininkai buvo iškraustyti, ir tėvas pagaliau atlyžo. Nuo to viskas ir prasidėjo.

Mama vis rečiau susitikdavo su draugais ir beveik nebeišeidavo iš namų. Kartą užėjau į miegamąjį su pažymių knygele, kad pasirašytų. Prie lovos mėtėsi nugertas brendžio butelis. „Esi tėvo vaikas, nelįsk prie manęs“, – pasakė ir užsidengė veidą atklode. Ji mėgdavo užsirakinti tualete: girdėdavau šniokščiantį vandenį, atsimušantį į vonios dugną, retą pliuškenimą ir keistą juoką. Apsisiautusi chalatų grįždavo į miegamąjį ir dieną užbaigdavo brendžiu, kuris atimdavo jai sąmonę iki ryto: veltui tėvas tampydavo už rankos ir plekšnodavo per skruostus.

Nesuprantu, kaip galima taip greitai netekti proto: po metų mama jau beveik neišlipdavo iš lovos. Kai negerdavo, jai kildavo isterijos priepuolis, todėl namuose visą laiką laikydavome brendžio. Tuo laiku tėvas dažnai negrįždavo nakvoti. Likdavau su motina dviese – tame dideliame name, kuriame naktys juodos ir sklidinios mirties. „Laurute, tavo mamą reikia gydyti. Ir tėvas kenčia“, – susirūpinusi savo broliu pasakė teta Henrieta. „Gal reikia vėl priimti libaniečių?“ – nusijuokė sesuo. „Kaip egiptiečiai seniau susidorodavo su Nilo potvyniais?“ – kažkodėl norėjosi paklausti mamos.

Baigusi mokyklą išvažiavau į Vilnių.

– Laurute... – gimtadienio rytą pažadino tėvas.

Prieš dvejus metus, kai pagaliau ištrūkiau iš didžiojo namo, tėvas pranešė radęs suanglėjusį puodą su žuvimi ir šlapias virtuvės lubas. Sakė, kad viršuje, vonios kambaryje, miega mama. Nepatogiai – po vandeniu. Tetos tvirtino, kad mama prasigėrė iš aikštینگumo.

Po motinos mirties sesuo išvažiavo iš Lietuvos.

„Aš čia, – riktelėjo tėvas ir išėjo iš mano kambario. – Ji ten.“ Katė gulėjo dėžėje nuo spausdintuvo, degė žvakė. Tai buvo rusva, stora katė pražiotu snukiu. Mano kambaryje! Apkabinau tėvą ir jis vėl pravirko: „Likau visiškai vienas.“ Laiptais atgirgždėjo ir tetos. „Kur tą katiną kišime, kai visur užšalę?“ – paklausiau. „Rytoj sugalvosime. O šiandien reikia atsisveikinti“, – atsakė Ona. „Bet kodėl mano kambaryje?“ Pažvelgiau į sustingusį gyvulį dar kartą. „Ji visada miegodavo ant tavo lovos“, – piktai sududeno tėvas. Kurį laiką stovėjome nebylūs aplink dėžę – karštą. Šniurkščiojome.

Vakare visi susėdome virtuvėje ir siurbčiojome ramunėlių arbatą. Pastebėjau, kad tetos nubraukė voratinklius iš kampų, pamerkė kelis baltus gvazdikus ant palangės.

– Ar pranešėt Gitai? – paklausė Henrieta.

– Nežinau, ar verta, vis tiek nebuvo mačiusi Murkos. Pirkau iš Aleksoto turgaus tada, kai visos mano moterys paliko namus, – pakartojo daugybę kartų girdėtą katės kilmę tėvas ir pasikrapštė susivėlusį antakį.

– Tiek laiko neaplankyt savo tėvelio! Oi, Gita visada elgėsi egoistiškai. Aišku, kad bus atsigimusi į motiną, – pyktelėjo Ona.

– O aš į ką? – klustelėjau.

– Tu į mus.

– Ir vis tiek išvažiavai į tą Vilnių, kai čia šitiek vietos...

– Tėti, nesuskysk. Nekenčiu, kai tu suskysti.

– Gerai, nebešnekam šita tema.

Kalbėjomės nežiūrėdami vieni kitiems į akis.

– Atrodo, lyg kažkas vaikščiotų viršuje, – staiga pasakė teta.

– Nepradėk, Ona.

– Aš nieko negirdžiu.

– Laurute, girdi?

– Gal.

– Aiškiai girdimi žingsniai.

– Nesąmonė.

– Bet tikrai, paklausyk!

Ir tikrai: viršuje pokšėjo stogas, kieme cypė vėjo varstomi varteliai. Lojo kaimynų šuo. Ant virtuvės sienos slinko ištįsę šešėliai.

– Gal vagys?

– Nebent iš kaulų ir su aštriu dalgeliu.

– Tėti!

– Baigiu, baigiu, – pasakė jis ir sukrizeno.

Mes išgėrėme arbatą ir išsiskirstėme po kambarius. Sapnavau nėščią mamą, vilkinčią raudona suknele iš nuotraukos.

– Jei gims mergaitė – pavadinsiu Gita, – tarė.

- O aš, kada gimsiu aš?

- Daugiau vaikų nenoriu, - atsakė mama ir trenkė kumščiu į savo išpampusį pilvą. Pasipylė vanduo. Prabudau užspringusi nuo seilių.

„Nebegaliu daugiau tvirti“, - nusprendžiau. Ryte skubiai apsirengiau ir tetą improvizuotose šermenyse nedalyvavau. „Įmetėme katiną į Nerį“, - gavau žinutę iš tėvo važiuodama traukiniu namo.

„Upės yra nenuspėjamos“, - vėliau pasakys Nikolajus, kai papasakosiu jam apie mūsų šeimos paskenduolius.

Laura Sintija Černiauskaitė

ARTUMO JAUSMAS

KAIP DAROMI VAIKAI

Ką nešiojasi pilve moteris, kurios vidurių niekada nespaudė augantis kūdikis? Žiovaujantį tuštumos kirminą? Mažytę ir susitraukusią kaip razina gimdą, kuri kiekvieną kartą vis tūžmingiau išspjauna neapvaisinto kiaušinėlio skutelius? Tiek vyrų bandė joje pasilaidoti, pasislėpti, paženklinti teritoriją, tačiau jų ženklai pasiklysta abejingoje gimdos tuštumoje. Ji bergždžia ir pikta. Ji daug dažosi, kad nuo mūsų tai paslėptų. Kosmetika, tiesa, brangi, tačiau neužtvenkia iš jos veido plūstančios tuštumos. Ji nešasi tuštumą kaip vėliavą, kurios atšiaurus plazdėjimas nušluoja nuo kelio net atkakliausius ir gyvybingiausius ženklintojus. O ir tie gyvybingiausieji šiais laikais tokie skysti, kad užtrokšta nuo visai nebaisios tuštumos kaip tarakonai, atsikandę nuodingo pieštuko. Paskui guli ant jos vienišo tako užvertę kojas ir nugeibusius penius, ir ji turi per juos perlipti, kad galėtų žygiuoti toliau. Šitiek vyrų, visi negyvi – tiek iš jų naudos.

Aišku, ji to nesakė ŠITAM. Šitas pats ją rado, bet iš tiesų tik todėl, kad ji leidosi randa. Jie susitarė telefonu, susitiko. Jis kažkodėl atsinešė laikraštį su jos skelbimu ir padėjo ant stalo, greta neatkimšto mineralinio vandens butelio. Tarsi laikraštis būtų dokumentas, leidžiantis atlikti lytinį aktą. Jie pašnekėjo apie tai, kaip sekėsi rasti šį nuošalų viešbutį, šyptelėjo vienas kitam, ilgiau neatlaikydami žvilgsnio. Vyriškis paklausė, ar ji nenorinti gerti.

- Aš retai geriu, - atsakė ji kiek nustebusi.
- Tai negerbsite?
- Gal ne.
- Jiedu patylėjo.
- Kodėl pasiūlėte man atsigerti?
- Norėjau kažką pasiūlyti, na...
- Gazuoto mineralinio apskritai negeriu.
- Atleiskit.
- Geriu tik negazuotą. Ir tai retai.
- Tikrai, taip sveikiau.

Vyriškis visai sutriko, net pabūgo, jog jiems nieko neišeis. Ji skubiai pakilo nuo lovos, kilstelėjo ranką prie viršutinės bliuzelės sagos ir nužingsniavo prie spintos durų. Ten pajuto, jog turėtų sulėtinti judesius ir pritildyti kūno skleidžiamus garsus, jeigu nenori galutinai išgąsdinti vyriškio. Pritildžiusi savo kūną, išgirdo, kaip už nugaros šiugžda vyriškio švarkas. Tačiau garsas veikia panėšėjo į drovų bandymą maištauti, nei į nusivelkamo drabužio šnabždesį. Ji valdingai suėmė save už sagos, atsigrėžė, ir paragino susigūžusį vyriškį akimis. Šis nerangiai pasimuistė. Nebuvo įveikęs dar nė vienos sagos.

- Palaukit... nedarykite to... Pirma pasikalbėkim, - paprašė jis.
- Apie ką čia kalbėtis?

- Nejaugi jums nesvarbu, kas bus kūdikio tėvas? Jūs visai manimi nesidomite. O jeigu aš ne toks, koks deduos? Jeigu aš alkoholikas, narkomanas? Skelbime pageidavote vyriškio be žalingų įpročių, psichiškai sveiko, muzikalaus (ji pajuto jo balse ironiją)...

- O jus toks ir esate, ar ne?
- Bet aš galiu sumeluoti.
- Pasitikiu jumis, - pasakė ji tvirtai, tarsi šnekėtų apie save pačią.
- Veltui.
- Kodėl? Jūs nepasitikite savimi?

- Taip... Ne. Ne, aš savimi pasitikiu. Tiktai... vaikų šitaip daryti negalima.

- Dieve, koks jums skirtumas! Prašau vieno vienintelio lytinio akto. Kitaip tariant - šiek tiek energijos, šiek tiek gimnastikos, šiek tiek jaudulio. Jokios atsakomybės. Mudu niekada daugiau nesusitiksime. Galėsite atsiminti kaip nuotyki. Arba užmiršite. Kuris vyras to atsisakytų?

- Jūs blogos nuomonės apie vyrus! Be to, aš jūsų net negeidžiu. Jūs... per daug dalykiška.

Jis aiškiai traukėsi kaip kanarėlė, pasirengusi purptelėti pro blogai uždarytas narvelio duris.

- Nesąmonės, - konstatavo ji. - Jums stovi.

Sutrikimas pamažu išgaravo iš nepatogiai ant lovos sustingusio vyriškio kūno. Tačiau dabar jis atrodė jai visai nesuprantamas. Negana to, jis išsisukinėjo.

- Klausykite... Aš visai nemuzikalus. Nė neatskirčiau gitaros nuo balalaikos.

- Tai kas?

- Jūs rašėte...

- Kas atsitiko?..

- Nieko.

- Jūs kažką pagalvojote. Aš jums nepatinku? Tikėjotės, kad būsiu jaunesnė, lieknė, malonesnė?

- Ne, ne tai. Jūs visai patraukli.

- Tai kas tada?

- Jūsų skelbimas gana pretenzingas. Keliate didelius reikalavimus.

- Na.

- Taigi aš irgi iškelsiu sąlygą.

- Na?

- Tekėkite už manęs.

Iš pradžių ji tik spoksojo į vyriškį, o jis - į dėmelę ant linoleumo, tarp stalo ir lovos kojos. Po keliolikos sekundžių ji prisidengė burną kumščiu ir pagavo kvailai krizenti.

- Jūs tai dabar sugalvojote?..

- Ne.

- Ketinate pasiūlyti vedybas moteriai, kurios nėsyk nematėte?

- Na...

- Tikrai būtumėte pasiūlęs bet kuriai mano vietoje?..

Vyriškis suprato, kad turėtų išsisukti nuo atsakymo.

- Po velnių, geriau būtumėt spjovęs į veidą!

Jis pakėlė akis ir pamatė, kad ji nesijuokia, o isteriškai kūkčioja.

- Bet kodėl? - išsprūdo jam.

- Todėl, kad aš nenoriu tekėti už nususėlio, kuriam nusispjauti, ką veda!

- Gerai, nusiraminkite.

Jis išsigando, kad juos gali išgirsti ir pagalvoti, jog jis ją skriaudžia.

- Nenusiraminsiu. Jūs nevykėlis, nesugebate susirasti žmonos! Jūs kompleksuotas nevykėlis! Impotentas!

- Aš ne impotentas.

- Ne, impotentas! Moralinis! Išgama! Patinas!

- Atleiskite.

- Jūs tikras patinas, girdite? Aš jūsų nekenčiu!

- Nešaukite, prašau.

- Aš jūsų nekenčiu.

- Prašau, atsigerkite.

- Susikiškite tą savo mineralinį į šikną. Jūs tikras patinas!

Ji klestelėjo ant lovos kraštelio, nepatogiai, vis dar sugniaužusi vyšninės bliuzelės sagą. Pridažyta apatinė lūpa virpėjo kaip ašara. Vyriškis tai pastebėjo, jam tai priminė kitą mažą mergaitę tamsiam sandėliuke, ant maišų nuo miltų... Jis patupdė savo didelį, nerangiai šiugždančią kūną prie jos smailo keliuko ir pažvelgė iš apačios į viršų, lyg siūlydamas saldainį.

- Sustumkime lovas, - jis kalbėjo apie dvi viengules viešbučio lovas, stovinčias prie skirtingų sienų.

Ji paleido bliuzelės sagą ir švelniai atsідūsėjo.

- Gal atsigulkime į vieną? Kad būtų mažai vietos, kad būtume arti?

Ir štai jiedu guli po plona anklode, jo penis droviai glaudžiasi prie jos aštraus kaip ryklio pelekas dubenkaulio, ir jame plaka gera, kiek susijaudinus širdis. Ji sugniaužia jį visu delnu, iš karto, be jokių preliudijų. Jis šiltas, švelnus ir sausas, ir širdis jame pagau-na daužytis kaip pašėlusis.

- Noriu gerti, - staiga sako ji.

- Su burbuliukais?

- Duokit šen.

Vyriškis kilsteli lovoje, kad pasiektų nuo stalo mineralinio vandens butelį, jo krūtinplaukiai pakutena jos skruostą, bet ji jo nepaleidžia.

- Kur jūs?..

- Atrodo, vonioje mačiau stiklinę...

- Duokit, aš iš butelio.

Jis atkemša butelį ir paduoda jai. Ji geria, nepaleisdama iš rankos jo širdies, mineralinis šiltas ir sūrus. Apsimeta, kad nuleidus vokus žiūri į butelį, bet iš tikrųjų stebi šalia gulintį vyriškį, kuris stebi ją.

- O, viską išgėriau... Norėjote?

- O sakėte, kad gazuoto negeriate.

Ji atsirūgsta. Taip švelniai, iš taip giliai, tarsi tuštuma tyliai šnypdama pasišalintų iš jos vidaus. Ji negali sulaukyti to tylaus šnypštimo, skubiai dirsteli į vyriškį. Jis juokiasi. Paima iš jos rankų tuščią butelį ir pastato prie lovos.

- Ačiū jums, - padėkoja ji.

- Už ką?

- Už kantrybę. Už tai, kad atėjote. Bala žino, ko čia atėjote. Jūs nepanašus į tokį, kuris smagintųsi atsiliepdamas į skelbimus.

- Tikrai? - nušvinta jis.

- Kaip manote, ar iš to gausis vaikelis?
- Žinoma, - užtikrina jis.
- Pažadate?
- Pažadu.
- Jeigu iš to nebus vaikelio, jūs degsite pragare.
- O jūs tenai būsite?
- Aš seniai ten degu. Jau ir apsipratau.
- Ačiū jums.
- Už ką? - sekundę ji net paleidžia jo širdį.
- Gulkitės. Duokit man ranką. Veskit mane su savim.

PABAIGA

2002 m.

ĮVYKIS

Paskutinė maršruto stotelė. Vairuotojas išlipo parūkyti - oranžinis taškelis pakyla prie burnos, nusileidžia. Laukai jau pritvinkę rudens, pasunkėję. Jis sėdi vienas, pro atviras autobuso duris atslenka drėgnas žolynų kvapas, o taip tamsu, kad sunkiai įžiūri boluojant savo atverstus delnus. Bet šis bolavimas primena jam apie jį patį, dabar vien tik šis bolavimas, blanki jo paties kūno šviesa. Nėra kitų akių, balsų, pritarimo. Bet delnai, atrodo, stebi jį, lyg būtų svetimi, ir taip jam daug ramiau.

Jis vaizduojasi atvažiuavęs į pasaulio kraštą, autobuso nosimi atsitrenkęs į regimybės ribą. Jis romantikas, vaizduotė pastūmėjo jį į šį nuotyki, ir net apmaudu, kad niekas, išskyrus paties švytinčius delnus, jo nemato. Kaip jis žavėtusi savimi, kaip liaupsintų savo poetišką prigimtį, jeigu būtų kitas. O dabar sėdi štai vienui vienas ir jaučiasi taip, lyg pamažėle nyktų. Gal užkalbinus vairuotoją?.. Bet šis, ko gero, ims domėtis, ką jis čia veikia. Vairuotojas nesupras jo jaudinančios padėties, Pasaulio Krašto, kurį pats andai susikūrė iš migloto peizažo ir tylos, ir tokiu abejingu nesupratingumu privers jį jaustis kvailai.

Jis dėbtelėjo vairuotojo pusėn. Oranžinis cigaretės taškas buvo dingęs. Pasivaideno, kad tamsi vairuotojo figūra su kiek šviesesniu veidu žiūri į jį. Netrukus jis nusigrėžė ir, susibrukęs rankas į kišenes, patraukė keliu. Rankos, kurios didžiąją gyvenimo dalį laiko vairą, kišenėse atrodė kažkaip išdavikiškai. Tarsi vairuotojams būtų uždrausta laikyti rankas kišenėse.

Jis išlipo iš autobuso ir žengė kelis žingsnius iš paskos. Vairuotojas ėjo kaip ėjęs, lėtai. Gal net švilpavo. Gal jam prireikė nusilengvinti? Tačiau kažin kas jo eisenoje tarsi sakė, kad, nepaisant nerūpestingos išvaizdos, jis turi kitą tikslą.

- Ei, - šūktelėjo vairuotojui, - kada važiuosim atgal?

Šis stabtelėjo ir, neištraukdamas iš kišenių rankų, atsigrėžė. Pasigirdo, kad kažką sako, tad žengė dar porą žingsnių artyn, ir pakartojo:

- Kada važiuosim atgal?

Keista, vairuotojas neatsiliepė - vėl nusigrėžė ir patraukė keliu tolyn. Jis pats nesu-prato, kodėl pasileido iš paskos, kone bėgte, rydamas akimis jo artėjančią nugarą. Pa-

kaušiu juto, kad autobusas liko toli, gal dar įžiūrimas tamsoje, bet taip toli, kad atrodė, jog grįžti atgal neįmanoma.

Iš laukų sruvo drėgna tamsėlynė šviesa.

– Palaukit, – beveik susilyginęs su vairuotoju šuktelėjo jis. Šis atsainiai pasisuko jo pusėn.

– Kur mes einame?

– Į priekį.

Vairuotojo balsas buvo ramus, veidą slėpė prieblanda. Iš pradžių jis nesuprato, kas būtent kelia jam nerimą, bet netrukus pastebėjo, kad tiesus plentas maždaug už dviejų šimtų metrų įsiremia į tirštą miglos sieną. Ir kelias, ir laukai už jos tiesiog išnyksta, lyg atskliausti iš dangaus nuleista draperija.

Jis pašiuurpo, nedrįso daugiau klausinėti ir – keista, nedrįso sustoti. Tarsi jo ėjimas dabar jau priklausytų vairuotojui.

Miglos siena artėjo lėtai, gaubėsi į juos puslankiu, kuo artyn, tuo baltyn.

Staiga jis pajuto, kad tai jo ėjimas, kad šią akimirką neišmainytų jo į nieką kitą, ir vairuotojas tai žino. Jis diktavo ritmą, jis buvo neatsiejama kelio ir rūko dalis.

Jiedu sustojo tirštame miglos prieangyje.

– Na? – atsisukdamas tarstelėjo vairuotojas.

Čia buvo šviesiau, bet jis greičiau pajuto, nei pamatė jo veidą, ir tas pojūtis ūmai užliejo smegenis tokia ryškia šviesa, kad vieną mirksnį jis išsigando prarasiąs viską, ką iki tol žinojo. Tai, kas žvelgė iš miglos, buvo pažįstama, kiek pažįstama gali būti tai, ko niekada nematei, bet visada žinotai esant.

– Kas dabar bus? – sušnibždėjo jis.

– Pasaulio kraštas, – atsakė kažkas, kas žvelgė iš miglos.

– O kas... jame?

– Pasaulio kraštas, – pakartojo anas.

– Bet kas tenai yra?..

– Pasaulio kraštas. Kaip norėjai.

Įdėmus žvilgsnis iš miglos laukė ženkle, jog jis pasiruošęs eiti į priekį. Jis pajuto, lyg stovėtų scenoje priešais šimtus į jį atgręžtų akių, puikiai suprasdamas, jog niekada neprilygs susirgusiam aktoriui, kurį dubliuoja. Migla sutirštėjo, dar labiau paslėpdama vedlio kontūrus, bet jam pasirodė, jog anas šypsosi, kažkokiu būdu nukreipdamas šypsenos spindulius į jį. Toji šypsena buvo skvarbesnė už žvilgsnį. Dabar jam atrodė, kad stovi priešais veidrodį ir vietoje savo atspindžio mato jame tuštumą. Papurtė galvą, ieškodamas veidrodyje atspindžio, tačiau judesys tuštumos neužpildė. Susigriebė, kad laukiantysis migloje gali suprasti jo judesį kaip atsisakymą eiti toliau, ir čia pat suvokė tai ir norėjęs pasakyti. Nes tam, kad eitų toliau, reikėjo peržengti veidrodyje laukiančią tuštumą – tą pačią, kuri spengė jo vaikystės sapnuose, o to jis niekada nebūtų išdrįšęs. Jautėsi nejaukiai, kad teks apvilti vedlį, bet galų gale norėjosi juo atsikratyti.

– Aš neisiu, – nevalingai sumikčiojo jis ir atsitraukė.

– Tada sudie, – ramiai atsiliepė balsas iš miglos.

Netrukus jis atsipeikėjo ir pajuto, kad stovi vienas. Tik migla, atidengdama plentą ir laukus, pamažėle traukėsi. Jis vis galvojo ir galvojo, kas atsitiko. Pojūčiai greitai pavargo ir atbuko. Tada atsiminė, jog turėtų kažkur eiti, ir apsigręžęs patraukė autobuso link.

Jautė keistą palengvėjimą, žiojavo, parsiradęs namo ketino sudėlioti išpūdžius į rišlų tekstą, ir, kas žino – gal iš to išeis neblogas apsakymas. Viskas išsispręs savaime – jis įlips į autobusą (o jeigu yra autobusas, vadinasi, turi būti ir vairuotojas) ir parsigaus namo.

Įkyriai vaizdavosi, ką papasakos bičiuliams ir ką šie atsakys.

1998 m.

KAMBARYS JAZMINO KRŪME

*Kadaise
mudu buvom suaugę
stiklo šerdim,
lėkėm su dviračiais,
kvepėjom anyžiniais ledinukais.
Viskas liko užsiūta giliai
skudurinės lėlytės širdy:
atmink,
užrakinome
ją
jazmine.*

*

– Užeikite užeikite, – paragino vyrukas.

Jis pirmas išoko pro vartelius į sodą. Nuduodamas, kad viską čia gerai pažįsta, apsidairė ir šeimininko mostu pakvietė užeiti moterį. Malonų birželio rytą ši buvo per daug apsirengusi. Po žemės spalvos lietaučiu vilkėjo megztnių aukšta apykakle, rankoje laikė ploną vilnonę skraistę ir mažytę rankinę be dirželio, iš kurios lyg į sodą nutaikytas pistoletas kyšojo odinės pirštinės smilius. Moteris stabtelėjo prie vartelių, šie skausmingai sukniakė ir trinktelėjo jai priešais nosį. Bet ji šito nepastebėjo. Suėmė savo šviesius plaukus ir persimetė per petį, tarytum šitaip būtų patogiau viską apžiūrėti.

– Slyvmedžiai seni, bet labai vaisingi, – paaiškino vyrukas. Jis pliurpė neužsičiaupdamas (ar čia toks naujas agentų metodas, vis labiau irzo ji) ir trukdė jai susikaupti.

Penki sode viešpataujantys slyvmedžiai visada duodavo gausų derlių. Ir visada buvo aukšti. Mama migdydavo ją vežimėlyje, o pro jų šakas, susimezergusias į vientisas lubas, pūstelėjus vėjui tikšdavo saulės medus. Truputį vėliau, kai jau išmoko tarp jų vaikščioti, slyvmedžiai atrodė visi skirtingi, lyg penki sumedėję karžygiai, ir turėjo žmonių vardus.

Viskas čia buvo apgailėtinai sumažėję. Kiemas, garažo duobė, dviejų aukštų namas su terasa ir dvejomis durimis (vienomis iš šono – tiesiai į virtuvę, ir pagrindinėmis, iš kiemo pusės – jose buvo apskritas langelis, pro jį sutemus spoksodavo šurpus tamsos vyzdys) – viskas atrodė susitraukę, kaip traukiasi džiūvanti slyva.

Ankstyvą rudenį žemėn drioksėdavo krentančių slyvų artilerijos. Nuo to garso, šurpdama ir virpėdama, ji nubusdavo naktimis ir nesuvokdavo, kur atsidūrė. Nujausdavo, kad Talius irgi nubunda. Kai paprašydavo, kad nakčiai duris tarp jų kambarių pa-

liktų atviras, jis palikdavo. Pašokus lovose jų baimė lyg dvi ištiestos rankos susitikdavo ant atvirų durų slenksčio.

– Užeikim į vidų, – paskubino vyrukas. Jis visą laiką spirgėjo, sūpavosi nuo pirštų galų ant kulnų, maigė telefoną ir nepavargdamas plepėjo.

Medinė tvora kadaise buvo žalia, ir greičiausiai dar tėvelio dažyta. Pagaliau ji įžengė pro vartelius ir, užvėrusi juos taip atsargiai, kaip sulankstomas brangus, per sulenkimus jau dūlantis laiškas, trūkšmingai įkvėpė. Kitą akimirką skrandį lyg trūktelėjo nematomu siūlu – jazminas!.. Iš karto atsiliepusi į jo kvietimą, ji pasileido išklibusiomis plytelėmis palei namą.

– Durys iš šono! – šūktelėjo agentas.

Moteris pasuko už kampo ir per nušienautą žolę metėsi į dešiniąjį sodo kraštą, kur už *skiepo* baltai putojo jazminas.

– Čia yra ir antrosios durys, žinoma. Tik nuo jų neturiu rakto, – atšleivojo iš paskos agentas.

Išvešėjęs jazminas lyg krioklys tryško ant akmeninės *skiepo* kupros.

Jis vienintelis buvo išaugęs, pranokęs jos atmintį.

– Tiesa, kieme yra *sklepas*, tai patogiu, – nusišėpdamas, kad tik dabar jį pastebėjo, sududeno agentėlis moteriai į ausį.

Moteris atsigrėžė taip staiga, kad vos į jį neatsitrenkė. Agentas stovėjo susibrukęs rankas į juodas kostiumines kelnes, jo švarko skvernai stirksojo juokingai pasikėlę, o akys, rudos ir apskritos lyg varnėno, spoksojo kažkur į erdvę. Ji išmeigė žvilgsnį jam už nugaros, į duris su apsamanojusiu stogeliu.

– Šitos yra pagrindinės, – pasakė tyliai.

– Labai galimas daiktas. Tik nuo jų neturiu rakto.

– Tai eime pro anas.

Ir ji pirma, privertusi vyruką sekti iš paskos, nužingsniavo prie šoninių durų.

– Kas čia gyvena? – pasiteiravo ji.

– Pagyvenusių žmonių pora. Jie perka sodybą, tai skuba parduoti šitą...

– O prieš juos?

– O prieš juos, o prieš juos... – nepakeldamas akių nuo raktų geraširdiškai suniurnėjo agentas. – Tiesą sakant, nepasidomėjau... O tai svarbu? – Jis pažvelgė į moterį lyg juokaudamas, tačiau susidūrė su rimtu, neįžvelgiamu jos žvilgsniu.

Tuo metu durys atsidarė ir į juos padvelkė nevedintų namų kvapas. Jame aiškiai galėjai justti svetimo gyvenimo komponentus, tačiau kai kas kvapo šerdyje buvo nepakitę.

Jie įžengė į erdvią virtuvę su užskleistu langu. Iš čia vienos durys vedė į tamsią priemenę ir rūšį, kitos – į koridorių ir tris kambarius. Svetainėje stovėdavo tarybiniais laikais baisia reta ir brangi čekiška mėlynoji sofa (Talius ją buvo ištepęs mėlynių uogiene ir už tai tėvelis jo vos neužmušė). Į tėvų miegamąjį su matinio stiklo durimis vaikai galėdavo užėiti tik tada, kai tėvelio nebūdavo namie, mamytė priguldavo pailsėti, o jie tyčia susigalvodavo kokių nors klausimų, kad galėtų susirangyti šalia didelėje dvigulėje lovoje, kuri jai kažkodėl priminė aptvertą ganyklą. Į savo kabinetą, mažiausiąjį, šiaurinį pirmo aukšto kambarį, kuriame žiemą būdavo labai šalta, tėvelis juos išsikoviesdavo *pasikalbėti*. Bausmes taip pat vykdėdavo kabinete. Tam reikalui rašomojo stalo stalčiuje tėvelis laikė seną diržą. Tiesa, jos niekada nemušdavo, tik Talių. Kai jis sutepė čekišką sofą, tėvelis jo taip ilgai nepaleido, kad jos su mamyte atėjo jo gelbėti. Už durų girdejosi tik diržo kir-

čiai – mušamas Talius niekada nešaukdavo ir neverkdavo. Ji be žodžių suprasdavo, kad neišduoti priešui savo jausmų ir neleisti mėgautis savo kančia jam yra garbės reikalas. Jos oda rausdavo ir degdavo, kai stovėdavo antro aukšto aikštelėje prie vaikų kambarių ir klausydavosi monotoniškų diržo kirčių.

Ji perbėgo kambarius lyg skersvėjis, prasagstytas lietpaltis plevėsavo ir slydo nuo pečių kaip persenusi žievė. Kambariai buvo apytuščiai. Šeimininkai išsivežė geruosius baldus ir paliko mažiau vertingus. Svetainės kampe riogsojo nudrįskęs žalio gobeleno fotelis ir tokia pat kušetė, o palei sieną gulėjo susuktas kilimas.

– Kilimą šeimininkai pasiims, – pasakė agentas.

Miegamajame ir kabinete stovėjo kelios kartoninės dėžės su daiktais. Moteris apsidairė, pakėlė akis į lubas.

– Remonto reikia, – pasakė ji.

– Na, čia kaip kas nori gyventi...

Moteris vėl staigiai atsigręžė į agentą – apimta smalsumo, kaip atrodo kitas, kai šneka ne tai, ką galvoja. Tada išnėrė iš kabineto ir nelaukdama jo pakilo į laiptų aikštelę. Čia mamytė augindavo aukštą kaktusą stambiais, mėsingais lapais ir retais, aplūžinėjusiais spygliais. Kol ji snausdavo pogulio, jiedu su Taliumi mėgdavo žaisti po kaktusu, pašnibždom, kad jai netrukdytų, o paaugę vienas kitam palikdavo po jo lėkšte užšifruotus laiškėlius. Dabar aikštelė buvo tuščia, sugirgždėjo rudais aliejiniiais dažais nuteptos apdulkėjusios grindys. Ji atsigręžė ir pakėlė akis į antro aukšto duris. Kažin kas glūdėjo už jų, vis dar glūdėjo. Per keletą sekundžių, vos spėjusi pamatyti, kad jos kambario durys uždarytos, o Taliaus – kiek praviros, lyg nedrąsiai, slaptai kvieštų užėiti, ji krūptelėjo nuo smūgio į paširdžius ir suprato, kad ten neis.

– Na, pasižiūrėm dar antrą aukštą? – vogčia dirstelėjęs į laikrodį paklausė agentėlis.

– Kiek?... – staiga paklausė ji.

– Kas?..

– Kiek jie prašo už namą?

Jis pasakė sumą, ta jai pasirodė per didelė.

– Ponia, čia Antakalnis, čia visi nori gyventi, – gudriai suvogravo agentėlis. Jai dingtelėjo, kad jis tik pamėgdžioja girdėtus žodžius ir intonaciją, ir ją suėmė drungna panieka.

– Man reikia pagalvoti... iki rytojaus, – pasakė ji.

– Iki rytojaus ryto?

Moteris susiraukė.

– Iki rytojaus pietų.

– Hm... Šiandien atvesiu dar du klientus, ir jeigu kuriam nors patiks... pati suprantat.

– Paliksiu užstatą. Niekam nerodykit namo iki rytojaus pietų.

Ji atsisėgė rankinę ir puolė joje nekantriai kuistis. Staiga atsiminė, kad grynaisiais turi vos dvidešimt litų.

– Palaukit... juk kartu išeisim, nuvežkite mane prie bankomato... aš neturiu grynais, – jai norėjosi verkti.

– Gerai, tiek to. Iki rytojaus pietų, – įdėmiai ją nužvelgęs nusileido agentas.

Moteris stebėtinai greitai susitvardė, persimetė per petį skraistę ir su dirbtine šypseną tarė:

– Į antrą aukštą užlipsiu rytoj.

*

Koridoriaus gale švietė sijonėlis su raudonais ir mėlynais langeliais, tai baltapūkė mergytė laukė prie pianino klasės. Jai suveržė gerklę, tarytum mergytė būtų kažkaip susijusi su praeitimi ir vienintelė jai tikrai svarbi. Ši nežinia ką krapštė, pasidėjusi ant palangės kuprinę ir nusigręžusi į langą. Išgirdusi žingsnius atsigręžė ir, kažką sugniaužusi delne, nuleido rankutę prie šono.

Mergytės ji vienintelės truputį laukdavo. Todėl, kai mokslo metams baigiantis šios tėvas paprašė kelių papildomų pamokų ir pažadėjo už jas sumokėti, sutiko nesvarstydama, ir ne dėl pinigų, o veikiau apsidžiaugusi, kad dar pamatys mergytę prieš ilgą, skaudžiai šviesią vasarą.

– Elzyte, atsiprašau – vėluoju! – šūktelėjo ji uždususi.

– Laba diena, mokytoja, – įdėmiai ją stebėdama atsakė mergytė. Ji į viską žvelgdavo įdėmiai, tarytum jos galvoje slypėtų bedugniai archyvai, į kuriuos viskas, kas pamatyta, gula tvarkingomis eilėmis.

Ji atrakino klasę ir įleido mergytę. Paskui, numetusi ant suolo rankinę, skubiai perbėgo priplėkusį kabinetą ir atidarė langą.

– Taip geriau.

Mergytė, kaip visada, jau sėdėjo prie pianino pasidėjusi natas ir pasirengusi groti. Skambindama ji niekada nerodydavo nei džiaugsmo, nei nuovargio ar nuobodulio. Jai seniai buvo smalsu, ar mergytė mėgsta groti, ar tik nepriekaištingai vykdo savo tėvo valią.

– Na, paskambink, ką išmokai namie, – išsinerdama iš lietpalčio žvaliai paliepė ji.

Mergytė be klaidų, tik kiek per lėtai ir nepasitikėdama savimi paskambino trumpą, paprastą liaudies melodiją. Delniukus ji stengėsi laikyti taisyklingai, kaip mokytoja reikalaudavo iš visų pirmokėlių – lyg gniauzdama obuolį.

– Kodėl taip nedrąsiai? – vaikštinėdama po kabinetą linksmai paklausė ji.

Mergytė gūžtelėjo pečiais.

– Paskambink dar sykį, linksmiau. Juk tai linksma dainelė, ar ne?

Mergytė vėl ėmė skambinti. Ji skubėjo, jos nugara įsitempė ir mentės judėjo lyg du sugipsuoti sparniukai. Netrukus ji suklydo, papurtė galvą ir nuščiuvo.

– Nebijok suklysti! – šūktelėjo mokytoja. – Iš naujo.

Mergytė pradėjo iš naujo. Stengdamasi nepadaryti klaidų, ji vėl skambino per lėtai.

– Stop! Man liūdna. Paskambink taip, kad pradėčiau šokti!

Nepratardama nė žodžio, mergytė ėmė groti greitai ir tris kartus suklydo, bet po kiekvienos klaidos mokytoja sušukdavo:

– Toliau!.. Toliau!.. Toliau!..

Paskambinusi visą dainelę, mergytė padėjo ant kelių delnus ir nuleido galvą. Mokytoja priėjo prie jos, prisitraukė kėdę ir atsisėdo šalia. Mergytė nemirksėdama žvelgė priešais save, ir iš jos veido negalėjai suprasti, ką jaučia. Staiga mokytojai jos pagailo. Su visa nepaaiškinama, gelminga, slepiama simpatija ji panūdo pravirkti vietoj mergytės, bet tik pasitrynė nosį ir, nusigręžusi į pravirą langą, pro kurią dvelkė gairus ryto vėjas, sumurmėjo:

– Kažkaip šalta... Tau nešalta?

Mergytė, nepakeldama akių, papurtė galvą.

Ji atsistojo ir uždarė langą, ir dar apsisiautė lietpalčiu.

– Nebijok suklysti, supratai? – vėl atsisėdusi ant kėdės garsiai pasakė pro nosį. – Aš nematau, kad tau būtų smagu groti. – Patylėjo tirdama neįskaitomą mergytės veidą. – Ar tau smagu groti?

Ši gūžtelėjo pečiais.

– Tai ko čia ateini?

Akimirką jos žiūrėjo viena kitai į akis.

– Ko iš manęs nori?

Mergytė nustebusi atsakė:

– Jūs mokote mane skambinti.

Jos akyse šmėkstelėjo kažkas pažįstama, giedra ir tyra, dėl ko mokytoja galėjo prvirkti arba supykti ant jos asmeniškai, lyg mergytė priklausytų jai.

– Teisingai, – atlaidžiai sutiko ji, bet dar neatlyžo: – O ką tau labiausiai patinka veikti?

Mergytė pagalvojo, gūžtelėjo pečiais ir atsakė:

– Virti kiaušinį.

Mokytoja nusijuokė. Tą pat akimirką ją pervėrė trumpas, beveik skaudus laimės tvyksnis, ji susiraukė ir užsidengė burną delnu, lyg norėdama tą ištrūkusį juoką sulaikyti ir nuginti atgal į save. Mergytė nusišypsojo:

– Tėvelis mane išmokė.

Jos linksmi susižvalgė. Netrukus mokytoja surimtėjo, surado sąsiuvinyje naują kūrinėlį ir, bedusi pirštu, tarė:

– Šitą mokysies taip, kaip mokeisi virti kiaušinį. Supratai?

Mergytė linktelėjo galvą ir tuojau įsmeigė akis į gaidas. Atrodo, jai nekilo jokių klausimų. Kai iškėlė pirštus virš klaviatūros, iš jos baltų marškinių rankovės išslydo ir ant grindų nukrito smulkus popierėlis. Abi sužiuro – tai buvo lipdukas, vaizduojantis iš kiaušinio besiritantį ančiuką.

– Oi, – tyliai šūktelėjo mergytė.

– Pakelk.

– Vakar buvo mano gimtadienis, – duodama lipduką mokytojai pasakė ji, lyg tai paaiškintų, iš kur jis atsirado jos rankovėje.

Mokytoja padėjo lipduką ant pianino viršaus, kaip darydavo su visais mokinių atšineštais pašaliniais daiktais. Tai reiškė, kad lipduką mergytė galės atgauti pasibaigus pamokai.

Kol ji lyg lesantis paukštelis, rankiodama po vieną gaidą, mokėsi tekstą, mokytoja kaip užhipnotizuota stebėjo jos judesius. Kartą vaikystėje ji matė, kaip meistras atidarė laikrodžio mechanizmą. Tada ji su baiminga pagarba stebėjosi, kaip tolygiai, nenutrūkstamai jis veikia. Jai atrodė, kad laikrodžio mechanizmas yra už ją tvirtesnis, patvaresnis, tarytum geriau padarytas, ir dėl to ją apėmė neapsakomas liūdesys.

Mergytė jau buvo išėjusi, kai ji susigriebė, kad ant pianino liko lipdukas su ančiuku. Įsidėjo jį į piniginę, šalia nuolatinio autobuso bilieto ir mažytės slaviškos ikonos su Dievo Motina ir prisimerkusiu rudaveidžiu Kūdikieliu.

*

Virtuvėje garsiai veikė radijas.

– Tile! Čia tu?.. – kaip visada, kai ji įžengdavo į namus, svetainėje sukarksėjo iš senatvino snaudulio pakirdusi mamytė.

– Aš.

– Kur buvai? – tuojau paklausė mamytė, nors puikiai žinojo, kad Tilė grįžo iš darbo. Į šį klausimą buvo galima neatsakyti.

Ji nusispyrė batelius, pakabino lietpaltį ir, neužsukusi pasisveikinti, nužygiavo tiesiai į vonią. Nusipraususi ir užsimetusi ant drėgno kūno chalata, nudrožė į virtuvę ko nors užkąsti ir pagaliau išgerti kavos, kokią mėgo ir kokios negaudavo jokiaje Vilniaus kavinėje – stiprios, saldžios, gausiai užpiltos karšta grietinėle. Čia, patogiai įsitaisiusi kampe prie apskrito stalo ir atgrėžusi į duris didelį apvalų veidą su nudribusiais žandais, jos jau laukė mamytė. Sunkiai alsuodama, ji viena ranka be tikslo pliaukšėjo musmušiu per stalą ir viskuo nusivylusios stebėtojos mina įsistebeilijo į dukterį.

– Sveikutė, – tarstelėjo Tilė.

Pakštelėjusi mamytei į viršugalvį, prie pat kuodelio, ji nusigrėžė į šaldytuvą ir atidarė jį.

– Silkės paimk, – pasakė mamytė. – Sutačiau su troškintom morkom.

Tėvelis silkės reikalaudavo dažnai. Po jo mirties, žinodama, kaip sunkiai mamytė keičia įpročius, Tilė silkės valgymo tradiciją perėmė, nors silkės niekada per daug nemėgo. Panašiai ji apsiprato gyventi dviejų kambarių bute. Jo ankštumas iš pradžių visus labai erzino ir vargino, ir priminė, kaip erdviu ir patogiu buvo senajame name. Savo, didesnįjį kambarį mamytė kažkodėl vadino svetaine, o mažesnįjį, Tilės – miegamuoju. Šitaip ji nors trumpam save apgaudavo, juk jeigu bute yra svetainė ir miegamasis, jame turi būti ir daugiau kambarių.

Po to, ką padarė Talius, mamytė nebenorėjo pasilikti jų name ir nesutiko keltis į jokią kitą, nes jis būtų priminęs senąjį. Todėl jie pardavė namus Antakalnyje ir nusipirko du butus Vilniaus senamiestyje, netoli vienas kito. Viename įsitaisė patys, o kitą laikė Tilei, kol ši užaugo. Kad butas nestovėtų tuščias ir duotų nors kokios naudos, nuomojo jį. Tilė užaugo, bet mamytei vis atrodė, kad jai dar ne laikas išeiti. Paskui mirė tėvelis, ir mamytė jau visiškai nebegalėjo paleisti dukters. Ilgainiui Tilė ir pati įtikėjo, kad turi gyventi taip, kaip geriau mamytei. Išėjusi į pensiją, nemėgstanti skaityti ir neturinti įpročio kuo nors ypatingu užimti protą, ši visą dieną godžiai stebėdavo – kiemą – per langą, kaip žmonės kitur gyvena – per televizorių, laiptinę – per skylutę duryse. Šitaip mamytė prisidėdavo prie pasaulio reikalų, juos savinosi, turėjo teisę apie juos svarstyti ir savotiškai jais pasisotindavo. Net kėdę atsinešdavo prie durų, kad nepavargtų valandų valandas laukti laiptinėje žingsnių – kas, pas ką, kelintą valandą eina? Tilei grįžus ji prisvildavo taip, kaip tik viena mokėdavo – jos beveik negirdėdavai, bet visą laiką pašonėje jusdavai validolio prisotintą šniokštavimą, lyg mamytė dustų iš sunkiai tramdomo smalsumo. Kai Tilė labiausiai geisdavo pabūti viena, mamytė tylomis įsitaisydavo ant jos lovos *pasėdėti*. Dukrai prausiantis ji staiga atsimindavo ką nors svarbaus, ir, žiūrėk, jau klebena durų rankeną. Labai retai, dažniausiai iš nuovargio, Tilė užplūsdavo grėsminga nuotaika – jausmas, kad tuojau išprotės. Tokioms valandėlėms laikė skrynioje akrilo dažų. Tapė ji vaikiškai, primityviai, bet šitaip lyg iš tramdomųjų marškinių išsinerdavo iš kamuojančių būsenų ir šito ankšto, priverstinio gyvenimėlio, į kurį juos įstūmė (kaip ji slapta manė, sutikdama su mamyte, nors niekada neišreikšdavo žodžiais) Talius. Tapydama ji turėdavo būti viena, mamytė šito nesuprato. Tilė niršdavo iki ašarų. Vaikiškai gniauždavo pyktį savyje, bet nedrįsdavo priekiaštauti. Mamytė, nesulaukdama iš dukters jokio draugiškumo ir vienatvės praskaidrinimo, apsiašarodavo pirmoji.

– Ji vėl užsirakino! Kokios čia paslaptys? Dukra, kodėl man taip darai? – klebendama durų rankeną dūšaudavo ir verkšlendavo mamytė. O kai Tilė neištvėrusi ją įsileisdavo, ši, lyg nusivylusi jos paveikslais, atsidusdavo: – Na ir kas čia tokio?.. Ką čia reikėjo slėpti?..

Tilė neįstengė paaiškinti, kad svarbūs ne patys piešiniai, o tai, kas su ja darosi piešiant, ir kad tada ji turi būti viena. Kažkodėl jai atrodė, kad mamytė to vis tiek nesuvoks, ir niekada net nemėgino jai aiškinti.

Dabar ji įsitaisė prie stalo su silkės dubenėliu, atsivertė savaitinį žurnalą ir, šakute kabindama silkę su morkomis, įniko skaityti straipsnį apie dilgėlių maistingumą.

– Ką ten rašo? – tuojau pasidomėjo mamytė, bet Tilė, kaip visada, kai skaitydavo (o valgydama ji skaitydavo tyčia, kad nereikėtų atsakinėti į nesibaigiančius klausimus), jos negirdėjo.

Mamytė įsileido šnekėti. Šnekėjo ji lėtai, darydama ilgas pauzes, tarytum pati su savimi, lyg vildamasi, kad dukrą ją išgirs ir teiksis atsakyti.

Viską nutraukė trumpas, atsargus skambutis į duris.

– Kas ten? – kaip visada labai nustebo ir išsigando mamytė.

Iš skambučio Tilė pažino tetą Alegrą. Žinodama, kad mamytė gąsdinasi netikėtų garų ir apskritai netikėtumų, ši skambindavo kuo tyliau ir švelniau, lyg pranešdama, kad tai savi.

– Teta Alegra, mamytė, – nuramino Tilė ir nuėjo atidaryti durų.

– Oi! – tik dabar kažką atsiminusi, sušuko mamytė ir pliaukštelėjo delnu sau per kaktą. – Tikrai!

Teta Alegra, jauniausioji mamytės sesuo, medicinos seselė, palaidojo savo vyrą gero kai anksčiau negu mamytė. Vaikų jie neturėjo. Tilė miglotai atsiminė, kad kai dar buvo mažytė, tetą Alegrą išvežė į ligoninę ir ten ji pagimdė negyvą apsigimusį berniuką. Tėveliui mirus ji ateidavo kelis kartus per savaitę, o po budėjimų ligoninėje visą laiką ką nors siūdavo, modeliuodavo drabužius ir įkalbinėdavo jais vilkėti. Pavyzdžiui, dabar savo apvalioje dirbtinės krokodilo odos rankinėje teta Alegra atsinešė metrą, bloknotelį su brėžiniu ir medvilnės atraizą. Ji nusprendė, kad mamytei reikia naujo vasarinio chalo.

– Atostogauji? – anksti aptikusi Tilė namie, nuo slenksčio paklausė teta Alegra.

– Beveik.

Ji įleido tetą į virtuvę pas mamytę ir, kol jos kalbėjosi, atlapojo savo drabužių spintą. Reikėjo kaip nors nerūpestingai pasipuošti, kad vyriškis, su kuriuo už dviejų valandų turėjo susitikti mieste, įvertintų jos grožį, bet nesuprastų, kad ji stengėsi specialiai dėl jo. Už gero pusvalandžio teta Alegra tyliai pasibeldė į Tilės kambario durų staktą ir ne-laukdama kvietimo įėjo.

– Užsnūdo, – tyliai pasakė ji apie mamytę ir, apmetusi žvilgsniu Tilės kambarį, tada – ją, paklausė: – Išėini?

Tilė linktelėjo ir, sagstydamasi lengvą smėlio spalvos suknelę, nusigręžė į didelį siaurą veidrodį, kuriame matė save nuo galvos iki kojų.

– Tau tinka šita spalva. Ji retai kam tinka, – konstatavo teta Alegra žinovės tonu.

Nors į tetą nežiūrėjo, Tilė juto, kad ši su būdingu draugingumu ir švelnia užuojauta, kurią puoselėjo sesers vaikams, mėgina išvelgti jos dvasios būseną. Ji perėjo nedidelį kambarį, įsitaisė ant lovos ir įsistebeilijo į Tilę – beje, visai kitaip negu mamytė.

– Kaip laikaisi? – paklausė, tikėdamasi išgirsti ne ką Tilė pastarosiomis dienomis veikia ir ką planuoja per atostogas, bet kaip jaučiasi ir ką galvoja. Šituos pašnekesius jos abi labai mėgo, tik, nenorėdamos įžeisti mamytės, turėdavo sulaukti jiems tinkamo momento.

– Ai, – mostelėjo Tilė, lyg neturėtų pasakyti ką gera. – Šiandien atlaikiau paskutinę pamoką.

Teta Alegra supratingai atsiduso ir patylėjo, sukiodama tarp pirštų geltoną metro gyvatėlę. Tilė tylutėliai uždarė duris – mamytė, net ir miegodama, nemėgo uždarytų durų. Sugraibiusi rankinėje cigaretes, ji mirktelejo tetai Alegrai, patyliukais atidarė langą ir įsitaisė ant palangės parūkyti.

– Kodėl aš tokia nelaiminga? – po valandžiukės paklausė ji, lyg kalbėtusi pati su savimi.

Teta Alegra liovėsi sukiojusi metrą ir pažvelgė į Tilę su atlaidžiu priekaištu.

– Geriau papasakok, kaip laikosi tavo mokiniai. Ar šiuolaikiniai jaunieji muzikantai panašūs į tokius, kurie išgelbės pasaulį?

– Šiandien buvau prie mūsų senojo namo Antakalnyje. Jį parduoda, – lyg neišgirdusi tetos žodžių, staiga pasakė Tilė.

Teta Alegra baimingai nuščiuvo.

– Mamytei apie tai geriau nesakyk, – pratarė ji po valandėlės.

– Žinau.

Jos vėl patylėjo, žvelgdamos į skirtingus taškus. Tilė suraukusi kaktą mėgino kažką savyje išvelgti ir išsiaiškinti, teta Alegra stengėsi suprasti, kas su ja darosi.

– Atsimeni, kaip vieną vasarą... kiek mums buvo? – aštuoneri, devyneri?.. Talius sukurstė mane pabėgti iš namų. Pakeleivingomis mašinomis nusibeldėme iki Klaipėdos, toks buvo jo planas – pasižiūrėti laivų...

– Kaip tie žmonės jums stojo...

– Prikurdavom istoriją, juk pažįsti Talių. Atmeni, jis svajojo tapti troleibusų vairuotoju?.. Bet ši kelionė jau iš kito, jūrinio periodo... Tėvelis sukėlė ant kojų visą miliciją, mus supakavo Klaipėdos uoste... Kodėl taip gerai viską atsimenu?.. Tai buvo turbūt vienintelis prasižengimas, už kurį Talius negavo lupt. Aš baisiai bijojau, kad jau po šito tėvelis jį tikrai užmuš. Bet jis net pokalbio neišsikvietė. Viską padarė mamytė. Tada supratau, kad mes iš tikrųjų peržengėme ribas, ir man pirmą kartą pagailo tėvelio. Bet per daug jo bijojau, kad drįsčiau atsiprašyt...

Teta Alegra reikšmingai dėbtelėjo į Tilę ir pritardama atsiduso. Tėvelio charakterio ypatybės buvo seniai išsemta tema, bet kartkartem jos iš įpročio dar pakurstydavo atmintį.

– Man atrodo, kad mamytė tebeturi mūsų senojo namo raktus, – vėl sugrįžusi prie ankstesnių minčių, pasakė Tilė.

– Na ir kas?

– Mamytė neprisipažins, bet, atrodo, kartą esu juos aptikusi tamsiajame kambarėlyje.

– Nevargink tu jos...

– Labai noriu palaikyti juos rankoje, – tyliai pasakė Tilė ir atsisukusi nužvelgė tetą alkanu, baugščiu žvilgsniu.

Jos patylėjo. Iš virtuvės pro atvirą langą kaip stiprus, erzinantis kvapas įsiveržė Beethoveno simfonija. Radijo transliacija, garsiai skambanti ankstyvos popietės šviesoje, beveik visada sukeldavo Tilei beviltišką tuštumos jausmą. Ji privėrė langą.

- Vis tiek ten gyvena kiti žmonės ir greičiausiai jie pakeitė spynas, - po valandžiukės pasakė teta Alegra.

- Man atrodo, jei galėčiau jį nusipirkti, pagaliau tapčiau laiminga, - sušnibždėjo Tilė.

- Ką sakei?.. - palinko į ją teta Alegra.

- Nieko.

Ji užgesino cigaretę į išorinės palangės skardą, suvyniojo nuorūką į popierinę servetėlę, dar susuko į celofaninį maišelį ir įsidėjo į rankinę, ketindama išmesti pakeliui į autobusų stotelę. Tada nuėjo į vonią išsivalyti dantų.

- Tile! - plonu, gergždžiančiu, dar neišsivadavusiu iš snaudulio balsu pakvietė mamytė.

- Pabudo, - šnipštelėjo teta Alegra.

Tilė apmaudžiai susiraukė ir gūžtelėjo pečiais.

Teta Alegra nuėjo pas mamytę. Ši, kalbėdamasi su seserimi ir vis kraipydama galvą, pro atviras virtuvės duris godžiai gaudė Tilės šmėkštelejimus iš koridoriaus į mažąjį kambarį ir atgal.

- Vėl išeini? - paklausė mamytė.

Tilė apsimetė neišgirdusi, ji šukavosi koridoriuje, atsidariusi spintos duris su veidrodžiu.

- Vis išeina ir išeina, - pasiskundė mamytė tetai Alegrai.

- Aš su tavimi pabūsiu, - atsakė ši.

- Nereikia man.

Apsimetusi, jog eina į vonią, teta Alegra stabtelėjo koridoriuje ir valandžiukę stebėjo, kaip Tilė dažosi blakstienas. Jų žvilgsniai susitiko veidrodyje ir Tilė nuleido akis.

- Alegra! - pašaukė mamytė iš virtuvės.

Toji kyštelėjo galvą pas ją.

- Paklausk, kur ji išsiruošė, - paprašė mamytė.

- Klausyk, jai beveik trisdešimt, o ji nieko neturi... Ar ne vis tiek? Tegu bent vaiką pasidaro! - šnipštelėjo Alegra.

- Ką čia šneki!..

- Tuoju išvirsiu kavos ir kepsim sausainius, palauk truputį.

- Nereikia man, - vaikiškai išsiskaudinusi suniurzgė mamytė.

Supratusi, kad neišsisuks, Tilė užbėgo į savo kambarį rankinės, tada išoko į virtuvę, apsimestinai skubėdama ir neduodama mamytei įsiterpti pakštelėjo jai į plaukų mazgelį, tetai Alegrai - į skruostą, ir išdūmė, sprukdama nuo įkandin atskriejančio paskutinio mamytės klausimo: „Kada grįši?..“

- Matau, gausiu gėlių, - pasakė Tilė artėdama prie staliuko, nuo kitų atskirto dirbtiniu vijokliu apraizgyta širmele. Vazoje iš tiesų stovėjo puokštė su orchidėja, kurios žiedai kilo į viršų lyg vienas iš kito išsiperėję violetiniai drugiai. Kad Martynas jai nupirko gėlių, išsyk pasirodė įtartina, ir, pati neįsąmonėdama subtilių savo nuotaikos perėjimų, Tilė dar labiau įsitempė. Martynas atsistojo, suėmė ją už rankos ir pabučiavo per stalą į lūpas.

- Manyk, kad jau gavai, - pasakė jis, ir jiedu atsisėdo vienas prieš kitą.

- Ką tai reiškia? - pusiau juokais, pusiau griežtai paklausė Tilė. Kaip gavusi gėlių nemokėdavo natūraliai suvaidinti nuostabos ir džiaugsmo, taip, pagaliau pajutusi, kad jos nuotaika prasta, nemokėjo to nuslėpti. Ji patraukė vazą su orchidėja į stalo kraštą, kad geriau matytų Martyną.

- Ne ta koja išlipai? - nusišypsojo šis.

- Teta man ką tik pasiūlė pasidaryti nuo tavęs vaiką. Jos pasiūlymą svarstau, - atsiversdama menu atrėžė Tilė ir, kad nereikėtų matyti Martyno reakcijos ir dar labiau surūgti, įsmeigė akis į puslapį su karštaisiais patiekalais.

Jie susitikinėjo antrus metus. Žodis *susitikinėjo* labiausiai tiko jų neapibrėžtiems, paviršutiniškiems santykiams apibūdinti. Martynas buvo pasiturintis, vedęs architektas, dviejų vaikų tėvas. Tilei jis atrodė gražus, atitiko jos skonį ir supratimą, kaip turi atrodyti ir laikytis vyriškis, bet pati šalia jo nuolat jautėsi nepakankamai graži, ir ši slapta priežastis ją ne juokais graužė. „Esi gana patraukli moteris, kad susirastum turtingą vyrą, tai kas gi yra?“ - kartais lyg guosdavo, lyg juokaudavo Martynas. Tile jo žodžiai įskaudindavo trejopai. Pirma: jie aiškiai parodydavo, kad šis neketina žengti toliau nepareigojančių meilūžių santykių, nes ji nėra jam tiek svarbi. Antra: kažkodėl Martynas priskyrė Tile kategorijai moterų, kurios siekia ištekėti, lyg darydamos namų prostitutės karjerą, tik už turtingų vyrų. Tačiau jo žodžiuose slypėjo dvejonė dėl tam tikrų jos gabumų, kurių reikia, kad to pasiektum. Trečia: jis niekada nevadindavo Tilės gražia, o tik „gana patrauklia“, ir tai žeidė jos savimeilę. Kaip reta moteris, veidrodyje Tilė save matė pakankamai objektyviai. Žinojo, jog nėra jokia ypatinga gražuolė, tačiau ji buvo proporcingai sudėta ir iš tų vidutinio, neryškaus grožio moterų, kurios tinkamai pasidžiausios ir apsirengusios gali padaryti išpūdį. Kiti ją vadino gražia. Bet tik ne jis. Kodėl ją tai skaudino? Juk puikiai suvokė, kad pati jo nemyli ir, kaip buvo įpratusi, pirma jį mes.

Jai užeidavo juodos dienos. Isteriškai, su neišeikvotų iščių goduliu Tile imdavo trokšti kūdikio. Priepuolis užklupdavo netikėtai ir žiauriai, trukdavo keletą dienų ir baigdavosi staiga, dažniausiai tiesiog ištirpdavo nakties miege, išsidangindavo į slaptingas gelmes lyg koks atakuoti pavargęs priešas. Bet kai užeidavo, Tile vos laikydavosi, kad nesusi-rastų Martyno ir pačiu negarbingiausiu būdu nepasivogtų iš jo kūdikio. Instinktų audrą ji kantriai iškęsdavo, o šiai praūžus ir protui praskaidrėjus jau ramiai apsvarstydavo galimybę prisizadinti vaiką iš nemylimo, bet išvaizdaus ir genetiškai tinkamo vyro. Tos mintys buvo gudrios, netyros, su apskaičiavimu, kuri pati tarėsi niekinanti. Nuo jų įgyvendinimo Tile sustabdydavo ne moraliniai įsitikinimai, o išdidumas. „Geriau jau išprotėsiu viena, negu šitaip žeminsiuosi, geriau tada visai nieko“, - nervingai baksnodama smiliumi sau į smilkinį, lyg spūsčiodama ten užstrigusį klavišą, murmedavo Tile.

- Tu šnekiesi apie mane su teta? - sukľuso Martynas. Kaip visada, kai jį kas nors sudomindavo, jis griebėsi atsainaus tono, tarytum klausimas jam visiškai nerūpėtų. - Su kuo *dar* apie mane šnekiesi?

Tile žinojo, kad Martynas jų santykius rūpestingai slepia. Su uošviu jis plėtojo bendrą verslą, taigi buvo itin susisaistęs ir vengė bet kokio lengvabūdiško neatsargumo. Šiandien Tile tai ypač erzino.

- Neuždrausi man šnekėti, su kuo noriu ir ką noriu, - atšovė ji.

- Ką valgysi? - stengdamasis neišduoti nepasitenkinimo paklausė Martynas. - Šiandien turiu tik dvi valandas.

- Tu valgyk. Aš pažiūrėsiu.

Jis pakėlė galvą ir įsispitrėjo į Tile.

- Kas tau yra?

- Šitas restoranas - šlykštus. Tu žinai, kad nekenčiu tokio muzikiško interjero. - Ji įširdusi paparbeno į medinę pertvarą.

Martynas atstūmė meniu, lyg ketindamas tikrinti pulsą sugniaužė jos riešą ir švelniai paklausė:

- Kas atsitiko?
- Man reikia pinigų.
- Kiek?

Tilė pasakė sumą. Martynas paleido jos ranką ir svarstydamas prispaudė prie lūpų kumštį. Šitą judesį ji gerai žinojo ir nutuokė, kokius žodžius jis dabar ištars.

- Negaliu tiek duoti.
- Kodėl?
- Todėl, kad tai fantastiška suma. Ką su ja veiksi?
- *Veiksiu.*

Martynas dar svarstė, ir Tilė nenuleido nuo jo skvarbaus žvilgsnio.

- Duosi ar ne?
- Jis papurtė galvą.
- Nepyk.

Ji ir negalėjo pykti. Pinigų Martynas dažnai palikdavo, Tilė priimdavo juos tylėdama ir stengdavosi negalvoti, už ką juos gauna.

- Tai valgom? - nutaisęs žvalesnį toną, po valandžiukės pasiteiravo Martynas.
- Aš nealkana.
- Aš irgi. Važiuokim į viešbutį.

Viešbutis buvo jų susitikimų aukščiausiasis taškas. Vakarams Martynas turėjo žmoną, o su Tile susitikdavo dieną, apie pietus. Tuo metu jis paprastai jau būdavo išalkęs, todėl jiedu papietaudavo kokiame nuošaliame restoraniūkštyje, o paskui jis nusiveždavo Tilę vis į tą patį priemiesčio viešbutėlį.

Pasimylėjus Martynas užmigo. Tilė gulėjo šalia aukštiełninka, nusispyrusi ploną, nemalonią viešbučio antklodę, ir klausėsi, kaip plentų užia automobiliai. Martyno delnas slėgė krūtinę. Anksčiau jai tai patikdavo – rankos ar viso jo kūno svoris, bet šiandien kažkodėl magėjo ją nusimesti. Ji tik norėjo tą padaryti, mintyse regėjo, kaip tai atsitinka, tačiau nė nepasijudino. Po Martyno delnu tuksėjo jos širdis. Pirmą akimirką Tilė suglumo, sakytum nebūtų žinojusi, jog krūtinės ląstoje nešiojasi tokį mechanizmą. Susidomėjusi ėmė klausytis greito, nervingo savo širdies dunksėjimo, nuo kurio vos pastebimai kilnojosi žilais plaukeliais apaugusi Martyno plaštaka. Ji atsiminė, kad širdis yra žmogaus kumščio dydžio. Iškėlė ranką ir sugniaužė – jos kumštis buvo smulkus, liesutis, su aštriai išsišovusiais krumpliais – turbūt ir širdies raumuo, nematomas, giliai paslėptas šonkaulių narve, yra panašus į šitą menką kaulų rezginį. Staiga ji suvokė – greičiau suvokė, negu sąmoningai apsisprendė, – kad Martyno daugiau nematys. Ko aš noriu iš jo? Juk nesitikėjau, kad parūpins man tą sumą. Tai kodėl staiga taip nusivyliau? Ko apskritai iš jo tikiuosi? Ir ko laukiu iš savo gyvenimo, kuris jau seniai kažkoks neteisingas, pusėtinas, lyg ne aš jį gyvenčiau? Ji mąstė, tarytum skindamasi takutį per tankų mišką. Aptikdavo mintis kaip retus augalus, išplėsdavo jas iš prieblandos, apšviesdavo vidiniu žvilgsniu, leidosi vis gilyn ir gilyn. Jai gniaužė kvapą ir krėtė seniai užmirštas laisvės šurpas. Ji stabtelėjo, išnėrė iš savęs ir pakreipusi galvą valandžiukę stebėjo, kaip miega Martynas. Net dabar jis atrodė gražus (miegančių žmonių Tilė nepakėsdavo), bet neįdomus ir nepavoingas, lyg užgesęs ugnikalnis. Ji nebegeidė jo, iš tiesų nieko jam neįautė. Atsargiai nusikėlė nuo krūtinės Martyno ranką ir atsisėdusi lovoje staiga aiškiai, aštriai

ir skaudžiai suvokė, kad namo tikrai nenusipirks. Tai iš karto buvo aišku! Iliuzija, kad laukiantis, vis dar neparduotas namas gali vėl priklausyti jiems, nukrito lyg uždanga. Tilė krūptelėjo. Niekas neišsispręs savaime, pasakė ji sau, nes tik aš turiu viską išspręsti. O aš neturiu pinigų, ir dar – nesu pakankamai arši, kad galėčiau tam ryžtis. Su tokiais menku kumšteliais... Turiu tiesiog atsimerkti ir susitaikyti.

*

Kai tylutėliai atrakino namų duris, ant svetainės grindų jau krito vakaro šešėliai. Nuo slenksčio Tilė išvydo mamytę, giliai įgrimzdusią į krėslą. Krėslas stovėjo nugręžtas į langą, ir iš romiai nusvirusios galvos su melsvu nuo žilumo plaukų mazgeliu Tilė suprato, kad mamytė miega. Ši skundėsi nemiga ir dažnai, įsijungusi „Marijos radiją“, kiaurą naktį pratūnodavo savo kamputyje virtuvėje (Tilė jai įtaisė ausines, prie jų mamytė sunkiai priprato ir nemėgo, naudodavosi jomis tik naktį), o dieną netikėtai užsnūdavo. Tilė žinojo, kad jai tos valandėlės ypač brangios.

Ji tyliai nusiavė aukštakulnius batelius ir prislinko prie mamytės įsitikinti, jog ši tikrai miega. Taip. Išraiškingas, visada smalsus žvilgsnis išnykęs po vokais, ant stambios, taisyklingos nosies žvilga prakaito raselė, sunki apatinė lūpa lyg lašas užkritusi ant smakro. Tilė retai matydavo motiną miegančią. Dabar tas veidas atrodė kaip tuščias kambarys – sustingęs, beveik negyvas, baugiai nemalonus. Tilei sukilo lengvas koktumas. Ji atsitraukė ir, atsargiai uždariusi svetainės duris, nutipeno į virtuvę. Čia ant stalo iš karto pastebėjo nelygiai atplėštą popieriaus skiautelę, ant kurios pieštuku mamytės ranka buvo pakeverzota: „Paskamb. Alegrai.“ Bijodama pamiršti visokias smulkmenas, mamytė mėgo rašinėti dukrai laiškelius, o sau – visokius priminimus. Šis, kaip Tilė nusprendė, buvo skirtas jai.

Ji užsiplikė arbatos ir sukrimto sūrio gabaliuką. Tada, staiga prisiminusi, kad reikėtų paskambinti tetai, nors ir nesitikėjo, kad tai gali būti svarbu, susuko jai.

Teta Alegra atsiliepė labai greitai.

– Tile?... – reikšmingai ištarė ji.

– Na.

– *Padėjau juos į tavo papuošalų skrynelę.*

– Ką tokius? – nesuprato Tilė.

– *Raktus.*

– Teta Alegra! Iš kur?..

– Kai išėjai, su ja ilgai šnekejomės...

– Teta Alegra...

– Paklausk... *Ji nežino, kad juos paėmiau.* Paskui padėk atgal – tamsiajame kambaryje, ant viršutinės lentynos, kur tėvelio įrankių dėžė... tai joje, prie stambiųjų vinių, supratai? Prie *stambiųjų*.

– Ji slepia juos įrankių dėžėje?..

– Nesvarbu, baikim, stipriai siūnu chalata... Iki rytdienos, buč.

Tilė padėjo ragelį ir abiem rankom susiėmė už tvinksinčio kaklo. Prisimerkė ir klausėsi, kaip galvoje lyg iš tolo artėjančio traukinio ūžesys ryškėja beprotiškas planas.

*

Vienas raktas tiko. Šoninių durų, tų, kurios iš sodo vedė tiesiai į virtuvę ir kurių raktą agentėlis turėjo, spyna buvo nepakeista. Greičiausiai senieji šeiminkai jomis retai naudojami.

Akimirksnį užstrigęs, raktas staiga pasisuko, spyna trakstelėjo lyg skylantis riešutas. Tilė suvirpėjo taip stipriai, kad vos nenualpo. Jos vidus užė ir verpetavo, jis turėjo apkurtinti visą kvartalą, bet nieko panašaus neįvyko. Ji tiesiog įžengė į seniai vėdintą virtuvę, palikusi už nugaros ramų sodą, ir tuojau užsirakino. Tada jos vidus trumpam pritilo. Buvo truputį po septintos, pro gelsvas medvilnines užuolaidas su arbūzais ir kriaušėmis smelkėsi ankstyvo ryto šviesa. Ji nežinojo, *ko būtent* čia atėjo. Ją atginė nežmoniškas, nenumaldomas ilgesys, kuris lyg tūkstančiai cikadų virpėjo ir svirpė draskydamas saulės rezginį. Pabūti šiuose namuose vienai ir galbūt ką nors čia rasti. Kokį nors seną, užmirštą mažmožį, kurį jie čia paliko prieš keturiolika metų ir kurio pritrūko, kad būtų laimingi. Maždaug šitaip Tilė sau pačiai aiškino jausmą, traukiantį ją į senuosius namus. Ji dar kartą perėjo apatinius kambarius – lėtai, atidžiai dairydamosi, surankiojo žvilgsniu kiekvieną susenusių namų smulkmeną, ketindama gerai įsidėti jas į atmintį. Visą laiką nepaleido dvilypis išpūdis, kad tai ne tie kambariai, kuriuose gimė ir augo, bet vis dėlto – tie patys, kažką kuždantys, iš pradžių tik kutenantys, o paskui vis giliau ir skaudžiau dreskiantys atmintį. Ji užlėkė į antrą aukštą – prižadinti laiptai įkvėpė, atsiduso, suvaitojo – ir įžengė į savo senąjį kambarį.

Ją užliejo šviesa iš plačiai atmerkto, be užuolaidų lango. Sienos, kadaise išklijuotos tapetais su smulkiomis rusvomis gėlytėmis, lyg sausais dobiliukais (jų raštą Tilė aiškiai atsiminė), dabar buvo nudažytos gelsvai. Dar nužertas ryto saulės, kambarys visas švytėjo, lyg iš sienų sklistų slapta šviesa. Po langu ji išvydo lovą, bet ne savo senąją, o kitą. Ant jos buvo netvarkingai prižerta žurnalų ir laikraščių, nuo jų iš tolo trenkė senienomis. Ant dešinės sienos, kurioje žiojėjo atviros durys į Taliaus kambarį, kabėjo mažytis paveikslėlis. Jis tyliai pašaukė ir, apkerėta šviesos, Tilė priėjo artyn. Tai buvo kalendorėlis, priklijuotas prie sienos lipnia juostele – jame geltonplaukis, dabitiškas Jėzus, iškėlęs vieną ranką, kalbino aplinkui susispietusius vaikus. Tas paveikslėlis buvo toks paprastas, geras, kažkur jau regėtas ir taip jai patiko, kad Tilė skubėdama nuplėšė jį nuo sienos ir įsikišo į lietaučio kišenę, kaip vaikystėje įsidėdavo saldainį, ketindama sučiulpti vėliau, nuo visų pasislėpusi. Skubėjo ji ne todėl, kad jautėsi daranti ką netinkama, bet iš įkarščio. Ji net neabejojo, kad paveikslėlis jos *laukė*. Tai buvo savaime aišku, kai ką nors tiesiog žinai. Be to, jis taip lengvai atsiskyrė nuo sienos, lyg pats šito trokštų. Tebelaikydama ranką kišenėje ir pirštais lytėdama slidų kalendorėlio popierių ji įžengė į Taliaus kambarį.

Padvelkė vandens spalvos vėjas ir kažkoks vėsus, lyg anyžių, kvapas. Tikrai, ant grindų, po langu ji visų pirmiausia išvydo suglamžytą anyžinio saldainio popierėlį.

Jis čia buvo pats svarbiausias. Jis užtvindė kambarį aromatu ir slaptom reikšmėm, lyg užšifruotas laiškas, kokius jie su Taliumi vienas kitam palikdavo. Tilė pasidavė jo pakelti, bet staiga pabūgo, išsigando, kad, pajudinus popierėlį, kas nors atsitiks. Ji sustojo vidury kambario ir giliai įkvėpė.

Taliaus kambarys buvo visiškai tuščias. Slyvmedis, užgulęs langą, užstojo ryto saulę, bet ši vis tiek atkakliai sruvo pro lapiją, kovojo su šešėliais ir taškė ant sienų judrias dėmes. Tilė priėjo prie lango ir pažvelgė į sodą – gilumoje, prasimušdamas pro vaismedžių tankmę, putojo, kūpėjo, kvietė jazminas.

Ir staiga, vos per kelias akimirkas, tolimas kūpėjimas sprogo atidengdamas atmintyje plyšį. Į ją siūbtelėjo viena jau mokyklinė vasara, *toji*, kai jiedu, rašydami vienas kitam laiškus, sukūrė slaptą kambarį giliai jazmino krūme. Ji buvo tai užmiršusi, kaip pasi-

stengė daug ką užmiršti – tada jie tiek prisivaičiojo, kad su Taliumi ėmė darytis kažkas negera, kažkas labai keista, mamytė net vedė jį pas gydytoją. Tada Tilė nelabai suprato, kas *būtent* Taliui pasidarė. Bet tas kambarys, jo įsivaizduotas, virpantis buvimas giliai jazmine, kur nepasiekia fizinė akis, slapta krūmo šerdis, su kuria jiedu *susižadėjo* (Talius taip ir pasakė) paženklandami kamieną savo krauju, lyg inkaras nugrimzdo į jos širdies dugną su kitais neaiškiais, sielvarto, nerimo ir geliančio grožio persmelktais atsiminimais. Dabar, trūktelėtas tos ypatingos šviesos ir jazmino, inkaras nežmonišku greičiu išnėrė į paviršių ir nubloškė ją į neapibrėžtą, skaudų švytėjimą ant beprotybės ribos. Vieną šimtąją sekundės dalelytę ji tarėsi supratusi, kas tuomet atsitiko broliui – taip aiškiai, lyg tai būtų vykę su ja, – o kitą akimirką jau vėl nieko nebesuprato.

Ją prižadino garsai apačioje. Prisiplojusi prie lango išvydo nuo vartelių artėjantį juodbruvą pakaušį ir aiškiai išgirdo ne vieno žmogaus žingsnius. Jie buvo tokie tikroviški, tokie banalūs, kad jazminas nebegalėjo ilgiau tvirti ir užsirakino, lyg slaptą kraują paslėpdamas šakose švytėjimą. Ji išsigando, kad būtinai ir skubiai turi ką nors daryti. (Slėptis? Meluoti? Sukurpti įtikimą pasiteisinimą?) Nuskuodė laiptais, nėrė virtuvėn, o iš jos, sprogdinama nežmoniškai stipraus širdies plakimo – tamsiais rūsiu laiptais. Rūsio durys buvo tik užšautos sklende. Bet ši užstrigo. Apimta bejėgiško nirtulio, Tilė puolė daužyti sklendę (viršuje už durų pasigirdo balsai), ir kitą akimirką, trakstelėjus laukujų durų spynai, sklendė pasidavė. Ji šmurkštelėjo į drėgną, pelėsiais tvoskiantį rūšį ir tyliai uždarė duris.

Pro langutį palubėje krito rytmečio šviesa. Krosnis, jų senoji krosnis, kurią tėvelis kūrendavo žiemą ir kuri apšildydavo visą namą, spindėjo jos apšviesta. Širdis taip kalatojosi, kad, atrodo, tuojau išoks į galugerklių ir uždusins. Viršuje subildėjo žingsniai. Balsų nesigirdėjo. Tilei tik dabar dingtelėjo, kad tai greičiausiai agentas, sulaužęs žodį, atsivedė kitus klientus. Padėtis buvo kvaila, bet dabar slėptis reikėjo iki galo. Ji ėmė dairytis, kur galėtų užlįsti, jei plepusis agentėlis sumanys aprodyti klientams rūšį. Atsargiai statydama kojas nuslinko į antrąją, tamsesnę patalpą, kurioje laikydavo bulves, stiklainius su uogienėmis ir marinuotomis daržovėmis. Saulės pluoštas siekė ir ją. Tilė įžengė į vidų ir kairėje pusėje iš karto pamatė *spintą*.

Ji negalvojo apie spintą. Net nežinojo, ar tikėjosi ją čia rasti. Viskas įvyko pernelyg greitai, ji nespėjo pasiruošti. Spinta skendėjo šešėlyje, tik vienas jos kampas prie pat grindų buvo apvestas saulėta juoste. Jai smogė į paširdžius. Ji ištiesė ranką ir prisivertė paliesti spintos duris. Šaltas, slidus paviršius, lyg antkapio plokštės, akimirksniu viską sugrąžino. Jai net pasirodė, kad Talius tebėra už tų durų. Kaip tą šeštadienio rytą, kai mamytė atsiuntė ją į rūšį serbentų uogienės. Tik tada spintos durys buvo atviros, ir Talius, vos kilstelėtas kažkokios nematomos jėgos, klūpojo lyg didelė iš spintos krentanti lėlė, nuleidęs galvą ir pakreipęs ją į vieną šoną, jis žiūrėjo priešais save stiklinėmis akimis. Tilė iš karto suprato, kad to, kas atsitiko, ji niekada nesuvoks. Ir kad tai yra galas viskam, kaip jie iki šiol gyveno.

Ją supurtė smūgis. Lyg atsitrenkus į neregimą sieną, už kurios draudžiama žengti gyvybei. Jos gyslos buvo kaip niekad pritvinkusios gyvybės. Gyvybės buvo kupinas ir klyksmas, kuris perplėšė širdį pusiau ir užlūžo, nes balso stygos neįstengė išgauti to aštraus, nežmoniško ultragarso, būdingo gal tik jūrų žinduoliams ir tiems, kurie patiria protu nesuvokiamą skausmą. Ją baisiai suerzino, kad klyksmas užstrigo. Kad kūnas per menkas jį išgauti ir kad šis, užuot sklidęs oru ir prikviėtęs namiškius, šviesos greičiu sminga į sielos dugną draskydamas ir plėšydamas ją.

Paskui per ją viena po kitos ėmė risti bangos. Viena atrodė kaip nenoras susitaikyti su tuo, kad tarp jos ir brolio įsirėžė negailestinga riba. Jis klūpojo ir buvo negyvas, ji stovėjo ir buvo gyva. Šitai buvo nesuvokiama, to tiesiog negalėjo būti. Kita, silpnutė, bet nuolat ją lyžčiojanti bangelė kuždėjo, kad viską dar galima ištaisyti. Tik, nujausdama, jog laiko labai mažai, o gal net ir visai nėra, Tilė niekaip neįstengė susigaudyti, *kaip* viskas ištaisoma. Tuo pat metu, kažkur giliau už tą nepaprastai suaudrintą, begalinį lauką, kurią šią akimirką išgyveno kaip save, glūdėjo slegiantis, neperkalbamas branduolys – *viskas baigta*.

Ji nesusigaudė, ką daro. Juto tik savo nepaprastai išsiplėtusį vidų, visa persikėlė į jį. Tenai vyko kovos, kurių reikšmės nesuprato, tik suvokė, kad stipresnių kovų daugiau neišgyvens. Vienos jėgos kvietė paliesti brolių, prižadinti jį, kitos traukė į viršų, į šeštadienį su miltiniais blynais ir radijo programa. Atrodo, Tilė žengė į priekį, nes išvydo tarp spintos durų įsitempusią juodą skalbinių virvę. Kitą akimirką joje skaudžiai trūktelėjo, ir ji tarėsi išgirdusi, kaip perlūžta kaklo slanksteliai. Pagaliau ji pravirko, arba tik dabar susivokė verkianti.

Viskas truko ne ilgiau kaip trisdešimt sekundžių. Bet trisdešimt sekundžių šitame laike buvo amžinybė. Ji perskėlė gyvenimą kaip riešutą, į dvi dalis, ir antroji jo pusė skyrėsi nuo pirmosios, kaip sukirmijusi riešuto pusė skiriasi nuo sveikosios. Iš tos amžinybės Tilė atsinešė ir dvejopą jausmą, kuris paskui ilgai ją graužė – tai išlįsdamas iš širdies lyg kirminas iš slyvos, tai vėl giliai pasislėpdamas. Jos nestebino, kad Talius sau *šitai padarė* (priešingai, ji nujautė, kad su juo taip gali atsitikti). Šis įvykis visada glūdėjo jame lyg nematomas tinklas. Jis pančiojo Talių ir trukdė jam atlikti tai, ką daugelis atlikdavo lengvai, nesusimąstydami. Bet skaudusis šio jausmo pamušalas šnibždėjo, kad to *įvykio* buvo galima išvengti. Jis galėjo pernokti, nutrūkti nuo Taliaus ir tyliai sunykti, išlaisvinęs jį nuo savo klastingo svorio. Jei tik būtų atidžiau stebėjusi, *kada!* Ji – sesuo, ji galėjo įsismelkti jam į galvą ir ką nors tylutėliai ten perkeisti. Padaryti ką nors tokio, kas būtų palengvinę jam ir išgelbėję juos visus. Ji nujautė, kad brandina tą gelbstintį judesį, o tada, jau pavėlavusi, aptiko jį savyje tokį ryškų, bet jau prasilenkusį su laiku. Ar nuo čia, nuo šito akimirksnio pravirko? Pagaliau ištrūkęs į orą balsas sklido greitai ir toli, stebindamas ją pačią.

Žingsniai viršuje, trumpam nutilę, subildėjo su dvigubu smarkumu. Pagaliau ją išgirdo, pagaliau nusileis, ir jos pakrikusi gyvybė bus atkovota. Paskui, kai viskas juose išsiklyks, išsivalys, pereis visas gedulo stacijas, bus galima pagalvoti ir apie ją, amžinybę. Kurią jiedu įsivaizduodavo ir piešdavo kaip begalinį, šviesų smėlio laikrodį.

2009-ųjų vasara, didelis vėjas, Gaidė

Ramūnas Kasparavičius

ĮTIKĖTINAS, BET KAŽIN AR VISIŠKAI TEISINGAS PASAKOJIMAS APIE ŽEMAITĮ IR ŽĄSĮ

- Mums jau nėra kas veikti, - pasakė Antanas. - Galim ir pasišnekėt.

Už kito stalo kažkas klausia:

- Tai kas tavyje per vidurį?

- Mano kojos ilgos! - atsako brunetė.

Kažko kito norisi... Tada Fredelis ir papasakojo „tą tikrą istorinį atsitikimą“.

- Kaip tik tau, tamstele.

- Jei tobulas eiles kuri, nebūtina, - protingai siūlo kažkas.

- Čia ne eilės, - paneigė Fredis. - Čia tokia tyli tragedija.

Prie kito stalo naminykas šnekasi su katėmis.

N. Peliauti!

K. Kur pelės, kur pelės? (Žiūri sau į kojas.)

N. (Žiūri, kas padėta ant stalo). Tai ne kurpelės, o pirštinaitės.

K. Kur gaut? (2 k.)

Tokios tuomsyk buvo varinėjamos kalbos... Kažkas vyko... prie „židinio“ tai ateidavo, tai išeidavo... vaizdavo visi kažką bedirbą: darymą dėl darymo kaip biurokratai kokie... tai jaunas poetas pavadino... o tasai... bet tuo metu atėjo jaunas ar naujas ponaitis ir uždainavo:

- Bet jeigu jums juokas ir tikėjimas - du nesuderinami dalykai, jums nėra kas veikti viduramžiuos, o ir apskritai gyvenime.

Kažkas paklausė:

- Kas tai?

Kažkas atsakė:

- G. K. Chesterton.

Nemaža tų kažkų buvo prisirinkę.

A, kaip šiemet: juodo arklio kaštonų gromuliavimas... Kumelės? Čia ir penkiese vargu ar ką protingai pasakysi...

Tad kalbos ir toliau tęsėsi gamtos pažinimo temomis apie de St. Ilerą, koks jis žavus kūdikėlis, Alpių pieną ir šieną, Mondrianą ir...

Daug buvo aptarta temų, kultūrinių ir kitokių.

- Manau, kad ir šitoje konferencijoje taip bus, - pasakė kažkas iš rimtųjų, taip ir buvo.

- Atrodytų, kad žemaičiai neturi humoro jausmo, bet jie turi geresnę savybę - niekada jo nepraranda.

Taip pasakė Antanas Alfredas Ramonas. O aš klausau. Kaip sako palangiškiai: jis, matote, rimtas...

Antanas piktai pažvelgė į mane:

- Nieko tu nesupratai, kvailas tu poete...

Ir pasakoja:

- Buvo žemaitis nuo Rietavo. Ne toks jau ir laukinis, jau nekalbant apie pagoniškumą. Skaitė, rašė, ėjo į bažnyčią. Tais laikais, kai Paryžiuje vyko pirmos pasaulinės parodos. Netgi elektrą buvo įsivedęs.

- Kodėl? – suklušo katės ir naminykas.
Ir abi tokį lemenuką atporijo:

- Kodėl tie žodžiai lekia taip aukštai,
kodėl visi taip žiūri į mane?
- O gal tų žodžių visiškai nereikia,
dabar jisai kalbės tik už mane.

- Prieš. Truputį tuoj. Tu ką balini?

- Kodėl? – vėl klausia katės.

- Todėl, – atsako Ramonas. – Šio pasakojimo tikras pavadinimas yra SKYLĖS MATERIJOJE.

- O prancūzai tuo metu buvo žiaurūs kolonizatoriai ir rasistai, – aiškinu. – Juos valdė generolai Šovinė ir Galifė.

- Tai todėl, tamsta, anglai niekada nebuvo okupavę Lietuvos, – A. A. Ramonas.

O katės buria:

- Jos meilės katilė dar ne vienas koldūnas...

- Pour toi, pour toi! – pūruoja Chatonne.

- Sportuoju, sportuoju, – atsakau su juodu kartėliu ir pataisau židinyje įsivaizduojamas žarijas. „Šiuo atveju yra svarbu: kiek gali būti atviras, kad nebūtum niekingas. *Joseph-Rene Merle, Comedie Francaise aktorius (1684-1709).*“

- Mokys dailaus apsiėjimo ir gerų manierų, – nušviečia kažkas, kaip ten bus kaime. Fredelis sukikeno.

- Kaip mes išvystėm socializmą? Kwick! Matai, kokios rimtos kalbos. Čia ne apie viešųjų kelių ir namų remontą! – autoritetingai pareiškė kažkas, bet Fredelis buvo už mane dviem mėnesiais vyresnis, ypač proto tvarkingumu, tad jis tęsė:

- „Turi veikti kaip mąstantis žmogus, turi galvoti kaip veiksmo žmogus.“ Tai tavo mylimas ir neskaitytas Henris Bergsonas, tamsta.

- Ne kur, o ką! – aiškina naminykas.

K. Kur čiuženos, kur čėčenos, kame šlamukai? Pelės kur?

N. Tenai. Ten akselis, tenai ir miuntė.

K. Esame gana pagavios.

- Čia jau geresnės šnekos! – įvertino Ramonas. – Ano amžiaus pabaigoje (kur mes sustojom šnekėję?) Paryžiuje vyko paroda. Reikia atkreipti dėmesį, jei kas pasako tai kaip naują dalyką...

Buvau įsidarbinęs atokesnėje vietoje, todėl pagarbiai klausiau ir tylėjau. *Toutes les enigmes de toute ma vie...*

Fredelis nusiėmė akinius, perbraukė delnu antakius, nusišypsojo, o katė tarė:

- Einu žemyn... – griaudėjam visokiausiam juokui. – Nusiprausti.

Kita katė gražiai atsiliepė apie savo eilėraščių, o jis toks:

Ne: kodėl?

Nosytė rausva,
akutės apvalios,
plaukiukai sušukuoti,

švarkelis žydras.
Bet jis nori versti?

Man tas eilėraštis nepatinka, ir tiek. Ir pavadinimas nepatinka.

Grįžo katė nusiprausęs, sėdo šalia manęs, nesusivokėlio, o Antanas ėmė toliau pasakoti man vienam, kažkodėl įsitikinęs, kad aš iš tokio siužeto gal ir padarysiu ką nors, pasak čia nesančių arabų ir Kunčino, „pitoreską“. „Labiausiai man netinkamu laiku“, – pagalvojau.

Pasakojo Antanas grakščiai, mėgdžiodamas paiką mano maniera, kad aname *fen-desjeklyje*, Liutecijos mieste, buvo surengta *folk* paroda. ETNOGRAFINĖ PARODA: LAUKINIŲ TAUTŲ ATSTOVAI SAVO KIEME IR NAME: eskimas ilgu, negras bungale ir, iš miškinų, kažkodėl samogitas nume. Šiame rašinyje aš minėjau, kad tasai žemaitis apsišvietęs buvo ne tik raštingumu, bet ir elektra, nes Oginskis tikrai savo Liutecijoje buvo įsivedęs *electrolumiere*, Rietave. Tai tasai žemaitis kiek apibarzdo, įžėlė plaukais, kiek pasigrimavo, sėdo parodoje prie savo numo imitacijos ir skaito maldaknygę, o kad žiūrovams gražiau baisiau būtų, geležiniais strypais aptvertas, ir negras aptvertas, nes gano pavianą, o eskimas vėplį... O palei žemaičio kojas vaikščioja žąsis ir girgsi. Žiūrovai mano, kad tasai skaito brolių Grimų pasakas ir juokiasi, bet žemaitis žino, kad ne taip, ir grikši dantimis, Fredelis parodė kaip. Žiūrovai tą priima kaip neabejotino laukiniškumo išraišką ir negali atsidžiaugti.

Ir žemaitis ten miega, prausias, skaito... O valgyti jam vis pamiršta atnešti... nes prancūzai yra avides (žr. Petit Robert.), taupo. Negras, kai išalksta, rėkia ir pavianas rėkia, eskimas rėkia, vėplys dar garsiau, žąsis girgsi, o žemaitis skaito. Tikras jogas tas mūsų žemaitis, taip sulyso, kol vienąkart neištvėrė, stvėrė žąsį ir visą suėdė gausių žiūrovų akivaizdoje. Tie stebėjosi:

– Koks žiaurus! Koks plėšrus! – ir visai nesigailėjo brangiai sumokėję už bilietus.

Žemaitis sutvarkė visą žąsį, žėrė plunksnas (gal ir kitką) žiūrovams į akis, pasipiktino pats savimi ir nuėjo miegoti į numą. Žiūrovų minia susirinkdavo kelias dienas, kad ir nieko nevyko... Žurnalistai metė floretes, stvėrė plunksnas ir padarė savo... Žemaitis gavo normaliai pavalgyti, skaitė savo knygą, plėšė žąsies plunksnas gal... o aplink mudu visi tauškėjo ir šiek tiek trukdė. Todėl niekas ir neatsimena, kas buvo nutarta toje konferencijoje. Vieni tautija tą, kiti – aną... apie prioritetus, autoritetus, ontologijas...

Skrido nukrito it paukščio šešėlis lapas pernykštis obels...

2002.II.21

PORINGĖ APIE TRAKŲ KAŠTELIONAITĘ

I

Anuo metu tėvas tarė sūnui paaugusiam:

– Negaliu žiūrėt, kaip tu lėtai šliaužioji, kol nueini į Trakus, kol pareini, kol parneši, kas reikia, tai ir visa diena marnai nueina.

O gal motina taip sakė:

– Nueitum tai į mišką ir pasigautum tarpanuką, spartesnis būtum.

Bet sūnus, kad ir pėsčias, bet spėrus buvo ir žvitrus, nuėjo ir pasigavo tą miškinį arkliuką, nes pats to seniai norėjo, tik leidimo laukė. Gal arkanu, gal tarpduobe, ta tai,

sako porina, lyg tamtyč išrasta arkliams tarpanams gaudyti, žirgeliams. Sūnus žirgelį ir pasigavo, labai šviesios pilkos spalvos, vos ne mėlyną. Jeigu *equus* tokios spalvos, tai arklys iš jo geras tikrai nebus, žirgas gal, bet keistokas. O sūnus tokį ir pasigavo, kad keistesnio nė nereikia.

Iš pradžių tarpaniukas buvo toks kumeliukas kaip stirniukas, su juoda dėme kaktoje, tiktai stambesnis, bet ne kresnas, vis į viršų stiebėsi. Kai užaugo tokio amžiaus, kai jau kumelaitės ima žvingaut vienmetės, toje jo kaktoje toje žvaigždėje atsirado gumbas nemažas. Gal su avinu susimušė? Kad avinas net pasišokėjęs nepasieks, toks didelis užaugo žirgelis, nebent galvą žemai nuleidęs eitų, bet ne, ne toks jis kvailas, žino tuos avinus. Su avinu susibadė? Tuo, kur jau pusė buliaus? Nebent su tuo? Gal iš jūsų katras pagaliu kaukštelėjot, prisipažinkit? Tylit, vadinasi, ne.

Vieną dieną, gal ryte, bet dieną, pastebėta: tas gumbas perplyšo – atsirado skylutė. Iš pradžių visi pamanė: o juk paprastas dalykas – gylys cvaktelėjo! Bet ne: juk ant galvos – nusimuštų tą gylį... labai spėrus būžys buvo – kaip kulka cvaktelėjo? Bet taip nebūna, net ir pasakyti taip negalėjo niekas, tais laikais ir kulkų nebuvo, tik strėlės.

Bet paaiškėjo, gerai apčiupinęjus, nes leidos, nelabai ir muistėsi – kad tai ragas, ragutis. Tasai keistos spalvos tarpaniukas buvo labai retas Europos žvėris, vos ne pasakiškas. Vienaragis. Todėl ir tokios spalvos, todėl ir tokio didumo, kad tokio amžiaus jau buvo didesnis už tarpaną ir dar aukščiau taikė... Ir grakštesnis... Matyti, iš Europos kurios vietos bus atklydusi vienaragių porėlė, pabėgusi nuo Europos triukšmo medaus mėnesio atšvęst, bent bičių dūzgesio pasiklausyt... Iš pradžių net išsigando visi, tiesiog persigando, kad vienaragiai nekeršytų už pagrobtą vaiką, bet čia atlėkė iš Trakų žygas įgaliotas, nes gandai lekia greičiau nei žmonės, o kiti žygai tuo metu į kitas Europos sostines, ir Lietuvos, nes žinia ne tiek svarbi, kiek dužai įdomi, mielai busi priimtas ir su kitomis. Gera gauti žinią ypatingą, tokios žinios ir lekia greitai, žirgo ar strėlės greitumu, žiūrint kaip siunčiama... o gal laužo dūmais... o tasai žygas, kurs atjojo, tai labai piktai šaukė, kad visi girdėtų, bizūnu grasino, net kardą rodė, girdi, saugokit kaip savo galvas tą macną gyvulį visi.

Bet sūnus šoko, tiesiog putas taškydamas, ant to žygo be jokios baimės:

– Ką, tu mane už durnių laikai, jei manai, kad aš tokių dalykų nežinau? Aš už tave geriau žinau. Ar žinai, kodėl aš nesunkiai tą kumeliuką pasigavau? Todėl, kad jo tėvai, vienaragis ir jo pati, man tą vienaragėlį tiesiog atidavė ir dar mišku palydėjo... Sakė, kad taip reikia, kad vienaragėlį turi žmonės auginti, todėl kad jie stebuklingi, vienaragiai, bet ir iš žmonių šio to galima išmokti...

– Tai jie ir kalbėti moka? – nustebo žygas ir kaimynai.

– Truputį, ne taip kaip mes, daugiau judesiais nei žodžiais, o ir žodžiai ne visi mūsiški. Sakė:

– Mes dar neišmokom. Mes negreit čia grįšim. Ieškokit mūsų sūnui marčios, nors ir toli, svečioj šaly, tai busit turtingi.

– Tai aš nesupratau, – paklausė vienas kaimynas, – tai kas ten stebuklingi...

– Tik jau ne tu! – atkirto sūnus. – Jie irgi sakė: Mes paprasti – nei skraidom, nei dingstam, tik mokam kai ką daugiau negu jūs. Bet, va, nesakyk, stebuklą tai turim, o gal turėsime ir naudos...

O žygas tuo metu nušuoliavo pilin, šįkart tiesiai pas viršininko žmoną su nauja naujiena – martelės kumelės paieškom...

– Kaip ten yra? – klausia žmonės. – Pily tokios neturim, gal ir visoj Lietuvoj nėra, nebent kur pajūry, o ar gražus tas vienaragėlis?

Kol jie ten tarias, o gal kuo kitu užsiėmę, paklauskim, ką visur žmonės šneka:

– Buvau aš pily, tik niekam nesakiau, klausiau apie vienaragius, užsieniečių pasakų apie juos klausiau, reti jie... Ne užsieniečiai, jų dabar pilna, o apie pilį tai tiesiog knibžda, bet vienaragiai... Labai reti, vienas kitas vos vos apie juos girdėjęs, ar ne iš kokio penkiolikto šį tą tikresnio išgirdau ir tai, ką aš pats geriau žinau – išvaizdos nupasakojimą, o aš pats mačiau, o jis tik iš pasakojimų, nors kas jį žino... Jūrininkas jis ar mokslo vyras, nesuprasi, sakė, kad ragas kaip jūros žvėries narvalo, toks suktas kaip – sūnus nežinojo, su kuo palyginti, tai parodė į apynių gniūžtę, gan storų, susisukusių, tokie auga ir Trakuos prie pilies sienos. – Aš mačiau suaugusių ragus, tų gyvulių, neapsiverčia liežuvis taip juos vadinti, nes jie kalba ir žiūri beveik kaip žmonės, o kai vienas į kitą žiūri, tai truputį kitaip...

Skambiai šaudai-gaudai kryžių! Būbt – didžioji pilies patranka – Vilniuj ir girdėt, akmeninis sviedinys į ežerą pūkst, čia pat, netolies – nors ausis užsiimk – nė kryžiaus nereikės, tik glušas klyksi.

Tarės ponai ir panelės, ponios atskirai. Kaip ten tarės? Niekas neuždraudė, gražiuoju. Gražiai ir susitarė. Kurgi ne – ilgai lauktas įdomumas.

Bet ką aš čia tokia kalba – padžiūvusio sūrio kietumo... Raukim naują ropę ir pradėkim graužt. Tą mėgsta ir vienaragis. Ir moka. Ir skanu.

O mes gal pirmiau nusilupkim tą ropę, pasižiūrėkime, kokios spalvos, lyg pamąstydami: popierius čia ar pergamentas, balta toji ropė ar geltona, susipjaustykim gaba-liukais ir skiltelėmis, padėkim ant lėkštutės kaip lietuvišką saldumą. Už karstelėjimą nepakars, vargu ar pagirs, ką jau ten skirs...

II

Iš naujo ryto, vos aušra prašvito, senos gulgės plunksna šviežiu juodu rašalu imu pasakoti apie Trakų kaštelionaitę. Ji buvo aukšta ir smagi. Akys jos buvo mėlynos, plaukai tamsūs... Gal užaugusi prie jūros? Gal Birutės giminės?

Krikščioniškais buvo tai laikais. Daug svečių iš Europos apsilankydavo. Ir ką gi jie išvydavo, ilgai miškais keliavę? Gražią pilį, kilnią bažnyčią, baltus žmones ir mane, dailią ir jauną. Taip mąstė sau Trakų kaštelionaitė, o koks buvo jos vardas pavardė? Pavartykite Trakų istoriją ir nuspręskit, kurie tinka. Gal ir paveikslas yra likęs iš tų laikų. Gal ir išvaizda atitinka, tai iš paveikslo ir suprasite, kaip gražiai ji buvo apsirengusi.

Tad, kol jinai apsiprausė, apsirengė, ir viena pati... „Negirdėtas dalykas, – pagalvojo sau. – Europoje taip nedaro. Pačios apsirengt nemoka. Ten patarnaitės rengia jas kaip mergiūkštes,“ – nusijuokė patenkinta. Išgėrė rytmečio pieną putotą, apsilaižė ir nuliūdo: kad kokią naują naujieną išgirdus!

Liuokt – nušoko nuo žirgo vyras išlakinis. Išklojo naujieną jai pirmai. Vienaragis atsirado viename kaime prie Trakų. Vienaragėlis.

– Tai aš turėsiu vienaragėlį! – negalėjo patikėti kaštelionaitę laime netikėta. Pakėlė rankas ir apsisuko tris kartus. – Kaip jis atrodo? Ar šviesus?

– Žinoma, šviesus. Kitokių nebūna.

– Iš kur tamsta žinai?

– Kalbėjo daug apie juos pilies kieme Vakarų žmonės, daug pasakojo, bet jau kaip apie buvusius... esą dabar jau nėra, kažkur iškeliavo. Reta princesė turi. Rodos, tiktai Katalonijos...

- O ką jinai turi?

- Jaunutę.

- O mūsų?

- Šviesus.

- Palauk, palauk... Kažką ir aš prisimenu... Kažką pasakojo toks nieko sau juodaakis žvitriai... Esą, vienaragė turi galią sūnų žmonėms padovanoti... berniuką... tik kokiomis sąlygomis? Ar josi į Kataloniją?

- Jeigu tinkamai išmosite, tamsta kaštelionaitę. Kad pasagos skambėtų.

- Dėl to nesijaudink. Turiu ir aš tikros galios. Vienturtė esu.

Ji veikė ryžtingai. Atsidarė savą šviesaus ažuolo skrynelę ir paveiku tapo: jau prieš pietus išjojo raitelis į Kataloniją.

- O vienaragėlis tegu būna pas tuos žmones, - nusprendė kaštelionaitė. Dar kartą atidarė skrynelę, pati nujojo į tą kaimą, pasidžiaugė vienaragėliu, pažaidė: koks dailus, koks protingas. Įdavė sunkų maišelį vaikinui: - Čia vienaragėliui ir tau. Grįžo į pilį ir užmiršo. Nerūpestinga merga? Ne, kad ir jai pily daug užsiėmimo. Daug darbų, žmonių, daug minčių, užduočių...

Tapo linksmas bernas patrakęs ir daug nedelsė. Vedė žmoną, kurios norėjo, ir toliau nedelsė: po devynių mėnesių gimė sūnus. Kai jaunoji pora parodė berniuką vienaragėliui, tai tiedu ilgai nustebę vienas į kitą žiūrėjo ir liko vienas kitu patenkinti.

Štai ir metų pusantrų, o žygo vis nėra. Žmona jo vaikšto nusiminus, o vaikai - brolis su seseria, pešasi tarpusavy iš nusiminimo, kad tėtis negrįžta.

O kiti?

Kaštelionaitė svečių rately krykštauja, vienaragis laigo, jo draugas košytę valgo... abu kalbėti mokos. Negalima, negalima, dar kokį arklio juoką įgaus!

Vienaragėlis žiūri nustebę:

- Aš juk ne arklys ir net ne žirgas!

O žygas pateko baskams į nelaisvę. Visus metus nelaisvėje prabuvo, kol paspruko ir dar su pinigais... Nuvyko pas Katalonijos princesę... O princesė turėjo brolių...

Nežinau, kiek praėjo metų, tais laikais viskas dėjos lėčiau, betgi tapo mūsų dailioji traketė Katalonijos princo ar didiko žmona ir puikiai gyveno tarp tų greitų greitakojų žmonių. Ir visai neblogai, nes pati buvo linksma ir žodinga:

- O vienaragėlė paspruko, cha cha!

SIDABRO ŠULINYS

Dar vakar užvakar liuožė savopi ruseliai, nė apyvarų neužsirišę, net į pakelės daržus nežiūrėdami, o šiandien viena kalviūtė rymo langely, abi pasipuošusios, nes kita ravi rožių darželį, dainuodama „Rozamundą“, o jų brolis Jonas runkelių už kalvės šiandien ne...

Mat jį kalbino stoti į komsomolą, tai išsigandusios, kad rusai bėgdami kartu nenusitų, namiškės perrengė Joną seserų drabužiais - užmaskavo.

- Tegu taip pavaikšto arba geriau tegu pirkioj sėdi, - pasiūlė kalvienė.

- Tai jau ne! - nesutiko Zofija. - Netikslinga. Tegu ravi runkelius už kalvės, tegu pašliaužioja keliais, tegu pajunta sunkią moterų...

- Ir mergų, - pridūrė Angelė.

- ...dalią! - užbaigė Zofija.

Tad Jonas dvi dieni ravėjo tuos runkelius. Atrodė jis kaip kunigaikštis Vytautas Krėvos pilyje, net seserims pagailo.

- Nieko tokio, nepakenks! - visiškai nesusijausmino Zofija.

- Gali išgvoltavot! - gąščiojo Angelė.

Bet rusams ne tas rūpėjo. Niuogė su savo balalaikomis ir polutorkomis į jiems šviesią Rytų pusę.

Kalvis į Rytų pusę nenorėjo. Senis Jonas ir jo Mariuka buvo per Pirmąjį pasaulinį pasitraukę net iki „bliadsko miesto Samaros“. Ten ir apšvedė. Grįžę nelabai norėjo pasakoti arba pasakoję klaikias „baikas“. Per naują rusų užėjimą visiems paaiškėjo, kad gal tai ir ne „baikos“.

- Ir koks velnias mus tada tenai nešė? - mąstė kalvis.

- Bet gal nebūtume apsiženiję, - vis dėlto rado tame gerumą kalvienė.

Protingi žodžiai, ką čia ir bepridursi.

- Vokiečiai irgi gali išgvoltavot, - pasakė kalvienė, - arba gali ir nušauti. Kare visko būna ir revoliucijose.

Tad šiandien Jonas su savomis kelnėmis ir marškiniais ant savo kūno sėdi sau miške ant kelmo ir jam gerai.

Kad vokiečiai gali išgvoltavoti, kalviūtėms pasirodė nebaisu, nes nepanašu į tiesą. Tad jos linksmos rymo sau arba pasikeisdamos ravi.

Pasirodo vokiečių sunkvežimiai ir tanketės, trankiu vieškelėliu važiuoja šiaurės kryptimi, nes čia toks vieškelis iš pietų - į šiaurę, o keletas, oje, užsuka pas juos.

Kalvis Jonas, kelių kalbų mokėtojas, stovi išsitempęs prie kalvės.

- Schmidt? - klausia iššokęs iš tanketės „koks tai vyresnis“.

- Ja, schmidt, - atsako kalvis ir padvejojęs: - Her kapitan.

„Kapitan“, žinoma, yra jefreitorius. Bet, žinot, jefreitorius! Jam šieno nepaduosi... Žinote tąjį anekdotą:

- Kas ten?

- Du kareiviai ir jefreitorius.

- A, gerai. Tai kareiviai tegu užaina vidun, o jefreitorių prižiškite lauke ir duokit šieno.

Bet privažiuoja kita tanketė ir iš jos iššoka kariškis, kuris iš tikro gal yra „kapitan“. Jis šnekasi su kalviu ir raukosi dėl šiojo akcento, nes ta vokiečių kalba, kuria vietinis šneka, iš tikro yra jidiš.

- Tu mažiau gargaliuok! - rėkia jam sena kalvienė.

Kareiviai į tą akcentą nė dėmesio nekreipia. To dar betrūko, kad svečioje šalyje gerai vokiškai kalbėtų. „Kažkiek“ moka, suprasti galima ir gerai.

Kalvienė irgi nusprendžia su jais vokiškai pašnekėti? Na, žydiškai, bet, va, jos kalbos tai vokiečiai visiškai nesupranta. Kalvis šaiposi, sakė jįsai, kad reikia kalbėti „biškį kitaip žydiškai“, bet kalvienė iš susijaudinimo užmiršo. Matote, kalvienė, dar labiau gargaliuodama, tarška litvakiškai, o reikia jidiš. Jidiš, beje, ji nė nemoka, o kalvis moka. Vyras gudresnis. Ir tai nelabai vokiečiai supranta.

Visų pirma vokiečiai paprašo leidimo prie šulinio nusiprausti. Išsirengia iki pusės, prausias, prunkščia, kalviūtės žiūri, net neravi. Ką ten rožės, ką lelijos, prie šulinio įdomiau.

„Nusipraususiems reikia duot atsigerti pieno“, – nusprendžia kalvienė, nes žiūri: kareiviai išsitraukia iš kišenių po saują blizgančių monetų ir siūbteliai į šulinį...

Atsineša kibirą pieno ir, svarbiausia, puodelį, ant kurio gražiai auksinėmis raidėmis užrašyta „Fater“. Puodelis ar nuo Pirmojo pasaulinio užsilikęs, ar prie Smetonos pirktas...

Tas „Fater“ vokiečius labai pralinksmina. Visi jie jauni ir šaukia:

– Ei, Peteri, čia tau!

Peteris šaukiamas ateina ir teisėtai geria iš to puoduko, nes jis, nors ir nevedęs, bet tėvas yra. Ir ne vieno vaiko, o trijų.

Kalvienė įdėmiai išžiūri patyrusia akimi, ji tuoj sumeta, „kame čia reikalas“, kelių parapijų pletkai prie kalvės susieina apie panašius atvejus, kalvienė apie tai išmano. Bernas gražus. Diktas, šviesus, garbanotas. Bet gal ir ta pasiutus, kad karan geriau jis pabėgo. O gal ir nuo visų trijų.

Kalviūtės daržely prunkščia, jos irgi šį tą supranta. Kaip čia nesuprasi, kai yra mergiška nuojauta.

Daug kareivių tądien užsuko prie kalvės. Prausėsi, o ir remontavosi kalvėj. Nelabai ten ką reikėjo, bet ot... gal kad gerą išpūdį žmogui padarytų, gal ir karinės valdžios taip prisakytą, spėliojo kalvis, o gal kad labai prie tvarkos pripratę... daugiausia taisė patys, bet kalviui davė uždirbt. Ne pfenigais sumokėjo, o markėmis, o į šulinį vis bėrė pfenigus, kas tik besiprausė. Gal tai kokie prietarai jų...

Kareiviams buvo smalsu ir keista, ir įdomu, ir savaip gražu.

Aplūžus kalvė, ką tas kalvis sako, kad bolševikai apgrobė, kad nelabai buvo ką grobt, nelabai tvarkinga kalvė ir sodyba nelabai. Viskas tarsi iš praeito šimtmečio: ir ta kalvė, ir rūtų rožių pinavijų darželis, ir šluba kalvienė kerėtoja, o šioji, pajutus, kad tokia laiko, tokią ir vaidino, laimės kare linkėjo ir meilės namuose, tėvynėje, tad kareiviai irgi pasidarė pramoga: laimės šulinį įtaisė, pfenigai dugne tik blykčioja.

– Kaip dabar gyvent? – gąščioja kalvienė. – Reikės su kirviu po pažasčia vaikščioti, kad neapgrobtų kas. Kaip Samaroj kokioj. Kai sužinos, kad šulinys pilnas sidabro, tai ir atsivilks nakčia...

– Nebijok prie vokiečių, matos, bus kitokia tvarka, kitaip geležinė, – tarė jai kalvis. – Čia ne rusai. Čia kiti atėjūnai.

Ir abu susimąstė, ir mintys nebuvo linksmos, nes tie kareiviai visai panašūs į smetoninės kariuomenės vaikus, tik technika jų geresnė, mąsto kalvis, o kalvienė prisimena aną karą, kaip nuo vokiečių bėgo, jų gerai nė nepamatę, o kur pabėgo, kokių baisybių prisižiūrėjo per tą revoliuciją, jog paskui net netikėjo pati, kad taip baisu buvo, o buvo: iš pradžių net įdomu: balti, raudoni, ČK, velnią ten juos suprasi, galvojo ji, tiek tos laimės iš to karo, kad vargu bepadės ir laimės šulinys, nė geri norai ir nuoširdumas...

Vėlai vakare, kai visi kareiviai jau buvo išvažiavę, grįžo iš miško Jonas ir skundėsi, tiek ilgai buvęs miške, sustiręs, išalkęs, o vėliau, po kelerių metų, pasirodė, kad visai neilgai, nes po karo jam teko kur kas ilgiau miške būti, ir ne tik būti, bet ir kariauti, nes vokiečiai pasitraukė, o karas Lietuvoje dar ilgai tęsėsi, beviltiškas miške ir mieste, ir lona kariavo miške, ir nuo žaizdų mirė, ir buvo palaidotas po beržu, ir gėlės ant jo kapo nevyto iki šių dienų, kol buvo partizanų kapinėsna perlaidotas, nes toks jau buvo Jono likimas.

„Nes miškas mano lopšys ir kapas miškas...“

Ieva Toleikytė

GARSTYČIŲ NAMAS

Aš gyvenu garstyčių spalvos daugiabutyje, ir šią istoriją reikėtų pasakoti spausdinant mechanine mašinėle ant rusvo popieriaus.

*

Prie mano namo auga penkios liepos, tikriausiai yra ir kitų medžių, bet dabar negalėčiau įvardyti – aš daug ko nepastebiu. Juk šitiek metų nepastebėjau, kokios spalvos mūsų namas. Mačiau: daug balkonų, žmonės po vieną, žmonės keliese, juokiasi, kalba, geria vyną, rūko, po vieną, tyli, kažkur žvelgia, rūko, tik tyli, daug tyli, žmonės iš lėto geria juodą kavą ir laukia. Liepos popietėmis namas įgaudavo šiltą rusvą spalvą, o po lietaus atrodydavo purvinas. Garuojant asfaltui dulkės ir kvapios žiedadulkės prikibdavo prie drėgnų sienų.

Nesugebėdavau atrasti žodžio jų spalvai.

*

Man dvidešimt metų ir šią vasarą nusprendžiu grįžti į Slėnius. Slėniai – toks mažas miestukas, tikrasis jo pavadinimas visai kitas, bet, kadangi vaikystėje skaičiau knygų apie indėnus, vos pamačiusi besiganant arklius, pavadinau miestelį Slėniais. Gal priežastis ir kita, man tiesiog atrodė gražu. Pievos ir arkliai. Niekad nejudinėjau, nes bijau aukščio, bet visada eidavau pas arkliukus, „arkliukai“ buvo mano mėgstamas žodis, – šerdavau juos alyviniais obuoliais ir glostydavau rudus švelnius sprandus. Slėniuose gyveno mano teta Veronika.

Aš nenorėjau ten būti.

Tėvai nusprendė, kad man bus į naudą pagyventi pas tetą, gryname ore, bet ten jaučiausi labai vieniša. Tos tetos arčiau nepažinojau. Ji turėjo draugą Albertą, kuris, kaip teta Veronika sakydavo, rašė. Nebuvau skaičiusi jo kūrybos, bet teta vadindavo jį didžiu rašytoju, o Albertas šypsodamasis sakydavo: *Veronika, nereikia...* Jis turėjo savo darbo kambarį su dideliu senoviniu stalu – lentynos, knygos ir visa kita. Rašydavo ranka.

Slėniuose buvau visą liepos mėnesį. Teta nebuvo kalbi, tad ir aš įpratau mažai kalbėti. Ten tvyrojo keista nuotaika, *laiko nėra*, sako teta, *yra tik metų laikai*. Man rodėsi, kad grįžau į praeitį, kur kiekvienas žmogus savo veide yra išsaugojęs istoriją, nes mažai kalbėdami nespėjo jos nuvalkioti. Todėl ir atrodė, kad žmonės yra vaikstantys pasakojimai, kuriuos gali tik bandyti nuspėti.

*

Kartą aš pasislėpiau Alberto darbo kambaryje. Jis dvi valandas prasėdėjo kėdėje, žvelgdamas į vieną tašką, po to keliolika minučių buvo užsnūdęs, bet, išgirdęs ateinant Veroniką, prabudo. Buvo be galo keista, kai ji paklausė, kaip jam sekasi rašyti, o šis atsakė, kad puikiai, parašęs jau trisdešimt penktąjį skyrių. Veronika meiliai šypsojosi ir žiūrėjo į jį su pasididžiavimu, tada prisėdo jam ant kelių, tardama *papasakok, kas ten toliau vyksta, man labai įdomu*, ir jis išraiškingai pasakojo, ji šypsojosi, atrodė laiminga, vėliau pabučiavo į kaktą ir išėjo į virtuvę gaminti pietų.

Sykį paklausiau tetos, kada Albertas išleis knygą, o gal jau yra išleidęs, bet ji tepasakė: – Laura, jis didis rašytojas, tau nesuprast tokių dalykų.

Vėliau kažkurią dieną pamačiau tetą bevartančią tuščią Alberto bloknotą. Paskui – kitą dieną ir dar kitą. Ji kasdien perversdavo tą bloknotą, bet nieko nebūdavo parašyta, ir taip pat kasdien sėsdavosi jam ant kelių ir klausydavosi, kaip tęsiasi istorija.

Ji buvo didi skaitytoja.

*

Slėniuose tyvuliavo ežeras. Nebuvau gera plaukikė, bet jame palikau bet kokią vandens baimę. Visada plaukiodavau viena, teta nemokėjo plaukti, o Albertas nuolat rašydavo. Miestelyje beveik nebuvo vaikų, todėl prie ežero jausdavai begalinę ramybę, kartais jame pamatydavai senų valtelių su žvejojančiais senukais. Jie visi mane pažinojo.

Būtent tą liepą galėjau nuplaukti bet kur.

Ežeras buvo didžiulis, o vanduo skaidrus ir ledinis. Jį pasiekdavau perėjusi žvyrkelį ir nusileidusi pievomis su arkliukais. Manau, teta niekad neįtarė, kaip aš plaukdavau. Žvejai iš pradžių pabardavo mane, kam taip toli plaukiu, bet vėliau tik sąmoksliškai pamerkdavo akį ir džiugiai demonstruodavo pagautas žuvis sakydami, *kokia šita gražuolė, ne, dar tokios gražios nesu matęs*, ir kiekviena žuvis jiems būdavo gražiausia.

Ežero sala man regėjosi nepasiekiamą, kad ir iš kurio kranto bandyčiau plaukti, tektų įveikti gerą kilometrą. Ta sala mane traukė kaip magnetas, ji buvo tam, kad apie ją galvočiau ir svarstyčiau, kokiu keliu įmanoma ją pasiekti.

Ežere turėjau savą vietą. Labiausiai mėgdavau plaukti į kitą krantą prie liepos, ten dugnas buvo malonus pėdoms – smulkus, baltas smėlis, šviečiant saulei, vanduo nuo lapų mirguliudavo lyg baseinas. Visa tai kažkodėl priminė man mūsų namą, paliktą Didžiajame mieste, liepas ir balkonus, žmones, lėtai geriančius kavą po sunkios dienos ir žvelgiančius į toli, į besidriekiančius namus ir medžius.

Tada atrodydavo, kad manęs ir Didžiojo miesto išvis nėra – tik daug daug vandens, vilnijančios bangos, senų medžių metami pavėsiai, mirguliuojantys vandens paviršiuje saulės spinduliai, smėlis, žvejų valtys ir žuvys.

*

Gerokai įpusėjęs liepai kelias dienas be perstojo pliaupė. Albertas buvo išvykęs į miestą su reikalais, o aš su teta Veronika visą laiką leidau namie, nes lyti nustodavo tik kelioms minutėms. Kliokė šaltas vanduo, lauke dvelkė ozonu. Tomis dienomis mes klausėmės senų bitlių plokštelių ir daug skaitėm. Pamenu, tada teta Veronika man pradėjo patikti, arba veikiau aš pradėjau po truputį ją suprasti.

Antrąjį vakarą sėdėjome salone. Teta skaitė. Ji visada skaitydavo tą pačią knygą. Tai buvo R. Bredberio „Pienių vynas“. Tada jos paklausiau, ar patinka knyga, ir ji nusijuokusi atsakė: jei nepatiktų, neskaitytų jos dvidešimtą kartą. Kai kurias vietas ji mokėjo atmintinai.

– Negi jums neatsibosta? Yra tiek daug kitų gerų knygų.

– O kam man jos? Žinoma, paskaitau ir kitas, bet aš jau atradau savąją knygą, ją ir skaitysiu iki mirties. Tu dar jauna, tu dar ieškai. Kai kurie žmonės visą gyvenimą neranda savo knygos.

– O Albertas?

– Albertas – didis rašytojas, – šyptelėjusi tarė.

Ši frazė būdavo lyg baigiamasis žodis.

Mes gėrėm kavą ir valgėm alyvinius obuolius, o lietus be perstojo barbeno į stogą. Katė miegojo neprabusdama visą dieną, ir atrodė, kad dabar ruduo. Tada teta Veronika ir papasakojo man apie Garstyčių namą. Kažkodėl aš jos paklausiau to dalyko:

- Teta, o jūs tikit, kad yra kažkas po mirties?

Ji labai įsigilinusiai skaitė, todėl iš pradžių nesuprato klausimo. Šiek tiek pamąščiusi atsakė:

- Na, aš tikiu, kad yra Garstyčių namas. Papasakoti?

Šis klausimas buvo visai nereikalingas, bet teta nemėgo kalbėti „šiai sau“, tad visada norėdavo būti tikra, kad klausytojui įdomu.

- Mano tėtis mirė, kai aš buvau penkerių. Tokį dalyką kaip mirtis man nebuvo lengva suvokti. Apie Garstyčių namą papasakojo sesuo. Dar dabar atsimenu ją sakant: „Tėtis išvyko į Didįjį miestą. Ten yra Garstyčių namas, jame gyvena daugybė žmonių. Name yra vidinis kiemas, kuriame jie augina garstyčias, gamina jų padažą ir iš to gyvena. Visur kvepia baseinu ir garstyčiomis. Vakaraus visi susėda balkonuose, geria kvapnią kavą ir pasakoja vieni kitiems istorijas. Žmonės juokiasi, šoka, dainuoja, klausosi muzikos. Garstyčių name visi yra laisvi, o tėtis išvyko prašyti, kad jį įleistų į Garstyčių namą. Jis išvyko pirmas, nes turėjo daugiausia istorijų. Dabar jis ten laukia mūsų ir pasakoja apie mus.“

Teta nutilo.

- Jis išvyko užimti jums vietų, taip?

- Taip, - jos žvilgsnis liko sustingęs kažkur už lango.

- Tai jis buvo labai geras žmogus.

- Taip.

Aš visa tai sakiau nerimtai ir man pasidarė šiek tiek gėda, kad netikiu ta fantazija.

- Laura, aš puikiai žinau, kad tai netikra, bet gyvenime būtent taip ir būna. Reikia gyventi taip, kad tave priimtų į Garstyčių namą.

*

Kitą dieną nebelijo, ir grįžo Albertas. Jis elgėsi keistai. Naktį girdėjau jį verkiant, o ryte sutikau Veroniką pajuodusiais paakiais.

- Kas atsitiko Albertui?

- Krizė, didiems rašytojams taip būna.

- O dėl ko? Ar kažkas nutiko?

- Nieko nenutiko, tiesiog taip. Matai, jam vaidenasi.

- Kas vaidenasi?

- Jam atrodo, kad kažkas jį stebi darbo kambaryje.

Šiurpas perėjo man per nugarą. Aš buvau pasislėpusi spintoje tik vieną kartą, bet vis tiek jaučiau kaltę.

- Jis nebegali rašyti.

Tik po geroko laiko supratau, kad Albertas - šiek tiek išprotėjęs. Turėjo pernelyg gerą vaizduotę, kurios reginiai dusino. Veronika tai žinojo visada. Štai kaip gimdavo tos istorijos, visi tie skyriai. Ji žinojo, bet niekad neišsivadė, kad taip yra. Taip ir nesupratau, ar teta jautė ką nors, kai Albertas pasikvietė mane žvejoti, ar pati nieko neįtarė.

*

Albertas buvo žvaliai nusiteikęs, daug pokštavo, ir kažkas jo elgesyje mane gąsdino. Valgant pusryčius jis pakiliu tonu pareiškė:

- Šiandien nusprendžiau pailsėti, nedirbsiu.

- Puikus sumanymas, Albertai, tu atro dai pervargęs, - žibančiom akim šypsojosi teta.

– Laura, ar palaikysi man kompaniją žvejojboje?

Mane suėmė nepaaiškinamas siaubas, bet atsisakyti negalėjau.

– Plaukiam, aš sutvarkiau valtį, jau prikasiau sliekų. Šiandien kaip tik puikus oras, nuplauksim į salą.

– O ar teta nenori?

– Ne, aš šiandien nekaip jaučiuosi. Plauk su Albertu, bus smagu.

– Na gerai.

Mes toliau valgėm, Albertas daug kalbėjo, ir gal būtent tai man nepatiko, bet teta Veronika buvo gerai nusiteikusi, kai žvelgdavo į Albertą, jos akys spindėdavo.

Buvo vidurdienis, ir aš bandžiau prisiminti, ar vidurdienį esu mačiusi žvejų ežere. Mes plaukėme, ir Alberto akys degė keista liepsna, jam gal septynis kartus pasigirdo, kad aš kažką sakau. Vėjo beveik nebuvo, kaitino vasaros saulė. Mes praplaukėm pro mano liepą, ir aš pamačiau, kad per tas dienas, kol neplaukiojau, ji pagelto. Supratau, kad jau greitai pradės blukti žalia medžių spalva ir prasidės ruduo.

Mes žvejojome viduryje ežero. Saulė kaitino pakaušį. Žuvys nekibo, ir po kokios valandos Albertas pradėjo irkluoti salos link. Joje augo kelios drebulės ir laukiniai raudonieji serbentai, bet staiga sala, į kurią kažkada taip norėjau nuplaukti, ėmė mane bauginti.

Kai priplaukėm krantą, Albertas liepė man eiti skinti serbentų. Pamenu, kaip tąsyk išlipus iš valtios man palengvėjo. Albertas šiek tiek atsistūmė nuo kranto ir dar kartą įmerkė meškeres. Saulė tebesvilino, bet jau maloniau. Vakarėjo. Kelias minutes skyniau uogas, buvo tylu, ir staiga man į galvą atėjo baisi mintis. Atsisukau. Valties nebebuvo.

*

Iš pradžių negalėjau patikėti, kad jis mane paliko. Apėjau salą iš visų pusių, šaukiau. Sekmadienio vakaras, ir ežere nemačiau nė vieno žvejo, išskyrus didį rašytoją, vis labiau tolstantį ir galų gale išvis pranykusį horizonte. Temo, aš ėmiau verkti. Kūkčiojau negalėdama nustoti, kol galiausiai užmigau žolėje.

Prabudau drebedama, buvo vėsi, drėgna naktis. Šalta ir baisu. Iš pradžių ketinau laukti, kol kas nors plauks žvejoti, o gal pasiges manęs, gal Albertas grįš, gal manęs jau ieško, bet po kiek laiko įbridau į vandenį. Dar niekada gyvenime taip nebijoju plaukti. Vanduo nelabai šaltas, bet po nakties tebejaučiau drebulį. Plaukiau, mano ausyse skambėjo tetos Veronikos pasakojimas apie Garstyčių namą. Tai ramino. Negaliu pravirkti. Svarbiausia – neskubėti. Ramiai.

Atrodė, tarsi plaukčiau ištisą valandą. Kai liko kokie trys šimtai metrų, man jau taip skaudėjo raumenis, jog turėjau sukaupti visą valią, kad nesustočiau. Kartkartėmis paguldavau ant nugaros, bet tai nebepadėdavo. Paskui mano galva ištuštėjo, ir plaukiau lyg per sapną. Likus šimtui metrų, ėmė temti akyse, bet aš parplaukiau. Gulėjau ant kranto ir negalėjau patikėti, kad po savimi jaučiu žemę. Atsistojau ir iš lėto ėmiau slinkti, kad širdis atsigautų.

Eidama namo, ne kartą pagalvojau, kad aš gal jau mirusi, ir visa tai nevyksta iš tikrųjų. Atsimenu tetos Veronikos žvilgsnį, kai įėjau į kambarį. Nuo ilgo buvimo vandenyje buvau visa pamėlusi, ir ji veikiausiai pagalvojo, kad vaidenasi. Aš tebesistebiu tetos stiprybe. Ji išliko rami visą laiką, kol ją mačiau.

Albertas jau buvo išvežtas į laidojimo namus.

*

Toliau mano galvoje viskas dar labiau susimaišė. Tą pačią dieną manęs pasiimti atvažiavo tėvai. Mama labai verkė. Iš siaubo, kurį man ir visiems teko patirti, ir iš džiaugsmo, kad aš gyva.

Taip netikėtai ir palikau Slėnius. Pievas su arkliais, ežerą, salas, tetą Veroniką, skaitančią „Pienių vyną“, ir Albertą, pasikorusį sode. Prieš važiuodama namo, nuėjau į jo darbo kambarį, nes buvau tikra, kad po žūklės jis turėjo kažką parašyti. Ir bloknote iš tiesų netvarkinga rašysena buvo išdėstytas tetos Veronikos pasakojimas apie Garstyčių namą.

*

Visa šia istorija susidomėjo žiniasklaida, ir dar ilgą laiką mane bandydavo prikalbinti duoti interviu arba nusifilmuoti laidai, bet aš nė karto nesutikau. Jaučiau, kad taip būčiau išdavusi tetą Veroniką. Net po kelerių metų, būdavo, kas nors vėl prisimena šitą nutikimą, bet vienintelis dalykas, kurį pasakiau žurnalistams, skambėjo paprastai ir gal net šiek tiek juokingai: „Albertas – didis rašytojas.“

Nuo tos liepos nebevažiavau į Slėnius. Rugsėji vėlėjau į mokyklą ir ten sutikau naują literatūros mokytoją. Jis mokėjo kelias „Pienių vyno“ ištraukas atmintinai. Po kelių mėnesių parašiau laišką tetai Veronikai. Papasakoju apie literatūros mokytoją ir pienių vyną.

Ji man atrašė po mėnesio, kai jau buvau praradusi viltį sulaukti atsakymo. Laiškas buvo trumpas. Teta rašė, kad šiais metais miestelyje labai ryškūs metų laikai, ir rytoj ji skinsianti raudonusius serbentus. Po laišku pridūrė visai taip pat, kaip kad seniau sakydavo Albertui: „P. S. Papasakok, kas ten toliau vyksta, man labai įdomu.“ Ir aš pasakojau. Jutau tai kaip pareigą ir būtinybę – tęsti Alberto pasakojimus.

*

Dabar man jau dvidešimt metų ir aš teberašau tetai laiškus. Rašau kartą per mėnesį, todėl visada turiu laiko sugalvoti ar patirti istorijų. Šįkart po laišku pridėjau „P. S. Atvažiuoju į Slėnius.“ Tėvams nesakiau, ką esu sugalvojusi, kaip nebuvau sakiusi ir apie laiškus. Bet kas, susijęs su Slėniais, mamai ir tėčiui buvo skaudi tema. Mama vis dar galėjo apsisverkti išgirdusi žodį „slėnis“, tame žodyje tilpo vaiko mirtis ir prisikėlimas. Kol nebuvau parplaukusi, visi manė, kad Albertas mane nužudė.

Labai keistas jausmas atvykti į vietą, kurioje nebuvai penkerius metus, bet kuri augtė jaugusi tavyje. Atvažiavusi suvokiau, kad Slėniai – mano kraujyje, ir šito jau niekada nebegalėsiu pakeisti. Važiavau traukiniu, ir regėjosi, kad važiuoju į nebūtį. Bet atvykau į mažą miestelį prie ežero. Kaip svetimas žmogus, kaip piligrimas,ėjau pėsčiomis nuo stoties keisto miestelio gatvėmis.

Bet pas tetą taip ir nenuėjau.

Ežeras man pasirodė penkis kartus didesnis, o vanduo – stingdantis kaulus. Bet aš išplaukiau į salą, nes man knietėjo sugrįžti į dienas, kai dar nieko nebuvo nutikę. Aš plaukiau, ir žvejai man rodė žuvis, *pažiūrėk, kokia gražuolė*, sakė jie. Aš plaukiau, ir manęs nebuvo. Visa, kas liko – daug, daug vandens, žuvų, kelios žvejų valtelės, liepa, platus dangus ir kaitra. Tą dieną aš nuskendau. Ir sugrįžau, nes tik šitaip sugrįžtama. Jei būčiau nuplaukusi iki salos, nebūčiau grįžusi, nes į Slėnius negrįžtama. Vienintelė vieta, kur galiu grįžti, yra Garstyčių namas.

*

Taip ir nenuėjau pas ją, nes būtų žiauru klausti, ar nujautė ką nors, kai Albertas mane išsivedė, o kad ir ką kita sakyčiau, kiekviename sakinyje tvinksetų šis klausimas.

Pasėdėjusi prie ežero grįžau į traukinių stotį. Vėliau gavau iš jos laišką, rašė, *mačiau tave, rašė, viskas gerai. Albertas žinojęs per daug pasakojimų, jiems nebeužteko vietos. Dabar jis Garstyčių name juos pasakoja ir jis laisvas, ten žmonės juokiasi, kartais tyli arba verkia, bet tos ašaros labai geros, jie klausosi daug plokštelių, Laura, nepamiršk Garstyčių namo.*

*

Po to atėjo rugpjūtis, buvo šiltas vakaras. Vaikai lauke spardė kamuolį, balkonuose iš lėto žmonės gėrė kavą. Ėjau namo ir tada pamačiau – aš gyvenu Garstyčių name. Mes jau jame gyvename.

PRIEŠ DIDELĮ VEIDRODĮ

Tai buvo vasara kaip visos, bet kartais galvoju, kad tą drebulį galėjai justti ore. Ir dabar gali. Jis tvinkčioja kraujyje, pulsuoja visame kūne, daužosi ilgasparniais drugiais užiančiuose širdies dūžiuose, atsimušančiuose į pagalvę, kai bandai užmigti tvankioje daugiaabučių naktyje. Lyg grėsmė arba svilinantis virpančių liepų lapų ir jų žiedų, apkibusių drėgnomis nuo drungo vasaros lietaus bitėmis, reginys, atnešamas karšto liepos miesto alsavimo, perkaitusio, žėrinčio granito, asfalto, cemento –

Ir visa tai tu patyrei, kaip ir aš.

AŠ – pagrindinis šios istorijos herojus, nors sunku tai vadinti istorija, veikiau iškarpa, tebedvelkiančia išblukusia aitrių spalvų vasara, vandeniui ir tyli, tvyrančia saulės užlietoje erdvėje, tai lyg nuotaika iš laikų, kai dar buvai vaikas, nors manei, kad jau paauglys, nuotaika, kuri dar kartais pasivaidena per sapnus, frazes, kitų veidus, pajustus neįvardijamus kvapus ar sultingų uogų skonį, nutvilkydama visą kūną; ji amžina, įsiėdusi į kraują ir vasaras drauge su vėliau atėjusiu nuoboduliu: šalto alaus skoniui burnoje, gatvėmis besibastančiais žmonėmis ir jų plepalais apie žaidimus ir knygas lauko terasose, šiurkščiu, drėgnu tabaku, miesto karščiu ir drėgme po lietaus, drauge su zvimbiančia elektros skydine tvankiose sutemose grįžtant namo, su smėliu ir išvirusia karštyje skverų žole, su lipniu liepų kvapu ir ūkinio muilo dvelksmu dvokiančiose, šlapiose laiptinėse, su viskuo, kas kartojasi diena iš dienos.

Ji nesibaigia, ją gali nuolat pajusti. Taip ir nenusizulino per metus, nespėjo nusivalioti. Kaip žaizda, atsiduodanti jodu ir bintu, visada tik bepradedanti gyti, kaip drėgnos mergaičių akys troleibusuose, – kelis ką tik nubrodintas, lėtai sunkiasi kraujas, gali justti jas tebekrečiantį drebulį ir kieto, įkaitusio gatvių asfalto svilnimą kruvinoje odoje. Vasara, kupina grėsmės ir grožio. Toks sprogstantis, nokstantis, žydintis laikas, kai viskas jautru, staiga oda – plona ir drėgna membrana, pro kurią nevaldomai sunkiasi vasaros laukas.

Ir aš mintimis grįžtu į užmiestį, kur magiškas karščio sąstingis: žmonės išleipę pavėsiuose, prie vandens, mirksta ežeruose arba miega po mūrais, tuo tarpu oras juda nenumaldomu greičiu, jį varstant musėms, bitėms, vapsvoms, kamanėms, širšėms, drugiams ir visai begalei kitų vabzdžių, zvimbiančių šiltu, lipniu oru savo juodomis, žiedadulkėmis ir dulkėmis aplipusiomis kojėlėmis ir tinkliniais sparnais. Jie taip išjudina saldų vasaros orą, parneša kvapus iš už kilometrų, net iš miesto. Tarsi *judina* laiką ir erdvę. O vakarop, prie žolės artėjant saulei, jie žėruoja dulkių sukuriuose auksu, vėstančiu ant kietų, juodų jų kūnų kiauto.

Ir aš pradėdau krizenti visai kaip Martynas, – dabar aš esu pagrindinis šios istorijos herojus.

*

Kai tik išlipo iš prikaitinto automobilio, abu pajuto tai. Ore tvyrančią jėgą, slegiančią kūną prie žolės. Buvo jau šešios valandos vakaro, bet karštis dar neslūgo. Važiuojant daug nekalbėjo, senelis mėgo vairuoti greitai ir tyliai. Įsukus į žvyrkelį, rankenėle užsuko priekinius stiklus, nes į automobilį šaudė įkaitinti iki baltumo akmenukai. Dusino.

Saulius sėdėjo priekyje, o Saulė gale. Ji žiūrėjo pro dulkių kamuoliais apgaubtus langus į, regis, visą pasaulį valgančią žalią pievų spalvą. Buvo šviesia medvilnine sukute, kojos dar baltos, tik pečiai truputį įrudę, keli rausvi uodų įkandimai ir smulkūs prakaito lašeliai virš lūpos. Nieko negalvojo, tik juto prikaitinto automobilio šutrą ir nuo seno, juosvo sėdynių gobeleno kartu su dulkėmis kylantį atšilusį, atitirpusį lietaus drėgmės aromatą.

Saulius dar truputį kalbino senelį, bet buvo taip karšta, ir anas tik šypsojos džiugus, vėl matydamas anūkus, tad galų gale Saulius nutilo ir žiūrėjo pro langą, godžiai akimis rydamas lekiančius žalius vaizdus. Dar liesos jo blauzdos ir rankos, su nubrozdinimais, mėlynėmis, parsineštomis iš kiemo, ant šortų – vaisinių ledų dėmė.

Jiems ėjo trylikti.

Saulius dažnai siusdavo, kad negana to, jog gimė dvyniais, tėvai dar pavadino vienu vardu. Visada pasijusdavo kvailai, kai būdavo kartu su sese ir tekdavo susipažinti su naujais draugais, juk jie juokdavosi, laikė pokštu: Saulius ir Saulė. Tačiau kartais jis imdavo gėdytis sesės, bet ne dėl to, kad ji būtų „ne tokia“, – jam atrodė, kad joje matyti jis, Saulius, gal net žymiai ryškiau nei savo paties veide, kūne ar balse.

Bet vardas tiko tobulai. Abu šviesiaplaukiai, vasarą veidą supančios plaukų sruogos nubaltuodavo, nugairintos karšto, limpančio vėjo, ir jie įdegdavo tamsiai rudai, tada mama vadindavo čigoniukais, tik kad akys – mėlynos, o plaukai balti. Tačiau svarbiau buvo ne išvaizda, o jų viduje slypinti keista jėga, pikta birželių saulė, galinti visai netikėtai nusvilinti ligi raudonumo ar net žaizdų, jų pačių nevaldoma ir nesuprantama energija bei grožis, tarsi pateisinantis dėl visko, bet gąsdinantis savo nežinoma prigimtimi.

Jie turėjo bendrą dienoraštį. Rašyti sumanė Saulė, o Saulius tuo greit užsikrėtė. Drauge skaitydavo ką parašę, nes slėpti nebuvo ko – juk žinojo vienas kito mintis, joms suprasti nereikėjo nei žvilgsnių, nei judesių, bet užrašymas buvo įdomus ir paslaptingas, lyg vienintelis autentiškas dalykas, atskiriantis dvynius. Po kiek laiko užvedė naują, bendrą sąsiuvinį pavadinimu „Saulių dienoraštis“, kartais net sutardavo bendrą temą, o paskui lygindavo ieškodami skirtumų ir panašumų. Rasdavo ir identiškų sakinių.

Tokių vaikus mokytojai išskiria iš visos klasės, nors ir stengiasi to neparodyti. Tiek Saulė, tiek Saulius buvo gabūs – kol kiti kaldavo formules ir mokydavosi atmintinai, jie vieną kartą perskaitydavo ir jau mokėdavo, o kartais būdavo net taip, jog išmokus vienam, kitas savaime žinodavo temą, bet jie nežaidė tuo, o priėmė kaip dalyką, kuriuo negalima piktnaudžiauti, tegu jis būna neliečiamas. Bet net ne gabumais jie patraukdavo mokytojus, – dvyniai ne pagal amžių blaviai protavo.

Važiuodami į senelių sodą negalvojo apie ką praėjusius mokslo metus ir nesvajėjo apie kokias nors simpatijas, kurių, tiesa, neturėjo, vienintelė ryški, žodinė mintis buvo paprasta: MES VAŽIUOJAM VASAROS ATOSTOGŲ Į SODĄ.

Kai tik išlipo iš prikaitinto automobilio, abu pajuto tai. Svarbiausią ir vienintelį atos-
togsų uždavinį – viską justį ir jausti.

Kiekvieną vasarą sode sutikdavo savo draugus iš kito, senelių, miesto. Svarbiausia buvo žaidimai. Jie važiuodavo sodų žvyrkeliais, dulkančiais, aplimpančiais baltomis dulkėmis drėgną nuo prakaito odą, jie lėkdavo šūkaudami nuo kalnų, lenktyniaudami, juokaudami, dūstantys, tekinom pasileisdavo į namelius persirengti maudymosi kostiumais, tada – iki plačios, šiltos, lelijom apaugusios, užtvenktos upės, kur nardydamo ir šokinėdavo nuo slidžių liepto lentų iš verdančio karščio į minkštą vandenį, filtruojamą storų, slidžių lelijų kotų, besivejančių aplink kojas. Paskui, pasitiesę frotinius rankšluosčius, džiūdavo sausose, trumpai nuskustose pievose, kaisdavo, vėl šokdavo į vandenį – jau mėlynomis lūpomis, pašiurpusia oda, tada, po slopios, saulėje besikaitinančių, sustingusių driežų tylos – vėl netikėtas juoko pliūpsnis ir naujos estafetės per susodintus dailiomis vertikalėmis apvalius krūmus, pavyzdžiui, „trys šuoliai, penki žingsniai“.

Smėlėtoje pakrantėje tvyrodamo saldus, pieniškas kremas nuo saulės kvapas, blizgantis ant moterų ir merginų nugarų, paraudusių, nudegusių per dieną skaudžiom, raudonom dėmėm. Dar kvepėdamo žuvimi, toliau vandenyje mirkstančiais tinklais ir lipniais, sidabriškais žvynais. Kitoje užtvenktos upės įlankoje žvejodavo vyrai, ir dar gyvos žuvis, dusdamos pilnuose upės vandens kibiruose, daužydavosi šonais į metalines sienas, kai kurios net iššokdavo į orą ar ant žolės lyg skraiduolės.

Toje įlankoje visada būdavo tylu, – tai maudykla ir jos smėlėta pakrantė klegėdavo, nuo rankšluosčių raitydavosi cigarečių dūmai, lipnūs nuo karščio, apkimbantys baltu kremu įtrintus moterų kūnus, jos galėdavo pragulėti maudykloje visą dieną, – deginoti. Vyrai ateidavo tik atsigavinti, skirtingai nei vaikai, kurie krykšdavo, kad vanduo ledinis, nes buvo perkaitę, svilinantys, vyrai iš karto panerdavo visu kūnu, iš šonų nusirisdavo geležimi lūžtančios vėsios bangos. Saulius žiūrėdavo į baltus pusrūgus kalnus ir vėliau taip pat šokdavo į vandenį, kartais nuo liepto, įsibėgėdamas ir aptaškydamas šalia besiturškiančius vaikus.

Dvynius išleisdavo maudyti vienus, nes maudykloje karštą dieną visada būdavo pilna žmonių, kartais, debesuotomis popietėmis, jų močiutė eidavo į pakrantę pasaugoti. Ji išsiskleisdavo šaltalankio pavėsyje laikraštį ir, liepusi neplaukti toli, panirdavo į transą. Kartą Saulė pasakė, kad ji veikiausiai net nepastebėtų, jei kas nors nuskęstų.

Maudymasis visada buvo svarbiausias, o tą vasarą jie tiesiog pamišo dėl nardymo, nuolat lenktyniaudavo, kas toliau nuners, arba vaikščiodavo po vandeniu ant rankų, ir ore kyšodavo įrūdusios šlapios blauzdos, darydavo visokius triukus: „undinėles“, „kempines“, „bombas“, vaidindavo, kad skęsta. Jie rinkdavo moliuskų kriaukles, kuriomis buvo nusėtas visas upės dugnas, kartais net įsipjaudavo pėdas į aštrias geldučių briaunas. Juodos, apaugusios dervos juodumo nuo dumblo samanėle, viduje jos švytėjo baltu, kartais rausvu perlamutru, ir jie, nors to ir neparodydami, viduje tikėjosi kurioje nors iš kriauklių rasti perlą. Dvyniai turėjo apie dvidešimt geldelių, sudėję į vazą laikė namelyje ant stalo, bet jos tik liūdino, nes išdžiūvusios prarasdavo blizgesį ir likdavo matinės.

Po savaitės saulės, maudynių ir dviračių užėjo liūtys, dangų aptraukė stori, sunkūs debesys ir liko dvi spalvos: žalia ir pilka. Tomis dienomis jie skaitydavo arba žiūrėdavo televizorių. Tą vasarą jie rado ir kažkada sode tėvo paliktą Botticelli albumą. Jis buvo svetima, nesuprantama kalba, tad jie tiesiog vartydavo lapus ir žiūrindavo paveikslėlius. Tomis lietingomis dienomis dvyniai galėdavo žiūrėti į jo paveikslų moteris valandų valandas, ir atrodydavo, kad tame albume kažkas slypi, kažkas apie jų tėvą. Juk jis prieš daug metų, būdamas studentas, atsivežė šią knygą į sodą ir kažkodėl – paliko.

Veidai, veidai, jie varto blizgius puslapius atsigulę ant sofos, įsirėmę alkūnėmis vienas į kitą, veidai, tada atsigręžia ir sako: *ar aš kada nors turėsiu tokį veidą, ar tu kada nors turėsi tokį veidą, tu matai šitą veidą, aš juo nepasitikiu, aš jo iki galo nesuprantu, koks jis skaistus, koks švarus, bet koks nelaimingas*; ir tai vis būdavo apie Venerą, stovinčią kriauklėje. Įpusėjus savaitei dvyniai nusprendė, kad albumas priklauso jiems, tad turi žiūrėti paveikslus tol, kol galės palikti jį sode, padėti atgal į medinę spintelę tarp senų popierių, močiutės mezgimo žurnalų ir jų vaikystės knygų nublukusiais viršeliais.

Nuo žiūrėjimo į Venerą, Florą ir kitų moterų veidus jie užmiršdavo viską. Bent kartą per dieną visi susirinkdavo pas ką nors ir žaisdavo stalo žaidimus, tada veidai tarsi pasimiršdavo, kaip vanduo susigerdavo į žmones, į bendravimo kempinę, tačiau, žinoma, niekur neišnykdavo.

Pasiėmę didelį skėtį, Saulius ir Saulė dažnai eidavo šlapiu žvyru iki kitame sodų gale esančio Bertos namelio, pas ją, siauroje medinėje terasoje, po šiferiu dengtu stogeliu, įsitaisydavo ant didelių, raudonų, kvadratinų seno jos tėvų automobilio sėdynių ir lošdavo monopolį. Bertos sodo namelis buvo gan apleistas, kieme voliojosi daug metalo laužo. Jos šeima turėjo visai nedidelį, piktžolėmis apaugusį daržą, bet tarp šieno ir išsikerojusių kiekų slėpėsi ištisos kekės raudonų, persirpusių braškių. Bertos mama visada džiaugdavosi, kai dvyniai arba kiti vaikai ateidavo, kartais stovėdavo tarpduryje į terasą ir rūkydavo pliaupiant lietui, o virš jų galvų, raudonųjų sėdynių ir monopolio lentos, nusagstytos ryškiai raudonais namais ir mažais mėlynais namukais, plaukdavo tankūs, sunkūs cigarečių dūmai. Bertos tėtis vasarą dirbo mieste ir pavakariais grįždavo į sodo namelį su ledais, limonadu, dešrelėmis ir duona. Tuomet Bertos mama paruošdavo ko nors vakarienei, ir dvyniai likdavo kartu. Nedideliame, apgriozdintame namelyje (pirmaime aukšte buvo tik vienas kambarys), lietui barbenant į stogą, jie, išbadėję per dieną, valgydavo su jų amžiui būdingu apetitu, kartas nuo karto ką nors pasakydami, žiūrėdami komedijų laidas per mažą „Šilėlių“, pastatytą po aprasojusiu langu. Dvynių močiutė pykdavo, kai jie grįždavo vėlai, juolab jei dar valgydavo ten vakarienę (mat Bertos šeima ir taip *biedna*, o jie mat ten valgo!). Ir kuo garsiau ji šaukdavo, tuo labiau jie norėdavo grįžti pas Bertą į jos mažą namelį šiferio stogu.

Pauliaus sodas buvo prie pat vartų. Jo namuose viskas buvo dar kitaip. Jis turėjo dvi mažas sesutes, šešerį ir septynerių, ir padėdavo mamai jas prižiūrėti. Pauliaus mama nuolat atrodydavo pavargusi, dvyniams regėdavosi, kad ji nieko kito nedaro, tik verda uogienes ir skaito knygas obelų pavėsyje, o Paulius visada turėdavo „dirbti“: gaminti maistą, plauti lėkštes, kloti lovas, ravėti daržus, pjauti žolę, plauti dušą, laistyti šiltnamyje augančius pomidorus ir visą krūvą kitų darbų. Jo mama tyliu, šaltu balsu duodavo nurodymus ir retai išleisdavo pas draugus. Užėję aplankyti Pauliaus, dvyniai visada susigėsdavo, pasijausdavo visiškais tinginiais, šokdavo jam padėti, kad nestovėtų tuščiomis rankomis, o Paulius, kas žavėjo ir stebino užvis labiausiai, šypsodavosi, juokaudavo ir niekada nesiskundė, kai dvyniai užsidegę pasakodavo, kad rado prie upės medį su išskaptuota širdimi, o rytoj pas Eglę rengs rakečių (badmintono) čempionatą, Paulius be jokios nuoskaudos pritariamai sušukdavo, sakydavo, *kaip šaunu*, nors žinojo, kad negalės ateiti, jis vis tiek kartodavo, *kaip šaunu*, tarsi jam svarbu buvo ne tai, ar jis gali dalyvauti, bet pats faktas, jog visa tai vyksta. O kai mama išleisdavo pas kitus vaikus, Paulius nesitverdavo džiaugsmu ir su entuziazmu siūlydavo begales dalykų, kuriuos jie galėtų kartu nuveikti.

Eglės sodas, kaip ir šeima, buvo dar kitoks. Šalia baltomis plastiko dailylentėmis apkalto namelio, apie kurio sienas ant atremtų kopėtėlių vijosi raganės sunkiais, violetiniais žiedais ir žydėjo medumi kvepiančios rožės, žaliuodavo minkšta ir vešli veja, visada dailiai nupjauta lyg kilimas. Lauke stovėjo medinis stalas ir suolai, tolėliau – lelijų baseinas, gėlynai, braškių ir daržovių lysvės, šalia upės buvo medinis pastatas – jų pirtis, kur tą vasarą buvo pakviesti ir dvyniai išsimaudyti. Eglės tėvai labai mėgo pirtį, turėdavo daug skirtingų vantų, aliejų, kempinių ir muilų. Dvyniams Eglės namai atrodė magiški, ypač kai eidavo iš pirties namo, jau temstant, susisupę į rankšluosčius, kvepiantys šampūnais, beržais ir gyvu nuo visą dieną jame mirkusių vantų vandeniu. Eglės sodas regėjosi lyg vieta, kurioje viskas tobula, gražiausia ir naujausia. Jos tėvai buvo jaunatviški, sveiki ir draugiški, o kartą, kai dvyniai ir Eglė sėdėjo lauke prie stalo ir lošė kortomis, jie gėrė alų ir įpylė jo atsigerti vaikams. Alus, putotas ir šaltas, truputį kartus, tada atrodė lyg nuostabiausia paslaptis.

Soduose dvyniai pamatydavo šeimas, tarsi pagyvendavo skirtinguose pasauliuose, prisirišdavo ne tik prie draugų, bet ir prie jų mamų ir tėčių, kasdienišku, paprastų pokalbių, valgymo kartu, pagalbos kitiems atliekant sodo darbus – jei kuris nors iš sodų skindavo uogas, kiti vaikai ateidavo į talką, nes viskas buvo malonumas, viskas buvo žaidimas ir kelė nuostabą, susižavėjimą.

Atostogos pas senelius buvo atostogos su draugais, kuriuos sutikdavo tik kartą per metus. Visi sodo vaikai atrodė truputį nerealūs, kartais dvyniai mėgindavo juos išivaizduoti vasaros pabaigoje prekybos centre perkančius sąsiuvinius ir flomasterius naujiems mokslo metams, bet nesugebėdavo ištrinti vaizdinio, kuriame visi – Berta, Paulius ir jo sesutės, Eglė buvo su maudymosi kostiumais (kurių karštą dieną beveik nenusivilkdavo, nes jie išdžiūdavo ant kūno per pusvalandį), šortais ir juodais nuo lakstymo basomis kulnais. Dvynių sąmonėje jie gyveno tik sode, nėjo į mokyklą ir nematydavo sniego. Suprato, jog ir patys draugų sąmonėse jie egzistuodavo tik kelias vasaros savaites. Jau vėliau, kai prisimindavo sode praleistas atostogų dienas, atrodydavo, kad tai buvo ne laikas, o kitas pasaulis, kuriame gyveno ir tebegyvena visai kita Saulė ir Saulius.

*

Viskas pradėjo kisti, kai į maudyklą pirmą kartą atėjo vaikai iš vaiknamio. Jų buvo apie dvylika, dauguma penkerių aštuonerių metų amžiaus, išskyrus vieną mergaitę, kuriai ėjo penkiolikti, ir gal šešiolikos metų vaikiną. Jis buvo dervos juodumo plaukų, baltos, regis nedegančios saulėje odos, liesas, bet raumeningomis rankomis, juodų žybsinčių akių. Paprastai sėdėdavo po šaltalankiu ir tiesiog žiūrėdavo, kaip turškiasi kiti vaikai, matyt, buvo atsakingas už juos vietoj vaiknamio auklėtojų. Tačiau kažkas jo povyzoje, žvilgsnyje ar rūbuose liudijo, kad jis vienas iš jų, negalėjai pasakyti, kodėl, bet net nekilo abejonės, kad jis ne iš vaiknamio. Jo žvilgsnyje buvo pašaipos ir atgrasumo, matei, kad pasitiki savimi, bet tuo pačiu metu jis priminė bjaurų paukštį, bręstantį ir besiplunksnuojantį, susitraukusį ir persikreipusį, sukantį keistai sparnus, jis turėjo tą bjaurią šypseną: vaikas iš vaiknamio, kurio jau niekada niekas nepaims į namus, nes jis per didelis, jis paauglys, kuriam po metų kitų sueis aštuoniolika ir jis išeis vienas į gatvę.

Vėliau stojo stiprūs karščiai, ir jie ateidavo į maudyklą kiekvieną dieną. Vyriausia mergina visada sėdėdavo greta jo, bet jie retai tekalbėdavo. Rudais, raudono vario spindesio ilgais plaukais, kurie visada palaidi, besisukantys bangomis apie baltą, perlamuotinę odą, gintarinėm, liūdnom akim. Jos veidas tyras ir sodrus, bet kūnas jau moteriš-

kas. Sauliui atrodydavo, kad ji žiūri į juos visus su lengva, nepikta panieka: vaikai. O jie vis dar šokinėjo nuo liepto su šūksmais, nors viduje jautėsi kitaip, kažkas keitėsi, visada jutai tą nebylų, *jie, vaikai iš vaiknamio, čia yra*, įkūnytą juodaplaukio kūne. Tuo tarpu tie vaikai lygiai taip pat krykštė ir šokinėjo nuo liepto, maivėsi, šūkavo, tebebuvo ir moterys, prisitėpusios įdegio kremais, ir vyrai, ateinantys atsigavinti, tebebuvo maudykla, smėlėta, frotiniais rankšluosčiais nuklota pakrantė, tebebuvo estafetės per aukščiau augančius krūmus, bet atsirado naujas, anksčiau nepažintas gėdos jausmas, ir net šokinėdami nuo liepto bombomis ar traukdami iš dugno moliuskų geldeles, dvyniai jautė, kad virš jų mažų, įdegusių saulėje kūnų kybo kažkokia grėsmė. Tai jausdami jie dar garsiau šūkavo ir dar toliau nardydavo, tarsi maivytusi. Pradėjo žymiai ryškiau matyti save, tarsi staiga būtų tapę skaudžiai *matomi*. Lyg juodaplaukis ir variaplaukė sėdėtų su dideliu sidabrišku veidrodžiu.

Patį pirmą kartą, kai pamatė ją, Sauliui pakirto kojas, o kakle pradėjo pasiutiškai mušti kraujas. Nesuprato, ar tai nuostaba dėl panašumo, ar kažkas kito jį taip sukrėtė – Venera, čia buvo Venera, tik ši vilkėjo juodą maudymosi kostiumą ir nestovėjo kriauklėje. Saulius stengdavosi į ją nežiūrėti, nes kitaip darydavosi silpna, bet visu kūnu jusdavo ją, sėdinčią po šaltalankiu, šlapiais plaukų galais, žvelgiančią į sūkajuančius vaikus, baltą ir nuogą, visada šalia juodaplaukio. Jie buvo be galo skirtingi, bet puikiai tiko į porą, – be to, juk jie buvo *vaikai iš vaiknamio, kurių jau niekas nepaims*, nes per dideli, nes bjaurūs savo paauglišku amžiumi, o vaiknamyje jis būdavo žymiai ryškesnis, tiesiog badantis akis.

Jie visada ateidavo maudytis tuo pačiu metu, matyt, po pietų, juk turėjo laikytis valgyklos grafiko. Kai karščiai tapo nebepakenčiami ir dieną oras lauke tarsi virdavo, mirguliuodamas baltomis, raudonomis ir žaliomis dėmėmis, į maudyklą išsimaudyti ateidavo ir pora vaiknamio auklėtojų. Jos šaižiai šūkaudavo ant mažųjų vaikų, ir vanduo tiesiog užvirdavo nuo įkaitusių kūnų ir balsų, o plonoms vaikų blauzdelėms teliuškuojant vandenį, vaidinant katerius, balti pūslai tykšdavo į visas puses, nuo patekusio deguonies vanduo paviršiuje šnypšdavo lyg gazuotas.

Tos auklėtojos kone per jėgą versdavo juodaplaukį irgi maudytis. Jis šnypšdamas apsisukdavo klubus rankšluosčiu ir persimaudavo glaudes. Saulius puikiai prisiminė tą dieną, kai juodaplaukis pirmą kartą maudėsi drauge, nes jautė, jog viskas nutiko tik dėl to, kad anas buvo priverstas lipti į vandenį, nes po to sekė visi kiti dalykai. Lyg kerštas ar balansas. Taip pat tą dieną Saulius tarsi praregėjo ir pamatė seserį, įsitempusią, pastirusią vandenyje, vengiančią pažiūrėti į verčiamą maudytis juodaplaukį. Ir tik tuomet jis suprato, jog nebejučia jos minčių taip gerai, kaip anksčiau, kad jų dvyniškas ryšys trūkinėja, užia besimaudančių kūnų chaose, kad, nuolat savo oda jausdamas, kokiu atstumu yra Ji, Saulius neteko gebėjimo jausti sesę. O kai pasigirdo auklėtojų šūksmai, *nagi, Martynai, lipk į vandenį, nebijok, matai, kaip gera*, jo baltam įsitempusiam, persikreipusiam kūnui brendant per rusvą upę, o tai tebuvo šūksmai klegesyje, tirštoje masėje kitų balsų, šūksmai, kurių galėtum ir nepastebėti, neišgirsti žodžių ar nemalonių intonacijų, bet jis išgirdo, nes Saulė pastirusi klausėsi, o pamatęs juodaplaukį, primenantį jauną gulbiną, šnypščiantį ir bjaurų, jis pamatė Saulę, ir tik tada suvokė, kad kol jis oda juto tą venerišką merginą, jo sesuo visą laiką galvojo apie jį, juodaplaukį.

Ir šitaip, pamanytum po truputį, virš sodų kilo karščio ir ūmių liūčių slėgis, beprotišku svoriu prispausdamas juos prie žemės. Vėliau, prieš naktį dvyniai gulėjo žolėje,

netoli maudyklos. Jau dengėsi dilganti rasa, tai reiškė, jog rytoj bus vėl karšta, ir vanduo sunkėsi per rūbus į odą, vėsindamas nugaras. Jie gulėjo po milžinišku dangumi. Buvo jau pusė vienuolikos, bet vis dar netemo, dangus, baltas, plikomas žalsvų sutemų, plytėjo virš odos, ir taip gulėdami, tylomis, jie juto visą ateitį, visą nepažintą laiką, slegiantį jų kūnus nežinomybe. Dvyniai vis mažiau kalbėdavosi, nes per savo mintis nujautė kito, o garsiai šnekėtis nedrįso. Po truputį, o iš tiesų staiga, prasidėjo vienatvė, jie tolo vienas nuo kito, nors dar visur eidavo drauge, bet dienoraščio neberašė, tai buvo nebylus sutarimas. Saulė vartė rankose seną žurnalą, sukinėjo, glamžė, kol susuko į tūtą, tada atsigulė ant šono ir pradėjo kalbėti broliui į ausį pro ją.

– Ar tau irgi baisu?

Tada – pro popieriaus tunelį, nuo šnibždėjimo drėkinantis ausį:

– O tu dar klausai? Aš po truputį kraustausi iš proto.

– Bet kiti nieko nepastebi! Taip keista! Gal čia mums galvoj negerai?

– Juk negalim pablūsti tuo pačiu metu? Ar galim?.. – pradėjo juoktis, krizenti į vėsius kumščius. Saulė vėl susuka tūtą ir sušnibžda:

– O gal mums taip yra ne dėl to, kad būtume kokie trenkti, bet gal... Nežinau, gal Jie mus išsirinko?

Ir dvyniai vėl atsivertė ant nugarų, pro rūbų medžiagą tvino žolė ir vanduo, o pro jų akis lėkė dienos vaizdai.

Saulė stengėsi nematyti to, bet vis iškildavo reginys: baltas, neįdegęs, liesas, persikreipęs, susikūprinęs juodaplaukis brenda per vandenį, ir jo glaudės, juodos, aptemptos, sušlapę, ir ji mato, kaip jam gėda, viskas matosi, ir jai gėda, nes žiūri, ir stengiasi nematyti, ir šlykštu, ir gąsdina, ir norisi atsisėsti, prisitraukti prie kūno kelius, apsivyti juos rankomis, užsirakinti jomis ir šitaip tupėti žolėje visą likusį laiką; o anas jau plaukia, paneria, išneria, pūkščia vandenį, kurio pribėgo į burną, jis labai toli nuneria, ir jai pasidaro baisu, kad bet kurią minutę išners prie jos, atsitrenks galva į kojas arba pradės juokais skandinti, jis lyg milžiniška žuvis, plaukianti palei dugną, beveik braukianti jį pilvu.

Paskui Saulė plaukia į krantą, eina ant šlapio lieptelio, ten yra ir Eglė, ir Berta, ir net Paulius su sesėmis (jo mama deginasi ant frotinio rankšluosčio, o kūnas blizga nuo kremo), visi ant liepto, net Saulius ateina, pasiėmę pagaliukų Paulius ir Berta, atidarę moliuskų geldeles, krapšto gličius šliužus iš kriauklių. *Gal jeigu bus gyvos, tai išdžiūvus liks gražu*, kalba susidomėję, visi lyg mokslininkai palinkę su pagaliukais virš geldučių, o tie moliuskų šliužai, net sunku juos taip vadinti – veikiau perlamutru žvilganti masė, kuri, regis, kvėpuoja, nors negali išleisti jokio garso, bet lyg nežymiai juda, taip, ji kvėpuoja kūnu, ir nors kažkaip gaila krapštyti ją lauk, *čia tik moliuskas*, ramina vienas kitą nuo sąžinės graužaties vaikai, jie krapšto toliau. Tuo tarpu dvyniai žiūrėdami suvokia, *juk čia žudymas, žudyti, žudyti*, o kraujyje tvinksi įtampa ir jaudulys, nes ten, apačioj, vandenyje plaukioja juodaplaukis, o mergina jau lipa į krantą, ir vanduo varva nuo ilgų, tamsiai raudonai rudų jos plaukų. Ant lieptelio guli dar daugiau moliuskų geldelių, kai kurios jau švarios, išplautos ir žvilga, kitos dar net neatluptos, ir paėmus į ranką jauti viduje gyvenančios keistai gyvos (nes juk jos GYVOS!) būtybės svorį, permerktą upės vandens, slidžių lelijų kotų kvapo. Tad nors atrodo, jog maudykloje linksma, nes girdėti klegesys ir krykštimas, nes taškosi purslais vanduo, o moterys deginasi ir rūko, skaito romanus, ir ateina vyrų atsigaivinti, kurie šoka nuo lieptelio ant galvos ir išneria toli toli,

pūkščiantys lyg banginiai, o saulė kaitina, jos baltas karštis plūsta kiaurai pro viską, galėtumei pasakyti, kad tai eilinė karšta diena, bet dvyniai ant liepto, palinkę su kitais virš kriauklių, tejučia grėsme, tarsi visko būtų per daug. Juodaplaukis, priverstas maudytis, susigėdęs ir dėl to piktas lipantis į vandenį, su prakeiktomis glaudėmis (jei negyventų vaiknamy, nusipirktų ką nors geresnio, bet čia jis neturi nei tėvų, nei savo pinigų, tik rūbus, kuriuos atveža iš labdarynų), o čia dar tas moliuskų draskymas. Ir Saulę net ima krėsti vidinis virpulyš – per daug, visko per daug, gali tuoj sprogti nuo šitiek.

Tačiau tada įvyksta dar kai kas. Juodaplaukis sėdi šaltalankio pavėsyje susigūžęs, pašiurpusia oda, šalia jo – Ta mergina, jis kažką šnibžda jai į ausį ir anie krizena susisupę į rankšluosčius. Po kiek laiko ji atsistoja ir ateina ant lieptelio, akimirka palinkusi žiūri į moliuskus, bet iš tiesų palinksta virš Sauliaus, ir niekam, išskyrus Saulei, to nepastebint prie jo nosies priglaudžia savo pirštus, laiko, kad įkvėptų, pauostytų, o jis, visas pastiręs, net nežinantis, ką begalvoti, jaučia, kad tai kažkoks sąmokslas, pasišaipymas, ir nuo to kvapo, vos jai priglaudus pirštus, į veidą plūsteli kraujas, ir jis tupi raudonu veidu, ir kaip niekad anksčiau ryškiai junta savo kūną – kad negali pasislėpti, kaip negali paslėpti ir savo raudonio, – viskas, ką jis jaučia, matosi. Tai trunka vos sekundę kitą, ir mergina nuėjusi vėl atsisėda po šaltalankiu. Nei Saulius, nei Saulė nebeatsisuka į jų pusę, bet nujaucia, kad anie krizena.

Dvyniai nepasitraukė nuo liepto ir moliuskų, kol vaikai iš vaiknamio neišėjo. Paskui juos pasikvietė Berta, – jos tėtis parvežė plombyrinių ledų, ir jie, susėdę ant raudonų kvadratinų sėdynių, lukšteno iš blizgaus popieriaus ledus, kvepiančius saldumu ir vėsa, juokėsi, tauškė niekus, galėjai pamanyti, kad viskas po senovei, bet taip toli gražu nebebuvo.

*

Nesuprato, kokį kvapą tada pajuto, bet dar kelias valandas galėjo justti jį, aitrų ir saldų, gaižų, nusėdusį virš lūpų, ir tai siutino. Tarsi būtų prilipę. Jis patrindavo ranka, plovėsi, bet vis tiek galėjo justti nenutrinamą dvelksmą. Jau vėliau, kitą dieną, kvapas pradingo, bet tada jis nejučia pradėjo jo ieškoti, eidamas lauku traukdavo giliai į plaučius orą, ir kartais regėdavosi, kad užuodė kažką panašaus, tuomet į veidą vėl suplūsdavo kraujas, ir jis staiga pajusdavo savo skrandį, kuriame visada tūno jaudulys, savo tuščią skrandį, orą jame, bet labai greitai aromatas ištrūkdavo, ištirpdavo, išblėsdavo, ir viskas nurimdavo.

Vieną rytą dvyniai prabudo nuo audros šniokštimo. Kelias dienas nepaliovė lyti. Jie sėdėdavo mediniame namelyje, gerdavo juodą arbatą, žiūrėdavo pro langą į žalią vaismedžių lapiją, gilią, vešlią žolę, ore judantį vandenį. Tomis dienomis buvo sunkiausia. Jie negalėjo rasti sau vietos. Naktimis sapnuodavo varginančius sapnus, kurių ryte negalėdavo prisiminti, dieną vaikščiodavo po namelį lyg apduję, lindėjo savo kiautuose, mintyse ir vaizduose, – mąstė vaizdais, viskas buvo padrika ir sumišę, kartais apimdavo stiprus, nenumaldomas noras išeiti į audrą, perėjus sodą, vartus ir plentą, leistis žemyn į laukymes ir eiti be sustojimo, į niekur, net ne į vaiknamį, tiesiog išeiti į plynės. Sekančią dieną jie taip ir padarė, bet, nuėję porą kilometrų, suprato, kad nė velnio nesijaučia geriau, kad šlapia ir bloga, kad bjauri vidinė jausena, persidavusi kūnu, nė kiek nerimsta. Jie jautė savo odą, iš jos lendančius nagus, jautė viduje tekantį kraują, jautė savo kaulus, sąnarius, gyslas, ir tai buvo nepakenčiama. Vėliau, sugrįžę į namelį, permirkę ir drebantys, jie vėl nerado ramybės, eidavo pas Bertą, į terasą, po šiferiu, į kurį taip maloniai, šiuurkščiai, bet minkštai barbandavo vasaros lietus, bet ir ten buvo negera, pagaudavo

save sėdinčius nebe taip, kaip anksčiau, o užsirakiniusius rankomis kelius, priglauptus prie krūtinės, lyg susisukę į kokonus, bet nieko negalėjo pakeisti, kūnas vis tiek buvo, nuogumo jausmas nepranyko. Berta bandė visai juos pralinksinti, bet pokalbis nesišdavo, o lošiant monopolį ji pajuto, kad dvyniai žaidžia visiškai be susidomėjimo, apatiškai, lyg ne tie draugai, kurie visada buvo tokie azartiški ir linksmi. Tuomet Berta bandydavo pasakoti baisias istorijas, bet dvyniams nebūdavo baisu, ir galų gale jie grįždavo į savo sodą. Tūnodavo lietaus merkiamame namelyje, žiūrėdavo televizorių arba tiesiog gulėdavo susirietę sofoje. Seneliai, žinoma, pastebėjo, kad kažkas negerai, bandė guosti, bet niekaip nesuprato, Kas negerai, o dvyniai ir negalėjo paaiškinti, nes juk iš esmės nieko ir nenutiko. Vakarais jie su nerimu klausydavosi oro prognozių, nelabai suprasdami, kokio oro nori, bet žinojo, kad su temperatūros pokyčiais pasikeis ir visa kita.

O po penkių dienų vėl prasidėjo karščiai, taip pat staigiai ir netikėtai, kaip prieš tai atšalo. Maudykla vėl klegėjo balsais, taškomu vandeniu, ir tolumoje į orą iš upės šokinėjo žuvys. Bet dvyniai, panirę į vandenį ir atsivėsinę, greitai bėgo atgal į krantą atsistoti po šaltalankiu ir susisupę į rankšluosčius drebėjo nuo per dienas įšalusio vandens. Už gero pusvalandžio atėjo vaikai iš vaiknamio, šį kartą auklių nebuvo, bet juodaplaukis maudėsi. Atrodė, jog jis pajuto, kokį stiprų poveikį daro dvyniams, ir jo ankstesnė gėda išsivertė į išvirksčių pusę. Dabar jis savotiškai maivėsi, dabar dvyniai sėdėjo su veidrožiu, bet juodaplaukiui buvo malonu, jis krizeno plaukdamas, žinojo, kad jį stebi, tad lyg mėgaudamasis baime, kurią sukelia mergaitei, tyčia išnerdavo toje upės pusėje, kurioje mažiausiai tikėjaisi jį išvysti, o Saulė krūptelėdavo.

Vaiknamio vaikai jau šluostėsi rankšluosčiais ir ruošėsi eiti atgal, kai vaiknamio mergina priėjo prie dvynių ir pasakė:

– Tai gal šiąnakt susitikim prie vandens bokšto? Mažas vakarėlis...

Dvyniai, aišku, pasimetė, nes anksčiau net nebuvo sveikinęsi su niekuo iš vaiknamio, nežinojo, kaip suprasti šį kvietimą, gal ji šaipėsi. Bet Saulė atsakė:

– Gerai, apie antrą nakties.

– Žinot, kur vandens bokštas? – nepatikliai paklausė. Saulė nuraudo ir išrėžė:

– Aišku, kad žinom. Laukymėj, už plento.

Mergina šyptelėjo ir nuėjo. Juodaplaukis žiūrėjo į juos nuo smėlėtos pakrantės, apsišupęs šlapiu rankšluosčiu, varvančiais plaukais.

*

Dvyniai miegodavo apačioje, išskleidžiamoje sofoje prie lango, tad išsmukti iš namų naktį nebuvo sudėtinga, bet vien pagalvoję apie tai pajusdavo skrandžiuose orą ir pradėdavo pykinti. Nežinojo, ko tikėtis, galbūt mergina tiesiog iš jų pasišaipė, ir prie bokšto nieko nebus, o jei bus, tai kas? Tik ji? Ar ir juodaplaukis?

Jie gulėjo po paklodėmis laukdami, ir laikas slinko be galo lėtai, juto kiekvieną minutę, pilną ir sklidiną plintančių sutemų, sieninio laikrodžio tikėjimo, šunų lojimo, ataidinčio iš už mėlynai juodos miško linijos, ateinančios nakties. Vienu momentu Saulius užmigo, jo sapne laikrodis išmušė pusę dviejų, ir jie kėlėsi, rengėsi, tada tyliai atrakinę duris paliko namelį, brido per šlapią laukymę prie bokšto, o ten – visi vaiknamio vaikai stovėjo tamsoje, ir galėjai matyti tik blyškius jų kontūrus, tamsoje švytinčius baltus naktinius, ir jis juto siaubingą baimę, užsmaugiančią balsą, ir bandė bėgti atgal, bet negalėjo, bandė šaukti, bet jo balsas buvo be garso, bandė atsiplėšti nuo žemės ir kristi, kaip paprastai darydavo tokiuose sapnuose, bet kūnas buvo surakintas, kūnas buvo tikras ir nepaliekamas.

Kai prabudo, Saulė gulėjo ant nugaros atmerktomis akimis ir žiūrėjo į lubas, tamsoje įžiūrėjai šviesius jos plaukus, blizgėjo akys. Paskui viskas įvyko labai greitai. Jie tyliai rengėsi juodame kambaryje, pilname garsų, staiga girdėjosi, kaip mėlyna džinsų medžiaga slysta kojomis, kaip medvilniniai marškinėliai aplimpa krūtinę, kaip užsi-smaukus juos per galvą, išsiskleidžia plaukai, o dar kvėpavimas, grindys, rūbai judant, paklodės, šnibždesiai, spynoje skaudžiai besisukantis raktas, nuo kiekvieno pasisukimo mušė širdis – atrodė, dabar jau seneliai išgirs, atsibus, nusileis į apačią ir ras juos prie durų, sukančius raktą. Bet niekas neatsibudo, ir jie išėjo į lauką, kur tiesiog smogė nakties triukšmas, visi garsai namelyje pasirodė juokingai tylūs – lauke karaliovo laisvė. Ošė vanduo, šlamėjo medžiai, smulkūs jų lapai lyg konfeti žarstėsi ant šakų, nuo miško atsklidavo klykiančių paukščių aidai, kitoje upės pusėje maurojo karvės, ir atrodė, kad tai kažkokie kiti, pavojingi miško žvėrys, nerimstantys, nemiegantys, ir kiekvienas jų baubimas regėjosi skausmingas, aižantis gerklės odą lyg gaivalas. Dar galėjai girdėti tamsiuose kiemuose sulojant šunis, ir tai gąsdino užvis labiausiai, nes reiškė, jog kažkas praėjo, kažkas vaikšto po sodus, o juk buvo taip tamsu, galėjai įžiūrėti bet ką.

Dvyniai stovėjo ant žvyrkelio prie sodo namelio, sustingę, ir klausėsi vasaros nakties, o ji buvo kitokia nei anksčiau įsivaizdavo, ne švelni, ne minkšta, ne šilta, o šiurkšti, smogianti į veidą sodriu žolės kvapu ir triukšmu nemiegančių paukščių, gyvulių ir vabzdžių. Ir žuvys! Tirštame garsų chaose buvo girdėti ir žuvys upėje, šokinėjančios į orą, pliaukštinčios į vandens paviršių savo žvynuotais šonais.

Stovėjo ant tamsoje balsvai švytinčio žvyrkelio, apsupti žolės ir medžių tamsos, nes visa, kas dieną turėjo sodrią spalvą, dabar buvo tirštai juoda, melsvų ir žalsvų šešėlių masė, knibždanti garsų. Ir jiems atrodė, kad mato tolėliau, prie klevo, stovintį žmogų, kad jis rūko, bet nesimatė žiežirbos, ir jie žinojo, kad tai tik baimė šaiposi iš vaizduotės, bet nuo to nebuvo lengviau, o žmogaus siluetas nedingo. Kuo ilgiau jie nejudėjo, tuo labiau gėdijosi žengti (jei tas žmogus ten išties stovi, gal jis juokiasi iš jų, gal stebi jų sutrikusius juodus kūnus, gal čia kas nors iš vaiknamio, gal net jis, bet galų gale, įsitvėrę vienas kito rankovių, pasuko įvažiavimo į sodus link. Jau daug vėliau vienas kitam prisipažins, kad dažnai tokiose situacijose vaidendavosi, jog tamsoje stovi Martynas, stebi ir krizena.

Tačiau tada visi miegojo. Nė viename iš namų nedegė šviesos. Dvyniai praėjo savo draugų namus, tamsius, tykius, ošiančius sodus, juodais, mušančiais atspindžius langais. Mąstė apie tai, kaip viskas pasikeitė, kokia praraja atsivėrė tarp jų ir senųjų sodo draugų, kaip toli anie pasiliko, kažkur už nugarų, juokingai tyliuose namelių garsuose, kai jiedu, kad ir įsibauginę, ėjo per šį triukšmą, – juk net Berta nenutuokė apie jį.

Vartai į sodus buvo užrakinti, tad jie perlipo tvorą. Ant plento buvo ramiau, tamsoje jis blyškiai švytėjo, Saulė priklaupė ir pridėjo ranką – buvo šiltas ir drėgnas, plaštaka aplipo smėliu. Tada jie pasileido laukyme žemyn. Reikėjo ilgai eiti, kol tamsoje subolavo vandens bokštas, jis buvo skardinis, tad naktyje, panašiai kaip žvyras ir plentas, švytėjo.

Į veidus tvoskė astrus dilgėlynų kvapas, laukymėje čirpė vabzdžiai, virš galvų skraidė pulkai uodų, nuo žemės kilo stora, tiršta drėgmė, plintanti per kūną ligi viršugalvio, kakle mušė kraujas. Porą kartų jie sukľupo, nes laukymėje buvo duobių, apaugusių gervuogynais, dilgėlėmis ir usnimis, bet ėjo toliau, ir po truputį tai, kas prieš tai gąsdino, pradėjo jiems patikti. Krizendami kalbėjosi:

– Įsivaizduoji, čia visi kelių kilometrų spinduliu dabar miega, visi!

Ir taip juokėsi, nes pajuto savo galią, – kiek daug galėjo iškrėsti jiems, kokie stiprūs buvo šioje tamsoje ir triukšme, nes juk jau apsiprato ir kuo toliau, tuo drąsesni jautėsi. Nuotykis! Nuotykis! Paslaptis! Tad galų gale, kai buvo prie pat bokšto, Saulius sustaugė lyg šuo, plonai ir pamaiviškai.

Auuuuuu Auuuuuu Auuuuuu!!!

*

Skardiniu, blizgančiu vandens bokštu kilo metalinės kopėtėlės – aukštai, aplink jo viršūnę buvo lyg balkonėlis, apvestas metaliniais turėklais, galėjai atsisėsti, nugara atsiremti į įkaitusią per dieną bokšto skardą, o pro tarpus tarp turėklų iškišti kojas, nuleisti jas, supti. Nuo bokšto atsivėrė visi sodai, upė, miškas, pieva, besidriekianti už jo, net pilki betoniniai daugiabučiai, miesto žiburiai. Dvyniai pirmą kartą ten ėjo. Nuo žemės kylanti drėgmė tvindė ūku visą laukymę, sunkiai galėjai įžiūrėti, kas stovėjo už kelių žingsnių, bet nuo vandens bokšto sklido balta, šalta šviesa – kažkas sėdėjo užsilipęs su didžiuliu prožektoriumi.

Kai vėliau bandydavo prisiminti, apie ką jie tą naktį kalbėjosi, dvyniams nieko neįšeidavo. Vaizdai plūsdavo sumišę, besiliejęntys, neaiškūs. Bet Saulius matydavo ją kaip tą pačią dieną – į bokšto skardą atsirėmusi, su plačiu, storu megztiniu, plikomis, bridžų neuždengtomis blauzdomis ir sandalais, tarp kojų laikė didelį butelį sidro, o kad juokiasi! – jos juokas girdėjosi, kai jie dar neįžiūrėjo siluetų, iš akių tryško ašaros, susiėmusi už pilvo, ji kvatojo, vis bandydama liautis, įkvėpti oro, bet kai tik rodydavosi, jog susivaldė, vėl prapliupdavo nevaldomo, nevaržomo juoko banga. Tai juodaplaukis kažką juokingo pasakė, dabar krizeno be garso į kumštį, jo akys žibėjo, o balta oda tamsoje blausiai švytėjo – plaštakos, veidas ir kaklas.

Ir jos juokas užkrėtė dvynius. Lipdami drėgnomis nuo rasos kopėtėlėmis, patys pradėjo prunkšti, šiepėsi, galų gale užlipę tamsoje blausiai švytėjo aukso atspalviu – plaukai, nugairinti karščio ir vėjo, neįžiūrimų bruožų veidai, bet galėjai ir tamsoje atskirti, kad tai jie – dvyniai.

Saulė iš karto pastebėjo toliau gulinčią didelę, kažko prikimštą kuprinę, bet nedrįso klausti, vėliau ją tiesiog pamiršo. Ant bokšto tvyrojo cigarečių dūmų, sumišusių su chemiško sidro vaisiniu kvapu, paklodė. Dvyniai atsisėdo ir atsirėmė nugaromis į bokštą, juodaplaukis nustojo krizenti, jis buvo juodu, minkštu džemperiu su kapišonu ir atrodė mažesnis, ne toks grėsmingas, net priminė vaiką. Ji buvo jau apgirtusi, visą laiką rūkė, kalbėjo srautais, garsiai, su juoko pliūpsniais ir trykštančiomis ašaromis, ir tas aukštas, linksmas, trūkčiojantis balsas truputį gąsdino.

Jie turėjo daugybę butelių sidro, kurie žibinto šviesoje žvilgėjo vaisinėmis spalvomis: raudona, rožinė, violetinė ir mėlyna. Plastmasiniai buteliai su uogų paveikslėliais, *mano vardas Mingailė, beje*, anas vėl sukrizena, susigūžęs juodas džemperis, tada nusimauna batų ir kojines, pėdos naktyje švyti baltos ir kaulėtos, nuleistos nuo bokšto į drėgmę, tvyrančią virš daubos. Ką reiktų sakyti? Ir jie geria limonadišką sidrą, gazuotas skystis išsiskirsto po kūną, saldumas, net aitariai, uogomis, truputį sušilęs, dvyniai, nežinantys, ką sakyti, todėl maukiantys šlykštų, chemikalų prisodrintą gėrimą godžiais gurkšniais, negrabiai laikantys cigaretes, išgraužiančias gerkles, o ana vis juokiasi, tada jau švelniai mokina, kaip rūkyti, bet viskas pilna pašaipos, *dabar stipriai įtrauk, sulaikyk ir sakyk: mama ateina*, ir jis padaro, ir į galvą smogia svaigulys, vėl juokas, čiurlenantis, jaunas, žaliuojantis juokas, Saulė, įtariai žiūrinti į bandantį rūkyti brolių, staiga atsiskiria nuo jo,

atsistoja, perlipa per visų kojas ir atsisėda krašte, šalia juodaplaukio, o juk bokštas apvalus, ji net nebesimato Sauliui, bet ir nereikia, čia tik tvinstantis burbulais gazuotas uogų gėrimas, *žiūrėk, padarysiu drakoniuką*, ir stipriai įtraukia cigaretės, užgeria gurkšniu sidro, išpučia, – kvepiantys dūmai, ir visa galva, pilna gazo, gazuojančių uoginių burbulų, o Saulius jau degasi naują, ir jis daro drakoniukus, ne, jis daro drakonus, jis nori daryti DRAKONUS, uogų ir dūmų, ir spalvotos plastmasės, ir skardinio vandens bokšto, ir žalsvai juodos laukymės DRAKONUS, ir jam išeina, niekas nebesijuokia, nesvarbu, kad truputį pykina nuo karčių dūmų, jam išeina, ir tai yra svarbiausia, o skrandyje, skrandyje oras jaučia gėrimą, gazuotą, šnypščiantį, šniokščiantį uogų saldikliu ir alkoholiu, skrandyje viskas juda, ir po kiek laiko, vis girtėjant kūnui, neiįpratusiam prie alkoholio ir nikotino, dvyniai pajunta tą patį pojūtį, svaigulys, gilus kvėpavimas, oras, drėgmė, iškvepiant ir įkvepiant – alkoholis, pulsuojantis krauju, bet nebėra kūno, kūnas tampa nejautrus, apšivėlęs, lėtas, ir Saulius pajunta save apgailėtinais, besiveliančiu liežuviu sakant, *tu esi tokia panaši į Venerą, tu tokia panaši*, junta, balsai, visos frazės ir žodžiai įsilieja į vasaros nakties triukšmą ir nebėra pagrindiniai garsai, tik pavienis triukšmelis, plūstantis nuo vandens bokšto, *tas jau prisigėrė*, besijuokdama sušunka, bet nieko nepasako, kai ranka ant kaklo ir slenka, o Martyno nebesimato ant bokšto, viskas persmelkta brėkstančia mėlyna dangaus spalva, prožektorių išjungia, dusliai daužosi plastmasiniai tušti buteliai, krenta į dilgėles ir žemuogynus, tvoskiančius į veidus saldžia raudona apačioje, tarp ilgų, nugeltusių žolių, šlapių nuo rasos, nuo visko, nuo artėjančio ryto ir būsimos dienos karščių, ir visur kūnas, tik dabar kūnas kitoks, ir kai lietsi svetimo kūno, nebejauti savo, tik svetimą, ir svetimas tampa tavo kūnu, ir nebėra žodžio KŪNAS, yra tik žodis LIESTI, ir visas vandens bokštas įsisiūbuoja apgirtęs, svaigus, kvėpuojantis alkoholiu ir drėgme, ir aštriu dilgėlių, ir saldžiu žemuogynų oru, o nikotinas ir alkoholis keliauja ratais per kūną krauju, kol susigeria, nusėda kažkur, ir nėra skrandžio, nėra krūtinės, nėra rankų, kaip nėra ir blauzdų – liko tik kvėpuoti.

*

Kai Saulius prabunda, dangus jau pilkas, sluoksninių debesų švino persisunkęs, kybantį virš kūno. Kopėtėlėmis į viršų užlipa Saulė ir purto jį.

– Kelkis, einam jau. Kyla audra.

Jos plaukai blyškioje apsiniaukusio ryto šviesoje balti, minkštai spindintys auksu, oda – ruda, stipriai įdegusi, bet vis vien veidas rodosi šviesus. Lūpos patinusios, akys pavargusios, paraudusios nuo dūmų, nemiegavimo ir pykinimo, ji truputį pabalusi, bet ant skruostų švelnus, vos įžiūrimas raudonis. Nepikta. Saulius žiūri, laiko ją už rankovės, nepaleidžia.

– Kur jie? – klausia ir atrodo, kad kaip mažas vaikas tuoj pradės bliauti.

– Jau išėjo. Eime.

– Seniai?

– Nežinau. Sakau, eikim.

– Bet kodėl neatsisveikino? – nepasiduoda.

– Nebūk kvailys.

Jis vis tiek nepaleidžia rankovės. Tada Saulė atsisėda šalia, atsiremia į skardą ir prisidėga cigaretę. Ji anksčiau nerūkė, bet ši rytą atrodo taip, lyg darytų tai jau ne vienerius metus.

– Nepykina? – nusistebėjęs paklausia Saulius.

- Pykina.
- Tai kodėl dar rūkai?
- Taip noriu.

Ir jis pagalvoja, kad veikiausiai sesuo rūko todėl, jog tuomet atrodo, kad jie vis dar yra vandens bokšte.

- Duok ir man.

Taip jie rūko bokšte tylomis, ir dūmai aplimpa veidus, rūbus, akių obuolius, plaukus, geriasi visur. Paskui Saulė nei iš šio, nei iš to, pasako:

- Kaip tošna.
- Ką? - Saulius net prunkšteli, taip kvailai ar greičiau keistai nuskamba tie žodžiai.
- Girdėjau per miegus, kaip Martynas sakė, - šypteli. - Mingailė labai juokėsi.

Po kelių akimirkų pasigirsta tolumoje kliokiantis vanduo - lyg krioklys. Abu nusištiebi, kas tai galėtų būti, bet, dar nespėjus surūkyti cigarečių, pašėlęs vandens šniokštymas pradeda artėti, ir staiga pasipila audra. Kliokia šuorais, merkia viską ligi paskutinio siūlo.

- TU GALI PATIKĖTI? MES GIRDĖJOM, KAIP EINA AUDRA! - šaukia vienas kitam.

Rūbai jau permirkę, lipant šlapiomis kopėtelėmis žemyn, audra peraugo į krušą. Krito nugludintais, baltais ledais, skaudžiai, per kūną, persmelkiant lediniu šalčiu nuo viršugalvio, per kraują, per skrandį, strėnas, šlaunis, blauzdas ir pėdas. Jie bėgo tekini per šlapią, žalią laukymę, baltuojančią nuo ledų. Bėgo per plentą, slidų, garuojančių nuo vėsos. Lėkė pro sodus, vis dar tylius, neprabudusius, o buvo jau penkios.

Kai dvyniai pasiekė savo sodo namelį, net nemastė, ar seneliai pastebėjo, kad jie išėjo naktį, negalvojo net apie permirkusius rūbus. Visa tai nebebuvo svarbu. Tik ta pašėlusis kruša, talžanti medžių ir gelių lapus, užpilanti lediniu vandenių lysves, išplaunanti žemes, tekanti purvo upeliais gatvelėmis žemyn, kruša, ledai vasarą, lyti ledais, kristi ledais, talžyti ledais.

Jau vėliau, kai viskas nurimo, net po kelių dienų, - o laikėsi vėsa ir jie turėjo jau greitai važiuoti į miestą - gulėdami išskleidžiamoje sofoje dvyniai tebejuto tą drebulį. Jie sukosi į baltų paklodžių kokonus, vaikščiojo po vasaros lauką ir žalias, vešincias pievas, deginosi prie liepto, bendravo su sodo draugais, bet jie vis dar drebėjo, krečiami vasaros šalčio, drebėjo kalbėdamiesi su mažais, murzinais vaikais iš vaiknamio, šaižiais balsais pasakojančiais apie tai, kaip Martynas ir Mingailė pabėgo, jie vis dar drebėjo, vaikščiodami į mokyklą, spręsdami chemijos formules, augdami, kai mausdavo blauzdas, jie vis dar drebėjo, ir praėjus keliolikai metų, sėdėdami lauko kavinėse vasarą, gerdami alų ir rūkydami šiurkščiai minkštą tabaką, kalbėdami apie darbus, ligonines, orą, jie vis dar drebėjo, prisimindami tą vasarą, bet jau nebuvo taip, kad norėtų atsikratyti to jausmo ar kūno, per kurį ėjo šis drebulys, krečiantis kūną ir sąmonę, nes juk tai buvo vienintelis įrodymas, viskas, kas liko iš keistos jų vasaros sode.

TERMINŲ ŽODYNĖLIS*

Absurdo drama (lot. *absurdum* – beprasmis, neskambus, nemalonus), viena svarbiausių XX a. dramų krypčių, susiformavusi po II pasaulinio karo Europoje. Ją kūrė Paryžiuje susitikę prancūziškai rašę airis S. Beketas (Beckett), rumūnas E. Jonesko (Ionesco), prancūzas Ž. Ženė (Genet), armėnas A. Adamovas. Δ pirmtakais laikomi A. Žary (Jarry) (*Karalius Ūbas*, 1888, past. 1896), G. Apolineras (Apolinaire). Δ pasaulėvaizdžiui artimos egzistencializmo nuostatos, būties beprasmiškumo dramatiškumas, ryškiausiai išreikštas A. Kamiu (Camus) esė *Sizifo mitas* (1942). Δ kalbama apie žmogaus bejėgiškumą keisti nusistovėjusią tvarką, individo vienatvę ir žmonių nekomunikabilumą. Δ autoriai pasitelkė komizmo priemonę, iš siurrealizmo, dadaizmo, ekspresionizmo dramų perimtą alogiškumo principą, ironiją, groteską, parodiją, sąmoningai atmetę pagrindinius klasikinės dramos požymius: nuoseklų veiksmą, konfliktą, charakterius. Δ sąvoką įtvirtino kritiko M. Esslino studija *Absurdo teatras* (1961). Lietuvių literatūroje pirmąją Δ laikoma K. Ostrausko *Gyveno kartą senelis ir senelė* (1963, past. 1969). Jo dramai būdingas žaidimo principas, charakterių alegoriškumas, minties, o ne draminio veiksmo akcentavimas, dialogo virsmas antialogu, veiksmo vietos ir laiko neapibrėžtumas, intertekstualumas, paradoksas, ironija, sarkazmas, groteskas.

Alegorija (gr. *allegorein* – vaizdingai kalbėti), perkeltinės reikšmės (arba reikšmių) sukūrimo būdas, metaforos atmaina, už kurios tiesioginės pažodinės prasmės slypi kita, pasižyminti konkretumu ir viena reikšmiškumu (pvz., Baroko epochoje populiaru labirinto Δ vaizduoja pasaulį, žemiškąjį gyvenimą). Δ reikšmę gali turėti žodis, posakis ar net visas kūrinys. Situacijas, įvykius, abstrakčias idėjas alegorijos žymi kokiais nors konkrečiais objektais, asmenimis arba veiksmais. Kaip literatūros išraiškos priemonė Δ buvo žinoma Antikoje, tačiau labiausiai ji išpopuliarėjo Viduramžiais; ypač išplito alegorinė personifikacija, t. y. tokia Δ, kuomet kūrinio herojus sykiu reprezentuoja kokią nors idėją arba koncepciją (pvz., *Rožės romane* (*Roman de la Rose*) – viduramžių prancūzų alegorinėje meilės poemoje). XVI–XVIII a. lit-roje daugybė abstrakčių sąvokų (pvz., gėris, blogis, išganymas, mirtis), žmogaus charakterio savybių (pvz., godumas, puikybė, kuklumas, pamaldumas) buvo išreiškiamos Δ.

Δ buvo išplitusi XVI–XVIII a. Lietuvos lotyniškoje ir lenkiškoje literatūroje, ypač poezijoje, tačiau alegorinių figūrų yra ir M. Daukšos, K. Sirvydo bei kituose senesniuose lietuviškuose raštuose. Alegoriniai personažai veikia daugelyje pasakėčių (pvz., pirmoji lietuviška verstinė grožinės lit-ros knyga – J. Šulco antikinių pasakėčių vertimas *Ezopo pasakėčios*, 1706

(*Die Fabeln Aesopi*) arba K. Donelaičio pasakėčios (paskelbtos 1824), kuriose vilkas („Vilks provininks“) yra amtmonas, šuo įkūnija vokiečių teisumą („Šuo Didgalvis“), ažuolas („Aužuols gypelnys“) – dvarininką ir t. t. Romantizmo epochoje dėl savo vienareikšmiškumo ir konvencionalumo Δ buvo vertinama kritiškai. XX a. lit-roje Δ sutinkama, tačiau palyginti retai. Alegorinių įvaizdžių yra XX a. pirmosios p. lietuvių lit-roje (M. Gustaičio poema *Aureolė*, 1914, Vaižganto proza). Vienas ryškiausių šiuolaikinės Δ pavyzdžių pasaulinėje lit-roje – Dž. Orvelo (G. Orwell) romanas *Gyvulių ūkis*, 1945, kuriame, pasitelkus naminių gyvulių įvaizdžius, vaizduojama tironiška bolševikinė Rusijos valdžios sistema. Nuodugnus Δ ypatybių pažiūrimas iš esmės yra susijęs su senųjų epochų meno istorijos studijomis.

Aliuzija (lot. *allusio* – užuomina), literatūros kūrinyje esanti užuomina, nuoroda į kitą literatūros kūrinį, kultūrinį kontekstą, konkretų asmenį ar įvykį, pvz., į B. Brazdžionio „Šaukiu aš tautą“ H. Radausko eilėraštyje „Dainos gimimas“; dviguba Δ T. Venclovos cikle „1956 metų eilėraščiai“ – į Maironio poemą *Tarp skausmų į garbę* ir 1956 m. Vengrijos įvykius. Δ – vienas mėgstamiausių Europos ir Lietuvos Renesanso bei Baroko lit-ros stilistinės ir minties raiškos būdų. Itin gausi pasaulinės kultūros ir literatūros Δ A. Nykos-Niliūno poezija. Δ gali sudaryti ir į kūrinį įjungta kito kūrinio citata, pvz., A. Baranausko *Anykščių šilelyje*: „Čia kazlėkai pakrūmėm ant piemenų tako, / Tartum kupkeliai kniūpšti, kaip Mickevičius sako“. *Imitacinė* Δ dažniausiai yra parodijos pagrindas (pvz., K. Binkio „Penki pavasariai“). Dž. Džoiso (Joyce) romanas *Ulisas* 1922 yra struktūrinis Δ pavyzdys, atkartojantis Homero *Odisėjos* struktūrą. Per Δ rašytojas tiesiogiai ar netiesiogiai išsako savo santykį su literatūros tradicija, kviečia skaitytoją dialogui – t. y. aptažinti ir interpretuoti pateiktą užuominą.

Almanachas (lot. *almanachus* – pranašysčių rinkinys < arab. *al-manah* – kalendorius), istorine reikšme – kalendorius-žinydas, kuriame pateikiami įvairių astronominių reiškiniių aprašymai, meteorologinės prognozės, patarimai žemdirbiams ir pan. Tokie Δ atsirado drauge su astronomijos pradžia, jų būta įvairiose senovės kultūrose (sen. Rytų, graikų, romėnų). Pirmieji spausdinti Δ pasirodė XV a. 1533 prancūzų rašytojas F. Rablė (Rabelais) išleido Δ – prognozių parodiją *Pantagruelio pranašavimai*. Ilgainiui Δ atsiranda istorijos, ekonomikos žinių, vėliau – pasakojimų, anekdotų, eilėraščių. XVIII a. Δ tampa modernaus žurnalo prototipu.

Δ moderniąja reikšme – tai neperidininis literatūros rinkinys, kuriame medžiaga pateikiama remiantis koku nors principu (teminiu, teritoriniu, žanriniu); juo-

* Žodynelis pateikiamas iš knygos: *Literatūros enciklopedija mokyklai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011.

se publikuojama grožinė kūryba, literatūros kritika, publicistika, vertimai. Lietuviškų Δ pradžia – L. Ivinskio leisti *Metskaitliai*. Tai kalendorius-žinynas, kuriame, be ūkinių patarimų, skelbimų, buvo publikuojami ir tautosakos, grožinės literatūros tekstai. Pirmieji literatūriniai Δ – Gabija (1907), Švyturys (1911–1912), Pirmasai baras (1915). Iš dabartinių Δ žinomiausias *Poezijos pavasaris*. Kiti naujaisi Δ – *Atodangos* (vertimų), *Veidai* (jaunųjų kūrybos), *Baltija*, *Varpai* (atskirų regionų – Klaipėdos, Šiaulių krašto).

Anotacija: 1. trumpas knygos ar lit-os kūrinio pristatymas spaudoje. 2. paaiškinamasis komentaras šalia teksto, parašytas paties autoriaus arba redaktoriaus.

Antologija (gr. *anthologia* – gėlių rinkinys), įvairių autorių rinktinių kūrinių arba jų ištraukų knyga. Δ buvo sudarinėjamos jau Antikoje. Pirmoji graikų poezijos Δ sudaryta Meleagro (II a. pr. Kr.). Pirmoji Δ lietuvių k. – L. Jucevičiaus parengtas vertimų rink. *Ištraukos iš naujųjų lenkų poetų* (1837). Lietuvių lit-ros Δ pradėtos sudarinėti XX a.: L. Giros sudaryta gamtinės poezijos Δ *Lietuva pavasarį, vasarą ir rudenį* (1911, 2 leid. 1920), K. Binkio *Vainikai* (1921), *Antrieji vainikai* (1936), J. Tysliavos *Sūduva* (1924). Δ sudaromos norint pateikti vienos ar kitos lit-ros rūšies ar žanro iškiliausius pavyzdžius ir sykiu atspindėti jos visumą. Tokios yra V. Vanago ir V. Galinio sudaryta *Lietuvių poezija* (2 t., 1967, 1969), A. Zalatoriaus parengtos *Lietuvių tarybinė novelė* (1969), *Už saulę gražesnis* (1978), *Žalios laiko vingis* (1981), išėvijoje parengtos J. Aiščio ir A. Vaičiuliaičio *Lietuvių poezijos antologija* (1951), K. Bradūno sudarytos naujosios lietuvių poezijos Δ *Žemė* (1951) bei *Lietuvių poezija* (1971, t. 3), L. Mockūno sudaryta išėvijos literatūros kritikos Δ *Egzodo literatūros atšvaitai* (1989) ir kt. Δ gali būti sudarinėjamos ir grynai žanrinio principu: V. Vanago parengtos *Lietuvių pasakėčia* (1978), *Lietuvių didaktinė proza* (1982), H. Bakano *Lietuvių sonetas* (1985), A. Žalio *Lietuvių baladė* (1979), D. Pociūtės-Abukevičienės ir M. Vaicekausko *Giesmės dangaus miestui: XVI–XVIII a. lietuvių bažnytinių giesmių antologija* (1998). Sudaromos ir specializuotos Δ: vaikų lit-ai skirtos V. Aurylos *Lietuvių vaikų proza* (1977), *Lietuvių vaikų poezija* (1980), *Lietuvių vaikų dramaturgija* (1984).

Apysaka, prozos žanras, pagal apimtį, siužeto struktūrą, kompozicinius principus užimantis tarpinę padėtį tarp apsakymo ir romano. Δ žanras apibrėžiamas gana sąlygiškai, o terminas daugelyje literatūrų neturi adekvataus atitiktens ir nėra populiarus (anglai vartoja terminus *tale*, *nolette*, vokiečiai – *Erzählung*, *Geschichte*). Tie patys kūriniai sinonimiškai vadinami Δ ir apsakymais, dažniau – mažaisiais romanais, tiesiog romanais. Δ terminas populiariausias rusų literatūroje (*povest'*), Δ žanras čia turi seną tradiciją. Pirmine reikšme Δ – metrašti-

nio pobūdžio pasakojimas (pirmasis rusų metraščių sąvadas vadinamas Δ – *Povest' vremennykh let*, 1113). Δ žanro užuomazgų galima įžiūrėti viduramžiniuose senųjų graikų romanų (Longo *Dafnis ir Chlojė*, Charitono *Chairėjas ir Kaliojė* ir kt.) vertimuose į Europos kalbas. Kartais Δ vadinami Viduramžių riterių romanai, jai priskiriami romantikų prozos kūriniai – F. R. de Šatobriano (Chateaubriand) *Renė*, Ž. de Nervalio (de Nerval) *Ugnies dukros* ir kt. Klasikiniai Δ pavyzdžiai – A. Puškino *Kapitono duktė*, L. Tolstojaus *Sevastopolio apysakos*, E. A. Po (Poe) *Auksinis vabalas*, E. Hemingvėjaus (Hemingway) *Senis ir jūra*.

Lietuvių literatūroje Δ gana populiarai. Δ tipo kūriniams pavadinti XIX a. vartotos įvairios sąvokos – vaizdelis, paveikslas, apysakaitė, istorija, apysaka ir kt. Pirmosios lietuviškos Δ – didaktinės, dažnai verstos ar perdirbtos (J. Chodzko *Jonas iš Svisločės*, J. Dovydaičio *Šiaulėniškis senelis*). Ryškiausias ankstyvojo laikotarpio Δ pavyzdys – M. Valančiaus *Palangos Juzė*. Svarbi Δ žanro raidai I. Šeinius (*Vasaros vaisės*), Šatrijos Raganos (*Sename dvare*), Vaizganto (*Dėdės ir dėdienės*), P. Andriūšo (*Anoj pusėj ežero*) ir kt. autorių kūryba. XX a. II pusėje Δ išlieka populiarai. Ryškesni pavyzdžiai – K. Borutos *Jurgio Paketurio klajonės*, E. Mikulėnaitės *Ona*, R. Granausko *Gyvenimas po klevu*, S. Šaltenio *Duokiškis*.

Apsakymas, mažoji epinė forma, glausto pasakojimo laiko ir nedidelės erdvės prozos kūrinys, koncentruojantis dėmesį į vieną įvykį, turintis nedaug veikėjų, bet sukuriantis gyvenimo visumos ir apibendrinimo įspūdį. Modernaus Δ pradininku laikomas E. A. Po (Poe), žanro meistrais vadinami A. Čechovas, G. de Mopasanas (Maupassant), Dž. Londonas (London), F. Kafka ir kt. Lietuvių Δ pradžia – XIX a. didaktinėje prozoje (A. Tatarė, M. Valančius), L. Ivinskio kalendoriuose. Žanrinės kategorijos prasmę Δ ėmė įgyti paskelbus A. Kriščiukaičio-Aišbės, V. Pietario, Žemaitės, G. Petkevičaitės-Bitės ir kt. kūrinius. Personazo išgyvenimu pagrįsto Δ tradiciją pradėjo J. Biliūnas, Šatrijos Ragana, I. Šeinius. Dinamiškumo stoka, silpnai išvystyta fabula ir aprašomojo informacinio elemento perteklius skiria Δ nuo novelės, kuri yra kompaktiškesnė. Tikroviškumo iliuzija, natūralūs daiktų ir reiškių pavidalai – realistinės prigimties apsakymo bruožai, būdingiausi lietuvių mažajai epikai (M. Katiliškis, A. Pocius, R. Kašauskas ir kt.). Lietuvių prozai modernėjant, mažėja pasakojimo anarchijos; konstruktyvumas, psichologizmas arba sąlygiški, fantastiniai vaizdai artina Δ prie novelės formos.

Autobiografija, autoriaus pasakojimas apie save. Δ yra įvairių formų, nebūtinai skirtų publikuoti (šiam žanrui gali priklausyti ir intymūs pasakojimai, laiškai, dienoraščiai, memuarai, kelionių atsiminimai, taip pat formalios Δ). Atsirado Antikoje ir ankstyvaisiais Viduramžiais, tačiau Δ pavyzdžių iš šio laikotarpio liko labai mažai. Pagrindinė Δ tema – vidinis žmogaus gyvenimas, jo „dvasios istorija“, todėl klasikinės Δ

dažnai yra tarsi nuoseklios ir plačios išpažintys. Viena žymiausių ankstyvųjų Δ – šv. Augustino *Išpažinimai* (IV a.). V. Europos lit-roje Δ ypač išplito nuo XVI a. Dažnai Δ rašė žymūs menininkai ir rašytojai (pvz., B. Čelino (Cellini) *Benvenuto Čelino gyvenimas*, 1568, liet. 1961; Ž. Ž. Ruso (Rousseau) *Išpažintis*, 1770, išl. 1782, liet. 1967). Δ populiarė ir XX a. lit-roje, įgauna vis savitesnes (poetiškas, eseistines) formas. XX a. susiformuoja intelektualinė Δ, fiksuojanti autoriaus filosofinių, mokslinių pažiūrų evoliuciją.

Daug autobiografinių elementų turi dienoraščiai ir atsiminimai, Lietuvoje pradėti rašyti XVI a. pab. – XVII a. pr. žymių Lietuvos visuomenės, politikos veikėjų (pvz., A. S. Radvilos Δ lenkų k. *Atsiminimai*, 1632–1653, 2 d. išsp. 1839), taip pat smulkesnių bajorų ar miestiečių (pvz., T. Jevlaškausio (1546–1619) XVI a. pab. – XVII a. pr. rašyti *Atsiminimai* sen. gudų kalba, vert. į liet. k. 1998). Juose autorių vidinis gyvenimas, autobiografiniai faktai siejami su fiksuojamais istoriniais įvykiais. XIX–XX a. parašytos pirmosios Δ lietuvių k. (J. Basanavičiaus, 1922, išsp. 1936; V. Pieterio, 1905; Žemaitės, 1921; J. Šliūpo, 1927). Iš šiuolaikinių Δ išsiskiria semiotiko A. J. Greimo Δ (1994) – intelektualinės Δ pavyzdys.

• **Autobiografinė proza**, grožinės lit-ros kūriniai, dažniausiai romanai arba apsakos, turintys daug autobiografinių elementų. Autorius juose nėra pagrindinis herojus, tik aplinkos fiksuotojas, laikmečio liudytojas. Tokia yra I. Simonaitytės trilogija (...o buvo taip, Ne ta pastogė, *Nebaigta knyga*, 1960–1965), J. Baltušio dilogija (*Su kuo valgyta druska*, 1973, 1976). |

Avangardizmas (pranc. *avant-garde*, karinis terminas, reiškias priekyje einantį būrį, karinę saugą) apima įvairias novatoriškas, antitradicines kryptis, gyvavusias Europos mene XX a. I ketvirtyje (lit-roje, dailėje, muzikoje, teatre, kine). Δ formavosi veikiamas politinių, socialinių įvykių (I pasaulinio karo, revoliucijų Rusijoje ir Vokietijoje, Austrijos-Vengrijos imperijos žlugimo), kurie jaunąją menininkų kartą vietoje prarastų vertė ieškoti naujų idealų. Plačiai suprantamam Δ priklauso futurizmo, ekspresionizmo, imazinizmo, kubizmo (dailėje), dadaizmo srovės. Jas sieja radikalus antitradiciškumas, nusigrėžimas nuo realizmo ir natūralizmo, naujų išraiškos priemonių paieškos. Δ būdinga stipri meninė savimonė – į kūrybą žiūrima kaip į laboratoriją, kurioje menininkas eksperimentuodamas išbando įvairias technikas. Kartais terminas *avangardas*, kaip stiliaus charakteristika, vartojamas apibūdinti bet kuriam menui, kuris priešinasi tradicijai.

Į Lietuvą Δ atėjo pavėlavęs dešimtmečių. Pradininkai – Keturių vėjų (pagal to paties pavadinimo žurnalą) sąjūdis, gyvavęs 1922–1928, nuo *Keturių vėjų pranašo* pasirodymo iki paskutinio *Keturių vėjų* numerio. Sąjūdžiui vadovavo K. Binkis ir J. Petrėnas (slap. P. Tarulis), svarbūs buvo Binkio namuose vykę

pirmadieniniai keturvėjininkų susibūrimai – *paldie-ninkai*. Keturvėjininkai užėmė tipišką Δ maištininkų poziciją – protestavo prieš romantinę lietuvių lyrikos tradiciją (jos simbolis buvo Maironis), propagavo techninį progresą, miesto kultūrą (vis dėlto kūryboje teberyškus valstietiškas paveldas), aktyvų, vitališką santykį su pasauliu, garbino masines komunikacijos priemones (atsirado naujas žanras – radijo poema – J. Tysliavos *Tysliava Paryžiuje*). Niekino provincialų uždaramą, orientavosi į pasaulinę kultūrą (J. Tysliava Paryžiuje įsitraukė į tarptautinius avangardistinius sambūrius, publikavo eil. rink. prancūzų k., leido žurnalą *Muba*). Iš lietuvių literatūros keturvėjininkai autoritetu renkasė Donelaitį ir jo sodrią kalbą. Pabrėžia amatininkiskąją kūrybos pusę, deklaruoja laisvą santykį su žodžiu. Jų kūrybai būdingas manieringumas, mėgo kalambūrą, ironiją, parodiją, groteską. Vietoje lyrinei tradicijai būdingo epiteto, gamtinės metaforos ima dominuoti ekspresyvus veiksmažodis, subjekto būsenos išsakymą keičia agitacija veikti, imperatyvios programos. Avangardistinė stilistika būdinga keturvėjininkų J. Žlabio-Žengės, J. Tysliavos, S. Šemerio poezijai, P. Tarulio prozai. Ekspresionizmo poetika ryški su joku sąjūdžiu nesusijusio J. Savickio kūryboje. Dadaizmo, imazinizmo bruožų esama P. Morkūno rinkinyje *Dainuoja degeneratas* (1933). Δ poziciją užima žurnalo Trečias frontas (1930–1931) autoriai: K. Boruta, A. Venclova, K. Korsakas, J. Šimkus, B. Raila (debiutavęs paskutiniajame *Keturių vėjų* numeryje). Δ įtaka pastebima ankstyvojoje B. Brazdžionio, V. Sirijos Giros poezijoje. Δ atšaka galima laikyti poetų, gyvenusių ir kūrusių Vilniuje prieš II pasaulinį karą, kūrybą (A. Žukauskas, vėliau žemininku tapęs J. Kėkštas). Avangardistinės priešimosi tradicijai stilistikos esama ir vėlesnių rašytojų kūryboje – A. Mackaus, J. Meko, S. Gedos, V. Bložės, G. Patacko poezijoje, K. Ostrausko, A. Landsbergio dramaturgijoje. Panašią į keturvėjininkų poziciją tradicijos atžvilgiu užima almanacho *Svetimi* (1993) autoriai V. Gedgaudas, D. Dirgėla ir kt., deklaratyviai nuvainikuodami autoritetus, visų pirma vėl Maironį, teigdami savo išskirtinumą.

Baladė, poezijos žanras, atsiradęs Viduramžiais. Kanoninė Δ susideda iš 28 eilučių (3 strofos po 8 eilutes ir baigiamasis kreipinio ketureilis) ir turi gana sudėtingą rimą. Tokių Δ daug F. Vijono (Villon) kūryboje. Mažiau kanonizuotos rusų, anglų Δ. Šį žanrą ypač išplėtojo romantikai (anglų – V. Vordsvortas (Wordsworth), S. T. Kolridžas (Coleridge), vokiečių – F. Šileris (Schiller), H. Heinė, prancūzų – V. Hugo). Δ turi epinių, draminių elementų, neretai išplėtotų iki siužeto, kuris dažniausiai baigiamas pagrindinio veikėjo mirtimi. Nerimo, baimės nuotaika auga nuo baladės pradžios iki pabaigos.

Lietuvių literatūroje Δ atsirado XIX a. pr. Klasikinės Δ pavyzdys – Maironio „Jūratė ir Kastytis“. Šiuolaikinėje poezijoje baladiniai eilėraščiai gana dažnai yra nutolę nuo klasikinės baladės ir išlaiko tik kai kuriuos

jos bruožus („baisaus“ siužeto elementai, kraupumo, baimės pojūtis), pvz., Just. Marcinkevičiaus baladžių poema *Devyni broliai*, kai kurie J. Strielkūno, P. Širvio eilėraščiai.

Bibliografija (gr. *biblion* – knyga + *graphō* – rašau), knygų ar straipsnių konkrečia tema sąrašas, kuriame tiksliai nurodoma knygos autoriaus vardas ir pavardė, knygos pavadinimas, jos išleidimo vieta, leidykla ir data, puslapių skaičius. Δ vadinamas ir periodinių leidinių skyrius, kuriame pristatomos naujai išėjusios knygos. Sudarinėjamos bibliografinės rodyklės, katalogai, skirti konkrečiam autoriui, temai ar periodui, pvz. V. Žukas, *Julius Janonis. (Bibliografinė rodyklė)*, 1965; V. Vilnonytė, A. Lukošūnas, *Petras Cvirka. Bibliografija (1924–1970)*, 1974; M. Ivanovič, *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos: kontrolinis sąrašas*, 1998 ir pan.

Δ yra ir mokslas, apimantis Δ teoriją, istoriją, metodiką, vadybą.

Cenzūra (lot. *censeo* – vertinu), institucinė kontrolės forma, taikoma meno, lit-ros, publicistikos, mokslo darbų viešam paskelbimui, demonstravimui. Pagal kontrolės būdą skiriama išankstinė (prevencinė), taikoma dar nepaskelbtiems kūriniams, ir paskesnioji (represinė) Δ – bausmės už paskelbtus kūrinius arba jų naudojimą bei laikymą. Δ gali būti reguliuojama Bažnyčios, valstybės, partijos ir pan. Valstybinės Δ užuomazgos pastebimos jau Antikoje. Pradedant ankstyvaisiais Viduramžiais, galingiausia Δ institucija darėsi Bažnyčia, jau IV a. draudus skaityti kai kuriuos veikalus, laikomus eretiškais (pvz., I Nikėjos Susirinkimas, įvykęs 325 metais, uždraudė skaityti Arijaus veikalus, kuriuose buvo pasisakoma prieš Švč. Trejybę). Bažnytinė Δ vadovavosi kanonų teisės normomis bei popiežiaus instrukcijomis. Viduramžiais bažnytinė Δ įgavo platesnį mastą, kontroliavo ne tik religinę, bet ir pasaulietinę lit-rą. Popiežius Inocentas VIII 1487 oficialiai įvedė visuotinę Δ. XVI a. Europoje kilus reformaciniam judėjimui, imtos leisti knygos, kritikuojančios Katalikų bažnyčią arba skelbiančios nesuderinamas su jos ideologija pažiūras, Katalikų bažnyčia ėmė skelbti *Draudžiamųjų knygų sąrašus (Index librorum prohibitorum)*. Pirmą tokį sąrašą 1559 paskelbė popiežius Paulius IV. Katalikų bažnyčios Tridento susirinkimas, sušauktas kovai su Reformacija sustiprinti (1545–1563), patvirtino aukščiausią Δ instanciją, kuri sudarydavo šiuos nuolat atnaujinamus ir papildomus sąrašus. Į „Draudžiamųjų knygų sąrašus“ 1586 įtrauktas Mikalojus Radvila Juodasis, vienas pirmųjų lietuvių, kurio viešas laiškas, nukreiptas prieš katalikybę, buvo išspausdintas 1556. 1603 išleistas pirmasis Lenkijai ir Lietuvai skirtas *Draudžiamųjų knygų sąrašas*, į kurį buvo įtraukti Lietuvos kalvinistų (A. Volano) bei antitrinitorių (S. Budno, M. Čechovico, Petro Gonenziečio ir kt.) veikalai. Į tokius sąrašus yra patekę daug XVI–XX a. Europos žymių rašytojų, mokslininkų, filosofų (Dž. Brunas (Bruno), R. Dekartas (Descartes),

B. Paskalis (Pascal), D. Didro (Diderot), Ž. Ž. Ruso (Rousseau), Volteras (Voltaire), I. Kantas, E. Zola, A. Mickevičius ir kt.). „Draudžiamųjų knygų sąrašas“ nebesudaromas nuo 1966, kartu panaikinus su juo susijusią represyvinę Bažnyčios Δ. Nuo to laiko Bažnyčia gali tik pasmerkti kai kuriuos veikalus ir jų skaitytojus, bet ne bausti. Δ egzistavo ne tik Katalikų, bet ir Protestantų bažnyčiose. Protestantų kūrinius vertindavo, tikrindavo ir cenzūrodavo jų sinoduose sudarytos komisijos. Nemažai lietuviškų knygų nebuvo spausdinamos dėl to, jog šios komisijos nesuteikdavo tam leidimo. Tokio liuteronų komisijos leidimo negavo pirmoji lietuviška Biblija, 1590 išversta J. Bretkūno, taip pat ir vėlesnė evangelikų reformatų Biblija, 1660 į lietuvių k. išversta B. Chilinskio. Protestantų Δ ypatingą dėmesį skirdavo kalbinei religinių veikalų raiškai.

1795 carinei Rusijai okupavus Lietuvą, pradėjo veikti okupacinės valdžios Δ, kurios vykdymas 1802 buvo pavestas VU. Ji uždraudė A. Strazdo knygos *Giesmės švietiškos ir šventos (1824)* leidimą. 1829 buvo įsteigtas Švietimo ministerijai pavaldus Δ komitetas, kontroliavęs Katalikų bažnyčios aprobuotų religinių knygų leidybą, draudęs specifinius, būdingus katalikybei šių leidinių akcentus. Carinė Δ draudė minėti daugybę istorinių Lietuvos realiųjų, kritikuoti valdžią, socialinę nelygybę. 1864–1904 Lietuvoje caro valdžia įvedė ypatingai griežtą Δ, draudė spausdinti, įvežti iš užsienio ir platinti Lietuvoje bei Rusijos europinės dalies gubernijose lietuvišką spaudą lotyniškomis raidėmis.

Nepriklausomoje Lietuvoje 1919 buvo įvesta vad. Karo Δ, ypač intensyviai veikusi nuo 1926 valdant tautininkams, uždariusiems 15 įvairių periodinių leidinių. Nuo 1933 spaudos ir knygų leidybos priežiūra pavesta apskričių viršininkams. Draudžiami buvo komunistinio pobūdžio veikalai (1936 uždarytos komunistų partijos finansuotas žurnalas *Literatūra*).

1940 sovietams okupavus Lietuvą įvesta sisteminga visuotinė Δ, kuri absoliučiai kontroliavo ne tik visus naujai leidžiamus leidinius, bet ir didžiąją Lietuvos Respublikos kultūrinio palikimo dalį sunaikino ar uždarė į laisvai neprieinamus specialiuosius bibliotekų fondus. Buvo griežtai kontroliuojami įvežami užsienio leidiniai, egzistavo draudžiamų užsienio autorių sąrašai. Buvo sukurta Δ įstaiga *Vyriausioji valstybinių paslapčių saugojimo valdyba* (pagal rusų k. – abreviatūra *Glavlit*) su centru Maskvoje, turinčiu padalinius didžiosios Lietuvos miestuose. *Glavlit* buvo pavaldus Lietuvos komunistų partijos Centro komitetui ir valstybės saugumo komitetui (pagal rusų k. – abreviatūra KGB). Spaudos ir leidyklų redaktoriai turėjo vykdyti griežtą prevencinę Δ, už ideologines ar net korektūros klaidas būdavo baudžiami. Įvairūs knygų tiražai dėl vienos ar kitos pastebėtos „klaidos“ ar paminėtos draudžiamos pavardės būdavo naikinami. Ypatingai uoliai sovietinė Δ naikino tautinės ar religinės minties pasireiškimus, nepraleido net menkiausių užuominų apie sovieti-

nės ar carinės Rusijos Lietuvos okupavimo faktus, įsakmiai skatino neigiamą nepriklausomos Lietuvos vertinimą, kartais draudė net minėti Lietuvos vardą. Dėl sovietinės Δ kai kurie autoriai buvo priversti emigruoti (I. Meras, T. Venclova). Δ Lietuvoje panaikinta 1990 atkūrus nepriklausomybę.

Dialogas (gr. *diálogos* – dviejų žmonių pokalbis):

1. lit-ros žanras – eiliuotas ar prozos kūrinys, parašytas pokalbio forma. Susiformavo Antikoje (Platonas, Lukianas, Seneka), atgijo Renesanso laikais Erazmo Roterdamiečio, U. fon Hutteno (von Hutten) ir kt. satyrinėje kritikoje, išpopuliarėjo XVIII a. J. G. Herderio, G. E. Lesingo (Lessing), D. Didro (Diderot), F. Fenelono (F. de Salignac de la Mothe-Fenelon), B. Paskalio (Pascal), Dž. Berklio (Berkeley) ir D. Hjumo (Hume) kūryboje. Lietuvos raštijoje pirmasis reikšmingas Δ – A. Rotundo politinės publicistikos kūrinys *Pasikalbėjimas lenko su lietuviu* (1564, lenkų k.). Eiliuotą Δ parašė A. Baranauskas „Pasikalbėjimas giesminyko su Lietuva“. Poleminėse brošiūrose Δ vartojo A. Maliauskis, kai kuriuose filosofiniuose veikaluose – A. Jakštas. Sovietiniais laikais Δ formos eilėraščių parašė V. Mykolaitis-Putinas („Pasikalbėjimas giedrią dieną... ir tamsią naktį“, „Rytų motyvai“), E. Mieželaitis („Apokalipsinis dialogas“).

2. Δ – pagrindinė ir svarbiausia dramatinės kalbos forma, kuri yra gyvenimiškos kalbos meninis atitikmuo. Δ atlieka trejopas funkcijas: informacinę (perteikia žinias, be kurių dramos veiksmo nebūtų galima suprasti), charakterizuojančią (per Δ išryškėja personažų pozicijos, jų charakteris) ir svarbiausia – dramatiškąją (kuria susidūrimo situacijas). Draminis Δ iš esmės yra konfliktiškas. Dialogiškas savo esme yra net dramos kūrinio monologas – ginčas su pačiu savimi. Antikinėje dramoje ir Viduramžių misterijose bei moralitė daugiau vietos buvo skiriama monologams, o ne Δ. Renesanso, klasicistinėje ir romantinėje dramoje Δ buvo toks pat dažnas, kaip ir monologai. Komedijoje Δ visuomet yra dominuojantys; realistinėje dramaturgijoje Δ taip pat vyrauja. Čia Δ priartėja prie kasdieninio pokalbio, kuria natūralios kalbos iliuziją, pasižymi impulsyvumu, fragmentiškumu, inversijomis ir pakartojimais, nutolimu nuo gramatinių normų, eliptiškumu, nukrypimais nuo draminio pokalbio eigos. Moderniojoje dramaturgijoje, kurioje poetektė tampa vienu pagrindinių dramos teksto konstravimo principų, būdingas Δ daugiaplaniškumas (J. Grušas). Dauguma lietuvių dramų (V. Mykolaičio-Putino, B. Sruogos, Just. Marcinkevičiaus) yra eiliuotos, parašytos penkiapėdžiu jambu, pradedant M. Šikšnio „Pilėnų Kunigaikščiu“, iki šių dienų. Δ daugiaprasmiškumo pagrindas yra ne metafora, o žodžio prasminis emocinis kontekstas. Semantinė teorija skiria tris Δ tipus: 1. dialogas – dvikova, kuriam būdinga tai, kad Δ subjektai turi dalį bendrų kontekstų; 2. „kurčiųjų dialogas“, kai išlaikoma tik išorinė Δ forma, o subjektų kontekstai vienas kitam visiškai svetimi (K. Ostrauskas); 3. kontekstai iš esmės identiški; dialogo dalyvių

replikos ne kovoja tarp savęs, o tarsi išplaukia viena iš kitos (kai kurie Vydūno, Sruogos „Pavasario giesmės“ dialogai).

Dienoraštis, daugiau ar mažiau sistemiškas, datuotas autobiografinis pasakojimas, išsiskiriantis informatyvumu, refleksija, kuriame autorius fiksuoja savo paties kasdienybę, istoriją. Senojoje kultūroje Δ ir memuarų žanrai persipynę. Daug Δ elementų turi senąja gudų k. parašyti T. Jevlašauskio (1546–1619) *Atsiminimai* (liet. 1998). LDK bajoras juose aprašė ne tik išorinę socialinę XVI–XVII a. sandūrų LDK tikrovę, bet ir savo asmeninę, intymią aplinką, ypatingus, netikėtus gyvenimo momentus (pvz., neaiškią ligą), kurie tarsi nepažinios, anonimiškos jėgos reguliuoja jo gyvenimą, vidinę būseną. Šie memuarai – autentiška žmogaus gyvenimo istorija, kupina lūkesčių, žemiškų džiaugsmų, netekčių, melancholijos ir nevilties. Δ dažniausiai rašomas sau pačiam, tačiau svarbių asmenų Δ dažnai publikuojami kaip kultūros istorijos paminklai.

Δ pobūdžio įrašų, detalizuojančių paties autoriaus santykį su pasauliu, vokiškai yra palikęs K. Donelaitis Tolminkiemio bažnyčios krikšto metrikų knygoje (1743–1779), M. Valančius *Namų užrašuose*. Pirmas ryškus romantinis Δ, formuojantis maksimalistinius idealus, pasižymintis kritiška savianalize – lenkiškas A. Baranausko (1853–1855) Δ. Lietuviški Δ žinomi iš XX a. pr. (I. Šeiniaus Δ – 1909, išsp. *Metuose*, 1998, Nr. 12; G. Petkevičaitės-Bitės *Karo metų dienoraštis*, t. 1–2, 1925, 1935). Intymumu išsiskiria sau pačiai rašytas S. Nėries Δ (Raštai, 1957, 1984), intelektualine ir menine branda – A. Nykos-Niliūno Δ tritomis (*Dienoraščio fragmentai 1938–1970*, 1998; *Dienoraščio fragmentai 1971–1998*, 1999; *Dienoraščio fragmentai, 2001–2009 ir papildymai, 1940–2000*, 2009), perleistas Vilniuje 2002, 2003. Sovietmečio refleksija pasižymi V. Kubiliaus Δ (*Dienoraščiai, 1945–1977*, 2006; *Dienoraščiai, 1978–2004*, 2007).

Drama (gr. *drao* – veikti): 1. literatūros rūšis, greta lyrikos ir epo. Δ būdinga išskirtinė įvykių koncentracija (įvykiai vaizduojami „čia“ ir „dabar“), intensyvus išorinis ir vidinis veiksmas, nukreiptas į dramos veikėjo (-ų) valingai siekiamą tikslą. Δ kūriniai yra skirti vaidinti scenoje arba skaityti (Lėzedrama). Δ išsivystė iš religinio ritualo, kuriame pynėsi žodis, muzika, šokis. Ilgainiui Δ vis didesnę reikšmę įgijo žodis. Šiuolaikinės Δ ištakos siekia senovės Graikiją, kur drama buvo suvokiama kaip kūrinys, kuriame vaizduojami aktyviai veikiantys žmonės. Δ teatriškumas – jos paskyrimas teatrui – lemia įvykių, laiko, vietos koncentraciją dramos kūrinyje. Klasifikuoti Δ galima pagal žanrus (tragedija, komedija, tragikomedija, farsas ir kt.), laikotarpį (Antikinė, Viduramžių, Renesanso ir kt.), tipus bei meninių principų modelius: aristoteliškasis, arba klasikinis, kanoniškas modelis; netradicinis, nekanoniškas (Naujoji drama); antidrama, arba absurdo dramos modelis (Antidrama). Aristoteliškasis Δ modelis ap-

ima įvairių epochų, tautų, autorių, žanrų dramos kūriniais, parašytus pagal tuos pačius universalius meninius principus: Δ fabula paprastai sukoncentruota ties viena dėstoma, rodoma istorija, personažų santykių kaita grindžiama priežasties ir pasekmės ryšiais, kurie dramos veiksmui suteikia tikslingo kryptingumo.

2. dramaturgijos žanras, susiformavęs XVIII a. pab. Δ žanro savybės tiksliai neapibrėžtos, vadinama įvairiais vardais: buržuazine, miestelėnų (XVIII a.), romantine, poetine (XIX a.) drama, XX a. – pjesė.

• **Veiksmas:** 1. dramos kūrinio tikrovės vaizdavimo pagrindas, personažų poelgių ir santykių raida, kurią skatina skirtingi interesai bei tikslai. Draminiam Δ būdinga kryptinga įvykių koncentracija (išorinis veiksmas) ir intensyvus vidinis personažų gyvenimas (vidinis veiksmas). Įvykiai siejami priežasties ir pasekmės ryšiu. Išorinis ir vidinis veiksmas atskleidžia giluminę fabulos motyvaciją, vidinę personažų dramą. Įvykių ir išgyvenimų įtampa atsiranda dėl veikėjų tarpusavio susidūrimu, priešingų nuomonių, skirtingų siekių, vidinių konfliktų. Draminio Δ dinamiką lemia intensyvėjanti personažų veikla, peripetijos, intrigos. Draminį Δ pradeda herojus, siekiantis konkretaus tikslo, tačiau atsiranda jam trukdanti jėga: susidaro kolizija, išauganti į konfliktą. Išskiriamieji šie dramatinio Δ etapai: 1) ekspozicija (išsidėsto priešingos jėgos), 2) užuomazga (pirminis postūmis, kolizija), 3) veiksmo vystymasis (raidą, eigą), 4) kulminacija (aukščiausias įtampas taškas), 5) atomazga (katastrofą lydintis konflikto sprendimas). Absurdo dramaturgija, vadinama antidrama arba statiškąja drama, atmėta veiksmą kaip pjesės pamatą – atsisako intensyvios ir dinamiškos įvykių kaitos; jos pagrindas – pasikartojančių, statiškų situacijų vaizdavimas (S. Beketo (Beckett) *Belaukiant Godo*, 1952 ir kt.).

2. dramos kūrinio struktūrinis vienetas. Drama skaidoma į lygiavertės reikšmės ir laiko trukmės dalis – veiksmus ir mažesnius struktūrinius vienetus – scenas.

• **Draminė situacija,** skiriamasis dramos žanro bruožas. Δ sąlygoja dinamišką veiksmą, atskleidžia konflikto motyvus, parodo personažo charakterį. Δ atsidūręs personažas turi veikti, ieškoti išeities iš beviltiškos padėties čia ir dabar, nes delsiant veikti bus dar blogiau. Δ personažas susiduria su antagonistu, prasideda konfliktas. Δ personažą veikti skatina išoriniai ir vidiniai veiksniai, jis turi įveikti kliūtis, kad pasiektų savo tikslą. Δ sudaro trys dalys, kurios atspindi viso dramos kūrinio struktūrą (Δ yra struktūra struktūroje). I dalyje numatomas konfliktas, pristatomi veikėjai, pabaigoje atsitinka netikėtas įvykis, kuris veiksmą pasuka nenumatyta kryptimi, komplikuoja pagrindinio veikėjo situaciją (veiksmas – netikėtas įvykis). II dalyje personažas tampa vis aktyvesnis, stiprėja konfliktas, personažai pavyksta įveikti kliūtis, tačiau dalies pabaigoje atsitinka antras netikėtas įvykis, kuris dar labiau sukomplikuoja herojaus situaciją (veiksmas-netikėtas įvykis). III dalyje herojui gresia visiška katastrofa, auga įtampa, kulminacijoje hero-

jus randa išeitį arba žūsta. Konfliktas išsprendžiamas aukščiausiam įtampos taške. Dramą sudaro Δ grandinė, nes personažas, suradęs išeitį iš vienos Δ, įveikęs kliūtį, susiduria su kita, dar sudėtingesne kliūtimi.

• **Intriga** (lot. *intricare*, it. *intrigo* – painioti), klasingi, slapti, gudrūs ir išradingi veiksmai, kuriais siekiama pakenkti savo priešininkams. Δ komplikuoja personažų santykius, sukelia peripetijas ir tuo būdu sustiprina veiksmo įtampą, žadina skaitytojo ar žiūrovo susidomėjimą.

• **Kolizija,** priešingų jėgų, siekimų ar interesų susidūrimas, pradedantis draminiį veiksmą. Iš dramos veikėjų priešingų interesų kyla konfliktas, kuris dramoje turi būti išspręstas.

• **Konfliktas,** atsiranda dramos herojui pasirinkus vienokį ar kitokį veiklos kelią ir būdą. Dramos pradžioje atsiradusi kolizija perauga į Δ. Δ priežastys dažnai būna atsiradusios seniau (dramos priešistorėje), tačiau tik dabartyje perauga į atvirus personažų (išorinis Δ) arba dramos herojaus minčių susidūrimus (vidinis Δ). Δ iš esmės išsprendžiamas dramos kūrinyje.

• **Peripetija** (gr. *peripeteia* – netikėtas posūkis), staigus draminio veiksmo pasikeitimas, nelaukta įvykių komplikacija. Δ keičia personažų sprendimus ar poelgius, lemia veiksmo dinamiką, judėjimą į priekį.

• **Scena:** 1. vaidinimo aikštelė.

2. struktūrinis dramos kūrinio vienetas, dramos veiksmo dalis, kuriai būdinga nesikeičianti personažų sudėtis. Δ ribas apibrėžia personažo atėjimas ir išėjimas iš scenos.

Dramos kalba, jos pagrindas – pačių veikėjų kalba. Ji charakterizuoja veikėjus ir stumia į priekį draminiį veiksmą. Δ struktūrą sudaro personažų dialogai, monologai, replikos (aparte) bei teatrinio veiksmo nuorodos – remarkos.

• **Dialogas,** dramos kalbos struktūros vienetas greta monologo ir remarkų. Δ – personažų pokalbis, keičiantis trumpomis replikomis arba ilgesniais samprotavimais – tiradomis. Δ iš esmės yra konfliktiškas – tai ginčas, kuriame susiduria priešingos nuomonės. Δ metu keičiasi veikėjų santykiai ir situacijos. Dialogiškas yra ir dramos monologas – čia veikėjas ginčijasi pats su savimi, svarsto, abejoja.

• **Monologas,** dramos kalbos struktūros vienetas greta dialogo ir remarkų. Δ stabdo dramos veiksmą, bet kartu jį paaiškina, pagilina, išreiškia herojaus mintis, jausmus, požiūrį į pasaulį. Δ veikėjai prabyla lemtingais savo gyvenimo momentais, kada ima svarstyti visuotinesnes, universalesnes problemas. Δ būdinga poetinė kalba.

• **Remarka,** dramos teksto dalis, pateikianti glaustą informaciją apie veikėjus (jų amžių, išvaizdą, tarpusavio santykius ir pan.), scenovaizdą, rekvizitą. Δ laikomos pasakotojo kalbos rudimentu dramos tekste.

• **Replika**, sudėtinė dialogo dalis, žodis ar sakiny, kurį kalbantysis ištaria savo partneriui laukdamas jo atsakymo.

• **Apartė**, dialogą pertraukianti trumpa replika, tariama į šalį. Δ skiriama žiūrovams, jos negirdi dialogo partneris. Δ suteikia informacijos apie slaptus personažo sumanymus, vertinimus. Dažniausiai sutinkama komedijos žanro kūrinuose.

• **Tirada**, ilgesnė herojaus replika viena ar kita tema, pasižyminti ypatingu ekspresyvumu, susidedanti iš klausimų ir argumentų grandinės, kur herojus Δ atsako į kito herojaus Δ.

Pagrindiniai dramos žanrai

Tragedija (gr. *tragōdia* – ožių giesmė), vienas pagrindinių dramaturgijos žanrų. Vaizduoja aštrius, nesutaikomus, visuomeniškai reikšmingus prieštaravimus. Δ veikėjai – iškilios, herojiškos, valingos asmenybės. Herojaus apsisprendimas ir vidinė kova lemia dramatinį Δ veiksmą. Δ susiformavo senovės Graikijoje iš dievo Dioniso kulto, tobuliausių išraišką įgijo V a. pr. Kr. Aischilo, Sofoklio, Euripido kūryboje. Δ žanras atgimė Renesanso epochoje (V. Šekspyro (Shakespeare) tragedijos). Klasicizmo epochoje N. Bualo (Boileau-Despreaux) eiliuotame traktate *Poezijos menas* (1674) pagal Aristotelio *Poetiką* sukūrė normatyvinę Δ poetiką, kuri reglamentavo populiariausius dramos žanrus tragediją ir komediją, reikalavo laikytis trijų vienūmų taisyklės: vietos, laiko ir veiksmo, t. y., veiksmas turi vykti vienoje vietoje (nekeičiant dekoracijų), trukti ne ilgiau kaip 24 valandas, išlaikyti vieną siužetinę liniją („vienas įvykis“). Dramos kūriniai turėjo būti eiliuoti. Δ neleistinos komiškos scenos bei personažai, o komedijoje – tragiškos. Todėl klasicistai nevertino Šekspyro, kurio kūryboje susipina tragiški ir komiški motyvai. Δ išryškinamas vienas herojaus bruožas, veiktas įkūnija moralinę idėją, aistrą ar ydą, personažai nesikeičia. Δ privalėjo sudaryti 5 veiksmai, siužetas rėmėsi istorija ir mitais, buvo reikalaujama, kad pasakojimai atspindėtų XVII a. aktualijas, Prancūzijos istoriją. Klasicistinei komedijai nekelti tokie griežti reikalavimai, kartais jos rašytos ir proza, bet pramoga būtinai turėjo būti susieta su didaktika, padedančia taisyti visuomenės papročius.

Δ iki šiol išlaikė pagrindinius tipologinius bruožus, suformuluotus IV a. pr. Kr. Aristotelio *Poetikoje*. Δ sandaroje svarbiausia – fabula ir monologas. Fabulų šaltiniai – mitai, istorija. Δ esmė – herojaus pasaulėjautos ir filosofijos atskleidimas (dėl to daugelis Δ pavadintos protagonisto, t. y. pagrindinio veikėjo, vardu). Δ herojus išgyvena *vidinį* konfliktą ir atsiskleidžia *tragiškoje situacijoje*, kurios negali nei išvengti, nei pakeisti. Tragiškąją situaciją leidžia sukurti stiprus herojaus priešininkas – antagonistas. Juo gali būti ir likimas, Dievas, valdovas, visuomenė, valstybė ir pan. Antagonistas taip pat turi savo tikslą ir jo besąlygiškai siekia. Δ protagonisto ir an-

tagonisto siekiai turi objektyvios tiesos, jų maksimalizmas sukuria nesutaikomą konfliktą. Δ įvyksta, nes padaroma *tragiškoji klaida*: herojus, nežinodamas kokių nors svarbių aplinkybių, pasielgia taip, kad tas poelgis tampa neišvengiamos jo žūties ar kančios priežastimi. Lemtingą klaidą paprastai padaro ir antagonistas, jis sulaukia ne tų rezultatų, kurių tikėjosi. *Tragiškoji klaida* dažnai siejama su *tragiškąja kalte*, dvilype sąvoka, apimančia ir herojaus nekaltumą, ir atsakomybę už savo poelgius („kaltas be kaltės“). Δ poveikis žiūrovui įvardijamas katarsio sąvoka, kurią įvedė Aristotelis, „Poetikoje“ kalbėjęs apie Δ gebėjimą sužadinti gailėsčio ir baimės emocijas. Lietuvių lit-roje pirmą kartą tragedijos žanrą pasirinko M. Šikšnys-Šiaulėniškis *Pilėnų kunigaikštyje* (1905), tačiau pirmąją visavertę Δ laikoma V. Krėvės-Mickėvičiaus *Skirgaila* (rusų k. 1916, liet. 1924).

Komedija (gr. *kōmōdia* – linksmos, triukšmingos minios daina), dramos žanras, situacijomis ir personažų charakteriais siekiantis sukelti juoką. Δ žanras susiformavo Antikos laikais Aristofano, Plauto, Terencijaus kūryboje. Komizmo raiškos priemonių pasirinkimas lemia *aukštosios* (aukštojo stiliaus) ir *žemosios* (žemojo stiliaus) Δ skirtį. Žemojoje Δ pasitelkiami farso, bufonados elementai, sukeliantys atvirą, grubesnę juoką, aukštojoje Δ dominuoja subtili kalba, aliuzijos, žodžių žaismas, šmaikščios situacijos, ji sukelia šypseną, apeliuoja į rimtus ir reikšmingus dalykus. Δ objektas dažniausiai – visuomenei reikšmingos problemos (Aristofanas), „amžiaus ydos“, pašaipos strėlės nukreiptos prieš turinčius galios kitiems Ž. B. Moljero (Molière) *Tartuifas*, 1664, P. O. de Bomaršio (de Beaumarchais) *Figaro vedybos*, 1784, N. Gogolio *Revizorius*, 1836). Nors išjuokiami personažai pralaimi, tačiau jie yra ne tiek juokingi, kiek grėsmingi savo niekšiškumu.

Δ būdingos pastovios, nuolat modifikuojamos komiškųjų fabulų teminės grupės: moterų kova už savo laimę (Žemaitės *Trys mylimos*, 1897), turtingo gimnainičio mirties ir testamentą laukimas (S. Čiurlionienės-Kymantaitės *Pinigėliai*, 1919), įvairaus rango valdininkų savivaliavimas (P. Vaičiūno *Patriotai*, 1926), apsimėtinė liga siekiant naudos (Moljero *Tiriamas lignonis*, 1673), meilės ir draugystės išbandymas (Menandro *Bambeklis*, IV a. pr. Kr.), jaunųjų pastangos apginti savo teises (V. Šekspyro (Shakespeare) *Vasarvidžio nakties sapnas*, 1594–1596) ir kt. Δ fabulos dažnai atskleidžia konkretaus laikotarpio aktualijas (iš Aristofano komedijų galime daug ką sužinoti apie gyvenimą Atėnuose V a. pr. Kr., iš P. Vaičiūno dramų – apie tarpukario Lietuvos tikrovę, ir pan.). Δ visada turi laimingą pabaigą, nes jose ne tik išjuokiamos blygybės, bet ir teigiama gėrio pergalė.

Komiškąją situaciją paprastai sudaro įvairūs klaidinimai, provokacijos, apgavystės, apsimėtinėjimai, slapti pasiklausymai, svetimų laiškų skaitymas, persirenginėjimai, netikėtas atvykimas, keičiantis personažų planus ir t. t. Intrigą dažniausiai inicijuoja Δ personažai, vadinami *rezonieriais*: tai aktyvūs ko-

miškų situacijų kūrėjai, įtraukiantys į jas neigiamus personažus, kurie tokiu būdu sumenkinami, netenka įsivaizduoto reikšmingumo (siuvėjas Vincas pirmoje lietuviškoje A. Vilkutaičio-Keturakio *Δ Amerika pirtyje*, 1895). Per keliolika amžių išsikristalizavo tradicinis *Δ* personažas, kuris dažnai yra vienpusiškas, primenantis komišką kaukę, bei komiškų tipų opozicijos (Moljero personažų pora – gudrusis Tartiufas ir nai- vusis Orgonas). Komiškojo personažo vardas – savotiška jo charakteristika (Aristofano Strepsiadas – išsi- sukinėtojas, Šekspyro Malvolijus – piktavalis). *Δ* ypač mėgstami „kolektyviniai portretai“ (biurokratai P. Vaičiūno *Δ Patriotai*, M. Gogolio *Δ Revizorius*). Pagal komizmo priemones ir juoko pobūdį skiriami *Δ* tipai: satyrinė, intrigos, charakterių, saloninė, gro- teskinė, juodoji komedija ir kt.

Tragikomedija daugelį amžių buvo vadinami griežtų žanro kanonų nesilaikę kūriniai, kuriuose pynėsi aukš- tasis ir žemasis stilius arba tragiški įvykiai nesibaigda- vo herojaus mirtimi. *Δ* žanras apibrėžiamas trimis tragikomiškumo kriterijais, nusakančiais personažų, draminio veiksmo, stiliaus savitumą: personažai pri- klauso ir aukštiesiems, ir žemesiems visuomenės sluoksniams; veiksmas – rimtas, dramatiškas, tačiau nesibaigia katastrofa (gr. *katastrophē* – perversmas), herojus nežūva; derinama aukštoji ir žemoji kalbėjimo intonacija, patetiška tragedijos ir kasdieniška, vulgari komedijos kalba.

Pirmą kartą *Δ* terminą (*tragico-comoedia*) pavartojo romėnų autorius Plautas *Amfitriono* prologe (III a. pr. Kr.), nurodydamas kūrinio žanro negrynumą: kartu su dievais ir karo vadu čia veikė tarnaitė, ver- gas, pagal Antikos estetiką priklausantys komedijos sferai. Manoma, kad *Δ* – seniausia draminio meno forma, iš kurios išsivystė tragedija ir komedija. *Δ* iš- populiarėjo Renesanso epochoje, tapo klasicistinės tragedijos pirmtake, o vėliau ir varžove (klasicizmo laikotarpiu buvo vadinamos tragedijos su laiminga pabaiga, pvz., P. Kornelis (Corneille) *Sidą* (1637) iš pradžių buvo pavadinęs *Δ*).

XX a. *Δ* susiformavo kaip savarankiška, sudėtinga ir labai paslanki meninė struktūra. Žanrinį pavidalą įgavo L. Pirandelo (Pirandello) kūryboje (str. „Hu- morizmas“, 1908). Pagrindinės meninės raiškos priemonės – groteskas, paradoksas. Fabulose jungia fantastiką, metaforas, natūralistines detales, žmo- gaus – gyvulio – daikto paralelę, kalba gretina primi- tyvų komizmą ir patetiką, dažnas bėprotybės moty- vas (F. Diurenmato (Dürrenmatt) *Fizikai*, 1961, *Senos damos vizitas*, 1955; J. Grušo *Pijus nebuvo protingas*, past. 1974, išsp. 1976). *Δ* erdvė beveik visada uždara: lageris, psichiatrinė ligoninė ir pan. Personažai veikia specialiai sukurtose eksperimentinėse situacijose. *Δ* pabaigos visada atviros, jose suskoncentruojamas tragikomiškumo efektas – atskleidžiama nelaukta reiškinių ar žmogaus prigimties pusė, dvilypumas, „juokingumo tragizmas“. *Δ* juokas pagilina ir susti- prina tragizmą. Terminas *Δ* kartais keičiamas termi- nu *tragifarsas*.

Pirmąja lietuviška *Δ* laikoma B. Sruogos *Pajūrio ku- rortas* (1957); *Δ* žanro bruožų turi J. Gliniskio *Grasos namai* (1971, past. 1970), *Cikuta – Sokratui* (1981), S. Šaltenio vienaveiksmis groteskas *Giljotina* (1968), K. Sajos parabolinė pjesė *Mamutų medžioklė* (past. 1968, išsp. 1969) ir kt.

Smulkieji dramos žanrai

Farsas (pranc. *farce* < lot. *farciō* – įdarau; prieskoniais pagardintas įdaras): 1. viduramžių teatro vaidinimas, atsiradęs iš komiškų misterijų intarpų. *Δ* fabulos buvo anekdotiškos, imamos iš realios to meto bui- ties, veikėjai – visų socialinių sluoksnių atstovai: didi- kai, dvasininkai, miestelėnai. *Δ* pikantiškai pajvairin- davo „aukštąją“ misteriją.

2. žanras, vaizduojantis kasdieninio gyvenimo si- tuacijas, ypač – kontrastus tarp rimto ir juokingo, išorės ir vidaus. *Δ* herojai demaskuoja išorinį pa- dorumą ar tvarką. *Δ* būdingas groteskas, juok- dariškumas, grubus juokas, išorinis komizmas – muštynės, plūdimasis ir pan. *Δ*, kaip ir tragedija, perteikia kraštutinumų kvintesenciją: linksma be- tvarkė, viešpataujanti *Δ*, atlieka tragedijos fatumo, likimo, vaidmenį, tačiau įkūnija ne teisingumo triumfą, o nebaudžiamą, nepakaltinamą agresiją. *Δ* perso- nažai stokoja intelekto, yra pertekę fizinės jėgos ir nevengia ją pasinaudoti. *Δ* veiksmė slypinti agresija nereikalauja jokio moralinio pateisinimo. *Δ* teikia galimybę sugrįžti į nerūpestingą vaikystę, priešin- gai nei komedija, kurioje susiduriame su kasdieniais rūpesčiais ir atsakomybe, privaloma suaugusiam žmogui. Žiūrovo gailestis vaizduojamoms aukoms *Δ* neskatinamas, aukos persekiojimu mėgaujamasi. *Δ* fabula nesudėtinga, veikėjai schematiški, tarpusavio santykiai aiškinamiesi daugiau agresyviais fiziniais veiksmais nei kalba. Pasitelkiama improvizacija, su žiūrovais užmezgamas juokingas, nelabai padorus dialogas.

Δ turėjo įtakos V. Šekspyro (Shakespeare), Ž. B. Molje- ro (Molière) komedijoms; itališkoji *Δ* tradicija tapo improvizacinės kaukių komedijos – *commedia dell'arte* – žanro pagrindu. XIX–XX a. farsinė bufonada pa- sitelkiama daugelyje aštrių satyrinių kūrinių: A. Žari (Jarry) *Karaliuje Ūbe* (1896), B. Brechto komedijose *Šveikas Antrajame pasauliniame kare* (1943), *Ponas Puntila ir jo tarnas Matis* (1948) ir kt. XX a. 1912–1927 metų laikotarpis laikomas didžiąja *Δ* epocha kine (Č. Čaplino (Chaplin), brolių Marksų farsai). *Δ* įgau- na naują kokybę žanrinėje savo atmainoje – *tragifar- se*, supinančiame tragedijos ir farsio elementus (tra- gikomedija).

Lietuvių dramaturgijos istorijoje žanrinę *Δ* paantraš- tę pirmą kartą panaudojo P. Pundzevičius-Petliukas *Neatmezgamame mazge* (1901). Moderniai šio ža- no atmainai priskiriamas K. Binkio tragiškas farsas *Generalinė repeticija* (1940). *Δ* kūrė A. Landsbergis (*Barzda*, 1966), K. Ostrauskas (*Gundymai*, 1963), *Δ* elementų yra S. Šaltenio groteske *Giljotina* (1968), K. Sajos, H. Kunčiaus pjesėse.

Melodrama (gr. *melōdia* – daina), XVIII a. atsiradęs žanras, orientuotas į masinio žiūrovo emocijas ir etines nuostatas. Δ būdinga paprastos ir suprantamos situacijos, personažų konfrontacija, teigiamų personažų idealizavimas ir neigiamų juodinimas, vyrauja moralinė problematika, dinamiška intriga, laiminga pabaiga. Publikos dėmesį Δ palaikydavo kvapą gniaužiantys scenos efektai: gaisrai, potvyniai, žemės drebėjimai ir pan. Δ perteikia svarbius žmogaus prigimties bruožus, tačiau jai trūksta brandumo, turtinga vaizduotė čia stokoja intelekto; melodrama lyginama su tuo vaiko brendimo etapu, kai vaizduotėje kuriami pasakiški pasauliai, mintis atrodo visagalė, kai nejuočiamą skirtumo tarp *aš noriu* ir *aš galiu*.

Ketvirtajame XX a. deš. Δ, patį populiariausią bulvarinių teatrų žanrą, Ž. Kokto (Cocteau) poetizavo savo pjesėse naudodamasis Δ būdingais persekiojimo, herojų priešiškos aplinkos motyvais (*Orfėjas*, 1925, *Žmogaus balsas*, 1930, *Sunkūs tėvai*, 1938, *Rašomoji mašinėlė*, 1940). Lietuvoje pirmąją Δ laikoma A. Fromo-Gužučio *Ponas ir muzikai* (išsp. 1893), Δ bruožų yra istorinėse dramose (M. Šikšnio-Šiaulėniskio *Pilėnų kunigaikštis*), P. Vaičiūno dramaturgijoje. Vaičiūno pjesių situacijos, sceninės intrigos ir emocinio išraiškumo priemonės daugiausia yra komedijinės ir melodramatinės, jo kūriniais labiausiai tinka komiškos Δ vardas.

Misterija (gr. *mysterion* – paslaptis, slapta tiesa): 1. apeigos, siejamos su senovės dievų kultu, kuriose galėjo dalyvauti tik įšventintieji (sen. Graikijoje minios Eleusino Δ).

2. viduramžių religinės dramos žanras (XIV–XVI a.). Δ buvo vaidinamos religinių bei miesto švenčių metu, vaidinimą organizuodavo miesto valdžia (municipalitetai) kartu su amatininkų cechais, vaidindavo aktoriai mėgėjai, pasirodydavo mimai, žonglieriai.

Δ paprastai sudarydavo serija epizodų, sukurtų pagal Senojo bei Naujojo Testamento siužetus ar šventųjų gyvenimo temomis. Religinio turinio scenas keisdavo komiškos, buitinės intermedijos, farsai. „Vaidinimo vadovai“ rūpindavosi tik atskirų scenų (o ne Δ visumos) pastatymu. Δ buvo vaidinamos keletą dienų. Δ vaidinimai ėmė įgyti *burleskos* bruožų, todėl sunerimusį Bažnyčia apie XVI a. vidurį Δ uždraudė. Δ žanrą atgaivino romantikai (Dž. Bairono (Byron) *Kainas*, 1821, A. Mickevičiaus *Vėlinės* 1823–1832); epizodinė, atvira Δ kompozicija imponavo simbolistams, ekspresionistams, neoromantikams, siurrealistams. Lietuvoje XX a. pr. Δ buvo vadinami dramos kūriniai, alegoriniais vaidais atskleidžiantys tautos istorijos kelį: trečioji Vydūno *Probočių šešėlių* dalis „Šventa ugnis“ (1900), *Jūrų varpai* (1914), V. Mykolaičio-Putino *Nuvainikuota Vaidilutė* (1927), L. Giros *Beauštanti aušrelė* (1913), *Paparčio žiedas* (1928), V. Krėvės-Mickevičiaus *Likimo keliais* (t. 1–2, 1926, 1929). Lietuvoje nuo 1923 m. daugiausiai ateitininkų draugijos iniciatyva įvairių švenčių proga pradėti rengti masiniai Δ vaidinimai po atviru dangumi – Kaune ant Ažuolyno

kalno, Palangoje ant Birutės kalno, ant Rambyno kalno.

Miraklis (iš lot. *miraculum* – stebuklas), viduramžių religinės dramos žanras, kurio siužeto šaltinis – stebuklas, padaromas šventojo arba mergelės Marijos, gelbstint atgailaujantį nusidėjėlį. Δ paprastai susidėdavo iš dviejų dalių: pirmoji vaidavo nusidėjėlio nuodėmingą gyvenimą, o antroji – stebuklus, atgailą ir dorybės kelio suradimą. Pirmasis žinomas Δ žanro kūrinys – prancūzų truvero Žano Bodelio (Bodel) *Vaidinimas apie šv. Mikolajų* (1200), siužetas susijęs su XII–XIII a. kryžiaus žygiais. Dažnai Δ buvo kuriami pagal lotyniškų avantiūrinų apysakų, miestiečių fablio ir epinių poemų siužetus. Buitinių scenų gausėjimas Δ priartino prie buitinės dramos, kurioje išliko krikščioniškas moralas.

Δ išliko ir Renesanso epochoje: XV–XVII a. Ispanijoje buvo ypač populiarios „pjesės apie šventuosius“ (Lope de Vegas, T. de Molinos, P. Calderon (Calderon) kūriniai). XVII–XVIII a. jėzuitų mokyklinių teatrų repertuaruose išsaugotos kanoniškosios Δ savybės. Simbolizmui atgaivinus susidomėjimą religine tematika, darsyk buvo prisimintas ir viduramžių Δ. Kai kuriuose kūkiniuose „stebuklas“ įgavo satyrišką interpretaciją (M. Meterlanko (Maeterlinck) *Švento Antano stebuklas*, 1904). Lietuvių dramaturgijoje Δ bruožų yra A. Kairio dramoje apie karalaitį Kazimierą *Šventasis princas* (1984), A. Lansbergio diptiche apie šv. Kazimierą *Vėjas gluosniuose* (1956) ir *Gluosniai vėjuje* (1973), K. Ostrausko paradoksaliajoje biblinėje saktmėje apie prikėlimo iš mirusiųjų stebuklą *Lozorius* (1971).

Moralitė (lot. *moralis* – dorovingas), viduramžių didaktinės dramos žanras. Δ situacijos ir konfliktai vaidavo realų gyvenimą, temos perteikdavo amžiną konfliktą tarp gėrio ir blogio, kūno ir dvasios. Δ veikėjai – alegorinės abstrakcijos, kurios išreiškė ydas ir dorybes, kovojančias dėl žmogaus sielos. Personažai neindividualizuoti, jų alegorinę prasmę žiūrovai suvokdavo iš akivaizdžių detalių (Savimeilė prieš save rankose laikydavo veidroį, Pasitenkinimas neišjosi apelsiną ir t. t.). Intriga nežymi, perteikta patetiškai, jaudinanti. Žmogaus gyvenimas Δ paprastai būdavo lyginamas su kelione, kurioje neišvengiamai susiduriama su nenurūkstiančia kova tarp gėrio ir blogio. Δ moralas dažniausiai būdavo tas pats: protingi žmonės eina gėrio keliu, o neprotingi tampa ydų aukomis. Populiarus visoje Europoje tapo Δ siužetas apie žmogų, kurį aplanko Mirtis. Nesulaukęs pagamos iš Draugystės, Giminytės ir Turtingumo, žmogus kreipiasi į savo Gerus darbus, ir šie jį atveda prie dangaus vartų (ši Δ, pavadinta *Visi žmonės*, buvo pastatyta ir Lietuvoje Tautos teatre 1919 ir 1924, inscenizacijos autorius ir rež. A. Sutkus). XV–XVI a. vaidintos Δ laikomos grandimi, jungusia viduramžių dramą su naujųjų laikų dramaturgija. Alegoriniai Δ personažai išliko Renesanso epochos dramaturgijoje (V. Šekspyro (Shakespeare) *Žiemos pasaka* (1610–1611) ir kt.), jėzu-

itų mokyklinėje dramoje. XIX–XX a. bandyta Δ žanrą atgaivinti poetinėje dramoje H. von Hofmanstalo (Hofmanstahl) *Kiekvienas žmogus* (1911), T. S. Elioto poetinėse dramose), epiniame B. Brechto teatre.

Vodevilis (pranc. *vaudeville* < *voix de ville* – miesto balsas), lengvos komedijos žanras, kuriame dialogai ir dramatis veiksmas grindžiamas intriga, anekdotiniu siužetu, papildomi muzikiniai intarpais, dainomis – kupletais, šokiai. Iš pradžių Δ buvo vadinamos dainelės – kupletai XV–XVI a. nedidelėse komiškose pjesėse, vaidinamose Paryžiaus mugių teatrų. Δ žanras suklestėjo XVIII a. antroje pusėje, Prancūzijos revoliucijos metais, kai kandūs kupletai, lydimi jiems pritaikytos lengvai įsimenamos melodijos, plačiai pasklido po Paryžių ir jo apylinkes (1792 Paryžiuje *commedia dell'arte* tradicijas saugojusio „Comédie – Italienne“ aktoriai įkūrė teatrą „Vaudeville“). XIX a. Δ tapo neilga, intriguojančios fabulos pramogine pjesė, kurioje veiksmas ir dialogas keisdavosi su muzika, šokiais ir dainomis (E. Skribo (Scribe), E. Labišo (Labiche) dramos). Prancūzų Δ tradicija veikė XIX a. komediją, Δ pradėjo kurti įvairių šalių autoriai (Δ žanrai artimos vienaveiksmės A. Čechovo pjesės *Meška*, *Jubiliejus*, *Piršlybos* ir kt.). Δ tradicijas tęsia pramoginis bulvarinis teatras ir jam kuriantys dramaturgai. Lietuvoje Δ žanro pjesių sukūrė S. Čiurlionienė-Kymantaitė (*Kuprotas oželis*, 1919), J. Grušas (*Nenuorama žmona*, 1956). | AUŠRA MARTIŠIŪTĖ

Dramos tipai

Lėzedrama (vok. *Lesedrama*, *lesen* – skaityti), dramos tekstas, skirtas skaityti, o ne vaidinti scenoje. Dar vad. „literatūrinė“ dramaturgija, „teatru krėsle“. Δ ypač išpopuliarėjo XIX a. Šiuolaikiniame teatre laikomasi požiūrio, jog scenoje gali būti pastatytas bet koks tekstas, todėl Δ terminas nebetenka aktualumo, lėzedrama vadinama poetine drama.

Pirmuoju Δ autoriumi laikomas Seneka. Romoje buvo populiarūs vieši rašytojų kūrybos skaitymai (recitacijos), pradėti Azinijaus Poliono (76–5 m. pr. Kr.); tikėtina, kad Senekos tragedijos buvo rašomos klausytojams. 1499 Ispanijoje pasirodė F. de Rojas dramatinės formos prozos kūrinys *Selestina*, pašiepiantis riterinę bei romantinę tradiciją. Kūrinys nebuvo skirtas vaidinti scenoje (sudarytas iš 21 veiksmo), tikriausiai skaitytas balsu kaip ir Terencijaus bei Senekos dramos. XIX a. lėzedramas kūrė A. de Miusė (*Spektaklis krėsle*, 1832), P. B. Šelis (Sheley) (*Čenči šeima*, 1819, *Išlaisvintasis Prometėjas*, 1820); Dž. Baironas (Byron) (*Manfredas*, 1817). Dauguma sudėtingų romantinių dramų buvo laikomos nepritaikomomis scenoje (L. Tyko (Tieck), V. Hugo, A. de Miusė (Musset), K. D. Grabės (Grabbe), A. Mickevičiaus ir kt. kūriniai). Lietuviškoji lėzedrama – V. Krėvės *Šarūnas* (1911), epopėjinis kūrinys, sujungęs dramaturgijos, epo ir lyrikos bruožus. Lietuvoje vad. „lėzedramos“ teisėmis į viešumą išėjo pagrindiniai Vydūno, V. Krėvės, V. Mykolaičio-Putino, kai kurie K. Puidos, P. Vaičiūno, S. Santvaro ir kt. kūriniai. Jų pasirodymas mėgėjų

teatro saulėlydžio ir profesionaliojo teatro saulėtekio metu žymi lietuviškos dramaturgijos atotrūkio nuo vaidybos ir dramos teatro momentą. Į teatrą šie kūriniai gali būti grąžinami arba naujai pritaikyti scenai, arba siekiant kitokių, nebe grynai vaidybinių, dramatinio meno tikslų (S. Čiurlionienės- Kymantaitės *Mūsų jauja* (1910), K. Jurgelio dramatuota baladė *Uždraustas geismas* (1917) ir kt.).

Monodrama, drama, kurioje vieno asmens kalbėjimas, monologas, tampa užbaigtu kūriniumi. Δ išryškėja dramos monologo dialogiškumas: nors čia kalba vienas veikėjas, bet jo kalbėjimas skirtas kitam žmogui norint jį prakalbinti, paveikti, išjudinti. Δ pradininkas – prancūzų rašytojas ir kino režisierius Ž. Kokto (Cocteau) (*Žmogaus balsas*, 1930, *Abejingas gražuolis*, 1946). Δ populiarai ir absurdo teatro kūrinuose (S. Beketo (Beckett) *Laimingos dienos*, 1961, *Paskutinė Krepo juosta*, 1958 ir kt.).

Lietuvių Δ turi savitą istoriją. XX a. pradžios lietuviškųjų vakarų monologai gali būti laikomi lietuviškosios Δ užuomazga (Žemaitės *Monologas caro tarno*, *Klebono gospadinė*, *Vaižganto Negryna sąžinė*, *Paskutinį kartą*, *Rašėjas*, L. Giros *Dekoracijos ir teatras*, *Ir mazgelis nepadėjo*). Po keleto dešimtmečių pasirodė gerokai pakitusios Δ: V. Juknaitės *Vainuto raštininkas* (1996) – poeto A. Baranausko jaunystės metų mintys ir svajonės; K. Ostrausko koliažas *Vaižgantas* (1994), sudarytas iš Vaižganto raštų, išradingai pasinaudojant jo beletristiniais kūriniais, publicistiniais rašiniais, atsiminimais, laiškais, autobiografinių dokumentų tekstais, kitų autorių užrašytais rašytojo pasisakymais.

Naujoji drama (nekanoniškasis dramos modelis): 1. aristoteliškojo dramos modelio taisyklių nesilaikanti Viduramžių, Renesanso (V. Šekspyro (Shakespeare) ir kt.), Romantizmo dramaturgija, pagrįsta laisva kompozicija, tragizmo ir komizmo, prozinės ir eiliuotos kalbos, fantastikos ir tikroviškumo jungtimis.

2. XX a. susiformavęs modernios dramos modelis (H. Ibseno, A. Strindbergo, A. Čechovo, M. Meterlinko (Maeterlinck) ir kt. dramaturgija).

Δ pakito požiūris į dramatinio veiksmo (konflikto) turinį ir šaltinius, fabulos reikšmę dramos struktūroje. Dramos veiksmą gali sudaryti kelios fabulos, vietoj „tikrovės imitavimo“ (mimezės) kuriama „tikrovės vizija“. Δ personažus sunku skirstyti į protagonistus ir antagonistus: čia nėra įprasto konflikto ir aiškiai susiskaldžiusių priešiškių jėgų, personažų santykiai – daug gilesnių ir sudėtingesnių dalykų išraiška. Δ konflikto ribas išplėtė A. Čechovas, savo pjesėse vaizdavęs žmogaus siekimų susidūrimus su neįvardintomis jam priešiškomis jėgomis. Δ būdinga atvira struktūra. Laikas, kitaip nei įprastoje dramoje, iš veiksmo fono čia tampa svarbiu kūrinio sandaros ir prasmės komponentu: laiko kaista vyksta suvokėjo akivaizdoje, laikas sustabdomas, komentuojamas (M. Frišo (Frisch) *Biografija: vaidinimas*, 1968; J. Grušo *Adomo Brunzos*

paslaptis, 1967). Δ atgaivintas ir išplėtotas „pjesės pjesėje“ principas (L. Pirandello *Šeši personažai ieško autoriaus*, 1921, K. Binkio *Generalinė repeticija* (1940); J. Grušo *Pijus nebuvo protingas* (past. 1974, išsp. 1976).

Δ atsiskleidžia naujas psichologizmo pobūdis: gilnamasi į žmogaus sąmonės sferą, prigimties dvilypumą bei sąmonės reiškinius, vidinių konfliktų raidą (A. Strindbergo *Sapnas*, 1902, *Į Damaską*, 1904; J. O'Nilo (E. O'Neill) *Imperatorius Džonas*, 1921, Vydūno *Probočių šešėliai*, 1908, *Jūrų varpai*, 1914; J. Glinskio *Grasos namai*, 1970). Δ personažas „suskaidomas“ (Adomas ir Brunza J. Grušo pjesėje *Adomo Brunzos paslaptis*, 1967, A. Vienažindys – kunigas ir poetas – R. Granausko Rožės pražydyjimas *tamsoj*, 1978); naudojamos kaukės (B. Brechto *Gerasis žmogus iš Sezuano*, 1943, M. Frišo *Kinų siena*, 1946, Vydūno *Jūrų varpai*). Kartais personažas tampa apibendrinta socialine, moraline ar idėjine kategorija, vadinamas bendrinium vardu (Šviesveidis Moksleivis, Kareivis, Pranašas Vydūno *Pasulvio gaisre*, 1928, Autorius, Senelis, Senelė K. Ostrausko pjesėje *Gyveno senelis ir senelė*, 1963). Kalbėjimas dažniausiai liudija ne personažo valią ir siekimus, o jo būseną, nuotakas (Vydūno *Jūrų varpai*, A. Škėmos *Ataraxia*, 1961, K. Ostrausko *Eloiza ir Abelardas*, 1985).

Simbolistinė drama, XIX a. pab. – XX a. pr. drama, siekusi atskleisti intuityvų suvokimą ir jutimą, iracionalų gyvenimo pradą. Simbolistai į dramaturgiją įvedė daugiaprasmį monologą, simbolines figūras, potekstę. Δ ir teatras ieškojo muzikos, dailės, poezijos, choreografijos sintezės. Δ kūrė M. Meterlinkas (Materlinck) – *Nekviestoji viešnia*, 1890, *Žydroji paukštė*, 1908, H. fon Hofmanstalis (von Hofmannstahl), O. Vaildas (Wilde), G. D'Anuncijus (D'Annunzio), A. Blokas, L. Andrejevas, V. Briusovas, S. Vyspianski (Wyspiański) ir kt.

Lietuvių dramaturgiją simbolizmo linkme orientavo S. Čiurlionienė-Kymantaitė knygoje *Lietuvoje: kritiškas žvilgsnis į Lietuvos inteligentiją* (1910), režisierius A. Sutkus, kūręs simbolistinės dramaturgijos spektaklius Tautos teatre. Prie lyrinio simbolinės dramos modelio priartėjo tik V. Mykolaitis-Putinas dramose *Valdovo sūnus* (1920), *Žiedas ir moteris* (1925), misterijoje „Nuvainikuota Vaidilutė“ (1927). Δ bruožų yra Vydūno misterijose, M. Šikšnio-Šiaulėniškio (*Sparnai*, 1907, *Likimo bausmė*, 1911), K. Puidos (*Undinė*, 1911), *Rudens gaisrai*, 1924), ankstyvosiose P. Vaičiūno pjesėse (*Milda meilės deivė*, 1920, trilogija *Mano taurė*, 1920), kitų XX a. pr. dramaturgų kūrinuose.

Ekspressionistinė drama, lit-ros ir teatro istorijos reiškinys, klestėjęs tris pirmuosius XX a. deš. Δ formavosi kaip reakcija į XIX a. pab. – XX a. pr. meno tendencijas – neoklasicizmą, neoromantizmą, natūralizmą bei impresionizmą.

Δ objektas – krizinis visuomenės bei pasaulio būvis. Pabrėžiama būtinybė atsinaujinti žmonijai, rodomas

pražūtingas techninės civilizacijos poveikis žmogui. Žmogaus esmę dažniausiai perteikia depersonalizuoti veikėjai (Bankininkas, Tėvas, Sūnus ir pan.). Δ reiškia tikėjimą, jog sukurti naują pasaulį galima tik keičiant ir tobulinant patį žmogų. Pagrindinė problema – žmogaus kitėjimas (iškeliamas protagonisto – Naujojo Žmogaus samprata). Pagrindinė Δ herojų saviraiškos priemonė – monologas.

Ekspressionistai pasisakė prieš meno ir realybės sutapatinimą, dramoje ir scenoje daug dėmesio skyrė ekspresyviai išraiškai (lot. *expressio* – išraiška): naudojo įvairius sceninius efektus (kaukės, pantomima, abstraktus scenovaizdis), retorines kalbos priemones (scena – sakykla ar kalbėtojo tribūna). Δ primena misteriją (teminė ir struktūrinė paralelė: Δ vadinama „išganymo“ drama, joje kuriama protagonisto paralelė su Kristumi, rodomas herojaus kančių kelias – „stotys“), jai būdinga atvira dramatinė kompozicija.

Ekspressionizmo pirmtaku laikomas A. Strindbergas (*Sapnas*, 1902, *Į Damaską*, 1893–1903). Δ rašė F. Vedekindas (Wedekind) (*Pavasario pabudimas*, 1891, dilogija *Lulu (Žemės dvasia*, 1895 ir *Pandoros skrynia*, 1902), R. J. Zorgė (Sorge) (*Elgeta*, 1912), E. Toleris (Toller) (*Pasikeitimas*, 1919, *Masė – žmogus*, 1921), G. Kaizeris (Kaiser) (*Kalė miesto piliečiai*, 1914; trilogija *Koralas. Dujos I. Dujos II*, 1917–1920; *Pragaras. Kelias. Žemė*, 1919) ir kt. Lietuvių dramaturgijoje ekspresionizmo bruožų yra V. Bičiūno pjesėje *Brolio Vitolio naktys*, 1928, P. Gintalo *Dinamo 1000 H. P.*, 1930, S. Šemerio *Mirties mirtis*, 1924, Vydūno dramaturgijoje (misterija *Jūrų varpai*, 1914, tragedija *Pasulvio gaisras*, 1928 ir kt.).

Poetinė drama, XIX a. pab. susiformavęs dramos tipas, perteikiantis poetinę pasaulio sampratą. Δ perėmė romantizmo, simbolizmo patirtį, atsirado kaip priešprieša natūralistinei pasaulio raiškai. Δ priklausė iškart dviems literatūros rūšims – poezijai ir dramai. Tai XX a. literatūrai ir teatrui būdingas formų integracijos reiškinys.

Δ esmę ir giluminį struktūros pagrindą sudaro *vidinis veiksmas* – poetinė kalba išsakytas žmogaus dvasinio pasaulio dramatismas. Laikas ir erdvė gali tapti personažo būsenų ar nuotaikų metafora. Pagrindinė personažų kūrimo priemonė – monologai, lyriškesni ir mažiau susiję su išoriniu veiksmu negu tragedijoje, jiems atsirasti kartais reikia labai nežymaus išorinio postūmio. Δ reikšminga vieta skiriama muzikai – dainoms, giesmėms, chorams, kurie paspartina dramatinio veiksmo eigą, metaforiškai įvertina ar apibendrina vaizduojamus įvykius, tampa idėjiniais ir emocijiniais akcentais.

Nėra vientisos ir išbaigtos Δ teorijos. T. S. Eliotas, Δ teoretikas ir kūrėjas, teigė, kad teatras yra idealus poezijos mediumas, o Δ, kaip ir muzika, gali išreikšti ypatingą, paprastai neįvardijamą jausmų sferą, tačiau XX a. Δ dar tebėra eksperimentas („Dialogas apie dramatinę poeziją“ 1928, „Poetinės dramos poreikis“, 1936 ir kt.). Δ kūrė T. S. Eliotas (*Žmogžudystė katedroje*, 1935), O. Milašius (*Migelis Manjara*, 1913)

ir kt. Lietuvių dramaturgijoje Δ pradininku laikomas B. Sruoga (*Milžino paunksmė*, 1932 ir kt.). Klasikinį Δ modelį sukūrė Just. Marcinkevičius (trilogija *Mindaugas. Mažvydas. Katedra*, 1968–76). Lietuvoje Δ kūrėjai ieškojo naujų raiškos priemonių: J. Marcinkevičiaus *Čičinske* (1975) panaudojama bufonados ir parodijos stilistika; V. Palčinskaitės *Kristiano Anderseno rožė* (1978) – pasakos elementai, J. Vaičiūnaitės pjesėse (*Kasandra, Apsiaustis, Dialogai su Emilija*, 1980) modernizuojamas blokiškasis Δ tipas. Δ bruožų esama ir šiuolaikinėje dramaturgijoje (S. Parulskio, L. S. Černiauskaitės, M. Ivaškevičiaus, G. Grajausko pjesės).

Epinė drama, 1. B. Brechto epinio teatro koncepcija ir dramaturgija. Δ padarė didžiulę įtaką pasaulinei dramai ir teatro raidai. Δ susijusi su specifiniu požiūriu į autoriaus, vaizduojamojo pasaulio ir adresato santykius. Įprastas dramatinės raiškos priemonės, veiksmą ir dialogą, Δ keičia *pasakojimas*. Vietoje tradicinės dramos kompozicijos, kurioje kiekvienas veiksmas yra išbaigtas ir logiškai paruošia toliau einantį, atsiranda savarankiški epizodai, scenos. Δ parodo skirtingas socialinės tikrovės puses, fabula organizuojama pagal kronikinę kompoziciją. Atsisakoma klasikinėje dramai būdingos atomazgos, kurioje herojus praregi ir pripažįsta savo klaidas. Δ palieka pačiam žiūrovui / skaitytojui kritiškai vertinti herojų (B. Brechto *Motušė Kuraž*, 1939).

Epinės dramos elementų yra antikiniame, viduramžių, Rytų Azijos teatre (kaukės, choras, muzikiniai efektai, pantomima). Į Δ įvedami komentarai, „zongai“ – dainos, baladės, pasakotojo samprotavimai. Atsiribojimo efektą padeda sukurti žinomos fabulos: parabolės, mitai, Rytų legendos, žinomų literatūros kūrinių siužetai. Δ bruožų turi XIX a. sukurtas G. Büchnerio (Büchner) *Voicėkas* (drama sudaryta iš epizodų, demonstruojančių, kaip žmogus stumiamas į nusikaltimą), H. Ibseno *Peras Giuntas* (1867), T. Vailderio (Wilder) *Ilgą Kalėdų vakarienę* (1931).

2. misterijų, romanų, apysakų, novelių dramatinizacija (inscenizacija), pritaikymas vaidinimui. Inszenizuojant (dramatizuojant) kito žanro kūrinių, paprastai išsaugoma autoriaus mąstymo bei epinio kūrinio stiliaus savitumas (R. Samulevičius, dramatizuodamas Vaižganto *Nebylį*, pasirinko „epiškai lyrinės dramaturgijos formą“; A. Sluckaitė J. Bobrovskio romano *Lietuviški fortepijonai* motyvais sukūrė „poetišką teatrinę polifoniją“ „Smėlio klavyrai“). Romanas ar apysaka gali būti pritaikomi scenai neperrašant teksto, o skaitant jį publikai ir suvaidinant atskiras ištraukas. Scenai gali būti pritaikomi ir dokumentai bei publicistika (istorinės dramos atmaina): prancūzų rež. Ž. Vilaras (Villard) spektaklyje panaudojo atominės bombos išradėjo R. Openhaimerio (Oppenheimer) bylos dokumentus, vokiečių „Berlyno ansamblis“ inscenizavo B. Brechto teorinius straipsnius, P. Brukas (Brook) sukūrė „US“ – spektaklį apie Vietnamo karą.

Antidrama (absurdo, paradokso drama), moderniosios dramos tipas, paneigęs tradicinės dramos modelį. Δ atsirado kaip priešprieša XX a. 5–6 deš. prancūzų teatre vyravusiai bulvarinei ir intelektualinei dramai. Absurdo koncepcija perimta iš egzistencializmo filosofijos (A. Kamiu (Camus) *Sizifo mitas*, 1942). Δ parodo žmogaus egzistencijos beprasmiškumą, siekia įkūnyti absurda scenos vaizdiniais, sukurti scenoje absurdo pojūtį: visaverčiam Δ egzistavimui būtina specifinė teatrinė raiška. Pirmoji Δ – 1950 Paryžiuje suvaidinta E. Jonesko (Ionesco) *Plikagalvė dainininkė*, autoriaus pavadinta antipjese.

Δ ištakų randama antikos mimų, viduramžių farso, italų commedia dell'arte, XX a. dadaizmo, siurrealizmo bei ekspresionizmo tradicijose, A. Arto (Artaud) „žiaurumo teatro“ koncepcijoje. Δ pasitelkia paradoksa, groteską, gretina didybę ir profaniškumą (M. Frišo (Frisch) *Bydermanas ir padegėjai*, 1957–1958). Δ vaizduoja atsitiktines, nemalonias situacijas, kuriose personažai neslepia susvetimėjimo sau, išgyvena tapatybės krizę (Ž. Ženė (Genet) *Kambarinės*, 1947; M. Frišo *Grafas Ederlandas*, 1951). Δ kuriamas personažas – marionetė, niveliuojama atskiro žmogaus asmenybė, vardą atstoja bendrinis žodis, raidė, skaičius (Bobi Vatson vadinami visi šeimos nariai E. Jonesko *Plikagalvėje dainininkėje* ir pan.). Individualumo nykimą perteikia nykstantis ar deformuotas kūniškumas (S. Beketo (Beckett) *Laimingos dienos*, 1960, *Žaidimo pabaiga*, 1957, *Vaidinimas*, 1963). Personažų santykiai pakeičiami personažo ir daikto santykių problematika, pabrėžiamas nuolat kylantis daiktų invazijos pavojus (E. Jonesko *Kėdės*, 1952, *Naujasis nuomininkas*, 1953). Viena pagrindinių Δ temų – kalba (Δ kalba praranda infomacijos perdavimo funkciją, išryškina kalbos muzikalumas, dramaturgai užsimena apie totalios tylos grėsmę). Rytų Europos Δ dominuoja politinės temos (Čeko V. Havelo *Vakarėlis sode*, 1963; *Memorandumas*, 1965, lenko S. Mrožeko *Policija*, 1958, *Stripitizas*, 1961, *Atviroje jūroje*, 1961, parodija, parafrazė *Hamleto* tema – *Tango*, 1965, T. Roževičius (Różewicz) *Kartoteka*, 1960, *Laokoono grupė*, 1962, *Juokingas senis*, 1964, *Nutrauktas veiksmas: nesceniška komedija*, 1965). Rytų Europos Δ artima E. Jonesko pjesė *Raganosiai*, 1958, kurią savitai parafrazavo K. Saja *Mamutų medžioklėje*, 1968.

Δ kūrė E. Jonesko (*Pamoka*, 1951, *Kėdės*, 1952, *Raganosiai*, 1959), S. Beketas (*Belaukiant Godo*, 1953, *Laimingos dienos*, 1961, *Paskutinė Krepo juosta*, 1958, *Žaidimo pabaiga*, 1957), Ž. Ženė (*Kambarinės*, 1947, *Balkonas*, 1956), A. Adamovas (*Parodija, Invazija* (abi 1950), *Ping – pong*, 1955), anglų „naujosios bangos“ dramaturgai H. Pinteris (*Sargas*, 1960) ir kt., šveicaras M. Frišas (*Bydermanas ir padegėjai*, 1957–1958), amerikietis E. Olbis (Albee) (*Atsitikimas Zooparke*, 1959, *Smėlio dėžė*, 1960, *Amerikietiška svajonė*, 1961). Lietuvių dramaturgijoje Δ priskirtinos A. Ambraso ir R. Midvikio (*Duobė, Maratonas, Pirmadienio popietė*, 1968–1970),

S. Šaltenio (*Giljotina*, 1968), K. Sajos (*Klaustrofobija, arba pasivažinėjimas liftu*, 1989), K. Ostrausko (*Gyveno kartą senelis ir senelė*, 1963, *Lozorius*, 1971 ir kt.) dramoms.

Groteskas (< pranc. *grotesque* – keistas, įmantrus, juokingas): 1. meninio vaizdavimo tipas (vaizdas, stilius, žanras), grįstas fantastika, komizmu, hiperbole, netikėtai gražaus ir bjauraus, juokingo ir baisaus, tikroviško ir neįtikėtino deriniais. 2. grotesko drama – XX a. dramoms tipas, susijęs su absurdo teatru (žr. *Antidrama*).

Lietuvių teatrologijoje Δ esmę pirmasis apibrėžė rež. A. Sutkus, rašydamas apie Vilkolakio teatro spektaklius. Δ esmė glūdi priešybų, kraštutinumų gretinime bei jų derinime. Δ būdingas netikėtas posūkis nuo rimto į juokingą, groteskinius vaizdus neišvengiamai lydi kandus juokas. Δ, priešingai nei alegorijai, būdinga perkeltinė prasmė, nevienareikšmiškumas. Su Δ susijęs liaudiškas, gyvenimą teigiantis, karnavalinis juokas. Δ populiarus viduramžių misterijų intermedijose, farsuose, Renesanso (E. Roterdamietis, F. Rablé (Rabelais), Apšvietos (Dž. Sviftas (Swift)), romantizmo (V. Hugo, E. T. A. Hofmanas (Hoffmann)), T. Gotjė (Gautier) *Groteskai*, 1844) lit-roje. XIX a. realizme Δ įgijo socialinio konkretumo (N. Gogolis). XX a. modernistai (ekspresionistai, siurrealistai ir kiti) Δ reiškė pasaulio absurdiškumo, priešiško žmogui idėjas (F. Kafka, E. Jonesko (Ionesco), S. Beketas (Beckett), J. Hašekas, B. Brechtas, V. Majakovskis ir kt.). Δ – viena pagrindinių tragikomedijos meninės raiškos priemonių.

Lietuvių literatūroje Δ stilistikos elementų yra K. Binkio dramoje *Generalinė repeticija* (1940), kai kuriuose J. Grušo (*Pijus nebuvo protingas*, past. 1974, išsp. 1976; *Cirkas*, 1976), K. Sajos (parabolių triptikas *Oratorius, Maniakas, Pranašas Jona*, 1967, *Mamutų medžioklė*, 1968, groteskinis vienaveiksmių pjesių diptichas *Poliglotos ir Abstinentas*, 1970; liaudiška parabolė *Devynbėdžiai*, 1974 ir kt.), K. Ostrausko (*Gundymai*, 1970; *Čičinskas*, 1974, *Jūratė ir Kastytis*, 1977, *Ars amoris*, 1991), A. Landsbergio (*Meilės mokykla*, 1965, *Barzda*, 1966, *Komedijantai*, 1994) kūrinuose.

Egzistencializmas, literatūros sąjūdis, glaudžiai susijęs su egzistencinės filosofijos kryptimi. Filosofijoje Δ pirmtaku laikomas XIX a. I pusės danų filosofas S. Kirkegoras (Kierkegaard), nors kaip atskira kryptis Δ susiformavo XX a. 3–6 deš. Žymiausi Δ filosofai – vokiečiai M. Haidegeris (Heidegger), K. Jaspersas, prancūzai G. Marselis (Marcel), M. Merlo-Pontis (Merleau-Ponty), Ž. P. Sartras (Sartre), A. Kamiu (Camus), rusai L. Šestovas, N. Berdiajevas. Paprastai skiriamos dvi filosofinio Δ atšakos – religinis, krikščioniškas Δ, teigiantis, kad žmogus gali tapti laisvas per Dievą (svarbiausias atstovas – G. Marselis), ir ateistinis Δ. Pagrindiniai šio Δ atstovai – Sartras ir Kamiu. Jų filosofiniai veikalai (visų pirma Sartro) ir literatūrinė kūryba darė didžiulį poveikį 5–6 deš. intelektualinei atmosferai ne tik Prancūzijoje, bet ir visoje Vakarų

Europoje. Δ filosofijai rūpi ne loginė būties analizė, o žmogaus situacija pasaulyje. Žmogaus būtis yra sąlygota jo egzistencijos. Tai reiškia, kad žmogaus esmė ir vertybės nėra iš anksto duotos; žmogus priverstas pats surasti tas vertybes, surasti prasmę pasaulyje, kuris iš esmės yra neprasmingas. Žmogus Δ filosofijoje yra ne tiek žinantis, kiek jaučiantis, geidžiantis, besirūpinantis, o visų pirma – besirenkantis. Žmogaus egzistencija suvokiama kaip tapsmas, laisvėjimo kelias ir kelias autentiškumo (viena svarbiausių Δ sąvokų) link. Anot Sartro, žmogus paradoksaliai yra „pasmerkta laisvei“, o drauge ir nerimui bei neviltčiai, kuriuos kelia būtinybė rinktis vertybes, susiduriant su pasaulio absurdiškumu. Sartras šią laisvės ir rinkimosi koncepciją išdėstė filosofiniame veikalė *Būtis ir niekas*, 1943. Ir filosofiniuose veikaluose, ir lit-ros kūriniuose Δ evolucionavo nuo individualaus, nihilistinio maišto (Kamiu romanas *Svetimas*, 1942, Sartro romanas *Šleikštulys*, 1938 ir drama *Musės*, 1943) į žmogiškojo solidarumo paieškas (Kamiu romanas *Maras*, 1947) ir socialinio angažuotumo idėją (Sartro *Egzistencializmas yra humanizmas*, 1946). Šią raidą paliudija ir egzistencialistų visuomeninė laikysena – II pasaulinio karo metais jie dalyvavo pasipriešinimo judėjime, pokariu – kairiųjų partijų (taip pat ir komunistų) veikloje.

Lit-ros kūriniuose egzistencialistai derina realistinį vaizdavimo būdą ir filosofinę refleksiją (Kamiu *Svetimas*, *Krytis*, 1956), naudoja parabolę (Kamiu *Maras*, Sartro pjesės). Egzistencialistų literatūrinei kūrybai neabejotiną reikšmę turėjo anksčiau rašiusio F. Kafkos kūryba. Su Δ susijusi prancūzo A. Malro (Malraux), lenko V. Gombrovičiaus (Gombrowicz) ir kt. rašytojų kūryba. Δ idėjų atgarsių pastebima ir vėliau rašiusių autorių darbuose – pvz., anglų romanisto Dž. Faulzo (Fowles) kūriniuose. Religinio Δ bruožų esama vėlyvojoje A. Maceinos studijoje *Jobo drama*, 1950. Δ įtaką galima pastebėti V. Mačernio, ankstyvojoje Alf. Nykos-Niliūno, A. Mackaus poezijoje, A. Škėmos prozoje ir dramose.

Eilėdara, eiliuotos kalbos garsinė sandara ir ją tyrinėjanti poetikos šaka. Eilėdaroje išskiriami ir akcentuojami tie kalbos organizavimo elementai, kurie skiria eiliuotą kalbą nuo prozinės kalbos ir kitų kalbos vartojimo sričių.

• **Ritmas**, reiškinio, proceso (eilėdaroje – kalbos garso) netolydumas, kintamumas ir kartu tęstinumas. Ritmiškas procesas kartojasi – nutrūksta ir vėl atsinaujina, pvz., laikrodžio tikėjimas ar radijo pypsėjimas. Ritmo priešingybė – tolydumas (pvz., sirenos kauksmas). Δ gali būti nemetriškas – kai ritmo vienetai kartojasi be aiškios tvarkos (toks yra prozinės kalbos ritmas). Eiliuotai kalbai būdingas *metriškas* Δ – ritmo vienetai joje kartojasi dėsningai.

• **Metras**, bendras dėsnis, pagal kurį vienai ar kitaip išsidėsto ritmo vienetai. Δ yra eiliavimo principas, o ritmas – konkreti jo realizacija tekste. Metriško ritmo vienetai (žodžių junginiai, eilutės) būna garsiniu atžvil-

giu kuo nors panašūs – juose sistemingai kaitaliojasi ilgį ir trumpį, kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys ir pan.

• **Eilutė**, pagrindinis metro vienetas. Eilutėje išryškėja ritmo metriškumas; ji pasižymi intonaciniu vieningumu ir dažniausiai grafiškai fiksuojama kaip savarakiška kalbos atkarpa (tačiau metrinė eilutė gali ir nesutapti su grafine). Δ pradžia iki pirmo kirčiuoto (arba ilgo) skiemens vadinama *anakrūze*, o Δ pabaigoje esantis paskutinis kirčiuotas skiemuos ir po jo einantys nekirčiuoti skiemenys vadinami *klauzule*, arba *kadencija*. Vieną Δ nuo kitos skiria *kadencinė pauzė*. Pastovi Δ viduryje esanti pauzė vadinama *cezūra*.

• **Strofa**, pasikartojantis eilučių derinys, pasižymintis metro, intonacijos bei sintaksės vienove. Paprastai viena Δ nuo kitos atskiriamos grafiškai (tarpu). Δ rūšys skiriamos pagal ją sudarančių eilučių skaičių, pvz., *distichas* (dvielis), *tercetas* (trielis), *katrenas* (ketureilis), *kvintilė* (penkiaeilis), *sestetas* (šešiaeilis) ir t. t. Δ variantai skiriami pagal rimavimo būdus.

• **Rimas, rimavimas**, pastovią poziciją, dažniausiai eilutės gale, turintis garsų sąskambis (eilučių pradžioje ar viduryje esantys rimai būdingi Rytų – arabų, persų – poezijai). Pagal kirčio vietą eilutės gale skiriami vyriški (kirčiuojamas paskutinis skiemuos, pvz., *basa / rasa*), moteriški (kirčiuojamas priešpaskutinis skiemuos, pvz., *skyla / kyla*), *daktiliniai* (kirčiuojamas trečias nuo galo skiemuos, pvz., *šviėsdamas / kvieėsdamas*), *hiperdaktiliniai* (kirčiuojamas ketvirtas nuo galo skiemuos) rimai. Pagal garsų sutapimą skiriami *tikslūs ir netikslūs* rimai. Rimas, kurių sutampa ne tik klauzulės, bet ir prieš jas einantys garsai, vadinamas *gilioju* (pašlaičių / našlaičių). Jei rimuojamoje žodžio dalyje sutampa balsiai, bet nesutampa priebalsiai, rimas yra *asonansinis* (gėlė / gėrė). Jei sutampa priebalsiai ir nesutampa balsiai, rimas yra *konsonansinis* (rankom / renkam). *Instrumentiniu* laikomas rimas, apimantis daugiau nei klauzulę (pvz., visą žodį) ir pagrįstas garsų sekos panašumais, kontrastais ir pan. (pvz., raudót / ruduo). Rimų pasiskirstymas strofoje vadinamas *rimavimu*. Pvz., populiariausioje strofoje, katrene, eilutės gali būti kryžminio (ABAB), gretutinio (AABB) arba gubiamajo (ABBA) rimavimo. Rimas yra svarbus ne tik garsiniu požiūriu – rimuoti žodžiai būna susiję ir semantiškai.

• **Intonacija**, ritminė, dinaminė ir melodinė kalbos srauto slinktis; konkretus kalbos skambėjimas. Eiluotos kalbos Δ sukuria ritmas, metras, rimas, strofos ir sintaksės pobūdis, instrumentavimo priemonės, eilėdaros sistema. Δ glaudžiai susijusi su teksto reikšme, pvz., B. Brazdžionio eilėraščiuose apokaliptinio pranašavimo situaciją patvirtina ir monotoniškai pakili intonacija.

Eilėdaros sistemos

Antikinė eilėdara, pagrįsta ilgų ir trumpų skiemenų tvarkinga kaita eilutėje. Trumpo skiemens ištarimo trukmė yra laiko matas, vadinamas *mora*. Smulčiau-

sias metro vienetas – *pėda*. Tai eilutėje pasikartojantis trumpųjų (Ė) ir ilgųjų (–, dvi moros) skiemenų derinys. Pagrindinės pėdos yra šios:

pirichis V V
chorėjas, arba trochėjas – V
jambas V –
spondėjas – –
daktilis – V V
amfibrachis V – V
anapestas V V –

Šiuos pėdų pavadinimus vėliau perėmė silabotoninė eilėdara, kurioje trumpų ir ilgų skiemenų derinius pakeitė kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų deriniai.

Manoma, kad Δ kiekviena pėda turėjo kirtį (iktą). Eiluotos kalbos kirčiavimas nepaisė natūralių kalbos kirčių. Δ rimas nebūdingas. Eilutę paprastai sudaro vienos ar kelių rūšių pėdos, kurių kombinacijos vadinamos metrais. Δ pasižymi metrų gausa. Iš jų žinomiausi

– hegzametras
 – V V / – V V / – // V V / – V V / – V V / – V
 ir pentametras
 – V V / – V V / – // – V V / – V V / –

Hegzametru dažniausiai buvo rašomas epas. Vienas pentametras buvo vartojamas retai. Vartojamas drauge su hegzametru eilute jis sudarė eleginį distichą. Juo dažniausiai buvo rašomos elegijos ir epigramos.

Verčiant į modernias kalbas, taip pat ir į lietuvių, antikinę eilėdarą būdingi ilgų / trumpų skiemenų deriniai keičiami kirčiuotų / nekirčiuotų skiemenų deriniais. Taip transformuotas hegzametras vadinamas toniniu. Toniniu hegzametru parašyti K. Donelaičio *Metai*. Antikinės eilėdaros transformacijų pasitaiko ir moderniojoje poezijoje (pvz., K. Platelis yra parašęs eilių eleginiu distichu).

Sintaksinė-intonacinė eilėdara pagrįsta panašia eilučių sintaksine struktūra. Panaši sintaksinė struktūra sukuria panašią intonaciją. Tokia eilėdara būdinga lietuvių tautosakai. Ja parašytas ir pirmasis lietuviškas eilėraštinis – M. Mažvydo *Katekizmo* prakalba. Nors sintaksine-intonacine eilėdara parašyti kūriniai nėra rimuoti, panašios gramatinės formos eilučių pabaigoje sudarė prielaidas formuotis rimui.

Silabinė eilėdaros pagrindas – apytikris (silabizmas, senesnis variantas) arba tikslus skiemenų skaičius eilutėse (izosilabizmas, vėlesnis variantas) ir pastovus kirtis eilutės pabaigoje (paskutiniame ar priešpaskutiniame skiemenyje). Metrai nusakomi skiemenų skaičiumi – aštuoniaskiemenis, vienuolikaskiemenis. Vienas populiariausių metrų – trylikaskiemenis su cezūra po septintojo skiemens. Juo parašytas A. Baranausko *Anykščių šilėlis* (tik pirmosios 18 eilučių vienuolikaskiemenės). Silabinė eilėdara būdinga daugeliui liaudies dainų. Lietuvių rašytinėje literatūroje ši eilėdara pradėjo formuotis XVI a., daugiausia verstinėse giesmėse. Ji buvo populiari maždaug iki XIX a. vid., kada buvo sukurti ryškiausi

jos pavyzdžiai (A. Strazdo, A. Baranausko, S. Stanevičiaus kūryboje).

Silabotoninė eilėdara grindžiama dėsningu kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų kaitaliojimu eilutėje. Pagal antikinės eilėdaros modelį, skiriami dviskiemeniai (jambas ir chorėjas) ir triskiemeniai (daktilis, amfibrachis, anapestas) metrai, tačiau juose kaitaliojasi ne ilgi ir trumpi, bet kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys. Silabotoninė eilėdara pagrįsta natūraliu kalbos kirčiu, ir tiksliai šie metrai retai kada realizuojami. Dažnos šioje eilėdaroje mišrios strofos – jose kaitaliojasi skirtingo metro eilutės. Lagaedu vadinama mišrių metrų atmaina, kai skirtingi – dviskiemeniai ir triskiemeniai – metrai kaitaliojasi ne vien strofos, bet ir eilutės viduje. Silabotoninei eilėdarai būdingas rimas, tačiau gali būti ir nerimuotų ja parašytų eilių (vadinamosios baltosios eilės, verlibras).

Sinkopis, kaip ir silabotoninė eilėdara, remiasi dėsningu kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų išsidėstymu, tačiau sinkopio atveju daug laisvesni tarpkirtiniai intervalai. Bendro sinkopio schema galėtų būti tokia

$X / - X - X - / X$; – kirčiuotas skiemuo, X – nekirčiuotų skiemenų skaičius nuo nulio iki penkių (ir daugiau, jei leidžia kalbos galimybės). Populiariausias metras – vienskiemenio ir dviskiemenio intervalo laisva kaita. Rimuoti sinkopio variantai artimi silabotonikai, nerimuoti – verlibrai.

Verlibras (pranc. *vers libre* – laisva eilutė), tarpinė grandis tarp eiliuotos (metrinės) ir prozinės (nemetrinės) kalbos. Verlibras neturi aiškaus metro ir drauge turi intonacinių ypatybių, skiriančių jį nuo prozinės kalbos. Verlibras remiasi kitų eilėdarų principais, bet juos laisvai traktuoja. Būdingas moderniajai poezijai.

Ekspresionizmas, terminas, vartojamas apibūdinti pasaulio supratimą ir raiškos būdą teatre, dailėje, kine, lit-roje. Δ susiformavo vokiškai kalbančiose šalyse 1910–1924, nors kai kurie teoretikai ištakas žiūri XIX a. I pusės vokiečių rašytojo G. Briuchnerio (Brüchner) pjesėse, olandų tapytoju V. van Gogo (van Gogh), norvegų dailininko E. Munko (Munch) kūryboje, švedų rašytojo A. Strindbergo dramose. Ekspresionistai protestavo prieš realistinį, natūralistinį vaizdavimo būdą. Pasaulis ekspresionistinėje vaizduotėje matomas nuotaikų, asmeninės patirties, nesąmoningų būsenų (transo, sapno) suintensyvinu pavidalu. Jis išreiškiamas deformuotomis formomis, sukeistomis proporcijomis, grotesku, skirtingų stilistikų (tragizmo-komizmo, patoso-banalumo) deriniais. Svarbiausi ekspresionistai – vokiečių dramaturgai E. Toleris (Toller), G. Kaizeris (Kaiser), V. Hazenklėveris (Hasenclever); Δ įtaka ryški B. Brechto dramaturgijoje. Kino klasika tapo ekspresionistiniai filmai – F. W. Murnau *Nosferatu* (1922), R. Vynės (Wiene) *Daktaro Kaligario kabintatas* (1920) ir kt. Dailėje Δ transformavosi į kubizmą, siurrealizmą. Prozoje, poezijoje ekspresionistinis

vaizdavimo būdas tapo pagrindu avangardistiniams judėjimams (dadaizmui, futurizmui), Δ poetikos įtaka pastebima F. Kafkos prozoje, G. Traklio, G. Benno, T. S. Elioto, V. H. Odeno (Auden) ir kt. poezijoje. Lietuvių lit-oje Δ bruožai ryškiausiai keturvėjininkų bei trečiafrontininkų kūryboje. Ekspresionistinės dailės, teatro įtaka ir organiška ekspresionistinė pasaulio vizija bene savičiausia J. Savickio prozoje. Δ stilistikos esama B. Sruogos poezijoje.

Esė (pranc. *essai* – bandymas), mokslo, lit-ros kritikos, publicistikos kūrinys, kuriam būdingas kompozicinis ir stilistinis laisvumas, subjektyvumas, nedidelė apimtis. Δ žanro pradžia laikomas M. de Montenio (Montaigne) veikalas *Esė* (3 kn., 1580–1588). Lietuvių kritikoje Δ terminą pirmą kartą pavartojo B. Sruoga 1923. Lietuvių lit-ros istorijoje minėtini Δ rinkiniai: J. A. Herbačiausko *Dievo šypsenos* (1929), J. Kossu-Aleksandravičiaus (*Aisčio*) *Dievai ir smūtkeliai* (1935) ir kt. Šiuolaikinė eseistika įsitvirtino XX a. 7–8 deš. (E. Mieželaičio *Lyriniai etiudai*, 1964, *Antakalnio barokas*, 1971; Just. Marcinkevičiaus *Dienoraštis be datų*, 1981). Δ žanras tapo ypač populiarus Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę (M. Martinaičio *Papirusai iš mirusiųjų namų*, 1992; T. Venclovos *Vilties formos*, 1992; S. Parulskio *Nuogi drabužiai*, 2002; G. Radvilavičiūtės *Suplanuotos akimirkos*, 2004; *Šignakt aš miegosiu prie sienos*, 2010; A. Andriuškevičiaus *Rašymas dūmais*, 2004; K. Navako *Du lagaminai sniego*, 2008; G. Beresnevičiaus, S. Gedos, D. Kajoko ir kt. knygos).

Estetinė distancija, tarp skaitytojo (ar kito meno suvokėjo, pvz., žiūrovo) ir meno kūrinio esantis santykis, nepriklausantis nuo suvokėjo asmeninės patirties, interesų ar skonio. Pz., skaitytojas gali nemėgti eilėraščio, bet objektyviai pripažinti jo meninę vertę. Kita vertus, Δ yra esminis dalykas, padedantis suvokti kūrinį kaip estetinį faktą ir nepainioti jo su realybe. Šiame santykiyje tarp skaitytojo ir kūrinio dalyvauja ir rašytojas, kuris naudoja įvairias priemones, literatūrinės „strategijas“ Δ sukurti. Tokių priemonių pavyzdžiu galėtų būti vadinamoji defamiliarizacija (sukeistinimas) ar H. Radausko eilėraščiams būdingas realybės transformacijos principas, lyrinio subjekto nebuvimas. Δ konceptas suformuotas XX a., nors jo užuomazgų esama jau I. Kanto meno nesuinteresuotumo teorijoje. Δ sąvoką įtvirtino E. Bulou (Bullough) 1912 publikuotame str. „Psichinė distancija“ kaip meno faktorius ir kaip estetinis principas“.

Ezopinė kalba, graikų pasakėtininko Ezopo (*Aisōpos*) vardu vadinamas ypatingas kalbėjimas potekstėmis ir užuominomis, kurio dažniausiai griebiasi nedemokratiškų kraštų, kur egzistuoja griežta cenzūra, rašytojai. Δ būdinga alegorija, perifrazė, ironija, metonimija, naudojamos įvairios aliuizijos ir simboliai. Giliausias tradicijas jį turi Rytų Europos šalyse ir Rusijoje (A. Puškinas, M. Saltykovas-Ščedrinas, M. Bulgakovas, K. Čapekas ir kt.). Ją naudojo ir

kiti Europos autoriai, pvz., A. Fransas (France). Lietuvoje Δ buvo plačiai naudojama sovietinių metų lit-roje. Jos ženklų esama J. Grušo, K. Sajos, R. Lan-kausko, M. Martinaičio, S. Gedos ir kt. kūrinuose.

Groteskas (pranc. *grotesque* < it. *grottesco* – keistas, jmantrus, fantastiškas), komišky, absurdišky, tragišky ir fantastišky pradų jungtimis grindžiamas vaizdavimo būdas, kuriuo sukuriami deformuoti, iškreiptų dydžių ir pavidalų meniniai vaizdai, dažniausiai – tapyboje ir literatūroje.

Jau Antikos mene sutinkami fantastiški dekoratyviniai ornamentai ir piešiniai, su keisčiausiai susipynusiomis gyvūnų, augalų ir žmonių figūromis, tapo populiarūs Renesanso ir Klasicizmo dailėje ir architektūroje. Labai dažnai grotesko priemones naudoja modernių laikų dailininkai (pvz., P. Pikasas (Picasso), lietuviai R. Sližys, Š. Sauka ir kt.).

Literatūroje Δ reiškiasi kaip prieštarų stilių (pvz., aukštojo ir žemojo, pakilaus ir pašaipaus, jausmingo lyrinio ir tragiškai liūdno, sentimentalaus ir pabrėžtinai šiurpau), taip pat – kaip skirtingų dydžių, konvencijų (pvz., tikroviškos ir fantastinės), sąmoningų hiperbolių ir deformacijų, iracionalių veiksmų, absurdiškų situacijų sanklodos ir jungtys. Δ įprasminamas įvairiais žanrais ir žanrinėmis formomis, įvairios tematikos veikaluose bei kone visuose meninės struktūros lygmenyse: plėtojant diskursą (pasakojimą, dialogus), vaizduojant herojus, modeliuojant scenas ir situacijas. Vieni žymiausių kūrinių – F. Rable (*Rabalais*) *Gargantua ir Pantagruelis*, Dž. Svifto (*J. Swift*) *Guliverio kelionės*. Δ išplito Baroko ir Romantizmo laikais, tapo labai populiarus XX a. autorių kūryboje. Tarp žinomiausių Δ priemonės naudojančių rašytojų – E. A. Po (Poe), E. T. A. Hofmanas (Hoffmann), N. Gogolis, M. Saltykovas-Ščedrinas, F. Kafka, B. Brechtas, Dž. Orvelas (G. Orwell), K. Vonegutis (Vonnegut), absurdo teatro atstovai – S. Beketas (Beckett), E. Jonesko (Ionesco).

Lietuvių lit-je Δ kūrė V. Kudirka (satyrinės apysakos), I. Šeinius (romanas *Siegfried Imerselbe atsijaunina*), K. Binkis (pjesė *Generalinė repeticija*); itin įtaigus, šiurpulinga ironija permelktas B. Sruogos pasakojimas *Dievų miške*; absurdiškomis scenomis, paraboliskais sugretinimais pasižymi A. Landsbergio, K. Ostausko, J. Grušo, K. Sajos, J. Glinšio groteskinės pjesės; tokio pobūdžio meninės priemonės naudoja satyrikai V. Žilinskaitė, J. Erlickas, J. Gimberis ir kt.

Hagiografija (gr. *hagios* – šventas + *grapho* – rašau), šventųjų gyvenimas, religinės krikščionių lit-ros rūšis, šventųjų gyvenimų aprašymai, fiksuojantys jų šventumo pasireiškimo, dažnai ir kankinystės istoriją. Pirmuoju Δ kūriniu laikomas šv. Atanazo (IV a.) parašytas šv. *Antano gyvenimas*. Iš V a. yra išlikusios Egipto ir Sirijos dykumų vienuolių asketų biografijos. Viduramžiais hagiografinės medžiagos rašytojai rėmėsi iš vad. *acta martyrum* (kankinių darbų) – teisminių protokolų apie pirmųjų krikščionių teismų

nuosprendžius, mirties bausmes; pranešimai dažnai būdavo užrašyti romėnų teismo raštininkų, o vėliau, patekę į krikščionių rankas, papildomi ir perdurbami. Δ kūriniai Viduramžiais turėjo *legendų* (lot. *legenda* skaitytini dalykai) pavadinimą, o iš jų sudarytos rankraštinės knygos vadinosi *legendų* (*Liber legendarius*) ir *kančių* (*Liber passionarius*) knygomis. Vienas žymiausių Viduramžių Δ paminklų – *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai* (*Legenda aurea*, liet. 2008) – 1263–1273 dominikono Jokūbo Voraginiečio parašytas *legendų* rinkinys lotynų k., kurio pasakojimai išdėstyti pagal liturginį kalendorių. Nuo 1643 jėzuitai leidžia visuotinius *Šventųjų darbus* (*Acta Sanctorum*), į kuriuos įtraukti ir Lietuvos šventieji. Lietuvos Δ pasakojimų tradicija yra susijusi su pirmųjų į Lietuvą vykusių misijonierių vardais ir veikla, užfiksuota užsienio kronikinių. Hagiografinio pobūdžio pasakojime apie šv. Brunoną 1009 pirmą kartą paminėtas ir Lietuvos vardas. XIV a. gimė Vilniaus pranciškonų kankinių (Ulricho ir Martyno), nukankintų kunigaikščio Gedimino įsakymu tarp 1338–1342, legendos, kurių ankstyviausias variantas užrašytas vienoje XIV a. Prancūzijos pranciškonų kronikoje.

XIV a. atsirado legenda apie tris Lietuvos stačiatikių kankinius (Joną, Antaną ir Eustachijų), tarp 1354–1377 paskelbtus Stačiatikių bažnyčios šventaisiais. Pirmasis teksto variantas, bylojantis apie šiuos tris kankinius, priėmusius krikščionybę ir dėl to kunigaikščio Algirdo nukankintus, buvo sukurtas graikų k. Konstantinopolyje. Iš XVI a. apie tai yra išlikęs LDK stačiatikių Supraslio vienuolyno Δ pasakojimas bažnytine slavų k. XVI a. Lietuvos metraščiuose (Bychoveco kronikoje), vėliau M. Strijkovskio, A. Vijūko-Kojalavičiaus darbuose užrašyta legenda apie 14 Vilniaus pranciškonų, kurie taip pat buvę nužudyti kunig. Algirdo įsakymu, septyniems nukirtus galvas, o kitus, prikaltus prie kryžių, numetus nuo Plikojo kalno į Nerį. Jų garbei tarp 1613–1636 ant kalno buvo pastatyti trys kryžiai, o kalnas įgijo Trijų kryžių kalno vardą. Visi Δ kankinių pasakojimai pasižymi detaliu žiaurių kankinimo metodu aprašymu, turi daug „bendrųjų vietų“ (pvz., baudėjų reikalavimas išsižadėti krikščionybės ir kankinių pasiryžimas laikytis tikėjimo bet kokia kaina).

Prasidėjus Lenkijos ir Lietuvos karaliai šv. Kazimiero (1458–1484) kanonizacijos procesui XVI–XVII a. išplito hagiografiniai pasakojimai, liudijantys karaliai šventumą.

Pirmas stambus Lietuvos Δ paminklas lenkų k. – jėzuito Petro Skargos *Šventųjų gyvenimai* (1579), kuriame pateikta beveik 400 pasakojimų. A. Vijūkas-Kojalavičius *Įvairenybėse apie Bažnyčios padėtį ir būklę Lietuvoje* (1650) hagiografiniu stiliumi aprašė žymiausių Lietuvos jėzuitų biografijas ir nuopelnus, minėjo kitų konfesijų tikėjimo kankinius. Pirmi reikšmingi Δ kūriniai lietuvių k. yra M. Valančiaus veikalai *Žyvatai šventųjų* (1858) ir *Gyvenimai šventųjų Dievo* (1868).

Idioma, nemotyvuotas frazeologizmas, sustabdrėjęs desemantizuotas žodžių junginys. Nuo frazeologizmo skiriasi tuo, kad Δ , kaip vientiso žodžių junginio, prasmė yra nutolusi nuo jį sudarančių žodžių reikšmių, pvz., *griežti dantį* – pykti, *lupti ožius* – vėmti. Δ – vaizdingas, subjektyvų kalbančiojo santykį su tikrove, emocinį vertinimą rodantis žodžių junginys, kalbos gyvumo, stilistinės įvairovės šaltinis.

Imitacija (lot. *imitatio* – sekimas, mėgdžiojimas), ko nors pakartojimas, pasirinkto pavyzdžio kopijavimas; nuo Antikos iki XVIII a. pab. mimizė – įprastas meno kūrimo principas. Δ ypač būdinga Klasicizmo epochai, iš Antikos perėmusiai daugelį kanonų ir taisyklių. Romantizmui iškėlus originalumo reikalavimą Δ , kaip kūrybos principas, tapo nepopuliari. Modernizmas Δ vertina taip pat griežtai neįgijamai. Šiuolaikiniame mene ir lit-roje Δ virsta sąmoninga stilistine laikysena – kitų stiliaus imitavimas turi tikslą pasišaipyti (parodija) ar tiesiog kurti stilistinę kaukę (pastišas).

XIX a. pr. lietuvių lit-roje esama sekimų Antikos, vokiečių, lenkų autorių kūriniais (K. Donelaičio *Metų hegzametras*, pasakėčios).

Šiuolaikinėje lietuvių lit-roje imitacijos ir pastišo pavyzdys – M. Ivaškevičiaus pjesė *Madagaskaras*, 2004, kurioje imituojama tarpukario Lietuvos kalbinė stilistika.

Impresionizmas, dailės, muzikos, iš dalies lit-ros kryptis, atsiradusi XIX a. 8 deš. Prancūzijoje. Pavadinimą šiai krypčiai davė K. Monė (C. Monet) paveikslas „Impresija: Saulėtekis“ (1872). Pirmoji dailininkų impresionistų paroda surengta 1874. Δ protestavo prieš akademinę tapybai būdingą požiūrį į dailę kaip į tikrovės kopijavimą, iškėlė siekinį perteikti akimirkos įspūdį, nuotaiką, spalvų, šviesos ir šešėlių žaisimą. Δ suabejojo vieningos tikrovės buvimu ir į dėmesio centrą iškėlė kuriančiojo poziciją, požiūrio tašką, iš kurio vienaip ar kitaip matomas pasaulis. Žymiausi dailininkai-impresionistai: K. Monė, O. Renuaras (Renoir), E. Mane (Manet), K. Pizaro (Pissaro), E. Dega (Degas).

Iš dailės Δ terminą perėmė lit-ros kritika, tačiau literatūrinio Δ sąvoka nėra aiškiai apibrėžta. Impresionistais vadinami atskiri poetai (prancūzų – P. Verlenas (Verlaine), rusų – K. Balmontas), belgų rašytojas M. Meterlinkas (Maeterlink). Tačiau impresionistais neretai laikomi ir prancūzų simbolistai ar, pvz., anglų rašytojas O. Vaildas (Wilde). Δ dažniau siejamas su lyrika – jai, kaip ir dailei, būdingas įspūdžių fiksavimas, subjektyvaus santykio su gamta reiškimas; taip pat asociatyvus garsinių, regimųjų, kvapų ir kt. pojūčių jungimas, fragmentiška kompozicija, melodinga kalba. Vyraujanti impresionistinės poezijos nuotaika – liūdesys, melancholija. Δ terminas taip pat vartojamas apibūdinti prozai, kurioje vaizduojamas vidinis žmogaus gyvenimas, išorinis pasaulis ne aprašo-

mas, o parodomas per veikėjo ar pasakotojo psichikos prizmę. Šiuo atžvilgiu Δ bruožų esama M. Prusto (Proust), Dž. Džoiso (Joyce), Dž. Konrado (Conrad), V. Vulf (Woolf), K. Hamsuno ir kt. prozininkų kūryboje.

Lit-roje Δ terminas vartojamas ne krypčiai, o vaizdavimo būdui, pasaulėjautai nusakyti.

Lietuvių lit-roje Δ apraiškos susijusios su romantinėmis, simbolistinėmis tendencijomis. Ryškiausi Δ bruožai I. Šeinaus kūryboje (romane *Kuprelis*, apysakoje *Vasaros vaisės*), B. Sruogos poezijoje (ypač rink. *Dievų takais*, kur jausmo istorija išskaidoma į atskiras akimirkas). Δ stilistikos esama Šatrijos Raganos (apysaka *Viktutė*), A. Vaičiuliaičio, J. Jankaus ir kai kurių kt. autorių kūryboje.

Instrumentuotė (orkestruotė), nekanonizuoti kalbos, dažniausiai eiliuotos, sąskambiai (kanonizuotas sąskambis yra, pvz., rimas), padedantys sukurti stilistinį, estetinį, semantinį literatūrinio teksto savi-tumą.

- **Aliteracija**, raiškus, tikslingas priebalsių pakartojimas nedidelėse teksto atkarpose, pvz., „mėnuli o žalias obuolys“ (A. Marčėnas).

- **Asonansas**, vienodų ar to paties tipo balsių tikslingas pakartojimas, pvz., „Supasi, supasi lapai nubudinti“ (B. Sruoga).

Aliteracija ir asonansas dažnai vartojami kartu, pvz., „Mėlynų melodijų melai“ (H. Radauskas).

- **Eufonija**, kalbos skambesio darna, kurią sukurti padeda ir instrumentavimo (fonizavimo) priemonės.

- **Onomatopėja**, aliteracijos ar asonanso atmaina – tikrovės garsų pamėgdžiojimas kalbos garsais, pvz., J. Baltrušaičio eilėraštyje imituojamas varpo skambėjimas: *Vis gaudžia ir gaudžia, vis dunda ir dunda / Ir didina, daugina dovaną duotą.*

Interpretacija (lot. *interpretatio* – aiškinimas), teksto prasmės aiškinimas, komentavimas. Kiekviena Δ yra paremta perspektyvos perkėlimo principu (kai tekstas rašomas iš autoriaus perspektyvos, o suprantamas iš skaitytojo perspektyvos), bet tai nėra visiškai subjektyvi veikla. Lit-ros kūrinio prasmė randasi kaip teksto ir skaitytojo sąmonės sąveikos rezultatas. Interpretatoriaus subjektyvumą riboja teksto duomenys. Kita vertus, Δ svarbus ir socialinis, istorinis, biografinis kontekstas, padedantis suvokti kūrinio visumos prasmę.

Intertekstualumas, ryšys, kurį vienas ar kitas tekstas turi su kitais tekstais, pvz., Dž. Džoiso (Joyce) *Ulisas* su Homero *Odisėja* ar A. Mackaus eilėraštis „Triumfališkoji“ su D. Tomo (Thomas) eilėraščiu „Ir nebus mirties karalijos“. Δ gali reikštis kaip citata, anagrama, aliuizija, parodija, imitacija, pastišas ir pan. Struktūralizmo ir poststruktūralizmo

teorijos, įvedusios Δ terminą, pabrėžia, kad Δ nėra visai tas pats, kas vieno kūrinio įtaka kitam ar kūrinio šaltiniai. Δ susijęs su esminiu šių teorijų teiginiu, kad tekstas veikiau yra ne nuoroda į išorinį pasaulį, o į vidinius savo paties ryšius ir į kitus tekstus.

Ironija (gr. *eirōneia* – apsimetimas), perkeltinis reikšmės vartojimas, kai žodis ar žodžių junginys įgyja priešingą reikšmę. Kaip literatūrinis tropas Δ yra metaforos ir metonimijos paribio zonoje, nors labiau linkstama Δ priskirti metonimijos tropams. Δ reiškiasi įvairiausiomis formomis: nuo subtilaus pasišaipymo iki sarkazmo; satyrinėje literatūroje Δ tampa dominuojančia išraiškos priemone. Visas Δ spektras priklauso jau ne vien stilistikos, bet ir pasaulėvaizdžio sferai. Vokiečių Jenos mokyklos atstovai (A. Šlegelis (Schlegel) buvo sukūrę romantinės Δ teoriją, pagrindžiančią visapusiškai ironišką požiūrį į būtį. Egzistencinė arba kosminė Δ itin būdinga moderniai lit-rai, kur Δ yra vienintelė įmanoma racionali santykio su nežmoniška tikrove forma (pvz., B. Sruogos *Dievų miškas*, kai kurie A. Škėmos *Baltos drobulės* fragmentai). Δ gali būti nukreipta ir į pačią lit-ros istoriją, kai neva rimtai naudojamos literatūrinės klišės, nusidėvėję poetizmai ir pan. (H. Radausko poezija, J. Savickio novelės).

Be žodinės Δ dar išskiriamos dramatinė ir situacijos Δ. Dramatinė Δ atsiranda tuomet, kai žiūrovai žino tai, ko pagrindinis pjesės personažas žinoti negali. Situacijos Δ sukuria neatitikimas tarp personažo veiksmų ir jo lūkesčių. Pvz., Sofoklio tragedijoje *Karalius Oidipas* herojus, norėdamas išvengti orakulo pranašystės, jog jam lemta nužudyti savo tėvą ir vesti motiną, bėga, palikdamas namus, bet galop taip ir atsitinka.

Katekizmas (gr. *katēchēsis* – pamokymas), glaudtas krikščionių tikybos išdėstymo vadovėlis, vienas iš bažnytinės lit-ros žanrų. Išpopuliarėjo XVI a., kai reformacijos, o vėliau ir Katalikų bažnyčios reformos atstovai ėmė stengtis kuo plačiau tautinėmis kalbomis skleisti savas tikėjimo tiesas. Pirmas žymus protestantų (liuteronų) Δ buvo parašytas M. Liuterio (1529), juo vėliau naudojosi daugelio šalių protestantų Δ sudarytojai. Pavyzdinis XVI a. katalikų Δ, parengtas Tridento susirinkimo nutarimu, buvo išleistas 1566. Senojoje lietuvių lit-roje Δ – vertingi kalbos ir religinės minties istorijos paminklai. Pirmąjį lietuvišką Δ sykiu su kitais tekstais, sudėtais į pirmąją lietuvišką knygą, paruošė M. Mažvydas (*Katekizmo prasti žodžiai*, 1547). Jis buvo skirtas pasauliečiams, sudarytas remiantis dviem lenkiškais Karaliaučiuje išleistais liuteronų Δ – 1545 J. Seklucjano ir 1546 J. Maleckio, bei lotynišku J. Vilicho (Willich) Δ. Jį sudarė 5 dalys: Dešimt Dievo įsakymų, Credo (apaštališkasis krikščionių tikėjimo išpažinimas), „Tėve mūsų“, Sakramentų aiškinimas, krikščioniškos doros įstatymai Bažnyčios atstovams ir pasauliečiams. Manoma, kad pirmasis lietuviškas katalikų Δ, sudarytas pagal vo-

kiečių jėzuito P. Kanizijaus (Canisius) Δ, buvo išleistas 1585, tačiau nė vienas šios knygos egz. nežinomas. 1595 M. Daukša išleido antrą lietuvišką katalikų Δ (*Katekizmas, arba mokslas kiekvienam krikščioniui privalus*, Vilnius), verstą iš lenk k., kuris yra pirmoji žinoma LDK lietuviška knyga. Krokuvėje išleisto ispanų jėzuito J. Ledesmos dialoginio Δ vertimas gana laisvas, su originaliais intarpais. Pirmą lietuvišką kalvinistų Δ 1598 parengė M. Petkevičius *Poliskí z litewskim katechism* (*Lenkiškas ir lietuviškas katekizmas*, Vilnius). Jis buvo pažodžiui verstas iš 1594 Vilniuje išleisto lenkiško LDK kalvinistų Δ, kurio parengėju laikomas Vilniaus kalvinistų kunigas J. Sudrovijus. Petkevičiaus Δ tekstas buvo išspausdintas dviem – lenkų ir lietuvių k., sudarytas kalvinistų Δ būdinga klausimų ir atsakymų forma. Lenkų k. kalvinistai jau nuo 1554 įvairiuose LDK miestuose spausdino savo Δ Vėlesnius lietuviškus Δ yra rengę B. Vilentas, S. Minvydas ir J. Božimovskis, J. Želzavičius, M. Valančius ir kt. XIX–XX a., įsigalint įvairiems pasaulietinės lit-ros žanrams, Δ praranda savo, kaip lit-ros objekto, reikšmę.

Kelionių literatūra, lit-os kūriniai, kuriuose aprašomos kelionės. Neturi griežtesnių žanrinių rėmų nei turinio, nei formos atžvilgiu. Tai gali būti kelionės ir jos nuotykių arba egzotiškų, nežinomų kraštų, žmonių, papročių, religijų ar kultūros paminklų aprašymas atsiminimų, dienoraščio, laiškų, reportažo ar kt. formomis. Nėra griežtos ribos tarp publicistinės bei grožinės Δ. Grožiniame kūrinyje labiau išryškinama vidinė, dvasinė kelionės prasmė ir patiriami herojaus išgyvenimai. Jau antikinėje Graikijoje žinytų pobūdžio Δ buvo vienas iš grožinės prozos šaltinių, pateikiančių daug informacijos apie pasaulį (graikų geografo ir keliautojo Pausanijaus *Vadovas po Heladę*, II a. pr. Kr.). Δ Antikoje turėjo itinarijų (lot. *iter* – kelias, kelionė) pavadinimą, prigijusį ir Viduramžių krikščionių piligrimų į šventąsias vietas aprašymams. Vienas pirmųjų tokių kūrinių – *Burdigalos, arba Jeruzalės žinytas* (IV a.), pateikiantis išsamius duomenis apie Jeruzalę, bei *Žinios apie 14 miesto regionų* (IV a.), aprašantis šventąsias Romos vietas. Viduramžiais egzistavo ir kelionių į egzotiškų, nežinomų šalių aprašymai. Populiariausias tokio žanro pavyzdys – M. Polo, 1271 išvykusio į Kiniją ir ten praleidusio 17 metų, *Pasaulio aprašymas* (1298). Itin populiarūs Δ buvo Renesanso ir Baroko epochose, kuomet sukurti ir pirmieji šios rūšies lit-os kūriniai Lietuvoje, daugiausia lotynų ir lenkų k. Ankstyvajai Lietuvos Δ būdinga dienoraščio forma: J. Radvilos (1556–1600) *Kelionės į Italiją 1575 m. aprašymas* (išl. tik XX a.), jo brolio M. K. Radvilos Našlaitėlio (1549–1616) *Kelionė į Jeruzalę* (lot. 1601, liet. 1990) ir kt. Pastarasis kūrinys išleistas daugelį kartų įvairiomis k. (lotynų, lenkų, vokiečių, rusų) tapo XVII a. Europos bestselleriu. M. K. Radvila Našlaitėlis jame aprašė savo piligriminę kelionę į šventąją žemę ir Egiptą 1582–1584, didžiausią dėmesį skirdamas detaliam įvairių šalių etnografinių,

religinių papročių išryškiniui, geografijos, istorijos, socialinės aplinkos faktams.

XVIII a. Δ ryškėjo vis daugiau publicistinio traktato bruožų (pvz., rusų rašytojo A. Radiščevo *Kelionė iš Peterburgo į Maskvą*, 1790, liet. 1950), XIX a. išpopuliarėjo meno ir kultūros paminklų sukeltų įspūdžių fiksavimas (pvz., J. V. Gėtės (Goethe) *Kelionė į Italiją*, t. 1–3, 1816–1829), istorijos ir esamojo meto santykio apmąstymas. Dienoraštinės Δ pavyzdys, parašytas išraiškingu beletristiniu stiliumi – Prūsų Lietuvos mokslininko ir rašytojo, kunigo L. Rėzos vokiečių k. parašyta *Žinios ir pastabos apie 1813 ir 1814 metų karo žygius* (1814, liet. 1999), kurioje aprašomi paties L. Rėzos, Prūsijos armijos pamokslininko, Napoleono karų metu atsidūrusio įvairiose šalyse (Lenkijoje, Čekijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Anglijoje), patirti įspūdžiai. L. Rėzos dienoraštyje vertinami politiniai įvykiai, smerkiama Napoleono tironija, iškeliamos patriotinės Prūsijos idėjos, tačiau svarbiausias dėmesys skiriamas tautų ir kultūrų lyginimui, jų privalumų ir trūkumų, kultūrinių vertybių charakteristikai.

Naujieji kelionių aprašymai dažniausiai susiję su siekiu pažinti egzotiškus kraštus, įvairių kultūrų prigimtį ir savitumą, todėl įgauna populiarių kulturologinių pasakojimų pobūdį. Autentiškais patyrimais išsiskiria J. Ivanauskaitės knygos *Ištrėmtas Tibetas* (1996) ir *Kelionė į Šambalą* (1997), kuriose kelionės pateikiama kaip svarbus herojės vidinės istorijos momentas ir bandymas atrasti tikruosius dvasios namus.

Klasicizmas (lot. *classicus* – pavyzdinis):

1. antikinės Graikijos ir Romos estetikos, retorikos principų laikymasis lit-roje ir mene.
2. meno stilius, reiškęsis XVII–XVIII a. lit-roje, XVII–XIX a. vaizduojamajame mene, XVIII–XIX a. pr. muzikoje. Δ gimtine laikoma XVI a. pab. Italija, tačiau labiausiai jis išplito XVII a. Prancūzijoje. Δ pabaiga susijusi su Romantizmo estetinių kriterijų įsigalėjimu. Δ lit-ros teorija rėmėsi antikinė retorika (Aristotelis) ir savo meto racionalistine filosofija, suformulavusia protu pažinios gamtos ir pasaulio principus, teigusia loginio mąstymo prioritetą (R. Dekartas (Descartes)). Δ meno principas buvo dviejų svarbiausių ir amžinųjų vertybių – grožio ir tiesos – dermė. Kadangi pasaulis buvo suvokiamas kaip valdomas pusiausvyros ir harmonijos dėsniais, tai ir menas turėjo būti šios sąveikos pažinimo priemonė, pagrįsta ne fantazija ir išmone, bet tikrovės atspindėjimu. Tikrovės vaizdavimas turėjo būti ne detalus, „veidrodinis“ jos pakartojimas, bet tam tikrų jos dėsnų, lemiančių grožį, išryškiniams; meno išraiškos priemonės – pavaldžios protui. Δ menininkai savo meno sampratos idealą matė antikiniuose meno kūrinuose, todėl propagavo sekimą jų estetinėmis normomis, remiantis jomis formulavo savo lit-ros kūrinio turinio ir formos taisykles. Viena pagrindinių taisyklių reikalavo laikytis stiliaus tinkamumo teorijos: aukštasis stilius naudojamas odėje, epe, tragedijoje, vidurinis – elegijoje, poemoje, dialoge; žemasis – satyroje ir komedijoje. Δ stiliaus

teorija reikalavo laikytis saiko, harmonijos, padomumo, įprastumo, įtikinamumo normų. Neigiamai vertintas stilių ir žanrų maišymasis. Egzistavo žanrų hierarchija: lyrikoje aukščiausia vietą užėmė odė ir himnas, epikoje – epas ir aprašomoji poema, dramaturgijoje – tragedija. Pastarojoje reikalauta laikytis trijų vienūmų – veiksmo, laiko ir vietos – principo. Žymiausias Δ teorinių principų apibendrintojas – N. Bualo (Boileau, *Poezijos menas*, 1674, liet. 1981).

Tipiškiausi Δ atstovai Prancūzijoje – dramaturgai: tragedijų autorius P. Kornelis (Corneille) (*Sidas*, 1636) ir Ž. Rasinai (Racine) (*Fedra*, 1677), komedijų autorius Ž. B. Moljeras (Molière) (*Šykštuolis*, 1668), pasakėtininkas Ž. de La Fontenas (de La Fontaine), XVIII a. – filosofas ir rašytojas Volteras (Voltaire). Kitose šalyse Δ stilius reiškęsi žymiai silpniau. Vokietijoje jis siejamas su vėlyvąja J. V. Gėtės (Goethe) (*Hermanas ir Drotėja*, 1798) ir F. Šilerio (Schiller) (*Mesinos nuotaka*, 1804) kūryba.

Lietuvoje (ir Prūsų Lietuvoje) Δ reiškęsi Apšvietos epochos (XVIII a. vid. – XIX a. pr.) lit-roje, kurioje gyvavo Δ būdingi žanrai (aprašomoji ir didaktinė poema, odė, pasakėčia, eiliuota satyra, idilė, literatūrinis laiškas ir kt.). Δ stilius dominavo lotyniškoje, lenkiškoje ir vokiškoje (pvz., A. Strazdo, L. Rėzos) poezijoje, ryškių šio stiliaus apraiškų yra lietuviškoje K. Donelaičio, A. Klemento, D. Poškos, S. Stanevičiaus, S. Valiūno kūryboje.

Kompozicija, literatūros kūrinio elementų, jo dalių išdėstymas. Δ yra sąlygota lit-ros rūšies (drama skirstoma veiksmais, epizodais, prozos kūrinys – dalimis, skyriais, poetinis tekstas – strofomis), žanro, krypties (klasicizmas kėlė griežtas Δ taisykles, romantizmas įtvirtino fragmentišką Δ), taip pat priklauso nuo konkrečios kūrinio medžiagos ir individualaus autoriaus pasirinkimo. Nuo Antikos buvo įsigalėjęs Δ kaip kūrinio dalių sutvarkymas pagal harmonijos ir simetrijos principus, supratimas. Svarbiausi Δ atskaitos taškai yra *pradžia* ir *pabaiga*. Jie gali būti akcentuoti, atitikti tam tikras taisykles. Tokie pradžios ir pabaigos akcentai yra, pvz., *prologas*, įžanga, tiesiogiai nesusijusi su kūrinio veiksmu, bet nurodanti jo priežastis, *epilogas* – papasakotos istorijos apibendrinimas, autoriaus kreipimasis į skaitytoją ir pan. Be prologo ir epilogo, kūrinys gali turėti atskiras dalis – pratarinę ir *pabaigos žodį*, kurie dažnai taip pat būna parašyti kreipimosi į skaitytoją forma, išsako autoriaus tikslus ar apibendrina kūrybinį rezultatą. Atskiras pabaigos variantas yra vadinamasis *happy end*, „laiminga pabaiga“, būdinga pasakai, komedijai, melodramai. Priklausomai nuo atskirų kūrinio elementų jungimo griežtumo, skiriama griežta, arba uždara, Δ (pvz., soneto) ir laisva, arba atvira, Δ (modernaus, pvz., M. Prusto (Proust), romano).

• **Architektūra**: 1. kompozicijos sinonimas, 2. kompozicijos aspektas, kai žiūrima teksto elementų sugrupavimo, pvz., pagal simetriškumo ir asimetriškumo, statiškumo ir dinamiškumo ir pan. principus.

• **Ciklas**, keletas lit-ros kūrinių (eilėraščių, apsakymų, romanų), sujungtų į vieną bendrą kūrinių. Δ paprastai turi bendrą pavadinimą, o atskiri jo kūriniai – savus pavadinimus arba vietą Δ nurodantį skaičių. Atskirus Δ kūrinius dažnai sieja panašūs kompoziciniai principai, o atskirų Δ dalių išsidėstymas gali sudaryti savitą kompoziciją (pvz., V. Mykolaičio-Putino „Viršūnės ir gelmės“). Jungiamuoju principu gali būti tas pats herojus (K. Majaus romanų Δ apie indėnus), atmosfera ir pasakotojo pozicija (J. Apučio „Trys novelės su šunimi“) ar būtinybė per atskirus fragmentus išreikšti visumą (B. Sruogos eil. Δ *Dievų takais*, kur vienas jausmas tarsi išskaidomas į atskirus fragmentus). Televizinis Δ atitikmuo yra *serialas*.

• **Dilogija**, dviejų draminių ar stambiosios prozos kūrinių grupė, kurių kiekviena dalis turi atskirą pavadinimą, o kartais – ir abi dalys jungiantį pavadinimą. Δ galėtume laikyti B. Pūkelevičiūtės romanus *Aštuoni lapai* ir *Devintas lapas*.

• **Trilogija**, pagal tuos pačius principus kaip ir dilogija sudarytas ciklas ar grupė, susidedanti iš trijų kūrinių, pvz., J. Paukštelio romanų Δ *Netekėk saulele, Čia mūsų namai, Kaimynai*.

• **Tetralogija**, pagal tuos pačius principus kaip dilogija ar trilogija sudarytas ciklas ar grupė, susidedanti iš keturių kūrinių (pvz., T. Mano (Mann) tetralogija Senojo Testamento motyvais *Juozapas ir jo broliai*, par. 1925–1943, liet. 1996–2003. Buvo populiarī anti-kiniame teatre – vienos dienos repertuarą sudarydavo trys tragedijos ir satyrinė drama.

Kontekstas, teksto dalys, esančios konkrečios jo atkarpos kaimynystėje (prieš ar po tos atkarpos); visa, kas nėra vieno ar kito teksto dalis, t. y. biografines, socialines, kultūrinės teksto sukūrimo aplinkybės, kūrinių leidybos ir funkcionavimo visuomenėje istorija, skaitytojo intencijos kūrinių atžvilgiu ir pan. Vienos lit-ros teorijos linksta griežtai atskirti tekstą kaip uždarą, savus dėsnius turinčią sistemą, nuo to, kas yra už tos sistemos ribų (Naujoji kritika, struktūralizmas, poststruktūralizmas, semiotika); kitos, atvirkščiai, kūrinių linkusios aptarti būtent susiejant jį su Δ (psichoanalitinė, genetinė kritika, literatūros sociologija). Naujausiose komunikacijos teorijose linkstama griežtai nebeatskirti teksto ir Δ, pastarąjį laikant pranešimo (teksto) dalimi.

Kontrafakcija (lot. *contrafactio* – klastojimas): 1. sąmoningai neteisingas knygos išleidimo vietas, laiko arba autorystės nurodymas, norint nuo cenzūros nuslėpti tikruosius faktus. Pirmoji žinoma liet. knygos Δ – LDK evangelikų reformatų *Knyga nabažnytės krikščioniškos* – 1684 išspausdinta pakartotinai Karaliaučiuje, nurodant pirmojo leidimo datą (1653) dėl sustiprėjusio katalikų Bažnyčios draudimo. Daug kontrafaktinių knygų išėjo liet. spaudos draudimo laikotarpiu (1864–1904), kuriose, klaidinant carinę

cenzūrą, buvo neteisingai nurodomi leidimo metai ir spausdinimo vietos.

2. autorinių teisių pažeidimas – veikalo perspausdinimas ir platinimas be autoriaus žinios ir sutikimo.

Laikas, vaizduojamojo pasaulio matmuo, apibūdinantis personažų išsidėstymą laiko atžvilgiu: kokio nors veiksmo pradžios, tęstinumo ir pabaigos nuorodos tekste; pasakojimo Δ – santykiai tarp įvykių istorijoje ir jų papasakojimo tekste: pateiktų įvykių tvarka, trukmė (greitis) ir dažnis.

Skiriamas papasakotos istorijos Δ ir pasakojimo Δ. Paprastai epiniuose kūriniuose pasakojama būtuojų laiku apie tai, kas jau įvyko. Vidinio monologo romanuose esama bandymų papasakoti esamuojų laiku tai, kas vyksta tarsi dabar. Kartais (dienoraštyje ar kitur) įvykių pasakojimo Δ gali būti apibrėžtas. Δ, kaip kūrinių tema, aiškinamas arba kaip kaita (linijinis), arba kaip pasikartojimai (ciklinis). Manoma, kad lietuvių poezijoje linijinio laiko sampratą įtvirtino Maironis. Metų arba paros Δ gali simbolizuoti žmogaus gyvenimo tarpsnius (gyvenimo rytas, ruduo). Svarbus pasakotojo ir veikėjo santykis su praeitimi, dabartimi ir ateitimi, atminties ir užmaršties problemos.

Įvykių pateikimo tvarka nustatoma lyginant įvykių seką papasakotoje istorijoje ir jos pasakojime: gali būti „užbėgama įvykiams už akių“ ir papasakojamas vėlesnis įvykis (prospekcija) ir gali būti papasakojamas ankstesnis įvykis (retrospekcija). Tradicinė proza stengiasi palaikyti įvykių nuoseklumą, chronologijos įspūdį. Pasakojimas pagreitėja arba sulėtėja priklausomai nuo to, kiek nesutampa įvykių ir jų pasakojimo trukmė: pasakojimas greitas tada, kai įvykiai tik nurodomi, trumpai aptariami, o lėtas – kai įvykiai išsamiai pateikiami. Sulėtėjęs pasakojimo tempas išryškina svarbesnes istorijos dalis. Pasikartojantys įvykiai istorijoje gali būti nekartojami jos pasakojime, ir atvirkščiai – tai įvykių dažnumo problema. Modernioje prozoje svarbu ne palaikyti Δ nuoseklumo įspūdį, o sukurti subjektyvų jo išgyvenimą.

Laiškas, raštiškas, dažniausiai privatus, kreipimasis į konkretų adresatą. Šalia privataus Δ egzistuoja kitos Δ formos: politinis įsakymas arba kreipimasis, adresuotas kokioms nors visuomenės grupėms, ganytojiškas Δ (vyskupo kreipimasis į parapijiečius), atviras Δ (viešas kreipimasis į konkretų adresatą, norint atkreipti visuomenės dėmesį į jame keliamas problemas). Δ forma yra plačiai naudojama įvairių laikotarpių ir žanrų raštijoje. Δ forma sukurta lit-ra vadinama epistolografine (lot. *epistula* – laiškas). Epistolografija taip pat vadinama Δ rašymo teorija, susiformavusi jau Antikoje, iki pat XVIII a. pab. Europoje, taip pat ir LDK, buvusi mokyklinių retorikos studijų dalis. Antikiniai, ypač sen. Romos (Platono, Cicerono, Epikūro) Δ žymiai paveikė tolesnę Δ teoriją ir praktiką. Δ forma vartota ir Biblijoje, Naujajame Testamente (Apaštalu laiškai), ji buvo mėgstama

daugelio Viduramžių autorių (šv. Augustinas). Ypačingą vietą Δ užėmė XVI–XIX a. Europos lit-ros istorijoje. Žymūs Δ rašytojai buvo F. Rablė (Rabelais), B. Paskalis (Pascal), Ž. Ž. Ruso (Rousseau), D. Didro (Diderot), Volteras (Voltaire) Prancūzijoje, Dž. Lokas (Locke) Anglijoje, J. V. Gėtė (Goethe), F. Šileris (Schiller), T. Manas (Mann) Vokietijoje, I. Turgenovas, F. Dostojevskis Rusijoje ir kt. Δ forma lit-roje ypač išpopuliarėjo XVIII a. (pvz., J. V. Gėtės romanas *Jaunojo Verterio kančios* parašytas laišku forma). Δ rašymo teorijos elementai buvo svarbus pagrindas XVIII a. Europoje išplisusiai periodinei publicistikai – laikraščiams ir žurnalams (Lietuvoje nuo 1790).

Δ yra ankstyviausi Lietuvos rašto paminklai. Lietuvos karalius Mindaugas XIII a. įkūrė valstybės raštinę, iš kurios siuntė laiškus popiežiumi bei rašė donacinius (dovanojimo) aktus Vokiečių ordinui. Yra išlikę šeši Didžiojo kunigaikščio Gedimino lotyniškų Δ, rašytų 1323–1324 Vilniuje, nuorašai, adresuoti popiežiumi Jonui XXII bei Vokietijos miestams. Žinoma ir daugiau Viduramžių reikšmingų politinio pobūdžio Δ (pvz., 1416 žemaičių laiškas-skundas Konstanco bažnytiniam susirinkimui). Renesanso humanistai sukūrė ir vystė naujas Δ rašymo tradicijas, paremtas humanistine iškalba, pasaulėžiūros elementų deklaracija, autobiografinių detalių gausa. Viešo Δ. forma buvo parašytas pirmasis Lietuvos protestantų manifestas – A. Kulviečio *Tikėjimo išpažinimas* (1543). Daugybė išlikusių Renesanso, Baroko ir vėlesnių epochų Δ (pvz., M. Mažvydo 13 lotyniškų Δ (liet. 1974), gausi LDK didikų Radvilų korespondencija, karaliaus Žygimanto Augusto ir Barboros Radvilaitės Δ (liet. 2001) yra reikšmingi ne tik kaip LDK raštijos palikimas, bet ir kaip svarbūs, dažnai vieninteliai, istoriniai šaltiniai ir dokumentai. Δ rašymo tradicija lietuvių k. susiformavo XIX a. pr., kada eiliuotus Δ ėmė rašyti žemaičiai A. Klementas, D. Poška, S. Valiūnas. Susirašinėjimas laiškais išplito tarp XIX a. pr. rašytojų ir inteligentų (Žemaitės, P. Višinskio, Šatrijos Raganos, J. Biliūno ir kt.). Δ laikomi savita ir vertinga rašytojų kūrybinio palikimo dalimi ir leidžiami atskiromis knygomis (Šatrijos Raganos *Laiškai*, 1986; J. Lindės-Dobilo *Laiškai*, 1999; Vaižganto *Laiškai Klimate*, 1998, J. Aisčio *Laiškai 1929–1973*, 2004).

Lietuvos tarpukario lit-roje Δ tapo ir grožinės lit-ros žanrine forma (T. Tilvyčio romanas *Ministerijos Rožė*, 1931, parašytas mašininkės laišku forma). Gana dažna Δ forma ir šiuolaikinėje lit-roje (E. Liegutės pjesė *Povilas ir Marija*, 1983, sukurta iš P. Višinskio ir Šatrijos Raganos laišku; R. Gavelio romanas *Jauno žmogaus memuarai*, 1991).

Literatūrinė spauda

Aidai, kultūrinis lietuvių išeivijos žurnalas, atstovavęs krikščioniškajai pasaulėžiūrai, ėjęs 1944–1991. Pradėtas leisti Miunchene: du pirmieji numeriai – rotatoriumi, vėliau spaustuvėje. Spausdintas keliuose Vokietijos miestuose, redagavo K. Bradūnas, J. Grinius, P. Jurkus, nuo 1949 leido JAV lietuviai pranciškonai

Kennebunkporte, vėliau – Bruklina. Amerikoje 1950–1964 žurn. redagavo A. Vaičiulaitis, 1965–1980 – dr. J. Girnius, nuo 1980 – poetas pranciškonas L. Andriekus. Žurn. struktūra beveik nesikeitė, tematika buvo labai universali, tačiau vyravo str. visuomenės gyvenimo, grožinės literatūros, meno, religijos klausimai. Kiekviename numeryje (per metus išeidavo 10) buvo publikuojama grožinė lit-ra – pripažintų lietuvių literatūros meistrų ir pradedančiųjų kūriniai. Nuo 7 deš. pab. pradėta spausdinti ir okupuotos Lietuvos poetų kūriniai (A. Baltakis, S. Gedos, J. Juškaičio, M. Martinaičio, Eug. Matuzevičiaus, J. Vaičiūnaitės, R. Mikutavičiaus). Publikuota daugelio iškilių išeivijos prozininkų (V. Krėvės, M. Katiliškio, L. Dovydeno, A. Vaičiulaičio ir kt.) kūryba, iš Lietuvos pasirodė J. Apučio, J. Grušo, R. Lankausko, J. Mikelinško tekstai. Paskelbta vienaveiksmių pjesių ar jų ištraukų (V. Alanto, F. Kiršos, K. Ostrausko, B. Pūkelevičiūtės), keletas daugiaveiksmių pjesių (J. Griniaus, A. Landsbergio, V. Mykolaičio-Putino, A. Škėmos, A. Sluckaitės-Jurašienės). Išspausdinti net 150 poetų, 61 prozininko ir 13 dramaturgų kūriniai. Kritikos baruvose darbuosvi J. Girnius, L. Andriekus, A. Baronas. Nemaža vietos skirta užsienio lit-rai: su ispaniškai kalbančių šalių lit-ra supažindindavo B. Cipliauskaitė ir P. Gaučys, apie vokiečių, anglų ir italų lit-rą daugiausia rašė Alf. Šešplaukis. Atgimimo metais žurnalas sustojo ėjęs, nuo 1992 Vilniuje leidžiamas jungtinis žurn. Naujasis židinys–Aidai.

Akiračiai, kultūrinis, visuomeninis ir politinis liberalios pakraipos išeivijos mėnraštis, ėjęs 1968–2005 iš pradžių Čikagoje, nuo 2005 vasario 16 iki 2010 balandžio – Kaune. JAV leidinį tvarkė redakcinė kolegija: K. Drunga, L. Mockūnas, Z. Rekašius, T. Remeikis, J. Šmulkštys, V. Zalatorius ir kt. Čikagoje išėjo 365 mėnraščio numeriai, kuriuose išspausdinta 4060 publikacijų įvairiausiomis temomis. Bendradarbiavo skirtingų ideologinių srovių ir įsitikinimų žmonės, skelbė neretai kontroversines mintis, tačiau ieškoję optimalių būdų palaikyti išeivijos ryšius su Lietuva. Kaune leidinį faktiškai redaguoja E. Aleksandravičius.

Ateitis, moksleivių ateitininkų katalikiškas mėnesinis žurnalas. Pradėtas leisti kaip žurn. *Dragija* priedas, 1913–1940 ėjo kaip savarankiškas mėnraštis Kaune. Redagavo P. Dovydaitis, K. Kecioris – Zupka, K. Bradūnas ir kt. Pirmus kūrinius čia paskelbė V. Mykolaitis-Putinas, S. Nėris, J. Paukštėlis ir kt. 1946–1949 leistas karo pabėgėlių stovyklose Vokietijoje, 1950–1994 Niujorke ir Čikagoje. Redagavo V. Žvirgzdys (tikr. Vardys), P. Jurkus, J. Petrėnas, K. Trimakas, D. Bindokienė, kt. Žurnale buvo publikuojama jaunųjų literatų kūryba, vėliau ne vienas jų tapo žymiu rašytoju.

Aušrinė, liberaliosios krypties žurnalas moksleivijai, pradėjęs eiti 1910 kaip laikr. *Lietuvos žinios* priedas. Redagavo Maskvos, nuo 1914 – Peterburgo aukštųjų

mokyklų studentai lietuviai. Iniciatoriai – studentas teisininkas, perspektyvus lit-ros kritikas (vėliau tapęs politiku) S. Šilingas, pasaulėžiūros gaires braižė studentas filosofas R. Bytautas. Žurn. epigrafas – Maironio žodžiai: „Į darbą, broliai, vyrs į vyrą, / Šarvuoti mokslu įstabiui! / Paimsme arklą, knygą, lyrą / Ir eisme Lietuvos keliu“, reiškę žurnalo programą (demokratizmas, nepartiškumas, tautiškumas). Δ skatino jaunimą imtis visuomeninės veiklos, lavintis kuopelėse: studijuoti gimtąją kalbą, istoriją, lit-rą, rinkti tautosaką. Ryškiausi Δ literatai – Z. Gaidamavičius-Gėlė ir A. Žukauskas-Vienuolis. Bendradarbiau B. Sruoga, K. Binkis, I. Šeinius ir kt. Iki I pasaulinio karo išleista 31 numeris, dalis jų turėjo priedus, pvz., *Vasaros darbai* (spausdino moksleivių surinktą tautosaką). Karo metu žurn. nebuvo leidžiamas. 1917 Voroneže išspausdinti dar 5 numeriai. 1919–1926 Δ leidžiama Marijampolėje, vėliau Kaune jau kaip aušrininkų organizacijos – socialistinės moksleivijos leidinys. Bendradarbiau aušrininkai K. Boruta, K. Jakubėnas, V. Montvila, kt.

Gabija, pirmasis literatūros almanachas, pasirodęs Krokuvėje (Lenkija) 1907 J. A. Herbačiausko pastangomis ir skirtas A. Baranauskui atminti. Pratarmėje J. Basanavičius pasakoja apie savo draugystę su Baranausku, jo pažiūras, vidinį poeto ir kunigo konfliktą. Spausdinami straipsniai ir eilėraščiai, skirti Baranauskui, ir jaunų literatų kūryba. Δ autoriai – A. Jakštas, K. Sakalauskas-Vanagėlis, M. Gustaitis, Jovaras ir kt. Ypač svarbūs S. Kymantaitis (eil. „Vėlė – kibirkštėlė“, grotieskiškas prozos vaizdelis) ir J. A. Herbačiausko (metaforiškas etiudas „Genijaus meilė“, rafinuota misterija „Lietuvos griuvėsių himnas“) kūriniai. Ši kūryba liudijo naujų kelių ieškojimus – modernistinių kryptių (neoromantizmo, impresionizmo, simbolizmo) pradžių lietuvių lit-roje.

Granitas, vienkartinis lit-ros almanachas. Pasirodė 1930 Kaune, redagavo J. Keliuotis, grįžęs iš Paryžiaus ir nusiteikęs ugdyti modernią lit-rą. Straipsnyje „Poezijos meno problema“ teigė, kad leidinys bus modernus, nes „konservatyvizmo kelias tinka tik lepšiams ir tinginiams“, ir laikysis „didžiųjų katalikybės principų“. Subūrė jaunus kūrėjus, publikavo B. Brazdžionio, S. Anglickio, S. Nėries, P. Orintaitės, A. Dičpetrio ir kt. eil., A. Vaičiulaičio, J. Banaičio, A. Briedžio prozą, J. Griniaus str. „Romantizmas ir moderniosios literatūros srovės“. Almanachas pažindino ir su moderniąja Vakarų lit-ra, spausdino Š. Georgės (S. George), F. Werfelio (Werfel), R. M. Rilksės, O. Milašiaus, P. Klodelio (Claudel) kūrinių vertimų, J. Keliuotio str. „Moderninės prancūzų literatūros estetika“. Δ skelbtą meno atnaujinimo programą vėliau plėtojo žurn. Naujoji romuva, vadovaujamas to paties red. Keliuotio.

Keturi vėjai, 3 deš. avangardistinis lit-ros sąjūdis ir jo leistas to paties pavadinimo žurnalas. Sąjūdžio pra-

džia – apie 1922, kai išėjo vienkartinis leidinys *Keturių vėjų pranašas* su programiniu K. Binkio eil. „Salem aleikum“ ir manifestiniu *Keturių vėjų* kurijos pareiškimu. Savotišką manifesto vaidmenį atliko ir Binkio eil. rink. *Šimtas pavasarių* (1923, 2 leid. 1926). Nuo 1922 Binkis, sąjūdžio vadovas, ėmė organizuoti ir jaunųjų menininkų pirmadienines sueigas, vadinamuosius „paldieninkus“. Žurnalas leistas 1924–1928, išėjo 4 nr. Redagavo J. Petrėnas (J. Tarulio slp. pasirašinęs žymiausias keturvėjininkų prozininkas), sąjūdyje dalyvavo S. Šemerys-Šmerauskas, J. Tysliava, J. Žlabys-Žengė, T. Tilvytis, A. Rimydis, A. Šimėnas, J. Švais-tas, A. Gričius, paskutiniame numeryje debiutavo B. Raila ir kt. Keturvėjininkai taip pat rengė lit-ros vakarus, radijo valandėles.

Δ sąjūdyje jungėsi kelių avangardistinių kryptių – ekspresionizmo, futurizmo, dadaizmo – bruožai. Akivaizdi orientacija į pasaulinę kultūrą. Svarbiausias keturvėjininkų bruožas – radikaliai polemiskas santykis su lit-ros tradicija, pirmiausia – tautiniu romantizmu, simbolizmu. Δ nusigręžė nuo lietuvių lit-roje dominavusio kaimo, gamtos poetizavimo. Propagavo „miestietiškas“ vertybes. Žavėjosi techniniu progresu, masinės komunikacijos priemonėmis (kūrė „radijo poemas“, į laikraštį žiūrėjo kaip į knygos modelį). Bandė peizažą pakeisti urbanistiniu vaizdu. Miestietišką orientaciją derino su tautosakos ir K. Donelaičio, A. Strazdo sodrios, tiesmukos vals-tietiškos kalbos tradicija. Tačiau pro deklaruojamą miestietiškomą keturvėjininkų kūryboje dažnai tebe-matyti kaimietiška patirtis (pvz., Binkio eil.). Δ kūrė akcijos, dinamizmo, tempo kultą, jausmingą lyrikos sentimentalumą siūlė keisti juslingumo poetizavimu. Lietuvių lit-ros raidai svarbus Δ siūlytas poetinės kalbos traktavimas: deklaruojamas laisvas, amatininkiškas santykis su žodžiu (j žodį žiūrima kaip į daiktą), demonstruota eilėraščio „padarymo“ technika. Eksperimentuota garsu, gramatika, eilėraščio grafiniu pavidalu. Mėgstamas kalambūras, ironija, groteskas. Iš kalbos dalių keturvėjininkai dažniausiai vartojo veiksmažodį, retai emociškai neutralų.

1927 Lietuvos u-te buvo suorganizuotas literatūrinis Δ teismas, nuteisęs juos „sunkiems literatūros darbams“. Toks dėmesys buvo savotiškas Δ pripažinimas. Δ, pirmasis organizuotas lietuvių lit-ros sąjūdis, reikšmingas ne tik sukurtais tekstais, bet, svarbiausia, polemine dvasia, iškelto poreikiu atnaujinti literatūrą, meno autonomiškumo teigimu. Δ pėdsakas akivaiz-dus visoje iki 1940 kurtoje lit-roje – jų siūlytos stilisti-kos rasime net visai kitos pakraipos autorių, pvz., B. Brazdžionio, J. Aisčio, poezijoje. Δ programos aidų galima pastebėti ir vėlesnių kartų avangardistiškai nusiteikusių poetų kūryboje (ryškiausias pavyzdys – almanachas *Svetimī*, 1994).

Kūryba, iliustruotas lit-ros, kultūros ir meno žurnalas, leistas sudėtingu karo metu – 1943 (Nr. 1) ir 1944 (Nr. 1–5), iš viso 6 numeriai. Redaktoriai S. Leskaitis (1 nr.) ir J. Keliuotis (kitų). Bendra-

darbiavo žinomi ir dar tik pradedantys rašytojai, kritikai, žurnalistai. Žurnalas spausdino poeziją – originalią (V. Mykolaičio-Putino, J. Baltrušaičio, J. Aisčio, H. Nagio ir kt.) ir verstinę (R. M. Rilksės, F. Helderlino (Hölderlin), O. Milašiaus ir kt.), prozą (Alb. Vaitkaus – būsimojų M. Katiliškio ir kt.), dramas, kritikos str. (M. Indriliūno, B. Krivicko ir kt.), kultūrinio gyvenimo apžvalgas, recenzijas, tautosakos, kalbos, istorijos problemoms skirtus str.

Literatūros lankai, 1952–1959 neperiodiškai (dėl finansinių nesklandumų) Buenos Airėse (Argentina) leistas lit-ros žurnalas; išėjo aštuoni numeriai. Redagavo K. Bradūnas. Bendradarbiavo J. Girmius, A. J. Greimas, V. Janavičius, J. Kaupas, A. Landsbergis, A. Maceina, A. Mackus, K. Ostrauskas, A. Nyka-Niliūnas, A. Škėma ir kt. Tai poetų žemininkų spaudos tribūna, spausdino jų kūrybą, ypač stipri buvo lit-ros kritika, daug pasaulinės lit-ros vertimų. Deklaravo atvirumą Vakarų Europos kultūrai, atsisakė atviro patriotizmo deklaravimo, nelaiškė savęs atskira srove, teigė, jog reikia remtis atskirų žmonių kūrybiniais nusiteikimu. Δ programinis siekis buvo laisva kūryba, lit-ros meniškumas, mąstymo kultūra.

Metmenys, nuo 1959 iki 2006 JAV leistas liberalaus išėivijos sparno kultūrinis žurnalas. Leidėjas – *Am & M Publications*, išeidavo du kartus per metus. (1996) Žurnalą redagavo jo iniciatorius V. Kavolis iki pat savo mirties (1996), nuo 1997 (72 Nr.) – V. Kelertienė ir R. Šilbajoris. Δ programa išdėstyta 1 nr.: nesiangažuoti niekam, tik pačiai kultūrai, siekti integralumo visų krypčių kultūrinių ir visuomeninių vertybių atžvilgiu, skatinti lietuvių kūrybines pastangas bei kritišką žvilgsniu komentuoti lietuvių gyvenimą. Spausdinami str. iš įvairių humanitarinių ir socialinių mokslų sričių, originalioji poezija, proza, dramaturgija, pasaulinės lit-ros vertimai, abiejose Atlanto pusėse išeinančių knygų recenzijos, dailės kūrinių reprodukcijos. Kadangi dauguma bendradarbių yra Santaros-Šviesos federacijos, skelbusios šūkį „veidu į Lietuvą“, nariai, jame nuolat apžvelgiamas Lietuvos kultūrinis gyvenimas, spausdinama Lietuvoje gyvenančių autorių kūryba. Jos ėmė daugėti braškant „geležinei uždangai“ – apie 1986–1987. Nors žurn. orientuotas į lietuvišką medžiagą, jame jaučiamas vakarietiškas akademinis teorinis kontekstas, kurį priartino pasaulyje pripažintų mokslininkų – kultūros sociologo V. Kavolio, mitologijos tyrinėtojos M. Gimbutienės, filosofo A. Mickūno, semiotiko A. J. Greimo publikacijos, lit-ros tyrinėtojų V. Kelertienės, R. Šilbajorio, I. Maziliauskienės ir kt. autorių darbai.

Naujoji Romuva, savaitinis iliustruotas kultūros žurnalas, leistas dideliu (iki 5 tūkst.) tiražu Kaune 1931–1940. Redaktorius ir ideologas – žurnalistas J. Keliuotis. Δ propagavo neokatalikybės, sintetiško – tautiško ir drauge universalaus – meno idėjas, vakarietišką kultūros orientaciją. Leidinyje buvo spausdinamos

žymiausių modernių Vakarų dailininkų (P. Sezano (Cezanne), V. van Gogo (Gogh), P. Pikaso (Picasso), taip pat jaunų Lietuvos menininkų (A. Gudaičio, J. Mikėno, V. Vizgirdos) darbų reprodukcijos; palaikomos Lietuvos dailininkų pastangos atsinaujinti (1932 publikuotas ARS grupės manifestas). Daug pasaulinės poezijos ir prozos vertimų (F. Kafkos, Dž. Džoiso (Joyce), M. Prusto (Proust), P. Valeri (Valéry). Žurn. bendradarbiavo žymiausi tarpukario intelektualai – S. Šalkauskis, A. Maceina, J. Aistis, J. Miltinis, kūrybinį kelią pradėjo M. Katiliškis, K. Bradūnas, H. Nagys ir kt. 1940 Lietuvą okupavus sovietams Δ uždaryta, žurnalas atnaujintas 1994 (red. V. Daunys, nuo 1996 – A. Juozaitis, nuo 2000 – A. Konickis).

Pirmasai baras, literatūros almanachas, išėjęs 1915 Vilniuje viena knyga. Redagavo S. Šilingas, medžiagą jam telkė I. Šeinius ir R. Bytautas, bendradarbiavo V. Bičiūnas, K. Binkis, M. Biržiška, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, V. Krėvė, A. Lastas, B. Sruoga, iliustravo dailininkas A. Varnas. Δ išspausdinta beveik pusė šimto eilėraščių, du stambūs prozos kūriniai, kelios impresijos, trys ilgi str. apie literatūrą. Almanache, atmetus realizmą, buvo atstovaujama neoromantišiam modernizmui – tai deklaruojama str., atsispindi kūriniuose. 1916 Petrograde buvo rengiama spaudai antroji knyga, tačiau ji neišėjo.

Pjūvis, lit-ros žurnalas, leistas Kaune 1929–1931. Išėjo 3 nr. Redaktorius, leidėjas, daugumos programinių str. autorius – P. Juodelis. Bendradarbiavo M. Miškinis, V. Katilius, J. Tumėnas ir kt.; spausdinta J. Kossu-Aleksandriškio (būsimojų J. Aisčio), F. Kiršos, A. Miškinio ir kt. autorių poezija. Žurn. turėjo paantraštę „Laikraštis einamiesiems kultūros ir meno klausimams“, buvo skirtas ne tik pačiai kūrybai, bet daugiau kūrybos paskirties, jos situacijos apmąstymui, jame buvo apžvelgiamos Lietuvos ir užsienio lit-ros naujienos. Pjūvininkai atmetė ir formalizmą (pagrindiniai lietuvių formalistai – keturvėjininkai jiems nepriimtini ir dėl materialistinės kūrybos sampratos), ir pasenusiu laikomą tautinį romantizmą. Propagavo idėjas ir formos sintezę, atvirumą pasauliui. Drauge su *Naująja Romuva* Δ formavo 4 deš. lit-ros estetinę programą, davė impulsą vadinamajai antrajai neoromantizmo bangai.

Trečias frontas, avangardistinės pakraipos žurnalas, 1930–1931 leistas kairiosios politinės orientacijos rašytojų Kaune. Išėjo 5 numeriai, po to cenzūra žurnalą uždraudė. Leidinio iniciatorius K. Boruta, redagavo A. Venclova, redakcijos kolektyvas – J. Šimkus, B. Raila, P. Cvirka, K. Korsakas, V. Drazdauskas ir kt. Sensacija tapo 5-ame nr. išspausdintas S. Nėries pareiškimas apie įsijungimą į kairiųjų gretas (jį parašė patys trečiafrontininkai), ir keli jos „proletariniai“ eilėraščiai. Δ programos pagrindą bent iš pradžių sudarė aktyvizmas, berno kultas ir naujas literatūros metodas – realizmo, ekspresionizmo ir futurizmo

derinys (manifestas „Mes pasiryžom“, Nr. 1). Trečiafroncininkai skelbėsi esantys trečioji lietuvių lit-ros karta, ateinanti po romantikų simbolistų ir keturvėjininkų. Tačiau daug kuo tęsė Keturių vėjų pradėtą liniją: kalbėjo kolektyvo vardu, sąmoningai siekė šokiruoti publiką (miesčionis, kaip jie teigė), demonstravo poetinius eksperimentus. Tačiau daug ryškesnis jų politinis angažavimasis, ypač paskutiniuose numeruose, kur stiprėja orientacija į proletarinės literatūros kūrimą (Korsako-Radžvilo str. „Tendencija ir literatūra“, Nr. 4; kompiliacinis A. Ragailos (Railos) str. „Proletarinės literatūros prasiiveržimas“, Nr. 5). Žurnale publikuota originalioji poezija ir proza, kritikos str., vertimai. Iškelta Baltijos šalių artimesnio bendradarbiavimo idėja (artimiausi ryšiai buvo palaikomi su latviais, spausdinami jų rašytojų vertimai), bandyta įstoti į Tarptautinį revoliucinių rašytojų susivienijimą. Tarybiniais metais Δ traktuotas kaip revoliucinis, išreiškęs pagrindinę prieškarinio kūrėjų liniją. Dauguma buvusių trečiafroncininkų tapo oficialiais sovietiniais rašytojais, tik Raila buvo pasukęs dešinėn ir pasitraukė į Vakarus, o maištingasis Boruta negalėjo susitaikyti su ideologine prieda ir pokaryje pateko į sovietų kalėjimą.

Vaivorykštė, pirmasis lietuvių lit-ros ir dailės žurnalas, leistas 1913–1914 Vilniuje, išėjo 5 nr., vadinti knygomis. Redagavo L. Gira. Δ sutelkė įvairių kartų ir skirtingų ideologinių įsitikinimų kūrėjus. Dalyvavo vyresnieji (Maironis, Vaižgantas, M. Gustaitis), atsiskleidė jauni poetai B. Sruoga, V. Mykolaitis-Putinas, K. Binkis, F. Kirša. Programiniai reikalavimai – atriboti lit-rą nuo lig tol vyravusio visuomeniškumo, toleruoti įvairias lit-ros kryptis, vertinti tik meniškumo požiūriu (praktiškai nuosekluo pritrūkdavo). Δ spausdino poeziją, prozą, lit-ros kritiką, vertimus. Poezijoje atsiskleidė pomaironinis lyrikos formavimosi procesas, nauji formos ieškojimai. Prozoje šalia realistinių Vaižganto „Aukštaičių vaizdėlių“ vyravo neoromantizmo, impresionizmo tendencijos (V. Krėvės orientalistiniai kūriniai, I. Šeinius apysakos). Lit-ros kritikoje ryškiausias buvo E. Radzikausko slp. pasirašinėjęs L. Gira.

Židiny, kultūrinis ir visuomeninis žurnalas, leistas Kaune 1924–1940 Ateitininkų federacijos. Redagavo V. Mykolaitis-Putinas (iki 1932), S. Šalkauskis (1932–1934), I. Skrupskelis (1939–1940). Nors žurnalas atstovavo katalikiškajam kultūriniam sparnui, tačiau atsiribojo nuo dogmatizmo, jame buvo stipri demokratijos dvasia. Buvo spausdinami straipsniai iš įvairių kultūros sričių – filosofijos, sociologijos, literatūros, lingvistikos, apžvelgiamos naujos knygos, kultūrinis, politinis, ekonominis gyvenimas. Bendradarbiavo daug žinomų rašytojų (V. Mykolaitis-Putinas, V. Krėvė, J. Tumas-Vaižgantas, S. Nėris, J. Grušas, B. Brazdžionis, A. Vaičiulaitis, J. Girmius ir kt.). Estetinės minties istorijai reikšmingos 1926–1927 vykusios diskusijos: A. Jakšto ir V. Mykolaičio-Putino apie

meno prigimtį ir paskirtį, Vaižganto ir Putino – apie romantizmą lietuvių lit-roje. 1991 žurnalo leidimas atnaujintas – pasirodė *Naujasis židiny*. Prisijungus JAV ėjusiam žurnalui *Aidai*, *Katalikų pasaulis* leidžia jungtinį *Naujasis židiny–Aidai*. Publikuojami straipsniai kultūros, religijos, visuomeninio gyvenimo temomis, recenzuojamos ir apžvelgiamos naujos knygos.

Literatūros kryptis, tam tikrame lit-ros raidos tarpsnyje dėsningai susiformavusi giminųjų dvasių ir estetinių reiškinių visuma, kūrybos bruožų bendrumas.

Lit-ros raida skirstoma pagal epochas (Antikos, Viduramžių, Renesanso, Baroko), o XVIII, XIX, XX a., kai lit-ra vis labiau įgyja specifinių dėsningumą, – pagal atsirandančias lit-ros kryptis (klasicizmo, romantizmo, realizmo, neoromantizmo, modernizmo, postmodernizmo). Pirmasis skirstymas yra istoriniu požiūriu, o antrasis, vėlesnių laikų, – ne tik istoriniu, bet labiau tipologiniu, t. y. pagal susidariusį meninio vaizdavimo būdą, pagal kūriniųose įsivyravusius estetinius bendrumus. Δ susiformuoja tam tikros filosofijos pagrindu ir, veikiant įvairioms sąlygoms bei aplinkybėms, išplinta daugelyje šalių, įdiegia iš principo kitą nei lig tol literatūrinę kultūrą (kitoks žmogaus ir pasaulio suvokimas, naujos estetinės pažiūros, savita poetika). Nebūtinai Δ yra epochinė, kartais įsitvirtina tik keliems dešimtmečiams. Dažnai kelios Δ susipina to paties autoriaus kūryboje ar net konkrečiame kūrinyje. Skirtingose šalyse Δ dar įgauna tautinių ypatumų. Po kurio laiko jų estetiniai principai pasensta ir nyksta ar palaipsniui transformuojasi į kitas Δ. Lietuvių lit-roje kai kurios jų (pvz., klasicizmas, natūralizmas, impresionizmas) reikšėsi ne kaip savarankiškos kryptys, o tik tam tikrais savo ypatumais, atgarsiais. Δ pažinimas leidžia atskirą reiškinį vertinti kaip bendresnės europinės visumos dalį, tipologiškai gretinti, suvokti atramas ir sąsajas. Bet kūrybos rezultatą lemia talentas, o ne priklausymas Δ. Lit-ros kryptis kartais vadinama lit-ros srove.

Literatūros srovė, lit-ros krypties viduje funkcionuojanti smulkesnė atšaka (kūrėjų grupės susitelkimas ir veržlesnis savitesnių estetinių principų demonstravimas). Kartais viena kryptis aprėpia daug įvairių srovių: XX a. pr. viena po kitos atsiradusios futurizmo, ekspresionizmo, dadaizmo, konstruktyvizmo, imažizmo, siurrealizmo srovės priklauso tai pačiai modernizmo (konkrečiau – avangardizmo) krypčiai.

Terminas Δ kartais vartojamas vietoj literatūros krypties.

Lyrika, sen. Graikijoje Δ vadintos dainos, atliekamos pritariant muzikiniu instrumentu – lyra. Šiuo metu terminas vartojamas visų pirma vienai iš lit-ros rūšių (greta dramos ir epikos) įvardinti, taip pat kaip poezijos (eiliuotai parašytų kūrinių) sinonimas. Δ kūrinys paprastai yra nedidelės apimties, jame domi-

nuoja subjektyvūs jausmai, apmąstymai. Jie gali būti reiškiami tiesiogiai, kaip kalbančiojo asmens (lyrinio „aš“) monologas, arba netiesiogiai. Pastaruoju atveju Δ kūrinys gali turėti epikos (pasakojimas, aprašymas) ar dramos (dialogas) elementų; tuomet lyrinis subjektas panašus į pasakojimo veikėją, pasakotoją ar dialogo partnerį.

Δ dažniausiai rašoma eilėmis, nors ne visi eiliuoti kūriniai laikytini Δ (pvz., poetinės dramos, senovėje rašyti filosofiniai ar moksliniai traktatai). Iš kitų litros rūšių Δ išsiskiria ypatinga kalbos organizacija. Joje dominuoja poetinė kalbos funkcija – skaitytojo dėmesys kreipiamas ne į tekstą perduodamą informaciją apie išorinį pasaulį, bet į patį tekstą, vidinius jo ryšius. Įvairūs kalbos lygmenys – sintaksė, semantika, fonetika čia glaudžiai susiję. Labai svarbi fonetinė, muzikinė kalbos pusė – Δ sąmoningai siekiama muzikalumo (kai kurių literatūrinių sąjūdžių, pvz., simbolizmo, – pabrėžtinai); garsas atkuria teksto nuotaiką, sukuria specifinę intonaciją, dalyvauja reikšmės formavimesi (ištakose Δ buvo itin glaudžiai susijusi su muzika).

Δ išsivystė iš religinio ritualo, kuriame pynėsi žodis, muzika, šokis. Δ pradžia galima laikyti piramidėse rastus senovės Egipto tekstus (III–II a. pr. Kr.). Laidotuvių giesmėse, karalių pašlovinimuose, meilės dainose esama elegijos, odės, meilės Δ užuomazgų. Iš ritualo kilo ir senovės graikų (Sapfo, Alkajo) bei romėnų (Katulo, Ovidijaus, Vergilijaus) Δ. Viduriniais amžiais Δ (dažniausiai kuriama lotyniškai) buvo stipriai susijusi su religine tradicija, joje ryškiai senovės žydų (Senojo Testamento), graikų poetikos įtaka. Tuo pačiu metu Rytuose (Kinijoje, Japonijoje) formavosi savita Δ mokykla. Kuriama visais laikais, Δ ypač buvo išpopuliarinta romantikų XIX a.

Δ galima klasifikuoti pagal tematiką (filosofinė, religinė, meilės, gamtinė), subjekto raišką (išpažintinė, meditacinė, manifestinė, aprašomoji), žanrus (elegija, odė, eilėraštis ir kt.).

• **Lyrinis subjektas**, arba lyrinis „aš“, ir kūrinio autorius nėra tas pats. Δ – tai meninė konstrukcija, reikšminis ir kompozicinis lyrikos centras, balsas, kuriam autorius „patiki“ savo mintis ir idėjas. Lyrikoje labiau nei kitose litros rūšyse parodoma pati sakymo, kalbėjimo situacija (aš – čia – dabar), kurios aktyvūs pradai ir yra Δ. Jo raiška priklauso nuo daugelio aspektų – literatūrinės tradicijos, žanro, individualaus autoriaus pasirinkimo ir kt. Pvz., romantizmas įtvirtino išpažintinę lyriką, kurioje dominuoja intymus kalbėjimas pirmu asmeniu, neretai pabrėžiama asmeninė patirtis ar net pateikiamos konkrečios biografijos detalės. Tokiu atveju labiausiai ir kyla pagunda tapatinti Δ ir teksto autorių. Moderniojoje poezijoje distancija tarp autoriaus ir Δ ryškesnė, – Δ konstruojamas kaip kaukė ar vaidmuo (J. Degutytės „Antigonė“, M. Martinaičio „Kukučio baladės“), tampa poetinio pasakojimo dalyviu (A. Nykos-Niliūno „Orfėjaus medis“) ar tiesiog pasakotoju (H. Radausko poezija). Δ gali reikštis ir kaip kelių balsų, kelių vaidmenų jun-

gins (V.P. Bložės lyrika), kaip į konkretų adresatą (pvz., skaitytoją) besikreipiantis pranešėjas (J. Baltrušaičio, B. Brazdžionio kūryba).

• **Lyrizmas**, grupė bruožų, tradiciškai laikomų būdingais lyrikai. Δ bruožai gali pasireikšti ir kitose litros rūšyse (dramoje, epikoje) – išpažinties struktūra, pasakojimas pirmuoju asmeniu, pasakojimo subjektyvumas, emocionalumas ar pakilumas, vaizdinga, turtinga tropų kalba, muzikalumas ir kt.

• **Daina**, rašytinės lyrikos žanras, dažnai besiremiantis dainuojamosios tautosakos stilistika (pvz., Just. Marcinkevičiaus „Oi, užkliokit vartelius“). Tokios Δ neretai sulaukia muzikinės interpretacijos. Kartais tokia literatūrinė, autorinė Δ ir suvokiama kaip folkloro kūrinys. Moderniojoje poezijoje Δ gali būti pavadintas eilėraštiu, modeliuojantis lyrinio subjekto ar personažo išsakykamo situaciją, tačiau nei stilistiškai, nei kompoziciškai nesusijęs su tautosaka (pvz., A. Nykos-Niliūno „Mergaitės daina“).

• **Sonetas**, kanoniškos strofinės sandaros ir kanoniško rimavimo 14 eilučių eilėraštis, kurį sudaro du ketureiliai ir du trieiliai (itališkasis, arba Petrarkos (Petrarca) Δ), arba trys ketureiliai ir dveilias (angliškas, arba Šekspyro (Shakespeare) Δ). Ketureiliai paprastai būna aprašomieji, arba pasakojamieji, o trieiliai ir dveilias – apibendrinamojo, filosofinio pobūdžio. Δ susiformavo XIII a. italų poezijoje, manoma, veikiant arabų ir provansalų poezijos žanrams. Klasikinį itališką Δ sudaro du gaubiamojo rimo ketureiliai (arba katrenai) (ABBA ABBA) ir du trieiliai (tercenai) (CDC DCD arba CDE CDE). Šekspyro įtvirtintas Δ variantas: trys kryžminio rimo ketureiliai (ABAB CDCD EFEF) ir gretutinio rimo dveilias (GG). Atgijęs romantizmo laikais, Δ iki šiol lieka viena populiariausių kanoninių eilėraščių formų. Lietuvių litroje itališko tipo Δ gausu V. Mačernio kūryboje (keturių dalių ciklas „Metai“). Angliško Δ kanonu parašyti V. Mykolaičio-Putino „Sonetai“ 15 Δ ciklas vadinamas *sonetų vainiku*, kurio kiekvienas Δ pradedamas prieš jį einančiojo baigiamąją eilutę, o paskutinis Δ (magistralas) sudarytas iš visų sonetų paskutinių pirmųjų eilučių (A. A. Jonyno, A. Marčėno sonetų vainikai).

• **Odė**, iškilmingas aukštojo stiliaus kūrinys, šlovinąs žymų asmenį, įvykį ar idėją. Sen. Graikijoje – chorinė šlovinančio ar gedulingo pobūdžio giesmė. Vienas iš Δ žanro kanonizuotojų – graikų poetas Pindaras (V a. pr. Kr.). Romėnų poetas Horacijus (I a. pr. Kr.) įtvirtino Δ kaip grynai literatūrinį žanrą, atskyręs jį nuo muzikos. Ypač populiari Δ tapo XVI–XVII a. prancūzų (P. de Ronsaro (Ronsard), F. Malerbo (Malherbe), N. Bualo (Boileau), sukūrusio ir šio žanro teoriją), anglų, vokiečių, ispanų, lenkų ir kt. litrose. Šio klasicizmo itin pamėgto žanro nevengė ir romantikai – vienos žymiausių Δ pasaulinėje literatūroje yra F. Šilerio (Schiler) „Odė džiaugsmui“ (ją L. van Bethovenas panaudojo IX simfonijos finale), A. Mickevičiaus „Odė jaunystei“. Lietuvių litroje klasicistinės Δ pa-

vyzdžiu galima laikyti A. Strazdo „Giesmę Rygos miestui pagerbti“, romantinės – S. Stanevičiaus „Slovė žemaičių“. Modifikuotas Δ žanras išliko ir moderniojoje poezijoje (pvz., lenkų poetės V. Šimborskos (Szymborska) „Ode Kasandrai“, T. Venclovos „Ode miestui“).

Manierizmas, lit-ros stilius arba srovė. Samprata nėra vienareikšmė ir nusistovėjusi. Bendriausia prasme Δ , kaip stilistinių ir idėjinių meninės raiškos priemonių visuma, priešinamas klasicistiniam stiliui. Δ būdingas sąlygiškumas, siekis kurti nerealaus, kito pasaulio įvaizdį, subjektyvumas, rafinuotumas. Δ atsirado XVI a. pab., kai prasidėjo renesansinių idealų krizė, plėtojosi veikiamas Baroko meno koncepcijų. Kartais Δ laikomas net atskira lit-ros epocha tarp Renesanso ir Baroko, siejamas su konceptizmu, kultizmo, marinizmo literatūrinėmis srovėmis, kartais – tapatinamas su pačiu Baroku. Iš esmės Δ teorijos šalininkai manieristais dažniausiai laiko Baroko, pradėdant pačiu ankstyviausiu laikotarpiu, lit-ros teoretikus ir poetus (pvz., italų mokslininką E. Tesaurą, lietuvių ir lenkų lit-ros teoretiką M. K. Sarbievijų, italų poetus T. Tassą, G. Mariną, ispanų rašytoją M. de Servantesą (Cervantes) ir kt.). Kartais Δ traktuojamas kaip dekadentinė bet kurios kultūrinės epochos pabaigos raiška. Δ koncepcija dažnai vertinama kritiškai ir yra pripažįstama tik kai kurių šalių literatūrologinės tradicijos.

Metafora, kalbos figūra, kurioje vienas dalykas aprašomas kito dalyko terminais. Δ paprastai sudaro žodžių junginys, kurio bent vienas narys, atsidūręs netipišrame sau kontekste, įgauna naują, perkeltinę reikšmę (pvz., karštas pienas – tiesioginė reikšmė; karštas jausmas – perkeltinė reikšmė). Ši figūra grindžiama asociatyviu dviejų reiškinų (labai dažnai – gamtos ir žmogaus) ryšiu, dviejų reiškinų panašumu, ir iš to sekančia galimybe vienam žodžiui pakeisti kitą. Pvz., atšiaurus, piktas žvilgsnis asocijuojasi su ledo šalčiu (abu reiškiniai sietų nemalonus pojūtis su jais susidūrus, ir tokį žvilgsnį mes pavadiname lediniu žvilgsniu). Palyginime ryšys tarp dviejų reiškinų yra eksplicitinis, akivaizdus (pvz., „žvilgsnis šaltas kaip ledas“), o Δ – implicitinis, numanomas. Δ yra bene labiausiai paplitęs kalbinės raiškos būdas, toks dažnas, kad kasdienėje kalboje jo beveik nepastebime (pvz., laikrodis eina, širdis kala). Jau nuo Antikos metaforiškumas laikomas esmine poetinės kalbos ypatybe. Šis teiginys dar kartą buvo aktualizotas XX a. 6 deš. rusų formalisto R. Jakobsono. Jis Δ išskyrė kaip dominuojančią poezijoje, o metonimiją – prozoje. Skirtingai nuo kasdienės šnekamosios kalbos, poezijoje Δ būna neįprastos, naujos, netikėtos, jos aktyviai dalyvauja atskiro žodžio, frazės ir viso teksto reikšmės formavimosi procese. Eilėraštyje Δ dažnai būna viena nuo kitos sunkiai atskiriamos, susilieja viena su kita ir sudaro vientisą teksto audinį, pvz., H. Radausko eilėraštyje:

Pablyškęs vakaras, pavirsdamas į miglą,
Iš tylinčio dangaus pro žalsvą lapų stiklą
Į sodą sunkiasi, šlamėdamas žolėį,
Kur verkiančioj šviesoj balčiausi gyvuliai,
Palikę pasakas, klajoja realybėj,
Bijodami, kad tuoj dangaus skliautai beribiai
Užges ir kailiai jų putodami ištirps,
Ir rankos dieviškos jiems vilnų nenukirps.

Stilistika skiria Δ rūšis, tačiau jų ribos nėra visai aiškios ir griežtos.

- **Animizacija**, viena labiausiai paplitusių Δ rūšių. Tai gyvo daikto savybių suteikimas negyviems daiktams, reiškiniams ar abstrakčioms sąvokoms (pvz., Maironio „Užmigo žemė. Tik dangaus / Negęsta akys sidabrinės [...]“). Animizacijos atmainomis galima laikyti antropomorfizaciją, personifikaciją ir prozopopėją.

- **Antropomorfizacija**, žmogiškų savybių suteikimas negyviems daiktams, reiškiniams ar pan. (pvz., J. Aiščio „Atėjo vakaras, suraukęs antakius [...]“).

- **Katachrezė**, žodžių, siejančių objektyviai nesuderinamas tikrovės sritis, gretinimas (S. Gedos „Be žado šlama žydintis akmuo“).

- **Oksimoronas**, dviejų žodžių, kurių reikšmės neigia viena kitą, sugretinimas (pvz., Just. Marcinkevičiaus „šviečia akla tamsa“).

- **Personifikacija**, arba įsameninimas, dažnai laikoma animizacijos sinonimu. Kartais teigiama, kad personifikacija nuo animizacijos skiriasi didesniu sąlygiškumu – tai sąvokų, idėjų vaizdavimas, suteikiant jiems gyvų daiktų ypatybes (pvz., H. Radausko „Purpuriniai išsiskleidė metai – / Sidabrinų erdvių augalai“).

- **Prozopopėja**, žodžiai, suteikiami daiktams, reiškiniams ar personifikuotoms sąvokoms (pvz., V. Kudirkos „Užgaudė varpas liepimu aiškiausiu, / Tartum jįsai žmogaus lūpas gavo, / Kelkite, kelkite, kelkite [...]“).

- **Sinestezija**, skirtingų pojūčių pateikimas viename metaforiniame junginyje. Sinestezijos pavyzdžių gausu H. Radausko poezijoje (pvz., „Vanduo apsi-rėngė melodija kuklia, / Pabudusi šviesa į šaltą srovę metės“).

Metonimija, daikto ar reiškinio pavadinimo pakeitimas kito daikto ar reiškinio pavadinimu, kai abu jie tarpusavyje yra susiję gretimumo ryšiu. Taip knygą pakeičia jos autorius (skaitau *Maironį*), daiktą pakeičia medžiaga, iš kurios jis padarytas (žvanga *geležis*), žmonės – jų gyvenamoji vieta (visas *kaimas* jau buvo atsikėlęs), padarinys pavartojamas vietoj priežasties (gražiai *duonelė* auga). Esama nuomonės, kad Δ būdingesnė prozeinei kalbai.

• **Antonomazija**, metonimijos atvejis, kai tikrinis vardas vartojamas bendrine prasme, pvz.:

Negrįš *odisėjai*, šį kartą atgal nebegriš...
Penelopės nelauks su verpstėm –
 pro vienodą ratelio dūzgėjimą.
 (J. Degutytė)

• **Hiperbolė**, vaizduojamo daikto ar reiškinių, kurios nors ypatybės padidinimas, pvz., pasakyme *mirti iš juoko*, patarlėje *geras artojas ir žąsiniu paaria*. Δ dažnai sudaro ne atskira frazė, o didesnė teksto atkarpa (pvz., dvariškių puotos aprašymas K. Doneičio *Metuose*).

• **Litotė**, kurios nors daikto ar reiškinių savybės sumažinimas, pvz., posakiuose *šaukšte prigerti*, *mažesnis už aguonos grūdą* ir pan.

Hiperbolė ir litotė metonimijai skiriamos gana sąlygiškai – jos yra tarpinėje pozicijoje tarp metaforos ir metonimijos, o kai kurių teoretikų net skiriamos metaforos grupei.

• **Sinekdocha**, metonimijos rūšis, pagrįsta kiekybiniu principu – vienaskaita vartojama vietoje daugiskaitos, dalis vietoje visumos, pvz., apie alų sakoma *gardi putelė*. Dažnas Δ atvejis – kai žmogaus kūno dalys (širdis, krūtinė, akys) vartojamos vietoje visos žmogiškos būtybės (pvz., Maironio eil. „Nuo Birutės kalno“: „Ar tą galią suteik, ko ta trokšta širdis“).

Mitas, (gr. *mythos* – žodis, sakmė, padavimas), pasakojimas apie praeitį, alegoriškai ir simboliškai aiškinantis kokių nors reikšmių prasmę. Paties Δ kilmė dažniausiai tiksliai nežinoma. Δ pateikia kieno nors, dažniausiai pasaulio, dievų, žmonių, tautų ir valstybių atsiradimo, istorijos pradžios versiją. Δ herojai dažniausiai yra dieviškos arba nepaprastų galių turinčios asmenybės. Δ tikslas – pateikti vienokią ar kitokią pasaulio sampratą, rasti realybės prasmę, pagrįsti kasdieniškojo ir transcendentinio pasaulio ryšį, motyvuoti žmonių veiklos, papročių, ritualų priežastis. Δ susiformavimas neatsiejamas nuo žodinės kultūros. Lit-roje Δ įgauna daugiau retorinių elementų variacijų, gali būti net parodijuojamas. Δ sąvokos turinys ir prasmė yra istoriškai kintantys. Klasikiniai senieji tautų Δ, neatsiejami nuo magijos ir kulto, iš esmės skiriasi nuo vad. modernių visuomenių Δ – sunkiai kontroliuojamų masinių „nuomonių“, formuojamų daugelio veiksmų. Δ elementų turi XX a. ideologinės sistemos – fašizmas, komunizmas. Δ gali būti paneigtas elitinių visuomenės grupių (demitologizacija). Δ tyrimu užsiima įvairios mokslo šakos – etnologija, religijotyra, sociologija, kultūros istorija. Atskira mokslo šaka – *mitologija* – tyrinėja senųjų tradicinių Δ sklaidą tautosakoje. Lietuvių mitologijos rekonstrukcijos metodologiją sukūrė A. J. Greimas (stud. *Apie dievus ir žmones*, 1979; *Tautos atminties beiėškant*, 1990), senovės baltų mitologiją ir religiją tyrinėjo G. Beres-

nevičius, N. Vėlius. Su Δ susiję įvairūs pasakojamosios tautosakos žanrai – sakmės (etiologinės – apie pirmųjų žmonių, gyvūnų, augalų sukūrimą; mitologinės – apie mitinių būtybių atsiradimą ir veiklą), padavimai, stebuklinės pasakos. Mitinės mąstysenos fragmentai atsiveria ir dainuojamojoje tautosakoje, ypač seniausiose apeiginėse dainose, bei smulkiojoje tautosakoje (dažniausiai – keiksmuose, užkalbėjimuose).

Δ literatūroje reiškiasi tiek kaip senųjų archainių Δ panaudojimas, interpretavimas kokiame nors kūrinyje, tiek kaip vidinė pačios lit-ros, kuriančios mitologizacinį procesą, tendencija. Lit-ros ir Δ sąsajos yra glaudžios, o jų sąveikos procesas – labai sudėtingas. Lit-ra gimsta iš Δ, kuomet šis nustoja būti sakralinis, tikėjimo objektas ir įgyja moralinę, pažintinę, estetinę vertę. Tautosakinė ir rašytinė lit-ra gausiai naudoja Δ detales ir formas sykiu perkurdama ir transformuodama pirmąjį Δ, kurį rekonstruoti dažnai sudėtinga. Mus pasiekusi senoji mitologija yra jau literatūrinių interpretacijų, racionalizacijos rezultatas.

Lietuvių Δ reliktai aptinkami įvairiuose senuosiuose rašytiniuose šaltiniuose. Vienas seniausių – Sovijaus Δ, užrašytas Jono Malalos kronikoje (1261). Svarbūs Lietuvos Δ, užfiksuoti metraščiuose: tai Δ apie lietuvių kilmę iš romėnų – vadinamoji Palemono legenda, užrašyta platesniajame metraščių sąvade (XVI a. pr.). Δ apie Šventaragį ir kiti Lietuvos metraščiuose, istoriniuose veikaluose užrašyti Δ buvo ypatingai svarbūs valstybės kūrimo ir stiprinimo ideologijai, pilietiškumo ir tautiškumo ugdymui, turėjo reikšmės atremiant imperialistinę užsienio valstybių politiką. Grožinėje Lietuvos lit-roje, pradedant XVI a. lotyniškais tekstais, Δ buvo ir tebėra plačiai parafrazuojami (pvz., Antikos Δ detalės J. Vaičiūnaitės, T. Venclovos, K. Platelio poezijoje arba liet. Δ simbolika pagrįsti S. Gedos, M. Martinaičio poezijos tekstai).

Modernizmas (pranc. *moderne*, vok. *die Moderne* – šiuolaikinis, šiuolaikiškas), nuo XIX a. pab. iki XX a. vidurio Europoje ir Amerikoje vyravusių lit-ros stilių ir estetikos teorijų kompleksiška visuma, kuriai priklauso gausūs ir įvairūs skirtingų tautų literatūriniai judėjimai, siekę įtvirtinti radikalias estetines naujoves, atsiskirti nuo ankstesnių literatūrinių kūrybos normų, transformuoti arba atmesti visas ligtolines tradicijas. Estetinio modernumo ir literatūrinio modernizmo samprata Vakarų Europoje ypač išplito apie 1890 ir pirmiausia buvo siejama su skandinavų rašytojų H. Ibseno, A. Strindbergo, K. Hamsuno, belgų poeto ir dramaturgo M. Meterlino (Maeterlinck), amerikiečių poeto V. Vitmeno (Whitman) kūryba, filosofų F. Nyčės (Nietzsche) ir S. Kirkegoro (Kierkegaard) idėjomis. Tačiau modernizmo raida prasidėjo anksčiau iki šio prozeržio. Jau XIX a. viduryje, kai Europą ir JAV, ypač didžiuosius miestus, ėmė ypač smarkiai keisti technikos progresas ir socialiniai poslinkiai (moderniosios buržuazijos kilimas), o mokslą

ir religiją sukretė Č. Darvino (Darwin) atrasti gamtos evoliucijos dėsniai, tokie autoriai kaip prancūzų poetas Š. Bodleras (Baudelaire) ar amerikiečių rašytojas E. A. Po (Poe) deklaravo, kad modernus gyvenimas reikalauja pereiti nuo klasikinės grožio sampratos ir sustingusių senųjų literatūros formų prie eksperimentinių paieškų, kaip išreikšti radikalai kintančią žmogaus sąmonę ir tikrovę. Modernizmo raida – tai viena po kitos kilusių literatūrinių krypčių, grupių, programų, kurios dažnai konkuravo tarpusavyje skirtingomis idėjomis, seka. Apytikslis laikotarpis tarp 1890 ir 1910, kai kur – iki I pasaulinio karo pradžios, laikomas ankstyvojo modernizmo etapu. Jam priskiriami tokie judėjimai kaip simbolizmas, dekadentizmas, impresionizmas, neoromantizmas, ankstyvieji ekspresionizmo kūriniai, įvairiais aspektais tebesusiję su romantizmo ir romantinio idealizmo tradicija, tačiau vis sudėtingiau reaguojantys į patiriamą kalbos, asmens, visuomenės ir pasaulėžiūros krizę. Laikotarpis iki II pasaulinio karo laikomas brandžiojo modernizmo periodu. Tuo metu pasirodo svarbiausi modernizmo, kaip elitinio, „aukštojo“ lit-ros stiliaus, kūriniai – Dž. Džoiso (Joyce) *Ulisas*, R. M. Rilke's *Duino elegijos*, T. S. Elioto *Bevaisė žemė* ar T. Manno *Užburtas kalnas*. Kita vertus, susiformuoja ryški atsvara „aukštajam modernizmui“ – tai literatūrinio avangardo kryptys: italų ir rusų futurizmas, vokiečių ekspresionizmas, dadaizmas, siurrealizmas, kurios literatūrą suvokė ne kaip elitinį meną, o kaip atvirą visuomenės normų ir skaitytojo mąstysenos provokaciją. Svarbiausios XX a. 5 ir 6 deš. modernizmo kryptys – egzistencializmas, absurdo teatras, JAV bytnikų kartos lit-ra – liudijo vis gilesnį Vakarų kultūros ir pačios moderniosios lit-ros vertybių perkainojimą po II pasaulinio karo ir atsivėrusios žmogaus egzistencinės tuštumos problemą. Tokie pokario rašytojai kaip S. Beketas (Beckett) ar Dž. Keruakas (Kerouac) jau laikomi modernizmo ir jį palaipsniui keičiančio postmodernizmo ribos autoriais. Nepaisant šių pokyčių, modernizmo estetika iki pat šių dienų išlieka tarp esminių dabartinės lit-ros stiliaus atramų.

Neinforminė poetinė leksika, žodžių grupės, vartojamos grožinėje lit-roje teksto ekspresijai stiprinti, istoriniam, socialiniam koloritui pabrėžti ir pan.

- **Archaizmai**, pasenę, iš aktyvios vartosenos pasitraukę žodžiai ar jų gramatinės formos. Δ gali būti vartojami kaip priemonės istorinei aplinkai atkurti (pvz., tokių Δ gausu V. Krėvės, A. Vienuolio prozoje), kaip estetinį efektą, archaiškumo įspūdį kuriantis faktorius (pvz., „dovis“, „orė“, „todrin“ ir kt. Δ J. Baltrušaičio poezijoje).

- **Neologizmai** arba **naujadarai**, naujai sudaryti žodžiai, kurių tikslas lit-roje – raiškiai apibūdinti daiktą ar reiškinį, o neretai – tiesiog „sužaisti“ kalba. Δ gausu B. Sruogos poezijoje ir prozoje (pvz., „naktumas“, „mušeikizmas“), Alb. Žukausko eilėraš-

čiuose (pvz., „būviabūvis“). Δ ypač dažni avangardizmo, ekspresionizmo stilistikos kūrinuose, pvz., P. Morkūno eilėrašty „šaipėrantas“ sudaro beveik vieni Δ („žiemarės šaltupiu paližęs / važiuokliauju pasidanguravęs“).

- **Barbarizmai**, svetimų kalbų žodžiai, bendrinėje kalboje turintys savo atitikmenis (pvz., „svietas“ – pasaulis, „kupčius“ – pirkėjas). Δ dažni poetinėse stilizacijose, literatūrinėse aliuzijose, pvz., M. Martinaičio eilėraštyje aliuziškai atkuriama A. Vienažindžio poezijos atmosfera: „Sudiev lelija / dangaus baltoji / lenciūgai skamba – jau smertis stoja.“

- **Dialektizmai** arba **tarmybės**, kurios nors tarmės žodžiai, gramatinės formos ar sintaksinės konstrukcijos, vartojami grožinėje lit-roje. Iki lietuvių kalbos sunorminimo daugelis rašytojų kūrė gimtąją tarmę (pvz., Žemaitė – žemaičių, A. Strazdas, A. Baranauskas – rytų aukštaičių). Vėliau tarmybės vartotos (ir vartojamos) labiau stilistiniam efektui išgauti. Δ gausu Alb. Žukausko poezijoje. Jų esama S. Gedos, M. Martinaičio eilėraščiuose, J. Apučio ir kt. autorių prozoje. V. Braziūnas išleido aukštaičių (šiaurės panevėžiškių) tarmę parašytą poezijos knygą *Saula prė laidos* (2008).

- **Žargonizmai**, **slengas**, šnekamosios, kasdieninės kalbos žodžiai ar kalbėjimo maniera, kuri paplitusi tam tikrose socialinėse, profesinėse grupėse (pvz., jaunimo, kalinių, menininkų bohemos slengas, medikų žargonas). Δ elementų gausu J. Ivanauskaitės, R. Gavelio ir kt. autorių prozoje.

Neoklasicizmas, konservatyvioji XX a. literatūrinio modernizmo tendencija, būdinga nemažai daliai klasikinio („aukštojo“) modernizmo autorių. Neoklasicistai, pesimistiškai vertindami moderniąją epochą kaip vertybių krizės laiką, atsigręžia į lit-ros tradiciją, jų suvokia kaip autoritetą, atramą ir pavyzdį kurti aukštos vertės menui šiuolaikiniame pasaulyje. Kūryba išsiskiria dėmesiu praeities kultūros epochoms – ne tik Antikai ar Klasicizmui, bet ir Viduramžiams, Renesansui, Barokui, literatūros klasiškai ir kultūrinei atminčiai plačiąja prasme. Naujai suaktualinami praeities epochų stiliai, lit-ros motyvai, siužetai, filosofinės ar religinės idėjos, perimami ir naujai pritaikomi tradicinės lit-ros žanrai (pvz., antikinė elegija ar sonetas). Individualus kūrėjo talentas suvokiamas kaip tradicijos tąsa ir jos transformavimas (T. S. Eliotas), todėl iš kūrėjo (bei skaitytojo) reikalaujama didelės literatūrinės erudicijos, meno kaip aukštos meistrystės, kurios reikia išmokti, suvokimo. Vertinant lit-rą ir visuomenę laikomasi hierarchijos ir elitiškumo principo, priešinamasi populiarizmui kultūrai ir avangardui kaip chaotiškam menui. Lit-roje siekiama klasikinės pušiausvyros – grožio ir tiesos vienovės, poetinio vaizdo objektyvumo, techninės disciplinos, intensyvios kūrybinės savirefleksijos. Poezijos kūrinys turįs būti

toks pat meistriškas, įtemptas, sudėtingas ir paveikus kaip didieji Europos muzikos šedevrai ar gotikinė architektūra (O. Mandelštam, E. Paundas (Pound)). Svarbiausia – kūryboje siekti viršlaikinio ir viršasmėninio estetinio idealo, nors moderniojoje epochoje toks tikslas pačių neoklasicistų dažnai vertinamas pesimistiškai. Neoklasicistų visuomeninės pažiūros dažnai – konservatyvios.

Δ ryškiai realizuotas XX a. anglų, vokiečių, graikų, Vidurio ir Rytų Europos tautų, rusų poezijoje. Svarbiausi neoklasicistiniai poezijos sąjūdžiai – XX a. 2 deš. anglų imažizmas ir su juo susijusi E. Paundo, T. S. Elioto kūryba bei rusų akmeizmas (A. Achmatova, O. Mandelštam, N. Gumiliovas). Lietuvoje Δ tendencija išryškėjo XX a. 4 deš. – H. Radausko kūryboje (susipynusi su estetizmu), V. Mačernio, A. Nykos-Niliūno, B. Krivicko poezijoje (sujungta su egzistencializmo filosofija). Vėliau lietuvių Δ savitai atstovauja atskiri poetai – visų pirma T. Venclova, K. Platelis, V. Dainys, jo problematika išlieka svarbi A. Marčėnui.

Neoromantizmas (naujasis romantizmas), diskutuotinas terminas, ne visose lit-ros istorijose vienodai paplitęs, taikomas 1890–1920 antipozityvistinėms kryptims, pasisakiusioms prieš racionalizmą ir natūralizmą. Juo nusakomas lit-ros sugrįžimas su nauja realizmo ir modernizmo patirtimi „prie dvasios“ – romantinio vaizdavimo būdo, romantizmo kūrybos ir estetikos.

Vakarų Europos lit-rose, kuriose modernizmas formavosi ne tik kaip antirealizmas, bet ir kaip antiromantizmas, Δ kūryba aiškiau atsiskyrė nuo modernistų. Tokio tipo Δ labiausiai pasireiškė Anglijoje (R. Kiplingo, Dž. Konrado (Conrad), R. L. Stivensono (Stevenson), G. K. Čestertono (Chester-ton) kūryboje); Prancūzijoje – suklestėjusiam herojinės dramos žanre, ypač E. Rostando kūryboje. Vokiečių lit-roje Δ ryšys su modernizmu (simbolizmu, impresionizmu) daug glaudesnis, jam priskiriami kai kurie Š. Georgės (George), H. Hofmanstalo (Hofmannsthal), G. Hauptmanno kūriniai.

Rytų ir kitose Europos lit-rose, kuriose modernizmo pradžia sutapo su tautų nacionaliniu ir kultūriniu išsilaisvinimu (įgavusiu „Jaunosios Lenkijos“, „Jaunosios Švedijos“, „Jaunosios Suomijos“, „Jaunosios Estijos“ ir pan. kultūrinių sąjūdžių išraišką) ir kur vėl aktualus tapo kūrybos sąlytis su folkloru, modernizmas buvo suprastas ir perimtas kaip romantizmo tąsa, arba *romantizmo atnaujinimas*. Tokiose lit-rose Δ tipologiškai sunkiai atskiriamas nuo modernistinės kūrybos. Δ jose susiformavo kaip stipriai romantizuotas modernizmas, konfrontuojantis su formalistinėmis estetinėmis tendencijomis. Tokios kūrybos ryškiausiai reprezentantais laikomi: S. Wyspianskis, J. Kasprovičius (Kasprowicz), K. Tetmajeris, V. B. Jeitšas (Yeats), M. Meterlinkas (Maeterlinck), O. Milašius (Miloš), S. Lagerliof (Lagerlöf), H. Ibsenas, K. Hamsunas, D. Merežkovskis, K. Balmontas, K. Skalbė, J. Jaunsudrabinis, G. Garsija Lorka, J. R. Chimene-

zas (Jimenez), A. Mačadas (Machado), Dž. Londonas (London), A. Birsas (Bierce) ir kt.

Lietuvoje Δ pasireiškė antruoju stipriai suromantinto modernizmo tipologiniu variantu, prasidėjusiu su J. A. Herbačiausko ir S. Kymantaitės-Čiurlionienės publikacijomis Gabijoje (1907), suklestėjusiu visoje XX a. I pusėje, kol ji išstūmė sustiprėjusi antiromantinė avangardo kūryba (1922), „grynąjį meną“ teigianti estetika ir po krašto okupacijos ideologine prievarta diegtas socrealizmas.

Neoromantinė kūryba – simbiozinis romantizmo ir modernizmo (realizmas čia egzistuoja tik kaip papildomas, foninis vaizdavimo būdas) tipologinis reiškinys, susiformavęs jų sąlyčio riboje ir nė viena neapibrėžiamas. Pamažu rašytojams vis drąsiau perimant modernistinės kūrybos nuostatas, kito ir tipologinių pradų santykis neoromantinėje kūryboje, todėl išskirtini trys jo raidos etapai, atstovaujami trijų rašytojų kartų: 1) modernistinis romantizmas – J. A. Herbačiauskas, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, Vydūnas, V. Krėvė, L. Gira, J. Tumas-Vaižgantas, Šatrijos Ragana; 2) romantiškas modernizmas (simbolizmas, impresionizmas) – B. Sruoga, F. Kirša, V. Mykolaitis-Putinas, I. Šeinius, J. Lindė-Dobilas; 3) romantiškas post-avangardizmas – B. Brazdžionis, J. Aistis, A. Miškinis, K. Boruta, iš dalies S. Nėris.

Neoromantinėje kritikoje ir estetikoje pirmą kartą lietuviškai buvo reflektuota kūrybos esmės, estetinio vertingumo ir nacionalinio savitumo problemos.

Neoromantinė kūryba – bene didžiausias lietuvių lit-ros klasikos šaltinis, sugestionavęs mitą apie lietuvius kaip lyrikų tautą ir davęs nacionalinio charakterio – intuityvisto ir mistiko – meninį portretą. Δ – tai kosminio vizionizmo ir dainiškos lyrikos, poetinės istorinės dramos, kaimiškos, padavimų prozos suklestėjimo metas. Jai būdinga lyrizmas, gamtos poetizacija, folkloro stilizacija, psichologinės meilės jausmo atodangos, transcendentinės pasaulėjautos, prigimties balso ir grožio, neatsiejamo nuo dvasingumo, manifestacijos bei laisvos meninės formos, improvizacijos, spontaniško intuityvumo, melodinio, muzikinio prado akcentavimas.

Novelė (it. *novella* – naujiena), grožinės prozos žanras. Neilgas kūrinys, kuriam būdinga griežtesnė nei apsakymo struktūra, dažn. dramatiška, staigi atomazga, netikėtas posūkis. Kai kurie lit-ros tyrinėtojai Δ ir apsakymo terminus vartoja sinomiškai, kiti novelę laiko apsakymo atmaina. Nacionalinėse lit-rose termino reikšmė nevienoda: vokiečiai skiria novelę (*Novelle*) nuo apsakymo (*Kurzgeschichte*), prancūzų *nouvelle* panaši į apsakymą (kaip ir *récit*), rusai skiria apsaką (*povest'*), apsakymą (*rasskaz*), novele (*novella*) vadina labai trumpą apsakymo formą, lenkai t.p. skiria apsakymą (*opowiadanie*) ir novelę (*nowela*). Anglų k. terminas *novella* vartojamas retai, dažn. Δ neskiriama nuo apsakymo (*short story*).

Δ pavadinimo etimologija liudija, kad Δ pradžioje reikė pasakojimą apie naujus įvykius, kuriuos žmo-

nės perpasakodavo pasilinksminti ar pamokyti. Novelių ciklų užuomazgos įžvelgiamos *Tūkstančio ir vienos nakties* pasakojimuose (anksčiausi variantai arabų k. iš ~IX a., pirmasis vertimas į europiečių – pranc. kalbą – 1704). Europos tradicijoje Δ ištakos siejamos su trumpais pasakojamaisiais žanrais – pasakomis, anekdotais, pamokslų intarpais. Renesanso laikotarpiu Europoje suklestėjo pramogai skirti pasaulietinių pasakojimų rinkiniai (italo Dž. Bokačo (Boccaccio) *Dekameronas*, par. 1349–1353, išl. 1471, prancūzės Margaritos Navarietės (Marguerite de Navarre) *Heptameronas*, 1558–1559, anglo Dž. Čoseerio (Chaucer) *Kentenberio pasakojimai*, par. ~1387–1400, išsp. 1478) ir praktiniai rinkiniai kunigams. Šalia egzistavo ir kiti iš vid. amžių lit-ros atėję panašūs žanrai – fablijo, *švankas*. Renesanso novelei būdinga šios epochos lit-ros bruožai: vitališkumas, neretai pereinantis į nešvankumą, optimizmas. Galutinai Δ žanro kanonai susiklostė XIII a. pab. – XIX a. pr.; Δ buvo labai populiarūs Vokietijoje (K. Brentano (Brentan), L. J. fon Arnim (von Arnim). Kūrinio ilgis – nuo kelių iki kelių šimtų puslapių, fabulos centre paprastai buvo vienas paslaptingas įvykis ar konfliktas, vedantis į nelauktą posūkį ir logišką, bet netikėtą pabaigą. Romantikai suteikė novelei filosofinį, mistinį pobūdį (J. L. Tykas (Tieck), E. T. A. Hofmanas (Hoffmann), E. A. Po (Poe)). XIX a. su realizmo lit-ra susiformavo ir realistinė Δ, labiau pabrėžianti racionalius socialinius, moralinius aspektus (G. de Mopasanas (Maupassant), A. Čechovas).

Lietuvių lit-roje Δ užuomazgų įžvelgiama XIX a. vid. didaktinėje prozoje. Δ terminas pradėtas vartoti XIX a. pab. Aiškesnius bruožus įgijo atsiradus liet. periodikai, kurioje spausdinta trumpoji proza. XX a. pr. Δ terminą bandė apibrėžti K. Bizauskas, J. Brazaitis, V. Mykolaitis-Putinas ir kiti. Pirmasis Δ formą ištobulino J. Savickis (rink. *Ties aukštu sostu* 1928). Brandžia novelistika išsiskiria XX a. 4 deš. (P. Cvirka, J. Grušas ir kt.), išėivijos autoriai (A. Škėma, A. Landsbergis, B. Pūkelevičiūtė). Δ suklestėjo Lietuvoje XX a. 7–9 deš. (intelektuali R. Lankausko, J. Mikelinško, I. Mero kūryba). Stiprėjo lyrinė tradicija (R. Granauskas, J. Aputis, B. Radzevičius), ironiška pasaulėjauta (S. Šaltenis), pasaulio iracionalumo, paslapties pojūtis (S. T. Kondrotas, 10 deš. J. Skablauskaitė). Trumpos Δ meistrė – B. Vilimaitė. XXI a. Δ žanro kūriniių parašė D. Kalinauskaitė ir kiti.

Parabolė (gr. *parabolē* – palyginimas), trumpas lit-ros, dažniausiai prozos, kūrinys, kurio turinys šalia konkrečios prasmės apibendrina žmonijos egzistencijos, religijos, moralės vertybines problemas. Δ artima pasakėčiai, tačiau skiriasi nuo jos meninio pasakojimo įtikinamumu ir antropomorfizavimu atsisakymu. Analogijos, konkretų žmogaus poelgį komentuojančios universaliu aspektu, suteikia Δ ypatingos sugestijos.

Nuo seno Δ vaidina išskirtinį vaidmenį senųjų religinių sistemų – sufizmo (islamo misticizmo), zen

Budizmo, žydų egzegetinės lit-ros ir kt. tekstuose. Klasikinės Vakarų kultūros Δ, esančios Naujajame Testamente (pvz., evangelinės Δ apie sėjėją, apie rauges ir kt.) iliustruoja daugiareikšmes, savotiškai užkoduotas krikščionybės tiesas, kurių interpretacija paremta visa vėlesnė krikščioniškoji lit-ra. Platūs Δ komentarai randami ir senojoje lietuvių lit-je (pvz., K. Sirvydo *Punktuose sakymų* (1621) apmąstymai apie laisvą žmogaus valią, paremti Naujojo Testamento Δ apie darbą Kristaus vynuogyne ir užmokestį už tai). XIX–XX a. lit-roje Δ išplinta įvairiuose žanruose ir karštais tampa pagrindiniu viso kūrinio meninės tiesos konstravimo principu (pvz., B. Brechto, S. Mrożeko dramos).

Δ vaizduoja istorinį praeities arba esamąjį laiką, daugiau ar mažiau susijusį su konkrečiais įvykiais ir vietomis, tačiau joje akcentuojamos nepriklausomos nuo laiko ir vietos idėjos. Tai gali būti moralinių vertybių akcentai (pvz., V. Krėvės *Indas, kuriame karalius laiko geriausią savo vyną*), žmogaus ir pasaulio santykio apibendrinimas (vienatvės svetimame ir priešiškaime pasaulyje išraiška F. Kafkos romane *Procesas*), žmogaus prigimties analizė H. Hesės (Hesse) romanuose (*Stepių vilkas, Narcizas ir auksaburnis*).

Pasakojimas (naracija), įvykio arba įvykių pateikimas (žodžiu, raštu, vaizdu ar kitaip). Įvykis reiškia pradinės situacijos įveikimą ar būsenos pakeitimą į jai priešingą būseną: įprasta, kad Δ prasideda trūkumo konstatavimu ir pasibaigia jo pašalinimu. Ši sąvoka vartojama nevienareikšmiai, nes ji gali reikšti ir papasakotus įvykius (istoriją, kas yra papasakota), ir įvykius pateikiantį tekstą (pasakotojo kalbos formą šalia aprašymo ir samprotavimo), ir patį pasakojimo aktą (naraciją, kaip papasakojama). Visos šios trys reikšmės yra viena su kita susijusios: naracija įsteigia sykiu ir istoriją, ir pasakojimo tekstą, kurių santykis primena turinio ir raiškos santykį. Kai kuriems teoretikams (A. J. Greimui) Δ plačiąja prasme yra ne tik tai įvykių jungimas, būdingas tam tikriems tekstams, bet ir reikšmės apskritai sukūrimo principas, visuotinis reiškinys.

Δ gali būti būdingas ne tik prozeiškai kalbai, bet ir eiliuotai. Aristotelis „Poetikoje“ mokė nuosekliai išdėstyti įvykius dramoje, neiškreipti natūralios įvykių eigos. Buvo siūloma imti pasakoti nuo ekspozicijos, veiksmo užuomazgos, pateikti veiksmo vystymą iki kulminacijos ir atomazgos. Klasikinis Δ yra nuoseklus (vadovaujamas fabula, įvykiai bandomi pateikti pagal priežasties ir pasekmės santykį, chronologiškai). Modernusis Δ nepaiso fabulos logikos, nuoseklumo išdėstant įvykius, išryškindamas veikėjo dvasios būsenas ir išgyvenimus, problemų svarstymą. Klasikinis Δ yra nuotykių Δ, o modernusis tampa Δ nuotykiu.

Pasakotojas (naratorius) – pasakojantis subjektas, istorijos sakytojas. Jis yra atsakingas už informacijos reguliavimą tekste, siūlo tam tikrą požiūrį į pasakojamus įvykius. Grožiniame tekste Δ nėra tapa-

tus autoriui: net ir pirmojo asmens pasakojimuose Δ yra vaizduojamo pasaulio dalis, autoriaus vaizduotės tvarinys. Δ figūros ryškumas dažniausiai priklauso nuo to, ar tekste yra išryškinta pati pasakojimo situacija (Δ ir jo adresato santykis, pasakojimo aplinkybės), pvz., J. Biliūno prozoje Δ yra labiau pastebimas nei Žemaitės prozoje, nes aiškesnė pasakojimo situacija. Viename kūrinyje gali susitikti skirtingo lygmens Δ: apie vieną Δ gali papasakoti kitas Δ (J. Biliūno „Vagis“). Δ gali būti daugiau ar mažiau juntamas tekste, patikimas arba nepatikimas, anonimiškas arba įvardytas, „objektyvus“ (kalbantis trečiuoju asmeniu) arba „subjektyvus“ (kalbantis pirmuoju asmeniu), susijęs arba nesusijęs su pasakojama istorija, vienvaldis arba demokratiškas, žodį suteikiantis personažui, kitam pasakotojui. Polifoniniame (daugiabalsiame) pasakojime Δ ir personažo požiūriai išsiskiria, bet yra vienodai svarbūs (F. Dostojevskio *Nusikaltimas ir baismė*, V. Folknerio (Faulkner) *Kai aš gulėjau mirties patale*).

Literatūroje dažniausiai pasakojama būtuojų laiku apie tai, kas įvyko anksčiau (vėlesnis pasakojimas), o rečiausiai – būsimoju laiku apie tai, kas dar bus (ankstesnis pasakojimas), kaip pranašysčių tekstuose. Gali būti pasakojama esamuojų laiku apie tai, kas tuo pat metu vyksta (lygiagretus pasakojimas), kaip vidinio monologo romanuose, reportazuose. Dažnai tekste yra derinami skirtingi pasakojimo tipai (įterptinis pasakojimas): vėlesnis pasakojimas derinamas su lygiagrečiuoju dienoraščio arba laiško formos kūrinuose.

Δ santykis su savo paties papasakota istorija gali būti dvejopas: arba jis joje nedalyvauja (Žemaitės prozoje, kurioje pasakojama trečiuoju asmeniu), arba dalyvauja (J. Biliūno prozoje, kurioje pasakojama pirmuoju asmeniu) ir prisiima pagrindinio arba šalutinio veikėjo vaidmenį. Pagrindinė Δ funkcija yra pasakoti, pateikti įvykius, tačiau tuo pat metu jis gali atlikti ir kitokias funkcijas: metapasakojimo (paaiškinti savo pasakojimo tvarką, pasirinktą stilių), bendravimo (kreiptis į adresatą), liudijimo (įrodinėti, kad istorija yra tikra, atskleisti savo santykį su ja), imtis didaktikos, ideologinės funkcijos (pateikti istorijos ir personažų vertinimą, moralą). Δ savo požiūrį į istoriją perteikia tiesiogiai, ją pakomentuodamas, arba netiesiogiai: jo nuomonę ir simpatijas išduoda personažo apibūdinimas, padidintas dėmesys tam tikriems personažams ir įvykiams, komentarai užsidėjus personažo kaukę, ironija, emociniai ir vertinamieji epitetai ir pan.

Δ nebūtinai sutampa su aplinkos stebėtoju (J. Biliūno „Brisiaus galas“). Pagal Δ užimamą poziciją stebėjime skiriami trys žiūros taškai: nulinis (visažinis Δ, žinantis daugiau nei personažas, pvz., Žemaitės pasakotojas), vidinis (pateikiama tik tokia informacija, kurią galėtų žinoti personažas, Δ žino tiek, kiek žino personažas, pvz., J. Biliūno Δ) ir išorinis (personažo matymas tik iš šalies, nesistengiant įžvelgti jo vidaus, kai Δ atrodo žinantis mažiau nei personažas, pvz., E.

Hemingvėjaus proza). Modernioje prozoje gali būti pasakojama ir antruoju asmeniu pabrėžiant vidinį konfliktą arba Δ artimumą personažui (R. Granausko *Jaučio aukojimas*).

XIX–XX a. sandūroje Europoje modernėjantis pasakojimas išpopuliarino prozoje subjektyvų Δ, pirmojo asmens pasakojimą ir dar daugiau dėmesio skyrė personažo būsenoms. Lietuvių lit-roje subjektyvaus pasakojimo pradininkais laikomi Šatrijos Ragana ir J. Biliūnas.

Personažas (veikėjas), kūrinio vaizduojamo pasaulio būtybė. Lit-roje gali būti vaizduojamas veikiantis, galvojantis ir jaučiantis ne tik žmogus, bet ir gyvūnas, daiktas ar reiškiny. Kūrinyje pasirodo ir mitologiniai, istoriniai veikėjai. Δ yra skaitytojo vaizduotės padarinys, todėl netapatintinas su kūrinio autoriumi. Ši „popierinė būtybė“ yra būtina pasakotojo pasakojamos istorijos dalis. Δ skaitytojui gali kelti simpatiją arba antipatiją, įkūnyti visuomenės lūkesčius, vertybes ir pats daryti jai poveikį.

Pasakotojas Δ pristato savo vardą, jį pristato kiti Δ arba jis pats prisistato. Kūrinyje esama tiesioginių (vardai, portretas, biografija) ir netiesioginių (emocinė reakcija, poelgiai) Δ buvimo ženklų: O. Balzako (Balzac) ir E. Zolia (Zola) Δ tenka žymiai daugiau tiesioginių ženklų nei G. Flobero (Flaubert) ir G. de Mopasano (Maupassant) Δ. Vienu ar kitu būdu Δ priskirtas teminis vaidmuo apibendrina jo atliekamus veiksmus: karalius, piemuo, našlaitė ir pan. Intriguojai netikėti teminiai vaidmeniai poelgiai: karalius persirengia elgeta, piemuo neišeina ganyti ir pan. Δ gali aiškiai įkūnyti kokią nors idėją, savybę (simboliški veikėjų vardai V. Kudirkos satyroje) arba gali būti sunkiau apibūdinamas ir nuspėjamas, net suskaidytas į prieštarigus balsus.

Δ prozos kūrinyje paprastai nėra vieniši, jie sudaro tam tikrą sistemą. Tik toje sistemoje, nuolat lyginant yra suvokiami jų teminiai vaidmenys, mokėjimas arba galėjimas veikti, būti, kalbėti ir pan. Neigiami Δ kontrastuoja su teigiamais (M. Valančiaus didaktinė proza). Pagrindinį Δ padeda atpažinti šalutiniai (mažiau svarbūs pasakojimui) arba epizodiniai (tik viename kitame epizode pasirodantys) Δ. Vieni yra pasyvūs, patiriantys veiksmą, kiti – aktyvūs, veikiantys. Skiriami taip pat daugiau ar mažiau tikroviški Δ. Turintis aiškių individualių bruožų Δ kartais vadinamas charakteriu. Charakteriu gali būti laikoma ir pati Δ psichologijos ir elgesio skiriamųjų bruožų visuma. Charakteriai gali būti statiški, nesikeičiantys (paprastai nuotykių, riterių romanų herojai) arba dinamiški, dėl vienokių ar kitokių priežasčių patiriantys kaitą. Renesanso epochoje Δ įgyja daugiau individualių bruožų, bet dar iki Apšvietos ir Romantizmo laikmečio daugiau dėmesio pasakojimuose skiriama ne charakterio, o veiksmo kūrimui. Charakterio kūrimas tapo itin svarbus XIX a. realistinėje prozoje. Realistinis (O. Balzako (Balzac), Č. Dikenso (Dickens) ir kt.) Δ turi ne tik vardą ir pavardę, profesiją, kilmę, bet

ir įpročius bei priklausomybę tam tikram visuomenės sluoksniui atspindinčią išorę, kalbą, charakterio bruožus (tipiškas veikėjas tipiškoje situacijoje). XX a. vis dažniau pasigirsta raginimų nuversti Δ nuo pje-destalo, ant kurio jį užkėlė XIX a. romanistai, atsisa-kyti tipiško Δ jungo, paneigti tariamą Δ tikroviškumą, vientisumą ir jo aiškią psichologiją. Modernioje pro-zoje išorinį veikėjų susidūrimą keičia veikėjo vidinis konfliktas, o vaizduojamasis pasaulis gali būti patei-kiamas per tokio veikėjo sąmonę. Kartais (prancūzų „naujajame romane“) iš personažo telieka tik į aplin-ką reaguojanti jo sąmonė.

Poema, ilgą laiką taip buvo vadinamas bet koks didesnės apimties poezijos kūrinys, šiuo metu Δ laikomas stambiausias poezijos žanras, kuriame su-sipina epa, dramos ir lyrikos bruožai. Δ išsivystė iš herojinio epa ir kartais suvokiama kaip jo sinonimas. Jai būdingi epa bruožai – beasmenis pasakojimas, ryški sužetinė linija, išvystyti charakteriai (A. Mic-kevičiaus *Grażina*), draminė kompozicija (Just. Mar-cinkevičiaus *Heroika*, arba *Prometėja pasmerkimas*); romantizmas į dramą įvedė lyrinį elementą – lyrinio subjekto emocijų raišką, fragmentišką kompozici-ją ir pan. Δ pobūdis, struktūra, stilistinės ypatybės priklauso nuo epochos, literatūrinės krypties, au-toriaus individualybės (pvz., Klasicizmo epochoje populiaru didaktinė, aprašomoji Δ, simbolizmo es-tetika pastebima V. Mykolaičio-Putino Δ *Vergas*). XX a. Δ, be žanrinės sintezės, būdinga sudėtinga vaizdų struktūra, filosofiniai, istoriniai apibendri-nimai (T. S. Elioto *Bevaisė žemė*, Č. Milošo (Miłosz) *Kur saulė pateka ir kur nusileidžia*). Δ – K. Donelaičio *Metais* – prasidėjo lietuvių grožinė lit-tūra. Aprašo-mosios klasicistinės Δ bruožų ir romantinio lyrizmo esama A. Baranausko *Anykščių šilelyje*, epa ir lyrikos sintezė pastebima Maironio *Jaunojoje Lietuvoje*. Δ tebėra populiaru tarp šiuolaikinių lietuvių poetų (Δ parašė K. Bradūnas, S. Gedas, V. Bložė, G. Cieškaitė ir kt.). Just. Marcinkevičius, daugelio Δ autorius (*Sie-na*, *Donelaitis*, *Pažinimo medis*, *Devyni broliai* ir kt.), Δ pavadino „žanrų žanru“, kuris savo išraiškos įvai-rove prilygsta simfoniniam orkestrui.

Poetika, seniausia lit-ros teorijos šaka, kurios tyri-nėjimo objektu tradiciškai laikomos lit-ros formos. Tokios poetikos ištakos – graikų filosofų Platono ir Aristotelio veikaluose. Tačiau šiuolaikiniai lit-ros teo-retikai pabrėžia, kad šis poetikos apibrėžimas yra nepakankamas, kadangi bet kuri poetika svarsto ir li-teratūriškumo, arba lit-ros specifškumo, ir lit-ros bei tikrovės santykio klausimus. Šie du aspektai ryškūs jau seniausioje žinomoje sisteminėje Aristotelio *Po-etikoje* (mimezės ir katarsio sąvokos), nors laikoma, kad svarbiausia vieta jiems tenka XX a. poetikos ty-rinėjimuose (struktūralizmas, semiotika). Pagal tai, kuriems literatūrinių formų ar paties literatūriškumo klausimo aspektams skiriamas didžiausias dėmesys, galima išskirti keletą poetikos tipų. Bene žinomiau-

sia iš jų – vadinamoji *normatyvinė* poetika, kuri sie-kė suformuoti poezijos meno taisykles ir pagal jas bandė nustatyti kūrinio vertę. Tokios yra, pavyzdžiui, Horacijaus (I a. pr. Kr.) ir N. Bualo (Boileau) (1674) poetikos (abi vadinasi *Poezijos menas*). Kita rūšis – *aprašomoji* poetika, kurioje, kaip jau rodo pats pavadinimas, aprašomos literatūrinių tekstų ar jų grupių formos ypatumai. Istorinė poetika tyrinėja literatū-rinių formų formavimąsi, raidą, istorinį kitimą. Nuo XX a. poetikos tyrinėjimai vystėsi dviem kryptim. Pirmoji kryptis išlaikė vadinamąjį metadiskursyvinį, arba teorinį, pagrindą ir savo tyrinėjimus vienai ar kitaip siejo su R. Jakobsono iškelto klausimu „Kas žodinį pranešimą daro literatūros kūrinium?“ bei reikš-mės problema. Pastarojo tipo tyrinėjimams priklaus-o įvairių lit-ros teorijos krypčių (struktūralizmo, semiotikos, mitografinės kritikos, teminės kritikos, iš dalies psichoanalitinės kritikos) bandymai svars-tyti poetikos klausimus. Antroji kryptis – konkrečių kūrinų poetikos tyrinėjimai, poetiką suprantant kaip vidinės kūrinio sandaros (struktūros, kompozicijos, įvaizdžių sistemos ir pan.) analizę, aiškinimą, pade-dantį atskleisti, kuo vienas kūrinys skiriasi nuo kito. Būtent šiuo aspektu galima kalbėti, pavyzdžiui, apie K. Donelaičio *Metų* ar S. T. Kondroto *Žalčio žvilgsnio* poetiką. Tarpiniu variantu galima laikyti konkrečių lit-ros krypčių, literatūrinių epochų (pavyzdžiui, roman-tizmo), konkrečių žanrų (A. Zalatorius *Lietuvių apsakymo raida ir poetika*), tekstų grupės ir pan. po-etikos tyrinėjimus.

Poezija, eiliuota kalba parašyti lit-ros kūriniai; vie-nas iš pagrindinių (greta prozos) kalbos organiza-vimo būdų, kuriam būdinga ritminė struktūra. Iki Naujųjų amžių Δ apskritai buvo vadinamas žodžio menas. Eiliuota kalba buvo privaloma įvairioms lit-ros rūšims – ne tik lyrikai, bet ir epui, tragedijai, ko-medijai. Kai proza tapo pripažinta kaip atskira lit-ros rūšis, Δ terminas pradėtas vartoti dažniausiai kaip lyrikos sinonimas. Tačiau Δ yra platesnės reikšmės nei lyrika – Δ priskiriama poema, kurioje, be lyrinių, esama draminių bei epinių elementų.

Postmodernizmas, bendro pobūdžio terminas, vartojamas kalbant apie šiuolaikinę visuomenę, kul-tūrą, meną, lit-rą, architektūrą. Chronologiškai eina po modernizmo, tačiau dėl Δ santykio su moderniz-mu esama labai įvairių nuomonių. Diskutuojant apie Δ sampratą, viskas lieka kontroversiška: ar tai yra pe-riodas, ar srovė, ar bendras kultūros „būvis“; kada jis prasidėjo, baigėsi ar tęsėsi ir t. t. Δ terminas pir-mą k. pavartotas 1947 kalbant apie architektūrą. Lit-ros kritikos pradėtas vartoti XX a. 6 deš., norint at-skirti pokarinę eksperimentinę S. Beketo (Beckett), Ch. L. Borcheso (Borges), Dž. Barto (Barth), D. Bartel-mo (Barthelme), T. Pinčono (Pynchon) ir kitų kūrybą nuo aukštojo modernizmo klasikų.

Bendrųjų postmodernizmo teorijų yra labai daug; ke-lios įtakingiausios: Ž. F. Liotaro (Lyotard), Fr. Džeimso-

no (Jameson) ir Ž. Bodrijaro (Baudrillardo). Liotaras teigia, kad Δ atspindi ne(pasi)tikėjamą didžiaisiais progreso, apšvietos ir žmonijos išlaisvinimo naratyvais, tarnavusiais tam, kad įteisintų moderniąją kultūrą. Sudedamosios postmodernizmo savybės yra kultūros „negilumas“, pagrįstas simuliacija ir įvaidžių cirkuliacija; istorijos pojūčio silpnėjimas, „šizofreniškas“ nerišlumas, padrikumas ir sustiprinta koliažo forma; naujas „didingumo“ patyrimas, tapatinamas ne su gamta, o su technologija; naujas architektūrinės erdvės, vadinamosios „hipererdvės“, patyrimas. Δ technologija, priešingai nei modernistinėje gamybos paradigmoje, orientuota į atgaminimą, perdirbimą. Ž. Bodrijaras šiuolaikinę Vakarų civilizaciją apibūdina kaip simbolių laiką, kai ženklas nebeturi jokio ryšio su realybe, o nurodo tik į save patį. Tai „virtuali tikrovė“ arba „hiperrealybė“, kuri yra savo pačios atvaizdas. Tai tampa įmanoma tada, kai realybės vietą užima medija. Δ pereinama prie kasdienio gyvenimo estetikos, ir meno spektras labai praplečia. Vietoje užgimstančio kūrybinio akto yra intertekstai, surinkti iš nesuskaičiuojamų kultūros tekstų. Pasak Č. Dženko (Jencks), Δ charakterizuoja „dvigubas kodavimas“: kūriniai komunikuoja dviem skirtingais lygmenimis – ir masėms, ir žinovui, pvz., U. Eko romanai yra tuo pat metu ir populiarūs, ir avangardiniai. Postmodernus pasakojimas, anot L. Hatčeno (Hutcheon), – tai „istoriografinė metafikcija“: pvz., Dž. Faulzo (Fowleso) *Prancūzų leitenanto moteris*, U. Eko *Rožės vardas*, E. L. Doktorou (Doctorow) *Regtaimas*, S. Rušdi (Rushdie) *Vidurnakčio vaikai*, M. Ivaškevičiaus *Madagaskaras*, G. Beresnevičiaus *Paruzija*, aiškiai, eiliniam skaitytojui prieinamais būdais pasakoja istorijos versijas, bet tuo pat metu šie tekstai kritiškai ir ironiškai reflektuoja jų atliekamą istorinės rekonstrukcijos veiksmą. Priešingai negu modernistai, kurie siekė kurti kažką nauja, postmodernistai dirba su kultūros duotybėmis, kuičiasi kultūros palėpėse, kur suverstos praeityje naudotos priemonės, stiliai, žanrai, tekstai, juos perdirbdami parodijos, pastišo ir kitais būdais. Daugelį postmodernių technikų, kurios atrodo labai novatoriškos, galima rasti ankstesnėse meno epochose. Postmodernioje lit-roje išlieka tai, ką iki kraštutinumo įvairiais eksperimentiniais rašymo būdais pasiekė modernistai, bet modernistiniai bruožai čia pajungti kitai dominantei: modernistai tyrinėjo suvokimo ir pažinimo, perspektyvos, subjektyvaus laiko patyrimo, žinių cirkuliacijos ir patikimumo problemas (klausė „Ką galiu sužinoti apie save ir pasaulį?“), o postmodernistai tiria fiktyvumo, būties būdų ir jų skirtumų problemas, pasaulių prigimtį ir pliuralumą, tai, kaip tokie pasauliai sukuriami ir suardomi (klausia „Kas yra pasaulis?“, „Kas padaro pasaulį realų?“, „Ar yra skirtumas tarp tekstinų pasaulių egzistencijos ir pasaulių, kuriuose gyvenu, o gal visi pasauliai sukurti kalbos?“). Modernizmas rėmėsi aiškiu skirtumu tarp subjekto ir objekto, o Δ riba tarp subjekto ir objekto tampa nebeaiški.

Fantazija, absurdiškumas, pastišas, parodija, intertekstualumas, neužbaigtumas ir tradicinės naratyvo struktūros laužymas būdingi daugeliui postmodernių tekstų, kuriuos XX a. II p. parašė: Lotynų Amerikoje Ch. L. Borchesas (Borges), A. Karpentjeras (Carpentier), Ž. Amandas (Amado), K. Fuentesas (Fuentes), Ch. Kortasaras (Cortázar), M. V. Ljosa (Llosa), G. Garsija Markesas (García Márquez), K. Lispektor (Lispector), I. Aljendi (Allende); Kanadoje – M. Atvud (Atwood); JAV – V. Nabokovas, Dž. Bartas (Barth), T. Pinčonas (Pynchon); Europoje – S. Rušdis (Rushdie), I. Kalvinas (Calvino), U. Eko (Eco), M. Kundera, M. Pavičius (Pavič), Dž. Faulzas (Fowles), M. Biutoras (Butor), A. Rob-Grijė (Robbe-Grillet), M. Diuras (Duras), G. Grasas (Grass), A. Desaji (Desai); Pietų Afrikoje – N. Gordimer ir Dž. M. Kutsė (Coetze); Lietuvoje – M. Ivaškevičius, H. Kunčius, R. Šerelytė, poetai E. Ališanka, N. Abrutytė, G. Grajauskas, S. Parulskis.

Potekstė, netiesioginių kalbos reikšmių lygmuo, kurį sakymo subjektas (adresantas) siekia pranešti, įteigti suvokėjui (skaitytojui, adresatui); paslėpta, bet numanoma, lengviau ar sunkiau atpažįstama, tikroji sakinio, teksto prasmė. Δ sukuriama, naudojant perkeltines reikšmes turinčias stilistines figūras (tropus, ironiją ir kt.) bei pateikiant tam tikras nuorodas, užuominas, aluzijas; gali būti konkreti, atspindinti dalyko vertinimą, neišsakytą nuomonę, bei platesnė, apimanti idėjų sklaidą. Lit-roje naudojama, siekiant išvengti politinės cenzūros draudimų, nenorint tiesiogiai pažeisti papročių, moralės, etiketo normų, taip pat stilistiniais sumetimais; dažniausiai sutinkama vadinamoje Ezopo kalboje, perteikiant užslėptas prasmes, idėjas, kurių neleidžia skleisti totalitarinės valdžios. Δ pavyzdžių galima rasti V. Kudirkos satyrose ir publicistikoje, taip pat XX a. pab. kūriniuose (Just. Marcinkevičiaus, K. Sajos, V. Žilinskaitės, V. Bložės, T. Venclovos, M. Martinaičio ir kt. tekstai).

Pozityvizmas, XIX–XX a. filosofijos srovė, taip pat ir lit-ros kryptis. Filosofijoje Δ susiformavimas siejamas su prancūzų filosofo ir sociologo O. Komto (Comte), taip pat anglų filosofų J. S. Milio (Mill) ir H. Spenserio (Spencer) vardais. Δ vystėsi tuo pačiu metu kaip ir romantizmas ir tapo svarbiu XIX–XX a. intelektualiosios minties ir mokslo idėjiniu pamatu. Populiariausias Δ nuostatos skelbė visuomenės gyvenimo racionalizacijos, gamtos ir žmogaus prigimties dėsnių tapatumo idėjas, išskėlė mokslo, kaip vienintelio patikimo pažinimo šaltinio, vertę, absoliutinio praktinę veiklą ir kritiškai vertino religiją. Komto veikalai *Pozityvistinės filosofijos kursas* (t. 1–6, 1830–1842) ir *Pozityvistinės praktikos sistema* (t. 1–4, 1851–1854) skatino visuomenės reformų būtinybę ir mokslinio, faktais paremto pasaulio pažinimo siekius. Mokslą Komtas padalijo į abstraktųjį, analizuojantį daiktų procesus (pvz., matematika, fizika, biologija, sociologija) ir konkretųjį, analizuojantį pačius daiktus (pvz., zoologija, mineralogija). Milis

iškėlė empirikos svarbą, teigdamas, kad pažinimas neįmanomas be įrodymų (*Logikos sistema*, 1843), o etikos srityje vadovavosi utilitarizmo idėja, neigiančia nepriklausomos, individualios veiklos rezultatus, kurie netarnauja bendram visuomenės labui (*Utilitarizmas*, 1863). Spenseris, remdamasis Č. Darvino (Darwin) gamtos mokslų atradimais, suformavo visuotinę evoliucijos teoriją (*Sintetinės filosofijos sistema*, 1862–1896).

Δ idėjos turėjo įtakos naujiems istorijos, kultūros ir meno raidos tyrimams. Visoms mokslo sritims siūlomais universaliais empirinio tyrimo ir jo rezultatų apibendrinimo Δ metodais rėmėsi H. T. Baklio (Buckle) pozityvistinės istoriografijos studija *Anglijos civilizacijos istorija* (1857–1861) arba prancūzų kultūros ir lit-ros istoriko I. A. Tenos (H. A. Taine) darbai *Anglų literatūros istorija* (1863–1874) ir *Meno filosofija* (1865–1868). Tenos veikalai XIX a. 7–8 deš. paskatino natūralizmo srovės prancūzų lit-roje susiformavimą. Žymiausias jos atstovas – prancūzų rašytojas E. Zolia (É. Zola), parašęs ir programinį natūralizmo lit-ros teorijos veikalą *Eksperimentinis romanas* (1879). Siūlydamas natūralizmo, kaip tiksliai atvaizduojančio tikrovę lit-roje, principo taikymą, Zolia sukritikavo realistinį vaizdavimo būdą, anot jo – iškreipiantį tikrovę asmeninėmis filosofinėmis, moralinėmis ir pan. nuostatomis. Propaguojama determinizmo, vieno dai valdančio gamtą ir žmogų, idėja, absoliutinama biologinė žmogaus samprata, lit-roje skatinama vaizduoti žmogaus ir socialinės aplinkos santykius bei biologinės žmogaus prigimties nulemtus psichofiziolginius procesus.

Dėl ypatingos XIX a. politinės padėties, Lietuvoje Δ idėjų raiška buvo glaudžiai susijusi su revoliucine-demokratine mintimi, pradėjusia reikštis dar prieš 1863 m. sukilimą, bei švietėjiškais valstybingumo atgavimo projektais (M. Akelaitis, J. Šliūpas). Neturėdamas sąlygų reikštis laisvai, Δ Lietuvoje visų pirma paskatino formuoti savitą kultūrinio darbo koncepciją. Δ idėjos veikė V. Kudirką, susipažinusį su lenkų pozityvistais Varšuvoje, kur 1888 buvo įsteigta „Lietuvos“ draugija, ir reikėsi jo redaguojamame žurnale *Varpas* (pirmas numeris – 1889). Δ mintis veikė ir XIX a. pab. – XX a. pr. lietuvių moterų prozininkių – Šatrijos Raganos, G. Petkevičaitės-Bitės, Žemaitės, Lazdynų Pelėdos kūrybą.

Proza (lot. *prosa* – nevaržoma (kalba)): 1. neeiluota, įrimuotus, ritmingus, intonacinius vienetus neskaidoma kalba; sąvoka vartojama kaip priešprieša eiliuotai kalbai, poezijai, dainoms. Sąranga ir raiška imituojama pagal šnekamąją ir kasdienišką, buitinę kalbą, dažniausiai naudojama pasakojant, aprašant, taip pat – monologuose ir dialoguose; joje vyrauja referencinė, komunikacinė ir pažintinė funkcijos, priešinga negu eiluotoje kalboje, kur svarbiausia – estetinė funkcija. Grožinėje lit-roje daugiausia naudojama epiniuose, pasakojamuosiuose (narciniuose) žanruose – novelėje, apsakyme, apsakijoje, romane ir kt.

2. terminu Δ paprastai vadinama neeiluotos, pasakojamosios lit-ros visuma, vartojama sinonimiškai su sąvoka beletristika.

Retorika (gr. *rhētorikē téchnē* – iškalbos menas), įtikinamos komunikacijos teorija; iškalbos arba įtikinimo menas. Susiformavo dar Antikoje, sustiprėjus Atėnų demokratijai (V a. pr. Kr.). Vėliau ji buvo tobulinama Romoje. Aristotelis, Ciceronas ir Kvintiljanas – žymiausi Antikos retorikai. Iškalbos taisyklės turėjo padėti oratoriui paveikti klausytoją, įrodyti tai, kas nėra akivaizdu. Iš oratoriaus buvo reikalaujama mokyti, teikti malonumą ir jaudinti. Stilius siekė taisyklingumo, grynumo, aiškumo, paprastumo, glaustumo, tinkamumo ir gražumo. Romoje buvo išskirti trys kalbos stiliai, kurių derėjo nepainioti: aukštasis, vidurinis ir žemasis. Oratoriaus iškalba galėjo būti trijų rūšių: proginė (giriamaoji arba peikiamaoji kalba), politinė arba samprotavimo (įtikinėjimo arba atkalbinėjimo kalba) ir teisinė (kaltinimo arba teisinimo kalba).

Klasikinę Δ (nuo Antikos laikų iki XIX a.) sudaro penkios dalys: medžiagos radimas, jos išdėstymas, tinkamas žodžių parinkimas, kalbos įsiminimas ir jos įtaigus pasakymas. Daugiausiai dėmesio buvo skiriama žodinei išraiškai. Šia Δ dalimi pasiremia poetikos ir literatūros teorijos kūrėjai. Žodinė išraiškos teorija retorikoje – tai mokymas apie žodžių atrinkimą, apie žodžių jungimą ir apie figūras.

XVIII a. pabaigoje Europoje išryškėja nepasitikėjimas Δ, kuri suvokiama kaip svetima filosofijai. Pasibaigia retorinė žodžio kultūra. XIX a. pab. atsisakinėjama mokyti Δ. Norima ne sekti Antikos pavyzdžiais, o juos peržengti, siekti originalumo, visiškai naujos išraiškos. XX a. vid. Δ naujai susidomi kalbininkai ir lit-ros tyrinėtojai, suvokę formos svarbą kūriniui. Kyla „naujosios retorikos“ sąjūdis, kuris siekia atnaujinti Δ ir išplėsti jos taikymą. Figūrų imama ieškoti ne tik kalboje, bet ir dailėje, muzikoje, kine ir kitur. Δ duoda postūmį šiuolaikinėms reklamos, politinės propagandos ir viešųjų ryšių teorijoms. Δ, besidominčia oratoriaus menu, taip pat remiasi poetika, kuri domisi poeto (kūrėjo) menu. Δ tradicija iki šiol išlieka svarbi Vakarų kultūros dalis.

Lietuvių lit-roje retorinės kultūros pėdsakų gausu per visą XIX a. Joje ryškus siekis vesti, įspėti, pamokyti, nustatyti aiškias gėrio ir blogio ribas, sekti Antikos pavyzdžiais. Rašytojas dažnai siekia paveikti skaitytoją kurdamas oratorinės kalbos įspūdį, reikalaujamas žodžio ir veiksmo vienovės, pasišventimo visuomenei. Lit-ra tuomet yra arti sakinės kalbos, pamokslų. Δ Lietuvoje mokoma nuo pat pirmųjų viešųjų mokyklų XIV–XV a. Ji juntama jau XIV a. didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškuose, kuriuose siekta įtikinti Europą, kad Lietuva jai yra atvira. Ji buvo dėstoma senajame Vilniaus universitete. Iškalbos ugdymo elementų esama ir šiuolaikinėse mokyklose. Dėl Δ poveikio Lietuvoje įsitvirtino klasikiniai Europos lit-ros žanrai: epigrama, odė, panegirika, elegija, literatūrinis laiškas ir kt.

Romanas (lot. *romanus* – romėnų, romaniškas, susijęs su antikinė ir Viduramžių Romos kultūra, menu), epikos žanras, pasakojamasis (dažniausiai – prozos) kūrinys. Jo struktūrą sudaro daugelis lygmenų, kuriuos į tam tikrą visumą susaisto pasakojimas (naraacija, diskursas), kompozicija, personažai, vaizdavimo objektas (tema), idėjos (problematika). Δ skiriasi nuo kitų epinių pasakojimo (naraacijų) žanrų (apsakymo, novelės, apysakos) ilgesne apimtimi, platesne vaizduojama medžiaga, labiau išplėtotą, neretai – daugiašakė fabula (siužetu). Kūrinio vientisumą, rišlumą dažniausiai užtikrina pasakotojas, kuris tarsi stebėdamas, vertina, komentuoja vaizduojamus reiškinius, įvykius, personažus, situacijas ir pan. iš tam tikros perspektyvos, žiūros taško. Δ istorijoje išsikristalizavo labai daug įvairių pasakotojų tipų: viena vertus, jis gali išreikšti ar imituoti autoriaus požiūrį (vadina-masis „aš“ tipo pasakotojas, kai kalbama pirmuoju asmeniu), kita vertus – savęs nerodyti, kurti įspūdį, tarytum viskas klostosi savaime (trečiojo asmens pasakojimas, menamoji kalba, įvairios vidinio monologo atmainos, sąmonės srautas ir kt.). Δ skirstomas į žanrines formas arba tipus, dažniausiai remiantis: 1) vyraujančia tematika, vaizduojamais reiškiniais (buitinis, socialinis, filosofinis, psichologinis, nuotykių, istorinis, fantastinis Δ); 2) priklausomybe epochai (Baroko, klasicistinis, sentimentalizmo, romantizmo ir pan. Δ); 3) priklausomybe meninei srovei (realistinis, natūralistinis, modernistinis, ekspresionistinis, magiškojo realizmo, naujasis (prancūzų), postmodernistinis ir pan. Δ); 4) vaizdavimo būdais (satyrinis, lyrinis, epistolinis (laiškų) ir pan. Δ); 5) pasakojimo tipais (objektyvistinis, subjektyvusis, vidinio monologo, sąmonės srauto Δ). Klasifikacijos principai dažnai kryžiuojami, tad vieną ir tą patį kūrinį galima apibūdinti keliais aspektais, pvz., *modernistinis-psichologi-nis-vidinio monologo* Δ.

Formavosi Antikos, Viduramžių, Renesanso, Apšvietos epochose paplitusių liaudies pasakojimų, anekdotų, sujungtų į platesnius ciklus pamatu (Apolonijos (Appuleius) *Metamorfozės*, arba *Aukso asilas*, Longo Dafnis ir Chlojė, Dž. Bokačo (Boccaccio) *Dekameronas*) ir pasiekė šedevrų lygmenį (M. de Servanteso (Cervantes) *Don Kichotas*, F. Rable (Rabelais) *Gargantua ir Pantagruelis*, D. Defo (Defoe) *Robinzonas Kruzas*, Dž. Svifto (Swift) *Guliverio kelionės*); ilgainiui (ypač XIX ir XX a.) tapo pagrindiniu, populiariausiu epikos žanru. Tarp garsiausių XIX a. Δ kūrėjų dažniausiai minimi: sentimentalistai L. Sternas (Sterne), S. Ričardsonas (Richardson), Ž. Ž. Ruso (Rousseau), realistai Stendhalis (Stendhal), O. de Balzakas (de Balzac), G. Floberas (Flaubert), Č. Dikensas (Dickens), V. Tekerėjus (Thackeray), N. Gogolis, L. Tolstojus, F. Dostojevskis, A. Čechovas, B. Prusas, natūralistai E. Zolia, G. de Mopasanas (Maupassant). XX a. Δ raiška tapo itin daugiašakė, greta gausių modernizmo atmainų pynėsi įvairios neorealizmo, psichologizmo, ekspresionizmo konvencijos, įtakingi tapo atskirų regionų (iberoamerikiečių magiškas rea-

lizmas, prancūzų naujasis romanas), vėliau – postmodernizmo ir kt. variantai. Tarp žymiausiųjų romanistų nurodomi: M. Prustas (Proust), Dž. Džoisas (Joyce), Dž. Dos Pasosas (Passos), R. Muzilis, F. Kafka, H. Hesė (Hesse), T. Manas (Mann), V. Folkneris (Faulkner), E. Hemingvėjus (Hemingway), Dž. Londonas (London), V. Vulf (Woolf), A. Malro (Malraux), A. Židas (Gide), A. Kamiu (Camus), A. Rob-Grijė (Robbe-Grillet), K. Simon (Simon), A. Haksliis (Huxley), Dž. Orvelas (Orwell), S. Belou (Bellow), K. Abė (Abe), Y. Kavabata, M. Bulgakovas, M. Šolochovas, A. Solženycinas, M. Vargas Ljosa (Vargas Llosa), Ch. Kortasaras (Cortazar), G. Garsija Markesas (García Marquez), U. Eko (Eco), K. Vonegutis (Vonnegut), Dž. Bartas (Barth), T. Pinčonas (Pynchon). Lietuvių Δ pradmenys – pasakojamoji tautosaka, XIX a. proza, ypač apysakos (pvz., J. S. Dovydaičio *Šiaulėniškis senelis*, M. Valančiaus *Palangos Juzė*); žanro formavimuisi įtakos turėjo kaimynų (lenkų, rusų, vokiečių) autorių kūriniai. Pirmieji Δ atspindėjo XX a. pr. lietuvių tautos siekius, idėjas: kėlė tautinį sąmoningumą, patriotišką didžiavimąsi garbinga istorija (V. Pietario *Algimantas*, 1904), realistiškai vaizdavo bendruomenės gyvenimą, socialinius konfliktus, kaimo ir miesto etines sandūras (Lazdynų Pelėdos *Klaida*, 1909), analitiškai narstė psichologinius ir moralinius reiškinius (J. Lindės-Dobilo *Blūdas*, 1912), taip pat gvildeno kūrybos, estetikos problematiką, impresionistiškai piešė erotinius išgyvenimus (I. Šeinius *Kuprelis*, 1913). Kitu raidos etapu (apie 1918–1940 m.) plėtėsi Δ tematikos diapazonas, meninių priemonių repertuaras, tapo įvairesni ir labiau modernūs vaizdavimo būdai; kūrinių gausa išsiskyrė 3 deš. viduryje (1935–1936 pasirodė 45 Δ). Epinę tautos gyvenimo panoramą, atgimimo siekius parodė ir nacionalinio charakterio slėpinis gvildeno J. Tumas-Vaižgantas *Pragiedručiuose* (1918–1920). Tuo laikotarpiu dominavo realizmo konvencija, dažniausiai buvo vaizduojamas kaimo, miestiečių, tarnautojų ir inteligentų gyvenimas, socialiniai ir moraliniai aspektai; šiai krypčiai atstovauja A. Vienuolio *Prieš dieną* (1925), Vaižganto *Šeimos vėžiai* (1929), J. Grušo *Karjeristai* (1935), P. Cvirkos *Žemė maitintoja* (1935), L. Dovydeno *Broliai Domeikos* (1936), Jono Marcinkevičiaus *Benjaminas Kordušas* (1937), V. Mykolaičio-Putino *Krizė* (1937), P. Orintaitės *Daubiškės inteligentai* (1937), J. Jankaus diloģija *Egzaminai, Be krantų* (1938), I. Simonaitytės *Vilius Karalius* (t. 1, 1939), J. Paukštelio *Pirmieji metai* (1936), *Kaimynai* (1939) ir kt. Lygia greta plėtotos ir kitos žanrinės formos. Istorinio Δ kūrėjai daugiausia telkėsi į Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto laikus, vaizdavo didvyriškas kovas už tautos likimą, knygnešių žygius: V. Andriukaičio *Audra Žemaičiuose* (1930), A. Vienuolio *Kryžkelės* (1932), F. Neveravičiaus *Blaškomos liepsnos* (1936), K. Puidos *Magnus Dux* (1936), J. Marcinkevičiaus *Kražių skerdynės* (1938). Meninių aukštumų pasiekė psichologinis Δ, atskleidęs vidinius personažo potyrius, meilės išgyvenimų niuansus: V. Mykolaičio-

Putino *Altorių šešėly* (1933), A. Vaičiulaičio *Valentina* (1936). Savitą šeimyninės kronikos Δ tipą sukūrė I. Simonaitytė, vaizdavusi Prūsų Lietuvos žmonių likimus (*Aukštųjų Šimonių likimas*, 1935); originalų groteskinį kūrinių parašė I. Šeinius (*Siegfried Immerselbe atsijaušina*, 1934). Populiariausias to meto detektyvinio, bulvarinio Δ autorius – J. Pilyponis (*Kelionė aplink Lietuvą per 80 dienų*, 1928; *Amžinas žydas Kaune*, 1934; *Kaukolė žalsvame čemodane*, 1934). Satyrinius Δ kūrė P. Cvirka (*Frank Kruk*, 1934), T. Tilvytis (*Kelionė aplink stalą*, 1936).

Po 1940 ir pokario laikotarpiu, primetus Lietuvai sovietinį režimą, Δ raida tapo nenuosekli, daugeliu atvejų priklausoma nuo politinės konjunktūros, ideologinių veiksnių. Į vakarus pasitraukus per pusę rašytojų, liet. lit-ra tarsi suskilo į dvi šakas – buvo kuriama ir Lietuvoje, ir užsienyje.

Išėivijos romanistai, gyvenę žodžio laisvės sąlygomis, gvildeno egzistencines individo problemas, nostalgiška ir neretai idealizuodami, žvelgė į praeitį, vaizdavo skausmingą kaimietiškos ir urbanistinės kultūros sandūrį, apmąstė pragaištingą totalitarizmo poveikį žmogaus sąmonei. Tarp iškiliausių išėivijos Δ: V. Ramono *Kryžiai* (1947), J. Jankaus *Naktis ant morų* (1948) ir *Anapus rytojaus* (1978), M. Katiliškio *Užuovėja* (1952) ir *Miškais ateina duodu* (1957), B. Pūkelevičiūtės *Aštuoni lapai* (1956); vienas garbiausių lietuvių Δ, parašytas vidinio monologo forma, – A. Škėmos *Balta drobulė* (1958), taip pat A. Barono *Lieptai ir bedugnės* (1961), Alb. Baranausko *Rudenys ir pavasariai* (1975–1978), E. Cinzo Raudonojo *arklio vasara* (1975), *Mona* (1981), Šventojo *Petro šūnynas* (1984). Įdomių Δ parašė K. Barėnas, V. Alantas, K. Almenas, J. Gliūda, A. Kairys ir kt. Originaliu diskurso segmentavimu ir introspektivya psichologine analize išsiskiria nuo 1972 m. Izraelyje gyvenančio I. Mero kūriniai – *Lygiosios trunks akimirka* (1972), *Striptizas, arba Paryžius-Roma-Paryžius* (1976), *Sara* (1982).

Kitaip klostėsi Lietuvoje gyvenančių ir sovietinės ideologijos sukuriu blaškomu romanistų kūryba. Ankstyvaisiais pokario metais, išskyrus meistriskai sukurtus, talentinguosius K. Borutos *Baltaragio malūną* (1945) ir B. Sruogos *Dievų mišką* (paraš. 1946, išl. 1957), vyravo vadinamojo socialistinio realizmo dogmoms ir vadinamajam *klasiniam* požiūriui paklūstantys Δ: A. Gudaičio-Guzevičiaus *Kalvio Ignoto teisybė* (1948–1949), J. Usačiovo *Nemunos lauzia ledus* (1956), Alf. Bieliausko *Rožės žydi raudonai* (1959). Tik nuo 6 deš. pab. liet. Δ ėmė laisvėti, į jo kūrėjus gretas įsiliejo nauja karta, drąsesnė ir imlesnė pasaulio lit-ros patirčiai. Dėl stilistikos turtingumo ir lankstumo, pasakojimo moderniško (formavosi vadinamasis vidinio monologo Δ), dėl autentiškų personažų išgyvenimų aukščiau vertintini J. Baltušio *Parduotos vasaros* (2 t., 1957), V. Sirijos Giros *Štai ir viskas* (1963), M. Sluckio *Laiptai į dangų* (1963), *Adomo obuolys* (1966), *Uostas mano – neramus* (1968), *Saulė vakarop* (1976), Alf. Bieliausko *Kauno romanas* (1966). Tarp skaitytojų populiarūs buvo

tarybinės tikrovės sutrikimus, konfliktus atviriau rodantys, taip pat II pasaulinio karo, pokario įvykių dramatiškumą autentiškiau vaizduojantys Δ: J. Avyžiaus *Chameleono spalvos* (1979), *Degimai* (1982), *Sodybų tuštėjimo metas* (1970–1989), V. Bubnio *Alkana žemė* (1971), *Po vasaros dangum* (1973), *Nesėtų rugių žydėjimas* (1976), J. Baltušio (*Sakmė apie Juzą*, 1979), atskiri A. Zurbos, R. Kašausko, P. Treinio, V. Petkevičiaus, Sirijos Giros kūriniai. Išaugęs pasakojimo technikos, stiliaus, struktūros modeliavimo, personažų vaizdavimo lygis vis dėlto negalėjo pridenkti semantikos ir idėjų schematiškumo ir tendencingumo. Palyginti retai rodomas laisvos dvasios žmogus, dažniau – personažas, kurio elgseną ir mąstyseną determinuoja komunistinė ideologija; buvo diegiamas socializmo santvarkos pranašumo ir valdžios teisingumo mitas.

Ilgainiui, pradėdant 9 deš., šie stereotipai pradėti laužyti, iškeliant kitokio tipo personažus arba tiesiog renkant ne skatinamą *aktualiąją* visuomeninę problematiką, bet įvairesnę, *neangažuotą* tematiką. Imta dažniau vaizduoti politinių įvykių, brutaliais tikrovės laužomus likimus, asmeninius psichologinius išgyvenimus, daugiaprasmius šeimos santykius, menininko, kūrėjo brendimą ir jo dvasios būsenas; reikšmingu Δ raiškos baru tapo tautos istorijos mįslės ir lemtingi praeities vingiai, taip pat – Lietuvos partizanų kovos, antisovietinė rezistencija, trėmimai į Sibirą. Tuo atžvilgiu labiausiai vertintini J. Mikelinsko *Genys yra margas* (1976) ir *Už horizonto laisvė* (1978), R. Lankausko *Vidury didelio lauko...* (1962), *Projektas* (1986), *Užkeiktas miestas* (1990), *Piligrimas* (1995), R. Šavelio *Dievo avinėlis* (1974), B. Radzevičiaus *Priešaušrio vieškeliai* (1979–1985), V. Bubnio *Piemenėlių mišios* (1988), *Atleisk mūsų kaltes* (1989), *Teatsiveria tavo akys* 1993, R. Gudaičio *Metaforų medžiotojai* (1987), S. Šaltenio *Kalės vaikai* (1990), V. Juknaitės *Šermenys* (1990), J. Ivanauskaitės *Mėnulio vaikai* (1988), *Pragaro sodai* (1992), *Ragana ir lietus* (1993), V. Martinkaus *Medžioklė draustinyje* (1983).

Vidiniai meniniai žanro struktūros pokyčiai (pasakojimo formų lankstumas, polifoniškas vaizdavimas, intertekstinis postmodernusis diskursas) bei išorinių sąlygų permainos (minties išlaisvėjimas, atviras santykis su pasauline lit-ra, o labiausiai – atkurta Lietuvos nepriklausomybė, savos valstybės tęstinumo atstatymas) lėmė naują, šiuolaikinį Δ etapą. Jį jau žymi ir anksčiau pasirodę novatoriški mitografiškieji S. T. Kondroto Δ (*Žalčio žvilgsnis*, 1981; *Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą*, 1985), intelektualieji, daugiaplaniai R. Gavelio Δ (*Vilniaus pokeris*, 1989; *Vilniaus džiazas*, 1993; *Paskutinioji žemės žmonių karta*, 1995; *Septyni savižudybės būdai*, 1999; *Sun-Tzu gyvenimas šventame Vilniaus mieste*, 2002), lyriniai, kupini stilizacijų J. Kunčino Δ (*Tūla*, 1997; *Blanchissieris, arba Žvėrynas-Užupis*, 1997; *Kasdien į karą*, 2000). Užmoju išsiskiria originalūs daugiaplaniai emociniai, o vėliau – istoriosofiniai P. Dirgėlos Δ: *Šalavijų kalnas* (1977), *Pogodalis* (1978), *Joldijos jūra* (1987–1988), *Anciliaus ežeras*

(1991), keturtomis Δ ciklas *Karalystė* (1997–2004). Dabartinio Δ erdvė itin plati, joje telpa tradiciniai epiniai ir lyriniai baladiški, avangardistiniai postmodernūs ir psichologiniai kūriniai. Tarp populiariausių ir kritikos labiausiai vertinamų autorių: R. Granauskas (*Duburys*, 2003), L. Gutauskas (*Vilko dantų karoliai*, 3 t., 1991–1997), E. Ignatavičius (*Kiparisų tamsa*, 2005), V. Bubnys (*Balandžio plastėjime*, 2002), S. Parulskis (*Trys sekundės dangaus*, 2002), M. Ivaškevičius (*Žalė*, 2002), H. Kunčius (*Nepasigailėti Dušanskio*, 2004), J. Skablauskaitė (*Mėnesienos skalikas*, 2004), R. Šerelytė (*Vardas tamsoje*, 2004), L. S. Černiauskaitė (*Kvėpavimas į marmurą*, 2006), G. Aleksa (*Ėriukas stiklo rage*, 2003), V. Rožukas (*Bitlų eros hieroglifas*, 1990; *Mosada*, 1996). Labai pagausėjo populiarių, detektyvinio pobūdžio, taip pat masinei auditorijai skirtų, erotiniais išgyvenimais paremtų vadinamųjų „meilės“ Δ . Šiuolaikiniam etapui būdinga tai, kad Δ daugeliu atvejų tapo preke, o jo meninę vertę dažnai nustelbia populiarumo ir perkamumo siekiai.

Sąmonės srautas, arba **vidinis monologas**. Moderniai prozai būdinga literatūrinė technika, kuria atskleidžiama daugialypė personažo sąmonėje vykstanti minčių ir jausmų eiga. Jam būdingas nenuoseklumas, peršokimas nuo vienos minties prie kitos, įvairių patirties plotmių (nuo filosofinės iki pačios kasdieniškiausios) sumaišymas. Minčių eigos natūralumui pabrėžti neretai atsisakoma skyrybos ženklų, laužoma sintaksė ir pan. Sąmonės srautas žymi požiūrio taško kitimą pasakojime. Klasikinėje realistinėje prozoje visai žinoma pasakojimas savo personažo minčių eigą aprašo tarsi stebėdamas iš šalies, o sąmonės srauto atveju tarsi persikeliamas į paties personažo sąmonę. Šios technikos užuomazgų galima rasti L. Sterno romane *Tristramas Šendis* (1760–1767), giminingi sąmonės srautui yra F. Dostojevskio (XIX a.) herojų pokalbiai su savim. Ši literatūrinė technika įsitvirtino XX a. prozoje. Bene ryškiausias jos vartojimo pavyzdys – Dž. Džoiso (Joyce) romanas *Ulisas* (1922), beveik ištiesai parašytas kaip personažų vidiniai monologai (vienas iš jų – Molės Blum – tęsiasi per keliasdešimt puslapių ir turi tik vieną skyrybos ženklą). Sąmonės srautas būdingas M. Prusto (Proust), V. Vulf (Woolf), V. Folknerio (Foukner) ir daugelio kitų žymių XX a. prozininkų kūrybai. Lietuvių lit-roje sąmonės srautas pasirodė XX a. II p., pirmiausia išėivijos rašytojų kūryboje – A. Škėmos romane *Balta drobulė* ir apsakymuose, A. Landsbergio, kiek vėliau – Lietuvoje savo kūrybinį kelią pradėjusio I. Mero prozoje. 7 deš. sąmonės srautas išpopuliarėjo Lietuvoje rašiusių prozininkų (Alf. Bieliausko, M. Sluckio) kūryboje, kuri 1968 sukėlė diskusiją apie vadinamąją vidinio monologo prozą.

Sarkazmas (gr. *sarkasmos* < *sarkazo* – draskau mėsa), pikta, ironiška pašaipa, kilusi iš nusivylimo, apmaudo ir pagiežos, dažniausiai atmiešta skausminga refleksija dėl likimo, aplinkybių ar kitų žmonių

nulemtų sunkių, nepelnytų išgyvenimų (*O kaip gerai, vaikuti, kad susilaužei koją!; Kaip tau / man pasisekė, kad susirgai / susirgau nepagydoma liga...*). Sarkazmas sukuriama priešinant diametriškai skirtingas emocijas, nuostatas, kartėlį pridengiant tariamu džiaugsmu, kraštutinį nusivylimą – apsimestiniu linksnumu, bejėgiškumą – iškentėta stiprybe. Naudojama kaip retorikos ir stiliaus priemonė, siekiant kuo įtaigiau išreikšti savo išgyvenimus, priblokšti adresatą, sumenkinti, sumažinti patirtus smūgius. Lit-roje priskirtinas satyrinio vaizdavimo repertuarui, naudojamas vaizduojant aštrius konfliktus tarp individo ir aplinkos, gilią egzistencines kolizijas. Būdingas Juvenalio, F. Rablė (Rabelais), Dž. Svifto, Volterro, N. Gogolio, M. Saltykovo-Ščedrino, F. Kafkos, Dž. Orvelo, K. Voneguto, S. Beketo kūriniams. Iš lietuvių autorių sarkazmą naudojo V. Kudirka, I. Šeinius, B. Sruoga (ypač *Dievų miške*), taip pat K. Saja, J. Glinskis, V. Žilinskaitė, J. Erlickas, J. Gimberis ir kt.

Satyra (lot. *satira*, senesnis variantas *satura* – malkalynė, maišalynė), lit-ros kūrinys ar vaizdavimo būdas, atskleidžiantis ir išjuokiantis aprašomojo (asmens, gyvenimo būdo, politinės sistemos, vienkio ar kitokių pažiūrų ir pan) silpnynes, trūkumus. Lit-roje galima kalbėti apie satyrinį vaizdavimo būdą, kuriam būdingas kandus, aštrus, net tendencingas humoras, paradoksas, kuris remiasi neatitikimu tarp to, kaip išjuokiamas objektas atrodo, ir to, kas jis yra iš tikrųjų, tarp realybės ir idealo. Satyra pasižymi atvirai ironiška kalbančiojo pozicija, išjuokiamas objektas (konkrečios silpnybės, tam tikros situacijos) yra nesunkiai atpažįstamas arba net įvardijamas. Satyra, nukreipta prieš konkrečius asmenis, vadinama paskviliumi. Europos literatūrinėje tradicijoje Δ susiformavo kaip tam tikro socialinio komentario forma ir reikšėsi dramoje (graikų komedijų autorius Aristofanas) bei poezijoje. Senovės romėnų lit-roje Δ ir buvo vadinamas trumpas eiliuotas lyrinis-epinis kūrinys; žinomiausi tokių satyrų autoriai – Horacijus ir Juvenalis. Antikinės Δ žanro tradicija atgimė Klasicizmo epochoje (satyrą yra parašęs ir Klasicizmo poetikos kūrėjas N. Bualo). Atskirai kalbama apie vadinamąją *menipietišką* Δ . Jos pradininkas – III a. prieš Kr. gyvenęs graikų filosofas kinikas Menipapas. Menipietiška Δ neturi griežtų žanrinių rėmų, joje dera proza ir eilės, rimta ir komiška, natūralistiniai ir fantastiniai elementai. Klasikiniuose tokios Δ pavyzdžiu laikomas I a. po Kr. gyvenusio romėnų rašytojo romanas Petronijaus *Satyriconas*. Menipietiškos satyros bruožų turi garsūs Renesanso ir Apšviotos epochų romanai: F. Rablė (Rabelais) *Gargantua ir Pantagriuelis*, Dž. Svifto (Swift) *Guliverio kelionės*, M. de Servanteso (Cervantes) *Don Kichotas*. Tačiau dažniausiai Δ terminas vartojamas jau nesiejant jo su viena ar kita antikine tradicija.

Tarp garsiausių pasaulinės lit-ros satyrų – Nyderlandų humanisto E. Roterdamičio *Pagiriamasis žodis kvailybei* (XVI a.). Satyrinėmis galima laikyti prancū-

zų klasicisto Ž. B. Moljero (Mollière)dramas, kurių jau pavadinimai rodo, kokios silpnybės išjuokiamos (*Tartufas, arba Apgavikas, Šykštuolis*). Iš XX a. pažymėtinos anglų rašytojo Dž. Orvelo (Orwell) politinės Δ (*Gyviųjų ūkis, 1984-iejį*), satyrinis rusų rašytojo M. Bulgakovo romanas *Šuns širdis*.

Lietuvių Δ pradininku laikomas V. Kudirka (*Viršininiai, Lietuvos tilto atsiminimai*), satyrinio vaidavimo bruožų esama Žemaitės kūriniuose (Vingių Jono portretas aps. „Marti“), taip pat K. Sajos dramose; Δ rinkinį yra išleidusi V. Žilinskaitė, satyrinių eilėraščių yra parašęs V. Šimkus. Vienas ryškiausių satyrinės poezijos kūrėjų šiuolaikinėje lietuvių lit-roje yra J. Erlickas.

Sentimentalizmas (pranc. *sentimente* – jausmas), XVIII a. vid. – XIX a. pr. Europos lit-ros, dailės ir visuomeninės minties srovė (terminas kildinamas iš L. Sterno romano *Sentimentali kelionė po Italiją ir Prancūziją* (1768) pavadinimo). Sentimentalizmas atsirado kaip reakcija prieš Klasicizmo normatyvinę estetiką ir Apšvietos racionalumą. Dažnai laikomas pastarosios atšaka, nes pritarė daugeliui jos visuomeninių idėjų. Rėmėsi Ž. Ž. Ruso (Rousseau) doktrina apie prigimtinių žmogaus gerumą, kurį žaloja civilizacijos poveikis, atitolimas nuo gamtos. Sentimentalistai iškėlė jausmą aukščiaiu proto ir jausmų analizę pavertė meninio vaizdavimo objektu. Poetizavo nekilmingų luomų žmones, meilę, tyrumą, jautrumą gamtai ir menui, siekė emociškai paveikti skaitytoją. Pagrindiniai žanrai: aprašomoji poema, idilė, elegija, psichologinis romanas, komedija ir drama. Reikšmingiausi pavyzdžiai: Ž. Ž. Ruso *Naujoji Eloiza* (1761), S. Ričardsono (Richardson) *Pamela* (1740), N. Karamzino *Vargšė Liza* (1792). Sentimentalizmas reiškėsi prancūzų, vokiečių, lenkų, anglų lit-rose; pastarajai būdingesni ironijos ir humoro pradai. Lietuvoje sentimentalizmo bruožų pastebima XIX a. pr. rašytojų A. Klemento, D. Poškos, A. Strazdo kūryboje.

Sentimentalizmas buvo artimas Audros ir veržimosi lit-rai (J. V. Gėtės (Goethe) *Jaunojo Verterio kančios*, 1744); daugelį sentimentalizmo elementų perėmė romantizmas (kartais sentimentalizmas priskiriamas preromantizmui).

Simbolizmas (pranc. *symbolisme* < gr. *symbolon* – ženklas, simbolis), lit-ros srovė, susiformavusi Prancūzijoje XIX a. pab. Δ atsirado kaip reakcija į natūralizmą ir realizmą. Protestuodami prieš šioms kryptims būdingą tikrovės imitavimą, simbolistai kūrė užuominų, subjektyvių nuotaikų kalbą, kurios centras buvo simbolis. Jis buvo suvokiamas kaip žodžiu išreikštas dvasinio pasaulio materialus atitikmuo. Simbolizmo supratimui programinis yra Š. Bodlero (Baudelaire), laikomo vienu iš Δ pirmtakų, eilėraštis „Atitikmenys“. Simbolistai domėjosi menų sintezės idėja, ypač kalbos muzikinėmis galiybėmis (P. Verleno (P. Verlaine) šūkis „Visų pirma muzikos!“); jie išpopuliarino laisvasias eiles, eilėraščių proza, eilėraščių ciklo kompoziciją. Simbolistai įve-

dė į poeziją miesto temą, o drauge su ja ir vidinių prieštaravimų draskomą žmogų. Ryškiausi simbolistai – pranc. poetai Bodleras, Verlenas, A. Rembo (Rimbaud), Ž. Lafargas (Laforgue), S. Malarmė (Mallarmé), prancūziškai rašęs belgų dramaturgas M. Meterlinkas (Maeterlinck), prozininkas Ž. K. Hiuismansas (Huysmans). Simbolizmas populiarius buvo Lotynų Amerikos lit-rose. Jo įtaka jaučiama ir XX a. pr. – P. Valeri (Valery), R. M. Rilksės (Rilke), V. B. Jeitso (Yeats), T. S. Elioto kūryboje.

Lietuvių lit-rai didesnę įtaką darė rusų Δ , susiformavęs kiek vėliau už prancūzų. Pagrindinės abiejų didžiųjų šios srovės atšakų nuostatos panašios, tačiau rusų Δ itin stiprus filosofinis pradai, veikiamas V. Solovjovo mokymo apie pasaulinę dvasią. Poetinė kalba abstraktesnė, linkstama ne tiek į žmogaus sielos, kiek į kosmoso sąrangos ir žmogaus vietos joje analizę. Išskiriamos trys rusų simbolizmo bangos. Pirmajai priklausė N. Minskis, D. Merežkovskis, Z. Gippius, antrajai – V. Briusovas, K. Balmontas, F. Sologubas, trečiajai, susiformavusiai XX a. pr. – A. Blokas, A. Belas, J. Baltrušaitis. Pastarojo asmenybė ir rusiškoji kūryba itin svarbi lietuvių Δ formavimuisi. Lietuvoje simbolizmas nesudarė vientiso judėjimo ir atėjo kiek pavėlavęs – chronologiškai jo pradžia sutampa su leidiniu Vaivorykštė (1914), Pirmasai baras (1915) pasirodymu, o pabaiga – su V. Mykolaičio-Putino eilėraščių rinkiniu *Tarp dviejų aušrų* (1921). Tačiau Δ ženklų – realizmo atmetimą, naujos pasaulėjautos ir estetikos siekį – galima pastebėti jau J. A. Herbačiausko *Erškėčių vainike* (1908) ir S. Čiurlionienės-Kymantaitės *Lietuvoje* (1910). Ryškiausi lietuvių simbolistinės poezijos kūrėjai nuo tautinės problematikos atsigręžę į individą, siekė atskleisti dramatišką dualistinę žmogaus prigimtį ir jos ryšį su kosmoso sąranga (Mykolaitis-Putinas) ar ekspresyviai išreikšti „širdies gelmes“ (B. Sruoga). Pirmuoju atveju svarbi filosofinė problematika, išryškėja pastovūs simboliai (viršūnės–gelmės), antruoju atveju kuriamas fragmentiškas impresionistinio vaizdo eilėraščių, kurio simbolika išreiškia momento nuotaiką. Iš chronologinės sekos iškrinta lietuviškoji J. Baltrušaičio kūryba (1942 pasirodė eil. rink. *Ašarų vainikas* 1 d.). Baltrušaitis tarp lietuvių simbolistų unikalus harmoningu pasaulio suvokimu, cikliška laiko samprata. Kai kurių poetų kūryboje simbolistiniais įvaizdžiais propaguojami tautiniai idealai ar reiškiamas perdėm abstraktus filosofinis turinys (M. Gustaitis, M. Vaitkus, F. Kirša). Simbolizmo įtaka pastebima E. Steponaičio, A. Lasto, P. Vaičiūno, K. Inčiūros, J. Tysliavos, S. Nėries, L. Skabeikos poezijoje.

Sintaksinė poetinė figūra, tam tikra sintaksinė konstrukcija, vartojama kalbos raiškumui, poetiniam efektui pasiekti. Tokį efektą gali kurti viso teksto sintaksinė organizacija, pvz., skyrybos ženklų atsisakymas moderniojoje poezijoje ar prozoje (Dž. Džoiso (Joyce) *Ulise Molės Blum monologas* tęsiasi keliasdešimt puslapių ir turi tik vieną skyrybos žen-

klą; R. Granausko apys. *Jaučio aukojimas* sudaryta tik iš trijų sakinių) arba nebaigti sakiniai, sukuriantys užuominą, potekstę. Išskiriamos ir atskiros sintaksinės figūros, kurių pagrindinės yra šios:

• **Pakartojimas**, atskirų žodžių, frazių ar sakinių kartojimas, atliekantis emocinio pabrėžimo, semantinio išryškavimo funkciją, pvz.:

*Vis gaudžia ir gaudžia, vis dunda ir dunda,
Ir didina, daugina dovaną duotą...* (J. Baltrušaitis)

• **Anafora**, žodžių ar jų junginių pakartojimas sakinių, eilučių, posmų pradžioje, pvz.:

*Kiekvienas augalas į saulę stiebias,
Kiekvienas gyvis ją pajusti geidžia.* (V. Mykolaitis-Putinas)

• **Epifora**, žodžių ar jų junginių pakartojimas sakinio, eilutės ar posmo pabaigoje, pvz.:

*Tai buvo septintą valandą ryto,
lygiai septintą valandą ryto
ir nelygiai septintą valandą ryto,
lygiai nelygų rytą
ir lygiai septintą valandą ryto.* (A. Mackus)

• **Paralelizmas**, simetriškai išdėstytos vienodos ar panašios sintaksinės struktūros, kuriomis sugretinami skirtingi reiškiniai. Vienas dažniausių paralelizmų litroje – žmogaus būsenos ir gamtos sugretinimas, pvz.: *Neužmigdys naktis žvaigždės,
Nenumarins širdis troškimų.* (Maironis)

• **Antitezė**, paralelizmo atvejis, kai gretinamieji nariai turi priešingą reikšmę, pvz., antiteziškas yra M. Martinaičio poezijos rinkinio *Akių tamsoj, širdies švieso* pavadinimas, antiteze grįstas V. Mykolaičio-Putino eilėraščių ciklas *Viršūnės ir gelmės*.

• **Inversija**, įprastinės žodžių tvarkos pakeitimas sakinyje, siekiant pabrėžti kurią nors jo dalį. Inversijų gausu V. Krėvės *Dainavos šalies senų žmonių padavimuose*, J. Bilūno prozoje („Atėjo ruduo, liūdnas, nelaimingas“).

• **Anakolutas**, sintaksinė figūra, kai žodžiai ar sakinių atkarpos tarpusavyje derinami semantiškai, o ne sintaksiškai. Rašytinėje kalboje, grožinėje lit-j ši figūra vartojama šnekamosios kalbos, laisvos minties įspūdių sukurti: *Stela, ir tą pavasarį buvo Stela, cigaretės apskrudintas staliukas.* (B. Radzevičius)

• **Perkėlimas** (anžambemas, pranc. *enjambement*), sintaktinių intonacinių vienetų (sakinių, frazių) ir metroritminių vienetų (eilutės, strofos) nesutapimas. Šią figūrą mėgsta avangardistinės pakraipos poetai. Dažna ji, pvz., J. Juškaičio kūryboje: *Aš toks erškėtis... širdžia skaudančia
Tu kaip tylą dabar nelaukus
Palik išgirsti visą raudančią
Jo ateitį. Paglostyk plaukus...*

• **Elipsė**, kurios nors sakinio dalies (dažniausiai veiksnio ar tarinio) praleidimas, pvz.:

Nuo tavo rankų – meilė ir švelnumas.

Nuo vyturio pilkų sparnų – aušra. (Just. Marcinkevičius)

• **Asindetonas**, stilistiškai motyvuotas sakinio dalių arba sakinių jungimas be jungtukų: *dabar vėlu, aš grįžau atgal, išspjoviau mirtį šikšnosparnio pavidalu, ji neša tau mano laiką, aš dėl tavęs visko atsisakiau.* (V. P. Bložė)

• **Polisindetonas**, sakinio dalių arba sakinių jungimas su pabrėžtinai daug jungtukų, pvz.:

*Ir aš nenoriu matyt
egzilo tuštėjančių rankų,
ir aš nenoriu matyt
jų finalinio šauksmo krypties.
Ir aš nenoriu matyt
baimės, kur būta drąsumo,
ir aš nenoriu matyt
triumfuojančios meistro mirties.* (A. Mackus)

• **Parataksė**, sujungiamųjų sakinių dominavimas tekste.

• **Hipotaksė**, prijungiamųjų sakinių dominavimas tekste.

• **Retorinis klausimas**, nereikalaujantis atsakymo, emocingą teigimą ar neigimą reiškiantis klausiamasis sakinytis, pvz.:

*Vasaros, kodėl taip ilgai einat, kol ateinat
Ir kodėl taip greit, taip greit prabėgat?* (J. Juškaitis)

• **Retorinis sušukimas**, šaukiamasis sakinytis, emocingas, pabrėžiantis teigiamą mintį, parodantis subjekto poziciją. Dažniausiai toks sušukimas reiškiamas kreipiniu, pvz.:

*Pilie! Tu tiek amžių praleidai garsiai,
Ir tiek mums davei milžinų.* (Maironis)

• **Laipsniavimas**, vienaarūšių sakinio dalių arba vienaarūšių sakinių išvardijimas, kai išskaičiuojamos sąvokos eina silpnėjančia arba stiprėjančia tvarka, pvz.:

*Kur jūs paukščiai, paukšteliai, paukštytės,
Katrų čiulbančių taip ramu klausytis.* (A. Baranauskas).

Siurrealizmas (pranc. *surréalisme* – viršrealizmas), avangardistinė lit-ros ir meno kryptis, gyvavusi Europoje (visų pirma Prancūzijoje) tarp I ir II pasaulinių karų. Išsivystė iš kiek ankstesnio dadaizmo. Pagrindinės Δ manifestų (*Siurrealizmo manifestas*, 1924; *Kitas siurrealizmo manifestas*, 1929) ir kūrybos idėjos – pasipriešinimas racionalistiniam pasaulio supratimui, asmenybės unifikuojančiam civilizacijos paveldui, pašmonės ir vaizduotės sureikšminimas (ryški Z. Froido (Freud) psichoanalizės įtaka). Δ tikslas, anot A. Bretono (H. Breton), vieno iš šios krypties programos autorių, yra „svaiginančių nusileidimų“ į save išlaisvinti psichikos galias, sujungti įprastinį pasaulio suvokimą ir pašmonės pasaulį „absoliučioje realybėje“, t. y. viršrealybėje. Siurrealistus itin domi-

no sapno, haliucinacijos logika (ar nelogiškumas), tarpinės būsenos tarp miego ir būdravimo, kurios „ištraukia“ iš vaizduotės netikėčiausius, neįmanomus pagal racionalistinį supratimą pavidalus. Mėgstamas automatinis rašymas, groteskas, parodija, juodasis humoras, bjaurumo ir siaubo estetika, netikėti žodžių ir vaizdo plotmių sugretinimai. Kai kuriais atžvilgiais (žavėjimasis vizija, sapnu, vaizdinis teksto tirštumas) Δ ištakas galima įžvelgti Baroko ir romantizmo tradicijose. Svarbiausi Δ atstovai – pranc. poetai A. Bretonas (Breton), P. Eliuaras (Eluard), L. Aragonas (Aragon). Δ ryškūs dailėje (S. Dali, M. Ernstas (Ernst)), kine (manifestiniu laikomas rež. L. Bunjuelio (Buñuel) fimas *Andalūzijos šuo*, 1929).

Siurrealizmas kaip organizuotam sąjūdžiui nustojus gyvuoti, dar ilgai buvo jautiama jo įtaka – ypač dramoje ir prozoje (nors Δ susiformavo poezijoje). Δ bruožų esama A. Arto (Artaud), S. Beketo (Becket), Ž. Ženė (J. Genet) ir kt. absurdo teatro kūrėjų dramose, pranc. Naujojo romano (N. Sarot (Sarraut), A. Rob-Grijė (Robbe-Grillet) kūryboje. Siurrealizmo terminas iki šiol plačiai vartojamas ne tiek kryptčiai, kiek šios krypties atstovų pasiūlytam pasaulio supratimui ir jo vaizdavimo būdai nusakyti. Apie Δ lietuvių lit-roje galima kalbėti būtent šiuo aspektu. Jo bruožų esama A. Škėmos, I. Mero, A. Landsbergio, J. Ivanauskaitės, V. P. Bložės, S. Gedos, M. Martinaičio, H. Radausko ir kt. kūryboje.

Socialistinis realizmas, oficiali sovietinės lit-ros doktrina, paskelbta 1934 m. I sovietinių rašytojų suvažiavime. Nors iš dalies rėmėsi klasikinio realizmo vaizdavimo principais, ja buvo siekiama lit-rą unifikuoti, pajungti propagandiniams tikslams. Δ doktrina skelbė socialistinį realizmą pagrindiniu sovietinės grožinės lit-ros metodu ir reikalavo, kad rašytojas, kaip buvo teigiama, „teisingai, istoriškai konkrečiai vaizduotų revoliucingai besiplėtojančią tikrovę“. Be to, lit-ra privalanti idėjiškai formuoti ir auklėti lojalius socializmui žmones, komunizmo statytojus. Pavyzdiniu Δ kūriniu laikomas M. Gorkio romanas *Motina* (1906), nors ir parašytas dar prieš paskelbiant doktriną. Lietuviškai Δ principai pirmą kartą išdėstyti Maskvoje leistame žurnale *Priekalas* 1934. Lietuviškojo Δ klasika laikytini J. Baltušio pjesė *Gieda gaideiliai*, A. Vienuolio romanas *Puodžiūnkiemis*, T. Tilvyčio poema *Usnynė*, kuriuose kuriami suprimityvinti išnaudotojų ir išnaudojamųjų portretai (vienai perdėm idealizuoti, kiti sukarikatūrinti), vaizduojama nesutaikoma klasių kova, brėžiama neišvengiama socialistinės pertvarkos perspektyva. Panašių bruožų turi daugelis pirmaisiais pokario dešimtmečiais Lietuvoje parašytų kūrinių. Laikui bėgant, Δ reikalavimai švelnėjo, jo samprata plėtėsi, kol galų gale paskutiniaisiais Sovietų Sąjungos gyvavimo dešimtmečiais ši sąvoka tapo neaiški. Δ doktrina buvo taikoma ne tik lit-rai, bet ir kitoms meno rūšims, o ją atitinkantys kūriniai artimi sukurtiems pagal hitlerinio herojinio realizmo principus, taigi galima kalbėti apie totalita-

rinių šalių oficialiojo meno panašumus. Socialistinio realizmo klišės parodijuoja taip vadinamas socartas, viena postmodernistinių meno krypčių.

Stilius (lot. *stilus* – rašymo pagaliukas, rašysena):

1. kalbos raiškos sistema lit-ros kūrinyje, priklausanti nuo individualaus kalbinės medžiagos vartojimo, atrankos, interpretacijos ir konstrukcijos, taip pat – tikslo ir funkcijų. Kartais išskiriamas platesnių lit-ros kategorijų stiliai: epochos (Klasicizmo, Baroko, Romantizmo, modernizmo ir kt.) bei srovės (ekspresionizmo, impresionizmo, siurrealizmo ir kt.); tačiau dažniausiai kalbama apie individualų autoriaus stilių, kurį labiausiai lemia konkretaus autoriaus talentas, jo gebėjimai pasinaudoti bendrinės kalbos ištekliais, kūrybiškumas parenkant tinkamiausius, tiksliausius ir vaizdingiausius žodžių derinius, kad galėtų įtaigiai aprašyti vaizduojamą objektą. Stilius priklauso ir nuo lit-ros žanro: epika labiausiai remiasi pasakojimu bei išoriniais veiksmo, situacijų, personažų aprašymais, metonimiška vaizduosena, tuo tarpu lyrikoje pirmenybė teikiama metaforai, perkeltinėms reikšmėms, fonetinėms žodžio ypatybėms (kartais vadinamoms *garsaraščiu*). Stilius laikomas vienu iš pagrindinių lit-ros, suvokiamas kaip *kalbos menas*, meniškumo ir vertės kriterijų. Tarp žymiausių stiliaus meistrų paprastai minimi lietuvių lit-ros klasikai – K. Donelaitis, A. Baranauskas, V. Krėvė, Vaižgantas, B. Sruoga, V. Mykolaitis-Putinas, P. Cvirka, A. Vaičiulaitis, J. Aistis, H. Radauskas, M. Katiškis ir kt.

2. kalbos vartojimo būdas visose kalbinės veiklos sferose – kasdienėje šnekoje, publicistikos, mokslo veikaluose, oficialiuose raštuose ir pan. Stiliaus sąvoka taip pat vartojama meno kūrinių (tapybos, skulptūros, muzikos, architektūros ir kt.), mados ir pan. individualioms raiškos sistemoms apibūdinti. Pagal vartojimo tikslingumą išskiriami funkciniai stiliai: meninis beletristinis, publicistinis, mokslinis, oficialusis dalykinis, buitinis ir kt.

Stilizacija, sąmoningas žinomo kūrinio, tam tikro žanro, formos, literatūrinės srovės ar epochos stiliaus, tam tikro kalbos būdo pamėgdžiojimas. Stilizacija gali apimti visą kūrinį (V. Krėvės *Dainavos šalies senų žmonių padavimai*) ar kai kuriuos kūrinio fragmentus (J. Marcinkevičiaus dramoje *Mindaugas* Juodojo ir Baltojo metraštininkų kalba primena senųjų metraščių stilių). Lietuvių lit-roje vienas pagrindinių stilizacijos šaltinių ir modelių yra tautosaka – liaudies dainos poetika imituojama pasitelkiant tam tikrą leksiką (deminutyvus, epitetus), sintaksines priemones ir kompozicinius principus (pakartojimus, paralelizmus), eilėdarą (sintaksinę-intonacinę). Tokios stilizacijos pradininku lietuvių lit-roje laikomas L. Gira, jos esama daugelio rašytojų kūryboje iki pat šių dienų (A. Miškinio, S. Nėries, K. Bradūno, M. Martinaičio, S. Gedos ir daugelio kt.). Kitas dažnai imituojamas stilius – Bib-

lijos, religinių raštų (tokios stilizacijos pavyzdžių rastume Bradūno, A. Škėmos, A. Mackaus ir kt. autorių kūryboje). Romantizmo epochos poetinį stilių imituoja H. Radauskas eil. „Juk tai romantika“. Esama keleto Δ atmainų, kurias vieną nuo kitos ne visada lengva atskirti.

- **Parodija**, labiausiai paplitusi stilizacijos atmaina, kurioje dažniausiai pamėgdžiojamas kito kūrinio stilius, idėjos, autoriaus pažiūros ar pan. ir išryškinamos juokingosios pusės. Tai daroma dažniausiai iki karikatūriškumo padidinant kai kuriuos kūrinio bruožus, stiliaus ypatybes (pvz., parodistai dar labiau pailgina ilgus parodijuojamo kūrinio sakinius, sentimentalų stilių padaro dar sentimentalesnį ir pan.). Poezijoje Δ įsitvirtino dar Antikos kultūroje, jos objektas buvo ne tik literatūra, bet ir religiniai ritualai, visuomenės papročiai. Senovės Graikijoje vadinamieji aukštieji žanrai turėjo savo parodijinius atitikmenis (pvz., Aristofano komedijos parodijavo Aischilo ir Euripido tragedijų stilių). Svarbus vaidmuo Δ teko Viduramžiais ir ypač Renesanso epochoje (pvz., ispanų rašytojas M. de Servantesas (Cervantes) *Don Kichote* parodijavo visą Viduramžių nuotykių romano tradiciją, prancūzų rašytojas F. Rable (Rabelais) *Gargantiua ir Pantagriuelyje* – scholastiką). Vienas žymiausių Apšvietos epochos parodistų – prancūzų filosofas ir rašytojas Volteras (Voltaire). Δ išliko populiarūs iki šių dienų. Lietuvių lit-roje Δ buvo pamėgę avangardinės pakraipos rašytojai (K. Binkio eilėraščių ciklas *Penki pavasariai*, T. Tilvyčio kn. 3 *grenadieriai*, 1926), vėliau – Vl. Šimkus (*Bitės pabėgėlės*, 1973). Ne tik literatūrinės klišės, bet ir laikraščių stilių, politinį diskursą šmaikščiai parodijuoja J. Erlickas. Δ objektas gali būti ne tik konkretus kūrinys ar autorius, bet ir literatūrinė kryptis, tradicija (pvz., H. Radausko poezijoje parodijuojama romantizmo poetika), tam tikri literatūrinės technikos, kompoziciniai ypatumai ir pan.

- **Travestija**, parodijos atmaina, kai rimtas kūrinys pašaipiai parafrazuojamas – išlaikomi pagrindiniai kompoziciniai bei tematiniai imituojamo kūrinio elementai, tačiau stilius smarkiai pakeičiamas: dažniausiai vadinamasis aukštasis stilius pakeičiamas žemuuju, patetiškas, deklaratyvus kalbėjimas – buitisku ar net vulgariu. Tokio antikinės dramos imitavimo pavyzdžiu galėtų būti J. Marcinkevičiaus poema *Heroica*, arba *Prometėjo pasmerkimas*.

- **Pastišas**, stilizacijos atmaina, kai mėgdžiojama konkretaus kūrinio, autoriaus ar lit-ros srovės stilistinė maniera. Iš pirmo žvilgsnio pastišas gali pasirodyti panašus į parodiją, bet jis kuriamas kaip literatūrinis žaidimas, pokštas, nesiekiant išjuokti mėgdžiojamo kūrinio ar lit-ros reiškimo. Tokio pastišo pavyzdžiu galėtų būti V. Šimkaus eil. „Vasaros idilė“, kuriame imituojama A. Strazdo „Pasterkos, arba piemenų giesmės“ stilistika. Pastišas, kartais apibūdinamas kaip šaltas, beastris mėgdžiojimas, būdingas post-

modernistinei lit-rai; tokio Δ pavyzdžių yra K. Ostausko dramose.

Tropas, perkeltine reikšme vartojamas žodis ar žodžių junginys; retorinė kalbos figūra. Perkeltinės reikšmės elementas pakeičiamas kitu, semantiškai artimu, tačiau esamame kontekste neįprastu. Prisklausomai nuo Δ rūšies, šis perkėlimas gali remtis dviejų dalykų panašumu (metafora) arba gretimumo ryšiais (metonimija) – metaforos ir metonimijos grupės sudaro Δ daugumą. Δ priskiriamos ir kai kurios kitos figūros.

- **epitetai**, vaizdingas kokios nors daikto, reiškimo ar veiksmo ypatybės įvardijimas, pvz., aukso svajonė, ugninės žaros ir pan.

- **palyginimas**, panašumu paremtas dviejų daiktų arba reiškinių sugretinimas, pvz., „Pro aukštus vartus / Ateinu / Kaip viešnia... (J. Degutyte); Laumė juostą pakabina / Kaip vainiką – danguje (H. Radauskas).

- **perifrazė**, daikto ar reiškimo netiesioginis įvardijimas, nusakymas kitais žodžiais, pvz., akis – regėjimo organas. S. Nėries eilėraštyje perifrastiškai įvardijamas Kaunas: „Kur baltas miestas / Kur Nemunėlis“. Perifrazė buvo mėgstama klasicizmo poetikoje (pvz., gausios perifrastinės valstiečio charakteristikos D. Poškos *Mužike Žemaičių ir Lietuvos*).

- **eufemizmas**, nemalonios ar nepadorios prasmės žodžių pakeitimas kitais, neutraliais, pvz., vietoj „numirė“ sakoma „pasitraukė“, „išėjo“ ir pan.

Žanras, grupė lit-ros kūrinių, kuriuose pasikartoja panaši tematika, problematika ir jų pateikimo būdas – struktūra, kompozicija, formalios teksto organizavimo savybės. Visa tai gali būti traktuojama kaip žanrinės taisyklės, normos. Δ yra viena pagrindinių sąvokų, kuria remiasi lit-ros tekstų klasifikacija, ir drauge viena esminių lit-ros mokslo problemų. Δ yra glaudžiai susijęs su lit-ros rūšimi ir yra jos sąlygojamas (pvz., epo žanrai – romanas, novelė, apysaka, lyrikos – sonetas, elegija, odė, dramos – tragedija, komedija). Δ įvairiais laikotarpiais suprantamas skirtingai, jį nevienodai traktuoja įvairios lit-ros teorijos mokyklos. Klasicizmas labai sureiškšmino Δ kategoriją. Romantikai, siekę kūrinio individualizacijos, ėmėsi Δ maišyti, nutrynė griežtas jų ribas. Modernizmo iškelta individualios genijaus raiškos idėja buvo nesuderinama su žanriniais šablonais. Visa XX a. ir XXI a. lit-ra Δ linkusi traktuoti gana laisvai. Naujai Δ žiūrėjo modernios lit-ros teorijos. Formalizmas siejo Δ su komunikacijos situacija – t. y. santykiu tarp rašytojo ir skaitytojo. Struktūralistai žanrinę normą traktuoja kaip vieną iš dinaminių struktūros veiksnių, lemiančių lit-ros procesą, – Δ atstovauja bendrai tendencijai, kurią atskiras kūrinys siekia įveikti. Panašiai Δ žiūri semiotika. Pz., rusų literatūrologas ir kultūros tyrinėtojas J. Lotmanas Δ laiko tipologi-

niu kriterijumi. Pagal jį skiria lit-os epochas, sroves, tipus, orientuotus į tapatybę (t. y. siekiančius atitikti Δ reikalavimus) ir orientuotus į skirtybę (šiuo atveju Δ tėra kliūtis, kurią reikia įveikti ieškant naujų meninių formų). Įtakingą Δ teoriją sukūrė rusų lit-ros tyrinėtojas M. Bachtinas, vienas žymiausių romano Δ tyrinėtojų, – jis kalba apie Δ kaip apie pačios lit-ros pradžią siekiančią kultūrinę atmintį. Lietuvių literatūrologijoje daugiausia dėmesio skiriama prozos žanrams (pvz., A. Zalatorius *Lietuvių apsakymo raida ir poetika*, 1971; A. Kalėdos *Romano struktūros metmenys*, 1996; J. Sprindytės *Lietuvių apysaka*, 1996).

Žemė, naujosios lietuvių poezijos antologija, išleista Los Andžele (JAV) 1951. Antol. publikuota J. Kėkšto, K. Bradūno, A. Nykos-Niliūno, H. Nagio, V. Mačernio poezija bei įvadinis J. Girmiaus straipsnis „Žmogaus prasmės žemėje poezija“. Straipsnis turi paantraštę „Trečiajai mūsų poezijos kartai atėjus“ ir traktuoja žemėninkus kaip generaciją, kuriančią nei subjektyvią (kaip neoromantikai), nei objektyvią (t. y. idėjinę, visuomeninę), o labiau į bendruosius žmogaus rūpesčius įsižiūrinčią filosofinę poeziją. Į kultūrinę recepciją žemėninkai (jie vadinami ir lankininkais – nuo žurnalo *Literatūros lankai* pavadinimo) įėjo kaip viena karta, kurios atstovus sieja bendras likimas. Kaip menininkai jie pradėjo formuotis dar Nepriklausomoje Lietuvoje (čia pradėjo studijuoti ar baigė studijas, paskelbė pirmąsias publikacijas), tačiau visu kūrybiniu pajėgumu išsiskleidė jau išeivijoje (pirmosios šios kartos atstovų knygos spausdinamos jau Vokietijoje). Tiesa, tai tik apibendrintas istorinės situacijos modelis – V. Mačernis žuvo Lietuvoje 1944, kiek kitoks ir J. Kėkšto, kalėjusio Lenkijos ir sovietiniame kalėjimuose, emigracijai pasirinkusio kitą žemyną, likimas. Tačiau labiau nei gimimo laikas ar istorinė patirtis žemėninkus siejo santykis su ta patirtimi: tremtį jie priėmė kaip egzistencinį išbandymą. Kūryboje jis nevirsta retorišku prarastos žemės apdainavimu ar asmeninio skausmo išsakyimu. Netektis transformuojama į būtines prasmės ieškojimą, išreikiama skirtinga poetine maniera (nuo gana tradicinio K. Bradūno eilėraščių, išsakančio pamatinį žmogaus artumo žemę krikščioniškos ir pagoniškos mitologijos simboliais, iki intelektualios vakarietiškos kultūros patirtį sugėrusios A. Nykos-Niliūno kūrybos). Žemėninkai apskritai lit-ros kūrinių traktavo visų pirma kaip estetinę vertybę, orientavo lietuvių literatūrą į vakarietiškos tradicijos liniją, „kitaip tariant, nenormalioje padėtyje išimtinio istorijos momentu buvo užsiangažuota visuotinės, menu išsakomos civilizacijos srovės tęstinumui. Pavergtą kraštą apleidusį

pabėgėlių sauja apsisprendė elgtis kaip tauta, turinti savo kultūrą ir vidinę laisvę, kitų tautų tarpe, o ne kaip mobilizuoti kareiviai, tėvynės laisvės vardan savąją uždarę į ateities kraičio skrynią“ (R. Šilbajoris). Žemės idėjų ir estetinių orientacijų tąsa buvo *Literatūros lankų* žurnalas.

Žodžių žaismas, dažniausiai panašiai skambančių, bet skirtingas reikšmės turinčių žodžių sugretinimas, sukuriantis reikšmės dviprasmiškumą, neretai sukeliantis komišką efektą. Δ dažniausiai pasitaiko poezijoje, jį ypač mėgsta avangardistinės pakraipos rašytojai. Stilistika ir retorika skiria daugelį Δ rūšių.

- **Kalambūras**, panašaus skambėjimo, humoristinio ar satyrinio pobūdžio žodžių sugretinimas. Kaip ir kitas žodžių žaismo rūšis, Δ mėgo keturvėjininkai; pvz., K. Binkis varijuoja „Laisvės alėjos“ pavadinimą: „į laisvę alėjų“, „varva laisvės aliejum“; sugretina 'kompromisą' ir 'kompresą' – „kompromisų kloti kompresus“.
- **Ekvivokacija**, arba **dviprasmybė**, daugiareikšmė frazė ar pasakymas, kuris remiasi panašiu į kitus pasakymus skambesiu ar galimybe jį perskaityti keliais būdais; pvz., A. Rimydžio „Aš Vargo Mistros [vargamistros] vaikas“, J. Žlabio-Žengės „Mes pajūry išbriodom klaipią pėdą“ [Klaidpėdą].
- **Anagrama**, visos ar kai kurios žodžio, frazės ar pasakymo raidės, sukeistai kartojamos kitame žodyje, frazėje ar sakinyje. Δ buvo vartojama jau senojoje poezijoje: svarbus žodis, dažniausiai dievybės vardas, tekste ne tik tiesiogiai minimas, bet ir „paslepiamas“ fonetiniuose teksto sąskambiuose. Ši priemonė vartota ir Viduramžių poezijoje, pvz., prancūzų poetas F. Vijonas (Villon) savo eilėraščiuose tokiu būdu užšifravo autobiografines nuorodas. Knygoje *Avangardizmo sūkurys* D. Striogaitė pateikia K. Binkio versto E. Potjė (Pottier) „Internacionalo“ I strofoje paslėptos Δ perskaitymą („Kiek remis / Plikus / Ura į / Mitingus, / Ura!“).
- **Metagrama**, pirmų raidžių ar skiemenų sukeitimas greta esančiuose žodžiuose, pvz., šalta balta – balta šalta. Δ vadinama ir žaisminga žodžių eilė, kai prie kiekvieno žodžio pridedama po raidę, pvz., aro-varo-svaro.
- **Paronomazija**, panašiai skambančių žodžių sugretinimas, norint išryškinti jų reikšmių artimumą ar tolimumą, pvz., V. Mykolaičio-Putino eilėraštitis „Vasaris“ grindžiamas „vasario“ ir „vasaros“ gretinimu. Δ dažniausiai yra kalambūro pagrindas.

Laiko juosta

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1304		Dantė Aligjeris pradeda kurti <i>Dieviškąją komediją</i> (išleista 1472)	Lietuvą valdo didysis kunigaikštis Vytenis, viešpatauja 1295–1316	Šventąją Romos imperiją valdo Albertas I Habsburgas, viešpatauja 1298–1308
1349		Džovani Bokačas sukuria <i>Dekameroną</i> (1349–1353)	Romos popiežius pažada Lietuvos kunigaikščiui Kęstučiui karūną	Europą siaubia maro epidemija (1347–1350)
1370		Frančeskas Petrarka sukuria poezijos rinkinį <i>Kanconjerė</i>	Algirdas ir Kęstutis surengia žygius prieš Kryžiuočių ordiną ir Maskvą	Romos popiežiumi tampa Grigalius XI (1370–1378)
1420	Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas laiške Romos imperatoriui Žigmantui aiškina, kad lietuviai ir žemaičiai yra vienos kalbos ir tautos žmonės	Filipas Bruneleskis suprojektuoja Florencijos katedrą	Popiežius Martynas V įsteigia Žemaičių vyskupystę	
1440			Kazimieras Jogailaitis išrenkamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, valdo iki 1492	
1446	Sudaromas Trumpasis Lietuvos metraščių sąvadas			
1450		Johanas Gutenbergas išspausdina pirmąsias knygas		
1453			Lietuvos seimas Vilniuje svarsto, kaip nuo Lenkijos apginti Voluinę	Turkai užima Konstantinopolį, žlunga Bizantijos imperija
1462				Maskvos Didžiąją Kunigaikštystę pradeda valdyti Jonas III, pasiskelbęs visos Rusijos patvaldžiu, valdo iki 1505
1479				Susikuria Ispanijos valstybė
1480				Maskvos Didžioji Kunigaikštystė išsilaisvina iš totorių
apie 1485		Sandras Botičelis nutapo paveikslą <i>Veneros gimimas</i>		
1489		Išleidžiamas Fransua Vijono poezijos rinkinys <i>Didysis testamentas</i>		
1492	Vilniuje vėl įsikuria didžiojo kunigaikščio dvaras		Aleksandras Jogailaitis išrenkamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, valdo iki 1506	Kolumbas atranda Ameriką
1497		Leonardas da Vinčis nutapo <i>Paskutinę vakarienę</i>		Vaskas da Gama atranda kelią į Indiją (1497–1498) Portugalai pasiekia Rytų Afriką
1500			Maskva mūšyje prie Vedrošos pirmą kartą įveikia Lietuvos kariuomenę	
1501	Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro pasiuntinys Erazmas Vitelijus Romoje popiežiui Aleksandriui VI pasako kalbą, aukštinančią Lietuvą, lietuvių tautą ir Vytautą	Erazmas Roterdamielis parašo <i>Pagiriamąjį žodį kvailybei</i>		
1502		Leonardas da Vinčis nutapo <i>Moną Lizą</i>		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1504		Albrechtas Diureris sukuria graviūrą <i>Adomas ir Ieva</i>		
1506			Žygimantas Senasis Jogailaitis išrenkamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, valdo iki 1548	
1507	Dominikonai Vilniuje atidaro aukštesniąją mokyklą, kurioje pirmą kartą Lietuvoje pradėta mokyti filosofijos ir teologijos		Maskva pradeda karą prieš LDK, kuris su pertraukomis tęsiasi 30 metų	
1508				Henrikas VIII tampa Anglijos karaliumi
Apie 1511	Sudaromas Vidurinis Lietuvos metraščių sąvadas (apie 1511–1518)			
1512			Oršos kautynėse Lietuvos kariuomenė sutriuškina Maskvos kariuomenę	
1513		Nikolas Makiavelis parašo veikalą <i>Valdovas</i> (išleistas 1532)		
1517		Martynas Liuteris Vitenberge paskelbia garsiąsias 95 tezes, prasideda reformacijos sąjūdis		
1519	Sudaromas Platusis Lietuvos metraščių sąvadas, vadinamas Bychovco kronika (apie 1519–1525)	Rafaelis Santis nutapo paveikslą <i>Leonas X ir du kardinolai</i>		Hernanui Kortesui vadovaujant pradedamas Amerikos užkariavimas Pirmoji kelionė aplink pasaulį, kuriai vadovavo Fernardas Magelanas (1519–1521)
1522	Pranciškus Skorina savo įkurtoje Vilniaus spaustuvėje išspausdina pirmą LDK knygą <i>Mažoji kelionių knygelė</i>			
1523	Mikalojus Husovianas Krokovoje išleidžia <i>Giesmę apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę</i>			
1525				Albrechtas Brandenburgietis prisiekia Žygimantui Senajam ir skiriamas Prūsijos valdovu: Prūsija tampa pasaulietine kunigaikštyste
1527				Karolio V kariuomenė užima Romą
1529	Priimamas Pirmasis Lietuvos Statutas		Žygimantas Augustas paskelbiamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, vėliau karūnuojamas Lenkijos karaliumi, valdo 1548–1572	
1530				Prasideda katalikų ir protestantų kovos Vokietijoje, tęsiasi iki 1555
1532		Fransua Rablé išleidžia romaną <i>Pantagriuelis</i> (kitos dalys išleidžiamos 1534, 1546, 1552)		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1533				Maskvos valdovu tampa Jonas IV Žiaurusis, valdė iki 1584
1534		Martynas Liuteris išleidžia Bibliją vokiečių kalba Fransua Rablé išleidžia romaną <i>Gargantua</i>	Lietuvos karas su Maskva, Lietuva sulaiko Maskvos veržimąsi į tolimesnes Dniepro sritis (1534–1537)	Henrikas VIII tampa Bažnyčios vadovu, įkuria anglikonų bažnyčia
1536		Kalvinas išleidžia veikalą <i>Krikščionių tikėjimo pamokymas</i> Mikelandželas Buonarotis Vatikano Siksto koplyčioje pradeda tapyti <i>Paskutinį teismą</i>		
1539				Viler Kotrė ediktu prancūzų kalba tampa oficialia Prancūzijos kalba
1540				Ignacas Lojola įkuria Jėzuitų ordiną
1541	Abraomas Kulvietis įsteigia pirmąją pasaulietišką kolegiją Vilniuje			
1542				Romoje įsteigiama šventoji oficija – aukščiausiasis apeliacinis teismaserezijų klausimais
1543	Abraomas Kulvietis parašo laišką Bonai Sforcai – <i>Tikėjimo išpažinimą</i> – pirmą reformacijos tekstą Lietuvoje	Išleidžiamas Mikalojaus Koperniko veikalas <i>Apie dangaus sferų sukimąsi</i>		
1544	Žygimantas Augustas įsiskuria Vilniuje ir čia atkuria valdovo dvarą su turtinga biblioteka	Įkuriamas Karaliaučiaus universitetas		
1545				Prasideda Tridento bažnytinis susirinkimas (1545–1563)
1547	Karaliaučiuje išleidžiama pirmoji lietuviška knyga – Martyno Mažvydo <i>Katekizmas</i>			Maskvoje Jonas IV Žiaurusis pasiskelbia „visos Rusijos caru“
1549	Martynas Mažvydas išleidžia knygą <i>Giesmė šv. Ambraziejaus bei Augustino</i>	Joachimas Diu Belė išleidžia veikalą <i>Prancūzų kalbos gynimas ir pašlovinimas, kuriame ragina rašyti ne lotynų, bet tautine kalba</i>		
1550	Mykolas Lietuvis parašo politinį traktatą <i>Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius</i> (išleistas Bazelyje 1615)		Barbora Radvilaitė karūnuojama Lenkijos karaliene	
1553	Mikalojus Radvilas Juodasis Lietuvos Brastoje (dabartinėje Baltarusijoje) įkuria pirmąją lotyniškojo šrifto spaustuvę		M. Radvilas Juodasis pereina į reformaciją, Lietuvoje ima kurtis protestantų bažnyčios	
1555				Pasirašoma Augsburgio taikos sutartis, baigiasi katalikų ir protestantų kovos Vokietijoje
1557			Paskelbiamas „valakų įstatymas“: žemės ūkyje įvedama valakų sistema	Šventoji oficija paskelbia pirmąjį indeksą – uždraustų knygų sąrašą

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1558				Jonas IV įsiveržia į Livoniją: prasideda Livonijos karas Elžbieta I vainikuojama Anglijos karaliene (1558–1603)
1559	Mažvydas išleidžia pirmąją lietuvišką agendą – krikšto apeigų knygą <i>Forma krikštymo</i>		Pasirašoma LDK ir Livonijos sutartis	
1560	Augustinas Rotundas įteikia lotyniškai parašytos Lietuvos istorijos rankraštį LDK kancleriui M. Radvilui Juodajam			
1561			Lietuva prisijungia Livoniją	
1562			Prasideda Lietuvos ir Maskvos karas dėl Livonijos, tęsiasi iki 1583	Religiniai karai Prancūzijoje (1562–1598)
1563	Išverčiama į lenkų kalbą ir išspausdinama pirmoji Lietuvos Biblija, vadinamoji Brastos arba Radvilų Biblija Petras Roizijus Krokuvoje išleidžia Lietuvos teismų <i>sprendimus</i>		Maskvos kariuomenė užima Polocką LDK seimas įteisinga krikščioniškas religijas išpažįstančių piliečių lygiateisiškumą	
1564	Augustinas Rotundas išleidžia publicistinį kūrinį <i>Lenko pasikalbėjimas su Lietuviu</i>		Lietuvos kariuomenė pasiekia pergalę prieš Maskvą Ulos mūšyje Lietuvoje įvedami bajorų renkami teismai	
1566	Priimamas Antrasis Lietuvos Statutas Baltramiejus Vilentas išleidžia pirmojo lietuviško giesmyno <i>Giesmės Krikščioniškos I dalį</i> , kurią parengė M. Mažvydas		Lietuvoje įteisinama bajoriškoji demokratija – seimeliai ir jų renkamas seimas	Prasideda Nyderlandų revoliucija (1566–1579)
1569	Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus pakviesti Lietuvoje įsukuria jėzuitai Pirmasis Lietuvoje spektaklis – Stefano Tucio komedija „Heraklis“, ji buvo parodyta per Vilniaus jėzuitų kolegijos atidarymo iškilmes		Liubline sudaryta Lietuvos ir Lenkijos unija: sukuriama Abiejų Tautų Respublika (ATR) Lietuva netenka Palenkės, Voluinės, Podolės ir Kijevo	
1570	Įkurta Vilniaus jėzuitų kolegija Pastatytas pirmasis Lietuvoje mokyklinis spektaklis – Stepono Tučio komedija <i>Herkulis (Hercules)</i> , suvaidinta per Vilniaus jėzuitų kolegijos atidarymo iškilmes			
1572	Andrius Volanas paskelbia veikalą <i>Apie politinę arba pilietinę laisvę</i>		Miršta Žygimantas Augustas, paskutinis LDK valdovas Jogailaitis	Prasideda ginkluotos katalikų ir hugenotų kovos Prancūzijoje (1572–1598), šv. Baltramiejaus naktis Paryžiuje
1573		Džakomas dela Porta suprojektuoja Romos Jėzaus bažnyčią	Henrikas Valua išrenkamas ATR valdovu, valdo iki 1574	

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1576	Augustinas Rotundas įteikia Steponui Batorui Lietuvos kunigaikščių istorijos santrauką		Steponas Batoras išrenkamas ATR valdovu, valdo iki 1586	
1579	Įkuriamas Vilniaus universitetas		Steponas Batoras žygiuoja prieš Maskvą ir susigrąžina Polocką	Susikuria Olandijos valstybė
1580	Polocke įkuriama jėzuitų kolegija	Mišelis de Montenis publikuoja pirmąsias <i>Esé</i> knygas		
1581			Įkuriamas Vyriausiasis Lietuvos Tribunalas	
1582	Motiejus Strijkovskis Karaliaučiuje išleidžia <i>Lenkų, lietuvių, žemaičių ir visos Rusijos kroniką</i> – pirmąją spausdintą Lietuvos istoriją Jėzuitų kolegija įsteigiama Rygoje		Baigiasi Livonijos karas	
1584	Pradėta statyti pirmoji barokinė Lietuvos šventovė – Šv. Mikalojaus bažnyčia Nesvyžiuje (baigta 1593)	Džordanas Brunas paskelbia veikalą <i>Apie begalybę, visatą ir pasaulius</i>		Miršta Jonas IV Žiaurusis, Maskvos valstybėje prasideda sumaištis, kuri tęsiasi iki Mykolo Romanovo valdymo pradžios
1585	Paulius Oderbornas Vitenberge išleidžia pirmąją Lietuvoje parašytą biografinę apybraižą <i>Didžiojo Maskvos kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenimas</i>			
1588	Priimamas Trečiasis Lietuvos Statutas		Lietuva pripažįsta Žygimantą Vazą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, jis ATR valdo iki 1632	Ispanų „Nenugalimos armados“ sutriuškinimas ir Anglijos jūrinės galios suklestėjimas
1590	Jonas Bretkūnas baigia į lietuvių kalbą versti visą Bibliją (liko rankraščių)			
1591	Karaliaučiuje išspausdinamas pirmas lietuviškų pamokslų rinkinys – Jono Bretkūno <i>Postilė</i>			
1592	Jonas Radvanas Vilniuje išleidžia pirmąjį Lietuvos herojinį epą <i>Radviliada</i>			
1595	Mikalojus Daukša Vilniuje išleidžia lietuvišką <i>Katekizmą</i>			
1598				Pasirašomas Nanto ediktas, kuriuo hugenotams suteikiama tikėjimo laisvė (atšauktas 1685)
1599	Mikalojus Daukša Vilniuje išleidžia <i>Postilę su Prkalba į malonųjų skaitytoją</i>			
1600		Viljamas Šekspyras sukuria <i>Hamletą</i>		Džordanas Brunas už ereziją Romoje sudeginamas ant laužo
1601	Mikalojus Kristupas Radvilas Našlaitėlis Braunsberge išleidžia knygą <i>Kelionė į Jeruzalę</i>			
1602			Karalaitis Kazimieras paskelbiamas šventuoju	

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1604	Pradedama statyti Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčia – pirmoji barokinė Vilniaus šventovė (baigta 1618) Vilniuje išleidžiamas Šventojo Kazimiero teatras			
1605	Laurencijus Bojeris Vilniuje išleidžia herojinę poemą <i>Karolomachija</i>	Migelis de Servantesas išleidžia <i>Don Kichoto I</i> dalį (II d. 1615 m.)	Jono Karolio Chodkevičiaus vadovaujama kariuomenė sutriuškina švedus prie Salaspilio (Kirchholmo)	
1606			Bajorų maištas prieš Žygimantą Vazą (1606–1608)	
1607		Pastatyta pirmoji opera – Klaudijaus Monteverdžio <i>Orfėjas</i>		Įkurta pirmoji anglų kolonija Amerikos žemyne – Virdžinija
1609		Lope de Vegas paskelbia traktatą <i>Naujas menas komedijoms mūsų laikais kurti</i>	ATR kariuomenė užima Maskvą (1609–1611)	
1610	Petras Skarga publikuoja <i>Pamokslus Seimui</i>			Prancūzijos karaliumi tampa Liudvikas XIII (1610–1643)
1611			ATR kariuomenė iš Maskvos atsiima Smolenską	Gustavas Adolfas tampa Švedijos valdovu (1611–1632)
1613	Mikalojus Kristupas Radvilas Našlaitėlis Amsterdame išspausdina pirmąjį Lietuvoje dailininko Tomo Makovskio nubraižytą LDK žemėlapi, pagal kurį vėliau braižomi Lietuvos žemėlapiai pasaulio atlasuose iki XVIII a. II pusės			Rusijos valdovu išrenkamas Mykolas Romanovas
1616	Įsteigiama jėzuitų kolegija Kražiuose			
1618	Martynas Smigleckis išleidžia logikos vadovėlį			Prasideda Trisdešimties metų karas (1618–1648)
1619	Meletijus Smotrickis Vievyje išleidžia pirmąją <i>Slavų gramatiką</i>			
1620	Konstantinas Sirvydas Vilniuje išleidžia pirmąjį lietuvių kalbos žodyną	Frensis Beikonas paskelbia <i>Naująjį organoną</i> ir <i>Didįjį mokslų atnaujinimą</i>		
1621			Jono Karolio Chodkevičiaus vadovaujama kariuomenė mūšyje prie Chotino nugalė turkus Švedai užima Rygą	
1622		Rubensas nutapo <i>Marijos de Mediči istoriją</i>		
1625	Kelne išleidžiamas Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus pirmasis poezijos rinkinys <i>Trys lyrinių eilėraščių knygos</i>		Švedų kariuomenė užima Biržų pilį	Angliją pradeda valdyti Karolis I (1625–1649)
1627	M. K. Sarbievijus baigia rašyti poetikos traktatą <i>Apie aštrų ir šmaikštų stilių</i>			
1628	Amsterdame publikuojami Samuelio Pšipkovskio <i>Samprotavimai apie bažnytinę taiką ir santarvę</i>			

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1629	Konstantinas Sirvydas Vilniuje išleidžia pamokslų rinkinio <i>Punktai sakymų</i> I dalį (II d. išleista 1644)			
1630		Rubensas nutapo <i>Taikos palaimos alegoriją</i>		
1632			Vladislovas Vaza išrenkamas ATR valdovu, valdo iki 1648	
1632	Amsterdame išeina ketvirtasis M. K. Sarbievijaus poezijos leidimas, kuriam antraštinį puslapį nupiešė Rubensas	Gallilėjas Galilėjus išleidžia <i>Dialogą apie dvi svarbiausias pasaulio sistemas</i>	Maskva pradeda karą dėl Smolensko. Polianovkos taikos sutartimi (1634) Maskva atsisako pretenzijų į Livoniją, Smolenską pripažįsta Lietuvai	
1635	Vladislovas Vaza Vilniaus Žemutinėje pilyje įsteigia profesionalų operos teatrą	Pedro Kalderonas sukuria dramą <i>Gyvenimas – tai sapnas</i> Kardinolas Rišeljė įkuria Prancūzijos akademiją		
1636	Vilniaus Žemutinėje pilyje pastatyta pirmoji opera – Marko Skakio <i>Elenos pagrobimas</i> Vilniuje baigta statyti Šv. Kazimiero koplyčia			
1637		Renė Dekartas parašo <i>Samprotavimų apie metodą</i> Pastatyta Pjero Kornelio tragikomedija <i>Sidas</i> Pirmasis muzikinis teatras įkuriamas Venecijoje		
1640				Prasideda Anglijos revoliucija, tęsiasi iki 1649
1642		Rembrantas nutapo <i>Nakties sargybą</i>		
1643		Evandželista Toričelis išranda gyvsidabrio barometrą		
1645	Žygimantas Liauksminas Vilniuje išleidžia Retorikos meno taisykles			
1647		Džiovanis Lorencas Berninis sukuria skulptūrų grupę Šv. Teresės regėjimas		
1648			Jonas Kazimieras Vaza išrenkamas ATR valdovu, valdo iki 1668	
1648			Prasideda Bagdono Chmelnickio vadovaujamas kazokų sukilimas, tęsiasi iki 1654	Baigiasi Trisdešimties metų karas
1649	Jėzuitai įsteigia mokyklą Kaune, kuri 1653 tampa kolegija			Anglijos karaliui Karoliui I įvykdoma mirties bausmė
1650	Albertas Vijūkas-Kojalavičius Gdanske išleidžia <i>Lietuvos istorijos</i> I dalį (II d. publikuojama Antverpene 1669) Kazimieras Semenavičius Amsterdame išleidžia <i>Didįjį artilerijos meną</i>			

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1653	Danielius Kleinas Karaliaučiuje išleidžia pirmąją lietuvių kalbos gramatiką Kėdainiuose išleidžiama <i>Knyga nobažnystės krikščioniškos</i>			
1654			Prasideda Maskvos invazija į Lietuvą	
1655			Maskvos ir kazokų kariuomenė pirmą kartą užima LDK sostinę Vilnių Prasideda Švedijos invazija, kuri tęsiasi iki 1660 Kėdainiuose Lietuvos bajorija sudaro uniją su Švedija	
1656		Blezas Paskalis sukuria filosofinius <i>Laiškus provincialui</i> (1656–1657)		Prasideda Švedijos ir Maskvos karas
1660	Samuelis Boguslovas Chilinskis Londone pradeda spausdinti lietuvišką Bibliją, bet darbo nebaigia		Sudaroma Olyvos taikos sutartis tarp ATR ir Švedijos, prasideda 40 metų taikos su Švedija laikotarpis	Anglijoje restauruojama monarchija
1661			Per 1654–1661 karą, marą ir badą Lietuva netenka pusės gyventojų	Prancūziją pradeda valdyti Liudvikas XIV (1661–1715)
1664		Moljeras sukuria komediją <i>Tartiufas</i> , kuri po premjeros uždraudžiama (draudimas atšauktas 1669)		
1666	Danielius Kleinas Karaliaučiuje išleidžia giesmyną <i>Naujos giesmių knygos</i>	Izaokas Niutonas atranda visuotinės traukos dėsnį		
1667	Žygimantas Liauksminas išleidžia vadovėlį <i>Muzikos teorija ir praktika</i>	Džonas Miltonas išleidžia poemą <i>Prarastasis rojus</i>	Sudaroma Andrusavo taika tarp ATR ir Maskvos, kuriai atitenka Kijevas ir dalis Ukrainos Mykolas Kazimieras Pacas tampa LDK didžiuoju etmonu	
1668		Moljeras sukuria komediją <i>Šykštuolis</i>	Valdovas Jonas Kazimieras Vaza atsisako sosto	
1669			ATR valdovu išrenkamas Mykolas Kaributas Višnioveckis, valdo iki 1673	
1670		Baruchas Spinoza išleidžia <i>Teologijos ir politikos traktatą</i>		
1673			ATR kariuomenė Chotino mūšyje nugalė turkus. ATR seimas nutarė kas trečią seimą šaukti Lietuvos Gardine	
1674		Nikolas Bualo išleidžia <i>Poezijos meną</i> Žanas Rasinus sukuria tragediją <i>Ifigenija</i>	ATR valdovu išrenkamas Jonas Sobieskis, valdo iki 1696	
1681	Baigta statyti Vilniaus Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia (pradėta 1668)			
1682		Pastatyti barokiniai Versalio rūmai		
1683			Jono Sobieskio vadovaujama kariuomenė įveikia turkus ir apgina Vieną	

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1687		Izaokas Niutonas paskelbia <i>Matematinius gamtos filosofijos pagrindus</i>		
1688				Anglijos „šlovingoji revoliucija“ – įsigali konstitucinė monarchija
1689				Petras I tampa Rusijos caru
1690	Motiejus Pretorijus baigia rašyti <i>Prūsijos grožybes, arba Prūsijos teatrą</i>	Džonas Lokas išleidžia veikalą <i>Žmogaus proto apybraiža</i>		
1697			Augustas II Saksas išrenkamas ATR valdovu, valdo 1697–1704 ir 1710–1733	
1700			Valkininkų kautynėse LDK bajorai sumuša Sapiegų kariuomenę	Prasideda Šiaurės karas (1700–1721)
1701	Karaliaučiuje pirmą kartą išleidžiamas Naujasis Testamentas lietuvių kalba		Augustas II Saksas įtraukia Lietuvą ir Lenkiją į Šiaurės karą	Frydrichas I Karaliaučiuje vainikuojamas Prūsijos karaliumi – Prūsija tampa karalyste Prasideda Ispanijos įpėdinystės karas, trukęs iki 1713
1703			Rusijos kariuomenė su Augusto II Sakso pritarimu užima Vilnių ir didelę dalį Lietuvos	
1704		Gotfrydas Vilhelmas Leibnicas paskelbia veikalą <i>Naujos apybraižos apie žmogaus protą</i>	ATR seimas vietoj atstatyto Augusto II Sakso karaliumi išrenka švedų remiamą Stanislovą Leščinskį	
1706	Jonas Šulcas išleidžia į lietuvių kalbą išverstas Ezopo <i>pasakėčias</i> Mykolas Merlinas išleidžia knygą <i>Pagrindinis lietuvių kalbos principas</i> Jokūbas Perkūnas parašo J. Šulco <i>Ezopo pasakėčių įvertinimą – pirmąją recenziją</i>		Augustas II Saksas atsisako sosto, pripažįsta valdovu Stanislovą Leščinskį	
1707				Anglija su Škotija įjungiamos į Jungtinę Karalystę
1709	Stanislovas Antanas Ščiuka išleidžia veikalą <i>Lenkijos užtemimas</i>	B. Kristoforis išranda fortepijoną	Prūsų Lietuvoje nuo maro (1709–1711) miršta pusė gyventojų, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – trečdalis	Rusijos kariuomenė nugali Karolio XII vadovaujamą švedų kariuomenę prie Poltavos
1710			Augustas II Saksas, remiamas Rusijos kariuomenės, seimo vėl pripažįstamas ATR valdovu	
1717			„Nebylusis“ ATR seimas	
1718	Karaliaučiaus universitete pradeda veikti Lietuvių kalbos seminaras	G. Farenheitas pagamina gyvsidabrio termometrą		
1719		Danielius Defo išleidžia <i>Robinsoną Kruzą</i>		
1721				Baigiasi Šiaurės karas Petras I pasiskelbia Rusijos imperatoriumi

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1726	Vilniuje įsteigiama vienuolių pijorų mokykla	Džonatanas Sviftas išleidžia <i>Guliverio keliones</i> Antonijus Vivaldis sukuria keturių koncertų ciklą <i>Metų laikai</i>		
1727		Johanas Sebastianas Bachas sukuria <i>Pasiją pagal šv. Matą</i>		
1730		Džeimsas Tomsonas išleidžia poemą <i>Metų laikai</i>		
1732		Volteras išleidžia tragediją <i>Zaira</i>		
1733			Augustas III Saksas išrenkamas ATR valdovu, valdo iki 1763	Prasideda ATR įpėdinystės karas, kuriame Saksonija, Austrija, Rusija kovoja prieš Prancūziją, Ispaniją, Sardiniją, Prūsiją, Bavariją
1735	Karaliaučiuje pirmą kartą išleidžiama visa Biblija lietuvių kalba Vilniuje pradedami spausdinti Jono Pašakauskio rengiami <i>Politiniai kalendoriai</i>			Prasideda Rusijos karas su Osmanų imperija, tęsiasi iki 1739
1740	Jėzuitai Vilniuje įsteigia mokyklą didikų vaikams (nuo 1751 pavadintą Kilmingųjų kolegija). Motiejus Dogelis imasi Vilniaus pijorų mokyklą pertvarkyti į Kilmingųjų kolegiją	Deividas Hjumas išleidžia veikalą <i>Traktatas apie žmogaus prigimtį</i>		Prūsiją pradeda valdyti karalius Frydrichas II, vadinamas Didžiuoju, valdė iki 1786 Austriją pradeda valdyti Marija Teresė, valdė iki 1780
1747	Pilypas Ruigys išleidžia <i>Lietuvių –vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodyną</i> bei <i>Lietuvių kalbos kilmės, esmės ir būdo tyrinėjimą</i> , kuriame paskelbia pirmuosius spausdintus lietuvių tautosakos tekstus – tris lietuvių liaudies dainas Pauliaus Frydrichas Ruigys išleidžia veikalą <i>Lietuvių kalbos gramatikos pradmenys</i> Nesvyžiuje įsteigta Riterių akademija – pirmoji aukštoji karo mokykla Lietuvoje			
1748	Vilniaus Baroko architektūrinės mokyklos kūrėjas Jonas Kristupas Glaubicas baigė rekonstruoti Vilniaus Šv. Jono bažnyčią Mykolo Kazimiero Radvilo Žuvelės dvare Nesvyžiuje įsteigiamas teatras (veikė iki 1807), kuriame vaidinamos Pranciškos Uršulės Radvilienės sukurtos dramos (išleistos 1754)	Šarlis Monteskjė išleidžia traktatą <i>Apie įstatymų dvasią</i>		
1751		Denisui Didro vadovaujant pradedama leisti <i>Enciklopedija, arba Aiškinamasis mokslų, menų ir amatų žodynas</i> (1751–1780 išleidžiami 35 tomai)		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1753	Jkuriama Vilniaus universiteto astronomijos observatorija Mykolas Olševskis išleidžia religinių skaitinių knygą <i>Broma atverta ing viečnastj</i> Vilniuje lenkų kalba išleidžiama Voltero drama <i>Zaira</i>			
1755	Antanas Skorulskis Vilniuje išleidžia <i>Filosofijos apybraižas</i> Karaliaučiuje išeina antras lietuviškos Biblijos leidimas			Lisabonoje įvyksta žemės drebėjimas
1756				Prūsijos karalius Frydrichas II užpuola Saksoniją – Europoje kyla Septynerių metų karas (1756–1763)
1758	Motiejus Dogelis išleidžia <i>Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės diplomatijos kodekso I dalį</i> (IV d. – 1764, V d. – 1759)			
1759	Vilniuje išleidžiamas lietuvių kalbos vadovėlis (iki 1800 pasirodo apie 20 leidimų)	Volteras išleidžia filosofinį romaną <i>Kandidas, arba Optimizmas</i>		
1760	Vilniuje pradedamas leisti pirmasis LDK laikraštis – <i>Lietuvos pasiuntinys</i> (lenk. <i>Kurier Litewski</i>) ir jo priedai <i>Literatūros žinios</i> bei <i>Užsienio žinios</i> Pranciškus Paprockis Vilniuje išleidžia istorijos ir geografijos vadovėlį <i>Namų žinios apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę su šios tautos istorija</i>			
1762		Žanas Žakas Ruso išleidžia romaną <i>Emilis, arba apie auklėjimą</i>		Kotryna II tampa Rusijos imperatore, valdo iki 1796
1764			Stanislovas Augustas Poniatovskis išrenkamas ATR valdovu, atsisako sosto 1795	
1766	Karolis Virvičius išleidžia <i>Racionaliąją visuotinės istorijos santrauką</i> (I–II d. 1766–1771)			
1767			Radome ATR bajorai sudaro konfederaciją	
1768			Sudaroma prieš karalių ir Rusijos savivalę nukreipta Baro konfederacija Rusija, Prūsija Austrija įsiveržia į ATR	Džeimsas Kukas atranda Australijos žemyną (1768–1771) Prasideda Rusijos karas su Osmanų imperija, tęsiasi iki 1774

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1769	Kazimieras Narbutas išleidžia <i>Logiką, arba Samprotavimo ir sprendimo mokslą</i>	Džeimsas Vatas užpatentuoja garo mašinos išradimą	Paulius Ksaveras Brastauskis įkuria Paulavos Respubliką	
Apie 1770		Johanas Volfgangas Gėtė pradeda rašyti <i>Faustą</i> (I dalis išleista 1808, II dalis – 1832)		
1772		Žanas Žakas Ruso parašo <i>Svarstymus apie Lenkijos valdžią ir apie jos reformų projektą</i> (išleisti 1782)	Pirmasis Abiejų Tautų Respublikos padalijimas	
1773	Įkuriamas Edukacinė komisija, kurios pirmininku išrenkamas Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis			Popiežius panaikina jėzuitų ordiną (vėl atkuriamas 1814)
1774	Adolfas Kamenskis išleidžia <i>Piliečių edukaciją</i> Antanas Tyzenhauzas Gardine įkuria teatrą ir baudžiauninkų vaikų muzikos mokyklą, joje mokoma kalbų, menų, matematikos	Johanas Volfgangas Gėtė parašo <i>Jaunojo Verterio kančias</i> Džošuas Reinoldsas nutapa <i>Jozefo Barečio portretą</i>		
1775	Kristijonas Donelaitis baigia rašyti <i>Metus</i> (1765–1775)			Kyla Šiaurės Amerikos kolonijų karas dėl Nepriklausomybės (1775–1783)
1776		Adamas Smitas paskelbia traktatą <i>Tautų gerovė</i>		Priimama Amerikos Nepriklausomybės deklaracija, sukuriamos Jungtinės Amerikos Valstijos
1778	Slanime įkuriamas <i>Vaikų baleto departamentas</i> (veikė 17 metų), kur baudžiauninkų vaikai mokosi šokio, skaityti, rašyti	Johanas Herderis išleidžia knygą <i>Tautų dainos</i> (1 t. – 1778, 2 t. – 1779), kurioje tarp 162 įvairių tautų dainų paskelbia 8 lietuvių liaudies dainas		
1780	Mykolas Kazimieras Oginskis Slanime pastato modernius, didžiąjai barokinei operai ir baletams atlikti pritaikytus <i>Naujuosius operos namus</i>			Vokietijos imperatoriumi ir Austrijos valdovu tampa Juozapas II, valdo iki 1790
1781		Imanuelis Kantas išleidžia <i>Grynojo proto kritiką</i>		
1782	Pagal Lauryno Gucevičiaus projektą pradedama rekonstruoti Vilniaus katedra, po trejų metų – ir Vilniaus rotušė	Johanas Volfgangas Gėtė sukuria dramą <i>Žvejė</i> , kurioje panaudojo vestuvinę lietuvių liaudies dainą Pradedama dalimis leisti Ž. Ž. Ruso <i>Išpažintis</i> (1782–1789)		
1784		I. Kantas paskelbia straipsnį <i>Atsakymas į klausimą „Kas yra Švietimas?“</i>		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1785	Išleistas Jeronimo Stroinovskio veikalas <i>Prigimtinės, politinės teisės, politinės ekonomijos ir tarptautinės teisės mokslas</i> Vilniuje pradeda veikti pirmas Lietuvoje profesionalus dramos ir muzikinis miesto teatras	Frydrichas Šileris sukuria <i>Odę džiaugsmui</i>		Anglas Edmundas Kartraitas išrado mechaninę verpimo mašiną
1786	Išleistas Pilypo Nerijaus Golianskio veikalas <i>Apie iškalbą ir poeziją</i> Išleista Juozapo Kazimiero Kosakauskio apysaka <i>Kunigas klebonas</i> Išleista Pauliaus Ksavero Brastauskio apysaka <i>Valstietė</i>			
1787		Volfngangas Amadėjus Mocartas sukuria operą <i>Don Žuanas</i>		JAV priimama pirmoji pasaulyje konstitucija Kyla Rusijos karas su Osmanų imperija, tęsiasi iki 1792
1788		Išleistas Imanuelio Kanto etikai skirtas veikalas <i>Praktinio proto kritika</i>	Pradeda dirbti ATR Ketverių metų seimas (1788–1792)	
1789		Išleistas Viljamo Bleiko eilėraščių rinkinys <i>Nežinojimo ir patirties dainos</i>	Išvesta Rusijos kariuomenė Sudaryta valstybės reformų komisija	Paryžiuje paimama Bastilija Priimama Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija Džordžas Vašingtonas išrenkamas pirmuoju JAV Prezidentu
1790		Išleistas Imanuelio Kanto estetikai skirtas veikalas <i>Sprendimo galios kritika</i>		
1791	Gotfrydas Ostermejeris parengia <i>Naująją lietuvių kalbos gramatiką</i> , kurioje pateikia ir eilivimo teorijos dalį		Gegužės 3 d. ATR seimas priima pirmąją konstituciją Europoje	Priimta Prancūzijos konstitucija Paskelbtas JAV Teisių bilis
1792			Rusija užpuola Abiejų Tautų Respubliką Sudaroma Rusijos remiama Targovicos konfederacija	Prancūzija paskelbiama respublika
1793	Vilniaus universitete įkuriama architektūros katedra, kuriai vadovauja Laurynas Gucevičius	Išleistas Imanuelio Kanto veikalas <i>Religija vien tik proto ribose</i>	Antrasis ATR padalijimas, kuriam priverstas pritarti Gardine posėdžiavęs ATR seimas	Liudviko XVI giljotinavimas
1794	Lietuvių ir lenkų kalbomis išleistas Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus gedulinis pamokslas, skirtas žuvusiems sukilėliams atminti	Viljamas Bleikas sukuria graviūrą <i>Pradžių pradžia</i> , kuria iliustruoja savo poemą <i>Europa. Pranašystė</i> Italų fizikas Aleksandras Volta išranda pirmąjį galvaninį (elektros) elementą	Kyla Tado Kosciuškos vadovaujamas nacionalinio sukilimo karas prieš Rusiją, Prūsiją, Austriją Lietuvių Tautos Aukščiausioji Taryba paskelbia Lietuvių tautos sukilimo aktą	
1795		Išleista Frydricho Šilerio knyga <i>Laiškai apie estetinį žmogaus ugdymą</i>	Trečiasis ATR padalijimas Žydams uždraudžiama verstis žemdirbyste Stanislovas Augustas Poniatovskis atsisako sosto	
1796				Rusijos imperatoriumi tampa Pavelas I (1796–1801)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1798		Išleistas bendras Viljamo Vordsvorto ir Samuelio Teiloro Koldridžo poezijos rinkinys <i>Lyrinės baladės</i>	Franciskas Goja sukuria grafikos ciklą <i>Kapričiai</i> (1796–1798) Jozefas Haidnas sukuria oratoriją <i>Pasaulio sukūrimas</i>	Anglų gydytojas Edvardas Dženeris pradeda skiepyti nuo raupų
1799	Stanislovas Bonifacas Jundžilas parašo veikalą <i>Taikomoji botanika</i>			Prancūzijoje į valdžią ateina Napoleonas
1800	Išleina Kristijono Gotlybo Milkaus žodynas ir gramatika. Pratarinė <i>Lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodynui</i> parašė Imanuelis Kantas	Išleistas Novalio rinkinys <i>Himnai nakčiai</i> Išleistas antrasis Viljamo Vordsvorto <i>Lyrinių baladžių</i> leidimas su pratarne, tapusia anglų romantinės poezijos programiniu tekstu	Įvedamas Rusijoje galiojęs senasis – Julijaus – kalendorius; Užnemunėje lieka galioti Grigaliaus kalendorius	Italų fizikas Aleksandras Volta išranda nuolatinės elektros srovės šaltinį
1801		Frydrichas Šileris parašo dramą <i>Orleano mergelė</i>	Lietuvos gubernija suskirstoma į Lietuvos Vilniaus ir Lietuvos Gardino gubernijas, kurias kontroliuoti pavedama Vilniuje įsikūrusiam Lietuvos generalgubernatoriui	Rusijos imperatoriumi tampa Aleksandras I (1801–1825)
1802	Vilniaus miesto teatre pastatoma Volfgango Amadėjaus Mocarto opera <i>Užburtoji fleita</i>	Georgas Frydrichas Grotedefandas iššifruoja Babilono dantiraščius		Johanas Vilhelmas Riteris atranda ultravioletinius spindulius
1803			Vilniaus universitetas pertvarkytas į Vilniaus imperatoriškąjį universitetą	
1804		Frydrichas Šileris sukuria dramą <i>Vilhelmas Telis</i> Liudvikas van Bethovenas sukuria <i>Trečiąją („Herojinę“) simfoniją</i>		Prancūzija paskelbiama imperija, Napoleonas Bonapartas – imperatoriumi Napoleonu I Anglų technikas Ričardas Trevitikas sukonstruoja pirmąjį garvežį Žmonių populiacija pasaulyje išauga iki 1 milijardo
1805		Frydrichas Šileris kuria paskutinę dramą <i>Demetrijus</i> , kurioje vaizduoja ir LDK kanclerį Leoną Sapiegą		Trafalgaro ir Austerlico mūšiai
1806				Prancūzijos–Prūsijos karas Robertas Fultonas sukonstravo garlaivį
1807		Išleistas Džordžo Bairono poezijos rinkinys <i>Laisvos valandos</i> Išleistas Hėgelio veikalas <i>Dvasios fenomenologija</i>	Po Napoleono I pergalės prieš Prūsiją ir Rusiją įkuriama Varšuvos kunigaikštystė, į kurią įeina ir Užnemunė; įvedus Napoleono kodeksą, valstiečiai, nors ir netampa savo valdomos žemės savininkais, gauna asmens laisvę	Tilžės taikos sutartis, pasirašyta Napoleono I ir Aleksandro I, prie sutarties buvo priversta prisidėti Prūsija Varšuvos kunigaikštystės įkūrimas
1808	Varšuvoje išleistas Ksavero Bogušo veikalas <i>Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę</i> (lenkų k.)	Išleista Johano Volfgango Gėtės <i>Fausto I dalis</i> Liudvikas van Bethovenas sukuria <i>Penktąją („Likimo“) simfoniją</i> (1804–1808)		Anglų mokslininkas Džonas Daltonas įrodo, kad medžiagos susideda iš atomų
1809	Karaliaučiuje išleistas Liudviko Rėzos poezijos rinkinys <i>Prutena</i> (l d., vok. k.)	Išleistas Žano Baptisto Lamarko veikalas <i>Zoologijos filosofija</i> , kuriame išdėstyta gyvosios gamtos evoliucijos teorija		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1810	Parašytas Dionizo Poškos literatūrinis laiškas <i>Pas kunigą Ksaverą Bohušą, lietuvių, ir Jokymą Lelewelį, mozūrą</i> Apie 1810–1811 Dionizas Poška sukūrė eilėraščių Mano darželis		Vilniaus universitete įkuriama muzikologijos katedra (pirmoji Europoje) Mykolo Kleopo Oginskio memorandumas Rusijos carui dėl LDK atkūrimo	Simono Bolivarо žygiai Lotynų Amerikoje (tęsiasi iki 1830)
1812	Dionizas Poška išskobtame ažuole Baublyje įrengia senienų muziejų	Išleistas pirmasis Brolių Grimų pasakų rinkinys <i>Vaikų ir namų pasakos</i> (3 t. 1812–1822)	Žygio į Rusiją metu Napoleono I kariuomenė užima Lietuvą Rusijos kariuomenė įveikia Napoleono I kariuomenę, Lietuva atitenka Rusijai	Napoleono I žygis į Rusiją
1813		Išleistas Džeinės Ostin romanai <i>Protas ir jausmai</i>	Caras Aleksandras I Vilniuje pasirašo manifestą apie pergalingą karo su Napoleonu pabaigą	Leipcigo mūšis, kuriame įveikta Napoleono I armija
1814	Išleistas Antano Strazdo poezijos rinkinys <i>Giesmės šviesios ir šventos</i>	Išleista Ernsto Teodoro Amadėjaus Hofmano pasakų knyga <i>Aukso puodas</i>		Kroviniams gabenti imamas naudoti garinis lokomotyvas (sukonstruotas anglų išradėjo Džordžo Stefensono)
1815	Apie 1815–1825 Dionizas Poška sukuria poemą <i>Mužikas žemaičių ir Lietuvos</i> (publikuota 1886 <i>Aušroje</i>)		Vienos kongreso nutarimu iš didžiosios dalies Varšuvos kunigaikštystės žemių, taip pat ir Užnemunės, sudaroma Lenkijos karalystė	Vaterlo kautynės, Napoleono valdymo žlugimas
1816	Vilniuje pradėdamas leisti Nenaudėlių draugijos satyrinis laikraštis <i>Gatvės žinios</i> (lenk. <i>Wiadomości Brukowe</i>), leidžiama iki 1822			
1817	Įkuriama Filomatų draugija – Vilniaus universiteto studentų organizacija	Išleista Džordžo Bairono dramatinė poema <i>Manfredas</i> Išleistas Hėgelio veikalas <i>Filosofijos mokslų enciklopedija</i>	Slaptų organizacijų (filaretų, filomanų, šubravcų, masonų) veiklos pradžia	
1818	Išleistas Liudviko Rėzos parengtas pirmasis Kristijono Donelaičio <i>Metų</i> leidimas	Išleistas Merės Šeli romanai <i>Frankenšteinas, arba Naujasis Prometėjas</i>		
1819		Išleistas Arturo Šopenhauerio veikalas <i>Pasaulis kaip valia ir vaizdinys</i> Teodoras Žeriko nutapo <i>Medūzos plaustą</i>	Nuo Lietuvos Vilniaus gubernijos atskiriamas ir prie Kuršo gubernijos prijungiamas siauras Lietuvos pajūrio ruožas – Palangos–Šventosios apylinkės	
1820	Adomas Mickevičius Kaune sukuria <i>Odę jaunystei</i> Filomatai įkuria Filaretų ir Spindulingųjų draugijas	Išleista Aleksandro Puškino poema <i>Ruslanas ir Liudmila</i>		Fabianas fon Belingshauzenas ir Michailas Lazarevas atranda Antarktidą
1821		Išleista Džordžo Bairono misterija <i>Kainas</i>		Prasidėjo Graikų nepriklausomybės karas (iki 1832)
1822	Vilniuje išleista Adomo Mickevičiaus knyga <i>Poezija</i> (I t.) Simonas Daukantas parašo pirmąją Lietuvos istoriją lietuvių kalba <i>Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių</i> (išleista 1929) Kazimieras Kontrimas parengia lietuvių kalbos katedros įsteigimo Vilniaus universitete projektą		Visoje Rusijoje uždraudžiama masonų veikla Vilniuje veikia žemaičių studentų būrelis, kuris pradeda programinį lietuviybės puoselėjimo ir kėlimo į viešąjį visuomenės gyvenimą darbą	Prancūzų fizikas ir matematikas Amperas atranda molekulinis srautus Brazilija tapo nepriklausoma nuo Portugalijos

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1823	Vilniuje išleista Adomo Mickevičiaus knyga <i>Poezija</i> (II t.), kurioje paskelbtos dramos <i>Vėlinės II</i> ir IV dalys ir poetinė apysaka <i>Gražina</i> Simonas Stanevičius parašo odę <i>Šlovė žemaičių</i> , parengia ir išleidžia M. Daukšos <i>Postilės</i> ištraukas su „Prakalba į malonųjį skaitytoją“ Apie 1823 sukurta Silvestro Valiūno romantinė baladė „Birutė“		Mažojoje Lietuvoje leidžiamas pirmasis lietuviškas periodinis leidinys – <i>Nusidavimai Dievo karalystėje</i> Uždraudžiama Filomatų ir Filaretų draugijų veikla	JAV paskelbė Monro doktriną („Amerika – amerikiečiams“)
1824	Janas Čečiotas parašo eilėraščių knygą <i>Giesmelės apie senovės lietuvius</i> (lenkų k.) Liudvikas Rėza rinkinyje <i>Aisopas, arba Pasakos</i> paskelbia Kristijono Donelaičio pasakėčias	Liudvikas van Bethovenas sukuria <i>Devintąją („Džiaugsmo“)</i> simfoniją (1822–1824)		
1825	Išleistas Liudviko Rėzos parengtas lietuvių liaudies dainų rinkinys <i>Dainos, oder litauische Volkslieder</i> , poezijos rinkinys <i>Prutena</i> (II d. vok. k.) Dionizas Poška pradėjo sudarinti trikalbį lenkų–lotynų–lietuvių žodyną (liko nebaigtas)			Dekabristų sukilimas Rusijoje Anglijoje nutiesiama pirmoji pasaulyje geležinkelio linija, skirta keleiviams vežti
1826	Maskvoje išleistas Adomo Mickevičiaus rinkinys <i>Sonetai</i> , kuriame paskelbtas ciklas „Krymo sonetai“	Žozefas Niseforas Njepsas padaro pirmąją fotografiją		
1827		Išleista Henriko Heinės poezijos knyga <i>Dainų knyga</i> Išleista Džakomo Kazanovos memuarų knyga <i>Mano gyvenimo istorija</i> (parašyta 1789–1798)		
1828	Peterburge išleista Adomo Mickevičiaus poema <i>Konradas Valenrodas</i>		Vilniaus universitetas kreipiasi į Rusijos švietimo ministeriją, prašydamas leisti įsteigti universitete lietuvių kalbos katedrą, tačiau prašymas nepatenkinamas	
1829	Išleista Simono Stanevičiaus knyga <i>Šešios pasakos Simono Stanevičės, žemaičio, ir antros šešios Krizo Donelaičio, lietuvininko prūso</i> , parengtas pirmasis Lietuvoje dainų rinkinys <i>Dainos žemaičių</i> (1833 išleistos dainų natos – <i>Pažymės žemaitiškos gaidos, pridėtinos prie Dainų žemaičių</i>), atnaujinta XVIII a. lietuvių kalbos gramatika <i>Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos, arba žemaitiškos</i> Išleista Juliaus Slovackio drama <i>Mindaugas</i> (lenkų k.)	Išleistas pirmasis Honoré de Balzako epopėjos „Žmogiškoji komedija“ romanas <i>Šuanai</i>		Graikai išsivaduoja iš Osmanų imperijos
1830		Išleistas Stendalio romanas <i>Raudona ir juoda</i> Viktoras Hugo parašo pjesę <i>Ernani</i> , laikomą Romantizmo manifestu Eženas Delakrua nutapo paveikslą <i>Laisvė, vedanti liaudį į barikadas</i>	Lietuvos ir Lenkijos sukilimas prieš Rusiją (prieš caro valdžią) (1830–1831)	Revoliucijos Prancūzijoje (Liepos revoliucija), Belgijoje, Italijoje Iš Nyderlandų karalystės išsivadavo Belgija

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1831		Išleistas Viktoro Hugo romanas <i>Paryžiaus katedra</i>		Anglų mokslininkas Michaelis Faradėjus sukuria elektros srovę Pirmasis darbininkų sukilimas Europoje (Lione)
1832	Uždaromas Vilniaus universitetas	Adomas Mickevičius Dresdene parašo <i>Vėlinių</i> III dalį Išleista Johano Volfgango Gėtės <i>Fausto</i> II dalis	Įstaigose įvedama rusų kalba	
1833		Išleistas Aleksandro Puškino eilių romanas <i>Eugenijus Oneginas</i> (dalimis buvo publikuotas 1825–1832)		Paskelbtas vergijos panaikinimas visoje Britų imperijoje Amerikiečių tapytojas ir išradėjas Samuelis Morzė sukonstruoja telegrafo aparatą (patentuotas 1838)
1834	Paryžiuje išleista Adomo Mickevičiaus poema <i>Ponas Tadas</i>	Išleistas Onorės de Balzako romanas <i>Tėvas Gorijo</i>		Oficiali Ispanų inkvizicijos pabaiga
1835	Teodoras Narbutas pradeda leisti <i>Lietuvių tautos istoriją</i> (t. 1–9; baigta leisti 1841)	Suomijoje išleista Elijo Lionroto <i>Kalevala</i>		
1836		Išleistas Čarlzo Dikenso romanas <i>Pomirtiniai Pikviko klubo užrašai</i> Išleistas Aleksandro Puškino romanas <i>Kapitono duktė</i> , pradėdąs rusų realistinės prozos aukso amžių		
1837	Apie 1837 m. Simonas Daukantas baigė rašyti <i>Istoriją žemaitišką</i> (I t. išleistas 1893, II t. – 1897, pavadinimu <i>Lietuvos istorija</i>) Liudvikas Adomas Jucevičius išvertė pirmąją ištrauką iš Adomo Mickevičiaus <i>Vėlinių</i> (ištrauka iš ketvirtosios dalies)			Samuelis Morzė pademonstruoja elektrinį telegrafą
1838		Išleistas Čarlzo Dikenso romanas <i>Oliveris Tvistas</i>		Čartistų judėjimo Didžiojoje Britanijoje pradžia
1839		Lujis Dageras išrado praktinį fotografavimo būdą (dagerotipą)	Vilniuje įvykdoma mirties bausmė Jaunosios Lenkijos emisarui Simonui Konarskiui, telkusiam anticarinį pagrindį Lietuvoje	Likviduojama Unitų bažnyčia – unitai prievarta grąžinami rusų Stačiatikių bažnyčiai
1840	Vilniuje išleista pirmoji Juozapo Ignoto Kraševskio herojinio-mitologinio epo <i>Anafielas</i> dalis „Vitolio rauda“ Išleistas Liudviko Adomo Jucevičiaus etnografinis veikalas <i>Žemaitijos bruožai</i> (lenkų k.) Išleista Juozapo Silvestro Dovydaičio didaktinė apysaka <i>Šiaulėniškis senelis</i> (I–III d. 1840–1864)	Išleistas Edgardo Alano Po apsakymų rinkinys <i>Groteskai ir Arabeskos</i> Išleistas Michailo Lermontovo romanas <i>Mūsų laikų herojus</i>	Priimamas valstybinių valstiečių reformos įstatymas (Lenkijos Karalystėje negaliojo), numatęs lažo pakeitimą činčū, valstiečių lokalinės savivaldos įvedimą Lietuvos vardas išbraukiamas iš Vilniaus ir Gardino gubernijų pavadinimų Panaikinamas Lietuvos Statuto galiojimas, Vakarų krašto teismuose įvedama Rusijos teisė	
1841	Juozapas Ignacas Kraševskis Vilniuje pradeda leisti žurnalą <i>Athenaeum</i> (iki 1851)		Vidaus reikalų ministerija leidžia steigti lietuviškas elementarias mokyklėles prie žemaičių vyskupystės bažnyčių, kartu įpareigodama mokyti jose ir rusiškos abėcėlės Sekuliarizuojamos (konfiskuotos) Katalikų bažnyčios žemės (iki 1842)	Narkozės išradimas

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1842	Išleista Liudviko Adomo Jucevičiaus knyga <i>Žemaitijos prisiminimai</i> (lenkų k.)	Išspausdinta Nikolajaus Gogolio apysaka <i>Apsiaustas</i>	Iš 7 Vilniaus gubernijos apskričių sudaroma Kauno gubernija. Prie Vilniaus gubernijos prijungiamos Lydos, Vileikos ir Dysnos apskritys 1842–1844 – Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija perkeliama į Peterburgą	D. Britanijoje uždrausta moterims dirbti kasyklose
1844		Dalimis publikuojamas Aleksandro Diuma romanas <i>Trys muškietininkai</i>		JAV perduodama pirmoji telegrama
1845	Išleista pirmoji lietuvių kultūros istorija – Simono Daukanto veikalas <i>Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių</i>	Išleistas Edgaro Alano Po rinkinys <i>Varnas ir kiti eilėraščiai</i>		
1846	Simonas Daukantas parengė liaudies dainų rinkinį <i>Dainės žemaičių</i> Išleistas Simono Daukanto verstas Fedro pasakėčių rinkinys <i>Pasakos Fedro</i> Išleista Liudviko Adomo Jucevičiaus knyga <i>Lietuva. Jos senovės paminklai, buitis ir papročiai</i> (lenkų k.)		Laurynas Ivinskis pradeda leisti <i>Kalendorių, arba Metskaitlių ūkiškąjį</i> (iki 1878)	
1847	Išleistas Juozapo Ignoto Kraševskio veikalas <i>Lietuva</i> (II d. 1856; lenkų k.) Kanutas Ruseckas nutapo paveikslą <i>Lietuvaitė su verbomis</i>	Išleistas Emilės Brontės romanas <i>Vėtrų kalnas</i> Išleistas Šarlotės Brontės romanas <i>Džeinė Eir</i>	1847–1849 – Vilniuje veikia Lietuvos jaunimo brolybės sąjunga – slapta lenkų–litvinų organizacija, puoselėjusi naujo sukilimo planus	D. Britanijoje priimtas įstatymas dėl dešimties valandų darbo dienos moterims ir vaikams iki 18 metų
1848	Išleistas Motiejaus Valančiaus istoriografinis veikalas <i>Žemaičių vyskupystė</i>	Išleistas Karlo Markso ir Frydricho Engelso <i>Komunistų partijos manifestas</i> Išleistas Aleksandro Diuma (sūnaus) romanas <i>Dama su kamelijomis</i>		Įvesta visuotinė vyrų rinkimų teisė Prancūzijoje ir Šveicarijoje Europoje kyla revoliucijų banga, vadinamasis Tautų pavasaris Prasidėjo Kalifornijos aukso karštligė (truko iki 1855)
1849		Baigtas leisti šešių tomų Ogiusto Konto (Comte) veikalas <i>Pozityviosios filosofijos kursas</i> Estijoje išleidžiama <i>Kalevala</i>		
1850	Motiejus Valančius tampa Žemaičių (Telšių) vyskupu	Išleista Viljamo Vordsvorto knyga <i>Preliudai</i>		
1851	Išleistas Georgo Neselmano <i>Lietuvių kalbos žodynas</i>	Išleistas Hermano Melvilio romanas <i>Mobis Dikas</i> Londone vyksta pirmoji pasaulinė paroda		
1852		Išleistas Harietos Bičer-Stou romanas <i>Dėdės Tomo trobelė</i>		
1853		Pastatyta Džiuzepės Verdžio opera <i>Traviata</i>	Išleista Liudviko Kondratavičiaus-Vladislovo Sirokoslės kelionių knyga <i>Iškylos po andainykštes mano apylinkes</i>	Prasidėjo Krymo karas (iki 1856) Išrastas aspirinas
1854	Lvove išleista Vladislovo Sirokoslės poema <i>Margiris</i>	Išleista Henrio Devido Toro knyga <i>Voldenas, arba Gyvenimas miške</i>	Pirmųjų garlaivių Nemune navigacija Lietuvoje nutiesiama pirmoji telegrafo linija	
1855	Vilniuje įkurta mokslinė humanitarinė draugija Archeologijos komisija	Išleistas Volto Vītmeno poezijos rinkinys <i>Žolės lapai</i>		„Liberalusis atšilimas“ caro valdžios politikoje

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1856	Augustas Šleicheris išleidžia pirmąją mokslinę lietuvių kalbos gramatiką		Išleistas pirmasis turistinis vadovas po Vilnių – Adomo Honorijaus Kirkoro <i>Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes</i>	
1857	Antanas Baranauskas parašo <i>Dainų dainelę</i> (publikuota 1883 <i>Aušroje</i>) Vilniuje atidarytas Senienų muziejus	Estijoje pradėtas leisti Frydricho Reinholdo Kroicvaldo <i>Kalevo sūnus</i> (baigta leisti 1861) Išleistas Šarlio Bodlero poezijos rinkinys <i>Blogio gėlės (Piktybės gėlės)</i> Išleistas Gustavo Flobero romanas <i>Madam Bovari</i>	Išleista Liudviko Kondratavičiaus-Vladislovo Sirokoplės kelionių knyga <i>Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą</i> (1857–1860)	Prasideda pirmoji pasaulinė ekonominė krizė Prancūzų mikrobiologas Luji Pasteras duoda pradžią bakteriologijai
1858	Karolina Praniauskaitė išleidžia eilėraščių rinkinį <i>Dainelės</i> (lenkų k.) Motiejus Valančius Vilniuje išleidžia hagiografinės prozos knygą <i>Živatai šventųjų</i>		Vyskupo Motiejus Valančiaus dėka pradėtos steigti blaivybės brolijos (blaivybės sąjūdis Lietuvoje, uždraustas 1864)	Indija tampa D. Britanijos kolonija
1859	Antanas Baranauskas parašo poetas <i>Anykščių šilelis</i> (1858–1859; 1860–1861 išspausdinta Lauryno Ivinskio kalendoriuose <i>Metų skaitlius ūkiniškias</i>), <i>Kelionė Petaburkan</i> (1858–1859) ir <i>Pasikalbėjimas Giesminyko su Lietuva</i>	Išleistas Ivano Turgenevo romanas <i>Bajorų gūžta</i> Čarlzas Darvinas išleidžia veikalą <i>Apie rūšių kilmę</i>		Pradedamas kasti Sueco kanalas
1861		Išleistas Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Pažemintieji ir nuskriaustieji</i> Išleistas vokiečių mokslininko Jahano Jakobo Bachofeno veikalas <i>Motinių teisė</i> , išskėles mintį apie matriarchatą	Carinėje Rusijoje panaikinama baudžiava Patriotinės manifestacijos su Lenkijos ir Lietuvos valstybingumo šūkiiais (kovo-rugpjūčio mėn.)	Prasideda pilietinis karas Jungtinėse Amerikos Valstijose (iki 1865) Įkuriamas Italijos karalystė Luji Pasteras atranda mikrobų
1862		Išleistas Viktoro Hugo romanas <i>Vargdieniai</i>	Per Lietuvą baigtas tiesti geležinkelis, jungęs Peterburgą su Varšuva	
1863		Eduardas Manė nutapo paveikslą <i>Pusryčiai ant žolės</i>	Lietuvos ir Lenkijos sukilimas prieš carinę Rusiją (1863–1864) Vilniaus generalgubernatoriumi paskirtas Michailas Muravjovas	Londone atidaromas pirmasis metro
1864		Išleistas Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Užrašai iš pogrindžio</i>	Uždrausta lietuviška spauda lotyniškais rašmenimis Muravjovas uždraudžia visas nevaldiškas mokyklas Iš Varnių į Kauną perkeliama Žemaičių (Telšių) vyskupystės kurija	Londone įkurtas <i>Pirmasis Internacionalas</i>
1865		Pradėtas publikuoti Levo Tolstojaus romanas <i>Karas ir taika</i> (baigta publikuoti 1869) Eduardas Manė nutapo <i>Olimpiją</i> Išleista Luiso Kerolio apysaka <i>Alisa stebuklų šalyje</i>	Motiejus Valančius per kunigus imasi atsakomųjų veiksmų prieš rusinimo politiką: ragina liaudį nesiduoti pritraukiamai į stačiatikybę, boikotuoti kirilica parašytas lietuviškas knygas, steigti lietuviškas mokyklas	JAV uždraudžiama vergija
1866		Polis Verlenas išleidžia pirmąjį eilių rinkinį <i>Saturniški eilėraščiai</i> Išleistas Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Nusikaltimas ir baismė</i>	Veiveriuose įsteigiami pedagoginiai kursai Užnemunės pradžios mokyklų mokytojams ruošti (nuo 1872 – mokytojų seminarija)	Suomijoje prasideda badmetis – paskutinis natūralių priežasčių sukeltas badas Europoje (iki 1868)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1867	Atidaroma Vilniaus viešoji biblioteka 1867–1870 – Motiejaus Valančiaus iniciatyva Rytprūsiuose sukuriama lietuviškos spaudos tradiciniu raidynu leidimo ir nelegalaus jos platinimo Lietuvoje sistema	Išleista Henriko Ibseno drama <i>Peras Giuntas</i> Išleistas Karlo Markso veikalas <i>Kapitalas</i> (I t.)	Iš Varšuvos generalgubernatoriui pavaldžios Augustavo gubernijos šiaurinių apskričių sudaroma Suvalkų gubernija: nuo šiol Užnemunė dažniausiai vadinama Suvalkijos vardu	JAV iš Rusijos nusipirko Aliaską Austrijos–Vengrijos imperijos sukūrimas Alfredas Nobelis išrado dinamitą Meidzi revoliucija Japonijoje
1868	Išleista Motiejaus Valančiaus <i>Vaikų knygelė ir Paaugusių žmonių knygelė</i>	Pradedamas publikuoti Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Idiotas</i> Išleistas Andrėjaus Pumpuro <i>Lačplėsis</i>	Prasideda masinė ekonominė emigracija iš Lietuvos į Jungtines Amerikos Valstijas	
1869	Išleista Motiejaus Valančiaus apysaka <i>Palangos Juzė</i>	Išleista Prospero Merimė apysaka <i>Lokys</i> („Lokis“) Išleistas Polio Verleno rinkinys <i>Galantiškos šventės</i> Išleistas Viktoro Hugo romanas <i>Žmogus, kuris juokiasi</i> Tarptautinė dailės paroda Miunchene. Pirmasis didelis realistų pasiekimas		Dmitrijus Mendelejevas sudaro periodinę cheminių elementų sistemą Atidaromas Sueco kanalas
1870		Henrichas Šlymanas suranda Troją		Italijos suvienijimas Prasidėjo Prancūzijos–Prūsijos karas (iki 1871)
1871	Išleista Konstantino Tiškevičiaus knyga <i>Neris ir jos krantai</i>	Pradedamas publikuoti Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Demonai</i>	1871–1873 – nutiesiamas Liepojos–Romnų geležinkelis	Vokietijos suvienijimas Kancleriu tampa Otas fon Bismarkas Antrasis reichas (iki 1918)
1872	Motiejus Valančius parašo prozos rinkinį <i>Pasakojimas Antano tretininko</i> (išleista 1891)	Išleista Luiso Kerolio apysaka <i>Alisa Veidrožio karalystėje</i> Išleistas Frydricho Nyčės veikalas <i>Tragedijos gimimas iš muzikos dvasios</i> Klodus Mone nutapo paveikslą <i>Įspūdis: saulėtekis</i> (iš šio paveikslo pavadinimo kilo impresionizmo terminas)		Įvyksta pirmosios oficialios tarptautinės futbolo varžybos tarp Škotijos ir Anglijos
1873		Pradedamas publikuoti Levo Tolstojaus romanas <i>Ana Karenina</i> (baigta publikuoti 1877)	Baigiamas tiesti Liepojos–Romnų geležinkelis	Prasideda Ilgoji depresija – pasaulinė ekonomikos krizė, labiausiai palietusi Europą ir JAV (iki 1896)
1874		Paryžiuje surengta pirmoji impresionistų tapybos paroda	Rekrūtų prievolė pakeičiama visuotine karo prievole	
1875	Baigiamas leisti Jono Kazimiero Vilčinskio <i>Vilniaus albumas</i> (pradėtas 1842)	Išleistas Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Jaunuolis</i> Išleistas Žiulio Verno romanas <i>Paslaptingoji sala</i>		
1876		Ogiustas Renuaras nutapo paveikslą <i>Šokiai „Moulin de la Galette“</i>	Įsigalioja 1870 metų Miestų įstatymas Vilniaus ir Kauno gubernijose: miesto dūmą pradedama rinkti ne luominiu, o turto cenzo pagrindu	Vokiečių inžinierius N. Otas sukuria automobilinio variklio prototipą A. G. Belas (JAV) užpatentuoja telefoną
1879	Mažajoje Lietuvoje įkuriama Lietuvių literatūros draugija (veikia iki 1923)	Pradedamas publikuoti Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Broliai Karamazovai</i> (baigta publikuoti 1880)		Dvilypė sąjunga Iš Osmanų imperijos išsivadavo Rumunija, Serbija, Juodkalnija (1878)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1880	Išleistas Antano Juškos rinkinio <i>Lietuviškos dainos</i> I tomas (3 t.: 1880–1883)	Ogiustas Rodenas sukuria skulptūrą <i>Mąstytojas</i>		Prasidėjo pirmasis Būry karas (iki 1881)
1881		Išleistas Polio Verleno poezijos rinkinys <i>Branda</i>		Rusijos imperatoriui tampa Aleksandras III
1882	Varšuvoje išleistas Juozapo Ignoto Kraševskio istorinis romanas <i>Kunigas</i> (lenkų k.), turėjęs didelės įtakos lietuvių Romantizmui		Lietuvoje nutiesta pirmoji telefono linija (nuo Kretingos per Plungę iki Rietavo)	Tarp Vokietijos, Austrijos-Vengrijos ir Italijos sudaroma <i>Trilypė sąjunga</i> Tomas Edisonas išranda apšvietimui pritaikytą elektros lemputę
1883	Prūsijoje pradedamas leisti pirmasis lietuviškas Didžiąjai Lietuvai skirtas laikraštis <i>Aušra</i> (ėjo iki 1886)	Publikuotas Antono Čechovo apsakymas <i>Storasis ir plonasis</i>	Nutiesta pirmoji telefono linija Lietuvoje Pagalvės mokestis pakeičiamas žemės mokesčiu	
1885	Tilžėje įkurta Lietuvių kultūros draugija „Birutė“ (veikė iki 1914)	Baigtas publikuoti Frydricho Nyčės veikalas <i>Taip kalbėjo Zaratustra</i> (dalimis publikuotas nuo 1883)		Luji Pasteras išranda skiepus
1886		Išleistas Frydricho Nyčės veikalas <i>Anapus gėrio ir blogio</i> Žanas Moreasas žurnale <i>Figaro</i> išspausdina simbolizmo manifestą	Dėl ideologinių nesutarimų tarp konservatyviai katalikiškai ir liberaliai nusiteikusių inteligentų bei dėl to iškilusių finansinių sunkumų nustojo eiti <i>Aušra</i>	Karlas Bencas ir Gotlybas Daimleris sukuria pirmuosius benzinu varomus automobilius Tomas Edisonas išranda garšą atkuriantį prietaisą – fonografą
1888	Vincas Kudirka įkūrė Varšuvos lietuvių studentų draugiją „Lietuva“	Išleistas Gi de Mopasano romanas <i>Pjeras ir Žanas</i>		
1889	Prūsijoje pradedamas leisti laikraštis <i>Varpas</i> (ėjo iki 1905)	Išleistas Henri Bergsono traktatas <i>Laikas ir laisvoji valia</i>		Prancūzas G. Eifelis sukonstravo aukščiausią Paryžiaus bokštą
1890	Tilžėje pradedamas leisti laikraštis <i>Žemaičių ir Lietuvos apžvalga</i> (ėjo iki 1896)	Išleistas Knuto Hamsuno romanas <i>Badas</i> Išleistos Moriso Meterlinko simbolistinės pjesės <i>Nekviestoji viešnia</i> ir <i>Aklieji</i>	1890–1914 – masinės lietuvių migracijos į JAV, Rusijos imperijos miestus metas	Pirmasis dangoraižis Čikagoje
1891				Džeimsas Neismitas išrado krepšinį
1892		Išleistas Oskaro Vaildo romanas <i>Doriano Grėjaus portretas</i> Išleistas Artūro Konano Doilio novelių ciklas <i>Šerloko Holmsa nuotykių</i>	Oginskių dvare Rietave pastatyta pirmoji Lietuvoje elektrinė	
1893		Edvardas Munkas nutapo paveikslą <i>Šauksmas</i>	Kražių skerdynės. Caro valdžia brutaliai susidoroja su žmonėmis, pasipriešinusiais valdžios ketinimui uždaryti Kražių vienuolyno bažnyčią	Naujojoje Zelandijoje moterims pirmą kartą pasaulyje suteikta visuotinė balsavimo teisė
1894	Išleistas Antano Vienažindžio poezijos rinkinys <i>Dainos lietuvininko Žemaičiuose</i> <i>Varpe</i> išspausdinta Džordžo Bairono misterija <i>Kainas</i> (vertė Vincas Kudirka)	Išleistas Knuto Hamsuno romanas <i>Panas</i> Išleistas kolektyvinis rinkinys <i>Rusų simbolistai</i> (su Valerijaus Briusovo įvadu)		Rusijos imperatoriui tampa Nikolajus II Tomas Alva Edisonas išranda kinematoskopą ir nufilmuoja pirmuosius filmus

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1895	Tilžėje išleistas Maironio poezijos rinkinys <i>Pavasario balsai</i> , poema <i>Tarp skausmų į garbę</i> ir operos libretas <i>Kamė išganymas?</i> Tilžėje išleista Vilkutaičio-Keturakio komedija <i>Amerika pirtyje</i> Varpe išleista Vinco Kudirkos satyra <i>Viršinininkai</i> Išleistas Žemaitės apsakymas <i>Rudens vakaras</i> Įsteigta Tilžės lietuvių giedotojų draugija (veikė iki 1935)	Paryžiuje, Grand cafe kavinės rūsyje, parodytas pirmasis viešas kino seansas		Guljemas Markonis užpatentuoja bevielį radijo ryšį Vokiečių fizikas Vilhelmas Konradas Rentgenas atranda spindulius, vėliau pavadintus jo vardu
1896	Varpe publikuota Vinco Kudirkos satyra <i>Lietuvos tilto atsiminimai</i> Tilžėje pradėtas leisti laikraštis <i>Tėvynės sargas</i> (ėjo iki 1904)	Išleistas Henriko Senkevičiaus romanas <i>Quo vadis</i> Išleista Antono Čechovo drama <i>Žuvėdra</i>	Įkuriama Lietuvos socialdemokratų partija – pirmoji politinė partija Lietuvoje Paryžiuje įsisteigia lietuvių draugija <i>Želmuo</i> Lietuvoje užregistruotas pirmasis automobilis	Atėnuose įvyksta pirmosios modernios olimpinės žaidynės
1897	Varpe publikuota Vinco Kudirkos satyra <i>Cenzūros klausimas</i> Varpe publikuota Adomo Asnyko drama <i>Kęstutis</i> (vertė Vincas Kudirka) Lietuvoje (Vilniuje) įvyko pirmasis viešas kino seansas	Išleistas Herberto Georgo Velso fantastinis romanas <i>Nematomas žmogus</i>	Atšaukiamas draudimas statyti naujas katalikų bažnyčias	
1898	Varpe išspausdinta Vinco Kudirkos <i>Tautiška giesmė</i> , teorinis traktatas <i>Tiesos eilėms rašyti</i> , satyra <i>Vilkai</i> Išleistas Jono Basanavičiaus sudarytas rinkinys <i>Lietuviškos pasakos</i> (II t. – 1902)	Išleistas Knuto Hamsuno romanas <i>Viktorija</i> Išleistas Herberto Velso fantastinis romanas <i>Pasaulių karas</i> Išleistas Antono Čechovo apsakymas <i>Žmogus futliare</i>		Marija ir Pjeras Kiuri nustato radioaktyviuosius elementus – radį ir polonį
1899	Išleistas Žemaitės apsakymų rinkinys <i>Paveikslai</i> (I ir II d.) Išleistas Vinco Kudirkos eilėraščių rinkinys <i>Laisvos valandos</i> Varpe išspausdintas Adomo Mickevičiaus dramos <i>Vėlinės</i> III d. trijų scenų vertimas (vertė Vincas Kudirka) Lietuvoje (Palangoje) lietuvių kalba viešai suvaidintas pirmasis spektaklis „Amerika pirtyje“	Išleistas Zigmundo Froido veikalas <i>Sapnų aiškinimas</i> Edgaras Dega nutapo paveikslą <i>Žydrosios šokėjos</i>		Prasidėjo Antrasis Būrų karas (iki 1902)
1900	Išleista Žemaitės knyga <i>Paveikslai</i> (III d.) Išleistas Adomo Mickevičiaus <i>Vėlinių</i> III dalies pirmos, antros ir septintos scenos vertimas (vertė Vincas Kudirka) Varpe publikuota Juliaus Slovackio drama <i>Mindaugis</i> (vertė Vincas Kudirka) Tilžėje pradėdamas leisti laikraštis <i>Žinyčia</i> (ėjo iki 1902)	Išleistas Teodoro Draizerio romanas <i>Sesuo Keri</i> Išleistas Lymano Franko Baumo romanas vaikams <i>Ozo šalies stebukladarys</i> Anglų archeologas Artūras Džonas Evansas Kretos saloje atidengia vadinamąją Mino civilizaciją, klestėjusią 2600–1100 m. pr. Kr. Paryžiuje vyksta Pasaulinė paroda	Lietuvos ekspozicija Pasaulinėje parodoje Paryžiuje, kur parodyta lietuvių etnografinė buitis ir spauda Išspausdintas lietuviškas žemėlapis	Įkuriama Anglijos leiboristų partija
1901	Mikalojus Konstantinas Čiurlionis sukūrė simfoninę poemą <i>Miške</i> (1900–1901) Tilžėje išleista Jono Jablonskio <i>Lietuviškos kalbos gramatika</i>	Paskirtos pirmosios Nobelio premijos		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1902	Išleistas Jono Basanavičiaus sudarytas dainų rinkinys <i>Ožkabalių dainos</i>	Išleista Rainerio Marijos Rilke's poezijos knyga <i>Vaizdų knyga</i>	Įkurta Lietuvių demokratų partija (LDP), puoselėjanti nepriklausomos Lietuvos valstybės etnografinės ribose idealą	Australijoje moterims suteikta visuotinė balsavimo teisė
1903	Išleistas Jono Basanavičiaus sudarytas pasakojamosios tautosakos rinkinys <i>Iš gyvenimo vėlių bei velnių ir Lietuviškos pasakos įvairios</i> Išleista Šatrijos Raganos apysaka <i>Viktutė</i> Čiurlionis nutapo ciklą <i>Laidotuvių simfonija</i>	Išleista Antono Čechovo drama <i>Vyšnių sodas</i> Išleistas Levo Šestovo traktatas <i>Dostojevskis ir Nyčė</i> Tarptautinė Georgo Melieso filmo <i>Kelionė į Mėnulį</i> sėkmė		Vilberis ir Orvilis Raitai pakyla pirmuoju lėktuvu
1904	Išleistas Vinco Pietario romanas <i>Algimantas</i> Išleista Maironio poema <i>Nuo Birutės kalno</i> (lenkų k.) Vilniuje pradedamas leisti pirmasis lietuvių dienraštis <i>Vilniaus žinios</i> (ėjo iki 1909)	Išleistas Luidžio Pirandelo romanas <i>Velionis Matija Paskalis</i> Išleistas Džeko Londono romanas <i>Jūrų vilkas</i>	Spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo panaikinimas (gegužės 7 d.)	Prasidėjo Rusijos–Japonijos karas (baigėsi 1905)
1905	Išleistas atnaujintas Maironio <i>Pavasario balsų</i> leidimas	Išleistas vienas žymiausių simbolizmo kūrinių – Moriso Meterlino pjesė <i>Mėlynoji paukštė</i>	Didysis Vilniaus Seimas (gruodžio 4–5 d.) Gegužės 14 d. caras pasirašo įsaką, kuriuo leidžiama Vakarų gubernijų mokyklose mokyti lietuvių ir lenkų kalbų	Prasidėjo Rusijos revoliucija (tęsėsi iki 1907) Albertas Einšteinas paskelbė reliatyvumo teoriją
1906	Išleisti Jono Biliūno apsakymų rinkiniai <i>Įvairūs apsakymėliai</i> ir <i>Lazda. Ubagas. Svečiai. Brisiaus galas</i> Vilniuje įvyko pirmosios lietuviškos operos <i>Birutė</i> premjera Vilniuje atidaryta pirmoji lietuvių dailės paroda	Išleistas Džeko Londono romanas <i>Baltoji iltis</i> Išleistas Aptono Sinklerio romanas <i>Džiunglės</i>	Kovo 17 d. caras pasirašo įsaką, leidžiantį kurti profesines sąjungas ir draugijas	Sušauktas Rusijos parlamentas – Dūma Pradėta Piotro Stolypino reforma
1907	Išspausdinta Jono Biliūno <i>Liūdna pasaka</i> Išleista Maironio poema <i>Jaunoji Lietuva</i> Išleistas pirmasis lietuvių literatūros almanachas <i>Gabija</i> Vincas Krėvė pradeda rašyti veikalą <i>Dangaus ir žemės sūnūs</i> (išsp. 1949, 1961)	Išleistas Maksimo Gorkio romanas <i>Motina</i> Išleistas Henri Bergsono veikalas <i>Kūrybinė evoliucija</i> Pablo Pikasas nutapo paveikslą <i>Avinjono merginos</i> , laikomą viena iš pirmųjų kubistinių kompozicijų	Įvyko Pirmasis Lietuvos moterų suvažiavimas Kaune Įkurtos Lietuvių mokslo draugija, Lietuvių dailės draugija, įvairios lietuvių švietimo draugijos Lietuvių mokslo draugija pradėjo leisti mokslo leidinių seriją <i>Lietuvių tauta</i> (ėjo iki 1936) Vilniuje pradėtas leisti visuomenės, politikos ir kultūros laikraštis <i>Viltis</i> (ėjo iki 1915)	Anglijos–Rusijos kompromisas Susiformuoja Antantės blokas (Trilypė santarvė)
1908	Kazimieras Būga išleidžia veikalą <i>Aistiški studijai</i>	Pirmą kartą išleistas Frydricho Nyčės esė rinkinys <i>Ecce Homo</i>	Įsteigiama Lietuvių katalikų moterų draugija	Iš Osmanų imperijos išsivadavo Bulgarija
1909	Išleista Maironio poema <i>Raseinių Magdė</i> Išspausdintas Vinco Krėvės apsakymas <i>Bobulės vargai</i> , padavimas <i>Milžinkapis</i>	Išleistas Džeko Londono romanas <i>Martinus Idenas</i> Filipas Tomazas Marinėtis paskelbė pirmąjį futurizmo manifestą	Įsteigtos <i>Lietuvos žinios</i>	
1910	Išleistas Vinco Krėvės <i>Šarūnas</i> Išleidžiama Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės eseistikos knyga <i>Lietuvoje</i>	Išleistas Rainerio Marijos Rilke's romanas <i>Maltės Lauridso Brigės užrašai</i> Vasilijus Kandinskis nuleija pirmąją abstrakčią akvarelę	Lietuvių šviesuomenė pradėjo projektuoti <i>Lietuviškos enciklopedijos</i> leidimo idėją, kuri buvo įgyvendinta tik tarpukario metais Kaune įrengta pirmoji radijo stotis Lietuvoje	

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1911	Išleista Vinco Krėvės drama <i>Šarūnas</i> Kazimieras Būga paskelbia studiją <i>Apie lietuvių asmens vardus</i> Išleistas Jurgio Baltrušaičio poezijos rinkinys <i>Žemės laiptai</i> (rusų k.)	Išleista Nikolajaus Berdiajevo knyga <i>Laisvės filosofija</i> Nikolajaus Gumilovo pastangomis rusų akmeistai įkuria „Poetų cechą“	Mirė Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, gimė Česlovas Milošas (Czesław Miłosz)	Roaldas Amundsenas su bendrakeleiviais pirmasis pasiekė Pietų ašigali Nuverčiamas paskutinis Kinijos imperatorius
1912	Išleista Vinco Krėvės knyga <i>Dainavos šalies senų žmonių padavimai</i> Išleistas Julijono Lindės-Dobilo romanas <i>Blūdas</i>	Išleistas psichologo Alfredo Adlerio traktatas <i>Apie neurotišką charakterį</i> Vokietijoje susikuria dailininkų ekspresionistų grupė <i>Mėlynasis raitelis</i>	Panaikinama Vilniaus generalgubernatoriaus institucija	Balkanų karai (iki 1913)
1913	Išleistas trečiasis papildytas ir atnaujintas Maironio <i>Pavasario balsų</i> leidimas JAV Išleistas Igno Šeiniaus romanas <i>Kuprelis</i> Pradėtas leisti pirmasis lietuvių literatūros ir dailės žurnalas <i>Vaivorykštė</i> (ėjo iki 1914)	Išleistas pirmasis Marselio Prusto 7 romanų ciklo „Prarasto laiko beieškant“ romanas <i>Svano pusėje</i> (paskutinė dalis – 1927) Ekranuose pasirodo vienas populiariausių ankstyvųjų kino serialų – Lujji Fejado (Louis Feuillade) <i>Fantomas</i>	Įsikuria katalikiška Vilniaus gubernijos lietuvių švietimo draugija <i>Rytas</i>	Iš Osmanų imperijos išsivadavo Albanija
1914	Išspausdinamas Vaižganto apsakymas <i>Rimai ir Nerimai</i> Pradėtas leisti žurnalas <i>Aušrinė</i>	Džeimso Džoiso apsakymų rinkinys <i>Dubliniečiai</i> Pradeda filmuotis varjetė aktorius Čarlis Čaplinas Džovanis Pastronis sukuria filmą <i>Kabirija</i> – visų didžiųjų kino reginių prototipą	Lietuva tampa pafrontės zona Įsikuria Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti – labdaros organizacija, tapusi politiniu bei kultūriniu lietuvių visuomenės centru	Prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas (tęsėsi iki 1918) JAV įsikuria kino studijos „Paramount Pictures“ ir „Fox Films“
1915	Išleina literatūros almanachas <i>Pirmasai baras</i>	Išleista Franco Kafkos apysaka <i>Metamorfozė</i> Deividas Grifitas sukuria filmą <i>Tautos gimimas</i>	Okupuotoje teritorijoje 1915 m. rugsėjo 4 d. Vokietija įkūrė administracinį vienetą Oberostą, kurio teritorija priminė LDK erdvę Abiejų Tautų Respublikos žlugimo išvakarėse 1795 m.	Armėnų genocido Turkijoje pradžia (iki 1923) Italija įsitraukia į karą Antantės pusėje
1916	Vincas Krėvė parašo <i>Skirgailą</i> (rusų k.)	Išleistas Džeimso Džoiso romanas <i>Jauno menininko portretas</i> Išleistas Karlo Gustavo Jungo traktatas <i>Pasąmonės psichologija</i> (parašytas 1912)	Lietuvių konferencijos Berne ir Lozanoje	Verdeno mūšis
1917		Išleistas Zigmundo Froido veikalas <i>Psichoanalizės įvadas. Paskaitos</i> Čiuriche Tristanas Tsara ir draugai išleidžia pirmąjį <i>Dada</i> žurnalą su manifestu	Vilniuje 1917 m. rugsėjo 18–22 d. surengta lietuvių tautos atstovų konferencija, kurioje buvo deklaruotas Lietuvos atsiskyrimas nuo Rusijos ir savarankiškos valstybės kūrimas Gruodžio 11 d. deklaracija	JAV paskelbė karą Vokietijai Rusijoje prasideda pilietinis karas. Bolševikai užgrobia valdžią. Spalio revoliucija
1918	Vilniuje išleidžiamos dvi pirmosios Vaižganto <i>Pragiedrulių</i> dalys Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė Voroneže išleidžia <i>Lietuvių literatūros istorijos konspektą</i>	Išleistas Osvaldo Špenglerio veikalas <i>Europos saulėlydis</i> JAV pradėtos teikti Pulicerio premijos	Vasario 16 d. paskelbiama Lietuvos nepriklausomybė Lapkričio 11 d. suformuotas pirmasis Lietuvos ministrų kabinetas (vadovaujamas prof. Augustino Voldemaro)	Ispaniškojo gripo pandemija (per pusmetį mirė daugiau kaip 25 milijonai žmonių; tai maždaug tris kartus daugiau nei buvo Pirmojo pasaulinio karo aukų) Pilietinis karas Rusijoje (iki 1921)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1919	Kaune įkurtas Tautos teatras	Išleistas Somerseto Moemo romanai <i>Mėnulis ir skatikas</i> Abelio Ganco antikarinis filmas <i>Aš kaltinu</i>	Antanas Smetona išrenkamas Lietuvos prezidentu Moterims suteikta teisė balsuoti (moterys pirmą kartą balsavo 1920) Lietuvos kovos su bermontininkais Lietuvos–Lenkijos konfliktas	Pasirašyta Versalio taikos sutartis (birželio 28 d.), kuria galutinai užbaigtas Pirmasis pasaulinis karas Paryžiaus taikos konferencijoje įkuriamas Tautų Sąjunga Veimaro respublikos pradžia (iki 1933)
1920	Išleistas atnaujintas Maironio <i>Pavasario balsų</i> leidimas Išleistas Kazio Binkio poezijos rinkinys <i>Eilėraščiai</i> Pradėtas leisti literatūros ir kritikos žurnalas <i>Skaitymai</i> (ėjo iki 1923) Įkurtas pirmasis profesionalus lietuvių teatras – Dramos vaidykla	Išleista Džono Golsvorčio trilogija <i>Forsaitų saga</i> Roberto Vaino filmu <i>Daktaro Kaligario kabinetas</i> prasideda vokiečių kino ekspresionizmas	Suvalių sutartis su Lenkija (spalio 7 d.) Vilnių ir Vilniaus kraštą užėmė Lenkijos kariuomenės generolo Liucijano Želigovskio vadovaujami daliniai Sovietų Rusija pripažino Lietuvos nepriklausomybę Lietuvoje įvyko pirmieji visuotiniai, lygūs, slapti ir tiesioginiai rinkimai į tautos atstovybę – Lietuvos steigiamąjį seimą Išrinktas Steigiamasis Seimas (iki 1922)	
1921	Išspausdinta Vaižganto apysaka <i>Dėdės ir dėdienės</i> Žemaitė parašo <i>Autobiografiją</i>	Išėjo Luidži Pirandelo pjesė <i>Šeši personažai ieško autoriaus</i> Išleistas Karlo Gustavo Jungo veikalas <i>Psichologiniai tipai</i>	Lietuva priimta į Tautų Sąjungą	NEP'o pradžia Rusijoje (iki 1929)
1922	Išleista Šatrijos Raganos apysaka <i>Senamė dvare</i> Išspausdintas avangardistinės kūrybos manifestas „Keturių vėjų pranašas“ Vilniuje išleista Vinco Krėvės drama <i>Skirgaila</i> (rusų k.) Kaune įkurtas Lietuvos universitetas (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitetas) Kaune įkurtas pirmasis valstybinis teatras <i>Valstybės teatras</i>	Išleistas vienas garsiausių XX a. romanų Džeimso Džoiso <i>Ulisas</i> Išleista viena garsiausių XX a. poečių Tomo Sternso Elioto <i>Bevaisė žemė</i> Jaroslavas Hašekas rašo <i>Šauniojo kareivio Šveiko nuotykius pasaulyje kare</i> (knyga liko nebaigta) Pirmą kartą kino ekrane Frydricho Vilhelmo Murnau filme <i>Nosferatu</i> pasirodo personažas vampyras	Lenkijos seimas įjungia Vidurio Lietuvą į Lenkiją Prezidentu išrenkamas Antanas Stulginskis Priimta nuolatinė Lietuvos Konstitucija, kuri įteisino Lietuvoje demokratinę respubliką Lietuvos konstitucija įteisino visuotinį privalomą pradinį mokymą (įgyvendinta iki 1931) Priimtas Žemės reformos įstatymas (žemės gavo apie 65 000 Lietuvos bežemių ir mažžemių) Priimtas Piniginio vieneto įstatymas, litas tampa Lietuvos piniginiu vienetu	SSRS įkūrimas Italijoje į valdžią ateina fašistai ir B. Musolinis
1923	Išleistas Kazio Binkio poezijos rinkinys <i>100 pavasarių</i> Pradėtas leisti simbolistinės pakraipos literatūros, meno ir kritikos žurnalas <i>Gairės</i> (red. Kazys Puida)	Išleista Nikolajaus Berdiajevo knyga <i>Istorijos prasmė</i> Išleistas Ernsto Kasirerio veikalas <i>Simbolinių formų filosofija</i> I dalis (visos trys dalys baigtos leisti 1929) Išleistas Zigmundo Froido veikalas <i>Ego ir Id</i>	Klaipėdos krašto sukilimas. Prie Lietuvos prijungtas Klaipėdos kraštas Visuotinis Lietuvos gyventojų surašymas	Alaus pučas. Vokietijos nacionalsocialistinės darbininkų partijos nesėkmingas mėginimas užimti valdžią
1924	Kaune Valstybės teatre pastatyta Vinco Krėvės drama <i>Skirgaila</i> (rež. Borisas Dauguvietis) Pradėtas leisti kultūros žurnalas <i>Židinys</i> (ėjo iki 1940)	Išleistas Tomo Mano romanai <i>Užburtas kalnas</i> Andrė Bretonas publikuoja siurrealizmo manifestą	Lietuvos sportininkai pirmą kartą dalyvauja Vasaros olimpinėse žaidynėse Lietuvoje pirmą kartą surengta Dainių šventė	Prancūzijoje įvyksta pirmosios Žiemos olimpinės žaidynės

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1924	Išleistas pirmasis žurnalo <i>Keturi vėjai</i> numeris (ėjo iki 1928) Pradėtas leisti kultūros žurnalas <i>Židinys</i> (ėjo iki 1940) Išleistas Oskaro Milašiaus filosofinis traktatas „Ars Magna“	Išleistas Tomo Mano romanas <i>Užburtas kalnas</i> André Bretonas publikuoja siurrealizmo manifestą	Paryžiuje pasirašoma konvencija dėl Klaipėdos krašto perdavimo Lietuvai Lietuvoje pirmą kartą surengta Dainų šventė	Vladimiro Lenino mirtis Stalino diktatūros pradžia (iki 1953) Danijoje moteris tapo ministrų kabineto nare
1925	Vincas Mykolaitis-Putinas sukuria dramą <i>Žiedas ir moteris</i> Kaune atidaryta Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paveikslų galerija Holivude nufilmuotas vaidybinis filmas „Naktis Lietuvoje“ iš knygnešių gyvenimo (rež. Pranas Valuskis)	Išleistas Franco Kafkos romanas <i>Procesas</i> Išleistas Žano Kokto pjesės <i>Karalius Oidipas, Orfėjas</i> Sergejaus Eizenšteino filmas „Šarvuotis „Potiomkinas““ Čarlo Čaplino filmas <i>Aukso karštligė</i>	Vilniuje įkurtas JIVO (Žydų mokslo institutas) greit tapo stambiausia pasaulyje žydų mokslo įstaiga, jidiš mokslo centru	Lakarno paktas (Vokietija pripažįsta savo vakarines sienas)
1926	Išleistas Stasio Šalkauskio veikalas <i>Kultūros filosofijos metmens</i> Moišė Kulbakas sukuria poemą <i>Vilnius</i> Petras Vaičiūnas sukuria komediją <i>Patriotai</i> Išleistas Oskaro Milašiaus filosofinis traktatas <i>Slepiniai</i>	Išleistas Franco Kafkos romanas <i>Pilis</i> Išleistas Aleno Aleksanderio Milno <i>Mikė Pūkuotukas</i>	Lietuvos Respublikos prezidentu išrinktas Kazys Grinius Gruodžio 17 d. valstybės perversmas. Prasideda autoritarinis Antano Smetonos valdymas (iki 1940) Pradedamos transliuoti Kauno radiofono laidos	Suomijoje moteris tapo ministrų kabineto nare (poste išsilaiškė 20 metų)
1927	Išleistas Vinco Mykaloičio-Putinno poezijos rinkinys <i>Tarp dviejų aušrų</i> Išleistas pirmasis Salomėjos Nėries poezijos rinkinys <i>Anksti rytą</i> Išleistas Petro Tarulio novelių rinkinys <i>Mėlynos kelnės</i> Išėjo literatūros almanachas <i>Gubos</i>	Išleistas Hermano Hesės romanas <i>Stepių vilkas</i> Išleistas Martino Heidegerio veikalas <i>Būtis ir laikas</i> Išleistas psichologo Alfredo Adlerio veikalas <i>Žmonių pažinimas</i> Pirmasis Alfredo Hičkoko filmas „Nuomininkas“	1927 m. balandžio 12 d. Prezidentas Antanas Smetona paleido seimą (naujas seimas išrinktas 1936)	Fašistinėje Italijoje įteisinta korporacinė santvarka Charlesas Lindbergas lėktuvu perskrenda Atlanto vandenyną Pirmoji Kino akademijos apdovanojimų (būsimųjų „Oskarų“) ceremonija
1928	Išleistas Jurgio Savickio novelių rinkinys <i>Ties aukštu sostu</i> Išleistas Antano Miškinio poezijos rinkinys <i>Balta paukštė</i> Išleista Jurgio Savickio kelionių apybraiža <i>Atostogos</i> Kino filmas „Kareivis – Lietuvos gynėjas“ (operatorius Feognijus Dunajevus, statytojas Vladas Braziulevičius)	Išleistas Boriso Pasternako poezijos ciklas <i>Pradžios metas</i> Michailas Bulgakovas pradeda rašyti romaną <i>Meistras ir Margarita</i> (cenzūruota romano versija publikuota tik 1966–1967) Pirmasis garsinis filmas „Džiazo dainininkas“ (rež. Alanas Kroslandas)	Priimta nauja Konstitucija, kuri prezidentui suteikė plačius įgaliojimus Kaune atidarytas didžiausias 800 vietų kino teatras „Metropolitain“	Aleksandras Flemingas atrado peniciliną Pirmoji vieša televizijos transliacija
1929	Išleista Vaižganto apysaka <i>Išgama</i> ir romanas <i>Šeimos vėžiai</i> Pradėtas leisti literatūros žurnalas <i>Pjūvis</i> (orig. <i>Piūvis</i> ,ėjo iki 1930) Kaune Valstybės teatre pastatytas Vinco Krėvės <i>Šarūnas</i> (rež. Andrius Oleka-Žilinskas)	Išleistas Ericho Marijos Remarko romanas <i>Vakarų fronto nieko naujo</i> Išleistas Viljamo Folknerio romanas <i>Triukšmas ir įniršis</i> Išleistas Ernesto Hemingvėjaus romanas <i>Atsisveikinimas su ginklais</i> Pirmasis Luiso Buniuelio filmas „Andalūzijos šuo“ (kartu su Salvadoru Dali) – kino siurrealizmo manifestas	Atentatas prieš tuometinį premjerą Augustiną Voldeмарą Pradėjo veikti centralizuotas Kauno miesto vandentiekis (projektas pradėtas įgyvendinti 1927) Kaune uždaryta „konkė“ – arklių traukiamas tramvajus	Didžioji depresija – pasaulinė ekonominė krizė (tęsėsi iki 1933) Masinės kolektyvizacijos pradžia SSRS
1930	Išleistas Petro Cvirkos apsakymų rinkinys <i>Saulėlydis Nykos valsčiuje</i> Pradėtas leisti kairiosios orientacijos rašytojų žurnalas <i>Trečias frontas</i> (ėjo iki 1931) Išleidžiamas literatūros almanachas <i>Granitas</i>	Išleista Roberto Miuzilio romano <i>Žmogus be savybių</i> pirmoji dalis (antroji 1932) Jozefas Sternbergas filme „Žydrasis angelas“ pradeda Marlenos Ditrich mitą	Vytauto Didžiojo metai Įvestas privalomas pradinis mokymas Pradėjo veikti Petrašiūnų šiluminė elektrinė, kuri tapo pagrindine elektros energijos tiekėja Kauno miestui	SSRS įsteigiamas GULAC'as – Vyriausioji pataisos darbų lagerių valdyba Išrandama televizija

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1931	Pradėtas leisti savaitinis kultūros žurnalas <i>Naujoji Romuva</i> (ėjo iki 1940, atnaujintas – 1994) Kino komedija „Onytė ir Jonelis, arba Neljšk, kur nereikia“ (rež. Feognijus Dunajevas) Jurgis Savickis išleidžia albumą <i>Lietuvos menas</i> (švedų k.)	Išleistas Iljos Ilfo ir Jevgenijaus Petrovo satyrinis romanas <i>Aukso veršis</i> Južinas O'Nilas parašo tragediją <i>Elektrai skirta gedėti</i> Išleistas Migelio de Unamuno traktatas <i>Krikščionybės agonija</i>	Pradėta leisti Lietuvos enciklopedija (baigta 1966 m. Bostone, 37 tomai) Siekiant pagerinti susisiekimą, pastatytas Žaliakalnio funikulierius (keltuvai)	Japonijos agresyvios politikos prieš Kiniją pradžia Niujorke (JAV) oficialiai atidarytas aukščiausias pasaulio pastatas – 102 aukštų „Empire State Building“
1932	Išleistas Vinco Mykolaičio-Putino romanas <i>Altorių šešėly</i> (I ir II d., III d. – 1933) Išleista Jono Kossu-Aleksandravičiaus poezijos knyga <i>Eilėraščiai</i> Išleista Antano Vaičiulaičio knyga <i>Vidudienis kaimo smuklėj</i> Išleistas Stasio Šalkauskio veikalas <i>Visuomeninis auklėjimas</i> Išleista Balio Sruogos drama <i>Milžino paunksmė</i> Kaune susikūrė modernistinių dailininkų grupė „Ars“	Išleistas Michailo Šolochovo romanas <i>Pakelta velėna</i> Išleistas Viljamo Folknerio romanas <i>Rugpjūčio šviesa</i> Žanas Kokto filmas „Poeto kraujas“	Kaune atidaryti Centrinio pašto rūmai Kaune Valstybės teatre sukurtas spektaklis – Viljamo Šekspyro <i>Hamletas</i> (rež. Michailas Cechovas) Išleistas Vydūno veikalas <i>Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių</i> (vok. k., liet. k. 2001).	Holodomoras Ukrainoje (iki 1933), jo metu mirė nuo 7 iki 10 mln. žmonių
1933	Išleistas Bernardo Brazdžionio poezijos rinkinys <i>Krintančios žvaigždės</i> Išleistas Antano Vaičiulaičio novelių rinkinys <i>Vidudienis kaimo smuklėj</i> Išleisti Stasio Šalkauskio veikalai <i>Lietuvių tauta ir jos ugdymas; Ateitininkų ideologija</i>	Meriano C. Kuperio ir Ernesto B. Šodsako filmas „King Kongas“	S. Darius ir S. Girėno skrydis per Atlantą (iš Niujorko į Kauną) Kaune įkurta muzikos konservatorija Pastatyti Kauno apskrities savivaldybės rūmai	Veimaro Respublika pertvarkyta į Trečiąjį Reichą (iki 1945) Įkurta pirmoji nacių koncentracijos stovykla Vokietijoje Pradėta įgyvendinti Franklino Ruzvelto antikrizinė programa „Naujasis kursas“, išvedęs JAV iš Didžiosios ekonomikos krizės
1934	Išleistas Jono Kossu-Aleksandravičiaus poezijos rinkinys <i>Imago mortis</i> Išleistas satyrinis Petro Cvirkos romanas <i>Frank Kruk</i> Išleistas Igno Šeinaus mokslinis fantastinis satyrinis romanas <i>Siegfried Immerselbe atsijaunina</i> Išleista Jurgio Savickio kelionių apybraiža <i>Truputis Afrikos</i> , albumas <i>Lietuvos menas</i> (pranc. k.) Kaune Jaunųjų teatre pastatytas spektaklis pagal Balio Sruogos dramą <i>Milžino paunksmė</i> (rež. A. Oleka-Žilinskas)	Išleistas Francio Skoto Fitcdžeraldo romanas <i>Švelni naktis</i> Išleistas Henrio Milerio romanas <i>Vėžio atogrąža</i> Secilio deMilio epinis filmas „Kleopatra“	1934 m. pradžioje Lietuvos saugumas demaskavo Klaipėdos krašto nacių (Neumanno – Sasso byla) rengtą sukilimą, kurio siekta nuo Lietuvos atplėšti Klaipėdos kraštą. Suminti nacistinio pučo Klaipėdos krašte vadai Rugsėjo 12 d. Ženevoje pasirašyta Baltijos valstybių (Lietuvos, Latvijos, Estijos) santarvės ir bendradarbiavimo sutartis Pradėta Žemaičių plento iš Kauno į Klaipėdą statyba	SSRS priimta į Tautų Sąjungą
1935	Išleistas Salomėjos Nėries poezijos rinkinys <i>Per lūžtantį ledą</i> Išleistas Jono Kossu-Aleksandravičiaus rinkinys <i>Intymios giesmės, eseistikos knyga Dievai ir smūtkeliai</i> Išleistas Antano Miškinio poezijos rinkinys <i>Varnos prie plento</i> Išleistas Henriko Radausko pirmasis poezijos rinkinys <i>Fontanas</i> Išleistas Ievos Simonaitytės romanas <i>Aukštųjų Simonių likimas</i> Pradėtas kurti platus valstybinių viešųjų bibliotekų tinklas	Išleista Tomo Sternso Elioto poetinė drama <i>Žmogūdystė katedroje</i> Aleksandrijoje išleistas Konsantino Kavačio poezijos rinkinys <i>Priimata</i>	Mažonoje Lietuvoje uždrausta lietuviškų organizacijų veikla Suvalkijos ūkininkų streikas JAV lietuvis Feliksas Vaitkus pilotuodamas „Lituanika II“ perskrido Atlantą Klaipėdoje įkurtas Pedagoginis institutas Prof. Tado Ivanausko iniciatyva įkurta „Kauno zoologijos sodas“ akcinė bendrovė (1938 07 01 įvyko oficialus Kauno zoologijos sodas atidarymas) Įvyko pirmasis Pasaulio lietuvių kongresas	Italija okupavo Etiopiją (Abisiniją), 1935–1936 m.

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1936	Išleistas Bernardo Brazdžionio poezijos rinkinys <i>Ženklai ir stebuklai</i> Išleistas Antano Vaičiulaičio romanas <i>Valentina</i> Išleistas literatūros almanachas <i>Antrieji vainikai</i> (sud. Kazys Binkis)	Išleistas Margaretos Mitčel romanas <i>Vėtrų nublokšti</i> Išleista Federiko Garsijo Lorkos drama <i>Bernardos Albos namai</i> Čarlio Čaplino filmas „Naujieji laikai“	Uždraudžiamos opozicinės partijos Darbą pradėjo smetoniškasis IV Seimas Kaune atidarytas Maironio muziejus (1941 m. pavadintas Maironio lietuvių literatūros muziejumi) Išleista <i>Lietuvos istorija</i> (red. Adolfas Šapoka)	Italija ir Vokietija sudarė Berlyno ir Romos sąjį Piliietinis karas Ispanijoje (iki 1939 m.) „Didysis valymas“ SSRS (iki 1939 m.)
1937	Išleistas Jono Kossu-Aleksandravičiaus rinkinys <i>Užgesę chimeros akys</i> Išleista Antano Vaičiulaičio kelionių apybraiža <i>Nuo Sirakūzų lig šiaurės elnio</i> Dailininkas Stasys Ušinskas už lėles ir scenografiją spektakliui „Silvestras Dūdėlė“ Pasaulinėje parodoje Paryžiuje apdovanotas aukso medaliu Dailininkas Adomas Galdikas už scenografiją spektakliui pagal Vinco Krėvės <i>Šarūną</i> (rež. Andrius Oleka-Žilinskas) Pasaulinėje parodoje Paryžiuje apdovanotas aukso medaliu	Išleina Jasunari Kavabatos romanas <i>Sniegynų šalis</i> Pablas Pikaso nutapo „Gubernicą“ Salvadoras Dali nutapo „Narcizo metamorfozė“ ir „Degančių žirafą“ Volto Disnėjaus „Snieguolė ir septyni nyktukai“ – pirmasis spalvotas pilno metražo animacinis filmas Žano Renuaro filmas „Didžioji iliuzija“, uždraustas rodyti nacistinėje Vokietijoje	Lietuvos vyrų krepšinio rinktinė pirmąkart tampa Europos čempione (gegužės 7 d., Rygoje) Atidaryti reprezentaciniai Kauno karininkų ramovės rūmai Pastatytos Kauno Vytauto Didžiojo universiteto klinika (1937–1939) Kauno Teologijos-filosofijos fakultetas Oskarui Milišui suteikė filosofijos daktaro garbės vardą	Paryžiuje vyksta Pasaulinė paroda
1938	Išleistas Salomėjos Nėries poezijos rinkinys <i>Diemedžių žydėsiu</i> Kaune Valstybės teatre pastatyta Kazio Binkio pjesė <i>Atžalynas</i> (rež. Borisas Dauguvietis) Paskutinė lietuviško kino premjera – marionetių filmas „Storulio sapnas“ (lėlės pagamintas Stasio Ušinsko), kurį nupirko JAV animacinių filmų bendrovė „Dalcompany“	Išleistas Žano Polio Sartro romanas <i>Šleikštulys</i> , laikytas kanoniniu egzistencializmo tekstu Išleistas Karlo Jasperso veikalas <i>Filosofija ir egzistencija</i> Išleistas Johano Huizingos traktatas <i>Homo ludens (Žaidžiantis žmogus)</i>	Priimta nauja Lietuvos Konstitucija, kuri valstybei suteikė išskirtinę teisę vadovauti švietimo sistemai Lenkijos ultimatas Lietuvai dėl diplomatinių santykių užmezgimo Pirmoji Lietuvos tautinė olimpiada Atidaryta pirmoji oro linija šalies viduje, sujungusi Kauną su kurortine Palanga	Austrijos anšliusas (kovo mėn.) „Miuncheno sąmokslas“ „Krištolinė naktis“ – žydų žudynės (lapkričio mėn.)
1939	Išleista Vinco Krėvės apysaka <i>Raganius</i> Išleistas Ievos Simonaitytės romanas <i>Vilius Karalius</i> (I dalis) Išleistas Bernardo Brazdžionio rinkinys <i>Kunigaikščių miestas</i> ir knyga vaikams <i>Meškiukas Rudnosiukas</i>	Išleistas Stefano Cveigo romanas <i>Širdies nerimas</i> Išleistas Džono Steinbeko romanas <i>Rūstybės kekės</i> Bertoldas Brechtas sukuria dramą <i>Motužė Kuraž ir jos vaikai</i> (pastatyta 1941) Viktoro Flemingo filmas „Vėjo nublokšti“	Išleistas Antano Smetonos Lituaništos institutas – Lietuvos istorijos, lietuvių kalbos ir tautosakos tyrimo įstaiga (1940 m. perkeltas į Vilnių). Vokietijos ultimatus Lietuvai (kovo 20 d.), kuriuo pareikalauta grąžinti Klaipėdos kraštą Vokietija aneksavo Klaipėdos kraštą Pagal sutartį su SSRS Lietuvai grąžintas Vilnius	Europos vyrų krepšinio čempionatas, surengtos gegužės 21–28 d. Lietuvoje (Kaune) Sudarytas Molotovo–Ribbentropo paktas (rugpjūčio 23 d.). Pagal jo slaptuosius protokolus Lietuva priskirta Vokietijos įtakos zoni Prasidėjo Antrasis pasaulinis karas (rugsėjo 1 d.), iki 1945
1940	Ignas Šeinius Stokholme išleidžia dokumentinę apybraižą <i>Raudonasis tvanas</i> (švedų k.) Kazys Binkis parašo pjesę <i>Generalinė repeticija</i> (išleista 1958) Jurgis Savickis parengia ir išleidžia antologiją <i>Lietuvių novelė</i> (švedų k.) Išspausdinta Salomėjos Nėries <i>Poema apie Staliną</i>	Išleistas Anos Achmatovos poezijos rinkinys <i>Iš šešių knygų</i> Išleistas Ernesto Hemingvėjaus romanas <i>Kam skambina varpai</i> Čarlio Čaplino filmas „Didysis diktatorius“ Džono Fordo filmas „Pykčio kekės“	Sovietų Sąjunga Lietuvos valdžiai įteikė ultimatumą. SSRS okupuoja Lietuvą Sukurta Liaudies Seimas (parlamentą imituojanti institucija), kuris pirmąją savo darbo dieną 1940 m. liepos 21 d. paskelbė, jog Lietuvoje įvedamas sovietinis režimas, bei priėmė sprendimą kreiptis į Sovietų Sąjungą ir prašyti, jog Lietuvos sovietinė respublika būtų priimta į Sovietų Sąjungą Berlyne įkuriamas Lietuvių aktyvistų frontas (LAF, lapkričio 17 d.)	Katynės žudynės – masinės Lenkijos karininkų, policininkų, intelektualų ir civilių belaisvių (apie 22 000) žudynės, kurias įvykdė NKVD Vokiečiai užima Paryžių (birželio 14 d.) Prancūzijos kapituliacija (birželio 22 d.) SSRS okupuoja Baltijos šalis Londone įkurtas Laikinasis laisvųjų prancūzų nacionalinis komitetas, kuriam vadovavo generolas Š. de Golis

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1941	Išleista Salomėjos Nėries poezijos rinktinė Stasys Šalkauskis parašo politikos filosofijos projektą <i>Pilnutinė demokratija. Naujosios santvarkos metmens</i> (rankraštis)		Birželio 14–15 d. masiniai Lietuvos gyventojų trėmimai į Sibirą	Birželio 22 d. Vokietija pradėjo karą su Sovietų Sąjunga Japonija užpuola JAV karinę bazę Perle Harbore (gruodžio 7 d.). JAV įstoja į Antrąjį pasaulinį karą Pasirašyta Atlanto chartija Masinio žydų naikinimo pradžia
1942	Išleistas Jurgio Baltrušaičio lietuviškų eilėraščių rinkinys <i>Ašarų vainikas</i> (II dalis – 1967 m.) Išleistas Jono Aisčio poezijos rinkinys <i>Be tėvynės brangios</i>	Išleistas Albero Kamio romanas <i>Svetimas</i> , filosofinė esė <i>Sizifo mitas</i> Luchino Visconti filmas „Apšėstieji“	Po Laikinosios vyriausybės panaikinimo Kaune pradeda veikti vokiškai administracijai pavaldi lietuviška savivalda – generalinių tarėjų institucija	Antihitletinės koalicijos susiformavimas Venzės konferencija Staliningrado mušis (liepa–1943 m. vasaris)
1943	Maskvoje išleistas Salomėjos Nėries eilėraščių rinkinys <i>Dainuok, širdie, gyvenimą</i> Antanas Škėma parašė dramą <i>Julijana</i>	Išleistas Boriso Pasternako poezijos rinkinys <i>Ankstyvais traukiniais</i> Išleistas Hermano Hesės romanas <i>Stiklo karoliukų žaidimas</i>	Keršydami lietuvių tautai už SS legiono steigimo boikotą vokiečiai suėmė žymesnius vienuomenės ir kultūros veikėjus ir išvežė į Štuthofio koncentracijos stovyklą	Teherano konferencija (lapkričio–gruodžio mėn.) Kursko mušis
1944	Išleistas Jurgio Baltrušaičio lietuviškų eilėraščių rinkinys <i>Aukuro dūmai</i>	Alberas Kamis sukūrė dramą <i>Kaligula</i> Išleista Džordžo Orvelo satyrinė sovietinio totalitarizmo alegorija <i>Gyvulių ūkis</i>	Lietuvos vietinės rinktinės įkūrimas (vadas gen. Povilas Plechavičius) SSRS reokupuoja Lietuvą Prasideda partizaninis karas su SSRS (iki 1953)	Desantas išsilaipina Normandijoje. JAV ir Didžioji Britanija atidaro II frontą Europoje
1945	Vincas Mykolaitis-Putinas sukūrė poemą <i>Vivos plango mortuos voco</i> Salomėja Nėris Maskvoje sudarė eilėraščių rinkinį <i>Prie didelio kelio</i> Maskvoje išleista Salomėjos Nėries eilėraščių rinktinė <i>Lakštingala negali nečiulbėti</i> Balys Sruoga parašė <i>Dievų mišką</i> (išspausdintas 1957) Išleista Kazio Borutos romanas <i>Baltaragio malūnas</i>	Roberto Rossellini filmas „Roma – atviras miestas“; italų neorealizmo pradžia Pirmasis Ingmaro Bergmano filmas „Krizė“	Lietuvos gyventojų masinių trėmimų į SSRS atnaujinimas (iki 1953 m.)	Jaltos konferencija (vasaris) Balandžio mėn. kapituliuo fašistinė Italija
1946	Išleistas debutinis Alfonso Nykos-Niliūno poezijos rinkinys <i>Praradimo simfonijos</i> Išleista Salomėjos Nėries <i>Poezija</i> , pirmas tomas (lyrika ir poemos) DP stovyklose pradėtas leisti avangardinis kultūros žurnalas <i>Žvilgsniai</i> (iki 1948), redaktorius Jonas Mekas	Nobelio literatūros premija suteikta Hermanui Hesei Pirmasis kino festivalis Kanuose	Įkurtas Lietuvos valstybinis kūno kultūros institutas	A. Hitlerio mirtis (balandžio 30 d.) Vokietija pasirašo besąlyginės kapituliacijos aktą (gegužės 8 d.) JTO įkūrimas Potsdamo konferencija (liepa–rugpjūtis) JAV numeta atominės bombos ant Hirosimos ir Nagasakio (rugpjūčio 6 ir 9 d.) Japonijos kapituliacija (rugšėjo 2 d.) Niurnbergo procesas (lapkričio 20 d.–1946 m. spalio 1 d.) Prasideda Šaltasis karas (iki 1991 m.) Paryžiaus taikos konferencija
1947	Romoje išleistas Vytauto Mačernio <i>Vizijos</i> Tiubingene (Vokietija) išleistas Antano Škėmos novelių rinkinys <i>Nuodėguliai ir kibirkštys</i>	Išleistas Albero Kamio romanas <i>Maras</i>	Pinigių reforma „Žalgirio“ krepšininkai (klubas įkurtas 1944 m.) pirmą kartą tapo Sovietų Sąjungos čempionatu, vykusio Tbilisyje, aukso medalių laimėtojai	Trumeno doktrina (kovo 12 d.) Maršalo planas JTO nutarimas dėl žydų ir arabų valstybės įkūrimo Palestinoje

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1948	Ištremtas į Sibirą (iki 1956) Antanas Miškinis parašo <i>Psalmes</i> (išspausdintos 1989) Išleistas pomirtinis Jurgio Baltarušaičio poezijos rinkinys <i>Lelija ir pjautuvus</i>	Išleistas Paulio Celano rinkinys <i>Smėlis iš urnų</i> , kuriame išspausdintas vienas reikšmingiausių eilėraščių pokario Europoje „Mirties fuga“ A. Hitchcockas sukuria vieno kadro filmą „Virvė“	Didžiausia trėmimo operacija „Vesna“ Žemės ūkio kolektyvizacijos pradžia	Berlyno blokada (birželio 24 d.–1949 m. gegužės 12 d.). Vokietija padalijama į VFR ir VDR Įkurta Izraelio valstybė (gegužės 14 d.). Arabų ir Izraelio konflikto pradžia JTO Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (gruodžio 10 d.)
1949	Išleista Antano Vaičiulaičio knyga <i>Italijos vaizdai</i>	Alberas Kamiu sukūrė pjesę <i>Teisieji</i> Išleistas Simonos de Bovuar veikalas <i>Antroji lytis</i>	Partizanų vadai pasirašo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio deklaraciją (vasario 16 d.). Lietuvių chartijos paskelbimas Įvestas privalomas septynmetis mokymas	Įkurta NATO (balandžio 4 d.) SSRS išbandė atominę bombą Paskelbta Kinijos Liaudies Respublika (1949 spalio 1 d.) Korėjos karas (1950–1953)
1950	Čikagoje JAV išleistas Henriko Radausko poezijos rinkinys <i>Strėlė danguje</i> Dalia Grinkevičiūtė parašė <i>Atsiminimus</i> (surasti 1991, išleisti 1996) Čikagoje (JAV) išleista Juozo Lukšos-Daumanto knyga <i>Partizanai už geležinės uždangos</i> (vėliau <i>Partizanai</i> , Lietuvoje – 2005)	Išleista Eženo Jonesko anti-drama <i>Plikagalvė dainininkė</i>		
1951	Išleistas Jurgio Savickio novelių rinkinys <i>Raudoni batukai</i>	Išleista Albero Kamiu studija <i>Maištaujantis žmogus</i>	Įkurta JAV lietuvių bendruomenė	Pasirašyta anglies ir plieno bendrijos sukūrimo sutartis
1952	Pradėtas leisti svarbiausias išėivijos literatūrinis žurnalas <i>Literatūros laikai</i> (iki 1959 m.)	Išleista Samjuelio Beketo absurdo drama <i>Belaukiant Godo</i>		
1953		Išleista Ernesto Hemingvėjaus apysaka <i>Senis ir jūra</i>	Ginkluoto pasipriešinimo judėjimo pabaiga Romo Kalantos gimimo metai	Mirė Josifas Stalinas (1953 m. kovo 5 d.) Korėjos karas (iki 1953) Sukilimas Rytų Vokietijoje Atšilimas SSRS (iki 1964)
1954	Jonas Aistis JAV išleido knygą <i>Apie laiką ir žmones</i>	Išleistas Viljamo Goldingo romanas <i>Musių valdovas</i>		
1955	Čikagoje (JAV) išleistas Henriko Radausko poezijos rinkinys <i>Žiemos daina</i>	Borisas Pasternakas parašė romaną <i>Daktaras Živaga</i> (išleistas Italijoje 1957) Išleistas Vladimiro Nabokovo romanas <i>Lolita</i>	Suimtas paskutinis LLKS Tarybos prezidiumo narys A. Ramanauskas-Vanagas (spalio 12 d.; nužudytas 1957 m. lapkričio 29 d.) Antisovietinės demonstracijos per Vėlines (1955–1957 m.)	Įkurtas Varšuvos sutarties blokas (VSO)
1957	Išleistas Balio Sruogas <i>Dievų miškas</i>	Išleistas Boriso Pasternako romanas <i>Daktaras Živago</i> Nobelio literatūros premija suteikta Alberui Kamiu	Balandžio 30 d. transliuota pirmoji televizijos laida Lietuvoje	Įkurta Europos ekonominė bendrija (kovo 25 d.) SSRS paleido pirmą dirbtinį Žemės palydovą (spalio 4 d.)
1961	JAV Čikagoje išleista Vytauto Mačernio kūrybos rinktinė <i>Poezija</i> (Lietuvoje Mačernio poezija išleista 1970 – <i>Žmogaus apnuoginta širdis</i> , 1990 <i>Po ūkanotu nežinios dangum</i>)	Išleistas Boriso Pasternako poezijos rinkinys <i>Kai išsigiedrys</i> R. Vaiso (Wise) ir J. Robbinso miuziklas <i>Vestsaido istorija</i>		Pirmasis žmogaus skrydis į kosmosą (Jurijus Gagarinas; 1961 m. balandžio 12 d.)
1963	Išleistas Icchoko Mero romanas <i>Lygiosios trunka akimirka</i>	Išleistas pirmasis Bitlų (The Beatles) albumas, prasidėjo „bitlomanija“		JAV prezidento D. F. Kenedžio nužudymas (1963 m. lapkričio 22 d.)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1964	Išleista Kosto Ostrausko avangardinė drama <i>Gyveno kartą senelis ir senelė</i> (I dalis) Išleista Justino Marcinkevičiaus poema <i>Donelaitis</i> Čikagoje išleistas Juozo Girmiaus veikalas <i>Žmogus be Dievo</i>	Žanui Poliiui Sartrui suteikta Nobelio literatūros premija	Vilniuje prof. Algimantas Marcinkevičius atliko pirmąją Lietuvoje atvirą širdies operaciją	Vietnamo karas (iki 1975) Nušalintas nuo valdžios Nikita Chruščiovas, TSKP pirmuoju sekretoriumi tapo Leonidas Brežnevas
1965	Čikagoje išleistas Henriko Radausko poezijos rinkinys <i>Žaibai ir vėjai</i> Respublikinių leidyklų planai vėl tvirtinami Maskvoje Pradėtas rengti „Poezijos pavasaris“, almanachas <i>Poezijos pavasaris</i> Lietuvoje savaitę vieši Žanas Polis Sartras ir Simona de Bovuar Filmas „Niekas nenorėjo mirti“ (rež. Vytautas Žalakevičius)	Išleistas Anos Achmatovos poezijos rinkinys <i>Laiko tėkmė</i>	Pradėtos radijo transliacijos Lietuvoje užsieniui anglų kalba	„Sony“ Japonijos rinkai pristatė pirmuosius pasaulyje vaizdo magnetofonus
1966	Išleista Vinco Mykoliaičio-Putino poezijos knyga <i>Langas</i> Išleista Janinos Degutytės poezijos knyga <i>Šiaurės vasaros</i> Čikagoje išleista Liūnės Sutemos poezijos rinktinė <i>Bevardė šalis</i> Čikagoje išleista Juozo Girmiaus studija <i>Idealas ir laikas</i> Filmas „Jausmai“ (scenar. aut. Vytautas Žalakevičius, rež. Algirdas Dausa, Almantas Grikevičius)	Išleistas Johaneso Bobrovskio romanas <i>Lietuviški fortepionai</i> Išleista Tomo Stopardo tragiškomedija <i>Rozenkrancas ir Gildensternas mire</i> (1990 m. filmas, rež. Tomas Stopardas)	Parodytas pirmasis Valstybinio jaunimo teatro spektaklis <i>Romeo ir Džiuljeta</i> (rež. Aurelija Ragauskaitė)	Niujorke prasidėjo Pasaulio prekybos centro statybos (sunaikintas 2001 m. per teroristų išpuolį) Kinijoje prasidėjo Kultūrinė revoliucija (iki 1976)
1967	Išleista Sigito Gedos poema <i>Strazdas</i> Lietuvoje išleistas Jurgio Savickio <i>Novelės</i> Lietuvos valstybiniame akademiniame dramos teatre pastatyta Kazio Sajos trilogija <i>Oratorius. Maniakas. Pranašas Jona</i> (rež. Kazimiera Kymantaitė)	Kolumbijoje išleistas Gabrielio Garsijos Markeso romanas <i>Šimtas metų vienvėdis</i> Išleistas Michailo Bulgakovo romanas <i>Meistras ir Margarita</i> (parašytas 1937) Išleista Makso Frišo pjesė <i>Biografija: vaidinimas</i>	Veiklą pradėjo Vilniaus kraštotyrininkų Romuvos klubas Hipių judėjimo Lietuvoje pradžia	San Franciske įvyko „Meilės vasaros“ („The Summer of Love“) festivalis, vadinamas hipių revoliucija
1968	Išleista Juditos Vaičiūnaitės poezijos knyga <i>Po šiaurės herbais</i> Išleista Justino Marcinkevičiaus dviejų dalių drama-poema <i>Min-daugas</i> Kauno dramos teatre pastatytas Kazio Sajos groteskas <i>Mamutų medžioklė</i> (rež. Jonas Jurašas), išsp. 1969 Vilniaus dailės instituto Koridoriaus teatre pastatytas spektaklis pagal Arvydo Ambraso ir Regimanto Midvikio pjesę <i>Duobė</i> (teatras uždraustas 1970) Vilniaus universiteto Kiemo teatre pastatyta Vydūno tragedija <i>Pasaulio gaisras</i> (rež. Vladas Limantas)		Vilniaus universitete paskaitas skaito Marija Gimbutienė Vilniaus universitete paskaitas skaito Tartu semiotikos mokyklos įkūrėjas Jurijus Lotmanas JAV pradėtas leisti laikraštis <i>Akiračiai</i>	Prahos pavasaris Paryžiaus studentų maištas Studentų sukilimas Meksikoje
1969	Išleista antologija <i>XX a. Vakarų poetai</i> Išleista Bitės Vilimaitės novelių knyga <i>Baltos dėmės</i> Išleista Juozo Grušo novelių knyga <i>Rūstybės šviesa</i> Filmas „Gražuolė“ (rež. Arūnas Žebriūnas)	Vudstoko festivalis (JAV) Samjueliui Bektui suteikta Nobelio premija	Įregistruotas Romuvos kraštotyros klubas (KGB uždraustas 1971) Susikūrė roko grupės „Gėlių vaikai“, „Raganiai“	Paleistas pirmasis kompiuterių tinklas sujungė keturias mokslo įstaigas: Los Andželo universitetą, Stanfordo tyrimų institutą, Santa Barbaros ir Jutos universitetus JAV astronautai Neilas Armstrongas ir Edvinas Oldrinas tapo pirmaisiais žmonėmis, išsilaipinusiai mėnulyje

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1970	Išleista Juozo Apučio novelių knyga <i>Horizonte bėga šernai</i> Išleistas Donato Saukos veikalas <i>Tautosakos savitumas ir vertė</i> Kauno dramos teatre pastatyta Kazio Sajos pjesė <i>Šventėžeris</i> (rež. Jonas Jurašas) Sukurta „Panteistinė oratorija“ (teksto aut. Sigitas Geda, komp. Bronius Kutavičius)	Iširo „Bitlų“ („The Beatles“) grupė Aleksandrui Solženicynui suteikta Nobelio literatūros premija	Žvejybinio laivo „Sovietskaja Litva“ radistas Simas Kudirka pabėgo iš laivo, nesėkmingai bandė siekti JAV politinio prieglobsčio, nuteistas 10 metų griežtojo režimo lagerio Mordovijoje Tėvas ir sūnus Pranas ir Algirdas Brazinskai užgrobė keletą lėktuvų An-24 ir privertė juos nusikrauti į Turkiją	Pradėti gaminti asmeniniai kompiuteriai SSRS įsisteigtas Andrejaus Sacharovo žmogaus teisių gynimo komitetas
1971	Išleista Justino Marcinkevičiaus drama <i>Katedra</i> Išleista Juozo Glinskio drama <i>Grasos namai</i> (Kauno dramos teatre past. 1970 m., rež. Jonas Vaitkus)	Išleistas Heinricho Biolio romanas <i>Grupinis portretas su dama</i> Brodvėje įvyko roko operos „Jėzus Kristus – superžvaigždė“ premjera	Jonas Laucė už „antitarybinių“ romano <i>Negandų metal</i> rankraštį, įteiktą leidyklai, nuteisiamas 2 metus kalėti (išsp. 1991)	Pradėtas internetinis Gutenbergio projektas – pirmoji elektroninių knygų biblioteka internete
1972	Čikagoje išleista Liūnės Sutemos poezijos knyga <i>Badmetis</i> Išleista Tomo Venclovos poezijos knyga <i>Kalbos ženklas</i> Išleista Sigitto Gedos poezijos knyga <i>26 rudens ir vasaros giesmės</i> Išleista Algimanto Mackaus eilėraščių knyga <i>Poezija</i> Juozas Grušas <i>Barbora Radvilaitė</i> (Kauno dramos teatras, rež. Jonas Jurašas)	Heinrichui Bioliui suteikta Nobelio literatūros premija	Kaune susidegino Romas Kalanta (gegužės 14 d.) Pradėta leisti <i>Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika</i> (red. kun. Sigitas Tamkevičius, nuo 1983 m. kun. Jonas Boruta)	JAV kariai pasitraukė iš Vietnamo
1973	Muzikinis filmas „Velnio nuotaka“ (rež. Arūnas Žebriūnas)	Pryžiuje išspausdinta Aleksandro Solženicyno knyga <i>Gulago archipelagas</i> (I tomas) Išleistas Kurto Voneguto romanas <i>Čempiono pusryčiai</i>	Prasideda Lietuvos intelektualų emigracijos banga. Emigruoja politologas, filosofas Aleksandras Štomas, prozininkas Icchokas Meras	Atidaromas Pasaulio prekybos centras Niujorke
1974	Dalia Grinkevičiūtė parašo antrąjį atsiminimų variantą ir perduoda Andrejui Sacharovui (rusų k. išsp. 1979 m. Paryžiuje)		Emigruoja režisierius Jonas Jurašas ir kritikė, vertėja Aušra Marija Sluckaitė	
1975	Išleista Romualdo Granausko novelių knyga <i>Duonos valgytojai</i> , apysaka <i>Jaučio aukojimas</i>	Išleistas Gabrielio Garsijos Markeso romanas <i>Patriarcho ruduo</i>		SSRS, kartu su 35 valstybėmis, pasirašė „Helsinkio baigiamąjį aktą“
1976	Pirmasis lietuviškas miuziklas „Ugnies medžioklė su varovais“ (Saulius Šaltenis, Leonidas Jacinevičius, komp. Giedrius Kuprevičius, rež. Dalia Tamulevičiūtė)		Emigruoja dailininkas Vladislavas Žilius Lapkričio 25 d. susikūrė Lietuvos Helsinkio grupė	
1977	Išleista Justino Marcinkevičiaus trijų dalių giesmė <i>Mažvydas</i> Išleista Marcelijaus Martinaičio knyga <i>Kukučio baladės</i> Išleista Sauliaus Šaltenio apysaka <i>Duokiškis</i>		Emigruoja poetas ir vertėjas Tomas Venclova	Pirmasis „Konkordo“ skrydis reguliaria linija Pradėjo veikti Černobylio atominė elektrinė (1986 m. įvyko Černobylio AE avarija)
1978	Čikagoje išleistas pomirtinis Henriko Radausko poezijos rinkinys <i>Eilėraščiai (1965–1970)</i> Filmas <i>Riešutų duona</i> (rež. Arūnas Žebriūnas) Sukurta oratorija „Paskutinės pagonių apeigos“ (teksto aut. Sigitas Geda, komp. Bronius Kutavičius)	Išleistas Džono Irvingo romanas <i>Pasaulis pagal Garpą</i>	Birželio 14–15 d. įsteigta Lietuvos laisvės lyga, vadovaujama Antano Terlecko	Karolis J. Voityla išrinktas popiežiumi
1979	Išleista Algirdo Landsbergio novelių knyga <i>Muzika įžengiant į neregėtus miestus</i> Išleista pirmoji Juozo Erlicko humoreskų ir humoristinių eilėraščių knyga <i>Kodėl?</i>		Klaipėdoje atidarytas Lietuvos jūrų muziejus	Pirmasis Romos katalikų popiežiaus vizitas komunistų valdomoje šalyje. Jonas Paulius II aplankė gimtąją Lenkiją kaip popiežius Afganistano karas (iki 1989) Firma Sony išleido pirmąjį ausinuką („Walkman“)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1980	Išleistas Juditos Vaičiūnaitės vienaveiksmių pjesių rinkinys <i>Pavasario fleita</i> Valstybiniame jaunimo teatre pastatytas spektaklis „Kvadratas“ (V. Jelisejeva, rež. Eimuntas Nekrošius)	Išleistas Umberto Eko romanas <i>Rožės vardas</i> Česlovui Milošui suteikta Nobelio literatūros premija		Paskelbtas JAV gynybos planas „žvaigždžių karai“ Niujorke nušautas Džonas Lenonas
1981	Išleistas Sauliaus Tomo Kondroto romanas <i>Žalčio žvilgsnis</i> Opera-poema „Strazdas – žalias paukštis“ (teksto aut. Sigitas Geda, komp. Bronius Kutavičius)			Pirmoji komercinė e knyga – žodynas (leidykla <i>Random House</i>)
1982	Išleista Jono Strielkūno poezijos knyga <i>Po tylinčiom žvaigždėm</i> Išleista rinktinė <i>Lotynų Amerikos novelės</i> Valstybiniame jaunimo teatre pastatytas miuziklas „Meilė ir mirtis Veronoje“ (teksto aut. Sigitas Geda, komp. Kęstutis Antanėlis, rež. Eimuntas Nekrošius)	Niujorke įvyko Endriu Loido Vėberio miuziklo <i>Katės</i> premjera	Emigruoja dailininkas Algimantas Svėgžda	Pradėta kompaktinių plokštelių gamyba Pirmą kartą buvo panaudotas šypsenėlės simbolis „;-)“
1983	Išleista Sauliaus Šaltenio apsakymų knyga <i>Atminimo cukrus</i> Valstybiniame jaunimo teatre pastatytas spektaklis pagal Čingizo Aitmatovo romaną <i>Ilgą kaip šimtmečiai diena</i> (rež. Eimuntas Nekrošius) Filmas „Skrydis per Atlantą“ (rež. Raimondas Vabalas)		Pradeda veikti Ignalinos AE	JAV prezidentas Ronaldas Reiganas Baltuosiuose rūmuose priėmė 200 Amerikos lietuvių, latvių, estų delegaciją. Pasirašė Baltų laisvės dienos proklamaciją Stanislavas Petrovas patvirtino, kad kompiuterinės sistemos pranešimai apie paleidžiamas JAV balistines raketas yra klaidingi, užkirsdamas kelią galimam branduoliniam karui Pradėta vartoti sąvoka „internetas“
1984	Išleista Jono Strielkūno eilėraščių knyga <i>Varpo kėlimas</i> Išleista Justino Marcinkevičiaus dramatinė apysaka <i>Daukantas</i>	Išleistas postmodernistinis Milorado Pavičiaus romanas-žodynas <i>Chazarų žodynas</i> (liet. k. 2010 m.)		Pradėta „Apple Macintosh“ kompiuterių prekyba
1985	Išleista Juozo Apučio novelių knyga <i>Keleivio novelės</i> Išleistas Sauliaus Tomo Kondroto romanas <i>Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą</i> Petras Repšys Vilniaus universitete sukūrė freską <i>Metų laikai</i>		Vilniaus arkikatedroje atrastas auksakalstės meno lobynas	Michailas Gorbačiovas išrinktas SSKP generaliniu sekretoriumi „Perestoika“ („Pertvarka“) SSRS (iki 1991)
1986	Išleista Juozo Apučio novelių knyga <i>Gegužė ant nulūžusio beržo</i> Čikagoje išleista Vytauto Kavolio studija <i>Sąmoningumo trajektorijos: Lietuvių kultūros modernėjimo aspektai</i>		Emigruoja prozininkas Saulius Tomas Kondrotas	Černobylio atominės elektrinės katastrofa
1987	Išleista Juditos Vaičiūnaitės poezijos knyga <i>Žiemos lietus</i> Išleista Danutės Kalinauskaitės novelių knyga <i>Išėjusi šviesa</i>		Mitingas prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje (rugpjūčio 23 d.) Pirmasis „Roko maršas per Lietuvą“	Privatus lėktuvas, pilotuojamas 19-mečio Mathias Rusto iš Vakarų Vokietijos, įskridęs į SSRS teritoriją, nusileidžia Maskvos Raudonojoje aikštėje
1988	Žurnale <i>Pergalė</i> išspausdinti Dailios Grinkevičiūtės prisiminimai <i>Lietuviai prie Laptevų jūros</i> Išleistas Jono Mikelinso romanas <i>Juodųjų eglė šalis</i> (par. 1967) Išleista Romualdo Granausko apysaka <i>Gyvenimas po klevu</i> Išleista pirmoji Aido Marčėno eilėraščių knyga <i>Suliny</i>	Išleistas Umberto Eko romanas <i>Fuko švytuoklė</i>	Susikūrė Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinė grupė (birželio 3 d.) Šimtatūkstantinis Sąjūdžio mitingas Vingio parke (rugpjūčio 23 d.) Susikūrė pirmasis nepriklausomas kultūros žurnalas <i>Sietynas</i> (ėjo iki 1991)	

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1989	Išleistas Intos tremtinių poezijos rinkinys <i>Benamiai</i> Išleista Juozo Apučio alegorinė apysaka <i>Skruzdėlynas Prūsijoje</i> Išleistas Ričardo Gavelio romanas <i>Vilniaus pokeris</i> Išleista Algirdo Juliaus Greimo darbų rinktinė <i>Semiotika</i> Į Lietuvą atvyksta Bernardas Brazdžionis	Išleista Salmono Ruščio (Salman Rushdie) knyga <i>Šėtoniškos eilės</i> Ajatola Chomeinis paskyrė 3 milijonų dolerių premiją už <i>Šėtoniškųjų eilių</i> autoriaus Salmono Ruščio mirtį	Baltijos kelias (rugpjūčio 23 d.); 2009 m. UNESCO įtraukas į „Pasaulio atminties“ sąrašą Atkurtas Vytauto Didžiojo universitetas LTSR Aukščiausioji Taryba paskelbė, kad 1940 Lietuvos prijungimas prie TSRS buvo neteisėtas	„Aksominė revoliucija“ Čekoslovakijoje Iš Afganistano išvesta sovietų kariuomenė Nugriauama Berlyno siena (Šaltojo karo pabaiga) Sovietų kariuomenės susidorojimas su nepriklausomybės reikalaujančiais demonstrantais Tbilisyje (Gruzija) SSRS liaudies deputatų suvažiavimas, remdamasis Aleksandro Jakovlevo komisijos išvadomis, pripažino Molotovo–Ribentropo pakto slaptuosius protokolus „teisiškai nepagrįstais ir negaliojančiais nuo jų pasirašymo momento“
1990	Išleista Vytauto P. Bložės poezijos knyga <i>Noktiurnai</i> Poezijos antologija <i>Tremtinio Lietuva</i> Leonardo Gutausko romanas <i>Vilko dantų karoliai</i> (I dalis) Filmas „Miškais ateina ruduo“ (rež. Raimondas Vabalas) Pradėtas rengti tarptautinis poezijos festivalis „Poetinis Druskininkų ruduo“		Į Lietuvą atvyko Sovietų Sąjungos vadovas Gorbachiovas. Vilniuje įvyko masiškiausias Sąjūdžio mitingas „Laisvė ir nepriklausomybė Lietuvai“ Paskelbtas nepriklausomos Lietuvos Respublikos atkūrimo aktas (kovo 11 d.)	Nepriklausomybę paskelbia Estija (kovo 30 d.) Nepriklausomybę paskelbia Latvija (gegužės 4 d.) Sukurtas pasaulinis interneto tinklas
1991	Išleista Tomo Venclovos poezijos knyga <i>Vilties formos</i> Išleistas Ričardo Gavelio romanas <i>Jauno žmogaus memuarai</i> Išleista Antano A. Jonyno eilėraščių knyga <i>Nakties traukinys</i> Išleista Sigito Gedos poezijos knyga <i>Septynių vasarų giesmės</i> Išleista Aido Marčėno poezijos knyga <i>Angelas</i> Čikagoje išleista Vytauto Kavolio studija <i>Epoch signatūros</i>	Lietuvių kalba išleistas Česlovo Milošo romanas <i>Isos slėnis</i> (par. 1954) Išleistas postmodernistinis Milorado Pavičiaus romanas <i>Vidinė vėjo pusė, arba romanas apie Herą ir Leandrą</i> (liet. k. 2006)	Ekonominė blokada Įvesti pinigų pakaitalai – talonai, kuriuose buvo pavaizduoti Lietuvos gyvūnai Sovietų kariuomenė puola televizijos bokštą, Lietuvos radiją ir televiziją (sausio 13 d.) Medininkų žudynės (liepos 31 d.) Lietuviško interneto gimimo diena – 1991 m. spalio 10 d. Įsteigtas Lietuvos mokslo ir studijų institucijų kompiuterių tinklas „Litnet“	SSRS suirimas Pučas Maskvoje (rugpjūčio mėn.) Atsistatydina Michailas Gorbachiovas Įkurta Nepriklausomų valstybių sandrauga (NVS) Jugoslavijos karai (iki 2001)
1992	Išleista Vytauto Kavolio studija <i>Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje</i>		Priimta nauja Lietuvos Respublikos Konstitucija	Mastrichte pasirašyta Europos Sąjungos (ES) steigimo sutartis JAV vykusioje parodoje „COMDEX“ IBM pristatė pirmąjį pasaulyje išmaniojo telefono prototipą
1993	Išleistas Jurgio Kunčino romanas <i>Tūla</i> Išleista Jono Strielkūno poezijos knyga <i>Trečias brolis</i> Čikagoje išleista Liūnės Sutemos poezijos knyga <i>Graffiti</i> Išleistas Jurgos Ivanauskaitės romanas <i>Ragana ir lietus</i> Pradėta „Skomanto“ nuotykių kūrinių serija	Į lietuvių kalbą išverstas Milano Kunderos romanas <i>Nepakeliama būties lengvybė</i>	Iš Lietuvos išvesta Rusijos armija Įvedamas litas Lietuva tapo Europos Tarybos nare Popiežiaus Jono Pauliaus II viešnagė Lietuvoje (rugsėjo 4–8 d.) Jachta „Lietuva“ baigė pirmą Lietuvos buriavimo sporto istorijoje kelionę apie pasaulį	Konstitucinė krizė Rusijoje; prezidentas Borisas Jelcinas įsakė tankams šturmuoti parlamento rūmus
1994	Išleista Sigito Parulskio eilėraščių knyga <i>Mirusiųjų</i> Išleista Sigito Gedos eilėraščių knyga <i>Babilono atstatymas</i> Išleistas poezijos almanachas <i>Svetimi</i>		Išleista Vytauto Kavolio darbų rinktinė <i>Žmogus istorijoje</i> (<i>Žmogaus genezė; Nužemintųjų generacija; Sąmoningumo trajektorijos; Epochų signatūros</i>)	Karo Čečėnijoje pradžia Inauguruotas pirmasis juodaodis prezidentas Pietų Afrikos Respublikoje Nelsonas Mandela Pradėta prekyba išmaniaisiais telefonais

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1995	Išleista Nijolės Miliauskaitės eilėraščių knyga <i>Uždraustas įeiti kambarys</i> Išleista Vandos Juknaitės apysaka <i>Stiklo šalis</i>		Seimas priėmė Valstybinės kalbos įstatymą Lietuva įteikė oficialų prašymą dėl narystės Europos Sąjungoje	Europos Sąjungos lyderiai numatomą įvesti bendrą valiutą pavadino euro vardu
1996	Išleista Vytauto P. Bložės poezijos knyga <i>Ruduo</i> Išleista Bitės Vilimaitės apsakymų knyga <i>Užpustytas traukinys</i> Išleista Juozo Erlicko Knyga Išleistas Marijos Gimbutienės veikalas <i>Senoji Europa</i>	Išleistas Alesandro Bariko (Alessandro Baricco) romanas <i>Šilkas</i> Vislavai Šymborskai suteikta Nobelio literatūros premija	Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra SSRS saugumo veikėjui Nachmanui Dušanskui iškelė baudžiamąją bylą (Izraelis atsisakė jį išduoti) Įrengtas pirmasis bankomatas Lietuvoje	Palestiniečiai pirmą kartą dalyvavo rinkimuose ir savo vadovu išsirinko Jasirą Arafatą (Yasser Arafat)
1997	Išleista Sigito Gedos eilėraščių knyga <i>Jotvingių mišios; Gedimino valstybės fragmentas</i> Išleista Donaldo Kajoko eilėraščių knyga <i>Meditacijos</i>	Išleista pirmoji Hario Poterio serijos knyga	Vilniaus apygardos teismas pasiskelbė nuosprendį pirmojoje genocido byloje trimis buvusiems „liaudies gynėjams“ už Gaidžių šeimos išžudymą 1945 m. Zarasų rajone, Salinių kaime	Škotijos mokslininkai klonavo pirmąjį žinduolį – avį Doli Kompiuteris pirmą kartą nugalėjo Garį Kasparovą – pasaulio šachmatų čempioną
1998	Išleista Sigito Gedos eilėraščių knyga <i>Skrynelė dvasioms pagauti</i> Išleista Jono Strielkūno poezijos knyga <i>Tamsos varpai, šviesos varpai</i> Išleista Romualdo Granausko apsakymų knyga <i>Gyvilėlių dainavimas</i> (parašytas apie 1968)	<i>Titanikas</i> tapo pirmuoju kino filmu, uždirbusiu 1 mlrd. JAV dolerių	Lietuva oficialiai tapo asocijuota Europos Sąjungos nare Dokumentinis videofilmas „Lietuvos Respublikos prezidentai. Antanas Smetona, Aleksandras Stulginskis. Kazys Grinius“ (rež. Rimtautas Šilinis) Lietuvos Seimas panaikino mirties bausmės taikymą Lietuvoje	Įkurta paieškos sitema „Google“ Pirmoji internetinė knygų skaityklė „Rocket ebook“ Pirmoji elektroninių knygų parduotuvė internete e-reader.com
1999	Išleista Gintaro Grajausko eilėraščių knyga <i>Kaulinė dūdelė</i> Išleistas Renatos Šerelytės romanas <i>Ledynmečio žvaigždės</i> Išleista Aido Marčėno ir Sigito Parulskio poezijos knyga <i>50 eilėraščių</i>	Išleista Salmono Ruščio knyga <i>Žemė po jos kojomis</i> Lietuvių kalba Išleista Josifo Brodskio eilėraščių rinktinė <i>Vaidzas į jūrą</i>	Seimas pripažino Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją valstybės teisės aktu. Ši Taryba ėmėsi vieningo vadovavimo visoms pasipriešinimo ir kovotojų struktūroms	
2000	Išleista Juditos Vaičiūnaitės poezijos knyga <i>Debesų arka</i> Išleista Romualdo Granausko prozos rinktinė <i>Su peteliške ant lūpų</i>	Lietuvių kalba išleista Chorche Luiso Borgeo knyga <i>Fikcijos</i> (par. 1944)	Įsigaliojo „Lustracijos įstatymas“ UNESCO į Pasaulio paveldo sąrašą įtraukė Kuršių neriją	Vladimiras Putinas išrinktas Rusijos prezidentu Pirmoji knyga tik elektroninėje versijoje – Stefano Kingo romanas <i>Jojant ant kulkos</i> (<i>Riding the Bullet</i>)
2001	Išleista Aido Marčėno poezijos knyga <i>Dėvėti</i> Išleistas Viktorijos Daujotytės veikalas <i>Parašyta moterų</i> Filmas „Vieni vieni“ (rež. Jonas Vaitkus)		Baigtas leisti <i>Lietuvių kalbos žodynas</i> (t. 1–20, 1941–2002)	„Al Kaeda“ surengė teroristų išpuolį Niujorke (rugsėjo 11 d.) Įkurta „Vikipedija“ anglų kalba Apple Computer pristatė pirmą iPod'ą
2002	Išleista Bitės Vilimaitės apsakymų rinktinė <i>Papartynų saulė</i> Išleista Vandos Juknaitės pokalbių, esė knyga <i>Išsiduosi. Balsu</i> Kolektyvinė esė rinktinė <i>Siužetą siūlau nušauti</i>			Įkaičių paėmimas Maskvos teatre
2003	Išleista Sigito Gedos knyga <i>Adolėlio kalendoriai: dienoraščiai, gyvavaizdžiai, užrašai, tyrinėjimai</i> Meno forto spektaklis – Kristijonas Donelaitis „Metai. Pavasario linksmybės. Rudenio gėrybės“ (rež. Eimuntas Nekrošius)	Išleistas Deno Brauno (Dan Brown) romanas <i>Da Vinčio kodas</i> (lietuvių kalba 2004) Lietuvių kalba išleistas Džeimso Džoišo romanas <i>Ulisas I</i> dalis (par. 1922)	Pradėtas Vikipedijos projektas lietuvių kalba (pirmasis straipsnis – kompiuteris)	„Rožinė revoliucija“ Gruzijoje Karo Irake pradžia
2004	Išleista Giedros Radvilavičiūtės esė knyga <i>Suplanuotos akimirkos</i> Išleista Mariaus Ivaškevičiaus pjesė <i>Madagaskaras</i> (pastatyta Vilniaus mažajame teatre, rež. Rimas Tuminas)	Lietuvių kalba išleista Knuto Skujenieko eilėraščių rinktinė <i>Aš esu toli viešėjęs</i>	Lietuva tapo ES (gegužės 1 d.) ir NATO nare Uždarytas 21 metų veikęs Ignalinos atominės elektrinės pirmasis blokas	Pradėjo veikti „Skype“ programa „Oranžinė revoliucija“ Ukrainoje Įkaičių paėmimas Beslano (Osetija) mokykloje (rugsėjo 1–3 d.) NASA Marso tyrimų aparatas „Spirit“ sėkmingai nusileidžia Marse

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
2005	Išleista Justino Marcinkevičiaus poezijos rinktinė <i>Amžino rūpesčio pieva</i> Išleista Donaldo Kajoko eilėraščių rinktinė <i>Karvedys pavargo nugalėti</i>	Išleista Stefano Grynblato (Stephen Greenblatt) studija <i>Vilas ir pasaulio valia arba Kaip Šekspyras tapo Šekspyru</i> (lietuvių k. 2007) Lietuvių kalba išleista Džeimso Džoiso <i>Ulisas II</i> dalis (par. 1922)		Vokiečių kardinolas Jozefas Radingeris išrinktas naujuoju popiežiumi ir pasirinko Benedikto XVI vardą
2006	Išleista Aido Marčėno poezijos knyga <i>Eilinė</i> Išleista Sigito Parulskio pjesių knyga <i>Trys pjesės, trumpos istorijos Sraigė su beisbolo lazda Meno forto spektaklis „Fautas“</i> (rež. Eimuntas Nekrošius)	Lietuvių kalba išleista Chorche Luiso Borgeso <i>Smėlio knyga</i> (<i>Alefas</i> , par. 1949). Lietuvių kalba taip pat išleista: <i>Broudzio pranešimas</i> (par. 1970), <i>Smėlio knyga</i> (1975), <i>Šekspyro atmintis</i> (1983)		SONY išleidžia savo pirmąją elektroninių knygų skaityklę „Sony Reader“ su e-popieriumi
2007	Išleista Vandos Juknaitės knyga <i>Tariamas iš tamsos: pokalbiai su vaikais</i> Išleista Gintaro Grajausko pjesių rinktinė <i>Mergaitė, kurios bijojo Dievas</i>			AMAZON pristato savo elektroninių knygų skaityklę „Kindle“
2008	Išleistas Renatos Šerelytės romanas <i>Mėlynbarzdžio vaikai</i> Išleista Danutės Kalinauskaitės novelių knyga <i>Niekada nežinai</i> Valstybiniame Jaunimo teatre pastatyta Petro Vaičiūno komedija <i>Patriotai</i> (rež. Jonas Vaitkus)			JAV prezidentu išrinktas Barakas Obama, pirmasis afroamerikietis, išrinktas į šį postą Pasaulinė finansų krizė Rinkoje pasirodė planšetiniai kompiuteriai
2009	Išleista Liūnės Sutemos poezijos rinktinė <i>Sugrįžau</i> Išleisti Marcelijaus Martinaičio biografiniai užrašai <i>Mes gyvenome</i> Išleistas Kristinos Sabaliauskaitės romanas <i>Silva Rerum</i>		Pirmajai kadencijai prisiekė prezidentė Dalia Grybauskaitė Prie Seimo vykęs mitingas, kuriame protestuota prieš valdžios taupymo planus, baigėsi riaušėmis Uždarytas antrasis (paskutinis) Ignalinos AE blokas	
2010	Išleista Giedros Radvilavičiūtės esė rinktinė <i>Šignakt aš miegosiu prie sienos</i> Išleista Tomo Venclovos poezijos rinktinė <i>Visi eilėraščiai</i> Išleistas Valdo Papievio romanas <i>Eiti</i>	Išleistas Umberto Eko romanas <i>Prahos kapinės</i>		Smolensko aviakatastrofa, nusinešusi Lenkijos aukštų pareigūnų gyvybes Statistikos duomenimis, pasaulyje veikia 255 mln. interneto svetainių, internetu naudojasi 1,97 mlrd. vartotojų
2011	Išleista Donaldo Kajoko eilėraščių knyga <i>Kurčiam asiliukui</i> Išleistas Romualdo Granausko novelių romanas <i>Trys vienvės</i>	JAV išleistas Rutos Sepetytės romanas <i>Tarp pilkų debesų</i> (lietuvių k. 2011) Česlovo Milošo metai	Lietuvos plačiajuostis internetas sparčiausias pasaulyje Pirmoji lietuviška interaktyvi elektroninė knyga – Jurgos Sakalauskaitės ir Donato Malinausko <i>Pelytė Smailytė ir gelbėtojai</i>	Žemės drebėjimas Japonijoje, atominė katastrofa Fukušimos AE
2012	Išleista atliekamosios poezijos knyga <i>Slemas Lietuvoje</i> Lietuvos nacionaliniame dramos teatre pastatyta Mariiaus Ivaškevičiaus pjesė <i>Išvarymas</i> (rež. Oskaras Koršunovas) Lietuvos nacionaliniame dramos teatre pastatyta Justino Marcinkevičiaus <i>Katedra</i> (rež. Oskaras Koršunovas)			Europos branduolinių mokslinių tyrimų organizacijos CERN mokslininkai paskelbė aptikę naują subatominę dalelę, kurios savybės atitinka Higgs bozoną – masę suteikiantį pagrindinį visatos statybinį elementą JT Generalinė Asamblėja pritarė, kad Palestiniai būtų suteiktas valstybės stebėtojos statusas